LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 1 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MERCREDI 1 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3953 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ»

— oo —

Ըսինք թէ ատենէ մը ի վեր ուսումնասիրութիւններ եւ գիրքեր կը հրատարակուին Փարիզի մէջ, արծարծելով Մեծ Պատերազմէն առաջ եւ վերջը կնքուած դաշնագիրներն ու համաձայնութիւնները :

Ժամանակի նշան, պիտի ըսէր մեր վարժապետը :

Այսպէս, անցեալ տարի լոյս տեսաւ Փօլ տիւ Վէուի պատկառելի հատորը, «Խաչելութիւն Կիլիկիոյ»: Քանի մը ամիս առաջ ալ՝ նոյն հեղինակին ուրիշ մէկ հատորը, Ալեքսանտրէթի Աղէտը:

Այս օրերս հրատարակուեցան երկու նոր գիրքեր,— 1. «Մօտաւոր Արեւելքի բաժանումը», հեղինակը՝ Ժան Փիշօն: 2. Ֆրանսուրիական դաշնագրին գաղտնի պատմութիւնը: Ո՞ւր կ'երթայ Մօտաւոր Արեւելքը: Հեղինակը՝ Մարսէլ Հոմէ :

Առաջին գրքին յառաջաբանը գրած է զօր. Տիւֆիէօ, Կիլիկիոյ երբեմնի հրամանատարը: Երկրորդ գրքինը՝ զօր. Պուէմոն, նոյնպէս Կիլիկիայէն:

Միջանկեալ ըսենք որ այս վերջինը պարբերաբար կ'արտայայտուի «Լա Ֆրանս Միլիթէռ»ի մէջ, Մօտաւոր Արեւելքի գործերու մասին: Մանաւանդ Ալեքսանտրէթի ողբերգութենէն ի վեր: Ուրիշներ ալ, որոնք համախմբուած են «Միջերկրականի կոմիտէ»ին մէջ, նոյնպէս կը գրեն ու կը խօսին զանազան առիթներով: Օրուան հրապարակագիրներէն ալ Թառօ եղբայրները եւ ուրիշ հեղինակաւոր դէմքեր չեշտակի դիրք բռնած են, պաշտպանելու համար «Անդրծովեան իրաւունքները»: Բուն բառով՝ կայսրութիւնը :

Ամիսներ առաջ, պատերը փակցուած էր գլխագիր յայտարարութիւն - կոչ մը, յանուն «Մեծագոյն Ֆրանսայի»: Կոչը կ'ըսէր, պերճախօս դարձուածքներով.

—« Քու նախահայրերդ քեզի տուին անդրծովեան կայսրութիւն մը 18 անգամ աւելի լայն քան Ֆրանսան, 70 միլիոն բնակչութեամբ: Այս կայսրութիւնը մայր հայրենիքէն կը գնէ տարեկան 8 միլիառ փրանքի ապրանք, աւելի քան Եւրոպայի գլխաւոր երկիրները հաւաքաբար: Մի թողուր որ տկարանայ այդ հայրենի ժառանգութիւնը »:

Եւ դեռ աւելի պերճախօս արտայայտութիւններ, թերթերու մէջ թէ բեմերու վրայ :

Կը նշանակէ թէ մարդիկ լրջօրէն գործի ձեռնարկած են, միշտ վառ պահելու համար «կայսրութեան» գաղափարը, իբրեւ հետեւանք նորագոյն դէպքերու եւ մանաւանդ հարեւան պետութեանց աշխարհակալութեան տենչերուն :

Այս տեսակէտէն, մասնաւորապէս ուշագրաւ է Ժան Փիշօնի գիրքը,— « Մերձաւոր Արեւելքի բաժանումը», օժտուած՝ չորք մը քարտէսներով:

Պատմութիւնն է այս Մօտաւոր Արեւելքի մէջ մղուած կռիւներուն, ազդեցութեան պայքարներուն, Մեծ Պատերազմէն առաջ, պատերազմի ընթացքին եւ անկէ վերջը կնքուած դաշնագիրներուն եւ համաձայնութեանց :

Քանի մը գլուխներ, աւելի որոշ գաղափար տալու համար.— Մօտաւոր Արեւելքը համաշխարհային պատերազմին ատեն.— Կ. Պոլսոյ եւ Նեղուցներու խնդիրը.— Լոնտոնի 1915 ապրիլ 26ի դաշնագիրը.— 1914 - 15ի անգլեւարաբական բանակցութիւնները.— 1916ի ապրիլի անգլեւֆրանսական եւ ռուսական համաձայնութիւնը Փոքր Ասիոյ մասին.— 1916 մայիսի ֆրանքեւանգլիական պայմանագրութիւնը .— Ամերիկեան միջամտութեան գինը .— Ռուսական յեղափոխութեան հետեւանքները.— Մուտրոսի զինադադարը.— Օսմանեան խնդիրը Փարիզի հաշտութեան խորհրդաժողովին առջեւ,— Դաշնակիցներուն որոշումները.— Թուրքիոյ վերածնունդը.— Հոգատարութեանց խնդիրը.— Միջագետքի քարիւղները.— Իտալական պահանջները.— Օսմանեան կայսրութեան անդամատման հաշուեկշիռը եւն. :

Աւելորդ է ըսել թէ Հայկական Դատն ալ կը յուզուի այս նիւթերուն մէջ, Բժ. Զաւրիեւի դիմումներով, Պօղոս Նուպարի եւ Ահարոնեանի ձեռնարկներով եւն.: Եւ քարտէսներէն մէկը յատկացուած է Թուրքիոյ բաժանման, ուր կ'երեւան հայկական պահանջները.— Ամբողջական Հայաստան՝ Կովկասէն մինչեւ Միջերկրական... (Նշանակուած են նաեւ ասորա-քաղդէական, յունական եւ քրտական սահմանները, ինչպէս եւ մեծ պետութեանց ազդեցութեան գօտիները) :

Ուրեմն ամբողջական պատմութիւնը Մօտաւոր Արեւելքի անցուդարձին,— այնքան եղերական՝ իր ելքով:

Ի՞նչ կ'ուզէ ապացուցանել հեղինակը, 380 էջերու մէջ:

Ամէն բանէ առաջ՝ Ֆրանսայի ձեռնթափութիւնը, սկիզբէն մինչեւ վերջը:

Արդարեւ, ամբողջ քարտէս մը կը ներկայացնէ այդ ձեռնթափութեանց պատկերը, տնտեսական տեսակէտով.— Պղինձի հանքեր (Արղնի Մատէն, որ կը մտնէր ֆրանսական շրջանին մէջ).— Քարիւղ (Մուսուլ).— Բամպակ (Կիլիկիա).— Ալեքսանտրէթի գաւառ.— Սուրիական հոգատարութիւն:

Եզրակացութի՞ւնը.— Պարզելով իտալական պահանջները եւ մասնաւորապէս անգլեւգերմանական մրցակցութիւնը, Ժան Փիշօն կը նախատեսէ Մօտաւոր Արեւելքի հարցին վերաբացումը : « Չէ՞ որ պատմութիւնը յաւիտենական վերսկսում մըն է». Իսկ «Արեւելեան խնդիրը յաւիտենական »:

Մենք ուզեցինք ամփոփ գաղափար մը տալ կարգ մը նոր երեւոյթներու մասին, եզրակացութիւնը ձգելով ընթերցողին :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ԵՏ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐԸ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԻՏԱԼԻՈՅ ԿՈՂՔԻՆ Է, ԵԹԷ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԻ

— oo —

Երկուշաբթի գիշեր, Գերմանիոյ խորհրդարանին բացման առթիւ, Հիթլէր խօսեցաւ իր աւանդական ճառը, որ տեւեց երեք ժամ, 7էն 10: Ճառէն առաջ, Տոքթ. Ֆրիք կարդաց օրինագիծ մը, որ Առաջնորդին լիազօրութիւնները կ'երկարաձգէ մինչեւ 1943 մայիս 10 (լիազօրութիւնը պիտի վերջանար 1941 ապրիլ 1ին): Ներկայ խորհրդարանն ալ պիտի տեւէ մինչեւ 1943 յունուար 30 : Նոր ընտրութիւնները պիտի կատարուին 1943 մայիս 10ին: Տոքթ. Ֆրիք ըսաւ թէ օրինագիծը հիմնաւորման չի կարօտիր, նկատի առնելով Առաջնորդին կատարած իրագործումները: «Ընդունիլ լիազօրութեանց երկարաձգումը՝ կը նշանակէ երախտագիտութեան պարտք մը կատարել եւ ապացուցանել ձեր անսասան փատահութիւնը Առաջնորդին հանդէպ »:

Օրինագիծը վաւերացուեցաւ միաձայնութեամբ: Առաջին անգամ ըլլալով ներկայ էին նաեւ Աւստրիոյ եւ չեխական Գերմանիոյ ներկայացուցիչները, համագումար 855 երեսփոխաններ, որոնք դղրդագին ծափերով եւ «հեյլ»ներով կը թնդացնէին սրահը :

Իբրեւ նոր ազդանշան, Հիթլէր այս անգամ պաշտօնապէս դրաւ գաղթավայրերու խնդիրը :

Զաղկելով յաղթական պետութեանց բռնած դիրքը՝ պատերազմէն վերջը, Հիթլէր յայտարարեց .

— « Կա՛մ աշխարհի հարստութիւնները պիտի բաժնուին բռնի ուժով —- եւ այն ատեն այդ բաժանումը պիտի սրբագրուի միշտ, ատեն ատեն — եւ կամ բաշխումը պիտի կատարուի արդարութեամբ: Այդ պարագային, ողջմտութիւնը պէտք է միանայ արդարամտութեան եւ յարմարութեան: Բայց հաւատալ թէ քանի մը ժողովուրդներ բարին Աստուծմէ արտօնութիւն ստացած են բռնի տիրանալու աշխարհի, եւ յետոյ զանոնք արդարացնել բարոյական տեսութիւններով, թերեւս հանգստացուցիչ հաւատք մըն է ունեցողներուն համար. բայց այդ հաւատքը պարտաւորիչ ուժ չունի չունեւորներուն համար: Հարցը չի կրնար լուծուիլ նաեւ այն ատեն, երբ պետական շատ մեծ մարդ մը պարզապէս կը յայտարարէ հեգնական ծիծաղով մը թէ ազգեր կան որ ստացուածք ունին եւ հետեւաբար միւսները պէտք է միշտ կարօտ մնան: Գերմանիոյ համար խնդիրը շատ պարզ է: Մեր գաղթավայրերը գողցան հակառակ նախագահ Ուիլսընի տուած հաւաստիքներուն: Այն առարկութիւնը թէ մեր գաղթավայրերը արժէք չունին, տրամաբանօրէն պէտք է մղէր մեզի վերադարձնելու զանոնք: Միայն երկու միջոցներ կան յաղթելու մեր տնտեսական դժուարութեանց : Մենք պարտաւոր ենք կա՛մ աւելի ներածել, ինչ որ կը նշանակէ աւելի արտածել, եւ կամ ընդարձակել այն տարածութիւնը որ կենսականօրէն անհրաժեշտ է մեր ժողովուրդին համար: Քանի որ երկրորդ լուծումը անկարելի է այժմ, իբրեւ հետեւանք յաղթականներու կուրութեան, մենք պէտք է աւելի արտածենք: Դրամատիրութիւնը չէ որ այդպէս ընելու կը հարկադրէ մեզ, այլ մեր ամենօրեայ հացին դաժան անհրաժեշտութիւնը: Մեծ պատերազմէն վերջը, շատ աւելի իմաստուն չարժած պիտի ըլլային, քաղաքական եւ գաղթային համաձայնութիւն մը կնքելով Գերմանիոյ հետ քան խրելով ճամբու մը մէջ որ ծանր բեռներ կը դնէ ազգերու վրայ, լաւ չահարաժիններ ապահովելով միջազգային չահագէտներու: Այն 3,000,000 քառ. քիլոմեթր գերմանական գաղթավայրերը որ փրանսական եւ անգլիական դարձան, շատ չանցած 20 միլիառ ոսկի մարք պիտի արժեն Անգլիոյ: Այս պարագան հաճոյք չի պատճառեր մեզի: Մենք կը պայքարինք իրաւունքի մը համար որ անհրաժեշտ է մեր գոյութեան, մինչդեռ ուրիշներ կը պաշտպանեն անարդարութիւն մը որ կը վնասէ իրենց իսկ սեփական չահերուն »:

Եզրակացութիւնը այն էր թէ Գերմանիա ուրիշ հողային պահանջներ չունի Անգլիայէն եւ Ֆրանսայէն, բացի իր գաղթավայրերուն վերադարձէն, որ չի կրնար պատերազմի պատճառ ըլլալ:

Ճառին երկրորդ կարեւոր մասը կը կազմէր Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ համերաշխութիւնը :

— « Երբ կ'ուզենք պաշտպանել մեր իրաւունքները, այդ չի նշանակեր թէ պատերազմ կ'ուզենք, ինչպէս ամէն օր կը կրկնէ անբարեխիղճ մամուլ մը: Այդ կը նշանակէ թէ մենք կ'ըմբռնենք ուրիշ ժողովուրդներու բաղձանքը մասնակցելու աշխարհի բարիքներուն, համաձայն իրենց ժողովուրդին, իրենց արժանիքներուն եւ քաջութեան: Եւ, պաշտպանելով ուրիշ ժողովուրդներու իրաւունքները, մենք վճռած ենք Իտալիոյ հետ համերաշխաբար արժեցնել մեր հասարակաց չահերը: Ոչ մենք, ոչ ալ Իտալիան որ եւ է պարագայի մէջ պիտի ընկրկինք սպառնալիքներու եւ ճնշումի առջեւ... Թող ոչ ոք պատրանքներ սնուցանէ այս մասին, ի սէր խաղաղութեան: Իտալիոյ դէմ պատերազմ մը, ինչ որ ալ ըլլան շարժառիթները, Գերմանիան պիտի դնէ իր բարեկամներու կողքին: (Գերմանիոյ պաշտօնական զեկոյցը այս «պատերազմ» բառին քով կ'աւելցնէ «գաղափարական» բառը) :

Հիթլէր ծարնացաւ նաեւ հակաբոլշեւիկ ուխտին վրայ, յայտարարելով թէ այդ ուխտը օր մը կրնայ դառնալ միութեան գեծ խումբ մը պետութեանց, միակ նպատակ ունենալով «աշխարհը պաշտպանել որ եւ է փորձի դէմ որ կը սպառնայ աշխարհի խաղաղութեան եւ մշակոյթին»: Այս առթիւ նորէն յուզեց հրէական խնդիրը, չեշտելով թէ գերմանական մշակոյթը չի կրնար հրէական ըլլալ: «Չեմ հասկնար թէ ինչու Գերմանիան պիտի պահէ այդ ցեղը, իսկ այն պետութիւնները որ կը հիանան այս հատընտիր մարդոց վրայ, պիտի մերժեն տեղ տալ անոնց, հազարումէկ պատրուակներով »:

ԽՄԲ.— Տեղի անձկութեան պատճառով ճառին կարգ մը մասերը կը յետաձգենք վաղուան :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԱՐԴ ՄԸ

— • —

Իմացէք իր անունով,— Lucien Hussel, երեսփոխան - քաղաքապետ Վիէնի :

Շատ քիչեր լուր ունէին իր մասին, երբ, քանի մը տարի առաջ, ուժգին ճառ մը խօսեցաւ երեսփ. ժողովին մէջ, ի պաշտպանութիւն հայրենազուրկ Հայերու :

Այլեւս բնտանի անուն մը դարձած էր Լիւսիէն Հիւսէլ: Նեղը մնացողը իրեն կը դիմէր, ճար մը խնդրելու համար: Եւ ինք, միշտ բարեացակամ, իր կարելին կը փորձէր նոյնիսկ անհատական պարագաներու մէջ:

Յաճախ հրապարակաւ ալ կ'արտայայտուէր, պաշտպանելով տարագիրներու դատը:

Անհաւասիկ նորէն գրիչը ձեռք, «Լը Փօփիւլէռ»ի մէջ: Կարճ նամակ մը՝ ուղղուած ներքին նախարար Պ. Ալպէռ Սառոյի եւ դատական նախարար Պ. Մառշանտոյի :

Ի՞նչ ըսելու համար:

— « 1938 մայիս 2ի հրամանագիրը կը վերաբերի բոլոր օտարականներուն, առանց որ եւ է խտրութեան: Այդ հրամանագրին տեսակէտով, կարելի՞ է պարկեշտօրէն «օտարական » նկատել Հայերը, որոնք չունին օրինաւոր հայրենիք, ցուցակագրուած են ի պաշտօնէ եւ կը կատարեն զինուորական ծառայութիւնը :

Վիէնի մէջ (Իզէր) վերջերս բանտարկեցին 18 տարեկան մանկամարդուհի մը երեք ամսուան երախայ մը գիրկը: Քանի մը օր վերջը իր ամուսինը կը մեկնէր, իր երկամեայ զինուորութիւնը կատարելու համար:

Այժմ այդ միեւնոյն բանտին մէջ կը գտնուի հայ հպատակ մը, Գազանճեան, որ մէկ ամիս բանտարկութեան դատապարտուած է, երկու օր ուշացած ըլլալով իր ինքնութեան թուղթին նորոգումը :

Գազանճեան ալ զինուորագրուած է, ունի զինուորական տետրակ եւ զօրաշարժի թուղթ ....

Վիէնի դատարանը ամէն շաբթու կը բաշխէ այսպիսի դատապարտութիւններ, չարք - չարք: Մինչեւ հինգ օրոյ տեսանք բանտին մէջ...

Կը խնդրեմ Պ. Պ. Սառոյէն եւ Մառշանտոյէն, երկու չահագրգռուած նախարարներէն, որ բարեհաճին վերջ տալ այս դայթակղալի դատաքննութեանց»:

Ահա մարդ մը որ կանգ չառներ ո եւ է նկատումի առջեւ, պաշտպանելու համար տրամաբանական եւ արդար դատ մը:

Չեմ գիտեր, որ եւ է ատեն միտքէ անցա՞ծ է շնորհակալութեան եւ մեծարանքի պարտք մը կատարել այս մարդուն հանդէպ, Վիէնի մէջ կամ այստեղ, Փարիզ:

ՎԱՀԷ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

(Անթիլիաս)

Եր. Ցարութիւնեան	25
Արմենակ Գասապեան	25
Կ. Երանեան	10
Գումար՝	60
Նախորդ գումար՝	100
Ընդհ. գումար	160

ՆՈՐ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐ ՀԱՅ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ

— oo —

Նպաստաւոր տրամադրութիւններ

Ինչպէս գրած էինք, Հ. Հ. Գաղթ. գրասենեակի վարիչը, Պ. Ա. Խատիսեան, զանազան դիմումներ կատարած է, աշխատանքի եւ արտաքին գործերու նախարարութեանց, խնդրելով որ բարեացակամութեամբ քննեն հայ արհեստաւորներու պարագան :

Օֆիսին վարիչը այս առթիւ ստացած է հետեւեալ նամակները, որոնք նպաստաւոր տրամադրութիւններ կը յայտնեն.—

Պ. Շայեէ, աշխատանքի ընդհ. քննիչը, կը գրէ յունուար 24 թուակիր նամակով մը.

—« Ձեր յունուար 19 թուակիր նամակով հանած էիք Աշխատանքի նախարարին ուշադրութիւնը հրաւիրել հայ արհեստաւորներուն վրայ որոնք դժուարութիւններ կը կրեն օտար արհեստաւորի արտօնագիր ստանալու համար:

Շատ կ'ուզէի ձեր փափաքած ուղղութեամբ գործել. բայց, փոխանակ ընդհանրական որոշում մը խնդրելու նախարարէն, ինչ որ մասնաւորապէս դժուար պիտի ըլլար ստանալ, ես պիտի նախընտրէի որ անհատական արժանաւոր պարագաներ հաղորդէիք ինծի, Պ. Նախարարին ուշադրութեան յանձնելու համար զանոնք: Այս ուղղութեամբ միայն կրնամ իմ միջամտութիւնս առաջարկել: Հաճեցէք ընդունիլ, պարոն նախագահ, խորին յարգանացս հաւաստիքը »:

Երկրորդ նամակը գրած է Պ. Թիէռի, դեր - տնօրէն արտաքին նախարարութեան վարչական գործերու (26 յունուար).

—« Ստացած եմ ձեր յունուար 21 թուակիր նամակը, որով իմ ուշադրութիւնս կը հրաւիրէք օտար արհեստաւորներու հարցին, ինչպէս եւ զինուորական տետրակ ունեցող տարագիրներու կացութեան վրայ :

Արտաքին նախարարութիւնը ներկայիս կը զբաղի այս գործով: Անշուշտ առիթ պիտի ունենամ ձեզի հաղորդելու տեղեկութիւններ, երբ ժամանակը գայ: Հաճեցէք ընդունիլ եւն.:

*** Այս առթիւ կը թելադրենք տագնապի մատնուած արհեստաւորներուն, դիմել Հ. Հ. Գաղթ. գրասենեակը, (71, Ավընիւ Քլէպէր), անհրաժեշտ փաստաթուղթերով, ամէն առտու ժամը 10 — 12.30: Գրասենեակը առանձին քննելով իւրաքանչիւր անհատական պարագայ, անհրաժեշտ դիմումները պիտի կատարէ Աշխատանքի Նախարարութեան: (Կարդալ նաեւ Դ. էջը) :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ԹՈ ԻՐՔԻՈՑ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀ ԻՍՄԷԹ ՍԿՍԱՒ ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԻ

— oo —

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

»»» · «««

(Բ. եւ վերջին մաս)

Կ'ըսէինք թէ մաքրագործումը չէ վերջացած կուսակալական փոփոխութիւններով: Ահա ուրիշ մը, նոյնքան յատկանշական մը:

Իսմէթի անկումէն յետոյ, ներքին նախարարութեան խորհրդական Վէհիպ Տէմիր էլ հանուեցաւ իր պաշտօնէն եւ անդամ կարգուեցաւ Հալքի կուսակցութեան վարչական խորհուրդին: Եղածը՝ շնորհազրկում էր:

Այս անգամ, ներքին նախարար Շիւքրի Գայան հեռացնելէ յետոյ, Իսմէթ բերաւ նաեւ անոր հեռացուցած խորհրդականը եւ վերահաստատեց իր պաշտօնին վրայ (Սօն Փօսթա, 3 Դեկտեմբեր): Եւ տրամաբանական է կարգադրութիւնը: Նախարարը նետելէ յետոյ իբրեւ կասկածելի, հարկ էր նետել նաեւ խորհրդականը, որովհետեւ բուն վարիչը խորհրդականն է: Այս կերպով, նոր նախարար տոքթ. Րէֆիքի անճարակութիւնը կը պարտկուի մասամբ եւ ներքին ղեկը կը յանձնուի «երկաթէ ձեռք»ի մը (Տէմիր էլ կը նշանակէ երկաթէ ձեռք):

Բայց աւելի հիմնական ծրագիր մը կայ, ինչպէս կը ծանուցանէ Թուրք մամուլը: Հալք կուսակցութիւնը արտակարգ համաժողով մը պիտի գումարէ Դեկտեմբեր 26ին: Ըստ կանոնի, համաժողովը կը գումարուի չորս տարին անգամ մը, առաւելապէս երեսփոխանական թեկնածուները ճշդելու համար: Հերթականը (հինգերորդ) տեղի պիտի ունենայ գալ տարի, երբ կ'աւարտի խորհրդարանի նստաշրջանը եւ նոր ընտրութեանց կը ձեռնարկուի:

Ինչո՞ւ այս արտակարգ համաժողովը: Պաշտօնական բացատրութեամբ՝ ընտրելու համար կուսակցութեան առաջին նախագահը, որ Աթաթիւրքն էր մինչեւ հիմա: Անոր համար ալ, ժողովը միայն մէկ օր պիտի տեւէ, այսինքն Իսմէթը նախագահ պիտի ընտրէ եւ վերջ պիտի տայ իր աշխատանքին: Բայց կը թուի թէ բուն օրակարգը այլ է: Այսպէս, «Ճումհուրիէթ» (2 Դեկտ.) կը հաղորդէ թէ «բարեփոխման» պիտի ենթարկուի կուսակցութեան վարչական կազմը, եւ ի միջի այլոց կարգ մը նահանգներու մէջ իրարմէ պիտի անջատուին կուսակալութեան եւ կուսակցական ներկայացուցչութեան պաշտօնները: Այլ խօսքով, պիտի ջնջուի Աթաթիւրքի կատարած միացումը եւ պիտի վերահաստատուի նախկին դրութիւնը:

Ըստ կանոնի, համաժողովին պատուիրակները պիտի ըլլան կուսակալները եւ գայմագամները, որոնք միաժամանակ կուսակցութեան ներկայացուցիչներն են: «Ճումհուրիէթ»ի համաձայն, հաւանական է որ կուսակալներէն ոմանք չմասնակցին համաժողովին:

Լուրը ուշագրաւ է: Համաժողովը ամբողջովին իրեն ենթարկելու համար, Իսմէթ կը դիմէ երկու միջոցի. — 1. պաշտօնանկ կ'ընէ հակառակորդները (օրինակ՝ Պոլսոյ կուսակալը): 2. մէկ մասը դուրս կը թողու ժողովէն, այն պատրուակով թէ պետական մեքենան պիտի կաղայ, եթէ բոլորը միաժամանակ Անգարա գան:

Աւելորդ է ըսել թէ համաժողովը, խորհրդարանը, նախարարական խորհուրդը իր պարզ խամաճիկներն են եւ միայն նախագահին կամքն է որ կը քալէ. բայց նոր Թուրքիոյ մէջ շատ կարեւորութիւն կու տան ձեւին, այսինքն հոգ կը տանին որ երեւոյթը փրկուի եւ ժողովուրդը այն տպաւորութիւնը կրէ թէ ներկայացուցչական մարմիններն են որ ամէն ինչ կ'որոշեն: Ահա թէ ինչո՞ւ, ամենազօր ըլլալով հանդերձ, Իսմէթ կ'ուզէ Հալքի համաժողովին կատարել տալ իր ծրագրած փոփոխութիւնները:

Ցատկանշական է որ, նախագահը պէտք տեսաւ Գասթէմունի երթալու եւ ճառախօսելու տեղւոյն Հալքի նախապատրաստական ժողովին մէջ: Նպատակն է գետին պատրաստել իրեն համար եւ առաջուընէ ապահովել համաժողովին մեքենական քուէարկութիւնը: Այնպէս որ, թերեւս այցելէ ուրիշ նահանգներ ալ եւ քարոզութիւն (propagande) կատարէ, ինչպէս կ'ընեն ժողովրդավար երկիրներու նախագահները:

×

Ի՞նչ փոփոխութիւններ պիտի կատարէ Հալքի արտակարգ համաժողովը: Թուրք մամուլը որոշ տեղեկութիւններ չի հաղորդեր, բայց կը խօսի թէ ծրագիրը առաւելապէս վարչական է, այսինքն Հալքի վարչական կազմը այնպիսի դիմագիծ մը պիտի ստանայ որ կարենայ լաւ գործիք մը դառնալ նոր դիկտատորին ձեռքը:

Այս գործիքը առաւելապէս անհրաժեշտ պիտի դառնայ գալ տարի, երբ ոչ միայն երեսփոխանական նոր ընտրութիւններ պիտի կատարուին, այլեւ հանրապետութեան նոր նախագահ պիտի ընտրուի ըստ օրինի:

Ներկայ պայմաններու մէջ, Իսմէթի վերընտրութիւնը կասկած չի վերցներ. բայց որո՞նք պիտի ըլլան երեսփոխան եւ մանաւանդ նախարար:

Մինչեւ հիմա, Մուսթաֆա Քէմալն էր որ ուղածին պէս կը նշանակէր երեսփոխանական թեկնածուները, յաճախ ակներեւ գայթակղութեանց տեղի տալով: Օրինակ՝ քանի մը ողորմելի հանրմներ բերաւ եւ նստեցուց խորհրդարանին մէջ: Դարձեալ, դէմ երթալով Թուրք ժողովուրդի զգացումին, երեսփոխան կարգեց չորս ոչ-իսլամներ (2 Յոյն, 1 Հայ, 1 Հրեայ): Ասիկա արդէն սրբապղծութիւն էր, որովհետեւ տարիներէ ի վեր որեւէ ոչ-իսլամ չկայ պետական ճիւղերուն մէջ, սկսեալ քաղաքապետներէն մինչեւ զինուորականները: Ուզելով ժողովրդական ցոյց մը ընել Եւրոպայի առջեւ, Քէմալ քանի մը ոչ-Թուրք խամաճիկներ տնկեց Ազգ. Ժողովին մէջ:

Արդ, թէեւ ազգայնական, Իսմէթ դժուար թէ հանդուրժէ այս «սրբապղծութեան»: Եթէ Պոլսոյ մէկ գործարանէն վռնտեց երկար տարիներու հայ վարպետ մը, հակառակ տնօրէնին գիտողութեան թէ ան հիմնաքարն է գործարանին, ի՞նչպէս հանդուրժէ երեսփոխան Պերճ Քէրէսթէճեանի մը, հոգ չէ թէ այս մարդը ըլլայ Թուրքէն աւելի Թուրք: Թրքական առած է. — ճանճը բան մը չէ, բայց սիրտխառնուք կը պատճառէ:

Կայ նաեւ Աթաթիւրքի թիկնապահներու չքաւորումը լուծելու խնդիրը: Մարդիկ, որոնց միակ արժանիքը հըրոսակութիւնն է, խորհրդարան կու գան կը բազմին՝ զոյգ ատրճանակներով զինուած, եւ պատրաստ՝ կրակելու առաջին ազդանշանին: Հարկ է զինաթափել զանոնք, քշել ակռաները, ոպէսզի օր մը չխածնեն նոր դիկտատորը որ նախորդին նման ճէյֆի մարդ չէ, գինարբուքներ եւ շուայտութիւններ չի սարքեր, ցնծուհիներու ամբողջ բանակ մը չի խաղցներ ատածուն գիշերը...

Ինքը Իսմէթն ալ ունէր պաշտպաններ, բայց անոնք անդէն պնակալէզներ էին եւ կը գոհանային իրենց նետուած փշրանքներով: Օրինակ՝ սա Պարսիկ Ալի Հաճին որ միայն մէկ անգամ 30,000 ոսկի ստացաւ 1926ին:

Այսպէս չեն Քէմալի հետեւորդները: Բոլորն ալ զինուորական, անոնք տարիներէ ի վեր տեսակ մը չէթէնի (հրոսակ) եղած են, պաշտօն ունենալով հարուածել աջ-ձախ, սպաննել նոյնիսկ նախարարներու եւ վարչապետին: Օրինակ՝ Գըլըճ Ալի ընդունակ է ամէն բան ընելու, եղբայրն անգամ սպաննելու: Այնքան արիւնկզակ է, ջարդարարութիւնը փորձած ըլլալով Այնթապի խեղճ Հայերուն վրայ: Այնպէս որ, տասը տարի առաջ, երբ ընդդիմադիր թերթերը գրեցին թէ կարգ մը փախստական Հայեր կաշառքով կրցած են Թուրքիա մտնել եւ թէ ատոր մէջ դեր ունի նաեւ Գըլըճ Ալի, այս վերջինը յայտարարեց հրապարակաւ.

— Ես ի՞նչպէս կրնամ բարեխօսած ըլլալ ի նպաստ Հայերու, երբ ձեռքիս բուն վրայ դեռ չէ չորցած Հայու արիւնը...

Ալ հասկցէք թէ ի՞նչ տեսակ մարդիկ են Քէմալի թիկնապահները:

Արդէն ի՞նչ հարկ հեռուները երթալու, «երեք Ալի»ներէն մէկը չէ՞ր (Քէլ Ալին) որ խորհրդարանին մէջ գետին փռեց երեսփոխան Խալիլ փաշան...

Իր դիրքը ամրապնդելու համար, Իսմէթ պէտք ունի ցրուելու այդ հրոսախումբը, եթէ ոչ ամբողջովին գոնէ մասամբ դուրս նետելով խորհրդարանէն: Մանաւանդ չէզոքացնելով անոնց ահաւոր ազդեցութիւնը պետական մեքենային վրայ: Այսպէս է որ, առանց այլեւայլի պաշտօնանկ ըրաւ Գըլըճ Ալիի քեռորդին, անոր ձեռքէն առնելով Պոլսոյ ոստիկանական տնօրէնութիւնը:

×

Այս առթիւ արձանագրեմ ուշագրաւ լուր մըն ալ: Իթթիհատական ծանօթ ղեկավարներէն Հիւսէյին Ճահիտ երեսփոխան ընտրուեցաւ Պոլսէն, ի հարկէ Հալքի որոշումով: Կը նշանակէ թէ ձգտում կայ առաջ քշելու ընդդիմադիր տարրերը եւ նոր պատկեր մը տալու խորհրդարանին: Արդ, ասկէ առաջ երեսփոխան ընտրուեցան նաեւ Միտհաթ Շիւքրիի նման յայտնի Իթթիհատականներ, բայց Հիւսէյին Ճահիտի պարագան բոլորովին տարբեր է: «Թանին»ի նախկին խմբագրապետը տարիներով պայքարեցաւ վարչապետին դէմ, ատոր համար Անկախութեան Ատեանին առջեւ հանուեցաւ ու

[Column continues:] վտարուեցաւ Թուրքիայէն...

ՍՊԱՆԻՈՅ ՆԵՐՔԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Ծանօթ հրապարակագիր Փիէռ Տոմինիք կը գրէ Լա Թրիպիւն տէ Նասիոնի մէջ. —

Այս պատերազմը կը տեւէ 30 ամիսներէ ի վեր: Եւ կը թուի թէ շուտով վերջանալիք չէ: Հանրապետականները երկար ատենէ ի վեր զրկուած են ռուսական օժանդակութենէն, եւ շատ դժուար կը հայթայթեն իրենց սընունդն ու ռազմանիւթը. այսուհանդերձ, Քաթալոնիոյ մէջ դանդաղ կերպով տեղի կու տան, մինչ Էպրոյ խրամատներուն ճակատին վրայ կը յառաջանան: Այս կարեւոր իրողութիւնն է որ կը զարմացնէ դիտողը, որովհետեւ կարելի չէ երեւակայել որ Սպանիոյ նման համեմատաբար քիչ տարածուն երկրի մը մէջ քաղաքացիական պատերազմը կրնար այսքան երկար տեւել:

Մենք մեր հաւ ունինք ռուսական օրինակը. բայց, Ռուսիան երկրամաս մըն է: Ճիշդ է որ Ռուսիոյ քաղաքացիական պատերազմին երկարելուն պատճառներէն մին եղաւ օտար միջամտութիւնը: Կասկած չկայ թէ՝ ինչ որ եղաւ Ռուսիոյ մէջ՝ 1917-1921, գոյութիւն ունի Սպանիոյ մէջ 1936էն ի վեր: Միջազգային վաշտեր չկան, բայց, Գերմանացիք կը շարունակեն հոն պահել մասնագէտներ, մինչ Իտալացիք հոն ունին 16,500 հոգի՝ ըստ ազգայնականներուն, իսկ չորս զօրաբաժին՝ ըստ իրենց հակառակորդներուն: Շատ կարեւոր չէ իտալացի կռուողներուն թիւը: 16,000 ըլլան թէ 40,000, կարեւորը այն նիւթերն են, զորս կը հայթայթեն Պերլինի եւ Հռոմի կառավարութիւնները:

Ֆրանքօ ի՞նչպէս պիտի հատուցանէ Իտալացիներու յանձնառութիւնը ... քիչ մնաց կախուէր: Շնորհիւ եղած բարեխօսութեանց, միայն աքսորուեցաւ եւ արգիլուեցաւ լրագրութիւն ընելէ:

Այնպէս որ, իսկապէս նորութիւն կը կազմէ Ճահիտի երեսփոխանութիւնը, իբրեւ նշանը նոր շրջանի մը եւ խմորումներու: Որովհետեւ, ատենէ մը ի վեր Իթթիհատականութիւնը սկսած է խլրտիլ: Մասնաւորաբար «Սօն Փոսթա»յի խմբագրապետ Մուհիտտին Պիրկէն, իր կարգին «Թանին»ի նախկին խմբագրապետներէն, զանազան առիթներով կ'ողեկոչէ Իթթիհատը: Այլապէս, անդրադառնալով այն որոշման որով Լիբիան մաս կը հաշուուի Իտալիոյ, գիտել տուաւ թէ Իթթիհատն էր որ հայրենասիրական ոգի ներշնչեց Օսմանեան կայսրութեան, եւ թէ ազգային պայքարը սկսաւ Պենկազիի մէջ եւ վերջացաւ Սաքարիայի մէջ: Ըսել կ'ուզէ թէ քէմալականութիւնը ծնունդն է իթթիհատականութեան:

Ո՞ւր պիտի յանգի մաքրագործումը: Դժուար է վճռական բան մը ըսել. բայց անժխտելի է որ մաքրագործումը կը կատարուի ամէն գետնի վրայ եւ կրնայ բոլորովին նոր դիմագիծ մը տալ քէմալական վարչաձեւին, ինչպէս նաեւ նոր հետեւանքներ ունենալ: Մանաւանդ գալ տարի, երբ սկսին ընտրութիւնները, իրենց հետ շղթայազերծելով ախորժակները:

Դ.Է.Տ

ԽՄԲ. — Այս տեսութիւնը գրուած է Ճէլալ Պայարի դահլիճի հրաժարումէն առաջ:

[Spain article continued:]

ները: Կրնա՞յ դրամով վճարել: Ո՛չ: Հռոմ ու Պերլին պիտի գոհանա՞ն անոր երախտապարտութեամբը: Ո՛չ: Ուրեմն: Ուրեմն, Գերմանացիներն ու Իտալացիները ստիպուած պիտի ըլլան պահանջել մասնաւոր առանձնաշնորհումներ՝ եթէ ոչ հողեր, եւ կամ՝ քաղաքական ու տնտեսական առաւելութիւններ: Այսպէս, օրինակ, Սպանիոյ եւ իր կայսրութեան տնտեսութեան մեծ մասը կրնայ իյնալ երկու զինակից պետութիւններու ազդեցութեան տակ:

Բայց, հոս կը ծագի առարկութիւն մը: Սպանիացիները, ազգայնականներ ըլլալով, պիտի չհամաձայնին ատոր: Ու երբեք պիտի չզիջին Պալէարեան կղզիները, Ռիֆը, Քանարեաններ, իրենց կայսրութենէն որեւէ մաս մը: Անոնք երբեք պիտի չհամաձայնին որ իրենց կայսրութենէն մասնիկ մը խլուի իրենցմէ, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ տրուած առանձնաշնորհի ձեւին տակ:

Ասկէ զատ, Իտալիա,— Ապրիլ ամսուան անգլեւիտալական համաձայնութեամբ— յանձն առած է Ֆրանքօյի կառավարութենէն չպահանջել՝ իր օժանդակութեան փոխարէն՝ որեւէ առանձնաշնորհ:

Արդ, Գերմանացիներն ու Իտալացիները ի՞նչ հատուցում պիտի ստանան իրենց դրամական եւ մարդկային զոհողութիւններուն համար: Կը խօսուի, արդարեւ, որ 12—15 միլիառ միայն Իտալիան է սպառած: Ու ասիկա նուազագոյն գումարն է:

Իտալիա եւ Գերմանիա յանձն առած են կորսնցնել այս գումարը— առանց խօսելու թափուած արիւնէն— խորհելով որ ապագային Ֆրանքօյական Սպանիան լայնօրէն պիտի փոխարինէ: Օրինակ, ենթադրենք թէ Ֆրանքօ յաղթանակէ: Իտալիա կրնա՞յ յուսալ որ ան Ֆրանսայի վրայ ճնշում պիտի բանեցնէ՝ զայն ստիպելու համար, որ տեղի տայ իտալական պահանջներուն առջեւ:

Հռոմի եւ Պերլինի մէջ կը խորհին թերեւս որ այն օրը երբ Ֆրանքօ ամբողջովին յաղթական դառնայ, եռեակ զինակցութիւն մը պիտի կազմուի Հռոմի, Պերլինի եւ Մատրիտի միջեւ: Այս եռեակ զինակցութիւնը պիտի ներկայացնէ ուժ մը, որուն ոչ ոք պիտի կրնայ ընդդիմանալ: Այն ատեն Գերմանիան պիտի կրնայ ընել, արեւելեան Եւրոպայի մէջ, ինչ որ կը ցանկայ ընել, առանց վախնալու Ֆրանսայէն զալիք հարուածէ մը: Սպանիա եւ Իտալիա, իրենց 77 միլիոն բնակչութեամբ, պիտի բաւեն Ֆրանսան անշարժութեան դատապարտելու, մինչեւ այն ատեն, երբ, Գերմանիա յաղթելէ վերջ Արեւելքի մէջ, պիտի դառնայ Արեւմուտք: Ուրեմն, Ֆրանսական— ու թերեւս նաեւ անգլիական— կայսրութիւնն է որ վարձահատոյց պիտի ըլլայ:

Կայ նաեւ ուրիշ ենթադրութիւն մը: Ծանօթ է որ շատ մը ազգայնական Սպանիացիներ կ'ուզեն ստեղծել Փիլիպպոսի շրջանի Սպանիան, այն որ կը բովանդակէր ամբողջ թերակղզին (Փորթուկալն ալ միասին): Փորթուկալի մէջ զգացած են այս պարագան. ու այդ է պատճառը, որ, Փորթուկալ, որ շատ համակիր էր Ֆրանքօյի, քանի մը ամիսէ ի վեր օր օրի աւելի կը մօտենայ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի:

Սպանիոյ մէջ սովորական դարձած է ըսել թէ, այն օրը երբ Ֆրանքօ յաղթական ելլէ, սպանիական բանակը դիրք պիտի բռնէ Փորթուկալի սահմանին վրայ, եւ Մատրիտ պիտի պահանջէ որ Լիզպոնայի մէջ կազմուի նոր կառավարութիւն մը, որուն նպատակը պէտք է ըլլայ Սպանիոյ եւ Փորթուկալի ճակատագիրները կերպով իրարու կապել: Եթէ Լիզպոնա մերժէ, պիտի արշաւեն Փորթուկալի վրայ: Ֆոն Ռայխնաուի գերմանական տեղեկագիրը յստակ կերպով կը խօսի այս մասին:

Հասկնալի է որ Գերմանիա եւ Իտալիա Սպանիան պիտի մղեն Լիզպոնայի վրայ քալելու: Անոր նեցուկ պիտի ըլլան դիւանագիտական գետնի վրայ, ենթադրելով որ շատ արագ կերպով քանի որ Փորթուկալ իսկական ռազմական բանակ չունի— ազգայնական Սպանիան կը գրաւէ Փորթուկալը, անմիջապէս կը ծագի գաղթավայրերու հարցը:

Անգլիա, իբրեւ զինակից Փորթուկալի, պիտի միջամտէ. բայց, Իտալիա եւ Գերմանիա եւս պիտի միջամտեն՝ իբրեւ զինակիցները Սպանիոյ: Սպանիա իրեն պիտի կցէ Փորթուկալը, բայց յանձն պիտի առնէ կիսել անոր գաղթավայրերը: Եւ Սպանիա անգամ մը եւս պիտի զգայ անհրաժեշտութիւնը՝ գաղթավայրային կայսրութիւն մը ըլլալու: Իտալիա, եթէ մանաւանդ չբաւարարուի Ֆրանսայէն— պիտի դնէ վարձատրութեան հարցը, եւ փորթուկալեան գաղթավայրերը, ամբողջովին պիտի անցնին Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, որոնք, այս կերպով, պիտի ստանան Սպանիոյ իրենց վատնած ճիգերուն վարձատրութիւնը, Սպանիոյ ազգայնական կառավարութեան հաւանութեամբ:

Ահա թէ ինչո՛ւ այսօրուընէ սկսած Անգլիա եւ Ֆրանսա պէտք է նկատի ունենան այս պարագան եւ մերձենան Փորթուկալի: Անոնց համար, այս կեանքի ու մահուան խնդիր մըն է, որովհետեւ Փորթուկալ, իրեն հողամասով ու գաղթավայրերով, կը կազմէ Բարեյուսոյ Հրուանդանին (Քէյփ) ճամբուն:

Փորթուկալ դադրի անկախ ըլլալէ եւ Քափի ճամբան կտրուած ըլլայ ազգայնական Սպանիայէ մը՝ զինակից Հռոմի ու Պերլինի, փորթուկալեան գաղթավայրերը անցնին Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ ձեռքը: Ասիկա մեծ վտանգ մըն է:

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ՓԱՄՓՈՒՇՏ ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ ՍՈՒՐԻԱ

Հալէպի ապահովութեան պաշտօնեաները գտած են ինքնաշարժ բեռնաւորուած մեծ քանակութեամբ փամփուշտներով: Ստուգած են ինքնաշարժը կուգար Միւսլիմիէն կ'երթար Համա:

Մաքսանենգները, որոնք պաշտօնեաները ունէին այդ փամփուշտները փոխադրելու, ձերբակալուած են: Ապացուցուած են որ ամիսէ մը ի վեր կ'աշխատանքի՝ գլուխ հանելու համար մաքսանենգութիւնը եւ այդ զէնքերը բերուած են Թուրքիայէն:

Կը կարծուի թէ այս մաքսանենգութեան արարքին հետ կապ ունի քաղաքական խմբակցութիւն մը:

Մաքսանենգներու պետը պաշտօնեաներու ձեռքէն փախչելով, կորսնցուցած է իր հետքը:

Շատ խիստ քննութեան մը ձեռնարկուած է երեւան հանելու համար գաղտնիքները:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

· — oo · —

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Կամ գուցէ անզգոյշ խօսքեր արտասանեցի, որոնք վշտացրին իմ Թագուհուն:

— Ո՛չ, ո՛չ, իմ Սեպա. քո ներկայութիւնը միշտ հաճելի է ինձ. ապացոյց, որ ես իմ մենաւոր զբօսանքներին ժամանակ ոչ ոքին թոյլ չեմ տալիս լինել ինձ հետ, բայց դու միշտ կաս եւ ամէն անգամ, երբ կամենում ես, խանգարում ես ինձ, առանց նայելու թէ թագուհին ցանկանո՞ւմ է այդ թէ ոչ:

— Այդպէս էլ պիտի անեմ, Մեծափառ Տիկին. բարկացի՛ր ինձ վրայ, եթէ հաճելի է քեզ. բայց թոյլ տալ որ ժամերով տխուր մտածմունքների մէջ խորասուզուես, չեմ կարող. այդ կը վնասէ քո թանկագին առողջութեանը:

— «Թանկագի՞ն»... այո՛, գուցէ քեզ համար, իմ բարի Սեպա, միայն քեզ համար... չընչաց թագուհին ինքն իրան եւ ապա դայեակին դառնալով յարեց,— իրաւունք ունիս, մայր Սեպա. ես քեզ վրայ չեմ բարկանում... բայց ես արդարեւ երկա՞ր մնացի բացօթեայ, ո՞ւր են նաժիշտները:

— Դու հրամայել ես որ նրանք չերեւան, մինչեւ կոչի ձայն չառնեն:

— Կանչիր ուրեմն, թող դահաւորակս բերեն:

Այս ասելով թագուհին առաջացաւ դէպի հովանոցի անկիւնը, եւ սիւնաշարի մօտ կանգնելով սկսաւ դիտել շառագոյն լուսինը, որ կամաց կամաց բարձրանում էր հանդիպակաց լեռների ետեւից: Թէպէտ ցուրտն արդէն զգալի էր, եւ քամին փչում էր յաձախ, բայց երկինքը վճիտ էր եւ անամպ. աստղերն սկսել էին փայլել, եւ լուսնի սկաւառակը, որ կարծես կախուած էր լերան գագաթին իբր մոգական մի լապտեր, սկսում էր լուսաւորել պարեխաւոր լեռներն ու բլուրները: Դարեւանդներից դահավիժող Ազատ գետի փրփրախառն ալիքները տեղ - տեղ փայլփլում էին ինչպէս արծաթի սահանք:

Թագուհին զբաւուեցաւ լուսնկայ երեկոյի գեղեցկութեամբ եւ կրկին խորասուզուեց մտածութիւնների մէջ: Փոքր մի եւս եւ նա նորէն դէպի պատշգամը պիտի դառնար եւ բազմոցի վրայ ընկնելով անձնատուր լինէր երեւակայութեան տանջող թռիչքներին. բայց նաժիշտների ձայնը եւ լոյսը ջահերի, որ դեռակի սպասաւորները ձեռքերին բերում էին, սթափեցրին նրան:

Թագուհին յետ նայեց: Նաժիշտների եւ դայեակի հետ միասին գալիս էր նաեւ տիկին Գոհար, Մարզպետունի իշխանուհին, որ յառաջանալով՝ ակնածութեամբ գլուխ խոնարհեց թագուհուն եւ հաճոյական խօսքերով սրտանց յայտնեց նրան իր չափազանց մենասիրութեան համար:

— Այստեղ նստած դիտում եմ Գեղայ լերան ճանապարհը, որպէսզի Գէորգ իշխանի գալստեան լուրն ամէնից առաջ հաղորդեմ քեզ, պատասխանեց թագուհին անոյշ ժպտելով:

— Շնորհակալ կը լինեմ, եթէ միայն ուրախ լուր բերէ նա մեզ, յարեց Գոհար իշխանուհին եւ ձեռքը տուաւ թագուհուն՝ օգնելու նրան հովանոցի աստիճաններից իջնելու:

— Իսկ եթէ ուրախ լուր չբերէ՞, հարցրեց թագուհին:

— Այն ժամանակ կը ցանկայի որ ամրոցի դռները չբանային նրա առաջ, կատակեց իշխանուհին:

Թագուհին ժպտաց եւ ոչինչ այլեւս չխօսեց:

Հովանոցի առաջ կանգնած էին չորս հուժկու սպասաւորներ, ձեռքերին բռնած թագուհու ոսկեզօծ դահաւորակը, զարդարուած ծաղկանկար մետաքսով եւ ոսկեթել փնջերով:

Նաժիշտների օգնութեամբ թագուհին բազմեց նրա վրայ: Ջահընկալ սպասաւորները լուսաւորեցին ճանապարհը, որի տարածութիւնը մինչեւ դղեակը հազիւ մի քանի տասնեակ քայլ էր: Դահաւորակն առաջ անցաւ իշխանուհու եւ նաժիշտների ընկերակցութեամբ:

Դղեակի լայնակամար դռան առաջ նոյնպէս վառուած էին ղամբարներ. եւ մի խումբ զրահաւոր պահակներ տնցուդարձ էին անում այնտեղ: Երբ թագուհու դահաւորակը մօտեցաւ, նրանք իսկոյն շարուեցան կարգով եւ ի նշան հպատակութեան, նիզակները խոնարհեցին այնքան, որ նրանց տէգերը կպան գետնին:

— Ձեր յիսնապե՞տը,— հարցրեց թագուհին, մօտենալով պահապաններին:

— Այստեղ եմ, Մեծափառ Տիկին, այս խօսքերով մօտեցաւ թագուհուն մի բարձրահասակ եւ գեղադէմ երիտասարդ, որ միւսներից զանազանւում էր իր զէնքերի փայլունութեամբ եւ սաղաւարտի վրայ ծածանող ցցունքով:

— Բերդակալից լո՞ւր...:

— Տէր բերդակալը պատուիրեց յայտնել՝ որ աղեղնաւորներն ու գեղարդաւորները ղրկուած են մարտկոցները, բերդապահները՝ հսկում են պատնէշներին, պահակախմբերը՝ գտնւում են աշտարակներում:

— Ամրոցի բանալի՞ները ...

— Սպասում են թագուհու հրամանին փականքները դնելու համար:

— Ինչո՞ւ այսքան ուշ. արդէն մթնել է:

— Այրիվանքից բանբեր եկաւ եւ յայտնեց որ այս գիշեր Վեհը պիտի ժամանէ այստեղ: Տէր բերդակալը ցանկանում է իմանալ, թէ արդեօք բանալիները իւր մօտ պիտի մնա՞ն մինչեւ Վեհի գալը:

— Ցայտնի՛ր բերդակալին որ փականքները դնէ եւ չտապէ ինձ մօտ:

Յիսնապետը գլուխը խոնարհեց ուղղուեցաւ դէպի Աւագ դռան կողը:

Հասնելով դղեակի դուռը, թագուհին իջաւ դահաւորակից եւ ներս մտաւ կամարակապ սրահը: Սա մի դարձակ եւ բոլորշի սենեակ էր, մակ քարաշէն: Նրա աջ ու ձախ կողմերից բացւում էին չորս փոքրիկ խորշաւոր դռներ, որոնցից ամէն մէկը տանում էր դէպի դղեակի ներքին յարկերի զանազան բաժանմունքները կամ ծածկարանները: Դռների մէջտեղից բարձրանում էր որձաքարէ լայն դիր սանդուխտ, որ իւր վերջին ծայրում բաժանւում էր երկու ճիւղերի, որոնցից մէկը հանում էր միջին յարկը, ուր իշխանազուն տիկնանց եւ օրիորդների կացարաններն էին, միւսը՝ դէպի վերին դստիկոնները, ուր ապրում էր թագուհին իւր նաժիշտներով: Սանդուխտները վերից վայր ծածկուած էին սիւնական գորգերով եւ լուսաւորուած կամարներից կախուած պղնձէ կանթեղներով:

(Շար.)

ՏՈՄՍԵՐ

Ռուզվէլթ չի նահանջեր

Նախագահ Ռուզվէլթ յառաջդիմական ամուր համոզումներու տէր պետական մարդ մըն է, որ սկիզբէն ի վեր կանգնած է ազատական սկզբունքներու վրայ, արդիական յառաջդիմական նշանաբաններով պայքար է մղած ու հասած նախագահական աթոռը, եւ մինչեւ այժմ ալ կը տանի իր այդ գիծը՝ անվարան ու հետեւողական կերպով։

Ինչ որ ալ ըսեն ու գրեն իր դէմ իր հակառակորդները, որոնք բազմաթիւ են ու բազմապիսի,— ինչպէս առ հասարակ շատ կ'ըլլան պտղատու ծառին քար նետողները — անուրանալի է որ ան մեծ ցնցումներէ հեռու պահեց աշխարհի ամէնէն մեծ ու ամէնէն ժողովրդավար երկիրը 1929ի աննախընթաց տագնապէն ասդին, ու, իր բազմաթիւ գործերովն ու փորձարկութիւններովը, խափանեց ընկերային — յեղափոխական ամէն հաւանական փոթորիկներու շղթայազերծումը։

Այլազան ու բազմազան են անոր մտցուցած բարենորոգումները ամերիկեան պետական ու հանրային կեանքին մէջ։ Պատմութիւնը միայն պիտի կայ անաչառ կերպով, երբ խաղաղին կիրքերը ու մարին ենթակայական տրամադրութիւնները, իր վճիռը արձակելու այս մեծ մարդուն գործին մասին։ Այսօր այսքանը որոշ է, որ ան եղաշրջեց շատ բան ամերիկեան ժողովուրդի ազգային, պետական ու հանրային ըմբռնումներուն ու բարքերուն մէջ։

Աւելին։ Այսօր որոշ է որ, 1938ի ընտրութիւններու ատեն մասնակի պարտութեան ենթարկուելէ ետքն ալ, ան կը շարունակէ ոչ թէ նահանջել իր «Նիւ Տիլ»եան քաղաքականութենէն, այլ ընթանալ այն ճամբով, ուր այնքան խուռն ու խոչընդոտ իր առջեւ եղան։

Իր այս հետեւողականութեան, յամառութեան հասնող վճռականութեան ապացոյցը տուաւ վերջերս պետական պաշտօններու նշանակելով այնպիսի անձեր, որոնց անուններու յիշատակումն իսկ բողոքի ու դժգոհութեան լայնածաւալ ալիք մը կ'անցնէ երկրին մէկ ծայրէն միւսը։

Այսպէս. ընդհանուր դատախազ նշանակեց իր բարեկամներէն Ֆրէնք Մըրֆին, որ Միչիկըն նահանգի կառավարիչն էր, բայց վերջերս, 1938ի ընտրութեան ընթացքին պարտուած՝ վերընտրուելու իր ճիգին մէջ։

Առեւտուրի նախարար նշանակեց Հէրրի Հափքինսը, որ ցարդ անգործներու նպաստի գումարները մատակարարողն էր եւ, այս պաշտօնին մէջ աստղաբլական գումարներ ծախսած ըլլալուն համար ալ, խստիւ քննադատուած է ամէն շրջանակէ։

Մ. Նահանգներու Գերագոյն Դատարանի անդամ նշանակեց Ֆէլիքս Ֆրանքֆուրթէրը, ազատական փրոֆէսէօր մը, որ ամենուրեք յայտնուած է ազնուկ ու ցասում իր արմատական հայեացքներուն համար։

Թէնիսիի Հովտի Ցանձնաժողովին անդամ նշանակեց նախկին ծերակուտական Բոբը, որ նոյնպէս պարտուած էր իր վերընտրական պայքարին մէջ։

Եւ վերջապէս՝ Միջնահանգային Առեւտրական Ցանձնաժողովի անդամ անուանեց ներկայացուցչական Թամըս Էմլայը, որ Ուիսքանսըն նահանգէն կու գայ եւ ճանչցուած է ոչ միայն իբրեւ ազատական, այլ նոյնիսկ քիչ մըն ալ աւելի, ծայրայեղ արմատական։

Այս անուանումները ցոյց կուտան, թէ Նախագահը վճռած է, հակառակ խորհրդարանի մէջ խմորուող ընդդիմութեան, հակառակ ընտրութեանց մէջ իր թեկնածուներու պարտութեան եւ հակառակ նոյնիսկ իր իսկ կուսակցութեան՝ Դեմոկրատներու պահպանողական թեւին դժգոհութեան, յառաջ տանիլ իր «Նիւ Տիլ»եան քաղաքականութիւնը։

Եւ վարանում չունի ան իր այս գիծին մէջ։ Ինչո՞ւ պիտի վարանի, երբ ինքը իր հմայքով ու ժողովրդականութեամբ տակաւին այսօր ալ աւելի ուժեղ է քան իր կուսակցութիւնը ամերիկեան ժողովրդի լայն զանգուածներուն աչքին։ Անկէ զատ՝ 1940ին կը լրանայ իր պաշտօնաշրջանը եւ, արդէն երկու շրջան յաջորդաբար ընտրուած ըլլալով, երրորդ շրջանի համար ի հարկէ թեկնածու չէ, քանի որ Մ. Նահանգներու մէջ տակաւին ուժեղ է, երկու շրջանէ աւելի ո՛ եւ է մէկը Նախագահ չընելու աւանդութիւնը։ Եթէ «Նիւ Տիլ»ի դէմ դժգոհութիւններ կան, ինք անձնապէս շահագրգռուած չէ հաշուի առնելու զանոնք։ Եւ մինչեւ 1940 կ'ուզէ ընել, կը փորձէ ընել ինչ որ մարդկայնօրէն հնարաւոր է, ըստ իր համոզման, Ամերիկան դուրս բերելու այն տնտեսական անելէն, որուն մէջ ինկած է 1929էն ի վեր։

Այս հաշիւներով է որ «Նիւ Տիլ»եաններ պաշտօնի կը կոչէ, երկրի ղեկը պահելու ազատական ուժերու ձեռքին մէջ։

Ռուզվէլթ իսկական ժողովրդավար մըն է, կը հաւատայ ժողովրդապետութեան եւ համոզուած է, թէ երկրին ղեկավարութեան գլուխ պէտք է գան ու մնան ազատական տարրերը, նոր կերպերով, նոր ձեւերով դիմագրաւելու՝ նոր կեանքի ստեղծած ու առաջադրած նորանոր հարցերուն։

Ռուզվէլթ չի նահանջեր։

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, 20 յունուար.— Այսօր սեւ հողին յանձնեցինք մեր շրջանի երէց ընկերներէն Պետրոս Քիւրքճեան, 47 տարեկան, ծնած Ակն։ Հանգուցեալը դեռ փոքր տարիքին գաղթած է Պոլիս եւ երիտասարդ տարիքին մտած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը։ Մինչեւ ընդհանուր պատերազմը եղած է եռանդուն գործօն։ Աւելի քան տասը տարիէ ի վեր կը գտնուէր Ֆրանսա, Սէնթ Էթիէնի 7 քիլոմեթր հեռու գիւղ մը, ուր կայ նիթեղի գործարան մը։ Ջուր զառիվայրներով ծանրաբեռնուած ստիպուած էր մնալ այդ լեռնային գիւղը։ Ցետոյ եկաւ Սէնթ Էթիէն, ուր գտաւ սիրած գաղափարի ընկերները եւ արձանագրուեցաւ մեր կազմին։ Իր ապրած գիւղը օրական միայն մէկ երթուդարձ ունենալով, ընկեր Պետրոս հակառակ իր տարիքին եւ յոգնութեան ատենին կը հասնէր ժողովին եւ կէս գիշերին քալելով 7 քիլոմեթր ապառաժներու մէջէն կը վերադառնար տուն։ Այս առթիւ դրուագ մը.— Իրիկուն մը երբ ժողով յայտարարուած էր ժամը 8ին, հակառակ տեղացող սաստիկ անձրեւին եւ իր յոգնած վիճակին ընկերը ատենին հասաւ ոտքէն գլուխը թրջած եւ ուրախ սրտով մասնակցեցաւ ժողովին, որ վերջացաւ գիշերուան ժամը 1ին։ Անձրեւը կը շարունակուէր նոյն սաստկութեամբ։ Ընկերները նկատելով օդին վիճակը, ստիպեցին որ Պետրոս աղբարը, այդ գիշեր իրենց հիւր մնայ. սակայն անկարելի եղաւ համոզել։ Կ'առարկէր թէ միւս առտու գործի պիտի երթար, եւ Դաշնակցականի մը համար ամօթ է վախնալ ճմրան ցուրտէն, անձրեւէն, գիշերուան մութէն։ «Մեր նախնիքները մեզի սորվեցուցին իրենց կեանքով որ երբ պարտականութիւն կայ կատարելիք, անձրեւի տեղ գնդակ ալ տեղայ, Դաշնակցականը պէտք է հասնի իր նպատակին»։ Այսպէս հաւատաւոր ու պարտաճանաչ ընկերը, աւելի երիտասարդներուն օրինակ հանդիսանալու փափաքով վերադարձաւ իր մենաստանը։ Զափազանց կը նեղուէր անմնութենէն եւ պարապ ժամերը կ'անցընէր կարդալով։ Աւելի քան մէկ տարի առաջ մարզադետնին վրայ նստած կարդալով հիւանդացած էր եւ այն օրէն ի վեր անկողին ինկած։ Իր դժբախտ կինը որ եւ է զոհողութեանց առջեւ կանգ չառաւ, բայց վերջին օրերը բժիշկները յուսահատ էին եւ ընկեր Պետրոս յունուար 18ին վերջնապէս բաժնուեցաւ, իր ետին ձգելով այրին եւ կիսով չափահաս չորս զաւակները։ Թաղումը կատարուեցաւ այսօր։ Ներկայ էին ընկերներ եւ բարեկամներ, Ազգ. Միութեան վարչութիւնը, Հ. Յ. Դ. ենթակոմիտէէն ծաղկեպսակ մը բերած էր։ Արարողութեան ներկայ էին գիւղին բնակիչները մեծ մասով, դպրոցի աշակերտները եւ վարժուհին, գիւղապետը (որ նոյնպէս Ս. Էթիէնին երեսփոխան եղած է)։ Արարողութիւնը կատարեց Հմայեակ վրդ. եւ մարմինը ամփոփուեցաւ գիւղին (Ռոշ - Թայէ) գերեզմանատունը որ կը գտնուի բլուրի մը գագաթը։

Հանգիստ չարչարուած ոսկորներուդ, սիրելի ընկեր Պետրոս։

Ս. Էթիէնի Անտօք ենթակոմիտէն մասնաւոր ցաւակցութիւն կը յայտնէ այրի Տիկին Ս. Քիւրքճեանի եւ զաւակներուն, եւ փեսային՝ Պ. Նորայրին։

*** 1938 Դեկտեմբեր ամսուան Ս. Էթիէնի հիւանդանոցին հանգանակիչ յանձնախումբը հաւաքած է 1535 ֆր. (հազար հինգ հարիւր երեսունը հինգ ֆրանք) եւ նոյնութեամբ յանձնած է քաղաքապետ Պ. Լուի Սուլիէին, համապատասխան ընկալագրով, (3 յունուար, 1939 թիւ 11.0042)։ Պարոն քաղաքապետը անձնական նամակով մը իր մասնաւոր շնորհակալութիւնը յայտնած է այս նուիրատուութեան համար։ Նուիրատուներու ցանկը, քաղաքապետին ստացականը եւ շնորհակալութեան նամակը կը գտնուին Ազգ. Միութեան մօտ։ Հետաքրքիրները կրնան երթալ եւ կարդալ հայոց եկեղեցին որ միշտ բաց է։

Ս. Ստեփանեան

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 28 յունուար.— Կիրակի 22 յունուար տեղի ունեցաւ Պոմոնի ազգ. մանկապարտէզի ամանորի հանդէսը ժամը 2.30ին. Վարանդեան սրահի աթոռները ամբողջովին գրաւուած էին թաղեցիներէ։ Ժամը 3ին վարագոյրը կը բացուի եւ բեմին վրայ կ'երեւան մանկապարտէզի սան - սանուհիները։ Ուսուցչուհի Տիկին Սվաճեանի ջութակին ղեկավարութեամբ կը սկսի հանդէսը։ Բոլորը անխտիր մաքուր առոգանութեամբ կ'արտասանեն ու կ'երգեն։ Կ'արժէ յիշել մանաւանդ ծաղիկներու արամախօսութիւնն ու պարը։ (Վարդ - մանիշակ - շուշան)։ Բոլոր ներկաները գոհունակութիւն ցոյց կուտային տարուած աշխատանքի համար։ Խօսեցաւ Պ. Յ. Նիկողոսեան դպրոցի մասին։ Յորդորեց գուրգուրալ մայրենի լեզուին վրայ, յարմնունական խորութիւնները վերցնել ու անխտիր բոլոր երախաները մանկապարտէզ ղրկել, անոնց սորվեցնելու համար Սահակ Մեսրոպի գտած լուսափառ Ա. Բ. Գ.ը, որովհետեւ բոլորս ալ ամէն բանէ առաջ Հայ ենք։ «Եթէ չգիտակցինք մեզի սպառնացող վտանգի ահաւորութեան, դատապարտուած ենք անհետ կորսուելու։

Եթէ կ'ուզենք հայը հայ պահել, պէտք է մեր մանուկներուն նախեւառաջ հայերէն սորվեցնենք»։

Ուսուցչուհին ալ իր կարգին շնորհակալութիւն յայտնելով բոլոր ծնողներուն, փափաք յայտնեց որ փոխանակ 60ի ունենայ 160 աշակերտ, հոգ չէ թէ ինք քիչ մը աւելի յոգնի։

Թաղականութեան կողմէ բոլոր ներկաներուն շնորհակալութիւն յայտնուեցաւ իրենց բերած նիւթական եւ բարոյական օժանդակութեան համար, ու իբրեւ գնահատական գեղեցիկ ծաղկեփունջ մը տրուեցաւ ուսուցչուհի Տիկին Սվաճեանի ու այսպէս շատ գեղեցիկ մթնոլորտի մը մէջ հանդէսը վերջացաւ։

Ներկայ մը

ՄԱՄՈՒԼ

« ՀԱՐՑԱՑՈՒՑԱԿ »

«Ցուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, էջմիածնի ծանօթ հարցարանին առթիւ (19 յունուար).

— «Ուրեմն, ըստ այս շրջաբերականին, կայ եղեր դեռ էջմիածնի մէջ, «Ամենայն Հայոց Հայրապետութիւն». կայ եղեր նաեւ «տեղակալ»։

Գոյութիւն ունի եղեր էջմիածնի մէջ մէկը, Գէորգ Արքեպիսկոպոս, որ «Ամենայն Հայոց հայրապետութեան» գործերը կը վարէ. մէկը՝ որ կապ կը պահէ արտասահմանի թեմերուն հետ եւ հրահանգներ կուտայ։ Մէկը, սակայն, որուն հեռագիր, նամակ ու խնդրագիր կը ղրկուի արտասահմանի պաշտօնական մարմիններուն կողմէ. առաջնորդներուն, Պոլսոյ եւ Երուսաղէմի պատրիարքներուն կողմէ, բայց այդ մէկը լուռ կը մնայ. «Ամենայն Հայոց հայրապետութեան տեղակալը» չի պատասխաներ։

Չէ պատասխանած էջմիածնի կաթողիկոսարանի կացութեան շուրջ եղած հարցումներուն.

Չէ պատասխանած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ողբերգական վախճանի շուրջ մասնաւորապէս Երուսաղէմի պատրիարքին ուղղած ստիպողական նամակներուն ու հեռագիրներուն.

Չէ պատասխանած առաջնորդական ընտրութեանց վաւերացման համար եղած խնդրանքներուն։

Լռած է, չէ պատասխանած, չէ ուզած կամ չէ կրցած, ու այսօր, ամիսներ ետք, իբրեւ թէ բան մը եղած չըլլար, իբրեւ թէ ամէն բան կարգին եղած ըլլար եւ կացութիւնը բնականոն, Գերագոյն Խորհուրդը, «տեղակալ»ին ստորագրութեամբ, յանկարծ, հարցումներ կ'ուղղէ թեմերուն։

Շնորհակալ պէտք է ըլլալ, որ «Ամենայն Հայոց Հայրապետութիւնը» ոչ միայն կայ եղեր, այլեւ չէ մոռցեր արտասահմանի իր թեմերը։

Ուրկէ ուր այս յանկարծական վերյիշումը, այս շահագրգռութիւնը եւ այսքան մանրամասն։

Այս պահուս, ձգենք սակայն, այս բոլորը, աւելի շահեկան բաներով զբաղելու համար։

«Հարցուցակը» ինչպէս հրատարակեցինք, 16 յօդուածներէ կը բաղկանայ եւ տեղեկութիւններ կ'ուզէ թեմերու վարչական, կրօնական, տնտեսական, կրթական, մշակութական եւ ... քաղաքական կացութեան մասին։

Ինչ «դուրգուրանք» էջմիածնի կողմէ՝ հանդէպ իր զաւակներուն։

Կը հարցուի՝ օրինակ, թէ թեմի առաջնորդի «տարիքը» ինչ է. կրթական ինչ «ցենզ», ստիճան ունի։

Կը հարցուի՝ թեմի Երեսփ. Ժողովի ու Կեդր. Վարչութեան ընտրութեան թուականը. կը հարցուի թէ քանի՞ եկեղեցի, քահանայ կայ, պատարագը «միաձա՞յն թէ բազմաձայն» տեղի կ'ունենայ.

Ինչ բարեգործական, մարդասիրական, գրական, գեղարուեստական հաստատութիւններ կան, քանի դպրոցներ, քանի թերթեր, դաւանական ինչ համայնքներ։ Տնտեսական ինչ վիճակ կը տիրէ, բանուորութիւնը ինչ վիճակ ունի. հանրային ու ազգային հաստատութիւնները ինչ միջոցներով կը պահուին. եւն. եւն.։

Եւ վերջապէս, յօդուած 12րդով՝ «բնորոշել թեմի իբրեւ ամբողջական մարմնի, եւ հաստատութեանց վերաբերմունքը, դէպի էջմիածինն ու Խ. Հայաստանը»։

Կ'ենանք հոս, հարցնելու համար թէ ինչ է «միտք բանին» այս բոլորին։

Էջմիածինը, հոգեւոր հաստատութիւն, ինչ գործ ունի իր թեմերուն քաղաքական մտածողութեանց հետ, եւ ինչ ընելու համար։

Ոչ էջմիածնի գործն է, ոչ ալ թեմերուն՝ գիտնալու թէ առաջնորդ մը, քահանայ մը կամ ժողովական մը ինչ «ուղղութիւն» ունին, ինչ է անոնց «վերաբերմունքը» դէպի էջմիածինն ու Խ. Հայաստանը։

Գաղութներու մէջ Չեկաներ չկան, նման հարցումներու պատասխան տալու եւ ժողովականներու կամ կրօնաւորներու քաղաքական խիղճերը քննելու համար։ Նման փորձ մը իսկ, որ անշուշտ հեռու պիտի ըլլայ ճշդութենէ եւ ճշմարտութենէ, առաջին քայլը պիտի կազմէր խորհրդային չարաշուք խաղերուն եւ սադրանքներուն։

Թեմերը, ազգային - կրօնական հաստատութիւնները, ըստ աւանդութեան ու օրէնքի, իրաւասու չեն նման կասկածելի հարցումներու պատասխան տալու. ոչ ալ էջմիածինը պէտք ունի հետաքրքրուելու այդ հարցերով, երբ ամբողջ ժողովուրդ մը կը կալարուի եւ հետաքրքրուելիք այնքան ուրիշ խնդիրներ կան։

Այն ո՛ր մարմինն է, որ պիտի ճշդէ թէ այս կամ այն քահանան, հոգաբարձու կամ ուսուցիչը ինչ «վերաբերմունք» ունի Խ. Հայաստանի հանդէպ, եւ ինչո՞ւ ...

Ռումանահայ գաղութի իրաւասու մարմինը մերժած է պատասխանել, պետական արգելքը յիշելով։

Ինչ հարկ սակայն արտաքին պատճառաբանութեանց դիմելու, երբ աւելի պարզը կայ. Էջմիածինը, հոգեւոր հաստատութիւն, գործ չունի Խ. Հայաստանի հաշիւներուն խառնուելու եւ անոր խողովակ ծառայելու։

Էջմիածինը, եթէ կայ ու կը գործէ, եթէ կը զգայ ինքզինք «Ամենայն», թող հետաքրքրուի նախ թեմերու հազարումէկ ցաւերով, փոխանակ վիճակագրական մարզանքներ ընելու. Հարցումներ եղած են, լուսաբանութեան կը սպասենք. նամակներ գրուած են՝ պատասխան կ'ուզենք։ Տէ՞րն է Հայ հոգեւոր կեանքին, ուրեմն թող գործէ, ինչպէս վայել է կեդրոնի մը, ընդհանրական հայրապետութեան մը։

Գաղութները հազիւ խաղաղած են եւ չեն ուզեր նոր յուզումներու դուռ բանալ։

Էջմիածինը, նախ, թող պարզէ իր իրական կերպարանքը։ Թեմերը հաւատարիմ են իրենց հոգեւոր կեդրոնին եւ պատրաստ պատասխանելու ամէն հարցումի, որ կը շօշափէ հայութեան հոգեւոր ու զուտ ազգային կեանքը եւ գործերը։

Ինչ հարկ նոր «առաքելութիւն»ներով զարդարուելու, երբ հինը ցնցոտիներու վերածուած է»։

ՄԱՏԵԱՆՔ

ARMENI ARIANI, Editioni «Him», Roma 1939։ Իտալերէն փաստացի հրատարակութիւն մը որ կը հաստատէ Հայերու արիականութիւնը, հեղինակաւոր վկայութիւններով։

ՆՈՐ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԸ՝ «ԱՆԻ»

Պուքրէշի «Արազ»էն կ'իմանանք թէ ընկեր Յ. Ճ. Սիրունի ձեռնարկած է «Անի» անուն հայերէն պարբերականի մը հրատարակութեան, որ նուիրուած պիտի ըլլայ հայ մշակոյթին։

«Անի» պիտի ունենայ հետեւեալ բովանդակութիւնը.—

Զրոյց մեր ընթերցողին հետ, Հայ հոգին գաղութի մէջ (գաղութներու գրական կեանքը՝ իր ամէնէն բնորոշ նմոյշներով) Հայրենի հողին երկունքը (Խ. Հայաստանի գրական շարժման արձագանգ), Հայ արուեստները, Լոյսի պահեր անցեալէն, Սերմեր օտար հողի վրայ (հայ արժէքներ՝ որ կը հասուննան օտար երկինքի տակ), Մոռցուածներուն համար (անոնց մասին՝ որ փայլեցան երեկ պահ մը, բայց այսօր յիշող մը չունին), Կէս մնացածները (անոնք՝ որոնց հեւքը կէս մնաց), Օտար դատաստան (օտարին կարծիքը մեր մաքի եւ արուեստի ճիգերուն մասին), Փոշիներուն գաղտնիքը, Հայ հոգին իր Ֆոլքլորին մէջ, Աշխարհ եւ իր հոգերը, Օրուան կեանքին հետ, Անիի աւերակներուն մէջ։

(Ցաջորդական համարներու մէջ պիտի ամփոփուի պատմութիւնը ռումանահայ գաղութին՝ նորագոյն զննութեանց լոյսին տակ)։

Քրոնիկոն հայ մշակոյթի, Հայ մտքի ճիգը, եւն. եւն.։

«Անի», որուն առաջներէն հրատարակութիւնը, տարբեր բովանդակութեամբ, մեծ յաջողութիւն գտաւ եւ գնահատուեցաւ, տպագրութեան պիտի տրուի, երբ առնուազն 500 բաժանորդ ապահովէ։ Բաժնեգին 3 տոլար։ Հասցէ.— H. Dj. Sirouni, Str. Vaseior, 8, Bucaresti։

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ԱՂԷՏԸ

ԽՄԲ.— Ինչպէս կը յիշուի, Պ. Փոլ տը Վէու, «Կիլիկիոյ խաչելութեան» հեղինակը, նոր գիրք մը հրատարակեց վերջերս, «Ալեքսանտրէթի աղէտը»։ Ստորեւ շահեկան հատուածներ այդ գիրքէն.—

1921ին, երբ Ծերակոյտի արտաքին յանձնաժողովը կ'ընդդիմանար ո՛ եւ է սահմանագծման որ Ալեքսանտրէթը պիտի դնէր թրքական թնդանօթին տակ, բազմաթիւ պատճառներ կը յիշէր անոր համար։

«Աչք մը նետեցէք քարտէսին վրայ, կ'ըսէր Պրիան, երեսփ. ժողովի 25 յունիս 1920ի նիստին։ Ատանայի ու Մերսինի հետ Ալեքսանտրէթ կը կազմէ կատարեալ ծոց մը, իսկ լեռները կը պաշտպանեն շատ անդին։ Ահա թէ ինչո՞ւ, Հայերու հաւանութեամբ եւ պահանջովը, մենք այնքան հեռու տարինք մեր ազդեցութեան գօտիին սահմանները։

«Ի՜նչ հրաշալի դիրք։ Ալեքսանտրէթի ծոցը ահարկու բան մըն է Միջերկրականի մէջ, եւ անոր տիրացումը հիմնական է Ֆրանսայի ապագային համար»։

Ահա այս դիրքն է որ ձրիաբար տուինք մեր նախկին թշնամիին, առանց կռիւի։

Ալեքսանտրէթը արաբական ու թրքական աշխարհներու հանգոյցն է։

Թուրքերը մինչեւ մեծ պատերազմ չունի տիրեցին Արաբներուն։ Ասոնք բազմաթիւ անգամներ փորձեցին թոթափել թրքական լուծը եւ մերժեցին ձուլուիլ անոնց մէջ։ Դարաւոր ատելութիւնն ու արհամարհանքը Թուրքերուն հանդէպ զօրացաւ, երբ ընդհանուր պատերազմին Թուրքերը պղծեցին Մէքքէի ու Մէտինէի սուրբ վայրերը եւ պատերազմէն վերջն ալ Աթաթիւրք ամբարիշտ ընթացք մը բռնեց իրենց հանդէպ։

Գերմանացիներն ու Թուրքը ի զուր փորձեցին Արաբները սիրաշահիլ, Արաբները մնացին միշտ մեր դաշնակիցները։

Նորածին Համարաբական Միութիւնը Ալեքսանտրէթը միայն Սուրիոյ Արաբներու սահմանը չի համարեր, այլ եւ ամբողջ իսլամութիւնը.— Մարոք, Ալճէր, Թունուզ, Սուտան, Եգիպտոս, Պաղեստին, Արաբիա, Միջագետք եւ նոյնիսկ Ճավա։

Ինչ որ Ալեքսանտրէթէն անդին է, չի հետաքրքրեր իսլամը, բայց ինչ որ ասդին է, ամէն բանով իսլամ է։

Թուրքերը կ'առաջարկէին թէ Ալեքսանտրէթը ընդհակառակն իրենց սեփական ամրոցն է ընդդէմ Արաբներուն։ Բնակչութեան թիւը, զոր պիտի յիշեմ, պիտի գայ ցոյց տալու թէ Ալեքսանտրէթը արաբական աշխարհ է։

Ալեքսանտրէթը մեկնակէտն է չորս գլխաւոր երկաթուղիներու.—

1.— Երկաթուղի մը Ատանայի ու Գոնիայի վրայով կը կտրէ Անատոլուն։ Այս գիծն է որ կրնայ գերման— թրքական բանակ մը բերել արաբական աշխարհին վրայ, կամ ընդհակառակն տանիլ Ֆրանսացիներու յարձակման գիծը մինչեւ Պոլիս, Գերմանացիներուն դէմ։

2.— Երկաթուղի մը Հալէպի ու Մուսուլի վրայով կ'երթայ միացնել Պաղտատ ու Պասրան, անցնելով Ճէզիրէի եւ Մուսուլի նաւթի հարուստ շրջաններէն։ Այս այն գիծն է, որով Եւրոպացիները կը թափանցեն Ասիա։ Եւ որու տիրանալու կը ցանկար Վիլհէլմ Բ.։

3.— Երկաթուղի մը Հոմսի, Համայի, Դամասկոսի եւ Երուսաղէմի միջոցաւ, Ասիան կը կապէ Ափրիկէի։ Այս գիծն է, որ կրնայ գերման եւ թրքական բանակը հասցնել մինչեւ Սուէզի ջրանցքը եւ Թունուզ՝ Լիպիայի մէջէն։

4.— Երկաթուղի մը Դամասկոսի եւ Թէպուքի վրայով կ'երթայ մինչեւ Մէտինէ։ Իսլամական ուխտագնացութեան նոր ճամբան է այս։

Ընդհանուր պատերազմին, վերոյիշեալ երկաթուղիները Գերմաններուն թոյլատրեցին կազմակերպել Պաղեստինի ճակատը եւ տեւական սպառնալիքի տակ պահել Սուէզը։

Կարելի չէ ո՛ եւ է պատերազմի ձեռնարկել Մերձաւոր Արեւելքի մէջ, առանց տէրն ըլլալու այդ երկաթուղիներուն։ Ամէն պատերազմ պիտի շահի այն՝ որ իր հակակշիռին տակ պիտի ունենայ այդ գիծերը։

Այս բոլոր տարրերը կը բաւեն Ալեքսանտրէթը դարձնելու քաղաքական եւ ռազմագիտական բանալի դիրք մը, ինչպէս կը շեշտէր Պրիան։ 1937ին հրատարակած իր գիրքին մէջ, Ժան Փիշօ կը հաստատէ թէ Ալեքսանտրէթի տիրացման նկատումն ալ պատճառներէն մէկը կազմեց ընդհանուր պատերազմին։

1808ին, Ալեքսանտրէթէն է որ Նափոլէոն ուզեց բանակ մը ճամբայ հանել, Հնդկաստանը գրաւելու համար։ Այս վտանգը անցնելէ յետոյ, անգլիացի Փալմըրսթըն կ'ըսէր Կիզոյի, 4 Մարտ 1840ին.

«Միաժամանակ թէ Ալեքսանտրէթի թէ Ալժերիոյ վրայ ազդեցութիւն ունինք։ Ասիկա չի գար մեր հաշւուին»։

Այս բոլորը աչքի առջեւ ունենալով է որ Պրիան յաղթական հանդիսաւորութեամբ խորհրդարանին առջեւ կը յայտարարէր թէ Ֆրանսա վերջապէս, գրաւած է Ալեքսանտրէթը։ Իրականին մէջ Պրիան իսլամական Միջերկրականի սահմանը կը դնէր աւելի հեռուն՝ Տաւրոսի վրայ, ինչպէս ըրած էին Կեսար, Պոնփէյոս եւ Իբրահիմ փաշա։ Որովհետեւ այդ սահմանը անխորտակելի է։ Այսպէս Տաւրոսեան լեռնաշղթան այնքան բնական ամրութիւն մըն է, որ երկու գումարտակ զօրք կրնայ հոն փակել ճամբան գերման եւ թուրք միացեալ բանակներուն առջեւ։

Ֆրանսա 1921ին կորսնցուց այս սահմանը, Ֆրանքլէն Պույեռնի ձեռքով. բայց իր նահանջը դադրեցուց Ալեքսանտրէթի մէջ։ Խորհրդարանի արտաքին յանձնաժողովը ըսաւ այն ատեն.— Հոդ կեցէք։ Որովհետեւ, Ալեքսանտրէթի մէջ Ֆրանսա կը վերագտնէր Ամանոսի սահմանը, որ նոյնպէս պաշտպանուած է բնութեան կողմէ։

Տաւրոսը 3500 մեթր բարձրութիւն ունի, իսկ Ամանոսը 1800էն աւելի չէ։ Եւ սակայն, ինչպէս կը վկայէ դեր— հնդապետ Ժ. Պենար, Ամանոս Պիրէնեաններուն կը նմանի եւ դժուարանցանելի է. կիրճերն ալ շատ բարձր են։ Այս նեղ անցքերուն վրայ կան միայն այծի ճամբաներ, այնպէս որ, ամէնէն յանդուգն ձիաւորներն անգամ ստիպուած են ձիէն վար իջնել եւ այնպէս առաջանալ։ Այլապէս, վար կը սահին եւ կը ջախջախուին։

Ամանոսը ամուր սահման մըն է եւ երբեք Թուրքեր կամ Գերմաններ չպիտի կրնային անցնիլ անկէ, եթէ ֆրանսական հրետանին պաշտպանէր զայն։ Բայց Ամանոսէն անդին դաշտ է այլեւս, ուր միայն ֆրանսական կուրծքը կրնայ սահմանի դեր կատարել։ Ալեքսանտրէթի համաձայնութիւնը՝ ահա այդ դաշտին վրայ նետեց մեզ։

Գաղթականաց Օֆիսի վկայականները կ'ընդունուին ամուսնութեան համար

»»» · «««

Արտաքին նախարարութեան վարչական գործերու փոխ - տնօրէնութիւնը յունուար 10 թուակիր հետեւեալ նամակն ուղղած է Գաղթականաց Օֆիսի նախագահ Պ. Ալ. Խատիսեանի.—

«Ինչպէս անծանօթ չէ ձեզի, վերջերս կարգ մը Փարքէներու (դատական իշխանութեանց) կողմէ դժուարութիւններ յարուցած էին Ֆրանսայի Գաղթականաց Օֆիսներուն կողմէ տրուած վկայագիրներուն դէմ, մասնաւորաբար գաղթականներու ամուսնութեան համար տրուածներուն դէմ, նոյնիսկ երբ այդ վկայագրերը վաւերացուած ըլլային Ազգերու Դաշնակցութեան Ֆրանսայի գաղթականական ներկայացուցիչին կողմէ, ըստ Ժընեւի 1928 Յունիս 30ի համաձայնագրին։

Դատական նախարարը այժմ կը տեղեկացնէ ինծի թէ այս դժուարութեանց վերջ տալու համար, Փարքէներուն ղրկած է հրահանգներ, յայտնելով որ երբ գաղթականները դատական կամ վարչական իշխանութեանց կը ներկայանան՝ ի ձեռին ունենալով Ազգերու Դաշնակցութեան Ֆրանսայի Գաղթ. ներկայացուցիչին կողմէ վաւերացուած վկայագրեր, անոնք պէտք է նկատուին վաւերական փաստաթուղթեր միեւնոյն արժէքով ինչ արժէք որ կը ներկայացնեն օրինապէս վաւերացուած աքթ տը նօթօրիէթէները, քանի որ անոնք տրուած պիտի ըլլան ներկայացուած փաստաթուղթերու հիման վրայ։

Հետեւաբար, այսուհետեւ ձեր Օֆիսին կողմէ տրուելիք վկայագրերը պէտք է խմբագրուին ներփակ նմոյշին համաձայն (Ծննդեան, ամուսնութեան, մահուան կամ ամուսնալուծման վկայագրեր)։

Միւս կողմէ կը յիշեցնեմ ձեզի, որ Պ. Փանի վիզան չկրող վկայագրերը ո եւ է ձեւով չեն կրնար պաշտօնական նկատուիլ, սակայն կրնան գործածուիլ տեղեկութեան համար եւ ի հարկին զուտ վարչական տեսակէտէ որոշ արժէք մը կրնան ներկայացնել»։

*** Հայ գաղթականները ցարդ ամուսնանալու համար պարտաւոր էին դիմել իրենց բնակավայրի Հաշտարար դատարանին երեք վկաներով եւ պատրաստել տալ աքթ տը նօթօրիէթէ մը, որ պէտք է վաւերացուէր դատարանին կողմէ։ Այս ձեւակերպութիւնը մեծ անպատեհութիւններ կը ներկայացնէր։ Բացի դրամական զոհողութենէն, երկար ժամանակ սպասել պէտք էր՝ պահանջուած թուղթը ստանալու համար։

Նոր կարգադրութեամբ, Գաղթ. Օֆիսին կողմէ տրուած վկայագրերը պիտի ընդունուին այսուհետեւ պատկան իշխանութեանց կողմէ, մեծապէս դիւրացնելով ամուսնացողներու գործը։ Նոյն Օֆիսին կողմէ տրուած ծննդեան, մահուան եւ ամուսնալուծման վկայագրերը եւս իբր վաւերաթուղթ պիտի ընդունուին, առանց ո եւ է առարկութեան։

Յիշեցնենք այս առթիւ որ Գաղթականաց Օֆիսը՝ 71, Ավընիւ Քլէպէր, բաց է ամէն առաւօտ եւ հայրենակիցներու տրամադրութեան տակ է, տալու համար անհրաժեշտ վկայագրերն ու խորհուրդները։

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ ԿԸ ԲԱՐԴՈՒՆԱՅ

Երկու նախարարներ սահմանագլուխ գացին

—— oo ——

Ներքին նախարարը, Պ. Ալպէռ Սառօ եւ առողջապահական նախարարը, Պ. Մարք Ռիւքառ, Սպանիոյ սահմանամերձ քաղաքը, Փէրփինեան գացին, տեղին վրայ քննելու համար փախստականներու խնդիրը, որ հետզհետէ կը ծանրանայ։ Խուժումը այնքան անդիմադրելի է որ, ընդհարումներ ալ պատահած են։ Միեւնոյն ատեն բծաւոր ժանտատենդի (թիֆիւս) դէպքեր նշմարուած են, ինչպէս եւ ուրիշ վարակիչ հիւանդութիւններ։

Վերջին լուրերու համաձայն, կացութիւնը տագնապալի է սահմանագլուխին վրայ, ուր խռնուած են հարիւր հազարաւոր փախստականներ։ Շրջուն պահակները եւ ոստիկան զօրքը մեծ դժուարութեանց կը հանդիպին, սահմանագլուխը պաշտպանելու համար։ Պարէնաւորումն ալ դժուարացած է։ Ներս առնուած փախստականները մաս - մաս կը տեղաւորուին սահմանամերձ նահանգներու մէջ։ Զարհուրելի ողբերգութիւններ պատահած են գաղթի ընթացքին։ Տառապանքէն խենդեցողներ ալ պակաս չեն։ Ցուրտը եւ անօթութիւնը կը սպառնան ոչնչացնել հարիւրաւոր կիներ եւ մանուկներ։

Միւս կողմէ, կռիւները կը շարունակուին կատաղօրէն։ Հանրապետական կառավարութիւնը որոշած է պատերազմը շարունակել մինչեւ ծայրը, վերակազմելով ճակատը, Պարսելոնայի հիւսիսային շրջանին մէջ։

*** Ժողովրդական ճակատը 48 հրապարակային ժողովներ սարքած էր երէկ, Փարիզի մէջ, սահմանագլուխի բացում եւ օգնութիւն պահանջելով Սպանիոյ համար։

—— oo ——

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

500 ՄԻԼԻՈՆ ՈՍԿԻ եւս պիտի տրամադրուի Անգլիոյ ազգ. պաշտպանութեան,— 200 միլիոն նաւատորմին, 150 միլիոն օդային ուժերու, 150 միլիոն ալ բանակին։ Այս վիթխարի գումարին կէսը պիտի ճարուի փոխառութեամբ։

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻԱ ամէն ամիս կը շինէ 400 ռազմական օդանաւ։ Այս գետնի վրայ իր արտադրութիւնը այժմ Գերմանիայէն շատ ետ չէ։ Կը կարծուի որ Գերմանիա կ'արտադրէ ամսական 500 - 600 օդանաւ։

ՕԴԱՅԻՆ կանոնաւոր հաղորդակցութիւն պիտի հաստատուի Մ. Նահանգներու եւ Ֆրանսայի միջեւ, Նիւ - Եորք - Պորտօ, փետրուար 18էն սկսեալ։

ԿԱԹԻՆ ԳԻՆԸ 2·20էն պիտի ծախուի, փետրուար 1էն սկսեալ (այսօր)։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԵՒ ԻՐԱՆԻ դիւանագիտական յարաբերութիւնները, որոնք խզուած էին երկու տարի առաջ, վերահաստատուեցան այս շաբթու։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ ըմբոստութեանց եւ խառնակութիւններու դէմ պայքարը կը շարունակուի։ Անգլիական ուժերը գրաւեցին մեծաքանակ զէնք ու ռազմամթերք։ Երուսաղէմի մէջ տեղի ունեցած կռիւի մը մէջ վիրաւորուեցան վեց Հրեաներ եւ անգլիացի զինուոր մը։

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅ առեւտուրը ազգայնական Սպանիոյ հետ արտակարգ չափերով աճած է 1938էն ասդին։ Գերմանիա արտածած է երկաթ, պղինձ, զինկ եւ պողպատ, իսկ ներածած է նարինջ եւ ձէթ։

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ Ուիլեըմ Եից, 73 տարեկան, մեռաւ Մանթոնի մէջ։ Իրլանտացի էր եւ գործօն դեր կատարած է յեղափոխութեան մէջ։ 1923ին շահեցաւ Նոպէլի գրական մրցանակը։ Նուրբ արուեստագէտ էր։

ՀԱՅ ԿԻՆ ՄԸ, Աղաւնի Գումրուեան, ձերբակալուեցաւ Փրէ Սէն Ժէրվէի մէջ, վիժում կատարած ըլլալու ամբաստանութեամբ։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐԸ

—— oo ——

Ոստիկանական վերատեսչութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց երէկ.—

Համաձայն 1938 նոյեմբեր 12 թուակիր հրամանագրին տրամադրութեանց, այն օտարականները որոնք առեւտուր մը կամ ճարտարարուեստ մը ի գործ կը դնեն, այսինքն անոնք որոնց ինքնութեան թուղթերուն «արհեստ»ի բաժնին տեղ նշանակուած է իրենց հանգամանքը, պարտաւոր են առեւտրականի առժամեայ տոմսեր (քարթ տը քոմէրսան) ունենալ։ Այս տոմսերը ձրի պիտի տրուին, կանոնաւորելու համար կացութիւնը այն օտարականներուն որ կը բնակին Փարիզ կամ Սէնի նահանգը։ Պէտք է դիմել ոստիկանութեան կեդրոնը, հիւսիսային - արեւելեան սրահ, մուտք՝ E սանդուխէն։

Որպէսզի երկար սպասելու չստիպուին, դիմումները կատարել հետեւեալ կարգով.—

Յունուար 30էն փետրուար 11 պէտք է դիմեն այն օտարականները որոնց մականունները կը սկսին A եւ B տառերով. փետրուար 13էն 25՝ C — F, 27էն 11 մարտ՝ G. — K, Մարտ 13էն 25՝ L — O, Մարտ 27էն 8 ապրիլ՝ P — S, ապրիլ 11էն 22՝ T — Z։

Դիմողները իրենց ինքնութեան թուղթէն եւ երկու լուսանկարներէ զատ (քաշուած ձախ կողմէն, ականջը երեւալու պայմանով), պէտք է միասին առնեն հետեւեալ թուղթերը.—

1. Սէնի առեւտրական սենեակին արձանագրութեան յայտարարութիւնը։

2.— 1938ին գանձելի տուրքերու ազդարարութիւնը, ճարտարագործական եւ առեւտրական տուրքերու վճարման հաստատագրով։ Եթէ այդ ազդարարութիւնը չէ եղած, պէտք է ներկայացնել հարկահաւաք վարչութեան ուղղած ցուցակը, 1938ին վճարելի առեւտրական եւ ճարտարագործական տուրքերու մասին։

3. Իրենց առեւտրական արտօնագիրը (փաթէնթ)։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն դասախօսական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 3 փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 6 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը նիւթ՝ *Միտքերու փոխանակութիւն Ընկ. Իշխանեանի դասախօսութեան շուրջ։*

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները, 3 փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 181 Քուռ Լաֆայէթ, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ, կարեւոր օրակարգ։

ՊՈՒԱԼԻԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 4 փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, ընկեր Արապեաններու բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ, Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ Պատանեկան խումբի ժողովը 1 փետր., Չորեքշաբթի երեկոյ, ժամը 8ին, ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ,

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ Պատ. խումբերու ժողովը՝ 1 փետր., Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին սովորական տեղը։ կը խօսի՝ Ընկ. Ս. ՄԻԼՏՈՆԵԱՆ։

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ Պատանեկան խումբերու ժողովը՝ 1 փետր., Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը։ Կը խօսի Ընկ. Գ. ԹԱՇՃԵԱՆ։

ԼԱ ՎԻՍԹԻ պատանիներու ժողովը՝ 3 փետր., Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8ին։ կը խօսի՝ Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ ԱՐԱՄ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3·30ին

Անիէռի Քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ

Ղեկավարութեամբ ՄԻՇԱ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆի եւ մասնակցութեամբ Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆի, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆի եւ կարող ուժերու։

Կը ներկայացուի «ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲ»,

Արեւելեան երաժշտութիւն՝ ղեկավարութեամբ Թառիստ ԱԲԳԱՐի։

Հարսնիքի շքեղ տեսարաններ եւ երկսեռ հարսնեւորներ, պար եւ սօլօներ։

Մուտք՝ 10, 7.50 եւ 5 ֆրանք։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏՈՔԹ. Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՄՈՒՏՔ 4 ՖՐԱՆՔ (թէյ եւ կարկանդակ միասին)

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

Բարեգործականի սրահին մէջ, 202 Rue Boileau

Հայկական պար՝ փոքրիկներու կողմէ եւ զանազան անակնկալներ։

Ուրախ եւ հաճելի մթնոլորտ։ Ճոխ պիւֆէ գիւրամատչելի գիներով։

Հայ Մշակութային Միութիւն, ՄԱՐՍԷՅԼ

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան։

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 2 Փետրուար, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին 5 Ռիւ տը լ'Էքլիփս, Մարսէյլ։ Կը խօսի Ա. ԱԲՈՅԵԱՆ Խ. Աբովեանի մասին։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17 Rue Damesme — PARIS (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՆԱՀԻՏ (?) ԱՄՍԱԳԻՐ

Ամսագրի 1939ի Յունուարի թիւը (1) ճոխ բովանդակութեամբ, պատկերազարդ եւ գեղարուեստական նոր կողքով։ Յօ... ուածներ ունին.— ՏԻԳՐԱՆ ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ՝ Վասակին իղձը։ Վ... Հէ - ՎԱՀԵԱՆ՝ Քերթողներուն վաղամեռ։ Ա. ՍՐԱՊԵԱՆ՝ Յո... Թումանեան։ ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ՝ «Սասնոյ ծռեր»։ ՅՈՎ... ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ՝ Սասունցի Դաւիթը։ ԱՐՏ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ՝ ... տիպ նամակ մը։ Մ. ԻՇԽԱՆ՝ Հայ լեզուն տունն է Հայուն։ Ա. ... ՆԱՒՈՐ՝ Մագաղաթներ։ Սասունցի Դաւիթը պատկերացուցած ամսագրին նկարիչ աշխատակիցը ՎԱՀԷ։

Յունուարի թիւէն սկսեալ անվճար բաժանորդներուն թերթ... առաքումը պիտի դադրեցուի։

Մ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ, 46, Rue Richer, Paris (9)։

Բաժանորդագրութիւն Ֆրանսա 40, եւ արտասահման՝ 50 ֆրանք։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Իսի - լէ - Մուլինոյի Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» Կոմիտէն իր բոլոր խումբերու ընկերներու կողմէ ցաւակցութիւն կը յայտնէ Ընկ. Յովսէփ Գալուստեանի եւ պարագաներուն՝ իր անհրաժեշտին՝ ՍԱՐԳԻՍ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆի մահուան առթիւ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

—— Տիկին Աննա Ջիւրիւքեան ծընեալ Քիրէմիթճեան, Քրքաղաճցի, հօր անունը՝ Գաբրիէլ, մօր անունը՝ Սնթառամ, կը փնտռէ իր եղբայրները՝ Խաչատուր, Աբրահամ, Մկրտիչ Քիրէմիթճեանները։ Աբրահամը՝ զինուորագրուած է ընդհ. պատերազմին թրքական բանակին մէջ։ Խաչատուրը եւ Մկրտիչը անյայտացած են Իզմիրի կոտորածէն վերջ։ Կը կարծուի թէ իր եղբայրներէն մէկը կը գտնուի Փարիզ։ Իմացնել՝ Տիկին Աննա Ջիւրիւքեանի, 9 Ave. de Gière, Grenoble (Isère)։

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ Հայրենակց. Միութեան Յունուար 22ի հանդէսին մէջ քաշուած նկարները պատրաստ են։ Փափաքողները կրնան դիմել Photo Phébus, 23 Boulevard Bonne Nouvelle, Paris։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՖՐ. Կեդր. վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ կազմած է նոր մասնաճիւղ մը Անիէռ Պուա-Քոլոմպի մէջ։ Առժամեայ վարչութեան կազմն է՝ Պ. Պ. Թ. Ահարոն... եան, Գ. Յովհաննէսեան, Ա. Դաւիթ... եան, Օրիորդներ Գ. Ահարոնեան, Ա. Քէօլէեան։

Այն հայրենակիցները որ կը փափաքին անդամ արձանագրուիլ կրնան դիմել Պ. Գառնիկ Յովհաննէսեանի 2 Rue Victor Hugo, Bois Colonbes։

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Մարսէյլի Մասնաճիւղը իր դարմանատան համար ստացած է հետեւեալ նուէրները.— Տիկին ... Շալճեան, իր որդւոյն ապաքինման առթիւ 50 ֆրանք, Նոթր Տամի եկեղեցւոյ մասնաճիւղը 50, Տիկին Պօչնաքեան, Տիկին Մուշկամպարեան եւ Տոքթ. ... Տիկիրեան 20ական ֆր., Պ. Կ. Բեր... եան մէկ ծրար կարեւոր դեղեր։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Համազգայինի Ֆրանսայի Կեդր. Վարչութեան նոր հասցէն հետեւեալն է.—

Նախագահ V. Yarjanian: 21 Rue Baudin. Tél: Trud. 29—39։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 2 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
JEUDI 2 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3954

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Երէկ հրատարակեր էինք երկու նամակներ, մէկը՝ աշխատանքի նախարարութեան ընդհ. քննիչէն, միւսը՝ արտաքին նախարարութեան վարչական գործերու դեր–տնօրէնէն, իբրեւ պատասխան Ա. Խատիսեանի կատարած դիմումներուն: (Արհեստաւորներու խնդիր, զինուորական տետրակ եւն.):

Ինչպէս կարդացիք, երկու նամակներն ալ տոգորուած են բարեացակամ տրամադրութեամբ:

Անշուշտ երկու բարձր պաշտօնատարները չէին կրնար աւելի բան ըսել, քանի որ օրէնք մը քուէարկուած է, գործադրելի՝ բոլորին համար:

Մենք որքան ալ աղաղակենք թէ սովորական օտարականներ չենք, թէ չունինք երթալիք տեղ -- ոչ իսկ մեր հայրենիքը -- կառավարութիւնը չի կրնար բացառութիւն հաստատել:

Բայց եւ այնպէս, վարչական իշխանութիւնը ազատ է յետաձգումներ եւ մեղմացումներ յանձնարարելու, որոշ դիւրութիւններ ընծայելու, նկատի առնելով զանազան պարագաներ:

Այդ պատեհութիւնն է որ կը փորձեն օգտագործել մեր խրատատու օրկանները, զանազան դիմումներ կատարելով ձեռնհաս իշխանութեանց:

Ինչպէս կ'երեւայ, բոլորովին անօգուտ չեն անցած Հ. Հ. Գաղթ. Գրասենեակի վարիչին ձեռնարկները, երկու նախարարութեանց մօտ:

Այսպէս, աշխատանքի նախարարութեան ընդհ. քննիչը դժուար գտնելով հաւաքական կարգադրութիւն մը, կ'առաջարկէ իրեն հաղորդել անհատական պարագաներ, որպէսզի նախարարին ուշադրութեան յանձնէ զանոնք: Իսկ արտաքին նախարարութեան պաշտօնատարը հաղորդելով թէ նախարարութիւնը արդէն կը զբաղի յուզուած հարցերով, կը խոստանայ տեղեկութիւններ տալ, «երբ ժամանակը գայ»:

Ի՛նչ խօսք որ այս հաւաստիքները բաւական չեն հանդարտեցնելու տագնապի մատնուած արհեստաւորները եւ ուրիշ աշխատաւորներ, կամ զինուորները:

Եւ սակայն, արդար չէ ամէն բան սեւ տեսնել: Բարեացակամութիւնն ալ ինքնին յոյս մըն է, ելքեր գտնելու համար: Կը բաւէ որ հետեւողական աշխատանք տարուի, եւ ենթակաները իրենք ալ դիւրացնեն այդ աշխատանքը:

Չմոռնանք թէ երկու – երեք անգամ յետաձգուեցաւ արհեստաւորներու օրէնքին գործադրութիւնը: Արդ, եթէ անիրաւութիւններ կան, հարկ է հիմնաւորել փաստերով, որպէսզի Գաղթ. Գրասենեակը կարենայ արժեցնել եղած տրտունջները:

Ուրեմն ենթականերուն պարտականութիւնն է զատ - զատ ներկայացնել իրենց պարագան, որպէսզի կարելի ըլլայ թղթածրար մը կազմել Գաղթ. Գրասենեակին մէջ: Անօգուտ են ընդհանուր խօսքերն ու գանգատները:

Այս առթիւ ցաւալի է որ մեր թղթակիցներն ալ չկրցան փաստացի տեղեկութիւններ հաղորդել, իրենց շրջանին մէջ ծագած դժուարութեանց մասին:

Մինչեւ հիմա յայտնուած պարագաներուն մէջ, ամէնէն վրդովիչ պատկերը կը ներկայացնեն Փարիզ եւ Լիոն: Այս վերջին քաղաքին մէջ հրապարակային ժողով մըն ալ գումարուած է, մասնակցութեամբ 3 -- 400 արհեստաւոր – աշխատաւորներու:

Մարսէյլէն լուր չունինք տակաւին, թէեւ այնտեղ ալ ուրիշ ծանր հոգ մը կը զբաղեցնէ ազգ. իշխանութիւնը.— հետապնդում «անկանոն»ներու դէմ, առանց սեռի կամ տարիքի խտրութեան:

Երէկ հաղորդեր էինք Վիէնի երեսփոխան - քաղաքապետին այնքան կծու կոչը՝ ներքին եւ դատական նախարարներուն, կարգ մը դատապարտութեանց առթիւ:

Միջանկեալ ըսենք, իբրեւ պատասխան գաւառէն եղած հարցումի մը.— Զինուորները Նանսէնեան թուղթէն ազատ կացուցանելու տեղեկութիւնը մեզի հաղորդած էին Վալանսէն եւ Լիոնէն: Կը թուի թէ հարցը կապ ունի վարչական հրահանգի մը եւ ոչ թէ նոր օրէնքի մը հետ:

Ընթերցողները անշուշտ գոհունակութեամբ իմացան որ Գաղթ. Գրասենեակը կարելին կը փորձէ, հարթելու կամ թեթեւցնելու համար զանազան դժուարութիւններ:

Դիմումները պիտի շարունակուին այսուհետեւ ալ: Անհրաժեշտ է նաեւ հաւաքական ձեռնարկ մը կատարել, Գաղթ. երկրորդ Գրասենեակին հետ, ինչպէս եղած է ուրիշ անգամ:

Մենք չենք ուզեր վարդավառ յոյսեր ներշնչել, նկատի առնելով երկրին կացութիւնը, որ բոլորովին տարբեր ուղղութեամբ լարած է կառավարութեան ուշադրութիւնը: Բայց, միշտ ալ պիտի յիշեցնենք որ խրատատու օրկանները հետեւին, տքնին եւ սպառեն բոլոր միջոցները, կարելի մեղմացումները ապահովելու համար:

Նոր երեւոյթ մըն ալ, այս առթիւ:

Արհեստակցական Միութիւններն անգամ անճրկած են այս նոր տագնապին հանդէպ: Շատեր ալ տեսակ մը չկամութիւն կը ցուցնեն: Դժուար չէ կռահել պատճառները:

Ո՛ր կողմ ալ դառնանք, մեր աշխատանքը եւ ֆրանսացի հեղինակաւոր բարեկամներու աջակցութիւնն են որ պիտի կրնան որոշ արդիւնքներ ապահովել:

Այս պարագան պէտք է մղէ մեզ աւելի սերտ կապեր հաստատելու տեղական իշխանութեանց եւ արհեստակցական շրջանակներու հետ:

Չի բաւեր տրտունջալ: Պէտք է նաեւ համոզել, փաստերով եւ թուանշաններով: Այս երկրին մեծագոյն առաքինութիւնը արդարութիւնն է: Եթէ յաջողեցանք ապացուցանել թէ քանի մը հարիւր հայ արհեստաւորներու գոյութիւնը բեռ կամ մրցակցութիւն չէ, ճամբուն կէսը հարթած կ'ըլլանք:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԷՅՄՊՐԼԷՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԵՑ ՀԻԹԼԷՐԻ

Առաջարկ սպառազինութեանց կրճատման

Երեքշաբթի օր, Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Պ. Չէյմպըրլէն, իբրեւ անուղղակի պատասխան Հիթլէրի ճառին: Ինչպէս միշտ, այս անգամ եւս լաւատես էր վարչապետը:

— «Երկար ճառ մըն էր, ըսաւ Չէյմպըրլէն, որ շատ քիչ անգամ մէկ ժամէն աւելի կը խօսի մէկ շունչով: Շատ մը նիւթեր կը շօշափէր եւ չեմ կրնար ըսել թէ ժամանակ ունեցայ ուշադրութեամբ քննելու ամէն մէկ պարբերութիւնը: Ես այն տպաւորութիւնն ունիմ թէ այդ ճառը չէր մարդու մը որ կը պատրաստուի նոր տագնապի մը մէջ նետելու Եւրոպան, թէ անոր մէջ կան շատ մը հաստատումներ որոնք կը շեշտեն խաղաղութեան անհրաժեշտութիւնը Գերմանիոյ ինչպէս ուրիշ երկիրներու համար: Ազգերու միջեւ չկան խնդիրներ որ կարելի չըլլայ քննել: Մեր ուզածը միայն խաղաղասիրական բառեր չեն, այլ գիտակից յօժարութիւն մը բանակցելու եթէ ոչ զինաթափութեան, գոնէ սպառազինութեանց կրճատման համար: Եթէ այդ ժամանակը գայ, մենք պատրաստ ենք մեր աջակցութիւնն ընծայելու Եւրոպայի խաղաղութեան համար: Կ'ողջունեմ Հէռ Հիթլէրի երէկուան ճառին այն մասը որ բաղձալի կը գտնէ փոխադարձ վստահութիւն եւ գործակցութիւն հաստատել մեր երկու ժողովուրդներուն միջեւ: Այս միջոցին աչքի առջեւ չունինք որ եւ է բանակցութիւն Մեծն Բրիտանիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ: Սխալ է ըսել թէ խաղաղեցման քաղաքականութիւնը ձախողած է: Մեր յարաբերութիւնները Ֆրանսայի հետ թերեւս շատ աւելի սերտ են քան եղած են անցեալին մէջ եւ այժմ ամրապէս հաստատուած են փոխադարձ վստահութեան մը վրայ: Մենք մեծ գոհունակութեամբ ողջունեցինք նաեւ Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ կնքուած յայտարարութիւնը»:

Վարչապետը հասկցուց թէ ցորչափ կը շարունակուին Գերմանիոյ սպառազինութիւնները, դժուար է բանակցիլ գերմանական գաղթավայրերու վերադարձի մասին:

Օրուան գլխաւոր հարցը սպանիական պատերազմն էր եւ այս առթիւ աշխատաւորականները ուժգնօրէն քննադատեցին կառավարութեան քաղաքականութիւնը, պահանջելով ջնջել հանրապետական Սպանիոյ դէմ հաստատուած արգելքները: Չէյմպըրլէն նորէն պաշտպանելով ոչ - միջամտութեան քաղաքականութիւնը, աւելցուց թէ Մեծն Բրիտանիա աւելորդ զէնք չունի Սպանիա ղրկելու համար: Յետոյ, առանց յիշելու Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան անունը, ըսաւ թէ օտար միջամտութիւն կատարուած է երկու կողմէն ալ: Գալով պատերազմիկի իրաւունքներուն, վարչապետը յիշեց Մուսոլինիի խօսքը.— «Այլանդակութիւն է ապստամբ կոչել մարդ մը որ գրաւած է Սպանիոյ երեք չորրորդ մասը»: Բայց աւելցուց թէ կը մերժէ ճանչնալ պատերազմիկի հանգամանքը, ոչ թէ անոր համար որ Զօր. Ֆրանքօ ապստամբ մըն է, այլ որովհետեւ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը կնճռոտած է օտար պետութեանց միջամտութեամբ: Յետոյ յիշելով Մուսոլինիի տուած հաւաստիքները, յայտարարեց.

— «Դեռ անցեալ օր, երբ Հռոմ կը գտնուէինք, նորէն հաւաստիքներ ստացանք Մուսոլինիէն եւ Կոմս Չիանոյէն թէ որ եւ է բան պիտի չպահանջեն Սպանիայէն, երբ պատերազմը վերջանայ»:

Չէյմպըրլէն չի հաւատար թէ անոնք պիտի դրժեն իրենց խոստումը: Այս առթիւ, քար մը գլորելով ընդդիմադիրներուն դէմ որոնք ըսեր էին թէ Հիթլէր եւ Մուսոլինի պատրաստուած են խեղդելու Մեծն Բրիտանիան՝ Միջերկրականի մէջ, յայտարարեց.

— «Անոնք խուճապի մատնուած են, անհաւանական ենթադրութիւններով սնուցանելով իրենց երեւակայութիւնը: Անոնք ալ աւելի կը չափազանցեն մռայլ երեւոյթները, շարունակ վարկաբեկելով մեր վերազինման ճիգերը, մոռնալով որ մենք անսահման հարստութիւններ ունինք եւ եթէ մահու եւ կենաց պայքար մը ծագի, ի վերջոյ յաղթանակը մեզի պիտի մնայ: Անոնք նկատի չեն առներ մեր զինակցութիւններն ու բարեկամութիւնները ուրիշ երկիրներու հետ: Այսօր մեր վարկը շատ աւելի բարձր է արտասահմանի մէջ քան որ եւ է ատեն»: (Ծիծաղներ):

Երկամեայ զինուորութիւնը քուէարկուեցաւ

Երեսփ. ժողովը երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ քուէարկեց օրինագիծ մը, որ կ'երկարաձգէ 1936 մարտ 17ի օրէնքը, ուրիշ խօսքով՝ կը վերահաստատէ երկամեայ զինուորութիւնը: Այս առթիւ տեղեկաբերը շեշտեց թէ Ֆրանսա հարկադրուած է պահել իր տարեկան զօրաթիւը, նկատի առնելով Գերմանիոյ վերազինումը, որ տարեկան 500,000էն 900,000ի բարձրացուցած է նորագիր զինուորներու թիւը: «Մենք ամէն տարի պէտք ունինք 380,000 նորագիր զինուորներու, եւ զայն կրնանք ապահովել միայն երկամեայ զինուորութեամբ»:

Ժողովը քուէարկեց նաեւ ուրիշ օրէնք մը՝ պահեստիներու մասին: Նկատի առնելով որ սպառազինութեանց կատարելագործումը անբաւական կը դարձնէ գործօն ծառայութիւնը, նոր օրէնքին համաձայն կառավարութիւնը պիտի կրնայ ազատօրէն բաժնել տասը շաբթուան մարզանքի շրջանը (փէրիօտ), առանց անցնելու 21 օրուան տեւողութիւնը: (Մինչեւ հիմա պահեստիները մարզանքի չորս շրջան կը կատարէին, համագումար 9 - 10 շաբաթ: Նոր օրէնքը աւելի յաճախադէպ բայց աւելի կարճատեւ շրջաններ կը սահմանէ, առանց աւելցնելու տեւողութիւնը որ պիտի ըլլայ մէկ օրէն մինչեւ երեք շաբաթ):

Օրէնքը կը տրամադրէ նաեւ կատարելագործման վարժարաններ հաստատել պահեստի սպաներու համար: Այս առթիւ 60 միլիոն ֆրանքի վարկ մը տրամադրուած է կառավարութեան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ ՏԱՐԻՔ ՃՇԴԵԼՈՒ

Ամերիկեան թերթ մը, երկա՜ր ուսումնասիրութիւններէ վերջ, կը սահմանէ թէ ի՛նչպէս կարելի է ճշդել կամ գուշակել մարդոց տարիքը:

Ըսուած է թէ «այրերը այն տարիքն ունին զոր կը զգան, իսկ կիները այն տարիքն ունին, զոր ցոյց կուտան»: Վէօչ, կ'ըսէ ամերիկեան թերթ մը, դուք ունիք այն տարիքը զոր ցոյց կուտայ ձեր ... մտածումը:

Ստորեւ շարք մը հարցումներ, որոնք դասաւորուած են Ա. Բ. Գ. Դ. կարգով: Այդ հարցումներուն դէմ գրեցէք *Այո* կամ *Ոչ*: Յետոյ նայեցէք թէ քանի անգամ *այո* ըսած էք եւ քանի՞ անգամ *ոչ*: Եթէ ամէնէն շատ *այո* պատասխանած էք Ա. կարգի հարցումներուն, դուք կը պատկանիք Ա. դասակարգին,— այդ պարագային՝ 18 տարեկան էք, ի՛նչ ալ ըլլայ ձեր ծննդեան թուականը: Եթէ ամէնէն շատ *այո* պատասխանած էք Բ. կարգի հարցումներուն, կը պատկանիք Բ. դասակարգին,— այդ պարագային՝ 25 տարեկան էք: Եթէ Գ.երը շատ են, 35 տարեկան էք: Եթէ Դ.երը շատ են, մօտ էք յիսունի:

Այս *տարիք*ները կը կոչուին *հոգեկան տարիք*, որովհետեւ ցոյց կուտան ձեր մտաւորական աշխուժութեան տարիքը:

Այժմ տանք քանի մը հարցումներ, իբրեւ օրինակ.—

Կը կարծէ՞ք թէ

Ա.— Գարունը սիրոյ եղանակն է:

Բ.— Գարունը կրնար սիրոյ եղանակը ըլլալ:

Գ.— Գարունը այն եղանակն է երբ զգեստ կը փոխէք:

Դ.— Ծնունդը եւ մեղրը զօրացուցիչ դեղեր են՝ գարնան յատուկ:

Ա.— Աղ - պղպեղ մազերը նշան են ծերութեան:

Բ.— Աղ - պղպեղ մազերը զարմանալի բան մը ունին:

Գ.— Աղ - պղպեղ մազերուն համար կարելի է բաներ մը ընել:

Դ.— Աղ - պղպեղ մազերը անէծք մը կը կազմեն:

Ա.— Բնական է սլացիկ հասակ մը ունենալը:

Բ.— Վայել է սլացիկ հասակ մը ունենալը:

Գ.— Դժուար է սլացիկ հասակ մը ունենալը:

Դ.— Չարժեր յոգնիլ սլացիկ հասակ մը ունենալու համար:

Ա.— Գեղեցկութիւնն է պայմանը գրաւելու համար այրերուն սիրտը:

Բ.— Հմայքն է պայմանը գրաւելու համար այրերուն սիրտը:

Գ.— Իմացական պաշարն է պայմանը գրաւելու համար այրերուն սիրտը:

Դ.— Սիրելո՞վ է որ կրնաք գրաւել այրերուն սիրտը:

Ա.— Մարզանքը հաճոյք մըն է:

Բ.— Մարզանքը ձանձրոյթ մըն է:

Գ.— Մարզանքը անհրաժեշտութիւն մըն է:

Դ.— Ապուշներն են որ իրենք զիրենք կը յոգնեցնեն մարզանք կատարելով:

Ա.— Լաւագոյն արձակուրդը շաբաթ մը ձմեռնային մարզանք կատարելն է:

Բ.— Լաւագոյն արձակուրդը ծովուն եզերքը կամ լեռներուն մէջ անցնելն է:

Գ.— Լաւագոյն արձակուրդը ծովերու վրայ ճամբորդութիւնն է:

Դ.— Լաւագոյն արձակուրդը ագարակ մը քաշուիլ, արեւուն տակ կամ կրակին դիմաց նստիլն է:

Ա.— Լաւ է ըսել մարդոց երեսին՝ ինչ որ կը մտածէք իրենց մասին:

Բ.— Ոչ միշտ, բայց պարագաներ կան՝ երբ պէտք է ըսել մարդոց երեսին՝ ինչ որ կը մտածէք իրենց մասին:

Գ.— Լաւ է դիւանագէտի պէս խօսիլ՝ երբ կ'ուզէք ըսել մարդոց թէ ի՛նչ կը մտածէք իրենց մասին:

Դ.— Երբեք ամբողջական անկեղծութիւն ցոյց չտալ մարդոց մասին:

Ա.— Յիմարութիւն է ժամանակ ու դրամ վատնել լաւ ճաշի համար:

Բ.— Քաղցր է յիշատակ մը ստեղծել՝ լաւ ճաշ մը ընելով:

Գ.— Լաւ ճաշը կը գիրցնէ:

Դ.— Լաւ ճաշէն վերջ պէտք է գործածել *սոտա*:

Ա.— Թղթախաղը կամ տապլեր (*Թավլու*) կը ձանձրացնէ:

Բ.— Թղթախաղը կամ տապլեր կը ջղայնացնէ:

Գ.— Թղթախաղը կամ տապլեր միտքը կ'աշխուժացնէ եւ ձանձրոյթը կը փարատէ:

Դ.— Թղթախաղով եւ տապլով միայն կարելի է լաւագոյնս զուարճանալ հիւրերուն հետ:

Երբ կ'անձրեւէ.

Ա.— Գլխարա՞ց դուրս կ'ելլէք:

Բ.— Կը հագնի՞ք ձեր աղուոր վերարկուն կամ հովանոց կը գործածէ՞ք:

Գ.— Ինքնաշա՞րժ կը վարձէք:

Դ.— Թէ տունէն դուրս չէք ելլեր:

Վերջին հարցում մը.

— Տակաւին կը յուսա՞ք գտնել ձեր իտէալը: Եթէ այո, ուրեմն 16էն մինչեւ ... 60 տարիքներուն մօտ տարիք մը ունիք: Իսկ եթէ կը յուսաք, տակաւի՛ն, թէ ի վերջոյ պիտի շահիք լոթըրին, այն ատեն... իմ տարիքս ունիք:

ԱՐԱՁ

ՈՒՐԻՇ ԻՆՉԵ՞Ր ԸՍԱՒ ՀԻԹԼԷՐ

ՇԱՏՈՆՑ ՈՐՈՇՈՒԱԾ ԷՐ ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ԵՒ ՉԵԽԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒՆ ԼՈՒԾՈՒՄԸ.— ՊԷՏՔ Է ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՒԾԵԼ ՀՐԷԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ.— ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ.— ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ՀԱՒԱՍԱՐԱՊԷՍ ՈՒԺԵՂ.— ՃԱՓՈՆՆ ԱԼ ՄԻԱՍԻՆ.— «ԵՍ ԿԸ ՀԱՒԱՏԱՄ ԵՐԿԱՐ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՄԸ»:

Երէկ ամփոփած էինք Հիթլէրի ճառին երկու գլխաւոր կէտերը,— գաղթային խնդիր եւ գործակցութիւն Իտալիոյ հետ՝ խաղաղութեան թէ պատերազմի ատեն: Ստորեւ՝ մնացեալ մասերու ամփոփումը.—

Հիթլէր իր ճառին մէջ յիշեց երկու պատմական դէպքեր.— 1. Աւստրիոյ կցումը որոշած էր դեռ 1938 յունուարին (տեղի ունեցաւ մարտ 12ին): «1938 Յունուարին վերջնապէս որոշեցի այս կամ այն եղանակով ձեռք բերել Աւստրիոյ վեցուկէս միլիոն Գերմաններուն ինքնորոշման իրաւունքը»: Այս առթիւ յիշեց Շուշնիկի հետ եղած խօսակցութիւնը, իր փետրուար 22ի ճառը եւ մարտ 12ի շաբաթ օրը տուած հրամանը՝ սահմանագլուխը անցնելու համար: 2. Չեխոսլովաքիոյ դէմ զինուորական գործողութիւնն ալ որոշուած էր կանուխէն.

— «1938 Մայիս 28ին հրամայեցի պատրաստել զինուորական գործողութիւնը այդ պետութեան դէմ, իբրեւ վերջնական թուական որոշելով հոկտեմբեր 2ը: Հրամայեցի փութացնել մեր արեւմտեան պաշտպանողական ճակատին շինութիւնը: Պ. Պենէշի հետ հաշիւները կարգադրելու եւ պետութիւնը ահարեկման եւ սպառ -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՈՎՔԵ՞Ր ԵՆ ՄԵՂԱՒՈՐ

— oo —

Այս օրերս ինձ մօտ եկաւ մի հայ երիտասարդ արհեստաւոր (աշխատաւոր) հազիւ 30ը անց: Նա Պոլիս ծնած եւ մեծ պատերազմին որբ մնացած Հայերից է: Նրա հայրը սպանուել է պատերազմի օրերին: Զինադադարին Ամերիկացիները նրան ընդունել են իրենց որբանոցը ուրիշ շատ հայ որբերի հետ: Մուսթաֆա Քէմալի յաղթութեան օրերին որբանոցի ղեկավարները սրան էլ իր միւս ընկերների հետ փոխադրել են Քորֆու, այնտեղից Յունաստան, մայր ցամաքը: Արհեստ էր սովորել (դերձակութիւն), չափահաս էր դարձել, հետեւաբար այլեւս ինքն էր որ պիտի տնօրինէր իր բախտը:

Եւ նա տնօրինում է իր բախտը:

Կարդացել է խորհրդային կարգերի երկրպագու թերթերում, որ խորհրդային հսկայ Ռուսաստանի ուժեղ հովանաւորութեան տակ եւ եղբայրական աջակցութեամբ բազմադարեան հսկայի, Արարատի ստորոտին ծաղկում է ու զարգանում ազատ ընկերվարական Հայաստանը, ուր աշխատաւորները ապրում են կատարեալ ազատութեան եւ հանգստութեան մէջ եւ ո՛չ թէ այնպէս հալածուած ու դժբախտ, ինչպէս ապրում են դրամատիրական երկիրներում: Նա լսել էր շատ հռետորներից, որ ազատ Հայաստանը որոշել է աստիճանաբար եւ հետզհետէ բանալ իր դռները օտար երկիրներում ապրող եւ տանջուող իր զաւակների առաջ, որոնք աշխատաւորների տիրապետութեան տակ իրենց հայրենիքը հասնելով պիտի ազատուէին ամէն տեսակ հալածանքներից ու ճնշումներից եւ պիտի վայելէին իրենց ազատ աշխատանքի պտուղները:

Եւ նա որոշել է Հայաստան գնալ:

Նա շատ է չարչարուել, շատ դիմումներ է արել, իր քաղաքական բարենյուսութիւնը հաստատելու համար շատ աշխատանք է կատարել: Վերջապէս նրան յաջողուել է ներգաղթողների մի «երջանիկ» կարաւանի մէջ ընկնել եւ նոյն կարաւանի հետ հասնել Աւետեաց երկիրը, Հայաստան (ի հարկէ խորհրդային):

Բայց Հայաստան հասնելու առաջին օրերին իսկ արտասահմանում նրան դրախտ ներկայացրուած երկիրը արդէն երեւում է իր իսկական հրէշային կարգերով եւ նա մէկ երկու տարի «դրախտ»ի բոլոր բարիքները, կիսամերկութիւն, կիսաքաղցածութիւն, կատարեալ ստրկութիւն եւ Չեկայի կողմից ցոյց տրուած քնքշութիւններ եւայլն, վայելելուց յետոյ իր հետ ներգաղթող ուրիշ արհեստաւոր - աշխատաւորների հետ՝ իր կեանքը վտանգի դնելով անցնում է Արաքսը եւ ապաստան փնտռում հինաւուրց Իրանում, ուր բարեբախտաբար խորհրդային կարգեր չեն տիրում եւ որ սիրով տեղ է տուել եւ տեղ է տալիս բոլոր հալածականներին: Չմոռանամ աւելացնելու, որ Արաքսը անցնելիս նրա մի քանի ընկերները խեղդւում են կամ սպանւում:

Սա սովորական պատմութիւն է շատ ներգաղթողների, որոնք իրենց ապահով կեանքը թողել էին օտար համարած երկիրներում եւ սրտատրոփ սպասել այն երջանիկ օրուան, երբ իրենց ոտը կը դնեն «ընկերվարական դրախտ» հայրենիքի հողի վրայ եւ որոնք առաջին օրից իսկ զգալով իրենց սխալը եւ ենթարկուելով հետզհետէ ամէն տեսակ բռնութեան, փախել էին Իրան, ի հարկէ իրենց կեանքը վտանգի ենթարկելով:

Այդպիսիներից մէկը մի օր ինձ ասում էր·

— «Երբ ներգաղթողներիս Հայաստան փոխադրող նաւը հասաւ Բաթում եւ խարիսխ ձգեց նաւամատոյցից մի քիչ հեռու, մեր նաւը մտան ռուս զինուորներն ու ոստիկանները սուինաւոր հրացանները ձեռներին պահած եւ առաջին իսկ րոպէին թէ իրենք եւ թէ իրենց հրամանատարները այնպիսի զզուելի վերաբերմունք ցոյց տուին կարծես թէ իրենց ստրուկների հետ գործ ունէին, ահա այդ րոպէներին ներգաղթողներից շատերը կամեցան յետ դառնալ, բայց արդէն ուշ էր, արդէն որպէս ստրուկներ յանձնուել էինք մարդկանց որոնց ո՛չ մի վատութիւն չէինք արել թէեւ, բայց նրանք մեզ իրենց թշնամի էին համարում»:

Ժամանակին արտասահմանեան հայ շատ թերթերում երկարօրէն գրուած է ներգաղթողների Խորհրդ. Հայաստանում կրած տանջանքների եւ հալածանքների, նրանց փախուստի, նրանց թշուառութեան մասին:

Ես այդ մասին չէ որ պիտի գրեմ:

Վերոյիշեալ հայ երիտասարդը եկել էր ինձանից խնդրելու, որ Թուրքերէն լեզուով մի խնդրագիր գրեմ տեղւոյս Թրքական հիւպատոսին, որպէսզի իրան վիզա տան Թուրքիա դառնալու համար եւ եթէ այս անել չի կարելի, գոնէ թրքական անցագիր տան օտար երկիրներում աւելի ազատ ապրելու եւ գաղթականի վիճակէն ազատուելու համար:

Սրանից մօտաւորապէս մի տարի առաջ ալ Բուլղարիայից ներգաղթողներից մէկը մի Հնչակեան, որ նոյնպէս իր կեանքը վտանգի դնելով մի քանի ուրիշ ներգաղթողների հետ Արաքսը անցել եւ Իրան էր ապաստանել, յաճախակի դիմումներից յետոյ կարողացաւ ստանալ թրքական անցագիր, որի վրայ մակագրուած էր, որ անցագրի տէրը իրաւունք չունէր Թուրքիա մտնելու: Բուլղարացի այս Հնչակեանը թրքական նոյն անցագրով հեռացաւ Իրանից: Նոյնանման մի թրքական անցագիր էլ ստացաւ մի ուրիշ Հնչակեան, որ նոյնպէս փախել էր Խորհրդային երկիրներից, չնայած որ ժամանակին այնտեղ շատ պատասխանատու պաշտօններ էր վարել Հարաւային Ռուսաստանում, որովհետեւ բոլշեւիկեան յեղափոխութեան առաջին օրերից կռուել էր նրանց շարքերում եւ մի ժամանակ եղել էր Բակուլեկի թիկնապահը:

Ահա վերջերս ինձ մօտ եկող հայ երիտասարդն էլ ուզում էր նոյն նպատակով դիմել Թուրքիայի հիւպատոսարանին:

Հաւանօրէն իմ ընթերցողներից շատերը վրդովուելու են կարդալով, որ Թուրքիայում իրենց հարազատներին ու ազգականներին կորցրած մարդիկ, աշխատաւորներ, որոնք Խորհրդ. Հայաստանում ապրելու «երջանկութեան» են ունեցել, ո՛չ միայն փախել են այդ երկրից, այլ երազում են նոյն իսկ Թուրքիա վերադառնալ, գոնէ մի թրքական անցագիր ունենալ իրենց գրպանում: Մանաւանդ շատ վրդովիչ է, երբ այդ բանը անում են Հնչակեաններ, այն էլ ռուսական քաղաքացիական կռւում ջերմ մասնակցութիւն ունեցողներ:

Այո՛, իսկապէս վրդովիչ է հաստատել թէ Հայաստանի այժմեայ կացութիւնը այնքան ծանր է, որ այնտեղից փախչողները ուզում են նոյն իսկ Թուրքիա վերադառնալ:

Իսկական եւ ահռելի ողբերգութիւնը այստեղ է, սրանումն է:

Հայաստանից փախածներից մի քանիսի հետ տեսնուել եմ, բոլորն էլ դըժբախտ լաւ Հայեր են մնացել, լաւ ըղձացումներով, բայց նրանցից շատերը յուսահատած են Հայաստանի ապագայից, ձանձրացած են գաղթականի կեանքից եւ իրենց գլուխը դնելու տեղ են փնտռում թէկուզ Թուրքիայում, թէկուզ դժոխքում:

Երբ վերոյիշեալ Հայերից մէկին ասացի, ամօթ չէ՞ մի Հայի համար դիմում կատարել մի իշխանութեան, որի խղճի վրայ ծանրացած է իր հարազատների ու ազգականների արիւնը: Նրա աչքերը լցուեցին: Նա պատասխանեց սակայն·

— Արտասահմանում ոգեւորուել ենք մեր հայրենիքով, Հայաստան գալով՝ տեսանք որ նա մի հողամաս է միայն եւ այդ հողամասը մեզ չի պատկանում, այլ այնտեղ տիրում է հնադարեան ստրկութիւն, թաթարական բռնութիւն եւ այդ բոլորը անկախութեան եւ ընկերվարութեան անունով: Արտասահմանում մենք հաւատացած էինք, որ մեր արդէն գոյութիւն ունեցող անկախ հայրենիքը կորիզն է ապագայ մեծ Հայաստանի, որ պիտի ստեղծուի Խորհրդային կառավարութեան աջակցութեամբ ու օգնութեամբ, Հայաստանի իրականութեան հետ ծանօթանալուց յետոյ, համոզուեցանք, որ Ռուսաստանի աջակցութեամբ ընդարձակուած Հայաստանում ոչինչ չի փոխուելու, այլ տիրելու է նոյն բռնութիւնը, ինչ որ տիրում է այսօրուայ փոքր Հայաստանում: Քանի արտասահմանումն էինք, չէինք հասկանում Փարիզում հրատարակուող բոլշեւիկ հայերէն թերթի այն յայտարարութեան միտքը, թէ մենք «անհայրենիք» ենք, Հայաստանում խորապէս զգացինք այդ: Այո՛, անհայրենիք ենք, ամէն տեղ գաղթական, գոնէ հպատակ դառնանք մի երկրի, որպէսզի մի անցագիր ունենանք մեր գրպանը եւ մեզ այլեւս չհալածեն:

Եւ այդ մէկը Թուրքիան գտաւ, որովհետեւ շատ դռներ զարկին եւ չըբացուեցան այդ դուռները:

Ուրեմն, վրդովիչը այն է որ արտասահմանից մեծ յոյսերով Հայաստան գնացած Հայերը յուսահատած ու հիասթափուած փախչում են այնտեղից իրենց կեանքը վտանգի դնելով եւ իրենց այդ հիասթափման եւ յուսահատութեան հաղորդակից են անում ուրիշներին:

Ովքե՞ր են մեղաւոր: Այդ անմեղ ու չարչարուած մարդի՞կ թէ այն սոսկալի կարգուսարքը, որ տիրում է Հայաստանում:

Այս հարցին թո՛ղ պատասխանեն ամէն օր Խորհուրդների դովքն անող մեր խմբագիրներն ու կուսակցական գործիչները:

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

ԽՄԲ.— Նորէն յիշեցնե՞նք թէ յօդուածագիրը ծանօթ գործիչ մըն է, էին հնչակեան, հաստատուած՝ Թէհրան: Այս առթիւ ըսենք թէ իր խորհրդածութիւնները այնքան դառն էին, որ հարկադրուեցանք մեղմացնել կամ յապաւել որոշ նախադասութիւններ...

ՂՈՒԿԱՍ ԱՂԲԱՐ

Շապին Գարահիսարի եւ ընդհանրապէս Սեբաստիոյ նահանգին մէջ չկար մէկը որ իմացած չըլլար Ղուկաս աղբօր անունը:

Զինքը մօտէն ճանչցողները գիտեն որ շատ քիչ կը խօսէր ան: Հասակով կարճ էր: Հակառակ մեր ցեղային խառնուածքին, պաղարիւն էր, կ'որոշէր շատ հանդարտ պայմաններու մէջ եւ կը գործադրէր անվախ:

Ղուկաս աղբար ցոյց տուաւ իր արժանիքը իբրեւ քաջ մարտիկ 1895—96ին, երբ միացաւ Դանիէլ Չավուշի խումբին: Հայ ժողովուրդի հալածանքն ու տանջանքը ծառացած բռնակալութեան դէմ, արթնցնելով նաեւ շրջակայ գիւղերու մէջ ինքնապաշտպանութեան եւ անկախութեան ոգին:

Հոս աւելորդ է յիշել իր դերը իբրեւ ընդհանուր հրամանատար Շապին Գարահիսարի փառաւոր ինքնապաշտպանութեան: Իրեն արժանի էջեր նուիրուած են արդէն հայ մամուլի եւ հայ հերոսապատումի գիրքերուն մէջ, շատ մը մտաւորական ականատեսներու կողմէ: Ես կ'ուզէի յիշել միայն դէպք մը, որ զինքը հերոսի բարձրութեան հասցուց կանուխէն:

95ական թուականներուն, երբ հայկական դէպքերը եւ հալածանքները հասած էին վայրենութեան սահմանի, մեր քաղաքի դատախազը, Մուխթար Նէյիմ պէյ գլխաւոր պատասխանատուներէն մէկն էր: Իր երեսէն հազարաւոր անմեղներ բանտերը նետուած ու խոշտանգուած էին: Այս հրէշը այդ թուականներուն պաշտօնավայրի փոփոխութեամբ Սեբաստիա պիտի մեկնէր: Ղուկաս աղբար լուր առած էր անոր մեկնումի մասին ու դիրք բռնած՝ իր ընկերներուն հետ Ղարաքայայի լեռներուն մէջ, ուրկէ պէտք էր անցնէր Մուխթար պէյ: Եւ ահա օր մը ան իր կնոջ հետ եւ ոստիկան զինուորներու ընկերակցութեամբ ձիերով կը մօտենայ կիրճին: Ղուկասի խումբը ճարպիկ ձեւով մը նախ զինաթափ կ'ընէ ոստիկան-զինուորները եւ մօտենալով Մուխթար պէյի կը յիշեցնէ իր ոճիրները, քաւութիւն պահանջելով: Կինը նախ կ'ուզէ թրքական կեղծաւորութիւններ թափել ու կ'առաջարկէ ոսկիներով կաշառել Ղուկասը, բայց կը յուսահատի, տեսնելով անոր հեղնանքը: Ու Ղուկաս իր իսկ ատրճանակով գետին կը փռէ հրէշը: Կինը վախնալով որ կարգը իրեն պիտի գայ, կնոջական հմայիչ ձեւեր կը թափէ հրապուրելու համար, բայց պատուախնդիր ու վեհանձն Ղուկաս կը պատասխանէ·

— «Հանըմ, մեր հաշիւը քու ամուսինիդ հետ էր որ մաքրուեցաւ, հիմա քեզ ապահով Սփայ հասցնելը իմ [illegible] պարտքն է»:

Եւ իսկապէս կինը ապահով մինչեւ Սփայ քաղաքին դուռը առաջնորդուած է Ղուկասի եւ իր ընկերներուն կողմէ:

Այնուհետեւ կը սկսի Ղուկասի հայդուկի կեանքը Դանիէլ Չավուշի հետ: Բազմաթիւ կռիւներէ եւ վրիժառութիւններէ վերջ, օր մը Դանիէլ Չավուշի խումբը կը պաշարուի Թուրքերու կողմէ: Երկար կռիւէ մը վերջ կը սպաննուին Դանիէլ Չավուշ եւ անոր հայրը՝ Սուրէն: Ղուկաս կ'ազատի ու կ'ապաստանի քաղաք ու թաքստոցի մը մէջ կը պահուի ամբողջ ամիսներ: Ոստիկանութիւնը սակայն լուր կ'առնէ իր մասին (կը կարծուի թէ մատնութեան մը հետեւանքով) եւ Ղուկաս ձերբակալուելով Սփայ կը ղրկուի, ուր կը դատուի ու կը դատապարտուի ցկեանս բանտարկութեան:

1906ին երբ իրեն այցելեցի Սեբաստիոյ բանտը, իբրեւ հայրենակիցի պարտականութիւն, մեծ եղաւ իմ զարմանքս: Ես գացեր էի մանկական միամտութեամբ մը տառապեալ հերոս մը մխիթարելու, մինչդեռ ան նշմարելով իմ տխրութիւնս, սկսաւ զիս մխիթարել, խորհուրդներ տալ, ու խրատել ազգային պարտականութիւններու համար:

Ես գրեթէ ամէն օր այցելեցի իրեն, տանելով ծխախոտ եւ ուտելիք: Օր մըն ալ ան ինծի տուաւ իր ձեռքով շինած յուլունքէ դրամապանակ մը որուն վրայ սեւ յուլունքներով կը կա[...]դայի· «Նուէր Ղուկասէ Սամուէլ Փաշաեանին»:

Այսօր, հազուադէպ առիթը կը ներկայանայ ինձ այդ թանկագին յիշատակը նուիրել Դաշնակցութեան Փարիզի Թանգարանին, իբրեւ թանկագին մասունք մը եւ հերոսին ճարտար մատներու աշխատանքը զոր խնամքով պահեցի ամբողջ 32 տարի, վստահ ըլլալով թէ Դաշնակցութեան Թանգարանը զայն շատ աւելի գուրգուրանքով պիտի պահէ: Մեծ է անոր արժէքը ըստ իս, որովհետեւ մեր բոլոր մտաւորական հայրենակիցներու փնտռտուքը Ղուկասի մէկ պատկերին համար անցած է ապարդիւն: Ղուկաս աղբար այնքան պարզ էր եւ անսեթեւեթ որ, լուսանկար մը իսկ չունեցաւ այս աշխարհին վրայ, բացի իր անմոռանալի յիշատակէն:

Ղուկաս աղբար իբրեւ աւանդապաշտ մնաց Հնչակեան, բայց ան հազուադէպ Հնչակեաններէն էր որ մեծ գնահատած էր Դաշնակցութեան միութիւնը ու երբեք չէր հակառակած անոր հրահանգներուն: Այդ պատճառով ալ Դաշնակցութեան Կոմիտէի կողմէ որոշուեցաւ իբրեւ հրամանատար Շապին Գարահիսարի մեծ հերոսամարտին:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՓԱՇԱԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐԸ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔ ՍՈՒՐԻՈՅ ԳԼԽՈՒՆ

« Քանտիտ » շաբաթաթերթը իր վերջին թիւով կը հրատարակէ թղթակցութիւն մը Ճէզիրէէն, ուր ղըրկուած էր իր աշխատակիցներէն Ժ.— Բ. Փէչրալը, պրպտումներ կատարելու համար:

Խմբագրութիւնը, շարունակելով իր պայքարը Վիշիի դաշնագրին դէմ, գիտել կուտայ թէ Սուրիոյ հարցը [illegible] է, անոր համար, որ Վիշիի դաշնագիրը մօտ օրէն պիտի ներկայացուի [illegible] խորհրդարանին, միւս կողմէ Փոքր Ասիան թատերաբեմ դարձած է դիւանագիտական քաղաքական ձեռնարկներու: Այս պայմաններուն մէջ, կ'ըսէ Քանտիտ վաւերացնել Վիշիի դաշնագիրը պիտի նշանակէ ձեռք քաշել Սուրիայէն:

Ու մինչ Վիշիօ, իր կարգին, « Փօփիւլէր»ի մէջ կ'աշխատի պաշտպանել իր ստորագրած դաշնագիրը, «Քանտիտ»ի թղթակիցը կուտայ վկայութիւններ, որոնք յայտնութեան մը ձեւն ունին:

Փէչրալ այս վերջին տարիներուն կը գործէր Եթովպիոյ այն շրջանին մէջ, որ կը գտնուի տակաւին Կալլաներուն ձեռքը,— հոն ուր չեն կրցած մտնել Իտալացիները: Անգլիտալական համաձայնութենէն վերջ, կը ստիպուի լքել Եթովպիան, օդանաւով կ'անցնի Խարթում, ուր կ'իմանայ թէ

— Համաձայնութիւն մը կնքուած է Հռոմի եւ Պերլինի միջեւ. Իտալիա պիտի դադրեցնէ իր փրոփականտը Սուրիոյ մէջ՝ ասպարէզը ձգելով Գերմանիոյ: Փոխարէն Գերմանիա յանձն կ'առնէ իր բոլոր ուժով կանգնիլ Իտալիոյ կողմը՝ իրականացնելու համար իտալական ցանկութիւնները Թունուզի վրայ:

Փէչրալ այնուհետեւ կ'անցնի Սուրիա եւ կը շարունակէ իր պրպտումները Ճէզիրէի մէջ, ուր, ինչպէս կը հաւաստէ, չեն պակսիր ապացոյցներ ի վկայութիւն գերմանեւթրքական համաձայնութեան:

Ճէզիրէցիներն ալ, կ'ըսէ գիտակ մը, մեծագոյն վտանգը կը կազմեն Գերմանացիները: Թուրքը եւս, ճիշդ է, վտանգ մը կը կազմէ սուրիական սահմանին վրայ, մանաւանդ որ Ալեքսանտրէթի յաջողութենէն վերջ շատ ամբարտաւան դարձած են ու դիտեն որ Ֆրանսա կը նահանջէ շարունակ, ինչպէս Մծբինի հարցին մէջ, Թուրքիոյ տրուեցաւ եւ Ֆրանսա փոխարէն Գամըշլը մը ստեղծեց: Բայց ինչ կ'արժէ Գամըշլը, երբ անիկա [illegible] կանգնած է Մարտինի: Եթէ Գամըշլըի բարգաւաճումը մարեց Մծբինի մուխը տնտեսապէս, հակառակ զինուորական տեսակէտով Մարտինի վտանգ մըն է որ կը կախուի ոչ միայն Գամըշլըի, այլ եւ ամբողջ Ճէզիրէի գլխուն: Դեռ կէտ մը եւս կայ,— Ճէզիրէ չուզեր ենթարկուիլ Դամասկոսի: Անշուշտ Ճէզիրէցիներն իրենք մտքէն չանցըներ, ի հեճուկս Դամասկոսի, ընդունիլ Թուրքերու հովանաւորութիւնը:

Այս վտանգէն բան մը պակսեցաւ Աթաթիւրքի մահուամբ: Ներքին յեղափոխութիւնը լրացնելէ եւ զինուորական տեսակէտով զօրանալէ վերջ, Աթաթիւրք սկսաւ երազել կայսրութիւն մը հիմնելու մասին: Բայց ի՞նչ կայ ո՞ր երկրին մէջ: Գերման դիւանագէտները ցոյց տուին այդ ճամբան, հրաժարիլ Մոսուլէն եւ կապուիլ Պերլինի: Գերմանական տեսակէտով երբ Թուրքիա թեւերը կը տարածէ Սուրիոյ վրայ, իրականին մէջ գերմանական արծիւն է որ կը թառի այս երկրին վրայ:

Ու քանի Ֆրանսա նահանջէ Արեւելքէն, այնքան պիտի տարածուի Թուրքիան, որուն հմայքը մեծ է հիմա Իրանի եւ Իրաքի վրայ: Եւ Թուրքիոյ [illegible] տակ պիտի հասնի Գերմանիան, հետապնդելով իր քաղաքականութիւնը,— իջնել [illegible] Հնդկաստանի ճամբաներուն վրայ:

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

— oo —

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Թագուհին նաժիշտների օգնութեամբ սկսաւ սանդուխները բարձրանալ եւ խոտորելով դէպի աջ, հասաւ վերնասրահին, որ լուսաւորուած էր կրկին աշտանակներով: Սա մի գեղեցիկ եւ գմբէթարդ շինութիւն էր, զարդարուած որմնասիւներով, խորշաւոր անկիւններով, քանդակազարդ ձեղունով եւ միւսիոն քարերից կերտուած յատակով: Սրա վրայ նոյնպէս բացւում էին կամարակապ դռներ, որոնք հանում էին դէպի այդ հարկի բաժանմունքները:

Ամէնից մեծ դռնով մտնելով Թագուհին, անցաւ երկու փոքրիկ սենեակներ, որոնց պատերը շինուած էին սպիտակերու գոյնզգոյն աղիւսներից, եւ գեղեցիկ կերպով փայլում էին արծաթէ կանթեղների լոյսի առաջ: Այդ սենեակները զարդարուած զարդերով ու օթոցներով՝ ծառայում էին սենեկապան նաժիշտներին:

Այդտեղից Թագուհին անցաւ մի ընդարձակ զարդարուն դահլիճ, որ լուսաւորուած էր չորս մեծամեծ արծաթէ ճրագարաններով: Դահլիճի պատերն ամբողջապէս շինուած էին սրբատաշ սպիտակ քարից, զարդարուած հարուստ դրուագներով եւ կարմրավարդ որմասիւներով ու գօտիներով: Ձեղունը նոյնպէս քարաշէն էր եւ քանդակազարդ: Նրա չորս անկիւնները պաճուճուած էին գոյնզգոյն քարերի կողաւոր եւ ուռուցիկ միխիոններով· իսկ միջնավայրը, ուր լուսանցքն էր գտնւում, բարձրանում էր գմբէթաձեւ, գօտեւոր շրջանակներով ու նոյնպէս զարդարուած գոյնզգոյն եւ խորշաւոր միւսիոններով: Դահլիճի յատակն ամբողջապէս ծածկուած էր հորդերով· պատերի տակ շարուած էին բազմոցներ ու տախտեր, վրաները ծածկած դիպակէ բարձեր ու մետաքսեայ օթոցներ:

Թագուհին բազմեց դահլիճի ճակատին դրուած դիպակազարդ բազմոցի վրայ, եւ նաժիշտներից մէկը խոնարհելով՝ դրաւ նրա ոտքերի տակ մետաքսեայ փնջազարդ բարձը:

Բ.

ԱՆՀԱՃՈՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ

— Արդեօք Թագուհին չէ՞ գուշակում Վեհի գիշեր ժամանակ մեր ամրոցը գալու պատճառը, հարցրեց Մարզպետունի իշխանուհին կամենալով կարծես ընդարձակ դահլիճի՝ նորեկներին շրջապատող անհաճոյ լռութիւնն ընդհատել եւ ապա իսկոյն էլ նստելով թաւշապատ եռոտանու վըրայ, որ դրւում էր Թագուհու բազմոցի հանդէպ՝ ուշադիր աչքերը յառեց Թագուհու վրայ սպասելով նրա պատասխանին:

— Անշուշտ արտաքոյ կարգի մի նորութիւն ունի Հոգեւոր հայրը մեզ հաղորդելու, պատասխանեց Թագուհին տարակուսական եղանակով:

— Թէ՞ Թագուհուն այցելութեան է գալիս:

— Դրա համար կարիք չկար գիշերանց ելնել վանքից· փառք Աստուծոյ Այրիվանքը հեռու չէ մեզանից:

— Զափազանց անհանգստացնում է ինձ այս լուրը:

— Իսկ ինձ անհանգստացնում է Գէորգ իշխանի ուշանալը: Արդէն երկու շաբաթը լրացաւ, ինչ նա հեռացել է մեզանից: Եթէ Կաթողիկոսի գալը կապ ունի մի նոր դժբաղդութեան հետ, ապա ուրեմն իշխանի բացակայութիւնը կրկնակի վտանգի մէջ է դնում մեզ:

— Մի՞թէ դու, Մեծափառ Տիկին, կասկածում ես Թագաւորի յաջողութեան վրայ:

— Ուտիքի կուսակալին նուաճելը մեծ գործ չէ, բայց յաջողութիւնը Աստուած է տալիս: Եթէ Թագաւորը հանդիպած չլինէր անյաջողութեան, ապա Գէորգ իշխանն այստեղ կը լինէր, կամ գոնէ սուրհանդակը լուր կը բերէր, թէ Ցլիկ-Արամը յաղթուած կամ գերուած է:

— Անյաջողութեա՞ն... ո՛հ, մի՛ ասիր, սիրելի Թագուհի: Աստուած չանէ որ Թագաւորը Ցլիկ-Արամի հետ ունեցած ընդհարման մէջ անյաջողութեան հանդիպէ· այդ արդէն մեծ նախատինք է թէ՛ Թագաւորի եւ թէ զօրքերի համար:

— Ամէնից առաջ այն իշխանների, որոնք անօգնական են թողել Թագաւորին եւ զբաղուած են միայն սեպհական ամրոցները պահպանելու հոգսերով, դառնութեամբ նկատեց Թագուհին:

— Հարկաւ, ամրոցների պահպանութիւնը նոյնիսկ կանանց կարող էին յանձնել, յարեց իշխանուհին, ցանկանալով ուղղել իր սխալը:

— Ուրեմն յաջողութիւն սպասելու իրաւունք չունենք:

— Բայց եթէ Աստծուն հաճելի լինի...

— Այո՛, եթէ միայն հաճելի լինի... հեգնական ժպիտով ընդհատեց Թագուհին:

Այդ միջոցին ներս մտաւ սենեկապան սպասուհին եւ յայտնեց Թագուհուն, որ բերդակալը թոյլտուութիւն է խնդրում ներկայանալու:

— Թող ներս գայ, հրամայեց Թագուհին: Մի քանի րոպէից ներս մտաւ բերդակալը: Դա մի տարիքաւոր, բարձրահասակ, լուրջ ու պատկառելի դէմքով եւ ալեխառն մազերով տղամարդ էր, գօտեպինդ հագնուած արծաթապատ սուրը ազդրին եւ պըղնձէ սաղաւարտը ձեռին: Նա համաչափ ու հաստատուն քայլերով մօտեցաւ Թագուհուն եւ խոր գլուխ տալով խնդրեց ընդունել ամրոցի բանալիները, որ իւր հետ եկող սպասաւորը ներկայացնում էր արծաթէ սկուտեղի վրայ:

Թագուհին վերցրեց բանալիները եւ յանձնեց դայեակին, որ կանգնած էր իրանից փոքր ինչ հեռու: Վերջինս առնելով այն, տարաւ Թագուհու առանձնարանը:

Սա մի ծէս էր, որ կատարւում էր ամէն երեկոյ միեւնոյն կարգով:

Քանի Մարզպետունի իշխանը՝ Աշոտ Թագաւորի հաւատարիմը՝ գտնւում էր Գառնոյ մէջ, բերդակալական պաշտօնը վարում էր նա անձամբ եւ ամրոցի բանալիները գտնւում էին նրա ձեռին: Բայց այն օրից որ նա Թագուհու հրամանով գնաց Ուտիք Աշոտ Թագաւորի արշաւանքի մասին տեղեկութիւն առնելու, եւ, եթէ կարելիք կար, օգնական զօրք հասցնելու, այդ օրից Թագուհին բերդակալութեան պաշտօնը յանձնեց Մուշեղ անունով այս հինաւուրց զօրականին

(Շար.)

«Րաֆֆի» լսարան

Յունուար 24ին տեղի ունեցաւ Րաֆֆի Լսարանի հերթային դասախօսութիւնը, դասախօսն էր Պ. Ս. Վրացեան, նիւթը՝ «Ի՞նչ է ազգը»։

Սրահը ժամանակէն առաջ լեցուն էր։ Նախքան դասախօսութեան անցնիլը, ունկնդիրները լսեցին Radio 37ի տեղեկատուութիւնը հայկական գաղութի մասին, ժողովրդական երգերով։

Ահաւասիկ դասախօսութեան ամփոփումը.

— Ազգի կամ ազգային հարցի մասին բազմաթիւ գրուածքներ կան։ Գրած են գրագէտներ, փիլիսոփաներ, գիտնականներ։ Այսօրուան դարը գերազանցապէս ազգային է։ Ոմանք, գիտնականներ եւ փիլիսոփաներ, կը ներկայացնեն ազգը հետեւեալ ձեւով.

— Ազգը համախմբումն է այն մարդոց որոնք միեւնոյն ծագումն ունին, ցեղը այն մարդկային համախմբումն է որ կապուած է արենակցական կապով, ազգը եւ ցեղը իրար կը լրացնեն այս մարդոց կարծիքով։

Արդեօք այս երկու բառերը հոմանի՞շ են։ Ինչպէ՞ս կարելի է ընդունիլ այս տեսակէտը։ Ազգութիւնները կազմուած են դարերու ընթացքին եւ ցեղերու խառնուածք են։ Օրինակ, Ֆրանսան կազմուած է այն բոլոր ցեղերէն (Կալլիացի, Պրըթոն, Կելտեան, Բասկ) որոնք Հռոմէացիներու ժամանակ կը գտնուէին իր հողամասին վրայ։

Քրիստոսէ 600 կամ 700 տարի առաջ ժողովուրդներ կային որ աշխարհագրական տեսակէտով կ'ապրէին միասին, բայց տարբեր ժողովուրդներ էին (Ուրարտացի, Նայիրի, Արմէն)։ 7րդ դարուն Դանուբէն գաղթեց նոր ժողովուրդ մը եւ եկաւ իշխեց մեր երկրին մէջ եւ դարերու ընթացքին կազմուեցաւ Հայ ազգը։ Հիմա ո՞րն է հայկական ցեղը, դժուար է ճշդել։ Ուրեմն կը տեսնենք որ ցեղը չէ այն ազդակը որ կը յատկանշէ ազգը։

Ուրիշներ կ'ըսեն՝ ազգը համախմբումն է այն մարդոց որ միեւնոյն լեզուն կը խօսին։ Ճիշդ է որ լեզուն գլխաւոր պայմանն է ազգի մը գոյութեան ամրապնդումին համար, բայց ոչ անհրաժեշտ։ Այսպէս, Հարաւային Ամերիկայի մէջ կան 19 հանրապետութիւններ որոնց ժողովուրդները սպաներէն կը խօսին, բայց չենք կրնար ըսել թէ Արժանթինցին եւ Մեքսիկացին նոյն ազգութեան կը պատկանին։ Ազգութիւններ կան որ լեզու չունին եւ կամ նոր սկսած են մշակել։

Միեւնոյն կենցա՞ղը, կեանքի միեւնոյն պայմաններով ապրող ժողովո՞ւրդը. կենցաղը, աւանդութիւնը, երգերը ազգութեան տարբեր են, բայց միեւնոյն կենցաղով կարելի չէ բաժնել ազգութիւնը։ Առնենք Պոնտոսի կամ Էնկիւրիի Հայերը եւ Թուրքերը, շատ քիչ տարբերութիւն կը գտնենք, սակայն մէկը Հայ է եւ միւսը Թուրք։ Եկեղեցին ու կրօնքը, կ'ըսեն ուրիշներ։

Բայց մենք գիտենք որ շատ մը ժողովուրդներ ունին նոյն կրօնքը եւ տարբեր ազգեր կը կազմեն։ Օրինակ, կաթոլիկ են Ֆրանսացիները, Սպանիացիները, Իտալացիները, Լեհերը եւ շատ մը ուրիշ ազգեր, բայց տարբեր ժողովուրդներ կը կազմեն։ Օրթոտոքս են Ռուսերը, Պուլկարները, Սերպերը, սակայն չեն կազմեր մէկ ազգ, կան նաեւ մէկ ազգի մէջ քանի մը կրօնքներ, Ֆրանսացիները ունին կաթոլիկ եւ բողոքական։ Նոյնիսկ Հայերս ունենալով մեր ուրոյն կրօնքը, որ շատ մեծ օգտակարութիւն է ունեցած մեր ազգապահպանման համար, անցեալին մէջ եւ նոյնիսկ ներկայիս բոլոր վայրերու մէջ, ունինք նաեւ բողոքականներ, կաթոլիկներ, բայց այս բոլորէն առաջ Հայեր ենք։

Մշակո՞յթը։ Ի՞նչ կը նշանակէ մշակոյթ, այն ստեղծագործութեան արդիւնքը որ ազգ մը տուած է, հոգեւոր, բարոյական, մտաւոր։ Բայց մշակոյթը գոյութիւն ունենալու համար ազգը կարեւոր է։ Մշակոյթը ազգի մը հետեւանքն է եւ ոչ թէ ազգ մը՝ մշակոյթին։ Մշակոյթը ազգի զարգացման չափանիշն է եւ անհրաժեշտ է ազգութիւն մը պահելու համար։

Որքան մշակոյթը բարձր է, այնքան ազգ մը կը բարձրանայ, բայց ազգն է միշտ ուժը մշակոյթի ստեղծման եւ անոր յառաջդիմութեան։

Միեւնոյն անցեալը եւ պատմութիւնը ունեցող մարդոց միութի՞ւնն է ազգը։ Ե. դարուն (Քրիստոսէն առաջ) Հայերը եւ Քիւրտերը միասին կ'ապրէին, ուրեմն ունինք նոյն պատմական անցեալը, սակայն տարբեր ժողովուրդներ ենք։

Կամ անոնց աշխարհագրական վա՞յրը։ Անշուշտ առանց հողի ազգ մը չի կրնար գոյութիւն ունենալ, բայց մենք ազգեր գիտենք որ նոյն հողին վրայ չեն ապրած. օրինակ՝ Հրեաները։ Եթէ բոշաները ընդունինք իբրեւ ազգ, կը տեսնենք որ բոլորովին հող չունին, մարդկային առանձին տիպար մը կը կազմեն։ Հայերուն մէկ երրորդը կ'ապրին արտասահման, ճիշդ է կապեր ունին հողին հետ, բայց իրենք չկան։ Ուրեմն հողը կարեւոր պայման է, բայց ոչ անհրաժեշտ։

Ազգը կը նշանակէ պետութիւն եւ Եւրոպայի մէջ հասարակաց հասկացողութիւն է, երբ կ'ըսեն ազգութիւն՝ կը հասկնան պետութիւն։ Բայց սխալ է, կան ազգեր որ պետութիւն չունին, Հայերը, դարերով պետութիւն չունեցան, սակայն Հայ ազգը գոյութիւն ունի։ Քիւրտերը պետութիւն չունին։ Պետութիւնը ազգի հիմնական բնորոշ պայմանը չէ։ Պետութիւնը կարեւոր է, առանց պետութեան ազգ մը չի կրնար իրեն գեղեցկութիւնները երեւան բերել։

Ուրիշ յատկանիշներ ալ կարելի է բերել, բայց այս օրինակները բաւական են։

Ուրեմն այս յատկանիշներէն եւ ոչ մէկը առանձին, առանձին, ազգ չեն կազմեր, բայց բոլորը միասին՝ ցեղը, համախմբումը, լեզուն, կրօնքը եւայլն ամբողջացնելով կը ստեղծեն ազգը։ Այս բոլորը կրկին բաւական չեն, եթէ գիտակցութիւնը չկայ։ Այն որ գիտակցութիւն չունի, չի կրնար ազգ մը կազմել։ Կարելի է այս բոլոր պատճառներէն հեռու ըլլալ եւ գիտակցութեամբ Հայ ըլլալ։ Բոլոր յատկանիշներու մէջ ամէնէն կարեւոր պայմանն է։

Անհատ մը կրնայ նոյն տեղը ծնած ըլլալ, նոյն մշակոյթը ունենալ, նոյն կենցաղը եւ պատմութիւնը, բայց Հայ չըլլալ։ Որովհետեւ ազգային գիտակցութիւն չունի։

Իմ կարծիքով ամէնէն ընդունելի բանաձեւը հետեւեալն է.— Ազգ կը կոչուի համախմբումը այն մարդոց որ իրարու հետ կ'ապրին, եւ օժտուած՝ այս բոլոր յատկանիշներով եւ ամէն բանէ առաջ գիտակցութիւնը ունի հաւաքական միութեան։

Վերջացնելէ առաջ, Պ. դասախօսը իր խօսքը ուղղեց նոր սերունդին ըսելով.

— Դուք կը կազմէք փոքրամասնութիւնը որ ունի ազգային գիտակցութիւնը։ Չի բաւեր որ միայն գիտնաք թէ դուք հայ էք, պէտք է ձեր հասկացողութեան կրակով աշխատիք այրել ձեր շուրջը։ Հայ ազգը զարմանալի ազգ է։ Տուած է քաղաքակրթութեան եւ մարդկութեան բազմաթիւ անձեր։ Հռոմի, Եգիպտոսի, Լեհաստանի մէջ եւ այլուր, մեծ դէմքեր եւ մեծ գործեր ենք տուած, ինչ որ հպարտութիւն մըն է։

Ձեր դերը շատ դժուար է։ Մենք ունենալով մեր նախորդները, ինքնաբերաբար անոնց հետեւած ենք, բայց դուք բաժնուած էք նախորդ սերունդէն։ Ձեր գործը աւելի դժուար է, իսկ արդիւնքը շատ աւելի կարեւոր։

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Նահատակներու Յիշատակարանը

Ինչպէս գրած էինք, Անթիլիասի կաթողիկոսարանին մէջ ձեռնարկած են Յիշատակարան մը կառուցանելու Հայաջինջ Սարսափներու զոհերուն, ամերիկահայ նուիրատուի մը աջակցութեամբ։

Պ. Յ. Յովակիմեան, որ Տէր Զօր եւ Ճէզիրէ գացած էր ոսկորներ հաւաքելու համար, կը գրէ այս առթիւ.

— «Դամասկոսի մէջ համապատասխան արտօնութիւնը առնելով պատկանեալ նախարարութենէն գացի Ճէզիրէ, ուր նախ ինծի ներկայացան երկու Հայեր, որոնք ըսին թէ պատերազմի միջոցին հոն գտնուած ըլլալով գիտեն այն տեղը, ուր թաղուած է Զէյթունի առաջնորդ Յովհաննէս Վ. Դարանֆիլեան, զոր Թուրքերը բանտին մէջ սպաննած էին խուժդուժկերպով։

Ցոյց տրուած տեղը գտանք ոչ թէ մէկ, այլ 14 կմախքներ, որոնցմէ 3էն միայն գլուխ կար. մնացեալները ամբողջ կազմով էին։

Ասկէ վերջ Տէր Զօրի մէջ մալաթիացի հայ կին մը եւ ուրիշներ վկայեցին թէ Էվէրէկի ծանօթ հրէշ գայմագամ Զէքին հոն եկած եւ 8—12 տարու մանուկներ հաւաքելով պաշարել տուած է սուինաւոր ժանտարմաներով եւ չորս կողմերը չոր խոտ թափել եւ վըրանին քարիւղ սրսկել տալէ վերջ այրել տուած է։ Այս մանուկներուն ոսկերոտիքը գտնելու համար կատարեցինք փնտռտուքներ եւ անոնցմէ մաս մը գտանք։

Վերջը միասին առնելով տեղւոյն հայ կաթոլիկ վարդապետը, գացինք Տէր Զօրէն անդին մինչեւ 200 քիլոմեթր Սուվար, Շտատիէ, Մէրկէտէ եւ ուրիշ կաթոլիկ տուն մը, որուն բակին կից թաղուած էր գլուխ մը։ Ոսկիէ ակռան հաներ էին Արաբները։ Այդ գլուխը առնելով գոհացանք։

Մէրկէտէի մէջ Այնթապցի հայրենակիցի մը միջոցաւ գտնել եւ բերել տուինք Ճէպլուիէ կոչուած վայրի մը քարայրին մէջ պահուած գլուխները, զորս լեցուցինք պարկի մը մէջ։

Առնելով ինչ որ կրցանք գտնել Շտատիէի շրջանին մէջ, ուր տեղի ունեցած է Ջարդին մեծագոյն մասը, վերադարձանք Տէր Զօր, մօտ երեք հարիւր քիլոմեթր շրջանի մը մէջ մեր փնտռտուքները կատարելէ վերջ։

Մեր գտած ոսկորները լեցուցինք չորս տախտակեայ մեծադիր սնտուկներու մէջ եւ կնքել տալէ վերջ Տէր Զօրի կառավարութեան, փոխադրեցինք զանոնք Անթիլիաս։

Իբրեւ հետաքրքրական ծանօթութիւն, հայ տարագիրները Ջարդող Չէչէններու պետը որ կը բնակէր Շտատիէի մօտ, վեց տարի առաջ խելագարած է եւ մեռած։ Իսկ նոյն շրջանի հայ տարագիրներու «սէվքեաթ»ին ընդհ. տնօրէն Հաքքը պէյ եւս Կ. Պոլսոյ մէջ խելագարած եւ մեռած է։

Մէսքէնէի եւ Սապղայի դարագոլի «Գարա Օնպաշի»ն, որ հայ տարագիրները ծեծելով սպաննելու սովորութիւն ունի եղեր, նոյն վախճանը ունեցած է։

ԱՆՏԱՆԵԼԻ ՎԻՃԱԿ ՍԱՆՃԱՔԻ ՄԷՋ

Հալէպէն կը գրեն.—

Հակառակ Խաչ. եպիսկոպոսի լաւատեսութեանց, կեանքը սկսած է անտանելի դառնալ Սանճաքի մէջ։

Վերջին մէկ ամսուան ընթացքին առեւանգումի երեք դէպքեր պատահեցան։ 2ը Անտիոք, 1ը Ալեքսանտրէթ։

Դժբախտաբար առեւանգուող երեք աղջիկներն ալ Հայ են։

Մայրամուտէն վերջ ոչ մէկ կին կրնայ փողոց ելլել, որովհետեւ Թուրք զինուորներու եւ չփացած երիտասարդներու չհատակութիւնները կը սպասեն դարանակալ։

Դեռ երկու օր առաջ, Ալեքսանտրէթի մէջ նոր դայթակղութիւն մը պատահեցաւ։

Ծանօթ հայ ընտանիքի մը հայ սպասուհին հրապարակի վրայ ենթարկուեցաւ Թուրք չարժամարի մը յարձակման։ Շատ դժուարաւ առաջն առնուեցաւ դայթակղութեան։

Միւս կողմէ, հայ պաշտօնեաներէն զատ, հայ բանուորներն ալ կ'արձակուին Հալք Էվիներու մասնաւոր որոշումով։ Այսպէս, շատ մը հայ գործաւորներ, նոյնիսկ օտար ընկերութիւններու քով աշխատողներ, հանուեցան գործէ։

Անօթութիւնն ու թշուառութիւնը սկսած է աւերներ գործել Սանճաքի բոլոր շրջաններու Հայերուն մէջ։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԶԵՂԾՈՒՄ ՄԸ ԵՒՍ

Ինչպէս գրած էինք, նոր զեղծում մը երեւան հանուած է Թուրքիոյ մէջ։ Վարչապետ Ճէլալ Պայար իր հրաժարումէն առաջ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ այս մասին, Հալքի խմբակցութեան առջեւ.

— «Ընկերներ, այսօր պարտականութիւն ունիմ ձեզի հաղորդելու լուր մը, որ երբեք հաճելի պիտի չթուի եւ գուցէ ալ սրտնեղութիւն պիտի պատճառէ ձեզի։ Խիստ զօրաւոր աղբիւրէ մը իմացանք որ «Իմֆէքս» անունով ընկերութիւն մը, Անգլիոյ մէջ կարգ մը հաստատութեանց դիմեր եւ յայտներ է թէ, եթէ իրեն 100ին 4 կամ 6 միջնորդչէք տրուի, Թուրքիոյ հետ կատարուելիք գործերուն այդ հաստատութեանց տրուիլը պիտի ապահովէ։ Այս լուրը, բնական է թէ, մեր ուշադրութիւնը գրաւեց։ Ասոր վրայ հետեւեալ միջոցները ձեռք առինք ու անմիջապէս կառավարական եւ մեր իմտական հաստատութեանց հրահանգ տուինք որ մինչեւ այս խնդրին էութեան պարզուիլը, դադրեցնեն իրենց բոլոր այն ձեռնարկները, որոնք կը կատարեն Անգլիոյ մէջ մեզի համար բացուած վարկը գործածելու համար։

Միեւնոյն ժամանակ, անգլ. կառավարութեան իմացուցինք թէ չենք ճանչնար այս ընկերութիւնը եւ ան երբեք ո եւ է կապ չունի մեր կառավարութեան հետ։ Այս պարագան նոյն խողովակով հաղորդեցինք նաեւ բոլոր անգլ. առեւտրական հաստատութեանց։ Այս շարժումը կատարողներ Անգլիոյ մէջ յայտնած են թէ, կարգ մը կառավարական պաշտօնատուներու եւ հաստատութեանց պաշտօնեաներ իրենց ընկերութեան մաս կը կազմեն։

Մեր արտաքին գործավարութիւնը երեք օրէ ի վեր աշխատեցաւ Անգլիայէն հասկնալ այս խնդրին էութիւնը։ Այս առաւօտ իմացանք թէ ընկերութիւնը Իսթանպուլի մէջ կը գտնուի, «Իմֆէքս Լիմիթըտ» անունը կը կրէ եւ երեք ամիս առաջ հիմնուած է։ Մեր դատական իշխանութիւնը խնդիրը ձեռք առած եւ տնտեսական գործավարութիւնն ալ գործի լծուած է։ Քննութիւնները երկու ճակատով կ'ընթանան։ Ձեռք բերուած արդիւնքը, իր բոլոր փուլերովը, ընդհ. ժողովի՝ պիտի ներկայացուի»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ԽՄԲ.— Այս նամակին հետ ստացած էինք նաեւ յայտարարութեան պատճէնը, բայց աւելորդ կը նկատենք հրատարակել։ Մենք ալ նկատեցինք այս պարագան, զայն վերագրելով երկու տարբեր «տիպ»երու շփոթութեան։

Համազգային Ընկերութեան Ֆրանսայի Կեդր. Վարչութիւնն ալ հրաւէր ստացած էր Radio 37ի վարչութեան կողմէ, յայտարարութիւն մը ընելու ուրիշ Հայկական Մարմիններու կարգին, ամբողջացնելու համար իր տալիք տեղեկատուութիւնը Փարիզի հայ գաղութի մասին։

Ընկերութեանս Կեդր. Վարչութիւնը այս պաշտօնը յանձնեց իր նախագահ Պ. Վահան Եարճանեանի, որ անցեալ Դեկտեմբեր 14ին, ներկայանալով Radio 37ի կեդրոնը, ձայնասփիւռին առջեւ խօսեցաւ, (ֆրանսերէն բնագիրը կը ստանաք ներփակ)։ Անցեալ երեքշաբթի գիշեր ունկնդրութեան պահուն, զարմացումով նկատեցինք որ, թէեւ յայտարարուեցաւ Համազգայինի եւ իր Նախագահին անունը, բայց անոր յաջորդեց արձանագրութիւնը պարոնի մը յայտարարութեան։ Ֆրանսահայ ընկերութեան մը անունով, որ պանծացուց «Ազատ անկախ Հայաստանը», չմոռնալով իր սեփականութիւնը դարձնել Ֆրանսահայ բարեկամութեան եւ գործակցութեան առաջնորդութիւնը եւ նուիրականութիւնը։ Այս անհանդուրժելի ելոյթին համար, որ մեր ընկերութեան կը վերագրէր ներկայ «ազատ եւ անկախ» Հայաստանի փառաբանումը, պաշտօնապէս բողոքեցինք Radio 37ի Տնօրէնութեան, ապահովագրեալ նամակով մը, պահանջելով որ իրենց ձայնասփիւռի միջոցաւ ճշդեն կատարուած անպատեհ սխալը։

Դիւան

ՌՈՒՍ ՄՆԱՑՈՂՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱՏԺՈՒԻՆ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն.—

Խորհրդային իշխանութիւնները եռանդագին կը շարունակեն պայքարը դատարկապորտութեան կամ աշխատանքէ ուշանալու սովորութեան դէմ։ Թերթերը կը հրատարակեն ընդարձակ անուանացանկեր այն բանուորներու, որոնք 20 վայրկեանէ աւելի ուշանալու պատճառով գործէ հանուած են։

Արդէն զարթուցիչ ժամացոյցներու պահեստները սպառած են, եւ դժգոհութիւն կայ թէ ժամացոյցի գործարանը պէտք եղածին չափ չէ կրցած արտադրել ցարդ։

Ամէն պաշտօնատուն, գործատեղի եւ դրասենեակ խիստ քննութեան տակ է ճշդելու ուշացողները։ Պատժի կ'ենթարկուին այն վարիչները, որոնք ներողամիտ վերաբերում ցոյց կուտան այսպիսի յապաղումներու հանդէպ։ Այսպիսի գործավարներէն ոմանք 3-8 ամսուան բանտարկութեան դատապարտուած են։ Կան այնպիսի գործավարներ ալ, որոնք կը նախընտրեն ընդունիլ պատիժի վտանգը, քան թէ ճամբու դնել ուշացող գործաւորները, քանի որ անոնցմէ շատերը վարպետ արհեստաւորներ են եւ անոնց արձակման պարագային խիստ դժուար է անոնց բացը լեցնել։ Շատեր ալ խորամանկութեան կը դիմեն։ Այսպէս՝ Ուրալի երկաթուղիներու կարեւոր կայարանի մը վարիչը ինքը անձամբ ձիակառքով կ'երթայ տուները եւ կը ժողվէ կը բերէ անոնք որ դինով են ու կործերէ պիտի ուշանան։ Այս մարդը բոլորը կը հաւաքէ կը բերէ կայարան, որպէսզի հոն զգաստանան եւ իբրեւ թէ կառախումբին կը սպասեն, որ չկորսնցնեն իրենց գործը։

Այժմ խիստ օրէնք է, որ 20 վայրկեանէն աւելի ուշացող բանուոր մը չմօտենայ ո եւ է գործիքի։ Գործատուներու մէջ սկսած է հետեւեալ պատմութիւնը շրջան ընել.— Իբրեւ թէ՝ Հրդեհ կը պատահի մեծ շէնքի մը մէջ եւ հրշէջ մեքենան 20 վայրկեանէն աւելի ուշ կը հասնի, ինչ որ օրէնքի խախտում նկատուելուն՝ թոյլ չի տրուիր մեքենային գործի սկսելու, ուստի կը ձգեն որ շէնքը այրի լմննայ։

Այժմ Մոսկուայի փոխադրական միջոցները քննութեան տակ դրուած են, ստուգելու յապաղումները, եւ երեւան եկած է որ 116 հանրակառքեր երբեք մեկնած չեն իրենց կեդրոնատեղիէն, 114ը ուշ մեկնած են, 100ը ետ դարձուած են իրենց շրջանը լրացնելէ առաջ, իսկ 125ը ուշացած են անցուդարձի դժուարութեանց պատճառաւ։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՊԻՏԻ ԱՋԱԿՑԻ ԻՏԱԼԻՈՅ

Պերլինէն կը հերքեն այն զրոյցները թէ զինուորական կեդրոնացումներ տեղի կ'ունենան։ Կ'ընդունին սակայն, թէ Աւստրիոյ եւ Պավարիոյ մէջ լեռնային զօրագունդերը ռազմափորձեր կը կատարեն։

Զինուորական շրջանակները կը խոստովանին նաեւ, թէ գերման բանակը այժմ եռանդագին փորձեր ու մարզանքներ կը կատարէ, որպէսզի մինչեւ մէկ ամիս ամէն հաւանականութեան պատրաստ ըլլայ։

Բազմաթիւ զինուորական ու քաղաքական երեւոյթներ ցոյց կուտան, թէ Գերմանիոյ շահագրգռութիւնը այժմ կեդրոնացած է հարաւի եւ արեւմուտքի, ոչ թէ արեւելքի վրայ։ Ժամանակը ցոյց պիտի տայ, թէ Ռիպպէնթրոփի այցելութիւնը Վարշաւա եւ Կոմս Չիանոյի ճամբորդութիւնը Պելկրատ նպատակ ունէին ապահովելու Պերլին - Հռոմ առանցքին թիկունքը, եթէ պատերազմ ծագի արեւմուտքի մէջ։

Վերջին քանի մը շաբաթներու ընթացքին խօսակցութիւններէ դուրս ձգուած է Ուկրայնայի խնդիրը։ Շատեր կը կարծեն, թէ Հիթլէր արեւելքի մէջ գործի պիտի չձեռնարկէ, եթէ վստահ չըլլայ թէ արեւմուտքի մէջ վտանգէ զերծ է։

Կասկածէ դուրս է սակայն, որ Հիթլէր ամբողջ ուժով պիտի աջակցի Իտալիոյ, մանաւանդ այժմ, երբ Պարսելոնան ինկած է։

ԻՏԱԼԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՌԵՒՏՈՒՐԸ ՊԱԿՍԱԾ 1938ԻՆ

1938ին Իտալիոյ արտաքին առեւտուրը պակսած է 2,568,000,000 լիր, այսինքն 12 առ հարիւր, բաղդատմամբ 1937ի առեւտուրին։ 1938ին արտաքին ամբողջ առեւտուրը եղած է 18,883,000,000 լիր։ Կառավարութիւնը ամէն ջանք գործ դրած է պակսեցնելու ներածումները եւ աւելցնելու արտածումները։ Այս պատճառով ալ ներածումները իջած են 1937ի 13,592,000,000 լիրէն 10,918,000,000 լիրի, իսկ 1937ի 7,853,000,000 լիր արտածումներու դիմաց կատարուած է 1938ին 7,959,000,000 լիրի արտածում։ Ներածումները պակսեցնելը հնարաւոր եղած է տեղական ցորեն մշակելով, որուն մեծ զարկ տուած է կառավարութիւնը անցեալ տարի։

Իտալիա 1937ին Արժանթինէն, Պրազիլիայէն, Ուրուկուայէն եւ Չիլիէն կը գնէր 1,469,000,000 լիրի ապրանք, մինչ 1938ին գնած է միայն 636,000,000 լիրի ապրանք։ Իսկ դէպի այս երկիրները իր արտածումը աւելցուցած է 584,000,000 լիրէն 625,000,000 լիրի։

Մ. Նահանգներու հետ Իտալիոյ թէ ներածումներու եւ թէ արտածումներու քանակը պակսած է, ներածումները իջած են 1,539,000,000 լիրէն 1,316,000,000ի, իսկ արտածումները 783,000,000 լիրէն 774 միլիոնի։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ՌՈՒՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸ

Շան Սուլթան ու Իպրահիմ պէյ երկու օր իրարու հետ խորհրդակցելէ յետոյ սա եզրակացութեան յանգեցան թէ Էնվէր փաշայի ներկայութիւնը երկրին պաշտպանութեան տեսակէտէն՝ օգտակար պիտի ըլլար։ Իպրահիմ պէյ իր ուժերուն գլուխը պիտի գտնուէր, ու Էնվէր փաշայի հրամաններուն համաձայն պիտի շարժէր։ Ուստի Էնվէր փաշա անյապաղ երթալու էր Շան Սուլթանի բանակետը։

Իպրահիմ պէյ յայտնեց նաեւ Ալի Րիզա պէյի եւ Օսման Հօճայի գաղափարները, ու ըսաւ.

— Եթէ երբեք Էնվէր փաշա Շան Սուլթանի քով գայ, բոլոր Պասմաճիներն ալ Էնվէր փաշայէն պիտի հրամայուին։ Սակայն Գուղթաշ անյարմար ըլլալուն, բանակետը Հիսար փոխադրելու է։

Իպրահիմ պէյ շատ գոհ էր որ Էնվէր փաշան պիտի ղրկէր Շան Սուլթանի քով։ Մէկ քանի օր ետքը, փաշային քով վերադարձաւ, ու կացութիւնը իր տեսակէտին համաձայն պարզելէ յետոյ, յայտարարեց թէ փաշան խելոյն ճամբայ ելլելու էր։

Էնվէր փաշա որ երկուքուկէս ամիսէ ի վեր Գուղթաշի մէջ կը գտնուէր, գոհ մնաց այդ որոշումէն։ Իր ընկերները հարցուց խելոյն։

Իպրահիմ պէյ պատասխանեց.

— Բոլորն ալ ազատ են։ Բնականաբար ձեզի հետ պիտի երթան։

Երկու օր յետոյ, Էնվէր փաշա իր թիկնապահին եւ ուրիշ անձերու հետ ճամբայ ելաւ դէպի Շան Սուլթանի բանակետը։ Այս վերջինը մեծ պատուով ընդունեց փաշան։ Կարծես թէ Էնվէր փաշա Պուխարան նուաճող հրամանատար մըն էր։ Ան շատ ուրախացաւ Գուղթաշի մէջ երկարատեւ ու ակամայ բնակութենէն յետոյ իրեն եղած փայլուն ընդունելութեան համար։ Էնվէր փաշա կ'ըսէր.

— Ամբողջ ուժս ու կորովս վերստացայ։ Այլեւս դիւրաւ անձնատուր չեմ ըլլար։ Տգէտ մարդը մեզ բնաջինջ ըրաւ երկուքուկէս ամիս։

Շան Սուլթան առանձին յարկաբաժին մը յատկացուց Էնվէր փաշայի եւ իր հետեւորդներուն։ Զինուորներն ալ տեղաւորուեցան մօտակայ վայր մը։

Էնվէր փաշա եւ Շան Սուլթան դէմ առ դէմ նստած կը խօսէին։ Այս վերջինը ուրախութեամբ կ'ըսէր.

— Ի՞նչպէս բացատրեմ ձեր հոս ժամանման մասին ունեցած գոհունակութիւնս։ Մեր ուզածին պէս չյաջողեցանք հոս, որովհետեւ կատարեալ կազմակերպութիւն մը չունէինք մեր շարժումներուն մէջ։ Առաջին օրերուն, Պուխարան Ռուսերուն կողմէ գրաւուած ատեն մենք հոս հաւաքուեցանք ու կարմիր բանակին դէմ դիրք բռնեցինք։ Մէկ քանի օրուան գործունէութենէ մը յետոյ, մեծ յաջողութիւններ ձեռք բերինք։ Այս կացութենէն վրդովուած կարմիր բանակէն մէկը հոս եկաւ։ Իսկոյն հասկցայ անոր լրտես ըլլալը։ Լրտեսը կ'ըսէր. «Ո՛վ Միւսլիման Թուրքեր, կատարեալ բարօրութեան տիրանալու համար պէտք է կատարելապէս համաձայնիք Ռուսերու հետ։ Որովհետեւ դուք անկախ պիտի չըլլաք, եթէ Ռուսերը հոսկէ հեռանան։ Ակամայ պիտի ենթարկուիք վարչութեան մը, եթէ ոչ պաշտօնապէս ու քաղաքականապէս, գէթ անտեսապէս։ Ռուսերուն տեղ Անգլիացիները պիտի գան հոս։ Այն ատեն մեծ աղէտի մը պիտի մատնուիք։ Ձեզի պէս հայրենասէր մարդոց ընելիք գործը պէտք է ըլլայ Ռուսերուն հետ խելոյն համաձայնիլ»։

Էնվէր փաշա հարցուց Շան Սուլթանի.

— Անկէ ետքը, Ռուսերուն հետ հասկացողութեան եկաք, այնպէս չէ՞։

Շան Սուլթան սապէս պատասխանեց փաշային ըրած կատակին.

— Այո՛... անոնց խօսքերը մտիկ չըրինք։ Անոնք ալ որոշեցին տարբեր կերպով ելլել մեզի դէմ։ Շատ չանցած, իմացանք որ ռուս յանձնախումբ մը մտած էր Եէտիսու նահանգը։ Անոր նպատակն էր զինուորներուն մէջ փրոփականտ ընել ու Թուրքեստանի ցեղերուն միջեւ պառակտում առաջ բերել։ Ռուսերը փրոփականտ ըրին Գըրկըզներու եւ ուրիշ ազգերու մէջ, ու անոնց ետեւէն երկիր մտցուցին հազարաւոր մուժիկներ։ Ես քիչ մը կը հասկնամ այդ տեսակ խնդիրները։ Նախապէս հոս կը գտնուէին Ցարին մարդիկը, որոնք ագարակներ հիմնած էին։ Կուլակ կոչուած այս մարդիկը ամէն չարիք հասցուցին։ Անոնց երթալէն յետոյ մենք ազատութեան չտիրացանք։ Հետեւաբար, ո՛վ որ ալ գայ հոս, մեզի համար միեւնոյնն է։

(24)

(Շար.)

նալիքներու փորձերուն դէմ պաշտպանելու համար, ամէնէն առաջ նախատեսուած էր 90 զօրաբաժիններու անմիջական զօրաշարժը: Այս զօրաշարժին պիտի յաջորդէր, կարճ ժամանակի մը մէջ, աւելի մեծ թիւով զինուորներու զօրակոչը: Կացութեան զարգացումը ամրան ընթացքին եւ Չեխոսլովաքիոյ Գերմաններուն վիճակը ի բաւունք տուին այս պատրաստութեանց: Այս հարցին լուծման զանազան փուլերը կը վերաբերին պատմութեան»:

Առաջնորդը այս առթիւ չեշտեց թէ ապագային ալ թոյլ պիտի չտան որ «արեւմտեան պետութիններ փորձեն խառնուիլ իրենց չվերաբերած խնդիրներու: Եւ գովեց Մուսոլինիի, Չէյմպըրլէնի եւ Տալատիէի բարեացակամ տրամադրութիւնները՝ հարցին լուծման համար:

Երկարօրէն փառաբանելէ վերջ ազգային - ընկերվարութիւնը եւ ծաղրելով ժողովրդապետական կարգուսարքը, Հիթլէր յայտարարեց թէ իրենց վարդապետութիւնը արտածելի նիւթ մը չէ: «Ըսել թէ ազգային – ընկերվարական Գերմանիան չուտով պիտի յարձակի հիւսիսային կամ հարաւային Ամերիկայի վրայ, Աւստրալիոյ, Չինաստանի կամ նոյնիսկ Հոլանտայի վրայ կամ բաժան - բաժան պիտի ընէ զանոնք՝ կը նշանակէ մարգարէանալ թէ կ՚ուզենք լուսինն ալ գրաւել»:

Հրէական հարցի մասին Հիթլէր յայտարարեց.

—« Ես կը հաւատամ թէ որքան չուտ լուծուի այս հարցը, այնքան լաւ պիտի ըլլայ Եւրոպայի համար. որովհետեւ Եւրոպա պիտի չվերագտնէ իր հանդարտութիւնը, ցորչափ չէ կարգադրուած հրէական հարցը: Եթէ Եւրոպայի մէջ եւ Եւրոպայէն դուրս հրէական միջազգային սեղանաւորութիւնը յաջողէր անգամ մը եւս ժողովուրդները համաշխարհային պատերազմի մը մէջ նետել, հետեւանքը պիտի ըլլար ոչ թէ երկրի համայնավարացումը հրէութեան յաղթանակով, այլ հրէական ցեղին բնաջնջումը Եւրոպայի մէջ: Ժողովուրդները այլեւս չեն ուզեր մեռնիլ ռազմադաշտին վրայ, որպէսզի այս աշխարհաքաղաքացի եւ անարմատ ցեղը կարենայ օգտուիլ պատերազմի գործերէն կամ յագեցնել իր վրէժի ծարաւը որ կը սկսի Հին Կտակարանէն: Հրէական նշանախօսքին տեղ — « Պրոլետարներ բոլոր երկիրներու, միացէք »— պիտի հաստատուի աւելի բարձր ճշմարտութիւնը. — «Աշխատաւորներ բոլոր ազգերու, ճանչցէք ձեր հասարակաց թշնամին»:

Կրօնական հարցին առթիւ Հիթլէր մանրամասնօրէն բացատրեց թէ ոչ ոք հալածուած է իր դաւանանքին համար, թէ 1933 յունուար 30էն ի վեր պետութիւնը աւետարանական եկեղեցւոյ տրամադրութեան տակ դրած է մինչեւ 130 միլիոն մարք, 1938ին՝ 500 միլիոն եւն., թէ Գերմանիոյ մէջ եկեղեցիները ամենամեծ կալուածատէրերն են, — իբր տասը միլիար մարք, թէ եկեղեցւոյ կալուածական եկամուտները կարելի է հաշուել տարեկան աւելի քան 300 միլիոն մարք, առանց հաշուելու նուէրները եւ հանգանակութիւնները: «Եթէ գերմանական եկեղեցիները անհանդուրժելի կը գտնեն այս կացութիւնը, կառավարութիւնը միշտ տրամադիր է անջատելու Պետութիւն ու Եկեղեցին, ինչպէս եղած է Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Ամերիկայի մէջ եւ այլուր»: Յետոյ չեշտեց թէ անխտիր պիտի պատժուին այն քահանաները որոնք փոխանակ Աստուծոյ ծառայելու, կը նախատեն պետութիւնը, «Խստօրէն պիտի պատժուին արուագէտներն ալ: Հիթլէրական պետութիւնը ոչ ամօթխած է, ոչ ալ կեղծաւոր. բայց արուագիտութիւնը, մանուկներու հանդէպ որ եւ է խոտորում պիտի պատժուի, ո՛վ որ ալ ըլլայ յանցագործը: Հինգ տարի առաջ, ազգային - ընկերվարական պետեր այդ ոճիրները գործեցին եւ գնդակահարուեցան: Եթէ ուրիշ անհատներ կամ հանրային մարդիկ, մինչեւ անգամ քահանաներ յանցաւոր բռնուին այդ ոճիրներով, պիտի պատժուին բանտարկութեամբ կամ խցարգելութեամբ»:

Յատկապէս չեշտելով Գերմանիոյ զինեալ ուժին զօրացման պէտքը, Հիթլէր փառաբանեց Գերմանիոյ երկու բարեկամները՝ Իտալիան եւ Ճափոնը, «որոնք նոյնպէս հարկադրուած են դաժանօրէն պայքարիլ իրենց գոյութեան համար»:

—« Ազգային ընկերվարական Գերմանիան գիտէ թէ ինչ ճակատագիր վերապահուած պիտի ըլլար իրեն, եթէ երբեք միջազգային պետութիւն մը յաջողէր ջախջախել փաշական Իտալիան, ինչ չարժառիթներով ալ ըլլայ: Փրուսիոյ 1805ի եւ 1806ի ճակատագիրը այլեւս երկրորդ անգամ պիտի չկրկնուի Գերմանիոյ պատմութեան մէջ: Ազգային - ընկերվարական պետութիւնը կ՚ըմբռնէ վտանգը եւ վճռած է պատրաստուիլ ինքզինքը պաշտպանելու: Այս ըսած ատեն, գիտեմ որ ոչ միայն մեր բանակը կը գտնուի բոլոր պահանջներու բարձրութեան վրայ, այլեւ Իտալիոյ զինուորական ուժն ալ նոյն բարձրութեան վրայ է: Ազգային – ընկերվարական Գերմանիան եւ փաշական Իտալիան բաւական զօրաւոր են, ապահովելու համար խաղաղութիւնը ո եւ է մէկուն դէմ, կամ յաջողութեամբ եւ վճռականութեամբ վերջացնելու համար ոք եւ է ընդհարում որ թեթեւօրէն յարուցուած ըլլայ անպատասխանատու տարրերու կողմէ: Ճափոնի հետ մեր յարաբերութիւններն ալ ունին մէկ տիրական ձգտում, — մեր բոլոր ուժով կասեցնել պոլշեւիկացումը որ կը սպառնայ հոյր աշխարհի մը եւ բառ այնմ գործել: Ճափոնցի ժողովուրդը, որ վերջին երկու տարիներու ընթացքին այնքան օրինակներ տուաւ իր սքանչելի քաջութեան, անշուշտ քաղաքակրթութեան ախոյեանն է աշխարհի մէկ ծայրին մէջ: Եւրոպայի եւ աւելերքի մնացեալ մասին քաղաքակիրթ ժողովուրդները ոչինչ պիտի չահին իր փլուզումէն, որ ուրիշ բանի չի կրնար յանգիլ եթէ ոչ Ծայր. Արեւելքի ստոյգ պոլշեւիկացման»:

Հիթլէր համակրական խօսքեր ուղղեց նաեւ Լեհաստանի, Հունգարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ եւ յիշեց Պուլկարիոյ, Յունաստանի, Ռումանիոյ եւ Թուրքիոյ հետ եղած տնտեսական յարաբերութեանց զարգացումը: Գալով Հիւսիսային Ամերիկայի, դիտել տուաւ թէ յարաբերութիւնները ազդուած են իբրեւ հետեւանք վարկաբեկիչ պայքարի մը: «Մենք բոլորս կը մերժենք հաւատալ թէ այդ պայքարը արտայայտութիւնն է միլիոնաւոր ամերիկացի քաղաքացիներու, որոնք, հակառակ հրէական - դրամատիրական վիթխարի քարոզութեան մը, որ կ՚ըլլայ գրիչով, անթելով եւ մամուլով, չեն կրնար կասկածիլ թէ մէկ բառ ճշմարտութիւն չկայ եղած վերագրումներուն մէջ: Գերմանիա կ՚ուզէ բարեկամութեամբ ապրիլ Մ. Նահանգներուն, ինչպէս միւս բոլոր պետութեանց հետ: Ան կը մերժէ որ եւ է միջամտութիւն ամերիկեան գործերուն մէջ. բայց վճռապէս կը մերժէ նաեւ որ եւ է ամերիկեան միջամտութիւն գերմանական գործերուն մէջ»:

Եզրակացնելէ առաջ, Հիթլէր բացագանչեց.

— « Ես կը հաւատամ երկար խաղաղութեան մը: Որովհետեւ, ի՞նչ են շահերու այն հակամարտութիւնները որ կը բաժնեն, օրինակ, Անգլիան եւ Գերմանիան: Ես մէկէ աւելի անգամներ յայտարարած եմ թէ Գերմանացի մը, մանաւանդ ազգային – ընկերվարական մը որ ամենաթէթեւ մտադրութիւնն ունենայ դժուարութիւններ պատճառելու բրիտանական կայսրութեան: Անգլիայէն ալ բանիմաց քաղաքացիներու ձայներ կը հասնին, որոնք միեւնոյն վերաբերումը կը յայտնեն Գերմանիոյ հանդէպ: Բովանդակ աշխարհի համար երջանկութիւն մը պիտի ըլլար, եթէ երկու ազգերը կարենային հասնիլ փոխադարձ վստահութեամբ տոգորուած գործակցութիւն մը: Պարագան նոյնն է Ֆրանսայի հետ եղած յարաբերութեանց համար»:

*** Ճառը նպաստաւոր տպաւորութիւն գործեց Լոնտոնի մէջ, ուր որոշ յոռետեսութիւն կը տիրէր: Հռոմի մէջ ուրախ են որ Գերմանիա միշտ Իտալիոյ կողքին պիտի ըլլայ, թէեւ շատ ալ բացորոշ չէր Հիթլէրի խօսքը՝ այս պարագային, թիւրիմացութիւններ ծագած ըլլալով թարգմանութեան ատեն: Փարիզի մէջ զարմանալի կը գտնեն որ Հիթլէր որոշ բաներ չըսաւ Իտալիոյ միջերկրականեան պահանջներու մասին: Լէոն Պլում կը կարծէ թէ Հիթլէր Մուսոլինիի ձգած է այդ հոգը: « Իւմանիթէ » կը գրէ թէ Գերմանիա առ այժմ դէպի արեւելք պիտի չուղղէ իր աչքերը, « լուրջ խոչընդոտներու հանդիպած ըլլալով Պուքրէշի, Փրակայի եւ Վարշաւայի մէջ»:

Սպանիական դաղթականները Ֆրանսական սահմանագլխին վրայ

Ներքին եւ առողջապահական նախարարները մէկ օր ալ երկարաձգեցին իրենց քննական պտոյտը սպանիական սահմանագլուխին վրայ մասնաւորապէս ուսումնասիրելու համար բարեկարգութեան եւ առողջապահութեան խնդիրները: Լեռնային շրջանը աչքէ անցնելէ վերջ, երկու նախարարները խորհրդակցեցան նահանգային իշխանութեանց հետ: Լաւատեղեակ աղբիւրներու համաձայն, 18000 Սպանիացիներ, մեծ մասով կիներ, մանուկներ, ծեր կամ անկար մարդիկ ընդունուած են Ֆրանսա, չարաթ օրէն ի վեր: Դեռ 40 - 50,000 հոգի կը սպասեն սահմանին վրայ, ներս մտնելու համար առաջին պատեհութեամբ: Կը վախցուի որ համաճարակներ ալ ծագին: Աննկարագրելի է կիներու եւ մանուկներու տառապանքը:

Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Ֆրանքոյի բանակը միայն տասը քիլոմեթր հեռու է Վիչէն: (45 քիլոմեթր Պարսելոնայէն): Եթէ այս քաղաքն ալ իյնայ, հանրապետական զօրքին հաղորդակցութիւնները պիտի խզուին Պարսելոնայի հիւսիսային չրջանին մէջ, Ֆրանսական սահմանին վրայ: Ձիւնը եւ անձրեւը մեծապէս կը դժուարացնեն ազգայնականներուն յառաջխաղացութիւնը: Միւս կողմէ, գործունէութիւն կը տիրէ Մատրիտի ճակատին վրայ, ուր իտալական զօրքը նոր յարձակողականի մը կը պատրաստուի: Զօր. Ֆրանքոյի օդանաւերը ռմբակոծեցին քաղաքը, 20 հոգի սպաննելով եւ 50 հոգի վիրաւորելով:

Ազգայնական զեկոյց մը կ՚ըսէ թէ Պարսելոնայի մէջ գրաւած են 200 վայրաշարժ, իսկ նաւահանգստին մէջ՝ երկու սուզանաւեր, բոլորն ալ գործածելի:

— oo —

ԾԱՆԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ 1939ի առաջին չարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի վաղը, ուրբաթ, Կոան Փալէի մէջ: Մուտքը արտօնուած է հասարակութեան համար, ժամը 8էն սկսեալ:

ՊԵՐԼԻՆԻ օրաթերթերէն «Պերլինէր Թակէպլաթ» դադրեցուց իր հրատարակութիւնը: Վիէննայի մէջ ալ դադրեցան հռչակաւոր «Նոյէ Ֆրայէ Փրէսէ»ն եւ «Նոյէս Վինըր Ժուրնալ» թերթերը:

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ Հայ մը (թերթերը կը գրեն՝ Թուրք մը), Ժան Ալթունեան, 24 տարեկան, որ Ֆրանսայէն արտաքսուած էր չորս տարիէ ի վեր եւ հինգ անգամ դատապարտուած: Հարցաքննութեան ատեն Ալթունեան խոստովանեցաւ թէ մաս կը կազմէր Սպանիոյ միջազգային վաշտերուն եւ Փարիզ վերադարձած էր անցեալ դեկտեմբերին: Ձերբակալուեցան նաեւ երկու Գերմանացիներ, որոնք 60,000 Ֆրանք չորթած էին, միջազգային խաչագող մը՝ Լիոնի մէջ (Գերմանացի), Լեհ մը՝ որ գործադրկութեան նպաստ ստանալով հանդերձ, կը մուրար եւ կը խաղար, երկու ֆրանսահպատակ Ռումանացիներ եւն.:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Աննա Զիւրիւքեան ծընեալ Քիրէմիթճեան, Քըքաղաճցի, հօր անուն՝ Գաբրիէլ, մօր անուն՝ Անթառամ, կը փնտռէ իր եղբայրները՝ Խաչատուր, Աբրահամ, Մկրտիչ Քիրէմիթճեանները: Աբրահամը՝ զինուորագրուած է ընդհ. պատերազմին թրքական բանակին մէջ: Խաչատուրը եւ Մկրտիչը անյայտացած են Իզմիրի կոտորածէն վերջ: Կկ կարծուի թէ իր եղբայրներէն մէկը կը գտնուի Փարիզ: Իմացնել՝ Տիկին Աննա Զիւրիւքեանի, 9 Ave. de Gière, Grenoble (Isère):

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ Հայրենակց. Միութեան Յունուար 22ի հանդէսին մէջ քաշուած նկարները պատրաստ են: Փափաքողները կրնան դիմել Photo Phébus, 23 Boulevard Bonne Nouvelle, Paris:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի եւ շրջան[...] բոլոր խումբերու եւ ենթակոմի[...]րու կողմէ, մեր խորին ցաւակց[...]թիւնները կը յայտնենք ընկեր Ս[...] ՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի դառնակ[...] եւ վաղաժամ մահուան առթիւ, [...] լացեալին տիկնոջ, ընկեր Անդր[...] Հայրապետեանի եւ պարագաներ[...]
Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմ[...]

ԾԱԽՈՒ Է

Փոքրիկ հողամաս մը, 8,30 [...] հակատ եւ 18 մեթր խորութ[...] հարթ, ամէն յարմարութիւններ[...] Պայմաններու համար դիմել՝ Արգ[...]եան, 10 allée de L'Isle, Clamart (Sei[...] Hôpital Perreyի ճիշդ դիմացը:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 3 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
VENDREDI 3 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3955

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԲ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԿԸ ՄՈՌՆԱՆ ԵՒ ԿԸ ՅԻՇԵՆ

Զուիցերիոյ ամէնէն հեղինակաւոր թերթերէն մէկը, «Ժուռնալ տը Ժընեւ», վերջերս խմբագրական մը հրատարակած էր, հետեւեալ խորագրին տակ,— «Ակնարկներ Սեւ ծովու վրայ»:

Խմբագրապետը քննելով միջազգային կացութիւնը, ճիշդ այն պահուն երբ ուժգնօրէն կ'արծարծուի Միջերկրականի խնդիրը, գրած կ'ըսէր.

— «Ռազմագիտական ինչպէս տնտեսական տեսակէտով, Միջերկրականը երեք ելքեր ունի,— մէկը՝ Ատլանտեանի վրայ, Ճիպրալթար, երկրորդը՝ Կարմիր ծովուն վրայ, Սուէզ, երրորդը՝ Պոլիս, Սեւ ծովու եւ Կովկասի վրայ, որ կը կոչուի «ցամաքային նեղուց»՝ դէպի կեդր. Ասիա» (19 յունուար):

Ցետոյ, պարզելով Իտալիոյ քաղաքական եւ տնտեսական տենչերը, կը յիշեցնէ թէ 1919ին Հռոմ առաջինն էր որ ճանչցաւ Վրաստանի անկախութիւնը եւ նաւագնացութիւն կազմակերպեց այդ պետութեան հետ:

— «Անգլիացիները, որոնք գրաւած էին այդ երկիրը, զայն պարպեցին միայն 1920ին: Անոնք ալ այդ շրջանը կը նկատէին ամենակարեւոր՝ տնտեսական թափանցում կատարելու համար Ասիոյ կեդրոնը: Այսօր Նեղուցները Թուրքիոյ ձեռքն են, իսկ Սեւ ծովու հիւսիսային ափը ինչպէս եւ Կովկասը կը պատկանին Խ. Միութեան: Կանխահասօրէն (թերեւս), բայց այն ստուգութեամբ թէ շատ ալ հեռու չէ Սթալինի կայսրութեան փլուզումը, Եւրոպայի դիւանագիտական վարչութիւնները կը զբաղին ժառանգութեամբ մը որ բացուած չէ տակաւին: Այն օրը երբ խորհրդային Ուկրայնան անջատուի Խ. Միութենէն, բազմաթիւ մրցակիցներ պիտի երեւան Սեւ ծովու ափերուն վրայ: Այս մասին, Իտալիա եւ Մեծն Բրիտանիա, թէեւ մրցակից, շատ լաւ կրնան համաձայնիլ: Ոչ մէկը, ոչ ալ միւսը չեն տենչար նուաճել այդ հեռաւոր երկիրները: Երկուքին ալ շահը կը պահանջէ որ առեւտրական ամենամեծ ազատութիւն վերահաստատուի Սեւ ծովու վրայ եւ Կովկասի մէջ: Ուստի բնական կը թուի որ համաձայնին, ժամանակը հասած ատեն ուժ տալու այն երկու պետութեանց որոնք այժմ կլանուած են Խ. Միութեան կողմէ,— Ուկրայնա եւ Վրաստան, անոնց վրայ աւելցնելով Ադրբէջանը եւ Հիւսիսային Կովկասը եւ այդ շրջանը անջատել ու դնել որ եւ է պետութեան խնամակալութեան տակ, չէզոքութեան քաղաքականութեամբ մը»:

Ինչպէս կը տեսնէք, Հայաստանի անունը չերեւար այս ամբողջ պարբերութեան մէջ: Յաջորդ համարածին մէջ, խմբագրականը կը յիշէ նաեւ Թուրքիան, որ նոյնպէս «ցանկութիւններ կը սնուցանէ այն օրուան համար երբ պիտի բացուի Խ. Միութեան ժառանգութիւնը՝ հարաւային մասին մէջ»: Եւ նորէն ոչ մէկ խօսք Հայաստանի մասին:

Որքան կրցած ենք ստուգել, «Ժուռնալ տը Ժընեւ»ի խմբագրապետը, որ անծանօթ մը չէ հայ ժողովուրդի տառապանքին ու դատին, եւ որ «ենթադրուածէն աւելի արդիական» կը նկատէ Սեւ ծովու խնդիրը, պատճառներ ունեցած է ուրիշ առիթի մը վերապահելու Հայաստանի խնդիրը:

Ամէն պարագայի մէջ, այս պատահական երեւոյթն ալ կ'ապացուցանէ թէ՝ բացակաները շուտ կը մոռցուին, երբ յարատեւօրէն չեն զգացներ իրենց ներկայութիւնը, խօսքով կամ գործքով:

Այժմ ուրիշ պարագայ մը, մեր խորհրդածութիւններէն առաջ:

Պերլինի մեր թղթակիցը կը պատմէ թէ դասախօսութիւն մը սարքուած է Վիէննայի մէջ, նախաձեռնութեամբ Հայ Երիտ. Միութեան եւ իբրեւ բանախօս հրաւիրուած է ծանօթ հեղինակութիւն մը, Տոքթ. Ռորպախ: (Տես Բ. էջ):

Մենք տակաւին չենք ստացած թղթակցութեան երկրորդ մասը, որ պիտի հաղորդէր հանդէսին նկարագրութիւնը եւ մանաւանդ խօսուած ճառը:

Բայց աւստրիական տեղական թերթ մը, «Լ'Օրտր», կը հրատարակէ հեռագիր մը՝ Վիէննայէն, որ կը ներկայացնէ ամփոփումը Տոքթ. Ռորպախի ճառին.

— «Գերմանական տեսակէտով, ըստ բանախօսը, Հայաստանի պարագան հաւասար գիծ մը, զուգընթաց մը կը կազմէ Ուկրայնայի հարցին հետ: Երկու երկիրներն ալ հարուստ են բնական արտադրութիւններով: Ուկրայնայի մէջ կայ հանքածուխ եւ երկաթ. Կովկասի մէջ, այսինքն հայկական հողին վրայ կը գտնուին քարիւղ, պղինձ եւ մանկանէզ: Գերմանիա պէտք ունի այս բոլոր արտադրութեանց յաւելեալ մասին, կարեւոր քանակութեամբ: Այժմէն իսկ, Հայերը շատ սերտ, մշակութային յարաբերութիւններ ունին Գերմանիոյ հետ: Մնաց որ, Եւրոպայի ապաքինումը՝ վերակազմութիւնը կրնայ իրականանալ միայն շարք մը ազգային պետութեանց ստեղծումով. պետութիւններ որոնց բնական ճնցուկը պիտի կազմէ Գերմանիան: Գերմանիան ալ իր կողմէ պէտք է օգտուի առիթէն, անհետացնելու համար մեծ - ռուսական հսկային ճնշումը իր արեւելեան սահմանին վրայ: Ոչ մէկ ժողովուրդ այնքան շահ ունի Հայաստանի ազատման մէջ որքան գերման ժողովուրդը»:

Ուրեմն, տեղ մը կը մոռնան, տեղ մը կը յիշեն, կ'արծարծեն, համաձայն իրենց շահերուն:

Միջանկեալ ըսենք թէ՝ ֆոլկարական թերթերն ալ թարգմանած են այս ճառը, ուր Տոքթ. Ռորպախի կը վերագրուին նաեւ հետեւեալ խօսքերը.— «Ուկրայնացիները ազգակ մը կը կազմեն իրենց ամէնէն մեծ թիւը, իսկ Հայերը՝ տնտեսական ամէնէն գործօն .... Արեւելքի»:

Ու այժմ իբրեւ տեղեկութիւն հաղորդելով այս ճառը, անցնինք մեր խորհրդածութեանց:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷ՞Ջ Է

Մեծ աղմուկ Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ

Երկու օրէ ի վեր տեղական թերթերը շնդալից հրատարակութիւններ կ'ընեն նախագահ Ռուզվէլթի վերագրուած յայտարարութեան մը մասին: Այդ հրատարակութեանց համաձայն, Պ. Ռուզվէլթ ծանրակշիռ ճառ մը խօսելով ծերակոյտի զինուորական յանձնաժողովին գաղտնի նիստին մէջ, ըսեր է թէ «Մ. Նահանգներու պաշտպանութեան սահմանագլուխները կը գտնուին Ֆրանսայի մէջ»: Նախագահը աւելցուցեր է նաեւ թէ դրական յանձնառութիւններ գոյութիւն ունին Մ. Նահանգներուն եւ Եւրոպայի ժողովրդապետութեանց միջեւ եւ թէ այդ երկիրներուն պետերը գիտեն իր դիրքը:

Այս լուրին հրատարակութիւնը անմիջապէս փոթորիկ մը պայթեցուց Մ. Նահանգներու ընդդիմադիր շրջանակներուն մէջ, որոնք սակայն կը պահանջեն որ հրատարակուին նախագահին արտասանած խօսքերը: Նախկին նախագահ Հուվըր ճառ մը խօսելով Շիքակոյի մէջ, յայտարարեց.

— «Նախագահ Ռուզվէլթի նոր ուղղութիւնը հիմնովին կը խախտէ չէզոքութիւնը եւ դէպի պատերազմի վտանգը կ'առաջնորդէ երկիրը: Ուղղակի կամ անուղղակի ճնշումի որ եւ է ձեւ չիտակ պատերազմի կ'առաջնորդէ: Ոչ մէկ ազգ պիտի հանդուրժէ այդպիսի ճնշումներու, առանց արիւնալի դիմադրութեան: Անոնք որ տնտեսական ճնշումներու մասին կը խօսին, պէտք է մտածեն նաեւ պատերազմի մասին: Ռուզվէլթի քաղաքականութիւնը կը նշանակէ թէ Մ. Նահանգները պէտք է ճշդեն թէ որոնք են նախայարձակները: Մենք պիտի հարկադրուինք արդարութեան պատգամախօսները դառնալ դարաւոր կռիւներու մէջ որոնք սկսան երբ մեր ազգը չէր ծնած տակաւին: Պարզ ջղագարութիւն է երեւակայել թէ այդ դիկտատորներէն մէկն ու մէկը, Ճափոն, Գերմանիա, Իտալիա կամ Ռուսիա եւ կամ բոլորը միասին ամենահեռաւոր գաղափարն ունին զինուորական յարձակում մը կատարելու արեւմտեան կիսագունդին դէմ: Համայնավարութիւնը՝ Ռուսիոյ մէջ, ազգային-ընկերվարութիւնը՝ Գերմանիոյ մէջ, փաշականութիւնը՝ Իտալիոյ մէջ ներքին խնդիրներ են իւրաքանչիւր երկրի համար: Գաղափարները չեն կրնար բուժուիլ զրահաւորներով եւ օդանաւերով»:

Ուրիշներ ալ քննադատելով նախագահ Ռուզվէլթի բռնած դիրքը, զայն կը գտնեն «աննախընթաց՝ 25 տարիէ ի վեր» եւ կը շեշտեն թէ «կացութիւնը երկիւղալի է»: Թերթերն ալ խեղ կը լեցնեն կրակին վրայ:

Նախագահ Ռուզվէլթի վերագրուած խօսքը մեծ յուզում պատճառեց նաեւ Եւրոպայի մէջ: Ֆրանսացիները բնականաբար գոհ են եւ կը մաղթեն որ յայտարարութիւնը ճիշդ ըլլայ: Լուրին հրատարակութիւնը մեծապէս ազդեց Փարիզի սակարանին վրայ, ուր Պանք տը Ֆրանսի արժեթուղթերը բարձրացան 7870ի (225 կէտ): Բայց լուրջ թերթեր եւ պաշտօնական շրջանակները կը թելադրեն համբերել, մինչեւ որ ամէն բան ճշդուի: Բայց եւ այնպէս, շատեր կը հաւատան թէ ամերիկեան զինուորները նորէն պիտի երեւան Եւրոպայի մէջ, եթէ պատերազմ ծագի:

Լուրը բնականաբար մեծ զայրոյթ պատճառեց Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մէջ, ուր այս առթիւ խստօրէն կը մեղադրեն Ռուզվէլթը որ արտօնած է հարիւրաւոր օդանաւեր ծախել Ֆրանսայի: Պերլինի գլխաւոր օրկանը խոշոր տառերով գրեց թէ «Նախագահ Ռուզվէլթ կ'արհամարհէ Մ. Նահանգներուն օրէնքները»: Ուրիշ թերթեր հետեւեալ խորագիրը հրատարակած էին.— «Ամերիկայի սահմանագլուխը Հռենոսի վրայ է: Առաջնորդին խաղաղասիրական ճառէն վերջը, Ռուզվէլթի գրգռիչ պայքարը» եւն.:

10.000 ԶԻՆՈՒՈՐ ԴԷՊԻ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽ

Ներքին նախարարին յայտարարութիւնները Սպանիոյ փախստականներու մասին

Ներքին նախարարը, Պ. Ալպէռ Սառօ, որ սպանիական սահմանագլուխը գացած էր առողջապահական նախարարին հետ, հրամայեց տասը հազար նոր զինուորներ ղրկել, բարեկարգութիւնը ապահովելու համար: Արդէն այդ շրջանին մէջ կը գտնուին մեծաթիւ շրջուն պահակներ, ոստիկաններ եւ ոստիկան զինուորներ, բայց եղածը անբաւական կը համարուի, փախստականներուն խուժումը արգիլելու համար: Նոր զօրքի առաքումը անհրաժեշտ համարուած է իբրեւ հետեւանք Սպանիոյ հանրապետական զինուորներու խուժումին: Անոնցմէ շատեր յաջողած են Ֆրանսա մտնել եւ կը թափառին երկրին մէջ, խումբեր կազմած: Կառավարութեան հրամանով, բոլոր այն փախստականները որ ոչ տարիքոտ են, ոչ անկար, ոչ ալ վիրաւոր, Սպանիա պիտի վերդարձուին, միանալու համար հանրապետական կամ ազգայնական բանակին, համաձայն իրենց փափաքին: Շարք մը կեդրոնացման կայաններ հաստատուած են այսպիսիներու համար, որպէսզի հանգստանան, եւ ղրկուելէ առաջ: Միայն կիները, մանուկները եւ ծերունիները արտօնուած են Ֆրանսա մնալու:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ

Աշխարհագրութեան դասագիրքերը մեզի սորվեցուցած էին թէ երկրի մը սահմանը, հին ատեն, կը նշանակուէր քարերով, յետոյ գետերով ու լեռներով:

Հայ միտքը, սակայն, աւելի արտայայտիչ եւ յաւիտենական սահման մը նշանակեց՝ յայտարարելով. «Սահմանք քաջաց զէնք իւրեանց, որքան հատանէ, այնքան ունին»:

Եւրոպա, աւելի խելացի թէ յիմար, միջազգայնական սկզբունքէ մը մեկնելով, սկսաւ կամուրջ նետել ծովերուն վրայէն եւ երկիրներու սահմանը ընդշել... լօկարիթմով:

Որքան կը յիշեմ, առաջին անգամ Պոլտուինն էր որ յայտարարեց թէ Անգլիոյ սահմանները կը գտնուին Հռենոսի վրայ: Եւ ահա Ռուզվէլթը, որ կը յայտարարէ թէ Միացեալ - Նահանգներու սահմանները կը գտնուին Ֆրանսայի մէջ:

Այս ձեւով որ երթայ, վաղը Գերմանիա պիտի յայտարարէ թէ իր հաւային սահմանները կը գտնուին... Հայաստանի մէջ: Իտալիա՝ թէ իր կրունկը կը հանգչի Սուէզի վրայ: Թուրքիա՝ թէ իր «խըրխան» կախած է Մէքքէի մէջ: Ռուսիա՝ թէ իր խաւարի պատրաստութիւնը կը սկսի Միջերկրականէն:

Չեմ գիտեր թէ Երեւանի մեր կառավարութիւնը պիտի զիջանի՞ յայտարարելու, որ Հայաստանի սահմանները կը գտնուին Մոսկուայի մէջ: Չեմ գիտեր թէ արտասահմանի մեր Ծերոց ժողովը պիտի հանի՞ յայտարարելու թէ տարագիր Հայութեան սահմանները կը գտնուին ժընեւի մէջ:

Ինչ որ գիտեմ, այն է թէ Նշան Պէշիկթաշլեան այժմէն կը շեփորէ՝ որ իր ոտքերը կը գտնուին մարած «Կեդրոններու» քերթողին փորին վրայ, իսկ ձեռքերը՝ «Սիդոնեայ»ին ծոցը:

Այժմ նշանակենք իմ սահմաններս.—

Հոգիս, գիշե՜ր աստղազարդ, կը գտնուի զուիցերիական շալէի մը մէջ: Գանկս, իբրեւ կաղամար, շարժուն գրասեղանիս վրայ: Սիրտս, իբրեւ թիթեռնիկ, կանանչ ու սլացիկ շնիկի մը կատարը: Յոյսս, այս երեկոյ, Ֆրանսայի ազգ. պարգեւախաղին անիւներուն մէջ:

ԱՐԱԶ

ՍԱՆՃԱՔԻՆ ԹՐՔԱՑՈՒՄԸ ԿԸ ԾԱՒԱԼԻ Ս.ԸՆԹԱՑ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն Տէյլի Թէլէկրաֆի.—

Անտիոքէն կը հաղորդեն թէ Հաթայի (Ալեքսանտրէթի շրջան) խորհրդարանը քուէարկեց թրքական քաղաքային եւ ոճրային դատաստանագիրքը: Այսպէսով նոր ինքնավար պետութիւնը քայլ մը եւս մօտեցաւ Թուրքիոյ եւ քայլ մը եւս հեռացաւ Սուրիայէն, որուն մաս կը կազմէր նախապէս:

Շուտով Ալեքսանտրէթ կը մեկնի կարեւոր պատուիրակութիւն մը, որ բաղկացած է Թուրք նախարարութեանց խորհրդականներէ եւ մասնագէտներէ: Այս պատուիրակութեան պետն է Ճէվատ Աչըգալըն, որ Թուրքիոյ գլխաւոր պատուիրակն էր Սանճաքի անկախութեան պայքարին մէջ: Այս պատուիրակութիւնը պիտի կարգադրէ, որ հաստատուի թրքական ազատ գօտի մը Ալեքսանտրէթի նաւահանգիստին մէջ:

*** «Փարի - Սուար»ի թղթակիցը մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցած է Թուրքիոյ արտաքին նախարարին՝ Շիւքրի Սարաճօղլուի հետ, որ փառաբանելով իր երկրին վերելքը, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է Սանճաքի մասին.

— «Պէտք չէ անվերջ քաշքշել այս խնդիրը: Վճռած եմ վերջնական կարգադրութիւն մը ստանալ այդ մասին, բայց որոշած եմ նաեւ ոչ-բարեկամական հանգամանք մը չտալ թրքական պահանջներուն: Իմ կառավարութիւնս միտքէն չանցըներ աւելցնել Ֆրանսայի դժուարութիւնները կամ օգտուիլ անոնցմէ: Ընդհակառակն կ'աճապարեմ անհետացնել ընդհարման պատճառը, դիւրացնելու համար մեր երկու երկիրներուն գործակցութիւնը, քանի որ երկուքն ալ նոյն գաղափարին կը ծառայեն»:

Թղթակիցը մասնաւոր արժէք մը կ'ընծայէ այս յայտարարութեանց, դիտել տալով թէ Իտալիա, որ դիրք բռնած է Երկոտասան կղզիներուն մէջ, թրքական ծովափին մօտ, չէ հրաժարած 1915ի տենչերէն՝ Անատոլուի բարեբեր ափերու մասին: «Էնկիւրի կասկածով կը դիտէ Հռոմի ռազմախաղերը, Զիանոյի նիգը՝ Եուկոսլավիան մղելու Եգէական ծովու քաղաքականութեան մը, որուն դէմ Թուրքիա պիտի ծառանայ բոլոր միջոցներով: Վերջապէս, ես լսեցի յայտարարութիւնները շատ բարձր անձնաւորութեան մը որուն անունը չեմ կրնար յիշել: Այդ անձնաւորութիւնն ըսաւ ինծի.— «Մենք կը հիմնանք ֆրանսական համբերութեան վրայ՝ Իտալիոյ հանդէպ: Երբ ձեր համբերութիւնն սպառի, մեր ամբողջ համակրանքը ձեզի հետ պիտի ըլլայ»:

Օտարականներն ալ զինուոր պէտք է ըլլան

Արմատական թերթ մը, «Ռէփիւպլիք» իր խմբագրին՝ Փիէռ Տոմինիքի բերնով կը թելադրէ կառավարութեան՝ զինուոր առնել օտարականները, լեցնելու համար բանակին պակասը: «Ֆրանսայի մէջ կան 30 -- 35,000 հոգի որոնք կրնան կատարել իրենց զինուորական ծառայութիւնը խաղաղութեան ատեն, իսկ պատերազմի պարագային տալ 4 - 500,000 զինուոր, կամ, գեղչելով թիկունքին յատկացուած մասը, առ նուազն քսան զօրաբաժին: Ինչպէս կ'ըսէի արդէն անցեալ սեպտեմբերին, Ֆրանսացիները չեն կրնար հանդուրժել որ եթէ պատերազմ ծագի, իրենք դրօշի տակ առնուին առաջին օրէն, իսկ օտարականը, նոյնիսկ կամաւոր, երեք ամիս մարզանք կատարէ, ռազմադաշտ ղրկուելէ առաջ, ենթադրելով որ անմիջապէս ապաւէն չգտնէ կեդրոնացման կայանի մը մէջ: Ֆրանսացիները այս խտրութիւնը չեն կրնար ընդունիլ մանաւանդ անոր համար որ, խնդրոյ առարկայ օտարականները մեծ զանգուած մը կը կազմեն այն քաղաքներուն մէջ ուր ապաստանած են մեծ մասով, զանգուած մը ուր որոշ թիւով անբաղձալի տարրեր կը գտնուին,— համայնավարներ, անիշխանականներ, ահաբեկիչներ: Ասոնք, պատերազմի մը պարագային, երբ Ֆրանսացիները բանակին միացած են, կրնան խախտել ոստիկանական հսկողութիւնը եւ տէր տիրական դառնալ մայրաքաղաքին»:

ԽԱԶԱԽՆԵՐՆ ԱԼ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆ Կ'ՈՒԶԵՆ

Առաջիկայ գարունն ու ամառը նոյնքան հարուստ են լինելու միջազգային երկունքներով, որքան անցեալ տարուանը: Ռազմական պատրաստութիւնները շարունակւում են տենդագին, դիկտատորների աշխարհակալական ծրագիրները, պահանջներն ու սպառնալիքները փոթորկում են ժողովուրդների կեանքը, պահելով անէնքին «վատթարագոյնի» սպասման լարուած վիճակում:

Չեխական ճգնաժամի օրերին Պրակայի թերթերից մէկը տպած էր մի բնորոշ ծաղրանկար— յաճախորդը նստած է սափրիչի առջեւ խուզուելու համար եւ աչքի է անցնում ձեռքին բռնած թերթի լուրերը: Կարդացածի սարսափից նրա գլխի մազերը ցցուել են մեխերի պէս. սափրիչն ասում է.

— Պարոն, թերթը մի կողմ դրէք,

Ջինստան) ընդդէմ Խորհ. Միութեան, թերեւս մէկը Մոսկուայից օգնանան նստի դէպի Միւնխէն. բայց որքան հեռու ենք այդ հնարաւորութիւնից: Զմոռանանք նաեւ, որ դիւանագէտները ոչ միայն յաճախ թեքում են վճռականապէս հետապնդելէ յայտարարուած նպատակից, այլ եւ երբեմն ամբողջ կիսաշրջան են անում նրա դէմ, երբ հակառակ կողմը տեսնում են մի ուրիշը, աւելի դիւրին հասանելիք կամ աւելի խոստմնալից: Այս կիսաշրջանը կարող է կատարուել նաեւ այսօր այնքան թմբկահարուող Ուկրայինայի «ազատագրութեան» վերաբերմամբ: Գրում են, որ այդ հսկայ ծրագիրն արծարծւում է միայն Բոզենբերգի՝ Նացի կուսակցութեան մշակութային-քարոզչական բաժնի վարիչի կողմից, իսկ երբ թէ Գերմանիոյ երկրորդ անձնաւորութիւնը՝

թիւնը եւ գործադրել 1918ին Խազախների ընդունած սահմանադրութիւնը: Այդ սահմանադրութեան առաջին յօդուածն ասում է, որ Խազախներու բնակած հողերը յայտարարւում են ինքնիշխան եւ անկախ պետութիւն, կառավարուած ազատամով եւ զինուորական խորհուրդով: Մեր առաջին գործը պիտի լինի ազատել խազախեան հողերը համայնավար բռնակալութիւնից: Մենք չենք կարող պայքարի մէջ մտնել մեն մենակ, ահա թէ ինչու ուզում ենք բարի յարաբերութիւններ մշակել հակապոլշեւիկ մեր հարեւաններին, մասնաւորապէս 1918 թուին կնքուած պայմանագրով Դոնի դաշնակից Ուկրայինայի հետ»:

Յունուար 20ի մօտերքը զօրավար Գոպօվ, ըստ Հավասի հեռագրի, երկու ժամ խորհրդակցելուց յետոյ Չեխօսլովաքիոյ արտաքին նախարարի հետ, հանդիպեցաւ նաեւ Պրագայում գտնուող ուկրէն ղեկավարներից զօրավար Օմելեանովիչին: Երկու զօրա-

[…]

Օհ, եթէ գլուխ հանուի պատրաստելու պատրաստ մի տիտանական համախմբում ամբողջ արեւելեան Եւրոպայի եւ արեւելեան Ասիոյ (Ճափոն,

Սեւ եւ Կասպից ծովերի միջեւ, աւելի քան 500,000 քառ. քիլոմեթր տարածութեամբ: Իմ նպատակս է վերահաստատել անկախ խազախական պետու-

բնակ են, որ յանկարծ որոտը կարող է գոռալ ու կայծակը շարժել անդամ ի տես անամպ երկնքի, մանաւանդ այս 1939թուին, որ գերման դիկտա-

ՊԵՐԼԻՆԷՆ ՎԻԷՆՆԱ

Երբ, 1938 Մարտ ամսուն Աւստրիոյ եւ Գերմանիոյ միացումը կատարուեցաւ, ըմբռնեցինք, որ այս կերպով մեր գաղութը կը մեծնար. պիտի վերնային սահմանները եւ մենք ալ պիտի միանայինք մեր Վիէննայի եղբայրներուն՝ ազգային գործակցութիւն մը ունենալու համար: Այս բազմամարդ քաղաքներուն մէջ— Պերլին 4 ուկէս միլիոն բնակիչ 350 Հայով, Վիէննա 2ուկէս միլիոն բնակիչ 200 Հայով, կարծես թէ աւելի նեղ կուգայ մեզի աշխարհը: Հայ տեսնելով լոյս կ'իջնէ մեր վրայ: Կարօտն ունինք մեր ազգակիցներուն հետ ըլլալու:

Քանի մը հայրենակիցներ առեւտուրի թէ զանազան առիթով երթեւեկի սկսան շուտով, բայց ազգային գործունէութեան առիթ չէր տրուած դեռ մինչեւ Դեկտեմբեր ամիսը, երբ այցը ընդունեցինք Վիէննայի Հայ Երիտա-

[…]

— Խոստացած չէի, բայց նայինք: կեցցէ Հայ ցեղը:

— Կեցցէ Հայ ցեղը:

×

Ցեղի ոյժը զօրաւոր է. մեզ իրար կը քաշէ: Ամէն գրաղում մէկ կողմ: Երկու օրուան մէջ կարգադրութիւնը եղաւ: Պերլինէն Վիէննա նոր ճամբով 12 ժամ է: Թէեւ շոգեկառքը օտար սահմաններէ կ'անցնի բայց ոչ մէկ հարցաքննութիւն: Բրեսլաւ-Րաթիբոր-Օդըրբերգ գիծը չեխական հողէ կ'անցնի, բայց ձեւական բան մըն է որ չեխ պաշտօնեայ մը գերման հրսկիչին քով նստի եւ երթեւեկէ մինչեւ Վիէննա: Շոգեկառքը սահմանը դիտէր առեն կը կորէ ու կանգ չառներ բնաւ:

Հոն ուր կամք կայ, ճամբայ կայ: Այսպէս էր երէկ, է այսօր եւ պիտի ըլլայ վաղը:

Կամքը առաջնորդ թող ըլլայ մեզի ալ եւ շուտով իրականանայ հայ ազգին միացումը:

[…]

Արտաշէս Ցովհաննէսեան

Յունուար 26ին կը ստանանք ցնցող լուր մը, Արտաշէսը մեռած. Արդէնոսի սարքը, հովիտի մը մէջ փառած է. վերէն գիւղաքաղաքի Ցեխէի Հայաշատ թաղամասին մէջ ծնած էր 1895 Մայիս 18ին: Կեսարիայէն հեռու չէր Եվէրեկ, բայց յատկանշական էր իր հայկական նկարագրով եւ աւանդութիւններով, ժողովուրդի բոլոր խաւերն դպրոցները եւ եկեղեցիները զուրգուրանքի առարկայ էին: Առանձին դաստիարակութ ունէր: Հայ թաղերը իրարմէ անջատ, իրենք իրենց մէջ բաժանուած էին մշակոյթի կեդրոններ, եւ անոր դպրոցները կը մրցէին մեծ քաղաքներու հետ իրենց ծրագրով եւ բովանդակութեամբ: Երկու թաղերու վարժարաններու ուսուցչական կազմը, միացած բարձրագոյն դասարաններու աշակերտութեան հետ, փոխադարձ այցելութիւններ կը սարքէին, համեմատած գրական սալոններով եւ

[…]

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Նա իշխանական ծագումից չէր, բայց թագաւորական տան բազմամեայ եւ հաւատարիմ ծառայողներից մէկն էր: Թագուհին թէպէտ կարող էր ամրոցի բանալիներն ընդմիշտ հաւատալ նրան, իբրեւ բերդակալի, բայց որովհետեւ ժամանակը չար էր, եւ շարունակ լուրեր էին հասնում, թէ այս ու այն բերդը դրաւուել է թշնամուց բերդակալի թուլութեամբ կամ պահնորդների մատնութեամբ, ուստի թագուհին, որքան էլ որ մեծ հաւատ ունէր Մուշեղի վրայ (որ հէնց իւր հաւատարմութեան շնորհիւ էլ արժանացել էր այդ բարձր պաշտօնին), այնուամենայնիւ, որպէսզի գիշերը հանգիստ քուն վայելէ, կարգադրել էր, որ ամրոցի դռները փակելուց յետոյ բանալիները դղեակը բերուեն:

— Դու կամենում էիր, որ մինչեւ

Վէհի գալը բանալիները քեզ մօ՞տ լինէին, հարցրեց թագուհին բերդակալին:

— Այո՛, Վեհափառ Տիկին:

— Ինչո՞ւ:

— Որպէսզի գիշերանց բանալիներն ստանալու պատճառով Թագուհու քունը չխանգարէի:

— Իսկ դու չգիտե՞ս, որ բերդի դռները բացուելիս Թագուհին քնած լինել չէ կարող:

— Այդպէս է Մեծափառ Տիկին. ներե՛ր քո ծառայի միամտութիւնը:

— Միամտութիւնը յանցանք չէ, իմ բարի Մուշեղ, բայց թուլութիւն է: Իսկ մենք չար ժամանակներում ենք ապրում եւ ամէն մի քայլերնիս զգուշութեամբ պիտի փոխենք: Ո՞ր ժամին պիտի գայ Վէհը:

— Պատուիրակը ժամը չորրորդ,

այլ յայտնեց միայն, որ պէտք հաճի ժամանել այս գիշեր. եւ խնդրեց, որ ամրոցի դռները բանալու պատրաստ գտնուինք:

— Իսկ դու չե՞ս կարողանում նրա գալստեան պատճառը գուշակել:

— Անշուշտ նա գալիս է Թագուհուն այցելելու:

— Բայց ինչո՞ւ գիշերանց:

— Նորին Սրբութիւնը շատ անփոյթ է. նա փախուստ է տալիս հանդիսաւոր ընդունելութիւնից եւ ժողովրդական ցոյցերից:

Այս միջոցին կրկին ներս մտաւ սենեկապանը եւ յայտնեց, որ Գոռ իշխանը ցանկանում է ներկայանալ Թագուհուն:

— Թող գայ, ասաց թագուհին ժպտալով եւ նրա դէմքն ուրախ արտայայտութիւն ստացաւ:

Մարզպետունի իշխանուհին սկսաւ ծիծաղադէմ դէպի դուռը նայել: Զարմանք արտայայտութիւն ստացան նաեւ օրիորդ նաժիշտների եւ դայեակի երեսները: Երեւում էր, որ ներս մտնողը բոլորին էլ սիրելի մի անձնաւորութիւն էր:

Եւ ահա ներս եկաւ քսանամեայ մի պատանի, բարձրահասակ, գեղեցկա-

[…]

բանաստեղծական վայրին «Էլպիզի» լճակին եզերքը: Շուրջի կանաչութիւնը, Թռչուններու գեղգեղը, ծաղիկները, բուրումնաւէտութիւնը կ'արբեցնէր զանոնք, ժամերը կը սահէին եւ վերջալոյսի գովութիւնը միայն կ'արթնցնէր զիրենք ընթերցման թմբիրէն:

Պաշտելի՛ գաւառ, հիմա կ'ըմբռնենք հայ պատանիներու ուսման բուռն տենչը: Անոնց համար հայ մշակոյթը պաշտամունք մըն էր: Կ'ուզէին հալիլ, հիւծիլ, իսկ Մեծարենցը եւ Դուրեանը կուռքեր էին:

Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակումը բաժնեց մեզ: Կանուխէն որբացած Արտաշէսը Պոլիս կ'երթար: Պոլսոյ եռուզեռին մէջ Արտաշէս զբաղած է գիրքերով: Տպարաններու մէջ, իբրեւ գրաշար կ'աշխատէր, կը հրջէր հար գրավաճառներու փոշեպատ գիրքերու շուրջ, Թատրոն, խմբագրատուն, գրատուն, ասոնք էին իր յաճախած վայրերը: Ընթերցման տենդը անյագթելի էր իր մէջ: Կ'անցնի Զմիւռնիա. «Դաշինք» եւ «Աշխատանք» թերթերու խմբագրատան մէջ է, անոնց գեղարուեստական բաժնի աշխատակցութիւնը կը կատարէ իր զուարթամիտ յօդուածներով:

1914ին Փարիզ հասած է: «Եկած էի Սէնի հեռաւոր եւ լուսաւոր ափերը՝ զոր դեռ տղայ, վաղուց էի երազած, փիւղին այգեստաններու եւ հեղեղատներու մօտ, Արգէոսի ոտքերուն տակ»:

Թերթ կը ծախէ եւ կ'ապրի, ահագին դժուարութիւններով, միեւնոյն ատեն կը հետեւի Սորպոնի գրականութեան դասընթացքներուն, զուարթամիտ էր եւ ժպտալից, բայց ունեցած է ներքին տագնապներ եւ ըսած է բանաստեղծութեան մը մէջ.

— «Մարդիկ կը սիրեն ժպիտներէ խաբուիլ, չեն գիտեր քանի գիշերներ անքուն հեկեր եմ, ժպտիլ կարենալու համար, չեն գիտեր ինչ երազներ թաղեր եմ կեղծել սորվելու համար, չեն գիտեր ինչ արցունք կայ այդ ժպիտներուն տակ եւ ինչ աւերակ»:

Զինադադարէն ետք կը հիմնէ գրական եւ գեղարուեստական կիսամսեայ «Օջախ»ը, միեւնոյն ատեն տպագրիչն է: Երկու տարի շարունակեց առանց յուսահատութեան, մինչեւ որ իր խնայողութիւնը հատաւ.

Հիմնեց «Օջախ» մատենադարանը, որուն նպատակն էր պարբերաբար լոյս ընծայել գրչի մշակներու երկերը, որոնք միջոցներէ զրկուած էին, միացնելով կենսագրական - ուսումնասիրութիւն, լուսանկարներ, ձեռագրի նմոյշներ որպէսզի վաղուան հայ քննադատը կարենար նուիրուիլ անաչառ ուսումնասիրութեան. Հրատարակեց յաջորդաբար իր հեղինակած «Գեղօն հայ դրօշակին», Մինաս Չերազի Արեւելեան վիպակներ, Ազգային խնդիրներ, կենսագրական միւսիոններ եւ Պէշիքթաշլեանի «Սիդոննան»: Շարունակեց բանասիրական աշխատանքներ ալ, լեզուներու պատմութիւնը կ'ընէր, բառերու ծնունդը եւ անոնց ժամանակի ընթացքին կրած փոփոխութիւնները երեւան կը հանէր. գաւառացի արեգոտ մայրիկներ կը փնտռէր, որ կ'առնէր անոնց խօսակցութիւնը, գոհ էր երբ կը գտնէր հարազատ հայ բառեր: Ժամանակ մը կ'աշխատակցէր «Ցառաջ»ի եւ կը ներկայացնէր նոր գիրքերը Ֆրանսական գրականութեան, իսկ իր լեզուաբանական ուսումնասիրութիւնները կ'երեւային Պոլսոյ «Նոր Լոյս»ին մէջ: Երեքշաբթի եւ հինգշաբթի օրերը Նուպարեան մատենադարանին մէջ կ'անցնէր ուսումնասիրութեամբ: Ժամանակ մը ծրագրեց երթալ մինչեւ Վենետիկ շարունակելու իր աշխատանքը:

Իր լաւագոյն վիպակը՝ «Հօրար Կարօ»ն հրատարակուեցաւ «Le temps»ի մէջ, գնահատուելով թերթին խմբագրական մրցումի յանձնախումբէն: Հոն Էվէրէկի հայ կեանքը կը պատկերանայ իր հարազատ գիծերով, մամիկի ծունկին շուրջ հայ մանուկներու հէքեաթի ունկնդրութիւնը, ճաշելու ձեւը, աղօթելու եղանակը, նիստ ու կացը, տեղական բարքերը կը ցոլանան այնտեղ, «թէեւ տարիները եկան անցան եւ սեւ սեւ ամպեր սահեցան իր հոգիին վրայէն»:

Այս կտորը թարգմանուած է անգլիերէնի եւ պիտի հրատարակուի անգլիական եւ ամերիկեան թերթերու մէջ: Մտադիր էր երկրորդ բաժինով մը «Հօրար Կարօ»ի վէպը շարունակել, որովհետեւ անոր հերոսը եղած էր իմ բանուի ընկերը եւ տուած էի մանրամասնութիւններ անոր մնացեալ կեանքի մասին:

Սկսած էր գրել «Գողգոթայ» անունով հատոր մը, ուր կուտար հայ տարագրութեան պատմութիւնը վէպի ձեւով: Խանդավառ էր նիւթով եւ իր հաւաքած տարրերով պիտի տար պատկերը այդ զարհուրելի անցքերուն: Չենք գիտեր մինչեւ ուր հասած է:

«Կռունկ»ի մասին ունի ուսումնասիրութիւն մը, ուր այդ թռչունին հայ կեանքի եւ անոր աւանդութիւններուն հետ ունեցած յարաբերութիւնները երեւան հանած է: Շատ կը սիրէր կռունկը, պանդուխտներու այդ անմահ հոգեկիցը:

Կարեւոր գործ մը եւս կը պատրաստէր,— «Հայ առակներու» ծագումը եւ անոնց յարաբերութիւնը օտար առակներու հետ: Փաստացի տուեալներով երեւան բերած էր Լաֆոնթէնի կրած ազդեցութիւնը Արեւելքի առակներէն: Իր մահէն երկու օր առաջ՝ երբ կ'այցելէինք հիւանդանոց, գրած էր այդ առակներէն մէկը իր անկողնին մէջ: Ցանձնարարուած էր հանգիստ պառկիլ, բայց ան իբրեւ պատասխան իր ունեցած հաճոյքը կը բացատրէր:

Հոս փակագծի մէջ պարտք ունինք մեր գնահատական խօսքը ընելու իր ազնիւ տիկնոջ: 1923ին «Լիւքսէմպուրկ»ի պարտէզին մէջ կը քալէին անոնք, Արտաշէսը եւ Ժանը: Կը հանդիպին իրարու: Կը զգրեցնեն իրենց տաք խօսակցութիւնը: Կը վիճաբանէին գրական հարցի մը շուրջ: Արտաշէս ներկայացուց իր ապագայ կեանքի ընկերը: Ջայն ճանչցած էր Սորպոնի գրասեղաններուն վրայ: «Հայ գրականութիւնը շատ կը սիրէ» ըսաւ գոհունակութեամբ:

Տիկինը անոր նեցուկը եւ գործակիցը եղաւ: Արտաշէս ազատ էր գրական աշխատանքներ կատարելու, գրադարանէ գրադարան նիւթեր փնտռելու: Իբրեւ Vendomeի լիսէի տնօրինուհի սարքած է դասախօսութիւն մը հայ երգը ճանչցնելու տեղական համայնքին, հրաւիրելով նաեւ պետական անձնաւորութիւններ եւ Փարիզէն ալ կանչելով հայ լաւագոյն երգիչներ: Հայ գաւառը, հայ համայնքը, հայ գրականութիւնը բարձր պահելու ճիգեր ըրած է, միշտ կանգնելով Արտաշէսի կողքին:

Արտաշէս պիտի սկսէր իր տարիներու աշխատանքին արդիւնքը տալ իր գործերը լրացնելով եւ ահա կը բաժնուի յաւէտ, Տիկինը փափաք յայտնած էր որ յուղարկաւորութիւնը ըլլայ գերազանցօրէն հայկական, ազգային եկեղեցւոյ վարչութեան, որպէսզի «Կռունկ»ը երգուի, իր սիրական Արտաշէսին սիրած երգով լրանայ արարողութիւնը: Մեր տարաբախտ հոգիները արցունքներով լեցուեցան այդ պահուն:

«Կռունկ» Արտաշէսը հեռացաւ մեզմէ իր աշխարհէն խապրիկ մը չառած :

Ս. ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ

*** «Թան» (28 յունուար) եւս հաղորդելով Արտաշէս Ցովհաննէսեանի մահը, կ'աւելցնէ թէ Ցովհաննէսեան հրատարակած է Մինաս Չերազի գործերը, եղած է թղթակից՝ Պոլսոյ հայերէն թերթերուն, զբաղած հայերէն եւ թուրքերէն լեզուներու յարաբերութեանց ուսումնասիրութեամբ՝ տալով նոր եւ յանդուգն տեսակէտներ, պրպտումներ կատարած մասնաւորաբար հայկական ժողովրդական զրոյցներու եւ երգերու մասին, պատրաստած նաեւ ամբողջական դրացուցակ մը այդ մասին, սկսելով հայկական տպագրութեան ծագումէն (1512) մինչեւ մեր օրերը :

Այս առթիւ «Թան» կը յիշեցնէ որ իր սիւնակներուն մէջ հրատարակած է Արտաշէս Ցովհաննէսեանի «Հօրար Կարօ» պատմուածքը :

*** Տարաբախտ երիտասարդին յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ կիրակի օր, Փարիզի Հայոց եկեղեցին, ուր կը նշմարուէին նաեւ Ֆրանսացիներ: Այս առթիւ դամբանականներ խօսեցան Տիրան վարդապետ, ընկեր Ս. Գարակէօզեան եւ ընկեր Հր. Սամուէլ (այս վերջինը Ֆրանսերէն): Հանգուցեալին մարմինը երկուշաբթի օր դիակիզարան փոխադրուելով, այրուեցաւ եւ աճիւնը զետեղուեցաւ սափորի մը մէջ:

Խ. Միութեան նոր հնգամեայ ծրագիրը

ՆՈՐ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ՝ ՈՒՐԱԼԷՆ ԱՆԴԻՆ

Խորհրդային կառավարութիւնը նոր հրատարակեց երրորդ հնգամեայ ծրագիրը, որ կ'ընդգրկէ 1938 յունուար 1 — 1942 դեկտեմբեր 31ի շրջանը : Այս ծրագրի հրատարակումը ուշացաւ 13 ամիս, քաղաքական վերակազմութեան պատճառով:

Նոր ծրագիրը կը տրամադրէ, որ ճարտարարուեստը իր արտադրութիւնը աճեցնէ տարեկան 13,5 առ հարիւր այնպէս որ 1942ին աճումը պէտք է հասնի 88 առ հարիւրի:

Այս հնգամեայ ծրագիրը նուիրուած է ոչ այնքան ժողովուրդին պէտք եղած ապրանքները արտադրելու, այլ աւելի շատ Խ. Միութիւնը ինքնաբաւ դարձնելու ծանր արդիւնաբերութեան, ինչպէս նաեւ պատերազմական պիտոյքները հասցնելու տեսակէտներէ :

Այսպէս՝ մեքենայի արդիւնաբերութիւնը, որ երկրորդ հնգամեայ ծրագրին մէջ 15,2 առ հարիւր պիտի աւելնար, այս ծրագրով ալ պէտք է տարեկան 11 առ հարիւր աճում ցոյց տայ:

Երկրորդ կարեւոր տեղը կը բռնէ քիմիական նիւթերու արդիւնաբերութիւնը: «Երրորդ հնգամեայ ծրագիրը քիմիական ճարտարարուեստի զարգացման ծրագիրն է» առաւելապէս: Մասնաւոր ուշադրութիւն պիտի դարձուի երկաթի, փոխադրական միջոցներու, նաւաշինութեան, երկաթուղիներու եւ նման արդիւնաբերութեանց:

Ելեկտրական ճարտարարուեստը պէտք է կրկնապատկուի: Իսկ քարածուխի եւ քարիւղի արդիւնաբերութիւնը ոչ միայն պէտք է որ գոյութիւն ունեցող պահանջը գոհացնէ, այլ նաեւ պահեստ պէտք է ստեղծէ: Նոր ծրագրով կը ստեղծուին նաեւ ուտեստի եւ այլ կենսական պիտոյքներու պահեստներ, ինչ որ ցոյց կուտայ, թէ երրորդ հնգամեայ ծրագրին տուն տուող ոգին հաւանական պատերազմի վախն է :

Այս ոգիով ալ՝ հրահանգ տրուած է որ եւրոպական Ռուսիոյ մէջ գործարաններու թիւը սահմանափակուի, իսկ նոր գործարանները կառուցուին արեւելքի մէջ, Վոլկայէն անդին, Ուրալէն անդին, այսինքն՝ օդանաւերու ռմբակոծման տարողութեան սահմաններէն հեռու :

Երրորդ հնգամեայ ծրագրի նախագծած գործարաններու երկու երրորդը պիտի կառուցուին Ուրալէն անդին, խորհրդային հեռաւոր Արեւելքի մէջ: Անիկա նշան է թէ Ռուսիա ներկայիս շատ չի վախնար Ճափոնի օդատորմիղէն, որ տկար է:

Պաշտօնական շրջանակներ, հնգամեայ ծրագիրը հրապարակելու առթիւ, կ'ընդունին թէ ճարտարարուեստի մէջ ճախողանքներու ենթարկուած են, բայց ատոնք կը վերագրեն «Թրոցքիական դաւադիրներու վնասարարութեանց»:

Կ'ընդունին նոյնպէս որ Խ. Միութիւնը այժմ ալ շատ ետ կը մնայ Անգլիայէն, Ֆրանսայէն, Գերմանիայէն եւ Մ. Նահանգներէն օճառի եւ հագուստի արտադրութեան, ինչպէս նաեւ ելեկտրական ուժի եւ ծանր արդիւնաբերութեան մէջ: Ներքին մաքրագործումները լրացած ըլլալով՝ այժմ Խ. Միութիւնը դարձեալ նշանաբան ընտրած է «Թերակատարումները լրացնել» ու գերազանցել արեւմտեան աշխարհը :

Այս ծրագրին յատկանշական գծերէն մէկն ալ այն է, որ այլեւս չկայ հսկայական ելեկտրական կայաններ, մետաղագործական հսկայ գործարաններ եւն. կառուցանելու նախկին տենդը, ինչ որ յոյս կը ներշնչէ թէ այս ծրագիրը թերեւս յաջողի :

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՁՈՀ ՄԸ ԵՒՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ոչ եւս է ընկեր Բարսեղ Հայրապետեանը:

Ծնած է Մշոյ Վարդով գաւառը: Հազիւ 7—8 տարեկան վրայ կը հասնի 1915ի ահաւոր եղեռնը: Ինչպէս բոլորը, տարաբախտ ընկերն ալ կը կորսնցնէ իր բոլոր պարագաները, միակ նեցուկ ունենալով իր Անդրանիկ եղբայրը, որ կը պատմէ.

— Երբ Մշոյ գաւառը ամէն ինչով հրոյ ճարակ եղաւ, ես ալ չեմ գիտեր թէ ինչպէս Բարսեղը առած լեռները ինկայ: Ամէն կողմ հուր ու կրակ, առանց որոշ ուղղութիւն մը ունենալու, ցորեկները պահուըտելով, գիշերները կը քալէինք, ո՞ւր, Աստուած միայն գիտէր: Բարսեղ յոգնած էր, որովհետեւ դժուարաւ կը փոխէր քայլերը: Ես ալ քալելու կարողութիւն չունէի, բայց եւ այնպէս ուզեցի քիչ մը շալկել զայն: Բարսեղը փոխանակ շալկուելու, ըսաւ.— «Ապէր, ես անօթի եմ, քիչ մը հաց տուր, ես կը քալեմ»: Հա՞ց: Ո՞ւրկէ տայի հաց:

Առանց գիտնալու թէ ուր կ'երթան, օրին մէկը իրենք զիրենք կը գտնեն Խարբերդի մէջ: Ընկեր Անդրանիկը որ հազիւ պատանեկան տարիքը մտած էր, ստիպուած էր ապրեցնել նաեւ 7 տարեկան Բարսեղը:

Զինադադարին ընկեր Բարսեղն ալ կը դրուի Խարբերդի որբանոցը: Հազիւ 10 — 11 տարեկան, իր ուշիմութեամբ բոլոր դաստիարակներուն սիրելին կը դառնայ եւ իրեն կը վստահին իր հասակակիցներու վրայ հսկելու պարտականութիւնը :

Խարբերդի որբանոցը կը տեղափոխուի Պոլիս: Հոս եւս ընկեր Բարսեղ ուշադրութիւն կը գրաւէ եւ դարձեալ իրեն կը յանձնեն հսկելու դերը: Վերջին արտագաղթին Պոլիսէն կ'անցնի Ցունաստան եւ երբ իր հասակակիցները կը սկսին ցրուել Ցոյներու մօտ, ընկեր Բարսեղին կը վիճակուի Գավալայի շրջանը :

Երկու տարի չարաչար աշխատելէ վերջ, կ'անցնի Ֆրանսա միանալու համար Ամերիկայի ազգականներուն բայց չի յաջողիր ու կը մնայ Մարսէյլ :

Ես ընկերը ճանչցայ 1928ին, տաքարիւն էր, համակ զոհողութիւն եւ պայքար : Մարսէյլի կուսակցական թէ ազգային գործերու մէջ միշտ իր մասնակցութիւնը բերած էր: Իր ութ երկար ամսուան հիւանդութեան ընթացքին տուած այցելութիւններուս վերջինը անմոռանալի պիտի մնայ : Անողոք մահէն հազիւ 48 ժամ առաջ նստած էի իր մահիճին վրայ ու կը զգուշացնէի որ շատ չխօսի:— Լաւ, շատ պիտի չխօսիմ, միայն քանի մը հարցումներ պիտի տամ որոնց պէտք է պատասխանես: Համաձայնեցայ եւ ինչ հարցումներ,— Դպրոց, ազգային, կուսակցական, քաղաքական կեանք եւ մանաւանդ Հայաստան: Պատասխանեցի միշտ վարդագոյն կողմերով: Ինչքան ուրախացաւ ...

Երբ կը բաժնուէի, ըսաւ.— Ընկեր Արամ, ութ ամիսէ ի վեր կը պայքարիմ, բայց ասկէ վերջ Դաշնակցականի պայքար պիտի մղեմ, որպէսզի կարենամ յաղթել:

Այո, սիրելի Բարսեղ, ութ ամիս, Դաշնակցականի յամառ պայքարը մղեցիր, բայց ի վերջոյ անողոք ճակատագիրը զգետնեց քեզ ու վերջին վայրկեաններուդ քու տարաբախտ այրի քոյր Եղսաբեթին կտակած ես թէ «մինչեւ վերջ իմ անդամատուրքերս պիտի տաս եւ իմ անունը Դաշնակցութեան տետրակէն պէտք չէ սրբուի »:

Հողը թեթեւ գայ վրադ, սիրելի Բարսեղ:

Արամ Արմաղան

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ խորհրդաժողովը պիտի գումարուի Պուքրէշի մէջ, փետրուար 16ին: Պիտի մասնակցին Ռումանիոյ, Եուկոսլաւիոյ, Թուրքիոյ եւ Ցունաստանի ներկայացուցիչները: Ռումանիոյ արտաքին նախարար Պ. Գաֆէնքու Պելկրատ գնաց: Այս այցելութեան մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայուի քաղաքական շրջանակներու մէջ :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

«Իզվեստիա» կը գրէ (27 յունուար).— Սասունցի Դաւիթի հազարամեակի տօնակատարութեան օրը Երեւանի մէջ պիտի բացուի ցուցահանդէս մը՝ նուիրուած այդ փառայեղ դիւցազնավէպին:

Ցուցահանդէսը պիտի ունենայ հինգ բաժին.— Առաջինին մէջ նկարներով եւ գծագրութիւններով պիտի բացատրուի հայ ժողովուրդին պայքարը օտար աշխարհակալներու դէմ: Երկրորդին մէջ պիտի ցուցադրուին նկարազարդումներու օրինակներ եւ ձեռագիրներ բուն գրուածքէն «Սասունցի Դաւիթին» վերաբերեալ: Երրորդ բաժինը պիտի պատկերացնէ հայ ժողովուրդի տնտեսական եւ քաղաքական կեանքը դիւցազնավէպի դարուն: Չորրորդ եւ հինգերորդ բաժիններով գաղափար պիտի տրուի «Սասունցի Դաւիթի» ժամանակաշրջանի մշակոյթի եւ կենցաղի, ինչպէս նաեւ վէպի տպագրութեան ու տարբեր փոփոխակներու մասին:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Հայաստանի համալսարանի ուսուցչապետ Յակոբ Մանանդեան ընտրուած է Համախորհրդային Գիտութեանց ճեմարանի անդամ: Ըստ «Իզվեստիայի» Մանանդեան Հայաստանի հին եւ միջնադարեան պատմութեան ամենահեղինակաւոր ուսումնասիրողն է:

*** Նոյն ճեմարանի թղթակից-անդամ են ընտրուած Վ. Համբարձումեան, աստղաբաշխ, Ա. Ալիքսանեան, ֆիզիկոս, հռչակաւոր՝ հիւլէն քայքայելու նշանակալից փորձերով, Է. Հասրաթեան եւ Խ. Խաչատրեան, կենսաբանութեան մասնագէտներ :

*** Համառուսական գեղարուեստից ճեմարանի (Լենինկրատ) զարդանկարչութեան ճիւղի աւարտողներու մէջ չորս առաջին մրցանակով աւարտողներէն երկուքը հայ են, Ի. Գալիկեան «Անուշ» օփերայի եւ Վ. Այվազեան՝ Շէյքսփիրի «Ուինզըրի չարաճճիները» թատերգութեան համար ներկայացուցած բեմական զարդարանքներով :

ՆԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԵՐԼԻՆ.— Կիրակի, 22 յունուար ծանօթ երգիչ - դերասաններ Տէր եւ Տիկին Հայկ - Արծիւ Շուբըրթ սրահին մէջ ներկայացուցին հայկական նոր օփէրէթ մը՝ «Կնոջ պատուհաս»ը: Փոքրիկ այս կտորը հեղինակութիւն է. աշխարհի ամէնէն հին եւ ամէնէն նոր նիւթով: Ադամի եւ Եւայի պատմութիւնը: Խաղարկութիւնը լաւ էր. բայց յայտնութիւն մը եղաւ նաեւ մեր երիտասարդներէն ճարտարագէտ Պ. Մալայեանը, իբրեւ դերասան, իր «բարի մարդ»ու դերով:

Անիկա մէկ մասն էր միայն ամբողջ երգահանդէսին որ համեմուած էր շատ մը հայերէն երգերով՝ Կոմիտասեան թէ աւելի թեթեւ եւ ուրախ: Պ. Արծիւ ինքն ալ ըրած է որոշ դասաւորում ծանօթ մօթիվներու, կազմած է տեսակ մը ծաղկաքաղ, որ հաճոյքով կը լսուի լայն հասարակութեան կողմէ:

Շատ մը երգերու կարգին յիշենք, Ալագեազ, Կուժն առայ, Քէլէ Քէլէ, Պաղ աղբիւր, Հաբըրբան, Լորիկ եւն. որոնք ջերմ ծափերով ընդունուեցան:

Իր հեղինակութիւններէն «Մի լար» երգեց Տիկին Արծիւ եւ կրկնութեան արժանացաւ, նոյնպէս «Մոռանալ» Վ. Տէրեանի բանաստեղծութիւններէն երգեց նոյնինքն երաժշտութեան հեղինակը Պ. Արծիւ:

Դաշնակի ընկերակցութիւնը յաջողապէս կը կատարէր Պ. Ջաւէն Խաչատրեան, երգիչներուն հետ: Կը գովենք միաժամանակ մեր Հայ Եր. Միութիւնը որ ստանձնած էր կազմակերպութիւնը, եւ հանդէսին հովանաւորը գաղութիս առաջաձեռն հայրենակիցներէն Պ. Թադէոս Պագրճեան :

Ֆ.

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ անգլիական նոր դեսպանը, Սըր Ուիլեըմ Սիտս իր պաշտօնագիրը ներկայացնելու առթիւ խորհրդային կառավարութեան, ըսաւ թէ բրիտանական կառավարութիւնը կը բաղձայ Խ. Միութեան հետ բանակցիլ միջազգային բոլոր հրատապ հարցերու շուրջ եւ գործակցիլ՝ աշխարհի խաղաղութիւնը պահպանելու համար:

ԱՆԳԼԻՈՅ ելմտական նախարարը յայտարարեց թէ օդանաւային յարձակումներու առթիւ վիրաւորուած կամ մեռած բնակիչներն ալ հատուցում պիտի ստանան, ինչպէս պատերազմի դաշտին վրայ վիրաւորուած զինուորները :

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

«ՄԵՆՔ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ՉԵՆՔ ՈՒԶԵՐ» ԸՍԱԾ ԷՐ ԶԻՆՈՎԻԵՎ

Էնվէր փաշա նորէն խնդալով ըսաւ.

— Ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ : Պոլշեւիկներուն ի՛նչ ըլլալը յայտնի է: Անոնք բնականաբար կ'ուզեն նոր տէրութիւն մը հիմնել Ցարերու տիրած երկիրներուն մէջ ու տիրապետող հանդիսանալ հոն: Ասոր համար ալ շլուոր խօսքերու պէտք կայ: Բայց խօսքը եւ գործը իրարմէ կը տարբերին: Ես չեմ գիտեր պոլշեւիկներուն ըրած գործերը ասկէ առաջ: Սակայն, դեռ ականջիս մէջ կ'արձագանգէ Զինովիեվի արտասանած խօսքը Պաքուի մէջ: Հոն, Պուխարայի եւ Թուրքիստանի միւս պատուիրակները խօսք առնելնուն պէս, Զինովիեվ գոչեց. «Մենք դիւանագիտութիւն չենք ուզեր հոս: Այո՛, դիւանագիտութիւն չենք ուզեր»:

— Առաջին անգամն է որ կը լսեմ պոլշեւիկներուն այս խօսքը, ըսաւ Շան Սուլթան:

Պահ մը տիրող լռութենէն յետոյ, Էնվէր փաշա զօռ ձայնով մը յարեց.

— Սովիէթները եւ անոնց գլուխը գտնուող մարդիկ այլեւս չեն կրնար Թուրքիստանի հետ խաղալ եւ ուզածնին ընել հոն: Մենք ալ դիւանագիտութիւն պիտի չընենք անոնց պէս: Սակայն, երկաթէ բռունցքներով պիտի պատասխանենք անոնց: Այսպէս մաքրագործումը պիտի աւարտի Թուրքեստանի մէջ:

Քանի մը վայրկեան յետոյ Շան Սուլթան ըսաւ.

— Քանի մը Ռուսեր մնացած են այս կողմերը: Սուրբիւ, Ալի Րիզա պէյի ուժերը անոնց տուին պէտք եղած պատասխանը: Ռուսերէն հոս մնացողներուն ալ պէտք է իմացնել որ այլեւս չեն կրնար այստեղ ապրիլ:

Էնվէր փաշա մտիկ ըրած ատեն կը յիշէր Թուրքեստանի անկախութեան հերոսները: Բայց ասոնք ցրուած էին, ու կարելի չէր եղած մէջերնին միութիւն մը հաստատել: Եթէ բոլորն ալ Շան Սուլթանի պէս Էնվէր փաշայի վրայ վստահութիւն ունենային, միութեան գործը պիտի դիւրանար :

Շան Սուլթան յայտնեց թէ իր ուժերը 2000 Տաճիկներէ կը բաղկանային: Բնիկ ըլլալնուն, ատոնք ապարէզ կը կարդային Ռուսերուն:

Էնվէր փաշա գիտէր թէ ամէնէն կարճ ճամբով յառաջխաղացում ընելու էր: Սակայն, չէր ուզեր բաւական զօրաւոր խումբի մը տէր եղող Իպրահիմ պէյը ձեռքէ հանել: Ասոր համար ալ հրաման մը բերել տալու էր Աֆղանիստան ապաստանած Պուխարայի էմիր Ալիմ Խանէն: Այդ բանը յաջողցնելու համար, պէտք էր տեսակցիլ էմիրին հետ: Էնվէր փաշա չէր կրնար էմիրին քով երթալ: Ուստի որոշեց իր թիկնապահ Մուհիտտին պէյը անոր քով ղրկել: Եթէ կարելի ըլլար, Մուհիտտին պէյ Քեապիլ պիտի երթար, Աֆղան կառավարութեան հետ շփման մէջ մտնելու համար:

Մուհիտտին պէյ ստիպուած էր Տէօշէմպէն անցնիլ: Հոն Ալի Րիզա պէյի, Օսման Հօճայի եւ Հաճի Սամիի հետ տեսակցելով՝ Էնվէր փաշայի պիտի ղրկէր Ռուսերէն առնուած 250 զէնքերը: Որովհետեւ Շան Սուլթան կ'ըսէր թէ զինուոր ունէր, բայց զէնքէ զրկուած էր: Արդարեւ, զէնքի եւ ռազմանիւթի նեղութիւն կար, ինչ որ դիւրին չէր ապահովել:

Ասոր համար Անգլիացիներուն հետ շփման մէջ մտնելու էր: Այդ բանն ալ կարելի էր ընել Աֆղանիստանի ճամբով :

Թիկնապահ Մուհիտտին պէյ Ֆէրկանա հանդիպելով Համտամ եւ Ազիզ պէյերուն հետ պիտի տեսակցէր: Նախապէս Խալիլ պէյ այդ տեղերը պտըտելով Էնվէր փաշայի ի նպաստ փրոփականտ ըրած էր: Հետեւաբար, այդ շրջանակն ալ պատրաստուած էր Էնվէր փաշայի համար:

Խիվէի կողմերը գացած Պասմաճիներն ալ այնտեղի ժողովուրդը Ռուսերուն դէմ գրգռած էին: Այսպէս, ամբողջ Պուխարա եւ Խիվէ ըմբոստացումի պատրաստ կացութեան մէջ կը գտնուէին: Ամէնքն ալ կ'ուզէին ազատութիւն ձեռք բերել:

Այդ միջոցին, Տէօշէմպէ հասած մարդ մը Շան Սուլթանի յանձնեց Թուղթերու տրցակ մը: Այդ թուղթերը ռուս օդանաւորդներու կողմէ վար ձգուած էին Թուրքեստանի եւ Պուխարայի մէջ: Էնվէր փաշայի ակնարկած շատ մը պարբերութիւններ կային այդ թուղթերուն մէջ: Սակայն, Էնվէր փաշա զգուշական միջոցներ ձեռք առած էր նախապէս: Գիտնալով որ ժողովուրդը մոլեռանդ էր, օրը հինգ անգամ նամազ կ'ընէր, ու Աստուծոյ անունը բերնէն վար չէր ձգեր խօսած ու գործ մը ըրած ատեն:

Ռուսական օդանաւերէն նետուած թուղթերը կարդացողները կը ծիծաղէին, որովհետեւ անոնց մէջ ըսուած էր. «Կը տեսնենք որ հեռաւոր երկիրներէ եկած մարդ մը կը խոշտանգէ մեր երկիրը: Մերն է այս հայրենիքը: Մեր մէջէն ելլելիք հերոս մը պիտի կառավարէ մեզ, մեր մահու եւ կենաց պայքարին մէջ, եւ ոչ թէ անկրօն մարդ մը, որ ուրիշ երկրի մէջ աշխատած եւ զայն կործանած է»:

(25)

(Շար.)

Վերջին լուրերու համաձայն, մինչեւ հիմա Ֆրանսա ընդունուած եւ զանազան վայրերու մէջ տեղաւորուած են 45,000 փախստականներ: Կառավարութիւնը ոչ միայն ասոնց ապրուստը կը հոգայ, այլ եւ ուտեստ կը ղրկէ Սպանիա, ճամբան մնացած փախստականներուն:

Ներքին նախարարը, որ Փարիզ վերադարձած է արդէն, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ մամուլին.

— «Մտիպուած ենք խորհիլ ե՛ւ մարդասիրութեան ե՛ւ ապահովութեան մասին: Բացի կիներէն եւ մանուկներէն, հոգ տարուած է նաեւ վիրաւորներուն: Անշուշտ արտասահմանը միայն Ֆրանսայի վրայ պիտի չձգէ այս հոգը: Առողջապահական տեսակէտով ալ ձեռք առնուած են անհրաժեշտ միջոցները: Առողջապահական նախարարը հրամայած է պատուաստներ եւ չիճուկներ պատրաստել: Ղրկուած են նաեւ բժիշկներ եւ քննիչներ: Կեդծմաչկի դէպքեր պատահած ըլլալով, նահանգապետը սանիպողական կոչ մը ուղղեց բոլոր քաղաքապետներուն, որպէսզի անմիջապէս պատուաստեն մանաւորապէս դպրոցականները:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ գրաւած է հաղորդակցութեանց գլխաւոր կեդրոն մը, Վիչ, 45 քիլոմեթր հեռու Պարսելոնայէն (դէպի հիւսիս): Յառաջխաղացութիւնը կը շարունակուի ծովափն ի վեր: Պարսելոնայի մէջ պատրաստութիւններ կը տեսնուին հաւաքելու բոլոր ռազմանիւթերը, ընդհանուր յարձակողական մը սարքելու համար Մատրիտի դէմ:

Զինուորագրութեան նոր օրէնքը

—— oo ——

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, երեսփ. ժողովը քուէարկեց երկամեայ զինուորութեան օրէնքը: Միեւնոյն ատեն քուէարկուեցաւ երկրորդ օրէնք մը որով կառավարութիւնը կրնայ պահեստիները զէնքի տակ կանչել իր յարմար դատած ժամանակ:

Մինչեւ հիմա Ֆրանսացիներէն կը պահանջուէր, իրենց զինուորական ծառայութիւնը լրացնելէ ետք, յաւելուածաբար կատարել հետեւեալ մարզանքի շրջանները (փէրիօտ).—

Ծառայութիւնը լրացնելէ անմիջապէս ետքի երկու տարուան ընթացքին՝ երեք շաբաթ:

Յաջորդ 16 տարիներուն՝ երկու մարզանքի շրջան, մին 3 շաբաթ եւ միւսը 2-3 շաբաթ:

Վերջապէս՝ մասնաւոր մարզանք՝ մէկ շաբաթ: Ընդամէնը 10 շաբաթի մարզանք:

Սեպտեմբերի տագնապին պարզուեցաւ որ այս դրութիւնը շատ խիստ է: Նոր օրինագծով՝ կառավարութիւնը իրաւունք պիտի ունենայ տագնապի ատեն ստուարթիւ պահեստիներ զէնքի տակ կանչելու մէկ անգամէն: Անոնք պիտի ծառայեն մէկ օրէն մինչեւ երեք շաբաթ, ըստ կառավարութեան հայեցողութեան:

Ինչպէս կը չեշտէր տեղեկաբերը, երկամեայ զինուորութեան վերահաստատման գլխաւոր պատճառն է Պերլին-Հռոմ առանցքին վերազինումը: Օրինակ՝ Իտալիոյ զինուորական ուժը կը բաղկանայ հետեւակազօրքի 38 զօրաբաժիններէ, ինչ որ քանակով հաւասար է, եթէ ոչ գերազանց, Ֆրանսականին: Ֆրանսայի գործօն բանակին վիճակը եւս բարւոքած է այժմ: Երկու տարի առաջ Ֆրանսայի մայր ցամաքի հետեւակազօրքի թիւն էր 340,000, իսկ այսօր 450,000 է՝ բաժնուած 28 զօրաբաժիններու մէջ: Ֆրանսայի միւս ուժերը եւս աճած են եւ սահեղծուած են նոր մեքենաշարժ զօրագունդեր:

Երրորդ օրինագիծ մը, որ նոյնպէս անցաւ ձեռամբարձ քուէարկութեամբ եւ միաձայնութեամբ, կը տրամադրէ որ ստեղծուի արհեստագիտական դասընթացք մը՝ պատրաստուելիք՝ պահեստի սպաներուն համար:

—— oo ——

ՃԱՆԱՉԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ արտաքին նախարարութեան արեւելեան բաժնին պետը, Հէր Շրոր, որ Մոսկուա պիտի երթար առեւտրական բանակցութիւններ վարելու համար, այլեւս պիտի չմեկնի: ՀէրՇրոր Վարշաւա գնաց եւ անկէ պիտի անցնէր Մոսկուա, բայց վերջին պահուն կարգադրուեցաւ որ ետ վերադառնայ: Կը կարծուի թէ առօր պատճառը այն է որ ներկայ կացութեան մէջ խիստ դժուար է գերմանեւխորհրդային մերձեցում մը յառաջ բերել:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ խլրտումները եւ ահաբեկչական գործողութիւնները փոխանակ նուազելու սաստկացած են՝ Լոնտոնի խորհրդաժողովին պատրաստութենէն ի վեր: Այդ օրէն ասդին սպաննուած են 110 եւ վիրաւորուած 112 հոգի, մէկ ամսուան ընթացքին:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԴԱՀԼԻՃԸ երկու անգամ նիստ գումարեց առջի օր, քննելու համար հրատապ խնդիրներ: Ժողովէն վերջը վարչապետը այցելեց Թագաւորին, զեկուցում տալու համար: Նախարարական խորհուրդը երէկ առտու ալ գումարուեցաւ, քննելու համար միջազգային կացութիւնը, մանաւանդ որ ընդդիմադիրները լայն լուսաբանութիւններ կը պահանջեն Գերմանիոյ գաղթային պահանջներու, սպառազինութեանց եւ սպանիական հարցի մասին:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ դահլիճը հրաժարեցաւ, բայց պատրիարք-վարչապետը անմիջապէս վերակազմեց, հինգ նոր նախարարներ առնելով:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ կարեւոր փոփոխութիւններ կատարուած են բանակին հրամանատարութեան մէջ: Մարաջախտ Բուտիէննի եւ հրամանատար Կուլիկ նշանակուած են փոխ-գործավար պատերազմական գործավարութեան: Յաջորդներ նշանակուած են մարաջախտ Եգորովի եւ Զօր. Ֆեդկոյի տեղ, որոնց մասին լուր չկայ երկար ատենէ ի վեր: Պաշտօնանկ եղած է Լէնինկրատի շրջանին զինուորական հրամանատարը եւն.: --- Մոլոթով զեկուցում մը կարդալով, ըսաւ թէ 11,000 քիլոմեթր նոր երկաթուղի պիտի շինուի, թէ քարիւղի նոր կեդրոն մը պիտի հաստատուի Ուրալի եւ Վոլկայի միջեւ եւն.:

ՖԱՇԱԿԱՆ գերագոյն խորհուրդին գումարման առթիւ, Մուսոլինի քաղաքական ճառ մը պիտի խօսի շաբաթ օր: Իտալական թերթերը նորէն կը յիշեցնեն թէ իտալեւֆրանսական յարաբերութիւնները կրնան բարւոքիլ միայն այն ատեն «երբ փակուին ներկայ հաշիւները»: (Կ'ակնարկէ սպանիական հարցին):

ՀՐՁԻԳ ՌՈՒՄԲԵՐ (իրական) արձակուեցան առջի օր Փորթ [illegible] Վերսայլի շրջանին մէջ, փորձելու համար քաղաքացիներու պաշտպանութեան միջոցները: Ռումբերը 3000 ատրիճան տաքութիւն ունէին: Հրշէջները անմիջապէս գործի ձեռնարկեցին եւ կրակը մարեցին աւազով եւ ջուրով: Արդիւնքը գոհացուցիչ կը համարուի: Փորձերը սկսան գիշերուան ժամը 9ին եւ վերջացան 10ին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԱՀԻՃԸ, Տէպլէր, երէկ յանկարծամահ եղաւ Փորթ Սէն Քլուի մեթրոյին մէջ: 75 տարեկան էր եւ այս չարաշուք պաշտօնը կը կատարէր 1899էն ի վեր, յաջորդելով իր հօրը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն դասախօսական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 3 փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 6 Ավրնիւ տ'իթալի սրճարանին վերնայարկը: Նիւթ՝ Միտքերու փոխանակութիւն Ընկ. Իշխանեանի դասախօսութեան շուրջ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները, 3 փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Քուռ Լաֆայէթ, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ, կարեւոր օրակարգ:

ՊՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 4 փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, ընկեր Արապեաններու բնակարանը: կարեւոր օրակարգ, Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՆԷՕՎԻԼԻ (Լիոն) «Երկաթ» խումբի ժողովը՝ 4 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 6ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայ կ'ըլլայ Լիոնի Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ 19 ՓԵՏՐ., ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ:

Հրապարակային դասախօսութիւն

ՍԱՐՍԷԼԻ «ՎԱՐԴԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Սալ Կալմանի մէջ, Առնուվիլ լէ Կոնէս: Կայարանին դիմաց:

Կը խօսի Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ ԱՐԱՄ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին

Անիէռի Քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ

Ղեկավարութեամբ ՄԻՇԱ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆԻ եւ կարող ուժերու:

Կը ներկայացուի «ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲ»,

Արեւելեան երաժշտութիւն՝ ղեկավարութեամբ Թաւիտ ԱԲԳԱՐԻ:

Հարսնիքի շքեղ տեսարաններ եւ երկսեռ հարսնեւորներ, պար եւ սոլօներ: Մուտք՝ 10, 7.50 եւ 5 ֆրանք:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ
ԱՐՓԻԿ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆԻ

5 Փետրուար, Կիրակի երեկոյ ժամը 9ին

Salle du Conservatoire Russe, 26 Ave. de Tokio, Paris

Երգեր՝ Կլուքէ, Հէնտէլէ, Սէն Լոֆէրվէ, Ֆօռէ, Կոմիտաս, Տուրգոմիլսկիէ, Չայկովսկիէ Մուսորսկիէ, Ձերպինիէ, Ռախմանինովէ:

Մուտք՝ 25, 20, 15 եւ 10 ֆրանք:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ Բարեգործականի սրահին մէջ, 202 Rue Boileau

Հայկական պար՝ փոքրիկներու կողմէ եւ զանազան անակնկալներ:

Ուրախ եւ հաճելի մթնոլորտ Ճոխ պիւֆէ գիւրամատչելի գիներով:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏՈՔԹ. Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՄՈՒՏՔ 4 ՖՐԱՆՔ (Թէյ եւ կարկանդակ միասին)

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան վիճակախաղը

Տեղի պիտի ունենայ պարանցիկ ցերեկոյթով մը 5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 բիւ Պոսիւէ, Բարեգործականի սրահին մէջ:

Մէթրօ Կառ տիւ Նոռ և Փուասոնիէռ

Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆԻ: Վիճակախաղի տոմսերը պիտի ծառայեն մուտքի համար:

Ը ՏԱՆԵԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը [illegible]էն մինչեւ երեկոյ Փլաս Կր[illegible]էթ թիւ 6 սրահին մէջ (անցեալ տարուան խնջոյքին տեղը):

Հայկական եւ արեւելեան նուագ եւ պարեր: Ճոխ պիւֆէ:

Մուտքը ազատ է:

"ՎԷՄ"

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ «ՎԷՄ»ի ԻԴ թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.---

Ա. ԿԵՍԱՐ՝ «Հայկական խնդիրը 19րդ դարուն»: Ա. ԱԲԵՂԵԱՆ՝ «Միջազգային դաշնագիրները Հայաստանի մասին»: ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ՝ «Վանի երկրորդ կռիւները եւ վերջին իշխանութիւնը»: ՏՈՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ «Յուշատետրէս»: Ռ. ԲԷՐԲԷՐԵԱՆ՝ «Պոնէրաններու շրջանից»: Յովհ. Թումանեանը պատերազմի հանդէպ»: Ա. Ա.՝ «Լեման Հաւուպտ»: Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ՝ «Մի համաձայնութեան առթիւ»: ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ՝ «Հ. Յ. Դ. Տունը»: ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ: ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ: Ծ. Նարդունի, Ս. Վր.: ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ՝ Գ. Մխիթարեան»: Պրագիլահայ գաղութը:

Բաժանորդներէն կը խնդրուի փութացնել բաժնեգինի առաքումը:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.--- Այսուհետեւ «ՎԷՄ»ին վերաբերող նամակները եւ դրամը ուղարկել հետեւեալ հասցէի՝

S. Ter Tomassian 79 bis Rue des Chesnaux, Montmorency, (S. et O.)

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Ֆրանսա եւ Սուրիա տարեկան 60 ֆրանք. Ամերիկա, Բրիտ. Կայսրութիւն եւ Եգիպտոս 4 տոլար, մնացեալ երկիրները՝ 3 տոլար:

Տարեկան երեկոյթ—պարահանդէս

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8էն մինչեւ լոյս, Ալա վիստ «Հէրմիթաժ»ի հանրածանօթ եւ շքեղ սրահին մէջ:

Կը խօսի Պ. ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, մասնակցութեամբ Պ. Հայկ Թիւթիւնճեանի նուագախումբի: Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Սանուհիներու կողմէ պիտի ըլլան՝ խմբերգ, արտասանութիւն եւ զաւեշտ մը: Ընկերուհիներու կողմէ պիտի ներկայացուի 1 արարնոց ԲԱՆ-ԳՈՂԸ

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով, դուրսէն որ եւ է բան ծախել արգիլուած է:

Մուտք 4 ֆրանք: Զինուորական համազգեստ կրողներուն մուտքը ազատ է, իսկ 8էն 12 տարեկան փոքրերու համար 1 ֆր.:

ԾԱՆՕԹ. Հանդիսավայրը երթալու համար, առնել 26 եւ 27 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Ալա Վիստ:

Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

14 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՌ ՏԻՒ ՆՈՌ)

Tél. Trudaine 42 69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14–20:

Ուսուցիչներ ժամադրութեամբ:

ՏՈՔԹ. ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ, ԿԱՆԱՆՑ ԵՒ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

Կ'ընդունի, ամէն օր ժամը 14—17 եւ ժամադրութեամբ

230 Avenue du Maine, Paris (14), Métro: Alésia. Tél. Suffren 01—64

Autobus 8—28—AE—CB—123

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԵԱՐՃԱՆԵԱՆԻ

Գրասենեակը փոխադրուած է

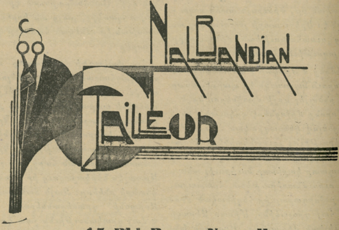
21, RUE BAUDIN, PARIS (9e)

Tél. Tru: 29 - 39

(Մէթրօ Cadet, Սզուար Մոնթօլոնի եւ բիւ Լաֆայէթի անկիւնը)

Ընդունելութիւն ամէն օր 9էն 11 եւ 5էն 7 եւ ժամադրութեամբ

Hommes **Dames**

15, Bld. Bonne Nouvelle

Métro Bonn Nouvelle: Tél: Gut. 93.- 70

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Ալֆորվիլի «Սարգիս Մինասեան» Ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկ. Գրիգոր Գոստիկեանի, Յովհաննէս Գոստիկեանի եւ իրենց պարագաներուն՝ իրենց հօրեղբօրկնոջ՝ Տիկին ՍԱՐԻՆՈՍ ԳՈՍՏԻԿԵԱՆԻ ղառնակսկիծ մահուան առթիւ:

×

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէն բոլոր խումբերու եւ ենթակոմիտէներու կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տիկին Արաքսի Եղիաեանին եւ պարագաներուն, Ընկեր ԼԵՒՈՆ ԵՂԻԱԵԱՆԻ (Ավլենեռ) ղառնակսկիծ մահուան առթիւ:

×

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէն իր բոլոր ընկերներու կողմէ ցաւակցութիւն կը յայտնէ Ընկ. Լեւոն Օվիկեանին եւ պարագաներուն, իրենց հօրեղբօր ղառնաղէտ մահուան առթիւ:

×

Խորին ցաւակցութիւններս կը յայտնեմ Այրի Տիկին Ե. Հայրապետեանի, Պ. Ա. Հայրապետեանի եւ բոլոր ազգականներուն, սիրելի հայրենակցիս՝ Բ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆԻ ղառնակսկիծ մահուան առթիւ:

Յ. Կարապետեան

Մարսէյլ, 31 Յունուար 1939

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Մանուկ Բաչայեան, Այրի Տիկին Ծնունդ Զամասեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց փոքրիկին եւ թոռան մահուան առթիւ:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Շավիլի Մասնաճիւղի վարչութիւնը տարեկան Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամները եւ անդամուհիները 12 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, դըպրոցի սրահին մէջ:

ՍԵԲԱՍՏԱՀԱՅԵՐՈՒ Միութեան Փարիզի Ընդհ. Ժողովը՝ 5 Փետր., Կիրակի, ժամը 2.30ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ, մէթրօ Փուասոնիէռ: Օրակարգ՝ Համարատուութիւն նախորդ վարչութեան եւ ընտրութիւն նոր վարչութեան: Կը հրաւիրուին անդամները եւ համակիրները:

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Փարիզի Մասնաժողովը իր վերջին նիստին մէջ որոշեց վերաբանալ 8 Ռիւ Պոսիւէի Բարեգործականի Տան շաբաթական հայերէնի դասընթացքը, այն յոյսով թէ շուտով պիտի ապահովուի այդ դասընթացքին պահպանումին համար անհրաժեշտ նկատուած նուազագոյն 20 աշակերտներու ներկայութիւնը:

Դասաւանդութիւնները յանձնուած են փորձառու եւ ձեռնհաս ուսուցչուհիի մը խնամքին, եւ տեղի կ'ունենան ամէն Հինգշաբթի օր, առտուան ժամը 8.30էն մինչեւ 11.30: Սաներէն կը գանձուի անձ գլուխ 5 ֆրանքի ամսավճար, իբրեւ ծախսաբաժին:

Փարիզաբնակ հայ ծնողներէն կը խնդրուի այս դասընթացքին ղրկել անպայման ֆրանսական նախակրթարանները յաճախող իրենց երկսեռ զաւակները:

ԾԱԽՈՒ Է

Փոքրիկ հողամաս մը, 8,30 մէթր ճակատ եւ 18 մեթր խորութեամբ, հարթ, ամէն յարմարութիւններով: Պայմաններու համար դիմել՝ Արգարեան, 10 allée de L'Isle, Clamart (Seine). Hôpital Perreyի ճիշդ դիմացը:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 4 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI 4 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3956

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿՈՉԱՐԹՆՈՒԹԵԱՆ

Ուրեմն, օտար գրիչներ ու վարիչներ ե՛ւ կը մոռնան ե՛ւ կը յիշեն մեր մինուճար Հայաստանը կամ Հայկական Դատը, համաձայն պարագաներուն: Համաձայն իրենց հայեցողութեան կամ շահերուն :

Այսպէս, «Ժուռնալ տը Ժընեւ»ի խմբագրապետը անտեսած էր Հայաստանը, իր այն գրութեան մէջ ուր կը նախատեսէր Վրաստանի, Ազրբէջանի եւ Հիւս. Կովկասի անջատումը Ռուսաստանէն, Ուկրայնայի հետ:

Անդին, Տոքթ. Ռորպախ, գերմանացի գիտնականը, ճառ մը խօսելով Վիէննա, Հայ Երիտ. Միութեան սարքած հանդէսին մէջ, կը ջատագովէր Հայաստանի ազատութիւնը, զուգընթաց Ուկրայնայի հետ: Այս առթիւ կը յիշէր երկու երկիրներուն բնական հարստութիւնները: Եւ կ'եզրակացնէր.

—« Ոչ մէկ ժողովուրդ այնքան շահ ունի Հայաստանի ազատման մէջ որքան գերման ժողովուրդը»: (Գէթ այսպէս կը հաղորդէր հեռագիրը, ինչպէս բացատրած էինք երէկ):

Ի՞նչ կը թելադրեն այս երկու իրողութիւնները: Երկուքն ալ հիմնուած՝ նոյն հաւանականութեանց, Խ. Միութեան փլուզման եւ Միջերկրականի ազդեցութեան պայքարին վրայ:

Ամէն բանէ առաջ՝ քաղաքական — դիւանագիտական շրջանակներու խորհրդաւոր գործունէութիւնը՝ ի նախատեսութիւն շարք մը անակնկալներու :

Արդարեւ, միջազգային կացութիւնը այնքան բարդ եւ փափուկ հանգամանք մը ստացած է որ, անակնկալներ միշտ ալ հաւանական են: Ուստի, օրուան աշխարհակալները սուր կը պահեն իրենց աչքերն ու ականջները, այլ մանաւանդ ախորժակները :

Միայն այս պարագան բաւական է, սթափեցնելու համար նաեւ մեզ, որպէսզի արթուն կենանք, միակամ եւ ուժով ըլլանք, եւ զոհ չերթանք նոր խաղերու, ինչպէս անցեալին մէջ:

Կը տեսնէք թէ մարդիկ ինչպէս կը բանաձեւեն, կը դասաւորեն հարցերը.— ազդեցութեան պայքար: Տնտեսական շահեր: Հանքածուխ եւ երկաթ (Ուկրայնա): Քարիւղ, պղինձ եւ մանկանէզ (Հայաստան):

Նոր չէ որ այս ազդակները կը կազմեն չարժառիթ, մղիչ ուժ՝ միջազգային աշխարհակալութեան: Միայն մէկ նորութիւն,— Մեծ Պատերազմէն ի վեր մարդիկ աւելի բաց կը խօսին: Աւելի թանձրացեալ եւ զռնաւոր :

Այնպէս որ, այլեւս անհնարելի է պատրանքներ սնուցանել: Եւ յետոյ, չմոռնանք թէ մենք ալ Եւրոպա կը գտնուինք, ականատես եւ ականջալուր՝ եթէ ոչ ամէն բանի, գոնէ դէպքերու ընթացքին:

Արդ, մատնանշուած պարագան մեզի կը հարկադրէ ոչ միայն ուշադիր քննութիւն դէպքերու, այլեւ հաւաքական գործունէութիւն:

Ըսել չենք ուզեր թէ մենք ալ մեր գուլպաները հանած՝ ջուրը նետուելու ենք:

Մեր արիւնազանգ փորձառութիւնը շատ բան սորվեցուցած է մեզի: Եւ կը կարծենք թէ բաւական դաս առած ենք, թեթեւամիտ շարժումները սանձելու համար:

Ընդհակառակն, պարագան կը հարկադրէ համախմբուիլ, ոռնալ եւ ներկայ ըլլալ ամէն տեղ, կանխելու համար դաւերը, ինչպէս եւ արժեցնելու շահեր՝ երբ առիթը ներկայանայ:

Խ. Միութիւնը կը փլի՞ թէ կը դիմանայ,— հարց մըն է որու մասին կրնանք միշտ վիճիլ: Բայց ժամանակները մեզի թոյլ չեն տար մոռնալ հիմնական հողը,— Ի՞նչ պիտի ընենք, եթէ խսկապէս անակնկալներ սարքուին այդ պետութեան գլխուն, կամ Կովկասի մէջ:

Քաղաքական կեանքի մէջ ներելի չէ վճիռներ արձակել,— «այդպէս բան չի կրնար ըլլալ»: Ներելի չէ մանաւանդ երբ ժողովուրդ ունիս եւ երկիր մը՝ իբրեւ խարխուլ պետական կարգուսարքի:

Ուրեմն, տեսակէտներու զանազանութիւնը պատրուակ չի կրնար ծառայել անհոգութեան եւ լաւատեսութեան: Եւ կամ կղզիացման :

Երկրորդ, ենթադրելով թէ յաւէտ անսասան պիտի մնան ե՛ւ Խ. Միութիւնը ե՛ւ Կովկասը, ահա Միջերկրականի ջուրերն են որ կը պղտորին :

Որ եւ է ալեկոծութիւն՝ այդ շրջանին մէջ, կրնայ հասնիլ մինչեւ մեր ափերը: Մինչեւ հոն ուր հայկական համրանքներ բոյն հինած են: Ամէն պարագայի մէջ, որ եւ է ընդհարում կրնայ վերարծարծել Մօտաւոր Արեւելքի խնդիրը, այնքան արկածալի ելեւէջներով :

Այս պարագան ալ կը պարտադրէ ուշադրութիւն, այլ մանաւանդ ներկայութիւն :

Բացական միշտ ալ դատապարտուած է կորսնցնելու: Կամ անգիտակից գործիք մը դառնալու:

Մենք պարտաւոր ենք միջոցներ ճարել եւ գիտնալ թէ ի՛նչ կ'անցնի կը դառնայ մեր շուրջը, մեր ճամբուն վրայ: Պարտաւոր ենք լարել բոլոր ուժերը, որպէսզի այդ անցուդարձը գիտնանք օրը օրին եւ կարելի խորութեամբ: Այլապէս, դժուար թէ տարբերութիւն ունենանք յիմար կոյսերէն :

Բոլոր ազգերը զինուած են ոտքէն մինչեւ ակռաները: Ժամանակը եկած է որ մենք ալ գոնէ բարոյական վերազինումը կազմակերպենք, համախմբելով բոլոր պիտանի տարրերը, եւ սեղանի վրայ դնելով այս հիմնական հողերը :

Տեսէք, Հայտար Պամատները հայերէն ալ կը հրատարակեն «Կավկազ»ը, լայն վարկեր բանալով, որպէսզի լուսաբանեն մոլորա՛ծ հայրենակիցները …

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐ ՊԵԼՃԻՈՅ ՄԷՋ

Նախկին ռազմիկներ ծեծեցին վարչապետը

Հինգշաբթի օր ծանր դէպքեր պատահեցան Պրիւքսէլի մէջ, Երեսփ. ժողովէն մինչեւ փողոցը, իբրեւ հետեւանք ներքին պառակտումներու: Նախկին ռազմիկները չափազանց զայրացած էին, կառավարութիւնը Բժշկական Ակադեմիային անդամ ընտրած ըլլալով Տոքթ. Մարթէնսը, որ 1920ին ի բացակայութեան մահուան դատապարտուած էր, իբրեւ լրտես: Այս խնդիրը ոչ միայն երկու թշնամի բանակներու բաժնած է երկիրը, այլեւ աւելի սրած՝ պառակտումը՝ Պելժիոյ ժողովուրդին ֆլաման եւ ֆրանսախօս հատուածներուն միջեւ :

Առաջին փոթորիկը պայթեցաւ երեսփ. ժողովին մէջ, երբ ընկերվարական երեսփոխան մը բանաձեւ կը ներկայացնէր, պահանջելով Պելժիան վերածել դաշնակցային պետութեան մը,— Վալոնեան շրջան (ֆրանսախօս), Պրիւքսէլի շրջան եւ Ֆլանտր: Վարչապետը, Պ. Սփաք, որ ընկերվարական է, կատղեցաւ այս բանաձեւին վրայ, զայն խափանարար ցոյց մը նկատելով իր իսկ իշխանութեան դէմ: Եւ աղաղակեց, խօսքն ուղղելով իր ընկերներուն.

—« Հանգիստ պիտի ձգէ՞ք զիս: Ա՛լ զզուեցայ այս կեանքէն: Ամէն օր նարինջի կեղեւներ կը նետէք ոտքերուս տակ: Ես որոշումս տուած եմ, կա՛մ կը թողուք որ կառավարութիւնը հանգիստ աշխատի, եւ կամ կ'ելլենք կ'երթանք »:

Այս յայտարարութիւնը աւելի սաստկացուց ժխորը: Ընկերվարականներ եւ համայնավարներ իրարու վրայ խոյացան, կոկորդ կոկորդի փարելով: Ֆլաման երեսփոխաններ ցատկեցին վալոն երեսփոխաններու նստարաններուն վրայ եւ բռունցքներ փոխանակուեցան: Նիստը ընդհատուեցաւ, բայց բաւական ժամանակ անցաւ, մինչեւ որ բարապանները յաջողեցան մաքրել սրահը, ուր լուրջ կռիւներ տեղի կ'ունենային:

Երբ նիստը վերսկսաւ, վարչապետը ներողութիւն խնդրեց ժողովէն եւ յայտարարեց թէ ընկերվարական բանաձեւը անպատեհ է (դաշնակցային պետութիւն), նկատի առնելով ներքին եւ արտաքին կացութիւնը: Եւ խնդրեց ժողովէն մերժել զայն: Այդպէս ալ եղաւ, 62ի դէմ 111 ձայնով:

Բայց ժխորը վերսկսաւ, երբ ամէն անկիւնէ երեսփոխաններ թարգման հանդիսանալով նախկին ռազմիկներու կարծիքին, պահանջեցին չեղեալ հռչակել Տոքթ. Մարթէնսի անուանումը՝ իբրեւ անդամ բժշկական ակադեմիային:

Այս անգամ ֆլաման կաթոլիկները եւ վալոնեան կաթոլիկները իրար խառնուեցան, հարուածներ փոխանակելով: Բարեկարգութիւնը ատեն մը վերահաստատուեցաւ, երբ քուէի դրուեցաւ կառավարական բանաձեւ մը, որ կ'առաջարկէր մէկդի դնել Տոքթ. Մարթէնսի անուանումը, իբրեւ վարչական խնդիր: Այս բանաձեւը քուէարկուեցաւ 86ի դէմ 88 ձայնով — միայն երկու ձայնի առաւելութեամբ, ինչ որ անվստահութիւն կը նշանակէր, (եօթը հոգի ձեռնպահ մնացին):

Մինչ այս մինչ այն, ահագին բազմութիւն մը խռնուած էր երեսփ. ժողովէն դուրս, հակառակ ոստիկանական խիստ հսկողութեան: Մեծամասնութիւնը կը կազմէին նախկին ռազմիկները: Վարչապետը դուրս ելաւ կողմնակի դուռնէ մը, բայց երբ իր բնակարանին կը մօտենար, տեսաւ որ փողոցը լեցուած է բազմաթիւ ցուցարարներով: Փորձեց կառքէն վար իջնել եւ տուն երթալ: Երբ իր անունը կը հարցնէին, պատասխանեց,— «Այո՛, ես եմ»: Այդ միջոցին ցուցարարները իր վրայ յարձակեցան, եւ մէկն ալ ուժգին հարուած մը իջեցուց դէմքին: Ոստիկանութիւնը ցրուեց ամբոխը: Վարչապետը իր բնակարանը մտնելով, տեսաւ որ իրեն կը սպասեն նախկին ռազմիկներու Ազգ. Դաշնակցութեան եւ Հրեղէն Խաչի կազմակերպութեան նախագահները, իր հրաժարականը պահանջելու համար: Պ. Սփաք մերժեց հրաժարիլ, յայտարարելով թէ ինք պատասխանատու է միայն խորհրդարանին եւ թագաւորին առջեւ:

Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց նախկին ռազմիկ մը, կոմս տը Լալէն, որուն վրայ քար մը գտնուած էր, վարչապետին դէմ կատարուած յարձակման ատեն :

*** Նախարարական խորհուրդը նիստ գումարելով, քննեց թագաւորին ծրագիրը, որ հետեւեալ թելադրութիւնները կը պարունակէ.— 1. Ելմտացոյցը յարմարցնել երկրին նիւթական կարողութեան: 2. Պահպանել ընկերային օրէնսդրութիւնը: 3. Յարգել սահմանադրական սկզբունքները: 4. Ճշդել վեհապետին եւ նախարարներուն պարտականութիւնները: 5. Անյապաղ գլուխ հանել վարչական բարենորոգումը եւն. :

— oo —

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԽԶԵՑ իր դիւանագիտական յարաբերութիւնները Հունգարիոյ հետ, որ միացած էր հակաբոլշեւիկ ուխտին: Այս յարաբերութիւնները վերահաստատուած էին 1934ին: Մոսկուայի այս քայլը ազդարարութիւն մը կը համարուի Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ, Չեխոսլովաքիոյ եւ Թուրքիոյ համար, որպէսզի Հունգարիոյ օրինակին չհետեւին :

ԾԵՐԱՑԱԾ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ հանգստեան թոշակին համար նոր ծրագիր մը կազմած է աշխատանքի նախարարը: Ծրագիրը կը նախատեսէ 1500 – 1800 ֆրանք թոշակ, 60, 65 եւ 67 տարեկան ծերունիներու համար: Բուռն պայքար կը մղուի այս ծրագրին շուրջ :

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը Վարշաւա պիտի երթայ այս օրերս եւ պիտի հանդիպի նաեւ Պերլին, փետրուարի կիսուն:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱ՞Ն ԹԷ ՇՐՋՈՒՆ ՍԱԿԱՐԱՆ

Աջէն - ձախէն խմբագրութեան հասած տրտունջներ կը ստիպեն զիս քանի մը հարցումներ ուղղել հրապարակաւ, Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան :

Ճի՞շդ է որ վարժարանը Պէյրութ կը փոխադրուի:

Պոլսէն հեռացած ատեն, վարժարանը հաստատուեցաւ Սելանիկ, ինչ որ շատ բնական էր:

Յետոյ ինչո՞ւ փոխադրեցին ուրիշ աշխարհ մը, Մարսէյլ:

Ենթադրենք թէ այդ ալ գէշ մտածում չէր:

Բայց, ինչո՞ւ նորէն տրլիկ չըրին եւ վարժարանը տեղափոխուեցաւ փարիզ :

Այս փարթամ քաղաքին մէջ սեփական շէնք մըն ալ ունեցաք, շնորհիւ բարերարի մը առատաձեռնութեան :

Եւ հիմա նորէն «ելք» դէպի Պէյրութ :

Դպրո՞ց է, որբանո՞ց է, ուսումնարա՞ն է այս հաստատութիւնը թէ մանրավաճառի կրպակ: Եւ կամ շրջուն սակարան:

Ամէն պարագայի մէջ, չորս տեղափոխութիւն՝ 15 — 16 տարուան մէջ՝ գործողութիւն մըն է որ երկու իմաստ կրնայ ունենալ .—

Կամ ձեր ընկերութիւնը բրածը - թողածը չի գիտեր:

Եւ կամ՝ այնքան վարպետ է որ, եասարակութեան քթին կը խնդայ:

Երկու պարագաներն ալ լուսաբանութեան կը կարօտին:

Ուրիշ կէտ մը եւս:

Տարիներէ ի վեր, զանազան պատմութիւններ կը լսուին ձեր ընկերութեան եւ հաստատութեան հաշիւներու մասին, ներսէն թէ դուրսէն:

Գանգատողներուն մէջ կան այնպիսիներ որ ձայն-ծպտուն չէին հաներ, երբ մեղրի կարասը չէր հալած տակաւին,— եւ հիմա լեզու ելեր են: Կան եւ ուրիշ իրազեկներ :

Ինչպէս կ'ըլլար, եթէ դուք հրապարակաւ լուսաբանէիք ամէն բան, «ի բումումն զայթակղեալ մտաց »:

Եւ վերջապէս երրորդ կէտ մը.—

Տարիներէ ի վեր ձեր վարիչ - պատուիրակուհին պտոյտներ կը կատարէ գաղութէ գաղութ, հանգանակութիւններ սարքելով :

Այդ պտոյտները տեւած են մէկէն մինչեւ երկու տարի (Մօտաւոր Արեւելք, Ամերիկա — քանի՛ անգամ — եւն.):

Պետական գաղտնի՞ք են այդ պտոյտներուն եւ հանգանակութեանց հաշիւները :

Երկիրներ կան որ թոյլ չեն տար դրամ արտածել: Արդ, որո՞ւ անունով ի պահ դրուած կամ զանուած են այդ գումարները :

Գիտէք թէ այս թերթը ո՛րքան բարեացակամ է եղած ձեր յիսնամեայ ընկերութեան եւ հաստատութեան հանդէպ: Այսօր ալ անխախտ կը մնան նոյն տրամադրութիւնները:

Բայց, ոչ մենք, ոչ ալ դուք իրաւունք ունինք անտեսելու հանրային կարծիքը:

Ուրեմն, ձեզի կ'իյնայ փրկել ձեր իսկ վարկը :

ՎԱՀԷ

ՆՈՐ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ ԲՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

— oo —

Մոսկուայէն կը հեռագրեն.— Պարբերական «մաքրագործումները» ռուս համայնավար կուսակցութեան մէջ անցեալին վերաբերեալ իրողութիւն մը պիտի դառնան, երբ ընդունուի նոր կանոնագիրը, մարտ 10ի համագումարին մէջ :

Համաձայն այդ կանոնագրին, որուն մէկ նախագիծը հրատարակուեցաւ փետրուար 1ին, այսուհետեւ ո եւ է համայնավար վախ պիտի չունենայ կամայականութենէ, քանի որ նախ քան կուսակցութեան մէջ մտնելը պէտք է որ անցընէ փորձի շրջան մը:

Այս շրջանին տեւողութիւնը պիտի ըլլայ մէկ տարի բոլորին համար ալ,— բանուորներ, գիւղացիներ եւ մտաւորականներ: Այս եւս նորութիւն մըն է, քանի որ ցարդ կիրարկուած դրութեամբ բանուորները աւելի դիւրաւ կը յաջողէին մտնել կուսակցութեան մէջ քան գիւղացիներն ու մտաւորականները: Ասով՝ պիտի ջնջուի համայնավար կուսակցութեան մէջ բանուորներու գրաւած առանձնաշնորհեալ դիրքը :

Այժմ գիւղացիները եւ մանաւանդ մտաւորականները աւելի քիչ կասկածելի են համայնավար կուսակցութեան աչքին: Ասիկա կը պատճառաբանուի այն իրողութեամբ, թէ ընկերվարութիւնը այժմ ամբողջն հաստատուած է խորհրդային Ռուսիոյ մէջ եւ բանուորներու շահագործումը ուրիշ դասակարգերու կողմէ անկարելի է :

Այսուհետեւ կասկածելի պիտի մնան միայն նախկին մեռեալ քաղաքական կուսակցութիւններու մնացորդները: Ատոնց համար խստութիւնները պիտի շարունակուին եւ անոնց առջեւ համայնավար կուսակցութեան դուռները գոց պիտի պահուին:

Զանգուածային «մաքրագործումներ»ու դադարումը կը պատճառաբանուի անով, որ համայնավար կուսակցութիւնը այժմ ամբողջապէս ազատագրուած է «դրամատիրական տարրերէ» եւ պարբերական մաքրագործումները որեւէ օգուտ տուած չեն «ժողովուրդի թշնամիները» խորտակելու մէջ: Ընդհակառակն, այժմ կը պարզուի թէ «մաքրագործումներուն» աւելի շատ զոհ գացած են կուսակցութեան կրաւորական տարրերը, որոնք գործօն կեանք չվարելու պատճառով կասկածելի համարուած են, մինչ վստահելի եւ գիտակից համայնավարներ են:

Նոր կանոնագրով՝ համայնավար մը այսուհետեւ պիտի վայելէ այն իրաւունքը որ զինքը լսեն ամբաստանութեան մը ատեն եւ իր դատը քննուի ոչ միայն տեղական կոմիտէին, այլեւ կեդր. կոմիտէին առջեւ, ի հարկին:

Նոր օրէնքը կը տրամադրէ նաեւ, որ հանրապետութիւններու մէջ կուսակցական համագումարները տեղի ունենան տարեկան մեծ համագումարէն առաջ եւ այնտեղ քննութեան առնուին կուսակցական խնդիրները: Այս տեղական համագումարներուն մէջ է որ պիտի ընտրուի կեդրոնական կոմիտէի անդամներու մէկ հինգերորդը :

(Լուրերու շարունակութիւնը 4րդ էջ)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՅՈՒԼԻՍ

ՊԵՐՃԱԽՕՍ ԼՌՈՒԹԻՒՆԸ

Մեծն Գերմանիոյ խորհրդարանին մէջ,— ուր եկան բազմեցան գերման պատգամաւորներու կողքին, պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով, նաեւ նորանուաճ Աւստրիոյ եւ Զուտէթիայի պատգամաւորները — Հիթլէր խօսեցաւ Յունուար 30ին ընդարձակ ճառ մը, որուն քաղաքական աշխարհը ունկնդրեց ամենայն անձկութեամբ։

Մինխէնէն ետք առաջին հանդիսաւոր խօսքն էր, զոր պիտի ըսէր Առաջնորդը, մանաւորաբար Գերմանիոյ արտաքին քաղաքականութեան ընթացքին մասին։ Մթնոլորտը բաւականաչափ լեցուն էր ամենուրեք զանազան պայթուցիկներով,— Սպանիոյ կնճիռ, գաղթավայրերու պահանջ, դէպի Արեւելք դրոհ, իտալական ծաւալականութեան աղաղակներ Միջերկրականի արեւմտեան աւազանին մէջ, եւայլն։ Եւ անցեալ Սեպտեմբերի սուր տագնապին յիշողութիւնը տակաւին թարմ էր միտքերու մէջ։

Եւ Հիթլէր խօսեցաւ աւելի քան երկու ժամ, շօշափեց ներքին ու արտաքին բազմաթիւ հարցեր։ Եւ այժմ, երբ իր խօսքերուն անմիջական ազդեցութիւնը փարատած է ու մարդիկ հնարաւորութիւն ունին քիչ մը աւելի սպառին ու առարկայական ոգիով քննելու այս նշանակալից ճառին բովանդակութիւնը, չեն կրնար չզգալ տեսակ մը գոհունակութիւն կամ թեթեւացում։ Որովհետեւ, արդարեւ, Հիթլէր այս անգամ ոչ միայն զուսպ էր իր արտայայտութեանց մէջ, այլ եւ ուշագրաւ ճիգ գործ կը դնէր որ ընդհանուր համագործակցութեան դուռը չփակէ արեւմտեան մեծ պետութեանց առջեւ եւ, եթէ կ'ուզէք, նորանոր Մինխեններու ճամբան հարթէ։

Եթէ արդէն ճիշդ է շատերու այն եզրակացութիւնը, թէ Հիթլէրի այս ճառը ոչ խաղաղութիւնը աներկբայելի, ոչ ալ պատերազմի մը վտանգը անխուսափելի դարձուց, ճիշդ է առաւելապէս նաեւ այն, որ գոյութիւն ունեցող տագնապը չսրեց, նոր Սեպտեմբեր չստեղծեց։ Ընդհակառակն, կարգ մը յոռետես ու ամէն օր ընդհանուր պատերազմ նախագուշակող եղերամայրերուն յուսախաբութիւն պատճառեց։

Հիթլէրի ճառին երեք չորրորդը ներքին սպառման սահմանուած քարոզութիւն էր, ինչ որ պէտք է բնական նկատել։ Պետական ղեկավար մը, որ վեց տարուան կարճ ժամանակի մը մէջ կը յաջողի հիմնովին յեղաշրջել պատերազմէն պարտութեամբ դուրս եկող մեծ ժողովուրդի մը կեանքը, որ կը փշրէ Վերսայլի դաշնագրին կապանքները, կը վերադինէ երկիրը, կը վերակազմէ տնտեսութիւնը, կը մըտցնէ նոր կարգուսարք պետութեան մէջ, գլուխ կը հանէ գերման ազգային միութիւնը, այսպիսի ղեկավար մը չէր կրնար լռութեամբ անցնիլ շահուած յաղթանակներու վրայէն եւ չպանծացնել զանոնք։ Նացի խորհրդարանին մէջ նացի պետը փառքի ու յաղթանակի արդարանալի խօսքեր պիտի ըսէր։ Եւ արտաքին աշխարհը չի կրնար շատ տեսնել ասիկա Հիթլէրի։

Ներքին շուկային համար արտասահմանուած երկարապատում փառաբանանքը չէր կարեւորը՝ արտաքին մարդկութեան համար։ Դուրսի աշխարհին համար Հիթլէրի ճառին մէջ կային երեք կէտեր, որոնք անարձագանգ պիտի չմնան մեծ պետութեանց կամ երկրագունդի բախտը տնօրինող մեծ ժողովուրդներու վարիչներուն կողմէ։

Առաջին.— Գաղթավայրերու հարց։ Նացի Գերմանիան ետ կը պահանջէ, ինչ որ կորսնցուցած է մեծ պատերազմի ընթացքին։ Հիթլէր պարզիւն ու, եթէ կ'ուզէք, տրամաբանական պատճառաբանութիւններով, որոնք յաճախ կրկնուած են զանազան առիթներու մէջ եւ նոր չեն, հարցը կը դնէ ընթացիկ քաղաքականութեան սեղանին վրայ։ Կը պահանջէ, բայց չի սպառնար։ Կը հիմնաւորէ թէ առանց նոր հողերու՝ Գերմանիան չի կրնար ապրիլ. բայց զէնքով վերանուաճելու խօսքը չըներ։ Ընդհակառակն, կը շեշտէ, ինչպէս հաւաստած էր Մինխենի մէջ Չէմպըրլէնին, թէ գաղթավայրերու պահանջը պատերազմի պատճառ չէ։ Հիթլէր փորձ կը կատարէ վերահաստատելու գերման նախկին գաղթավայրերը՝ բանակցութեամբ, դիւանագիտական խաղաղ ճամբով, նոր Մինխենով։

Ասիկա կը նշանակէ չափով մը ընդառաջ երթալ Չէմպըրլէնի այն յամառ տեսակէտին, թէ պետութեանց միջեւ չկայ որեւէ հարց, որ բանակցութեամբ չլուծուի, թէ ժողովրդապետական պետութիւնները տրամադիր են լսելու խաղաղ խօսքի, ոչ բռնի ուժի, ձայնին։

Եւ ահա Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը անմիջապէս կ'օգտագործէ առիթը, անգլիական խորհրդարանին մէջ իր խօսած ճառով, Հիթլէրի ճառին յաջորդ օրն իսկ, ներկայացնելով տեսակ մը հակառաջարկ՝ թէ գաղթավայրերու մասին Լոնտոն-Փարիզ կը հաւանին խօսակցութեան նստիլ, եթէ Գերմանիա ընդունի երթալ զինաթափութեան կամ սպառազինումներու սահմանափակման բաղձանքին, որ ընդհանուր է աշխարհի մէջ։

Կը կարծուի թէ կամաց կամաց ճամբայ կը հարթուի մօտալուտ խորհրդաժողովի մը, Եւրոպայի մեծերուն միջեւ, հարթելու համար կարգ մը կնճռոտ հարցեր, որոնք կը հաւաքեն, ինչպէս Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմի հաշուեյարդար, իտալական դժգոհութիւններու ճզմում, գերման գաղթավայրերը վերադարձնելու խնդիր, եւայլն։

Տակաւին խիստ կանխահաս է ըսել, թէ ինչպէս Գերմանիան իր գաղթավայրերը վերադարձ է որ կ'ուզէ եւ կամ այս ճակատին վրայ Փարիզ-Լոնտոն ինչպէս տեղի կուտան։ Գերմանիոյ հողային պահանջքի գոհացման ուրիշ կերպեր որոնեն ու գտնեն թերեւս, առանց բրիտանական ու ֆրանսական կայսրութեանց արդի դոյավիճակը խանգարելու։ Նշանակալիցը այն է այսօր, որ գաղթավայրի պահանջ դնող Գերմանիան իր այդ պահանջը իրականացնելու համար զէնքի ուժին դիմելու մտածումէն հեռու է։ Աւելի պարզ խօսքով՝ Պերլին տակաւին կը շարունակէ իր քաղաքական գիծը տանիլ արեւմուտքի հետ լեզու գտնելու, արեւմտեան ճակատի մէջ զէնքով ասպարէզ իջնելէ խուսափելու հիմնական ուղղութեամբ։

Երկրորդ.— Իտալիոյ հետ գործակցութեան խնդիր։ Հիթլէր վարժահատոյց կը դառնայ իր բարեկամ Մուսոլինիի մատուցած հսկայական ծառայութեան 1938ին, երբ կը յայտարարէ թէ Իտալիոյ դէմ պատերազմի պարագային աշխարհ Գերմանիան պիտի գտնէ Իտալիոյ կողքին։ Այս յայտարարութիւնը քիչ մը մութ է ու առաձգական։ Թողլով որ համաշխարհային մամուլը գլուխ պայթեցնէ՝ փորձելու փորփրելու եւ տակէն դուրս հանելու իրական, աներկդիմի ու անկասկածելի իմաստը Հիթլէրի մշուշապատ խօսքերուն՝ այժմէն կարելի է որոշապէս ըսել, թէ ոչ ոք կայ աշխարհի մէջ, որ միտքէն անցընէ յարձակիլ Իտալիոյ վրայ, ոչ ոք կայ որ հողային կամ այլ որեւէ պահանջ ներկայացնէ Հռոմին եւ զէնքի ուժով հետապնդէ, երբ նկատի առնենք մանաւանդ որ ինքը Մուսոլինին հանդիսաւորապէս խոստացած է Անգլիոյ վարչապետին ետ քաշել Սպանիայէն իտալ. փաղանգները, երբ ժամանակը դայ, այսինքն՝ երբ զօր. Ֆրանքօ ամբողջապէս նուաճէ Սպանիան։

Սպանիայէն իտալական կամաւորական բանակներու ետ քաշուելու խնդիրը կրնայ յառաջիկային պահանջներու եւ հակապահանջներու տեղի տալ— բայց այս պատճառով Իտալիոյ հետ պատերազմի մտնելու դաղափար որոճացող պետութիւն չկայ երկրագունդի վրայ, մանաւանդ որ սկզբունքի տեսակէտ հարցը վճռուած է։ —— եւ քաշել զանոնք։

Ընդհակառակն, Հռոմ ինքն է որ ծաւալական տենչանքներ ունի արեւմտեան Միջերկրականի մէջ եւ օրն ի բուն դառն պայքար կը մղէ Ֆրանսայի դէմ՝ Ճիպութիէն մինչեւ Քորսիքա աչք պտտցնելով ֆրանսական կայսերական ստացուածքներուն վրայ՝ ծովերէն անդին։ Եթէ Իտալիա ինքը նախայարձակ ըլլայ, ինչ որ տարակուսելի է, քանի որ ի վերջոյ Ֆրանսա Չէխոսլովաքիա չէ եւ մանաւանդ այլեւս անտարակուսելի է Մեծն Բրիտանիոյ անվերապահ գործակցութիւնը անոր հետ— եթէ Հռոմ ինք փորձէ պատերազմի սպառնալիքի առջեւ դնել Փարիզը, այս պարագային ալ Հիթլէր իր ամբողջ թափով պիտի կանգնի՞ Փաշական բարեկամին կողքին։ Այս է հարցը, որուն պատասխանը մեկին ու յստակ չէ Առաջնորդին ճառին մէջ։

Կասկածէ դուրս է, որ Պերլին-Հռոմ առանցքը կենսունակ է եւ նացի Գերմանիան թոյլ չի կրնար տալ, որ Փաշական Իտալիան ճզմուի։ Բայց ճըզմող չկայ։

Կը թուի թէ, նկատի ունենալով Լոնտոն-Փարիզ առանցքին վարած խաղաղեցման հիմնական քաղաքականութիւնը, որ տակաւին չեղում չճանչցաւ, նկատի ունենալով մանաւանդ Գերմանիոյ իրական շահերը, որոնք աւելի շատ Եւրոպայի արեւելքին ու հարաւին մէջն են, Պերլին խորհուրդ պիտի տայ Հռոմին՝ մեղմացնել իր պահանջները կամ պայքարը արեւմուտքի դէմ, կամ առնուազն՝ զէնքով բախումի չմտնել Ֆրանսայի դէմ։ Բարեկամ Մուսոլինիին զինական աջակցութիւն խոստացող Հիթլէր միաժամանակ զգաստութեան եւ դէպքերը չդահավիժելու խորհուրդն է որ կուտայ անոր։

Երրորդ.— Դէպի Արեւելք։ Հիթլէր ոչինչ ըսաւ այս մասին իր մեծ ճառին մէջ։ Եւ այս, ըստ երեւոյթին, ամէնէն ուշագրաւն է։

Հիթլէրի խօսքերը վերլուծելու ատեն, այս անգամ, ամէնէն կարեւորը այն չէր թէ ի՛նչ ըսաւ, այլ թէ ինչ չըսաւ։

Ոչ մէկ խօսք Խ. Ռուսիոյ դէմ, որուն ուղղուած էին ցարդ տարիներէ ի վեր նացիական ամէնէն թունաւոր սլաքները։ Ոչ մէկ խօսք, ոչ իսկ հեռաւոր ակնարկ Ուկրայնայի մասին, ուր գերման ծաւալականութեան բնական ելքն է՝ աւելի քան նախկին գաղթավայրերը։ Ոչ մէկ բառ՝ գերման դրոհի մասին դէպի Արեւելք...

Այս լռութիւնը աւելի քան պերճախօս է։

Հրաժարա՞ծ է Գերմանիա՝ իր արեւելեան ծրագիրներէն, որոնք կենսական կարեւորութիւն ունին Մեծն Գերմանիոյ կայսերական շահերուն տեսակէտէն։ Ի հարկէ ոչ։ Ազգերը կամ պետութիւնները մէկ օրէն միւսը չեն փոխեր իրենց հիմնական ձգտումները։ Ճիշդ է, նշաններ կան, որ Պերլինի ղեկավարները դանդաղեցուցած են գերման թափանցումի թափը դէպի Արեւելք։ Ճիշդ են թերեւս այն լուրերը, թէ Հիթլէր տրամադիր չէ յանկարծական արկածախնդրութեան մը մէջ նետել գերման ռազմական ուժը Ռուսիոյ դէմ, երբ տակաւին հարթած չէ իր ճամբուն վրայ գտնուող խոչընդոտները՝ Լեհաստան, Ռումանիա, մասամբ Եուկոսլաւիա եւայլն։ Բայց դանդաղեցումը կամ յետաձգումը հրաժարում չեն նշանակեր։

Հիթլէր կը լռէ այս ճակատին մասին, իր մեծ ճառին մէջ։ Ան տակաւին կանխահաս կը նկատէ բրտօրէն, յեղակարծօրէն կրկէս իջնել կամ հրապարակ դնել հարցը։ Այս պատճառով թերեւս՝ կը նախընտրէ լռել։

Բայց այս լռութիւնը շատ պերճախօս է...

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ

Անցեալ Հինգշաբթի գիշեր Բարեգործականի Տան մէջ դասախօսութիւն մը սարքուած էր։ Դասախօսն էր Պ. Միրայր Քիւրքճեան։ Ծնած Փարիզ, ապրած իր հօրը շունչին տակ, ան դժբախտութիւնը ունեցած է կանուխէն կորսնցնելու իր մայրիկը։ Հայրը ներշնչած է խորունկ սէր դէպի հայ հայրենիքը, մայրենի լեզուն եւ հայ ընտանիքը։ Իր հայերէնի առաջին եւ վերջին դաստիարակը եղած է իր հայրը։ Հրահանգիչ է այս պարագան եւ բարի օրինակ այն անտարբեր ծնողներուն, որոնք կը պատճառաբանեն, թէ իրենց զաւակին հայեցի կրթութիւնով զբաղելու ժամանակ չունին։

Դասախօսին նիւթն էր— «Հայկական ջարդերը եւ իրենց հետեւանքները»։

Դասախօսը կը բացատրէ մեզ, թէ շատ մը եւրոպական գիրքեր կարդացած է պատրաստելու համար այս նիւթը։

Ինք ծնած ըլլալով մայրենի հողէն դուրս, օտար երկնակամարի մը տակ, կը խոստովանի, թէ չի պատկանիր ո՛չ մէկ քաղաքական խմբակցութեան։ Մեզի թրքական ջարդերուն ո՛չ մանրամասնութիւնը կուտայ եւ ոչ ալ նկարագրութիւնը, այլ, կը փնտռէ բուն պատճառը ջարդերուն։ Եւ կը բացէ իր բուն նիւթը այսպէս.

— «Հայերու մէջ կարեւոր սխալ կարծիք մը գոյութիւն ունի դարերէ ի վեր։ Ցաւալի իմացած եմ շատ մը անձերէ, որ ջարդերուն պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ հայ յեղափոխական կուսակցութիւններու վրայ։ Այսինքն, եթէ հայ յեղափոխական կուսակցութիւններ գոյութիւն չունենային, ջարդերն ալ տեղի պիտի չունենային։

Այս սխալ մտայնութիւնն է, որ դասախօսը մղած է փնտռելու պատճառը, եւ կուգայ այն եզրակացութեան, թէ ջարդերուն պատասխանատուն ո՛չ թէ յեղափոխական կուսակցութիւններն են եղած, այլ Թուրքին զարթումը։ Թուրքին զարթումին հետ զուգընթաց, Հայերուն բնաջնջման որոշումն ալ տրուած է։ Որովհետեւ ըստ դասախօսի արտայայտութեան եւ եզրակացութեան, Հայերը օսմանեան կայսրութեան մէջ վտանգ մը կը կազմէին այդ կայսրութեան հիմերուն խախտումին։

Եւ համոզուած կերպով մեզ կը վստահեցնէ, թէ հայկական կուսակցութիւնները մազաչափ իսկ մաս եւ բաժին չունին ջարդերու խնդրոյն մէջ, այլ անոնք աշխատած են լեզու գտնել Իթթիհատի հետ, միմիայն հայ ժողովուրդին ապահովութեան եւ անդորրութեան համար։ «Ջարդերը գոյութիւն ունէին կուսակցութիւններէ առաջ ալ»։ Նոյնպէս յստակ կերպով մեզ կը յայտնէ, թէ «Թուրքերուն համար կուսակցութիւններ գոյութիւն չունէին, այլ մէկ կուսակցութիւն», այն է հայ ժողովուրդը ամբողջութեամբ. առանց խտիր դնելու ոչ յեղափոխականի եւ ոչ ալ չէզոքի։ Թուրքը կը տեսնէ ամէն տեղ «Հայ» բառը. սկիզբը, ըլլայ Պատրիարքարանին ըլլայ կուսակցութիւններու անունին սկիզբը,— այսպէս Հայ Յեղ. Դաշնակցութիւն, Հայ Հնչակ. կուսակցութիւն եւ Հայոց Պատրիարքարան։

Դասախօսը առաւելապէս օգտուած է Ժագ տը Մորկանի գիրքէն, որուն մէջ բացորոշապէս կ'ըսեն Թուրքերը թէ «Թուրքիան Թուրքերուն է»։ Հետեւաբար կը հարցնէ ունկնդիրներուն, թէ ինչպէս կարելի է ամբաստանել յեղափոխականները, երբ անոնք կը համաձայնէին Թուրքերուն հետ, ի խնդիր «կեանքի, պատուի եւ ինչքի ապահովութեան»։ Հոս, մէջ կը բերէ Ատանայի 1909ի ջարդերը եւ կը գուշակէ, թէ այս ջարդը յետադային հակառակ վարչաձեւի փոփոխութեան, սահմանադրութեան հռչակումով, հակառակ Թուրքերուն կողմէ տրուած հաւաստիքներուն եւ Ցուլայի կեղծ համբոյրներուն, ազդանշանն էր այդ ջարդը ապագայ մեծ բնաջնջումի դիւային ծրագրին։

Իրենք զիրենք չէզոք յայտարարողները արդեօք իրականին մէջ յաչս Թուրքին չէզո՞ք էին, քանի որ անոնք այ իրենց կարգին դպրոցներ, եկեղեցիներ, հիւանդանոցներ եւ Պատրիարքարան ու Առաջնորդարաններ կը կառավարէին ի խնդիր ազգին տեւականացումին, որով անոնք ալ հաւասար կերպով թշնամի էին Թուրքին։

Յետոյ դասախօսը մեզ կը փոխադրէ հայկական բարձրաւանդակը, Հայաստանի աշխարհագրական նկարագրին մասին կը խօսի եւ կը գտնէ թէ Հայաստանը քառուղի մըն է ընդ մէջ արեւելքի եւ արեւմուտքի, որով կըռուախնձոր մը ընդ մէջ Ռուսին եւ Անգլիացիին։ Ռուսը կ'ուզէ իջնել Միջերկրականի տաք ջուրերը, Անգլիա կը փափաքի փակել Պոլսոյ նեղուցները, եւ այսպէս յաւիտենական վէճ երկու մեծազօր կայսրութեանց միջեւ։ Եւ այդ տաք ջուրերուն իջնելու միակ ճամբան կ'ըլլայ մեր դժբախտ Հայրենիքը։ Կը գտնէ իրաւամբ դասախօսը, թէ քաղաքականութեան հիմը տնտեսականն է. երկրի մը տնտեսական դիրքն ալ կախուած է իր աշխարհագրական դիրքէն, իսկ պատերազմի պարագային ռազմագիտական դիրքէն։ Մեր հայրենիքը հետեւաբար ունի այս առաւելները։ Ծանօթ իրողութիւն է, որ Ռուսերը ասիական հողամասին մէկ մասին տէրն են. ուրկէ կ'երազէին Մեծն Պետրոսէ ասդին իջնել դէպի Սեւ ծով եւ տիրանալ հին Բիւզանդիոնին, իրականացնելով Կոստանդին Պալէօլոգ յոյն կայսեր կտակը։ (Ան ապաստանած էր Մոսկովեան արքունիքը շնորհելով ռուս թագաւորներուն «կեսար» տիտղոսը, որ յետոյ ռուսացուելով եղած է ցար։

Երբ Ռուսերուն յաւիտենական երազն է Հայաստանի միակ ճամբով իջնել Պոլիս եւ ձեռք առնել նեղուցները ուրկէ՝ Միջերկրական, նոյնպէս Թուրքերուն ալ մղձաւանջն է միանալ իրենց Բուրք եղբայրներուն, անցնելով միայն հայկական ցամաքամասէն եւ ձեռք տալ Թուրքերուն, այսպէսով իրականացնելով Թուրանականութեան հին երազը։

Դասախօսը մեզ կը թելադրէ շրջիլ քիչ մըն ալ Կիլիկեան ծովեզերքին եւ ցամաքամասին վրայ, մեր ակնարկները ուղղելով դէպի հեռաւոր Հնդկաստանի ճամբաները, եւ սա տեսակ հարցում մը կ'ուղղէ.— «Ո՞վ կրնայ հաշուել քանակը այն պատուհասներուն որ պատճառ եղած հայ ազգին, գոյն, Հնդկաստանի ճամբայ»։ Դասախօսը դառնութեամբ կը նկատէ, թէ շատեր այս հարցին չեն մօտենար արժանի հետաքրքրութեամբ «որ երբեմն երբեմն այժմէութիւն կը ստանայ եւ պիտի ստանայ տակաւին միեւնոյն վտանգներով»։ Հնդկաստանի «ճանապարհին» մասին խօսած ատեն մեզ կը տանի քանի մը դարեր դէպի ետ, ցոյց տալու համար, թէ Հնդկաստան եւ աւելի հեռու երթալու համար միջին դարուն միայն երկու ճամբայ կար, մէկը Փոքր Ասիոյ ճամբան, հիւսիսէն՝ Պոլսոյ ճամբով, իսկ միւսը հարաւէն՝ Կիլիկիոյ ճամբովն էր որ աւելի կարճն էր։

Հնդկաստան կ'արտադրէր համեմ եւ ուրիշ բժշկական նիւթեր, Փոքր Ասիոյ ճամբով կ'անցնէր մետաքսի [illegible]ութիւնը, որ բնականաբար հարստութեան անսպառ աղբիւր էր, եւ որ այդ առուտուրը եզական դիրք եւ կարեւորութիւն կուտար զինք ընդունող նաւահանգիստներուն։ Այս հսկայ առուտուրը կը կատարուէր Վենետիկցիներու եւ Ճենովացիներու ձեռքով եւ որ անշուշտ պիտի անցնէր Կիլիկիոյ վրայով իր Այաս նաւահանգիստէն։ Ահա տնտեսական մրցակցութեան եւ նախանձի զարթումը, աւելի զօրաւոր պետութիւններու միջեւ քաղութեան նոխազ դարձնելու համար Կիլիկեան Թագաւորութիւնը։

Կայսերական Գերմանիոյ վարիչներ ր Թուրքերու հետ միասին կազմակերպելով հայկական ջարդերը միանգամ ընդ միշտ ազատած կ'ըլլային մրցակից տարրէ մը՝ Հայերէ եւ միեւնոյն ատեն իրենց առջեւ կը բացուէր Հնդկաստանի ճամբան։

Դասախօսը կ'եզրակացնէ, թէ Հայե-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Զարմանում եմ... ասաց Թագուհին եւ մի տարակուսական հայեացք ձգեց պատանու վրայ։

Իսկ բերդակալը դէմքը խոժոռեց, կարծես վախենալով Գոռի նոր [illegible]ներից, որոնք կարող էին իւր առ Կաթողիկոսն ունեցած սրբազան ըղձացմունքը վիրաւորել, հրաման խնդրեց Թագուհուց եւ ողջունելով նրան՝ հեռացաւ դահլիճից։

Մարզպետունի իշխանուհին այդ նըկատեց եւ վշտանալով որդու անհամեստ պատասխանի վրայ, շտապով հարցրեց նրան։

— Ինչո՞ւ Կաթողիկոսի գալուստը անհաճոյ է քեզ։

— Եթէ Մայր-Թագուհին կը հրամայէ ինձ անկեղծօրէն խօսել...

— Խօսի՛ր, ամէն յանցանքներից թեթեւը անկեղծօրէն խօսելն է, ասաց Թագուհին։

— Տխրում եմ, որովհետեւ նա գալիս է մեր ամրոցը ո՛չ Մայր-Թագուհուն այցելելու եւ ոչ մեզ օրհնելու...

— Գո՛ռ, զգուշութեամբ խօսիր, ընդհատեց մայրը որդուն՝ յանկարծական յուզմունքից շառագունելով։

— Գոհար իշխանուհի, թո՛ղ որ նա իր միտքն ազատօրէն յայտնէ, նկատեց Թագուհին ծանրութեամբ։

— Անկեղծօրէն խօսելու համար, չպէտք է զգուշութեան ուշք դարձնել, մայրի՛կ, ես խօսում եմ իմ Թագուհու եւ մօր առաջ։ Այո՛, կրկնում եմ, Կաթողիկոսը գալիս է ոչ թէ մեզ օրհնելու, այլ Գառնիում ամրանալու։

— Ի՞նչպէս թէ ամրանալու, հարցրեց Թագուհին։

— Անշուշտ նա լսել է որ յարձակում է պատրաստւում մեր լեռների վրայ, եւ ահա՛ ապաստանում է Գառնիին։

— Եթէ նա լսել է այդպիսի բան, ապա ուրեմն խոհեմութիւն է անում մեր ամրոցը գալով, նկատեց իշխանուհին։

— Ոչ, մայրիկ, նա չպէտք է իւր միաբաններին անյոյս ու անօգնական ձգէ Այրիվանքում եւ միայն իւր անձի փրկութեան համար հոգայ։

— Իսկ դու այդպիսի մի բան լսե՞լ ես, հարցրեց Թագուհին անհանգստութեամբ։

— Ոչ, Թագուհի, ես այդպէս ենթադրում եմ։

— Բայց պէտք է խօսել ապացոյցների եւ ոչ թէ ենթադրութիւնների վրայ հիմնուած, ծանրութեամբ նկատեց իշխանուհին։

— Մայր Թագուհի, կը հրամայէ՞ք ինձ պատասխանել, դարձաւ Գոռը Թագուհուն։

— Խօսի՛ր, պատասխանեց վերջինս։

— Ապացոյցն այն է, մայրիկ, որ Վէհը Յուսուֆի տեղակալից, մի որեւէ Նսըրից վախենալով, անտէր է թողել Դուինի Կաթողիկոսարանը եւ ապաստանել Այրիվանքի ծործորներին։ Իսկ Նսըրը վաղ թէ ուշ կը մտնէ Դուին եւ կը գրաւէ թէ՛ Կաթողիկոսարանը եւ թէ նրա կալուածները։

— Եթէ Ոստիկանը կը տիրէ մայրաքաղաքին, որի պաշտպանը բացակայ Թագաւորն է, ի՞նչ կայ զարմանալու, եթէ նա գրաւէ նաեւ Կաթողիկոսարանը, որի պաշտպանը մի անզէն հոգեւորական է, յուզուած խօսեց իշխանուհին, առանց մտածելու որ այդ խօսքերով վշտացնում է Թագուհուն։

Իսկ վերջինս ոչ միայն խոցուեց իշխանուհու խօսքերից, այլեւ ներքին վրդովմունքից գրեթէ այլայլուեց։ Բայց չկամենալով երեւան հանել իր յուզմունքը, կամաց կամաց բարձրացաւ բազմոցից եւ անուշադիր դէպի իշխանուհին՝ մեղմ ձայնով ասաց դայեակին.

— Մայր-Սեդա, ես յոգնած եմ, պատրա՞ստ է արդեօք հանգստարանս։

— Այո՛, սիրելի Թագուհի, պատասխանեց դայեակը։

Թագուհին մի բնորոշ ժպիտով ողջունեց իշխանուհուն եւ իշխանիկին, եւ բարի գիշեր մաղթելով նրանց, ուղղուեցաւ դէպի առանձնարանը։ Սեդան եւ նաժիշտները հետեւեցին նրան։

— Ի՞նչ արիր դու այդ, մայր իմ, ինձ էիր զգուշացնում ազատ խօսելուց, իսկ դու սուր ցցեցիր Թագուհու սիրտը, վրդովուած բացագանչեց Գոռը։

Գոհար իշխանուհին, որ իւր պատասխանը տուել էր միայն իւր որդու համարձակախօսութիւնից վրդովուած եւ ոչ թէ Թագուհուն վշտացնելու մտքով, յիշեց նորից իւր խօսքերը եւ մնաց կարծես շանթահար։

— Ես չէի կամենում նրան վիրաւորել... ես չմտածեցի... յանկարծ դուրս թռան իմ խօսքերը... ընդհատելով եւ նուաղած ձայնով պատասխանեց որդուն Գոհարը եւ սաստիկ տխրեց։

Իշխանիկը բարկացած անցուդարձ էր անում դահլիճի մէջ։ Յանկարծ նա կանգ առաւ եւ դիմելով մօրը հարցրեց.

— Մայրիկ, բոլո՞ր կանայք մոռացկոտ են քեզ պէս։

— Ինչո՞ւ համար ես հարցնում։

— Ինչո՞ւ համար... Յիշո՞ւմ ես. Հայրս իւր հրաժեշտի ժամին խնդրեց քեզ եւ դղեակի միւս կանանց՝ աշխատել ուրախ պահել Թագուհուն, ասաց որ նա ծանր վիշտեր ունի եւ թէ պէտք է մոռացնել տալ նրան այդ վշտերը... Ես ծանօթ չեմ Թագուհու վշտերին, որովհետեւ ատոնք ծածկում են ինձանից, բայց դու եւ քո բարեկամները անշուշտ ծանօթ էք. դու չպէտք է մեղանչէիր ոչ Թագուհու հանգստութեան եւ ոչ հօրս պատուէրի դէմ։

— Դո՛ւ էիր յանցաւորը, Գո՛ռ. ինչպէ՞ս կարողացար լոկ ենթադրութեանց վրայ հիմնուած, Թագուհու ներկայութեամբ ասել թէ՝ Կաթողիկոսը փախչում է Այրիվանքից...

— Ենթադրութեան վրայ չեմ հիմնուած, մայրիկ, այլ իսկութեան, ընդհատեց Գոռը։

— Իսկութեա՞ն. ինչպէ՞ս։

— Այո՛, ճշմարտութիւնը ես ծածկեցի Թագուհուց, որովհետեւ չէի կամենում անհանգստացնել նրան։

— Ի՞նչ ճշմարտութիւն։

— Այն, որ շուտով մեր լեռների վրայ յարձակում կը լինի։

— Ի՞նչ ես ասում, Գոռ, եւ ո՞վ պիտի յարձակի։

— Ինքը Նսըրը։ Նա արդէն դուրս է եկել Նախիջեւանից եւ գալիս է Դըւին։

— Աստուած իմ, ի՞նչ ասացիր, բացականչեց իշխանուհին։

(Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ

Սիրելի Արազ.— Հոմանիշ են երկու բառեր՝ որ տարբեր կերպով գրուելով միեւնոյն նշանակութիւնը ունին: Ժամանակին շատ օրինակներ տուած ըլլալով, այսօր կը բաւէ միայն տալ՝ կազմ-պատրաստ. թուր - սուր. կեր - բուտ. մերկ - լերկ, գոյն - երփն. երանդ - թոյր եւ բազում այլ տաս - նեակներ:— Հոմանուն են երկու բա - ռեր՝ որ միեւնոյն կերպով գրուելով տարբեր նշանակութիւն ունին: Մայր — մայր (երկրորդը մայրի — ծառ), պայլ — պայլ (երկրորդը բերանակապ պարծիք՝ կենդանիներու համար). գեղ — գեղ (երկրորդը գեղեցկու - թիւն), (լծորդ գիրով) դոյլ — թոյլ. հաւ — հաւ. օդ — օդ (երկրորդը ոտ - նաման), եւ այս ձեւով ուրիշներ:

Իսկ ընդհանրապէս համանուն են երկու միեւնոյն յատուկ անուններ, համանուն քաղաքներ, վայրեր, եր - կիրներ:— Այո, Վաղարշակ, կրկնու - թիւն են, բայց պէտք է հոգալ նորեկ - ները:

Սակայն կը խորհիմ թէ «բլուր» բա - ռին համար ըսելիքս հաւասարապէս անծանօթ է ամենուդ.— «Բլուր» կը թուի համաձեւ կազմութիւնը ըլլալ «բոլոր»ին, որմէ նաեւ «բոլորուիլ» բայը: Գիտէք արդէն թէ բոլոր, ոլոր, կլոր, գլոր ինչ առնչութիւններ ունին իրարու հետ: Այս մասին աւելի քան որ հարկ էր խօսուած է արդէն:

«Ջիրք» — կը նշանակէ ինչ որ ա - ռանց փոխարէնի շնորհ է, ընծայ է: Ասկէց ինքնաբերաբար, առանց մաս - նիկի կամ տարբեր բառի յաւելումի ե - կած է «ձրի», իբրեւ մակբայ եւ իբրեւ ածական: Այս տեսակէտով, ուրեմն, աւելորդ է ըսել ձրիապէս, ձրիօրէն, քանի որ «ձրի» կը բաւէ: Իրաւ, մեղք մտած չենք ըլլար, բայց աւելորդ է, չէ՞: «Ջրի առէք եւ ձրի տուէք» լա - ւագոյն է եւ ուղիղ, քան ձրիապէս ա - ռէք եւ ձրիօրէն տուէք: Վերջին երկու ձեւերը ճոխութիւն չեն լեզուին հա - մար, այլ պալար, ելունդ, այտուց, զոր կրնանք կտրել նետել, քանի որ, մանաւանդ, անդին կը սպասեն գեղե - ցիկ բառեր եւ սուտութիւններ, որոնք, հակառակ դարերու փոշիին տակ մնա - լուն, թարմ են եւ կենդանի: Խնդիրը միայն այն է, որ դարը փոխուի եւ մեր ճշմարիտ Ակադեմիան գայ: Երա - նի՜ որոնց այդ օրուան պիտի հասնին:

Ինք իրեն մէջ դառնալով ինքնաբե - րաբար նոր բառ մըն է նաեւ «պտղի», պտուղէն առաջ եկած, ձրիին պէս, եւ

ռանց խորութեան զոհ գացին բոլորը, բոլորը»:

Ազգ. զօրաւոր միութեան մը կազ - մութեան ազդակներէն մեծագոյնը կը գտնէ մամուլը, որուն կուտայ դեր մը, որ իր աննախապաշար եւ լայնա - միտ հրատարակութիւններով կրնայ համախմբել գայթակղած միտքերը եւ բերել լծել ազգ. կեանքի անիւին: Ցե - ղայ ջերմագին կոչ մը ուղղելով երի - տասարդութեան, որպէսզի չարժի, սերտէ հայկական մշակոյթը, ազգ. պատմութիւնը եւ աշխարհագրութիւ - նը, կ'եզրակացնէ.

— «Պատմութիւնը մեզ կը սորվե - ցնէ թէ, աշխարհակալ տէրութիւննե - րը իրենց անկումի շրջանին, կը վե - րադառնան միշտ իրենց նախկին սահ - մաններուն մէջ»: Եւ ապա՝ «մարդիկ կը մեռնին, բայց արի, ուժեղ ցեղերը, որոնց մէջ ազգ. յիշատակները ուժգին են, կը մնան անմահ»:

ՌԻՆԿՆԴԻՐ

որ կը նշանակէ «վանքերու համար ժո - ղովրդային հանգանակութիւն ար - տիքով, ոչ թէ դրամով»:

Հայ մշակոյթին մեւս Նահապետը, Մեծն Սահակ Կաթողիկոս Մեսրոպէն վեց ամիս առաջ վախճանեցաւ: Քանի որ այս երկուքին ամէնէն մօտաւորնե - րէն, նաեւ ամէնէն անկախ միտքերէն Խորենացիին ղնահատականը գրեցինք Մեսրոպին համար, չենք կրնար զանց ընել անդուգական Պատմահօր դա - տաստանը Սահակին նկատմամբ: Սի - րելի Արազ, ըսէք, խնդրեմ, տղոց, թող չընդվզի իրենց աշխարհիկ միտ - քը: Խօսքը մեր Մշակոյթին վրայ է, հէ՛, մշակոյթին վրայ, որով կը պա - հենք հիմա մեր ինքնորոշ դիրքը այս երկիրներուդ արտասահմաններուն մէջ, որոնք քաղաքականօրէն հազր կը պատրաստեն մեզ որսամաս ըլլալու հա - մար, ամէնուրեք, Պալքաններէն ցՊալթիկ: Մեր դիրն ու տառը ունինք միայն վահան ու ասպար, մկունդ, փքին, աշտեայ ու նետ, առ այժմ միակ պատկանդարանը, կապարճը մեր ինքնուրոյն գոյութեան: Ըսէք, եթէ մեր օրագիրները, պարբերա - կաններն, անօր չափով մեր դիրքերը չըլլան, չըլլան մեր մշակոյթային ա - ւելի կամ նուազ կարեւոր ակումբնե - րը, չըլլան մեր դասախօսութիւննե - րը, ի՞նչ պիտի ըլլար ցարդ մեր վախ - ճանը: Թող որ այս ձեւ մշակութային վարողութիւնն ալ կայ որ, ատեն պի - տի գայ որ անօգուտ պիտի ըլլայ, եթէ երբեմնի մանաւանդ կարիճ հայ դա - ւառացի երիտասարդներ հեղհեղէ թուլցնեն, մեղկացնեն իրենց ողնա - յարի սիւնը...: Դուք, մեր դասարա - նին կարիճները, հայապահ սրբու - թեան Տաճարական Ասպետները եղէք: Մեր զառամած միտքերը, այլեւս հին գիրքերուն իբրեւ ուտիճ, կը հայթայ - թեն հազիւ կտկտանքը դարերու սար - սուռին մէջէն:

Եւ այսօր ահա կ'արտագրեմ Խորե - նացիին դատաստանին մէկ մասը՝ մեր արդի գոյութեան իսկ վերամարտիկ տիրոյեանին՝ Սահակի մասին.—

Ցայնժամ մեծին Սահակայ հասեալ ի խաղաղութիւն մահու, եւ առեալ ա - շակերտացն՝ տարան ի գեօղն որ կոչի Բլուր: Ուր եհաս վախճան, յելս ամ - սոյն Նաւասարդի, յաւուր իւրոյ ծը - նընդեանն: Որ մահկանացու ծնեալ, անմահ գիրն յիշատակ եթող, պատու - եաց զպատկերն, պատկառեաց ի կոչ - ճականէն, փոխանորդեաց զկեանսն: Զպատուական մարմին նորա բարձեալ սարկաւագապետին նորին Երեմիայի՝ հանդերձ աշակերտակցօք եւ տիկնաւն Ամամիկոնէից, նորին նուաւ, որում ա - նուն էր Դստրիկ, կին Վարդանայ տրատեղատի, տարեալ հանգուցին յիւրեանց գիւղն յԱշտիշատ, որ է ի գաւառին Տարօն:

Ցաջորդով կը տեսնենք:

ՏԱՐԱԶ

ՅԱԽԱԼԻ ՎՐԻՊԱԿԻ մը հետեւան - քով, «Յառաջ»ի յունուար 27ի թի - ւին մէջ, ողբացեալ Քեռիի (Մ. Մա - ւոյեան) համար տպուած էր,— «Թր - քացած զինուոր ըլլալով»: Կարդալ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ զինուոր:

ԳՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ ԾԻԾԱՂ

Հայր Փէքօ (մտահոգ).— Մանչս հարս մը բերաւ տուն: Աղջիկս՝ փեսայ մը: Կնիկս ալ՝ զաւակ մը ունեցաւ: Լաւ, բայց այս փոքրամասնութիւնը ի՞նչպէս պիտի գոհացնենք, քանի որ գաղթավայր չունինք...

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐԸ՝ ՌՈՒՍԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՈՎ

«Խորհրդային Հայաստան»ի յունուար 16ի թիւին մէջ կը կարդանք.—

Այս տարի «Գոսլիտիզդատ»ը իր հրատարակութեան ծրագրին մէջ ըղ - ձալի տեղ յատկացուցած է հայ գրող - ներու ստեղծագործութիւններուն:

Խորհրդ. Միութեան եղբայրական միւս ժողովուրդներուն մեր գրակա - նութիւնը աւելի մօտէն ծանօթացնե - լու համար, 1939 թուին Մոսկուայի մէջ հայերէն լեզուով պիտի հրատա - րակուին հայ գրողներու բազմաթիւ երկեր ու բանաստեղծութիւններ: Ա - մէնէն առաջ լոյս պիտի տեսնէ Վ. Նիրպոտինի «Հայ ժողովրդի բանաս - տեղծութիւնը» եւ «Հայ բանաստեղ - ծութեան հաւաքածոյ»ն:

Հայ դասական գրողներէն առանձին գրքով լոյս պիտի տեսնեն Խ. Աբով - եանի «Վէրք Հայաստանի»ն, Գ. Սուն - դուկեանցի թատերգութիւնները, ո - րոնց մէջ պիտի մտնեն «Պէպօ»ն եւ «Խաթա բալա»ն, մեծանուն բանաս - տեղծ Յովհ. Թումանեանի երկհատոր - եակի առաջին հատորը, Մուրացանի «Գէորգ Մարզպետունի» պատմա - կան վէպը, հայկ. հէքեաթներու ժո - ղովածոյին առաջին հատորը, Սայաթ Նովայի «Տաղերը» եւայլն:

Ժամանակակից բանաստեղծներէն առանձին գրքով լոյս պիտի տեսնեն Գ. Սարեանի, Ն. Զարեանի, Յովհ. Շիրազի բանաստեղծութիւնները:

Ժամանակակից արձակագիրներէն պիտի տպագրուին Դերենիկ Դեմիր - ճեանի «Ընտիր պատմուածքներ»ը, Ստ. Զօրեանի «Մի կեանքի պատմու - թիւնը», Մ. Մանուէլեանի «Նովէլ - ները», Ստ. Շահումեանի եւ Ս. Սպանդարեանի գրական — քննադա - տական յօդուածներու ժողովածոն:

«Արդէն յանձնուած է «Գոսլիտիզ - դատին» տպագրութեան «Հայաստա - նի երիտասարդ գրողները» ժողովա - ծոն, որուն մէջ նիւթեր ունին երի - տասարդ գրողներ Վ. Գրիգորեան, Յովհ. Շիրազ, Գ. Բորեան, Բ. Կա - րապետեան, Ղ. Կոմունի, Գ. Հայր - եան, Մ. Խերանեան, Մ. Մարգար - եան, Ազատի, Հ. Թումանեան, Մ. Նորիւն, Վ. Արամանի, Ս. Կապու - տիկեան, Վ. Տալեան եւ ուրիշներ:

«Գոսլիտիզդատ»ը հայ գրողներու ստեղծագործութիւններէն պիտի հրա - տարակէ նաեւ 1940ին:

ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ՄԷՋ

«Խ. Հայաստան» 16 յունուար.—

Կոմունիստ Երիտասարդներու Մի - ութեան 20ամեակին առթիւ Մոսկուա - յի մէջ բացուած ցուցահանդէսին ի - րենց ստեղծագործութիւններով պիտի մասնակցին Խ. Միութեան բոլոր հանրապետութեանց նկարիչները: Այս առթիւ Մոսկուա ղրկուած էին Հա - յաստանի թէ վարպետ եւ թէ երիտա - սարդ շնորհալի նկարիչներու ստեղ - ծագործութիւնները:

Կեդրոնական ժիւրիի կողմէ յայտ - նուած է որ ցուցահանդէսին համար ընդունուած են հայկական ժողովրդա - կան նկարիչներ՝ չքանչանակիր Մ. Սարեանի կողմէ նկարած հայկ. դե - րասան խորհ.ի երեսփոխան Պետրոս - եանի կենդանագիրը, Ս. Աղաջանեանի «Կարմիր բանակային», «Հոկտեմ - բերեան», «Աղջկայ» եւ «Տղայի» դի - մանկարները, Փանոս Թէրլէմէզեանի «Գարունը Երեւանում», վաստակա - ւոր նկարիչ Ս. Առաքելեանի «Նորքի մանկական սանատորիան» եւն.:

Ցուցահանդէսին մէջ առանձին տեղ պիտի յատկացուի Հայաստանի երի - տասարդ նկարիչներու ստեղծագոր - ծութիւններուն, որոնց համար համա - միութենական ժիւրին ընդունած է ե - րիտասարդ նկարիչներ Մ. Աբեղեանի «Արարատ»ը, «Շիրակի այգիները կարնան»ը, Ա. Ղարիբեանի «Երեւան Զապայեւի անուան փողոցը», Օ. Աստ - արեանի «Ընկեր Ստալինը 1905 թը - ւին» իւղանկարը, Վ. Այվազեանի «Արարատ» ջրանկարը, Ա. Բաբայ - եանի «Բամպակի հաւաքը», «Կոնոը», Տ. Արզումանեանի «Պարաշիւտիստ Ղարադէօզեանը», Պ. Սիմոնեանի «Սե - ւանի ափին», «Մաղկաձորի պիոներա - կան ճամբարը», Մ. Եսայեանի «Պա - տանի քանդակագործը», «Բամպակի հաւաքը» վիմատիպները, ինչպէս նա - եւ Կարապետեանի, Ստեփանեանի, Խուրշուտեանի եւ Զաքարեանի մի շարք նկարները:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՆՈՐ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Տոքթ. Րէֆիք Սայտամ, Թուրքիոյ նոր վարչապետը, հետեւեալ յայտա - րարութիւններն ըրաւ Ազգ. Ժողովի վերջին նիստին մէջ.

— «Իմ կառավարութեանս ծրագի - րը ըստ առաջնորդին իրեն իբր հիմ ու - նի մեր պատկանած Հալք կուսակցու - թեան ծրագրին իրականացումը: Որո - շած ենք խղճմտօրէն շարունակել գոր - ծադրութիւնը ցարդ ձեռք առնուած միջոցներուն, որոնք կը ձգտին անսա - սան պահել յեղաշրջական օրէնքնե - րուն գործունէութիւնը՝ մեր ազգային կեանքին մէջ, եւ դատական կազմա - կերպութեան տեւական յառաջդիմու - թիւնը:

Պիտի շարունակենք իրագործել մեր պաշտպանութեան ուժերը զինելու ծը - րագիրը եւ թափ պիտի տանք մեր պաշտպանութեան ուժերուն զարգաց - ման, պատերազմին պարտադրու - թիւններուն պատշաճ ձեւի մը մէջ: Մեր ծրագրին գլուխը կուգայ հայրե - նիքին մէջ ապահով եւ անդորր մթնո - լորտ մը ստեղծելու եւ հայրենակից - ները անիշխանականութենէ ու բռնու - թենէ հեռու պահելու մտահոգութիւ - նը: Մեր գլխաւոր պարտականութիւնն է հիմնական օրէնքի սկզբունքներուն վրայ հաստատուած ընկերային կար - գին պահպանութիւնը:

Մեր արտաքին քաղաքականութիւ - նը, որ մեծ ուշադրութեամբ եւ ջա - նադրութեամբ ճշդուած եւ երկար տարիներու փորձառութեամբ երկրին ամէնէն օգտակար ձեւը սացած է, պիտի շարունակէ իր ուղղութիւնը: Հանրապետական կառավարութեան յանձնառութիւնները պիտի յարգուին եւ հաստատուած բարեկամութիւննե - րը պիտի պահուին:

Մեր ելմտական ուղղութիւնը պիտի ըլլայ Հանրապետական շրջանին միշտ նախանձախնդրութեամբ պահպանու - ած պիւտճէի հաւասարակշռութեան ձգտիլ: Մենք համոզուած ենք թէ մի - այն հաւասարակշռուած պիւտճէով է որ կրնանք շատ աւելի զօրա - ցնել աւելցող պետական վարկը:

Հանրային ծառայութեանց գործա - դրութիւնը ապահովող հասոյթի աղ - բիւրները կարգադրուած ատեն բնա - ւ աչքէ չպիտի հեռացնենք հայրենակից - ներուն վճարման կարողութիւնը: Մեր ելմտական դրութեան մէջ պիտի շա - րունակենք իրագործել տեւական բա - րեփոխութիւնները, որոնք կը ձգտին միեւնոյն ատեն հայրենակիցներուն եւ պետութեան իրաւունքները պահպա - նելու: Գիւղացիներուն տուրքերը ա - ւելի պիտի թեթեւցնենք եւ գիւղերուն վերականգնումը դիւրացնելու աշխա - տանքը առաջ պիտի մղենք:

Մեր հիմնական սկզբունքն է պահել ազգ. դրամին գործնական կայունու - թիւնը:

Համոզուած ենք թէ հայրենիքին նիւթական բարօրութիւնը եւ տնտե - սական վերականգնումը կարելի է մի - այն այն ատեն, երբ մեր կրթական մակարդակն ալ բարձրանայ հաւասար չափով: Այս ճամբուն մէջ ապահով ընթանալու համար ուժ պիտի տանք նախակրթութեան, որպէսզի պիտի բարձրացնենք մեր լիսէները, եւ բարձրագոյն վարժարանները երիտա - սարդութիւնը կեանքի պատրաստող հաստատութիւններու պիտի վերա - ծենք:

Տնտեսական մարզին մէջ ալ մեր աշ - խատանքը պիտի հետեւի կուսակցու - թեան ծրագրին մայր գիծերուն: Ար - տադրումներուն քանակը աւելցնելու համար կարգ մը կարեւոր նիւթերը «Թանտարտիզէ» ընելու գործին թափ պիտի տանք, մեր ապրանքներուն ար - տաքին շուկաներու վրայ վարկը բարձրացնելու ջանադրութեամբ: Մի - եւնոյն ատեն պիտի քաջալերենք ան - հատական ձեռնարկները:

Երկաթուղիներու շինութեան եւ ո - ռոգման ծրագրերուն գործադրութիւ - նը պիտի շարունակուի:

Լաւագոյնս պիտի կարգադրենք մաքսային գործերը եւ ընկերային թէքնիք միջոցներով պայքար պիտի մղենք ոգելից թունդ ըմպելիներուն դէմ:

Այս բոլորը կառավարական գործու - նէութեան գլխաւոր գիծերը պիտի ըլ - լան: Ասոնց կարգին դեռ հազարաւոր խնդիրներ կան: Ինչպէս ըսի մենք Հալք կուսակցութեան ծրագրին հա - ւատարիմ եւ զայն գործադրել ջանա - ցող մարդիկ ենք, եւ մտադիր ենք թուրք ազգին բարօրութեան եւ եր - ջանկութեան համար աշխատիլ ձեր կողմէ տրուելիք հրահանգներուն սահմանին մէջ: Եթէ կը կարծէք թէ մեր այս ուղղութեամբ պիտի կրնանք օգտակար ըլլալ թուրք ազգին եւ հայ - րենիքին, ձեր վստահութեան քուէով պաշտպանեցէք մեզ»:

Վարչապետին ճառէն վերջ Մանի - սայի երեսփոխան Րէֆիք Շէվքէթ Ին - ճէ խօսք առնելով դիտել տուաւ թէ Աթաթիւրքի մահէն 2 - 3 ամիս վերջ նոր դահլիճի մը կազմութենէն իմաստ հանել փորձողներուն մէկ պատաս - խան պէտք է տալ. «Թուրքիա ամբող - ջովին Հալք կուսակցութեան խէալին անսասան կուսակիցն է եւ Ազգ. Մեծ Ժողովին ալ անոր խորհրդանշանն է: Գործավարները կրնան փոխուիլ, բայց ծրագրին մայր գիծերը անփոփոխ կը մնան միշտ»:

Անկախ երեսփոխան Հիւսնիւ Քի - բաշճը յայտարարեց թէ վարչապե - տին կարդացած ծրագիրը կուսակցա - կան կառավարութեան մը ծրագիրը ըլլալէ առաջ ամբողջ ազգի մը ծրա - գիրն է:

Ցետոյ վստահութիւն յայտնուեցաւ 341 ձայնով:

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ԱՂԷՏԸ

(ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ ՓՕԼ ՏԻՒ ՎԷՈՒԻ ԳԻՐՔԷՆ)

— oo —

Ալեքսանտրէթի շրջանը Ասսանայի դաշտէն բաժնուած է Ամանոսով, Ան - տիոքիայէն՝ Որոնդէսով: Քարա-Սուի եւ Աֆրոն գիծի հովիտները աշխար - հագրօրէն կը պատկանին իրեն:

Նաւահանգիստներն են Սուէտիա եւ Ալեքսանտրէթ, որուն անունով կը կոչուի շրջանը:

Առաջ Ալեքսանտրէթի Սանճաքը կը կոչուէր Անտիոքի իշխանութիւն, մայ - րաքաղաք ունենալով Անտիոքը:

301ին (Ք. Ա.) Սելեւկիոս Նիքատոր, Ալեքսանդր Մակեդոնացիի զինուորա - կաններէն, ուզելով իր հօր՝ Անտիո - քոսի անունը մշտնջենաւորել եւ տա - նել Իփսիուսի յաղթանակը, որոշեց կառուցանել Անտիոքը, ուր բնական ճամբաներ իրար կը խաչաձեւէին:

Ասորիներ, Մակեդոնացիներ, Հա - յեր, բոլորն ալ ճարտար մարդիկ, բը - նակեցան այս նոր քաղաքը եւ շատ չանցած ծաղկեցուցին այնքան, որ

մրցակից Անտիգոնոս սկսաւ խաւա - րիլ: Հրեաները իրենց սինակոկը շի - նեցին Որոնդէսի կամուրջին մօտ:

Անտիոքի բերդը պաշտպանեց իր հարստութիւնները՝ Ասորիներու եւ Յոյներու արշաւանքներուն դէմ:

Տիգրան Թագաւոր Հայաստանի, գրաւեց այդ ամբողջը, բայց Հռոմայե - ցիները զայն վտարեցին եւ ամբողջ տասը դար Անտիոքը դարձուցին երկ - րորդ Քափուա մը, ուր շինեցին արձան - ներ, կրկէսներ, մարզադաշտեր, թատ - րոններ, ապարանքներ, բայց այս շի - նութեանց փառաւորութիւնը չջնջեց Սելեւկիացիներու եւ Հայերու շինու - թեանց շքեղութիւնը:

Քրիստոնէական դարաշրջանի ըս - կիզբը, երբ Բառնաբաս, Պօղոս Տար - սոնացի, Պետրոս եւ Յովհաննէս Ոս - կեբերան հոն կը քարոզէին Յիսուսի խօսքը, Անտիոք կը կազմէր աշխարհի չորրորդ քաղաքը, Հռոմէն, Աղեք -

սանդրիայէն եւ Կարքեդոնէն վերջ: Ունէր 400,000 բնակիչ. ոմանք կ'ըսեն՝ 800,000: Քրիստոնէութեան երկրորդ օրօրոցն էր եւ Աւետարանը անկէ ըս - սացաւ իր թռիչքը դէպի Եւրոպա: 528ին Անտիոք գրաւուեցաւ Ասորինե - րուն կողմէ եւ 540ին քանդուեցաւ Խոսրովի ձեռքով: 560ին վերաշինուե - ցաւ Յուստինիանոսի կողմէ: Արաբները 697ին գրաւեցին զայն, Նիկեփոր Ֆո - կաս վերագրաւեց 960ին, իսկ 1084ին դաւաճանութեամբ անցաւ Սօլիմանի ձեռքը:

Բայց շուտով, Կոտֆրուա եւ Պու - յոն Եւրոպայէն բերին 300,000 ռազ - միկներ (մեծ մասով Փրանսացի), որ անձկագին կ'ուզէին ազատել Յիսուսի շիրիմը: Ռազմիկները անցան Որոնդէս գետը եւ պաշարեցին Անտիոքը: Հա - յերը եղան անոնց առաջին դաշնակից - ները:

Ի զուր Դամասկոսի եւ Հալէպի Իս - լամները օգնութեան փութացին իրենց պաշարուած եղբայրներուն. Անտիոք կրկին քրիստոնեայ դարձաւ:

Տասնըմէկ Փրանսացի իշխաններ ի - րարու յաջորդեցին Անտիոքի գահին վրայ: Երկար ատեն անոնք դիմադրե - ցին Մարտինի, Հալէպի, Պաղտատի, Մուսուլի իշխաններուն եւ պարսիկ թագաւորներու յարձակումներուն: Սա՛ղ, 1268ին Եգիպտոսի սուլթանը արշաւեցքաղաքին վերի մասը, ջար - դեց 17,000 քրիստոնեաներ եւ գերի տարաւ 100,000 ուրիշներ: Եւ Անտիո - քի իշխանապետութիւնը վերջ գտաւ: Եւ սակայն, շքեղ մզկիթներ շինուե - ցան եւ բանաստեղծութիւնը ծաղկե - ցաւ: Յետոյ օր մը Թուրքերը տարա - ծեցին իրենց դիշերը, ջարդ, թալան, անիշխանութիւն, անապահովութիւն, քանդում... բարբարոսութեան աղբե - րը մահացու հարուածը տուին Ան - տիոքի:

Միայն մեր միսիոնարներն էին որ, տարուած մեր մեծ կուսքերու եւ խա - չակրութեանց յիշատակէն, իրենց տե - ւական ներկայութեամբ թոյլ չտուին որ Փրանսական անունը մխանայ աւե - րակներուն: Անոնց անձնուիրութիւնը պարտաւորեց եւ արդարացուց առա - ջին հոգատարութիւնը, չորս անգամ հարիւրամեայ, քափիթիւլասիոններու անուան տակ: Անոնք պատրաստեցին նաեւ երկրորդ հոգատարութիւնը, զոր Եւրոպա մեզի յանձնեց Սան Ռէ - մոյի դաշնագրով, վստահ որ, հակա - ռակ գերմանական մեքենայութեանց եւ հակապապական Իտալիոյ պայքար - ներուն, մեր զինուորները Անտիոքի, Լիբանանի եւ Հալէպի մէջ պիտի ըն - դունուէին այնպէս, ինչպէս ընդուն - ուեցան Սթրազպուրկի մէջ:

×

Այն տարիներուն, երբ մեր մարդ - պանները տակաւին հրաժեշտ տուած չէին ողջմտութեան, Ֆրանսա աշխա - տեցաւ իր բարիքներովը արժանի հան - դիսանալ հոգատարութեան: Ան նը - պաստեց տնտեսութեան, ապահովու - թիւն հաստատեց եւ ճամբաներ չոր - ցուց:

1918ին, Ալեքսանտրէթ ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ ճախճախուտ վայր մը, ուր կը կրկնային միլիոնաւոր գոր - տեր, բնակիչներն ալ՝ սատկերներ: Տասը տարուան մէջ՝ մենք ցամքեցու - ցինք 450,000 քառակուսի մեթր հող, աճեցուցինք բազմահազար ծառեր: Նոյն աշխատանքը կը շարունակուի դեռ Ամըգի շրջանին մէջ:

Գիւղացիներուն հայթայթեցինք հո - ղագործական գործիքներ, 1926ին վե - րակազմեցինք երկրագործական դրա - մատունը: Մեր տնկարկութիւնները շուտով շուք եւ քաղցրաբեր անձրեւ աը - ւին հոն, ուր ծառերու թշնամի Թուր - քը չորցուցած էր հողը:

1919էն 1924, հունձքին արժէքը 47,906,000 ս. ֆ. էն բարձրացած էր 192,426,000 ս. ֆ.ի:

1921ին կային 26 նախակրթարան - ներ 1500 աշակերտներով, իսկ 1936ին՝ 65 դպրոց, 6000 աշակերտներով: Ելեկտրականութեամբ օժտեցինք Ան - տիոքն ու Ալեքսանտրէթը ու հասցու - ցինք այդ մինչեւ Ամանոս:

×

Ալեքսանտրէթը «ահարկու դիրք» մըն է, իսլամութեան դրան բանալին, առաջապահը մեր իսլամական նա - հանգներուն: Իսկ Անտիոքը՝ աթոռը արեւելքի բոլոր պատրիարքներուն, քաղաքը որուն սրբազան համբաւը կը լուսաւորէ քրիստոնէութիւնը:

Արդ, Իտալացին, Գերմանը, Ռու - սը եւ Թուրքը չհանդուրժեցին որ մենք շարունակենք մեր ձեռքը պահել Ալեք - սանտրէթը՝ առաջիկայ պատերազմի սեմին: Մենք ենթարկուեցանք անոնց մեքենայութեանց եւ Փրանսական դը - րօշը որ հոն կը ծածանէր զինադադա - րէն ի վեր, վար իջեցուցինք:

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ-ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ ԱՊՐԻԼ 23Ի

ՍՊԱՆԻՈՅ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐԸ ԴԷՊԻ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽ

— oo —

Կը փախցուի նոր խուժումն մը

— oo —

Սպանիոյ ազգայնական բանակը շարունակելով իր յառաջխաղացութիւնը, իրարու ետեւէ գրաւեց երեք նոր քաղաքներ Պարսելոնայի հիւսիսային կողմը,— Վիչ (50 քիլոմեթր հեռու ֆրանսական սահմանագլուխէն), Պէրկա (35 քիլոմեթր) եւ Լա Սէօ տ'Ուրկէլ: Այժմ կը սպառնայ Փուիչէրտայի: Յառաջխաղացութեան գլխաւոր նպատակն է գրաւել Կերոնան, ուր կեդրոնացած են հանրապետական կառավարութեան անդամները եւ Պարսելոնայէն հեռացած զօրքը: Աւելորդ է ըսել թէ այս յառաջխաղացութիւնը պատճառ պիտի դառնայ նոր եւ աւելի սոսկալի արտագաղթի մը, դէպի ֆրանսական սահմանագլուխը: Խուճապը սաստկացած է արդէն եւ մեծ մտահոգութիւն կը տիրէ սահմանամերձ նահանգներուն մէջ: Փէրփինեան այնքան խճողուած է որ կացութիւնը մտահոգութիւն կը պատճառէ կառավարութեան:

Հակառակ այս յառաջխաղացութեան, հանրապետական խորհրդարանը նիստ գումարելով Ֆիկուէրասի մէջ, լսեց վարչապետին յայտարարութիւնները եւ որոշեց շարունակել պատերազմը: Վարչապետ Նէկրին յայտարարեց.

—«Մեր բանակը չպարտուեցաւ, այլ հարկադրուեցաւ նահանջել: Ամէնէն ծանրակշիռ խնդիրն է ռազմանիւթի պակասը, որուն համար ստիպուած ենք պայքարիլ ոչ միայն թշնամիներուն, այլեւ մեր բարեկամներուն դէմ, որոնք ոստիկանի դեր կը կատարեն: Մենք հարկադրուած ենք զէնքի մաքսանենգութեան դիմել: Ինչո՞ւ ծածկենք,— մենք զէնք եւ ռազմանիւթ գնած ենք նոյն իսկ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ մէջ: Եւ այժմ զէնք ունինք, ճարուած՝ մաքսանենգութեամբ եւ կեդրոնական - հարաւային շրջանէն հասած օգնութեամբ: Այս բոլորը ուշ հասան, բայց ոչ ամէն բան կորսուեր է տակաւին: Պէտք է կասեցնել թշնամին Քաթալոնիոյ մէջ եւ պիտի կասեցնենք: Մենք մեր շահերուն հետ կը պաշտպանենք նաեւ ուրիշ երկիրներու շահերը, թէեւ անոնք ոչ միայն չօգնեցին մեզի, այլեւ արգելքներ յարուցին մեզի դէմ: Ես հպարտօրէն կը յայտարարեմ թէ այստեղ, Պիրէնեանց ամրոցներուն վրայ է որ պիտի ծնի աշխարհի վերջնական ուղղութիւնը: Մենք պիտի կռուինք եւ պիտի պաշտպանենք Քաթալոնիան: Բայց եթէ չկարենանք ընել այդ, միլիոնաւոր Սպանիացիներ մեզի կը սպասեն կեդրոնական եւ հարաւային շրջանին մէջ, որոնց հետ ձեռք ձեռքի պիտի շարունակենք պայքարը: Մենք պէտք է յաղթենք, եւ պիտի յաղթենք, սպանիացի ժողովուրդին օգնութեամբ»:

*** Նախկին նախարար եւ ակադեմական Լէոն Պէրար ազգայնական Սպանիոյ մայրաքաղաքը գնաց, մասնաւոր պաշտօնով մը որ գաղտնի կը պահուի: Կ'ըսուի թէ նախկին նախարարը պիտի բանակցի Զօր. Ֆրանքոյի հետ, դեսպան մը նշանակելու համար Պուրկոսի մէջ:

*** Ընկերվարական կուսակցութեան Վարչական Խորհուրդը յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որով կը պահանջէ բանալ սահմանագլուխը, զէնք եւ ռազմանիւթ ճարելու համար հանրապետական Սպանիոյ: Կոչը ուղղուած է Ֆրանսայի ժողովուրդին, «յանուն Ֆրանսայի ապահովութեան, յանուն արդարութեան եւ խաղաղութեան»: Համայնավարներն ալ շարունակ հրապարակային ժողովներ կը սարքեն, սահմանագլուխը բանալ տալու համար:

«Առանցքին սանձարը Փանամանն է

— oo —

Միջազգային մամուլը կը շարունակէ իր շնդալից հրատարակութիւնները նախագահ Ռուզվէլթի վերագրուած յայտարարութեան առթիւ: Ինչպէս գրած էինք, նախագահը իբրեւ թէ ըսեր է Ծերակոյտի զինուորական յանձնախումբի գաղտնի նիստին մէջ՝ թէ «Մ. Նահանգներու սահմանագլուխը Հռենոսի վրայ կը գտնուի»: Այս պատմութիւնը մէջտեղ հանած են ընդդիմադիր ծերակուտականները, չափազանց գայրանալով: Խնդիրը լուրջ լուսաբանութեան կը կարօտի: Ստոյգ է միայն որ նախագահը յայտարարած է թէ Ամերիկա պատրաստ է զէնք եւ ռազմանիւթ ճարել Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ ուրիշ ժողովրդավար երկիրներու, իր իսկ ապահովութեան համար, թէ չի կրնար կղզիացեալ քաղաքականութիւն մը վարել աշխարհի ներկայ վիճակին մէջ եւն.:

Ամէն պարագայի մէջ, բանավէճը կը շարունակուի: Փարիզի մէջ շատ գոհ են, բայց Պերլինի եւ Հռոմի մէջ թերթերը բուռն յարձակումներ կը կատարեն նախագահ Ռուզվէլթի դէմ:

Վ. Կայտա, որ Մուսոլինիի թարգմանը կը համարուի, իր վերջին խմբագրականին գլուխը դրած էր հետեւեալ խորագիրները.— «Ռուզվէլթի ռազմաշունչ քմայքները.— Ուաշինկթըն կը խափանէ խաղաղութիւնը.— Գրգռիչ շարժումներ»: Իտալացի հրապարակագիրը կ'ըսէ.

—«Ի՞նչ մտային խաւարում թելադրեց Ռուզվէլթի այդ յայտարարութիւնները, որոնք պայթելով Եւրոպայի բարեմիտ մարդոց ճակատագրական ճիգերուն մէջ՝ ի խնդիր խաղաղութեան, կը թուին կանխամտածուած գրգռութիւններ՝ պատերազմի համար»:

Եւ կ'եզրակացնէ թէ՝ Ռուզվէլթ Մ. Նահանգներու յարձակողական սահմանները երկարելով մինչեւ Հռենոս, ինքնին պարտականութիւն կը դնէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ վրայ՝ իրենց պաշտպանողական սահմանագլուխները երկարելու մինչեւ Փանամայի ջրանցքը: Մէկ խօսքով, իբրեւ խաղաղութեան խանգարիչ կը ներկայացնէ Ռուզվէլթը: Միւս թերթերն ալ նոյն լեզուն կը գործածեն, չէչտելով թէ «միջազգային հրէութիւնը գործի վրայ է նորէն»:

Փարիզի դահիճը 400 գլուխ կտրած էր

— oo —

Երէկ հաղորդած էինք թէ մեթրօ նստած ատեն յանկարծամահ եղած է Պ. Անաթօլ Տէպլէր, Ֆրանսայի պաշտօնական դահիճը:

Հանգուցեալը որդին, թոռը եւ թոռնորդին էր Տէպլէրի, վերջին շառաւիղը ընտանիքի մը որ պաշտօնական դահիճի ժառանգութիւնը կը պահէր 120 տարիէ ի վեր: Իր պաշտօնավարութեան 40 տարիներու ընթացքին կտրած է 400 գլուխներ: Մեռած օրն ալ ուրիշ գլուխ մը կտրելու կը պատրաստուէր (կ'ըսուի թէ պիտի ներեն այս մահապարտին, նկատի առնելով դահիճին մահը):

Անաթօլ Տէպլէր առաջին գլուխը կտրելու առաջնորդուեցաւ իր հօրը կողմէ, երբ 19 տարեկան էր: (1889 յունուար 1): Իր պաշտօնին համար կը ստանար տարեկան 18,000 ֆրանք, որքան ալ գլուխ կտրած ըլլար: Բայց իր վիճակը նկատի առնելով, առանին ծախսեր կը վճարէին կիյոթինի իւրաքանչիւր գործողութեան համար: Իր ամէնէն բանուկ տարին եղած էր 1921ը, երբ 23 գլուխներ կտրեց:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Զաւարեան» Ենթակոմիտէի ընկերները, 5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՊՈՒԱԼԻՒԶԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 4 փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, ընկեր Արապեաններու բնակարանը: Կարեւոր օրակարգ, պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՆԷՕՎԻԼԻ (Լիոն) «Երկաթ» խումբի ժողովը՝ 4 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 6ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայ կ'ըլլայ Լիոնի Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Հրապարակային դասախօսութիւն

ՍԱՐՍԷԼԻ «ՎԱՐԴԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Սալ Կալմանի մէջ, Առնուվիլ լէ Կոնէս: Կայարանին դիմաց:

Կը խօսի Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ ԱՐԱՄ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Անիէռի Քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ

Ղեկավարութեամբ ՄԻՇԱ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆԻ եւ կարող ուժերու:

Կը ներկայացուի «ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲ»,

Արեւելեան երաժշտութիւն՝ ղեկավարութեամբ Թաթոս ԱԲԳԱՐԻ:

Հարսնիքի շքեղ տեսարաններ եւ երկսեռ հարսնեւորներ, պար եւ սօլօներ: Մուտք՝ 10, 7.50 եւ 5 ֆրանք:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ
ԱՐՓԻԿ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆԻ

5 Փետրուար, Կիրակի երեկոյ ժամը 9ին

Salle du Conservatoire Russe, 26 Ave. de Tokio, Paris

Երգեր՝ Կլուքէ, Հէնտէլէ, Սէն Լըֆէրվէ, Ֆօրէ, Կոմիտասէ, Տուրգոմիլսկիէ, Չայկովսկիէ՝ Մուսորսկիէ, Ջերպինէ, Ռախմանինովէ:

Մուտք՝ 25, 20, 15 եւ 10 ֆրանք:

Տէր եւ Տիկին Վահան Սպէնչեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Արամ Սպէնչեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Աշըգեան եւ զաւակունք (Պէյրութ), Այրի Տիկին Եսթէր Ֆրէնքեան եւ զաւակունք (Քալիֆորնիա), Այրի Տիկին Հրանոյշ Ֆրէնքեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Այրի Տիկին Սուլթան Քէչիչեան, Պ. Մարտիրոս Քէչիչեան, Այրի Տիկին Մարի Ճրճրեան եւ զաւակունք (Աղեքսանդրիա), Պ. Նուպար Ֆրէնքեան (Գահիրէ), Այրի Տիկին Շառլօթ Ֆրէնքեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Այրի Տիկին Աստղիկ Տապանեան եւ զաւակունք եւ Տօքթ. Հայկ Տապանեան (Տիթրոյթ), Տէր եւ Տիկին Խորէն Ֆրէնքեան, Տէր եւ Տիկին Արամ Ֆրէնքեան (Մարսէյլ) Պ. Երուանդ Ֆրէնքեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Տիգրան Խան Քէլէքեան, Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Պախթիարեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Հասըլճեան, Օր. Զարուհի Մօրուքեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Միհրան Օհանեան, Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Մալխասեան (Պոլիս), Այրի Տիկին Վերժին Սպէնչեան եւ զաւակունք (Վառնա), Տէր եւ Տիկին Կարապետ Ասլանեան եւ զաւակունք (Կրընոպլ), Տէր եւ Տիկին Սիմոն Մաքինաճեան (Էքս), Տէր եւ Տիկին Վահրամ Փափազեան (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Քէչիչեան (Վիէն), ինչպէս նաեւ Սպէնչեան, Ասլանեան, Փափազեան, Քէչիչեան, Ճրճրեան ընտանիքները ցաւօք սրտի կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՎԵՐԺԻՆ Կ. ՍՊԷՆՉԵԱՆԻ

(Ծնեալ Ֆրէնքեան, Կեսարիա)

դառնաղէտ մահը:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ Թրոնշի (Կրընոպլի) հիւանդանոցին մատրան մէջ, այսօր, 4 փետրուար, շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին:

ԾԱՆ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել:

ՃԱՆԱՉԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ վերջնապէս որոշեց Անգլիոյ հաւասար սուզանաւեր չինել: Այս որոշման վրայ, Անգլիան ալ իր կարգին բազմաթիւ թորփիլանաւեր, սուզանաւեր եւն. պիտի չինէ: Ուրեմն նաւարշաւն ալ պիտի շարունակուի, ինչպէս զինարշաւը:

ՍԻՆԿԱՓՈՒՐԻ ՏԵՐԵՐԸ որոշեցին կարգ մը միջոցներ ձեռք առնել, իբրեւ բողոք նոր տուրքերու դէմ զորս 37 առ հարիւր կը հաշուեն: Այսպէս, յայտագիրներէն պիտի ջնջեն այն բոլոր չարժանիքները որ կը ծառայեն կառավարութեան եւ քաղաքապետութեան շահերուն, պիտի կրճատեն լուսաւորութիւն ալ եւն.:

ԱՆԳԼԻՈՅ ելմտական նախարարութիւնը որոշեց վերագնահատել դրամատան ոսկի պահեստը: Այս գործողութեան շնորհիւ, պահեստը, որ 126 միլիոն անգլ. ոսկի կը գնահատուի, պիտի բարձրանայ 226 միլիոնի:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏՈՔԹ. Հ. ՋԵՐԴՃԵՐԵԱՆ

Նիւթ՝ «Վաստուբականի Արծիւը եւ Կ. Խաչերը»:

ՄՈՒՏՔ 4 ՖՐԱՆՔ (թէյ եւ կարկանդակ միասին)

Տարեկան երեկոյթ—պարահանդէս

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8էն մինչեւ լոյս, Ալֆորվիլ «Հէրմիթաժ»ի հանրածանօթ եւ շքեղ սրահին մէջ:

Կը խօսի Պ. ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, մասնակցութեամբ Պ. Հայկ Թիւթիւնճեանի նուագախումբի: Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Սանուհիներու կողմէ պիտի ըլլան՝ խմբերգ, արտասանութիւն եւ զաւեշտ մը: Ընկերուհիներու կողմէ պիտի ներկայացուի 1 արարնոցԲԱՆ-ԳՈՂ

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով, դուրսէն որ եւ է բան ծախել արգիլուած է:

Մուտք 4 ֆրանք: Զինուորական համազգեստ կրողներու մուտքը ազատ է, իսկ 8էն 12 տարեկան փոքրերու համար 1 ֆր.

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ երեկոյ Փլաս Կրընէթ, Թիւ 6 սրահին մէջ (անցեալ տարուան նոյն տեղը):

Հայկական եւ արեւելեան նուագ եւ պարեր: Ճոխ պիւֆէ:

Մուտքը ազատ է:

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան վիճակախաղ

Տեղի պիտի ունենայ պարանցիկ ցերեկոյթով մը 5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 րիւ Պօսիւէ, Բարեգործականի սրահին մէջ:

Մէթրօ Կառ տիւ Նոռ և Փուասոնիէռ

Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆԻ: Վիճակախաղի տոմսերը պիտի ծառայեն մուտքի համար:

ԳՐԱԽՕՍԱԾ ՕՐ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏ. Հ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ պարահանդէսը տեղի պիտի ունենայ 18 Մարտ, 1939, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 11էն մինչեւ լոյս: Կը խնդրուի հայ կազմակերպութիւններէն չխաչաձեւել:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)
Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 5 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
DIMANCHE 5 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3957

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՒ ԱՒԵԼԻ ԳՈՐԾՕՆ

Մօտաւորապէս մէկ ամիս առաջ, պարզելով Հայկական Մշակոյթին տագնապը, կը յիշեցնէինք թէ ամէնէն առաջ Արտասահմանի գրող-բրոցներուն կ'իյնայ առպարէզ նետուիլ, խորհրդակցական ժողովներ սարքել եւ միջոցներ ճարել, գիրն ու գրականութիւնը տարածելու համար։

Մանաւանդ հիմա, երբ Հայաստանի հետ եղած խախուտ կապն ալ խզուած է,— աւելի քան երկու տարիէ ի վեր։

Տագնապը նոր չէ, բայց երթալով կը սաստկանայ. քանի որ միացեալ եւ գործօն ճակատէ մը զրկուած ենք նաեւ այս գետնին վրայ։

Ի՞նչ օգուտ աջէն ձախէն արձակուած տրտունջներէն, երբ մշակոյթին զինուորեալները իրենք իրարու կռնակ դարձուցած են։ Երբ կը գոհանան յօրանջելով, հառաչելով կամ հողմաղացներու դէմ նիզակ ճօճելով։

Գիրքերու հրատարակութիւնը դարձած է տեսակ մը բախտ։ Հայկական երգը պարբերաբար կը հեւայ, շնորհիւ անհատական ճիգերու։ Թատրոնը քաշքշուքէ մը տարբերութիւն չունի։ Գրական-գեղարուեստական ձեռնարկները կը մնան աժգոյն։ Լեզուն վերածուեր է անտէր անդաստանի մը։ Իսկ մամուլը, իբրեւ ընդհանուր երեւոյթ, կը նմանի բանջարանոցի մը ուր որոմն ու մակաբոյծ խոտերը անարգել կ'աճին։ (Խոստովանինք թէ տարիներ առաջ, Պոլսոյ եւ խաւարակուռ Անատոլուի մէջ մարդիկ աւելի ուշադիր էին, աւելի համեստ եւ բարեխիղճ, նոյնիսկ լուր մը չաքաղրած ատեն…)։

Ու վերջապէս, երեւութական է, խարուսիկ է հոգեկան կապը՝ գաղութէ գաղութ եւ սերունդէ սերունդ։ Անհատական թղթակցութիւնները կը ծառայեն միայն իրար մխիթարելու, իբրեւ տեսակ մը խնամութիւն, որ երկար չի կրնար տեւել։

Ի՞նչ ընել,— տարին տասներկու ամիս գիր գրել՝ անօգուտ է, երբ կը պակսի որ եւ է նախաձեռնութիւն, խօսքէն գործի անցնելու համար։

Այն ձեռնարկներն անգամ որ հաստատուն կը համարուին, ինչպէս Մխիթարեանց եւ Երուսաղէմի վանքերը՝ իրենց արժէքաւոր հրատարակութիւններով, սահմանափակ շրջանէ մը անդին չեն անցնիր։

Կան հաստատութիւններ ալ, ինչպէս Ամերիկայի Կրթական Ընկերակցութիւնը եւ Բարեգործականը, որոնք իրենք իրենց համար պզտիկ պատուհաններ չինած, չեն ուզեր ուրիշ լոյս տեսնել։ Իսկ Համազգայինը տակաւին չունի այնքան ուժ, բուն կրթականէն զատ գրական-գեղարուեստական անդաստան մը եւս բանալու համար։

Հրաշքի պէս բան մըն է որ ափ մը հաւատաւորներու նախաձեռնութիւնը, Հայ Գրադէտներու Բարեկամներու Միութիւնը կրցաւ տեւել եւ մէջտեղ նետել 11 հատոր գիրք,— բոլորն ալ հայկական գրականութիւն։

Դեռ չենք յիշեր զանազան թերթերու գոյնզգոյն հրատարակութիւնները, աւելի կամ պակաս գնահատելի։ (Առ նուազն հինգ թերթեր արտատպելէ վերջ առանձին հատորներու վերածեցին Րաֆֆիի գլխաւոր գործերը)։

Ուրեմն ճիգը չէ որ կը պակսի, այլ կազմակերպութիւնը։ Աւելի պարզ բացատրութեամբ՝ ընդհանուր կապ մը, որ ծառայէր տարածելու արտադրուած փաստակը, եւ նորեր արտադրելու։ Հաւաքելով կամ սաեղծագործելու մղելով։

Կարելի՞ է հաստատել այդպիսի կապ մը, թող ըլլայ պարզապէս բարոյական։

Քանի մը տարի առաջ, մետաքսէ թել մը կ'երկարէր Երեւանէն Արտասահման, եւ մարդիկ ուրախ էին։

Դժուա՞ր է այդ մետաքսը, անոր պէս բան մը երկարել գաղութէ գաղութ, իբրեւ աղբիւր ներշնչման եւ գործակցութեան։

Մենք ծրագիր չէ որ կը ներկայացնենք։ Ծրագիր կազմելու համար, անհրաժեշտ է նախ հարցը հրապարակ դնել, թերթերով, այլ մանաւանդ ժողովներով։

Դէմ դիմաց խօսակցութիւն մը՝ կրնայ լուսաբանել շատ մը կէտեր, խորհելու եւ գործելու մղել մաքի մշակները, ինչպէս եւ այն հասարակութիւնը որ կը կոչուի «ընթերցող» կամ «գրասէր»։

Ամէն պարագայի մէջ, այդպիսի խօսակցութիւն մը պիտի ծառայէր քակելու տագնապին բոլոր ծալքերը, զայն պարզելով իր ամբողջ խորութեամբ։

Ինչպէս աշխատաւորական եւ արհեստակցական տագնապին տեղ, այս հարցին մէջ ալ փաստերն ու թուանշաններն են որ աչք ու միտք պիտի բանան, անոր համեմատ ուղեգիծ մշակելու համար։

Օրինակ,— ի՞նչ կը հրատարակուի, ամէն տարի, հայկական գաղութներու մէջ։

Ո՞ր գիրքերն են որ ամէնէն աւելի կը սպառին։

Ի՞նչ մոռցուած հատորներ կամ ձեռագիրներ կան որ տպագրութեան կը սպասեն։

Հայ գրավաճառները ո՞ր աստիճան կը նպաստեն գրական-գեղարուեստական հրատարակութեանց սպառման։

Կարելի չէ՞ հարուստ հաստատութեանց վարիչները դարձի բերել, որպէսզի աւելի արդիւնաւորապէս ծառայեն Հայկական Մշակոյթին զարգացման եւն.։

Վա՜յ մեզ, եթէ Հայկական Մշակոյթն ալ պիտի վերածենք զանազան փարախներու, կամ «յարանուանութեանց»,— իմ ճրագս, իմ խունկս, իմ ժամս…

Մեր բոլոր յաւակնութիւնները դատապարտուած են դառնալու օճառի պղպջակներ, թէ չկարենանք մէկ աչքով նայիլ նա՛եւ այս տագնապին վրայ, որ կրնայ անդարմանելի դառնալ, տարիներու ընթացքին։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈԶՎԵԼԹ ԿԸ ՀԵՐՔԷ ԻՐԵՆ ՎԵՐԱԳՐՈՒԱԾ ԽՕՍՔԵՐԸ

Հռոմի ամերիկեան դեսպանին բողոքը

Նախագահ Ռոզվելթ ունկնդրութեան ընդունելով մօտ հարիւր թղթակիցներ, յայտարարեց թէ «կանխամտածուած սուտ մըն է» իրեն վերագրուած խօսքը,— «Մ. Նահանգներու սահմանագլուխը Ֆրանսայի մէջ է կամ Հռենոսի վրայ»։ Վճռապէս հերքելով որ եւ է ակնարկ Հռենոսի սահմանի մասին, Ծերակոյտի զինուորական յանձնաժողովի գաղտնի նիստին մէջ, նախագահը յայտարարեց թէ պատրաստ է դէմ դիմաց գալու այդ լուրի հեղինակին հետ։ Եւ աւելցուց թէ «Մ. Նահանգներու արտաքին քաղաքականութիւնը չէ փոխուած եւ պիտի չփոխուի»։

Ահաւասիկ իր յայտարարութեանց ամփոփումը.—

1. Մենք հակառակ ենք կնճռոտ զինակցութեանց։

2. Մենք կը պաշտպանենք համաշխարհային վաճառականութեան պահպանումը բոլոր ազգերուն հետ, մէջն ըլլալով Մ. Նահանգները։

3. Մենք կատարելապէս համակիր ենք այն բոլոր ջանքերուն որ կը ձգտին կրճատելու եւ սահմանափակելու սպառազինութիւնները։

4. Իբրեւ ազգ եւ ամերիկեան ժողովուրդ, մենք համակիր ենք աշխարհի բոլոր ազգերուն քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային անկախութեան պահպանման։

Նախագահը այս առթիւ մեղադրեց կարգ մը թերթեր որոնք չնդալից խորագիրներ եւ զարմանազան պատմութիւններ տպած էին, խեղաթիւրելով կառավարութեան մտադրութիւնները։ Ըստ թէ շատ մը թերթերու հրատարակութիւնները պարզապէս դուշակութիւններ էին։ Ծերակոյտին անդամներն ալ մեղադրանքի արժանացան։

*** Հռոմի ամերիկեան դեսպանը բողոքագիր մը ուղղեց իտալական կառավարութեան, գանգատելով կարգ մը թերթերու դէմ որոնք անուանարկած էին նախագահ Ռոզվելթը։ Մուսոլինիի թերթը, «Ճիորնալէ տ'Իթալիա» եւ «Իլ Թէվէրէ» նախագահին քաղաքականութիւնը վերագրած էին իր «մանկական անդամալուծութեան»։ Ուրիշ թերթեր գրած էին թէ նախագահը «գիւահար է եւ ախտաւոր», իբրեւ հետեւանք անդամալուծման։ «Փոփոլօ տ'Իթալիա» գրած էր.

— «Ռոզվելթի քաղաքականութիւնը աւելի քան ջղագարութիւն է։ Աշխարհի հանրային կարծիքը կը գտնուի խելագարութեան մը առջեւ, որ անսովոր պիտի չհամարուէր, եթէ նախագահական պալատը պարզապէս յիմարանոց մը ըլլար եւ եթէ իրապէս հիւանդապահներ գտնուէին հոն, փոխանակ Հրեաներու եւ յելուզակներու»։

Կարգ մը թերթեր ալ «անձնական դիկտատուրա» եւ «կամայական յանդգնութիւն» կը վերագրէին նախագահին, միեւնոյն ատեն գայթակղելի գտնելով ամերիկեան օդանաւերու վաճառումը Ֆրանսայի։ Այս առթիւ կը մեղադրէին նաեւ Ֆրանսան։ «Փոփոլօ տ'Իթալիա» կ'ազդարարէր.

— «Աննկարագրելի պատրանք մը կը սնուցանէ Ֆրանսան. որովհետեւ եթէ, հակառակ միահեծան պետութեանց ճիգերուն՝ արդար խաղաղութիւն մը ապահովելու համար, պատերազմ ծագի, Մ. Նահանգները դեռ «օ՛հ» չըսած, Ֆրանսայի սահմանագլուխը ջարդուփշուր պիտի ըլլայ»։

Անգլիոյ նոր ազդարարութիւնները

Լորտ Հալիֆաքս, Անգլիոյ արտաքին նախարարը, ճառ մը խօսելով, գնահատեց նախագահ Ռոզվելթի քաղաքականութիւնը։ Այս առթիւ յայտարարեց թէ Մեծն Բրիտանիա շոգեկինդ յառաջ կը տանի ցամաքային եւ ծովային սպառազինութիւնները, կազմ եւ պատրաստ ըլլալու համար եւ թէ անհրաժեշտ է որ փոխադարձ վստահութիւնը վերահաստատուի, նոր բանակցութիւններ փորձելէ առաջ։ «Գոհունակութեամբ ողջունելով մեր եւ Իտալիոյ յարաբերութեանց բարւոքումը, կը ցաւինք որ աւելի դժուարացած են Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի յարաբերութիւնները։ Ցորչափ կը տեւէ այս վիճակը, անկարելի է մեղմացնել ձգտումը շրջանի մը մէջ ուր մեր շահերը ուղղակի են եւ կենսական։ Եթէ ոչ-միջամտութեան քաղաքականութիւնը մէկդի դրուի, անմիջապէս պիտի աւելնայ համաշխարհային պատերազմի մը վտանգը»։

Խօսելով անգլօ-գերման յարաբերութեանց վրայ, նախարարը յայտարարեց.

— «Սուտ է թէ Մեծ պատերազմը մղուեցաւ Գերմանիոյ համաշխարհային շուկաները խլելու համար։ Ինչ որ ամէն բանէ առաջ կը փճացնէ վաճառականութիւնը՝ պատերազմն է, պատերազմի վախը։ Ոչ ոք մեզի չափ ջերմօրէն կը յուսայ որ իրականանայ Հիթլէրի նախատեսութիւնը՝ երկարատեւ խաղաղութեան մը համար, բայց ես համոզուած եմ թէ ցորչափ աշխարհը սպառազէն բանակատեղի մը կը մնայ, ներկայ դժուարութիւնները պիտի տեւեն բոլորին համար ալ, աւելի կամ նուազ չափով»։

Նախարարը այս առթիւ հաստատեց թէ մօտերս բանակցութիւններ պիտի կատարուին Գերմանիոյ հետ, առեւտրական մրցակցութեան վտանգը մեղմացնելու համար։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, նպաստընկալ անգործներու թիւը աւելցած է 1299 հոգի, բաղդատելով անցեալ շաբթուան հետ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐԸ

Անցեալ Նոյեմբերին, Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ պարի ողիմպիական մը։ Այդ առթիւ, եւ այնուհետեւ զանազան հանդիսութիւններէ վերջ, *Խորհ. Հայաստան* անուններ կուտար պարերու, ոմանք անունով շատ խորթ, բայց ոմանք տոհմիկ, որքան գեղարուեստական, նոյնքան իմաստալից։ Կ'ուզեմ արձանագրել այստեղ քանի մը անուններ այդ պարերէն.— «*Վերվերին*», «*Շորոր*», «*Կռունկ*», որոնք մենապար են կարծեմ։ «*Խորումի*», ժողովրդական խմբապար մը, զոր պարած են Երեւանի որբանոցին երեխաները։ «*Մանեմ, գզեմ, կարեմ*», ժողովրդական մենապար մը, աշխատանքի ոճաւորումով՝ ինչպէս կը մատնէ անունն ալ, զոր պարած է Ովսաննա Գալայեան, 70 տարեկան։ Այս պարի մասին կը գրէ *Խորհ. Հայաստան*.— Աշխատանքի հայ ժողովրդական պար մը, որ մինչեւ հիմա թաքնուած էր մնում մեր ժողովրդի մէջ եւ որ հայ ժողովրդական պարարուեստի բնագաւառում հանդիսանում է մի թանկագին գոհար»։ Յիշենք նաեւ «Թարս պարը», «Շավերին», «Ջոնին», — խմբական պարեր, Լոռիի շրջանէն, զոր պարած են ութ ծերունիներ։ Աշտարակի գիւղացիները պարած են «Մուտք» ժողովրդական պարը, որ, «ինչպէս կը գրէ *Խորհ. Հայաստան*, «կատարւում է հարազատ, զերծ այն աղաւաղումներից, որ մեր պարարուեստի բնագաւառն էին փորձում առնչակել ժողովրդի անարգ թշնամիներ»։ Նոյն թերթը կը յիշատակէ նաեւ Գիւմրիի (Ալեքսանդրապոլ) պարերը,— «Կենդանուրի», «Կոխ», «Թէլլօ», որոնց անունները խորթ կը թուին մեր տոհմիկ արուեստին։

Արդէն անկարելի է որ բոլոր այդ պարերն ալ անաղարտ մնացած ըլլան, ապահովաբար անոնց կշռոյթին ու շարժումին մէջ մտած են օտար տարրեր։ Բայց եւ այնպէս այն բազմաթիւ անունները, որ յիշեցինք, ապացոյց մը կը կազմեն թէ ինքնատիպ պարեր ունի հայ ժողովուրդը։ Ուրիշ առթիւ մը, յիշած եմ նաեւ Մաքսիմ Կորքիի վկայութիւնը հայկական պարերու մասին։

Այսուհանդերձ, մեր հայկական հանդէսներուն մէջ սովորութիւն մը դարձած է մեզի հրամցնել լեռնական շատկրտուք մը,— հայրեր կան, որ կը սիրեն իրենց երեխաները հագուեցնել *չէրքէզկայ*ով մը, կուրծքին վրայ քանի մը փամփշտակալ, մէջքին՝ ոչխարի կոտոշի պէս սուր մը, եւ հո՛փ-հո՛փ-հո՛փ։ Դեռ մինչեւ երէկ՝ ուրիշ զարշելի ազդեցութիւն մը մեր հարսներուն պարել կուտար ձեւով մը, զոր հայ գիւղացին կ'անուանէր «… մակել»։

Կարելի չէ՞ր քիչ մը ճաշակ, քիչ մը բծախնդրութիւն պահանջել պարի մեր սիրահարներէն, յանուն այն ժողովուրդին, որ կրնայ պարծենալ իր գեղարուեստական պարերով, այնքա՛ն այլազան։ Յիշեցէք իր գեղագիտական պարերը, աշխատանքի պարերը, նոյնիսկ երգիծական պարերը ուրիշ ազգերու անծանօթ, (օրինակ «կաղերու պարը»)։

Ափսո՛ս, պարարուեստի մէջ այնքան հարուստ մեր ժողովուրդին անունները իսկ յիշատակուած չէ պարերու պատմութեան եւ ուսումնասիրութեան յատուկ գիրքերու մէջ,— որովհետեւ մեզմէ ոչ ոք կը հետաքրքրուի այս արուեստին գեղեցկութեամբ, բայց կը ծափահարէ մեր հոգիին խորթ պարերը։

Չեմ ուզեր յիշել Լէվինսոնի ստուար գործը, որ տարբեր մտահոգութիւն ունի։ Վերջերս լոյս տեսան երկու նոր գործեր, Վէրնէր Շիփֆանի գիրքը եւ Քիւրթ Շախսի «Պարի պատմութիւնը»։ Առաջինը հարեւանցի ակնարկ մը կը նետէ պարի պատմութեան վրայ եւ մեզ կը մոռնայ, իսկ գերմանացի Շախս, նկարագրելով բոլոր ժողովուրդներու պարերը, ոչ իսկ տող մը կը նուիրէ հայկական պարին։ Միայն Ֆէրնան Տիվուար, իր գեղեցիկ գործին մէջ, էջ մը կուտայ Արմէն Օհանեանի, բայց այս տաղանդաւոր պարուհին եւս չի ներկայացներ հայկական պարը,— իր բոլոր պարերը նման են իրարու, կ'ըսէ Տիվուար, գիծը կը պակսի, միայն կշռոյթն է որ կը տիրապետէ, եւ այդ կշռոյթը՝ կիրքն է։

Ո՛չ, այս չէ մեր պարը։ Ուրեմն, երիտասարդնե՛ր, փնտռեցէ՛ք մեր պարը, հայկական պարարուեստը,— ազնուացնելու համար մեր հոգին եւ պարծենալու համար հայկական ստեղծագործութիւններով։

Ազգապահպանո՛ւմ է ոչ միայն խօսիլ հայերէն, այլ եւ արտայայտուիլ բարձրօրէն։

Դո՛ւրս ռամիկ եւ գռեհիկ ամէն բան, որպէսզի օտարը մեզ ճանչնայ մեր արժէքներովը եւ մեր բարձրութեանը վրայ։

ԱՐԱԶ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ
(Աթէնք)

Մարտիրոս Տէրտէրեան ի յիշատակ իր նահատակ ծնողաց	100
Շահէն Յակոբեան, Մարսէյլ	100
Խ. Գալֆայեան, Մոնթրոու (Վառ)	10
Գումար՝	210
Փետր. 1ի գումարը	160
Ընդհ. գումար	370

61,000 ՍՊԱՆԻԱՑԻ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Յառաջխաղացութիւնը կը շարունակուի

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, մինչեւ փետր. 3 Ֆրանսա ընդունած էին 61,159 սպանիացի փախստականներ։ Գաղթը կը շարունակուի նոյն ուժգնութեամբ, մեծ դժուարութիւններ պատճառելով տեղաւորման եւ պարենաւորման համար։

Միեւնոյն ատեն կռիւներն ալ կը շարունակուին։ Ազգայնականները շարունակելով իրենց յառաջխաղացութիւնը դէպի հիւսիս, հասան Թէր գետին ափը, իսկ ծովեզերքէն գրաւեցին Լիտակոմթէրա քաղաքը, որ 15 քիլոմեթր հեռու է Կերոնայէն (Հանրապետական զօրքին կեդրոնը)։ Առջի օր վեց անգամ ռմբակոծուեցաւ Ֆիկուէրաս քաղաքը, ուր բազմաթիւ փախստականներ ապաստանած են, Պարսելոնայի անկումէն ի վեր։ Իւրաքանչիւր անգամուն 20 ռումբ արձակուեցաւ։ Զոհերու թիւը կը հաշուեն 500։

Պարսելոնայի փապուղին (մեթրօ), որ ամիսներէ ի վեր իբրեւ պատսպարան կը ծառայէր հազարաւոր անտուն քաղաքացիներու, սկսաւ բանիլ փետրուար 3ին։ Երկու իտալական նաւեր հասան Պարսելոնա, ուտելիք տանելով քաղաքին բնակիչներուն եւ ի-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՏԱՐՕՆԻ ՍՈԽԱԿԸ ՋԱՐՆՈՒԱԾ

Français! Français! vous voulez doncme tuer ?
VOLTAIRE

Տարիներ անցան որ Շահմուրատեան ա՛լ չերգեր: Երգիչը կորսնցուցած է միակ գործիքը որով կը հանէր «հացն հանապազորդ»: Մնացեալը՝ պա՛րզ ու որո՛շ... Թշուառութեան հետզհետէ աճող հոսանքը իր ճամբուն վրայ կը քանդէ առողջութիւն, կը տորէ արժանապատուութիւն, ծերութեան վերջին օրերը կը լեցնէ լեղիով ու կը դարձնէ զայն քստմնելի ու անվերջ հոգեվարք մը:

Այսպէ՞ս ահա՝ արժանաւոր մէկ զաւակը, տարաբախտ ժողովուրդի մը:

Դաւաճա՛ն ժամանակ: Երէկ չէ՞ր դեռ... Կոկորդէն ժայթքող վայրի նժոյգը՝ Մուշի, Կարինի, Էջմիածնի մայր եկեղեցիները կ'արշաւէր ու իր մոլեգին դոփիւնով՝ գմբէթները վար կ'առնէր: Լոյս քաղաքին մէջ, վերին օրէնքներու երասաններուն ու ասպանդակներուն կը հնազանդեցնեն՝ եւ վայրի նժոյգը դուրս կուգայ կրթուած ու ազնուական: Նաև ափոթէօզը: Աշխարհի մայրաքաղաքին Սրահը կը բանայ իր նախանձոտ գիրկը ուր Մշոյ Սոխակին հագագը անլուր հնչիւններ կ'արձակէ: Անկէ վերջ, տասնեակ տարիներ, մայր բոյնէն զրկուած, կը ոստնու ճիւղէ ճիւղ, կը Թռչի ծառէ ծառ, ո՛ր քաղաքին, ո՛ր ցամաքամասին մէջ ալ ըլլան, կը բաւէ որ անոնց բունին շուրջ, ճիւղերուն տակտիքը ձայնի մը Արմէն շունչ կը քաշեն:

Ինչպէ՞ս չմտաբերել ժամանակաշրջանը նաեւ, այս անգամ այլ ափոթէօզ մը, վաւերակա՛նը: Սահմանադրութեան շրջա՞նը, ժամանակներ արբեցումի՛... Բերնէ բերան կ'անցնի սքեմաւորի մը անունը որուն կախարդանքին առջեւ ոչ ոք եւ ոչինչ կը դիմանայ, ո՛չ դասակարգ, ո՛չ մեծ ու պզտիկ, ո՛չ ազգութիւն: Աչքէ աչք կ'անցնի պատկերը սլացիկ հասակի մը. դերվիշի չափով կենդանի դէմքի մը ուր զոյգ մը աստղ անհունի հեռաւորութեամբ կը պլպլան: Աղջիկներու ու տղոց տարմեր, հոսանք առ հոսանք, ալիք առ ալիք, մագնիսացած, կը կուտակուին շուրջը: Եւ ահա՝ ուրի՛շ անուն մը Թնդացին: Մշոյ Սոխակը: Ու պատրաստութիւնը, աննախընթաց համերգի մը մէջ, այս բոլոր ուժերուն երկնասլաց մէկ հրթիռին ձեւով:

Խառնատարր հանքերէն ալ հանուած ըլլային, շնչափողային իր լարերէն անցնելով, մոգականօրէն, կը վերածուէին քիմիապէս զուտ հայկական ոսկիի: Ինչքան ալ պղտոր ու աղճատուած ըլլար շեշտը՝ իր զգայնութենէն անցնելով, կը ստանար այնպիսի ոճաւորում, Թրթռացումի այնպիսի նրբերանգներ պայծառ՝ որով հայ արուեստին անմահ հմայքէն դարերու մութը կը սրբուէր եւ կը յայտնուէր ունկնդրին՝ ազգային անխորտակելի մարտկոցի մը աստուածային հզօրութեամբ մը: Ու գին չունի այն հեշտանքը որ ունկնդիրը զուտ գեղարուեստականին հետ՝ զուտ հա՛յ գեղարուեստականը կ'ըմբոշխնէ:

Ու իսկ այդ Երգը աւելի ծառայած է՝ քան հարիւրաւոր հայատառ հատորներ, քան տարիներ քարոզ կարդացող հրատարակութիւններ, քան երկրորդական կուսակցութիւն մը ամբողջ՝ ի խնդիր ցեղային վերազարթումի: Ի լուր այդ Երգին՝ ինչպիսի՜ զարմացումի, ինչպիսի՜ զմայլանքի, ինչպիսի արբեցութեան մէջ կ'իյնային՝ ամէնէն վաւերական հայ արիւնը կրող քերթողներն իսկ այն շրջանի՝ Զարդարեան, Վարուժան, Ինտրա, Սիամանթօ, Դուրեան եւ ուրիշներ:

Հոն ուր խօսքն ու տառը անզօր էին, հոն ուր համր գիրը մուտք չունէր, այն տեղերն իսկ որ կը մնային ամէնէն աւելի անհաղորդ մշակոյթի ճաճանչումներուն՝ այդ ամէնէն անմատչելի անկիւններն ալ տոգորուեցան ու վերածնան անոր Երգովը: Ան խորտակեց ուծացման ամէնէն անառիկ պատուարներն իսկ ո-րոնց առջեւ միւս զէնքերը կը մնային անզօր: Ու գործի այն դաշտերը ուր սրբազան ու հրաշագործ Սքեմը չկրցաւ պտտիլ՝ Շահմուրատեանը եղաւ ե՛ւ իր երգին, ե՛ւ Վարդապետին պատգամատարը: Երգիչը կրնայ օր մը մոռցուիլ. ան չէ վերին տիտղոսը որ պիտի մնայ իրեն: Իր տիտղոսը՝ հայ բանուորն է որ — իր չափովը — զուտ հայկական ժողովրդական երգին յառնումը ապահովելով՝ սատարեց հայ անհատի ցեղային ինքնաճանաչման, հայ զանգուածի ցեղային ինքնագիտակցման: Մեզմէ ամէն մէկը քիչ մը աւելի ցեղայնօրէն հայ է՝ նաեւ Շահմուրատեանին շնորհիւ:

Եւ հանճարեղ վանականէն վերջ՝ ահա Շահմուրատեանը՝ նոյնօրինակ անողոք ձեռքէ մը հարուածահար... Ու այսօրուան ողբալի կացութեան առջեւ՝ երբ երախտիքի մը խորունկ զգացումը կը բարձրանայ Հայու սրտէն՝ միայն երգչի՞ն ուղղուած է ան: Ապահովաբար ո՛չ: Հայ արուեստին ճշմարիտ սպասարկուները՝ իրենց արուեստին կից, անոր հետ խառն, անոր հետ-միաձոյլ՝ միշտ ցեղային առաքելութիւն մըն ալ կատարած են: Շահմուրատեանին երգը, զուտ գեղարուեստական հաճոյքին հետ, անոր միջոցով, հայ արուեստի մը գիտէին, վերանորոգման ու վերստեղծման ալ ծառայած է որոշ չափով: Զգացողութեան այն անիմանալի ճանապարհներով, անցեալ յորդակուտակ հարստութեանց խորհրդաւոր գիտութեամբը որոնցմով իր բնազաւառը օժտած էր զինք, ինչ հնչի՛ւն, ինչ ե՛րգ, ինչ ձայնական հազներգութի՛ւն, ո՛ր

Եւ հիմա՝ Մշոյ Սոխակը ինկեր է վիրաւոր: Եւ հիմա՝ անտարբերութիւն, մոռացումի ապերախտ, հակաբարոյական փոշին կը լեցուի ու կը դառնայ ապաժամ ու զորշ պատանքը իր ծերութեան: Արտասահմա՛ն, Թոյլ պիտի տա՞ս: Տարոնցինե՛ր, Սասունցինե՛ր, Կարնեցինե՛ր, Հայե՛ր Արարատեան դաշտի՝ Թոյլ պիտի տա՞ք: Դեռ երէկ էր, դեռ երէ՛կ: Ակա՛նջ դրէք՝ իր որոտագոռ ձայնը կը լսուի դեռ...

Կանգնէ՛, Արտասահման: Քանի ուշ չէ՝ տէ՛ր քու հարկդ: Ինչո՞ւ պիտի չփացնես մի՛շտ միեւնոյնները, վարպետորդինե՛րը, մի՛շտ նուազ արժանաւորները: Քանի ուշ չէ՝ տէ՛ր քու հարկդ: Իր կեանքը եղաւ անբասիր: Իր ճակատը՝ գաւառական մոլեռանդ հպարտութեամբ մը միայն սեւցաւ: Բայց հիմա, իր հուսկ ծերութեան ժամուն ինկեր է... Դաժան ապերախտութեան պատմական փաստ մը եւս չէ՛ որ պէտք է աւելնայ: Եթէ ո՞չ՝ գալոց սերունդին դատաստանը խիստ կ'ըլլայ: Այնպէս ինչպէս այսօր մենք նախատինքի սեւին կը դամենք Ադամեաններուն, Դուրեաններուն Մեծարենցներուն այն անարժան ժամանակակիցները որ անխնամ ու անօթի մեռցուցին զիրենք, այդպէս ալ՝ կուգայ սերունդ մը որ ափ մը կուտ չլացուած ըլլալուն համար Մշոյ վիրաւոր Սոխակին՝ Թուք ու մուր կը նետէ մեր ճակտին: Պիտի սպասե՞նք որ մեռնի՞: Ցուղարկաւորի մասնակցութեան մրցանի՞շը պիտի պահենք միշտ:

Ոտքի՛, Արտասահմա՛ն: Ուշ չէ դեռ: Ոտքի՛, Լոյս Քաղաքին երաժիշտնե՛ր, գեղասէրնե՛ր, մտաւորականնե՛ր: Երէց եղբայր մը անձկութեան մէջ է: Մեծարե՛նք Երգիչը, մեծարելու համար հայ արուեստը: Բոպէ մը մոռնանք մեր կեանքը,— որքան ալ դաժան ըլլայ ան,— ծառայե՛նք ուրիշին, լաւագոյն կերպով ծառայած ըլլալու համար մե՛ր հաշւոյն: Ուշ չէ դեռ: Երբ գիտակցութեան շողը կը վերադառնայ դեռ երբեմն պայծառացնելու համար դալուկ դէմքը: Նախ՝ արժանավայել հանդիսութեան մը մէջ՝ տըւէ՛ք իրեն գերագոյն հեշտանքը արդա՛ր մեծարանքին: 18րդ իմացական դարուն մահամերձ իշխանը, երբ ամբողջ Ֆրանսան ոտքի՝ պատիւ ու յարգանք կը դնէր իր մեծագործ յոբելենական արարողութեան, երբ վերջին երկու խօսք կ'աղերսէին իրմէ, հազիւ կրցաւ կանգնիլ օթեակին մէջ ու անսահման յուզումէ մը խեղդուած «Français! Françai! vous voulez donc me tuer?», արտաբերեց ու ինկաւ Թիկնաթոռին մէջ: Այդպէս ալ՝ Թոյլ տուէք որ մեր անմահ Երգիչը կարենայ մըրմնջել, խօսքին պատուաբեր առումով.

— «Հայե՛ր, Հայե՛ր, ուրեմն զիս մեռցնե՞լ կ'ուզէք»:

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ԷՋ ՄԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

«ԸՆԹԵՐՑՈՒԱԾՍ ՅԵԼԻՑ»

»»» · «««

Ժամանակակից քառորդ դար պատմութեան մէջ, ահա, այս երկրորդ անգամ ըլլալով, եւրոպամերիկեան քաղաքակրթութիւնը իր պատկառանքին եւ զօրութեան բովանդակ ծանրութեան տակ, հանդիսատես կ'ըլլայ Նոր Ելքի մը (Exode): Առաջինը, հա՞րկ է արդեօք յիշեցնել հայկական Ելքն է, մարտիրոսական գնացքը անապատէ անապատ, հովիտէ հովիտ, ձորէ ձոր, լեռնէ լեռ: Իսկ բառը, Ելք, աւանդական անունն է, տիտղոսն է այն նախապատմական գնացքին՝ զոր քալեց Եբրայեցի ժողովուրդը, Մովսէսի եւ Ահարոնի առաջնորդութեամբ, եւ Եհովայի երկիւղի ու տեսակ մը յանդիմանական հսկողութեան տակ: Հրաշք գործելու ձեւով նախ Կարմիր ծովը կամ Եղեգնածովը կը ծակէ ու ցամաքաթեւ կը գործէ, միւս կողմէն՝ հէք գաղթականները հազարումէկ ըսպառնալիքներու տակ կը ճնշէ, հաւատարմութեան ամենաթեթեւ յանցանքներու համար, որոնք անխուսափելի էին այդ... Քառասնամեայ Ելքի միջոցին:—

Ահա, համառօտիւ, Եբրայականը:

Բայց հայկականը,— գլեց անցաւ բոլոր հին ու նոր, նախապատմական ու պատմական ելքերէն, գլխաւորաբար այն պատճառով որ մեր Ելքը, մեր երէկի Թոպամահ ու անարդարաբար մահացող բիւրաւոր սերունդը հզօրներու անտարբեր աչքին տակ կատարեց անոնց նիւթական ու բարոյական մեծութեան նպաստող իր չարչարանքը: Փարաւոն, համեմատաբար գթոտ ու բարեացակամ արքան, անհրեւոյթ Եհովայի մը անազդեցիկ սպառնալիքին տակ, իր սեփական ներշնչումէն մղուած զանազան միջոցներով աշխատեցաւ կասեցնել Եբրայական Ելքը, խմա մարտիրոսութիւնը: Մտիկ չըրին քալեցին: Եբրայական յոխորտութիւնը կը տանէր զիրենք առանձին կալ ու մարդ հանդերձելու: Ցամառ ժողովուրդի մը ճակատագրական վաղքին անդրանիկ նմոյշը, որ դեռ վերջացած չէ, բայց վճռական փուլի մը մէջ կ'երեւի Պաղեստինեան հարթադետնին վրայ:

Հայուն Ելքը դիտեցին ու հիացան մեզ դէպի ազատագրական կռիւ մղողները: Դիտեցին, Թէ ինչպէս ափ մը ժողովուրդին մէկ մասը սպառազէն կը ճակատի սուրի, տէգի, անվեհեր կուրծք մերկացնելով հասարակաց իրենց Եւրոպացիներուն սոսկին, եւ միւս մասը, ամէնէն արիւնոտ տառապանքներուն մէջ՝ աչքը տեւին դարձուցած՝ իր հերոսներուն կողմը, բախտորոշ մաքառումներուն, մարդախանձ ոզորումներուն վախճանին կը սպասէ, պատմական նոր անկախութեան շրջան մը վերսկսելու համար:

Ու յաղթականները, հիացկոտ ու զովաբան, Լոյտ Ճօրճ արտասանեց, եւ Զըրչիլ շարունակելով ուրբել գալարել իր հաստ բթամատը՝ Թշնամի ոջիլներ կոտրելու համար,— այո, յաղթականները կը սպասեն համբուրելու Հայ Ֆէտային, ու անոր ցեղակիցները բարձրացնելու Փոքր Ասիոյ աւազանին վերելքը:

Եւ, ոհ, ինչ հեղնութիւն կամ զուգադիպութիւն դէպքերու, Հայկական Ելքին պատասխանատու Թուրք իշխանաւորներուն անգլեւֆրանսական աւետաւոր պաշտպանութեան պաշտօնական լուրը, պատգամը կը վճռէր տալ Կ. Պոլսոյ Սպանիական դեսպանին, իբրեւ միջնորդին չէզոք պետութեան:

Եւ այդ ճակատագրական Թուականէն հազիւ քառորդ դար վերջ, այսօր միեւնոյն ասպետական Սպանիոյ մէկ կարեւոր մասին հիքցած սերունդը կը մտնէ միեւնոյն ելքի ճամբան, ճարահատ եւ յուսահատ, եռամեայ անլուր փորձութիւններուն իբրեւ վախճան, ոչ տաք, ոչ պաղ արտասահմանը գտնելով իր քայլամոլոր պըպտումներուն առջեւ...

«Ընթերցուածս յԵլից» — Ու ըսաւ ճակատագիրը — Դուն պիտի տառապիս, Սպանիա, քաղաքակրթութեան երկու պարիսպներու միջեւ, ինչպէս Հայկական Ելից հարազատները յուսարեկութեան, լքումի, նախատինքի յետին չափերուն հանդուրժելու պարտաւորուեցան... յետ մահու իսկ իբրեւ մեռել, իբրեւ ոսկր, իբրեւ գանկ բացը մնալու համար:

«Ընթերցուածս յԵլից» — ինչո՞ւ դարերով կարդացեր ենք, ու կը կարդանք դեռ մեր մնացած տաճարներուն մէջ ալ, Եբրայական Ելքին ասուլիսները, որոնք բնագիրէն շատ աւելի խոր դրոշմուեցան մեր ցաւատանջ եւ մաքանց մորթին վրայ: Առանց երբեք դէշ ըսելու այդ Ելքին համար որ, իր կարգին, հպարտ ու գործունեայ տարրի մը մարտիրոսագրութիւնն է, եւ գիտենք Թէ ան կը կարդացուի, կը սերտուի յաւէտ Սինակոկներուն եւ տաճարներուն մէջ, մե՞ղք կ'ըլլայ արդեօք, երբ մենք սկսինք մեր սեփական Ելքը կարդալ մեր, աւաղ, անարձանագանդ ժամերուն եւ ժողովներուն մէջ:

«Ընթերձուացս յԵլից»— կարդալ, այո, մեր ժամերուն մէջ տխուր հէքեաթը քաղաքակրթիչ ազդեցութիւններուն, որոնք տակաւին կը յաւակնին կառավարել տիեզերքին բնակուած կարեւոր մասը, կարդալ մեր հերոսապատումները եւ վերծանել խժդժութիւնները մեր Ելքին, անոր զանազան եւ զարմանազան դրուագները:

Այո, յոյժ ցաւալի եւ արհաւրալից իսկ է Սպանիական Ելքը, որուն դառնութիւնը չկրցաւ մեղմել նոյն իսկ Տօն Քիչօթի արհամարհանքը ընդդէմ բռնութեան, ընդդէմ ամէն կարգի յաւակնութիւններու, ընդդէմ խաբէութիւններու, բայց Հայկական Ելքը, գիտէ՞ք, ինչ զարհուրելի կտտանք, ըկանք, չարչարանք եղաւ անթիւ մըղոններով տարածութիւններու վրայ, յաճախ հեռի «քաղաքակրթութիւն» կոչուած միականի ու կաղ Պոլիփեմի չփումէն:

«Ընթերցուածս յԵլից» — Ուր որ այս պահուս Հայորդի մը կայ եւ կը կարդայ Ֆրանսական եւ հայ Թերթերուն մէջ կսկծալի մանրամասնութիւնները սպանիական սպանդին, այս նորօրինակ պատարագին, որ կը մատուցուի, հայկականէն վերջ, եւրոպամերիկեան սեղանին վրայ, կ'անդրադառնայ իսկոյն իր երէկի ճակատագրին, աղօտ կամ պայծառ պատկերացումներ ընելով աղեկտուր, չարակտուր տեսարաններուն: Ամբողջ գիւղեր, զոր օր. տեղահան եղած, մինչեւ հինգ քիլոմեթր միջոցի վրայ եղկելիներու տողանցքը, եւ այսպէս շարունակաբար, կտրելով նետելով քիլոմեթր քիլոմեթրի վրայ, տեսակ մը դանդաղաքայլ կառախումբ ստեղծումն քաղաքակրթութեան մարդերուն մէջէն, արիւնոտ, վարդակարմիր: Ո՞վ կը համարձակի հիմա ի յանցանս կամ ի մեղս գրել այս պուտ մը վերյիշումը աղէտքի ծովէն, երբ նուազագոյն չափի վրայ նոյն աղէտքը կը նշմարենք:

«Ընթերցուածս յԵլից», — Եթէ բարբառոյ ռամկին ոչ ի ճահ թուիցի հնչել՝ յեղջիւրս խորանին, բե՛ր առից զգրոցն, զի զտոյգն պատմեսցուք զորոց ընդ մեզ անցին անցք: Թէ որպէս երբ ի պատերազմի անդ յաղթողք՝ ետուն տանել պատգամ առ — Հագարացիս, ի տանէն Հագարայ աղախնոյ, զարդիս «Թուրք» կոչեցեալս, առնել ընդ նոսա որպէս արասցեն նոքին ինքեանք ընդ Հայս ...

Եւ այսպէս պատրաստել Հայոց Նոր պատմութիւնը, ներկային ու ապագային համար, հաստատապէս գիտնալով հանդերձ, Թէ ԵԼՔ չարչարանք չի ներշնչեր միայն, այլ նաեւ ՎԵՐԵԼՔ, ի բարձունս ելանել, եւ անկէց հնչել արիական նուագներ, մեր բարձրաւանդակներուն վրայ:

Honni soit qui mal y pense!

***

ԻՐԱՎԷՊ—ՄԱՆՐԱՎԷՊ

Գաւառէն իրավէպ մը կը հաղորդեն ինծի: Հայ ուսանող մը եւ հայ ուսանողուհի մը, որոնք կը բնակին ի... յարմէ հեռու քաղաքներու մէջ, ... մը կը ծանօթանան, կը պարուրուին փոխադարձ համակրութեամբ մը եւ կ'որոշեն Թղթակցիլ:

Իրենց Թղթակցութեան մէջ անոնք կը խօսին Ֆրանսական գրականութեան ու արուեստին, ինչպէս նաեւ հայկական մշակոյթին մասին:

Երկուքն ալ ունին հայր ու մայր: Հայուհիին ծնողքը կը Թոյլատրէ նամակագրութիւնը, գիտնալով որ այդ գիրերուն մէջ մտային հարստութիւն մըն է որ կը հասուննայ:

Տղուն հայրը բարի է, սակայն մայրը նախապաշարութիւնը յանձնած է իր կնոջ որ, խոստմնալից կեսուր, կ'առնէ մկրատը, կը կտրէ Թղթակցութեան Թելը, հետեւեալ ձեւով.—

Օր մը, նամակատուփին մէջ կը գտնէ կապոյտ պահարան մը, ուղղուած իր տղուն: Պահարանին կանացի հասցէն կարդալով կ'իմանայ որ գրողը աղջիկ մըն է: Էգի հոտառութեամբ ու եւայական երեւակայութեամբ կ'ենթադրէ որ պահարանին մէջ կան սիրոյ լարեր, վարդի թերթեր, քիչ մը լուսնի շող, խուրձ մը մազ, նայուածք մը, շիթ մը արցունք, սիրերգի մը յորդորակը եւ բոցեղէն համբոյր մը:

Կը դայթակղի ու կը սարսռայ, կը սրտմտի ու կը դայթակղի: Ու կը բանայ պահարանը:

Նամակին Ֆրանսերէն գիրերը ապշութեամբ կը նային տարանդաւոր կեսուրին թթուած երեսին: Այս վերջինը յուսախաբ կ'ըլլայ պահարանին մէջ չգտնելով պատկերը նետահար սրտի մը, բոլոր սիրավառ ծաղիկ մը բոցերը կրակէ մելանի մը:

Նամակին մէջ վարժ գիրով մը շարուած, միայն բառե՛ր, բառե՛ր ու բառե՛ր...

Իր տասնամեայ տղուն կուտայ նամակը որ կարդայ ու Թարգմանէ: Մանչուկը չի կրնար ամբողջովին կարդալ ու կարդացած մասերէն ալ շատ բան չի հասկնար: Վերջապէս կը բռնուի մեղաւոր տող մը:

— «Ասկէ առաջ մէյ մը Լամարթինը սիրած եմ, մէյ մըն ալ Ալֆրէտ տը Միւսէն...»

Մայրը կ'աղաղակէ.

— Վա՜յ լկտի աղջիկ, առանց ամչնալու կը խոստովանի որ արդէն երկու հոգի սիրած է:

Ու կը հրամայէ մանչուն.

— Կարդա՛, կարդա՛: Գործը դուրս տալ սկսաւ: Ո՛վ գիտէ դեռ ի՛նչ խայտառակութիւններ գրած է: Կարդա՛:

Նոր խայտառակ տող մը.

— Հիմա Պոտլէրի բարձունքներուն վրայ եմ...

— Կեցի՛ր: Վա՜յ անամօթ աղջիկ: Հիմա Պոտլէրին բարձունքին վրայ է եղեր: Աղջիկ վիճակովը լեռան վրայ ի՞նչ կը փնտռէ: Կարդա՛ հիմա:

Տղան կը շարունակէ.

— «Շաբաթէ մը ազատ պիտի ըլլամ երկու օր: Մտադիր եմ այդ երկու օրը ըլլալ Լը Քոնթ Տը Լիլին հետ:»

Մայրը կ'աղաղակէ.

— Հէ՞, հէ՞, հէ...: Քոնթի՞ն հետ, Լիլի Քոնթի՞ն հետ...: Վա՜յ փուստ... Վա՜յ աներես...

Ու մայրը կը հանդրիճէ թեւերը եւ անմիջապէս վսեմ ոճով նամակ մը կը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Այո՛, եւ այդ պատահում է հէնց այն ժամանակ, երբ բացակայ են Ոստանից Թէ Թագաւորը եւ Թէ զօրքերը:

— Ի՞նչ պիտի անենք ուրեմն:

— Դու պիտի ծածկես Թագուհուց այս նորութիւնը եւ ուրիշ ոչինչ. իսկ մենք կ'անենք այն, ինչ որ պարտաւոր ենք: Այժմ ես գնում եմ բերդակալի մօտ:

Այս ասելով իշխանիկը ողջունեց մօրը եւ շտապ քայլերով դուրս գնաց դահլիճից:

Գոհար իշխանուհին շուարած եւ մոլոր ուղղուեցաւ դէպի իւր կացարանը:

Գ.

ԴԱՅԵԱԿԻ ԶՐՈՅՑՆԵՐԸ

Դահլիճից հեռանալով, Թագուհին մտաւ իւր առանձնարանը հոգեպէս յուզուած: Առաստաղից կախուած արծաթէ կանթեղի լոյսը տկար ու տըժգոյն Թուաց նրան, Թէպէտ իւր հրամանովն էր, որ միայն մի ճրագ էր վառւում իւր քնարանում: Ուրիշ անգամ այդպիսի Թերութիւն նա չէր նըշմարել այնտեղ. բայց այժմ չկարողացաւ հաշտուիլ փոքրիկ ճրագի հետ:

— Լոյս տուէք, առանց այն էլ սիրտս մթապատ է, բացականչեց Թագուհին եւ դիմեց դէպի նեղ, կամարակապ պատուհանը, որ նայում էր լուսնի լուսով լուսաւորուած Գեղայ լերան բարձունքներին, եւ որտեղից հով էր անում սենեակը:

Կանգ առնելով այնտեղ, նա սկսաւ անյագաբար ընչել Թարմ օդը, կարծես կամենալով մեղմել նրա զովութեամբ իւր սիրտը վառող կրակի տապը:

Նաժիշտներից մինը ներս բերաւ իսկոյն ոսկեզօծ հնդճիւղեան ճրագարանը եւ դրաւ ընկուզեայ շինած եւ սատափով ու փղոսկրով զարդարած նպոյրի (բոլորշի սեղան) վրայ:

Սենեակը լուսաւորուելով՝ երեւան հանեց հինաւուրց արհեստի նրբաճաշակ զարդարանքները, որոնցով գեղարուեստասէր Տրդատը դարեր առաջ պաճուճել էր տուել իւր սիրարժան կնոջ՝ Հայոց Թագաւորի Օրիորդի եւ յաւերժական կուսի գիշերային հանգստարանը: Դղեակի ուրիշ շատ սենեակների նման քարաշէն էր եւ այս առանձնարանը, միայն այն զանազանութեամբ, որ սա կերտուած էր ընտիր, գոյնզգոյն քարերից: Պատերից իւրաքանչիւրը բաժանուած էր չորս կամարամասի, հնդական զոյգ որմասիւներով, որոնք հաստատուած էին զօտեզարդ պատուանդանների վրայ: Նրանց յոնիական խոյակները միաւորում էին չորս կիսաբոլոր կամարներ: Պատերի հարթ ու ողորկ մասերը շինուած էին սպիտակ, սիւներն ու կամարները՝ դեղնագոյն քարից, իսկ պատուանդաններն ու խոյակները հըրաշէկ պորփիւրից: Որմնասիւներով բաժանուած մասերում մէջ ընդ մէջ շինուած էին կամարազարդ խորշեր, որոնց ներսը կերտուած էր յախճապակեայ գոյնզգոյն աղիւսներից, իսկ ճղերքը զարդարած ծիրանաքարի մանեկաձեւ գօտիներով: Իւրաքանչիւր երկու խորշերի մէջտեղը գըտնուող հարթ տարածութեանց վրայ քանդակուած էին դրասանդներու ծաղկանկարներ:

Սենեակի ձեղունը գմբեթարդ էր, զարդարուած սեւ ու կարմիր քարերի ծաղկաձեւ շարուածքներով. իսկ առաստաղը պատերի հետ միաւորող քառանկիւնները՝ պճնուած խորշխորշեայ ոսկեզօծ միւսխոններով:

Պատերից երկուսի վրայ շինուած էին երկ-երկու նեղ, բայց երկար ու կամարաւոր պատուհաններ, եզերուած պորփիւրեայ մանեկաձեւ գօտիներով:

Համակ քարաշէն այդ սենեակի հետ գեղեցիկ հակադրութիւն էր կազմում Թագուհու քնարանը, որ բռնած էր սենեակի աջ անկիւնը ոսկեզօծ մետաքսեայ ծիրանեգոյն առագաստներով եւ զարդարուած ոսկեթել ծոպերով ու փնջերով: Դայեակը մօտենալով մահճին՝ բացաւ նրա ծանր առագաստները եւ երեւան հանեց հարուստ դիպակներից ու Նրբահիւս բեհեղներից պատրաստուած անկողինը. գըրուած պարսկական Թաւշեայ ծաղկանկար բարձերով: Ապա դառնալով Թագուհուն՝ մեղմ ձայնով հարցրեց.

— Կը կամենայի՞ք, Մեծափառ, այժմէն իսկ հանգստանալ:

— Այո՛, այժմէն իսկ, սաստիկ յոգնած եմ, պատասխանեց Թագուհին եւ երեսը պատուհանից դարձնելով, հրամայեց նաժիշտներին իւր հանդերձը հանել:

Բայց նրա երեսն այդ միջոցին արտայայտում էր ոչ Թէ յոգնածութիւն, այլ ներքին, հոգեկան յուզմունք, որ սակայն մի գրաւիչ փայլ էր տալիս նրա գեղանի դէմքին, լուսալիր աչքերին, նազելի հասակին եւ դշխոյեան սիգաճեմ շարժմանը:

Երկու նաժիշտները միաժամանակ մօտեցան նրան: Հանեցին նախ Թագուհու սովորական զարդերը, որոնք էին իւր բիւզանդական ծանրագին ապարանջաններն ու գինդերը. ապա ոսկեհուռ մանեակը՝ որ գրկում էր նրա փղոսկրեայ պարանոցը, գոհարազարդ գօտին՝ որ սեղմում էր նրա նազիկ իրանը մետաքսէ նուրբ պատմուճանի մէջ, եւ ձախ ուսի վրայ փայլող յակինթէ ճարմանդը, որով կոճկուած էր իւր հարուստ կուրծքն սքօղող ոսկենկար բաճկոնակը: Արձակեցին նոյնպէս մարգարտեայ վարսակալը, որ ամփոփում էր նրա մազերը յունական տարազով: Հարուստ հիւսերը ոսկեկապերից ազատուելով՝ ալեծածան սփռուեցան նրա կիսամերկ ուսերի եւ կրծքի վրայ:

Կիսով չափ հանուելով Թագուհին նստեց մահիճի վրայ եւ պահանջեց իւր սաղմոսարանը:

Նաժիշտներից մինը մօտեցաւ քնարանի սնարին եւ այնտեղ դրուած փոքրիկ դարակից հանելով ոսկեկազմ եւ ակունքներով զարդարած մի գիրք համբուրեց այն եւ տուաւ Թագուհուն, ընդ նմին մօտեցնելով նրան ճրագարանը:

— Այժմ արդէն գոհ եմ, գնացէք եւ հանգստացէք, այս գիշեր ինձ մօտ կը մնայ Սեդան, ասաց Թագուհին նաժիշտներին:

— Բայց միթէ՞ չէիր կամենալ մի բան ճաշակել, գորովալից ձայնով եւ հոգատար եղանակով հարցրեց Սեդան մօտենալով Թագուհուն:

— Ճաշակե՞լ... ո՛չ:

— Կամ ըմպել մի գաւաթ օշարակ:

(Շար.)

գրէ աղջկան, ըսելով ի մէջ այլոց.

— Գնա բանդ, գնա ճամբադ, գնա Գում լեռ, գնա Լիլի Քոնթիդ հետ ու. Ճոդ տուր տղուս օձիքը: Իմ տղուս բերանը դեռ կաթ կը հոտի ու ճակատը մխտոն: Գնա՛, գնա՛ Աբթէննեւ, Մարթէնները հետ, միւսիւ Ալֆրէտները հետ: Իմ տղաս դեռ շատ պզտիկ է ամուսնանալու համար, իսկ ամուսնալուծուելու համար դեռ ծընած չէ:

Հէք արմենուհին կը խղէ յարաբերութիւնը: Արմենուհին ուշ վերահասու կ՚ըլլայ իրողութեան: Կը գրէ, կը աղաչէ: Անկարելի կ՚ըլլայ պատասխան ընդունիլ: Մայրը լաւ շանդած էր ամէն բան: Սիրտը բուրեղ բաժակ մըն է, ըսած է բանաստեղծը, երբ անգամ մը փշրուի ալ չի շինուիր: Երկու բաժակ փշրուած էին, միակ հարուստով:

Կ՚անցնին օրեր…

Տղան կ՚երթայ, դառնալով, պարապը բաժ:

Կը սկսի պարել պարերուն ամէն տեսակը — կմախքներու պարը, կարապին մահը, վերջին Հայերուն պարը, այլասերումի պարը, Հայը Հայ չըլալու պարը, մայրական նախանձի պարը, ազատութեան պարը եւ վերջապէս օտար աղջիկ առնելու պարը:

Ու օր մըն ալ մայրը կը տեսնէ որ եղած է կեսուր: Ու ոչ միայն կեսուր, այլ եւ մեծ մայրիկ: Եւ կեսուրը օտարազգի հարսի մը որ ունի դալամով շպռւած յօնքեր, ոսկեջուրէ դուրս ելած մազեր, նկարիչի մը աշխատանոցին նոր ելած այտեր ու մանաւանդ հասակ մը բարակ ու բարձր: Տղուն հասակէն աւելի բարձր:

Եւ ի՜նչ բարեբեր աղջիկ, Աստուած իմ: Ի՜նչ բարձր ու բարձրացնող աղջիկ: Օտար այս հարսը ինքն ալ նկատելով որ իր ամուսնոյն հասակը իրմէ ցած է, կը մտածէ ամէն գինով բարձրացնել հայ տղուն հասակը:

Ու տարին մը կը յաջողի:

Կը բարձրացնէ իր ամուսնոյն հասակը, անոր նուիրելով… եղջիւրներ:

Մ Ա Ն Ր Ա Վ Է Պ

Ֆրանսացի բարեկամի մը տանը մէջ ծանօթացայ դանիացի պարոնի մը որ չորս տարի առաջ ապրած է խորհրդային Հայաստանին հիւպատոսական աթուին՝ Մոսկուայի մէջ: Դանիացին ըսաւ, ի մէջի այլոց.

Անշուշտ գիտէք որ խորհրդային երկիրներու մէջ մամուլի ազատութեան շուքն անգամ չկայ: Արգիլուած է բողոքն ու երգիծանքը: Մարդկային միտքը սակայն, նոյնիսկ այդ անօրինակ բռնութեան տակ, անկարելի է որ ապրի առանց քննադատելու կամ հեգնելու: Այնտեղ մարդիկ իրենց շատոնց յոր-դած դառնութիւնը արտայայտելու համար կը ստեղծեն մանրավէպեր, անոնց մէջ խտացնելով շատ խօսուն պատկերներ խորհրդային կեանքէն: Մանրավէպերը ցած ձայնով կը փոխադրուէին շրթունքէ ականջ ու մէկ ժամի շրջաթուան մէջ շրջանը կ՚ընէին ամբողջ երկրին: Ամէն օրէնք, ամէն իրողութիւն, ամէն վիճակ կը պատկերացուէր փոքրիկ մանրավէպով մը: Այդ մանրավէպերը կարելի է անուանել ժողովրդական զուարթ վարդեր, եղաեւի լուսաներ կամ սրամտութեան փայլակներ: Անոնցմէ ոմանք շատ յաջող են, ուրիշներ կան որ միջակ են ու մաս մըն ալ կայ որ անթարգմանելի է, բառախաղ ըլլալով: Առեն մը մեծ յաջողութիւն ունէին անոնք: Բաւէք եւ Մանուիլսկի սովորութիւն ունէին դառնոնք հիւրընկալելու եւ անմիջապէս հիւրերուն պատմելու զանոնք ամէն ուրախ շրջանակի մէջ: Վերջը, կէփէուն խիստ գրաքննութիւն հաստատեց այս անմեղ զրպարտութեան վրայ: Բաւէքը եւ Մանուիլսկին հրաւիրուեցան… կարգի: Հրաւիրուեցան յաւիտենական …լռութեան:

Ահաւասիկ փոքրիկ փունջ մը այդ մանրավէպերէն:

Ցոյց տալու համար թէ համայնավարները ինչքան աժան կը գնեն ու ինչպէս սուղ կը ծախեն ամէն բան, կը պատմուէր հետեւեալը.—

Նիւթապէս փճացած ծերուկ մը, որ մը իր տան մէջ, հին սնտուկի մը յատակէն կը գտնէ արծաթ դգալ մը: Ծերուկին դողացող ձեռքերով արծաթ դգալը բռնած կ՚երթայ Տորկսին, ուտելիք մը գնելու համար: Տորկսինի պաշտօնեան կ՚առնէ արծաթ դգալը, կը կշռէ ու կ՚ըսէ.

— Կ՚արժէ եօթը կոպէկ:

Խեղճ ծերուկը կը հարցնէ.

— Ի՞նչ կրնամ գնել այդ գնով:

Պաշտօնեան կը պատասխանէ, ցուցակի մը վրայ նայելով.

— Թիթեղէ գդալ մը:

×

Իր ամբողջ ունեցածը ծախծխած կեռած ծերուկ մը ինկած է սեւ թշուառութեան մէջ եւ քանի օր է որ փորանը փշրանք չէ դրած: Իբրեւ վերջին հարստութիւն ունի երկու ոսկի… ակռայ: Անշուշտ նախապոլշեւիկեան շրջանէն:

— Ծախե՞լ երեք հատ ոսկի ակռաները: Ծերուկը կը մտածէ.

Ներս թէ չծախել: Ահա հարցը: Եթէ չծախեմ՝ ի՞նչ պիտի ուտեմ: Իսկ եթէ ծախեմ՝ ի՞նչպէս պիտի ուտեմ:

×

Համայնավար ուսուցիչ մը, փոքրիկ մը դասի կը հանէ, տեսնելու համար թէ աշակերտը կը ճանչնա՞յ գոյները: Խաւաքարտի մը վրայ գոյն մը ցոյց տալով կ՚ըսէ.

— Աս ի՞նչ գոյն է:

— Սեւ է:

— Կեցցէ՛: Ի՞նչեր գիտես սեւ գոյնով:

— Ֆաշիստները ու քահանաները:

— Կեցցէ՛: Աս ի՞նչ գոյն է հապա:

— Մոխրագոյն:

— Կեցցէ: Ի՞նչ բան գիտես մոխրագոյնով:

— Մեր կերած հացը:

— Կրծէ՛…: Իսկ աս ի՞նչ գոյն է:

— Դեղին:

— Կեցցէ: Ի՞նչ գիտես դեղին գոյնով:

— Մեր բանուորներուն երեսները:

— Կորսուէ՛:

×

Հայր մը իր տասնամեայ տղուն հետ կ՚անցնի Մոսկուայի Կարմիր Հրապարակէն ուր կը գտնուի Լէնինի դամբարանը:

Տղան կը հարցնէ հօրը, ցոյց տալով շիրիմը.

— Հայրիկ, ի՞նչ է աս…

— Լէնինի գերեզմանն է, տղաս:

— Լէնինը ո՞վ է, հայրիկ…

— Լէնի՞նը… չե՞ս գիտեր, տղաս, թէ ո՞վ էր Լէնինը…

— Չեմ գիտեր, հայրիկ…

— Ամօթ է, տղաս… Լէնինը այն մարդն էր որ մեր շղթանները քակեց, հանեց…

— Ո՞ր շղթանները, հայրիկ…

— Ի՞նչպէս թէ ո՛ր շղթանները… մեր ոսկի ժամացոյցներուն շղթաները:

×

Հիմա խորհրդային երկիրներու մէջ, խիստ հալածանք կայ մանրավէպերու դէմ:

Քանզի դրախտի կառավարութիւնը չուզեր որ իր բնակիչները խնդալէ… սպառուեն:

Զուզեր նաեւ որ իր բնակիչները խնդալէ… մարին:

Խորհրդային աշխարհը այն միակ երկիրն է ուր մարդիկ վախ չունին մեռնելու… խնդալէ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

Գամառ-Քաթիպա

ՄԱՐՍԷՅԼ.— «Մշակութային Միութեան» նօթններորդ ասուլիսը նուիրուած էր Գամառ Քաթիպայի: Պ. Պօղոս Հիւսեան լուրջ, խղճամիտ ու. ուսումնասիրութիւն մը պատրաստած էր զոր կարդաց:

Դասախօսը հաւաքած էր եւ ներկայացուց հաճելի ձեւով մը այն բոլոր տեղեկութիւնները որ կան մեր գրականութեան մէջ, ազգային մեր բանաստեղծին կեանքին ու գործին վերաբերեալ: Ցուցիչ եւ այնքան օգտակար պտոյտ մը կատարեցինք դասախօսին առաջնորդութեամբ ժամանակի մը եւ շրջանի մը մէջ որ արդէն մեր պատմութիւնը կը կազմեն: Երանք պատանի Ռափայէլին հետ անցեալ դարուն կիսուն, ուր, թէ մեր աբեւելահայ եղբայրներուն եւ թէ՛ ասդին, Թրքահայաստանի մէջ, ծնունդ կ՚առնէր, կը ձեւաւորուէր մեր նորագոյն պատմութիւնը:

Ռափայէլ Պատկանեան մեծ դեր մը ունեցած է այդ պատմութեան յետագայ ուղղութեան եւ ոգիին մէջ: Անոր կեանքին եւ գործին մասին խօսիլ՝ կը նշանակէ խօսիլ քիչ մը այդ պատմութեան մասին: Անձնաւորութիւններ կան որոնք ապրած են անջատ իրենց ժամանակէն եւ շրջանէն, իրենք իրենց մէջ ամփոփուած, քաշուած իրենց փղոսկրէ աշտարակներուն մէջ, զննելով տեսիլները եւ անոր օրէնքները, խոկալով մարդկութիւնը չարչարող մեծ երեւոյթներուն վրայ եւ արձանագրելով իրենց ապրումները, դիտողութիւնները:

Կան որ խառնուած են ժողովուրդին, ապրած անոր հետ, անոր համար: Գամառ Քաթիպա ապրած է իր ժողովուրդին հետ եւ գրած անոր համար:

Ընդհանուր պարագայ մըն է այս, ճիշդ, գրեթէ բոլոր հայ մտքի մշակներուն համար: Ճի՞շդ է եղած անոնց բռնած դիրքը թէ սխալ, հարց մըն է որուն մասին երկար չենք կրնար վիճաբանիլ, բայց որուն հաւանաբար անդրադառնանք: Սակայն պէտք է այն նկատի առնենք ամէն անգամ երբ կը մօտենանք անոնցմէ մէկուն, որպէսզի մեր դատաստաններուն մէջ միակողմանի եւ անարդար չըլլանք:

Հետեւինք պատանի Ռափայէլին, ըմբռնելու համար այն տեսակ մը սրբութիւնը, հերոսութիւնը որ կայ այդ կեանքերուն մէջ: Կայ նաեւ յուզիչ ողբերգութիւն մը արուեստագէտի հոգիին մէջ: Ռափայէլ ծնած է բնտանիքի մը մէջ ուր գիրն ու գրականութիւնը կը տիրապետէին, սիրելի էին, յարգանքի եւ պաշտամունքի առարկայ: Օժտուած պատանի, տիրացած մեր գրաբար լեզուին, զմայլած անոր գեղեցկութեամբ, կը նետուի գրականութեան մէջ: Իր շուրջ, իր դիմաց կայ ժողովուրդը, դեռ տգէտ, դեռ անուս, դեռ լոյսի կարօտ: Ճարտնակե՞լ գրաբարեան պերճ լեզուով հիւսել քերթուածներ: Քաշուի՞լ իր եսին մէջ: Ոչ, պէտք է իջնել իր եղբայրներուն մօտ, անոնց խօսիլ, զանոնք մխիթարել, լուսաւորել, զանոնք բարձրացնել: Հապա արուեստագէ՞տը: Գեղեցիկ ու դաշնակաւոր լե՞զուն: Չեն հասկնար: Պէտք է ստեղծել: Պէտք է անոնցմէ հասկնալի դառնալ. պէտք է անոնց լեզուով խօսիլ:

Ահա՛ հերոսութիւնը, ահա՛ ողբերգութիւնը:

Կ՚անդրադառնա՞նք այս բաներուն, երբ այսօր կը դատենք այդ մարդիկը: Աւա՜ղ, իւրաքանչիւր քննադատի մօտ պէտք է յաճախ երեւան գայ մարդը, ըմբռնելու, դատելու համար հայ գրողը: Եթէ արուեստի մէջ տկարութիւնը մահացու մեղք է,— եւ տկարութիւնը մարդկայի՜ն է,— հայ գրագէտին այս աղնիւ տկարութիւնը միայն ներելի է, ու մանաւանդ ըմբռնելի, հասկնալի…:

Ռափայէլ Պատկանեան իր պատանեկութենէն մինչեւ վերջին շունչը կը նուիրուի այդ սրբազան ուխտին, համալսարանը, Դորպատ, յետոյ Փեթերսպուրկ, կ՚աշխատի, ընկերներ եւ գաղափարակիցներ կը գտնէ, ժողովուրդին հասկնալի լեզուով գրականութիւն ստեղծելու: Պզտիկ հրատարակչական ընկերութիւն մըն է Գամառ Քաթիպան.— իր հիմնադիրներու անուններէն կազմուած, որ յետոյ իր գրական կեղծանունը կը դառնայ:

Ամբողջ պատմական շրջան մը կը լեցնէ այդ անունը, մերթ քնարերգական քնքոյշ եւ հուժկու երգերով, սալքերով, բայց միշտ ժողովուրդի ախորժէն անոյշ, մերթ կծու, խայթող վերաշարժումին, անոր լուսաւորման, անոր ազատութեան ի խնդիր:

Պ. Հիւսեան շատ իրաւացի է երբ կը հաստատէ թէ Գամառ Քաթիպայի Նպաստը արժէքաւոր է թէ մեր ազգային կեանքին եւ թէ գրականութեան համար:

Գամառ Քաթիպա, Աբովեանէն անմիջապէս վերջ, Րաֆֆիի հետ մեր ազգային ինքնագիտակցութեան, ինքնաճանաչման վառարկուոր եւ տաղանդաւոր բանաստեղծն է, մարգարէն, առաքեալը:

Ազատութեան անհրաժեշտութեան եւ գեղեցկութեան քարոզիչը, որուն ընկերային եւ քաղաքական դաւանանքը շատ աւելի իրապաշտ եւ արմատական է քան կը կարծուի:

Որովհետեւ Գամառ Քաթիպա աւելի քան կէս դար առաջ, իր սուր եւ խոր միտքով կը զգուշացնէր հայ ժողովուրդը ուրիշներէն յուսալէ իր ազատութիւնը: Մեր սեփական միջոցներով միայն պիտի կրնանք դառնալ անկախ: Իր կարծիքը եւրոպական պայմանագրական օգնութեան մասին ճիշդ էր, եւ մանաւանդ ճիշդ է այսօր, աւելի քան երբեք: Իր ըմբռնումները մեր ընկերային-հանրային բարեփոխութիւններու վերաբերեալ նոյնպէս արմատական եւ իրապաշտ են: Համեստ աշխատութիւն քարոզած է, երգած է Գամառ Քաթիպա:

Թըքնյ եմ քու էլ, փողիդ էլ վրայ…

Եւ կամ.—

Թէ մէկ անձնուէր մարդ ունենայինք:

Նմոյշներ են զոր մինչեւ հիմա կ՚երգենք եւ… չենք գործադրեր: Առ հասարակ կեղծ ազգասէրներու, հարուստներու որ դրամ չեն տար, մտաւորականներու որոնք չեն աշխատիր ժողովուրդին համար, այդ բոլորին դէմ, Գամառ Քաթիպա խարազան շաչեցուց, կծեց, խայթեց, ինքնագիտակցութեան բերելու, իրարու մօտ հաւաքելու եւ մեծ ընդհանուր ոստումով մը վերականգնելու համար այս հնադարեան ազնիւ ժողովուրդը որ սարկամիտ եւ թուլամորթ դարձած էր:

Այնպէս որ, իրմէ վերջ եկող գրագէտները, Ահարոնեան, Թումանեան, Շիրվանզադէ ոչ միայն գտան արդէն բարեփոխուած ընկերութիւն մը, այլ եւ անոր խօսող լեզու մը, զոր ինքը, Գամառ Քաթիպան շինած, կոկած, իրենց կը յանձնէր:

Գամառ Քաթիպա կատարած էր ամէնէն ապերախտ, բայց ամէնէն դըժուար եւ գեղեցիկ գործը: Ան տառապած էր, լացած, բարկացած, մորակած, խայթած, դէչ մարդ եղած, եւ մանաւանդ իր արուեստագէտի հուժկու տաղանդը յաճախ զոհած, որպէսզի իրեն յաջորդները աժան դարձնէին խլեն…

Չէ, ժողովուրդը չի սխալիր, չի մոռնար զինքը սիրող, իրեն համար աշխատող իրական ու մեծ բանաստեղծը: Մեր հայրենակիցները կանգնեցին իր գեղեցիկ արձանը, յայտնելով այդպէս պաշտամունքը իրենց մեծ զաւկին:

Չէ մոռցած նաեւ զինքը իր աստանդական ժողովուրդը, իր հոգիի ամենախոր ծալքերուն մէջ ծրարած է իր քերթուածները ու իր հետ կը տանի աշխարհէ աշխարհ: Մերթ՝ երբ օտար երկինքի տակ կը յուսահատի, կը բանայ իր հոգին, դուրս կը հանէ ծրարը, սրբազան մասունքի մը պէս, ու կ՚երգէ.

Մայր Արաքսի ափերով
Պայլամոլոր գընում եմ,
Հին հին դարուց յիշատակ
Ալեաց մէջը փընտռում եմ:

Ու յետոյ ազնիւ հպարտութեամբ մը կը թօթափէ իր յուսահատութիւնը, կը շտկուի, եւ կը գոռայ.

Հիմի՞ էլ լըռենք, եղբարք,
Երբ մեր թըշնամին…:

×

Այս գրական ասուլիսները շահեկան են նաեւ եւ մանաւանդ իրենց արծարծած միտքերով: Շատ մը ունկնդիրներ խօսք առին: Շուտով երկու տարբեր եւ հակընդդէմ ճակատներ մէջտեղ եկան, Գամառ Քաթիպայի գրականութեան թեր եւ դէմ:

Առաջին տեսակէտը Հիւսեան պաշտպանած էր արդէն իր դասախօսութեան ընթացքին:

Երկրորդ տեսակէտը բանաձեւեց Լեւոն Մելիտոսեան, յայտարարելով ոչ աւելի ոչ պակաս:

— «Գամառ Քաթիպայի գրականութիւնը, արուեստի տեսակէտով, արժէք չի ներկայացներ մեզի այսօր, անոր բանաստեղծութիւնները, իրենց գաղափարներով եւ լեզուով, միջակ են: Գամառ Քաթիպայի անունը յիշատակ մըն է միայն մեզի համար, ուրիշ ոչինչ:

Եւ ահա, բուռն յարձակում Հերիտիկոսին դէմ… Պ. Հիւսեան կը բողոքէ, Պ. Ուշագլեան կը բողոքէ, ես կը բողոքեմ, մանաւանդ ունկնդիրները կը բողոքեն: Բողոքներուն կը պատասխանեն: «Այսօր Գամառ Քաթիպայի գրական գործը կը քննենք: Գրականութիւնը արուեստ մըն է, հայրենիքի ծառայելը գովելի խէջալ մը: Երբ բանաստեղծը կը զոհէ արուեստը, իր լեզուն կ՚աղքատացնէ, ժողովուրդէն հասկնալի ըլլալու համար, Թուրքերէն եւ Թաթարերէն բառեր կը գործածէ, կ՚իջնէ ժողովուրդի մակարդակին, պէտք է իր տուրքը վճարէ արուեստին: Արուեստը պայման, մեղմացուցիչ պարագայ չի ճանչնար»:

Բանավէճը կը շարունակուի դեռ…

ԿԱՐԱՊԵՏ ՓՕԼԱՏԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԷԺԷՋԻՓ ՄՈՐՕ

Ֆրանսայի ընկերվարական գրագէտները անցեալ ամիս տօնեցին Հէժէզիփ Մորոյի մահուան հարիւրամեակը:

Մորօ ծնած է 1810ին, Փարիզ, բայց իր մանկութիւնը անցուցած՝ Փրովէնի մէջ: Կանուխէն որբ կը մնայ հօրմէ, եւ մայրը, սպասուհի, կ՚աշխատի զայն մեծցնել հազար զրկանքով: Շուտով կը մեռնի մայրն ալ: Եւ բոլորովին որբ, Մորօ կը յանձնուի բարեսիրտ կնոջ մը, որ ամէն խնամք կը տանի, մօր մը պէս կը մեծցնէ, յետոյ դպրոց կը ղրկէ Ավոն: 16 տարեկան էր, երբ լրացուց Ավոնի վարժարանը եւ մտաւ, Փրովէնի մէջ, տպարան մը:

Փրովէն վարդերու քաղաք մըն է, սիրոյ պարտէզ: ՈւրՄորօ կը սիրահարի աղջկան մը, զոր քոյր կ՚անուանէր եւ որու նուիրեց իր բոլոր պատմուածքները: Թէ ինչո՛ւ չամուսնացան, գաղտնիքը կը մնայ գաղտնիք:

1830ին Մորօ կը վերադառնայ Փարիզ եւ կ՚աշխատի Ֆիրմէն Տիտօ հրատարակչական տան տպարանին մէջ: Կը պայթի Յուլիսի յեղափոխութիւնը, եւ Մորօ, ձեռքը հրացան, «ոտքերը արեան մէջ», կը հետապնդէ հանրապետութեան թշնամիները: Յեղափոխութեան որոտումը կը դադրի: Փակ են սակայն տպարանները: Մորօ մասնաւոր դասեր կուտայ պահ մը, յետոյ կը մեկնի Փրովէն, ուր յարձակողական մը կը սկսի, ոտանաւորներով, ընդդէմ քաղքենիներուն,— այդ յարձակողականները զինք կը վարձատրեն… մենամարտով մը, բարեբախտաբար անվնաս:

Քիչ վերջ Փարիզ է դարձեալ, ուր կ՚աշխատի ապրիլ իր գրիչով, ի զո՛ւր: Անօթի է օրն ի բուն, կը թափառի փողոցներուն մէջ, կը գիշերէ ատաղներուն տակ: Անօթութիւնը, կ՚ըսէ այդ օրերու իր կեանքին մասին խօսելով, կը գրգռէ երեւակայութիւնը: Ինչ որ ճիշդ է, անօթութիւնը եւ թէ արմատախիլ չըրաւ իր հպարտութիւնը, եթէ չմղեց զինք անձնասպանութեան, պատրաստեց մահուան գաղափարին: «Կեանքը խոյս կուտայ ինծմէ, կը խոստովանէր արդէն մահուընէ քանի մը շաբաթ առաջ՝ դդալով մահուան քայլը, եւ սակայն, անկեղծօրէն կ՚ըսեմ, չեմ ցաւիր ատոր համար: Խաչէս ի՞նչ է այդ կեանքը ինծի համար: Պատրանք: Կ՚արժէ՞ տառապիլ ատոր համար, պահպանելու համար գոյութիւն մը որ ծանր է արդէն ուսերուս: Տխմարութիւն չէ՞ յոգնիլ՝ ապրելու համար, երբ այլեւս յոգնած եմ կեանքէն»:

1838ին, Դեկտեմբերի վերջերը, կը փակէ աչքերը Շարիթէ հիւանդանոցին մէջ:

Բարեկամները հաւաքածոյի մը մէջ հրատարակեցին իր ցանուցրիւ պատմուածքները եւ քերթուածները: Հատորը անուանեցին Myosotis (ծաղիկ մը, որու անունին թարգմանութիւնն է՝ «մի՛ մոռնար զիս»):

1854ին, Ալեքսանտր Տիւմա տապանագիր մը գրեց այսպէս.

ԱՍՏ ՀԱՆԳՉԻ

Հէժէզիփ Մորօ, բանաստեղծ, որ մեռաւ անօթութենէ եւ թշուառութենէ, 20 դեկտեմբեր 1838ին, երբ Լուի Ֆիլիփ թագաւոր էր Ֆրանսայի եւ Մոնթալիվէ՝ ներքին նախարար, Սալվանտի՝ կրթական նախարար:

Մորոյի աճիւնը կը գտնուի Մոնփառնասի գերեզմանատան մէջ: 1903ին, զինք սիրողները կիսանդրի մը դրին իր գերեզմանին վրայ:

Մորօ բանաստեղծ է, կրնար աւելի լաւ բանաստեղծ մը դառնալ, եթէ անօթութիւնը չփշրէր իր թեւերը: «Անօթութիւնը, կ՚ըսէր Մորօ, ամօթալի հիւանդութիւն մըն է, զոր պէտք չէ յայտնել ուրիշին»: Ու զոհ գնաց այդ հպարտութեան, զոհ գնաց նաեւ իր փառքը: «Եթէ բարձր ընտանիքի զաւակ ըլլայի, եւ ոչ թէ պարզ Հէժէզիփ Մորօ մը, շատոնց համբաւի տիրացած էի», կը գրէ իր «քրոջ»: Մինչդեռ, այսպէս անծանօթ, «Մարդիկ պիտի մեռցնեն զիս անօթութենէ եւ վիշտէ, որպէսզի յետոյ ըսեն.— Մե՛ղք: Այնուհետեւ, մեռնելէս վերջ, համբաւ պիտի չըլլայ ինծի»:

Իր պատմուածքներուն մէջ պարզութիւն եւ անկեղծութիւն կայ: Իր քերթուածները ընկերային զարկերակ մը ունին, բայց եւ գեղարուեստական գոյն: Կ՚երգէ բնութիւնը, ագարակը, ուր մացառները կ՚ողողուին ծաղիկներով ու լոյսով, կամ Վուլզին, ուր մացառները կը սեւնան մորմերով: Որքան զգայուն, նոյնքան փիլիսոփայ է, երբ կ՚երգէ.

Հիւանդանոցին մէջ, ռազմադաշտին
վրայ,
Ամէն տեղ դուն միս աչդրակի, միս
թռչնաօրի,
Պիտի տառապիս դուն, եւ երբ յարդին
վրայ
Փնտռես, անօթութիւնը պիտի պոռայ.
— Ոտքի՛:
Դուն պիտի դառնաս ժողովուրդը,
բայց արիացի՛ր,
Տառապիլ, հեծել, այս է ընդհանուր
օրէնքը:
Ահա կը լսեմ ձայնը փոքրիկին, որ
կ՚ոռնայ դդեակին վրայ:
Փնտռէ՛ր, զաւակս, փոքրիկը պիտի
անցնի վրայէդ:

Իտալերէն գրքոյկ մը Հայոց արիականութեան մասին

Մեր ընթերցողներուն յայտնի է, որ 1934ին Գերմանիոյ մէջ լոյս տեսաւ «Armeniertum — Ariertum» վերնագրով գրքոյկ մը, որուն մէջ կարգ մը գերման գիտնականներ եւ հրապարակագիրներ կը հաստատեն հայ ժողովուրդի արիական ծագումը:

Նկատի առնելով այդ գրքոյկին կարեւորութիւնը հայ ժողովուրդի ճանաչման համար՝ իտալեւհայկական «Him» հրատարակչականը վերջերս լոյս է ընծայած անոր իտալերէն թարգմանութիւնը՝ «Armeni Ariani» անունով:

Այս թարգմանութեան առթիւ, Հայկական Դատի ջերմ պաշտպան Քարլօ Պարտուցցի հետեւեալ նախաբանը գրած է.

— «Քանի մը տարի առաջ տասնեակ գերմանացի գիտնականներէ կատարուած հետազօտութիւններու այս խիտ ամփոփոյթը, հայ ժողովուրդի արիական ծագման վրայ, գիտական բացորոշ շահեկանութենէն զատ՝ քաղաքական հրատապ արդիականութիւն ունի: Գիտական շահեկանութիւն ունի անոր համար, որ այդպիսի փաստացի ապացոյցներով կ՚իյնայ ինքնին հայ եւ հրեայ ժողովուրդներու ցեղային աղերսութեան մասին տարածուած անմիտ եւ ընդհանրացած կարծիքը: Քաղաքական հրատապ արդիականութիւն ունի, քանի որ Հայկական Հարցը վերարծարծուելու վրայ է:

Հայ ազգը ուրեմն, զուտ արիական ծագում ունի, եւ իր երեսուն դարերու պատմութիւնը, իր առաքեալները, իր գիտցաղները, իր շատ մը, կամ աւելի ճիշդ՝ բազմաթիւ մարտիրոսները, ինքնուրոյն կեանքի մը իրաւունքը կուտան իրեն: Թուրքերու եւ Ռուսերու կողմէ գործուած հայկական քսմնելի ջարդերուն վրայ պատմութիւնը իր վճիռը տուած է. այդ ջարդերը ուրիշ բան չէին, բայց եթէ քաղաքակրթութեամբ տկար երկու ժողովուրդներու բիրտ բռնատիրական ոգիի արտայայտութիւնը՝ հոգեպէս աւելի զօրաւոր ժողովուրդի մը հանդէպ, որ մեծ չափով իր քաղաքակրթութիւնը առած է Հռոմէն: Հայաստանի դէմ Ռուսերու եւ Թուրքերու կողմէ մղուած եւ մղուող կատաղի պայքարը, որ անշուշտ հողային կամ ընական հարստութեանց անհրաժեշտ պէտքէն չէր ծագեր, եղած է վերջին հաշուով պայքար մը հռոմէական քաղաքակրթութեան դէմ, որուն մէկ լուսաւոր շառաւիղն է Հայկական քաղաքակրթութիւնը:

Դարերէ ի վեր վառ կը պահուի Իտալիոյ մէջ Հայկական մշակոյթի ջահը: Հայոց արդար ձգտումները գըտած են եւ կը գտնեն Իտալիոյ մէջ ամէնէն խանդավառ ջատագովողները: Հայ ազգն ալ իտալական ազգը կը նըկատէ իբրեւ այն՝ որ ամէնէն աւելի խորապէս իր մեծ ողբերգութեան գիտակցութիւնն ունեցաւ եւ պաշտպանեց իր իրաւունքները գործին կատարեալ ծանօթութեամբ, հիմնուելով հայ հռոմէական հարազատութեան վրայ, որուն հիմքը կը կազմէ երկու ժողովուրդներու ազգագրական, մշակութային եւ կրօնական սերտ կապակցութիւնը:

Քանի որ Խ. Միութեան ամբողջականութիւնը օրէ օր աւելի խախուտ կը դառնայ, հեռու չէ թերեւս ժամը, երբ այլեւս Հայկական հազարամեայ ձգտումները փառաւոր յաջողութեամբ մը պիտի պսակուին:

Աշխարհիս վրայ ցրուած Հայերու թիւը կը հասնի շուրջ երեք եւ կէս միլիոնի: Անոնց անշէջ սէրը՝ իրենց տարաբախտ հայրենիքին հանդէպ՝ գնահատանքի եւ յարգանքի արժանի կ՚ընէ զիրենք:

Ջերմօրէն կը մաղթենք իրենց՝ իրականացումը ազգային ազատութեան այն իտէալներուն որ արդարութեան արտայայտութիւն ըլլալով ժողովուրդներու համար, միաժամանակ յենակը կը կազմեն քաղաքակրթական յառաջդիմութեան ապրիլը եւ մեր դարուն անընջելի կնիքը հանդիսացող Մուսոլինեան գաղափարին:

ՔԱՐԼՕ ՊԱՐՏՈՒՑՑԻ

ԽՄԲ.— Այս առթիւ ըսենք որ նոյն հրատարակչականը սկսած է հրատարակել նաեւ պարբերական մը, «Armenia», որուն առաջին թիւը լոյս տեսաւ Յունուար 10ին, Հռոմի մէջ: Պարբերականը կը պարունակէ հետեւեալ նիւթերը.— Առաջին յարաբերութիւնները Վենետիկի եւ Հայաստանի միջեւ.— Հայկական ճարտարապետութիւնը արիական է (պատկերազարդ): Յօդուած մը Վրաստանի մասին եւն.:

տալացի կամաւորներուն համար:

*** Նախկին նախարար եւ ծերակուտական Լէոն Պէրառ, որ Սպանիա գացած էր մասնաւոր պաշտօնով, տեսակցութիւն մը ունեցաւ Զօր. Ֆրանքոյի մէկ խորհրդականին հետ: Փարիզի ձախակողմեան թերթերը բուռն պայքար կը մղեն այս առաքելութեան դէմ, որուն հետեւանքը պիտի ըլլայ դեսպանի մը անուանումը Զօր. Ֆրանքոյի մօտ:

*** Զօր. Ֆրանքոյի քարոզիչները գործի լծուած են, անձնատուութեան հրաւիրելու համար հանրապետական Սպանիոյ մնացեալ մասը: Իր գլխաւոր փոխանորդը ճառ մը խօսելով, «հաց, ներում եւ արդարութիւն» խոստացաւ բոլորին: Այս առթիւ ըսաւ թէ մինչեւ հիմա բռնուած 300,000 գերիներէն 70,000ը արդէն ազատ արձակուած են: Եւ աւելցուց.— «Կօշիկի ներկարարներ, լրագրավաճառներ, սպասաւորներ, կառավարներ, կրնա՞ք կասկածիլ ինծմէ: Եկէք միացէք Ֆրանքոյի: Դուք յաղթուած էք: Եթէ կ'ուզէք, Ֆրանքօ կրնայ ոչնչացնել Մատրիտը»:

*** Զօր. Ֆրանքօ իր ստացած ռազմական նիւթերու փոխարէն 60,000 թոն հանքածուխ սկսած է ղրկել Իտալիա:

Քաղաքացիներու պաշտպանութեան համար

—— ∞ ——

Ֆրանսայի պաշտօնաթերթը հրատարակեց օդային յարձակումներու դէմ պաշտպանութեան մասին կառավարութեան մշակած հրահանգները: Կրաւորական պաշտպանութեան ղեկավարն է պատերազմական նախարարը, որ իբրեւ աջակից ունի գերագոյն յանձնախումբ մը: Պաշտպանութեան պատասխանատու են Ֆրանսայի 91 նահանգներու նահանգապետները, որոնց պիտի գործակցին շրջանային զինուորական հրամանատարները:

Կրաւորական պաշտպանութեան առթիւ քաղաքացիները կամաւոր ծառայութեան պիտի կոչուին հետեւեալ գործերու համար.— Օդային յարձակման դէմ տեղական պաշտպանութեան գործը ղեկավարող պաշտօնատարներ, ահազանգ հնչեցնող հսկիչներ, ելեկտրագէտներ եւ կազի պաշտօնեաներ ու հրշէջներ, որ մարեն ու եւ է տեղ ծագած հրդեհը, մեքենագէտներ որ պիտի հսկեն խրամներ փորելու աշխատանքին, կահագործներ, երկաթագործներ եւ ուրիշ մասնագէտներ, որ պիտի մաքրեն փողոցները, բժիշկներ, քիմիագէտներ, հիւանդապահներ, որոնք առողջապահական ծառայութիւններ պիտի կատարեն, մեքենավարներ՝ փոխադրական գործի համար եւ դրագիրներ՝ կրաւորական պաշտպանութեան դրասենեկային գործերը վարելու համար: Խաղաղութեան ժամանակ կրաւորական պաշտպանութեան մէջ ծառայելու տեւողութիւնը պիտի ըլլայ տարեկան 72 ժամ:

Ազգային վիճակահանութեան պարգեւները

—— ∞ ——

Ազգ. պարգեւախաղի 1939ի առաջին շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ ուրբաթ գիշեր, Կոան Փալէի մէջ: Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 1,315,257 թիւը:

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն փրանք.— 009.132, 1.268.577, 1.303.063, 529.549:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500.000 փր. 074.656, 935.236, 140.060, 1.048.748, 617.557, 317.463:

25.652 վերջացող թիւերը շահեցան 100.000 փրանք:

79.373 եւ 83.132 վերջացող թիւերը շահեցան 80.000 փրանք:

38.832 եւ 50.432 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 փրանք:

6239, 9815, 8131 եւ 3857 վերջացող թիւերը շահեցան 20.000 փրանք:

337 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 փրանք:

165 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 փրանք:

19 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 փրանք:

33 վերջացող թիւերը շահեցան 220 փրանք:

54 վերջացող թիւերը շահեցան 220 փրանք:

7 վերջացող թիւերը շահեցան 110 փրանք:

ՇԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆԲԱԺԱՆ» հռչակելով, երեսփ. ժողովը առջի օր միաձայնութեամբ քուէարկեց արտակարգ բանաձեւ մը, որ կ'ըսէ.— «Երեսփ. ժողովը հանդիսաւորապէս կը յայտարարէ թէ ինչպէս ցամաքային Ֆրանսան, կայսրութեան բոլոր մասերն ալ կը դրուին հայրենիքին պաշտպանութեան տակ, իր դրօշին հովանաւորած բնակիչներով, թէ Ֆրանսայի վեհապետութիւնը անբաժանելի է եւ չի կրնար ոչ փոխանցուիլ, ոչ փոխանորդի յանձնուիլ, ոչ ալ բաժնուիլ»:

ՆՈՅ. 30Ի ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻՆ առթիւ դատապարտուած պաշտօնեաներու եւ բանուորներու ընդհ. ներման օրինագիծը բուռն վիճաբանութեանց դուռ բացաւ երեսփ. ժողովին մէջ, ուրբաթ օր: Դատական նախարարը այս առթիւ կծու խօսքեր ուղղեց համայնավարներու, որոնք միշտ կ'ազմկէին: Նախարարը ըսաւ թէ 1,330,000 պետական պաշտօնեաներէն, 1,313,390ը իրենց պաշտօնին վրայ մնացին, իսկ տասնուկէս միլիոն բանուորներէն գործադուլին մասնակցեցան 773,000 հոգի, որոնց երեք առ հարիւրը ճամբուեցաւ:

ՊԵԼՃԻՈՅ Թագաւորին մասնաւոր դատախազը քննութիւն բացաւ, վարչապետին դէմ կատարուած յարձակման առթիւ: Այս առթիւ ձերբակալուեցաւ նախկին ռազմիկ մը: Վարչապետը կը մնայ իր պաշտօնին վրայ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ հրապարակ հանուած է եւ կը ծախուի Հիթլէրի «Իմ Պայքարը» գիրքը, արաբերէն լեզուով: Եգիպտացիներու եւ Արաբներու ոչ-արիականութեան վերաբերեալ մասերը ջնջուած են այս արաբական թարգմանութեան մէջ:

ՆՈՐԷՆ ՌՈՒՄԲԵՐ ՊԱՅԹԵՑԱՆ Լոնտոնի ստորերկրեայ երկաթուղիներուն մէջ, վիրաւորելով տասը հոգի եւ մեծ վնասներ պատճառելով: Այս արարքն ալ կը վերագրուի իրլանտացի յեղափոխականներու: Ապահովութեան տեսչութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առաւ:

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ պիտի կատարուի ապրիլ 6ին: Թեկնածու կը համարուին երեսփ. ժողովին եւ ծերակոյտին նախագահները եւ ուրիշ երեւելիներ:

ԱՐՏԱՔԻՆ նախարարութիւնը կը հերքէ այն լուրը թէ Պ. Ժոռժ Պոնէ Պերլին պիտի երթայ: Ամէն պարագայի մէջ լուրը կանխահաս կը համարուի:

ԱՐՏԱՔՍՄԱՆ ՀՐԱՄԱՆ ստացած ըլլալով, լեհ հանքագործ մը Միւլհուզի մօտ կացինով սպաննեց իր կինը եւ չորս զաւակները՝ 9, 10, 12 եւ 15 տարեկան: Մարդասպանը անհետացած է: Կը կարծուի թէ անձնասպան եղած է:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Պուլվար Օտտոյի Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Պ. ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի մահուան առթիւ ընկերուհի Ե. Հայրապետեանի եւ Տէր եւ Տիկին Հայրապետեանի եւ իրենց պարագաներուն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Աւետիս Զատիկեան կամ Եսայեան, կը փնտռէ իր ազգականները, Մանուէլ, Բենօ եւ Վահան Գալթագեան եղբայրները (Եօզկատի Մէնթէշէ գիւղացի), որոնք 1928ին եղած են Հարաւային Ամերիկայի Պուէնոս-Այրէս քաղաքը: Կը խնդրուի հասցէն գիտցողներէն իմացնել Աւետիս Զատիկեանի 15 Rue Wilson, Décines (Isère) France: Կը խնդրուի «Արմենիա» թերթէն արտատպել:

×

— Նարինկիւլ Աւագեան, Եօզկատի Մէնթէշէ գիւղացի, կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Միհրան Աւագեան, որ 1928ին եղած է Քորֆու (Յունաստան): Այս թուականէն յետոյ տեղեկութիւն չկայ իրմէ: Կը խնդրուի հասցէն գիտցողներէն իմացնել՝ Նարինկիւլ Աւագեանին, 15 Rue Wilson, Décines (Isère) France: Կը խնդրուի «Նոր Օր»էն արտատպել:

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Փարիզի Մասնաժողովը իր վերջին նիստին մէջ որոշեց վերաբանալ 8 Ռիւ Պոսիւէի Բարեգործականի Տան շաբաթական հայերէնի դասընթացքը, այն յոյսով թէ շուտով պիտի ապահովուի այդ դասընթացքին պահպանումին համար անհրաժեշտ նկատուած նուազագոյն 20 աշակերտներու ներկայութիւնը:

Դասաւանդութիւնները յանձնուած են փորձառու եւ ձեռնհաս ուսուցչուհիի մը խնամքին, եւ տեղի կ'ունենան ամէն Հինգշաբթի օր, առտուան ժամը 8.30էն մինչեւ 11.30: Սաներէն կը գանձուի անձ գլուխ 5 ֆրանքի ամսավճար, իբրեւ ծախսաբաժին:

Փարիզաբնակ հայ ծնողներէն կը խնդրուի այս դասընթացքին ղրկել անպայման ֆրանսական նախակրթարանները յաճախող իրենց երկսեռ զաւակները:

Հրապարակային դասախօսութիւն

ՍԱՐՍԷԼԻ «ՎԱՐԴԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Սալ կալմանի մէջ, Առնուվիլ լէ Կոնէս: Կայարանին դիմաց:

Կը խօսի Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ ԱՐԱՄ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Անիէռի Քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ

Ղեկավարութեամբ ՄԻՇԱ ԱՋՆԱՒՈՐԵԱՆի եւ մասնակցութեամբ Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆի, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆի եւ կարող ուժերու:

Կը ներկայացուի «ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲ»,

Արեւելեան երաժշտութիւն՝ ղեկավարութեամբ Թառիստ ԱԲԳԱՐի:

Հարսնիքի շքեղ տեսարաններ եւ երկսեռ հարսնեւորներ, պար եւ սօլօներ:

Մուտք՝ 10, 7.50 եւ 5 ֆրանք:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՐՓԻԿ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆԻ

5 Փետրուար, Կիրակի երեկոյ ժամը 9ին

Salle du Conservatoire Russe, 26 Ave. de Tokio, Paris

Երգեր՝ Գլուքէ, Հէնտէլէ, Սէն Լըֆէրվէ, Ֆօռէ, Կոմիտասէ, Տուրգոմիլսկիէ, Չայկովսկիէ՝ Մուսորսկիէ, Ջերպինէ, Ռախամընովէ:

Մուտք՝ 25, 20, 15 եւ 10 ֆրանք:

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան վիճակախաղը

Տեղի պիտի ունենայ պարանցիկ ցերեկոյթով մը 5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 րիւ Պօսիւէ, Բարեգործականի սրահին մէջ:

Մէթրօ Կառ տիւ Նոռ և Փուասոնիէռ

Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆի: Վիճակախաղի տոմսը պիտի ծառայէ մուտքի համար:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

19 Փետրուար, Կիրակի ժամը ճիշդ 15ին «Պէշիքթաշլեան» թատերասրահին մէջ, 26 Rue Troyon, Sèvres. Métro: Pont de Sèvres:

Կը ներկայացուի «ԱՆԻԾԵԱԼԸ» (վերածում Շիլլէրի «Աւազակներուն») եւ երգիծական զաւեշտներ՝ Flageolet եւ La scuola del Solfeggio:

Տոմսերու գինն է՝ 10 եւ 7 ֆրանք

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՌՈՄԷՆՎԻԼԻ Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Միութեան տասնամեակին առթիւ 26 Փետրուար, Կիրակի: Կը խնդրուի չխաչաձեւել:

ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Ֆրանսայի Կեդր. Վարչութիւնը կը տօնէ Վարդանանցը 12 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ Գաշանի մէջ:

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած միասնաբար Փարիզի Հայուհեաց եւ Երիտասարդաց միութիւններուն կողմէ:

25 Փետրուար Շաբաթ, ժամը 10էն մինչեւ լոյս

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17. Rue Damesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
7
ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MARDI
7 Février
1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3958

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

No Passaran - Passaremo...

Արդէն իսկ անհելի համեմատութիւններ առած է սպանիական ողբերգութիւնը, երբեւ հետեւանք անպարտելի համարուած ճակատի մը՝ ամբողջ Քաթալոնիոյ շրջանին քայքայման:

Այս տեսակէտէն չափազանց պերճախօս են օրուան լուրերը:

Անցեալ չարթու, անհամար փախստականներու խուճապահար խուժումն էր որ մտահոգութիւն կը պատճառէր սահմանակից պետութեան: Այսօր ամբողջ բանակ մըն է որ Ֆրանսա կը խուժէ, զէնքերը վար դնելով սահմանին վրայ: Եւ բանակէն առաջ, Հանրապետութեան նախագահը այս երկիրը ապաստանեցաւ իր նախարարներուն, Քաթալոնիոյ ինքնավար շրջանի նախագահին եւ ուրիշ երեւելիներու հետ:

Անցեալ չարթու, սահմանագլուխը բաց էր միայն անկարներու, մանուկներու եւ կիներու առջեւ: Կիրակի օր, դուռները բացուեցան նաեւ պարտեալ բանակին առջեւ, որուն թիւը կը հաշուեն 2-300,000: Ամէն պարագայի մէջ, 150-200,000էն ոչ պակաս:

Թողո՛ւնք տեղաւորման եւ պարենաւորման հարցը,— այս աննախընթաց, զանգուածային խուժումը — տեսակ մը ներգաղթ — կը կազմէ ծանրակշիռ հոգ մը՝ նաեւ միջազգային տեսակէտով:

Ֆրանսա, որ մինչեւ հիմա ամուր կառչած կը մնայ ոչ-միջամտութեան տեսակէտին, եւ նոյնիսկ ձեռնարկած է դեսպան մը նշանակելու Զօր. Ֆրանքոյի մօտ, ո՞րքան ատեն պիտի կրնայ տանիլ այս ծանրութիւնը, առանց տրտունջներ պատճառելու Հռոմ - Պերլին առանցքին:

Տարօրինակ զուգադիպութեամբ մը, այս խուժումը, Հանրապետական Սպանիոյ պարտուած բանակին հիւրընկալութիւնը տեղի կ'ունենայ ճիշդ այն պահուն երբ Իտալիոյ Փաշական Գերագոյն Խորհուրդը նոր բանաձեւ մը դրած է մէջտեղ,— Փաշականութեան կամաւորները պիտի չքաշուին պայքարէն, մինչեւ Զօր. Ֆրանքոյի վերջնական յաղթանակը:

Իտալական մամուլը դեռ ուրիշ բան մըն ալ կ'ըսէ.— Իտալիա պիտի չգոհանայ միայն զինուորական յաղթանակով, այլեւ պիտի ապահովէ քաղաքական յաղթանակը:

Միայն այս պարագան ինքնին կը կազմէ վրդովիչ հարցական մը, միջազգային կացութեան տեսակէտով:

Ինչպէս կը յիշուի, Մուսոլինի բացատրած էր Անգլիոյ վարչապետին՝ թէ չի կրնար որ եւ է բանակցութիւն կատարել Ֆրանսայի հետ, սպանիական հարցին լուծումէն առաջ:

Լաւատեսներ կը կարծէին թէ Իտալիոյ վարչապետը կ'ակնարկէր պատերազմի վախճանին: Մինչդեռ, նոր բանաձեւը այնքան առաձգական է որ, կրնայ պատրուակ ծառայել երկարաձգելու իտալական զօրքին բնակութիւնը, մինչեւ Սպանիոյ քաղաքական - վարչական վերակազմութիւնը:

Մուսոլինիի կիսապաշտօնական օրկանն է որ կը բացատրէ, անոր վաւերական թարգմանին՝ Վ. Կայտայի բերնով.

— «Զինուորական յաղթանակին վրայ պէտք է աւելնայ քաղաքական յաղթանակը: Փորձառութիւնը կը յիշեցնէ Զօր. Ֆրանքոյի բարեկամներուն թէ մէկ եւ միւս յաղթանակին միջեւ կրնայ ապրիլ օտար դաւը՝ մինչեւ Սպանիոյ կարմիր ռազմիկներուն ամբողջական հաշուեյարդարը Սպանիոյ եւ յարակից հողերուն մէջ, ուր անոնք վերակազմուած են եւ աջակցութիւն ու քաղաքական ապաստան կը գտնեն: Մինչեւ ուրիշ որ եւ է քաղաքական անձնի միջամտութեան բարձումը՝ Զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակը չի կրնար վերջնական համարուիլ: Ահա թէ ինչո՛ւ իտալացի լեգէոնականները սպանիական հողէն պիտի հեռանան միայն այն ատեն երբ ան ամբողջովին մաքրուած ըլլայ կարմիր ռազմիկներէն եւ անոնց բարեկամներու մաշեցնող փորձերէն»:

Ուրեմն, իտալական զօրքը Սպանիա կրնայ մնալ դեռ երկար ատեն: Անոր մեկնումի ժամանակը կախում ունի Հռոմ - Պերլին առանցքին հայեցողութենէն...

Տրամաբանօրէն կարելի էր եզրակացնել թէ այդ ժամանակը պիտի ճշդուի, երբ Իտալիա Ֆրանսայի ներկայացնէ իր պահանջները, դրական պատասխանի մը սպասելով:

Այս եզրակացութեան կը տանի նաեւ Մուսոլինիի նոր աղդանշանը.— «Փասսէրէմօ.՛»: (պիտի անցնինք), իբրեւ պատասխան հանրապետական Սպանիոյ եւ Ֆրանսայի ձախակողմեան հոսանքներու ծանօթ աղդանշանին,— «Նօ փասարան» (պիտի չանցնիք: Չիք անցք):

Նոյն եզրակացութեան կ'առաջնորդէ նաեւ Մուսոլինիի լռութիւնը՝ Փաշական Գերագոյն Խորհուրդին գումարման առթիւ:

Մինչ բովանդակ աշխարհ չնդալից ճառի մը կը սպասէր, Առաջնորդը գոհացաւ ընդարձակ զեկուցում մը կարդալով եւ առայժմ պահելով իր գաղտնիքը, որ ապահովաբար ծանրակշիռ անակնկալներ կը պարունակէ:

Մեր գործը չէ գուշակութիւններ կատարել այդ գաղտնիքներու եւ ուրիշ անակնկալներու մասին: Միայն իտալական եւ գերմանական թերթերուն հրատարակութիւնները բաւական են, պարզելու համար կացութեան բարդացումը:

Քանի մը օրէ ի վեր, նոր եղանակ մը եւս կը հնչեցնեն Հռոմի եւ Պերլինի թերթերը.— արեւմտեան Եւրոպան պէտք է պատրաստուի գոհացում տալու Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ գաղթային պահանջներուն, եթէ կարելի է՝ խաղաղութեամբ, եթէ ոչ՝ պատերազմով: «Ընտրութիւնը կախում ունի ուրիշներու քաղաքական իրատեսութենէն»: (Ռէլացիոնի Ինթէրնացիոնալի):

Ուրեմն, առանցքը միակամ է նաեւ գաղթային հարցին մէջ: Մօտաւոր ապագան պիտի ցուցնէ թէ մինչեւ ո՛ւր կրնայ յանդիլ այս միակամութիւնը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՔԱԹԱԼՈՆԻՈՅ ՊԱՐՏՈՒԱԾ ԲԱՆԱԿԸ, 200,000 ՀՈԳԻ, ՖՐԱՆՍԱ ԿՈՒԳԱՅ

ՍՊԱՆԻՈՅ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ, ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԵՒ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐ ՀԱՍԱԾ ԵՆ ԱՐԴԷՆ

Անհամար փախստականներ սահմանին վրայ, կրակի տակ

Սպանիոյ ազգայնական բանակը սրընթաց յառաջխաղացութիւն մը կատարելով, չաբաթ օր գրաւեց Կերոնան, ուր ապաստանած էր Հանրապետական բանակը, Պարսելոնայի անկումէն վերջը: Կիրակի օր ինկան ուրիշ քաղաքներ ալ եւ մասնաւորապէս Ֆիկուէրաս, որ կէս առ կէս քարուքանդ եղած էր ռումբերով եւ ուժանակներով: Ֆրանսական կառավարութիւնը անմիջապէս արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ, աւելցնելով սահմանամերձ քաղաքներու զինուորական ուժը: Մինչեւ հիմա կառավարութիւնը ետ կը մղէր սպանիացի զինուորները, ներս առնելով միայն տարէցները, կիները եւ մանուկները: Բայց հիմա որ Զօր. Ֆրանքօ մօտեցած է սահմանագլուխին եւ կրակի տակ առած՝ Հանրապետական բանակը, կառավարութիւնը այլեւս չի կրնար շարունակել նոյն քաղաքականութիւնը: Ուժասպառ, ցրտահար եւ անօթի զինուորներ գունդագունդ խռնուած են սահմանագլուխին վրայ եւ ուրիշ ելք չունին եթէ ոչ Ֆրանսա մտնել: Եւ արտօնութիւն տրուած է որ մտնեն, տեղաւորուելու համար կեդրոնացման բանակատեղիներու մէջ:

Կիրակի գիշեր առաջին անգամ ընդունուեցան քսան հազար հանրապետական զինուորներ, յառաջապահները առ նուազն 200 հազար հոգինոց բանակի մը որ կը ճնշէ ետեւէն: Երէկ ներս առնուած պիտի ըլլար բուն բանակը, իր զէնքերով եւ մեքենաշարժ կազմածներով: Միջոցներ ձեռք առնուած են որպէսզի զէնքերը ազգայնական բանակին ձեռքը չանցնին:

Կերոնայէն վերջը առժամեայ մայրաքաղաք ընտրուած էր Ֆիկուէրասը, բայց այն ալ պարպուեցաւ, եւ ազգայնական դրօշը — կարմիր - դեղին — կը ծածանի արդէն սահմանամերձ շրջաններուն մէջ:

Իրազեկներ կ'ըսեն թէ ամենամեծ պարտեալ բանակն է որ վար պիտի դրուի Եւրոպայի մէջ, այն օրէն ի վեր երբ Զօր. Պուրպաքի Զուիցերիա կը քաշուէր, ֆրանքօ-գերմանական պատերազմին ատեն: Հանրապետական զինուորները Ֆրանսա կը հասնին ոչ միայն Լը Փէրթիւսէն, այլեւ Սէրպէրէն եւ Պուրկ-Մատամէն: Թղթակիցներու տեղեկութեանց համաձայն, կանոնաւոր բանակ մը չէ որ կը նահանջէ, այլ խառնիխուռն բազմութիւն մը: Այս նահանջը չի նմանիր գերմանական բանակի վերադարձին՝ մեծ պատերազմին ատեն: Բայց չի նմանիր նաեւ Վաթէրլոյի մեծ նահանջին, որովհետեւ սպանիացի զինուորները միասին կը բերեն իրենց զէնքերը, ֆրանսական իշխանութեանց յանձնելով զանոնք, սահմանագլուխին վրայ:

Բանակէն առաջ, Ֆրանսա մտան Սպանիոյ Հանրապետութեան նախագահը՝ Ազանիա, վարչապետը, խորհրդարանին նախագահը՝ Պարրիօ, Քաթալոնիոյ ինքնավար շրջանին նախագահը՝ Քոմփանիս, Պասքեան շրջանի նախագահը եւ կարգ մը նախարարներ:

Վերջին պահուն Ֆրանսա եկաւ նաեւ արտաքին նախարարը, Ալվարէզ Տէլ Վայօ: Փէրփինեանի մէջ կարեւոր խօսակցութիւններ տեղի ունեցան նախարարին եւ անգլիական ու ֆրանսական դեսպաններուն միջեւ: Կ'ըսուի թէ միջոցներ կը խորհուին հաշտութիւն գոյացնելու համար: Ֆրանսա իջան նաեւ 28 հանրապետական օդանաւեր եւ դեռ 60 հատ ալ կը սպասուին:

Նախագահ Քոմփանիս Ֆրանսա հասած ատեն յայտարարեց.

— Կորսուա՛ծ ենք, այլեւս բան չենք կրնար ընել:

Հանրապետական յառաջապահները սկսան Ֆրանսա մտնել կիրակի իրիկուն ժամը 4.30ին, ժամերով արտօնութեան սպասելէ վերջ: Այս անգամ սահմանագլուխին վրայ կեցած էին ոչ թէ Սենեկալցի, այլ բուն Ֆրանսայի զինուորներ: Սահմանագլուխէն առ նուազն մէկ մղոն հեռաւորութեան վրայ ճամբան խճողուած էր զինուորներով, զինակառքերով եւ փախստականներով: Տեսարանը շատ կը նմանէր անցեալ շաբթուան կացութեան, բայց այս անգամ աչքի կը զարնէր կարեւոր տարբերութիւն մը,— անցեալ շաբթու փախստականներուն ստուար մեծամասնութիւնը կիներ եւ մանուկներ էին. իսկ այս անգամ՝ զինուորներ, խայտաբղէտ հագուստներով եւ ուժասպառ: Զինուորներէն շատերը վիրաւորուած էին, եւ ատեն - ատեն կը տեսնուէին մէկ սրունքով զինուորներ՝ անթացուպերու կռթնած:

Պարտուած բանակը ներս առնելու արտօնութիւնը տրուեցաւ զինուորական խորհրդակցութենէ մը վերջը: Ֆրանսայի ներկայացուցիչն էր Զօր. Ֆակալտ, Փէրթիւսի շրջանին հրամանատարը, որուն զինուորները կազմ եւ պատրաստ կը սպասէին, սուինները ցցած: Ցետոյ զինուորները չորս շարքեր կազմեցին ճամբուն վրայ, խրաքանչիւրը ութ հոգի: Սպանիացի զինուորները խումբ խումբ կ'անցնէին, խուզարկուելով ֆրանսացի զինուորներուն կողմէ: Խուզարկութիւնը շատ խիստ չէր, բայց կատարեալ էր: «Գլխարկներուն մէջ ալ նայեցէք», կը հրամայէր ֆրանսացի սպան: Վերջին օրերս կրակ բացուած էր կարգ մը շրջուն պահակներու վրայ, եւ ֆրանսական իշխանութիւնները հարկադրուած էին զգուշանալ: Սահմանագլուխն անցած զինուորներէն շատեր անցեալ շաբթու ալ երեւցած, բայց նորէն Սպանիա վերադարձուած էին: Գործողութեանց ներկայ էր նաեւ Պարսելոնայի ֆրանսական դեսպանը, որ դեռ մէկ ամիս առաջ նշանակուեցաւ:

Զինուորները սահմանագլուխը անցնելէ վերջ, կ'առաջնորդուէին մերձակայ բլուր մը, ուր կառքեր կը սպասէին, զիրենք Լը Պուլու փոխադրելու եւ պատսպարելու համար: Իւրաքանչիւր կառքի կ'ընկերանար ֆրանսացի զինուոր մը: Կեդրոնացման բանակատեղի մը կազմուած է Արժէլէս - սիւռ - Մէռի վրայ, Փէրփինեանի մօտ: Այն զինուորները որ կ'ուզեն ազգայնական Սպանիա երթալ, դեղին թուղթեր կը ստանան եւ ճամբայ կը հանուին:

Այս գործողութենէն 45 վայրկեան վերջը սահմանագլուխը նորէն փակուեցաւ զինուորներու առջեւ, որպէսզի կիներ եւ մանուկներ ընդունուին:

Անհամար բազմութիւն մը խռնուած է սահմանամերձ շրջաններուն մէջ, ճամբաներու եւ լեռներու վրայ, ուր ցուրտը եւ անօթութիւնը աննկարագրելի տառապանքներ կը պատճառեն: Կառքերը անընդհատ կը բանին, գիշեր-ցերեկ:

Կ'ըսուի թէ ֆրանսական կառավարութիւնը խնդրած է ազգայնական հրամանատարութենէն ընդհատել իր յառաջխաղացութիւնը, որպէսզի կարելի ըլլայ աւելի բարեկարգօրէն կատարել հանրապետական զօրքին պարպումը եւ կանխել ընդհարումներ՝ ֆրանսական սահմանագլուխին վրայ: Ազգայնականները իրենց ուժը թափած են Փուիկչէրտայի վրայ, ուր անիշխանականները զօրաւոր ըլլալով, կը վախցուի որ կրակի տան քաղաքը, ինչպէս ըրին Իրունը, 1936ին:

Հարիւրաւոր փախստականներ կառախումբերու կը սպասեն սահմանագլուխին վրայ: Մինչեւ շաբաթ աւելի քան 100,000 փախստականներ ընդունուած էին Ֆրանսա, մեծագոյն մասով կիներ, մանուկներ եւ ծերունիներ:

Ֆիկուէրաս, ուր ապաստանած էր հանրապետական բանակը Կերոնայի անկումէն վերջը, հինգ ժամ անընդհատ ռմբակոծուեցաւ, աւերակներու կոյտ մը դառնալով: Անկէ առաջ Կերոնան ռմբակոծած էր 16 անգամ: Հաղորդակցութիւնները խզուած ըլլալով, կարելի չէ եղած ստոյգ տեղեկութիւններ ստանալ զոհերու թիւի մասին, որ ապահովաբար շատ մեծ է: Քաղաքին պատսպարանները անբաւական էին եւ հազարաւոր փախստականներ լեռ ու դաշտ ինկան, թնդանօթներու եւ օդանաւերու կրակին տակ:

Սնտուկներով գեղարուեստական առարկաներ եւ թանկագին հնութիւններ փոխադրուած են Ֆրանսա:

*** Պարենաւորման խնդիրը երթալով կը դժուարանայ, քանի որ քաղաքացի փախստականներէն զատ, ֆրանսական կառավարութիւնը հարկադրուած է կերակրել նաեւ 150-200,000 զինուորներ: Զինուորական մատակարարութեան վարչութիւնը 85,000 օրապահիկ ճարելու ստիպուած էր ամէն օր, իսկ այժմ այդ ալ անբաւական կուգայ:

ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Արքայական պալատը, խորհրդարանը եւայլն շղթայի տակ

Անգլիոյ Ապահովութեան Տեսչութիւնը (Սքաթլէնտ Եարտ) ձեռք անցուցած է կարգ մը գաղտնի թուղթեր, որոնց համաձայն ոչ միայն մահափորձեր սարքուած էին կարգ մը երեւելիներու դէմ, այլեւ օդը պիտի հանուէին Պըքինկէմի պալատը, խորհրդարանը, Անգլիոյ դրամատունը եւ ուրիշ բազմաթիւ շէնքեր:

Այս յայտնութեան վրայ, արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուեցան ամբողջ Անգլիոյ մէջ: Երեսփ. Ժողովը փակուեցաւ 500 այցելուներու առջեւ շաբաթ օր,— առաջին անգամ ըլլալով պատերազմէն ի վեր: Մասնաւոր հսկողութեան տակ առնուած է նաեւ Ուինզըրի դղեակը, ուր այցելուներուն դրարները բանալ կուտան: Ապահովութեան Տեսչութեան բոլոր դուռները ամուր փակուած են եւ ներս մտնողները կը քննուին:

Այս առթիւ կը հաստատուի նաեւ թէ յունուար 13ին վերջնագիր մը ուղղուած է Անգլիոյ արտաքին նախարարին, որպէսզի Իրլանտայէն ետ քաշեն անգլիական զօրքը մինչեւ յունուար 16, այլապէս վրէժխնդրական միջոցներու պիտի դիմեն:

Ապահովութեան Տեսչութիւնը ազդարարութիւն մը ուղղեց ազգին, որպէսզի ուշադրութեամբ հսկեն պայթուցիկներու մթերանոցներուն վրայ, որքան ալ փոքր ըլլան:

Իրազեկ շրջանակներու մէջ ահաբեկչական այս գործունէութիւնը կը վերագրուի Իրլանտայի հանրապետական բանակին:

Շաբաթ եւ Կիրակի ամբողջ օրը գաղտնի ոստիկաններ խուզարկութիւններ կատարեցին Լոնտոնի կասկածելի թաղերուն մէջ, մասնաւորապէս երեւան հանելու համար երկու դաւադիրներ որոնք իրլանտական գաղտնի կազմակերպութեան ուղեղը կը համարուին: Գլասկոյի մէջ ալ խուզարկութիւններ եւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան: Մանչէսթրի մէջ ձերբակալուեցաւ մարդ մը որ կ'ամբաստանուի թէ մահափորձ մը ծրագրած էր 1938 հոկ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՇԷՆՔՆ Է ՈՐ ԿԸ ՓԼԻ

Թուրքիոյ նոր նախագահը՝ Իսմէթ Ինէօնիւ, հազիւ տեղաւորուած էր իր աթոռին վրայ, հինգ նախարար փոխեց : Եւ հինգն ալ իրարմէ կարեւոր.— արտաքին, ներքին, կրթական, տնտեսական եւ դատական : Յետոյ փոխուեցան նաեւ պատերազմական եւ ելմտական նախարարները, եւ ի վերջոյ ամբողջ դահլիճը :

Կասկած չկայ թէ առանց պատճառի չէին այդ փոփոխութիւնները եւ բան մը կը նշանակէին, նոր գործելակերպ մը կը մատնէին : Թերեւս ալ ենթադրուածէն շատ աւելի խորութեամբ :

Փորձենք կարգով վերլուծել վերջին շնորհազրկումները եւ ամէնէն առաջ կրթականը :

Սխալ պիտի ըլլար անձնական հակառակութեամբ բացատրել եղածը : Նախորդ կրթական նախարար Սաֆֆէթ Արըգան տարիներով գործակցած է Իսմէթի եւ ո եւ է դժգոհութեան տեղի չէ տուած : Արդէն խառնուածքով թոյլ մէկն է եւ հետեւաբար լաւ կամակատար մը :

Բուն պատճառը քաղաքական է : Աւելի ճիշդ՝ ընկերային : Եւ կը շօշափէ քեմալական յեղափոխութեան ամէնէն հողէառ կէտը՝ կրթական յեղաշրջումը, որուն անձնապէս լծուեցաւ Աթաթուրք, ամբողջ վեց տարի շարունակ պրպտելով եւ պրպտել տալով :

Կրթական նախարարը նետելով, Իսմէթ կուզայ զօրաւոր հարուած մը տալու այդ յեղաշրջման, եւ հետեւաբար, անոր հեղինակին :

Բուն նիւթին անցնելէ առաջ, յիշեմ երկու դէպքեր, իբրեւ օժանդակ փաստ :

1. Ծանօթ իթթիհատական գրագէտ եւ օրագրող Հիւսէյին Ճահիտ Եալչըն, որ ժամանակին քիչ մնաց կախաղան բարձրանար ելմտական նախկին նախարար Ճավիտի հետ, իբրեւ Մ. Քէմալի դէմ սարքուած դաւադրութեան մեղսակից, այս անգամ երեսփոխան ընտրուեցաւ Չանկըրըէն եւ անցեալ շաբթու կատարեց օրինական երդումը՝ խորհրդարանին առջեւ :

2. Թրքական թերթերու մէջ հրատարակուած սա լուրը :

« ՎԵՑ ՏԱՐԻԷ Ի ՎԵՐ քերականութիւն (կաւաիտ) չէր աւանդուեր նախակրթարաններու եւ միջնակարգ վարժարաններու մէջ : Այս պատճառաւ ուսուցիչները մեծ դժուարութեանց կը հանդիպին ուղղագրութեան եւ շարադրութեան մէջ, տղոց թուրքերէնի ծանօթութիւնն ալ թերի կը մնայ :

Դպրոցական վարչութիւնները այս կէտը զանազան առթներ հաղորդած էին կրթական նախարարութեան : Նկատի առնելով այս բողոքները, նախարարութիւնը շրջաբերական մը ղրկած է դպրոցներուն : Շրջաբերականը կը յանձնարարէ առայժմ միայն միջնակարգ վարժարաններու մէջ բառերու շուրջ կաւաիտի վարժութիւններ ընել տալ տղոց : Շրջաբերականը սակայն կարծիք չի յայտներ կաւաիտի գիրքի մասին : Շրջաբերականը չէ գոհացուցած թուրքերէնի ուսուցիչները : Կաւաիտի դասաւանդութեան համար անպայման անհրաժեշտ դարձած է կաւաիտի գիրք մը» («Սոն Փոսթա», 29 Դեկտեմբեր, 1938) :

×

Երկու դէպքերն ալ սերտ կապ ունին կրթական նախարարին փոխուելուն հետ : Նախ, նոյն ժամանակին կը զուգադիպին : Արդարեւ, 28 Դեկտեմբեր 1938ին է որ Անատոլու գործակալութիւնը ծանոյց թէ Սաֆֆէթ Արըգան հրաժարած է «Թանսիոնի»ի տկարութեան եւ չափազանց խոնջէնքի (սիւրմէնաժ) հետեւանքով», եւ Հալք կուսակցութեան վարչական խորհուրդն ալ այդ օրը յայտարարեց երեսփոխանական թեկնածուներու ցանկը, որուն մէջ կար նաեւ Հիւսէյին Ճահիտի անունը :

Պարզ զուգադիպութի՞ւն : Այն առեն ուրիշ փաստեր ալ մէջ բերենք :

Ուշադրութիւն ըրէք «Սոն Փոսթա»յի առաջին տողերուն, «ՎԵՑ ՏԱՐԻԷ Ի ՎԵՐ քերականութիւն չէր աւանդուեր» : Արդ, եթէ ետ երթանք վեց տարի, կը հասնինք 1932ին, երբ տեղի ունեցաւ Թուրք լեզուական Ա. Համաժողովը, Պոլսոյ Տոլմապահչէի պատմական պալատին մէջ, բուն իսկ Մ. Քէմալի նախաձեռնութեամբ եւ անմիջական հովանիին տակ :

Տարուած այն գաղափարէն թէ Թուրք ազգը ունենալու է սեփական լեզու եւ պատմութիւն, Մ. Քէմալ պատերազմ յայտարարեց արաբերէն ու պարսկերէն բառերուն դէմ եւ անոնց փոխարէն փնտռել տուաւ զուտ թուրքերէններ : Եւ որովհետեւ քերականութիւնը վերէն վար արաբերէն կանոններու վրայ հիմնուած էր, իսկ անդին չկար սեփական լեզու եւ հետեւաբար սեփական քերականութիւն, հրամայեց այդ նիւթը չաւանդել դպրոցներու մէջ : Գալով իրարմէ ածանցուած արաբերէն բառերուն, անոնք պիտի սորվեցուէին իբրեւ անկախ բառեր եւ ոչ թէ նոյն արմատէն բխած, որոշ կանոնի մը վրայ :

Միւս կողմէ, մասնաւոր յանձնաժողով մը սկսաւ Թուրքերէն բառ գտնել կամ թխել, օգտուելով հին լեզուներու եւ ի մէջ այլոց չաղաթայերէնի բառերէն : Միաժամանակ որդեգրեց ֆրանսերէն բազմաթիւ բացատրութիւններ, ինչպէս կոամէր, տիրէքթոր, քիւլթիւր, ֆինանս, էքոնոմի, ռէֆլէքթ (ռէֆլիւթ) փռոժէ, աւան-փռոժէ (նախագիծ) եւն., եւն. :

Այս առթիւ ծիծաղելի դէպքեր ալ անպակաս չեղան : Այսպէս, յայտարարեցին թէ 100 ոսկի մրցանակ պիտի տրուի անոր, որ գտնէ Cosinus եռանկիւնաչափիին բացատրութեան Թուրքերէն համապատասխանը : Քանի մը օրէն ալ ծանուցին թէ Անգարայի լեզուական վարժարանէն ուսանող մը շահած է մրցանակը, հաստատած ըլլալով թէ Cosinusը... հարազատ թուրքերէն է : (Փակագծի մէջ ըսենք թէ մեր մեծապանծ լեզուն ունի բոլորին ալ համապատասխանները.— sinus՝ ծոց, cosinus համածոց, եւն.) :

Ինչպէս ըսի, «գիւտ»ը ծիծաղելի էր, որովհետեւ միայն «Co» նախդիրը (որ համար իմաստը ունի, ինչպէս Coopératif — համագործակցական, Coobligé — պարտակից, Coordination— համակարգութիւն) կը բաւէր ցուցնելու թէ բառը օտար է : Բայց ո՞վ կը համարձակէր այս տեսակ բաներով, քանի որ մեծաւորը ըսաւ թէ Թուրքերէն է, ուրեմն Թուրքերէն է սա :

Յիշենք նաեւ արուեստական շինութիւնները : Ֆրանսերէնի al եւ el վերջաւորական մասնիկները իւրացուցին — անշուշտ իբրեւ հարազատ Թուրքերէն — եւ բառեր կազմելու : Օրինակ՝ ուլուսալ (ազգային, ուլուս բառէն), կէնէլ (ընդհանուր, général բառին առաջին վանկը առնելով եւ տողին կպցնելով el)ը :

×

Այսքանն ալ բաւական չսեպելով, Աթաթիւրք անձնապէս նամակ գրեց խմբագրապետներուն եւ խնդրեց որ իրենց խմբագրականները գրեն զուտ թուրքերէն բառերով : Անոնք ալ բնականաբար հնազանդեցան, թարգմանի դիմելով : Իրենք կը գրէին — եւ սակաւէն կը գրեն — արաբերէն տառերով եւ բառերով, մասնաւոր խմբագիր մըն ալ կը բանար նոր բառարանը եւ Թուրքերէն բառերով կը փոխարինէր արաբերէնները ...

Նոյն հրամանը տրուեցաւ պետական թղթակցութեանց եւ դատարանի արձանագրութեանց համար :

Քանի մը ամիս չանցած, սակայն, Իսմէթ Ինէօնիւն (այն առեն վարչապետ) կը ներկայանայ Աթաթիւրքին, առարկելու համար :

— Փաշաս, պետական պաշտօնեաները չեն հասկնար իրար, գործերը կը կաղան :

Եւ Աթաթիւրք ստիպուեցաւ տեղի տալ : Խմբագրապետները ազատուեցան չինարէն գրելու հարկադրանքէն, ինչ պաքան (ներքին նախարար) տըշ պաքան (արտաքին նախարար), պայընտըրլըք պաքանը (հանրօգուտ նախարար) եւ նման անճոռնի բացատրութիւններն ալ վերցան հրապարակէն :

Բայց լեզուն կը մնար նորէն կատարեալ քաոս մը, մանաւանդ դպրոցներու մէջ, ուր ջնջուած էր քերականութեան դասը : Ի զուր անդադար կը բողոքէին ուսուցիչները : Քանի որ Աթաթիւրք այդպէս յարմար դատած է, այդպէս ալ պէտք է մնայ : Կրթական նախարարը ի՞նչ կրնայ ընել, երբ հրամանը վերէն է :

Հիմա որ Աթաթիւրքը այլեւս չկայ, անոր հաստատած դրութիւնն ալ կարելի եղաւ ջնջել : Եւ ջնջողն է Իսմէթը, այն որ քանի մը տարի առաջ կը ներկայանար եւ դիտել կուտար թէ պաշտօնատուները բաբելոնի վերածուած են :

Ահա թէ ինչու Դեկտեմբեր 28ին յանձնարարուեցաւ հաստատել քերականութեան ուսուցումը, որ դադրած էր վեց տարիէ ի վեր :

Ահա թէ ինչո՞ւ փոխուեցաւ կրթական նախարար Սաֆֆէթ Արըգան, որ միաժամանակ ի պաշտօնէ նախագահ էր թուրք լեզուական միութեան :

Գալով Հիւսէյին Ճահիտի երեսփոխանական խնդրին, այս մասին յաջորդով :

ԴԷՏ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

Փարի Սուարի թղթակիցը, Պէրթրան տը Ժուվնէլ, երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Թուրքիոյ արտաքին գործավարին հետ, Էնկիւրիի մէջ : Ուրբաթ օր ամփոփեր էինք տեսակցութեան Սանճաքի վերաբերեալ մասը : Ահաւասիկ ամբողջութիւնը.—

Էնկիւրի մայրաքաղաքն է երկրի մը, որ դրացի է մեզի,— իր զինուորները կը ճակատին մեր զինուորներուն՝ 550 քիլոմեթր երկայն սահմանագլուխի մը վրայ : Ճիշդ ինչպէս հասարակաց սահմանագլուխ մը ունինք Գերմանիոյ հետ, երկու սահմանագլուխ՝ Իտալիոյ հետ, երկու սահմանագլուխ՝ Սպանիոյ հետ, այնպէս ալ հասարակաց սահմանագլուխ մը ունինք Թուրքիոյ հետ,— մեր վեցերորդ սահմանագլուխը, զոր կը պաշտպանէ ֆրանսական բանակը : Այդ սահմանագլուխին վրայ ոչ Մաժինոյի գիծ գոյութիւն ունի, ոչ ալ Տալատիէի գիծ : Թուրքիա միշտ կը ներկայանայ իբրեւ բարեկամ պետութիւն մը, որմէ վտանգ չկայ : 1920—1921, Թրքական եւ ֆրանսական բանակները ծանր կռիւներ վարեցին, մինչեւ որ Ֆրանքլէն Պույեոն Էնկիւրի գնաց՝ ստորագրելու համար Թուրքեւֆրանսական դաշնագիր մը, եւ այդ օրէն ի վեր երկու երկիրները բարեկամ են իրարու հետ :

Արդ, Թուրքիա այսօր կը պահանջէ կարեւոր փոփոխութիւն մը կատարել այդ խաղաղ սահմանագլուխին վրայ : Անմիջապէս աւելցնենք որ իր պահանջները չունին այն չեչտը, զոր Իտալիա կը դնէ իր պահանջներուն մէջ : Կը կարծուի թէ այդ մասին կատարուող բանակցութիւններուն իբրեւ հետեւանք, Ֆրանսական քաղաքականութիւնը ամուր յենարան մը պիտի ստանայ Արեւելքի մէջ :

Թուրք երիտասարդ պետութիւնը զաւակն է օսմանեան կայսրութեան.— Թուրք հեծելազօրքը եկաւ Ասիոյ տափաստաններէն : Ոչ մէկ դիմադրութիւն կեցուց զանոնք : Արաբները, Պարսիկները, Սլաւները պարտուեցան բոլորն ալ : Բիւզանդիոն, որ աշխարհի ամէնէն քաղաքակիրթ եւ փարթամ քաղաքն էր, գրաւուեցաւ Մէհմէտ Բ.ի կողմէ, որ ձիով ներս մտաւ Ս. Սոֆիայի կաթուղիկէէն, ուր սիւնի մը վրայ տակաւին ցոյց կը տրուի յաղթականին սուրի հարուածին նշանը : Այնուհետեւ քիչ մնաց որ իյնար Վիէննան ալ : Թուրքերու տիրապետութիւնը տարածուեցաւ մինչեւ Հունգարիա եւ մինչեւ Ալճերիա : Յետոյ, սակայն, կորսնցուցին իրենց կորովը Բիւզանդիոնի մէջ հաստատուած սուլթանները :

Անոնց պալատին մէջ գոյութիւն ունի փոքրիկ սենեակ մը, ուր ժողով կ'ընէին նախարարները : Պատին վրայ, ձեղունին մօտ, փորուած էր ծակ մը, վանդակով մը ծածկուած : Այդ վանդակին ետեւ պահուըտած, սուլթանը մտիկ կ'ընէր իր նախարարներուն խորհրդակցութիւնը : Նախարարները չէին գիտեր թէ սուլթանը ներկա՞յ էր վանդակին ետեւ թէ բացակայ : Հետզհետէ սուլթանին համար սովորութիւն դարձաւ բացակայիլ, փակուելու համար իր հարէմին մէջ, որ անվերջանալի լաբիւրինթոս մըն է նրբանցքներու եւ հաճոյքի խուցերու, ապակեպատ եւ հայելազարդ :

Կտոր կտոր՝ կայսրութիւնը անդամատուեցաւ, արժանի՝ տիտղոսին որ տրուեցաւ այնուհետեւ,— «հիւանդ մարդը» : Պալքանեան պատերազմէն վերջ՝ Ընդհ. Պատերազմը քիչ մնաց բոլորովին յօշոտէր զինք, եթէ երիտասարդ զօրավար մը յուսահատական դիմադրութիւն մը չկազմակերպէր Ասիոյ լեռներուն մէջ : Յոյները պարտուեցան եւ նահանջեցին, պարպելով Իզմիրն ալ : Վտանգին ճնշումին տակ, Անգլիացիները հեռացան Պոլսէն : Հայդուկային կռիւներէն յոգնած, Ֆրանսացիներն ալ պարպեցին Կիլիկիան :

Քէմալ ազատագրեց ամբողջ Անատոլուն,— ընդարձակ սարահարթ մը ապառաժուտ, որ բուն Թրքական հողն է, ուր կ'ապրին գրեթէ միայն Թուրքեր : Զօրավարը, դիկտատոր դարձած, Անատոլուի մէջ ստեղծեց երիտասարդ Թուրքիա մը այնքան զօրաւոր որքան տկար էր օսմ. կայսրութիւնը :

Այսօր կը գտնուինք վերանորոգ ժողովուրդի մը առջեւ, որուն բարեկամութիւնը թանկագին է մեզի համար, եւ որուն թշնամութիւնը՝ սարսափ կ'ազդէ : Ահա թէ ինչո՛ւ դիւանագիտական կարեւոր իրողութիւն մը պէտք է նկատել դիրքը զոր Էնկիւրիի կառավարութիւնը կը բռնէ հանդէպ մեզի : Դիրք մը զոր ինծի պարզեց, երկար տեսակցութեան մը ընթացքին, Թուրք հանրապետութեան արտաքին գործավարը :

Ի՞նչ ըսաւ արտաքին գործավարը.—

Աթաթիւրքի արտաքին գործավարն էր Րիւշտիւ Արաս : Հանրապետութեան նոր նախագահը, Իսմէթ Ինէօնիւ, զայն դեսպան անուանեց Լոնտոնի, իսկ արտաքին գործավար՝ Սարաճօղլուն, որ հռչակաւոր տնտեսագէտ մըն է :

Սարաճօղլու, մեր տեսակցութեան ընթացքին, նախ խօսեցաւ տնտեսական հարցերու մասին :

Աղքատ է Անատոլուն եւ դժուարմբեր : Իր առաջին հարստութիւնն է բնակչութիւնը, որ կը հասնի 17 միլիոնի (?), եւ երեք տարին անգամ մը կ'աճի մէկ միլիոն (??) : Այս ընթացքով՝ Թուրքիա շուտով մեծ պետութիւն մը կը դառնայ : Իրեն կը պակսի միայն ճարտարարուեստը :

Սարաճօղլու 1930ին ուսումնասիրութիւններ կատարած է Միացեալ Նահանգներուն մէջ, ուրիշներ՝ Գերմանիոյ եւ Ռուսիոյ մէջ : Այնուհետեւ Թուրքիա հիմնեց երկու մեծ ճարտարարուեստներ,— հիւսուածեղէնի եւ մետաղագործութեան կեդրոններ : Մետաղագործութեան կեդրոնը կը գտնուի Գարապուքի մէջ, Սեւ ծովէն ոչ շատ հեռու, հիմնուած՝ անգլիացի մասնագէտներու, Պրասսը խմբակին կողմէ, որ Գերմանիոյ մէջ եւս կը հիմնէ Կէօրինկի ճարտարարուեստական մեծագոյն կեդրոնը : Գարապուք պիտի հայթայթէ քաղաքին, որ հիմնուած է Էնկիւրիէն 60 քիլոմեթր հեռու, ի պէտս պատերազմական պիտոյքներու : Այդ քաղաքը կը կոչուի Քըրըքգալէ : Թուրքիա չի կրնար գնում կատարել դրամով, ուստի գերմանական վակոնները, մեքենայ բարձած, կը մտնեն Թուրքիա եւ կը մեկնին ծխախոտ բարձած : Գերմանիա առաջինն եղաւ որ սատարեց երկրին տնտեսական փոխադրութեան, ահա թէ ինչո՛ւ տիրական դիրք մը կը գրաւէ Թրքական առեւտրական հրապարակին վրայ : Անգլիա եւս հիմա կը հետեւի նոյն եղանակին :

Այժմ անցնինք արտաքին քաղաքականութեան,— շատ աւելի փափուկ հարցի մը :

Թուրքիա հողային ցանկութիւններ չունի.—

Թուրքիա հող չի պահանջեր : Ան սահմանափակուած եւ ինքնամփոփուած է Անատոլուի մէջ, որ պատուարն է օսմ. կայսրութենէն : Ան վճռած է, բոլորովին Թրքական այս հողին վրայ, դառնալ բարգաւաճ պետութիւն մը : Բան մը չի պահանջեր դրացիներէն : Այդ ոգիով, դաշինք կնքած է պալքանեան երկիրներու հետ (Յունաստան, Ռումանիա, Եու… կսլաւիա, Պուլկարիա), ինչպէս նաեւ արեւելեան դրացիներուն հետ (Իրան, Իրաք, Աֆղանիստան) : Թուրքիա պատրաստ է դաշինք կնքելու արեւմտեան դրացիներուն հետ եւս, քանի որ վճռած է դառնալ արեւմտեան քաղաքակրթութեան հետեւորդ երկիր մը, ինչպէս նաեւ իր արեւելեան դրացիներուն հետ, քանի որ անոնք Թուրքիոյ կը հետեւին նոյն ճամբուն մէջ : Ոչ մէկ վէճ այս կամ այն պետութեան հետ : Գոյութիւն ունի միայն Ալեքսանտրէթի հարցը, Սարաճօղլու կը հաւաստէ թէ Ըմէթի կառավարութիւնը պիտի պահպանէ բարեկամական յարաբերութիւնները Ֆրանսայի հետ, այնպէս ինչպէս Աթաթիւրքի օրով : Եւ ինծի հարցուց թէ նկատած չե՞մ միթէ այն բացառիկ դիրքը, զոր Ֆրանսա կը վայելէ Թուրքիոյ մէջ : Կ'ընդունիմ որ ճիշդ է : … շութեամբ եւ հիացումով կը տեսնեմ որ ամէն Թրքական թերթ կը հրատարակէ ֆրանսերէն պատճէն մը եւս … Թուրքիոյ մէջ իմ կարճ բնակութեան … այն տպաւորութիւնը կրեցի, որ … «…անցքներու պատերազմին», որուն հետեւին Թուրքերը մեծ շահագրգռութեամբ, երկրին համակրանքը Ֆրանսայի կողմն էր :

Գործավարը ըսաւ.

— Երբ մեր բարեկամը, Ֆրանքլէն Պույեոն, Էնկիւրի եկաւ կնքելու համար բարեկամական դաշնագիրը, … կը ճշդէ նաեւ Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ սահմանները, Ալեքսանտրէթի … ճամբը տրուեցաւ Սուրիոյ, այն … պահութեամբ որ Թուրքիա շահեր … մասնաւոր իրաւունքներ ունի Սանճաքին մէջ : Այս տրամադրութիւնը, … մեծ նշանակութիւն մը չունի … բայց դաշնագիրը մշակողներու միտքին մէջ պարզ էր որ օր մը Սանճաք պիտի վերադարձուէր Թուրքիոյ … Ֆրանսական կառավարութիւնը այսպէս կ'ըմբռնէր, քանի որ … դարար մեզի թոյլ տրուեցաւ … ճռուն դեր մը խաղալ Սանճաքին … չութեան մէջ : Պլումի կառավարութիւնը ուղեց Ժընեւ երթալ, … համար Սանճաքին վարչակարգը, … ինքնավարութիւն կուտար այս փոքրիկ երկրամասին : Տակաւին կը յիշեմ այդ երկար վաւերաթուղթը, որ … մը բարդ վարչաձեւ մը կը ստեղծէր : Կը յիշեմ նոյնպէս որ երկրամասին վարչութիւնը յանձնեցինք 40 հոգինոց երեսփ. ժողովի մը, ապահովելով Թուրքերուն մեծամասնութիւնը անոր մէջ : Կը յիշեմ վերջապէս որ անցեալ ամառ Թրքական չորս գումարտակ ղրկեցինք Ալեքսանտրէթ, ուր Ֆրանսացիները ունէին միայն երկու գումարտակ :

Այնուհետեւ Սարաճօղլու կը … տարարէ թէ վճռած է վերջ դնել … ձգումներուն եւ վերջապէս լուծել Ալեքսանտրէթի հարցը, (այդ մասին … որ տուինք Ուրբաթի թիւին մէջ) :

Այս տեսակցութիւնը տեղի ունեցաւ … օրը, Սարաճօղլու հացկերոյթ մը … տաւ ի պատիւ Ֆրանսայի դեսպանին … Այդ առթիւ Պէրթրան տը Ժուվնէլ … հրճուանքը կը յայտնէ որ Ֆրանսա … վեցերորդ սահմանագլուխը պաշտպանելու մտահոգութիւնը չունի, … որ Թուրքիա վստահելի դրացի մըն է …

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Լաւ, բերէք ինձ զովացուցիչ մի բան, ասաց Թագուհին, կարծես կամենալով շնորհ անել դայեակին :

Նաժիշտները դուրս գացին Թագուհու հրամանը կատարելու :

Առանձնարանի մէջ լռութիւն տիրեց : Թագուհին բացաւ սաղմոսարանը իբր թէ կարդալու համար. բայց նրա աչքերը խաղում էին գրուածքի վրայ մեքենայաբար. նա ոչինչ չէր կարդում, այլ միայն այդպիսով կամենում էր հեռացնել իւր աչքերը Սեդայից, որպէսզի մինչեւ նաժիշտները գան ու վերադառնան ո՛չ մի զրոյց չսկսէ նրա հետ : Բայց նա զգում էր անհանգիստ եւ իւր կուրծքը, փոթորկելու մօտեցած ալիքի նման, անընդհատ բարձրանում եւ իջնում էր :

Վերջապէս վերադարձան նաժիշտները, բերելով իրանց հետ արծաթէ սկուտեղի վրայ ոսկէ պատեթով զովացուցիչ օշարակ, որ պատրաստուած էր մրգերի հիւթից ու մեղրաջրից, այլ եւ Արարատեան այգիների ընտիր պտուղներ :

— Այժմ ազատ էք, ասաց Թագուհին նաժիշտներին, երբ նրանք բերածները դրին սեղանի վրայ :

Նաժիշտները գլուխ խոնարհեցին Թագուհուն եւ «հանգիստ նինջ» մաղթելով նրան հեռացան :

Թագուհին խորը շունչ քաշեց, որպէս թէ մի ճնշող ծանրութիւնից ազատուած : Ապա գիրքը դնելով նոյարի վրայ եւ երեսը դարձնելով դէպի Սեդան, որ ձեռքերը խաչած կանգնած էր իւր աթոռի մօտ, հարցրեց.

— Սեդա, դու լսեցի՞ր ինչ ասաց Գոհար իշխանուհին :

— Այո՛, Տիկին, լսեցի :

— Բայց հասկացա՞ր այն ակնարկութիւնը, որ քո Թագաւորին էր վերաբերում :

— Այն, որ ասաց թէ՝ «բացակայում է Դուինի՞ց» :

— Եւ թէ՝ «շարունակ շրջում է Ուտիքում» :

— Ո՛չ, Թագուհի, նա Ուտիքի մասին ոչինչ չասաց :

— Ի՞նչպէս թէ չասաց, ուրեմն ես սխա՞լ լսեցի :

— Նրա բոլոր խօսքերը մի առ մի կարող եմ կրկնել. նա Ուտիքի անունը չտուաւ :

— Ի՞նչ ես խօսում, ա՛յ կին, ուրեմն ես... բայց անկարելի է, ես յիշում եմ որ նա Ուտիքի մասին էլ ակնարկեց : Միթէ՞ դու չտեսար թէ ինչպէս այլայլուեցայ ես :

— Այո՛, սիրելի Թագուհի, ես տեսայ թէ «Թագաւորի բացակայութեան» մասին իշխանուհու արած ակնարկութիւնն ի՛նչպէս տակն ու վրայ արաւ քեզ : Բայց Ուտիքի մասին խօսք չէ եղել : Եթէ իշխանուհու ակնարկութիւնից դու այն ես եզրակացրել, թէ երբ նա ասում է՝ «Թագաւորը բացակայում է մայրաքաղաքից», որովհետեւ «ցանկանում է Ուտիքում լինել»... Եւ ահա այժմ քեզ թւում է թէ՝ վերջին խօսքը նոյնպէս լսել ես նրանից. բայց ես լաւ յիշում եմ, որ նա այդ խօսքը չարտասանեց :

Դայեակի դիտողութիւնը լուսաւորեց Թագուհու միտքը, նրա յիշողութիւնը բացուեցաւ, նա զգաստացաւ եւ միեւնոյն ժամանակ սաստիկ ամաչեց, տեսնելով թէ՝ ո՛ր աստիճան ինքն անձնատուր է եղել իր երեւակայութեանը :

Բացի այդ, նա մտաբերեց յանկարծ, որ ինքը Սեդայի մօտ դեռ ոչինչ չունի խօսած իւր վշտերի մասին, ուրեմն ինչո՞ւ Ուտիքի վերաբերմամբ խօսում է այժմ այնպէս ազատ, որ կարծես թէ նրանից ծածուկ ոչինչ չունի այլեւս : Այդ հանգամանքը ճնշեց նրան սկզբում : Բայց յետոյ մտածելով որ բաժակն արդէն լցուել է, որ այսուհետեւ գաղտնի կերպով տանջուելը ոչ մի օգուտ չի բերելու իրան, հարցրեց յանկարծ դայեակին.

— Սեդա, դու ի՞նչ գիտես Ուտիքի մասին :

Սեդան նայեց Թագուհու աչքերին մի հայեացքով, որ թէ զարմանք եւ թէ անվստահութիւն էր արտայայտում, եւ ոչինչ չպատասխանեց :

— Սեդա, քեզ հարցնում է Թագուհին, ինչո՞ւ ես լռում :

— Ուտիքի մասին, սիրելի Թագուհի, ես շատ բան գիտեմ, ես ամէն բան գիտեմ...

— Այո՛, յիշում եմ, մի երկու ժամ առաջ հովանոցումն էլ նոյնը ասացիր... Ասացիր թէ՝ վաղուց յայտնի է քեզ թէ ի՛նչ վիշտեր է կրծում իմ սիրտը, բայց թէ չես համարձակուել խօսել ինձ հետ, որովհետեւ հաւատացած ես եղել՝ որ դրանով միայն իմ վէրքերը պիտի նորոգես, առանց ինձ մի օգուտ տալ կարողանալու... Այդպէս չասացի՞ր, Սեդա :

— Այո՛, իմ սիրելի Թագուհի, այդպէս ասացի :

— Է՛հ, խօսիր այժմ համարձակ. քո խօսքերով դու այլեւս չես նորոգել իմ ցաւերը, այլ գուցէ եւ մեղմես նրանց :

— Իսկ եթէ...

— Ո՛չ, ասում եմ քեզ. այժմ ես կարօտում եմ մի հաւատարիմ բարեկամի, մի ընկերուհու, որին սիրտս բանալ կարողանամ. դո՛ւ եղիր այդ բարեկամը, մայր Սեդա. ես արդէն յոգնեցայ, թուլացել եմ իմ վիշտերը միայնակ տանելուց :

— Բայց չէ՞ որ ամէն ինչ յայտնի է քեզ արդէն. ինչո՞ւ ինձանից ես կամենում քո ցաւերի պատմութիւնը լսել :

— Ինչո՞ւ, այդ մի՛ հարցներ, մայր Սեդա, կամենում եմ լսել նորից բոլորը, ինչ որ ինքս գիտեմ. այն՝ ինչ որ մինչեւ այժմ ծածկուած է մնացել ինձանից :

— Բայց... չգիտեմ թէ ո՛րտեղից սկսեմ :

— Սկզբից, բոլորովին սկզբից. … չերը երկար է. ես չպիտի կարողանամ … քնել :

— Բայց... ի՞նչ ասեմ... այդ … լոր պատմութիւնը կարելի է ամփոփել մի քանի բառերի մէջ : «Թագաւորը սիրում է Ցլիկ Ամրամի կնոջը»... Այս չէ՞ բոլորը :

Թագուհին բոլորովին ցնցուեցաւ … մի գաղտնի յուզմունք անցաւ սրտից ինչպէս մի կայծակ, եւ … հոգին խռովուեցաւ նման ծովափի ջրին, որի մէջ յանկարծ գլորուել … լեռան կողերից պոկուած մի քար … ժայռ : Մի թեթեւ վարդագոյն … այտերը ծածկեց եւ ճակատը … ցաւ աննշմարելի ցօղով : Ըստ երեւ… թին նա չէր սպասում դայեակի … կարճ եւ ամէն ինչ մերկացնող պատասխանին : Նա կամենում էր, … լսել նրանից բոլորը, բայց այդ … շո՞ւտ, այսքան մերկապարանո՞ց …

(Տար.)

որ կրնայ դաշնակից մը դառնալ:

Եւ սակայն, կ'աւելցնէ, փոխհատուցում տալ Թուրքերուն՝ պիտի նշանակէր դժգոհութիւն արթնցնել Սուրիացիներուն մէջ, որոնց երկրին հոգատարութիւնը յանձնուած է Ֆրանսայի: Այդ ծանր հարցին լուծումը վստահուած է Էնկիւրիի ֆրանսական դեսպանին եւ Մերձ. Արեւելքի ֆրանսական մարզպանին:

Դէպի Վիժխիժ

Ըսին թէ 85 թիւ հանրակառքը պիտի առնեմ Փարիզէն հոն երթալու համար:

Եւ քառորդ ժամէ մը, իր վերջաւորութեան, կ'իջնեմ ճիշդ դիմացը այն հաստատութեան որ ապաստանարանն է մտային հիւանդութեամբ տառապողներուն:

Ո՞վ չի յիշեր այդ հոգեկան դալարումներու եւ մտային ցաւերու տունը ուր երբեմն երգի Մեծ Վարպետը, Կոմիտաս վարդապետ իր տաժանելի տարիները ապրեցաւ, ճգնեցաւ չորս մերկ պատերու մէջ եւ ուրուականներու հետ, մինչեւ որ փակեց իր աչքերը:

Ներս չմտած, աչքիս առջեւ կը պատկերանայ նորէն ան, հայրենիքի սոխակը, իր պարթեւ հասակով եւ դէմքով, իր համեստ այլ տպաւորիչ արտաքինով, ինչպէս տեսած էինք Պոլսոյ բեմերուն վրայ:

Առիթով մը այսօր ալ, այս տխուր յուշերը սեւ անցեալին, կը նորոգուի, կը թարմանայ...:

Այցելութեանս նպատակը հոն, բարեկամ մը տեսնել էր: Այս ալ դժբախտ մը, մտային խանգարման ենթարկուած, հոս բերեր են որ դարմանուի:

Իր քովն ենք հիմակ: Չի գիտեր թէ ինչո՞ւ այդտեղ է ինք, մերթ կը ժպտի, բայց այդ ժպիտը դիւային բան մը կը մատնէ: Դեռ պատանի, հազիւ 18 գարուններ բոլորած, մերթ տխուր է ու մտածկոտ եւ հանդարտ, բայց յանկարծ ոտքի կը տեսնենք: Ջիղերն են կը պրկուին ու ծխել կ'ուզէ: Կը ծխէ, մուխին տալով իր հոգերը ու մոռացութեան ամէն ինչ...:

Իրեն պէս եւ շատեր մէկ սրահի մէջ, քովէ քով, մէկը անկիւն մը կծկուած, միւսը բաներ մը խօսելու վըրայ, ուրիշ մը թղթախաղի սեղանի շուրջ, Թուղթերու հետ կռուելով: Բայց ոչ մէկը միւսին վնասելու ատելութեան մէջ, այլ իրենք իրենց վնասուած, որ եւ է պատճառով:

Եւ հիմա կապոյտ տառատոմսներ հագած, փականքի տակ են ամէնքը, ինչպէս բանտարկեալներ ակամայ, որ կրնան տեսնուիլ միայն խիստ հսկողութեամբ եւ արտօնութեամբ:

Աշխարհը այդ է իրենց համար, այդ սրահը եւ նեղ շրջապատը եւ անկէ դուրս գոյութիւն չունի ուրիշ բան: Օրերն իսկ չեն յիշեր, ոչ ալ ժամերը, այլ թերեւս դուշակեն միայն կիրակին կամ հինգշաբթին, այցելութեանց օրերը եւ ցերեկն ու իրիկունը ճաշելու ատեն...

Կը տեղեկանամ այդ պահուն որ, երկու Հայեր եւս կը գտնուին տարբեր տաղաւարներու մէջ, բայց թէ ժամանակը ուշ ըլլալով, չկրցայ այցելել, մանաւանդ որ արտօնութիւն չունէի:

Վերջի պահուն «Յառաջ»էն իմացայ որ մէկը մտաւորական մըն էր, Արտաշէս Յովհաննէսեան, արդէն մեռած:

Եթէ ըլլային հայրենի առողջ հողի վրայ եւ ապրէին պայծառ երկնքի տակ, այս բաները կը պատահէին արդեօ՞ք: Միայն թէ ըլլայինք, ըլլայինք...

ՄԷՆ - ՍԷ

Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆ ԵՒ ԿԵԴՐ. ԴԻՒԱՆ

Շնորհակալութեամբ ստացուած են.

Տիկին Ն. Ահարոնեանէ, (Մարսէյլ). — 1) Ինքնահոս ոսկեայ գրիչ մը, որով Աւետիս Ահարոնեան 1920ին ստորագրած է Սէվրի դաշնագիրը: 2) Ինքնահոս ոսկեայ գրիչ մը զոր 1930ին Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը նուիրած է Աւետիս Ահարոնեանին իր քառասնամեակ գրական յոբելեանին:

Բժշկուհի Օր. Վարանդեանէ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան ոսկեայ զինանշանը, զոր 1919ին Ամերիկայի Կ. Կոմիտէն նուիրած է Մ. Վարանդեանին:

Ս. Վրացեանէ.—1) Պապաշայի արծաթեայ ժամացոյցը, զոր 1898ին Քրիստափոր Միքայէլեանը նուիրած է Պապաշային, Թիֆլիզի մէջ: 2) Վարդգէս Սերենկիւլեանի ոսկեայ մետալեոնը, Վարդգէսի եւ իր կնոջ նըկարով:

Վահան Մազմանեանէ (Պուլկարիա). — Վեց նկար եւ 23 նամակ, գրուած մեր նահատակ ու մեռած ընկերներու կողմէ:

Կոբիւնէն (Իրան).— Հ. Յ. Դաշնակցութեան սաղաֆեայ զինանշանը, ոսկեայ մեծ շրջանակով:

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի շրջ. կոմ.էն. — Երեսուն եւ մէկ արժէքաւոր նկարներ Հայաստանի կեանքէն:

Բանաւէր Կ. Բասմաջեանէ.— Աղթամարի Սուրբ Խաչ Տաճարի նկարը:

Հրանդ Քէօսէեանէ.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան 9րդ ընդհանուր ժողովի եւ Յունաստանի 5րդ պատգամաւորական ժողովի մեծադիր խմբանկարները:

Հ. Յ. Դ. Փարիզի Րաֆֆի խումբէն. — Րաֆֆիի մեծադիր նկարը գեղեցիկ շրջանակով:

Սուրէնէն (Թաւրիզ).— Հինգ նկար մեր նահատակ ընկերներու:

Խաչիկ Ֆէսլեանէ.— Եգիպտահայութեան կողմէ Անդրանիկին նուիրած սուրին նկարը, Անդրանիկի ստորագրութեամբ:

Եղիազար Մինասեանէ (Իսի).—Արմաշի գիւղատնտեսական վարժարանի աշակերտներու մեծադիր նկարը, նըկարուած 1920ին Կ. Պոլիս:

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

Հ. Յ. Դ. Ար. Ե. Կ. Կոմիտէէն. — 10 օրինակ խորհրդ. քաղաք. հայկ. հարցում (Վ. Նաւասարդեանի):

Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէէն.— 22 օր. հայերէն արժէքաւոր գրքեր:

Գնդ. Տ. Բաղդասարեանէ.— 2 օր. Լեռնային պատերազմ (Հ. Փաստրմաճեանի):

Շ. Նարդունիէ.— 2 օր. «Երուսաղէմ, Երուսաղէմ»....

Տիկիններ Զաքմաքեանէ եւ Նանարեանէ (Նիւ Եորք).— 1 օր. Սաղմոսարան Դաւթի Մարգարէին, տպագրուած Վենետիկ, 152 տարի առաջ:

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներէն. — 2 օր. Արդի Հայ գրականութիւն ժողովածուն:

Բենիամին Թաշճեանէ (Գահիրէ).— 2 օր. Աշոտ Երկաթ պատմ. վէպ, (Բ. Սիմաղեանցի):

Կիւլպէնկ Սիւքիասեանէ (Վիէն).— 1 օր. Ադ. Տաղի քառամեայ դոյամարտը:

Գրատուն Հ. Սամուէլէ.— 2 օր. Օմար Խայեամ եւ 2 օր. Ակսէլ Բակունց (պատմուածքներ):

Հայկ Աճէմեանէ (Թաւրիզ).— Հ. Յ. Դ. Վանի «Զոհ» խումբի խմբանկարը (1909):

Մերկեր Առաքելեանէ (Նիս).— Օսմ. կառավարութեան հրատարակած գիրքը՝ հայկական շարժումներու մասին:

Բ. Զիլճեանէ (Մարսէյլ).— Մէկ տուփ Արարատի կաւ, իր եղբօրը մէկ բանաստեղծութեան հետ:

ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Քաշանի «Արծիւ» կոմիտէի ընկերներէն եւ բարեկամներէն 595 ֆրանք: Հ. Մ. Ը. Մ.ի Սկաուտ վարչութիւնէն 100 ֆրանք: Բ. Զիլճեան ընտանիք (Մարսէյլ) 100, Տէր եւ Տիկին Հրաչ Սարգսեանէ 100, Տիկին Կատարինէ Յովսէփեանէ 50, Աստուր Քէօսէեանէ (Մարսէյլ) 40, Ոմն 20 ֆրանք:

Վարիչ՝ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Լիբանանի նոր դահլիճին կազմութեան առթիւ, երեսփոխան Պ. Վ. Լէյլէկեան հետեւեալ դիտողութիւնն ըրաւ, ինչպէս կը հաղորդեն Պէյրութի թերթերը.

— Չորրորդ անգամն է որ Լիբանանի մէջ կը կազմուի դահլիճ մը 7 հոգիէ, այն ըմբռնումով թէ այդ կերպով կարելի կ'ըլլայ դահլիճին մէջ ներկայացնել Լիբանանի տարբեր համայնքները որոնց պատկանող անձեր նկատի կ'առնուին դահլիճի կազմութեան մէջ: Սակայն մինչեւ հիմա նըկատի չէ առնուած հայ համայնքը:

Այս պարագան մատնանշելով Պ. Լէյլէկեան ներկայացուց հարցում մը կառավարութեան հասկնալու համար թէ դահլիճին բաղկացուցիչ տարրերը ընտրելու առթիւ հայ համայնքը ինչու երբեք նկատի չառնուիր: Արդեօք ասիկա կը նշանակէ թէ հայ համայնքը միւս համայնքներու հաւասար իրաւունքներ չունի՞:

« Եթէ ըսաւ Պ. Լէյլէկեան, այս հարցումին պատասխանը ի նպաստ չէ հայ համայնքին, չի կրնար քուէարկել նոր դահլիճին համար»:

Լեռնալիբանանի երեսփոխան Ք. Պիմիլ Շամուն խօսք առնելով յայտնեց թէ հայութիւնը այս երկրին մէջ մօտ 50 հազար թիւով համայնք մը կը կազմէ եւ մէկն է «Լիբանանի սիւն»երէն, ուրեմն երեսփոխաններէն ոչ ոք կրնայ խորհիլ թէ Հայերը միւս համայնքներու հաւասար իրաւունք չեն վայելեր: Դահլիճներու կազմութեան ատեն ցարդ նկատի առնուած է բանակցութեան խնդիր մը, ինչ որ Հայու մը դահլիճին մաս կազմելուն հակառակ սկզբունք մը չենթադրեր:

Ներքին նախարար Պ. Ապու Շահլա պատասխանելով Պ. Լէյլէկեանի հարցումին, հաստատեց թէ Հայերը Լիբանանի միւս համայնքներուն հաւասար իրաւունքներ ունին եւ անոնք եւս պիտի յարգուին:

Խորհրդարանը այս հարցումը եւ անոր պատասխանները արձանագրելով հաստատեց Պ. Վ. Լէյլէկեանի պաշտպանած տեսակէտը, որ է Հայոց հաւասար իրաւունքներ վայելելը Լիբանանի ուրիշ համայնքներու հետ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԹՈՒԼՈՆԻ ՀԱՅԵՐՆ ԱԼ

ԹՈՒԼՈՆ.— Ֆրանսաբնակ օտարահպատակներու կարգին երբ նոր օրէնքներ սկսան կիրարկուիլ, Հայ բախտակիցներու հանդէպ, Թուլոնն ալ պէտքը զգաց հաւաքական խորհրդակցութեան: Այս առթիւ 50ի չափ ազգակիցներու ներկայութեամբ կազմուեցաւ Միութիւն մը, Amicale Franco - Arménien, որուն նպատակը պիտի ըլլայ 1.— Հայը ծանօթացնել իր շըրջանի Ֆրանսացիներուն 2.— Ընել ինչ որ կարելի է պաշտպանելու համար հայ անհատին բարոյական եւ նիւթական շահերը: Միութեան պաշտօնական հաւաքավայրն է Grand Café de Lyon, Toulon:

Դիւանին անդամ ընտրուեցան Պ. Պ. Վէնսան, նախագահ, Լեւոն Փամպուքճեան, Արտաշէս Պէհրէեան, Մ. Ֆազլճեան եւ իբրեւ խորհրդական երկու բարեհաճ Ֆրանսացիներ:

Դիտելի է որ Պ. Վէնսան յայտնեց հրապարակաւ իր կաթոլիկ Հայ ըլլալը, ուրախութիւն պատճառելով թըքախօս ներկաներէն ոմանց որոնք վերջապէս, համիտեան անջատողական ծրագրին համը առած, կըցեր էին ձըգել «պիզ կաթոլիկլիզ էրմէնի տէյիլ»ի տգեղ մեկնութիւնները:

Արտաշէս

ՀԱՅ ԳՐՔԻ ՏՕՆԸ

Մեզի կը հաղորդեն թէ Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան վարչութիւնը կազմակերպած է ի պատիւ Հայ Գըրքին գրական ու գեղարուեստական հանդէս մը որ տեղի պիտի ունենայ Բարեգործականի Տան մէջ, 8, Rue Bossuet, Փետրուար 12ի կիրակի օրը, ժամը 2.30էն 7 եւ 8.30էն 12, նախագահութեամբ Պ. Ա. Չօպանեանի:

Խօսք պիտի առնեն Ա. Չօպանեան, Տիրան վարդապետ Ներսոյեան, Մկրտիչ Պարսամեան եւ ուրիշ քանի մը յայտնի մտաւորականներ, որոնց հրաւէր ուղղուած է:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց աջակցութիւնը պիտի բերեն՝ երգով, նուագածութեամբ կամ բանաստեղծութեանց արտասանութեամբ՝ ծանօթ արուեստագէտներ եւ արուեստասիրուհիներ: Սիրուած գրագէտներ ու բանաստեղծներ իրենց անտիպ մէկ էջը պիտի կարդան:

Փափաքողները պիտի կարենան գնել հոն գրական գործեր՝ հեղինակէն ըստորագրուած:

Մուտքի վճարում, 5 ֆրանք:

Ժամը 7էն 8.30, ճաշ (մատչելի գիներով), որուն պիտի կարենան մասնակցիլ փափաքողները:

Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը, Հայ Երիտասարդաց Ակումբը եւ Հայ Օրիորդաց Միութիւնը իրենց աջակցութիւնը խոստացած են Հայ Գրողներու ընկերակցութեան՝ այս ծրագրին յաջող գործադրութեան համար:

Մանրամասնութիւնները քիչ օրէն կը ծանուցուին մամուլի միջոցով:

Գերմանիա կ'ընդարձակէ իր գաղթային պահանջները

— oo —

« Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ կարեւոր փոփոխութիւններ կատարուած են Գերմանիոյ գաղթային պահանջներուն մէջ: 1936 յունիսին երբ այս պայքարը բացուեցաւ, նպատակըն էր ետ առնել Գերմանիոյ նախապատերազմեան գաղթավայրերը, որոնք «իրմէ գողցուած էին»: Այժմ նոր պահանջ մը կը դրուի: Գաղթային ընկերակցութեան բոլոր մասնաճիւղերուն հրահանգուած է կարճ կապել հին գաղթավայրերու վերադարձի մասին եղած քարոզութիւնը եւ անոր տեղ ներկայացնել աւելի բովանդակալից պահանջ մը գաղթավայրերու, հաւասար՝ միւս մեծ պետութեանց ունեցածին: Պէտք է բացատրել թէ Գերմանիոյ գաղթային պահանջը մաս կը կազմէ անոր որոշման՝ բոլորովին անկախ մնալու օտար հրապարակներէն: Այս առթիւ կը պատճառաբանուի թէ Գերմանիա իր նախկին գաղթավայրերուն տէր եղած էր կարճ ատեն մը միայն, այնպէս որ ժամանակ չունեցաւ զարգացնելու զանոնք: Ասկէ զատ, պատերազմէն իվեր այդ գաղթավայրերը կը գտնուին ուրիշ ձեռքերու մէջ: Եւ այդ երկիրները գաղթային ստացուածքներ ունին որոնք զարգացած են եւ արժէքաւոր նախանիւթեր եւ պաշար կ'արտադրեն: Նկատի առնելով իր ընդարձակութիւնը եւ բնակչութիւնը, Գերմանիա իրաւունք ունի միւս պետութեանց հաւասար հողեր ստանալու, բանի կամ արդար համաձայնութեամբ:

Այս միեւնոյն պատճառաբանութեամբ յառաջ կը տարուի փաշական քարոզութիւնը Թունուզի եւ ուրիշ հողերու մասին: Եւ երկու երկիրները փոխադարձաբար ուժ կուտան իրենց պահանջներուն:

Լոնտոն հասած լուրերու համաձայն, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը փորձած է բանակցիլ Ֆրանքօ-իտալական համաձայնութեան մը համար, հողային պահանջները դուրս ձգելու պայմանով, բայց չէ յաջողած:

ՑՈՅՑԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

Ռամկավար թերթերը հետեւեալ պաշտօնական յայտարարութիւնը հրատարակած են.—

Ռամկ. Ազատ. Կուսակցութեան պատասխանատու վերին մարմինը կը հաղորդէ մեզ թէ Պէյրութի «Ժողովուրդի Ձայն» թերթին 1939 յունուար 1ի թիւին լոյս տեսած այն լուրը, որ իբր թէ այս կուսակցութեան եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Բիւրոյին միջեւ գաղտնի համաձայնագիր մը ստորագրուած է ընդդէմ Խորհ. Միութեան եւ Խ. Հայաստանի ու ի նըպաստ հիթլերական ծրագիրներու, ուրիշ բան չէ բայց եթէ անհեթեթ եւ նպատակաւոր յերիւրանք մը, տրուած ըլլալով որ Ռամկ. Ազատական Կուսակցութեան տարիներէ ի վեր հետեւած ազգային ուղղութիւնը ո եւ է փոփոխութիւն կրած չէ եւ կուսակցութիւնը կը մնայ հետեւաբար միշտ լոյալ հանդէպ Խ. Հայաստանի, որուն ապահովութիւնն ու զարգացումը անվրէպ կը շարունակէ գտնել Խ. Միութեան իր անդամակցութեանը մէջ:

ԻՏԱԼԱՑԻ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԴԵՐԸ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Սպանիոյ մէջ գործող իտալական լէգէոնականներու հրամանատար Զօր. Կամպարա տեղեկագիր մը ղրկած է Պ. Մուսոլինիին: Ըստ այս տեղեկագրին՝ իտալական զօրագունդն է որ յաղթանակը շահած է Պարսելոնայի մէջ, դեկտեմբեր 29 — յունուար 27 կռիւներու ընթացքին:

Զօր. Ֆրանքոյի բռնած գերիներու ամբողջ թիւն է 40,000, որոնցմէ 16.500ը իտալական զօրագունդը բռնած է:

Նոյնպէս ան գրաւած է հինգ հրետանի: Իր հրետանիներէն արձակած է 400,000 ռումբ: Կռիւներու ընթացքին կատարած է 160 մղոնի առաջխաղացք, պարտութեան մատնելով 108 գունդեր: Ազատագրած է 151 գիւղեր ու գիւղաքաղաքներ:

Իտալական զօրագունդի կորուստները եղած են՝ սպանեալ 70 սպայ, որոնցմէ 39ը իտալացի, վիրաւորեալ՝ 350 սպայ, որոնցմէ 200ը իտալացի: Սպանուած են նաեւ 620 զինուոր եւ 4000 զինուոր ալ վիրաւորուած, որոնց կէսը Իտալացիներ:

ՀԱՅԸ ԵՒ ՀՐԵԱՆ

Պուլկարական պատմութիւն մը կ'ըսէ.—

Մահուան դատապարտուեցան Հայ մը եւ Հրեայ մը: Մահապատիժը ձմեռը պիտի գործադրուէր: Երբ օրը եկաւ, կախաղան բարձրացնելէ առաջ, Հայուն հարցուցին թէ ի՞նչ կ'ուզէ ուտել:

— « Իչկէմպէ չորպասը», պատասխանեց:

— Իսկ ո՞ւր կ'ուզես թաղուիլ:

— Ուր որ կ'ուզէք:

Կերաւ ապուրը եւ հանգիստ կերպով կախուեցաւ:

Կարգը եկաւ Հրեային. անոր ալ հարցուցին թէ ի՞նչ կ'ուզէ:

— Ելակ տուէք ինծի:

— Բայց հիմա ելակ չկայ:

— Կը սպասենք:

— Իսկ ո՞ւր կ'ուզէք թաղուիլ:

— Տրոցկիի կողքին:

— Բայց Տրոցկի ողջ է:

— Ոչինչ, կը սպասենք:

Ի՞ՆՉ ԱՐԺԷՔ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ

— oo —

La Revue de Parisի մէջ, զինուորական հարցերու մասնագէտ մը կ'աշխատի ներկայացնել ռուսական բանակին արժէքը: Հետաքրքրական հարց մը, որ կը շահագրգռէ մասնաւորաբար Ֆրանսան, կապուած ըլլալով Ռուսիոյ՝ 2 Մայիս 1935ի դաշնագրով, մանաւանդ այն դէպքերէն վերջ, որոնք Գերմանիոյ տուին գերիշխան դիրք մը Կեդր. Եւրոպայի մէջ ու վերարծարծեցին Ուկրայնայի հարցը, որ հրապարակ պիտի դրուի ուշ կամ կանուխ:

Խորհ. Ռուսիա, կը գրէ յօդուածագիրը, վերջին չորս տարիներու ընթացքին հսկայական ճիգեր ըրաւ՝ զօրացնելու համար իր բանակը քանակով եւ որակով: 1934—1938, զինուորական վարկերը հինգէն բարձրացուած են մինչեւ քսան միլիար րուբլիի: Բանակին թիւը, որ 560,000 էր, բարձրացաւ 1,300,000ի: Ռուսական բանակը կարելի է կոչել դասակարգային բանակ որ տեսակ մը գործիք է պրոլետարական յեղափոխութեան: Ռուս զինուորը չարքաշ է, պնդակազմ, սակաւապէտ, դիմացկուն, յոգնութեան տոկացող, կրաւորական, համակերպող, անտրտունջ, համբերատար, բայց եւ ձեռներէցութենէ զուրկ:

Ցամաքային բանակը 1937էն ի վեր կը բաղկանայ 22 զօրաբանակներէ, այսինքն 77 զօրաբաժիններէ, 51ը գործօն, 26ը տեղական, եւ 7 հեծելազօրայ զօրաբանակներէ, այսինքն 32 զօրաբաժիններէ, 29ը գործօն:

Արդիականացնելով բանակը՝ վերջերս զայն օժտեցին մեքենական ուժերով, այնպէս որ այժմ ռուսական բանակը ունի երեք զօրաբանակ մոթոմէքանիզէ, երկու կիսաբաժին մէքանիզէ եւ երկու մոթորիզէ, քանիերեք ինքնավար կիսաբաժին մեքենայացուած միաւորներով եւ հրասայլերով, հրասայլի ինքնավար տասնեբեք գումարտակներով: Բոլոր հրասայլերուն թիւն է 5,000: Օդային բանակին գալով, 1933ին գոյութիւն ունէր 20 կիսաբաժին, 1937ին՝ 50, աւելի քան 4,000 օդանաւով: Ասկէ զատ օդային փոխադրութեան սպասարկութիւն եւ անկարգելներու կազմակերպութիւն մը, որուն նպատակն է յարձակիլ երկիր իջնելով թշնամի բանակին թիկունքէն: Այս գործողութիւնը կը կատարուի հետեւեալ ձեւով,— հսկայ օդանաւեր թշնամի բանակին կռնակը անցնելով վար կ'իջեցնեն անկարգելաւորներու բանակ մը, որ դիրք կը գրաւէ:

Ղեկավարութեան տեսակէտով տկար է ռուսական բանակը: Աճապարանքով, վերջերս երիտասարդ սպաներէն զատեցին արժէքաւորները եւ լեցուցին հրամանատարական կազմին «փոսերը»: Եւ սակայն այդ սպաները չունին ընդհանուր զարգացում, զինուորական փորձառութիւն եւ ռազմագիտական հմտութիւն: Արդ, ի՞նչ արժէք կը ներկայացնէ բանակ մը, որ ոչ միայն զրկուեցաւ պատկառելի վարիչներէ, այլ եւ ամբաստանուեցաւ թէ կը գտնուի «հայրենիքի դաւաճան» զօրավարներու ներշնչման տակ: Եւ գնդակահարուեցան բանակի եօթը հրամանատարներ, մէկը մարաջախտ, որ կը համարուէր զինուորական տաղանդ մը:

Այս պայմաններուն մէջ, պէտք է եզրակացնել թէ ռուսական արդի բանակը թուապէս մեծ է, լաւ սպառազինուած, բայց դէշ ղեկավարուած:

Ռուսական բանակը, գործելու համար արեւմտեան սահմանին վրայ, կը բախի կարգ մը դժուարութիւններու, — նախ պիտի նեղուի փոխադրական միջոցներու պակասէն եւ յետոյ գետինէն, որ անյարմար է իր մեքենաշարժ միաւորներու յառաջխաղացութեան: Ռուս սպայակոյտը նկատի չէ առած այս իրողութիւնները, այնպէս որ բանակը մեքենականացնելու իր հսկայ ծրագիրը չի համապատասխաներ արեւմտեան սահմաններու կացութեան:

Պատերազմի մը պարագային, Ռուսիա, յարձակելու համար Գերմանիոյ վրայ, ստիպուած է իր բանակը փոխադրել Լեհաստանի մէջէն: Արեւելեան Փրուսիա մտնելու համար, եթէ Ռուսիա ուզէ եւ արտօնուի իջնել Պալթեան երկիրներն ի վար, ստիպուած է դարձեալ անցնիլ Լեհաստանէն: Բայց դժուար է ենթադրել թէ Լեհաստան պիտի յօժարի որ ռուսական բանակը անցնի իր մէջէն: Այդ պարագային, երբ ռուսական բանակը փորձէ մտնել Լեհաստանի մէջ, իր դէմ պիտի գտնէ ոչ միայն լեհական բանակը, այլեւ ռումանական բանակը, ինչ որ նպաստաւոր կացութիւն մը պիտի ստեղծէ Գերմանիոյ համար:

Այս ամէնէն կը հետեւի, որ գերմանեւֆրանսական պատերազմի մը պարագային, ռուսական բանակը չի կրնար դեր մը խաղալ Գերմանիոյ արեւելեան սահմաններուն վրայ, ոչ ուղղակի, ոչ ալ անուղղակի: Պարզ է, ուրեմն, որ 2 Մայիս 1935ի ռուսեւֆրանսական փոխադարձ օգնութեան դաշնագիրը չի կրնար փոխադարձ օգուտ մը ունենալ, քանի որ Ֆրանսա կրնայ օգտակար դառնալ Ռուսիոյ, բայց Ռուսիա չի կրնար օգտակար դառնալ Ֆրանսայի, երբ Գերմանիա պատերազմ յայտարարէ մէկուն կամ միւսին դէմ: Այս տեսակէտով, ռուսեւֆրանսական դաշնագիրը զինուորական մեծ սխալ մըն է, որ կրնայ մեծ վտանգներ բերել Ֆրանսայի գլխուն: Ահա թէ ինչո՛ւ, կ'եզրակացնէ յօդուածագիրը, ատեն է չեղեալ համարելու 2 Մայիս 1935ի դաշնագիրը, որ կնքուած է հինգ տարուան համար, եւ ի զօրու պիտի մնայ երկրորդ հնգամեակ մը եւս՝ եթէ չեղեալ համարելու նպատակով գրաւոր յայտարարութիւն մը չըլլայ մէկ տարի առաջ, ուրեմն նախքան 2 Մայիս 1939:

ՃԱՓՈՆԻ խորհրդարանին առջեւ խօսելով Խ. Միութեան տուած աջակցութեան մասին, արտաքին նախարար Արիթա ըսաւ, թէ այս աջակցութիւնը կրնայ պատճառ դառնալ, որ չինեւճափոնական բախումը վերածուի համեւրոպական պատերազմի:

Արտաքին նախարարը ըսաւ նաեւ, որ Ճափոն պիտի չփոխէ իր հիմնական քաղաքականութիւնը Չինաստանի մէջ, հակառակ եւրոպական ու ամերիկեան դժգոհութեանց:

Վարչապետ Հիրանումա, հարցման մը ի պատասխան, ըսաւ թէ տակաւին կանխահաս է ըսել, թէ ատենը եկա՞ծ է հակաբոլշեւիկ ուխտը ընդլայնելու եւ վերածելու պաշտպանողական ու յարձակողական զինակցութեան մը՝ ընդդէմ Խ. Միութեան:

տեմբերին եւ 1939ին: Ձերբակալուած ատեն մարդը յայտարարեց ոստիկաններուն.

—« Մեզ բռնեցիք, բայց պայքարը պիտի շարունակուի» :

Լիվըփուլի մէջ ալ ձերբակալուեցան երկու կասկածելիներ որոնց վրայ գտնուեցան ելեկտրական թելեր եւ շատ կարեւոր թուղթեր :

*** Կիրակի օր չորս հրդեհներ ծագեցան Լոնտոն, Քովընթրի վաճառատուններուն մէջ, մէկ ժամուան ընթացքին: Կարելի եղաւ անմիջապէս մարել հրդեհը: Ոստիկանութիւնը հրդեհի վայրին մէջ գտաւ գարշահոտ փոշի մը որ օդին մէջ դրուելով անմիջապէս կը բռնկի :

Ծարաթէն կիրակի լուսնալու գիշերը ռումբ մը պայթեցաւ Լիվըփուլ, Ուալթընի բանտին դէմ, առանց զայն ճեղքելու: Բազմաթիւ ոստիկաններ անմիջապէս պաշարեցին բանտին շրջակաները եւ իրլանտական թաղերը, բայց չկրցան հետք մը գտնել:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, տասը հազար յայտնի եւ գաղտնի ոստիկներ շարժման մէջ դրուած են, հանրային շէնքերը պաշտպանելու համար: Մասնաւորապէս կը պաշտպանուին կամուրջի եւ ելեկտրականութեան գործարանները, ստորերկրեայ երկաթուղիները, կայարանները եւ վերջապէս Լոնտոնի բոլոր կենսական կէտերը :

Օտարականներու խնդիրը Ֆրանսայի մէջ

—— oo ——

Ոստիկաններու ընկերակցութեան առջեւ ճառ մը խօսելով, ներքին նախարարը անոնց ուշադրութիւնը հրաւիրեց օտարականներու հարցին վրայ: Նախարարը չեշտեց թէ Ֆրանսա միշտ ալ կը մնայ «պատմական ապաստանը տարագիրներու, մարդկային բոյնը ուր դժբախտութիւնը միշտ պաշտպանութիւն կը գտնէ» : Այս աւանդութիւնները անվթար պահելով հանդերձ, կառավարութիւնը հարկադրուած է փոխադարձաբար պահանջելու «բացարձակապէս ուղղամիտ ընթացք հանրապետութեան եւ անոր հաստատութեանց հանդէպ »:

—« Անոնք որ կը հիւրընկալուին Ֆրանսայի մէջ, պէտք է մանաւանդ մեր հողին վրայ չփոխադրեն իրենց գաղափարական վէճերը: Բացարձակապէս արգիլուած է մասնակցիլ այն քաղաքական կամ ընկերային շարժումներուն որոնք կրնան ազդել մեր ազգային կեանքին վրայ: Օտարականներու այս խնդիրը մասնաւորապէս փափուկ եւ դժուարին պարագայ մը կը կազմէ ձեզի համար, քանի որ ձեր հսկողութեան տակ ունիք, Սէնի նահանգին մէջ, մօտաւորապէս 500,000 օտարականներ»:

Նախարարը եզրակացնելով, յիշեցուց թէ Ֆրանսան պէտք է միշտ մնայ զօրաւոր եւ միացեալ :

ՖԱՇԱԿԱՆ ՄԵԾ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԳՈՒՄԱՐՈՒՄԸ

—— oo ——

Սպանիա պիտի չպարպուի մինչեւ որ...

—— oo ——

Շաբաթ օր տեղի ունեցաւ Ֆաշական Մեծ Խորհուրդին գումարումը, նախագահութեամբ Մուսոլինիի, որ ճառ չխօսեցաւ, հակառակ արտաքին աշխարհի ակնկալութեան: Այս պարագան ալ կը հաստատէ թէ Իտալիոյ Առաջնորդը լուռ պիտի մնայ, մինչեւ որ Զօր. Ֆրանքօ վերջնապէս նուաճէ ամբողջ Սպանիան:

Թէեւ երկար ատենէ ի վեր կը սպասուէր այս ժողովին, բայց ներկայիս մասնաւոր կարեւորութիւն կ'ընծայեն անոր գումարման: Իրազեկներ կը հաւատեն թէ առաջին նիւթը ամբողջովին նուիրուած էր արտաքին քաղաքականութեան եւ մասնաւորապէս սպանիական հարցին: Այս առթիւ Մուսոլինի կարդաց ընդարձակ զեկուցում մը, որուն մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին :

Ժողովին բացման առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ.

—« Առաջնորդը զեկուցում մը տուաւ միջազգային ընդհանուր կացութեան մասին: Մեծ Խորհուրդը խանդավառօրէն ծափահարեց զեկուցումը եւ անոր եզրակացութիւնները: Առաջնորդէն վերջը արտաքին նախարարը պարզեց արտաքին քաղաքականութեան զանազան երեւոյթները, որոնց մասին իր կարծիքները յայտնեց Առաջնորդը: Մեծ խորհուրդը ծափերով վաւերացուց հետեւեալ երկու օրակարգերը.—

« Ֆաշականութեան Գերագոյն Խորհուրդը իր խորին գոհունակութիւնը կը յայտնէ Ֆիւհրէրին (Առաջնորդ, Հիթլէր) կողմէ արտասանուած ճառին համար, որուն մէջ ան վերստին հաստատեց քաղաքական, գաղափարական եւ զինուորական համերաշխութիւնը որ կը միացնէ Ֆաշական եւ ազգային-ընկերվարական երկու յեղափոխութիւնները, ինչպէս եւ երկու ժողովուրդներուն ապագան :

« Ֆաշականութեան Մեծ Խորհուրդը գումարուելով այն օրը երբ Կեդրոնայի գրաւումով ամբողջ Քաթալոնիան այսուհետեւ փրկուած է բոլշեւիկեան բարբարոս հարստահարութենէն, իր ջերմ ողջոյնը կը հաղորդէ սպանիացի եւ լեգէոնական հերոս ռազմիկներուն, եւ կը յայտարարէ բոլորին թէ Ֆաշականութեան կամաւոր ուժերը պիտի չքաշուին պայքարէն, մինչեւ որ ան վերջանայ այնպէս ինչպէս պէտք է վերջանայ,— Ֆրանքոյի յաղթանակով»:

Իտալիա եւ Գերմանիա միշտ համերաշխ

—— oo ——

Իտալական թերթերը այժմ առանց վերապահութեան կը յայտարարեն թէ իտալացի կամաւորները Սպանիայէն պիտի քաշուին միայն այն ատեն երբ Զօր. Ֆրանքօ վերջնապէս ապահովէ ոչ միայն զինուորական, այլեւ քաղաքական յաղթանակը: Վ. Կայտա, Մուսոլինիի թարգմանը, կը գրէ թէ Քաթալոնիոյ անկումէն վերջը, «կը մնայ կեդրոնական Սպանիոյ ազատումը, որ կրնայ վերջանալ միայն քանի մը շաբաթէն: Բայց, զինուորական յաղթանակին վրայ պէտք է աւելնայ քաղաքականը: Այս պատճառով ալ, իտալացի լեգէոնականները սպանիական հողէն պիտի հեռանան միայն այն ատեն երբ ան կատարելապէս մաքրուած ըլլայ կարմիր ռազմիկներէն եւ անոնց մաշեցնող փորձերէն »:

*** Իտալական եւ գերմանական թերթերը կը շարունակեն նոյն ուժգնութեամբ արծարծել երկու երկիրներուն պահանջները, առանց ճշգօրէն սահմանելու զանոնք: Համի արտաքին քաղաքականութեան օրկանը, «Ռէլացիոնի Ինթէրնացիոնալի», իր շաբաթական տեսութեան մէջ կը յիշեցնէ Իտալիոյ պահանջները Ֆրանսայէն եւ Գերմանիոյ գաղթային պահանջները: Եւ կը շեշտէ.

—« Այս երկու խնդիրները սերտօրէն կապուած են իրարու հետ եւ Եւրոպան պէտք է պատրաստուի լուծելու զանոնք: Մնացեալը երկրորդական է եւ կարելի է դիմագրաւել յարաբերական դիւրութեամբ. բայց անհրաժեշտ է ժամանակ չկորսնցնել կեղծուպատիր եւ աւելորդ վիճաբանութիւններով: Պէտք է որ ժողովրդապետական կոչուած երկիրները վարժուին գաղթավայրեր փոխանցելու եւ իրաւունքներ ճանչնալու գաղափարին: Ցորչափ այդպէս չըլլար, աւելորդ է յարաբերութեանց մեղմացում փնտռել եւ խաղաղասիրութեան հրաւիրել կարգ մը ժողովուրդներ որոնք ի պատիւ ուրիշներու խաղաղութեան պէտք է խեղդեն իրենց զարգացման եւ խաղաղ ծաւալման կենսական պահանջները: Ժողովուրդներու բնական տենչերուն դէմ ուրիշ ընելիք չկայ եթէ ոչ դիւրացնել անոնց զարգացումը. այսպէս զինեալ գործողութիւնը օրինաւոր կը դառնայ: Անմիջական ապագան պիտի ցուցնէ թէ ինչպէս կ'ուզեն լուծել իտալական եւ գերմանական հարցերը»:

Կիսապաշտօնական օրկանը կը հարցնէ.

—« Ինչո՞ւ եւ յանուն ո՞ր իրաւունքին ժողովրդավար պետութիւնները պիտի մերժէին «վերադարձնել գաղթավայրեր՝ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ »:

ՑԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ օդանաւային նախարարութիւնը աւելցուց օդանաւերու ապսպրանքը Ամերիկայի մէջ, 400էն բարձրացնելով 650ի: Առաջին ապսպրանքին համար տրամադրուած էր 28 միլիոն տոլար: Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ պիտի աւելցնէ իր ապսպրանքը,— 700էն մինչեւ 1000 ռազմական օդանաւ: Նախապէս ապսպրուած էր միայն 200 հատ: Գերմանական եւ իտալական թերթերը կը շարունակեն մեղադրել նախագահ Րուզվէլթի կառավարութիւնը, այս ապսպրանքներուն առթիւ:

ՊԱՇԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿ հրատարակուեցաւ Հունգարիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք հակահրէական շարժման: Ուրբաթ գիշեր, երբ հազարաւոր հաւատացեալներ դուրս կ'ելլէին Փէշթայի գլխաւոր սինակոկէն, Հիթլէրականներ երկու ռումբեր պայթեցուցին, ծանրապէս վիրաւորելով 10 – 15 հոգի: Պաշարման վիճակի օրէնքով խստօրէն պիտի պատժուին անոնք որ կը փորձեն սպանութիւններ կատարել հրազէնով, պայթուցիկներով, դժոխային մեքենաներով, ռումբերով, բռնութիւններ բանեցնել կամ խանգարել բարեկարգութիւնը: Հիթլէրական թերթ մըն ալ դադարման դատապարտուեցաւ :

ՄԻՆՉԵՒ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 15 երկարաձգուած է թուրքերու յայտարարութեան պայմանաժամը, որ սովորաբար կը վերջանար փետրուար 1ին (տուրքերու համար):

ՑԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ ԵՂԱՒ Սըր Հէնրի Տէթէրտինկ, քարիւղի թագաւորը (Րոյըլ Տըչ), որ աշխարհ կը սարսէր իր զարմանազան խաղերով: 73 տարեկան էր եւ ամուսնացած՝ երեք անգամ (երկրորդ անգամին՝ Զօր. Բագրատունիի կնոջ հետ, որմէ ունեցաւ երկու զաւակներ): Թունդ հակաբոլշեւիկ ըլլալով, բուռն յարձակումներու կ'ենթարկուէր խորհրդային մամուլին կողմէ: Իր գըլխաւոր մրցակիցն էր Պ. Գ. Կիւլպէնկեան: Քառասուն երկու տարի առաջ պարզ քարտուղար էր իր վարած ընկերութեան մէջ. յետոյ դարձաւ ընդհ. տնօրէն եւ վերջապէս տէր եւ տիրական, իր հրամանին տակ ունենալով 40,000 պաշտօնեաներ: Առասպելական պայքարներ մղած է Սթանտարտ Օյլի դէմ, անոր հաւասար իրաւունքներ ձեռք բերելով նոյնիսկ Մ. Նահանգներուն մէջ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ հրէական եւ արաբական պատուիրակութեանց խորհրդաժողովը բացուեցաւ երէկ, երկուշաբթի, Լոնտոնի մէջ: Առաջին օրէն իսկ դժուարութիւններ ծագեցան: Երկու կողմերը կը մերժեն նստիլ միեւնոյն կլոր սեղանին շուրջը:

ԻՐԱՆԻ գահաժառանգին եւ Եգիպտոսի թագուհիին քրոջը ամուսնութեան առթիւ, որ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ մարտին, աննախընթաց պատրաստութիւններ տեսնուած են: Հարսը տասը միլիոն ֆրանքի դոհարեղէն պիտի ստանայ այս առթիւ: Միայն ադամանդէ մանեակ մը կ'արժէ 2,700,000 ֆրանք: Կ'ըսուի թէ այս ամուսնութեան առթիւ հաւանական է որ մշակութային սերտ միութիւն մը հաստատուի Եգիպտոսի, Իրանի, Սուրիոյ եւ Արաբիոյ միջեւ, առանց զինուորական դաշինքի :

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ դահլիճը հրաժարեցաւ, խրուաթական հարցին առթիւ: Նոր դահլիճը կազմեց Ցվերդքովիչ: Արտաքին նախարարն է Պերլինի դեսպանը :

ԱԴՐԻԱԿԱՆԷՆ ՍԵՒ ԾՈՎ ճամբայ մը բանալու ծրագիրը քըննուած է Պելկրատի մէջ, Ռումանիոյ արտաքին նախարարին այցելութեան առթիւ: Ճամբան պիտի սկսի Թրիէստէն, Զագրէպ - Պելկրատ - Պուքրէշ – Քոնսթանցա գծով: Այս ծրագիրը բոլորովին նորութիւն մըն է եւ շատ գործնական կը համարուի, քանի որ ներկայ ճամբան անտանելի է, նոյնիսկ Զագրէպի եւ Պելկրատի միջեւ: Կ'ըսուի թէ այս ծրագիրը թելադրուած է Իտալիոյ արտաքին նախարարին կողմէ :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սէն Ժէռոմի (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ այրի տիկին Ե. Հայրապետեանի եւ եղբօրը՝ ընկեր Ա. Հայրապետեանի եւ պարագաներուն, ընկեր ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի մահուան առթիւ :

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՎԻԷՆՆԱ, Թզթակից.— Շատոնց պատասխանուած է նամակէն: Մոռցեր էք նոր բաժանորդին հասցէն:

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ մեզի կը հաղորդեն թէ Տոքթ. Լ. Համբարձումեան վերադարձած ըլլալով, կը գտնուի Canebière-ի վրայ, 107 թիւ ատամնաբուժարանը :

«ՐԱՖՖԻ» ԼՍԱՐԱՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 8 Փետր., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Cadet սրճարանին վերնայարկը, Մէթրօ Cadet:

Կը խօսի՝ Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ: Նիւթ՝ Ի՞նչ է Դաշնակցութիւնը:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 8 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MERCREDI 8 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3959

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԿՈՒ ՃԱԿԱՏՆԵՐ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ

Սփոփանքի ճիչ մը արձակեց Փարիզի մամուլը, երբ հեռագիրը կը հաղորդէր Անգլիոյ վարչապետին յայտարարութիւնը՝ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի զինուորական գործակցութեան մասին:

Արդարեւ, առաջին անգամ է որ այսքան բացորոշ եւ վճռական յայտարարութիւն մը կը լսուի Մեծն Բրիտանիոյ խորհրդարանին մէջ, սպանիական պատերազմէն ի վեր:

Ինչպէս բացատրած ենք լուրերու բաժնին մէջ, Պ. Չէյմպըրլէն, աւանդապաշտ եւ զգոյշ քաղաքագէտ, միշտ կը խուսափէր վճռական յանձնառութիւններէ, ամէն անգամ որ հարցումներ կ'ուղղուէին երկու երկիրներուն զինուորական գործակցութեան մասին:

Ինք եւ իր նախարարները պարբերաբար հաւաստիքներ կ'ընծայէին, բայց խօսքը կարճ կը կապէին, երբ հարցնողները կը փորձէին իմանալ թէ ինկալէս դաշնագիր մը կնքուա՞ծ է, զինուորական գործակցութեան համար:

Բնականաբար, այս պարագան ոչ հարցապնդողները կը գոհացնէր, ոչ ալ բարեկամ Ֆրանսան:

Եւ ահաւասիկ պատասխան մը, որ կը փարատէ Ֆրանսայի մտավախութիւնները, միեւնոյն ատեն մտածել տալով Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ:

Օրուան հեռագիրները կ'ըսեն թէ Պ. Չէյմպըրլէնի յայտարարութիւնը խոր տպաւորութիւն գործած է Հռոմի եւ Պերլինի մէջ: Անոնք ձայն չեն հաներ տակաւին. բայց ստոյգ է որ Անգլիոյ վարչապետին ազդարարութիւնը մեծապէս պիտի ազդէ տրամադրութեանց վրայ:

Կը թուի թէ Պ. Չէյմպըրլէն նոր ռազմախաղ մը կը փորձէ, կանխելու համար նոր փորձանք մը, որ կրնայ ծագիլ մէկ օրէն միւսը, եթէ Իտալացիները ուզեն իբրեւ տէր տիրական գործել Սպանիոյ մէջ, Զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակէն վերջն ալ:

Երէկ հաղորդած էինք ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդին բանաձեւը, որ կ'ազդարարէր թէ Իտալացի կամաւորները պիտի չքաշուին, մինչեւ Զօր. Ֆրանքոյի վերջնական յաղթանակը:

Հռոմի թերթերը անմիջապէս օգտուեցան այս նոր ազդանշանէն, աւելի յառաջ երթալու համար,— ազդարարելով թէ Իտալիա պիտի չգոհանայ զինուորական յաղթանակով, այլեւ պիտի ապահովէ քաղաքական յաղթանակը:

Բացատրութեան չի կարօտիր այս սպառնալիքը: Մանաւանդ որ, միեւնոյն ատեն լրագիրներ կը հաղորդէին թէ Մուսոլինի իր գաղտնի զեկուցումին մէջ բացատրած է թէ ֆրանքօ-իտալական հարցը կը պահէ իր ամբողջ ծանրութիւնը, «որ իր սաստկագոյն աստիճանին պիտի հասնի Զօր. Ֆրանքոյի վերջնական յաղթանակէն ետքը»:

Արդ, ֆրանքօ-իտալական յարաբերութիւնները սերտ կապ ունին սպանիական հարցին հետ: Ուրեմն, եթէ գործնական քաղաքականութեան վերածուի Հռոմի նոր տեսակէտը,— ոչ միայն զինուորական, այլեւ քաղաքական յաղթանակ --- դժուար է նախատեսել հետեւանքները:

Անգլիոյ վարչապետին ազդարարութիւնը պիտի կրնա՞յ սանձել Հռոմի տենչերը, Սպանիոյ մէջ եւ այլուր:

Իտալական թերթ մը հետեւեալ խօսքերը կը սահեցնէ, Չէյմպըրլէնի յայտարարութենէն առաջ.

--- «Փարիզ այսօր կը յիշեցնէ Լոնտոնի համերաշխութիւնը: Բայց Չէյմպըրլէնի իմաստուն կառավարութիւնը պիտի ուզէ՞ իր իսկ ձեռքերով ոչնչացնել Իտալիոյ ստանձնած գործակցութեան համբերատար գործը, խռովքի մատնելով բրիտանական ազգը եւ կայսրութիւնը: Մենք ալ այս հարցումը կ'ուղղենք Անգլիոյ»:

Մնաց որ, Իտալիան մինակ չէ այս տագնապին մէջ: Գերմանական թերթերն ալ միշտ կը յիշեցնեն երկու երկիրներուն համերաշխութիւնն ու զինակցութիւնը: Իսկ Հռոմի մէջ գիտել կուտան թէ Պ. Չէյմպըրլէնի «հաւաստիքները երբեք չեն կրնար բաղդատուիլ Հիթլէրի յանձնառութեանց հետ՝ Մուսոլինիի հանդէպ»:

Մինչ այս մինչ այն, ֆրանսական կառավարութիւնը եւ խորհրդարանը լուրջ վերաքննութիւն մը կը կատարեն ազգ. պաշտպանութեան մասին: Ապացոյց՝ այն գաղտնի ժողովները որ սարքուած են Ծերակոյտին զինուորական, ծովային եւ օդանաւային յանձնաժողովներուն կողմէ, լսելու համար ազգ. պաշտպանութեան նախարարներուն զեկուցումները: Այս առթիւ պիտի քննուի ոչ միայն բուն ֆրանսական ուժը, այլ եւ անգլիականը, եւ երկուքին միացեալ արժէքը՝ Հռոմ - Պերլին առանցքին հանդէպ:

Նոյն տենդագին աշխատանքը նաեւ Մեծն Բրիտանիոյ մէջ, ուր կառավարութիւնը 500 ոսկիի նոր վարկ մը սահմանեց, ընդլայնելու եւ փութացնելու համար վերազինումը, բոլոր ճակատներուն վրայ:

Աւելորդ է խօսիլ իտալական եւ գերմանական զինարշաւին վրայ: Երկու պետութիւններն ալ շատոնց կը գործադրեն «զինուորեալ ազգ»ի ծրագիրը, օգտագործելով բոլոր գիտելիքները:

Այսպէս երկու ճակատները կեցած են դէմ դիմաց: Այս անգամ աւելի պատրաստ քան անցեալ Սեպտեմբերին, երբ քանի չորս ժամ էր մնացած, պատերազմ հռչակելու համար:

[illegible] պատրաստութիւնը չի նշանակեր թէ այս անգամ [illegible] փորձերին: Ուժերու հաւասարակշռութեան, [illegible] է որ կը վերակ[illegible] ու կը սաստկանայ, յա[illegible] [illegible]ան» [illegible]:

Երկու կողմերն ալ կը փորձեն նոր դիրքեր գրաւել կամ պահել եղածը, ակռայ ցուցնելով, փոխադարձաբար:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ՊԻՏԻ ՕԳՆԷ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵԹԷ ՎՏԱՆԳՈՒԻՆ ԱՆՈՐ ԿԵՆՍԱԿԱՆ ՇԱՀԵՐԸ

— oo —

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆԻ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ճիշդ այն պահուն երբ Զօր. Ֆրանքոյի բանակները դէպի Ֆրանսական սահմանագլուխը կը քալեն աջակցութեամբ Իտալացի եւ գերման կամաւորներու, Անգլիոյ վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ երեսփ. ժողովին մէջ, երկուշաբթի օր, իբրեւ պատասխան հարցումի մը.

—- «Պարտք կը զգամ բացորոշապէս յայտարարել թէ՝ Ֆրանսայի եւ մեր երկրին շահերու համերաշխութիւնը այնպէս է որ, ո եւ է սպառնալիք Ֆրանսայի կենսական շահերուն դէմ, ո՛ր կողմէն ալ գայ, յառաջ պիտի բերէ մեր երկրին անմիջական գործակցութիւնը»:

Հարցապնդող երեսփոխանը ուզած էր գիտնալ թէ Ֆրանսայի *արտաքին նախարարին վերջին յայտարարութիւնը կը համապատասխանէ՞ բրիտանական կառավարութեան տեսակէտին: Պ. Չէյմպըրլէն աւելցուց.*

—- « Բրիտանական կառավարութիւնը կատարելապէս համաձայն է Պ. Պոնէի յայտարարութեան, որուն համաձայն, պատերազմի պարագային, Մեծն Բրիտանիոյ բոլոր ուժերը պիտի գտնուին Ֆրանսայի տրամադրութեան տակ, ինչպէս Ֆրանսայի ուժերը՝ Մեծն Բրիտանիոյ տրամադրութեան տակ»:

Առաջին անգամ է որ Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը այսքան վճռական հաւաստիք մը կուտայ Ֆրանսայի: Անշուշտ Պ. Չէյմպըրլէն իր յօժար կամքովը չէր որ ըրաւ այս յայտարարութիւնը, այլ իբրեւ հետեւանք Սպանիոյ դէպքերուն եւ ուրիշ իրողութեանց, որոնք միեւնոյն մտահոգութիւնները կը պատճառեն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի:

Անցեալ դեկտեմբեր 12ին, երբ երեսփ. ժողովին մէջ կը հարցնէին թէ որ եւ է դաշնագիր կամ յանձնառութիւն կա՞յ որ ստիպէ Անգլիան զինուորական օգնութիւն տրամադրելու Ֆրանսայի, եթէ Իտալիա պատերազմական գործողութիւններ կատարէ Ֆրանսայի դէմ, Չէյմպըրլէն պատասխանեց.--- «Այդպիսի յանձնառութիւններ չկան»: Այս յայտարարութիւնը յուսախաբութեան մատնեց Ֆրանսան, ուրախացնելով Իտալիան: Յաջորդ օրը, իբրեւ պատասխան նոր հարցումներու, վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ օտար թղթակիցներու առջեւ.

--- *«Մեր յարաբերութիւնները Ֆրանսայի հետ այնքան սերտ են որ, կ'անցնին պարզ օրինական պարտաւորութեանց սահմանը, հիմնուած ըլլալով շահերու նոյնութեան վրայ»:*

Մէկ շաբաթ վերջը, նորէն նեղը դրուած ըլլալով, Պ. Չէյմպըրլէն յայտարարեց, տեսակ մը չկամութեամբ.

--- *«Կը կարծեմ թէ ֆրանսական կառավարութիւնը բոլորովին գոհացում ստացած է»:*

Բայց Ֆրանսա գոհ չէր, մանաւանդ որ Սպանիոյ դէպքերը կը զարգանային ի վնաս իր շահերուն: Եւ ահաւասիկ աւելի վճռական յայտարարութիւն մը:

Ի՞նչ բանի կ'ակնարկէ Անգլիոյ վարչապետը, «Ֆրանսայի կենսական շահերը» խօսքով:

Իրազեկներ կը կարծեն թէ այս խօսքը կապ ունի իտալական թերթերու նոր բանաձեւին հետ, որուն համաձայն իտալական զօրքը պիտի չքաշուի Սպանիայէն, մինչեւ որ զինուորականին հետ քաղաքական յաղթանակն ալ ապահովուի: Այդ պարագային, Իտալացի կամաւորները կրնան Սպանիա մնալ ամիսներով եւ տարիներով, ինչ որ հաճելի չէ ոչ Ֆրանսայի, ոչ ալ Անգլիոյ համար: Դեռ աւելին.— Իտալացիները քաղաքական գործունէութեան լծուելով Սպանիոյ մէջ, աւելի վտանգաւոր կրնան դառնալ Ֆրանսայի ապահովութեան համար, քան կամաւորներ պահելով:

Անգլիա եւ Ֆրանսա հաւաքաբար խնդրած են Զօր. Ֆրանքոյէն որ ֆրանսական սահմանագլուխէն հեռու պահէ իտալական զինուորները, որպէսզի ընդհարումներ չպատահին ֆրանսացի զինուորներու հետ: Միեւնոյն ատեն երկու կառավարութիւնները միջոցներ կը խորհին, պատերազմը դադրեցնելու համար: Զօր. Ֆրանքօ բացարձակ անձնատուութիւն կը պահանջէ, ապահոված համարելով իր վերջնական յաղթանակը: Կ'ըսուի նաեւ թէ պահանջած է որ Ֆրանսա իրեն վերադարձնէ հանրապետական զինուորներու յանձնած թնդանօթներն ու հրասայլերը, ինչպէս եւ Ֆրանսայի մէջ վար դրուած օդանաւերն եւ մարտանաւերը:

270-300,000 ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ ԴԷՊԻ ՖՐԱՆՍԱ

— oo —

Անոնց մէջ 50,000 զինուորներ ընդունուած են արդէն

— oo —

Քաթալոնիոյ հանրապետական բանակին գլխաւոր զանգուածը հետզհետէ կ'անցնի սահմանը, տեղաւորուելով մասնաւոր բանակատեղիներու մէջ: Մինչեւ երկուշաբթի արդէն Ֆրանսա մտած էին 50,000 զինուորներ: Օրն ի բուն հազարաւոր զինուորներ կ'անցնին հարաւային Ֆրանսայի փողոցներէն, ուժասպառ եւ նկուն: Բոլորն ալ նախապէս զինաթափ կ'ըլլան: Քաղաքապահ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԱԿԱՐԱՆ ԹԻՒ 2

— • —

Անցեալ օր կարգ մը հարցումներ ուղղած էի Դպրոցասէր Տիկնանց Միութեան, վարժարանին Պէյրութ փոխադրութեան, անվերջ հանգանակութեանց եւ առ հասարակ հաշիւներու մասին:

Գրած ատեն ալ, գիտէի որ միամըտութիւն է անմիջական պատասխանի սպասել:

Հոգ չէ. ես հարցերը դրած եղայ հրապարակաւ: Դպրոցասէրի վարիչներուն եւ անոնց բարեկամներուն կը մնայ կա՛մ լուսաբանել, եւ կամ ձգել որ տրտունջները աւելի զօրանորուին, ի վնաս իրենց իսկ վարկին ու գործին:

Խմբագրութեան հասած գանգատներ կը ստիպեն զիս շարք մը հարցումներ եւս բանաձեւել, այս անգամ տարբեր ուղղութեամբ,— դէպի ժան Կուժոն թիւ 15:

Իրազեկներ կը պատմեն թէ հին ու նոր վէրքեր կոչկոռ կապած՝ թունաւոր մթնոլորտ մը ստեղծեր են Փարիզի Հայոց բանկալին շուրջը:

Մթնոլորտ մը, որ կը նեղէ ոչ միայն գործի համար գացողները, «դրսեցիները», այլ եւ ներսի մարդիկը:

Ազդեցութեան պայքա՞ր քարտուղարին եւ վարդապետին միջեւ: Կամ Հոգաբարձութեան եւ քարտուղարին միջեւ:

Մրցակցութի՞ւն եկեղեցւոյ վարչութեան եւ թիւ 2 Օֆիսին միջեւ, կարելի եղածին չափ շատ սակագին կորզելու համար, փոխան վկայագրի:

Եւ կամ ընդհարո՞ւմ անհատական եւ խաւաքական դիկտատուրաներու (չէ՞ որ դիկտատուրաներու շրջան մը կը բոլորենք):

Ամէն պարագայի մէջ, համ ու հոտ չէ մնացած բանկալին մէջ:

Սխալ ըսի,— կը մնայ աւանդական համ ու հոտը,-- *Չինովնիկի* շարժուձեւեր՝ եկող - գացողին առջեւ, համով - հոտով բառերով, որոնք յանախ կը փոխադարձուին, այցելուներուն կողմէ:

(Այդ բառերը ընդհանրապէս թրքախառն ըլլալով, անշուշտ չեն կրնար լուսնկի հոտ ունենալ):

Ինչո՞ւ ծածկեմ. ես ինքս շատ բան չեմ գիտեր բանկալ - սակարանի ամենօրեայ անցուդարձի մասին:

Պարզապէս բարեմիտ մարդոց տըրտունջներն է որ կ'արձանագրեմ, որ - ւ՛էզի «*Յառաջ*»ը չստիպուի «բաց նամակներ» տպել շաբաթը անգամ մը:

Կ'ուզեմ հաւատալ թէ այդ բարեմիտ մարդիկը անկեղծօրէն շահագրգռուած են բանկալին բարեկարգութեամբ:

Ուրեմն, անոնց կ'իյնայ տնօրինել «պարտ ու պատշաճը», իրենց աջակից ունենալով հանրային կարծիքը:

Տակաւին քանի՞ տարի պիտի շարունակուին փափուքները քարտուղարի մը կամ Օֆիսի մը կամայականութեանց, սեղանաւորական չարաշահութեանց, զանազան «*Թայֆա*»ներու մըրցակցութեան եւ ուրիշ անախորժութեանց մասին:

Փարիզի եկեղեցին — կրօնական ընկերակցութիւն — ունի՞ ղեկավարութիւն: Ունի՞ պատասխանատուութեան գիտակցութիւն: Իր վարչութիւնը եւ հոգաբարձութիւնը չե՞ն ճշդած իրաւասութեանց սահմանը:

Իրենք որ ուղեցոյց մը կազմած են հասարակութեան համար, ուղեցոյց մը, ուղեգիծ մը, մանաւանդ բարեկրթութեան եւ բարեկրթութեան տասնաբանեայ մըն ալ չունի՞ն իրենց մեծ ու փոքր պաշտօնեաներուն համար:

ՎԱՀԷ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ
(Անթիլիաս)

Ե. Տ. Յ.	50
Մկրտիչ Մեղպուրեան (Պոնտի)	25
Մ. Ս. Շավլի	25
Գումար	100
Փետր. 5ի գումարը	370
Ընդհ. գումար՝	470

ԳԱՂՏՆԻ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐ ԱԶԳ. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

— oo —

Ծերակոյտին զինուորական, օդանաւային եւ ծովային յանձնաժողովները գաղտնի նիստեր պիտի գումարեն երեք օր իրարու վրայ,— չորեքշաբթի, հինգշաբթի եւ ուրբաթ, լսելու համար մանրամասն զեկուցումներ՝ ազգ. պաշտպանութեան մասին: Մեծ պատերազմէն ի վեր առաջին անգամ է որ այսպիսի բան մը տեղի կ'ունենայ: Զեկուցումները պիտի տան համապատասխան նախարարները եւ մասնագէտներ, հետեւեալ նիւթերու մասին.---

1. Բանակին, նաւատորմին եւ օդատորմիղին ուժը: 2. Տեղեկագիրներ՝ պահեստի զէնքերու եւ ռազմամթերքի մասին: 3. Տեղեկագիր մը՝ Մեծն Բրիտանիոյ վերազինման մասին եւ երկու երկիրներուն միացեալ ուժը՝ բաղդատելով Հռոմ - Պերլին առանցքին հետ: 4. Ֆրանսացի զինուորական դիրքը Միւնիխի համաձայնութենէն եւ Զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակէն վերջը:

Երկրին զինուորական վարիչները պիտի չխօսին, այլ իրենց փոխարէն պիտի արտայայտուին Պ. Տալատիէ՝ իբրեւ ազգային պաշտպանութեան նախարար, Քամփէնքի (ծովային) եւ Կի լա Շամպռ (օդանաւային): Կառավարութիւնը կը կարծէ թէ ժամանակը եկած է այսպիսի քննութիւն մը կատարելու, քանի որ բացորոշ է թէ խորհրդարանը ուժ պիտի չտայ ո եւ է դաւլինճի որ հողային զիջումներ կը կատարէ Իտալիոյ:

Այս գաղտնի նիստերուն պիտի նախագահէ Պ. Քայեօ, նախկին վարչապետը: Միեւնոյն ատեն ծերակոյտը պիտի քննէ արտաքին քաղաքականութիւնը: Այս առթիւ պիտի խօսի նաեւ Պ. Ալէքսանտր Մելյան, միակ նախկին նախագահը, որ ողջ մնացած է:

**** Իտալական թերթերը կը շարունակեն խայթել Ֆրանսան, Սպանիոյ նոր դէպքերուն առթիւ: Թերթ մը, «Ռէսթօ տէլ Քարլինօ», կը գրէ այս առթիւ.— «Եթէ Եթովպիոյ պատերազմը իտալական յաղթանակ մըն էր 52 ազգերու վրայ, Սպանիոյ պատերազմը ֆաշական Իտալիոյ մէկ յաղթանակն է Ֆրանսայի վրայ: Կորսուած պատերազմները սուղի կը նստին մանաւանդ անոր համար որ հին հաշիւներ կան կարգադրելիք, ինչպէս անոնք որ կը կոչենք Թունուզ, Քորսիքա, Նիս, Սավուա, Ճիպութի, Սուէզի ջրանցք եւն.»: Որոշուեցաւ գրքի վերածել Ֆրանսայի դէմ ուղղուած բուռն յօդուածաշարք մը, «Մենք եւ Ֆրանսա»:*

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՄԷՋ

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՇԷՆՔՆ Է ՈՐ ԿԸ ՓԼԻ...

(Բ. եւ վերջին մաս)

Անտարակոյս Հիւսէյին Ճահիտի յեղափոխանութիւնը աւելի լայն իմաստ մը կը պարունակէ եւ կապ ունի Իսմէթի վարած նոր քաղաքականութեան հետ, որով կը փորձէ սիրաշահիլ ընդդիմադիրները: Այս կէտին պիտի անդրադառնամ առանձնապէս. այս անգամ քննեմ միայն կրթական նախարարին հրաժարեցման հետ կապ ունեցող մասը:

×

1932 Հոկտ. 2: Տոլմա Պահչէի լեզուական համաժողովը նիստ ունի: Ներկայ են բոլո՛ր նախարարները եւ թուրք մտաւորականութեան ընտրանին: Աթաթիւրքն ալ որ դեռ «Կազի» էր այն ատեն, օթեակին մէջ բազմած է եւ ուշադիր կը հետեւի վիճաբանութեանց:

Շատ մը ճառախօսներէ յետոյ, բեմ կը բարձրանայ Հիւսէյին Ճահիտ եւ հիանալի ճառով մը պաղ ջուր կը թափէ քեմալական թութակներուն վրայ, որոնք կը ճգնէին հաստատել թէ թուրքերէնը մայրն է եւ թէ բոլոր միւս լեզուները անկէ սերած են: Միաժամանակ կը հեգնէր Կազին եւ հետեւորդները, որ կը փորձէն արուեստական լեզու շինել: Ահա քանի մը հատուածներ այդ պատմական ճառէն.—

Մեր լեզուին ծագումը, զանազան բարբառները եւ եւրոպական լեզուներուն հետ ունեցած կապը քննելու գործը՝ գիտական խնդիր մըն է: Ես վախ մը ունիմ: Այնպէս կը հասկնամ թէ վճռական կարեւորութիւն կը տրուի երեւութական նմանութեանց: Զգոյշ ըլլալու ենք խաբող նմանութեանց հանդէպ:

Լեզուն արուեստական գործի՞ք մըն է թէ մեր կամքէն անկախ օրկան մը: ԼԵԶՈՒՆ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՔՄԱՀԱՃՈՅՔԻ ԸՆԹԱՐԿՈՒԻԼ:

Ժամանակին երբ Թայյարէի (սաւառնակ) փոխարէն ուչգուն բառը գործածէինք, աղէկ կ'ըլլար, բայց Թայյարէ բառը այսօր մինչեւ գիւղերը մտած է: Թայյարը արաբերէն ալ ըլլայ, Թայյարէն թուրքերէն է:

Այո՛, լեզուն հասկնալի դարձնենք զանգուածներու մեծամասնութեան: Բայց անոնք որ Թաքսիմի ամալը (աշխատանքի բաժանում) չեն հասկնար, ի՞նչ կը հասկնան անոր տեղ գործածուող իշ պէօլիւմիւ բացատրութենէն:

Մեր քերականութենէն կը զանգատին: Այսպէս զանգատիլ՝ կը նշանակէ ՉՀԱՍԿՆԱԼ ԼԵԶՈՒԻՆ ԷՈՒԹԻՒՆԸ: Ազգի մը քերականութիւնը՝ այդ ազգի մտածումի ձեւին արտայայտութիւնն է: Ինչպէս որ չենք կրնար փոխել մեր գլուխը (գաֆա), նոյնպէս ալ ՉԵՆՔ ԿՐՆԱՐ ՓՈԽԵԼ ՄԵՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ:

Ոեւէ մարմին չի կրնար սահմանել լեզուին մէջ բուն թուրքերէն բառեր դնելու գործը: Ասիկա անձնական, աւելի ճիշդ՝ անանձնական բան մը կ'ըլլայ:

×

Ինչպէս կը տեսնէք, իւրաքանչիւր բառը քար մըն է, եւ բոլորն ալ նետուած ուղղակի Կազիին, քանի որ ան էր որ կը կատարէր այդ «արուեստական» աշխատանքը, կը փոխէր քերականութիւնը եւ կը կազմէր մարմին մը՝ լեզուին մէջ բուն թուրքերէն բառեր դնելու համար:

Մէկ խօսքով կատաղի Ճահիտը կուշար փափկութեամբ յայտարարելու թէ Կազին լծուած է պարզապէս ջիմարական գործի մը, որուն հետեւանքը պիտի ըլլայ կատարեալ լեզուական քաոս մը:

Ահա թէ ինչո՞ւ Մեծաւորը կատաղութենէն շրթները կը խածնէր օթեակին մէջ եւ էշէֆ (աւանակ) կ'որակէր համաժողովին կազմակերպիչները, որ խօսք տուին Ճահիտին եւ պատճառ դարձան ներկայ պատկերին, որ կատարեալ դաւթակցութիւն մըն է: Որովհետեւ, ամբողջ սրահը համամիտ էր ճառախօսին:

Ամէնէն աւելի բարկացած էր խորհրդարանի նախագահ Քեազըմ փաշան, որ նախագահն էր համաժողովին: Եւ կ'ըսուի թէ այս բարկութիւնը դեր ունեցաւ Քեազըմ փաշայի շնորհազրկման մէջ, որով խորհրդարանի նախագահութենէն նետուեցաւ եւ դարձաւ պարզ պատերազմական նախարար մը:

Կազիին ցասումը մեղմելու համար, ճիշդ քսան հոգի խօսք առին եւ ուղղակի հայհոյեցին Ճահիտին: Ոմանք ալ ապտակեցին:

Ահա ուսուցիչ Նամտար, իր յատկանշական վերջաբանովը. «Յեղափոխութեան մէջ կ'առաջանանք եւ կը տեսնենք մեր նշանակէտը: Եթէ այս նշանակէտին չհաւատացողներ կան, թող մէկ կողմը քաշուին...»:

Յարձակումներէն յետոյ, ըստ օրինի խօսքը տրուեցաւ Ճահիտի, որ հարդ մը բացատրութիւններէ յետոյ հարցուց. «Չեմ հասկնար թէ ի՞նչ կայ, ի՞նչ ընել կ'ուզուի որուն արգելք կ'ըլլամ ես: Չեմ հասկնար թէ ինչո՞ւ ասանկ յարձակումներու ենթարկուեցայ»:

Յետոյ բեմ բարձրացաւ համաժողովի ընդհանուր քարտուղար Սամիհ Րիֆաթ եւ երկայն ճառ մը կարդաց: Ամէնէն առաջ շեշտեց Ճահիտի ահաւոր անձը: «Ուժեղ լրագրող, Ճահիտ պէյ նիւթի մասին այնպէս մը կը կիրարկէ իր տիալէկտիք տեսակէտը, որ ունկնդիրը իսկապէս կը զարմանայ անոր ճարտարութեանը: Տեսութիւններ՝ որոնք ուրիշներու կողմէ առաջ կը քշուին իբրեւ գիտական փաստեր, Ճահիտ պէյի ձեռքին մէջ կը դառնան դիւրահասկնալի անձնական կարծիքներ»:

Ամէնէն վերջը, Սամիհ Րիֆաթ սա սպառնալիքը կը շողացնէր.

«Այսօր, Եուկոսլաւները եւ Չեխոսլաւները կ'աշխատին ազգային լեզու կազմել իրենց համար: Հիւսէյին Ճահիտ պէյի չի վայլեր ՆՈՅՆ ԲԱՆԸ ՇԱՏ ՏԵՍՆԵԼ ՄԵԶԻ ՀԱՄԱՐ: Էֆէնտիներ, լեզուական յեղափոխութիւնը ամէնէն մեծը պիտի ըլլայ եւ անոր գլուխը կը գտնուի մեր Ղեկավարը (ծափեր): Գիտական մարդոց հետ այս ժողովին միջոցաւ անոր պարզած սկզբունքը՝ մեզ յարգանքով յիշել կուտայ ամբողջ աշխարհի: Այդ միութիւնն է որ հիմը դրաւ Թուրք պետութեան: Թող ցաւի մատը այնպիսիներուն, որոնք նոյնիսկ անգիտակցաբար իրենց մատը կ'երկարեն այս միութեան դէմ: ԵՒ ԹՈՂ ՉՀԱՄԱՐՁԱԿԻՆ անգամ մըն ալ այդ տեսակ խօսքեր ընել մեզի» (բուռն ծափեր):

×

Հոկտեմբեր 4 1932ին ալ, Ուղղագրութեան Յանձնաժողովի անդամներէն Իպրահիմ Նէճմի պէյ կը գրէր «Միլլիէթ» թերթին մէջ.

«Համաժողովին մէջ երկրորդ անգամ խօսք առած ատեն, Ճահիտ պէյ հարցուց. «Չեմ հասկնար թէ ինչո՞ւ այսքան յարձակումի կ'ենթարկուիմ»: Մինչդեռ պատճառը մէջտեղն է: Ճահիտ պէյ ԴԷՄ ԳՆԱՑ ԱՅՆ ՀԱՒԱՏՔԻՆ, որ տարիներէ ի վեր հաւաքուելով հոգիներու մէջ, վերջապէս խոյանքի վերածուեցաւ: Իր գրաւոր ու սումնասիրութեան մէջ Ճահիտ պէյ քանի մը անգամ կրկնեց. «ԲՈՒՆԻ ՉԸԼԼԱՐ...»: Ասով ի՞նչ ըսել կ'ուզէ: Լեզուն կը պարզանայ, բայց թուրքերէն բառերը չեն յարմարիր իրարու: Ժողովուրդը չի հասկնար մեր գրածները, դպրոցներու մէջ ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ ՉԻ ՔԱԼԵՐ: Ասոնց ճար մը գտնելու համար, **758** հոգինոց համաժողով մը կը կազմուի եւ կ'ըսուի հրաւիրեալներուն.— եկէք նայինք ի՞նչ կրնանք ընել: Բունի կատարուած գործը այսպէ՞ս կ'ըլլայ»:

×

Ցատկապէս քիչ մը լայն մէջբերում ըրի 1932ի Լեզուական Համաժողովի պաշտօնական արձանագրութիւններէն, որպէսզի կարենանք աւելի յստակօրէն ըմբռնել այսօրուան դէպքերը:

Ուրեմն բուն իսկ Իպրահիմ Նէճմիներու խոստովանութեամբ, Հիւսէյին Ճահիտ դէմ էր «խոյանքի վերածուած ՀԱՒԱՏՔԻՆ»: Արդ, վեց տարի յետոյ, այդ «անհաւատ»ը կը պատուուի եւ խորհրդարան կը հրաւիրուի, երբ Սամիհ Րիֆաթ պէտք կը տեսնէր ընդհակառակն կտրելու անոր մատը, հասկցէք՝ թռցնելու գլուխը...:

Ճահի՞տը դարձի եկաւ արդեօք: Ամենեւին: Այնքան յամառ եւ պատուախնդիր է, որ գլուխը կուտայ եւ համոզումը չի տար: Ուրեմն Աթաթիւրքին ստեղծած այդ «հաւատք»ն էր որ խորտակուեցաւ: Եւ խորտակուած էր շատ առաջ, որովհետեւ «բունի չըլլար», որովհետեւ կարելի չէ հրամանագրով լեզու շինել: Միայն թէ դիկտատորը քանի ողջ էր, ոչ ոք կը համարձակէր հրապարակային դարձնել խորտակումը: Մեռաւ, վախը փարատեցաւ, եւ ահա այդ խորտակումը դեռ վեց տարի առաջ ծանուցանող մարդը անմիջապէս դարձաւ ի պատուի, թերեւս վաղն ալ դառնալու համար կրթական նախարար...:

Դարձեալ, Իպրահիմ Նէճմի 1932ին կ'ըսէր թէ «դպրոցներու մէջ դասաւանդութիւնը չի քալեր», եւ կը հաւատացնէր թէ Լեզուական Համաժողովին շնորհիւ պիտի կարենայ քալել: Արդ, կռամէռի ջնջումը որ իբրեւ անճացուպ տրուեցաւ դպրոցներուն, ահա մէկ կողմ կը նետուի այսօր, իբրեւ անպէտք:

Թուրք ծանօթ հրապարակագիր Պիւրհան Ճահիտ ահա թէ ի՞նչ կը գրէ, կրթական նախարարին փոխուելուն առթիւ:

Տասնըվեց տարուան մեր կրթական կեանքը լոկ, վարչական մտայնութեան հետեւանքով, փորձերով անցաւ: Թերեւս չենք կրնար տեսնել մեր լաւ կողմերը, բայց կրթական շարունով շահագրգռողները միաձայն են թէ կացութիւնը բնաւ ապահովիչ չէ (Սօն Փօսթա, 2 Յունուար 1939):

Ուրեմն ինչ որ Աթաթիւրք կատարեց 1932ին, այնքան շաղմուկ եւ իբրեւ աշխարհը զարմացնող յեղափոխութիւն մը, պարզ «փորձ» մըն էր որ այսօր կը լքուի, իբրեւ աղէտալի:

Կը հետեւի թէ, հազիւ վեց տարի անցած, պաշտօնապէս կը փլի շէնքը զոր Մ. Քէմալ շինեց, հաստատելու համար թէ թուրքն ալ քաղաքակիրթ ազգ մըն է, սեփական լեզուի եւ պատմութեան տէր: Այլապէս, ինչո՞ւ վերահաստատէին արաբերէն կանոններու ուսուցումը որ 1932ին ջնջուեցաւ անոր հրամանով: Ինչո՞ւ երեսփոխան ընտրէին մէկը որ այնքան դայթակղեցուցիչ ելոյթ մը ունեցաւ Տոլմա Պահչէի պալատին մէջ: Եւ վերջապէս ինչո՞ւ թաւալգլոր նետէին կրթական նախարար Սաֆֆէթը, որ միաժամանակ Լեզուական Միութեան նախագահն էր, այսինքն վարիչը Քէմալի ստեղծած շարժումին:

Կատարեալ «հակայեղափոխութիւն» մըն է որ կը կատարուի Թրքական աշխարհին մէջ:

ԴԻՏ

ԳՐԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ՀԱՄԱՍՏԵՂ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սաստիկ ցուրտը՝ որ ստիպած էր մեզ ձգելու «Շահրիկեան» սրահը առժամապէս, կրկին իր յայտնութիւնը կ'ընէ այս օրերս:

Ու սիպերեան մթնոլորտի մը մէջ է որ կը սկսինք այս ութերորդ ասուլիսը:

Բարեբախտաբար խօսողը Պ. Փայլակ Սանասարն է, եւ Համաստեղի մասին...

Ողջունելէ վերջը զինքը Մշակութային Միութեան մէջ, որուն նախագահը կը յուսայ թէ համակրելի գրագէտը ջանք պիտի չխնայէ աւելի բարձրացնելու Միութիւն մը՝ որ այնքա՜ն կը խօսի իր սիրտին եւ ուր այնքան գործ կայ կատարելիք:

Պ. Սանասար կը սկսի ինքնավստահ:

— «Համաստեղ մեր նոր գրական սերունդին ամէնէն ինքնատիպ գրագէտը չէ, բայց ամէնէն հայեցին է, ամէնէն տոհմիկը: Համաստեղի մշակած նիւթը, իր շունչը նոր չեն մեր գրականութեան մէջ: Հայ գիւղը երգուած է իրմէ առաջ: Գեղամ, Զարդարեան, Օշական եւ մանաւանդ Թլկատինցին տուած են նոյն ատաղձով, նոյն մտահոգութեամբ գեղեցիկ էջեր: Նոյնիսկ աւելի առաջ, Աբովեան, յետոյ Թումանեան, այնքա՜ն տարբեր իրենց գրական խառնուածքով, սակայն շօշափած են նոյն նիւթը, իրենց ներշնչումը քաղած նոյն միջավայրէն որ նաեւ նիւթ ծառայած է Համաստեղին, հայ գիւղը: Հայ գիւղը, անոր պարզ ու վճիտ ըմբռնումները, անոր չխաթարուած բարքերը, պզտիկ վէճերով ու մեծ առաքինութիւններով հայ գիւղը: Համաստեղ բացուած ակօսի մը մէջ է որ կատարած է իր մուտքը»:

Պ. Սանասար ոտքի է, կը խօսի տաք ու խանդավառ շունչով մը: Կը խօսի Գաւառի գրականութեան մասին: Թէ ի՞նչպէս ան սկսած էր ըլլալ ու պիտի ըլլար մանաւանդ մեր վաղուան գրականութիւնը, եթէ՛... (Ա՜հ, այդ ահաւոր «եթէ»ն):

Այժմ անցած է իր նիւթին, կ'առաջարկէ հետեւիլ Համաստեղի կեանքին:—Այդ պտոյտը մեզի օգտակար է, կ'ըսէ, աւելի լաւ ըմբռնելու գործ մը:

Ահա՛, կը տեսնենք զայն իր փոքրիկ գիւղին մէջ, որ Այրուբէնին առաջին փանկերը կը հեգէ: Ու մանաւանդ կը խաղայ, կ'ըմպէ արեգակը որ պայծառ է ու տաք այդ դաշտերուն վրայ: Իր գիւղէն վերջ Խարբերդ, քանի մը ժամուան ճամբայ: Թլկատինցի, Զարդարեան կը դնեն իրենց դրոշմը անոր պատանի հոգիին վրայ:

Զինքը կը գտնենք Ամերիկա 1914ի փոթորիկէն անմիջապէս առաջ: Առանձին մեքենաներու ոստանին մէջ: Զարքաշ աշխատանք, գործարանի երկաթներուն պլլուած: Այդ ծուխն ու ժխորը պիտի մարե՞ն արեգակը որ բերած է իր գիւղէն: Ո՛չ:

Ահ կը ծնին անոր հոգիին մէջ առաջին լոյսերը, կը ծնին յամր ու տխրանոյշ պլպլումով մը: Կարծէք այդ անոյշ լոյսերուն վրայ բարակ քող մը կայ, սուգի ու տրտմութեան քող մը, ծուխի ծուէններ: Լոյսէ՛ ծաղիկներ որ հետզհետէ կը բացուին «Հայրենիք»ի էջերուն վրայ եւ որոնք յետոյ կ'ամփոփուին երկու գիրքերու մէջ, Գիւղը եւ Անձրեւը:

— Կեանքի շերտեր են ասոնք, պիտի ըսէ քիչ յետոյ դասախօսը այդ պատմուածքներու մասին: Կ'առնէ այդ երկու գիրքերը եւ ձմերուկի մը պէս կը կտրէ: Ցոյց կուտայ այդ շերտերը մեզի: Ի՜նչ աղուոր կարմրութիւն, ի՜նչ զով ու ծիծղուն գրաւչութիւն: Ահա՛ մէկը Միջօն, ահա՛ Փիլիկ Աղբարը, Զալօն, Համբոյրը, Երբե՞կ այն օրերուն:

Քաղցրահամ ձմերուկի շերտեր, կեանքի շերտեր:

Դասախօսը կը դրդէ մեր ախորժակները, կը հրամցնէ, կը բացատրէ, կը պատմէ: Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ պատմել: Կարելի չէ պատմել զանոնք: Պատկերներ են անոնք, պէտք է դիտել, ըմպել: Անոնք պատուհաններ են բացուած աշխարհի մը վրայ, որ ալ չկա՛յ: Պէտք է կենալ, ձեռքը ծնօտին, անոնց առջեւ, այս մեր կեանքի մթամած սենեակի պատուհաններուն առջեւ ու դիտե՛լ, դիտե՛լ, աչքերը փակ:

Գիւղը, Անձրեւը, պատկերներ, ճարմ ու նկարագեղ, անխարդախ ու սրբուտ կեանքի պատկերներ:

Որքա՜ն զօրաւոր պէտք է ըլլայ ակնարկը որ կարողացած է այդքան հեռաւոր պատկերները մօտիկցնել, տալ զանոնք իրենց առաջին թարմութեան, անաղարտ հարազատութեանը մէջ:

Համաստեղի պատմուածքները ընդունելով ժուժկալ եւ ինքնատիպ արուեստի գործեր, դասախօսը կ'անցնի հեղինակի երկրորդ գործին, «Սպիտակ Ձիաւոր»ին:

Քննադատի անկողմնակալ ոգիով մը կը մօտենայ այդ մեծ երկին: Նոյն ազնիւ ոգին վերլուծելու դէպքերը, ուսումնասիրելու հերոսներն ու անոնց հոգեբանութիւնը: Իր յղացումով եւ շատ մը մասերով գեղեցիկ գտնելով հանդերձ, զայն վար կը դասէ իր պատմուածքներէն:

— «Հիմնական մտածում մը կայ, կ'ըսէ, Սպիտակ Ձիաւորին մէջ, կայ հերոսը, սակայն կան նաեւ ահագին թիւով երկրորդական դէմքեր, որոնց իւրաքանչիւրին պատմութիւնն ալ այդ նոյն երկին մէջ դնելու սխալը գործած է Համաստեղ: Մանրամասնած այդ երկրորդական պատմութիւնները, ամէն բան ըսելու, շատ բան ըսելու վնասակար փափաքով: Ի վերջոյ կեդրոնական դէմքը անյայտացած է, աւելի ճիշդ կորսնցուցած՝ իր կարեւորութիւնը, եւ պատմութիւնը՝ իր հըրապոյրը: Հիանալիօրէն յղացուած եւ առաջին մասին մէջ մշակուած նիւթը երթալով տափակցած է:

«Սպիտակ Ձիաւոր»ը, իր ընդհանուր ձգտումին մէջ ձախողած է»:

Ընդհակառակն Համաստեղի վերջին գործը, «Սրբազան կատակերգութիւն կամ «Տոմար մաքիական», յաջող գործ մըն է: Նիւթը մշակելու իր նոր արուեստով, իր քիչ մը զուարթ, բայց խորքին մէջ շատ լուրջ երկով Համաստեղ, իր լաւագոյն գործերէն մէկն է, որ տուած է մեզի: Պ. Սանասար իր վերլուծումով հաստատեց այս միտքը եւ համոզեց բոլորս, կը յուսամ:

Պ. Դասախօսը առաւելութիւն մը ունեցաւ,— կրցաւ նիւթը դնել այնպիսի ձեւով մը որ կատարեալ Ասուլիսի մը հանդամանքը առաւ իր դասախօսութեան յաջորդող բանավէճը:

Իրենց գլխաւոր կէտերուն մէջ Պ. Սանասարի վճիռները հաստատուեցան խօսք առնողներու կողմէ:

Լեւոն Մելիտոսեան էր դարձեալ, որ սկսած է մեր Ասուլիսներու անբաժանելի դատախազի պաշտօնը վարել, յայտարարեց.

— «Համաստեղի պատմուածքները խորք չունին»:

Այդ բառը ամբողջ կէս ժամ զբաղեցուց մեզ, պատճառ դառնալով որ իրարու ետեւէ խօսք առնեն, Պ. Պ. Ե. Արմէն, Կ. Ուշաքլեան, Մխիթարեան, Բ. Միլտոնեան, այս տողերը գրողը եւ ուրիշներ:

Ե. Արմէն ընդհանուր սահմանումը ըրաւ «խորք»ին եւ գտաւ որ Համաստեղի պատմուածքները ունէին խորք:

Մելիտոսեանի միտքին մէջ խորք բառը կը նշանակէր նպատակ, միտք, որոշ արդիւնքի մը հասնելու մտահոգութիւն, բան մը հաստատելու հետապնդում:

Արդարեւ, Համաստեղի պատմուածքները այդ ըմբռնումով, խորք չունին: Բարեբախտաբար:

Հոդ է գեղեցկութիւնը անոնց: Արուեստը նպատակ չէ, օգտակար եւ բարոյական քարոզ չէ: Մանաւանդ Համաստեղի համար: Այնքան ատեն որ ան մնացած է արուեստի այս առաջին ըմբռնումին մէջ, հիանալի գործեր տուած է, Գիւղը, Անձրեւը:

Երբ ուզած է բան մը հաստատելու համար գրել, այսինքն, երբ որոշ կանխորոշ միտքերով մօտեցած է նիւթի մը, ձախողած է, շուտով դարձած է քարոզչական, օրինակ Սպիտակ Ձիաւորը:

Բնական է կան գրական գործեր որոնք որոշ ձգտումով մը գրուած են, յաջողած են, շնորհիւ յաճախ, այդ միտքի ուժեղ եւ մեծ գեղեցկութեան՝ հեղինակի պարտադիր տաղանդին:

Այդ ուրիշ հարց:

Երբ բաժնուեցանք իրարմէ, մենք սառած ունկնդիրներ սկիզբը, կը գտնուէինք մարմնական եւ հոգեկան տաքութեան մը մէջ:

Շնորհակալութիւն, Համաստեղ, շնորհակալութիւն որ Մարսէյլի սառած սենեակի մը մէջ մեզ տաքցուցիր այսօր, քու Գիւղիդ անոյշ, տաքուկ արեւովը:

ԿԱՐԱՊԵՏ ՓՕԼԱՏԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (10)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Չէ՞ որ իւր ականջները դեռ սովոր չէին այդ բաներին... Յանկարծ մի դայեակ համարձակուեց իւր ներկայութեամբ անպատշաճ խօսքեր ասել իւր Թագաւոր ամուսնու մասին, մի՞թէ այդ հնարաւոր էր. մի՞թէ Թագուհին այդ կարող էր լսել...:

— Լռի՛ր, Սեղա, ոչինչ մի՛ խօսիր, յանկարծ հրամայեց նա, ինքն էլ չիմանալով թէ՝ ինչո՞ւ համար է լռեցնում խեղճ կնոջը:

Դայեակը մնաց ապշած: Նա երկիւղածին ու անթարթ աչքերով նայում էր Թագուհուն, առանց նրա բարկութեան պատճառը գուշակել կարողանալու:

Բայց Թագուհին լուռ էր: Նա գլխիկոր եւ աչքերը խոժոռած նայում էր յատակին:

Անցան մի քանի վայրկեաններ: Յուզմունքը տեղի տուաւ առողջ դատողութեանը: Թագուհին բարձրացրեց աչքերը եւ նայեց Սեղային, որի երկչոտ հայեացքը եւ այլայլած դէմքը ճնշեցին իւր քնքոյշ սիրտը:

— «Արժէ՞ մի՞թէ նրա պատճառով վիրաւորել այս խեղճին: Ինչո՞ւ կեղծութեան քօղը այդքան յամառութեամբ սեղմել իմ երեսին...», մտածեց ինքն իրան Թագուհին եւ ձեռքը պարզելով դէպի դայեակը, դողդոջուն ձայնով ասաց.

— Սեղա, մօտեցի՛ր, տո՛ւր ինձ քո ձեռը:

Սեղան մօտեցաւ բռնազբօսիկ քայլերով, բայց ձեռքը Թագուհուն տալ չհամարձակեցաւ:

— Մօտեցի՛ր, ասում եմ, եւ տուր ինձ քո ձեռը:

Սեղան մօտեցաւ եւ իւր փափուկ ու սպիտակ աջը պարզեց դէպի Թագուհին:

Վերջինս բռնեց այն քնքշութեամբ եւ սիրալիր հայեացքով նայելով դայեակի աչքերին, ասաց.

— Մայր Սեղա, ես քեզ վշտացրի, ների՛ր ինձ. եւ այս ասելով ջերմութեամբ համբուրեց նրա ձեռքը, բայց այնպէս արագ, որ դայեակն արգելել չկարողացաւ:

— Իմ Թագուհի, իմ Մեծափառ Տիկին, ի՞նչ ես անում, այլայլուած բացականչեց Սեղան եւ խոնարհելով Թագուհու առաջ, փարեց նրա ծնկներով եւ սաստիկ յուզմունքից սկսեց արտասուել:

— Մայր-Սեղա, մի՛ յուզուիր, մի՛ վրդովուիր. ես համբուրեցի այն ձեռը, որ շատ անգամ համբուրել եմ մանկութեանս ժամանակ, որ այնքան շատ գգուել, գրկել ու պահպանել է ինձ. համբուրեցի ա՛յն կնոջ ձեռը, որ ինձ կաթ է ջամբել, որ ինձ երկրորդ մայր է եղել... վե՛ր կաց, Սեղա, գրկի՛ր քո Սահանուշին. յիշո՞ւմ ես որ ասում էիր թէ՝ Սահականոյշը խիստ երկար է, դու ինձ Սահանոյշ պիտի անուանես... Օ՜հ, ի՜նչպէս անդառնալի անցան մանկական այդ քաղցր օրերը. եւ ո՛րքան փոքրիկ երջանկութիւններ կորան անյիշատակ... Այդ բոլորից միայն դու մնացիր ինձ, իմ բարի Սեղա, վե՛ր կաց, գրկի՛ր եւ համբուրի՛ր ինձ...:

Սեղան բարձրացաւ եւ բազուկները տարածելով, իւր գիրկն առաւ Թագուհու գեղեցիկ գլուխը եւ սկսաւ համբոյրներով ծածկել նրա շուշան ճակատը եւ մարմարինի պէս սպիտակ ուսերը, որոնք կիսով չափ սքօղուած էին իւր հարուստ, ալէծածան մազերով:

— Ա՜խ, այսպէս ուրեմն քաղցր են մայրական համբոյրները... շշնջաց Թագուհին եւ ջերմութեամբ փարելով դայեակին՝ «ես մայր չունեմ, Սեղա՛, դու ինձ մայր եղիր», ասաց նա եւ հեկեկաց:

— Մի՛ լար, իմ անգին Սահանոյշ, ես քո մայրն եմ, քո աղախինն եմ, քո սպասուհին եմ. մի՛ լար, իմ աննման Թագուհի...

Երկար նրանք գրկախառնուած մնացին եւ յորդ արտասուքներով իրար կուրծք թրջեցին: Ապա դայեակը առաջինը հեռանալով, մօտեցաւ սեղանի վրայ դրած օշարակին եւ ոսկէ ըմպանակն առնելով, լցրաւ ու բերաւ Թագուհուն.

— Խմի՛ր այս ջրից մի բաժակ. սա կը հանգստացնէ քո յուզմունքը, խնդրեց նա Թագուհուն:

— Բայց նա, կարծես, օշարակը չտեսնելով եւ նոյնիսկ Սեղային չլսելով, սկսաւ խօսել նրա հետ մի տեսակ ինքնամոռացութեան մէջ:

— Լսի՛ր, Սեղա. մի՞թէ ես աւելի բաղդաւոր չէի լինիլ, եթէ մի հովուի կին լինէի...:

— Ի՞նչ ես ասում, Թագուհի, հարցրեց Սեղան տարակուսած:

— Այո՛, այն ժամանակ մեր իշխանները կը ծաղրէին Սահակ-Սեւադային. կ'ասէին թէ՝ Գարդմանայ հզօր իշխանը իւր դուստրը տուել է լեռներում ապրող մի հովուի. այնպէս չէ՞... Այո՛, ու այն ժամանակ ես, Հայոց Թագուհին, Աշոտ-Երկաթի ամուսինը չէի լինիլ. ինձ չէին շրջապատել այս հոյակապ զարդարանքները, այս ոսկեճամուկ դիպակները, այս արծաթէ ու փղոսկրեայ կարասիները... այո՛, եւ զօրախմբերը չէին խոնարհիլ իմ առաջ իրանց դրօշն ու նիզակները... Բայց հովուական խրճիթի մէջ իմ հոգին խաղաղ եւ սիրտս հանգիստ կը լինէր... իմ հայրն ու սիրելի եղբայրը աչքերի լոյսից չէին զրկուիլ, ես չարունակ, գաղտնի հառաչանքներով, Թագուն արտասուքներով ողբալ մէկի ծերութիւնը եւ միւսի ծաղիկ հասակը... Եւ այս բոլորը [illegible] անգամ, մի նուաստագի կնոջ [illegible] մար... Օ՜հ, խելքս թռչում է երբ [illegible] կսում եմ մտածել...:

— Թագուհի, դու դարձեալ վրդովւում ես. խմիր այս բաժակը, աղաչում եմ, նա կը հանգստացնէ սիրտդ, խնդրեց Սեղան, օշարակի բաժակը մօտեցնելով նրան:

Թագուհին բաժակը վերցրաւ եւ [illegible] մեց մխանուաց: Զովարար ըմպելիքը մեղմացրեց նրա սրտում վառուող կրակը: Նա լռեց մի վայրկեան: Սեղան, հանգամանքից օգտուելով, ընտրեց նաժիշտների բերած մրգերից ծիրանենգոյն խաղողի մի գեղեցիկ ողկոյզ եւ բերաւ Թագուհուն:

— Այս նոյնպէս կը հանգստացնէ սիրտդ. ճաշակիր մի քանի հատ, խնդրեց նա Թագուհուն:

— Լա՛ւ, բայց նստիր դու այստեղ իմ առաջ, եւ պատմիր բոլորը, ինչ որ գիտես, հրամայեց Թագուհին:

(Շար.)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

Խ. Ռուսիոյ մարդահամարը

Խ. Միութիւնը Նոր Տարին թեւակոխեց երկու կարեւոր ձեռնարկներով: Առաջին.— Իր բնակչութեան ճըշգրիտ մարդահամարը:

Երկրորդ.— Երկրէն ներս աշխատանքի կարգապահութիւնը ուժեղացնել:

Խօսինք միայն առաջինի մասին:

Խ. Միութեան նման ընդարձակ երկրի մը մէջ, որ զուրկ է փոխանակութեան արագ միջոցներէ, բնակչութեան ընդհանուր մարդահամարը դիւրին գործ չէ: Ու զարմանալի չէ որ Մոսկուա վեց ամիսէ ի վեր կը պատրաստուի ատոր: Մարդահամարի ղեկավարները նկատի ունէին ուրիշ պարագայ մը: Կը յիշուի որ 1937ին տեղի ունեցաւ մարդահամար մը: Եւ, սակայն, հարկ եղաւ չեղեալ նկատել զայն, որովհետեւ,— համաձայն պաշտօնական մարմիններու պատճառաբանութեան, այդ մարդահամարը խափանարարութեան ենթարկուած էր «ժողովուրդի թշնամիներու» կողմէ...: Կասկած չկար, որ «յանցաւորները» ձերբակալուեցան եւ պատժուեցան:

Այս անգամ, սակայն, Մոսկուա վստահ է թէ ամէն ինչ լաւ կ'ընթանայ, եւ թէ ամէն նախազգուշութիւն կատարած էր խափանարարներուն դէմ, յաջողութեամբ պսակելու համար այս «ազգային գործը որ փայլուն արդիւնք մը կը խոստանայ»:

Արդ, մարդահամարը կատարուեցաւ 16—17 Յունուարին, ընդհանուր փորձէ մը վերջ, որու ընթացքին մարդահամարի ամէն պաշտօնեայ կրցաւ ճանչնալ իրեն յատկացուած վայրը եւ այցելել բնակող բոլոր անկիւնները: Մարդահամարի գործին լծուած էին 500,000 պաշտօնեաներ: Առժամեայ բանակ մը, ուրեմն: Ասոնցմէ ոմանք դժուարին գործեր ունէին կատարելիք: Եւ, օրեր առաջ ճամբայ ելած՝ 16—17ին գտնուելու համար նշանակուած վայրերը: Արեւելեան Սիպերիոյ մէջ, օրինակ, սառուցեալ Թունտրայի մէջ կորսուած գիւղակ մը հասնելու համար հարկ եղաւ 300 կամ 400 քիլոմեթր ճամբայ կտրել ձիւներուն վրայէն: Շարժման մէջ դրուեցան նաեւ օդանաւեր՝ Բեւեռային շրջաններուն համար: Կովկասի եւ ուրիշ լեռնային վայրերու համար՝ մագլցելու փորձառութիւն ունեցող մարդիկներ դժնդակ վերելքներ կատարելու ստիպուեցան: Անոնցմէ մին, կը գրէր «Փրաւտա»՝ իր 20 Յունուարի թիւով, իր շրջանին մէջ ունէր Էլպրուզի օդերեւութաբանական կայանը: Ան չթերացաւ իր պարտականութեան մէջ ու յաջողեցաւ արձանագրել կայանի գիտունները՝ ճիշդ այն օրը, երբ Մոսկուայի այս կամ այն թաղի բնակիչները կ'արձանագրուէին:

Ամէն քաղաքացի պարտաւոր էր լեցնել հարցարան մը, ուր կային 16 հարցումներ: Այդ հարցումները չորս բաժանում ունէին: Առաջինը կը վերաբերէր ընտանիքի պետին եւ անդամներուն, ինչպէս նաեւ բնակարանին (առժամեայ կամ տեւական): Երկրորդը՝ սեռին, տարիքին, ազգութեան, լեզուին, ամուսնացած կամ ամուրի ըլլալուն: Երրորդը՝ կրթական մակարդակին: Իսկ չորրորդը՝ արհեստին, ընկերային դիրքին ու աշխատանքի վարձքին:

Բոլոր թերթերը կը յայտարարեն թէ՝ «ընդհանուր մարդահամարը ցոյց պիտի տայ այն վիթխարի յառաջդիմութիւնները զորս կատարած է Խ. Միութեան բնակչութիւնը՝ ամէն մարզի մէջ», ինչպէս նաեւ «պիտի ցոյց տայ աճումի յաւելումն ու մահացութեան թիւի նուազումը»: Աւելին,— «մարդահամարը երեւան պիտի հանէ թէ երկրին մէջ տարածուած է նախակրթութիւնը, ճարտարագործութիւնն ու հողագործական համագործակցութիւնը արմատական բարեփոխումներ յառաջ են բերած», եւն.: Կայ, սակայն, կէտ մը, որու մասին համր կը մնայ հարցարանը,— կրօնքի պարագան: Արդ, ան յիշուած էր 1937ի անյաջող մարդահամարի հարցարանին մէջ: Ինչո՞ւ, արդեօք, Խ. Միութեան վերին շրջանակները այլեւս չեն ուզեր գիտնալ թէ քանի տարուան յեղափոխական կեանքէ մը վերջ երկրին մէջ դեռ քանի՞ քաղաքացիներ կապուած են կրօնքի: Կը վախնա՞ն երեւան գալիք թիւէն: Կամ՝ խո՞յս կուտան այդ կերպով խոստովանած ըլլալէ թէ՝ անյաջողութեան մատնըւած է այդ պայքարը: Չէ՞ որ «Անաստուածեաններ»ը պէտք ունին գիտնալու թէ մասնաւորաբար ո՛ր անկիւնը պէտք է լիջեցնել հարուածը:

Ի՞նչ պիտի ըլլայ Խ. Միութեան բընակչութեան ընդհանուր թիւը: Ոչ մէկ թերթ կը համարձակի որեւէ ենթադրութիւն ընել: Կը յիշուի թէ վերջին մարդահամարին (1926), Խ. Միութիւնը ունէր 147 միլիոն բնակիչ՝ կլոր թիւով: Զանազան առիթներով, պաշտօնական անձեր ու նոյնիսկ Սթալին յայտարարեցին թէ տարեկան աճումն է առնուազն երեք միլիոն: Այս ընթացքով, ուրեմն, 1926—1938՝ տասներկու տարուան ընթացքին բընակչութեան թիւը աճած պէտք է ըլլայ 36 միլիոն: Ներկայիս 183 միլիոն:

Մարդահամարին պաշտօնական արդիւնքը յայտնի պիտի ըլլայ քանի մը ամիսէն: Կը կարծուի թէ՝ բանուորներու եւ գործատեղիներու պաշտօնեաներու համեմատութիւնը պիտի ըլլայ 35 առ հարիւր: Կոլխոզ - գիւղացիներունը՝ 55 առ հարիւր: Անհատ-գիւղացիներունը 5—6 առ հարիւր:

Մարդահամարը ցոյց պիտի տայ թէ ուր նոր բնակչութիւններ են հաստատուած:

Քանի մը ամիս վերջ, ուրեմն, պիտի հաղորդուի նաեւ Հայաստանի բընակչութիւնը,— անշուշտ այն ձեւով՝ ինչ ձեւով որ Մոսկուա յարմար պիտի դատէ:

Ա.

Մ. Քեմալ եւ Լաթիֆէ հանըմ

Պ. Սալիհ Պօզօք, որ երկար տարիներ իբր անբաժան ընկերը միասին ապրած է Աթաթիւրքի հետ եւ Ազգ. պայքարի ընթացքին թէ անկէ յետոյ երկար տարիներ անոր ընկերացած է իբր աւագ թիկնապահը, սկսած է «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ պատմել իր յիշատակները, որոնց կարգին, վերի խորագրերուն տակ կուտայ նաեւ Աթաթիւրքի ամուսնութեան եւ բաժանումին մասին հետեւեալ հետաքրքրական դրուագները:

Սեպտեմբեր 10ին Աթաթիւրքի հետ Իզմիր մտանք: Փրկուած Իզմիրի եւ Իզմիրը փրկողին քարափին վրայ դէմ յանդիման գալը, ուրախութեան սարսուռի մը նման, ակընթարթի մը մէջ իր շրջանը ըրաւ քաղաքին մէջ: Երեք տարի տեւող արիւնալի կարօտը մեղմացնելու համար, բոլոր աչքերը անոր աչքերուն յառած, բոլոր գլուխները ուղղուած էին անոր ոսկեգոյն մազերուն, որոնք թագի մը կը վերածուէին արեւուն լոյսին տակ:

Քաղաքին երեւելիները, հոծ պատուիրակութեամբ մը, դիմաւորելու եկան զայն: Ոչ մէկ կերպով չէին կըրնար բաժնել Մուսթաֆա Քէմալը: Ան, ո՞ւր, որո՞ւն տունը պիտի հիւրասիրուի... Ահա օրուան ամէնէն մեծ հարցը... Իր երակներուն բարախումը Անոր անունէն ստացող Իզմիրը, եթէ կարելի ըլլար, սրտին մէջ պիտի պահէր իր ազատարարը: «Քաղաքին երեւելիներ»էն իւրաքանչիւրը, զայն իր տունը կարենալ հիւրընկալելու խանդով, անոր շուրջը կը դառնար պտուտակի նման:

Շատ մը քէօշկերու, վիլլաներու, շքեղագեղ ապարանքներու անունները ներկայացուեցան իրեն:

Ասոնց կարգին կը գտնուէր նաեւ Ուշաքիզատէ Մուամմէր պէյի Կէօզթեփէի գոնաքը: Մուսթաֆա Քէմալ մի առ մի պտըտելէ յետոյ մատնանշուած տուները, որքան կը յիշեմ, Քոզմէրի շրջակայքը բժիշկի մը սեփական տունը յարմար գտաւ բանակատեղի ընելու: Առժամաբար հոն տեղաւորուեցանք: Մենք երբ բժիշկին տունը կը գտնուէինք, Իզմիրի մեծ հրդեհը տեղի ունեցաւ: Հրդեհը կէսօրէ քիչ վերջ սկսած էր: Հրձիգներու միջամտութեամբ շուտով շրջակայքը պատեց:

Մուսթաֆա Քէմալ կը հետեւէր հրդեհի ընթացքին: Պահ մը իրեն լուր տրուեցաւ թէ կրակը կը մօտենայ մեր բանակատեղիին: Պայթող ռումբերու ձայնէն ապակիները կը դղրդան, բոցերը իրենց հրեղէն լեզուներով կը լափէին ինչ որ գտնէն իրենց առաջը:

Այլեւս ժամը հասած է Աթաթիւրքին յայտնելու թէ, յարմար պիտի ըլլար հրդեհէն ապահով վայր մը երթալ: Բայց խիստ դժուար եղաւ զինքը համոզել այս տեղափոխութեան: Ոչ մէկ կերպով կ'ուզէր դուրս ելլել իր գտնուած չէնքէն: Մինչդեռ ամէն կողմ պատած էր, երբ հրդեհը սկսած էր բանակատեղիին մօտենալ, բոցերը ձեռքերով բռնելու աստիճան:

Աթաթիւրք զուգէ այս բացայայտ վտանգն ալ պիտի ուզէր արհամարհել, բայց մենք տեղի չտալով, պարզապէս բռնի հեռացուցինք զայն: Ուշաքիզատէ Մուամմէր պէյի Կէօզթէփէի տունը հրդեհի դէմ ամէնէն ապահով տեղն էր: Աթաթիւրք ալ, մեզի նման, համակարծիք գտնուեցաւ հոն երթալու:

Կէօզթէփէի տան մէջ միայն Լաթիֆէ հանըմը եւ իր մեծ մայրը կը բնակէին: Մուամմէր պէյ, իր կինը եւ Լաթիֆէ հանըմի քոյրերը նոյն միջոցին Եւրոպա կը գտնուէին: Աթաթիւրքին ես եւ — այժմ Կիրասոնի երեսփոխան — Մուզաֆֆէր Գըլըճ կ'ընկերանայինք իբր թիկնապահ:

Լաթիֆէ Մուսթաֆա Քէմալը այնքան մեծ բաղձանքով եւ այնքան սըրտագինս դիմաւորեց որ, միշտ կը զգացուիմ, երբ հիմա կը վերյիշեմ մանրամասնութիւնները: Աթաթիւրք, որ իր աչքէն ոչ մէկ շարժում կը փախցնէր, անտարբեր չմնաց Լաթիֆէ հանըմի այս անկեղծ վերաբերմունքին հանդէպ: Լաթիֆէ հանըմ զաւակն էր ընտանիքի մը որ Իզմիրի շրջանակին մէջ ընկերային բարձր դիրք ունէր: Բայց ամէն բանէ առաջ զարգացումի տէր աղջիկ մըն էր:

Ճաշի տեն Աթաթիւրքի հանդէպ ցոյց տուած գուրգուրանքը, ոչ միայն անոր, այլ մեր աչքերէն ալ չխուսափեցան:

Ծովահայեաց պատշգամին վրայ, Մուսթաֆա Քէմալ եւ Լաթիֆէ հանըմ առանձին մնացած էին: Մենք, երկու թիկնապահներս, քիչ մը հեռուն տեղ գրաւած էինք:

Թէեւ չէինք իմանար թէ ինչ կը խօսէին, բայց ես պահ մը ականջս լարեցի: Լաթիֆէ հանըմ իր հօրը եւ մօրը ու տունի վերաբերեալ իր զբաղումներուն մասին կը խօսէր: Մուսթաֆա Քէմալ ալ, քանի առիթը գտնէր, Իզմիրի վերագրաւումովը վերջացած ընդհ. հրամանատարութեան ճակատամարտին վերաբերեալ իր յիշատակները կը պատմէր:

Այս միջոցին հրդեհը իր բոլոր սաստկութեամբը կը շարունակէր: Գորտօնպօյուն, հիմա «Քիւլթիւր-փարք»ի գրաւած ընդարձակ գետնին հետ բոցերու մէջ էր: Աթաթիւրք Լաթիֆէ հանըմի հարցուց.

— Այս հրդեհուած վայրին մէջ ձեր սեփական չէնքերն ալ կը գտնուի՞ն..

— Մեր կալուածներուն կարեւոր մէկ մասը այրող վայրին մէջ կը գտնուի ըսելէ վերջ, Լաթիֆէ հանըմ մեծ յուզումով մը աւելցուց.

— Փաշա... եթէ բոլորն ալ այրին... կը բաւէ որ դուք ողջ ըլլաք... Այս երջանիկ օրերը տեսնող մարդոց համար ստացուածքը ինչ արժէք կ'ունենայ... քանի որ երկիրը փրկուեցաւ, յառաջիկային անոնց նորերը եւ աւելի կատարեալները կը շինենք:

Այս պատասխանը խիստ հաճոյ եղաւ Աթաթիւրքի: Աչքերը արտասուալից.

— Այո, զաւակս, այրին ու կործանին... բոլորն ալ դարմանել կարելի է:

Լաթիֆէ հանըմ, Աթաթիւրքի այս «Այրին ու կործանին» խօսքը ամիսներ վերջ ալ չէ մոռցած եւ իր գրած մէկ նամակին մէջ կրկնած է զայն:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Նոր վարչապետին յայտարարութիւնները

Թուրքիոյ նոր վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ թուրք մամուլի ներկայացուցիչներուն.

— Մեր ականջները հասնող կարգ մը լուրեր կան.— հին այբուբէնին պիտի վերադառնանք եղեր, դպրոցներու մէջ կրօնի դասաւանդութիւններ պիտի կատարուին եղեր, կիները գործէ պիտի հանուին եղեր:

Ասոնք յերիւրածոյ բսի-բսաներէ կը բաղկանան: Նոյնիսկ խորհիլը անգամ սխալ է թէ վարչաձեւին աշխարհիկ հանգամանքը, ընկերային ազատութիւնները, կիներու իրաւունքը եւ նոր գիրերը ո եւ է փոփոխութեան պիտի կրնան ենթարկուիլ:

Վարչաձեւն ու յեղաշրջումը եղածին պէս պիտի շարունակեն: Ոչ մէկ սայթաքում, ոչ մէկ շեղում խնդրոյ առարկայ է:

Քննադատութիւնը ազատ է: Կողմնակից չենք ոչ մէկուն քննադատութեան իրաւունքը սահմանափակելու: Բայց լրատուութեան մէջ եւ առհասարակ հրատարակութեանց մէջ սուտ եւ փքուռոյց արտայայտութիւններ չենք ուզեր: Եթէ մեր գործերուն մէջ սխալ բան մը տեսնէք եւ ցոյց տաք, սխալը տեսնուած տեղէն ետ դառնալու մասին չենք վարանիր: Բայց քննադատութեան եւ հրատարակութեանց մէջ չափազանցութենէ եւ սուտէ պէտք չէ սարքուիլ:

Վերջերս հանրային կարծիքը զբաղեցնող «Իմփէքս», օդանաւային եւ այլ նման դէպքերը պարզապէս դատական հարցեր են: Դատական իշխանութիւնը խնդիրը ձեռք առած է, պատասխանատուները դատարան յանձնուած են: Անոնք որոնց պատասխանատուութիւնը կը հաստատուի, օրէնքի ճշդած պատիժները պիտի կրեն: Այս դէպքերը պետութեան հեղինակութեանն ու նկարագրին վրայ ազդելու հանգամանք չունին: Ասոնք չափազանցելով պէտք չէ պղտորել մթնոլորտը: Սխալ է ասոնց արտասահմանի մէջ խանգարումի մը տեսքը տալ:

Կը կրկնեմ: Վճռաբար կրնամ ըսել թէ, վարչաձեւին եւ յեղաշրջումին բոլոր տարրերը եւ սկզբունքները կը պահպանուին: Ոչ մէկ ատեն փոքր շեղում եւ փոքր սայթաքում մը անցած է մեր մտքէն:

Վերջերս հրէական հարց մըն ալ խնդրոյ նիւթ սկսած է ըլլալ: Երկրին մէջ բնակող Հրեաները մեր հարազատ հայրենակիցներն են, օրէնքներով հաստատուած իրենց իրաւունքները ապահով են: Իրենց դէմ ոչ մէկ շարժում կը թոյլատրենք: Բայց պիտի չթոյլատրենք որ աշխարհի կարգ մը մասերուն մէջ անհանգիստ եղած Հրեաները մեր երկիրը գաղթեն:

Միայն թէ մեր երկրին մէջ իբր մասնագէտ աշխատող Հրեաներ կան: Ասոնց ամենամօտիկ ազգականները կրնան իբրեւ հիւր ընդունիլ, մինչեւ որ լրանայ մասնագէտներուն պայմանաժամը: Այսպիսիները թուրք հպատակ չդառնալու եւ իբր հիւր մնալու պայմանով կրնան ընդունուիլ:

ՄԱՄՈՒԼ

«ԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ԱՆ»

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (24 Յունուար).

— «Այս վերնագրին տակ, «Ճումհուրիյէթ»ի մէջ (17 Յունուար 1939) յօդուած մը ունի օրագրող Իսմայիլ Հապիպ, իր յուշերու հրատարակութեան առթիւ:

Վերլուծումի անցնելէ առաջ, բացատրենք վերնագիրը: «Ժողով»ը՝ Անգարայի Ազգային Մեծ Ժողովն է (խորհրդարան), իսկ «ան»՝ Աթաթիւրքը, որ ժամանակին Ղազի կը կոչուէր:

1922 Մայիս 5, Թուրքեւհելլէն պատերազմին ամէնէն ճակատագրական շրջանը: Ազգային Ժողովը գոնփակ նիստի մէջ կը քննէ սպարապետութիւնը երեք ամիս ալ երկարաձգելու օրինագիծը: Բայց խօսքը տանք թուրք օրագրողին:

— «Շէֆը հիւանդ պառկած է ապարանքին մէջ: Ժողովը աւարտելէ յետոյ, սարսափով կ'իմանանք թէ ՄԵՐԺՈՒԱԾ Է ՍՊԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՕՐԻՆԱԳԻԾԸ: Երկու գիշեր քուն չեկաւ մեր աչքերուն: Ազգային պայքարի շրջանին՝ ոչ մէկ ատեն այդքան նեղուած էինք: Եթէ Կազին չընդունի ժողովին որոշումը՝ գէշ: Եթէ ընդունի՝ բոլորովին գէշ: Առաջին պարագային՝ պիտի ոչնչանայ ազգային վեհապետութիւնը որուն փարած էինք այնքան յուզումով: Երկրորդ պարագային՝ պիտի փճանայ յաղթանակը, որուն կը հաւատայինք այնքան:

Բայց ան գտաւ երկուքին ալ տեղի չտալու ճամբան: Ժողովին արձանագրութիւնը կարդաց անկողինին մէջ եւ Մայիս 7ին խորհրդարան գալով ոտքի բեմէն. «Ձեր տուած որոշումով, բանակը անգլուխ մնաց երկու օր: Բայց թշնամիին առջեւ կարելի՞ է անգլուխ թողուլ բանակը: Չթողուցի, չեմ թողուր եւ չպիտի թողում»: Բայց մը երեք խոնարհումը: ՕՐԻՆԱԳԻԾԸ ՄԻԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ ԸՆԴՈՒՆՈՒԵՑԱՒ»:

Յատկանշական չէ՞ դէպքը: Երբ «Շէֆ»ը հիւանդ պառկած է, այսինքն ԲԱՑԱԿԱՅ է, խորհրդարանը ԿԸ ՄԵՐԺԷ անոր սպարապետութեան պաշտօնը երեք ամիս երկարաձգելու օրինագիծը: Երկու օր յետոյ, երբ «Շէֆ»ը կուգայ ու «ԿՈՐՈՏԱՅ», նոյն ժողովը այս անգամ միաձայնութեամբ կ'ընդունի:

Պարզ է, ուրեմն, որ ժողովը չէր ուզեր Մ. Քէմալի ղեկավարութիւնը, բայց տեղի տուաւ, վախնալով որ դիկտատորը կը լուծէ խորհրդարանը եւ զիրենք ալ կը կախէ...: Ապա թէ ոչ, ապա չէին այդ երեսփոխանները որ երկու օրուան մէջ կարծիք փոխէին:

Թերեւս ըսէք թէ աւելի շատ օրուան կացութեան բերումն էր: Տեսնելով որ պատերազմական դէպքերը լաւ չեն ընթանար, երեսփոխանները Մ. Քէմալը պատասխանատու կը նկատեն եւ հետեւաբար չեն ուզեր անոր սպարապետութիւնը:

Բայց եկէք տեսէք որ նոյն անվստահութիւնը կը յայտնուի նաեւ ՅԱՂԹԱՆԱԿԷՆ ՅԵՏՈՅ:

— «Մեծ յաղթանակէն երեք ամիս յետոյ, 1922 Դեկտեմբեր 2: Քանի մը երեսփոխաններ օրինագիծ մը կը պատրաստեն խորհրդարանական ընտրական օրէնքի բարեփոխման մասին: Երեսփոխան ըլլալու համար հարկ է ծնած ըլլալ ներկայ Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ, կամ գոնէ հինգ տարի ապրած ըլլալ ընտրական շրջանակին մէջ: ԿԱԶԻՆ ՉԷՐ ԼՐԱՑՆԵՐ ԵՐԿՈՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՆ ԱԼ: Ուրեմն, ԱՆ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ԸԼԼԱԼ:

Շէֆին ամէնէն լիրիք (քնարական), ամէնէն դառն ու ամէնէն դպչող ճառը այդ օրը լսեցինք: Սրտէն վիրաւորուողի, սրբազան ցասումով փրփրողի ճառը: Եթէ ծննդավայրը (Սելանիկ) հայրենիքէն դուրս մնացած է, ատիկա անցեալին մեղքն է: Եւ եթէ չէ կրցած հինգ տարի մնալ հայրենի մէկ վայրը, ասիկա եղած է հայրենիքի փրկութեան համար: Վիրաւոր սրտին ձայնը կայծակի նման կը ծակէ սիրտերը: Այդ ձայնը ժողովէն դուրս յորդելով՝ հարցուց ամբողջ երկրին. «Ժողովո՛ւրդ, դո՞ւն ինչ կ'ըսես»: Պատասխան.— երկրին ամէն կողմէն՝ հեռագրի ողողում»:

Կը դիտէ՞ք եղածը: Չեն ուզեր Կազին տեսնել ոչ միայն սպարապետ, այլ եւ ԻԲՐԵՒ ՊԱՐԶ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ: Եւ ասիկա տեղի կ'ունենայ այնպիսի ատեն մը, երբ «մեծ յաղթանակ»ը շահուած էր, այսինքն թշնամին «ծովը նետուած»:

Այո՛, այդ օրինագիծը որով փորձեցին Կազին դուրս նետել խորհրդարանէն, մերժուեցաւ. բայց մերժումը եղաւ նորէն ՎԱԽԻ ՏԱԿ, ինչպէս կը հասկցնէ նաեւ Իսմայիլ Հապիպ, իր «քնարական» բացատրութեամբ.— «ձայնը ժողովէն դուրս յորդելով, հարցուց ազգին...»:

Իրականին մէջ, ասիկա ժողովը լուծելու սպառնալիք մըն էր, ինչպէս թուրք յուշագիրը կը խոստովանի, մէջ բերելով իր խօսակցութիւնը Կազիին հետ, այդ միջադէպէն մօտ տարի մը առաջ.

— Ուրեմն կը լուծէ՞ք ժողովը, կը հարցնէ Իսմայիլ Հապիպ:

Երեսս նայեցաւ, կարծես ըսել ուզելով. ուրկէ՞ գիտցար:

— Որովհետեւ ըսիք թէ «աղջկան նման ժողով մը մէջտեղ բերինք»:

— Ո՛չ, ոչ, պատասխանեց Կազին, ժողովը չի կրնար լուծուիլ՝ ՄԻԱՅՆ ՊԻՏԻ ՈՐՈՇԷ ՆՈՐ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼ (Ճումհուրիյէթ 17 Յունուար 1939):

Այդպէս ալ եղաւ: Ուղղակի սուինի սպառնալիքին տակ, խորհրդարանը լուծեց ինքզինքը...

Վերջացա՞ւ: Երբե՛ք: «Ժողովը եւ ան» ողբերգութիւնը շարունակուեցաւ նաեւ յետագային, ամբողջ 15 տարի: Որ ժողովը որ յանդգնեցաւ բերանը բանալ, «լուծեց ինքզինքը»: Որ երեսփոխանը որ «էվէտ էֆէնտիմ» չըսաւ ճամբու դրուեցաւ: Դեռ առանց յիշելու անոնք որ կախաղան բարձրացան կամ փողոցը չլրտուեցան, ինչպէս Գարապէքիր փաշաներ, Հիւսէյին Ճահիտներ եւ վերջապէս նոյն ինքն Իսմէթ Ինէօնիւն, Թուրքիոյ ներկայ նախագահը»:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ՊՈԼՇԵՒԻԿՆԵՐՈՒ ԹՌՈՒՑԻԿՆԵՐԸ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ԴԷՄ

Պոլշեւիկ օդանաւորդներու նետած Թռուցիկները կարդալէ յետոյ փաշան խնդաց, թէեւ իրեն դէմ գրուած ըլլային անոնք: Սակայն ուզեց հասկնալ թէ այդ Թռուցիկները ինչ ազդեցութիւն գործած էին տեղացիներուն վըրայ: Շան Սուլթան ալ սա համոզումը ունէր թէ պոլշեւիկեան Թռուցիկները [illegible] չէին ընդունուած Թուրքեստանի մէջ: Արդարեւ, Էնվէր փաշան երկրին մէջ իբր փրկիչ կ'ընդունուէր, բացի անհատական շահեր հետապնդողներէ: Սակայն, գործ տեսնելու համար, զէնքի եւ ռազմանիւթի պէտք կար:

1922 Յունուար 18ին, Էնվէր փաշա առաջին անգամ պաշտօնական պայքար բացաւ Ռուսերուն դէմ: Իր պատրաստութիւնները աւարտած էին: Էնվէր փաշայի քով կը գտնուէին Շան Սուլթան, տեղական շատ մը ցեղերու պետերը, որոնք մօլլաներ էին: Արդարեւ, կ'արժէր տեսնել Էնվէր փաշայի պատերազմի երթալը: Իր զինուորները տեղական տարազ եւ ռուսական զէնքեր կը կրէին: Իրենց հետ ունէին ջուրի ամաններ, կաշիէ շինուած, որոնք երկայն եղջիւրներու կը նմանէին: Զինուորները իրենց զգեստներուն վրայ մուշտակ կը կրէին: Բոլորն ալ երկայնահասակ, թուխ եւ սեւաչուի էին: Կարելի է ըսել թէ Թուրք ցեղին ամէնէն վայելուչ տիպերն էին անոնք, խնդումերես, ընկերական ու անկեղծ: Այդ մարդիկը տեսնողները համոզուած էին որ ոչ թէ մարդ, այլ թռչուն իսկ չէին կրնար սպաննել: Սակայն գերութեան չհանդուրժելնուն այլ եւս, ամէնքն ալ մէկմէկ առիւծ կտրած էին: Անոնց ձայնը սարսափ կազդէր լեռներուն մէջ:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ ՇԱՏ ԶՈՒԱՐԹ ԷՐ

Էնվէր փաշա ալ լեռնոտ տեղ մը կը գտնուէր, ու առաջին անգամ էր որ իր զինուորներուն հետ յառաջխաղացում մը կ'ընէր զինուորական գնացքով: Փաշան շատ զուարթ էր, որովհետեւ իր նպատակին կը հասնէր, այն է կռուի մէջ մտնել: Ան կ'ըսէր. «Զինուորը պէտք է կռուի: Մեզի չի վայլեր նստիլ»:

Մինչեւ կէս օր յառաջացան, ու յետոյ ճաշեցին ջուրի մը եզերքը: Օդը աղուոր էր, ու կծու հով մը կը փըչէր: Էնվէր փաշա իր քով նստած Շան Սուլթանին ըսաւ. «Փորձանք մը առաջ պիտի գայ, եթէ օդը գէշ երթայ»:

Արդարեւ, Բամիրի լեռնաշղթային կողերուն առջեւ կը գտնուէին: Օդը ցրտելուն պէս, անկարելի պիտի ըլլար յառաջանալ, պատերազմելու համար. այն ատեն հարկ պիտի ըլլար գարնան սպասել:

Այս պահուն, կայծակ մը փայլեցաւ, ու երկինքը որոտաց: Շան Սուլթան բերանաբաց ըսաւ.

— Տէր Աստուած, առաջին անգամ է որ կայծակ կը տեսնեմ այս տեղերը: Կ'երեւայ թէ անցաւ գնաց մեր գըլխուն իջնելիք կայծակը:

Քիչ յետոյ ճամբայ ելած Էնվէր փաշա եւ Շան Սուլթան սաստիկ ցուրտէն ընծկուած էին: Փաշան ձիուն վզին կը քսէր ձեռքը, տաքնալու համար: Այդ միջոցին բաւական յառաջացած էին, ու բարձր ժայռի մը ստորոտը կը գտնուէին: Էնվէր փաշա հեռաւոր տեսարանները կը դիտէր: Այդ լեռնոտ տեղերուն մէջ կռուելու համար, կատարելագործեալ բանակի մը պէտք կար:

Սակայն Պասմաճիները գոհ էին ու կ'երգէին, քիչ մըն ալ տաքնալու համար: Անտառոտ տեղերէ դուրս ելլելէ յետոյ, տափաստանը մտած էին: Մութը կոխած պահուն, հեռուէն փոքր գիւղ մը երեւցաւ: Գիւղացիները զարմանքով կը դիտէին այդ բազմութիւնը: Էնվէր փաշա եւ ընկերները ու զինուորները թէյարաններու մէջ խոնըւեցան:

Այդ գիւղին մէջ Ռուս չկար: Տեղացիները կղզիացած կեանք մը կ'ապրէին: Էնվէր փաշա գոհ էր որ գիւղացիներուն հետ շփում ունենալով անոնց գաղափարները պիտի հասկնար:

Թէյէն յետոյ կլկլակ քաշելը սովորութիւն դարձած էր այդ գիւղին մէջ: Էնվէր փաշա ալ կլկլակ մը ապսպրեց, վերջերը անոր վարժուած ըլլալուն:

(Շար.)

զինուորներու ջոկատ մը (230 հոգի) մերժած ըլլալով զինաթափ ըլլալ, Ֆրանսական վաշտ մը ղրկուեցաւ, արգիլելու համար անոր մուտքը:

Մէկ օրէն միւսը կ'աճի զինուորներու եւ փախստականներու խուժումը: Միայն երկուշաբթի օր սահմանն անցած էին 50-80,000 զինուորներ եւ փախստականներ:

Հանրապետական կառավարութեան անդամները Ֆրանսա ապաստանած ըլլալով, Ֆրանսական կառավարութիւնը վերջացած կը նկատէ Քաթալոնիոյ պատերազմը: Ուստի, այլեւս դաշնակից չի նկատեր բանակին զինուորները, զանոնք ետ ղրկելու համար:

Կը կարծուի թէ պարտուած բանակին ելքը դէպի Ֆրանսա պիտի տեւէ առ նուազն երկու օր: Այսօր-վաղը Ֆրանսա մտած պիտի ըլլայ բանակին վերջապահ գունդը, թնդանօթներով եւ հրասայլերով:

Կոխները կը շարունակուին կարգ մը կէտերու վրայ, բայց այլեւս անօգուտ է որ եւ է դիմադրութիւն: Լեռներուն եւ դաշտերուն մէջ, ընդարձակ տարածութիւններու վրայ խարոյկներ կը վառեն, փախստականները տաքցնելու համար: Հին զինուորներէն շատերը այնքան յոգնած են որ ճամբուն վրայ կը փռուին, քնանալու եւ քիչ մը հանգստանալու համար,— առաջին անվրդով քունը ամիսներէ ի վեր:

ԴԺՈԽԱՅԻՆ ՏԵՍԱՐԱՆՆԵՐ

Աւելի ահաւոր վիճակ մը կը ներկայացնեն բուն փախստականները,— կիներ, մանուկներ, ծերունիներ: Կերոնայի փախստականները Ֆիկուէրաս ապաստանած էին, երբ քաղաքը ռմբակոծուեցաւ: Աւելի քան 300,000 հոգի խռնուած էին փողոցներուն մէջ եւ ճամբաներուն վրայ, խափանելով երթեւեկը: Երկու հարիւր ռումբեր պայթեցան այս բազմութեան մէջ, ահուսարսափ եւ մահ տարածելով: Քաղաքին միակ պատսպարանը, որ մնացուած էր վերջին ռմբակոծութեան առեն, մինչեւ դուռը լեցուած էր կիներով եւ մանուկներով: Լացուկոծը, աղաչանքը եւ հայհոյութիւնները իրար խառնուած՝ դժոխային տեսարան մը կը պարզէին: Էրիկ մարդոց լեզուն բռնուած էր: Ամբողջ օրը աւելի քան 300 մեռեալներ համրուեցան, իսկ վիրաւորներուն թիւը կարելի չէր հաշուել: Մէկ ռմբակոծութենէն միւսը կարաւանը ճամբան կը շարունակէր յամրաբար, լեռնապատառ կանչերու եւ անէծքներու մէջ: Ռումբերը քանդած էին ճամբուն մէկ մասը: Ամէն մէկը կը ճգնէր անցնիլ բոլորէն, առանց վայրկեան մը կորսնցնելու: Դէպքերը այնքան գահավէժ ընթացք առած էին որ, կարելի չէր բարեկարգութիւն հաստատել: Կիրակի առտու 60,000 հոգի խռնուած էին սահմանամերձ փոքր քաղաքի մը մէջ, ետեւէն ալ հարիւրաւոր կառքեր կուգային, թնդանօթներու եւ օդանաւերու կրակին տակ: Փախստականները գետի պէս կը հոսէին տասը օրէ ի վեր, երբ հանրապետական բանակին զինուորներն ալ խառնուեցան հոսանքին, աւելի սաստկացնելով արհաւիրքը:

Գերմանիա կը վերակազմէ իր օդատորմիղը

—— ∞ ——

Գերման օդային ուժերու կազմակերպիչին՝ մարաջախտ Կէօրինկի խնդրանքով Հիթլէր հրատարակեց հրամանագիր մը, որով վերակազմութեան կ'ենթարկուի գերման օդատորմիղը, զայն աւելի եւս աճեցնելու եւ ներկայ պահանջներուն համապատասխան վիճակի մը մէջ դնելու համար:

Այս վերակազմութեան նպատակն է ոչ միայն աւելցնել օդային ուժերը, օդաչու եւ սաւառնակ, այլ եւ այնպէս դասաւորել որ համապատասխանէ Եւրոպայի նոր կացութեան եւ 1938ին եղքի նոր քարտէսին: Միւնիխէն ասդին կացութիւնը շատ փոխուած է: Նախապէս գերման օդային ռազմական ուժը այնպէս էր յարմարցուած, որ համապատասխանէր Եւրոպայի հարաւ-արեւելեան մասի ռազմագիտական հաշիւներուն: Այժմ Աւստրիան կցուած է, Չուտէթիան գրաւուած եւ Չեխոսլովաքիան մտած գերման ազդեցութեան տակ, հետեւաբար այդ հողամասերու ռազմագիտական պահանջներն ալ փոխուած են:

Միւս կողմէ՝ Անգլիա եւ Ֆրանսա տենդագին կը զօրացնեն իրենց օդատորմիղները, թէ իրենք արտադրելով իրենցարտադրութիւնը եւ թէ Մ. Նահանգներէն օդանաւ ներածելով: Ուստի Գերմանիա պարտաւորուած է նկատի առնել այս պարագան եւ արեւմտեան ճակատի վրայ պէտք եղած չափով զօրացնել իր օդային պաշտպանութիւնը, մանաւանդ որ կը վախցուի նոր տագնապներէ, երբ Մուսոլինի հրապարակ դնէ Իտալիոյ պահանջները Ֆրանսայէն: Հիթլէր պարտաւորուած է այս պահանջներուն զօրավիգ հանդիսանալ, ի հարկին զէնքի ուժով:

Այսուհետեւ օդանաւային գունդերը, որոնք կը կոչուէին «օդային խմբակ»ներ, պիտի անուանուին «օդատորմիղներ»: Այս օդատորմիղներու կեդրոնատեղիները պիտի ըլլան արեւելքի մէջ Պերլին, հիւսիսի մէջ՝ Պրունշվիք, արեւմտեան կողմը՝ Միւնիխ: Եթէ հարկը պահանջէ, Միւնիխի կեդրոնէն է որ օդանաւային ույժ պիտի ղրկուի Իտալիոյ աջակցութեան:

Նորէն կը յիշեցնեն, խաղ որ անկ է

—— ∞ ——

«Փաչտոնթերթը (4 փետրուար) կը հրատարակէ հրովարտակ մը, որ կը ճշդէ թէ ի՛նչ պայմաններու տակ պիտի տրուին օտար առեւտրականներու ինքնութեան մասնաւոր թուղթերը:

Այսուհետեւ ամէն օտար առեւտրական պարտաւոր է ունենալ ինքնութեան մասնաւոր թուղթ մը, որ պիտի տրուի իր բնակած վայրին նահանգապետին կողմէ եւ որու վրայ արձանագրուած պիտի ըլլան արհեստը կամ արհեստները, ընտրուած իր կողմէ, նահանգը կամ նահանգները, ուր պիտի կրնայ գործել:

Սխալ յայտարարութեան, անանկութեան, ոճիրի կամ քրէական յանցանքի համար դատապարտութեան պարագաներու մէջ, ետ պիտի առնուի այդ թուղթը եւ ազդէ զատ ենթական կրնայ վտարուիլ երկրէն:

Նոյն պատժական միջոցները ձեռք պիտի առնուին անանուն ընկերութեանց վարչութեանց մասին ալ:

—— ∞ ——

... ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԵԽԱԿԱՆ տագնապէն ասդին Գերմանիա եւ Իտալիա մեծաքանակ ցորեն կը մթերեն: Օգոստոսէն մինչեւ դեկտեմբեր միայն ... է 25 միլիոն գրիւ ցորեն: Այժմ Գերմանիոյ ցորենի պահեստը կը հասնի 189 միլիոն գրիւի, 69 միլիոն գրիւ աւելի քան անցեալ տարուան պահեստը: Կը կարծուի թէ այս մթերումին պատճառը այն է, որ իտալական եւ գերմանական կառավարու- թիւնները նոր տագնապներ կը նախատեսեն, նման անցեալ սեպտեմբերի:

ՄԱՐԱՋԱԽՏ ՓԷԹԷՆ յայտարարեց, թէ նոր պատերազմի մը պարագային զինուորական փոխադրութիւնները մէկ ռազմաճակատէն դէպի միւսը գլխաւորաբար պիտի կատարուին օդանաւերով: «Երբ այդ օրը գայ, օդանաւերը պատասխանը պիտի տան անոնց, որոնք այժմ կ'ըսեն, թէ օդանաւը միայն ռմբակոծելու եւ գնդացիրի կրակ տեղացնելու կը ծառայէ, եւ թէ կարելի չէ թշնամի հողամաս գրաւել անով»:

ՍՊԱՆԻՈՅ հանրապետական նախարարներուն Ֆրանսա ապաստանիլը նոր հոգ մը կը կազմէ, քաղաքական տեսակէտով: Միջազգային օրէնքը չարտօներ որ այդ նախարարները օտար հողի վրայ գործեն իբրեւ կառավարութիւն: Խնդիրը կը քննուի: Վարչապետ Նէկրին Քաթալոնիա վերադարձաւ:— Օրական տասը միլիոն ֆրանք կը ծախսուի փախստականներուն համար:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ բանուոր մը, Մորոզէվ, մահուան դատապարտուեցաւ բանուորական նոր օրէնքին դէմ մեղանչած ըլլալուն համար: Ան իր մեծաւորին վրայ յարձակած եւ վիրաւորած էր:

Իսի-լէ-Մուլինոյի կապոյտ խաչի «Խրիմեան» դպրոցի սրահի ընդարձակման եւ բարեզարդման համար եկած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները:

Ցանկ թիւ 4

Պ. Պ. Մ. Պետրոսեան, Խ. Խաչատուրեան, Ն. Մինասեան, Խ. Կարապետեան, Ա. Ճամճեան 50 ական ֆր.: Պ. Կ. Բարատեան 25, Պ. Պ. Վ. Կազմարարեան, Ռ. Գույումճեան, Կ. Շուպարալեան Ց. Շիրվանեան 20ական: Պ. Պ. Անդր. Պօյաճեան, Ա. Սահակեան, Ոմն, Արթինեան, Բ. Փարադաշեան, Ա. Դանիէլեան, Ս. Գօչեան, Կ. Հայրապետեան, Լ. Պոլոյեան, 10ական: Մանր նուէրներ՝ 35 ֆրանք: Գումար՝ 480: Նոյեմբեր 9ի գումարը՝ 4700: Ընդհանուր գումար՝ 5180 ֆր.:

ՏԻԿԻՆ ՍԷՏԷՖԵԱՆ ՎԱՐԴԻԹԵՐԻ ԴԵՐԻՆ ՄԷՋ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԳԵՐԱՍԱՆ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ
ՍԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ ԵՒ ԾԱՆՕԹ ՈՒԺԵՐՈՒ

12 Փետրուար, Կիրակի ցերեկ ժամը ճիշդ 3ին

Théâtre Renée Maubelի մէջ

Թիւ 4 à 10 Rue de L'Orient, Paris (18) Metro Blanche կամ Abbe...

ԿԸ ԲԵՄԱԴՐՈՒԻ Պ. ՊՌՕՇԵԱՆԻ **ՍՕՍ ԵՒ ՎԱՐԴԻԹԵՐ**

(երաժշտական տռամ 4 արար)

Ընտիր նուագախումբ ղեկավարութեամբ Պ. ՌԱՖԱՅԷԼԵԱՆԻ:

Այժմէն փութացէք ապահովել ձեր տոմսակները: Մուտք՝ 8, 10, 15 եւ 20 ֆրանք: Տոմսերը կը ծախուին՝ նպարատուն ՀՐԱՉԵԱՆ, 6, Rue Lamartine, Paris, ԱՐԱՐԱՏ, ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՇԻՐԱԿ նպարատունները, Rue Trèvise: Գրատուն ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ, եւ «ՅԱՌԱՋ»ի ու «ԱՊԱԳԱՅ»ի խմբագրատունները:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Կորին» ակումբին մէջ:

Գաւառ

ՍԷՆ ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) «Ակնունի» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը 10 Փետրուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

«ՌԱՖՖԻ» ԼՍԱՐԱՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 8 Փետր., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Cadet սրճարանին վերնայարկը, Մէթրօ Cadet:
Կը խօսի՝ Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ: Նիւթ՝ Ի՞նչ է Դաշնակցութիւնը:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

Ընկեր Ս. ՎՐԱՑԵԱՆի մեկնման առթիւ
կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. (ՌԱՖՖԻ» խումբին կողմէ
11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին 8 Ռիւ Պոսիւէ, մէթրօ Փուասոնիէռ:
Մասնակցութեան համար 6 ֆրանք (խմիչք եւ անուշեղէն միասին):

Հայ Մշակութային Միութիւն, ՄԱՐՍԷՅԼ

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան:

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 10 Փետրուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 5 Ռիւ տը լ'Էգլիզ, Մարսէյլ: Կը խօսի Պ. ԱՐՏԱՇԷՍ ՔԻՐՔՃԵԱՆ: Նիւթ՝ «Երաժշտական արուեստ»: Ջութակով պիտի ներկայացնէ նիւթը: Սրահի տաքութիւնը ապահովուած է:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐՕՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայր. Միութեան Ֆրանսայի շրջ. կեդր. վարչութիւնը իր բոլոր մասնաճիւղերուն կողմէ ցաւակցութիւն կը յայտնէ Միութեան Մարսէյլի վարչութեան եռանդուն անդամներէն՝ հայրենակից ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ, իր տիկնոջ, իր եղբօր՝ Անդրանիկ Հայրապետեանի, իրենց զաւակներուն եւ պարագաներուն:

Այրի Տիկին Սարտարեան, Տէր եւ Տիկին Լօժէն Մաքէր, Օր. Սիւզան Սարտարեան, Տէր եւ Տիկին Համբարձում Մարմարեան եւ Ֆրանսական բանակի Հայ Նախկին կամաւոր ռազմիկներու միութիւնը սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի հօր, եղբօր, աներոջ, մօրեղբօր, բարեկամին, եւ իրենց նախկին նախագահ եւ զէնքի ընկերոջ՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՏԱՐԱՅԵԱՆի

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ փետրուար 4ին, 54 տարեկան հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 8 փետրուար, չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 1·45ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 ռիւ Ժան Կուժոն, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Փանթէն - Փարիզէնի գերեզմանատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Կը խնդրուի Հայ Նախկին կամաւորներէ դնել իրենց պատուանշանները:

Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՌԹԻՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՊԱՆԷԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐԾԻՒ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

19 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 173 Route d'Orléans

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ
ՎԱՐԴԱՆԱՆՑԻ ԱՌԹԻՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ
ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

12 ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3-7

173 Ave. Aristide Briand, Cachan (Seine)

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. **ԼԵՒՈՆ ՉՈՐՄԻՍԵԱՆ**

ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐ

Կը հրաւիրուին անխտիր Տարօնի բոլոր հայրենակիցները եւ հայկական աւանդութիւնները սիրող հայրենակիցները:
Մասնակցութեան համար 5 ֆրանք:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Denfertէն առնել Sceauxի գիծը եւ իջնել arrêt Bagneux:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի Սանուց Միութիւնը, հովանաւորութեամբ Մասնաճիւղի վարչութեան, տեղիս Թաղապետարանի սրահին մէջ՝ 148 Rue P. Vaillant Couturier, 12 Փետրուար, Կիրակի, ժամը 3ին կը ներկայացնէ՝
Յ. Թումանեանի ԱՆՈՒՇ օփերէթը
Բեմավար՝ Ս. Միութեան, վարիչ՝ Պ. Սահակ Յովհաննէսեան: Երաժշտական բաժինը կը վարէ՝ Պ. Քէչէճեան:
Մուտք՝ 7, 5, 3, փոքրերու՝ 2 ֆրանք:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՕ ՍԱՓՐԻՋՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
2 ԱՊՐԻԼ, ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 9 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
JEUDI 9 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3960

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Կը թուի թէ բաներ մը դարձած են կամ կը դառնան Թուրքիոյ մէջ, Զօր. Իսմէթի նախագահութեան կոչուելէն ի վեր (1938 նոյեմբեր 11):

Այս տպաւորութիւնը կը գործեն ոչ միայն Թուրք մամուլին հրատարակութիւնները, այլեւ նոր վարչապետին՝ Տոքթ. Ռէֆիք Սայտամի կարգ մը յայտարարութիւնները, որոնց ամփոփումը հաղորդեր էինք առջի օր :

Թուրքերէն թերթ մը, «Սոն Փոստա», աւելի խօսուն ձեւով մը ներկայացուցած էր այդ յայտարարութիւնները (27 յունուար):

Աչառաւիկ յայտարարութեանց հիմնական մասերը, համաձայն նոյն թերթին.

— «Նախ ենկատի առնենք այն հրատարակութիւնները որոնք եղան վերջին մաքսանենգութեան (սաւառնակներու գործը) եւ Իմփէքսի խնդրին շուրջ: Այդ հրատարակութիւնները տեսնողները կրնան կարծել թէ մէջտեղը կայ խորտակման եւ քայքայման (պօզկունճուքլուք վէ սէօքիւնթիւ) պատկերը պարզող վիճակ մը: Այս տեսակ բան մը չկայ եւ ասիկա չենք ընդունիր: Նման խորտակում մը եւ քայքայում մը խնդրոյ առարկայ չէ: Եթէ կայ այդ տեսակ բան մը, միասին քննենք: Ասիկա առաջին կէտը:

... Երկրորդ կէտը սա է: Որ եւ է փոփոխութիւն չենք ընդունիր ներկայ վարչաձեւի բոլոր մասերուն մէջ: Ականջէ ականջ զանազան զրոյցներ կը պտտին.— կէսօրէն յետոյ հին այբուբէնը պիտի աւանդուի վարժարաններու մէջ, կրօնքի դասը պիտի վերահաստատուի, եւն.: Ամենափոքր շեղում մը չկայ վարչաձեւի սկզբունքներուն մէջ: Նոյն ճամբան պիտի շարունակենք :

... Գանք հիմա ուրիշ խնդրի մը: Վերջերս կատարուեցան հրատարակութիւններ, որոնք կրնան տեղի տալ վարչաձեւին համար ժխտական քարոզութեանց: Ամէնէն վերջին օրինակը կայ, որ ի վերջոյ կը վերաբերի աշխարհականութեան եւ կրօնքի խնդրին : Այս ժխտական ազդեցութիւնները արթնցնող հրատարակութեանց համար մեր գործածած ուժը եթէ յատկացնենք դրական հարցերու, աւելի շատ ճամբայ կը կտրենք մեր յառաջդիմութեան մէջ»:

... Որ եւ է փոփոխութիւն խնդրոյ առարկայ չէ աշխարհականութեան (լայիսիզմ), ընկերային ազատութեանց, կնոջական իրաւունքներու եւ տառերու հարցին մէջ: Ասոնց մասին շրջող զրոյցները սուտ են »:

Վարչապետը հրէական հարցն ալ շօշափելէ վերջ, հետեւեալ խօսքերը սահեցուցած է.

... ԵԹԷ ՀԱՐԿ ԸԼԼԱՅ ՏԱՐԱԳՐԵԼ ԵԱՀՈՒՏԻՆ, ՀԱՅԸ ԵՒ ՅՈՅՆԸ, օրինագիծ մը կը յանձնուի խորհրդարանին եւ խորհրդարանը որոշում կուտայ: Ասոր ալ հարկ չկայ: Եթէ ընենք, գիտակցաբար կ'ընենք, եւ ասիկա կ'ընէ պետական իշխանութիւնը »:

Ի՞նչ կը նշանակեն այս ակնարկները: Աւելի ճիշդ՝ ուրկէ՞ կը բխին այդ «սուտերը», որոնք իրարու ետեւէ շարունակելով եւ հերքուելով, ոչ թէ մշուշը կը փարատեն, այլ աւելի կը թանձրացնեն:

« Առանց կրակի ծուխ չըլլար», կ'ըսէ մեր իմաստուն ժողովուրդը :

Արդ, ինչո՞ւ այդ «սուտերը» շրջան չէին ըներ երէկ, եւ իրարու ետեւէ բուսան, նոր նախագահին ընտրութենէն անմիջապէս վերջը :

Կը յիշուի թէ Իսմէթ Ինէօնիւ անցեալ դեկտեմբերին քննական պտոյտ մը կատարեց դէպի Գասթէմունի, եւ այս առթիւ բերնէն թռցուց նշանակալից խօսք մը,— « Հողիս շատ նեղուած էր»:

Արդարեւ, արաբերէն «էզան» կարդացուած էր գիւղի մը մէջ, եւ նախագահը կասկածելով յետաշրջական շարժումէ մը, հարկ դատած էր անձամբ երթալ եւ քննել: Այդ առթիւ իրեն բացատրեցին թէ եղածը հետեւանք էր «խմամին չփոթութեան», եւ թէ «հասարակութիւնը երբեք չէ մասնակցած»:

Այնուհետեւ ուրիշ դէպքեր ալ պատահեցան, մէկը միւսէն ուշագրաւ,— խմբական փոփոխութիւն կուսակալներու եւ վարչական բարձր պաշտօնատարներու, երեսփոխանական անուանումը՝ մեկուսացման դատապարտուած երեւելիներու (զօր. Քեազիմ Գարապէքիր, Հիւսէյին Ճահիտ եւն.), արձակում կարգ մը նախարարներու եւ յետոյ փոփոխութիւն դահլիճի, սկսելով վարչապետէն :

Միեւնոյն ատեն թերթերը աւելի համարձակ խօսիլ սկսան լեզուական հարցի մասին, եւ երկու երեսփոխաններ համարձակեցան հեգնել «պայ»ն ու «պայան»ը (պարոն եւ տիկին կամ օրիորդ), որոնք հաստատուած էին Աթաթիւրքի օրով :

Ծաղրելով կարգ մը նորաբանութիւններ,— պաշ պագան, իչ պագան, տիշ պագան եւն. (վարչապետ, ներքին նախարար, արտաքին նախարար), ամէնէն մոլեռանդներն ալ սկսան փնտռել հին բառեր եւ ասութիւններ, որոնց դարերէ ի վեր վարժուած է ժողովուրդը:

Ուրեմն, բան մը փոխուած է մթնոլորտին, եթէ ոչ կացութեան մէջ: Եւ կը փոխուի ամէն օր, զարմանալի արագութեամբ:

Այսքանը ինքնին կը բացատրէ վարչապետին ակնարկած «ըսի-ըսաւ»ներն ալ,— տառերու փոփոխութիւն, կիներու կարգուսարքի կամ աշխարհականութեան վերափոխում եւն. :

Իսկ « Եահուտիներու, Յոյներու եւ Հայերու տարագրութեան» պարագան ակնարկ մըն է որ յայտնապէս կը մատնէ նոր նախագահին դիտումները՝ ոչ - Թուրք փոքրամասնութեանց հանդէպ :

Ամէն պարագայի մէջ, «բաներ մը կը դառնան», ինչպէս պիտի ըսէր ժողովուրդը, որուն հոտառութիւնը յաճախ աւելի սուր է քան շատ մը դիւանագէտներու բանդիտութիւնը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ՊԻՏԻ ՊԱՇՏՊԱՆԷ ՍՊԱՆԻՈՅ ՀՈՂԱՅԻՆ ԱՄԲՈՂՋՈՒԹԻՒՆԸ

— oo —

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ՃԱՌԵՐ

— oo —

Երեքշաբթի օր կարեւոր վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Ծերակոյտին մէջ, արտաքին քաղաքականութեան մասին: Առաջին հարցապնդումն ուղղեց համայնավար ներկայացուցիչը, Պ. Մարսէլ Քաշէն, պարզելով փաշական պետութեանց յարձակողական գործունէութիւնը,— Ճափոն՝ Չինաստանի դէմ, Իտալիա՝ Եթովպիոյ դէմ, Աւստրիոյ կցումը եւ Չեխոսլովաքիոյ մէկ մասին գրաւումը, գերմանեւիտալական տիրապետութիւնը Սպանիոյ ազգայնականներուն վրայ եւն.: «Իսկ Ռուսաստա՞նը», հարցուցին շատ մը ծերակուտականներ: Մարսէլ Քաշէն չարունակելով, բացատրեց թէ Գերմանիա գաղթավայրեր կը պահանջէ, ինչպէս եւ Ուկրայնան, քաջալերուած՝ Միւնիխի յաջողութենէն: Իտալիան ալ «անպատկառ» պահանջներ դրած է Ֆրանսական հողերու մասին: «Միջազգային Փաշականութեան այս քաղաքականութիւնը ուղղուած է Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ դէմ: Փաշականութեան տիրապետութիւնը Սպանիոյ վրայ՝ նախապայմանն է Միջերկրականի տիրապետութեան, երկար ատենէ ի վեր մշակուած՝ Մուսոլինիի կողմէ: Մայորքա եւ Սպանիա հիմնական դիրքեր են, մեկնակէտներ՝ Միջերկրականի նուաճման համար »:

Ուրիշ ճառախօսներէ վերջ, որոնց գլխաւորն էր նախկին վարչապետ մը, Փոլ Պոնքուռ, խօսք առաւ արտաքին նախարարը, Պ. Ժորժ Պոնէ, պարզելու համար կառավարութեան քաղաքականութիւնը:

Նախարարը ուժգնօրէն շեշտեց թէ Ֆրանսա պիտի չհրաժարի իր մեծ պետութեան դիրքէն եւ թոյլ պիտի չտայ որ ակարանայ իր ազդեցութիւնը աշխարհի մէջ: «Ֆրանսա միշտ յօժարութիւն յայտնած է համաձայնելու Գերմանիոյ հետ: Ան նոր ապացոյց մը տուաւ այդ խաղաղասիրական կամքի մասին, Միւնիխի խորհրդակցութեան ատեն: Չկայ Ֆրանսացի մը որ իր ամբողջ սրտով եւ բանականութեամբ չբաղձայ բարւոք համաձայնութիւն մը Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ: Այս կը հաստատէ նաեւ Ֆրանքեւգերման յայտարարութիւնը զոր ստորագրեցինք անցեալ դեկտեմբերին: Գալով Իտալիոյ, մենք որ եւ է ջանք չխնայեցինք, փարատելու համար որ եւ է թիւրիմացութիւն Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ : Ապացոյց՝ բանակցութեանց վերսկսումը անցեալ ապրիլին, կառավարութեան կազմութենէն քանի մը օր վերջը, դեսպանի մը առաքումը՝ Միւնիխի համաձայնութենէն վերջը: Բայց բարեկամութեան այդ կապերը կը պարտադրէին Ֆրանսայի՝ բացորոշապէս արտայայտուիլ, իտալական երեսփ. ժողովի եւ մամուլի կարգ մը արտայայտութեանց հետեւանքով: Կառավարութիւնը չթերացաւ այդ պարտականութեան մէջ: Դեկտեմբեր 19ին ես յայտարարութիւն մը ուղղեցի յանուն կառավարութեան,— «Ֆրանսա երբեք պիտի չընդունի մէկ թիզ հող ձգել Իտալիոյ: Որ եւ է փորձ այդ ուղղութեամբ՝ ուրիշ բանի չի կրնար յանգիլ եթէ ոչ զինեալ ընդհարումի :

« Սպանիոյ հանդէպ ալ մեր լաւագոյնը փորձած ենք, վստահալից յարաբերութիւններ մշակելու համար, ինչպէս կը պարտադրէ մեր ափրիկեան եւ եւրոպական դրացնութիւնը: 1936ին Ֆրանսա յայտարարեց թէ պիտի չմիջամտէ այս պատերազմին մէջ, որովհետեւ իր սկզբունքն է երբեք չխառնուիլ իր դրացիներու ներքին գործերուն: Ան կառչած մնաց այդ ուղղութեան: Բայց մենք չենք կրնար հանդուրժել որ ո եւ է օտար պետութիւն սպառնայ Սպանիոյ հողային ամբողջութեան եւ ատով՝ Ֆրանսայի ապահովութեան: Սպանիա իր աշխարհագրական դիրքով կենսական արժէք մը կը ներկայացնէ մեզի համար, ռազմագիտական տեսակէտէն, նկատի առնելով մեր հաղորդակցութիւնները Հիւսիսային Ափրիկէի հետ: Պուրկոսի կառավարութիւնը (ազգայնական), որ անցեալ սեպտեմբերին հաղորդած էր մեզի թէ չէզոքութիւն պիտի պահէ պատերազմի պարագային, հրապարակաւ յայտարարեց եւ մեզի ալ յայտնեց թէ նախանձախնդրութեամբ պիտի պաշտպանէ Սպանիոյ անկախութիւնը եւ երբեք պիտի չընդունի որ եւ է օտար տիրապետութիւն: Անգլիոյ հետ կնքած համաձայնութեամբ Իտալական կառավարութիւնը հաստատեց թէ հողային կամ քաղաքական նպատակներ չի հետապնդեր Սպանիոյ մէջ, ոչ ալ անոր կղզիներուն կամ գաղթավայրերուն մէջ: Անգլիական կառավարութիւնն ալ, որուն մասնաւորապէս պարզեցինք հարցը, մեզի հաղորդեց թէ կատարելապէս համաձայն է Ֆրանսայի հետ, ապահովելու համար Սպանիոյ անկախութիւնը: Ֆրանսայի ամբողջ ուզածը այն է որ յարգուին այս յանձնառութիւնները: Ամէն բանէ առաջ, մենք կ'ուզենք ապահովել մեր երկիրը եւ կայսրութիւնը: Ինչ որ ստեղծած են Ֆրանսացիներու աշխատանքն ու արիւնը, պիտի պաշտպանուի Ֆրանսացիներու քաջութեամբ: Մենք մեր նախահայրերէն ստացած ենք ժառանգութիւն մը եւ զայն անվթար պիտի փոխանցենք մեր յաջորդներուն: Այս մասին ոչ մէկ տարակոյս, ոչ մէկ ստուեր կամ անհամաձայնութիւն կայ Ֆրանսացիներու միջեւ: Ֆրանսայի բռնած դիրքը ոչ թէ թուլցուց, այլ աւելի սերտացուց իր բարեկամութիւնը Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն հետ: Երբեք այսքան լաւ եղած չէին Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն յարաբերութիւնները :

Այստեղ նախարարը յիշեց Պ. Չէմպըրլէնի բացորոշ յայտարարութիւնը՝ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի զինուորական գործակցութեան մասին, գոհունակութիւն յայտնեց, նաեւ, Մ. Նահանգներուն մէջ տիրող տրամադրութեանց մասին, զգուշացնելով չափազանց խանդավառութենէ: Յետոյ կրկնեց իր նախորդ յայտարարութիւնները Ֆրանսայի յանձնառութեանց մասին՝ Արեւելեան Եւրոպայի եւ Խ. Միութեան հետ եւ եզրակացուց.

— «Խնդիրը պատերազմի մասին ըլլայ թէ խաղաղութեան, իր հայրենի ժառանգութիւնը պահպանելու թէ իր մարդկային բարձր առաքելութիւնը կատարելու մասին, էական պայման մը կայ,— անհրաժեշտ է որ Ֆրանսա զօրաւոր ըլլայ: Այս դժուարին ժամանակներուն մէջ, ուր այնքան սպառնալիքներ կը ծանրանան մեր վրայ, ուր նաեւ այնքան լաւագոյն հնարաւորութիւններ կ'երեւան, կառավարութիւնը իրաւունք ունի պահանջելու որ բոլոր ազգային ուժերը համախմբուին իր շուրջը»:

Նախարարէն վերջը խօսք առնելով, նախկին նախագահ Միլուան ցաւ յայտնեց թէ դաշնակիցներու յաղթանակէն քսան տարի վերջը կացութիւնը նպաստաւոր է դարձած պարտեալներուն համար: Վարչապետ Պ. Տալատիէ եւս վերջին պահուն հասնելով, յիշեցուց թէ «աշխարհը դարձած է հսկայական զինագործարան մը, ուր սպառազինութեանց արտադրութիւնը ջախջախիչ կերպով կը գերազանցէ մարդկային կեանքին համար անհրաժեշտ բարիքներու արտադրութիւնը»: Եւ վախ յայտնեց թէ «այս մահացու հակամարտութիւնը» կրնայ ամէնէն վայրագ եւ ամէնէն անօգուտ ընդհարումներուն յանգիլ, եթէ կարելի չըլլայ հասկացողութիւն հաստատել ազգերու միջեւ: Այս առթիւ անգամ մը եւս շեշտեց թէ կառավարութիւնը պիտի պաշտպանէ կայսրութեան հողային ամբողջութիւնը եւ հաղորդակցութեանց ապահովութիւնը:

Ծերակոյտը գոհունակութեամբ ողջունելով այս յայտարարութիւնները, վստահութիւն յայտնեց, 16ի դէմ 306 ձայնով:

— oo —

ԱԼԶԱՍԻ ինքնավարութեան կուսակցութեան գլխաւոր վարիչը, Տոքթ. Քարլ Ռօս, նորէն ձերբակալուեցաւ, խորհրդաւոր պարագաներու մէջ: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին: Ամբաստանեալը Նանսիի զինուորական բանտը փոխադրուեցաւ եւ պիտի դատուի զինուորական ատեանի մը առջեւ :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՒԿԻԹԻ ՄԱՍԻՆ

Կանուխ է խօսիլ հաւկիթի մասին, Զատիկը հեռու է տակաւին: Բայց քըէ խս տակ ինկաւ պզտիկ յօդուած մը, որ կը խօսէր հաւկիթի մասին, եւ կարդացի՝: Այսպէս է հրապարակագրութիւնը, ստիպուած ես կարդալ ամէն բան, յիմար յօդուածներ, բաղաձայն քերթուածներ, զռացող սուտ լուրեր, «անձախըլնթաց» հանդէսներու նկարագրութիւններ, նոյնիսկ նպարավաճառի ծանուցումներ:

Եւ... հաւկթաբանական ուսումնասիրութիւններ, ինչպէս այս :

Մեր յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ ամէնէն փոքր հաւկիթը,— թռչնազգինեըու մէջ,— կը պատկանի մեղուաքաղին (colibri): Ներողութի՛ւն, մեր գիւղին ճթնիկը աւելի պզտիկ կ'ածէր, ինք արդէն այնքան պզտիկ որ չէինք կրնար վանդակի մէջ պահել: Կ'ոստոստէր կը պտըտէր մոլեխինդներուն մէջ, կը կորսուէր խաշերուն (խըռմատածեւ փոս) վրայ արտեւանունքի պէս կախուած թուփերուն ետեւ: Բայց մեր ճթնիկը ճթնիկ է, (գաւառաբարբառով՝ ճթնիկ կը կոչուին նաեւ պզտիկ աղջիկները եւ պզտիկ կնիկները), իր ածած հաւկիթն ալ իրեն պէս պզտիկ, արդ՝ ի՞նչ ըսել եւ ի՞նչպէս չըզարմանալ որ անթեւուկը (aptéryx), այլ անուամբ՝ քիվի - քիվի, որ ոչ պոչ ունի եւ ոչ թեւ, հաւկիթ կ'ածէ... իրմէ մեծ: Բնագէտներն ալ խելք չեն կրնար հասկցնել ասոր: Թռչուններ ալ կան, օրինակ բուն, որոնք հաւկիթ մը կ'ածեն կըս - կլոր, մինչդեռ ջրահաւերուն (guillemot) հաւկիթը բոլորովին տանձի ձեւ ունի :

Սքանչելի՛ գոյներ ունին հաւկիթներ,— մեր յօդուածագիրը կը սխալի՝ կարծելով թէ հողի կամ ծառի խոռոչներու մէջ ածող թռչուններուն հաւկիթները ներմակ կ'ըլլան ձիւնի պէս: Երկան - շըլլի կը կոչենք մենք թռչուն մը, որուն վիզը երկար էր եւ կ'ածէր ծառի խոռոչներու մէջ: Դարանակալ կը սպասէինք եւ խոռոչին մէջ ողջ կը բռնէինք երկան - շըլլին, որ ոչ կուլար, ոչ ալ կը թեւահարէր փախչելու փորձ ընելով, այլ գլուխը կը դարձնէր վիզին շուրջ, եւ անա՛նկ ողորմուկ կը դարձնէր, որ տաք միսի պէս մեր ձեռքին մէջ դողդղացողզունդմըմարմինով մեր գութը կը շարժէր, ու կ'արձակէինք, բայց կը գրպանէինք հաւկիթները, որոնք խատուտիկ էին թութի պէս: Վերջապէս լորամարգին ալ, որ ցորենի արտերուն մէջ հողի խոռոչներ կը փնտռէ ածելու համար, հաւկիթ մը ունի պուտ - պուտիկ (նախշուն, կէտկէտուած): Ճիշդ է թէ թռչուններ ալ կան, որոնք կ'ածեն իրենց բոյնին գոյնովը,— խաբելու համար հաւկիթ փնտռողները: Իսկ կկուն բոյն չի շիներ, կ'ածէ ուրիշի բոյնի մէջ,— ափսո՛ս, խտնելու վրայ է այս թռչունին տեսակը, որովհետեւ մտածած չունի... ազգապահպանումի մասին, ճիշտ ինչպէս Հայերս որ նոյնպէս կը խտնինք:

Դաշտերու երգեցիկ թռչունները կ'ածեն սովորաբար հինգ հատ: Ծովաքաղը (macreuse) միայն մէկ հատ:

Գիտէ՞ք, սակայն, թէ թռչուն մըն ալ կայ, որ կ'ածէ ամէն օր եւ ի՛նչ հաւկիթներ: — Կարմիր մամուլը:

Սպանիական դէպքերուն առթիւ՝ կը հետեւիմ բոլշեւիկեան թերթերուն,— անանկ հաւկիթներ կ'ածեն, որ կը զարմանաս գոյնին, մեծութեան եւ բիւրին վրայ: Ֆրանսացիները canard կ'անուանեն թերթերը, այն իմաստով որ մարթալայ կը շինեն, բայց կարծեմ բոլշեւիկեան թերթերուն մասին է խօսքը, քանի որ կարմիր հրապարակագրութիւնը մրցանիշ կոտրեց... հաւկիթ (մարթալայ) ածելու մէջ :

ԱՐԱԶ

ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Ճխնապետ Գըլճեան, Մարոք	50
Մ. Վաչեանց	25
Լ. Գեւոնեան	20
Գումար	95
1938 Սեպտ. 10ի գումարը	971
Ընդհ. գումար	1066

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Մ. Վաչեանց	25
1938 յուլիս 27ի գումարը	6726
Ընդհ. գումար	6751

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՄԷՋ

Վիէննայի Երիտ. Մշակ Միութիւնն ու ամբողջ գաղութը անմոռանալի օրեր ապրեցան վերջերս:

Երիտ. Միութիւնը նախորդ տարի կազմակերպման եւ կազդուրումի շրջան մը անցուց: Ամսօրեայ նոր կարգուսարքը մեզի այնպիսի ուռճացում և կենսունակութիւն բերաւ, որուն նմանը չենք ունեցած:

Այլեւս հպարտօրէն կրնանք ամէն տեղ երբ Հայ երեւալ եւ մեզ հիւրընկալող մեծ ազգին զաւակներուն յիշեցնել, թէ մենք ալ ազգայնական ենք, եւ այն՝ դարերէ ի վեր, ազգային գաղափարականներու համար զոհուած ենք եւ միայն մեր ազգային երազներուն համար կը գործենք ու կ'ապրինք:

×

Դասախօսութիւններու շարքը, զոր կանոնաւորապէս գրեթէ երկու շաբաթը անգամ մը կուտայ մեր միութիւնը, ճոխացաւ Dr. Paul Rohrbachի բանախօսութիւններով: Այս անունը ծանօթ էր մեզի զինադադարին եւ անկէ առաջ ալ: Փ. Ռօրպախ, մէկը Դոկտ. Լէփսիուսի երբեմնի գործակիցներէն, այժմ Հայ-Գերման Ընկերութեան նախագահը, արդէն երեք անգամ ճամբորդած է Հայաստան եւ հայ ժողովուրդը անձնապէս կը ճանչնայ:

Մեր Միութեան հրաւէրով Ռօրպախ Պերլինէն Վիէննա եկաւ հայ ժողովուրդի մասին Uraniaի մէջ բանախօսութիւն մը տալու համար:

Ղազարոս Զատէեան, Երիտ. Միութեան ներկայ աշխոյժ ատենապետը, այդ բանախօսութիւնն ու յարակից պարագաներն այնպէս մը կազմակերպած էր, որ ամբողջ եղածը մէկ նպատակ պիտի հետապնդէր,— հայ ազգին աւելի լայն ճանաչումը: Եւ ուրախութեամբ կրնանք հաւաստել, թէ մեր ջանքերը յաջողութեամբ պսակուեցան:

Յունուար 21ին Փ. Ռօրպախ Վիէննա հասաւ, ընկերակցութեամբ Պ. Ֆրունճեանի, որ Պերլինի Հայ երիտասարդութիւնն ու ուսանողութիւնը կը ներկայացնէր:

Hotel Imperialի մէջ նոյն օրը մամուլին ընդունելութիւն մը սարքուեցաւ, որուն փութացած էին Վիէննայի գըլխաւոր թերթերուն տեղեկատուներն ու «Յառաջ»ի թղթակիցը: Ռօրպախ մէկ ժամ խօսակցեցաւ մեզի հետ: Գերմանիոյ մէջ ան ճանչցուած է իբրեւ մասնագէտ մը գաղթային գիտութեանց, հարց մը որ հրատապ է այսօր Գերմանիոյ մէջ: Խօսակցութիւնը սակայն յատկապէս Հայոց վրայ դարձաւ: Թղթակիցները չհագրդռուած կ'երեւային այս նիւթով, զոր Ռօրպախ բոլորովին ինքնայատուկ տեսակէտներով կը ներկայացնէր— Հայերը շնորհիւ իրենց ազգայնականութեան եւ աշխուժութեան մեծ դեր մը կատարելու կոչուած են Կովկասի մէջ:

Wiener Zeitung հետեւեալ կերպով կուտայ Hotel Imperialի խօսակցութիւնը.

— «Արեւելեան Եւրոպան ճիշդ ըմբռնելու համար, պէտք է ունենալ մայր գաղափար մը, այն՝ թէ այդ հողամասերուն վրայ բազմաթիւ ժողովուրդներ կը բնակին, որոնք խորհրդային բռնակալութեան ներքեւ, կամայ ակամայ մէկ յարկի տակ կ'ապրին,—Ուկրայնացիներ, Ճերմակ Ռուսներ, Հայեր, Վրացիներ եւ որոնք ամէն փորձ կը կատարեն, իրենց անկախութիւնը վերստանալու համար: Գերմանիա դիտաւորութիւն չունի, արդէն ծայր տուած քայքայումը գործնապէս արագացնելու,— կործանումը ներսէն պիտի գայ: Երբ օր մը Արեւելեան Եւրոպայի ազգերն յաջողին բռնութեան շղթաներն թօթափել, Եւրոպայի համար երկու ազգեր երեւան պիտի գան, Ուկրայնացիներն ու Հայերը, առաջինները իբրեւ ազգայնական տարր մը բազմամիլիոն համրանքով եւ Հայերը՝ շնորհիւ իրենց հոգեկան աշխուժութեան եւ տնտեսական ձեռներէցութեան: Գերմանիոյ համար նշանակալից է նաեւ, որ Հայերու մէջ Գերմանիոյ եւ գերմաներէնի գիտութիւնը շատ տարածուած է: Հայերը, որոնք յայտնի են իրենց ազգայնական տենչերով եւ կորովամտութեամբ ամբողջ սթալինեան ազգակոյտերուն մէջ, Գերմանիոյ հետ, համեմատութեամբ ուրիշ ազգերու, ամէնէն աւելի մշակութային եւ բարեկամական կապերն ունին: Կովկասի մէջ չկայ ազգ մը, որ Գերմանիոյ հետ անցեալին ա՛յնքան սերտ կապեր ունեցած ըլլայ, ինչպէս Հայերը: Այս բազմալեզու ժողովուրդը ի բնէ գերման տնտեսութեան միջնորդն ըլլալու կոչուած է Արեւելքի մէջ»:

Այս էր նաեւ բանախօսութեան նիւթը, զոր Ռօրպախ բերնէ բերան լեցուն սրահի մը մէջ տուաւ յաջորդ օրը:

— «Ամէնէն աւելի վրաս կ'ազդէ Հայոց ազգայնական գիտակցութիւնը, ըսաւ ան մէկ ու կէս ժամուան դասախօսութիւնը վերջացնելով»:

Ճիշդ է որ Վրացիներն ալ իրենց ազգայնականութիւնը պահած են. բայց անոնք շնորհիւ իրենց մեկուսացած աշխարհագրական դիրքին, Հայերուն չափ օտարանալու վտանգին մէջ չեն գտնուած: Մինչդեռ Հայաստան դարեր շարունակ գտնուած է պողոտայի մը վրայ, որ երկու աշխարհներու— Եւրոպայի եւ Ասիոյ— միջեւ իբրեւ կամուրջ ծառայած է: Դարերու ընթացքին անանուն և յայտնի վոհմակներ Փոքր Ասիայի վրայէն անցած գացած են, տեղացի ժողովուրդները, իրենց լեզուն ու մշակոյթը աշխարհի երեսէն սրբելով, իսկ հայ ազգը, որ ամէնէն աւելի զգացած է ասպատակներու բարբարոսութիւնը, կրցած է պահել իր լեզուն, իր գիրն ու իր հաւատքը— շնորհիւ իր ազգային գիտակցութեան, որ հայկականէն զատ՝ ուրիշ օրինակ չունի»:

Բանախօսութեան ներկայ էին բազմաթիւ հայագէտներ (Փրոֆ. Սարժիկովսքի հակառակ հիւանդ ըլլալուն, եկած էր) պետական եւ կուսակցական (գերման) ներկայացուցիչներ:

Յետոյ հաւաքուեցանք Hotel Imperialի մեծ հանդիսասրահին մէջ, ուր նախ խօսեցաւ Ս. Տէրունեան (գաղութին կողմէ) Եղիշէ քահանայ Իւթիւճեան (Հայ եկեղեցւոյ կողմէ) եւ Dr. Leitner գերման երիտասարդութեան կողմէ: Այս վերջինը խօսքը Ռօրպախի ուղղելով ըսաւ.

— «Մենք, Հայ Միութեան գերման անդամներս, շնորհակալ ենք ձեզի, որ մեզ աւելի մօտէն ճանչցուցիք հայ ժողովուրդը, որ դարաւոր պայքարներու շնորհիւ պողպատի պէս դիմացկուն է դարձած: Հպարտ ենք, ձեր անձին մէջ տեսնելով Գերմանացի մը, որուն կեանքին նպատակը եղած է ազգերու միջեւ հասկացողութիւն ստեղծել, նպատակ մը, զոր մենք Գերմանացիներս եւ յատկապէս գերման երիտասարդներս եւս իրագործել կը փափաքինք: Թող Աստուած այնպէս մը վարէ մեր ժողովուրդներուն ճակատագիրը, որ ո՛չ թէ անհատ Հայն ու Գերմանացին, այլ ազատ Հայաստան մը եւ Մեծ Գերմանիան երջանիկ բարեկամութեամբ իրարու միանան: Կեցցէ՛ Հայաստան, կեցցէ՛ Գերմանիա»:

ԱՐՓԻԱՐ

Ն. Ֆ. ՓՐԷՍԷ
(«ՆՈՐ ԱԶԱՏ ՄԱՄՈՒԼ»)

Իրաւունք ունի «Յառաջ» որ ցաւ կը յայտնէ ինծի, սիրելի Վիէննական օրաթերթին փակումին համար: Ան շատ մօտէն գիտէ, թէ ո՛րքան կապուած էի անոր իբրեւ թերթ մը, որ ոչ միայն լրիւ եւ ամէնքէն աւելի կը գոհացնէր զիս միջազգային, տիեզերական տեղեկատուութիւններով, այլ եւ բարոյական, ընկերային, իմաստասիրական բազմազան և գործնական յօդուածներով կը լրացնէր մտաւորական իմ տրամադրութիւններս:

Նոյն ճամբուն վրայ— բայց երկրորդ աստիճանի վրայ— կուգար ինծի համար «Պերլինըր Թակէպլաթ»:

Սակայն հրապարակագրական ասպարէզիս մէջ ձեռքիս տակ անխուսափելին էր «Ն. Ֆ. Փրէսէ», վիէննական այն մեծ օրկանը, ռուսեւճափոնական պատերազմէն ի վեր, երբ թարմ եւ շուտիկ լուրեր տալու նախանձելի պէտքը դրդեց մղեց զիս թարթափելու գերմաներէնի մէջ դիւրաշէջ տքնութիւններով, քանի որ Վիէննա Փարիզէն ու Լոնտոնէն մէկուկէս օր աւելի մօտ էր Կ. Պոլսոյ, եւ քանի որ «Բիւզանդիոն» միջոցը գտած էր գերմանական թերթերէ օգտուելու թարգմանի մը շնորհիւ, «Մանզումէ»ի խմբագրութեան նախանձախնդրութիւնը չէր կրնար անոր հետ մրցելու յաւակնութենէն հրաժարիլ մինչեւ վերջը, եթէ չէր ուզեր պակսեցնել իր ընթերցողներուն թիւը: Չէ՞ որ միջազգային ռեէլ բարդութիւն կամ կնճռոտութիւն յանկարծ կը լարէր հետաքրքիր Հայութեան ուշադրութիւնը, խնամով եւ եռանդով հետեւելու դէպքերուն, քաղաքական դարձուածքներուն, որոնց մէ՛, ո՛վ գիտէ, թերեւս լոյս մը ծագէր «ի լուծումն հայկական խնդրոյն»:

Յիշատակի խանդաղատանքով եւ պատմական դարձած յուզումով մը կը վերակոչեմ հոս վիէննական Մխիթարեան Միաբանութենէն Հ. Գաբրիէլ Մենեվիշեանի (Թաթուլ Վանանդեցի) անունը: Ան նուիրեց ինծի Կօյլաւի գերմաներէնէ հայերէն ընտիր բառարանը, մաղթելով շուտափոյթ յաջողութիւն այդ լեզուին գոթական փուշերուն մէջէն անվնաս ու անվտանգ դուրս ելլելու: Պէտքին ընդառաջ երթալու եւ պարտականութիւն կատարելու գիտակցութեան վրայ երբ բարի մարդու մը մաղթանքն ալ իր կնիքը կը դնէ, ծառային կը մնայ այլեւս ընթանալ ուղիղ, անձանձրոյթ, անտունջ, սկսուած ոեւէ աշխատութիւն ի յանդ հանելու համար:

Բայց «Ն. Ֆ. Փրէսէ» երթալով թանկագին գործիք մը դարձաւ խմբագրութեանս գրասեղանին վրայ, ինչպէս վերոգոյն ակնարկեցի: Ազատամիտ, աննախապաշար, սեմականութեան ծագումէն երբեք չշահագործուած, արիականէ մը աւելի արի, քաղաքական խիղախ տեսութիւններով կը կապէր մեզ իրեն, երթալով աւելի ամուր եւ անտեղիտալի: Մանաւանդ որ եւրոպական բոլոր երկիրներուն վերաբերող ամէնէն նշանաւոր պետական անձեր, իր՝ թերթին դիմումին վրայ, օրուան դէպքերուն առթիւ իրենց տեսութիւնները ոչ միայն կը պարզէին, այլեւ անցից անցելոց պատմականը կ'ընէին մասնագիտական անվիճելի ձեռնհասութեամբ: Երէկ եւ այսօրուան բոլոր քաղաքական ջոջերը ապահովաբար յօդուած մը ստորագրած են «Ն. Ֆ. Փրէսէ»ի սիւնակներուն մէջ: Հապա գիտուննե՞րը, բարոյախօս եւ իմաստասէր մասնագէտնե՞րը, ամէն կարգի վրայ եւ ամէն ճիւղի մէջ: Իսկապէս համրագիտակ մը, ամէն վայրկեան ձեռքի տակ: Եւ [illegible] առաւելութիւնը կը փայլատակէր իր խմբագրականներուն մէջ:

Մանր գիրերով աշխարհիկ անթուելի ծանօթութիւնները, իրենց կարգին, տարբեր հետաքրքրական երանգ մը կուտային այդ թերթին, որմէ կատարած թարգմանութիւններս, զանազան նիւթերու վրայ, աւելի երկարաշունչ քան թէ կարճ, կրնան ստուար հատոր մը կազմել, լրագրական էջերէն դուրս:

Գտած եմ զինքը, իմ փնտռածի դատողութեամբ, միշտ ի նպաստ տկարներուն, որ միջօրէականին տակ եւ որ աստիճանին վրայ ալ որ ըլլային անոնք: Որ ատեն որ առիթը ներկայացած է հայկական խնդիրը պարզելու, անոր սա կամ նա իրադարձութեան մէջ, ի նպաստ մեր դատին շարժած է գրիչը: Եւ, ապահովաբար, այս համակրական ջիղը այդ թերթին մէջ, անզգալաբար իսկ, կը կապէր մեզ իրեն եւ պրպտել կուտար զայն իր գոթական ցանկապատին ամէն կողմերը: Վերջին պատերազմին սրտառուչ այն օրերուն, երբ թրքական խժդժութիւններուն մղձաւանջը կը սկսէր շարժիլ հայկական օջախներուն վրայ, եւ ժամանակի աքսորի եւ սպանութիւններու արհաւիրքը սեւ թեւերով կուռ կը սաւառնէր, «Ն. Ֆ. Փրէսէ»ի սիւնակներուն մէջ էր որ կարդացինք, եւ վայրկեան մը յուսացինք, այն լուրը թէ Դաշնակից Պետութիւններու արտաքին նախարարները Պոլսոյ սպանիական դեսպանին միջոցով Պապը Ալիի ճիւաղաբոյնը ապաստանող Էնվէրի եւ Թալէաթի յանձնած են ծանօթ դիտողագիրը կամ, աւելի, սպառնալիքը, որուն յիշատակութիւնը կ'ընէի դեռ անցեալները այս էջերուն մէջ: Այդ կարհուրելի օրերուն՝ Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերուն երեսը անգամ մոռցած էինք, մեր հրապարակագրական սնունդը մնացած էր «Ն. Ֆ. Փրէսէ» որ, հակառակ Թուրքին «բարեկամ» երկրի մը օրկանը ըլլալուն, միջոցը գտած էր այնպիսի լեզուով մը խմբագրելու, որմէ գոհ մնայինք եւ յուսադրիչ լուրեր առնէինք մինչեւ իսկ մենք, աղետալի հալածեալներս... Ինչ օրեր, ինչ օրեր, բայց, աւաղ, որ այդ օրերուն յաջորդեցին այլապէս նոյնքան ցաւատանջ օրեր, որոնց երկարաձգումը... կը վայելենք ցայսօր:

Կարելի՞ է միթէ որ առանց յիշատակութեան թողում նաեւ այն պարագան, թէ առաջին անգամ Հրապարակի վրայ ծանօթացուց ինք, այս վիէննական մեծ օրկանը, Ֆրանց Վէրֆէլի հայկական հերոսապատումը, Մուսա Լեռը, քաղուածներ տալով տակաւին չհրատարակուած գիրքէն: Այդ հատուածներուն նախօրօք թարգմանութիւնը «Յառաջ»ի էջերուն մէջ՝ ընդհանուր հիացում եւ հետաքրքրութիւն արթնցուց, այնքան խոր, այնքան անկեղծ, մինչեւ որ Սոֆիայի հայկական «Մասիս» Հրատարակչականը ազգային ժառանգութեան կերպարանք տուաւ, երկու հատորները ի լոյս ընծայելով թարգմանաբար: Այս տողերը ստորագրողին հաստատ համոզումը այն է, թէ տարիներով պիտի յապաղէր Հայաստանեայց հերոսութեան այդ դրուագներէն մէկուն թարգմանական ժառանգութիւնը, եթէ «Ն. Ֆ. Փրէսէ»ի մէջ չկանխէին այն հատուածները

Այս համառօտիւ ուրուագծուած յիշատակներուն ծանրութիւնը թեթեւցնելու համար՝ այսքանը գոնէ համարձակեցայ գրի առնել, Տէր Խմբագիր «Յառաջ»ի, տեսակ մը երախտագիտական պարտք հատուցանելով այն պատուական մեծ օրաթերթին, որուն ոչ Արիականութիւնը կը շահագրգռէ կամ կը շահագրգռէր մեզ ոչ ալ այս կամ այն փետուրով Սեմականութիւնը:

ԵՏԱՆ

ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

«Թան»ի Պալքանեան երկիրներու թղթակիցը, Ժորժ Հաքօ, այսպէս կը ներկայացնէ պուլկարական մամուլը.—

Ներկայացնելէ առաջ պուլկարական մամուլին գոյութեան պայմանները եւ զարգացման ուղին, հարկ է յիշեցնել թէ երկրի մը մէջ որ վաթսուն տարի առաջ միայն ազատագրուած է հինգ հարիւր տարիներու գերութենէ մը, հրապարակագրական գործունէութիւնը, ինչպէս մտաւորական ամբողջ կեանքը կախում ունէին կարգ մը ընդհանուր պարագաներէ: Ստ. կայսրութիւնը կարծիքի ազատութիւն չը նորհած էր, շատ սահմանափակ չափով մը, ժթ. դարու երկրորդ կիսուն միայն, այնպէս որ պուլկարական հրապարակագրութեան առաջին թերթերը թերթ հրատարակած են, առաջին անգամ, հայրենի երկրէն դուրս,— օրինակ՝ Բանասիրութիւնը լոյս կը տեսնէր Իզմիրի մէջ 1844ին: Խմբագիրը զայն կը հրատարակէր բողոքականի մը տպարանին մէջ, որ սըլաւական գիր ունէր: Իսկ Պուլկարական արծիւը հրատարակուէր Լայփցիկի մէջ, 1846ին, Իվան Պոկորովի կողմէ, զոր իր կենսագիրները կը սիրեն բաղդատել Ֆրանսացի հրապարակագրին՝ Թէոֆրասդ Ռընոտոյի հետ: Աւելի վերջ, պուլկարական թերթեր լոյս տեսան Պրայլայի, Պուքրէշի եւ Կ. Պոլսոյ մէջ, եւ այդ թերթերուն ուղղութիւնը եւ նիւթական հոգը ըստանձնած էին «արտասահմանեան Պուլկարներ»:

«Դրսի» այս նկարագրին հետ, զոր կը ներկայացնէին պուլկարական առաջին թերթերը, պէտք է յիշել նաեւ բոլորին հասարակաց ուրիշ նկարագիր մը. պուլկարական թերթերը ըսկիզբները եղած են ազգային ազատագրութեան գործիքներ, որոնք մէկ նըշանախօսք ունեցած են, տիրանալ անկախութեան: Եւ վերջապէս, նկատելով որ ընթերցողները փոքր թիւ մը կը կազմէին եւ հրատարակիչներու նիւթական միջոցները՝ սակաւ, միւս կողմէ՝ Բարձր. Դրան գրաքննութիւնը եւս խիստ, պուլկարական թերթերը լոյս կը տեսնէին պարբերաբար: Պէտք է հասնիլ ազատագրութեան օրը, մինչեւ 1890, որպէսզի լոյս տեսնէ առաջին օրաթերթը, Պալքանեա Զորա, որ կ'ապրի չորս տարի:

1878էն վերջ, երբ երիտասարդ իշխանապետութեան եւ արեւելեան Ռումելիոյ միութեան հարցը, պահ մը, առաջին գծի վրայ կը դնէ ազգային հարցը, մամուլին կերպարանքը ձեւը կը փոխէ արագօրէն: Երբ Պուլկարիա ընդերթաց յառաջդիմութեամբ մը, խորհրդարանական կեանքի մարզանք կը կատարէր, թերթերն ալ դարձան կուսակցական օրկաններ: Եւ հետզհետէ բազմացան, քանի առաջին երկու քաղաքական մեծ կազմակերպութիւնները ծնունդ տուին բազմազան խմբակցութեանց, իբրեւ հետեւանք հերձուածներու: Քաղաքական այս մամուլը, որ բաւական ազատութիւն կը վայելէր եւ յաճախ խիստ յարձակումներ կը կատարէր, իր պատմութեան մէջ ունեցաւ երկու դժուար շրջան իբրեւ հետեւանք այն խիստ գրաքննութեան, որ առաջին անգամ հաստատուեցաւ Սթամպուլովի դիկտատուրային օրով (1887 - 1894), եւ երկրորդ անգամ Պալքանեան եւ Համաշխարհային պատերազմներուն ընթացքին: Պուլկարական թերթերը, որոնք կ'ապրէին քաղաքական կազմակերպութեանց դրամով, կամ նպաստովը այն անձնաւորութիւններուն որոնց կը ծառայէին իբրեւ բեմ, շատ նեղ օրեր անցուցին անոր համար որ իրենց ընթերցողներուն թիւը սահմանափակ էր եւ միւս կողմէ ծանուցումները կը պակսէին:

Պալքանեան եւ Համաշխարհային պատերազմները վերարծարծեցին ազգային եւ հայրենասիրական մտահոգութիւնները, որոնցմով միայն կը հետաքրքրուէին այդ շրջանին: Բայց, 1919էն սկսեալ, կուսակցութեանց օրկանները, մասնաւորաբար անոնք որ կը ներկայացնէին ազատական ընդդիմադիր հոսանքը Ֆէրտինանտի թագաւորութեան օրով, մեծ կարեւորութիւն ստացան իրենց պայքարով: Այդ թերթերն էին Ժողովրդավարներու Զնամէն եւ Փրէփորէցը, ինչպէս նաեւ Արմատականը, Զէմլէտէլսքօ Զնամէ, Փոպէտան, վերջին այս երկու թերթերը՝ հողագործական, Նարոտ ընկերվարական, Ռապոթնիչէսքի Վէսթնիք համայնավար: Երբ, 1923ին, օրէնքէ դուրս հռչակուեցաւ համայնավար կուսակցութիւնը եւ խափանուեցաւ համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, համայնավարները սկսան գաղտնի հրատարակութիւններ ընել: Գաղտնի մամուլի այս էջին մէջ պէտք է արձանագրել նաեւ մակեդոնական յեղափոխական կազմակերպութեան հրատարակութիւնը, Մահ կամ ազատութիւն օրկանը, որ լոյս տեսաւ 1920 — 1934: Մակեդոնացի տարագիրներն ալ, որոնք թէեւ յարած չէին յեղափոխական կազմակերպութեանց, կը հրատարակէին ուժեղ օրաթերթ մը, «Մակեդոնիա», որ յաճախ կատաղի պայքար մը կը բանար պուլկար կառավարութեան դէմ: Նոյն շրջանին կային նաեւ ուրիշ թերթեր, նուազ տարածուած, որոնք կը պաշտպանէին տարագիր Պուլկարներու պահանջնե-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (11)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Սեդան հնազանդուեցաւ, եւ մօտեցնելով Թագուհու մահճակալին մի եռոտանի աթոռ, նստեց նրա վրայ:

— Այդպէս. այժմ սկսի՛ր:

— Դու յուզուած ես, իմ սիրելի Թագուհի. աւելի լաւ կը լինէր, եթէ մենք ցաւերից չխօսէինք... հոգատար եղանակով աղաչեց Սեդան:

— Ես կամենում եմ անպայման իմանալ, թէ ո՛րքան բան գիտեն ուրիշները իմ ցաւերի մասին. այդ անհրաժեշտ է. այդ կարող է օգնել գործին եւ հէնց այդ պատճառով դու պիտի պատմես ինձ ոչ միայն քո գիտցածները, այլեւ լսածներդ:

— Եթէ այդ կարող է օգնել քո գործին...

— Այո՛, անպատճառ կ'օգնէ, ասաց Թագուհին այնպիսի մի եղանակով, որի մէջ նկատւում էր նրա անդառնալի հրամանը՝ չկրկնել տալ իրան այլեւս միեւնոյն պատուէրը:

Սեդան գլուխը խոնարհեց եւ սկսեց մտածել: Ըստ երեւոյթին նա վերադառնում էր դէպի անցեալը եւ աշխատում էր զարթեցնել իւր մէջ հին յիշողութիւնները: Դրա համար, ի հարկէ, ժամանակ չէր հարկաւոր. այն՝ ինչ որ պիտի պատմէր կատարուել էր ընդամէնը չորս կամ հինգ տարուայ ընթացքում. ուրեմն, հազիւ թէ Սեդան մի որեւէ դէպք մոռացած լինէր: Բայց նրան տանջում էր այն միտքը թէ՝ արդեօք պատմէ՞ Թագուհուն ա՛յն ամէնը, ինչ որ ինքը գիտէ, թէ՞ միայն այն, ինչ որ կարող է գոհացնել նրա հետաքրքրութիւնը, առանց, սակայն, նրա սիրտը խռովելու:

Թագուհին գուշակեց Սեդայի տարակուսանքը եւ գգուելով նրան տխուր ժպիտով ասաց.

— Գիտեմ, իմ բարի Սեդա, թէ ինչու համար ես դժուարանում խօսել: Այո՛, չես կամենում ինձ վրդովել, այնպէս չէ՞. բայց ծածուկ վէրքն աւելի ցաւ ու տանջանք է պատճառում քան յայտնին: Խօսի՛ր ազատ եւ անկեղծօրէն: Դրանով դու աւելի թեթեւութիւն կը բերես իմ սրտին. եւ ես խոստանում եմ լսել քեզ սառնասրտութեամբ:

— Այո, իմ Մեծափառ Թագուհի, ինձ պաշարել է այն երկիւղը թէ՝ գուցէ իմ պատմածներով վրդովմունք պատճառեմ քո սրտին: Այժմ՝ որովհետեւ դու այդ գուշակեցիր եւ խոստանում ես սառնասրտութեամբ լսել ինձ, ապա ուրեմն կը պատմեմ քեզ գիտցածներս, առանց որեւէ մի բան թագցնելու. մանաւանդ որ ասում ես, թէ իմ տուած տեղեկութիւնները օգուտ պիտի բերեն գործին:

Այս ասելով Սեդան ուղղեց իր դիրքը, ծնկների վրայ բերաւ կապոյտ պճղնաւորի քղանցքները եւ աչքերը մի քանի վայրկեան գետնին յառելուց յետոյ նորից բարձրացրեց նրանց եւ Թագուհու սպասող հայեացքին ուղղելով՝ սկսաւ մեղմ եւ հանդիսաւոր ձայնով շարունակել:

Դ.

ԹԷ Ե՞ՐԲ ՈՐՈՇՈՒԵՑ ՍԱՀԱՆՈՅՇԻ ԲԱԽՏԸ

— Այն, ինչ որ պիտի պատմեմ, սիրելի Թագուհի, շատ տարուայ բաներ չեն. նրանցից շատերը գուցէ եւ յիշում ես դու,— այսպէս շարունակեց Սեդա իւր զրոյցը:— Թէպէտ անցեալը նորոգելը շահ չունի քեզ համար, բայց քո վշտերի արմատը նրա մէջ է թաղնուած, ուստի եթէ կամենում ենք այդ վշտերը մեղմել, պէտք է որ մի փոքր անցեալով զբաղուենք:

— Այո՛, Սեդա, անցեալից պիտի սկսես, որովհետեւ իմ ներկան մեռել է այդ անցեալով... Գուցէ քո պատմածների մէջ ես գտնեմ ապացոյցներ, որոնք արդարացնեն նրան իմ առաջ... Օ՜հ, ինչպէս կը կամենայի որ նա արդար լինէր...:

— Թագաւորի համար է խօսքդ, այնպէս չէ՞:

— Զրոյցդ շարունակիր, Սեդա, այդ մասին յետոյ...

— ... Այո՛, այն ժամանակ դու դեռ նորատի աղջիկ էիր եւ ապրում էիր հօրդ ապարանքում ուրախ ու անհոգ, ինչպէս գարնան առաւօտի նորատեղծ մի թիթեռնիկ... Հանգուցեալ մայրդ սիրում էր քեզ կաթոգին, իսկ Գարդմանայ իշխանը իւր ամենաքնքոյշ զգուանքները միայն քեզ համար էր պահում: Դու էիր նաեւ եղբարցդ հրճուանքի միակ առարկան: Ի՜նչ զուարճութիւններով, ասես, չէին շրջապատում նրանք քեզ: Սահակ Սեւադայի ապարանքը մի զարդ ունէր միայն, այդ գեղանի Սահանոյշն էր. ամբողջ Աղուանքը մի աստղ ունէր, այդ Գարդմանի Օրիորդն էր:

«Յիշո՞ւմ ես դու այն խնջոյքներն ու հանդէսները, որ յաճախ տրւում էին քո հօր ապարանքում. այն ձիարշաւներն ու զինախաղերը, որ կատարւում էին մեծ բերդի առաջ... Դրանք բոլորը պատրաստւում էին միայն քո պատճառով:

— Ինչո՞ւ իմ պատճառով, մայր Սեդա. հայրս զբօսասէր էր ի բնէ:

— Ո՛չ, իմ սիրելի. այդպէս համարում էին նրան ուրիշները: Նոյնիսկ դրացի իշխանները բամբասում էին հօրդ անտեղի զբօսասիրութեանց համար: Բայց Գարդմանայ տէրը ո՛չ վատնող էր եւ ո՛չ ալ զբօսասէր: Ընդհակառակն նա միակ իշխանն էր Հայոց երկրի մէջ, որ խոհեմութեան, փառաւորութեան եւ քաջարութեան հետ միասին ունէր նաեւ ուսումնասէր ոգի, որ իւր տան մէջ դպրոց հաստատեց, դպրապետներ կարգեց եւ Գարդմանայ վանքերում ուսումը ծաղկեցուց. դրանք հօ քաջ յայտնի են քեզ:

— Անշուշտ:

— Բայց միեւնոյն ժամանակ նա հիւրամեծար եւ շքասէր մարդ էր: Յաճախ նրան այցելում էին Արցախու, Սիւնեաց, Վասպուրականի եւ ուրիշ շատ տեղերի ազնուատոհմ իշխաններ. նոյնպէս եւ Ռստամի արքայազունք: Գարդմանայ Տէրը չէր կարող չընդունել նրանց իւր անուան ու հռչակին վայել շուքով: Մանաւանդ որ դրանցից շատերը նրա գեղանի դստեր փեսայութեան պարծանքը վաստակելու նպատակով էին յաճախում Գարդման: Ծնողներդ եւ ես այս մասին ոչինչ չէինք յայտնում քեզ. բայց տեղի ունեցող հանդէսները, զինախաղերն ու ձիարշաւները պատրաստւում էին նրա համար, որ դու միջոց ունենաս մեր[illegible]ցող իշխանազունների միջից քո սրտի սիրելին եւ քո սիրոյն արժանի փեսացուն ընտրելու:

(Շար.)

րը, անոնց որոնք եկած էին Տոպրուճայէն կամ Թրակիայէն: Վերջապէս, այն թերթերէն զատ, որոնք բարոյապէս եւ նիւթապէս կախում ունէին կուսակցութենէ մը, կը հրատարակուէին մեծ լրագիրներ՝ ինչպէս «Ութրօ» (առաւօտ), հիմնուած 1911ին, եւ «Զորա» (արշալոյս), հիմնուած 1913ին, որոնց նպատակն է, քաղաքական որոշ ուղղութեան մը հանդէպ առանց կամ նուազ նախասիրութիւն ցոյց տալով հանդերձ, իրենց ընթերցողները լաւ տեղեակ պահել համաշխարհային դէպքերու մասին, մեծ տեղ տալով, միեւնոյն ժամանակ, ծանուցումներու:

Այսպէս, մինչեւ 1934, Սոֆիայի մէջ կը համրուէին մօտ քսան օրաթերթեր, որոնց մէկ քառորդը լրաթերթեր, մնացեալը քաղաքական հրատարակութիւններ: Գաւառական մամուլն ալ կը հաշուէր նոյնքան թերթեր, որոնց ոչ մէկը կրցաւ տպուիլ կամ տարածուիլ այնքան որքան Սոֆիայի օրաթերթերէն որ եւ է մէկը:

1934ին յանկարծակի փոխուեցաւ վարչաձեւը եւ սկզբունքով թշնամական վերաբերմունք ցոյց տրուեցաւ քաղաքական կուսակցութիւններուն, այս պատճառով բաւական փոխուեցաւ նաեւ մամուլին քարտէսը: Երբ փակուեցաւ խորհրդարանը, լուծուեցան քաղաքական կուսակցութիւնները, այլեւս ոչ մէկ կասկած որ փակուելու դատապարտուած էին նաեւ հին քաղաքական կուսակցութեանց թերթերը: Իրենց հրատարակութիւնը շարունակեցին լրագիր «Զորա», «Ութրօ», առաւօտեան թերթեր, «Տնեվնիկ»՝ միջօրէի թերթ, «Քամպանա»՝ իրիկուան թերթ, ինչպէս նաեւ այն թերթերը, որոնց նպատակն էր պաշտպանել ընդհանուր եւ ազգային շահեր եւ ոչ թէ քաղաքական ծրագիրներ (օրինակ՝ «Միր» եւ «Սլովօ», որոնք կը հրատարակուէին յետմիջօրէին): Այդ շրջանին հիմնուեցաւ նոր օրաթերթ մը, որ լոյս կը տեսնէր կիրակի,— «Տնէս», որու պաշտօնն էր պաշտպանել կառավարական քաղաքականութիւնը: Միւս կողմէ, ֆրանսերէն լեզուով հրատարակուած օրաթերթ մը, որ նախ L'Echo de Bulgarie, յետոյ La Bulgarie կը կոչուէր եւ օտար գաղութին կուտար թանկագին, կիսապաշտօնական տեղեկութիւններ Պուլկարիոյ մասին, ի վերջոյ դարձաւ պատկերազարդ շաբաթաթերթ մը La Parole Bulgare անունով:

Առաւօտեան թերթերը լոյս չէին տեսներ երկուշաբթի եւ տօնայաջորդ օրերը, այդ օրերուն կը հրատարակուէին մասնաւոր շաբաթաթերթեր («Տէկա», «Փոսլէտնա Փօշթա», «Սոֆիա»): Անշուշտ, թերթերու թիւին պակսիլը միակ հետեւանքը չեղաւ 1934ի այն դէպքերուն, որոնք ազդեցին պուլկարական մամուլին վրայ: Հաստատուեցաւ նաեւ խիստ հակակշիռ մը, որ սկսաւ գործել պետական հարուածին յաջորդ օրն իսկ եւ օրէնքի կարգ անցաւ երկու հրովարտակներով, մէկը 1934 Յունիսին, երկրորդը 1938 Ապրիլին: Համաձայն այդ հակակշիռին տրամադրութիւններուն, կառավարութիւնը իրաւունք կը ստանայ կանխարգել գրաքննութիւն հաստատելու եւ խիստ պատիժներ տնօրինելու, նոյնիսկ թերթը դադրեցնելու՝ երբ խմբագիրները չհնազանդին: Միւս կողմէ, խմբագիրները իրաւունք չունէին պահելու «ճերմակ»ները, որոնք յայտարար-նշաններն են Անաստասային միջամտութեան, այնպէս որ գրաքննութեան կողմէ յապաւուած սիւնակները պէտք է որ լեցուին ամբողջական տողաշարումով: Արգիլուած էր նոյնպէս ծանուցում դնել տեղը յօդուածի մը այն մասին,— սովորական ռազմավարութիւն,— զոր գրաքննիչը ջնջած էր: Նման գրաքննութիւն մըն ալ հաստատուած էր արտաքին նախարարութեան մամուլի դիւանին մէջ, չարմաղէ անցընելու համար,—բան մը որ մեծ փափկանկատութեամբ կը կատարուէր— օտար թղթակիցներու հեռագիրները, որոնք արտասահման պիտի ղրկուէին:

(Մնացեալը յաջորդով)

Աթէնքի մէջ կը պանծացնեն հայկական բանաստեղծութիւնը

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք ժամանակին, յոյն բանաստեղծ մը, Ալեքսիս, յունարէնի թարգմանած է հայկական բանաստեղծութեան լաւագոյն կտորները, աջակցութեամբ «Նոր Օր»ի աշխատակիցներուն:

Աթէնքի թերթերը խանդավառ ներբողականներ հրատարակեցին այս հրատարակութեան առթիւ: Ստորեւ՝ քանի մը հատուածներ՝ կարեւոր թերթերէն.—

ՄԻԽԱՅԻԼ ՌՕՏԱՍ, («Էլ Վիմա» 7 Նոյեմբեր).

— «Յոյներն ու Հայերը, ամբողջ դարերու պատմութիւնով իրարու կապուած միանմանաբար ճաշակած են ստրկութեան դառնութիւնները, հին թէ նոր ժամանակներուն: Ազատութեան գաղափարականներուն համար պայքարելով, անոնք զարգացուցած են գրականութիւն եւ արուեստներ ու ստեղծած են ազնուական քաղաքակրթութեան մը ամէնէն պայծառ տարրեր:

Հայկական պատմութիւնը, պատմուածքները եւ բանաստեղծութեան մէջ կը ներկայացնէ իր ամէնէն հարազատ ներկայացուցիչները, Հայրենասիրական եւ մարդկային տրոփը արտայայտող գործերով, որոնք այնքան յուզիչ կերպով կ'արտայայտեն վշտահար ժողովուրդի մը հոգին: Անատոլուի ճամբաները, դաշտերը, լեռներն ու հովիտները թրջած են արիւնով ու արցունքով, եւ այս բազմացաւ զոհաբերութենէն կը բխի հայկական գրականութիւնը:

Հիմա որ մէկ հատորի մէջ ամփոփուելով լոյս տեսած են անոնք, Պ. Ալեքսիսի աշխատանքը կուտայ մեզի իր արժէքին բուն չափը եւ կ'ամբողջացնէ տպաւորութիւնը հայկական գրականութեան մասին:

Անտարանդէտ ու միանգամայն քնարերգակ, Եղիշէ Դուրեան, գաղափարներն ու զգացումները կը բարձրացնէ արուեստի պատուանդանին վրայ:

Վարուժան՝ բառին ամենալայն իմաստով բանաստեղծ, իր տողերով կը ցոլացնէ ողբերգութիւնը իր պանդուխտ զաւկին սպասող մօր եւ կ'ողբերգէ: Քառասուն տողերու մէջ, անիկա կը պարուրէ ամբողջ աշխարհը, որովհետեւ ամբողջ աշխարհ մըն է մայրական ցաւը:

Ե. Մ. Փանախօրուփուլոս, («Փրօյիա», 14 Նոյ.).

— «Հայկական Մուսան» նպատակ չունի մեզի ընծայաբերելու ամբողջական ծանօթութիւնը Հայերու քերթողական բանին: Ծաղկաքաղ մըն է, որ առաջին ճաշակը կուտայ միայն:

... Պ. Ալեքսիս կրցած է տալ այս գեղարուեստական այլազան խառնուածքներու գործերը անտարակուսելի յաջողութեամբ: Կայ զարմանալի խղճմտութիւն մը, անսպառ ջանասիրութիւն մը, հասուն տրամադրութիւն, սուր զգայնութիւն այս թարգմանութիւններուն մէջ, որոնք կ'արտայայտեն քնարական տենդը, մտածումը ու տրոփը տառապահար ցանուցիր ցեղի մը՝ որ օր չտեսաւ արեւուն տակ: Երբ մարդ կը փակէ «Հայկական Մուսան», անհատական տարբերութիւնները կը չքանան: Հոգեւորական Դուրեանը կ'եղբայրանայ վերլէնեան Տէրեանին հետ եւ ուրիշ բան չի մնար բայց եթէ արձագանգը ջերմ սրտի մը՝ որ յաճախ վիրաւոր բայց միշտ անհանգիստ իր բաբախիւնները կը վերածէ պարզ եւ ամրակուռ մեղեդիի մը:

Ֆոթոս Եոֆիլլիս («Էթնիքի», 21 Նոյեմբեր).

— «Հայերը, արիական ժողովուրդ, բաւական անծանօթ, մեզի աւելի ծանօթ էին իրենց չարչարանքներով: Կը ճանչնայինք հայ հռչակաւոր առեւտրականները: Այս պատճառով, ոչ միայն չէինք ճանչնար Հայերու մտաւորական կեանքը, այլ՝ շատ ալ չէինք հետաքրքրուեր ճանչնալու համար:

Սակայն, հիմա, Պ. Քոլիս Ալեքսիս իր «Հայկական Մուսա» գիրքով մեզի կը ներկայացնէ հաւաքածոյ մը հայ բանաստեղծներու, բոլորն ալ գրուած վերջին յիսնամեակի ընթացքին:

Հայերու ժամանակակից բանաստեղծութեան այս ծաղկաքաղը բաւական հետաքրքրական է: Մեզի կը ներկայացնէ ուժգին եւ յորդաբուխ քնարական եւ ողբերգական ներշնչումներ՝ հին ժամանակաշրջանի:

Հաւաքածոյին սկիզբը հրատարակուած են մէկ քանի քերթուածները Եղիշէ Դուրեան պատրիարքի (1860 — 1932) որ պատրիարք ըլլալով հանդերձ կը մշակէր բանաստեղծութիւնը, բանաստեղծութիւն մը փարթամօրէն նըկարչագեղ եւ կշռութաւոր, մեծապապատկառ եւ վեհաշուք:

Կը յաջորդէ «Տրտունջք»ը Պետրոս Դուրեանի, պատրիարքին եղբօր, որ մեռաւ հազիւ քսան տարեկան: Մինչ այդ, մեզի ձգեց երգեր՝ բուռն եւ յուզմերանդ:

Ապա կուգան քերթուածները մեծագոյն բանաստեղծ Դ. Վարուժանի, ջերմ քնարերգութեամբ յորդուն: Իր տողերուն մէջէն կ'անցնին անբիծ եւ ուժգին զգացումներ եւ նկարներ, շողշողուն եւ ներդաշնակ: Վարուժանի փարթամ քնարերգութիւնը նշումի արժանի է:

Յետոյ, գիրքին մէջ կը կարդանք բանաստեղծութիւնները Մ. Մեծարենցի, Գամառ Քաթիպայի, Սիպիլի, Անայիսի, Մ. Պէշիկթաշլեանի, Վ. Թէքէեանի, Գ. Պէշկէօթիւրեանի, Ս. Շահազիզեանի, Վ. Տէրեանի, Ա. Ահարոնեանի, Մ. Զարիֆեանի: Բոլորին քերթուածներուն մէջ ալ կեանքի բախիծը կամ հրճուանքը գեղեցկօրէն կը յորդին տողերու մէջէն, զորս հելլէն լեզուն կ'արտաբերէ նախատիպարի նման: Իսկապէս, թարգմանութիւնը հրաշալի արդիւնք տուած է: Պ. Ալեքսիս արժանի է շնորհաւորութիւններու:

Եւ այսպէս, Պ. Ալեքսիսի գիրքը մեր առջեւ կը բանայ նոր աշխարհներ՝ լեցուն անծանօթ գեղեցկութիւններով: Կ'արժէ որ հելլէն ընթերցողները ջերմ շնորհակալութիւն յայտնեն իրեն»:

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Կիներու խումբ մը Ավինեոնի մէջ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 3 Փետրուար.— Կիրակի (Յունուար 29) առաւօտ, խումբ մը ընկերներ եւ բարեկամներ այցելելով ողբացեալ ընկեր Լեւոն Եղիայեանի գերեզմանը, Ավինեոն, ծաղկեպսակ մը դրին անոր թարմ հողաթումբին վրայ:

Ընկերական այս պարտականութիւնը կատարելէ ետք, «Մուրատ» խումբի վարչութեան եւ ներկայացուցիչ ընկերոջ միջեւ կարեւոր խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցաւ:

Այդ օրը հրապարակային բանախօսութիւն մը տեղի պիտի ունենար եւ այդ իսկ պատճառաւ ընկերներու եւ համակիրներու շրջանակին մէջ լաւ տրամադրութիւն ստեղծուած էր: Ժամը 5ին եկաւ նաեւ օրուան բանախօսը ընկեր Հայկ Սէրէնկիւլեանը: Ավինեոնի ծանօթ սրահը լեցուած էր արդէն, երբ ընկեր Ազգէն Մարտիրոսեան յայտարարեց թէ ընկեր Լեւոն Եղիայեանի մահուան պատճառով, հաւաքոյթին առթիւ պատրաստուած գեղարուեստական բաժինը պիտի զեղչուի եւ խօսելու հրաւիրեց ընկեր Սէրէնկիւլեանը:

Ընկեր բանախօսը մօտ մէկ ժամ խօսեցաւ ընթացիկ կարեւոր հարցերու շուրջ, պարզեց ստեղծուած նոր պայմանները, բացատրեց Դաշնակցութեան ու Դաշնակցականի արժանիքները եւ անոնց վերապահուած դերերը: Շեշտեց սեփական ուժին հաւատալու եւ անոր ապաւինելու կարեւորութիւնը, մայրենի լեզուի պահպանման, նոր սերունդի փրկութեան, ինչպէս եւ համագործակցութեան եւ ազգովին կազմակերպուելու անհրաժեշտութիւնը: Եւ եզրակացուց.

— «Եթէ բոլորս անարժէք համարենք մենք մեզ, կը փլի մեր ազգային շէնքը, որ երկար տարիներ կրցած է կանգուն մնալ: Որքան ալ պզտիկ ըլլանք, ունինք արժէքներ, որոնք մէկ-մէկ փրկարար ազդակներ կը դառնան: Մենք կը ճանչնանք այդ արժէքները եւ մեր հաւատքը մեծ է ու անխորտակելի: Հայ ժողովուրդի մէջ կայ կուսակցութիւն մը, որ կը ճանչնայ այդ արժանիքը եւ ինքն արդէն սիւնն է ցեղապահպանման մեծ գործին: Պէտք է կազմ ու պատրաստ սպասել յարմար ժամուն եւ պայմաններու դասաւորման: Կազմակերպուեցէք եւ ոյժ տուէք այդ կուսակցութեան»:

Բանախօսութենէն վերջ, ընկեր Ա. Մարտիրոսեան փակեց հաւաքոյթը եւ թելադրեց որ ընկերները եւ թեկնածու ընկերուհիները մնան:

Ունկնդիրները ցրուեցան գոհ եւ սրտապնդուած: Մնացեր էին ընկերներ եւ խումբ մը տիկիններ:

Ընկեր Ազգէն բացատրեց Դաշնակցական կնոջ պարտականութիւնները եւ թուեց այն միջոցներն ու հնարաւորութիւնները որ կան, յետոյ պատրաստեց վիճակացոյցները եւ հրաւիրեց ընկեր Սէրէնկիւլեանը նոր ընկերուհիներու երդման արարողութիւնը կատարելու:

Յուզիչ եւ խորհրդաւոր էր պահը:

Ուրախ էին ընկերները: Ուշադրաւ էր դեռատի Սպանուհի՝ Տիկին Ջապէլ Մատօեանի պարագան, որ նոյնպէս փափաք յայտնած էր մասնակցիլ կիներու նորակազմ խումբին:

Ընկեր Հայկ Ֆրանսերէն բացատրութիւններ տուաւ Դաշնակցութեան եւ դաշնակցական կնոջ պարտականութեանց մասին, որոնք խորապէս յուզեցին տիկինը:

Ապա ընկերը արտասանեց երդման արարողութեան բանաձեւը: Մեր ընկերուհիները երդուեցան եւ խումբը կոչուեցաւ «Շաքէ»: Յետոյ ընկերները շնորհաւորեցին իրենց նոր ընկերուհիները եւ մեկնեցան սրահէն խանդավառ եւ գոհունակ:

*** «Մուրատ» խումբը որ ցարդ եռանդուն եւ պարտաճանաչ խումբ մը եղած է, շնորհիւ իր ջանքերուն արդէն իսկ ենթակոմիտէի վերածուեցաւ:

Ապրին «Մուրատ» ենթակոմիտէի ընկերները:

*** Երկուշաբթի առաւօտ ընկերներ Հ. Սէրէնկիւլեան եւ Ազգէն ընկերակցութեամբ ընկեր Յակոբ Տօլպաշեանի եւ Վաղգէն Սէրէնկիւլեանի այցելեցին Ավինեոնէն հեռու Սէն Սաթուռնէն եւ հետաքրքրուեցան Հայերու վիճակով: Այցելեցին նաեւ ընկերներու:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԻՆ, ԲԱՅՑ ԵՒ ՄԻՇՏ ՆՈՐ ԽՆԴԻՐ ՄԸ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (26 Յունուար).

— «Ազգային միութիւն առաջ բերելու եւ համազգութային կազմակերպութիւն մը ստեղծելու խնդիրը վերջերս նորէն սկսած է յուզել եւ զբաղեցնել հայ հանրային միտքը:

Եւ ասիկա հասկնալի է միանգամայն: Հայ գաղութներու ներքին անմխիթարական վիճակը, որ տարուէ տարի աւելի մտահոգիչ կը դառնայ, Խորհրդային Միութեան եւ Հայաստանի պայմաններու վատթարացումը, որ ակնբախ է թէ՛ ներքին եւ թէ՛ արտաքին տեսակէտով, եւ, վերջապէս, միջազգային փոթորկայոյզ կեանքի ընթացքը, որ յղի է ամէն տեսակ անակնկալներով, չեն կրնար չհարկադրել բոլոր սրտցաւ եւ գիտակից Հայերը՝ լրջօրէն մտածելու ազգային միութեան մասին եւ գործնականապէս աշխատելու զայն գլուխ բերելու համար:

Շուտափոյթ լուծման կարօտ այս հրատապ խնդիրը լուսաբանելու հետաքրքրական փորձ մը ըրած է ընկեր Ս. Վրացեան «Վէմ»ի վերջին թիւին մէջ հրատարակած իր մեծապէս շահեկան յօդուածով:

Իբր ազգային միութեան արգելք եղող ազդակներ ընկեր Ս. Վրացեան ցոյց կուտայ՝

ա) Կրօնական - յարանուանական խտրութիւնները,

բ) Հայ լուսաւորչական հոգեւորականութեան իր կոչման բարձրութեան վրայ չըլլալը,

գ) Կրօնը ազգութեան հետ շփոթելը,

դ) Հայ զանգուածներու ցրուածութիւնը աշխարհէ աշխարհ, եւ

ե) Քաղաքական կուսակցութիւնները իրենց անհաշտ պայքարով, նախանձով ու կիրքով:

Կասկած չկայ, որ այս բոլորը, որոշ եւ նոյնիսկ շատ կարեւոր դեր կատարած են ու կը կատարեն մեր գաղութները ներկայ անկազմակերպ, անկերպարան ու պառակտեալ վիճակ մը ներկայացնելուն մէջ:

Սակայն, եթէ միայն ատոնք ըլլային ազգային միութեան արգելքները, վստահ ենք թէ, արտասահմանի հայութիւնը ցարդ յաջողած պիտի ըլլար յաղթահարելու զանոնք եւ կրցած պիտի ըլլար աւելի ներդաշնակ ու շինիչ մթնոլորտ մը ստեղծել եւ համազգութային կազմակերպութիւն մը կեանքի կոչել՝ դէթ իր ամէնէն աղաղակող ազգային պէտքերը հաւաքական կերպով հոգալու համար:

Ընկեր Վրացեան մոռցած է յիշատակելու հայ գաղութներու կեանքը վերջին 17—18 տարիներու ընթացքին թունաւորող եւ պառակտող ամէնէն մեծ ազդակը, այն է՝ խորհրդային կառավարութիւնը:

Որեւէ կասկած չի կրնար ըլլալ այն մասին թէ՝ Խորհրդային կառավարութիւնը, թէեւ մտահոգուած չէ երբեք գաղութահայութեան վիճակով, բայց չափազանց հետաքրքրուած է անոր կեանքով: Եւ հետաքրքրուած ոչ թէ այն պատճառով, որ կ'ուզէ հայ գաղութներուն բարիք մը ընել կամ անոնց նիւթական եւ բարոյական ոյժերը ի սպաս դնել Հայաստանի, այլ այն պատճառով միայն, որ կ'ուզէ արտասահմանի մէջ եւս քայքայել հայ ազգային նպատակներու ծառայող բոլոր կազմակերպութիւնները: Այդ կերպով ան կը ձգտի չէզոքացնել իրեն հակառակորդ տարրերը եւ օգտուիլ միւսներէն՝ իր բոլշեւիկեան կամ ստալինեան (ոչ երբեք հայկական) մութ նպատակները իրագործելու համար:

Ուրիշ խօսքով՝ Խորհրդային կառավարութիւնը ոչ թէ անտարբեր է դէպի մեր գաղութները, այլ, ընդհակառակը, շատ գործօն եւ դաւադիր կերպով կը միջամտէ մեր ներքին կեանքին եւ վարագոյրներու ետեւ գործող այն չարաշուք ոյժն է, որ տարիներէ ի վեր ամէն գնով աշխատած է եւ, դժբախտաբար, յաջողած է վիժեցնել ազգային միութեան եւ համագործակցութեան ամէն փորձ:

Խորհրդային կառավարութիւնը, իր այդ պառակտիչ դերը կարենալ կատարելու համար, ինչպէս յայտնի է, իր ձեռքին գործիք դարձուցած է էջմիածինն անգամ եւ անոր օգնութեամբ յաջողած պառակտելու մինչեւ իսկ արտասահմանի մէջ եղող եկեղեցիները:

Հարկաւ, էջմիածնի հեղինակութիւնը չարաչար գործածելն ալ չպիտի բաւէր պառակտելու եւ մանաւանդ պառակտեալ վիճակի մէջ այնքան երկար պահելու հայ գաղութները, եթէ Խորհրդային կառավարութիւնը արտասահմանի մէջ չունենար ազդեցիկ գործակալներ, որոնք, ծածկելով իրենց վարձկանի հանգամանքը գաղափարական մշուշով մը, մութին մէջ շարունակ կը դաւեն մեր գաղութներու միութեան եւ համերաշխութեան դէմ:

Կարելի չէ չտեսնել, որ Խորհրդային այդ գործակալները բաւականին կարեւոր դիրքերու վրայ եղած են եւ մասամբ դեռ են գաղութային եկեղեցիներու, ինչպէս եւ մեր որոշ քաղաքական կուսակցութեանց, բարեսիրական հաստատութեանց կամ հայրենակցական միութեանց մարմիններուն մէջ:

Այդ մարդիկն են որ տարիներէ ի վեր թունաւորած են մթնոլորտը եւ անվերջ կռիւներու ու վէճերու առիթներ են ստեղծած, որպէսզի հրահրեն կիրքերը եւ թոյլ չտան, որ մեր գաղութները, վերջապէս, բնականոն կեանք մը ունենան եւ հաւաքական ոյժերով կարենան աշխատիլ իրենց իսկ ինքնապաշտպանութեան համար:

Այդ մարդիկն են որ այնքան նենգ եւ յամառ կերպով կը նոյնացնեն Հայաստանը Խորհրդային կառավարութեան հետ ու ամէն տեսակ կեղծիքներու եւ սոփեստութիւններու կը դիմեն, որպէսզի Խորհրդային կառավարութեան ծառայելը պայման դարձնեն Հայաստանին ծառայելուն եւ այդ կերպով ուեւէ գործակցութիւն ձախողցնեն նոյնիսկ ոչ-քաղաքական հարցերու շուրջը»:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Յետոյ փաշան ու իր ընկերները գիւղին երեւելիներուն հետ սկսան տեսակցիլ. «Պոլշեվիկները ի՞նչ կ'ընեն», հարցուցին: Էնվէր փաշա աջէն ու ձախէն եղած հարցումներուն չպատասխանեց: Անկիւն մը նստած ծերունի մը ձեռքը սեղանին զարնելով ըսաւ.

— Անկէ առաջ Ցարերը կային: Անոնցմէ ազատեցանք: Ես փոքր արտ մը ունիմ: Ծերունի մօրս եւ թոռանս հետ կ'ապրիմ: Մեր փափաքն է խաղաղութեան մէջ ապրիլ: Սակայն, երկրին մէջ խաղաղութիւն չկայ: Այս ընթացքով՝ մեր արտն ալ վտանգի մէջ է: Մեր տունը կանգուն պիտի՞ մնայ արդեօք: Ո՞վ կրնայ ապահովել թէ վաղը մեր տունը հրոյ ճարակ չը պիտի ըլլայ: Երկիրը պետ չունի: Սակայն, այս օրերս իմացայ որ Էնվէր փաշա անուն Թուրք հրամանատար մը Պուխարա եկած է, Ռուսերուն դէմ կռուելու համար: Ինչպէս կը յաջողի:

Այս խօսքերէն յետոյ, ծերունը Էնվէր փաշայի երկարեց ծխախոտը:

— Նարկիլէս աղէկ կը քաշէ, ըսաւ Էնվէր փաշա, խօսակցութեան նիւթը փոխելու համար:

Սակայն, Շահ Սուլթան ոտքի ելլելով յայտարարեց.

— Ընկերներ, հայրենակիցներ, այս ծերուկ տէտէին ըսածին պէս, մեր մէջ գտնուող անձը Էնվէր փաշան է: Հեռաւոր ճամբաներէ հոս եկած փաշան մեզի ցոյց պիտի տայ աշխատելու եղանակները: Ինշալլահ, ազատութիւն պիտի պարգեւէ մեզի: Եթէ օրին մէկը յաջողինք, այն ատեն պիտի իմանաք թէ Էնվէր փաշա այս գիւղին մէջ բնակած է:

Էնվէր փաշա ալ յուզուեցաւ այս խօսքերէն, եւ ուզեց խօսիլ, բայց թարգմանի պէտք կար: Շահ Սուլթան շարունակեց իր խօսքը.

— Մենք ընկերներ ունինք Տէօշէմպէի, Ֆէրկանայի եւ նոյն իսկ Խիվէի մէջ: Ինշալլահ, մեր ազատութիւնը ձեռք պիտի բերենք:

ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐ Կ'ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԻՆ ՋԻՆ. ՅԱՌԱՋԽԱՂԱՑՈՒՄԻ ՀԱՄԱՐ

Շահ Սուլթանի կէս ժամ տեւող խօսքերը յուզման մատնեցին գիւղացիները: Ամէն ոք Էնվէր փաշայի կը նայէր: Թէյարանը հետզհետէ կը լեցուէր, ու ոտքի վրայ կենալիք տեղ չկար: Շահ Սուլթանէն յետոյ ծերուկը ըսաւ.

— Ուրեմն, որբ մնացած տղուս վրէժը պիտի լուծես: Եթէ ծեր չըլլայի ու կարենայի հրացան կրել, փոքր արտս ձգելով քովդ կուգայի: Մեղք որ..:

Ծերունին խօսքը չաւարտած, ամէն կողմէ հարցումներ կը տեղային.

— Ձեզի հետ միասին պայքարելու համար ի՞նչ ընելու է:

— Ես երեք ամիսէ ի վեր զաւակներէս հեռու կ'ապրիմ: Որովհետեւ բոլշեւիկները գրաւեցին մեր բնավայրը:

— Ինը ամսուան յղի կինս երեսի վրայ ձգելով խոյս տուի:

Ամէն մարդ իր վիշտը կը յայտնէր, ու կը հարցնէր թէ ի՞նչ պայմաններով պիտի կռուէին Էնվէր փաշայի կողքին:

Փաշային աչքերը լեցուած էին: Ի վերջոյ, ըսաւ ան, համբերութիւնը սպառած.

— Ընկերնե՛ր, մեր թեւերը բաց են անոնց համար, որոնք կ'ուզեն մեզի հետ գալ:

Այս խօսքը ամէնուն կողմէ ծափահարուեցաւ: Ամէն ոք կ'ուզէր կամաւոր արձանագրուիլ:

Այդ միջոցին ներս մտած վայելուչ երիտասարդ մը Էնվէր փաշայի մօտ գնաց ու ըսաւ.

— Ես գիւղին ուսուցիչն եմ: Հոս լսած խօսքերս հմայեցին զիս: Յաջողութիւն կը մաղթեմ այս ձեռնարկին:

Էնվէր փաշա այդ երիտասարդին երեսը նայելով սա պատասխանը տուաւ.

— Քանի որ ուսուցիչ էք, Հիւսիսային Թուրքեստանի մեծ բանաստեղծին խօսքերը լաւ գիտնալու էք: Իր ոտանաւորը մտքէս ելած է, բայց սա իմաստով բան մը գրած է. «Աշխարհի մէջ ամէնէն մեծ հաճոյքը եւ գեղեցկութիւնը իմ ազգիս ու հայրենիքիս մէջ են: Անոր ծառայելով կը գտնեմ բուն սէրը եւ հաճոյքը: Որովհետեւ այս սէրը կը գտնեմ ազգին ու հայրենիքին ծառայութեան մէջ:

— Այո՛, այդ ոտանաւորը շատ լաւ գիտենք, ըսաւ երիտասարդը յուզուած:

Յետոյ, ուսուցիչը խօսեցաւ 1916ի յեղաշրջման, պատմական դէպքերու եւ Թուրքեստանի անցուդարձերի մասին: Էնվէր փաշա օգտուեցաւ այդ տեղեկութիւններէն, որովհետեւ իրեն անծանօթ դէպքեր ալ կային:

Յետոյ Շահ Սուլթան առանձին տեսակցութիւն մը ունեցաւ Էնվէր փաշայի հետ: Ու խօսքը ներկաներուն ուղղելով ըսաւ.

— Ընկերնե՛ր, մեզի հետ գալու փափաք ունեցողներուն անունները պիտի գրեմ: Նախ զէնք ունեցողները պիտի արձանագրեմ, որովհետեւ քիչ զէնք ունինք: Անոնք ալ ընկերներու պիտի բաժնենք:

Ամէն կողմէ ձայներ կը բարձրանային: Շատեր կ'ուզէին կամաւոր արձանագրուիլ: Յետոյ կը հասկցնէին թէ ե՞րբ ճամբայ պիտի ելլէին: Որոշուած էր յաջորդ օրը մեկնիլ:

Էնվէր փաշա հիացումով կը դիտէր այս տեսարանը: Ասիկա պատասխան մըն էր ամէն անոնց, որոնք կը կարծէին թէ այդտեղի ժողովուրդը մոռցած էր անկախութիւնը, երկար ատեն ցարական գերութեան տակ ապրած ըլլալուն: Երկրին ամէն կողմերը կը տեսնուէր ազատագրումի այդ շարժումը:

(Շար.)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ — յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՖՐԱՆՍԱ

Պատերազմը պիտի շարունակուի՞

Անընդհատ կը շարունակուի սպանիական արտագաղթը դէպի Ֆրանսա: Հազարաւոր բազմութեանց հետ, Ֆրանսա կը փոխադրուին նաեւ պատերազմական նիւթեր եւ գեղարուեստական հարստութիւններ: Առջի օր սահմանագլուխէն անցան 11 կառք ձոյլ ոսկի եւ արծաթ, խոշոր թնդանօթներ, քակուած օդանաւեր, 200 հակօն ռազմամթերք, բազմաթիւ գնդացիրներ եւն.: Ֆրանսա եկած են նաեւ 700 կամաւորներ միջազգային վաշտերէն, հրամատարութեամբ բոլշեւիկ երեսփոխան Մարթիի:

Միեւնոյն ատեն կը շարունակուի ազգայնական զօրքին յառաջխաղացութիւնը: Ազգայնականները գրաւեցին երկու քաղաք սահմանագլուխին վրայ: Հանրապետական զօրքը ամբողջովին պարպեց Ֆիկուէրասը: Կարգ մը հանրապետական մարտանաւեր Թուլոն ապաստանած են:

Վերջին լուրերու համաձայն, հանրապետական կառավարութիւնը որոշած է շարունակել պատերազմը, իբրեւ կեդրոն ունենալով Մատրիտը եւ Վալենցիան: Արտաքին նախարարը, Ալվարէզ դէլ Վայօ, որ Սպանիա վերադարձած էր վարչապետին հետ, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ առջի օր.

— «Մեր կառավարութիւնը վճռած է մինչեւ ծայրը շարունակել պայքարը: Կեդրոնական շրջանին մէջ մենք ունինք այնպիսի միջոցներ որոնց շնորհիւ կրնանք պայքարը երկարել ամիսներով: Հակառակ կացութեան ծանրութեան, մենք վստահ ենք վերջնական արդիւնքի մասին, որովհետեւ ամբողջ ժողովուրդ մը մեզի կը հետեւի»:

Վարչապետը եւ երեսփ. ժողովին նախագահն ալ նոյնիմաստ յայտարարութիւններ ըրած են: Հակառակ այս յայտարարութեանց, մասնաւորապէս Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ ձեռնարկներ կը տարուին, հաշտութիւն գոյացնելու համար: Երկու կառավարութիւնները տրամադիր են ճանչնալու զօր. Ֆրանքոյի պատերազմի հանգամանքը: Նախկին նախարար Պ. Լէօն Պէրար, որ Զօր. Ֆրանքոյի մօտ ղրկուած էր, Փարիզ վերադարձաւ լաւագոյն տրամադրութեամբ:

*** Ֆրանսա հասած հանրապետական զինուորները աստիճանաբար կը տեղաւորուին Արժէլէս սիւր Մէրի մէջ, ուր երկրորդ բանակատեղի մը կազմակերպուած է: Արդէն իսկ տեղաւորուած են աւելի քան 20,000 զինուորներ: Առ նուազն 270,000 կը հաշուեն գաղթող Սպանիացիներուն թիւը, փախստական թէ զինուոր, իսկ ասոնց մէկուն համար օրական ծախք կը նախատեսուի առ նուազն չորս ֆրանք: Փայտէ խրճիթներ կը շինուին, փախստականները պատսպարելու համար: Ամէն կողմ հանգանակութիւններ կը կատարուին եւ արտասահմանէն ալ օգնութիւն կը հասնի, բայց թշուառութիւնը աննկարագրելի է: Քանի մը հազար զինուորներ Զօր. Ֆրանքոյի մօտ երթալու տրամադրութիւն յայտնած ըլլալով, Սպանիա փոխադրուեցան:

*** Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ Հիթլէր կը ջանայ չափաւորել Մուսոլինիի պահանջները, առանց սակայն վհատեցնելու: Գերմանիոյ արտաքին նախարարութեան օրկանը կը բացատրէ թէ անցեալ դեկտեմբերի ֆրանքօ-գերմանական յայտարարութենէն վերջ, Ֆրանսա պատճառ չունի վախնալու իր կենսական շահերուն համար: Փարիզի մէջ կը կասկածին թէ Զօր. Ֆրանքօ պիտի գրաւէ Մինորքա կղզին, ինչ որ մտահոգութիւն կը պատճառէ Փարիզի մէջ:

*** Իտալիոյ արտաքին նախարարը, Կոմս Չիանօ, ունկնդրութեան ընդունելով անգլիական դեսպանը, նորէն հաւաստեց թէ Իտալացիները պիտի հեռանան Սպանիայէն, երբ վերջանայ պատերազմը: Դեսպանը այս դիմումը կատարած էր իբրեւ հետեւանք անգլիական թերթերու հրատարակութեանց, որ կ'ըսէին թէ Իտալացիները պիտի հեռանան, քաղաքական յաղթանակն ալ ապահովելէ վերջը:

Այս առթիւ, Մուսոլինիի թերթը կը պահանջէ որ Զօր. Ֆրանքոյի վերադարձուին Սպանիայէն Ֆրանսա փոխադրուած ոսկիները: Ցետոյ կը դանգատի թէ 200,000 կարմիր զինուորներ կ'ընդունուին Ֆրանսայի մէջ, ինչ որ սպառնալիք մը կը կազմէ Զօր. Ֆրանքոյի համար:

552,000,000 տոլար վարկ, 5500 օդանաւ

Մ. Նահանգներու ծերակոյտին զինուորական յանձնաժողովը Փետրուար 7ին վաւերացուց նախագահին պահանջած սպառողական վարկը՝ 550,000,000 տոլար, որուն մեծ մասը պիտի յատկացուի օդանաւային սպառազինութեանց: Կառավարութիւնը որոշած է 2320էն 5500ի բարձրացնել ռազմական օդանաւերու թիւը: Միեւնոյն ատեն պիտի պատրաստուին քան հազար օդանաւորդներ:

Մ. Նահանգներու կառավարութեան այս ծրագիրը մեծ ուշադրութիւն գրաւած է Եւրոպայի մէջ, ուր միշտ պատրուակներ կը փնտռեն, զինարշաւը շարունակելու համար:

Ծովային եւ օդանաւային ուժերուն հետ, Ամերիկա պիտի աւելցնէ նաեւ ցամաքային բանակը, 165,000էն բարձրացնելով 205 հազարի: Օժանդակ ուժերու թիւն ալ պիտի բարձրանայ 400,000ի, խաղաղութեան ատեն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՅՆ. 30Ի ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻՆ առթիւ, Երեսփ. ժողովը 264ի դէմ ձայնով մերժեց ընդհ. ներման առաջարկը, եւ քուէարկեց ուրանաձեւ մը, որուն համաձայն կառավարութիւնը ներում պիտի շնորհէ իր յարմար դատած եղանակով: Այս ծրագրին դէմ ճառ մը խօսեցաւ Պ. Լէօն Պլում, մեծ աղմուկ յարուցանելով: Ուրիշներ ալ առարկեցին, բայց Պ. Տալատիէ վստահութեան խնդիր յարոյց երկու անգամ, եւ քուէարկել տուաւ իր նախընտրած բանաձեւը:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ հրէական եւ արաբական պատուիրակութեանց խորհրդաժողովը բացուեցաւ Լոնտոնի մէջ: Արաբները մերժեցին նստիլ նոյն կլոր սեղանին շուրջը: Պ. Չէյմպըրլէն հարկադրուեցաւ երկու անգամ բացման ճառ խօսիլ, տարբեր սրահներու մէջ: Երբ հրեայ պատուիրակութեան անդամները վարչապետին ներկայացուէին պաշտօնապէս, տեսնուեցաւ որ Արաբները բացակայ են: Կառավարութիւնը ամէն միջոց կը փորձէ, միեւնոյն սեղանին շուրջը հաւաքելու համար երկու պատուիրակութիւնները: Պ. Չէյմպըրլէն իր ճառերուն մէջ բացատրեց թէ իր գործը պիտի ըլլայ համաձայնութիւն մը գոյացնել, հաւասարութեան հիմանց վրայ:

ԱՆԳԼԻՈՅ երեսփ. ժողովին մէջ բաղձանք յայտնուեցաւ որ Պ. Չէյմպըրլէն նախագահ Րուզվէլթի այցելէ, ինչպէս այցելեց Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի: Վարչապետը հաւանութիւն յայտնեց, բայց դիտել տուաւ թէ այնքան զբաղած է որ չի կրնար ամերիկեան ճամբորդութիւն մը եւս կատարել: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ վարչապետը հակառակ չէ Ամերիկա երթալու, եթէ 1. Վստահ ըլլայ որ Գերմանիա եւ Իտալիա պիտի չօգտուին իր բացակայութենէն, նոր տագնապ մը ստեղծելու համար: 2. Եթէ Նախագահ Րուզվէլթ զինք հրաւիրէ:

ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ յեղափոխականներու դատավարութիւնը սկսաւ Լոնտոնի մէջ: Այս առթիւ ընդհ. դատախազը կարդաց գաղտնի տեղեկագիր մը, որուն համաձայն պիտի խափանուէր սպառազինութեանց շինութիւնը, պայթուցիկներով եւ հրդեհներով:

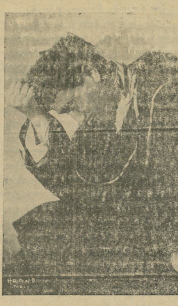
ԷՆԿԻԽՐԻԻ ֆրանսական նոր դեսպանը, Պ. Մասիլի, փառաւոր ընդունելութիւն մը սարքեց յունուար 28ին: Այս առթիւ ցուցադրուեցաւ Տալատիէի այցելութեան շարժանկարը՝ դէպի Քորսիքա եւ հիւսիսային Ափրիկէ:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Լիոնի եւ Շրջաններու Մասնաճիւղի Ընդհանուր ժողովը 12 Փեր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Տէսին, Պ. Կարօ Օհանեանի սրճարանին ներքնայարկը: Խիստ կարեւոր օրակարգ: ճարբ տըճօմպաբ-աճիզործողութեանց համար զինուորական վկայականները միասին բերել:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պուլվար Օտտոյի Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղը շնորհակալութիւն կը յայտնէ իր թաղեցիներուն որոնք 650 ֆրանք հանգանակեցին Նոր Տարիի առթիւ չքաւոր ընտանիքներու համար:

ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ ՍՕՍԻ ԴԵՐԻՆ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԽՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Կոլիւն» ակումբին մէջ:

Գաւառ

ՍԷՆ ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) «Ակնունի» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը 10 Փետրուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը՝ 11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30-ին: Կարեւոր օրակարգ:

Հրապարակային դասախօսութիւն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ «ՌԱԶՄԻԿ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

12 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Մէզօն Գուղաքի սրահին մէջ, 65 Պուլվար Ֆօնըճէ

Կը խօսի ընկեր ԻՇԽԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ Խորհրդ. իշխանութիւնը եւ Հայաստան

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԽՄԲԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

ԸՆԿԵՐ Մ. ՎՐԱՑԵԱՆԻ ՄԵԿՆՈՒՄԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. (ՐԱՖՖԻ» խումբին կողմէ

11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին 8 Ռիւ Պօսիւէ, մէթրօ Փուասոնիէռ:

Մասնակցութեան համար 6 ֆրանք (խմիչք եւ անուշեղէն միասին):

Հայ Մշակութային Միութիւն, ՄԱՐՍԷՅԼ

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան:

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 10 Փետրուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 5 Ռիւ տը լ'Էքլիզ», Մարսէյլ: Կը խօսի Պ. ԱՐՏԱՇԷՍ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ: Նիւթ՝ «Երաժշտական արուեստը»: Ջութակով պիտի ներկայացնէ նիւթը: Սրահի տաքութիւնը ապահովուած է:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ Բարեգործականի սրահին մէջ, 202 Rue Boileau

Հայկական պար՝ փոքրիկներու կողմէ եւ զանազան անակնկալներ: Ուրախ եւ հաճելի մթնոլորտ: Ճոխ պիւֆէ գիւրամատչելի գիներով:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի Սանուց Միութիւնը, հովանաւորութեամբ Մասնաճիւղի վարչութեան, տեղիս Թաղապետարանի սրահին մէջ՝ 148 Rue P. Vaillant Couturier, 12 Փետրուար, Կիրակի, ժամը 3ին կը ներկայացնէ՝

Յ. Թումաճեանի ԱՆՈՒՇ օփէրէթը

Բեմավար՝ Ս. Միութեան, վարիչ՝ Պ. Սահակ Յովհաննէսեան: Երաժշտական բաժինը կը վարէ՝ Պ. Քէշիշեան:

Մուտք՝ 7, 5, 3, փոքրերու՝ 2 ֆրանք:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԴԵՐԱՍԱՆ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

ՍԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ ԵՒ ԾԱՆՕԹ ՈՒԺԵՐՈՒ

12 Փետրուար, Կիրակի ցերեկ ժամը ճիշդ 3ին

Théâtre Renée Maubelի մէջ

Թիւ 4 à 10 Rue de L'Orient, Paris (18) Metro Blanche կամ Abbesses

ԿԸ ԲԵՄԱԴՐՈՒԻ Պ. ՊՌՕՇԵԱՆԻ ՍՕՍ ԵՒ ՎԱՐԴԻԹԵՐ

(երաժշտական տրամ 4 արար)

Ընտիր նուագախումբ ղեկավարութեամբ Պ. ՌԱՖԱՅԷԼԵԱՆԻ:

Այժմէն փութացէք ապահովել ձեր տոմսակները: Մուտք՝ 8, 10, 15 եւ 20 ֆրանք: Տոմսերը կը ծախուին՝ Նկարատուն ՀՐԱՉԵԱՆ, 6, Rue Lamartine, Paris, ԱՐԱՐԱՏ, ՔՈՆՍԹԱՆԹԻՆՕՊԼԸ, ՇԻՐԱԿ նպարատուները, Rue Trèvise: Գրատուն ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ, եւ «ՅԱՌԱՋ»ի ու «ԱՊԱԳԱՅ»ի խմբագրատուները:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑԻ ԱՌԹԻՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

12 ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3-7

173 Ave. Aristide Briand, Cachan (Seine)

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. ԼԵՒՈՆ ՉՈՐՄԻՍԵԱՆ ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐ

Կը հրաւիրուին անխտիր Տարօնի բոլոր հայրենակիցները եւ հայկական աւանդութիւնները սիրող հայրենակիցները:

Մասնակցութեան համար 5 ֆրանք:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Denfertէն առնել Sceauxի գիծը եւ իջնել arrêt Bagneux:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՅԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

19 Փետրուար, Կիրակի ժամը ճիշդ 15ին «Պէշիքթաշլեան» թատերասրահին մէջ, 26 Rue Troyon, Sèvres. Métro: Pont de Sèvres:

Կը ներկայացուի «ԱՆԽԾԵԱԼԸ» (վերածում Շիլլէրի «Աւազակներուն») եւ երգիծական զաւեշտներ՝ Flageolet եւ La scuola del Solfeggio:

Տոմսերու գինն է՝ 10 եւ 7 ֆրանք

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Պ. Սահակեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Այրի Տիկին Եղիսաբեթի եւ հայրենակից Անդրանիկ Հայրապետեանին իրենց ամուսնոյն եւ եղբօր՝ հայրենակից ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ եւ կ'ողբան երիտասարդ հայրենակիցին մահը:

Մարսէյլ

×

Տէր եւ Տիկին Մ. Սարգիսեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Այրի Տիկին Եղիսաբեթի եւ հայրենակից Անդրանիկ Հայրապետեանի եւ իրենց պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ եղբօր՝ հայրենակից ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

Մարսէյլ

×

Տէր եւ Տիկին Մ. Դարբինեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Այրի Տիկին Եղիսաբեթի եւ հայրենակից Անդրանիկ Հայրապետեանի եւ իրենց պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ եղբօր՝ հայրենակից ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

Մարսէյլ

×

Սէն-Լուի (Պուլվար Օտտօ) հոգաբարձութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Այրի Տիկին Եղիսաբեթի եւ Պ. Ա. Հայրապետեանի եւ իրենց պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ եղբօր՝ ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

×

Տէր եւ Տիկին Գ. Ամերիկեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Այրի Տիկին Եղիսաբեթի եւ հայրենակից Անդրանիկ Հայրապետեանի եւ իրենց պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ եղբօր՝ հայրենակից ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

Մարսէյլ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Աւետիս Զատիկեան կամ Եազըճեան, կը փնտռէ իր ազգականները Մանուէլ, Բենօ եւ Վահան Գայթմազեան եղբայրները (Եօզկատի Մէնթէշ գիւղացի), որոնք 1928ին եղած են Հարաւային Ամերիկայի Պուէնոս-Այրէս քաղաքը: Կը խնդրուի հայրենակից գիտցողներէն իմացնել Աւետիս Զատիկեանի 15 Rue Wilson, Décines (Isère) France: Կը խնդրուի «Արմենիա» թերթէն արտատպել:

ԾԱԽՈՒԻ Է

Փոքրիկ հողամաս մը, 8,30 մէթր ճակատ եւ 18 մեթր խորութիւն հարթ, ամէն յարմարութիւններով: Պայմաններու համար դիմել՝ Արգուեան, 10 allée de L'Isle, Clamart (Seine) Hôpital Perreyի ճիշդ դիմացը:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 10 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
VENDREDI 10 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3961 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Ջուիցերիոյ մեր աշխատակիցը դառնօրէն կը գանգատի որ ֆրանսերէն ամսագիր պիտի հրատարակուի Փարիզի մէջ, նախաձեռնութեամբ նորահաս երիտասարդներու :

— «Ցաւալին այն չէ որ խումբ մը ֆրանսախօս երիտասարդներ ձախող գաղափարը ունեցած ըլլան «Հայաստան»ը հրատարակելու: Տխրեցնողը, յուսահատեցնողը այն է որ այդ ձեռնարկը քաջալերանքի խօսքեր կը գտնէ ձեր յունուար 24ի խմբագրականով :

... Ուրեմն 15 տարի Եւրոպայի պողոտաներուն վրայ թափառելէ վերջ, այս լուծումը միայն հայկական մի՞տքը կրցաւ գտնել,— այնքան վտանգաւոր: Ուրեմն հայ «ստեղծագործ» միտքը պարպուած, ամլացա՞ծ է: Թէ ոչ կը փորձէք «նմանաբուժութիւն մը», ինչպէս կ'ընեն բժիշկները՝ անհատներու վրայ: Կարելի՞ է խանասորի արշաւանքը ֆրանսերէնով պատմել ու խանդավառել երիտասարդութիւնը: Եւ կամ փորձեցէք ֆրանսերէն պատմել Առիւծ Գեւոյի պատմութիւնը (*Զարթօնք*), պիտի տեսնէք որ տափակութիւն մը յառաջ պիտի գայ: Թերեւս Մովսէս Խորենացին կարելի ըլլայ սորվիլ ֆրանսերէնով, բայց Սիամանթօն, Վարուժանը, Ահարոնեանը կարելի չէ ֆրանսերէնով կարդալ եւ մանաւանդ զգալ: Ուրիշ լեզու մը խօսիլը ուրիշ ոգի մը առնել է, ինչպէս բսած է Կարոլոս Ե.»:

Եւ դեռ ուրիշ դիտողութիւններ, որոնք միեւնոյն վրդովումը կը յայտնեն .

— «Այն երիտասարդները որոնք ժամանակ գտեր են դժուարին գիտութիւններ եւ օտար լեզուներ ուսանելու, եթէ կամք ունենային անպատճառ հայերէն ալ կը սորվէին, ինչպէս շատ մը հայաստանցիներ օտարներ սորվեր են: Անոնք չեն սորված, որովհետեւ իրենց ըսեր են.— «Ինչի՞ կը ծառայէ հայերէնը»: Այդպիսիները ուծացածներ են, որոնց ոչ ֆրանսերէն «Հայաստան»ը, ոչ դուք, ոչ ալ ես կրնանք բան մը ընել»:

Հատուած մը եւս, իբրեւ լրացուցիչ .

— « Մեր գլխաւոր պակասը *կազմակերպութեան* չգոյութիւնն է: Տեսէք, Դաշնակցութեան մէջ ուր կայ կազմակերպութիւն, երիտասարդութիւնը ի՞նչպէս է: Դաշնակցութեան ժողովները ֆրանսերէ՞ն կ'ընէք, ատենագրութիւնները ֆրանսերէ՞ն կը բռնէք: Ինչո՞ւ համար կարելի չըլլար այդպիսի կազմակերպութիւն մը ընդարձակել, յանուն ազգապահպանման »:

Մեր աշխատակիցը ուրիշ խորհրդածութիւններ ալ կ'ընէ, միեւնոյն ատեն առաջարկ մը ներկայացնելով: Այդ մասը կը վերապահենք յառաջիկային, աւելի հանգամանօրէն քննելու համար :

Ընթերցողները պիտի յիշեն,— ֆրանսերէն «Հայաստան»ի հրատարակութիւնը ծանուցած ատեն, յայտներ էինք թէ «անխառն գոհունակութիւն մը չէ որ կը պատճառէ այս ձեռնարկը»:

Եւ, պարզելով անոնց իրականութիւն մը, դիտել կուտայինք թէ՝ «երբ ցանկալին ժայռերու կը զարնուի, հարկադրուած ենք փորձել կարելին: «Բոլոր կարելի միջոցները»:

Մեր աշխատակիցը իր արդար դառնութեան թափին մէջ, կ'անտեսէ այդ իրականութեան կարգ մը երեսները :

Առաջին,— *Ոչ նորութիւն է, ոչ ալ հրաշագործ միջոց մը՝ օտարալեզու հրատարակութիւնը՝ յանուն սերունդի փրկութեան: Պարզապէս* կարելի միջոցներէն մէկն է, *լրացնելու համար պահանջ մը որ գոյութիւն ունի հակառակ մեր կամքին:*

Երկրորդ.— *Այն երիտասարդները որ ձեռնարկած են այդ գործին, հայերէն գիտեն: Կը գրեն ալ: Բայց, ոչ իսկ հարիւրին տասը կը կազմեն անոնք, բաղդատելով իրենց սերունդի համրանքին հետ: Արդ, ի՞նչպէս պիտի կրնաս հարիւրին 10-20 եւս փրկել միւս բազմութենէն, որ 8 - 10 տարեկանին հոս դպրոց գացած, մոռցեր է ոչ միայն հայերէնը, այլեւ թերեւս իր ծագումն անգամ: («Ինչո՞ւ»ն եւ «ինչպէս»ը տարբեր խնդիր է: Մենք իրականութիւնն է որ կը քննենք) :*

Երրորդ.— *Նոյնիսկ անոնք որ հայերէն գիտեն կամ կը սորվին, ասպարէզ կը փնտռեն գործելու, իրենց ստացած գիտելիքնե*րը արժեցնելու: *Եթէ անոնք անդամ են կուսակցութեան մը, օրինակ՝ Դաշնակցութեան, շատ ալ դժուարութիւն չեն քաշեր: Աստիճանաբար կը վարժուին: Իսկ միւսնե՞րը:*

Բոլորովին տարբեր հնոցի մը մէջ թրծուած բայց տակաւին ունեցած հըլլալով, այս վերջինները տրամադիր են գործելու, «իւրովսանն ծառայելու»: Բայց... Մէկ հարուածով անտեսե՞նք, թէ փորձենք լաստ մը երկարել, որպէսզի կարենան փրկուիլ: Ամէն պարագայի մէջ, պահել իրենց հոգեկան կապը՝ այս ժողովուրդին հետ:

Չորրորդ.— *Օտարալեզու հրատարակութիւնը քարոզչական ձեռնարկ մըն է նաեւ օտարներու համար:*

Այս տղաքը դաստիարակուած ըլլալով Ֆրանսայի ճեմարաններուն եւ համալսարաններուն մէջ, ունին բազմազգի տարեկից–ներ, որոնց կրնան ծանօթացնել մեր ժողովուրդը՝ իր արժէքներով, ինչպէս եւ Հայկական Դատը:

Անշուշտ պէտք է հսկել որ ֆրանսերէն հրատարակութիւնը նպատակ մը չդառնայ այս երիտասարդներուն համար, այլ պարզապէս միջոց մը: Կարելի է թելադրել նաեւ որ հայերէնի բաժին մըն ալ ունենայ «Հայաստան»ը: (Արդէն ունի հայերէնի դասընթացք մը, մայրենի լեզուն սորվեցնելու համար նորահասներուն) :

Շարունակենք մեր խորհրդածութիւնները , ներկայացնելով մեր աշխատակցին միւս դիտողութիւնները :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՓՈՒԹԱՑՆԷ ԶԻՆԱՐՇԱՒԸ ԻԲՐԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ԼՈՆՏՈՆԻ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ

« Ինֆորմացիոնէ Տիփլոմաթիքա», Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան պաշտօնաթերթը, զեկոյց մը հրատարակեց, իբրեւ անուղղակի պատասխան Անգլիոյ վարչապետին վերջին ազդարարութեանց՝ անգլեւֆրանսական զինակցութեան մասին: Այս օրկանը յոռետես տրամադրութիւն մը կը մատնէ այս անգամ, դիտել տալով թէ Պ. Չէմպըրլէնի յայտարարութիւնը անակնկալ մը չէր Իտալիոյ համար եւ մեղադրելով Ֆրանսացիներու խանդավառութիւնը: Կ'ըսէ թէ Իտալիա շատոնց գիտէր որ իրական զինակցութիւն մը հաստատուած է Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ: Յետոյ կը շարունակէ .

— « *Այս ճշմարիտ զինակցութեան հանգամանքը բնականաբար պաշտպանողական է: Բայց աւելորդ է պարանքներ ունեցանել այդ բառին նշանակութեան մասին: Առ այժմ կարելի է մէկդի դնել այն տեսակէտը թէ այս իրական զինակցութիւնը կը ձգտի կանխարգել կամ նախայարձակ պատերազմ մը սարքել միահեծան պետութեանց դէմ. այլապէս անիմաստ պիտի դառնային ապրիլ 16ի անգլեւիտալական եւ դեկտեմբեր 6ի ֆրանքեւգերմանական համաձայնութիւնները: Բայց եւ այնպէս, անխոհեմութիւն պիտի ըլլար երաշխաւորել ապագան: Հռոմի պատասխանատու շրջանակներուն կարծիքն այն է թէ, շարունակելով հանդերձ խաղաղասիրական քաղաքականութիւն մը վարել, Իտալիա միայն մէկ եզրակացութիւն կրնայ հանել այս պարագայէն,— փութացնել եւ կատարելագործել ազգին զինուորական պատրաստութիւնը: Այդ ճիգը պիտի կատարուի* »:

Իտալիոյ մէջ կը կարծեն թէ ոչ միայն իրական, այլեւ ստորագրուած *զինակցութիւն մը գոյութիւն ունի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ :*

**** Անգլիոյ երեսփ. ժողովին անցի օրուան նիստին մէջ նորէն հարցումներ ուղղուեցան կառավարութեան, իմանալու համար թէ իտալական զինուորները իսկապէս պիտի քաշուի՞ն Սպանիայէն, երբ պատերազմը վերջանայ: Այս առթիւ ուշադրութեան յանձնուեցան իտալական մամուլին վերջին հրատարակութիւնները, որոնց համաձայն Իտալացիները պիտի չքաշուին, մինչեւ որ քաղաքական յաղթանակն ալ ապահովուի :*

Պ. Չէմպըրլէն փոխանակ ուղղակի պատասխանելու գրուած հարցին, յայտարարեց .

— « *Մամուլին հրատարակութիւնները անպատճառ երկրին կարծիքը չէ որ կը ներկայացնեն* »:

Հարցապնդող երեսփոխանը, ընկերվարական ,գոհ չմնալով կրկնեց.— « Կառավարութիւնը կը կարծէ՞ թէ իտալական կառավարութիւնը յանձն առած է քաշել իր զօրքը, երբ թշնամութիւնները վերջանան»:— «Այո», պատասխանեց վարչապետը, չոր ու ցամաք :

Հակառակ այս յայտարարութեան, իրազեկներ կը կարծեն թէ Պ. Չէմպըրլէն մեծապէս ազդուած է իտալական մամուլին հրատարակութիւններէն, իսկ Անգլիոյ ընդդիմադիրները միշտ յոռետես են :

Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ Զօր. Ֆրանքօ պիտի վերահաստատէ Պուրպոնեան միապետութիւնը, երբ գրաւէ Մատրիտը:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆՈՐ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ

Բ նակցութիւններ Զօր Ֆրանքոյի հետ

Անգլիական ծովապետութիւնը չորեքշաբթի օր Մինորքա կղզին ղրկեց մեծ յածանաւ մը, որուն մէջ կը գտնուէր Զօր. Ֆրանքոյի մէկ պատուիրակը: Այս ձեռնարկին նպատակն էր համոզել Մինորքայի հանրապետական պահակազօրքը որ Զօր. Ֆրանքոյի յանձնէ կղզին, խաղաղ բանակցութիւններով: Այս կղզին, որ ռազմագիտական կեդրոն մը կը կազմէ Միջերկրականի մէջ, պատերազմին սկիզբէն ի վեր կը գտնուի հանրապետական կառավարութեան ձեռքը: Անգլիա եւ Ֆրանսա կը վախնան որ Իտալացիները կրնան Մինորքան ալ գրաւել, իրենց ձեռքն ըլլալով դրացի կղզին՝ Մայորքա: Ուրեմն Անգլիա ամէն միջոց կը փորձէ, որպէսզի Մինորքան յանձնուի Սպանիոյ ազգայնականներուն, առանց դիմադրութեան: Ատոր համար ալ անգլիական մարտանաւ մը տրամադրած է, քանի որ Զօր. Ֆրանքոյի մարտանաւերը կրնան ռմբակոծուիլ ճամբան :

**** Նախկին նախարար Պ. Լէոն Պէրառ, որ Զօր. Ֆրանքոյի մօտ ղրկուած էր մասնաւոր պաշտօնով, անցի օր իր զեկուցումը ներկայացուց արտաքին նախարարին եւ վարչապետին: Իր տպաւորութիւնն այն է թէ Զօր. Ֆրանքօ կը սպասէ որ Ֆրանսա իրաւապէս ճանչնայ իր կառավարութիւնը եւ դեսպան մը նշանակէ, ուրիշ որ եւ է բանակցութենէ առաջ: Կը կարծուի թէ Ֆրանսա պիտի փութացնէ իր որոշումը, նկատի առնելով միջազգային կացութիւնը եւ Սպանիոյ փախստականներուն եւ զօրքին խուժումը: Զօր. Եօրտանա, Զօր. Ֆրանքոյի արտաքին նախարարը, ամէն հաւաստիք տուած է թէ իտալացի զինուոր պիտի չմնայ Սպանիոյ մէջ, պատերազմէն վերջը եւ թէ Իտալացիներ պիտի չմասնակցին ազգայնական յառաջխաղացութեան դէպի ֆրանսական սահմանագլուխը: Արդարեւ, երէկ իտալացի զինուորները հանուեցան բա –*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԼՈՅՍ ՄԸ «ԼՈՒՍԱԲԵՐ»ԷՆ

Հայրենակցականները քիթ - բերան կ'ընեն, ամէն անգամ որ կը յիշեցնենք իրենց հիմնական մեղքը,— մանր - մանր ճիւղաւորում՝ տասնորդական նոտորակներու պէս :

Չէր բաւեր որ հայրերը բաժնուեր էին քաղաքներու, գիւղերու եւ թաղերու, որդիներն ալ սկսան «Երիտասարդաց»ներ հիմնել ծննդավայրի անունով :

« *Ցառաջ* »ի բերանը մազ բուսաւ, թելադրելով, յանձնարարելով, աղաչելով որ գոնէ նահանգներու, շրջաններու վրայ բաժնուին,— 1. Վեց նահանգներ.— 2. Կիլիկիա.— 3. Սեւծով :

— Պարապ տեղը կը յոգնիս, կ'ըսէր փորձառու հայրենակից մը: « Ջուր ջաղք եւ անօգուտ վաստակ »:

— Եւ սակայն, ո՞ւր կ'երթար մեր վիճակը, եթէ վհատէինք առաջին յուսախաբութեան առջեւ: Գրելով - գրելով, խօսելով - խօսելով, կա'մ Հայրենակցականները խելքի կուգան եւ կամ մեր խելքն ալ կը դառնայ... վերաշինաց :

Բանավէճը պիտի շարունակուէր մինչեւ իրիկուն, երբ թղթաբերը անտիս մը բերաւ հեռաւոր Ամերիկայէն: Թերթ մը, անտարբեր անունն ալ վըրան,— «*Լուսաբեր*»:

Իբրեւ պաշտօնական օրկան «Սեբաստացիներու հայրենակցական միութեան կեդրոնական վարչութեան », « *Լուսաբեր* » իր Բ. տարուան Ա. թիւին մէջ (**1939** յունուար) հրատարակած է խմբագրական մը, հետեւեալ խորագրին տակ.— «*Ուժերու կեդրոնացում եւ արդիւնաւոր օգտագործում* »:

Ի՞նչ կ'ըսէ,— ճիշդ այն ինչ որ կը քարոզէ «*Ցառաջ*», տարիներէ ի վեր,

— « *Համաշխարհային պատերազմէն առաջ հասկնալի էր անջատ - անջատ Հայրենակցականներու գոյութիւնը: Քաղաքն իր առանձին պահանջներն ունէր, ամէն գիւղ իր առանձին պահանջները: Անոնց որոշ չափով գոհացում տալու համար քաղաքը՝ իրեն համար, գիւղերն՝ իրենց համար ունէին իրենց առանձին կազմակերպութիւնները, կրթական, բարեգործական եւայլն: Նոյն պահանջները եւ զանոնք գոհացնելու համար կազմակերպուած անջատ - անջատ Հայրենակցականները, Վերաշինացները, Կրթասիրացները հաւանաբար այսօր ալ արդարացնէին իրենց գոյութեան իրաւունքը, եթէ նախապատերազմեան հայութեան գէթ մէկ փոքր տոկոսը մնացած լինէր Սեբաստիոյ, ինչպէս նաեւ Հայաստանի այլ մասերուն մէջ :*

« *Դժբախտաբար Հայաստան դատարկուեցաւ իր հայ բնակչութենէն: Սեբաստիան, լինելով Հայաստանի կարեւոր մէկ մասը, չազատեցաւ անոր ճակատագրէն: Եւ այսօր Սեբաստիոյ նահանգին բնակչութեան մէկ փոքր վերապրող տոկոսը ցրուած է Սուրիոյ, Յունաստանի, Եւրոպայի ու Ամերիկայի մէջ: Օտար հորիզոններու ներքեւ անոնք ինքնաբերաբար դարձած են միայն Սեբաստացիներ: Քաղաքացիական եւ գիւղացիական տարբերութիւնները վերցած են: Բոլորն ալ իրենք զիրենք հաւասարապէս Սեբաստացի կը զգան եւ ոչ ոք կրնայ ժխտել անոնց այդ իրաւունքը: Եւ այդ զգացումով անոնք իրաւամբ աջակցութիւն կ'ակնկալեն իրենց Սեբաստացի եղբայրներէն, քաղաքացի լինին անոնք թէ գիւղացի : Եւ ո՞ր քաղաքացի Սեբաստացին կրնայ չըլսել օգնութեան աղաղակը գիւղացի Սեբաստացիին եւ ո՞ր գիւղացի Սեբաստացին է որ անտարբեր պիտի մընայ քաղաքացի Սեբաստացիի մը կարօտութեան առջեւ* »:

Ճի՞շդ է որ հայրենակիցները աւելի լաւ կը հասկնան իրար :

Ուրեմն, ծափահարեցէք «Լուսաբեր»ը :

Այդ չի բաւեր: Օրինակեցէք եւ տարածեցէք իր խմբագրականը :

ՎԱՀԷ

ԳԱՂՏՆԻ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ծերակոյտին զինուորական, ծովային եւ օդանաւային յանձնաժողովները չորեքշաբթի օր սկսան լսել համապատասխան նախարարներուն գաղտնի զեկուցումները, ազգ. պաշտպանութեան մասին:

Ատենական գործողութիւններէն վերջը, Պ. Տալատիէ մանրամասն զեկուցում մը կարդաց: (Առաջին նիստը յատկացուած էր ցամաքային բանակին): Այս առթիւ շեշտուեցաւ թէ անհրաժեշտ է արագացնել սպառազինութեանց արտադրութիւնը: Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է թէ ֆրանսական բանակը ի վիճակի է որ եւ է պատահականութեան հանդէպ:

Երէկ, հինգշաբթի, լսուեցաւ ծովային նախարարին զեկուցումը: Ամէնէն փափուկ խնդիրը կը կազմէ օդանաւային պաշտպանութիւնը, որու մասին պիտի խօսուի այսօր, ուրբաթ: Անցեալ սեպտեմբերի զօրաշարժին առթիւ երեւան հանուած էին շարք մը թերութիւններ եւ անկէ ի վեր մեծ բարեփոխումներ կատարուած են :

Ի՞նչ կ'ըսէ իտալական մամուլը

«Մէսաճէրոյ»ի Լոնտոնի թղթակիցը կը գրէ, թէ Լոնտոնի հեղինակաւոր շրջանակները կը ժխտեն, թէ Պ. Չէմպըրլէն աւելի առաջ գացած ըլլայ Սեպտ.էն ասդին: Ան կը հաւատայ, թէ Մուսոլինի պիտի յարգէ իր խոստումը՝ Սպանիան պարպելու մասին:

« Ճիօրնալէ տ'Իթալիա»ի մէջ Պ. Կայտա կը գրէ. «Իտալիոյ մէջ ոչ ոք կը կասկածի, թէ պատերազմի մը պարագային Անգլիա պիտի ըլլայ Ֆրանսայի կողքին, բայց պէտք է սպասել տեսնելու, թէ անգլիական կառավարութիւնը համամի՞տ է ֆրանսական յամառութեան եւ անհաշտ քաղաքականութեան Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ պահանջներուն հանդէպ»:

« Թէվէրէ» կ'ըսէ.— « Պ. Չէմպըրլէնի յայտարարութիւնները մշուշապատ են. Անգլիա պիտի աջակցի Ֆրանսայի այն պարագային միայն, երբ երկու երկիրներն ալ իյնան պատերազմի մէջ»:

ՍՈՒՐԻՈՅ *նոր մարզպանին գործունէութիւնը քննադատելով, « Իւմանիթէ» կը գանգատի թէ անոր նպատակն է անդամատել Սուրիան, զանազան պետութեանց եւ փոքրամասնութեանց բաժնելով զայն: Սուրիական դրօշը վերցուած է Ճէպէլ Տրիւզի մէջ, ուր վերջերս փառաւոր ընդունելութիւն մը գտաւ մարզպանը :*

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՑԵՂԱՅԻՆ ԱԶՆՈՒԱՑՈՒՄԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Հոս առիթը ունեցած եմ կրկնելու ուրիշներու կարգին թէ նացիական - նութիւնը Գերմանիոյ մէջ կրօնական դաւանանքի, «միսթիք»ի մը հմայքով կը ներկայանայ: Ան կը փոխարինէ ամէն տեսակ անհատական եւ ընկերային համոզում: Հող է իր ուժը եւ յաջողութեան գաղտնիքը. որովհետեւ ամբոխները կը շարժին աւելի զգացական շարժառիթներով քան իմացական մըղիչներով:

Ընդունինք սակայն որ հիթլէրականութիւնը քաղաքական յեղաշրջութիւն մը ըլլալով հանդերձ, նոյնքան եւ աւելի ընկերային այլափոխութիւն մըն է, որ կը ձգտի ամէն բանէ առաջ բարձրացնել գերման ցեղին հոգեկան, բայց մանաւանդ ֆիզիքական որակը: Ոչ մէկ երկիր այնքան չէ ըմբռնած ցեղային ազնուացման կարեւորութիւնը, այնքան չի ներշնչուիր «մարդաբուծութեան», «էօժէնիք»ի սկզբունքներէն որքան Գերմանիոյ արդի վարիչները: «Գերմանիա ամէն բանէ վեր» նշանաբանը վերջի վերջոյ կը վերածուի սա նշանախօսքին.— Գերման մարդը՝ բարձր ամէն ազգի մարդէ, մարմնով եւ ոգիով:

Գերմանիոյ մէջ հինէն ի վեր տիրապետած է սա տեսակէտը թէ պետութեան մը քաղաքականութիւնը, խաղաղութեան թէ պատերազմի դաշտին վրայ, կը հիմնուի իր ժողովուրդին ֆիզիքա - հոգեբանական տարողութեան, անոր գործօն ուժերուն կարողութեան վրայ. վերջ ի վերջոյ մարդ անհատներն են որ կը գործեն, կ'արտադրեն, կը լարուին, կ'ազդեն կամ կը հակազդեն գործունէութեան ամէն մարզերուն վրայ:

Այս տեսակէտը պարզ կամէութիւն մը չէ մնացած: Անիկա տուն կուտայ ներքին չափազանց հետեւողական տընօրինութեանց, նոյնքան արմատական որքան յախուռն:

Առաջին քայլը պէտք է նկատել ցեղային արիւնի մաքրութեան մտահոգութիւնը, որու մասին այնքան տարակարծութիւններ կան հրահրուած: Գերման վարիչները առանց տեսաբանական կասկածներէ տարուելու, «գերման - արիական տիպար»ի հին վարկածը վերակենդանացուցին եւ կտրուկ կերպով հետամուտ եղան այդ գաղափարը օրինականացնելու եւ պարտադրելու հանրային բարքերուն: Յայտնի են ամուսնութեանց մասին հաստատուած օրինական բծախնդրութիւնները: Գերման արիւնը՝ զերծ օտար խառնուրդներէ: Հակահրէական պայքարը, իր ծալքերուն մէջ ունի նաեւ արենակցական ընտրողութեան եւ զտումի այդ հիմնական շարժառիթը:

Վարչական տնօրինութեանց կարգին ամենանոր միջոցներէն մին է հետեւեալը.— բոլոր բժիշկներու գործակցութեամբ կառավարութիւնը առաջադրած է քննել աշխատաւոր անհատներու ֆիզիքական ու առողջական վիճակը: Իւրաքանչիւր անհատ պիտի ունենայ իր «առողջացոյց տետրակ»ը ուր պարբերաբար պիտի արձանագրուին քննութեանց արդիւնքները: Այս ձեւով կը յուսացուի դիւրացնել ժառանգական տկարութեանց, սաղմնային հիւանդութեանց կանխորոշումը, անհատը խրատել պահել իր

ներքին կացութեան եւ միանգամայն աշխատանքը պատշաճեցնել գործաւորի տարողութեան: Համազգային այս հետազօտութիւնը ապագային պիտի ընդգրկէ բոլոր խաւերը եւ առողջապահական տետրակը որ պարտաւորիչ պիտի ըլլայ ամէնուն համար, այր թէ կին:

Իբրեւ լրացուցիչ կարգադրութիւն, մոռցուած չէ որ օրէնքը պարտաւորիչ ամլացումի դրութեամբ կը ջանայ ապարդիւն եւ անվնաս ընծայել ամէն այլասերած, անբնական, պակասաւոր մարդուկները, մտագարները, ինչպէս նաեւ այն քրոնիկ հիւանդները՝ որոնց սերնդագործումը բացասական վիճակներու պիտի յանգի: Օրէնքը կը քալէ անողոքաբար:

Այս խստութեան զուգընթաց հիթլէրական Գերմանիան բոլոր տրամադրելի միջոցներով կը ջանայ քաջալերել քաջառողջ ընտանիքներու կազմութիւնը եւ բազմածնութիւնը: Նախ պետական օժանդակութիւն կ'ընծայուի նորակազմ ընտանիքներուն, պայմանաւ որ կինը հրաժարի արտաքին աշխատանքէ եւ նուիրուի տանին զբաղումներու: Բազմազաւակ ընտանիքները կը հայթայթուի «գերման ընտանիքի պատուոյ տետր» մը, որ բարոյական նշանակութեան չափ կ'ապահովէ նիւթական առաւելութիւններ տուրքի եւ պաշարի տեսակէտով: Բազմանդամ ընտանիքի հայրերը կոչուած են Հիթլէրի կողմէ «առաջին կարգի քաղաքացիներ»... Վերոյիշեալ տեարին արժանանալու համար նախապայման է վեց զաւակի ծնող ըլլալը, ազատ՝ արիւնի որեւէ խառնուրդէ:

Գաղափարներու զուգորդութեամբ, հարկ է յիշատակել ընտանիքի նուիրուած մեծ ընկերակցութեանց դերը, մասնաւորաբար «Մայր եւ Զաւակ» հովանաւորեալ ընկերութիւնը, որ նըպատակ ընտրած է օգնել կարօտ ընտանիքներուն: 1937ին մէկ միլիոնի մօտ մայրեր օժանդակութիւն գտած են: Ընկերութիւնը երկրին մէջ հիմնած է 23,000ի չափ քննարաններ ուր երեք միլիոնի մօտ կին եւ տղաքներ բժշկական հոգածութիւն վայելած են ձրի: 640,000 տղաքներ հիւրընկալուած են մասնաւոր «օճախ»ներու, արձակուրդի կայաններու մէջ:

Արդի՞ւնք.— երախաներուն մահացութիւնը 4 տարուան ընթացքին հարիւրին 7,9էն իջած է 6.6ի: Գերմանիա կը յուսայ որ այս ընթացքով երախաներու մահացութեան համեմատութիւնը Եւրոպայի ամէնէն ցածը պիտի ըլլայ: Մասնագէտներ միայն կրնան ըմբռնել այս համեմատութեան իմաստը եւ կշիռը ցեղի ապագային տեսակէտով:

Իբրեւ լրացուցիչ ցեղապահպանումի այս բոլոր միջոցներուն՝ կուգան մարմնակրթանքի նուիրուած այն միթխարի ճիգերը ու ձեռնարկները, որոնց համար Գերմանիա ոչինչ կը խնայէ: Մարզանքը պարտադրիչ է ամէն սեռի, ամէն տարիքի անձերու համար: Պետութիւնը՝ ուղղակի եւ անուղղակի միջոցներով բռնադրուած է մարդ էակը եւ զայն կը վարէ, կը կոէ ու կը կոփէ համաձայն իր նպատակներուն: Շարժումը կը սկսի նախակրթարանէն, ուր դպրոցական ծրագրին մէջ շաբաթը 5 ժամ յատկացուած է մարմնակրթանքի: Այնուհետեւ բազմաթիւ ընկերակցութիւններ իրենց դռները կը բանան պատանիին, երիտասարդին, չափահասին առջեւ, շարունակելու համար դպրոցին գործը, պարտաւորիչ աշխատանքը եւ զինուորական ծառայութիւնը կուգան լըրացնելու եւ պսակելու անհատի ֆիզիքական կռանումը: Զարմանալի չեն րնաւ մարզական աշխարհի մէջ գերման մարզիկներու շահած յաջողութիւնները եւ յաղթանակները: Անոնք ցուցանիշն են ցեղի մը վերելքին: Ոչ մէկ դրամական զոհողութիւն, ոչ մէկ աշխատանք աւելի չի նկատուիր, հոն, երբ հարցը կը վերաբերի մարդկային զրամագլուխի որակի եւ քանակի բարելաւումին: Այդ շարժումին հեռաւոր հետեւանքները լիովին պիտի արդարացնեն, պիտի հատուցանեն եղած զոհողութիւնները:

Ու կառավարութիւնը, համոզուած՝ որ արտաքին հարկադրանքէ աւելի մարդուն ներքին թափն է լաւագոյն մղիչ ուժը, կը ջանայ թելադրական բոլոր միջոցներով այդ գաղափարները ըմբռնուածին սեփականութիւնը դարձնել: Դասական միջոցներու կարգին կ'օգտագործուի եւ շարժանկարը: Յիշենք «Մրցադաշտի աստուածներ» ժապաւէնը. եւ նաեւ սա միւսը, «Անցեալի զոհեր», պետական նախաձեռնութեամբ պատրաստուած ժապաւէն մը, ուր ցուցադրուած են վեներական հիւանդութեանց քայքայիչ դերը ցեղի ապագային վրայ: Ժապաւէնը կ'առաջնորդէ ախտաժէտ ընտանիքի մը պատմութիւնը մինչեւ յիմարանոց կամ ոճիր եւ իբրեւ եզրակացութիւն կը ցուցնէ ամուսնութեան թեկնածու զոյգ մը որ կ'երթան պաշտօնատուն բժշկական քննութիւն անցընելու եւ թոյլտուութիւն ստանալու: Հոդ անոնք կը դրուին դէմ դիմաց իրենց ապագայ պատասխանատուութեան:

Այս հարեւանցի տեղեկատուութիւնը կը բաւէ կարծեմ ցոյց տալու թէ ինչ նախամտածումներէ, ինչ հեռանկարներէ կ'առաջնորդուի գերման պետական միտքը իր ընկերային քաղաքականութեան մարզին վրայ: Աղո՞ղ զինուորնե՞ր պատրաստել,— անշուշտ. բայց նաեւ տոկուն եւ կորովի աշխատողներ, որոնք կարենան բարձրացնել երկրին տնտեսական մակարդակը: Եւ ալ աւելի, զտարիւն ու ազնուազարմ տիպարներ տալ, որոնք երկրին հմայքը ու գերման ժողովուրդին վարկը պիտի զօրացնեն աշխարհի դիմաց:

Ոչինչ այնքան կը յաջողի որքան «յաջողութիւն»ը: Եւ ուժ է որ կը ծնի ուժ:

ՍԱՐԱՍԱՆ

ՔՍԱՆԸՄԷԿ ՏԱՐԻ ՎԵՐՋ

ԽՄԲ.— Պրիւքսէլի «Քաղաքակրթութիւն եւ Բոլշեւիզմ» անուն ամսագիրին խմբագիր Պորիս Վարդանօֆ, (Հայ) որուն գործերը հետաքրքրութեամբ կարդացուած են, «Յառաջ»ի ղրկած է հետեւեալ գրութիւնը.—

×

Երկու տարուան անընդհատ մաքրագործումներէն վերջ, հետաքրքրական է հաշուեկշիռ մը կազմել, Խ. Ռուսիոյ մէջ յառաջ եկած կազմալուծումը եւ քայքայումը հասկնալու համար:

Այսպէս, Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի եօթը անդամներէն միայն մէկը՝ Քալինինը՝ կը մնայ ողջ, միւս վեցը «մաքրագործուած» են:

Գործավարներու խորհուրդի 19 անդամներէն միայն վեցը տակաւին կը շարունակեն ապրիլ, մնացած 13ը մաքրագործուած են:

Կեդր. Կոմիտէի 27 անդամներէն, 7ին անունները միայն կը յիշուին խորհրդային մամուլին մէջ, մնացած 20ը ոչնչացուած են:

Դաշնակցային 11 հանրապետութեանց նախագահներէն, միայն երկուքը կը պահեն իրենց պաշտօնները, ուրեմն «փոշիացուած» են միւս 9ը, իբրեւ դաւադիր:

Մաքրագործուած դեր նախագահները, քարտուղարները, փոխ-գործավարներու թիւը կը հասնի 90 առ հարիւրի:

Բանակի 5 մարէջախտներէն կը մընան այժմ երկուքը, Վորոշիլով եւ Պուտէնին, մնացեալ երեքը ղրկուած են անդիի աշխարհ:

Բանակին 10 քաղաքական կոմիսէրներէն միայն մէկը կ'ապրի նմոյշի համար, մնացած 9ը ոչնչացուած են իբրեւ դաւաճան:

Զինուորական բարձրագոյն խորհուրդի 8 զօրավարներէն 6ը հրացանի բռնուած են, այժմ կը մնան 2 հոգի այդ խումբէն:

Նաւատորմին 28 ծովակալներէն եւ բարձրաստիճան սպաներէն, կ'ապրին 3 հոգի միայն: Միւսները անփառունակ մահով մը ոչնչացուած են իբրեւ լրտես եւ դաւաճան:

Հուշակաւոր Չեկան անգամ մաքրագործուած է: Ասոր 18 բարձր վարիչներէն ոչ մէկը ողջ է, նոյնիսկ ամենազօր Եակոտան գնդակահարուեցաւ իբրեւ դաւաճան:

Դեսպաններու, հիւպատոսներու եւ առհասարակ դիւանագիտական մարմինին 80 առ հարիւրը ջարդուած է:

Հապա՞ ազատ ասպարէզներու մէջ կատարուած մաքրագործումը: Դըժուար է ճշգրիտ թիւ մը տալ: «Ոչընչացուած» եւ «փոշիացուած» բժիշկներու, գիտուններու, դասախօսներու, դրագէտներու, արուեստագէտներու թիւը հարիւր հազարաւորներու կը հասնի:

Ահա թէ ուր է եկածՍթալինի եւ Մոլոթովի Խ. Ռուսիան, միայն քանի մէկ տարուան իշխանութենէ մը վերջ: Այս ախտավարակ իշխանութիւնը իր գոյութիւնը ապահովելու համար ըստիպուած է անխնայ կոտորել իր իսկ հարազատները:

Այսպիսի նախճիր մը նոյնիսկ պատմութեան մէջ, հազիւ թէ հաւատալի ըլլար, եւ ըսել թէ այսօր ան կը գործադրուի 20րդ դարու քաղաքակրթութեան քիթին տակ:

Ի՞նչ եզրակացնել այս չարաշուք հաշուեկշիռէն:

Առաջին Քաղաքական Բիւրօն կազմուած էր Լէնինէն, Թրոցքիէն, Թոմսքիէն, Զինովիէվէն, Պուխարինէն, Ռիքովէն եւ Սթալինէն:

Լէնին իմաստութիւնը ունեցաւ առնէին մեռնելու, Թրոցքի աքսորուեցաւ, Թոմսքի ստիպուած անձնասպան եղաւ եւ Սթալին մնացած չորսը փճացուց եւ ոչնչացուց իբրեւ լրտես, դաւաճան եւն.:

Ուրեմն տրամաբանօրէն Խ. Ռուսիան կը կառավարուէր չարագործներէ, դաւաճաններէ եւ լրտեսներէ:

Բանակին էն կարող դէմքը, Թուխաչեւսկին գնդակահարուեցաւ իբրեւ լրտես եւ դաւադիր: Սա, այնքան փառաբանուած սահմանադրութիւնը դիտէ՞ք թէ որու գործն է: Մեծ մասով Պուխարինն է որ պատրաստած էր եւ Պուխարինն ալ գնդակահարուեցաւ իբրեւ լրտես եւ դաւաճան:

Եզրակացութիւն,— Խ. Ռուսիան կառավարուեր է եւ կը կառավարուի լրտեսներու, դաւաճաններու խմբակի մը կողմէ եւ անոր սահմանադրութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ դաւաճանի մը գործը:

ՊՈՐԻՍ ՎԱՐԴԱՆՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Երկիրը ստիճանաբար վերադառնալով խորհրդարանական - բայց առանց կուսակցութիւններու — դրութեան, այն յոյսը կը ներշնչէ թէ մամուլի հակակշիռը վերջ պիտի դանէ այլեւս: Հակառակ Սոֆիայի Օրագիրներու Ընկերակցութեան կրկնակի դիմումներուն, այդ հակակշիռը շարունակուեցաւ ու մնաց, թէեւ զանազան պարագաներու մէջ եւ զանազան հարցերու մասին, օրինակ՝ ընտրութեանց նախօրեակին, գրաքննութիւնը որոշ մեղմութիւն ցոյց տուաւ: Ընդհակառակն, յուլիսի նստաշրջանին վերջերը, Սոպրանիէին ներկայացուեցաւ օրինագիծ մը յատկապէս մամուլին համար,— այդ օրինագիծը, յայտարարելով հանդերձ մամուլին ազատութիւնը, կը տրամադրէր հակակշիռ ի գործ դնել մամուլին վրայ՝ կարգ մը բացառիկ պարագաներու մէջ, զորս անորոշ կը ձգէր: Նոյնպէս կը պարտադրէր նախապէս արտօնութիւն ըստանալ՝ որ եւ է թերթ հրատարակելէ առաջ, կը ճշդէր պատասխանի իրաւունքի պայմանները եւ մանաւանդ, 42 յօդուածներով, բազմաթիւ ծանր պատիժներ կը սահմանէր անոնց դէմ, որոնք, իրենց յօդուածներով, կը վարկաբեկէին պետութիւնը կամ վընաս կը հասցնէին ազդ. ապահովութեան, կը խաթարէին բարքերը, կը յարձակէին կրօնքին վրայ, եւայլն:

Եթէ վաւերացուէր այս օրէնքը, հրապարակագրին աշխատանքը պիտի դառնար որքան փափուկ, այնքան վըտանգաւոր: Պուլկար մտաւորական աշխարհը յուզուեցաւ, խիստ քննադատութիւններ եղան խորհրդարանին դէմ, այնպէս որ ի վերջոյ յետաձգուեցաւ վիճաբանութիւնը այդ օրինագծին մասին, վերջին նստաշրջանը չփակուած: Հաւանական է որ այլեւս օրակարգի վրայ չդրուի յառաջիկային, դէթ առանց բարեփոխութեան:

Ահաւասիկ այն բարոյական պայմանները, քիչ մը բացառիկ եւ անշուշտ ժամանակաւոր, որոնց մէջ կը գտնուի ներկայիս մամուլն այն երկրին, որ ժողովրդապետական կեանքի շատ որոշ հակումներ ունի եւ Թըրնովոյի իր Սահմանադրութեան 79րդ յօդուածով կը ճանչնայ մամուլի ազատութիւնը: Գալով նիւթական պայմաններուն, համեմատաբար նպաստաւոր են, նոյնիսկ լրագրային հրատարակութիւնները, որոնք մեծ տեղ կուտան ծանուցումներու, իրենց բերած կարեւոր հասոյթներով՝ առեւտրական շահաւէտ ձեռնարկ մը կը կազմեն: Ամէնէն աւելի բախտաւոր թերթերուն տպաքանակը կը տատանի 90էն 100 հազար օրինակի միջեւ, իսկ քիչ տարածուած թերթերունը՝ 10էն 15 հազար օրինակի միջեւ. Տպարաններուն մեծ մասը օժտուած է ամէնէն արդիական մեքենաներով: Պատկերազարդումը մեծ տեղ կը գրաւէ ութ էջերուն մէջ, որոնք սովորական են լուր օրերու համար, եւ տասներկու էջերուն մէջ, որոնք սովորական են կիրակնօրեայ թերթերու համար: Միր ծանրախոհ թերթն իսկ, որու ընթերցողները ընդհանրապէս մտաւորականներ են եւ որ պուլկար մամուլին վեթերանը կը համարուի, սկսաւ իր կարգին զուարթութիւն տալ իր էջերուն՝ հրատարակելով պատկերներ:

Արտասահմանեան լուրերու հրատարակութիւնը եւս մեծ տեղ մը կը գըրաւէ պուլկար մամուլին մէջ: Պուլկար հեռագրական գործակալութիւնը, որ պուլկարերէն եւ ֆրանսերէն տեղեկագրութիւն մը կը հրատարակէ ամէն օր, արձագանգ կուտայ այն բոլոր կարեւոր դէպքերուն, որոնք տեղի կ'ունենան մեծ մայրաքաղաքներուն մէջ, միւս կողմէ՝ մասնաւոր թղթակիցներ, որոնք հաստատուած են Պերլինի, Լոնտոնի, Փարիզի, Հռոմի եւ Պալքաններու մայրաքաղաքներու մէջ, օրինակ՝ «Զօրա»յի եւ «Ութրո»յի թղթակիցները, հեռագիրով եւ հեռախօսով մանրամասն կը տեղեկագրեն օրուան քաղաքական դէպքերը: Թերթերը կարեւոր բաժիններ յատկացուցած են գրական եւ գեղարուեստական կեանքին, ինչպէս եւ մարզական շարժումին, արձանագրելով, պատմուածքներու, յաճախ թարգմանելով արտասահմանեան մամուլէն, մասնաւորաբար ֆրանսական թերթերէ: Բայց քաղաքական ներքին դէպքերու կամ Պուլկարիոյ շահագրգռող արտասահմանեան զանազան լուրերու վերլուծումը կը կատարուի զգուշաւոր եւ ձուլածոյ բացատրութիւններով,— պատճառը յայտարարեցինք վերը: Գալով «օրուան դէպքերուն», կը ներկայացնեն առանց չափազանցելու: Քանի մը տարիէ ի վեր, Սոֆիայի ձայնասփիւռի կայանը, որ զեկոյցներ կուտայ միայն պուլկարերէն, այլեւ գերմաներէն, ֆրանսերէն եւ իտալերէն, տեղեկութիւններ կը հաղորդէ՝ այդ տեղեկութիւնները քաղելով պուլկար հեռագրական գործակալութենէն, այս պարագան երբեք չէ վնասած օրուան թերթերուն:

Պուլկարիոյ մէջ եթէ թերթերը այնքան շատ տարածուած են, պատճառն այն է որ թերթերուն գինը շատ աժան է: Առաւօտեան թերթի մը կիրակնօրեայ թիւը, որ տասներկու էջ ունի միշտ, կ'արժէ մէկ լեւա, ֆրանսական դրամով՝ 30 սանթիմ, մինչ տոմս մը լուցկի գնելու համար պիտի վճարես աւոր կրկինը: Միւս կողմէ, թերթերու ցրուումը, որ առաջ կը կատարուէր ընկերութեան մը կողմէ, այժմ մենաշնորհ դարձած է, համաձայն 1934 հոկտեմբերի հրովարտակ օրէնքին, նոր ընկերութեան մը ձեռքը, «Սթրէթա» (Նետ), ենթակայ Սոֆիայի Լրագրողներու Ընկերակցութեան հակակշիռին: Այս ձեւով թերթերը կը վայելեն հաւասար պայմաններ՝ ցրուումի համար եւ հրատարակիչները հաւասար չափով կ'օգտուին շահէն: Ասկէ զատ, թերթերու վաճառումէն կարեւոր տոկոս մը բաժին կը հանուի Լրագրողներու Ընկերակցութեան, որ այդ գումարը կը յատկացնէ զանազան հիմնադրամներու եւ այսպէս կ'ապահովէ, սկզբունքով, հանգստեան թոշակ մը ամէն լրագրողի...

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

«Հայրդ չէր կամենում խտիր դնել իրան ներկայացող եւ քո ձեռը խնդրող երիտասարդների մէջ, որովհետեւ նրանք բոլորն էլ քաջ, բոլորն էլ գեղեցիկ, հարուստ եւ համբաւաւոր իշխաններ էին: Մէկին ընդունելով եւ միւսին մերժելով նա կարող էր նախանձի եւ թշնամութեան դրդիչ յարուցանել այդ քաջերի մէջ, հետեւապէս եւ վտանգի ենթարկել թէ իր եւ թէ նրանց երկիրների խաղաղութիւնը: Նա տեսնում էր որ մեր աշխարհի կործանիչ խռովութեանց մեծագոյն մասը նմանօրինակ չնչին պատճառներից է առաջացած: Այս իսկ պատճառով պայման էր դրել, եւ, ամէնքին էլ պարզ ասում էր թէ՝ «իմ Սահականոյշը հարս կը լինի այն իշխանին, որին նա ինքը կը հաւանէ»: Այդ պայմանին նախապէս եւ անտրտունջ համաձայնում էր ամէն մի իշխան:

«Բայց դու, յիշո՞ւմ ես, չհաւանեցիր ոչ Սիւնեաց Սմբատ իշխանին, ոչ արքայեղբայր Գուրգէն Արծրունուն, ոչ քաջ Ատոմ Անձեւացուն, ոչ Մոգացեր Գրիգորին եւ ոչ Աղուական զարմի որեւէ մի սեպուհի:

— Յիշում եմ, այո, չհաւանեցի եւ ոչ մէկին... Ես հպարտ էի այդ ժամանակ ինչպէս լերան կծքին բուսած բարձրաբուն կաղնին, որ արհամարհում է իւր կողերը քերող ալոխներն ու զամին, բայց որին վերջապէս կործանում է բքաբեր հողմը... Օ՜, ինչպէ՜ս չարաչար պատժուեցայ ես իմ հպարտութեան համար...

— Թագուհի, եթէ դու վրդովւում ես, ապա հրաման տուր որ լռեմ:

— Չէ՛, Սեդա, խօսիր, բայց այդքան հեռուից մի՛ սկսիր:

— Այդպէս հարկաւոր է, սիրելի Տիկին. աւելի լաւ է կարգով պատմել եւ ոչինչ չմոռանալ, քան շտապել եւ կաբեւորը չասել:

— Երեւի դու կամենում ես որ ես իմ ցանկացածները դեռ քեզանից շըլսած քո՞ւն մտնեմ... այնպէս չէ՞, Սեդա, հարցրեց Թագուհին ժպտալով:

— Ոչ, ես բոլորը կը պատմեմ... դժուարանալով պատասխանեց Սեդան եւ նոյնպէս ժպտաց:

— Հասկացայ, նպատակդ հասկացայ... Բարեսիրտ կին. ի՜նչպէս շատ ես հոգում դու իմ մասին... բայց միեւնոյնն է. ես չպիտի քնեմ այս գիշեր. ուրեմն պատմիր՝ ինչ որ գիտես. ես լսում եմ:

— Այդպէս, սիրելի Թագուհի, դու բոլոր փեսացուներին մերժեցիր, եւ մենք մնացինք շուարած: Մայրդ դըժգոհ էր որ իշխանը ընտրութեան իրաւունքը տուել էր քեզ: Ես էլ, ի՜նչ մեղքս թագցնեմ, համաձայն էի մեծ իշխանուհու հետ: Բայց հայրդ գլուխ չշարժեց եւ ասաց.— իմ Սահականոյշը կը գտնէ իւր արժանաւոր փեսացուն. նրա ամուսինը երեւի իշխանականից մի փոքր աւելի բարձր տիտղոս կ'ունենայ:

— Խե՛ղճ մարդ, մարգարէացել է... բայց եթէ կարողանար գուշակել նաեւ այն, թէ՝ իշխանականից աւելի բարձր կոչում ունեցող այդ փեսացուն ինչ ձախ պիտի բերէր իւր, խեղճ հօրս գլխին...

— Թողնենք, ուրեմն, Թագուհի, այս պատմութիւնը: Ես տեսնում եմ որ որքան էլ զգուշութեամբ խօսեմ, դարձեալ պիտի վրդովեմ քեզ. դու յառնաարդութեամբ լսել չես կարողանում... Կ'ուզե՞ս, ես պատմեմ Գըռնունի իշխանների, ողբացեալ Դաւթի ու Գուրգէնի նահատակութեան պատմութիւնը... Ո՜հ, ինչպէս սրտաշարժ եւ միեւնոյն ժամանակ ոգեւորող է նա... Այդ կատարուեց Դուինում, ութ տարի սրանից առաջ... դժոխային գազան Յուսուփի ձեռքով...

— Սեդա, սկսածդ շարունակիր, նահատակութեանց պատմութիւններ լըսելու ցանկութիւն չունիմ. շարունակի՛ր, ես այլեւս չեմ վրդովուիլ:

— Լաւ, տեսնենք, ասաց Սեդան ժպտալով եւ նորից սկսեց իւր զրոյցը:

— Եւ այդպէս՝ մեծ իշխանի գուշակութիւնը կատարուեցաւ: Յիշում եմ, ինչպէս այսօր...: Այո՛, երջանիկ օրեր էին... եւ անցան: Բայց ի՞նչ չէ անցնում այս աշխարհում... Ունայնութիւն ունայնութեանց, ամենայն ինչ ընդունայն է, ասել է Սողոմոնը:

Թագուհին ժպտաց: Սեդան կանգ առաւ եւ նայեցաւ նրան: Նա կամենում էր իմանալ թէ՝ ինչո՞ւ համար է Թագուհին ժպտում: Վերջինս զուշակեց դայեակի տարակուսանքը եւ ծիծաղելով ասաց.

— Ինչպէ՜ս ծանր ես պատմում դու, Սեդա:

— Իսկոյն, իսկոյն, իմ սիրելի Թագուհի, այլեւս չեմ ծանրացնիլ— ասաց Սեդան նոյնպէս ժպտալով.— բայց մի՛ ձանձրանար, եթէ մի քիչ հեռուից սկսեմ... Ի՞նչ անեմ, չեմ կարողանում մոռացութեան տալ յիշատակաց արժանի պատմութիւնները:

— Խօսի՛ր, չեմ ձանձրանում:

— Հա. երբ Սմբատ թագաւորին խաչեցին Դուինի առաջ... Օ՜, ի՜նչ ծանր օրեր ենք անցրել. յիշել անգամ սարսափում եմ... այդ ժամանակ Աշոտ դիւցազնը դեռ գտնւում էր Ուտիքում...

— Դարձեա՞լ Ուտիքում... Ա՜խ, Սեդա, այդ անունը մի՛ տար, չեմ կարող լսել...

— Թագուհի...

— Այո՛, կործանուի Ուտիքը, որ ես նրա անունը այլեւս չլսեմ... Նեարդային ցնցումից վրդովուած բացագանչեց Թագուհին եւ ներքին յուզմունքից բոլորովին այլայլուեց: Մի երկու վայրկեանի մէջ նա այնպէս փոխուեցաւ, որ Սեդան քաշուեցաւ, ճնշուեցաւ ինչպէս մի յանցաւոր. նա լռեց եւ դիտում էր Թագուհու երկչոտ հայեացքով: Վերջինս՝ սակայն, էլ չէր նայում դայեակի վրայ: Իւր գեղանի, բայց թախծոտ լի աչքերը ուղղել էր պատուհանին, որի նեղ ու երկար անցքի միջից թափանցում էին լուսնի կաթնագոյն շողերը: Թւում էր թէ նա դիտում է լուսանցքի պատի վրայ այդ շողերի նկարած կամարազարդ պատկերը, կամ հեռւում, աղօտ կերպով նշմարուող մթնապատ լեռների ուրուականները... բայց նա իսկապէս ոչինչ չէր տեսնում եւ մինչեւ անգամ ոչինչ չէր մտածում. նրա սիրտը յուզուած, հոգին խռոված էր, ուստի միտքը սլանում էր խաւար ու անորոշ բռնակ դատարկութեան մէջ, մերթ ընդ մերթ հանդիպում էին նրան լուսաւոր շերտեր, որոնց վրայ նկարուած էին լինում իւր վշտերի զանազան պատկերները, բայց նա կանգ չէր առնում նրանց առաջ, եւ շարունակ թռչում էր հեռո՜ւ, հեռո՜ւ, դէպի խաւար, անսահման տարածութիւնը, ուր հետզհետէ նուաղում էին անհամար պատկերները, ուր թագաւորում էր միայնութիւն, լռութիւն եւ մոռացումն...:

(Շար.)

Համարաբական շարժումը եւ Թուրքիա

Լեհական թերթ մը, «Կոնէց Վարշաւսքի», հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ Համարաբական շարժման եւ Թուրքիոյ մտահոգութեանց մասին·

— «Էնկիւրիի եւ Կ. Պոլսոյ Թրքական շրջանակները չեն ծածկեր իրենց անհանգստութիւնը Միջին Արեւելքի մէջ ստեղծուող նոր կացութեան հանդէպ, որ կապ ունի Իրաքի կառավարութեան ելոյթներուն հետ, Նուրի փաշայի ղեկավարութեամբ։

Իրաքի վարչապետ Նուրի փաշա Համարաբական շարժման ղեկավարներէն մէկն է եւ եռանդուն կերպով կը գործակցի Համարաբական Դաշնակցութեան հեղինակ Իպն Սաուտ Թագաւորին։

Իպն Սաուտ Թագաւորի եւ Իրաքի վարչապետ Նուրի փաշայի Համարաբական Դաշնակցութեան գաղափարը լրջօրէն կը սպառնայ Փոքր Ասիոյ վըրայ Թուրքիոյ ցարդ ունեցած տիրապետող դիրքին։

Թուրք քաղաքական շրջանակները կ'ընդգծեն թէ Նուրի փաշան պիտի օգտագործէ Լոնտոնի «Կլոր սեղան»ի խորհրդաժողովը գլուխ բերելու համար Համարաբական խմբակցութիւնը որ ի վնաս Թուրքիոյ պիտի հաստատէ Իրաքի եւ Իպն Սաուտի տիրապետութիւնը Փոքր Ասիոյ մէջ։

Թուրք շրջանակները մասնաւորաբար կ'ընդգծեն թէ Իրաքի վարչապետ Նուրի փաշա խախտած է առաջաւոր Ասիոյ կամ Սաատապատի ուխտը, որ Թուրք նախկին արտաքին նախարար Րիւշտի Արասի նախաձեռնութեամբ կնքուեցաւ Թուրքիոյ, Իրանի, Իրաքի եւ Աֆղանիստանի միջեւ, նպատակ ունենալով Փոքր Ասիոյ մէջ կազմել Պալքանեան ուխտի նման պետութիւններու պլոք մը։

Երուսաղէմէն կը գրեն թէ հոն մեծ ուշադրութիւն կը դարձնեն պաղեստինեան Արաբներու մէջ Համարաբական Դաշնակցութեան յարաճուն պրոպագանդին վրայ մասնաւորաբար Լոնտոնի խորհրդաժողովին կապակցութեամբ եւ Իրաքի ու Սաուտի Արաբիոյ յատուկ գործիչներու միջոցով։

Այդ գործունէութեան ամէնէն փայլուն արդիւնքը այն է որ կը չէզոքացուին Համարաբական շարժման մէջ գոյութիւն ունեցող երկու ծայրայեղ թեւերը՝ Պաղեստինի եւ դրացի Անդրյորդանանի մէջ, առաջինը՝ ապըստամբներու հոսանքը՝ գլխաւորութեամբ Երուսաղէմի նախկին միւֆթիին, եւ երկրորդը՝ ծայրայեղ բարեշրջական՝ խմբուած Անդրյորդանանի էմիր Ապտուլլահ Իպն Հիւսէյնի շուրջ։ Պաղեստինեան—Անդրյորդանանեան չափաւոր խմբակը այլեւս կը միանայ Համարաբական շարժման։ Ունկատի ունենալով ապստամբներու ուժերու սպառումը, պէտք է կարծել թէ շուտով պիտի զօրանայ Իրաքի եւ Սաուտի Արաբիոյ ազդեցութիւնը։

Համարաբական Դաշնակցութեան իրագործումը որոշ անախորժութիւններ պիտի պատճառէ նաեւ Անգլիոյ, բայց անիկա գլխաւորաբար պիտի նեղէ Թուրքիան։»

ղի համար որ քսան տարուան հրապարակագրական գործունէութիւն ունի իր ետեւ եւ հասած է 45 տարեկանին։ Լրագրողներու Ընկերակցութիւնը իր անդամներուն համար կը կազմակերպէ նաեւ դասընթացքներ օտար լեզուներ սորվեցնելու։ Նոյն Ընկերակցութիւնը, արտաքին Նախարարութեան հակակշիռին տակ, ոճիկ կը յատկացնէ իր երիտասարդ լրագրողներուն, որոնք արտասահման կը մեկնին եւ միւս կողմէ կը վճարէ ծախքերը անոնց որոնք ճամբորդութիւններ կը կատարեն։

Եւ վերջապէս պէտք է արձանագրել, օրուան մամուլին կողքին, գոյութիւնը պարբերական մամուլին, որ այնքան ծաղկած է, ինչպէս կը հաստատեն թիւերն ալ, — 1937ին գոյութիւն ունէին 747 պարբերաթերթեր, որոնք չհագրդութիւն ցոյց կուտան երկրին տնտեսական, ընկերային եւ մտաւորական կեանքի զանազան երեւոյթներուն մասին Եւ ասիկա թող ոչ ոք զարմացնէ, անոր համար որ Պուլկարիա պալքանեան այն երկիրըն է, ուր կրթութեան սէրը չափականց ժողովրդական է, ուր ամէն գիւղ իր ընթերցարանն ունի, ուր, ազգային վերածնունդի նախանշանները տուող տարիներէն սկսեալ, գիրքն ու թերթը առարկայ դարձած են պաշտամունքի, իբրեւ խորհրդանշան ազատութեան։

ԺՈՐԺ ՀԱԹՕ

ԻՆՉԵՐ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ԷԻՆ 1938 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30Ի ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻՆ ԱՌԹԻՒ

Երեսփ. Ժողովի վերջին նիստին մէջ ձախակողմեան երեսփոխանները պահանջեցին ընդհ. ներում շնորհել այն բանուորներուն, որոնք ձերբակալուած եւ դատապարտուած են Նոյեմբեր 30ի գործադուլի փորձին հետեւանքով։

Այս առթիւ, դատական նախարար Մարշանտօ կարգ մը յայտնութիւններ ըրաւ, հաստատելու համար թէ անոնք որ զանազան դատապարտութիւններ կրեցին, իրապէս արժանի էին այդ պատիժներուն եւ կարելի չէ ներել անոնց։

Ատոնց մէջ կան շրջուն - բանթողներ, որոնք կը պտըտէին գործարանէ գործարան, նոյնիսկ տունէ տուն, արգիլելու եւ սպառնալու համար՝ երբ բանուոր մը կը փորձուէր աշխատիլ։ Ասկէ զատ, գոյութիւն ունէին բանթողներու դատարաններ, ուր աշխատող բանուորները կը դատապարտուէին տուգանքի եւ ծեծի։ Եւ վերջապէս գոյութիւն ունէին ահաբեկիչ բանթողներ, որոնք կը յարձակէին աշխատողներուն վրայ,— օրինակ, 400 բանթողներ օր մը կը թափին գործատան մը մէջ 7 բանուորի վրայ։ Աշխատող բանուորներէն մէկուն գանկը կը ջախջախուի եւ հիւանդանոց կը փոխադրուի։ Դարձեալ, բանթողները կը սպաննեն բանուոր մը, սպասելով գործարանի ճամբուն վրայ, երեկոյեան ժամանակ։

Բանթողները ունէին նաեւ «Թումբ» կազմակերպութիւններ, արգելք հանդիսանալու համար աշխատանքի դայողներուն։ Նախ կ'աշխատէին ճամբան փակել, յետոյ կը սպառնային, ի վերջոյ կը ծեծէին։ Այսպէս այս բանթողները մինչեւ տունը հետապնդեցին եւ հալածեցին բանուոր մը, որ կ'ուզէր աշխատիլ։ Կինը, որ յղի էր, փորձեց պաշտպանել ամուսինը,— բանթողները յարձակեցան եւ կինն ալ ծեծեցին։ Ուրիշ տեղ մը, բանթողները դանակով վիրաւորեցին բանուոր մը որ կ'աշխատէր, ծեծեցին կին մը որ չէր հնազանդեր գործադուլի հրամանին, եւ դեռ շատ ուրիշ կիներ, որոնց երեսը թքին եւ մազերը փետեցին։ Կարելի է թուել նաեւ փողոցներու մէջ կատարուած կռիւները, բանթողներու եւ աշխատողներու միջեւ, եւ ահաբեկումները գործատէրերու դէմ։

Կարելի՞ է ներել այսպիսի դէպքերու հեղինակներուն։

Այնուհետեւ վիճաբանութիւն կատարուեցաւ ընդհանուր ներումի եւ ներողամտութեան սահմաններուն մասին, փաստեր բերուեցան Վալտէք — Ռուսոյի օրերէն։ Յանուն կառավարութեան՝ յայտարարուեցաւ որ ներողամիտ ոգի կարելի է ցոյց տալ, բայց ներում չի շնորհուիր անոնց որոնք ոճրական յանցանք գործած են։

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐԵԿՈՅԹ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 5 փետրուար.— Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէնթ Անթուանի մասնաճիւղը կազմակերպած էր ընտանեկան երեկոյթ մը, Էրմիթաժի սրահին մէջ, փետրուար 4ի գիշերը։

Սրահը լիքն էր երկսեռ բազմութեամբ մասնաւորապէս երիտասարդներիտասարդուհիներէ բաղկացած։ Ուրիշ թաղերէ եւ Մարսէյլէն ալ ընտանիքներ եկած էին, բարոյա-նիւթապէս քաջալերելու այս ձեռնարկը։

Օրուան նախագահը, ընկերուհի Ս. Բաղիկեան պատշաճ խօսքերով բացաւ հանդէսը։ Յետոյ Կապոյտ Խաչիկեան ու սանուհիները իրենց միօրինակ ու կոկիկ տարազներով բեմ եկան եւ ղեկավարութեամբ Օր. Շուշանիկ Էլմասեանի երգեցին շատ մը ազգ. երգեր։

Գեղարուեստական բաժինը շատ ճոխ էր, երգերով եւ արտասանութիւններով։

«Յառաջ»ի սուղ էջերը չխճողելու համար, պիտի յիշեմ միայն գլխաւոր դերակատարներու անունները։

Ուրեմն, երգերով, արտասանութիւններով, ջութակով կամ պարերով իրենց մասնակցութիւնը բերին, Պարոններ՝ Անդրանիկ Խրիմեան (Սեբաստացի Մուրատի եղբօր որդին), Գրիգոր Մանուկեան, Մուրատ Էլմասեան Ե. Գամպուրեան, Խ. Էլմասեան եւ ուրիշներ։ Օրիորդներ՝ Շուշանիկ Էլմասեան, Ս. Մաթէոսեան, Աստղիկ եւ Ժընըվիէվ Էլմասեաններ, Ե. Գամպուրեան, Լ. Աղազարեան, Վարդ. Գալստեան, Թորոսեան, Ա. Մոքոսեան, Վ. Շառեան եւ ուրիշներ։

Աճուրդի դրուեցաւ խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած գեղեցիկ բարձ մը, որմէ գոյացաւ 189 Ֆրանք, կոկիկ գումար մը։ Բարձը շահեցաւ Պ. Անդրանիկ Խրիմեան։

Կէս գիշերէն ետքը սկսան պարերը, որոնք տեւեցին մինչեւ լոյս։

Ն. Մ. Կլայեցի

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏՈՒԱՑՏԱՆՔՆԵՐ (բանաստեղծութիւն) 1930 — 1935։ Գրեց՝ Ֆերապ։ Տպ. Սիփան, Մարսէյլ։ Գին՝ 4 Ֆր.։ Հասցէ.— Ֆ. Ապաջան, Քամփայն Բաթթանէս, լէ զ'Օլիվ, Մարսէյլ։

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան վիճակախաղը տեղի ունեցաւ կիրակի 5 փետրուար, Բարեգործական տան մէջ։

Որոշեալ ժամէն առաջ հոծ բազմութիւն մը փութացած էր, իր ներկայութեամբ քաջալերելու համար այս բարենպատակ ձեռնարկը։

Ժամը 3ուկէսին Պ. Մ. Աստուրեան հանդէսը բացուած յայտարարելով բացատրեց անոր նպատակը։ Տեղի ունեցաւ հայերէն դասընթացքի հետեւող (1936 - 1938) շրջանաւարտ սանուհիներու վկայականներու բաշխումը, վարժարանին վաստակաւոր անօրինուհի տիկին Պօյաճեանի ձեռքով։

Վկայական ստացան հետեւեալ սանուհիները,— Օրիորդներ, Ռօզա Պիպեան, Վարդուհի Գասապեան, Մառի Գասապեան, Հռիփսիմէ Ճօշկունեան, Մառինէթ Պալապանեան, Եւգինէ Պօղոսեան, Արաքսի Պարսամեան, Անթուանէթ Կարապետեան, Անժէլ Քէլէշեան

Յետոյ տեղի ունեցան արտասանութիւններ, մեներգ եւ խմբերգ սանուհիներու կողմէ, բոլորն ալ յաջող։

Ժամը 5ին գեղարուեստական բաժինը լրացաւ եւ տեղի ունեցաւ վիճակախաղը որուն յաջորդեցին եւրոպական պարերը։ Ներկաներու փափաքին գոհացում տալու համար սանուհիները կատարեցին նաեւ հայկական շնորհալի պարեր։

Հանդէսը տեւեց մինչեւ իրիկուան ժամը 11, ընտանեկան ջերմ մթնոլորտի մը տակ։ Ներկաները մեկնեցան շատ գոհ տպաւորութեամբ։

Փափաքելի է որ Դպրոցասէրը աւելի յաճախ կազմակերպէ այսպիսի ցերեկոյթներ Փարիզի մէջ։

Միսաք Երամեան

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՆՈՒԱԶԻ

1938ին Ֆրանսայի բնակչութիւնը զգալի նուազում կրեց։ Ըստ 1938ի առաջին 9 ամսուան վիճակագրութեան՝ մահերը աւելի էին ծնունդներէն 27365, մինչ 1937ին ծնունդները 7 աւելի էին քան մահերը։

1938ին պակսած են նոյնպէս ամուսնութիւնները, 1937ի առաջին 9 ամիսներուն ամուսնութիւններու թիւը եղած է 202,881, մինչ 1938ի 9 ամիսներուն 200,160։ Իսկ ապահարզան ընողներու թիւը բարձրացած է 1937ի 17,677էն 18134ի՝ 1938ին։

1937ի առաջին 9 ամիսներուն մահերու թիւը եղած է 471,139, իսկ 1938ին՝ 494,107։ Ֆրանսայի բնակչութեան նուազումը գլխաւորաբար կը վերագրուի մահերու թիւի աճումին, որովհետեւ ծնունդները այնքան ալ շատ պակսած չեն, 1937ին ծնունդներու թիւը եղած է 471,150, իսկ 1938ին 466,742։

---

510 ՈՍԿԻԻ «ՀԱՃԶ»

Պոլսոյ Գարակէօզեան որբանոցի նախորդ մատակարարութեան օրով 935 եւ 936 տարեշրջաններուն համար 460 ոսկի չհատուցքէ պարտք մնացած եւ տուգանքով միասին 510 ոսկիի յանգած ըլլալով, գործադիր պաշտօնեաներ ներկայացան որբանոց դալակներն ու գոյքերը փոխադրելու եւ վաճառելով այդ պարտքին հաշուակցելու համար։ Ներկայ խնամակալութեան գանձապետ Պ. Մ. Իւթիւճեան հարկ եղած բացատրութիւնը տալով, վերջին պայմանաժամ տրուած է մինչեւ եկող երկուշաբթի։ Արդի Խնամակալութիւնը որոշած է մէկ կողմէ վճռաբեկին դիմել եւ միւս կողմէ պահանջուած գումարը վճարելով՝ հաճզի գործողութենէն որբանոցը զերծ պահել։ Կամ 510 ոսկին վճարել կամ գոյքերը «հաճզ» ընելով այդ գումարը հայթայթելու որոշումը տրուած է ու գործադրելի։ Իսկ վճռաբեկը եթէ ի նըպաստ որբանոցին վճիռ տայ՝ ետ կ'առնուի ըստ օրէնի։

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ «ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ»

Աթէնքի Նոր Օրը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (2 Փետր.)։

— «Մենք ընդդիմադիր եղած ենք Բարեգործականի եւ հրապարակ դրած ենք մեր դիտողութիւնները, յաճախ ծայրայեղութիւններու հասնելու աստիճան։ Մեր քննադատութիւններէն անպայման օգտուած է Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, որովհետեւ չենք խորհած քանդել գործը։ Անդամ չենք եղած Բարեգործականին, անոր ներքին կեանքին մէջ ոեւէ դեր ունեցած չենք, բայց մեր սրտցաւ դիտողութիւնները անտարակուսելիօրէն դրական դեր մը կատարած են։

Բարեգործականը [illegible] ըլլալով հսկայ նուիրատուութիւններու, իր շուրջ անխուսափելիօրէն պիտի ունենար նաեւ չակերտաւոր բարեկամներ։ Եւ ինչքա՜ն ուղիղ է՝ երբ կ'ըսեն.— Աստուած զիս ազատէ իմ բարեկամներէս. թշնամիներուն հետ դիւրին է գլուխ ելլել։

Աթէնքի մասնաճիւղը, դժբախտութիւնը ունեցաւ շրջապատուելու այս տեսակ «բարեկամներէ»։ Յիշողութիւնները թարմացնելու համար պէտք է մտաբերել անցեալ տարուան դէպքերը։

Ներքին անհամաձայնութիւնները հարթելու նպատակով, Փարիզի կեդրոնը Աթէնք ուղարկեց երկու պատուիրակներ, որոնք ակամայ ինկան չակերտաւոր բարեկամներու ազդեցութեան տակ։ Անոնց կարգադրութիւններուն արդիւնքը եղաւ Միութեան գործօն անդամներէն մէկ մասին մեկուսացումը։ Դուրսի ազդեցութիւնները յաջողեցան կազմել տալ երիտասարդ տարրերէ բաղկացած վարչութիւն մը, յուսալով որ պիտի կըրնան օգտագործել երիտասարդ անդամներուն անփորձութիւնը։

Այժմ կը տեսնեն թէ սխալ դուրս եկած է իրենց հաշիւը։ Երիտասարդ եւ անփորձ նկատուածները, բաւական իմաստութիւն ունեցած են գործիք չըդառնալու Հօկի թափթփուքներուն ձեռքը։ Վերջինները սկսած են կազմակերպուած խաչակրութեան մը մասնաճիւղին դէմ, թէ ինչո՞ւ քանի մը կոտրած նստարաններու համար դատարան չեն դիմեր Գոքինիոյ Բարեգործականի անդամներուն դէմ։ Եւ այս պահանջը կը ներկայացուի հրապարակով։ (Անշուշտ նոյն իրաւունքը չի տրուիր իշխանութիւններուն դիմելու անոնց դէմ, որոնք ապօրինութեան եւ ցեղծումի բոյն դարձուցած են Առաջնորդարանը)։

Բարեգործականի Աթէնքի մասնաճիւղը կը մեղադրուի նաեւ անգործութեամբ, որուն մէջ որոշ ճշմարտութիւն կայ։ Բայց ո՞վ է յանցաւորը։ Կրկին Հօկի թափթփուքները, որոնք նշանակալի թաղականութիւններու մէջ տեղաւորուած, կրաւորական դիրք մը բռնած են Բարեգործականի բոլոր ձեռնարկներուն դէմ։ Դեռ քանի մը տարիներ առաջ, Թաղերու մասնաճիւղերուն մէջ կային ժրաջան ազգայիններ, որոնք հեռացուեցան զանազան պատրուակներով։ Իսկ ատոնց տեղ, խոստացած էին փոխարինել Հօկի 1500 անդամները (...՞)։ Գոնէ այս ձեւով խաբած էին պատուիրակ Պ. Նալպանտեանը, որպէսզի չէզոքացուին ռամկավարներն ու չէզոքները, կեդրոնի եւ Թաղերու մէջ։

Այժմ նոր դաւ մըն է որ կը ծրագրուի։ Մարդիկ կ'ենթադրեն թէ ատենը եկած է երիտասարդները փախցնելու— ինչպէս անցեալին նոյն անձերը Ազգ. Կեդր. Վարչութենէն հեռացուցին— եւ կազմել տալ մասնաճիւղի նոր վարչութիւն մը, բոլորովին վստահելի հօկեաններուն։

Դժբախտաբար Փարիզի կեդրոնը ոչինչ կ'ըմբռնէ տարիէ մը ի վեր այս շրջանի մասնաճիւղին շուրջ պատահած դէպքերէն։ Անհատական փառասիրութիւններ եւ տարակարծութիւններ կ'օգտագործուին «բարեկամ»ներու կողմէ, իրենց ազդեցութեան ներքեւ պահելու եւ օգտագործելու այն նպատակներուն, ինչ որ լուծարքի ենթարկուած Հօկի կալուածին մէջ կ'իյնայ։

Մասնաճիւղի գործունէութենէն դժգոհ այս մարդիկը, ուրիշ ահազանգ մըն ալ կը հնչեցնեն Փարիզի կեդրոնին դէմ, որ յանդգնած է իր տրամադրած գումարներու մասին բացատրութիւններ պահանջել Խ. Միւթենէն, այլապէս սպառնալով դադրեցնել իր առաքումները եւ յատկացնել զանոնք արտասահմանի գաղթականներու զետեղման եւ կրթական կարիքներուն։

«Բարեկամ»ներու ցոյց տուած այս դժգոհութիւնը, լաւագոյն փաստն է՝ հասկնալու համար, թէ անոնք, որո՞ն իրական բարեկամն են, Բարեգործականի՞ն, հայ գաղթականներո՞ւն, թէ երրորդի մը։ Տարիներու ձգձգումէն յետոյ, փոքր ճիգ մը ի գործ դրուեցաւ եւ ահա Աթէնքի հայ գաղթականներու զետեղման գործին ձեռնարկուեցաւ եւ կարելիութիւն կայ մեծ չափով առաջ տանելու։ Երբ Հայաստանի դռները ամրապէս փակուած են տարագիրներու առջեւ, միթէ կարելի՞ է զանոնք ձգել յաւիտենապէս հիւղակներուն մէջ։ Հայաստանի վերաշինութեան անունով մխուած գումարներուն կէսը եթէ գործածուած ըլլար արտասահմանի մէջ, մինչեւ այժմ տեղաւորուած կ'ըլլային մեր ազգակիցները»։

Օր. ԱՐՏԷՄԻՍ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ

եւ

Ընկ. ՄԻՍԱՔ - ՄԻՐՁԷ

Նշանուած

Լիոն, 4 Փետրուար, 1939

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՍՈՒՐԷՆ ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ կը ծանուցանեն ծնունդը՝ իրենց անդրանիկ աղջկան՝ ԼԻՏԻ - ԱՆՆԻԿԻ։

Փարիզ 7 փետրուար, 1939

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Էնվէր փաշա շարժումի սկսած ատեն Թաշքէնդի, Խիվէի եւ Սմրղանդի մէջ Ռուսերու դէմ ըմբոստացումի գործը կ'ընդարձակուէր։ Ռուսերն ալ ստիպուեցան զինուոր հաւաքել իրենց գրաւած տեղերուն ըմբոստները ըզսպելու համար։ 19էն մինչեւ 43 տարեկանները զէնքի տակ կանչեցին զինուորական պարտաւորիչ ծառայութեան պատրուակով, առանց պատերազմի խօսք ընելու։

Զօրակոչի այդ հրամանը հասած էր մինչեւ Էնվէր փաշայի գտնուած գիւղը։ Երիտասարդ ուսուցիչը կարդալէ յետոյ զօրակոչի հրամանը, ըսաւ.

— Ինչպէս կը տեսնէք, Ռուսերը ոտնարի տեղ դրած են մեզ։ Անոնք չեն ըսեր թէ զինուոր հաւաքելով եղբայրասպան կռիւ մը առաջ պիտի բերեն։ Մինչեւ հիմա Ռուսերուն հաշւուն կռուեցանք։ Ալ կը բաւէ։ Մեզ չհահագրգռող տեղերու, Եւրոպայի մէջ կռուեցանք։ Ասկէ ետքը ա'լ ատանկ բան չըլլար։

Յետոյ խօսքը Էնվէր փաշային ուղղելով ուսուցիչը յարեց.

Շատ լաւ կը յիշեմ, Ռուսերը 1916ին զօրք ղրկած էին Թուրքեստան, այս երկիրը ձեռքէ չհանելու համար։ Անոնց գլուխը գտնուող հրամանատարը եկաւ այս թէյարանը, գիւղին երեւելիները ժողվեց, անոնց հետ տեսակցեցաւ ու յետոյ գնաց։ Ան գոհ կ'երեւէր։ Սակայն, անոր մեկնումէն յետոյ, գիւղացիները կտրեցին Ռուսերուն հաստատած հեռագրական թելերը ինչ որ շատ բնական էր, քանի որ ցարական Ռուսիոյ ճնշումէն ազատած Թուրքեստանցիները կ'ուզէին անկախութեան տիրանալ։

Էնվէր փաշա եւ ընկերները մինչեւ կէս գիշեր գիւղացիներուն հետ տեսակցեցան։ Երկու հարիւր հոգիի չափ գիւղացիներ կամաւոր արձանագրուած էին։ Փաշան եւ ընկերները ճամբայ ելած էին ու Տէօշէմպէի մօտ կը գտնուէին։ Շան Սուլթան ըսաւ.

— Մինչեւ այսօր կարմիր զինուորներու հետ դէմ առ դէմ չենք եկած։ Տեսնենք վախճանը ի՞նչ պիտի ըլլայ։

— Զաճապարենք, ան ալ կ'ըլլայ, ըսաւ Էնվէր փաշա խնդալով։ Միայն մաղթենք որ վեհանձնօրէն դէմ առ դէմ գան, ու կոնակէն զարնելու քաղաքականութեան չհետեւին...։ Ուսուցչին ըսած խօսքերուն մէջ նկատողութեան արժանի շատ մը կէտեր կան։ Ես ստիպուած եմ շատ աչալուրջ վարուիլ անոնց հանդէպ։

— Այո՛, բայց անոնք շատոնց իմացած են թէ քանի մը շաբաթներէ ի վեր կը ճամբորդենք։ Ռուսերը լրտեսական շատ զօրաւոր կազմակերպութիւն մը ունին։ Ամէն ինչ արձագանգ կը գըտնէ Մոսկուայի մէջ։ Քիչ մը զարմանք առաջ բերած է Ռուսերուն անձայն մընալը մեզի հանդէպ, ըսաւ Շան Սուլթան։

— Ինչէ՞ն գիտէք այդպէս ըլլալը։ Վաղը միւս օր Տէօշէմպէի շրջակայքը հասած ատեննիս կացութիւնը պիտի պարզուի։

— Մեր զինուորները գոհ ու անհամբեր են։ Որովհետեւ անոնք շատոնց կ'ուզեն Ռուսերէն վրէժ լուծել, բնական է որ յուզուին ճամբու ընթացքին։

— Մօտ ատենէն, սատանաներու ոտքը կը կոտրենք։

— Պասմաճիներու մասին կը խորհիմ։ Եթէ երբեք անոնք ապահոված են իրենց զէնքերը եւ ռազմանիւթերը, շատ շուտով յաջողութիւն ձեռք պիտի բերենք Տէօշէմպէի մէջ։ Ասոր համոզուած եմ։ Միւս գիւղերն ալ ապստամբութեան պիտի մասնակցին իսկոյն, մանաւանդ տաճիկ գիւղերը շատ ռազմասէր ըլլալով, ա'լ աւելի յաջողութիւն ձեռք պիտի բերուի։

ԲՈԼՇԵՒԻԿ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՀԵՏ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄ

Էնվէր փաշա Ռուսերու դէմ յարձակում սկսելէ առաջ, Տէօշէմպէի մէջ շատ մը փոփոխութիւններ առաջ եկած էին։ Կարմիր բանակը Ալի Րէզայի եւ Օսման Հօճայի հետ դէմ առ դէմ գալով շատ մը կռիւներ եղած էին Տէօշէմպէի մէջ։ Ալի Րիզա պէյ ստիպուած էր իր զինուորները քաշել։ Սակայն Պասմաճիները շահաւոր եղած էին այս գործին մէջ 250 զէնքերու տէր դառնալնուն համար։

Այն օրերուն, հազուագիւտ էր զէնքը։ Ռուսական փամփուշտները չէին յարմարեր օտար զէնքերու։ Իսկ Աֆղանիստանի ճամբով եկած զէնքերն ալ ռազմանիւթ չունէին։ Ասոր համար նախընտրած էին ռուսական զէնքերը։

Կացութիւնը մեծ փոփոխութիւն մը կրած չէր Ռուսերուն կողմէ Տէօշէմպէի գրաւումէն յետոյ։ Զինուորները տեղաւորուած էին զօրանոցներու մէջ, ու քաղաքին շուրջն ալ պահակներ կային։ Հեռաձայնի թելեր հաստատուած էին Պուխարայի հետ։ Հարկ կա՞յ ըսելու թէ բոլոր այս միջոցներն ու պատրաստութիւնները ձեռք առնուած էին Էնվէր փաշայի դիմադրելու համար։ Փաշան իմացած էր այդ պատրաստութիւնները՝ Տէօշէմպէէն եկող մարդոց միջոցաւ, ու իր հոգին կը նեղուէր, վերջին օրերը Ալի Րիզայի եւ Օսման Հօճայի հետ հաղորդակցութիւն չունենալուն համար։ Սակայն Էնվէր փաշա վստահ էր որ իր զինուորներուն եւ երկրին ամէն կողմերը առաջ եկած շարժումին շնորհիւ պիտի կրնար շատ նեղել Ռուսերը։

Տէօշէմպէի ռուս պահակազօրքին հրամանատարը հեռաձայնով կը խօսէր երկու ժամ հեռու գտնուող բլուրի մը պահակներուն հետ, ու կ'ըսէր.

— Պասմաճիները երեւցա՞ն։ Ուշադրութիւն ըրէք։ Հաւանական է որ այս գիշեր յարձակում ընեն։

Ռուս պահակները կը դիտէին իրենց շուրջը, ու բան մը չէին տեսներ։ Սակայն, հրամանատարը սեղանին զարնելով ձեռքը, կը գոչէր.

— Կարելի բան չէ։ Պասմաճիները անպատճառ հոդ կը գտնուին։ Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ չեն երեւար։ Աչքերնիդ անդին պահուըտած ըլլան, գիշերը յարձակում գործելու համար։

Կէսօրին, բոլշեւիկ հրամանատարը սենեակին մէջ ըրաւ իր ճաշը, առանց դուրս ելլելու։ Իրիկուան, հեռաձայնի զանգը հնչեց։ Հրամանատարը մտիկ ընելէ ետք ըսաւ.

— Ի՜նչ, տեսնուեցա՞ն անոնք։ Բլուրի՞ն ետին։ Յառաջապահներէն լուր կա՞յ։ Էնվէր փաշա՞ն ալ անոնց մէջն է եղեր։

Հրամանատարը հեռաձայնին մէջ ըրուած խօսքերը լսելէ յետոյ, բարկացած, սկսաւ հայհոյել։ Ի վերջոյ, սա հրամանը տուաւ.

— Սկսա՞ք կրակել։ Սպասեցէք մինչեւ իմ հրամանս։ Մանրամասն տեղեկագիր տուէք թէ անոնք ի՞նչ ուղղութեամբ կը յառաջանան։ Դասակի հըրամանատարը կանչեցէք։

Այս վերջինը յայտարարեց.

(Շար.)

(28)

նակէն, երբ ազգայնական զօրքը Ֆիկուէրաս կը մտնէր, մօտենալով սահմանագլուխին :

Պ. Լէոն Պլէրատ խօսած է նաեւ Սպանիոյ փախստականներու եւ զինուորներու ինչպէս եւ անոնց զէնքերու վերադարձի մասին: Ֆրանսա կ'ուզէ վերադարձնել կիները, մանուկները եւ ծերունիները, երբ ճամբան բացուի: Գալով զինուորներուն, զօր. Ֆրանքօ պատրաստ է ընդհ. ներում շնորհելու, բացի անոնցմէ որ քրէական յանցանքներ գործած են: Ասոնք պիտի դատուին զինուորական եւ սովորական դատարաններու առջեւ:

Համաձայնութիւն գոյացած է նաեւ որ Ֆրանսա փոխադրուած բոլոր զէնքերը դառնան Ֆրանսայի սեփականութիւնը, իբրեւ մասնաւճար փախստականներու պատսպարման համար եղած մեծագումար ծախքերու: Մնացեալը պիտի վճարուի Սպանիոյ դրամատան ոսկի պահեստէն, որ 40 միլիոն տոլար կը գնահատուի եւ որ նոյնպէս Ֆրանսա փոխադրուած է:

Վարչապետին հետ մէկուկէս ժամ խօսելէ վերջ, Պ. Լէոն Պէրատ յայտարարեց թէ իր համոզումն այն է որ Սպանիոյ մէջ բարեկարգութիւնը պիտի վերահաստատուի «շատ շուտով»:

ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Կառավարութիւնը Ֆրանսա ապաստանեցաւ

Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան մնացեալ անդամներն ալ Ֆրանսա ապաստանեցան առջի օր, երբ ազգայնական զօրքը գրաւեց Ֆիկուէրասը: Առաջին անգամ սահմանն անցաւ վարչապետը, Նէկրին, որ քանի մը օր առաջ ալ եկած էր: Սահմանապահ զինուորները բարեւի կեցան, համաձայն միջազգային օրէնքի: Վարչապետին կ'ընկերանային սպարապետը, եւ ելմտական եւ պատերազմական նախարարները ևն.: Վարչապետը մերժեց որ եւ է յայտարարութիւն ընել :

Հանրապետական զօրքը Ֆիկուէրասը պարպելէ առաջ պայթեցուց քաղաքին միջնաբերդը եւ երկու կամուրջներ, դժուարացնելու համար ազգայնականներուն յառաջխաղացութիւնը: Պայթումի ձայները կը լսուէին Ֆրանսական սահմանէն: Ամբողջ օրը հարիւրաւոր կառքեր անցան սահմանագլուխը, զինուորներով եւ ռազմամթերքով, ևուէն ալ՝ հազարաւոր փախստականներ:

Կ'ըսուի թէ վարչապետ Նէկրին Վալենցիա պիտի երթայ, դիմադրութիւնը շարունակելու համար: Իրեն համամիտ են 4-5 նախարարներ եւ Պարսելոնայի արհեստակցական միութեանց կարգ մը վարիչները: Հանրապետութեան նախագահը Փարիզ եկաւ: Ֆրանսայի ներքին նախարարը պատասխանելով հարցումի մը, յայտարարեց թէ կառավարութիւնը չի կրնար թոյլատրել որ սպանիական կառավարութիւն մը հաստատուի Ֆրանսական հողին վրայ, շարունակելու համար իր քաղաքական գործունէութիւնը կամ վարելու զինուորական գործողութիւնները: «Միջոցներ ձեռք առած ենք, յարգել տալու համար այս տարրական սկզբունքները»:

Ի՞նչ կը խորհին Գերմանիոյ մէջ

Գերման մամուլը, խօսելով վարչապետ Չէյմպըլէնի յայտարարութեան մասին, որ կը շեշտէ թէ պատերազմի մը պարագային Անգլիա եւ Ֆրանսա միասին պիտի ըլլան, կ'ըսէ թէ «Չէյմպըլէնի յայտարարութեան մէջ նորութիւն չկայ, բայց ցաւալի քաջալերանք մըն է Ֆրանսայի՝ քաղաքական ներկայ կացութեան մէջ»:

Թերթ մը գիտել կուտայ թէ այդ յայտարարութիւնը պիտի ծառայէ մթագնելու հորիզոնը եւ զօրացնելու Ֆրանսայի դիրքը Իտալիոյ դէմ: «Նոյնիսկ այս ալ նորութիւն պէտք չէ համարել: Սեպտեմբերի տագնապէն իվեր աշխարհ գիտցաւ, որ Անգլիա եւ Ֆրանսա միասին պիտի ընթանան պատերազմի մը պարագային: Բայց քաղաքական տագնապի մը կամ մանաւանդ լուրջ դէպքի մը պարագային՝ իրական ուժն է որ հաշուի կ'առնուի: Այս ուժին արժէքը Գերմանիոյ մէջ կրնան չափել, երբ ըսենք թէ աւելի քան երկու միլիոն անգործներ կան Անգլիոյ մէջ այժմ: Ամբողջավար պետութեանց ասպարէզ կարդալը անիմաստ է այլեւս»:

Կիսապաշտօնական օրկան մը կը գրէ թէ ոչ ոք կը սպառնայ Ֆրանսայի «կենսական շահերուն»: Դեկտեմբեր 6ի յայտարարութեամբ գերմանեւֆրանսական յարաբերութիւնները բարւոքած են. իսկ Իտալիոյ պահանջածը որոշ գօտիներու մէջ հաշուեյարդար մըն է, որ կ'ընդգրկէ Իտալիոյ կենսական շահերը: Անիկա կարելի է գլուխ հանել առանց Ֆրանսայի կենսական շահերուն դպչելու :

Մարաջախտ Կէօրինկի օրկանը գիտել կուտայ թէ Անգլիոյ վարչապետին յայտարարութիւնները աւելի շատ ռազմաշունչ են քան խաղաղասիրական :

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ ահաբեկչական գործողութիւնները կը շարունակուին: Կ'ըսուի թէ զէնք, ուժանակ եւ պայթուցիկ հաւասարապէս պիտի գործածուին, որպէսզի արաբ պատուիրակութեան դիրքը ամրանայ Լոնտոնի մէջ: Ճամբաներու վրայ հաստատուեցաւ զինուորական խիստ հսկողութիւն: Վերջին դէպքերու ընթացքին սպաննուեցան չորս հոգի :

ՄԷՔՔԷ այցելած են այս տարի 80,000 մահմէտական ուխտաւորներ, որոնց մէջ Եգիպտոսի գահաժառանգ իշխանը, Մուհամմէտ Ալի: 1912էն ի վեր առաջին անգամն է, որ եգիպտացի իշխան մը կ'այցելէ մահմէտական սրբատեղին :

ՆՈՐ ԴԷՊՔԵՐ պատահեցան Խ. Միութեան եւ Մանչուրիոյ սահմանին վրայ: Սպանեալներ եւ վիրաւորներ կան երկու կողմէն ալ :

ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առաւ, խափանելու համար ահաբեկչական արարքները, որոնք ուղղուած են Անգլիոյ դէմ եւ կը կատարուին յանուն «Իրլանտայի հանրապետական բանակին»:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ պատուիրակութեանց ժողովին մէջ, Լոնտոն, Հրեաներու ներկայացուցիչը խօսեցաւ երկու ժամ, պարզելով իրենց տեսակէտը: Երէկ ալ արաբական պատուիրակութիւնը լսուեցաւ: Երկու կողմերը տակաւին կը մերժեն միեւնոյն սեղանին շուրջը նստիլ... ճիշդ մեզի պէս:

ԻՏԱԼԻԱ ԵՒ Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ առեւտրական պայմանագրութիւն մը կնքեցին, որուն շնորհիւ Հռոմ պիտի կրնայ մեծ քանակութեամբ քարիւղ, մանկանէզ, փայտ, հանքածուխ եւ արմտիք ստանալ: Մինչեւ հիմա Իտալիոյ առեւտուրին գումարը կը հասնէր 400 միլիոն լիրի: Նոր պայմանագրութեամբ այս գումարը պիտի բարձրանայ մինչեւ մէկ միլիառի: Մինչեւ հիմա Իտալիա իր քարիւղը կը ճարէր Մ. Նահանգներէն :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ հասած լուրերու համաձայն, պիտի փոխուին Ուաշինկթընի, Փարիզի եւ Հռոմի դեսպանները:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կրընոպլի Հ. Յ. Դ. «Մկրտիչ Եօթնեղբայրեան» Ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկեր Արամ Սպէնչեանի եւ Տէր եւ Տիկին Վահան Սպէնչեանի եւ պարագաներուն իրենց մօր մահուան առթիւ:

Հ. Յ. Դ. Լանսէյի «Մուրատ» խումբը խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկեր Արամ Սպէնչեանի եւ պարագաներու իր մօր մահուան առթիւ:

×

Խորին ցաւով եւ կսկիծով կ'ողբանք մեր կնքահօր՝ ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի դառնաղէտ մահը եւ մեր սրտագին վշտակցութիւնը կը յայտնենք մեր կնքամօր՝ ԵՂԻՍԱԲԵԹին եւ կնքքահայր Անդրանիկին եւ իրենց պարագաներուն:

Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Բրուտեան
Տէսին

ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ ՍՕՍԻ ԴԵՐԻՆ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵՆՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէին Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Կորիւն» ակումբին մէջ:

Գաւառ

ՍԷՆ ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) «Ակնունի» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը 10 Փետրուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը՝ 11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30-ին: Կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄԻ «Հայաստան» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը 12 Փետրուար, Կիրակի երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին: Կը հրաւիրուին Սարդանի, Նոթր-Տամի, Լէ դ'Օլիվի եւ Սէն-Ժէռոմի ընկերները, սովորական հաւաքատեղին:

Կը խօսի Ընկ. ՀԱՅԿ ՍԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարօ» խումբի ժողովը 12 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին. «Շարժիկեան» սրահին մէջ:

ՎԻԷՆԻ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 12 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, «Խաժակ» ակումբին մէջ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

HAÏASTAN

Նոր սերունդին ամսագիրը, 16 մեծադիր էջերով, նոխ եւ շահեկան բովանդակութեամբ, ամբողջովին խմբագրուած երիտասարդ ուժերու կողմէ: Ամսագիրը կը պարունակէ նաեւ քարտէսներ:

Տարեկան բաժնեգին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ՝ 25 ֆրանք, Արտասահման 1 տոլար, ձեռէ հատը 2.50 ֆրանք:

Փնտռել բոլոր այն կրպակներուն մէջ, ուր ՅԱՌԱՋ կը ծախուի:

Խմբագրական հասցէ.— Monsieur Armik Djamalian, 5, Villa Virginie, Paris (14e)

Վարչական հասցէ.— Monsieur H. Keusséyan, 51, Rue du Caire, Paris (2e)

Հրապարակային բանախօսութիւն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ «ՌԱԶՄԻԿ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

12 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Մէզօն Գուդառքի սրահին մէջ, 65 Պուլվառ Ֆօնընէ

Կը խօսի ընկեր ԻՇԽԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ խորհրդ. իշխանութիւնը եւ Հայաստան

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

ԸՆԿԵՐ Մ. ՎՐԱՑԵԱՆԻ ՄԵԿՆՈՒՄԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. (ՐԱՖՖԻ» խումբին կողմէ

11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին 8 Ռիւ Պոսիւէ, մէթրօ Փուասոնիէռ:

Մասնակցութեան համար 6 ֆրանք (խմիչք եւ անուշեղէն միասին):

Թ Է Յ Ա Ս Ե Ղ Ա Ն

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ, ՇԱՎԻԼԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

12 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին. դպրոցի սրահին մէջ

Երգ, արտասանութիւն, հաճելի ժամանց:

Մուտք՝ մեծերու 3 ֆրանք, փոքրերու 1 ֆրանք:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

Բարեգործականի սրահին մէջ, 202 Rue Boileau

Հայկական պար՝ փոքրիկներու կողմէ եւ զանազան անակնկալներ:

Ուրախ եւ հաճելի մթնոլորտ: Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՍԷՆ - ԼՈՒԻ (ՄԱՐՍԷՅԼ) Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

11 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ազգ. վարժարանին մէջ:

Կը խօսի Տոքթ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ առողջապահութեան մասին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Թամամ Արզումանեան, Այրի Տիկին Մարգրիտ Արզումանեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Պաղտասար Արզումանեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Գալուստեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Եղիազարեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Յովակիմ Խօքիւզեան եւ զաւակունք (Վալանս), Տէր եւ Տիկին Եղիա Շահրազեան եւ զաւակունք (Վալանս) շնորհակալութիւն կը յայտնեն Հ. Յ. Դ. Իսիի Զաւարեան կոմիտէին եւ իր բոլոր խումբերուն, ազգականներու, բարեկամներու եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին ՍԱՐԳԻՍ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԴԵՐԱՍԱՆ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

ՍԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ ԵՒ ԾԱՆՕԹ ՈՒԺԵՐՈՒ

12 Փետրուար, Կիրակի ցերեկ ժամը ճիշդ 3ին

Théâtre Renée Maubelի մէջ

Թիւ 4 à 10 Rue de L'Orient, Paris (18) Metro Blanche կամ Abbesses

ԿԸ ԲԵՄԱԴՐՈՒԻ Ո. ՈՌՕՇԵԱՆԻ ՍՕՍ ԵՒ ՎԱՐԴԻԹԵՐ

(երաժշտական տրամ 4 արար)

Ընտիր նուագախումբ ղեկավարութեամբ Պ. ՌԱՖԱՅԷԼԵԱՆի:

Այժմէն փութացէք ապահովել ձեր տոմսակները: Մուտք՝ 8, 10, 15 եւ 20 ֆրանք: Տոմսերը կը ծախուին՝ նպարատուն ՀՐԱՉԵԱՆ, 6, Rue Lamartine, Paris, ԱՐԱՐԱՏ, ՔՈՆՍԹԱՆԹԻՆՕՊԼԸ, ՇԻՐԱԿ նպարատուները, Rue Trèvise: Գրատուն ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ, եւ «ՅԱՌԱՋ»ի ու «ԱՊԱԳԱՅ»ի խմբագրատուները:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑԻ ԱՌԹԻՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

12 ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3-7

173 Ave. Aristide Briand, Cachan (Seine)

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. ԼԵՒՈՆ ՉՈՐՄԻՍԵԱՆ ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐ

Կը հրաւիրուին անխտիր Տարօնի բոլոր հայրենակիցները, հայկական ստանդութիւնները սիրող հայրենակիցները:

Մասնակցութեան համար 5 ֆրանք:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Denfertէն առնել Sceauxի գիծը եւ իջնել arrêt Bagneux:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հարաւային Ֆրանսահայոց Թեմական Երեսփ. Ժողովը կը գումարուի 12 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2ին, Առաջնորդարանին մէջ, 57 Rue Tapis-Vert, Մարսէյլ:

Թիւրիմացութեան մը արգիլելով, երեսփոխաններու ղրկուած հրաւիրագրերուն մէջ, ժողովի վայր նշանակուած է փրատոյի Մայր եկեղեցիին սրահը: Կը խնդրուի երեսփոխաններէն նկատի ունենալ այս պարագան, եւ ներկայ ըլլալ 57 Rue Tapis-Vert Առաջնորդարան, որոշեալ ժամուն:

(Կնիք)

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒՆ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Մուշի Վերի Թաղէն Պատէի Անուշին տղան՝ Օվասափ..., որ 1921ին Պոլիս կը գտնուէր: Ջինքը ճանչցողներէն կը խնդրուի տեղեկացնել ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆի (ծնեալ Պատէեան), 85 bis, Av. Jean Jaurès, Décines (Isère), France: Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէն արտատպել:

— Նարինկիւլ Աւագեան, Եօզկաթի Մէնթէշէ գիւղացի, կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Միհրան Աւագեան, որ 1920ին եղած է Քորֆու (Յունաստան): Թուականէն յետոյ տեղեկութիւն չունի իրմէ: Կը խնդրուի հասցէն գիտցողներէն իմացնել՝ Նարինկիւլ Աւագեանին, 15 Rue Wilson, Décines (Isère) France: Կը խնդրուի «Նոր Օր»էն արտատպել:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՇԱԲԱԹ 11 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI 11 Février 1939

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3962

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԲ ՅԱՆԿԱԼԻՆ ՔԱՐԻ ԿԸ ԶԱՐՆՈՒԻ

Տակաւին ուրիշ առարկութիւններ ալ կը ներկայացնէ Զուիցերիոյ մեր աշխատակիցը, ֆրանսերէն «Հայաստան»ի հրատարակութեան դէմ, եւ կը հարցնէ.

— «Ձկա՞ն միջոցներ նոր սերունդին փրկութեան համար: Միջոցներ կան, մեր մէջ պակասը ուժականութիւնն է, մանաւանդ *կազմակերպութիւնը* :

Ի՞նչ լուրջ, մեթոտիկ, կշռուած ու չափուած ծրագրով աշխատանք է տարուած այս տեսակէտին: Ի՞նչ կազմակերպութիւն կրցած ենք յառաջ բերել, զանգուածային բուն ճարզութիւն մըդ-ուա՞ծ է Հայոց մէջ, լեզուն ու յատկութիւնները պահ[…] Ո՞վ է, խնդրեմ ըսէք անունը, որ գործնականապէս կը զբաղի այս հարցով եւ հայկական փրոփականտը կը մղէ Հայուն մէջ: Միթէ պատահական ձեռնարկներ, հատուկոտոր աշխատանքներ միջո՞ց կը նկատէք»:

Ու վերջապէս առաջարկ մը.

— «Պէտք է հաստատել «*Հայոց մէջ հայկական փրոփականտի*» կոմիտէ մը որ իր աշխատանքը տանի նոր մեթոտներով, *փսիքոլոժիի* մը նման: Բնական է ասոր համար դրամ պէտք է, ո՛հ, ոչ շատ, 60 հազարնոց գաղութի մը մէկ վեցերորդը, 10,000 հոգի երբ տան ամսական 3 ֆրանք (օրական երկու սու) պիտի ընէ ամսական 30,000 ֆրանք, որուն նոյնիսկ 10,000ը պիտի օգնէ Հայը Հայ պահելու Ֆրանսայի մէջ»:

Ամփոփած եղանք մեր երիտասարդ եւ սրտցաւ աշխատակցին բողոքը, իր գլխաւոր գիծերով:

Իր համոզումն այն է թէ ֆրանսերէն «Հայաստան»ի հրատարակութիւնը կորսուելու դատապարտուած երիտասարդութեան «տուէքն պիտի տանի նաեւ այն երիտասարդները որոնք կա[…]կոզը, ազգասիրաբար դեռ կը կարդային հայերէն թերթ ու գիրք»:

Երէկ պարզեր էինք մէկ մասը այն պարագաներուն, որ կը հարկադրեն փորձել նա՛եւ այս միջոցը — ֆրանսերէն թերթ — […]րանք մը եւս փրկելու համար նոր սերունդէն: Տեսակ մը անհրաժեշտ չարիք, որմէ չեն կրցած խուսափիլ նաեւ Ամերիկայի մէջ:

Ձենք ուզեր տաղտկալի դառնալ, ուրիշ պարագաներ ալ ներկայացնելով :

Կը բաւէ ըսել թէ՝ այն հարցարանին առթիւ որ հրատարակուեցաւ քանի մը տարի առաջ, այս թերթին մէջ, պատասխանողներէն շատերը անհրաժեշտ կը գտնէին ֆրանսերէն բաժին մը, գոնէ «Յառաջ»ի մէջ:

Այժմ քննենք իր դրած հարցերը, — կազմակերպութիւն մը, որ հայկական քարոզութիւն կատարէ նոր սերունդին մէջ:

Մենք ալ կը խոստովանինք թէ լուրջ եւ մեթոտիկ աշխատանք չէ կատարուած, այս ուղղութեամբ: Ինչ որ եղած է 15 տարուան ընթացքին, աւելի շատ կը պարտինք զանազան միութեանց նախաձեռնութեան, եւ մանաւանդ Դաշնակցութեան ու նոր հովանաւորած կազմակերպութեանց ճիգերուն:

Գո՞հ ենք արդիւնքէն: Ոչ: Բայց, որ եւ է վճիռ արձակելէ առաջ, հարկ է պարագաներն ալ նկատի առնել: Հարկ է աչքի առջեւ բերել այն ամուլ վէճերն ու պայքարները, որ արիւն կը պղտորեն — եւ կը պղտորեն դեռ — նոյնիսկ ծաղկոցի մը բացման առթիւ:

Ոչ «ուժականութիւնը», ոչ ալ նորութեանց խայծը կրն[…]րել, երբ գլուխդ քարին կը զարնուի, ցանկալին կատարելու համար: Մանաւանդ այս միջավայրին մէջ:

Տակաւին ուրիշ ողբերգութիւն մը, — նոյնիսկ այն արեւելեան գաղութներուն մէջ ուր նոր սերունդը հայերէն կը սորվէր մինչեւ 15 – 18 տարեկանը, այսօր հաստատած են լուրջ արգելքներ, սկսելով մանկապարտէզներէն ...

Մեր աշխատակիցը կ՚առաջարկէ կազմակերպութիւն մը ստեղծել հայկական քարոզութեան համար, նիւթական աղբիւրներ ալ ցուցնելով :

Այս թերթը տարիներով քարոզ կարդացած է, տեսակ մը «Ալիանս Արմէնիէն» ստեղծելու համար, մասնաւորապէս նկատի ունենալով նոր սերունդին փրկութիւնը: Եւ սակայն...

Այո, մեծ բան չէ օրական երկու սուն: «Համազգային»ը ամսական անդամավճար սահմանած է միայն մէկ ֆրանք, յանուն մշակոյթի. բայց իր անդամները ոչ թէ հազարներով, այլ հարիւրներով իսկ չեն համրուիր այս գաղութին մէջ: Մարդիկ 3-5 ֆրանքը ջուրի պէս կը նետեն, որ եւ է խաղասեղանի կամ գինետան առջեւ, բայց կը խնայեն թերթի մը 50 սանթիմը, գրքի մը 5 – 10 ֆրանքը, կամ 1-2 ֆրանքի անդամավճար մը:

Ունի՞նք «ուժական» միջոց մը, ոչ թէ 10,000, այլ քանի մը հազար անդամներ եւ անդամավճարներ կապելու համար «հայկական քարոզութեանց կոմիտէ»ի մը :

Հարկ է կենդանի միջավայրի մը մէջ ապրիլ, իյնալ - ելլել զանգուածին հետ, պատասխանելու համար այս հարցումին :

Մենք յաճախ կը շփոթենք մեր բաղձանքները՝ անողոք իրականութեան հետ: Կը մոռնանք որ ցիրուցան, անկերպարան, տեսակ մը անիշխանական վիճակի մատնուած ենք, իսկ մեր գործելու միջոցները միայն բարոյական են: Կը քարոզես, կը խրատես, կը համոզես, բայց չես կրնար պարտադրել: Կը պարտադրես միայն քու շրջանակիդ մէջ:

Բացատրել այս պարագաները՝ չի նշանակեր համակերպիլ, ընկրկիլ կամ նահանջել: Ընդհակառակն, դժուարութիւնները, խոչընդոտները մեզի համար կը կազմեն խթան՝ միշտ որոճալու եւ տքնելու: Երբ ցանկալին կը ձախողի, կարելին փորձելու:

Վերջին խօսք մը եւս:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ՎԵՐՋԱՆԱ՞Յ

ՄԻՆՈՐՔԱ ԿՂԶԻՆ ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕՅԻ ՅԱՆՁՆՈՒԵՑԱՒ

Անգլիոյ խորհրդաւոր ձեռնարկները հաշտութիւն գոյացնելու համար

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, անգլիական յածանաւ մը Մինորքա տարաւ Զօր. Ֆրանքոյի լիազոր պատուիրակը, որպէսզի բանակցի հանրապետական պահակազօրքին հետ, կղզին յանձնելու համար առանց արիւնահեղութեան :

Այս ձեռնարկը յաջողութեամբ պսակուեցաւ: Հինգշաբթի գիշեր երկու կողմի պատուիրակները ժողովի նստան անգլիացի հրամանատարին բարեխօսութեամբ եւ համաձայնութիւն գոյացաւ կղզին յանձնելու: Անգլիական մարտանաւը Մարսէյլ փոխադրեց 450 հանրապետական զինուորներ, որոնց մէջ կը գտնուէին Մինորքայի կառավարութեան ներկայացուցիչներն ալ :

Երբ անգլիական մարտանաւը ճամբայ կ՚ելլէր դէպի Մարսէյլ, ըմբոստութիւն մը ծագեցաւ պահակազօրքին սպաներուն եւ զինուորներուն միջեւ, որոնց քաղաքական վարիչները լքած էին զիրենք: Այս ըմբոստները արագօրէն զսպուեցան Մայորքայէն փոխադրուած զինուորներու միջոցաւ: Այս առթիւ Լոնտոնի թերթերը կը հերքեն այն լուրը թէ ճնշում գործադրուած է պահակազօրքին վրայ :

Անգլիական կառավարութիւնը անհրաժեշտ համարած էր այս ձեռնարկը, որովհետեւ Մինորքա ռազմագիտական կարեւոր դիրք մը կը կազմէ Միջերկրականի մէջ: Երկուքուկէս տարիէ ի վեր անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները ամէն միջոց կը փորձեն, Իտալացիները հեռու պահելու համար Մինորքայէն, որ Պալէարեան կղզեխումբին երկրորդ մեծագոյն կղզին է եւ իր դիրքով լուրջ սպառնալիք մը կը կազմէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հաղորդակցութեանց դէմ: Պարսելոնայի անկումէն վերջը զրոյց կը շրջէր թէ Մայորքայի իտալական զինուորները կը պատրաստուէին գրաւել նաեւ Մինորքան :

Անգլիական կառավարութիւնը այժմ աւելի կարեւոր գործի մը ձեռնարկած է, Մատրիտն ալ պարպել տալու եւ հաշտութիւն գոյացնելու համար: Ամէն պարագայի մէջ, պիտի փորձուի զինադադար մը կնքել: Զօր. Միախա, Մատրիտի սպարապետը, յայտարարած է թէ 500,000 զինուոր ունի իր հրամանին տակ եւ կռիւը պիտի շարունակէ մինչեւ ծայրը: Հակառակ այս յայտարարութեան, անգլիական կառավարութիւնը կարելին կը փորձէ, կարճ կապելու համար պատերազմը: Հանրապետական կառավարութիւնը կը յուսայ վեց շաբաթէն մինչեւ երկու ամիս եւս շահիլ, բայց Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ այլեւս աւելորդ է շարունակել նոր արիւնահեղութիւններ:

Արժանահաւատ աղբիւրներու համաձայն, մանրամասն հրահանգներ տրուած են Մատրիտի անգլիական դեսպանին, որպէս զի բանակցութիւններ վարէ Փէրփինեանի մէջ, հանրապետական կառավարութեան ներկայացուցիչներուն հետ: Միւս կողմէ Պուրկոսի անգլիական ներկայացուցիչը հրաման ստացած է դիշեր ցերեկ Զօր. Ֆրանքոյի տրամադրութեան տակ գտնուիլ:

Վարչապետ Նէկրին վերջերս ճառ մը խօսելով խորհրդարանին մէջ, կը յայտարարէր թէ զինադադար կրնայ ընդունիլ երեք պայմաններով, — ա) Պարպել օտար կամաւորները: բ) Ապահովութիւն տալ հանրաքուէ մը կատարելու յառաջիկային: գ) Ընդհ. ներում շնորհել բոլոր հանրապետականներուն: Զօր. Ֆրանքօ մերժեց այս բոլոր պայմանները, բայց Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ զօրավարը տրամադիր էմիջին ճամբայ մը բռնելու, եթէ ուղղակի առաջարկ ներկայացուի անգլիական կառավարութեան կողմէ : Կ՚ըսուի թէ Զօր. Ֆրանքօ խոստացած է Անգլիացիներուն ոչ մէկ օտար զինուոր ղրկել Մատրիտի վրայ, եւ թէ հաշտութենէն անմիջապէս վերջը բոլոր օտար կամաւորները պիտի ճամբուին: Նոյն աղբիւրին համաձայն, զօրավարը խոստացած է նաեւ ներողամտութեամբ վարուիլ բոլոր հանրապետական ռազմիկներուն հանդէպ, բացի բանակներու քաղաքական վարիչներէն եւ քրէական յանցաւորներէն :

Լոնտոնի մէջ կը յուսան հանրապետական կառավարութեան անձնատուութիւնը ապահովել մինչեւ երեքշաբթի, *յետոյ դեսպան մը ղրկել Զօր. Ֆրանքոյի մօտ, որպէսզի Գերմանիա եւ Իտալիա չկարենան միջամտել :*

Այս առթիւ կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ Անգլիոյ ձեռնարկները մեծ վրդովում պատճառած են Հռոմի եւ Պերլինի մէջ: Նոյն թերթերը կ՚ըսեն նաեւ թէ Անգլիա դրամական աջակցութիւն խոստացած է Զօր. Ֆրանքոյի: Վերջին լուրերու համաձայն, Իտալիա զէնքի տակ առած է1898ի, 1899ի եւ 1900ի դասերը, ինչպէս եւ պահեստի սպաներն ու մասնագէտները, ի նախատեսութիւն նոր դէպքերու: Պերլինի մէջ ալ իրար անցած են, եւ կ՚ըսուի թէ փետրուար 5ին 7 նոր սուզանաւեր ղրկուած են Միջերկրական: Միեւնոյն ատեն զինուորական միջոցներ ալ ձեռք առնուած են:

**** Անգլիական կառավարութիւնը հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ սկզբունքով որոշեց ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը: Մանրամասնութիւնները պիտի ճշդուին այսօր: Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ Անգլիոյ հետ համաձայն է այս հարցին մէջ:*

Շ.

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

HAYASTAN

Երէկ լոյս տեսաւ ֆրանսերէն «Հայաստան»ի առաջին թիւը:

Ընտիր թուղթ, մաքուր տպագրութիւն: Միայն անունին տառերը քիչ մը խորթ երեւցան, աւելի ճիշդ՝ չափազանց գեղարուեստական, ձիւնապատ Արարատի մը վրայ :

Եւ ամէնքս մէկ թափեցանք նորընծայ «վարչապետ»ին վրայ:

— Հրաման, ուրկէ՞ գտաք այս *ֆանթէզի* տառերը. թերթերու անունները պարզ կ՚ըլլան, ամուր բարեձեւ :

— Ի՞նչ էք իրար անցեր: Թագաւորին աղջիկն անգամ *խուսուր* մը կ՚ունենայ... Մէջը նայեցէք :

Ակնարկ մը նետելով բովանդակութեան վրայ, առաջին առթիւ ուշադրութիւնս գրաւեց ինքնավստահ, եթէ ոչ նոր շեշտ մը, խմբագրականին մէջ.

— «*Ամէն բանէ առաջ, մեր ամսաթերթին նպատակը պիտի չըլլայ ողբալ մեր ազգին եւ երիտասարդութեան գլխուն եկած դժբախտութիւններն ու վիշտերը: «Հայաստան» պիտի չըլլայ հանդէսը «մարտիրոս ժողովուրդի» ժառանգորդներուն: Մեր Հայու արժանապատուութիւնը թոյլ չի տար ողբ ու կոծ արձակել այն անարդար ճակատագրին համար որ մեր ծնունդէն իսկ բաժին ինկաւ մեր սերունդին*»:

Եւ ուրիշ կայծ մը՝ աշխատակցի մը յօդուածէն, նոր սերունդի գիտակցութեան մասին.

— «*Մեր նպատակն է բարձրացնել այս «նոր սերունդ»ը, ոչ միայն անցեալ մեծութեան պաշտամունքին, այլ եւ մանաւանդ հասցնել զայն բարձրութեանը այն բացառիկ կացութեան ուր կը գտնուի ներկայիս եւ զայն պատրաստել գալիք մեծութեան մշակումին: Մենք գիտակցութիւնն ունինք մեր պատասխանատուութեանց*»:

Բերնէ բերան լսելով, գիշերը ժամը 10ին «վարչապետ»ին շուրջը հաւաքուեր էին «Րաֆֆի»ի տղաքը :

— Ես 30 հատ կը սպառեմ :

— Ես ալ քսան:

— Ահա ձեզի երկու բաժանորդ :

— Երեք հատ ալ ես գտած եմ :

— Քսաներհինգ հատ ղրկեցէք մեր գիւղը, ես խօսած եմ :

— Այսքան պիտի խանդավառուէի՞ք, եթէ «Հայաստան»ը հայերէն ըլլար:

— Մի՛ մեղադրէք. մենք մոլորած չենք: Հարկը կը ստիպէ ամէն միջոց փորձել, դարձի բերելու մեր այն տարեկիցները որ հայերէն չեն գիտեր: Մնացեալը դիւրին է :

— Զտարուիք, ձեր սորված հայերէնն ալ մոռնալով:

— Ոչ. ոչ. ո՞ր օրուան համար են մեր սորված դասերը :

ՎԱՀԷ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

(Անթիլիաս)

Մասիս Սալլանճեան	100
Փետր. 8 գումարը	470
Ընդհ. գումար	570

125,000 ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ արդէն իսկ 125,000 փախստականներ ընդունուած են Ֆրանսայի մէջ: Ասոնց 40,000ը զինուորներ են եւ կ՚ըսուի թէ 10,000ը փափաք յայտնած են ազգայնական բանակին միանալու: Տակաւին 40-50,000 զինուորներ ալ կը սպասուին, որով ընդհ. գումարը պիտի բարձրանայ 175,000ի: Բայց տակաւին դժուար ըլլալով ճշգրիտ հաշիւ մը ներկայացնել, այս գումարը նուազագոյնը կը համարուի :

Զրոյցի մը համաձայն, ազգայնական զօրքը յաջողած է պաշարել 35,000 հանրապետական զինուորներ, որոնք յատկացուած էին պաշտպանելու բանակին նահանջը: Միեւնոյն ատեն ձեռք անցած են մեծաքանակ զէնք եւ ռազմամթերք:

**** Առողջապահական նախարարը նորէն սահմանամերձ շրջանները գնաց, քննական պտոյտ մը կատարելու համար:*

**** Փարիզի ոստիկանութիւնը վտարեց կարգ մը սպանիացի զինուորներ որոնք սահմանը գաղտնապէս անցնելով, յաջողեր էին մայրաքաղաքի արուարձանները հասնիլ: Խիստ հրահանգներ տրուած են, որպէս զի փախստականները չմտնեն Փարիզի շրջանը:*

Ազգային պաշտպանութեան քննութիւնը

Ծերակոյտին երեք մասնաւոր յանձնաժողովները (զինուորական, ծովային եւ օդանաւային) երէկ վերջացուցին իրենց գաղտնի քննութիւնը՝ ազգային պաշտպանութեան մասին եւ տեղեկագիր մը պատրաստելով պիտի ներկայացնեն հանրապետութեան նախագահին: Ընդհանուր տպաւորութիւնը նպաստաւոր է:

Զեկուցումներու ընթացքին, թելադրուեցաւ որ Զօր. Կամլէն քաշուի ընդհ. սպայակոյտի նախագահութենէն եւ իր ամբողջ ուշադրութիւնը նուիրէ ազգ. պաշտպանութեան սպայակոյտին, ինչ որ աւելի բարձր պաշտօն մըն է: Իրեն պիտի յաջորդէ, իբրեւ նախագահ ընդհ. սպայակոյտին, իր պաշտպանեալը, Զօր. Ժոռժ, որ վիրաւորուեցաւ 1934ին, Մարսէյլի մէջ, Ալեքսանտր Թագաւորին եւ Պ. Պառթուի սպանութեան ատեն:

Հինգշաբթի իրիկուան նիստին մէջ, լսուեցաւ օդանաւային նախարարին ընդարձակ զեկուցումը եւ հաստատուեցաւ որ մեծ բարեփոխումներ կատարուած են վերջին ամիսներու ընթացքին: Այս առթիւ յանձնարարուեցաւ նոր գործարաններ բանալ, ինչպէս եւ կիներ բանեցնել՝ կարգ մը օդանաւային գործարաններու մէջ: Միեւնոյն ատեն պիտի շարունակուի ռազմական օդանաւերու գնումը Մ. Նահանգներուն մէջ :

Պապին մահը

Պիոս Ժ. Պապը, որ հիւանդ էր երկար ատենէ ի վեր, առջի օր յանկարծ տկարանալով, վախճանեցաւ երէկ առտու ժամը 5ին : Ծնած էր 1857ին: Պապ ընտրուեցաւ 1922 յունուար 22ին: Վերջին ժամանակներս խորապէս ազդուած էր քաղաքական դէպքերէն եւ հակակրօնական հալածանքներէն: Իր օրով էր որ վերահաստատուեցան յարաբերութիւնները Իտալիոյ հետ եւ Վատիկան դարձաւ անկախ պետութիւն (1929 փետրուար 11) :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ՃԱԿԱՏ ԿԸ ՅԱՐԴԱՐԵՆ

Սպանիոյ ողբերգութիւնը կը մօտենայ իր վախճանին: Զօր. Ֆրանքոյի լեգէոնները նացի Գերմանիոյ եւ մանաւանդ ֆաշական Իտալիոյ գործօն աջակցութեամբ, եկած կանգնած են Ֆրանսայի պիրէնեան սահմանագլուխին վրայ, Քաթալոնիան նուաճելէ վերջ:

Զօր. Ֆրանքոյի, ըսել է— Պերլին-Հռոմ առանցքի— յաղթանակը տակաւին կատարեալ չէ, երկուքուկէս տարուան արիւնալի ու աննախընթաց քաղաքացիական պատերազմէ եւ երկրին մէջ ընդհանուր աւերածութենէ ետք: Տակաւին Սպանիոյ մէկ չորրորդը, Մատրիտ մայրաքաղաքով ու Վալենցիա նաւահանգիստով, մօտ 7 միլիոն բնակչութեամբ կը գտնուի հանրապետականներու ձեռքը: Բայց Քաթալոնիոյ քայքայումէն ու անկումէն ետք՝ այլեւս դժուար պիտի ըլլայ յաղթական կողմին համար կեդրոնացնել իր բովանդակ ռազմական ոյժը այս հատուածին վրայ ու անձնատուութեան մղել զայն:

Պերլին-Հռոմ առանցքը, մեծերու գօտեմարտի այս ահաւոր կրկէսին մէջ — որովհետեւ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ մեծերու կռիւը ուրիշի հողամասերուն մէջ, աւա՜ղ— նշանակալից յաջողութիւն մը եւս կ'արձանագրէ Քաթալոնիոյ անկումով:

Այս յաջողութիւնը արդիւնք է ոչ-միջամտութեան այն կեղծիքին, զոր մեծերը հրապարակ դրին այնքան շռնդալից կերպով եւ որուն դէմ ձեռքի տակէ, ուղղակի ու անուղղակի ամէն միջոցներով, մեղանչեցին:

Առաջինը Խ. Ռուսիան էր, որ կամաւորներով ու մանաւանդ ռազմամթերքով ու զէնքով աջակցութիւն տուաւ Մատրիտի ձախերուն: Նիւթական փոքր օգնութիւններ ըրաւ նաեւ Ֆրանսան՝ իր սահմանակից երկրին մէջ տեղի ունեցող տակնուվրայութեանց անտարբեր չկարենալ մնալու մտածումով, իսկ Անգլիան ոչ-միջամտութեան սկզբունքին փարած՝ դիտողի դեր ստանձնեց: Ասոնց դիմաց՝ զօր. Ֆրանքոյին անգնահատելի օգնութիւն փութացուցին Գերմանիա՝ մասնագէտ ուժերով, սաւառնակներով ու սպաներով, իսկ Իտալիա՝ կամաւորական գործօն բանակով ու ամէն կարգի նիւթերով,— օդանաւէն մինչեւ սուզանաւ:

Եւ այս վերջիններու օգնութիւնը արդիւնաւորուեցաւ, որովհետեւ իրական, շօշափելի օգնութիւն էր, ոչ թէ անոյշ խօսք ու գաղափարական դատարկ խրախուսանք: Պերլին - Հռոմ առանցքը իր ընթացիկ քաղաքականութեան կարեւոր կէտերէն մին նկատեց սպանիական ճակատը եւ ըստ այնմ շարժեցաւ, իսկ ժողովրդավար մեծերը ոչ-միջամտութեան խարկանքով օրորուեցան:

Եւ արդիւնքը ահա՛ մէջտեղն է այսօր: Միջերկրականեան կարեւոր պետութիւն մը, մօտ 30 միլիոն բնակչութեամբ եւ Ֆրանսայի անմիջականօրէն սահմանակից, կը մտնէ ամբողջատիրական (totalitaire) պետութեանց ազդեցութեան տակ, եթէ ոչ առանցքին մէջ:

Ահաւոր է Քաթալոնիոյ նուաճումէն յառաջ եկած աղէտը: Հարիւր հազարաւոր փախստականներ,— կին, մանուկ ու ծեր— հազարաւոր ու բիւրաւոր անկանոն զինուորներ ու մարտիկներ թափուած են ֆրանսական մեծ հանրապետութեան դուռները, մինչ իրենց ետեւէն Ֆրանքոյի լեգէոնները կը յառաջանան կրնկակոխ: Եւ դարձեալ Ֆրանսան է, որ, իրեն յատուկ ասպնջականութեամբ ու մարդասիրական ոգիով, ներս կ'ընդունի զանոնք, անմիջական խնամք ու հոգածութիւն կը կազմակերպէ, մէկ կողմէն մարդկային պարտականութիւն մը կատարելու եւ միւս կողմէն միջազգային ոեւէ բարդութիւն չստեղծելու դժուարին ճիգով մը, ծերերը, կիներն ու մանուկները կը խնամէ, կը պատսպարէ, իսկ զօրքը կը զինաթափէ ու կը համախմբէ կեդրոնացման կայաններու մէջ, որպէսզի ոեւէ նոր դժուարութիւն չծագի միջազգային տեսակէտէ:

Մէկ կողմ թողլով սպանիական այս սահմռկեցուցիչ Ելքին (exode) աղետաբեր կողմը, որ այլապէս ահաւոր էջ մը կը կազմէ քսաներորդ դարու Եւրոպայի խղճի գրքին մէջ, ըսենք որ քաղաքական տեսակէտէ սպանիական պատերազմին վերջանալը կամ վախճանին մօտենալը զգալապէս պիտի յստակացնէ ընդհանուր կացութիւնը Եւրոպայի մէջ:

Արդէն Փարիզի կառավարութիւնը, հասկնալի պատճառներով մինչեւ այժմ ուշանալէ ետք, Պուրկոս է փութացուցած Պ. Պառէրը, որ ճամբայ կը հարթէ զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչման՝ Ֆրանսայի կողմէ: Ասիկա նախաքայլ մըն է՝ ընդունելու սպանիական դոյավիճակը այնպէս ինչպէս է այսօր: Փարիզ կը կացուղնայ ու ընդառաջ կ'երթայ իրերու հարկադրանքին:

Արդէն ֆրանսական կարեւոր թերթեր, ինչպէս «Թան», եւ անգլիական մամուլը զգոյշ կերպով խորհուրդ կուտան Մատրիտի ու Վալենցիայի մէջ կռիւը շարունակողներուն, որ ջանան լեզու մը գտնել տիրական կողմին հետ, խուսափելու աւելորդ արիւնահեղութիւններէ ու պատերազմը իզուր երկարաձգելէ, քանի որ փրկութեան ոեւէ յոյս չկայ ոեւէ կողմէ: Անոնք կը փաստարկեն որ ոչ միայն զուր է աւելորդ մարտնչումը, այլ սպանիական ժողովուրդի միութեան ու զուտ սպանիական ազգային շահերու պաշտպանութեան տեսակէտէ այսօր Ֆրանքոյի յաղթանակը ճանչնալէն զատ ուրիշ ելք գոյութիւն չունի:

Այս խորհուրդը կը լուի՞ թէ ոչ. Եւրոպայի մեծերը կերպ մը կը գտնե՞ն քաղաքացիական կռուին այժմէն վերջ տալու. կիրքը տեղի կուտա՞յ բանականութեան ձայնին: Մօտիկ ապագան ցոյց պիտի տայ, բայց այժմէն կարելի է ըսել, որ քաղաքական հարցերը պիտի կարգադրուին այնպէս իբր զօր. Ֆրանքօ տէրն է ամբողջ Սպանիոյ եւ կը ներկայացնէ երկրին միակ իշխանութիւնը:

Եւ ահա, այս կացութեան նախատեսութեամբ է, որ, երբ դեռ Մուսոլինի պաշտօնապէս հրապարակ դրած չէ իտալական պահանջները Միջերկրականի աւազանին մէջ Ֆրանսայէն, Չէմպըրլէն կը փութայ խորհրդարանին մէջ վճռական յայտարարութեամբ ըսել, թէ Անգլիա անվերապահօրէն կը կանգնի Ֆրանսայի կողքին պատերազմի մը պարագային,— ա՛յնքան սերտօրէն շաղկապուած են ֆրանսական ու բրիտանական կայսերական շահերը: Ասով Լոնտոնի դահլիճը փորձ կ'ընէ նախազգուշացնելու Մուսոլինին, որ չզահավիժեցնէ դէպքերը, արտակարգ պահանջներ դնելով եւ Եւրոպայի մէջ նոր Սեպտեմբեր մը չստեղծէ, մանաւանդ որ այսպիսի վտանգի մը նախանշանները կ'երեւան արդէն, երբ իտալական մամուլը ոչ միայն կը շարունակէ իր անսանձ պայքարը Ֆրանսայի դէմ,— առանց յիշելու Ամերիկան, որուն դէմ մոլեգին դրշամարտ կը մղէ Հռոմ, կրակին վրայ իւղ թափելու անողոք ու դառն թշնամանքով մը — այլ վարագոյրը քիչ մը վեր կը վերցնէ խորհրդաւոր գաղտնիքին վրայէն, յայտարարելով թէ իտալական բանակները ետ պիտի չքաշուին Սպանիայէն, մինչեւ որ վերջնական չդառնայ զօր. Ֆրանքոյի ոչ միայն ռազմական, այլ եւ քաղաքական յաղթանակը:

Ի հարկէ, վարչապետ Չէմպըրլէնի մեկին ու վճռական յայտարարութիւնը անուղղակի պատասխան մըն է նաեւ Հիթլէրի այն քիչ մը մշուշապատ յայտարարութեան, որով Գերմանիան զօրավիգ կը կանգնէր իր հարաւի բարեկամին: Եթէ Պերլին - Հռոմ առանցքը կը սեղմուի աւելի սերտ կերպով, այն ատեն որ զինուորական համագործակցութիւն մը կը կանխատեսուի այժմէն, ի՞նչու Փարիզ - Լոնտոն առանցքն ալ պիտի չսեղմուի ինքն իր մէջ ու զինական համագործակցութեան յստակ խօսքը պիտի չարտասանէ, մանաւանդ որ պատերազմի վտանգը միշտ կայ ու կայ ու նախայարձակ կողմը — եթէ փոթորիկը փրթի — պիտի հանդիսանայ ամբողջատիրական պետութեանց խմբակցութիւնը, ոչ թէ ժողովրդավար պետութիւնները:

Պէտք է աւելցնել անմիջապէս, որ վարչապետին այս ուշագրաւ յայտարարութեան տուն տուող ազդակ մը հանդիսացաւ նաեւ վերջացող շաբթուան ընթացքին նախագահ Րուզվէլթին վերագրուած այն խօսքը, թէ «Մ. Նահանգներու սահմանները Ֆրանսայի մէջ են»: Այս յայտարարութիւնը, որ ռումբի պէս պայթեցաւ քաղաքական հորիզոնին մէջ եւ այնքան մելան սպառել տուաւ համաշխարհային մամուլին եւ որուն արձագանգները մինչեւ այժմ ալ կը շարունակուին ամենուրեք, հերքուեցաւ նոյն ինքն նախագահին կողմէ:

Բայց ծուխ չկայ առանց կրակի: Իրողութիւն է, որ Մ. Նահանգներու նման հսկայ երկիր մը իր համակրանքներով ամէն օր քիչ մը կը հակի դէպի ժողովրդավար պետութիւնները եւ կամ ամէն օր քիչ մը կը պաղի ու կը հեռանայ ամբողջատիրական պետութիւններէն:

Ճիշդ է, Մ. Նահանգներու արտաքին քաղաքականութիւնը տակաւին կ'ընթանայ «մեկուսացման» գծով կամ Մընրոյի նախագծած շաւղով, բայց 1917ին ալ այդպէս էր, երբ Ուիլսըն յաջողեցաւ դուրս բերել երկիրը չէզոքութենէն ու նետել այդ անսահման ժողովուրդին մարդկային ու նիւթական ուժերը պատերազմի նժարին մէջ, դաշնակիցներու կողքին:

Րուզվէլթ շատ հաւանաբար բառացի ըսած չէ այն, ինչ որ կը վերագրուի իրեն: Բայց իր դիրքը բացորոշ է, իր համակրանքը՝ ճշդուած, իր գաղափարականութեամբ՝ դէմ է ամբողջատէր երկիրներուն: Եւ այսպէս է նաեւ ամերիկեան ժողովուրդի ճնշող մեծամասնութեան վերաբերմունքը, բացի կարգ մը ընդդիմադիրներէ, որոնք աւելի շատ կուսակցական հաշիւներով եւ ներքին սպառման նկատումներով է որ աղմուկ կը յարուցանեն նախագահին դէմ:

Մ. Նահանգներու այս դիրքը դեր կը խաղայ, որ Չէմպըրլէն իր այդ յանդուգն յայտարարութիւնը ընէ, ինչպէս նաեւ Պերլին - Հռոմ առանցքի ղեկավարները թերեւս քիչ մը աւելի զգուշաւորութեամբ առաջ մղեն իրենց պահանջները:

Այսպէս թէ այնպէս, Քաթալոնիայի անկումը նախօրեակ մըն է մեծ դէպքերու, որոնք աստիճանաբար կը զարգանան Եւրոպայի քաղաքական մրցադաշտին մէջ, մանաւանդ այսուհետեւ, երբ գարունն ու ամառը կը մօտենան, եւ առանցքներն ալ իրարու հանդէպ ճակատ կը յարդարեն, Պերլին-Հռոմ-Թոքիօ՝ իրենց յարձակողական գծով ու Լոնտոն - Փարիզ, եւ ինչո՞ւ չէ, նաեւ Ուաշինկթըն՝ իրենց պաշտպանողական գծով:

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՀԱՅՐԵՆԻՔ ԵՒ ՄԱՅՐ

Աշխարհի ամէնէն գեղեցիկ մահը իր իսկ հայրենիքին համար մեռնիլն է:

Վասնզի մանուկը, ամէն բանէ առաջ, իր մօր կաթին հետ հայրենիքին, հրաշափառ բնութեան ծոցին մէջ է որ կամաց - կամաց հասակ կը նետէ, արշալոյս առ արշալոյս, անոր գեղեցկութիւնը կ'ըմբոշխնէ, անով կ'արբենայ, իբրեւ իր պապենական սրբազան հողը: Երբ արդէն խելահաս է, անգիտակցաբար կապուած է անոր հայրենիքին:

Հարցուցէք ուշիմ ու մտացի պատանիի մը, թէ ինչո՞ւ իր հարազատ մայրը կը փնտռէ, եւ իր ամբողջ մտածումը իր մօր կաթին վրայ է, քանզի մայրն է, որ ամիսներով իր արգանդին մէջ կը պահէ, կը սնուցանէ այդ անծանօթ էակը:

Յետո՞յ— յետոյ երկար ամիսներով իր ծիծերը կը մաշեցնէ, նորածինին տալով մայրական կաթը:

Ի՞նչպէս մոռնալ, յուզայարար ուրանալ, մօր կաթը, որ առաջին ոյժն է, Աստուածային հրաշքը՝ անմահական աղբիւրներուն:

Ահա թէ ինչու, ոչ մէկ տարբերութիւն կայ, հարազատ մօր կաթին եւ պապենական հայրենիքին միջեւ:

Հայրենիքի սէրը եւ իր փառքը, դարերու խորհուրդը ունին ուր գիտակից ժողովուրդները յաւիտենական մոխիրները կը քրքրեն, մեծ գուրգուրանքով, մեծ իտէալով, որպէսզի վերստին այդ սրբազան սեղանին երկրպագուներն ըլլան:

Մայր աշխարհը, Հայոց աշխարհը, այսօր պատմութեան փոշիներուն տակ պիտի մնար, եթէ սերունդէ սերունդ իր սէրը, իր կրակը չարծարծուէր, եթէ զոհաբերութեան տենչը չհրահրուէր ...:

Հայրենիքի սէրը ամէն բանէ վեր է:

Ահա թէ ինչու դարձեալ ու դարձեալ, ես քեզ երգել կ'ուզեմ, իմ անուշ, իմ նուշ հայրենիք:

Գիտեմ, վիրաւոր է սիրտդ, քանի որ ցեղդ, անցեալի ստեղծագործութեամբ հպարտ, նոր եւ գալիք փոթորիկին դէմ, իր գոյութեան պայքարն է, որ կը մղէ: Պայքար, յանուն ճանկ մը Ազատ հողի, պայքար, յանուն հայրենիքի:

Ես եւ հարիւրաւորներ ինծի պէս, զինուորագրուած օտար բանակի մէջ, քու պաշտամունքդ ունինք, սա մեր թափառական եւ դաժան կեանքին մէջ, քու կարօտովդ կը տոչորինք:

Անման հայրենիք, քու չորս հազարամեայ ցեղիդ ձագուկները, փշապսակը իրենց տարբեր գլուխներուն, տիւ եւ գիշեր չորս հովերուն կը զարնուին...:

Ի՞նչ կ'ըլլար, ի՞նչ կ'ըլլար, հին հայորդիներդ, առիւծներդ ծոցէդ արթննային ու տեսնէին պոռնկացած Եւրոպան, որ մեծագոյն դահիճը եղաւ մեր սրբազան եւ անմոռանալի Դատին: Եւ այսօր քու սեւաչեայ ձագուկներդ, իրենց ձիւնափայլ ակռաները սեղմած, կը սպասեն արշալոյսին, որ պիտի ծագի, բայց կ'ուշանայ...

Խաբեցին քեզ, ու սեւեր հագար: Խաբուեցաւ ու մոխիրներու վրայ նստաւ, ցեղդ հրաշափառ:

Ես կը հաւատամ, որ հատուցումը պիտի չուշանայ, եւ դուն վերստին պիտի վերածնիս, շտկելով մէջքդ, արեան մոխիրներու մէջէն ...:

Այն ատեն դուն քու անման գեղեցկութեանդ պատմուճանը պիտի հագնիս, քու փառքը պիտի արծարծուի, քու ստեղծագործ հանճարդ նորէն պիտի գործէ:

Քու դարերու խոյանքդ ու ստեղծագործ հանճարդ նման է ճշմարիտ բանաստեղծի մը հանճարին, որուն ճառագայթները երբեք մարած չեն:

Դուն աղբիւրն ես ստեղծագործութեան:

Դուն վարդն ես բիւրամնուէտ գարուններուն, եւ ես խելագարի մը նման կապուած եմ քեզի, ինչպէս՝ մանուկ մը իր հարազատ մօր, ինչպէս սիրական մը իր սիրահարին:

Օ՜հ, իմ նուշ ու անուշ հայրենիք:

Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

ՀԻԹԼԷՐԱԿԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՀԱՐՍՆԻՔԻ ԱՏԵՆ

Պերլինի գորշ շապիկաւորներու պաշտօնաթերթը հրատարակած է խմբագրական յօդուած մը, որով կոչ կ'ընէ որ ժողովուրդը մկրտութեան եւ հարսնիքի ատեն հրաժարի քրիստոնէական արարողութենէ եւ գործադրէ նացիականութեան կամ «գերման կրօնք»ի թելադրած ծէսերը:

Անկէ առաջ ալ ներքին նախարարը հրահանգած էր, որ ամուսնութիւնները կատարուին նոր արարողութեամբ, Հիթլէրին արձանին կամ նկարին առջեւ, կէս - խորհրդաւոր մթնոլորտի մէջ: Ամուսնութիւնը կատարող պաշտօնեան կոչուած է հագուելու մասնաւոր գորշ պարեգօտ մը, քահանաներու հագածին նման: Նացի պաշտօնաթերթը կոչ կ'ընէ բոլոր կուսակցականներուն, որ քարոզութիւն կատարեն եւ մղեն ժողովուրդը հեռանալու քրիստոնէական ծէսերէ մկրտութեան ու ամուսնութեան ատեն, որդեգրելով նոր կարգը՝ ըստ «գերման կրօնի»:

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ. — Խոստացած էինք վեց ամիս վերջ հին գրականի վրայ վերլուծումի փորձեր կատարել: Ըստ այնմ, նախորդ դասի հատուածին նոր գրականի վերածումով միայն պիտի զբաղինք այսօր:

Բայց սկսելէ առաջ, պէտք է դիտել տանք, թէ մեր Մեծասքանչը բացառիկ շնորհք մը ունի,— գլխաւոր եւ նոյն իսկ երկրորդական մասերով էր հին ու նոր բաժանումներուն նոյնութիւնը: Խորհեցէք, դիտեցէք: Հատուածը (վերջինին վրայ միայն խօսելով) զոր մեր առջեւ ունինք, առնուազն 1450 տարիներու հնութիւն ունի: Լեզու մը՝ կատարեալ քերականութեամբ եւ տրամաբանութեամբ, ամէնէն զարգացածներուն ախոյեան մը կորովի, ոչինչով պակաս չէ լատինէն, նոյնիսկ հելլէնէն, որոնք մեծապէս օժանդակած են իր դաստիարակութեան: Չէք կրնար օրինակ բերել այս մասին արդի եւրոպական ազգերէն ոչ մէկուն լեզուն, որ այս բանաւոր, նոյն իսկ նուազագոյն աստիճանի վրայ, ձեւը ունենայ, պահուած ըլլայ անաղարտ: Բայց աւելին պահանջեցի, պէտք է ըսեմ, թէ կարելի է արդեօք եւրոպական ազգերէն ոեւէ մէկուն անունը տալ, որ Ե. դարուն ունենայ այսքան բարձր, յղկուած մշակոյթ մը, որովհետեւ լեզուն նախանշանն է ոեւէ ժողովուրդի մտաւորական զարգացումին եւ մեծութեան: Ոչ մէկ օրինակ պիտի կարենաք բերել, մանաւանդ որ, խօսքը մէջերնիս, արդի եւրոպական ազգերէն ոչ մին այն թուականին նիւթական գոյութիւն ալ չունէր:

Բայց դառնանք նախորդ հատուածին.— Հիւանդութիւն մահու — ժողովուրդը կ'ըսէ՝ մահուան ցաւ, այսինքն այլեւս բուժում չկայ: Իր (Սահակին) աշակերտները առին Երանելին եւ տարին Բլուր կոչուած գիւղը մը, ուր հանգիստ ընէ եւ միեւնոյն ատեն զերծ մնայ, հեռու ըլլայ պարսկական զօրքերէն, որոնք Վաղարշապատի մօտերը կը բանակէին եւ, կ'երեւի, նեղութիւն կը պատճառէին մեզի: Վախճանը հասաւ սուրբին, որ այնքան ծեր ալ չէր, 51 տարեկան, կաթողիկոսութիւնն ալ հաշուելով (կեցեալ — կեալ (ապրիլ) բայէն, ինչպէս կալ — կացեալ, մնալ — մնացեալ, աղալ — աղացեալ, դառնալ — դարձեալ, մոռանալ — մոռացեալ, եւն. եւն. ալ եւ եալ վերջաւորութեան բայերուն հին գրական անցեալ դերբայ ձեւը, ինչպէս նոր գրականին մէջ կ'ըլլայ ելով, ալով — կենալով, մնալով, դառնալով, եւն.):

Ցաւուր իւրոյ ծննդեանն — Ծննդեան միեւնոյն օրուան պատահեր է մահը: Մահկանացու ծնած էր պարզ մարդու մը պէս, բայց իր յիշատակը անմահ թողուց: — Եթող — Թողուց: Ետես — տեսաւ: Եառ — առաւ: Եարկ — ձգեց, նետեց, հագաւ: Զերկարենք օրինակները: Ձեր ուշիմութենէն կը սպասեմ որ հասկցած ըլլաք միտքը: Ե եւ Է գիրերը աւելցուցինք թող, տես, առ, արկ բայերուն վրայ, որոնք կատարեալ անցեալ եղակի Գ. դէմքեն: Ասիկա կ'ըլլայ երբ բայը միավանկ է: Կը դրուի Ե, երբ բայը կը սկսի բաղաձայնով, Է՝ երբ կը սկսի ձայնաւորով: Այս ծանօթութիւնը տըւի գլխաւորաբար այն պատճառաւ որ մեր դասարանին յառաջադէմներէն

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (13)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Երկար այս դրութեան մէջ մնաց Թագուհին եւ ապա վերջապէս խոր հոգոց հանեց: Կարծես ծանր աշխատութիւնից վաստակաբեկ՝ նա իւր աչքերը դարձրեց դէպի Սեդան յոգնած ձեւով. նայեց եւ գլուխը շարժեց:

Խեղճ դայեակը դեռ լուռ, անշշունջ եւ ձեռքերը կրծքին խաչած նայում էր Թագուհուն: Մի փոքր առաջ նրան թուացել էր թէ իւր սիրասուն Սահանոյշը՝ չդիմանալով վշտերի ծանրութեան, խելագարուում է արդէն... չէ՞ որ նրան իւր հօր տանը պահել, մեծացրել էին այնպէս փափուկ, այնպէս քնքոյշ, ինչպէս արքայական բուրաստանի մի գօշարիկ շուշան, որին միայն գարնան հովը կարող էր շարժել եւ այգածին ցօղը՝ կամ սեղմով ճնշել, բայց երբեք դեղջուկի կոշտ, կոպիտ ձեռքերը...: Սակայն այդ բուրաստանի ծաղիկը, այդ ձիւնաթոյր շուշանը կքում է այժմ իւր գլուխը դառնաշունչ հողմի, ծանր վշտերի հարուածի տակ. միթէ՞ կարող էր նա դիմանալ... Այդպէս էր մտածում Սեդան:

Բայց երբ տեսաւ որ Թագուհին նայում էր իրան խաղաղ եւ անվրդով հայեացքով, որովհետեւ նեարդերի գրգռումն անցել էր արդէն, նա հանգիստ շունչ քաշեց եւ ձեռքերի խաչը լուծեց:

— Սեդա, շարունակիր պատմութիւնդ, ասաց Թագուհին մեղմ եւ հանգիստ ձայնով:

— Շարունակե՞մ... բայց... չգիտեմ, չեմ յիշում թէ ո՞րտեղ մնացի. այնպէ՛ս շփոթեց ինձ քո վրդովմունքը...

— Պատմում էիր՝ Սմբատ Թագաւորի մասին, թէ խաչեցին Դուինի առաջ...

— Այո՛, յիշում եմ. բայց... ի՞նչ անեմ, իմ Թագուհի, իմ հրեշտակ, դու նեղանում ես... վրդովւում ես... քո Սեդան պառաւել է. չի կարողանում այնպէս յարմարեցնել իւր զրոյցները, որ հաճոյք պատճառէ քեզ... ինչպէս անեմ...:

— Չէ, Սեդա, այդպէս լաւ է. այժմ տեսնում եմ որ զրոյցներդ օգնում են ինձ, ես կամաց-կամաց ընտելանում եմ իմ վշտերը յիշեցնող ակնարկներին. այդ լաւ է. երեւի ես այժմ կը սովորեմ հաշտուել իմ դրութեան հետ. դու շարունակի՛ր:

— Ի հարկէ, ի հարկէ. չպէտք է հօ միշտ տանջուել. Աստուած ոչ ոքին առանց ցաւերի չէ ստեղծել... Բայց դու, ի՛մ հրեշտակ, խմի՛ր դարձեալ մի բաժակ օշարակ. նա աւելի եւս կը հանգստացնէ քեզ, ասաց Սեդան, սիրտ առնելով Թագուհու խօսքերից եւ ապա վեր կենալով բերաւ նրան օշարակը:

Թագուհին թէպէտ ախորժանօք չըվայելեց առաջարկուած ըմպելիքը, բայց դայեակի սիրտն առնելու համար տրտունջ չյայտնեց: Բաժակը դարձնելով Սեդային՝ նա յենուեցաւ թաւշեայ բարձերին եւ սկսաւ լուռ նրա զրոյցը լսել:

— Այո՛, այդպէս. անխոհեմ եւ անբարիշտ իշխանների շնորհիւ այդ զարհուրելի եւ անարգ հարուածը հասաւ մեր գլխին. սուրբ եւ առաքինի Թագաւորին խաչեցին փայտի վրայ, իւր իսկ մայրաքաղաքի առաջ...

«Բայց այդ գազանային վրէժխնդրութիւնը տեղի չէր ունենալ, եթէ հայ իշխանները միանային, թեւ ու թիկունք լինէին իրանց դիւցազնասիրտ Թագաւորին եւ ընդհանուր ուժով դէմ դնէին հայրենիքի թշնամուն. Այդ թշուառութիւնը չէր պատահել, եթէ տիրանենգ եւ դաւաճան Գագիկ Արծրունին, Վասպուրականում թագաւորելու փառամոլութեամբ կուրացած՝ չմիանար Յուսուփ Ոստիկանի, իւր հայրենիքի անհաշտ թշնամու հետ, չկրկնապատկէր նրա կործանիչ ուժը. չբանար նրա առաջ փակուած ճանապարհները, որի արդիւնքը եղաւ բազմաթիւ հայ զոհերի կոտորածը, բերդերի եւ ամրոցների առումը, ժողովրդական ջարդը... Այս ամէնը տեսաւ առաքինի Թագաւորը, որ ամրացած էր Կապոյտ բերդի մէջ, եւ որին, հարկաւ, թշնամին վնասել չէր կարող, բայց չդիմացաւ. չկարողացաւ սառնասրտութեամբ նայել բիւրաւոր զոհերին, անընդհատ հոսող արեանը. եւ մտածեց. «Թշնամին իմ անձին է հետամուտ, ինչո՞ւ թոյլ տամ, որ իմ պատճառով հայրենիքն աւերուի... Աւելի լաւ չէ՞ որ նրա փրկութիւնը գնեմ իմ արեամբ, քանի որ դաւաճան իշխանները ջլատել են մեր ոյժը, թուլացրել մեր բազուկը եւ մենք զէնքի ուժով թշնամուն դիմադրել չենք կարող...»: Եւ ահա նա դուրս եկաւ բերդից եւ յանձնեց իրան թշնամուն, ճիշդ այնպէս, ինչպէս Յիսուս, սիրոյ եւ խաղաղութեան Վարդապետը յանձնեց իրան Հրէից գազանամիտ ամբոխին՝ Գողգոթայի վրայ անարգանաց խաչին բեւեռուելու...:

«Այդտեղ էր այդ ժամանակ եւ Գագիկ Արծրունին, Հայոց Յուդան... Բայց ոչ, նրան Յուդա անուանել չի կարելի. Յուդան խիղճ ունէր, սիրտ ունէր. նա երբ տեսաւ, որ իւր անմեղ ու բարի Վարդապետին մատնել է երեսուն արծաթի համար, զարշեցաւ իւր անձից եւ գնաց կախուեցաւ. Բայց Գագիկ Արծրունին՝ երբ տեսաւ թէ իւր շնորհիւ հայրենիքի պաշտպան, անձնուէր եւ քաջ Թագաւորը մատնուած է թշնամու ձեռքը, հոգաց իւր անձի անդորրութեան մասին, ձի նստեց եւ շտապեց իւր երկիրը, որպէսզի Յուսուփից ստացած եւ ազգի անիծուած թագի փառքը ապահովութեան մէջ վայելէ... Օ՜, եւ այդ հրէշը դեռ ապրում է աշխարհում. արքայական շուքով զբօսանքներ է կատարում Վասպուրականի մէջ... եւ Աղթամարում, ասում են, հոյակապ եկեղեցի է կառուցանում... ինչո՞ւ համար: Արդեօք Յաւիտենականի՞ աչքն է ուզում խաբել, թէ՞ ապագայ սերունդների անէծքից է կամենում ապատուել... ինչո՞ւ, ո՛վ բարերար Աստուած, ինչո՞ւ այդ եկեղեցու կամարներն չես փլցնում նրա գլխին. միթէ Դու պիտի ընդունե՞ս այն աղօթքը ու պատարագը, որ դաւաճանի ձեռքով կառուցուած եկեղեցում պիտի վերառաքեն Քեզ...»:

Սեդան այդ յիշատակներով այնպէս յուզուեցաւ, որ վերջին խօսքերն արտասանելիս նրա շրթունքները դողում եւ աչքերը փայլում էին անսովոր կրակով:

(Շար.)

մէկը խնդրած էր: Բացառութիւն ըլլալով այս անգամ, որովհետեւ մեր ըմբռնումը գրաբարեան քերականութեան ուղղակի հրահանգէն դուրս է:

Պատուեաց զպատկերն — Պատիւ պատուեց մարդկային պատկերին, պատկերաւ եղաւ Աստուծոյ իրեն (մարդուն) տուած պատկերը: — Պատկառեաց ի կոչնականէն — Կոչնականը Տէրն է, որ չիմա կանչեց անոր, եւ ինք խոնարհելով, պատկառելով, փոխուեցաւ այս կեանքէն (մեռաւ), այս կեանքը փոխանորդեց միւսով, հանգուցելով: — Իր աշակերտները, աշակերտութեամբ սարկաւագապետ Երեմիայի՝ մարմինը կը տանին կը հանգուցանեն Աշտիշատ գիւղը, Տարօն գաւառին մէջ, ինչպէս Մեսրոպը տարած էին Օշական: Յուղարկաւորներուն մէջ կը գտնուէր Մամիկոնեան Տիկին մը՝ Դստրիկ անունով, որ նոյն ինքն երանելի Սահակին (կրօնաւորութենէ առաջ ամուսնացած) զաւակին էր, այսինքն իր (Սահակին) Նուն (Հարսը): Ուրեմն Սահակ եւս, Գրիգոր Լուսաւորիչին պէս, եկեղեցական ասպարէզը մտնելէ առաջ, ամուսնացած եւ զաւակներու հայր եղած էր, ինչպէս կը հասկցուի Խորենացիին այս հատուածէն: Բայց պատմութիւնը չըսեր, թէ ով էր Տիկին Դստրիկին այրը, այն է՝ Սահակին զաւակը:

Մամիկոն, իրաւունք ունիս դանդաղելու, որ օտարոտի անուններով մեր հայկականութիւնը կը խճողենք, հետզհետէ նշաւակելով մեր ազգային — ցեղային մերկութիւնը: Ինչ գեղեցիկ երկսեռ անուններ ունինք, ինչպէս ահա այս հատուածին մէջ հատ մը — Դստրիկ, Սահակ կաթողիկոսին պատուական նուն: Ուշադրութիւն նաեւ այս «նու» բառին, զոր կ'արժէ «հարս» նշանակութեամբ որդեգրել մեր նոր գրականին մէջ: Այս առթիւ ճշդած կ'ըլլանք նաեւ «հարս»ին սահմանը: կը կրկնենք — Հարսը՝ փեսային կինն (, մինչդեռ նու է փեսային ծնողքին համար:

Սիրելի Արազ, պիտի կրնա՞ս աւելցնել Դստրիկ անունով երախայի մը խայտալը իր խանձարուրքին մէջ:

ՏԱՐԱԶ

«Բացատրութեան» պատասխանը

Պ. Ա. Ս. «Արեւ»ի 14 Յունուար 1939ի թիւին մէջ «քննադատած» է «Յառաջ»ի մէջ գրած իմ «Հայերն ու Հրեաները» յօդուածը, զոր արտատպած էին նաեւ «Հայրենիք» եւ «Արեւ»:

Մարդիկ կան, որոնք իրենց խելապատակին մէջ անցած դարձած ամէն խնդիր՝ ամէն գնով իրենց ուզածին պէս ներկայացնել կ'ուզեն հանրութեան, գիտնալով հանդերձ թէ անպաշտպանելի խնդրոյ մը առջեւ կը գտնուին. բա՛ւ է, որ ուրիշները հակառակը պնդեն եւ զանոնք տգէտ ներկայացնեն, իրենք զիրենք «գիտնական» անուանելու հովեր առնելով:

Այս դասակարգէն է Պ. Ս.:

Յարգելի բարեկամս՝ Իշխան Բորիս Ե. Արղութեան՝ Հայերու եւ Հրեաներու ազգակցական կապը հասկնալ ուզած էր, որուն՝ սիրով պատասխանեցի «Յառաջ»ի մէջ: Արդ, Պ. Ս. «Արեւ»ի մէջ իր չգիտցած խնդիրներն իրար կը խառնէ, եւ կ'ուզէ որ մարդիկ իմանան, թէ գրողը՝ բեւեռագիտութեան գաղտնիքներուն տեղեակ է, առանց խոստովանելու, սակայն, թէ ինք՝ այդ բաներն անձամբ չէ սերտած, այլ շատ թերի կերպով ուրիշներէ իմացած է: Այս վիճակին մէջ՝ Պ. Ս. կը ստիպէ զիս, որ հաստատեմ իր «գիտութեան», Տրոգոս Պոմպէոսի գիրքն առաջարկելով ինծ:

Ինչպէս կ'երեւայ՝ Պ. Ս. չի գիտեր, թէ իր առաջարկած Տրոգոս Պոմպէոսը՝ Յուստինոսի գործն է, ոչ թէ «Տրոգոս»ի, որուն գրչէն ելած եւ 44 գլուխներէ բաղկացած իսկական բնագիրը՝ կորսուած է, այլ անիկա Յուստինոսի կողմէ գրուած աղաւաղուած համառօտ աշխատութիւն մըն է, զոր Պ. Ս. Տրոգոսի կ'ընծայէ...: (Տեսնել այս մասին Յուստինոսի՝ Դիւբների կողմէ 1831ին Լայպցիկ տպուած հատորը):

Ահա այս գործն է, որուն յենլով Պ. Ս. «սխալ» կ'անուանէ մեր ստուգապատում հեղինակներէն Փաւստոս Բուզանդի պատմագրութիւնը:

Պ. Ս.ի համար՝ իմ դանկաբանական եզրակացութիւններս ալ «վճռապէս» սխալ են: Ասկէ կը տեսնուի, թէ Պարոնը չէ քննած ոչ Պրոֆ. Եմիլ Պիտտարի Illustrationի մէջ (1938, թիւ 10) 1938ին հրատարակած դանկաբանական քարտէսը, ոչ ալ՝ անկէ հանած հետեւութիւններս, նկատի առնելով Մորգանի, Շանտրի, Լուշանի, Ֆիրխովի, Դենիկերի, ինչպէս նաեւ Երկերտի ու Պանտիխովի աշխատութիւնները:

Բայց ինչո՞ւ Պ. Ս. կը լռէ, երբ արեան քննութեամբ իսկ կարելի եղած է ապացուցանել, թէ Հայոց արեան կազմութիւնը՝ եւրոպական է: (Տեսնել «Յառաջ»ի մէջ յիշեալ յօդուածս):

Փակելէ առաջ՝ պարտք կը զգամ պատուական ընթերցողներս զգուշացնել, թէ «Խալտ»երն ու Հայերը ո եւ է կապ ունեցած չեն իրարու հետ, ինչպէս կը նոյնացնէ Պ. Ս.:

Նոյնպէս, Ա.) Մեր այբուբենքը «խալտեան» սեպագիրներէ չէ ծագած: Անհեթեթ գաղափար:

Բ) Հայոց նախալեզուն «խալտերէն»? ասիկա ամէն չափ ու սահման կ'անցնի, այնպէս որ ես բառ մը անգամ չեմ գտներ որակելու համար Պ. Ս.ի այս աստիճանի յանդգնութիւնը:

Գ) Այստեղ հրապարակաւ կը յայտարարեմ, թէ «Խալտ» անունով ազգ մը գոյութիւն ունեցած չէ պատմութեան մէջ, ինչպէս չէ եղած նոյն անունը կրող լեզու մը, որոնցմով՝ ճարպիկօրէն՝ ուզածին պէս կը խաղայ յօդուածագիրը:

Դ) Իսկ Ծըվըստանը չարափոխել եւ մեկնել «Իշպուինիի քաղաք»ով, չափազանց «ծիծաղելի» է...:

Պ. Ս. նկատի առնելու էր, որ ես բացարձակապէս նախաքրիստոնէական շրջանով չեմ զբաղած, այլ միայն հայ պատմիչներու կողմէ Հրէից մասին գրուած ծանօթութիւններով: Կրնայի, ինչպէս ազնուաբար կը խոստովանի, Ասորեստանեայց կողմէ քանդակուած արձանագրութիւններով ու նկարներով հաստատել իրենց գործած թրքավարի տարագրութիւններն ու խժդժութիւնները, ինչպէս նաեւ իրենց զոհերուն գլուխներով կազմուած անհամար բուրգերը, բայց անոնք Հայոց հետ կապ չունին. ուստի՝ աւելորդ էր անոնց մասին խօսիլ:

Կ. Ց. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱ

Հարաւ. Ամերիկայի կաթող. պատուիրակը, Գարեգին արք. Խաչատրեան, հետեւեալ յայտարարութիւնը ուղղած է իր թեմին.

— «Ի գիտութիւն մեր պատուական ժողովուրդին կը յայտարարենք թէ, Հարաւ. Ամերիկահայոց Առաջնորդութեան խնդրի շուրջ մեր կատարած ուսումնասիրական նախնական աշխատանքներէ վերջ՝ առած ենք երկրորդ քայլը՝ ձեռնարկելով բուն կազմակերպական գործին:

Իբր սկզբնակէտ այս ձեռնարկին՝ յարմար եւ օգտակար գտած ենք ընել ժամանակաւոր կարգադրութիւն, իբր ուղեգիծ որդեգրելով ապակեդրոնացման դրութիւնը, եւ իբր կառուցման հիմն՝ մեր եկեղեցւոյ Սահմանադրութեան ոգին՝ հաշտուած երկրին օրէնքներուն հետ:

Ըստ այսմ, երեք Հանրապետութեան — Արժանթին, Պրազիլ եւ Ուրուկուէյ — մէջ գոյութիւն ունեցող գաղութները կ'ունենան իրենց եկեղեցական - վարչական ուրոյն կազմը՝ Պատուիրակ - Առաջնորդի նախագահութեան եւ պատասխանատուութեան տակ:

Այսպէս, ինչպէս եղաւ Պրազիլի մէջ, այստեղ եւս Ս. Գր. Լուսաւորիչ մայր - եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան առած ենք — ԱՐԺԱՆԹԻՆԱՀԱՅ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ հանգամանքը, իբրեւ առժամեայ կարգադրութիւն: Այս խորհուրդին հետ է որ՝ Պատուիրակ - Նախագահի միջոցով՝ կապ պիտի պահեն բոլոր թաղային եւ շրջանային հոգաբարձութիւնները:

Տարակոյս չենք ուզեր ունենալ թէ մեր ժողովուրդին պիտի չպակսի իմաստութիւն եւ շրջահայեցողութիւն ըմբռնելու նշանակութիւնը ժամանակաւոր այս կարգադրութեան, եւ բարի նախանձ՝ տալու մեզ ամէն հնարաւորութիւն ստեղծելու աստիճանաբար աւելի բնականոն եւ բարեկարգ վիճակ, որով եւ տանելու աւելի բեղմնաւոր աշխատանք:

Կարեւորութեամբ յանձնարարելի է մանաւանդ զգուշանալ փութկոտ դատաստաններէ եւ աղմկայարոյց շարժումներէ: Այս է նաեւ մեր խնդրանքը մամուլի ներկայացուցիչներէ՝ որոնց ուղղամիտ գործակցութեան արժէքը գնահատող ենք եղեր միշտ:

Եւ որպէս զի կատարուած աշխատանքները չվրիպին իրենց իսկական նպատակէն, եւ չշեղին օրինական շաւիղէն, կը կարօտինք վստահութեան հետ նաեւ նիւթական յօժարակամ զոհաբերութեան: Մանաւանդ պարտաճանաչութեան: Տրուած չափով միայն կարելի է եւ արդարացի է ակնկալութիւններ ունենալ: Ձեր օժանդակութեանց չափը պէտք է համեմատական ըլլայ մեր կարիքներուն՝ որոնք քիչ չեն:

Կը յայտարարենք նաեւ թէ, որպէսզի յառաջիկայ ընտրութեանց ոչ ոք զրկուած ըլլայ իր սահմանադրական իրաւունքներէն, պարտի անպայման այժմէն արձանագրուիլ եկեղեցւոյ անդամ՝ եկեղեցական տուրքը ժամանակին վճարելու հաստատ առաջադրութեամբ: Ոչ մէկ արդարացում ուշացած առարկութեանց, եւ ոչ մէկ առարկութիւն օրինական պահանջումներու դէմ:

Դարձեալ, եկեղեցւոյ իւրաքանչիւր զաւակ անզանցառելի պարտականութիւն պիտի նկատէ իր կարողութեան չափով, բայց մանաւանդ զոհողաշէր ոգիով, մասնակցիլ այն հանգանակութեան՝ որով ջանք պիտի ըլլայ մաքրել մեր կեդրոնի հաստատութեանց, որ է ըսել՝ մեր իսկ վրայ՝ ծանրացած եւ մեր աւելի լայն գործունէութեան կարելիութիւնը դժուարացնող մօտաւորապէս 80.000ի պարտքը:

Մեզ ծանօթ է Հայուն առաքինական ոգին՝ իր Տան, այսինքն՝ հասարակական հաստատութեանց հանդէպ ցոյց տալու միշտ բարենախանձ վերաբերում: Այս է այն զօրաւոր պատճառը, որ մենք հաւատքով կը դիմենք բոլորիդ անխտիր, կոչում ընելով այդ բարի ոգիին՝ անարձագանգ չթողլու մեր ձայնը: Կատարեցէք ձեր պարտքը, եւ մենք պիտի ջանանք կատարել մեր պարտքը՝ յօգուտ մեր բազմակարօտ եւ սիրելի համայնքին:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԿՐԿՆՈՒԻ

Հանրապետական Սպանիոյ բանակը առաջինը չէ որ կ'ապաստանի օտար երկիր: Գերմանեւֆրանսական պատերազմին մէջ, Ֆրանսայի արեւելեան բանակը, որ կը գտնուէր Զօր. Պուրպաքիի հրամանատարութեան տակ, 1871 Յունուարին կ'աշխատէր կասեցնել գերմանական բանակը՝ դիմադրելով Փրուսիացի զօրավար Հէրտէրի: Եւ սակայն իր դիմադրութիւնը խորտակուեցաւ եւ իր բանակն ալ պարտուեցաւ 27 յունուար 1871ին, Պըզանսոնի մէջ: Զօր. Պուրպաքի, վախնալով որ յետոյ կ'ամբաստանուի իբրեւ հայրենադաւ, անձնասպան եղաւ, բայց նախ բանակին հրամանատարութիւնը յանձնեց Զօր. Քլէնշանի: Նոր հրամանատարին առաջնորդութեամբ, Արեւելեան բանակը փորձեց նահանջել դէպի Փոնթարլիէ, որոշ չափով յաջողեցաւ եւ կրցաւ հաղորդակցութիւն հաստատել Զօր. Քրեմէրի բանակին հետ: Այդ շրջանին լուր առաւ որ Փարիզի կառավարութիւնը զինադադար կնքած է: Խորհելով որ այս զինադադարը կը վերաբերի Ֆրանսայի մէջ գործող բոլոր բանակներուն, — մինչդեռ իրականին մէջ, զինադադարի պարտաւորութիւններէն դուրս կը մնար Արեւելեան բանակը, — Զօր. Քլէնշան անշարժ մնաց 48 ժամ: Թշնամին, օգտուելով Քլէնշանի անշարժութենէն, յառաջ քշեց բանակը եւ ամբողջովին խզեց Ֆրանսական բանակին հաղորդակցութիւնը: Զօր. Քլէնշան պարտաւորուեցաւ մտնել զուիցերիական հող, համաձայն դաշնագրի մը, կնքուած էր դաշնակցային կառավարութեան հետ: 1 փետրուար 1871ին, Ֆրանսայի Արեւելեան բանակը անցաւ սահմանը, իր գլուխն ունենալով Զօր. Քլէնշան: Սահմանը անցնելէ վերջ, Ֆրանսական բանակը զինաթափ եղաւ: Զուիցերիա մտած էին 92,000 զինուոր, 110,000 ձի եւ 202 թնդանօթ: Բանակին հետ Զուիցերիա մտած գաղթականները եւ վիրաւորները մարդկային ամէն հոգածութիւն վայելեցին Զուիցերիոյ մէջ: Եւ Ֆրանսա վերադարձան բոլորը, հաշտութիւնը կնքուելէ վերջ միայն:

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ԺԱՄՈՒՆ

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (28 Յունուար).

— «Ուշ մնացած ենք, կասկած չկայ:

Գործի, աշխատանքի, ստեղծագործութեան ու կազմակերպութեան լոյս ժամերը սահած անցած են: Ձենք ըղձացած կամ հազիւ զգացած ենք ժամանակին վազքը, ու այսօր յանկարծ, ժամացոյց կը նայինք, երբ այնքան շատ գործ ունինք եւ այնքան քիչ ժամանակ: Սլաքը կը շարժի անընդհատ, ու մենք դեռ ծրագիրներ կը կազմենք եւ հազիւ նախապատրաստական փորձեր կ'ընենք հոս հոն: Ձենք անդրադառնար, որ մութը կուգայ եւ անգործութեան կը դատապարտէ մեզ:

Շուրջ քսան տարի է արմատախիլ՝ ինկած ենք օտար աշխարհներ, հին յուշերը կը տժգունին, դէմքերը կը մարին կամ կը հիւծին, իսկ նորերը, խզուած անցեալէն, հազիւ կը պահեն ցեղային հարազատ գոյնը, խանդավառութիւնը, եւ, հետեւաբար, հետաքրքրութի՛ւնը ազգային արժէքներու եւ ստեղծագործութեանց հանդէպ: Հինը, սերունդի բոլոր ներկայացուցիչներով, կը քաշուի ասպարէզէն՝ տարիքին ու կեանքին ճնշումով. Նորը, գունատ, հազիւ կուտայ հայ ոգին, իր գործին կամ գործունէութեան մէջ:

Պիտի սպասե՞նք դեռ քիչ մը մտածուած, կայուն ու կազմակերպուած ճիգ մը ընելու համար, թողունք միւս ճակատները, գոնէ մշակոյթի, գիրի ու գրականութեան ճակատին վրայ, որ հեռու հայրենիքէն ու հայրենի շունչէն, ամէնէն անպաշտպանը, ամէնէն անտեսուածն է:

Ահագին գործ կայ ընելիք, հաւաքելու, հրատարակելու, թարգմանելու եւ թարմացնելու. եւ մենք, հաւաքաբար, ազգովին ոչինչ, կամ շատ քիչ բան կ'ընենք: Կան անշուշտ աշխատանքներ ու աշխատողներ, վանք ու վանական, մշակութային կազմակերպութիւն ու անհատական կամ խմբական փոքր ձեռնարկներ. բայց բաւակա՞ն են այս բոլորը պանդուխտ ժողովուրդի մը կեանքը, անոր միտքը եւ մշակոյթը փրկելու համար. անաղարտ ու արթուն պահելու համար անցեալը եւ զայն խառնելով ներկային, ապագան ապահովելու համար: Քանի՛ անգամ հայ մամուլի էջերէն կոչ եղաւ ու առաջարկներ՝ ծաւալուն գործունէութեան մը համար, գործունէութիւն մը՝ որ դադրէր պատահական ըլլալէ, դառնար տեւական ու ծաւալուն, լեցուած՝ ազգային ու ազգապահպանման մտահոգութիւններով: Ի՞նչ գործեր կան որոնք կամք, մտածում ու ոգի ունեցող Մարմիններու կը սպասեն, իրականութիւն դառնալու եւ բարիք ու սփոփանք, ոյժ ու կորով եւ վերջապէս փրկարար շունչ թափելու համար մեր կեանքին ներս: Քանի՛ անգամ կրկնուած է եւ մատնանշուած թէ հայ ժողովուրդը, որ չքեղ պատմութիւն կերտած է, չունի դեռ դրաւոր արժանավայել յիշատակարանը. Թանկագին մատենագրութիւն ստեղծած է, բայց զուրկ է անոր արժէքաւոր պատմութենէն. աւելի՛ն, չունի մինչեւ իսկ անոր աշխարհաբար թարգմանութիւնը, երբ Խորենացին, Եզնիկը, Եղիշէն, Փարպեցին եւ Կորիւնը թարգմանուած են եւրոպական բազմաթիւ լեզուներու:

Թողունք վանքերու եւ մատենադարաններու դարակներուն մէջ դարերէ ի վեր սպասող ձեռագիրները, որոնց լոյս ընծայումը կրնար անգնահատելի հարստութիւն մը դառնալ ժամանակակից հայ մտքին ու մշակոյթին համար. թողունք ասոնք, յիշելու համար թէ մեր նոր պատմութեան ընթացքին, վերջին յիսնամեակին, գրուած ու թերթերու մէջ ցրուած թանկագին գրութիւններ կան, գրական, պատմական, քննադատական ու հրապարակագրական էջեր, որոնք պէ՛տք է որ հաւաքուին ու դրուին մեր սեղաններու վրայ. էջեր՝ որոնք կը խօսին դեռ մեր լեզուով, որոնց հեղինակները կը զգան ու կը մտածեն մեզի նման, բայց թերեւս աւելի լոյսով ու խորութեամբ: Աւելցնե՞նք դեռ այս առթիւ, թէ կան ձեռագիր գործեր ալ, ապրող գրողներու մօտ, որոնք նիւթական հնարաւորութիւններու կը սպասեն: Անհրաժեշտ է, մանաւանդ այս օրերուն, այս սերունդներուն եւ անոնց ստեղծագործութեանց խառնումը մեր կեանքին ու ստեղծումներուն, ոչ միայն հայ մշակոյթը ճոխացնելու, այլ պաշտպանելու համար Հայը եւ ապահովելու համար ապագան, անոնցմէ շահուած շունչովն ու ոգիովը:

Ո՞վ պիտի ընէ այս բոլորը: Չունինք պատրաստ դրամագլուխ, ոչ ալ Մարմիններ, որոնք մտածէին այս ուղղութեամբ: Չունի՞նք սակայն մարդիկ, հայ, ունեւոր դասէն մարդիկ, որոնք նիւթին հետ քիչ մը զգացում, դրամին հետ քիչ մը ոգի ունենային եւ հրապարակ գային առանձին նուիրատուութիւններով: Հայ ունեւոր դասը, անցեալին մէջ, ոչ միայն գործով այլ եւ իր դրամովը մասնակցած է հայ կեանքին, կառուցած է հիւանդանոց, դըպրոց, որբանոց, եկեղեցի. հրատարակած է գիրք ու բառարան, ու նպաստած հայ ազգային ու մշակութային կեանքի վերելքին:

Այնքան պղտիկցա՞ծ է սերունդը հայ քաղքենի դասին, այնքան պարպուա՞ծ ազգային ոգիէ հայ ունեւորը, նախորդ սերունդներու շուքն իսկ չյիշեցնելու աստիճան:

Ինչո՞ւ հայ մտաւորականը, հայ արհեստաւորը, առեւտրականը եւ վերջապէս հասարակ գործաւորը պիտի մտածեն ու պիտի կատարեն իրենց պարտքը, եւ հայ ունեւորը պիտի մընայ անտարբեր. առաջին գծի վրայ՝ տօնական, հանդիսաւոր օրերու, եւ յետին գծին, եթէ ոչ բացակայ, զոհաբերութեան ու ազգային գործունէութեան ասպարէզին մէջ»:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ նպարավաճառներու խանութներուն առջեւ պոչ կապելու կացութիւնը կը շարունակուի՝ պաշարի պակասութեան պատճառով: Գերման մամուլը կը թելադրէ, որ տանտիկիններուն տոմսեր բաժնեն եւ մարդ գլուխ որոշ չափով պաշար ստանալու դրութիւնը տարածուի շատ մը ապրանքներու վրայ, ինչպէս շաքար, ծխախոտ եւն.: Մինչեւ այժմ տոմսով կը բաժնուին կարագը, իւղը, հաւկիթը, միսը եւ սուրճը:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

— Մեր դիմացի բլուրին վրայ յառաջխաղացումի շարժում մը կ'ընէ բաւական թուով բազմութիւն մը:

— Ուրեմն թնդանօթներու գլուխը անցէք:

Բլուրին ետեւը ծածկուած բոլշեւիկեան թնդանօթներէն երկուքը գործեցին:

Տէօշէմպէի ռուս հրամանատարը սենեակէն դուրս նետուեցաւ իսկոյն, գոչելով.

— Օ՛ն յառաջ:

Հրամանատարը ձիու վրայ հեծաւ, ու իր մօտ 30 զինուորներ ունենալով, Տէօշէմպէէն դուրս ելաւ: Ամէն ոք պատուհաններէն կը դիտէր, կռահելով որ դէպք մը սկսելու վրայ էր: Թնդանօթի ձայները կը լսուէին արդէն: Կէս ժամ տեւող թնդանօթաձգութիւնը մեծ յուզման մատնեց քաղաքը: Տեղացիները, փողոց ինկած, ասդին անդին կը վազէին պոռալով, ու չէին կրնար որոշում մը տալ քաղաքէն հեռանալու կամ հոն մնալու մասին: Յանկարծ հեռուէն եկող կարաւանի մը միջոցաւ լուր տարածուեցաւ թէ Էնվէր փաշա եկած էր:

Քաղաքէն դուրս ելած կարմիր հետեւակազօրքը շատոնց մտած էր խրամները ու Էնվէր փաշային կը սպասէր: Ան կը կարծէր թէ Էնվէր փաշա կանոնաւոր բանակով մը կը յառաջանար: Ուստի բոլշեւիկ հետեւակազօրքը ըստ այնմ պատրաստութիւններ տեսած էր: Մինչդեռ թշնամին թնդանօթ արձակած ատեն Էնվէր փաշա օձիքը վեր դարձուցած, դիմացի բլուրը կը գտնուէր 60 Պասմաճիներու հետ: Միւս Պասմաճիներն ալ ուրիշ կողմեր կը գտնուէին: Արեւմուտքէն առաջացող Պասմաճիները բոլշեւիկեան առաջին ջոկատներուն հանդիպելով՝ անոնց վրայ յարձակում գործած էին յանկարծ, չորս հոգի սպաննած եւ երեք հոգի վիրաւորած էին: Քսան հոգի ալ խոյս տուած էին:

Ռուս հրամանատարը լուր չունէր այս դէպքէն, իսկ Էնվէր փաշա գոհ էր ու նոր լուրերու կը սպասէր:

Այդ միջոցին պայթած թնդանօթներու ձայնը լսելով Էնվէր փաշա ըսաւ.

— Կեցէք, տղաք: Այս ռմբումը վերջ գտնելէն յետոյ գործը դիւրին է...

Փաշան մութին մէջ յառեց իր աչքերը: Հեռուն կը տեսնուէին Տէօշէմպէի դողդոջ լոյսերը: Քաղաքին հիւսիսային դրան առջեւ դրուած չորս թնդանօթները կը գոռային: Էնվէր փաշա այդ կրակին չպատասխանելուն համար, Պասմաճիները խրամներուն մէջ պահուած էին: Ի վերջոյ, թնդանօթաձգութիւնը դադրեցաւ, ու ռուս հրամանատարն ալ իր մարդոցմով սկսաւ յառաջանալ քաղաքին բերդերէն դուրս:

ՊԱՍՄԱՃԻՆԵՐՈՒ ՅԱՆԿԱՐԾԱԿԱՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԸ

Կարմիր բանակէն գրեթէ երեք վաշտ զինուոր կար հոն: Այդ վաշտերը զանազան ուղղութիւններով դիրք բռնեցին: Էնվէր փաշա տեղեկութիւն չունէր այդ բանէն: Ան կ'ուզէր յարձակումով քաղաք մտնել այդ գիշեր: Սակայն Տէօշէմպէ գտնուող կամաւոր Պասմաճի մը յաջողեցաւ Էնվէր փաշայի քով հասնիլ, կացութիւնը պարզել ու կատարուած պատրաստութիւնները յայտնել:

Ասոր վրայ, Էնվէր փաշա որոշեց յաջորդ օրուան սպասել: Բայց Ռուսերը կ'ուզէին յարձակում գործել, Պասմաճիներուն թիւը չգիտնալով հանդերձ: Անոնց հրամանատարը հրետանիին գլուխը կը գտնուէր, բարձունքին վրայ: Մինչեւ առտու ոեւէ յարձակում չեղաւ: Սաստիկ ցուրտ մը կար, ու կծու հով մը կը փչէր: Ամէն ոք իր տունը քաշուած էր, ու դէպքի մը կը սպասէր:

Առտուան դէմ, Ռուսերը քաղքէն դուրս զրկեցին իրենց ուժերը: Տէօշէմպէի շուրջը մեծ բազմութիւն կար: Բայց Էնվէր փաշայի ղեկավարած Պասմաճիներէն լուր չկար:

Ռուս հրամանատարը բլուրին վրայ իր շուրջը զննած պահուն, յանկարծ կրակը սկսաւ դիմացի բլուրէն: Ետեւէն մեծ խումբ մը առաջ նետուեցաւ: Պասմաճիները շարժումի ձեռնարկած էին:

Թնդանօթները սկսան գոռալ: Ձիաւոր Պասմաճիները ուժգին յառաջխաղացումով մը երկրորդ բլուրը հասան, թնդանօթներու հասողութենէն հեռու: Հիմա ռուս հետեւակազօրքը եւ խորտընկէցները կը յառաջանային: Հետեւակազօրքը մէկ զրոհով իր կրակին տակ առաւ Էնվէր փաշան ու իր հետեւորդները. մէկ քանի գնդակներ փաշային ականջին քովէն անցան: Էնվէր փաշա իսկոյն իր ձիէն վար իջաւ, ու Պասմաճիներուն հրաման տուաւ: Անոնք ալ իրենց ձիերէն իջան, ու խրամներու մէջ ապաստանեցան: Փաշան լաւ պատսպարուած էր թնդանօթաձգութեան դէմ, ու տեղէն չէր շարժեր:

Սակայն քաղաքին արեւմուտքը այսպէս չէր: Ռուսերը տկար էին հոն, թնդանօթները ուրիշ կողմ համախմբուած ըլլալնուն համար, իսկ Պասմաճիներուն ստուար մասը արեւմտեան կողմը կը գտնուէր:

Մինչ արեւելեան կողմը թնդանօթաձգութեան եւ հրացանաձգութեան ձայներ կը լսուէին, արեւմտեան կողմը շարժումի անցան Պասմաճիները: Հոն շատ քիչ ռուսական զինուոր կը գտնուէր: Պասմաճիները բուռն յարձակումի մը ձեռնարկեցին, ու կէս ժամ յետոյ սուրին սուրի եկան կարմիր զինուորներուն հետ: Երիտասարդ Պասմաճիները զրոհով մը սպաննեցին քանի մը ռուս զինուորներ, ու սկսան յառաջանալ: Թուրքերու եւ Ռուսերու ձայները իրար կը խառնուէին ողբուկոծի մէջ: Պասմաճիները աւելի համարձակութիւն առին, տեսնելով որ Ռուսերը կը վախնան: Անոնք կը ջանային ռուս պահակազօրքը գերի բռնել:

Արեւելեան ճակատին վրայ հանդարտութիւն կը տիրէր ա՛լ: Էնվէր փաշա խրամի մը մէջ պահուըտած, երբեմն գլուխը դուրս կը հանէր, շրջակայքը աչքէ կ'անցընէր դիտակով, ու ըստ այնմ հրաման կուտար:

Այդ միջոցին, Էնվէր փաշային քով կը գտնուէին երկու Տաճիկներ: Ասոնք, երկու եղբայր, փաշային պաշտպանութիւնը ստանձնած էին կարծես: Բնաւ մինակ չէին ձգեր զայն: Էնվէր փաշա պարզ զգեստ մը հագած ըլլալուն, ոչ ոք գիտէր թէ ան օսմանեան բանակի վերին հրամանատարը եղած էր: Միայն քովը գտնուող Պասմաճիները տեղեակ էին: Անոնց ալ հրաման տրուած էր այդ մասին մէկու մը բան չըսելու: Ռուսերը չէին կարծեր որ իրենց դէմ կռուողներուն մէջ կը գտնուէր Էնվէր փաշան: Ռուս հրամանատարը ապշութեամբ կը դիտէր Պասմաճիներու քիչուոր ըլլալը, թէեւ անոնց համար իր բոլոր ուժերը շարժման մէջ դրած էր:

(Շար.)

Ազգայնական դրօշը փրանսական սահմանին վրայ

Սպանիոյ ազգայնական բանակին յառաջապահները Փրանսական սահմանագլուխը հասան հինգշաբթի կէս օրէն վերջը եւ իրենց դրօշը պարզեցին Լը Փէրթիւսի դիմաց: Զօրքին ժամանումէն 2 ժամ առաջ հանրապետական վարչապետը եւ արտաքին նախարարը մեկնեցան այն տունէն որ կը գտնուի բլուրին սպանիական կողին վրայ: Գրաւելով Լը Փէրթիւսի կամուրջը, ազգայնականները տիրացած են ամբողջ Քաթալոնիոյ, որուն արշաւանքը սկսած էր դեկտեմբեր 23ին:

Հանրապետական բանակին վերջապահները տակաւին համբան էին, երբ երեւցան ազգայնական դրօշները, յառաջապահներու արքայական գլխանոցներով: Հանրապետական բանակը ամբողջովին անցած էր, իր ետեւէն պայթեցնելով կամուրջները: Բայց ազգայնականներուն անակնկալ երեւումը զարմանք պատճառեց փախստականներուն եւ ընդհանուր խուճապ մը ծագեցաւ:

Ազգայնական զօրքին յառաջխաղացութիւնը տեսակ մը զօրահանդէս էր: Ոչ կռիւ տեղի ունեցաւ, ոչ ալ դիմադրութիւն: Երբ ազգայնականները միջազգային կամուրջը հասան զինուորական եղանակներ հնչեցնելով, անմիջապէս իրենց դրօշը պարզեցին հեռագրական ձողին վրայ, Փրանսական դրօշին դիմաց: Իտալական զինուորները հեռու պահուած էին սահմանագլուխէն: Դրօշը պարզելէ վերջը, հրամանատարը ճառ մը խօսեցաւ, իր խօսքն ուղղելով զօրքին.

—« Չկայ աւելի գեղեցիկ օր մը քան այս օրը, երբ մեր փառապանծ դրօշը կը պարզենք Եւրոպայի առջեւ: Մենք յաղթեցինք շնորհիւ մեր կատարեալ կարգապահութեան: Կեցցէ՛ Սպանիա, կեցցէ՛ Ֆրանքօ»:

Այս առթիւ համակրական ցոյցեր եղան նաեւ Ֆրանսայի հանդէպ:

*** Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ Զօր. Ֆրանքօ պիտի վերահաստատէ Պուրպոնեան միապետութիւնը, գահ բարձրացնելով ոչ թէ Ալֆոնսօ թագաւորը, այլ անոր երկրորդ որդին, Տօն Խուան, որ աւելի ընդունելի է Անգլիոյ համար, մայրը անգլիացի ըլլալով, իսկ ինքն ալ բրիտանական նաւատորմին մէջ կրթուած:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ քաղաքային պաշտպանութեան նախարար Սըր Անտէրսըն յայտարարեց խորհրդարանին մէջ, թէ ցարդ 100,000 կամաւորներ դիմած են կառավարութեան եւ արձանագրուած տեղական պաշտպանութեան կազմերուն մէջ: Անգլիոյ մէջ այն բնակիչները, որոնք շաբաթական 5 սթերլինէն պակաս եկամուտ ունին, կառավարութենէն ձրի պիտի ստանան երկաթեայ պատսպարաններ՝ օդային ռմբակոծման դէմ:

ԻՏԱԼԻԱ առեւտրական պատուիրակութիւն մը ղրկեց Պուքրէշ, մեծաքանակ ցորեն գնելու համար: Իտալական «աէլիւրօղի» արտադրութիւնը այնքան աւելցած է որ, թուղթի արտակարգ սպառումը անհրաժեշտ է, որպէս գործարանները կարենան այսուհետեւ բանիլ:

ՊԵԼՃԻՈՅ ԴԱՀԼԻՃԸ ՀՐԱԺԱՐԵՑԱՒ, իբրեւ հետեւանք Տօքթ. Մարթէնսի դէմ եղած առարկութեանց: Ինչպէս կը յիշուի, կառավարութիւնը բժշկական ակադեմիային անդամ նշանակած էր այս գիտնականը, բայց ընդդիմադիրները ուժգնօրէն բողոքեցին եւ նախկին ռազմիկներն ալ ծեծեցին վարչապետը, առարկելով թէ Տօքթ. Մարթէնս մահուան դատապարտուած էր, իբրեւ լրտես:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ արաբական պատուիրակութեան նախագահը խօսելով Լոնտոնի խորհրդաժողովին մէջ, պահանջեց որ Անգլիա մէկդի դնէ Պաղեստինը հրէական ազգ. տուն մը վերածելու ծրագիրը: Այս ճառը տեւեց քսան վայրկեան, մինչդեռ հրէական պատուիրակութեան նախագահը խօսած էր երկու ժամ: Արաբ ներկայացուցիչը պահանջեց նաեւ դադրեցնել Հրեաներու ներգաղթը, հողերու վաճառումը եւ բրիտանական հոգատարութիւնը, կատարեալ անկախութիւն պահանջելով Արաբներուն համար:

ԱԼԶԱՍԻ ինքնավարութեան հոսանքին վարիչը՝ Տօքթ. Քարլ Ռօս, ձերբակալուած էր վերջերս: Առջի օր ձերբակալուեցաւ նաեւ նախկին հանրապետական պահակ մը, Շմիտ, որ ամբաստանեալին բարեկամը եղած է: Զուիցերիոյ ոստիկանութիւնն ալ հետապնդումներ կը կատարէ գերման գործակալներու դէմ:

ԶՈՐՍ ՆՈՐ ՌՈՒՄԲԵՐ պայթեցան Լոնտոնի մէջ, մինչ խորհրդաւոր պարագաներու տակ: Սպառնագիրներ ղրկուած են ոստիկանութեան, որ տակաւին չէ կրցած երեւան հանել գլխաւոր դաւադիրները:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՄԱՐԵԱՆ եւ ՋՕԼԱԳԵԱՆ ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ 12 փետրուար, Կիրակի առաւօտ Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ ողբացեալ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԱՐՄԱՐԵԱՆի յիշատակին: Կը հրաւիրուին բարեկամները, ազգականները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

×

Վաղը՝ Կիրակի Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի հանգուցեալ ՍՄԲԱՏ ՇԱՀԻՆԵԱՆի մահուան քառասունքին առթիւ:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան Վարչութիւնը կը ծանուցանէ իր անդամ-անդամուհիներուն եւ համակիրներուն, որ Միութեան դասախօսութիւններուն եւ ձեռնարկներուն վերաբերող հրաւիրագիրներ եւ շրջաբերականներ իրենց պիտի ղրկուին ներկայ թուականէն սկսեալ:

Կազմակերպուած հաւաքոյթները պիտի յայտարարուին Միութեան պաշտօնաթերթ «Նոր Սերունդ»ի (որ լոյս կը տեսնէ այս շաբաթ), եւ տեղական մամուլի միջոցով:

Փարիզ 8 Փետրուար, 1939

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Փափազեան եղբայրներու եւ ընկերուհի Տիկին Մ. Բիբերեանի իրենց սիրելի մօր եւ մեր ժրաջան ընկերուհի՝ ՏԻԿԻՆ ԲԵԲՐՈՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆի մահուան առթիւ, եւ փոխան ծաղկեպսակի, գումար մը կը տրամադրէ չքաւոր ընտանիքի մը:

×

Տարօն - Տուրուբերանի Նահանգային Հայրենակցական Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղի հայրենակիցները իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Այրի Տիկին Ե. Հայրապետեանի եւ եղբօրը՝ Ա. Հայրապետեանի եւ պարագաներուն հայրենակից ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի մահուան առթիւ:

ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ ՍՕՍԻ ԴԵՐԻՆ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը՝ 11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30-ին: Կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄԻ «Հայաստան» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը 12 Փետրուար, Կիրակի երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին: Կը հրաւիրուին Սարդանի, Նոթր-Տամի, Լէ զ'Օլիվի եւ Սէն-Ժէռոմի ընկերները, սովորական հաւաքատեղին:

Կը խօսի Ընկ. ՀԱՅԿ ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մուրօ» խումբի ժողովը 12 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «Ծարդիկեան» սրահին մէջ:

Վիէնի ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 12 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, «Խաժակ» ակումբին մէջ:

ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 12 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «Դ. Լիւեան» գրադարանին: Կը հրաւիրուին [illegible] ներկայանալ անդամատետրով:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

HAÏASTAN

Նոր սերունդին ամսագիրը, 16 մեծադիր էջերով, նոխ եւ շահեկան բովանդակութեամբ, ամբողջովին խմբագրուած երիտասարդ ուժերու կողմէ: Ամսագիրը կը պարունակէ նաեւ քարտէսներ:

Տարեկան բաժնեգին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ՝ 25 ֆրանք, Արտասահման 1 տոլար, ձեռքէ հատը 2.50 ֆրանք:

Փնտռել բոլոր այն կրպակներուն մէջ, ուր ՅԱՌԱՋ կը ծախուի:

Խմբագրական հասցէ.— Monsieur Armik Djamalian, 5, Villa Virginie, Paris (14e)

Վարչական հասցէ.— Monsieur H. Keusséyan, 51, Rue du Caire, Paris (2e)

Հրապարակային բանախօսութիւն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ «ՌԱԶՄԻԿ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

12 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Մէզօն Գուդաքի սրահին մէջ, 65 Պուլվառ Ֆօնըրէ

Կը խօսի ընկեր ԻՇԽԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ խորհրդ. իշխանութիւնը եւ Հայաստան

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

ԸՆԿԵՐ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆԻ ՄԵԿՆՈՒՄԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. «ՌԱՖՖԻ» խումբին կողմէ

11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին 8 Ռիւ Պոսիւէ, մեթրօ Փուասոնիէռ:

Մասնակցութեան համար 6 ֆրանք (խմիչք եւ անուշեղէն միասին):

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՍԷՆ-ԼՈՒԻ (ՄԱՐՍԷՅԼ) Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

11 փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ազգ. վարժարանին մէջ:

Կը խօսի՝ Տոքթ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ առողջապահութեան մասին:

Թ Է Յ Ա Ս Ե Ղ Ա Ն

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ, ՇԱՎԻԼԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

12 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին. դպրոցի սրահին մէջ

Երգ, արտասանութիւն, հաճելի ժամանց:

Մուտք՝ մեծերու 3 ֆրանք, փոքրերու 1 ֆրանք:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

Բարեգործականի սրահին մէջ, 202 Rue Boileau

Հայկական պար՝ փոքրիկներու կողմէ եւ զանազան անակնկալներ:

Ուրախ եւ հաճելի մթնոլորտ: Ճոխ պիւֆէ գիւրամատչելի գիներով:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑԻ ԱՌԹԻՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

12 ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3-7

173 Ave. Aristide Briand, Cachan (Seine)

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐ

Կը հրաւիրուին անխտիր Տարօնի բոլոր հայրենակիցները, հայկական աւանդութիւնները սիրող հայրենակիցները:

Մասնակցութեան համար 5 ֆրանք:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ — Denfertէն առնել Sceauxի գիծը եւ իջնել arrêt Bagneux:

Գ Ր Ա Ւ Ո Ւ Ա Ծ Օ Ր

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏ. Հ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ պարահանդէսը տեղի պիտի ունենայ 18 Մարտ, 1939, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 11էն մինչեւ լոյս: Կը խնդրուի հայ կազմակերպութիւններէն չխաչաձեւել:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 12 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
DIMANCHE 12 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3963 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՒՐԻՇ ՀՈԳԻՐ ԵՒ ՍՏՈՒԵՐՆԵՐ

— oo —

Եզրակացնենք.— Մենք ոչ մասնաւորապէս խանդավառուած ենք ֆրանսերէն ամսագրի մը հրատարակութեամբ, ոչ ալ պաշտպան փաստաբանի դեր կատարել կ'ուզենք։

Մեզի համար, նոր սերունդի փրկութեան հոգը միշտ ալ կը պահէ իր հրատապ հանգամանքը, եւ գիտենք որ ֆրանսերէն «Հայաստան»ը պարզապէս առուակ մըն է, օտարացման, եթէ ոչ այլասերման անծայրածիր ծովուն դիմաց։

Ուրեմն, հարցը կը մնայ սեղանի վրայ, եւ բոլորս մէկ պարտաւոր ենք մտածել աւելի ազդու եւ գործնական միջոցներ, կարելի եղածին չափ շատ համրանք փրկելու համար։

Այո, ոչ հրաշագործ միջոցներ կան այս ճամբուն վրայ, ոչ ալ արմատական, ընդհանրական գիւտեր։

Որքան ալ որոճանք եւ մեր գլուխները քարին զարնենք, միայն կարելին է որ պիտի փորձենք, երբ ոչ հայրենիք մը ունինք, դուռները լայնօրէն բացած, ոչ ալ գոնէ «գաղթավայր» մը, այնտեղ համախմբուելու եւ մեր ուզած կարգուսարքը պարտադրելու համար։

Մատնանշելով այս պարագաները, նորէն կը յիշեցնենք,— այս պատճառաբանութիւնը ոչ նահանջ կը նշանակէ, ոչ ալ յոգնութիւն կամ յուսահատութիւն։

Երբ կ'ուզես գործել, պէտք է լայնօրէն եւ խորապէս ուսումնասիրած ըլլաս բուն իրականութիւնը եւ միջավայրը։ Ինչ որ կարելի է ընել Ռումանիոյ կամ Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, նոյնութեամբ չի յաջողիր Ամերիկայի եւ Ֆրանսայի մէջ։ Այո՛, պէտք է հին մեթոտները վերաքննել եւ նորութիւններ յղանալ. բայց, այնպիսի նորութիւններ որ գործադրելի ըլլան։ Այլապէս, կը դառնան մարզանք, նոր ճեղքեր բանալով։

Երէկ պարզեր էինք «Համազգային»ի պարագան։ Կարելի էր ուրիշ օրինակներ ալ յիշել, ապացուցանելու համար թէ ամէն գեղեցիկ ծրագիր կամ բաղձանք անպատճառ յաջողութիւն չի նշանակեր։

Եթէ ամէն սրտի մօտիկ բան ժողովրդականութիւն պիտի չահէր, ինչո՞ւ Ապրիլ Տասնըմէկն անգամ հարիւրեակներով կը տօնուի, փոխանակ ոտքի հանելու ամբողջ քաղաքներ ու գիւղեր։ Ինչո՞ւ կան գաղութներ որ տասը տարին մէկ անգամ ալ չեն յիշեր Հայաշխինջ Սարտարաններուն յիշատակը, իսկ ուրիշ տեղեր կը յիշեն հարեւանցի, իբրեւ տեսակ մը տարհապարհակ աշխատանք...

Թերեւս հարցնողներ ըլլան,— ինչո՞ւ այսքան սեւ կը տեսնէք իրականութիւնը, երբ այնքան ձեռնարկներ կը յաջողին, հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն։

Գլխաւորաբար անոր համար որ, Արտասահմանի սանձարձակ ազատութիւնը եւ նոր միջավայրին բարքերը լայն եւ խոր ճեղք մը բացին նաեւ երիտասարդութեան մէջ։

Հարեւանցի ակնարկ մը կը բաւէ, համոզուելու համար այս ճշմարտութեան։

Ինչ որ նոր սերունդ կը կոչենք, բաժնուած է բազմաթիւ մանր ճակատներու։ «Ճերտաւորումներ», եթէ կ'ուզէք։

Անշուշտ կարելի չէ միեւնոյն կաղապարին մէջ ձուլել բոլոր երիտասարդները, ինչպէս կ'ընեն Խ. Միութեան, Իտալիոյ կամ Գերմանիոյ մէջ։ Ժողովրդավար երկիրներու մէջ, ուր կը գտնուի մեր թափառական բազմութեանց մեծագոյն մասը, հաստատուած կարգուսարքը կ'ենթադրէ ազատութիւն խորհելու եւ գործելու, համաձայն իւրաքանչիւրի զարգացման եւ խառնուածքին։

Մեր երիտասարդները չէին որ պիտի զրկուէին այս բնական իրաւունքէն։ Անոնք ալ օգտուեցան լիովին։

Բայց, ի՞նչ կը տեսնենք այսօր,— 15 - 17 տարի վերջը։

Շատերը հասուն կամ նորահաս երիտասարդներէն այնքան լայն բացին իրենց աչքերն ու թեւերը, որ կորսնցուցին իրենց ուղղութիւնը եւ հաւասարակշռութիւնը։ Եւ իբրեւ հետեւանք, յաճախ աւելի դժուար է միեւնոյն դրօշին տակ համախմբել նոր սերունդը, գոնէ հիմնական հարցերու մասին։

Միւս կողմէ, շատ ալ մեծ բազմութիւն մը չեն կազմեր այն երիտասարդները որ կապուած են այս կամ այն հանրօգուտ միութեան։ Ամէնէն բախտաւորներն ալ տասնեակներով կը համրեն իրենց անդամները, մանր — մունր գլուխներու, «փարախ»ներու բաժնուած։ Ցնորքի պէս բան մը դարձած է հարիւրաւորներ հաւաքել նոյնիսկ ազատ եւ ամբողջական հայրենիքի գաղափարին շուրջը, եթէ չհաշուենք Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Օրինակ, փորձեցէք նոյն հաւաքական ծրագրին շուրջը համախմբել նոր սերունդը, իր իսկ փրկութեան համար։ Պիտի տեսնէք որ ձայնաւոր, բաղաձայն, խմբակ, աջ, ձախ իրար պիտի խառնուին, բարելոնի վերածելով որ եւ է բանաձեւ կամ ժողով։

Հայրերուն մե՞ղքն է որ կը քաշեն այս տղաքը։ Բայց ի՞նչ երիտասարդութիւն կ'ըլլար այդ, եթէ պիտի չկարենար թօթափել իր ժառանգած ժանգերը։

Անշուշտ այդ դժբախտութեան հիմնական մէկ պատճառն ալ այն է որ նոր սերունդին մէկ մասը մայրենի լեզուն իսկ մոռցած է, իր ծագումին եւ պատմութեան հետ։

Արդ, ո՞րն է այն հրաշագործ միջոցը, որ պիտի կրնար միեւնոյն դաւանանքին շուրջը համախմբել գոնէ քանի մը հազար երիտասարդներ։

Ստիպուած ես նախ այս պահանջը լրացնել, որպէսզի կարենաս ապահովել հայկականը, թերթ, գիրք եւ քարոզութիւն։ Ո՛րովհետեւ, բուն իսկ երիտասարդութեան մէջ շատեր կան որ տակաւին չեն ըմբռներ կամ անհրաժեշտ չեն նկատեր հայերէնը, ազգապահպանումը։ Մէկ խօսքով՝ սերունդի փրկութիւնը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱԹՈԼԻԿ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՍՈՒԳԸ

— oo —

ՆՈՐ ՊԱՊԸ ՊԻՏԻ ԸՆՏՐՈՒԻ ՄԱՐՏԻՆ

— oo —

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Պիոս ԺԱ. Պապը վախճանեցաւ հինգշաբթի առտու ժամը 5ին, տաժանելի հոգեվարքէ մը վերջը։ Իր վերջին խօսքերն եղան.— «Խաղաղութիւն, խաղաղութիւն, ո՛վ Յիսուս», հազիւ լսելի։ Աւանդական սովորութեան համաձայն, կարտինալ Փաչէլլի, Վատիկանի արտաքին գործավարը, երեք անգամ զարկաւ Պապին ճակատին, արծաթէ մուրճով մը, կանչելով իր անունով,— Աքիլլէս։ Եւ հաստատելով թէ մեռած է, յայտարարեց ներկաներուն,— «Արդարեւ մեռած է Պապը»։

Մահէն անմիջապէս վերջը, Պապին մարմինը զմռսուելով ցուցադրուեցաւ Սիքստինեան մատուռին մէջ, փառաւոր մահարձանի մը վրայ։ Իր փորոտիքն ալ սափորի մը մէջ դրուելով տեղաւորուեցաւ Վատիկանի մայր տաճարին գետնայարկը։

Արդէն իսկ ձեռնարկուած է նախապատրաստական աշխատանքներու, նոր Պապին ընտրութեան համար։ Փակարանը (քոնք-լավ) պիտի գումարուի Մարտ 1ին։ Բառին կազմութիւնը,— «քում քլավ», տառապէս կը նշանակէ կղպանքի տակ պահել կարտինալներու ժողովին անդամները։ Արդարեւ, անոնք տառապէս փակուած պիտի մնան Վատիկանի մէջ, գաղտնի ժողովի ամբողջ տեւողութեան ընթացքին, իրենց հետեւորդներուն հետ։ Արտաքին աշխարհին հետ իրենց հաղորդակցութիւնը պիտի կատարուի միայն երկու աշտարակներու կամ վերելակներու միջոցաւ, պարզապէս կերակուր եւ բացուած նամակներ ստանալու համար։ Այսպէս փակուած պիտի մնան աւելի քան 300 հոգի։ Հարիւր բանուորներ աշխատանքի լծուած են, տեղաւորման համար։ Կարտինալներու ընտրական ժողովին բոլոր անդամները, 63 հոգի, պարտաւոր են ներկայ ըլլալ այս գաղտնի ժողովին, բացի անոնցմէ որ անկար են կամ շատ ծանր հիւանդ։ Կարտինալները պիտի շարունակեն քուէարկել օրական չորս անգամ, մինչեւ որ 2)3ի մեծամասնութիւն գոյանայ։ Որ եւ է թեկնածութիւն չի դրուիր։ Քուէթուղթերը կը վառեն, ամէն անգամ որ քուէարկութիւնը արդիւնք չտայ։ Այն ատեն բարակ ծուխ մը կը բարձրանայ Ս. Պետրոսի տաճարին վերեւ, ինչ որ կը նշանակէ թէ Պապը չէ ընտրուած տակաւին։ Երբ անհրաժեշտ մեծամասնութիւնը գոյանայ եւ ընտրեալը հաւանութիւն յայտնէ, քուէթուղթերուն հետ յարդ ալ կը խառնեն, եւ այն ատեն թանձր ծուխ մը կը բարձրանայ ծխնելոյզէն, ինչոր կը նշանակէ թէ Ս. Պետրոսի 265րդ յաջորդը ընտրուած է օրինապէս։

Կարտինալներու ընտրողական ժողովը (Սաքրէ - Քոլէժ) ըստ օրինի կը բաղկանայ 70 անդամներէ։ Այժմ եօթը կարտինալութիւններ թափուր են, որով կը մնան 63 հոգի։ Ասոնց 35ը իտալացի են, 27ը օտար։ Այս վերջիններուն մէջ կան վեց Ֆրանսացիներ, չորս Գերմանացիներ, երեք Հիւս. Ամերիկացիներ, երեք Սպանիացիներ, մէկ Զեխ, մէկ Լեհ, մէկ Պելժ, մէկ Հունգարացի, մէկ Արեւելքցի, մէկ Անգլիացի, մէկ Պրազիլիացի, մէկ Արժանթինցի, մէկ Փորթուկալցի, մէկ Իրլանտացի եւ մէկ Քանատացի։

Հաւանական ընտրելիներ կը համարուին կարտինալ Փաչէլլի, որուն հանդէպ մասնաւոր համակրանք ունէր հանգուցեալ Պապը։ Այս կարտինալը ճարտար դիւանագէտի համբաւ կը վայելէ Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ։ Երկրորդ թեկնածու մը կը համարուի Միլանի արքեպիսկոպոսը, կարտինալ Շուսթէր, որ իտալական կառավարութեան համակրութիւնը կը վայելէ, իբրեւ բարեկամ ֆաշականութեան եւ հիթլէրականութեան, ինչ որ ընդդիմութիւն պիտի յարուցանէ օտար կարտինալներու կողմէ, թէեւ այս կարտինալը վերջերս դիրք բռնեց այդ երկու հոսանքներուն դէմ, Միլանի մէջ խօսած քարոզով մը։ Կը խօսուի նաեւ հետեւեալ թեկնածուներու մասին.— Կարտինալ Տէլլա Քոսթա, արքեպիսկոպոս Ֆիորէնցայի, որ խստակրօն եւ սրբակեաց կղերականի մը համբաւը կը վայելէ, բոլորովին հեռու՝ քաղաքական գործերէ.— Կարտինալ Թէդէշինի, Սպանիոյ նախորդ նուիրակը, որ դիւանագէտ մըն է, ձախակողմեան հակումներով։

Վատիկանի մէջ կարեւորութիւն չեն տար այս թեկնածութեանց, որովհետեւ անցեալին մէջ ընտրուած են այնպիսի կարտինալներ որոնց անունը երբեք չէր արտասանուած։ Հռոմէական առած մը կ'ըսէ.— «Ո՛վ որ փակարան կը մտնէ իբրեւ Պապ, դուրս կ'ելլէ իբրեւ կարտինալ»։

*** Պապին մահէն անմիջապէս վերջը, ամբողջ օրը ղօղանջեցին Ս. Պետրոսի եւ ամբողջ աշխարհի կաթոլիկ եկեղեցիներու զանգակները։ Միեւնոյն ատեն սուգի դրօշներ պարզուեցան։ Մ. Նահանգներուն մէջ, ուր 21,500,000 կաթոլիկներ կան, ընդհանուր ազահանդէս պիտի կատարուի այսօր, կիրակի։ Փարիզի մէջ օրուան գոյժը հաղորդեց Նոթր Տամի մայր եկեղեցին, եւ բոլոր կաթոլիկ եկեղեցիները 81 անգամ ղօղանջեցին, խորհրդանշելով հանգուցեալին տարիքը — 81։ Աշխարհի բոլոր վեհապետներէն եւ կառավարութիւններէն ցաւակցական հեռագիրներ հասան։ Հիթլէր ալ կէս դրօշ պարզել տուաւ։

Պապին մարմինը ցուցադրուած պիտի մնայ երեք օր, մահաբեմի վրայ, ծածկուած՝ ոսկեհուռ կարմիր թաւիշով։ Յետոյ պիտի դրուի կաղնիէ դագաղի մը մէջ, որ բաց պիտի մնայ երեք օր եւս, եւ վերջապէս պիտի ամփոփուի Ս. Պետրոսի դամբարանին մէջ, կիրակի օր մը, խնկօրհնայ յուղարկաւորութենէ մը վերջ։

ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ

Վերջին պահուն կ'իմանանք թէ յանկարծամահ եղած է Երուսաղէմի պատրիարքը, Թորգոմ արք. Գուշակեան։ Հանգուցեալը նախապէս Եգիպտոսի առաջնորդն էր եւ երկար ատեն վարած է ուրիշ պաշտօններ։ Վաթսունը անցած էր։

ՀՐԵԱԿԱՆ ՏՈՒՆԸ ՋՈ՞ՒՐԸ Կ'ԻՅՆԱՅ

— oo —

Անգլիոյ գաղթային նախարարին ազդարարութիւնը

Անգլիոյ գաղթային նախարարը ծանրակշիռ յայտարարութիւն մը ըրաւ ուրբաթ օր, լսելէ վերջ արաբական եւ հրէական պատուիրակութեանց զեկուցումները։ Նախարարը փափկօրէն եւ վճռապէս հասկցուց հրէական պատուիրակութեան թէ Մեծն Բրիտանիա չի կրնար Հրէական Տուն մը պարտադրել Պաղեստինի մէջ, բրիտանական սուինով։ Այս յայտարարութիւնն ըրաւ ի պատասխան հրէական պատուիրակութեան նախագահին, Տոքթ. Վայզմանի, որ կը հարցնէր թէ Մեծն Բրիտանիա կը ճանչնա՞յ Հրեաներու ազգ. Տունի բարոյական իրաւունքը, համաձայն հոգատարութեան դաշնագրին։

Նախարարը ամբողջովին մէջտեղ չհանեց կառավարութեան ծրագիրը. բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Մեծն Բրիտանիա մեծապէս ազդուած է վերջին խռովութիւններէն եւ անոնց մէջ կը տեսնէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մատը։ Հետեւաբար, չուզեր վըտանգել կայսրութեան շահերը՝ Մօտաւոր եւ Միջին Արեւելքի մէջ, որոնք մեծ արժէք ունին ռազմագիտական տեսակէտով։ Անգլիացիները աւելի քան երբեք կ'ըմբռնեն որ խաղաղութիւնը չի կրնար վերահաստատուիլ Պաղեստինի մէջ, ուրիշ խօսքով՝ ամբողջ արեւելեան Միջերկրականի, Սուէզի եւ Կարմիր ծովու շրջաններուն մէջ, եթէ շարունակուին հրէական ներգաղթը եւ արաբական հողերու գնումը։ Արաբները բացորոշապէս հասկցուցած են թէ պիտի չդադրեցնեն ահաբեկչական պայքարը, մինչեւ որ արմատապէս չփոխուի ներկայ վիճակը, այսինքն չեղեալ չհամարուի Պալֆըրի յայտարարութիւնը։ Անգլիա կը յուսայ վերջնապէս ձեռք բերել արեւմտեան Միջերկրականի ապահովութիւնը, մեծագումար վարկեր բանալով զօր. Ֆրանքոյի, եւ յետոյ նոյն ապահովութիւնն ստանալ արեւելեան Միջերկրականի մէջ, գոհացնելով Պաղեստինի, Եգիպտոսի, Իրաքի, Եէմէնի, Անդրյորդանանի եւ Արաբիոյ միլիոնաւոր Արաբները, առանց յիշելու Իրանը եւ Սուրիան։

Կ'ըսուի թէ Անգլիա կը խորհի Պաղեստինն ալ միացնել արաբական դաշնակցութեան մը, իր կողմէ հովանաւորուած թագաւոր մը նշանակելով։ Այս ծրագրին համաձայն, Պաղեստինի Հրեաներուն ներգաղթը պիտի սահմանափակուի, բայց անոնց իրաւունքները պիտի պաշտպանուին եւ դիւրութիւն պիտի տրուի որ ուրիշ արաբական երկիրներու մէջ ալ հաստատուին։

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ ԿԱՐԵՒՈՐ ԿՂԶԻ ՄԸ ԳՐԱՒԵՑԻՆ

Մեծ յուզում Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Ամերիկայի մէջ

Ճափոնական զօրքը բուռն փոթորիկի մը տակ եւ կայծակի արագութեամբ գրաւեց շատ կարեւոր կղզի մը, Հայնան, որ Չինաստանի հարաւային պահականոցն է եւ կ'իշխէ ֆրանսական Հնդկաչինի ծովեզերքին վրայ։

Այս գրաւումը մեծ յուզում պատճառեց Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Ամերիկայի մէջ, հետեւեալ պատճառներով.—

1. Հայնան կ'իշխէ Թոնքինի ծոցին վրայ, որ կը գտնուի ֆրանսական Հնդկաչինի դիմացը, ինչպէս եւ հարաւային Չինաստանի ծովուն շրջակաները՝ դէպի Չինաստան եւ ճափոնական Ֆորմոզա կղզին։

2. Եթէ Ճափոն նաւային հզօր կայան մը հաստատէ Հայնանի մէջ, կը փճանայ Հոնկ Քոնկի բրիտանական կայանը, ինչպէս եւ հարաւային Չինաստանի ֆրանսական կայանը, Քուանկչու։

3. Հայնան միայն 700 մղոն հեռու է Փիլիփպեան կղզիներէն, ինչ որ կրնայ ազդել ամերիկեան շահերուն վրայ։

4. Հայնանի տիրացումը անհրաժեշտ է, Ճափոնի տիրապետութիւնը հաստատելու համար արեւելեան Ասիոյ վրայ։

5. Հայնան բազմամարդ չէ, բայց ունի բնական հարստութիւններ, եւ հերկելի հողեր, եւ կլիման տաք ըլլալով, կրնայ ընդունիլ միլիոնաւոր Ճափոնցիներ։ Մասնագէտի մը կարծիքով, կարելի է 15,000,000 գաղթական տեղաւորել Հայնանի մէջ, որ այժմ ունի միայն 3,000,000 բնակիչ եւ Չինաստանի կը պատկանի 2000 տարիէ ի վեր

Չինացիները յանկարծակիի եկան, երբ ճափոնական զօրքը ցամաք ելաւ։ Ամբողջ կղզին կը քնանար եւ Ճափոնցիները ներս մտան պաշտպանութեամբ շարք մը մարտանաւերու, որոնք նախապէս պատրաստուած էին։ Բերդէ մը կրակ բացուեցաւ, բայց Ճափոնցիները շուտով լռութեան դատապարտեցին զայն։ Ճափոնական կառավարութիւնը անմիջապէս զեկոյցներ հաղորդեց առ որ անկ է, համոզելու համար թէ այս գրաւումը յարձակողական նպատակներ չունի, այլ պարզապէս հետեւանք է զինուորական պահանջներու։ Կը հաստատուի թէ գրաւման մասին նախապէս լուր տրուած է Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, բայց ոչ Ֆրանսայի կամ Անգլիոյ։

Մասրիս պիտի դիմադրէ

Հանրապետական Սպանիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը, որոնք Ֆրանսա ապաստանած էին, Վալենցիա հանդիպելէ վերջ գացին Մատրիտ, ուր հաստատուած է կառավարութեան նոր կեդրոնը։ Այս առթիւ ձայնասփիւռ ճառ մը խօսելով, վարչապետը յայտարարեց.

— « Քաթալոնիոյ բանակին գործունէութիւնը վերջացաւ եւ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԻՆ ՎԱՐՊԵՏՆԵՐ

Հիւանդագին հետաքրքրութեամբ միշտ նորութիւններ կը փնտռենք.— ինքնատիպ թատերգութիւններ տեսնել, կամ կարդալ վէպ մը, որուն նիւթը նոր բան մը ըսէ, մեզի ախտաւոր հեշտանքներ պարգեւէ: Եւ մեր այս անդիտակից, ջղային պահանջին գոհացում տալու համար, կարծէք, նոր հեղինակներ իրար կը գերազանցեն, այնպէս որ Փարիզի այս տարուան բեմերուն վրայ այլանդակ թատերախաղ շատ կայ: Անոնցմէ պահ մը հեռանալու համար գացի տեսնել Անտոն Չեխովի «Որորը»— La Mouette— զոր Փիթօէվները վերսկսան խաղալ Մաթիւրէն թատրոնին մէջ:

Չեխովի այս գործը գրուած է 1897-ին: Թէեւ անոր թատերգութիւններուն լաւագոյնը չէ, ես պիտի նախընտրէի «Կեռասներու պարտէզ»ը կամ «Երեք Քոյրերը», սակայն այնպիսի թախծոտ բանաստեղծութեամբ օծուած է որ յիսուն տարի վերջն ալ ռուս վարպետին հերոսները կը շարժին, կը սիրեն, կը տառապին ու կը մեռնին բնական ու կենդանի յոյզերով:

Չեխովի արուեստը իրական կեանքը կը պատկերացնէ առանց չպարի եւ առանց գիտական կամ հոգեբնախօսական վերլուծումներու: Անոր թատրոնը վարպետ սագրանքներու մանուածապատ փապուղիներու մէջ չի կորսուիր, ոչ ալ ինքնատիպ, տարօրինակ երեւալու ճիգը կը զգանք իր թատերգութեանց մէջ: Չեխովի տիպարներուն շարժումները բռնազբօսիկ չեն: Ամէն ինչ կեանքը կը ցուցադրէ, տըխուր, միապաղաղ, ռուսական գիւղի կեանքը: Եւ արդէն կեանքը իր պարզութեան մէջ իսկ ամէնէն տարօրինակ եւ բացառիկ դէպքերով չէ՞ շաղկապուած անհատին հետ:

Նոր սերունդը, Եւրոպայի մէջ, բացառիկ քմայք մը ունի,— անկարելի եւ այլանդակ տիպարներ ցուցադրելը ախտաւոր պահանջ մը դարձած է Նիւ-Եորքի եւ մասնաւորապէս Փարիզի թատերական բեմերուն վրայ, ամէն օր կը տեսնենք թատերական գործեր որոնք անբնական, ցաւագար էակներ կը ցուցադրեն մեզի:

Անոնք դասականները ընդհանրապէս բարին, գեղեցիկը, ճշմարիտը կերտելու ոգիով կը մօտենային արուեստին, տեսակ մը ապսպրուած բարոյախօսութիւն որ կը փճացնէր արուեստին էական ոգին: Հիմակ ալ, մէկ ծայրէն միւսը երթալու ձգտումով ամէնէն սարսափելի, ճիւաղային, փըտախտ կորած դէմքեր ու դէպքեր կը վերակենդանացնեն իրենց գործերուն մէջ. ինքնատիպ երեւալու գոհունակութեամբ կը վատնեն իրենց տաղանդին լաւագոյն ճիրքերը:

Վէպերուն մեծագոյն մասը, անբընական, բացառիկ հերոսներ կը խաչեն եւ կը ճգնին զանոնք վերապրեցնել, հմայիչ դարձնել, եւ կը յաջողին յաճախ ողջնցնել դիակներ, իրենց հանճարին հրեղէն խոյանքներով:

Չեխովի թատրոնը իր պարզութեան եւ միամիտ դասաւորումին մէջ, հեզինակին հոգին եւ անոր նկարագրին որոշ յատկանիշները կը ցուցադրէ: Անոր խելայեղ դառնութիւնը կը յածի, կը թրթռայ բանաստեղծական եռանդներով իր ստեղծած տիպարներուն վրայ: Անոր կերտած հերոսները կը սիրեն, կը տառապին մեր հոգին քաշելով մեզ ալ իրենց հետ տանելով:

Անոնց ապրումները դարաշրջան մը կը պատկերացնեն որ հեռացած է մեզմէ, եւ որ սակայն Չեխովի արուեստին շունչովը կը մօտիկնայ մեզի, մարդկային յստակ դիմագիծ կը ստանայ: Անոր կախարդանքին ազդեցութիւնէն իր բոլոր պատկերները, բնութիւնը եւ էակները կը դիմաստուերուին մարդկային շունչով:

Վարպետին ոգին է որ կը թեւածէ եւ գլխաւոր հերոսը՝ ինքն է, իսկ միւսները շարժման մէջ կը դնէ հարազատօրէն, անոր տիպարներուն լուռ եւ բազկատարած տխրութիւնը բառերով օժտուած եւ խորհուրդներով սրբազործուած է, բանաստեղծական այնպիսի բիւրեղացումով մը որ իր հերոսներուն սիրահալ եւ բոցանուտ երազանքները մարմին առած են բեմին վրայ: Անոնց հետ ունկնդիրներն ալ կը բաբախին Չեխովի տիպարներուն տաք միսերուն տենչերով, անոնց ալեկոծ հոգիին յուզումներով:

Նորագոյն սերունդը Արեւմուտքի մէջ կը նկարագրէ մարդը գիտնականի խիստ եւ չափուած լրջութեամբ եւ հաշուուած հաւատքով: Նորերն ալ տաղանդ ունին— նորերն ալ հանճարեղ գրիչ կը շարժեն, ոճի վարպետներ շատ կան: Սակայն մեծ մասով դաժան եւ անդրդուելի են մարդկային տկարութիւններու հանդէպ, աւելի կը մտածեն, քան կը զգան, եւ այնպիսի ախտեր կը քրքրեն որ դիակ կը հոտին...:

Իրաւ է որ նորերուն գիտելու եւ վերլուծելու ձեւը ճշգրիտ է, մանրամասնութիւններու մէջ վարպետ լուսանկարիչներ կան, սակայն խորունկ յուզումներու տեղ, կուտան անոնք զմայլելի պատկերներ որ կը հիացնեն մեզի: Կարծէք մարդակազմական հըսկայ դահլիճի մը մէջ ըլլայինք, կամ հիւանդանոցի մը գործողութեանց սըրահը...:

Չեխով՝ թէեւ ինքն ալ բժիշկ եղած է, մօտեցած է կեանքին, թախծութեամբ, յուզումով եւ բանաստեղծութեամբ: Իր տեսած էակները եղած են ակար արարածներ, տառապակոծ մարդիկ, ախտաւորներ, զրկուածներ, սիրահարներ, յուսահատներ, նոյնիսկ ցաւագարներ ու յիմարներ: Սակայն Չեխով երբեք չէ մօտեցած իր ստեղծած տիպարներուն իբրեւ ուսումնասիրութեան կարօտ անկենդան առարկաներ կամ կտրտուելիք դիակներ: Չեխովի հերոսները, իրենց ախտերով եւ արատներով եղած են մարդիկ: Ինք մօտեցած է անոնց մեղքնալով, ծնողքի մը գուրգուրանքը դրած է, իր տիպարները կշտամբած ժամանակ, խոստովանեցուցած է զանոնք հազար խրատներով, եւ համբերութեամբ, իբրեւ մօտիկ ընկեր մը կամ բարեկամ մը որ գիտէ ամէն բան: Կարծէք իր գլխէն անցած ըլլան այդ ամէն փորձանքները ու դառնութիւնները: Ցաւակից եղած է անոնց տառապանքներուն, մօտիկ ըրած է միշտ անոնց խենթ յոյզերը, սիրատոչոր մորմոքները եւ յուսահատօրէն թափած է իր բոլոր սրտցաւ խօսքերը, իր ամբողջ այրած հոգին համակրանքը: Չեխով եղած է մանաւանդ լաւատես մը, տեսած է հրաշքներ, խստամբեր երկունքներու մէջէն, լոյսի շողեր նըշմարած է անդունդներու խորքերէն, մարդկային անկումներուն եւ եղերական սայթաքումներուն մօտիկը դրած է, այնքան փափկութեամբ, հրաշալի խօսքեր, մխիթարական բառեր, որոնք բանաստեղծութեամբ հիւսուած են:

Չեխովի «Որորին» նիւթը այնքան պարզ է եւ սրտագրաւ որ չի պատմուիր, «Որորը» խորհրդանշան մըն է, թռչուն մը որ կ'ապրի լճերու ափը ազատ համարձակ: Ցանկարծ օր մը, անցորդ մը զայն կը սպաննէ, ինչպէս Չեխովի թատերգութեան հերոսուհին՝ Նինան որ կ'ապրի ազատ այդ լճին մօտիկը, Որորին պէս: Նինա կը սիրէ բնութիւնը, կեանքը, սակայն կը սիրահարի գրագէտ Թրիկորինին: Անոր անուան հմայքը խելքը գլխէն կ'առնէ, ու բարոյապէս կը սպաննուի, ինչպէս Որորը: Նինա ազատ եւ երջանիկ էր, դէմքը գեղեցիկ, մարմինը վարդերէ շաղուած, հարուստ հողատէրի մը աղջիկը, խելացի եւ ձիրքերով օժտուած:

Ռուսաստանի յետամնաց գաւառներէն մէկուն մէջ, ամառուան տաքին, հեռուն մելամաղձոտ նուագը կ'արտասուէ, բնութիւնը, հանդարտ բայց լուռ կիրքերով յղի, կը տանջէ Նինայի միտքը: Ան հիացում ունի անուանի գրագէտին հանդէպ, անգիտակից սէր մը կը ծնի ու կ'այրէ իր կոյս հոգին..: Կան սակայն ուրիշ դէմքեր, ուրիշ դէպքեր եւ սէրեր շաղկապուած թատերգութեան մէջ եւ կան չղթայուած էակներ որ կը տառապին եւ կը սիրեն ցաւատանջ յոյզերով: Հեղինակը իր մեղական շունչին տակ կենդանացուցած եւ բանաստեղծի ալիքներով շարժման դրած է իր հերոսները:

Չեխովի Որորը արգիլուած է Ներկայիս Խորհրդային Ռուսաստանի մէջ: Տկար էակներ, տխուր հոգեբանութեամբ տարուածմիսթիք սիրահարներ, կիրքերով խանձած դժբախտներ, մելամաղձոտ ձգտումներով լճացած հերոսներ տեղ չունին յեղափոխական Ռուսաստանի մէջ:

Արդար է թերեւս այս վճիռը, սակայն Չեխովի թատերգութիւնը այնքան բնական արուեստով գրուած է եւ այնքան յորդահոսան՝ զգացումով որ այդ արգելքը աւելի կ'արժեցնէ Չեխովի գրականութիւնը եւ թատրոնը: Մարդկային զգացումներ կերտող, արուեստի կարկառներ արձանացնող միտք մը որ տուած է իր դարաշրջանին մէջ ապրող իրական տիպարներուն խորունկ դիմագիծը, ճշգրիտ եռանդներով երեւան բերած յիսուն տարի առաջ ապրող հոգիներ, դժբախտ հոգիներ, որոնք եթէ մեռած են ներկայ Ռուսաստանի համար, սակայն Չեխովի վարպետ վրձինին տակ կ'ապրին միշտ իբրեւ արժէքաւոր հնութիւններ:

Չեխով հին վարպետ մըն է, որ միշտ պիտի ապրի իբրեւ խորունկ արուեստագէտ, եւ զգայուն բանաստեղծ:

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

ՇՈՒՇԵՐ ՈՒ ՓՈՒՇԵՐ

ՓԱՌԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԵՐԳԻՆ

Նոր հրատարակութիւն մը ուշագրաւ տեղեկութիւններ կուտայ Պոլսոյ երաժշտական կեանքին մասին:

Հայ թէ օտար արուեստագէտ ուսուցիչներու հիմնած երաժշտական դպրոցներու աշակերտներուն մեծամասնութիւնը Հայեր են, կ'ըսէ այդ հրատարակութիւնը, եւ նոր սերունդը կ'օգտուի նաեւ Պետական Երաժշտանոցի դասընթացքներէն:

Հանրածանօթ արուեստագէտներու, կամ մտերիմներու սիրուած անուններէն զատ կը հանդիպինք նաեւ նոր անուններու՝ տեղեկանալով թէ անոնք բեղուն գործունէութիւն ցոյց կուտան, իւրաքանչիւրը իր ճիւղին մէջ,— դաշնակ, ջութակ, երգ եւն.:

Եւ ակամայ՝ երեւակայութիւնս կը սլանայ քսան տարի ետ, գինադադարի շրջանին, 1919:

Հայկական հանդէսներու հաղորդական մթնոլորտը, տոհմիկ համերգներու պանծացումին շրջանը, ուր հայութիւնը շունչ կ'առնէր, շունչ մը բոլորովին տարբեր միւս բոլոր պատերազմիկ ժողովուրդներու առած շունչէն, աղատագրումի շունչ մը՝ հեւասպառ մաքառումներէ վերջ: Հայկական երգը քառաձայն կամ բազմաձայն կը հնչէր եկեղեցիներէն մինչեւ լեռները, կ'արձագանգէր հայրենաշունչ, հայրենաբաղձ հոգիներէն ներս ու մինչեւ օտար հետաքրքիրներուն ականջներուն: Սկիւտարի երկսեռ երգչախումբը առաջնորդութեամբ իր անզուգական ղեկավար Վարդան Սարգիսեանին, լաւագոյն խմբաւորումը որ կազմուած ըլլայ այդ արուարձանին քերթողածին կլիմային ու հոգեմտաւորական մթնոլորտին տակ ուռճացած երիտասարդ տարրերով, իր համերգներուն անպատում, հոգեպարար հմայքը կը տանէր սրահէ սրահ, Ինիոն Ֆրանսէզ, Փըթի Շան, Սիլլօգոս, Ամերիկեան Գոլէճ եւն.:

Այդ համերգներէն մէկէն դարձին էր, կը յիշեմ, երբ 150 հոգիով տեղաւորուած էինք Սկիւտարի շոգենաւին միջնայարկը ու երբ լաւ գլուխ հանուած գործի մը պարգեւած գոհունակութեամբ ոգեւոր, կրկին կ'երգէինք մեր այնքան սիրած երգերը, ատելավառ Թուրք մը որ, եթէ չեմ սխալիր, զինուորական բարձր աստիճան ալ ունէր, իբրեւ թէ իր ազգային զգացումներուն մէջ վիրաւորուած սկսաւ կարգ մը լեզուագարութիւններ ընել, աջ ու ձախ կողմնակիցներ փնտռելով: Բայց տեսնելով որ մենք անտարբեր ու անայլայլ կը շարունակէինք մերերգը, բարկաճայթ ու սպառնագին ոտքի կանգնելով պոռաց.— «Լռեցէք... պիտի լռէք ...»:

Պահ մը մեռելային լռութիւն տիրեց: Սահմռկած ու յայտնապէս դըժգոհ — այս բառը ամենաթեթեւ արտայայտութիւնն է այդ վայրկեանի մեր զգացումներուն — երբ աղջիկ, աղայ իրարու երես կը նայէինք ու կը սկսէինք մռլտալ, յանկարծ սեւերեան ձայն մը բարձրացաւ սրահին ուրիշ մէկ կողմէն, դէպի իրեն դարձնելով բոլոր գլուխները.

— «Ինչո՞ւ կ'ուզէք արգիլել երգը այս տղոց... չի՞ բաւեր միթէ այս սերունդին քաշածը... Հազիւ ազատած ամէնէն դառն տուայտանքներէն ու արհաւիրքներէն, երբ բոյլ մը տըղաք ուրախ կիրակի մը կ'ուզեն անցընել երգին մէջ գտնելով իրենց սփոփանքը, տակէ՞ ալ կ'ուզէք զրկել զանոնք... Ե՞րդն ալ շատ կը տեսնէք ... մեռելային լռութենէն միայն կ'ախորժիք դուք... չի՞ բաւեր որքան լացին անոնք »:

Ու դեռ այս իմաստով ու ոճով խօսքեր զորս որոշ չեմ յիշեր, բոլորը արտասանուած մաքուր, Թուրքի մը քար հանող Թուրքերէնով, ու ձայնով մը ուր անկարելի էր չզգալ զուսպ մըրմուռներ: Տպաւորութիւնը տիրականօրէն կատարեալ էր: Թերեւս պատրաստուած ճառ մը այդքան ազդու պիտի չըլլար: Ոչ ոք համարձակեցաւ առարկութիւն մը փորձել: Թուրք սպան, հեռատես ու խորամանկ, նախընտրեց լիքը լռել: Մինչ մեր յանպատրաստի բեմբասացը իր համակրելի դէմքը մեր կողմը դարձնելով՝ վերջացուց իր խօսքը ըսելով.— «Երգեցէք, տղաք »:

Ու մենք շարունակեցինք երգել, սրտապնդուած եւ աւելի եռանդուն, ազատագրուածներու խանդավառութեամբ:

Իրաւ է որ այն ատեն համաձայնական մարտանաւեր կային մեր շուրջը:

Ուրիշ օր մը, Ամերիկեան Գոլէճի հանդիսասրահին մէջ երբ մեր ցեղին զգացումները կը թարգմանէինք կըրկին, անզուգական Կոմիտասի դաշնակութիւններով, տեսանք ու զգացինք որ ամերիկացի ծովակալ Պրիսթոլ, ինչպէս նաեւ անգլիացի եւ ֆըրանսացի սպաներ անհանգիստ էին իրենց թիկնաթոռներուն մէջ ի լուր ժողովուրդին հոգիէն ծնած այդ երգերուն՝ փոխն ի փոխ տխուր ու զուարթ, հերարձակ ու տարածական: Ցուզական ալիքները անոնց կ'ազատեն քեզ ամէն արտաքին տպաւորութենէ կամ կաղապարներէ, ու կը սուզուիս ներքին աշխարհին խորունկը՝ զգացումներուն գիրկը:

Այդպէս է կախարդանքը հայ տոհմիկ երգերուն:

Մեղեդին կը քալէ անոնց մէջ բաղձանքին հունէն: Ներքին լուսաճաճանչ գիծն են անոնք գիւղի աղատ երկնքին տակ սնած հայրութին, Հայու հոգիին ամէնէն խորը թաքնուած կամքին: Քննեցէք անոնց ձայնագիծը, ու պիտի գտնէք զայն համապատասխան իր ներկայացուցած հոգիին ելեւէջներուն: Հայկական մեղեդիին մէկ մի շարժումը Հայուն տենչանքներուն զանազան ձեւերը կը կերպարանաւորէ: Վերջընթեր նօթը ճիչ մը, բացագանչութիւն մը կ'ըլլայ հօն, իսկ վերջին նօթը՝ կամ դարձը հիմնական ձայնին, այդ տենչանքներուն իրականացումը կը խորհրդանշէ:

Վերջընթեր նօթի այդ աղաղակը, միշտ մէկ ձայն վեր հիմնական նօթէն, յատկանշական է մանաւանդ մեր պատարագի երգեցողութեանց մէջ:

Մեր շարականներն ալ ուրիշ բան չեն այլ իր Աստուծոյն հետ ուղղակի եւ պաշտօնական յարաբերութիւնները Հայուն, որ չգիտնալով ինչ լեզու գործածել անոր հետ, երաժշտութեան է դիմեր, եւ այդպէս ալ կ'ընէ մինչեւ այսօր:

Իմ սերունդիս երեխաները մայրական օրօրին կը սպասէին քնանալու համար: Հայ մանուկը, իր ճչուն երգերով, համառօտ վերանորոգումը կ'ընէ ցեղին ամբողջ գոյութեան: Իր կեանքը կ'երգէ: Նոր սերունդը իրաւունք ունի երգին փարելու: Ամբողջ մարդկութիւնը իր մանկութիւնն է երգած:

Երգին կը դիմենք, ամէն անգամ որ զգացումը շարժման մէջ կը դնէ մեր հոգին, ալուցքին խորախոր ու թաքուն մասերը որոնցմով կը հաղորդակցինք անցեալին հետ, բնութեան հետ:

Տոհմիկ երաժշտութիւնը հարազատ է, անմեկնելի, անանուն: Մէկը որ չի կրնար անուն տալ իր զգացումներուն, ինչպէ՞ս կրնայ զանազանել զանոնք: Գրագէտներն են որ նկարագրելով այդ զգացումները, կը ճանչցնեն զանոնք բոլորին: Ու երբ որ կը ճանչնաս, յիշողութեանդ խորը ննջող ծեր նահապետը ոտքի կ'ելլէ: Ի տես այդ հնամենի ուրուականին աւանդական սարսուռ մը կը պատէ քեզ: Ցափշտակիչ կախարդանքն է հայ տոհմիկ երաժշտութեան:

ԱՐԱՄԱԶԴ

Արտաշէս Յովհաննէսեան

(Գրական ու թատերական զանազան յիշատակներ.— Պեղօններ իր մահուան առթիւ)

Ա.

Պալքանեան պատերազմը վերջացած էր երբ Հայ Դրամաթիկ Թատերախումբի անդամներէն (Վահրամ Փափազեան, Ենովք Շահէն, Աշոտ Մաթեւոսեանց, Գ. Սարգիսեան, Ե. Զաքարեան ու այս տողերը գրողը, ինչպէս նաեւ Տիկին Հրաչեայ Փափազեան) կը մեկնէին Զմիւռնիա: Զարմանալի խնդիրներու հետեւանքով այս թատերապետոյթին մաս չէին կազմած խումբին միւս անդամները, որոնց մէջ էր նաեւ Օր. Ատրինէ, քոյրը Հրաչեայի: Եօթը հոգիով կը մեկնէինք: Կը ճամբորդէինք սակայն ինը հոգիով: Ութերորդն էր Զմիւռնիոյ «Քնար» երաժշտական ակումբին գործակատարը, չէն ու տաքարիւն ծերունի մը, որուն «Պարպա» կ'ըսէինք ամէնքս ալ, Զմիւռնահայոց պէս: Իսկ իններորդն էր բժիշկ Տիգրան Գասպարեանը, սիրող բանաստեղծութեան եւ քերթող ինքն ալ, ամուսնացած տաքթորուհի Օֆէլիայի հետ:

Հազիւ պատանի էի, այն ատեն: Հասակիս բարձրութիւնը եւ ձայնիս ուժգնութիւնը սակայն կը թոյլատրէին մաս կազմել թատերախումբին: Դերասաններէն ոմանք գիտէին գրող ըլլալս: Ենովք Շահէն որ մեծ եղբօր մը վերաբերումը ունեցած է միշտ ինծի հանդէպ, լաւագոյն կարծիք մը ունէր գրական կարողութիւններուս մասին: Այս վերջինը, Արքիպեղագոսի վրայ, մեր եգիպտական շոգենաւին մէջ, գիտ ծանօթացուց Տոքթ. Գասպարեանին որուն հետ ունեցանք զուարթ զրոյցներ Մեծարենցի, Վարուժանի ու Էսաճանեանի բանաստեղծութեանց մասին: Անդադար կը հակաճառէի բժիշկին, դիտմամբ, ներքնապէս բոլորովին համաձայն ըլլալով իր յայտնած կարծիքներուն: Կը հակառակէի պարզապէս երկարելու համար հաճելի ասուլիսը: Դերասանները հաճելի էին երբ կը զուարթաբանէին ու անհաճոյ երբ կը հիւսէին, խոժոռ դէմքով, սագրանքներ: Ըսելու հարկ կա՞յ որ կը ճամբորդէինք վերջին կարգով, այն ալ ի հաշիւ «Քնար» ակումբին որուն ղրկած գումարը այդքանին իսկ անբաւական եկած էր ու շոգենաւին վրայ ստոմսակներու քննութեան պահուն Ենովք Շահէն ստիպուած էր վարպետօրէն եւ սնտուկի ետեւ պահուըտիլ, անստոմսակ ըլլալով մենէ մէկը:

Հասանք Զմիւռնիա, Կաղանդի իրիկունով: Խմբովին անօթի էինք: Մեզ դիմաւորեցին վարչութեան անդամներէն ոմանք «Քնար» ակումբին, անշուշտ առանց քնարի ու փողի: Երաժշտական բոլոր գործիքները մեր տառապանքին մէջ էին, որով մենք էինք որ...

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Մի՛ յուզուիր, մայր-Սեդա, ասաց Թագուհին. Արծրունեաց տոհմը հարուստ է դաւաճաններով. բարիք սպասել նրանցից անկարելի է: Մեհրուժան Արծրունին Շապուհի հետ միացաւ, որպէսզի քրիստոնէութիւնը Հայաստանից բառնայ եւ Արշակունեաց գահը յափշտակէ. բայց այդ ժամանակ ազգը ոյժ ունէր եւ դաւաճանին չարաչար պատժեց: Վաչէ Արծրունին իւր արբանեակներով Վասակի հետ միացաւ եւ, Հայոց թագաւոր Արտաշիրը նրա ձեռքով մատնելով, Արշակունեաց տէրութիւնը կործանեց: Գագիկ Արծրունին էլ Հագարացիների հետ էր միացել, Բագրատունեաց հարստութիւնը ջնջելու յուսով. եւ այդ միայն նրա համար, որ Սմբատ թագաւորը մերժել էր նրա աչօրինի խնդիրը, այսինքն Նախիջեւանը չէր տուել իրան, որ Սիւնեաց Սմբատ իշխանի հայրենական կալուածքն էր...: Զը պէտք է զարմանալ եւ վրդովուել, որովհետեւ ոչ փշից խաղող կը քաղուի, ոչ տատասկից թուզ:

— Բայց ի՞նչպէս չվրդովուես, երբ տեսնում ես թէ նա այդ բոլոր ոճիրները գործելուց յետոյ դեռ ապագայ սերունդները խաբելու համար էլ յիշատակարաններ է կառուցանում...

— Այդ եկեղեցին յաւիտեան չի ապրիլ, Սեդա, ընդհատեց Թագուհին, բայց մատնչի անունը կը մնայ անմոռաց:

— Դրա համար էլ հոգացել է Գագիկը: Ասում են որ իւր ազգից Թովմա Արծրունի անունով մի վարդապետ գրում է այժմ Արծրունեաց ցեղի պատմութիւնը: Հարկաւ այդ վարդապետը պաշտելի դիւցազանց կարգը կը դասէ իւր ազգակցին:

— Ուրիշներն էլ կը գրեն, Սեդա, ճշմարտութիւնը չի թաքչիլ... Բայց դու մեր զրոյցի նիւթից հեռացար:

— Հա՛, այն էի ասում. երբ դիւցազն ամուսինդ լսեց իւր հօր՝ Սմբատ արքայի մարտիրոսական մահը, Երնջակի առումը եւ Սիւնեաց Տիկնոջ, այլեւ ուրիշ ազատանի կանանց Ցուսուֆից գերուելը, կայծակի արագութեամբ իջաւ Բագրեւանդ: Նա վառուած, բորբոքուած էր վրէժխնդրութեան բոցով:

«Պէտք է տեսնէիր դու նորան այն ժամանակ, երբ իւր զօրքերով անցնում էր Գարդմանից: Այդ օրերը Դու մեծ Տիկնոջ հետ հիւր էիր Խաչէնում: Ինչպէս լեռնային մի հեղեղ, ինչպէս գարնանային մի փոթորիկ, այնպէս անցաւ նա մեր դաշտերից: Մեծ չէր իւր զօրքի թիւը, ընդամէնը վեց հարիւր հոգի. բայց նրանցից ամէն մինը կը վանէր հարիւր հագարացի: Բոլորն էլ յաղթանդամ, հաստաբազուկ, զրահազգեստ, երկաթակուռ վահաններով, հզօր նիզակներով, ծանր սրերով. ամէնքի աչքերից էլ կրակ ու կայծակ էին թափւում. նրանց տեսնողը կամ պիտի սարսափէր, կամ ոգեւորուէր: Իսկ ինքը, Արքայորդին... կարո՞ղ եմ միթէ նկարագրել,— կատարեալ հին դարերի մի դիւցազն: Երբ գալարափողերը իւր գալուստը յայտնեցին եւ նա սլացաւ Նժոյգի վրայ նստած՝ յառաջապահ գնդի հետ միասին՝ մօտեցաւ բերդին, Գարդմանը կարծես տեղից դղրդաց... Բոլոր ժողովուրդը շունչը բռնած նրան էին նայում: Եւ քանի՛ քանի՛ բերաններ այդ րոպէին օրհնանք կարդացին եւ բարեմաղթութիւններ արին նրա համար...

«Երբ դղեակի առաջ հասաւ, իջաւ ձիուց: Այդ ժամանակ ահա՛ երեւան եկաւ բուն դիւցազնը: Բարձրահասակ, թիկնաւէտ, թխադէմ, բայց գեղեցիկ, կենդանի աչքերով, որոնց մէջ շողում էր բարութիւն՝ երբ խօսում էր մեզ հետ եւ փայլում կրակ՝ երբ զօրքին էր հրամայում: Հօր մահուան պատճառով նա սեւազգեստ էր տակաւին: Զկար վրան ոչ ոսկու եւ ոչ արծաթի զարդ: Նոյնիսկ սաղաւարտը սեւ պողպատից էր. իսկ դէմքը համակուած՝ անոյշ տխրութեամբ: Այսու ամենայնիւ այս բոլորը ոչինչ չէին պակասեցնում նրա առնական գեղեցկութիւնից:

«Սահակ իշխանի հետ դիրկընդխառնուեցաւ նա դղեակի մուտքի մօտ. նրանք համբուրուեցան եւ արտասուեցին, հարկաւ պաշտելի արքայի մահը յիշելով...:

«Հազիւ մի քանի ժամ մնաց մեզ մօտ Արքայորդին: Իշխանի աշխատութիւնը՝ գոնէ մի օր պահել նրան մեզ մօտ, ապարդիւն անցաւ: «Հիւրասիրելու եւ հիւրասիրուելու ժամանակ չէ, իշխան, ասաց նա հօրդ, երկիրը ոտնակոխ է լինում, պէտք է փրկութեան հասնիլ»:— Իմ քաջերից կը տամ քեզ մի գունդ, եթէ կը խոստանաս արշաւանքը յաջողութեամբ պսակուելուց յետոյ՝ վերադառնալ Գարդման՝ դէթ մի շաբաթ ինձ հիւր լինելու», ասաց իշխանը Արքայորդուն:

— «Խոստանում եմ վերադառնալ երկիրս ազատելուց յետոյ, ասաց Արքայորդին. իսկ քո օգնութեան համար՝ կը մնամ շնորհապարտ, որովհետեւ Գարդմանայ զօրաց քաջութեան կարող եմ վստահանալ »:

«Եւ իշխանը Արքայորդու ձեռքը տըւաւ հինգ հարիւր քաջերից կազմած այն բանակը, որ հսկում էր Գարդմանայ մուտքին:

«Երեկոյեան դէմ հեռացաւ Արքայորդին իւր եւ իշխանի տուած զօրքերով: Չեմ կարող մոռանալ երբեք այն վայրկեանը, որ նա Սահակ իշխանի հետ համբուրուելով՝ իւր օդապարիկ Նժոյգն աշտանակեց: Գարդմանացի աղջկերանց հարիւրաւոր աչեր գերեց նա իւր հետ, երբ պողպատեայ սուրը օդի մէջ շողացնելով բարձրակոչ որոտաց՝ «Ցառա՛ջ, քաջերս...»: Գարդմանայ ձորը արձագանգ տուաւ. կարծես հարիւր մարդ միասին գոռացին, այնքան ահեղ էր դիւցազնի ձայնը:

— «Կեցցէ՛ Արքայորդին, կեցցէ ընդհամար ամս...» որոտընդոստ ձայնով պատասխանեց զօրքը եւ առաջ խաղաց:

«Իշխանը ճանապարհ դրաւ Արքայորդուն մինչեւ Գարդմանայ կամուրջը, եւ երբ վերադարձաւ ասաց ինձ առանձին.— Սեդա, գոհ եմ որ Սահականոյշն այստեղ չէր այսօր. սա Աստուծոյ տնօրինութիւնն է»:— «Ինչո՞ւ», հարցրի ես իշխանին:

— Արքայորդին գեղեցիկ է բոլոր այն իշխաններից, որոնք երբ եւ իցէ խնդրել են իմ դստեր ձեռքը: Սահականոյշը այստեղ լինէր, անկարելի է որ այս քաջը նրա սիրտը չգերէր:

(Շար.)

…ներով, դիմաւորեցինք զի- … Զմիւռնիոյ գեղեցիկ քարափին … առաջնորդուեցանք … մը եւ պնակ մը ապուր եւ … ճաշակելով դուրս ելանք … համար մեր պանդոկները : … ու իր կինը քարափին վը- … պանդոկ մը բնակեցան, միւս - … ուղղուեցանք Պասմաճանէ, Հայ- … օթեւան մը : Յոյն տղեկներ բա- … էին երգել, փողոցներու մէջ. — Այռ վասիլիոս էրխէթէ…

… Զմիւռնիան, քրիստոնէի … Հայոց, Յու- … ու Ֆրանկաց Թաղերով, ինչպէս … իր քարափով, … կը քակէր, կը կայթէր, … կը չուայտանար, … թատրոններու մէջ, հին … դարուց հռովմէական եւ հելլենա- … յիշատակներու վերապրումն - … Հեթայիք մը, սիրահարներու … աղեւ, կը բարձրանար Զմիւռնիոյ քարափին մէկ մարմարեայ … վրայ ու կը մերկանար յոյոց ցը- … իբրեւ շուշան … եւ տեսնելով սիրատրփի ամբո- … խուժումը կը նետուէր …, դառնալու համար Աֆրոդիտէ :

Զաւերը կը վառէին գինիներու, ծա- … եւ երգերու վրայ ու կոչ - … կը թաւալէին ալիքներու … ի խնդիր հեթայիրներու :

… պառկած էին իրենց … խուցերուն մէջ, իրենց հո- … ներքեւ սարքելով աննիւթական …, հիւսուած՝ յոյսերով, … ու երազանքով :

Գլուխս խոթած էի հոգիիս մէջ ու … տուն մը ստեղծած էի, Մոր- … կուրծքին վրայ աշխարհը մոռ- … առաջ :

Հետեւեալ օր ամէնքս ալ «Քնար» … էինք, Զմիւռնական դեղե- … մը, ուր կարելի էր գտնել … եւ հաճոյք : Իր դէմ … կը գտնուէր «Որսորդաց Ակումբ»ը … մէջ հաւաքուած էին անդամ- … թատերասէրներ ու սիրողներ : … մը տղաք Տիգրան Չուխաճեա- … գուսանախաղերէն կտորներ կ'եր- … իրենց հաճոյքին համար : Շատ … կը կրկնէին մանաւանդ «Քէօսէ Քէհ- …»ի «Թուլնա» երգը :

Սիրողներ անդուլ փափաք ունէին … ծանօթանալու : … ծանօթացանք այդ օրը :

Ու այդտեղ էր որ ծանօթացայ մեր … Արտաշէս Յովհաննէսեան- … : Գրաչար էր ու ներբեմն ալ կ'աշ- … իր աշխատած թերթին մէջ :

Ծնած էր …, 1895ին : Որբեւա- … փոքր տարիքէն : Ընդունակ եւ ու- … պատանի, յաջողու- … աւարտած էր իր ծննդավայրին … վարժարանը : Գրականութեան … սիրահար, անցած էր Պոլիս, ա- … ազգականներու հիւրընկա- … : Շրջան մը յաճախած Կեդրո- … վարժարան, ուր միշտ ելեւէջ … դասարաններու մէջ, իր … մէջ ունեցած յո- …, ինչպէս նաեւ տկարութեան … : Նիւթականի հարցը լախ- … մը նման իյնած էր, ամէն օր գրեթէ … վրայ : Սորվիլ կ'ուզէր, նմանապէս … : Օննիկ Չիֆթէ Սարաֆի խոր- … իրեն ասպարէզ կ'ընտրէ գը- …ութիւնը, թէ՛ կարենալ օրա - … ճարելու եւ թէ՛ զարգանալու համար : Պոլսոյ մէջ կը սորվի գրաչա- …ութիւնը, միեւնոյն ժամանակ ան - դադար կարդալով ու փորձելով թա - տերախաղ եւ մանաւանդ նորավէպեր : Զմիւռնիոյ մէջ պատմեց ինծի այս բո- լորը, խոստովանելով որ կը փորձէ տակաւին նորավիպագրութիւնը, թէ Չիֆթէ-Սարաֆ քաջալերած է զինքը եւ թէ մտադիր է, օր մը, հրապարակ գալ : Դեռ տող մը չէր կարդացած իր- մէ եւ սակայն համարումս քիչ չէր այս դաւառացի տղուն հանդէպ որ ամ- բողջ տենդով որոշած էր մեծ լերան մը կողերէն կամ բարձունքներէն մէ - կուն վրայ կանգնիլ : Այդ լեռը կը նը- մանէր իր ծննդավայրի Արգէոսին, լի լաւաներով ու ձիւներով, սակայն, վեհափառ ու մագնիսացնող :

Արտաշէս տեղ մը, իբրեւ գրաչար, աշխատելէ վերջ, Պոլսոյ մէջ, անցած էր Զմիւռնիա ու կը բանէր «Աշխա - տանք»ի տպարանին մէջ :

Կարճահասակ էր ու նիհար այն ա - տեն, ուշագրաւ սակայն իր վճռական խօսուածքով : Շատ մխրճուած էր հա- յերէն քերականութեան մէջ ու քիչ մը խորթ եւ տարօրինակ տեսակէտներ կը պաշտպանէր, յաճախ նոյնիսկ վիճե - լով լօղուածագիրներուն հետ :

Մեր առաջին ներկայացումը տեղի ունեցաւ «Թէաթրը տը Սմիրն»ի մէջ, որ այն ժամանակ Թուրքիոյ լաւագոյն թատրոնն էր : Շաբաթը երեք ներկա - յացում կը տրուէր. — Իզմիր, Գարա- թաշ ու Գորտոլիօ :

Արտաշէս սկսած էր գրել թատերա- կան քրոնիկներ, բաւական յաջող : Մեր մոլոր փորձերուն ներկայ էր գը- րեթէ : Իր քրոնիկները նպաստաւոր էին մեզի համար ու խումբը ջերմու - թեամբ կ'ընդունէր զինքը : Իսկ Ար - տաշէս երբ տաքութիւն տեսնէր՝ կը հալէր շաքարի պէս ու իր մէջ կը բաց- ուէին ակերը լիառատ բարութեան : Հակառակ պարագային սակայն կը քաշուէր ինքն իր մէջ, կը ցցէր իր փուշերը : Այդ պատճառով, տարիներ վերջը, զինքը կոչած էին «ոզնի», հին Փարիզահայերը : Եւ սակայն, ամէն մարդու մէջ գրեթէ, առաւել կամ նը- ւազ, այդօրինակ ոգնի մը կայ եւ տա- կաւին ի՛նչ կենդանիներ :

Մեր խաղացանկին մաս կը կազմէին Շէյքսպիրի «Համլէթ»ը, Ալեքսանդր Տիւմա հօր «Քին»ը, Ճիագոմէթթի «Քորրատօ»ն, Էմիլ Ֆապրի «Գնդա - պետ Պրիդօ»ն (Պալզաքի «Լա Րապուի- լէօզ» վէպէն թատերախաղի վերած - ուած) :

Թատերախումբին կազմը կը լրա - ցնէին սիրողները որոնք ծանօթ վաճա- ռատուններու մէջ գործող պաշտօն - եաներ էին, ի սէր թատրոնի ամէն նիւթական զոհողութեան յանձնառու : Այդ սիրողները, քանի մը թատերա - սէրներով կազմած էին փաբէա մը (ընկերներու խումբ), որոնց մէջ մըտ- ցուցին զիս ալ : Ու գրեթէ ամէն երե - կոյ, երբ ազատ էինք, օղեհանդէս կար, չռայլ շուայտութիւնով : Արտա- շէս մաս չէր կազմեր այս փաբէային, ընդհակառակն իբրեւ բարի ոգի կը յորդորէր իր յորդորակով.

Մի՛ խմեր, մի՛ ծխեր…

Արտաշէսը մեզի հետ էր երբ «Քը - նար» ակումբն էինք, փորձերով եւ կամ Դաշնակցութեան ակումբն էինք, «Ժողովուրդի Տուն»ը :

Քիչ յետոյ խումբը, որ արդէն ամ - բողջ չէր, կրկին կը կիսուէր : Պատ - ճառը մեր տաղանդաւոր այլ բարի ծա- ղիկ Վահրամն էր, որ իր ընկերներէն գաղտնի եւ խումբին անունով դրամ հանգանակած էր ջոջերէն իր պարտ - քերը վճարելու մտադրութեամբ, նա- խապէս ու անմիջապէս յետոյ զանոնք ալ չվճարելու հաստատ որոշումով :

Փափազեան, իր կինը՝ Հրաչեայ, Ենովք Շահէն ու ես կը պատրաստուէ- ինք մեկնիլ Եգիպտոս : Միւսները՝ Աշոտ, Սարգիսեան ու Զաւրաստ կը վերադառնային Պոլիս :

Արտաշէսի աչքերը լեցուած էին արտասուքով մը :

Զմիւռնիան կը դատարկուէր մեծ ազմուկով, իրեն համար :

Որոշեցինք թղթակցիլ :

Հեռաւորութիւր չբաժնեց մեզ ի - րարմէ : Եթէ հեռաւորութիւնը շատ անգամ կը մոռցնէ բարեկամութիւն - ները, յաճախ ալ աւելի կ'ամրապնդէ՝ քանզի չխաթարուիր ամենօրեայ շը - փումներու, հոգերու, բախումներու եւ դառնութեանց թոյներով :

Կը յիշեմ դեռ, Զմիւռնիոյ գեղեցիկ քարափին վրայ, ողկոյզը սիրողնե - րուն, որոնց մէջ էր Արտաշէս, աչքե- րը ջուրերուն, անոնց չափ ծանր տխ - րութեամբ :

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

ՄԱՆՈՒԿ ՀՈՎԻՒ

Ա.

«Բարձր լերան ձիւն չատ կուգայ» :
Դարեր առաջ փորձանքն հսկայ՝
Որչափ գազան, սողուն որ կայ՝
Բազում ցեղեր, ագահ, դժնեայ,
Բերեր պարպեր իբրեւ ընծայ՝
Արարատի կրծքին վրայ.
Թէեւ շատեր կորած հիմա,
Արարատը միշտ հայ վկայ :
Արարատէն մինչ Ծովասար
Ու Մարաթուք, դեռ անհամար
Դեւ ու գազան կար, կը մնար,
Թշնամիներ ցած բռնավար,
Վայրենութեամբ խափանարար,
Մեր լոյսին դէմ իրենք խաւար :

×

Անյիշատակ հին, հին դարեր՝
Հովուութիւնը մեծ պատուի էր.
Սրտոտ մարդը ինք կը հսկէր,
Ու չէր ձգեր հօտը անտէր.
Ոչ հանդերը կամ այգիներ :
Մանուկն իսկ քաջ պահնորդ էր
Կամ լեռները նախիր կ'արծէր
Եւ տեսնողը հսկայ կարծէր :

×

… Զօջաց տունէն փորձի համար,
Ոչխափ որ կար այծ ու ոչխար
--- Իրենց վաստակն առատ արդար---
Դուրս հանեցին ու ըսին, «տա՛ր
Դաւի՛թ, հեռուն անտառ ու սար,
Ու եթէ դո՛ւն արծել գիտցար,
Մենք ալ կուտանք ի՛նչ կամեցար՝
Սուր, զէնք, հլու քեզ բաւարար :

Այսպէս եղաւ որ որբ Դաւիթ
Սասնոյ լեռներն ինկաւ ընդմիշտ :
Սրտին չունէր ոխ, կիրք ու վիշտ,
Ան ծնած չէր եղնիմ, վտիտ.
Ոչ ալ վախը գերած էր միտ,
Զարհուրանքը կամ ուժը բիրտ :
Ազատ ծնած արիասիրտ՝
Հովիւ եղաւ մեր քաջ Դաւիթ :

×

Շատ հեռուէն մարդ ու գազան՝
Գիւղէն եկող ամպն որ տեսան,
Նախ կանգ առին զարմացական,
Վերջն ալ ահով հոս հոն փախան :
Դաւիթ այսպէ՛ս հողմի նման՝
Կոխէր կ'անցնէր քաջ անվարան,
Փողպատ ոտքով դար ու դուրան :

Մեւ մազերը գանգուր խռիւ՝
Ճակատը բաց վահագնային
Իր աչքերը կրակ էին
Բոցը առած բագինէն հին :
Միլդան հագած լայն քամակին
Մէջքին պըրկած կաշեգօտին,
Ծալք, ծալք շորեր մինչեւ ծնկին՝
Տոպով բներ քաշած ոտքին :

Այս հայ մանուկն արիական՝
Դեռ հազիւ կար տաս տարեկան,
Ն'ապահովէր ինքը միայն՝
Պապենական հօտերն այնքան.
Բռնած լեռ, ձոր ու անդաստան :
Թշնամիներ դեւ կամ գազան
Հնտզիետէ ուժը տեսան
Ահեղ սարսով ճանչցան զայն :

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱԾԱՆԻ

Գաւառական բառեր.— Հլաւ՝ հա- լաւ, նուէր հագուստ.— Միլդան՝ մինդան, սալթա բաճկոն.— բուն (բներ)՝ գուլպայ :

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԶՈԼԱ ԵՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Զոլա թշնամի շատ ունի : Ամենա - վերջինը՝ Լէոն Տօտէ, որ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի մէջ կը գրէ թէ բնապաշտ վարդապետութեան տեսաբանին կը պակսէր հմտութիւնը կամ ընդհանուր զարգացումը, հետեւաբար նաեւ քըն- նական ոգին : Ճիշդ է թէ օժտուած էր վիպային դէպքերը զարգացնելու ու- ժով մը : Այդպէս կրցաւ ներկայացնել տարրերն ու դանդուածները, բնազդ- ներն ու մոլութիւնները, ինչպէս գի - նովութիւնը, անասնական կիրքը, — առհա թէ ինչո՛ւ իր հերոսները զզուելի սովորութիւններ ունին կամ թիքեր : Երբ Զոլա փորձած է ստեղծել նկարա- գիր մը, օրինակ՝ գծել գիտնականի մը դէմքը (Տոքթ. Փասքալ), ծիծաղելի բան մը դուրս եկած է գրիչին տակէն : Դժբախտ կեանք մը ունեցաւ, տառա- պանքի մէջէն քալեց : Անկէ՝ ընկերա- սէր էր եւ ասպնջական : Կը խենթե - նար զաւակ ունենալու համար, բայց չունեցաւ զաւակ : «Ոչ սէրը ճանչցայ, ոչ ալ հայրութիւնը» կ'ըսէր : Կարելի էր աւելցնել նաեւ՝ տաղանդը, զոր ճանչցաւ միայն 1875 — 1890 : Սակայն իր վէպերուն գտած ընդունելութիւ - նը գինովցուց զինք : Կարծեց թէ մեծ միտք մըն է, բայց չէր : Գարշելի նը- կարագրութիւններով անուն չինած այս նկարիչը կը նկարէր (քաղաքա - վար ըլլանք) … աւելով» :

Սակայն, իր կարգին, Զոլա եւս խերն անիծած է ժամանակակից գրա- գէտներուն : Իբրեւ… քննադատ :

26 տարեկան էր դեռ, եւ հեղինակ երկու վիպագիրքերու, բայց այդքան մը բեռը բաւական համարեց գրելու նախ Անելութիւններս, արդէն բարձ - րաւանդակի մը վրայ, ուր յետոյ պի- տի մտնէր ինքզինք, ամէն նախադա- սութեան սկիզբը դնելով Ես…, երկ- րորդ անխնայ հարուածելու համար անոնք որ բանաստեղծ էին բայց ոչ բնապաշտ, (Զոլա, իր այդ քննադա - տութիւններուն մէջ, ինչպէս կը գրէ Էմիլ Անրիօ, նժարի կը դնէր մէկ կող- մը Ֆրանսական չորս դարու գրակա - նութիւնը, միւս կողմը՝ ինքզինքը մի- այն) : Այսպէս ոչ հելլենական արուես- տին խնայեց, ոչ ալ եգիպտական մշա- կոյթին, ոչ Պառպէ տ'Օրվիլլիին, ոչ ալ Ռընանին (որուն ճկուն ու յղկուած ոճին մէջ կը տեսնէր իգականութիւն) :

Վերջապէս կ'ոչնչացնէր ու փոշիի կը վերածէր Շաթօպրիանը, Սէնթ - Պէօ- վը, Կօթիէն եւ Հիւկօն, որ, կ'ըսէր, երաժշտութենէ զատ ուրիշ բան մըն ալ չունի : Միւսէն որոշ չափով հա - մակրանք կը գտնէր Զոլայի մօտ, թե- րեւս անոր համար որ բարեկամ էին ի մանկութենէ կամ որովհետեւ նուազ ճարտար էր քան Կօթիէն՝ ոտանաւորը օժտելու համար երգեցիկ յանգերով : Վէրլէնը զոհ կը համարէր Պօտլէրի, եւ Մալարմէն կ'անուանէր ճաթած ու- ղեղ, որ կորսնցուցած է գրաւոր լե - զուի վարժութիւնը :

« ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ … »

Ց. Ճ. Սիրունի կը գրէ, «Արազ»ի մէջ, այս գրքին մասին.—

Վիպերգութիւնը՝ զոր հայ գրակա- նութեան կը բերէ Շաւարշ Նարդունի, ձեւի եւ խորքի հաւասար մտահոգու - թեամբ, — ինչ որ ամէնէն ցայտուն յատկանիշն է Նարդունիի արուեստին, — կուգայ մեր գաղութի արձակը օժ- տել թանկագին նպաստով մը :

« Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ» ըպատ- մութիւնն է Ռամելային զոր իր սիրա- ծէն կը յափշտակեն որովհետեւ չէր ու- զած իր գեղեցկութիւնը մատաղ ընել Նենգ տարփածուի մը, եւ երբ բորոտ կը ղրկեն ուրկանոց, ու պատմութիւ- նը անէծքին՝ զոր իր սիրածը Եօնա- թան կը նետէ Երուսաղէմի վրայ իր խորտակուած սրտին փոխարէն, ու անէծքին զոր Ռամելա իր սիրածին կը բերէ բորոտներու քաղաքէն, ինքն ալ լքուած, ու եղերական վախճանը Նա- եւ Սիոնի քաղքին Տիտոսի ձեռքով :

Այս վիպերգութեան մէջ կը զգաս նախ մանրակրկիտը՝ որ իր վէպին շրջապատը տալու համար ճիգի չի մղեր իր երեւակայութիւնը, այլ զայն կ'ուսումնասիրէ իր երէկովն ու ներ- կայովը, իր հարազատ գոյներուն եւ չէշտերուն մէջ, Երուսաղէմը տալու համար այնպէս ինչպէս էր Տիտոսի օ- րով, եւ այս՝ վիպերգութեան մը մէջ ուր վիպասանը բանաստեղծի քնար է առած ու կրնայ թռիչք տալ մտքին :

Ոճաբանն է, յետոյ, որ Նարդունիի այդ գործին մէջ ալ կը շեշտէ ինքզին- քը, ոճ ստեղծելով իր նիւթին համե- մատ, ու եբրայական պարզութիւնը ղրոշմելով այդ ոճին՝ Երուսաղէմի վերջին խռովքը պատմելու ատեն, — պարզութիւն մը որ կը զգաս թէ ար - ուեստագէտը չարչարեր է իր վերջին կերպարանքը գտնելու համար :

Ու վերջապէս խորհուրդի ու խոր - հրդանշանի սիրահար գրագէտն է որ ինքզինքը կը յայտնէ հոս ալ, ձեւը ստեղծելով մտածումին համար :

ՏԻԿ. ԱՐՓ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Տիկին Արփենիկ Արղութեանի կի - րակի օրուան համերգը ռուսական ե - րաժշտանոցի մէջ գեղարուեստական իրական հաճոյք մը եղաւ երաժշտա - սէր ունկնդիրներու համար :

Համերգի ծրագիրը բաղկացած էր երեք մասէ, ֆրանսերէն, հայերէն, ռուսերէն : Առաջին բաժնին մէջ երգ - չուհին քիչ մը կարծես կը քաշուէր եւ դեռ երեւան չբերաւ իր ձայնին բոլոր հրապոյրները, թէեւ ամբողջութեան մէջ յաջող էր, իսկ տեղ - տեղ, նոյն իսկ անթերի :

Հայերէն բաժնին մէջ երգեց միայն երեք ժողովրդական երգեր Կոմիտա - սէն : Սխալած չենք ըլլար, եթէ ըսենք, որ Տիկին Արղութեանի ձայնը յարմար չէ հայ ժողովրդական երգերու հա - մար : Այն բարձր ներշնչումն ու վար- պետութիւնը, որ երգչուհին երեւան բերաւ միւս բաժիններու մէջ, հայե - րէն երգեցողութեան մէջ չզգացինք : Ընդհակառակն, մեզ կը թուի, թէ Սպենդիարեանի կամ Մելիքեանի ռոմանսները Տիկին Արղութեանը կր - նար ներկայացնել անհամեմատ աւելի անմիջական ապրումով ու թռիչքով եւ հայերէն նման կտորներ պէտք է դնէր ծրագրին մէջ :

Տիկին Արղութեանի ձայնի քաղց - րութիւնն ու արուեստի ուժը սակայն, բովանդակ կատարելութեամբ երեւան եկան ռուսերէն երգերու մէջ : Մա - նաւանդ հոյակապ էին Մուսորկսկիի «Հոփաք»ը եւ Ռախմանինովի «Գար - նան Ջուրեր»ը, որոնք կրկնուեցան հասարակութեան պահանջի վրայ : « Գարունը կուգայ, գարունը կուգայ» բարձրաղաղակ դոչը լեցուց ամբողջ սրահը՝ թունդ հանելով հանդիսա - կաններու սիրտերը :

Տիկին Ա. Արղութեանը ունի լիա - հնչուն, եւ հզօր ըսելու չափ զօրաւոր ու քաղցր մեցօ - սոփրանօ մը, որ հա- ւասարապէս ուժեղ է ու յստակ թէ բարձր եւ թէ վարի ձայներու մէջ : Տարածութիւնը բարձր եւ ցած ձայ - ներու միջեւ շատ մեծ է, ինչ որ սո - վորական բան չէ, մանաւանդ կնոջա- կան ձայներու համար : Տիկին Ար - ղութեանը կը տիրէ իր ձայնին, գիտէ բեմական արուեստի խորհուրդը եւ ունկնդիրներու հոգիներէ ներս թա - փանցելու գաղտնիքը :

Տիկին Արփիկ Արղութեանի համեր- գը եղաւ իրական յաղթանակ մը երի- տասարդ երգչուհիին համար, իսկ հասարակութեան համար գեղարուես- տական անխառն վայելք մը : Հանդէսը փակուեցաւ ջերմ ու խանդավառ մթ- նոլորտի մը մէջ : ԻՔՍԻԿՐԷՔ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳՐԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

Ռ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.-Յնւ. 26ի գրական երեկոյթը նուիրուած էր Ռուբէն Զարդարեանի : Լեւոն Մելիտոսեան կարդաց ամփոփ եւ շահեկան դասախօսութիւն մը, բա- րեխօսն՝ ջերմ հիացումով, որ աւելի եւս կ'ընդլայնէր իր դատումները եւ վճիռները Թրքահայ արձակի լաւա - գոյն վարպետներէն՝ Զարդարեանի մասին :

Դասախօսը իր ներածութեան մէջ ընդլայնեց հետեւեալ գաղափարը : Անցեալէն ժառանգութիւն մնացած արժէքներու վերագնահատութիւ - նը,— ինքնին անհրաժեշտ ու ստիպո- ղական,— վերածելու չէ անողոք դա - տափետումի : Ներկայ չափանիշնե - րու, արդիական ճաշակի ենթարկելէ աւելի, արդար է իւրաքանչիւր հեղի- նակ դնել իր ժամանակին, զինք պա - րունող պայմաններուն շրջանակին մէջ եւ փնտռել թէ ի՛նչ չափով անիկա, ինքզինք առաւել հեղինակը գիտցած է արժեւորել ինքզինքը եւ ազդել գրա- կէս իր միջավայրին վրայ : Ինչ որ համեստ ու նսեմ կը թուի ըլլալ ներ - կայ ստոյգ ճանաչափով, իր ժամանա - կին սակայն կենդանի արժէք մը, բե- դուն արժանիք մըն էր իրաւամբ : Պատմութեան մասին համեմատական այդ մեթոտը, յարաբերութեանց այդ որոնումը միակ միջոցն է բարեխիղճ եզրակացութեան մը յանգելու : Նոյնը եւ գրականութեան հանդէպ. որովհե - տեւ, դասախօսին բառերով, «ինչպէս անհատական, նոյնպէս հաւաքական, ազգային կեանքի մէջ որ եւ է տեսակի ժառանգութիւն— գրական, գեղար - ուեստական, ազգային— ժամանակն ու տիրող պայմաններն են որ զայն կ'արժէքաւորեն ու այդ ժառանգու - թեան ու անոր հեղինակին կուտան արժանի տեղը» :

Այնուհետեւ դասախօսը ներկայա - ցուց Զարդարեանի կենսագրութեան կարկառուն գիծերը, եւ այն ղրուագ - ները, որոնք գաւառիկ համեստ ուսու- ցիչը, կամ «արուեստի ու երազի մե - նութեան մէջ առանձնանալ սիրող» գրագէտը պիտի առաջնորդէին դէպի աւելի գործօն կեանք, դէպի հրապա - րակագրութիւն, ուր ան «Ռազմիկ»ի, «Ազատամարտ»ի բեմերէն բանբերը պիտի ըլլար ազատատենչ գաղափար- ներու եւ մարտական ոգիի մը : Ման - րամասնօրէն ծանրացաւ դասախօսը, մանաւանդ Զարդարեանի գրական կործունէութեան վրայ, որ «քանակով քիչ է թէեւ, բայց որակով բազմակող- մանի եւ հարուստ՝ բովանդակու - թեամբ : Հետաքրքրութեամբ լսուե - ցան ««Ցայգալոյս»ի ֆրանսերէն թարգմանութեան յառաջաբանին մէջ Ֆրէտէրիք Մաքլէրի եւ Կաւթօն Պօ - նէ Մօրիի կարծիքները. — «Զարդար- եան մէկն է դաւառացի այն սակաւա - թիւ գրողներէն— գրած է Ֆ. Մաքլէր. —. որոնք փորձեցին հակազդել թրքա- հայ գրականութեան շեղումներուն, ոլոլասական թուլամորթ ու կեղծ գրող- ներու արուեստին մէջ ներմուծելով հայրենի երկրին կենդանի գոյնը, հէք- եաթներու գրաւիչ քաղցրութիւնը, պեղջկական հոգւոյն միամիտ ջերմու - թիւնը» :

Դասախօսը բնորոշելէ վերջ Զար - դարեանի արուեստագիտական, բա - նաստեղծական խառնուածքը, անցաւ անոր գործին վերլուծման : Իր կար - ծիքով, ոչ ոք անոր չափ գեղարուես - տականօրէն կրցած է արտայայտել «մեր հասարակ գիւղացի ժողովուր - դին հոգւոյն խորերը պահուած ընտիր …

ՀՈՒԼԻՍՈՒՍԻ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

ՍԱՐԱՏԱՆ

(Մնացեալը յաջորդիւ)

կառավարութիւնը փոխադրուելով ազատ մնացած Սպանիա, Մատրիտը նշանակեց պաշտօնական կեդրոն: Հակառակ բոլոր դժուարութեանց, կառավարութիւնը որոշած է մինչեւ վերջին վայրկեանը պաշտպանել ազգային ազատութեան սկզբունքները»:

Ցետոյ միութեան եւ համերաշխութեան կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին:

*** Ազգայնական հրամանատարութիւնը կը ծանուցանէ թէ Քաթալոնիոյ պատերազմը վերջացած է, բանակը գրաւած ըլլալով Ֆրանսական սահմանագլուխը, Փուիկչէրտայէն մինչեւ Փոռ-Պու: Այս առթիւ ազգայնական մամուլը կը փառաբանէ սպանիացի եւ ֆրանսացի սպաներու սիրալիր հանդիպումը:

*** Ըմբոստութիւններ ծագեցան երկու ֆրանսական բանակատեղիներու մէջ, ուր սպանիացի զինուորներ տեղաւորուած են: Այս վերջինները կ'ուզէին բողոքի միթինկ մը սարքել, ուրիշներ ալ կայանէն դուրս ելլելով կը պտտէին: Ֆրանսական զօրքը միջամտելով պաշարեց ըմբոստները եւ վերահաստատեց բարեկարգութիւնը:

ՀԱՅՐԵՆԻՔ ամսագրի 15ամեակին առթիւ մասնաւոր կարգադրութիւն մը եղած էր անցեալ տարուան համար, «Յառաջ»ի հետ (զեղչեալ բաժնեգին): Այդ պայմանաժամը լրացած ըլլալով, կը յանձնարարենք բաժանորդներուն դիմել ուղղակի «Հայրենիք»ի վարչութեան:

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Փարիզի Մասնաժողովը իր վերջին նիստին մէջ որոշեց վերաբանալ 8 Ռիւ Պոսիւէի Բարեգործականի Տան չաբաթական հայերէնի դասընթացքը, այն յոյսով թէ շուտով պիտի ապահովուի այդ դասընթացքին պահպանումին համար անհրաժեշտ նկատուած նուազագոյն 20 աշակերտներու ներկայութիւնը:

Դասաւանդութիւնները յանձնուած են փորձառու եւ ձեռնհաս ուսուցչուհիի մը խնամքին, եւ տեղի կ'ունենան ամէն Հինգշաբթի օր, առտուան ժամը 8.30էն մինչեւ 11.30: Սաներէն կը գանձուի անձ գլուխ 5 ֆրանքի ամսավճար, իբրեւ ծախսաբաժին:

Փարիզաբնակ հայ ծնողներէն կը խնդրուի այս դասընթացքին ղրկել անպայման ֆրանսական նախակրթարաններ յաճախող իրենց երկսեռ զաւակները:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Ց. Փափազեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Փափազեան (Նիւ Եորք), Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Ա. Պիպէռեան եւ զաւակունք, Ասլանեան ընտանիքները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ազգականներու, բարեկամներու, Զէնկիլէրի Հայր. Միութեան, Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի մօր, քրոջ, զոքանչին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԲԵԲՐՈՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

(ծնեալ Ասլանեան) դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ
ՎԱՐԴԱՆԱՆՑԻ ԱՌԹԻՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ

ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

12 ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3-7

173 Ave. Aristide Briand, Cachan (Seine)

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. ԼԵՒՈՆ ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ

ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐ

Կը հրաւիրուին անխտիր Տարօնի բոլոր հայրենակիցները եւ հայկական ուանդութիւնները սիրող հայրենակիցները:

Մասնակցութեան համար 5 ֆրանք:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ — Denfertէն առնել Sceauxի գիծը եւ իջնել arrêt Bagneux:

ՓԱՐԻԶԻ ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ Նահանգային Միութեան պարահանդէսը տեղի պիտի ունենայ 5 Մարտ, Կիրակի օր: Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:

Միութեան հասցէն՝ Զ. Մինասեան, 14 Rue de Paradis, Paris (10):

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի Սանուց Միութիւնը, հովանաւորութեամբ Մասնաճիւղի վարչութեան, տեղւս Թաղապետարանի սրահին մէջ՝ 148 Rue P. Vaillant Couturier, 12 Փետրուար, Կիրակի, ժամը 3ին կը ներկայացնէ՝

Յ. Թումանեանի Ա Ն Ո Ւ Շ օփէրէթը

Բեմավար՝ Ս. Միութեան, վարիչ՝ Պ. Սահակ Յովհաննէսեան: Երաժշտական բաժինը կը վարէ՝ Պ. Քէչէճեան:

Մուտք՝ 7, 5, 3, փոքրերու՝ 2 ֆրանք:

Դերասան Յ. Ղազարեանի ներկայացումները

Սէն Շամոնի մէջ.— 12 Փետրուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Սէն Շամոն, Մալաթ. Կրթ. Միութեան սրահին մէջ:

ԱՇՈՒՂ - ՂԱՐԻԲ

Փոն տը Շէրիւիի մէջ.— 19 Փետրուար կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, Յոյներու սրահին մէջ:

ԱԿԱՄԱՅ – ԲԺԻՇԿ ԵՒ ԱԴԱՄ ԵՒ ԵՒԱ

Սէնթ էթէնի մէջ.— 25 Փետրուար շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30-ին Ռէփիւպլիքի սրահին մէջ:

Սէն Շամոնի մէջ.— 26 Փետրուար կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, Մալաթ. Կրթ. Միութեան սրահին մէջ:

ՄԱՐՈՒՈՂ ՃՐԱԳՆԵՐ

ԾԱԽՈՒ Է

Ծախու է խանութ մը (նպարեղէնի, պտուղի եւ բանջարեղէնի) ՔԱՆԻ մէջ, բանուկ պողոտայի վրայ: Վարձք՝ տարեկան 2700, միջին վաճառում օրական 1200 ֆրանք:

Գրել՝ VAHANIAN, 8, Place Vauban, Cannes (A. M.):

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— ՍԱՀԱԿ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ Իզմիրի Ագուէր քաղաքէն, կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Խաչատուր Խաչատուրեան, հօր անուն՝ Աբրահամ, մօր անուն՝ Անուխ, քրոջ անուն՝ Փերուզիկ: 1922ին քէմալական շարժումին իրար կորսնցուցած են: Կը խնդրուի հասցէն գիտցողներէն իմացնել իր եղբօրը՝ Sahak Hatchadourian, 9 Docteur Colmette, St. Martin de Hérès, Grenoble (Isère) France:

ԲՈՒՇԱՍՏԵՐ

ՀԱՅ ԳԻՐՔԻ ՏՕՆԸ այսօր, կիրակի, Բարեգործականի տան մէջ, 8, Rue Bossuet, ժամը 3էն կէս գիշեր: Կազմակերպուած՝ Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան կողմէ, նախագահութեամբ՝ Պ. Ա. Չօպանեանի: Գրականգեղարուեստական ճոխ բաժինով:

Մուտք 5 ֆրանք:

Հրապարակային բանախօսութիւն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ «ՌԱԶՄԻԿ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

12 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Մէզօն Գուղաքի սրահին մէջ, 65 Պուլվառ Ֆօնընէ

Կը խօսի ընկեր ԻՇԽԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ Խորհրդ. իշխանութիւնը եւ Հայաստան

Թ Է Յ Ա Ս Ե Ղ Ա Ն

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ, ՇԱՎԻԼԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

12 Փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, դպրոցի սրահին մէջ

Երգ, արտասանութիւն, հաճելի ժամանց:

Մուտք՝ մեծերու 3 ֆրանք, փոքրերու 1 ֆրանք:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՅԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

19 Փետրուար, Կիրակի ժամը ճիշդ 15ին «Պէշիքթաշլեան» թատերասրահին մէջ, 26 Rue Troyon, Sèvres. Métro: Pont de Sèvres:

Կը ներկայացուի «ԱՆԻԾԵԱԼԸ» (վերածում Շիլլէրի «Աւազակներուն») եւ երգիծական զաւեշտներ՝ Flageolet եւ La scuola del Solfeggio:

Տոմսերու գինն է՝ 10 եւ 7 ֆրանք

ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԴԵՐԱՍԱՆ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ ԵՒ ԾԱՆՕԹ ՈՒԺԵՐՈՒ

12 Փետրուար, կիրակի ցերեկ ժամը ճիշդ 3ին

Théâtre Renée Maubelի մէջ

Թիւ 4 à 10 Rue de L'Orient. Paris (18) Metro Blanche կամ Abbesses

ԿԸ ԲԵՄԱԴՐՈՒԻ Պ. ՊՌՕՇԵԱՆԻ ՍՕՍ ԵՒ ՎԱՐԴԻԹԵՐ

(երաժշտական տրամ 4 արար)

Ժամադրուեցէք այսօրուան ներկայացումին:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵԻԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 14 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MARDI 14 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3964

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Ուշագրաւ դէմք մըն էր Թորգոմ արք. Գուշակեան, Երուսաղէմի պատրիարքը, շատ մը տեսակէտներով: Նախ իբրեւ կղերական, յետոյ իբրեւ հաւատաւոր մշակ մը դպրութեանց:

Հանգուցեալը մէկն էր Օրմանեան արք.ի առաջին սաղ ձեռնասուններէն, որոնք հրապարակ նետուեցան 1895 - 96ի ջարդերէն անմիջապէս վերջը, հիմնական դաստիարակութիւն մը ստանալէ վերջ:

Որքան գիտենք, ինք աւելի շատ Դուրեան արք.ի ներշնչումներով տոգորուած էր եւ երկար ատեն մնաց վանքին մէջ, պրպտելու եւ սերտելու համար, առաջնորդական պաշտօն ստանձնելէ առաջ: Աւելի հասուն տարիքին մէջ ալ, միշտ կ'ոգեկոչէր Դուրեանը, թէեւ չունէր անոր ոչ նուրբ խառնուածքը, ոչ ալ իմաստասիրական խորութիւնը:

Երիտասարդութեան շրջանին, աւելի ազատամիտ կ'երեւար քան աւելի վերջը, մանաւանդ Եգիպտոսի առաջնորդութեան եւ Երուսաղէմի պատրիարքութեան շրջանին, երբ արդէն դարձած էր «իշխան եկեղեցւոյ»:

Այս եզրակացութեան յանգելու համար, կը բաւէ բաղդատել իր «Խրիմեան Հայրիկը» եւ, օրինակ, «Սիոն»ի խմբագրականները եւ ուրիշ արտայայտութիւններ: Տեսակ մը դարձ՝ դէպ ի պահպանողականութիւն, եթէ ոչ դէպ ի կղերապետութիւն:

Արդեօք ասո՞ր համար է որ իր ձեռնադրած վարդապետներն ալ, գոնէ անոնք որ ծանօթ են մեզի, կը փայլին տեսակ մը կրօնամոլութեամբ, ամէն լոյս եւ ամէն վաստակ վերագրելով Աստուծոյ եւ եկեղեցւոյ:

Կղերապետական այս գիծը բացորոշ կ'երեւար նաեւ Աստուածաշունչի 1500ամեակի տօնակատարութեան առթիւ, իր յայտնած գաղափարներով, բանաձեւերով եւ հրատարակած «Յուշարձան»ով:

Երէկ ստացանք «Սիոն»ի վերջին թիւը (1939 փետրուար), ուր իր խմբագրականը — թերեւս վերջինը — նոյն ոգին կը մատնէ, «Ազգապահպանման խնդրին առթիւ»:

Հատուած մը, պատահաբար.

— «Այս սկզբունքը իբրեւ կեդրոնական կէտ անգամ մը ընդունելէ, այսինքն իբրեւ կրօնական կամ եկեղեցական հասարակութիւն միայն ապրիլ կարենալնիս հասկնալէ վերջ, դժուար չըլլար ճշդել գործին կազմակերպական մանրամասնութիւնները, ի նկատի ունենալով ազգային ոգիին պահպանութեան եւ բարգաւաճման պահանջը եւ տեղական պետական օրէնքներուն բստ կարելւոյն պատշաճելու հարկը»:

Կրնայինք աւելի պերճախօս օրինակներ յիշել, բայց մեր նպատակը չէ բանավէճ յարուցանել դագաղի մը առջեւ, այլ երեւան հանել գիծ մը որ կը տիրապետէր Թորգոմ արք.ի գործունէութեան վերջին շրջանին վրայ:

Այստեղ մեր նիւթէն դուրս կը մնայ հանգուցեալին առաջնորդական եւ վարչական գործունէութեան քննութիւնը: Կը բաւէ ըսել որ, եթէ այնքան բուռն վէճեր ծագեցան Եգիպտոսի առաջնորդութեան շրջանին, մէկ պատճառն ալ դարձեալ Թորգոմ արք.ի կղերամտութիւնն էր: Եւ կամ փառասիրութիւնը: Ամէն պարագայի մէջ, արդար պիտի չըլլար բոլոր մեղքերը բեռնաւորել իր ընդդիմադիրներուն վրայ:

Բարեբախտաբար, երկար չտեւեցին այդ վէճերը, եւ անցեալ տարի, երբ առաջնորդը Եգիպտոս կ'այցելէր այս անգամ իբրեւ պատրիարք, իր շուրջն ստեղծուեցաւ համերաշխութեան մթնոլորտ մը: Այն ատեն որ, «Սիոն»ի նոյն խմբագրականին մէջ հանգուցեալ պատրիարքը հետեւեալ յորդորը կը կարդայ,— «Եգիպտահայութիւնը կրնայ այս մասին օրինակ հանդիսանալ ամբողջ Սփիւռքին»:

Վերջին տարիներու ընթացքին Թորգոմ արք. տեսակ մը փոխանորդն էր Ամենայն Հայոց կաթողիկոսութեան: Էջմիածին իր միջոցաւ կը հաղորդէր զանազան հրահանգներ, եւ Երուսաղէմի պատրիարքը անոնց գործադրութեան կը հսկէր տառապէս: Եւ, «Սիոն»ի մէջ ալ, յաճախ կը ջանար պարտկել կամ չքմեղացնել ըմբոստացուցիչ իրողութիւններ, փոխանակ արտայայտելու կամ լսելի դարձնելու ազատ արտասահմանի մտածումները:

Միջանկեալ ըսենք որ Թորգոմ արք. առանձին չէ այս մեղքին մէջ: Տարբե՞ր դիրք բռնած է և կը բռնէ արտասահմանի բարձրաստիճան կղերը, նոյն կացութեան հանդէպ: Նուիրապետութի՞ւն, այո՛. բայց երբ գիտենք որ Էջմիածինը բոլորովին ուրի՛շ բան է այսօր...

Ողբացեալ պատրիարքը եղաւ նաեւ հաւատաւոր մշակ մը դպրութեանց, իր պրպտումներով, ուսումնասիրութիւններով, ինքնագիր եւ թարգմանածոյ արտադրութիւններով, որոնց մէջ առաջին տեղը կը բռնէ «Խրիմեան Հայրիկ»ը: Բանաստեղծութիւններ ալ կը փորձէր եւ մանաւանդ կը թարգմանէր. բայց ատոնք շատ բան չեն աւելցներ իր գրական բերքին վրայ:

Իբրեւ պատրիարք, եւ մանաւանդ յաջորդելով Դուրեան արք.ի, ինք ալ ուզեց դառնալ մղիչ ուժ մը՝ հայկական մշակոյթի զարգացման: Իր առաջին գործն եղաւ «Դուրեան Մատենադարան»ին հրատարակութիւնը, եւ կը կարծենք թէ աւելին պիտի կրնար ընել, եթէ վանքը ծանրաբեռնուած չըլլար խոշոր պարտքով մը, իսկ ինքն ալ ուզէր աւելի լայն մտածել,— գոնէ այնքան որքան Արմաշի մէջ:

Պատրիարքին հետ, մտքի մարդ մը, վաստակաւոր մըն է որ կը թաղուի Երուսաղէմի մէջ, այնպիսի ատեն մը երբ այնքան սակաւաթիւ են «ընտրեալները»:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ

Պոլսէն կը հեռագրեն փետրուար 12 թուականով.— Թուրքիոյ հանրային կարծիքը բուռն ջղագրգռութիւն կը ցուցնէ, իտալական կարգ մը քարտէսներու հրատարակութեան առթիւ, ուր կը տեսնուի թէ Իտալիա աչք ունի նաեւ թրքական հողերու վրայ: Ամբողջ մամուլը իր զայրոյթը կը յայտնէ այս նոր պահանջներուն առթիւ եւ կ'ազդարարէ որ Իտալիա չհամարձակի վնասել Թուրքիոյ հողային ամբողջութեան:

ԹՈՒՆՈՒԶ, ՔՈՐՍԻՔԱ, ՃԻՊՈՒԹԻ, ՆԻՍ...

Իտալացիները կը սպառնան ի հարկին զէնքով գրաւել

«Ռէլացիոնի Էնթէրնացիոնալի», Հռոմի կիսապաշտօնական շաբաթաթերթը, իր վերջին թիւին մէջ նորէն կը յուզէ Սպանիոյ, Ճիպութիի, Թունուզի, Քորսիքայի եւ Նիսի խնդիրները եւ կը յայտարարէ.

— «Եթէ կ'ուզեն ապահովել Եւրոպայի խաղաղութիւնը, պէտք է քաջութիւնն ունենան ընդունելու եւ իրականացնելու երիտասարդ ժողովուրդներու կենսական շահերը, իբրեւ բնական իղձեր: Գերմանիա եւ Իտալիա դրած են պահանջներ որոնք հիմն են արդարութեան: Այս կէտին մէջ ոչ շահախնդրական տեսութիւններ, ոչ ժողովրդապետական սպառնալիքները, նոյնիսկ Րուզվէլթի տեսակէն, որ եւ է արժէք չունին: Սպանիան կ'ապացուցանէ այս ճշմարտութիւնը: Սպանիոյ մէջ Իտալիան փրկեց Եւրոպան: Իտալիա Սպանիա պիտի մնայ մինչեւ Ֆրանքոյի կատարեալ ամբացումը: Իտալիա կրնայ Սպանիա մնալ ցորչափ Ֆրանսա չէ ճշդած իր ուղղութիւնը: Եթէ Ֆրանսայի կենսական շահերը կը տրամադրեն որ եւ է օտար միջամտութիւն չթոյլատրել Սպանիոյ մէջ, Իտալիոյ շահերն ալ նոյնը կը պահանջեն: Ահա թէ ինչու լաւ է որ Իտալիա Սպանիա մնայ, հսկելու համար Ֆրանսական քաղաքականութեան վրայ: Ֆրանսան ապահովութեան տարր մը չէ Եւրոպայի մէջ: Ֆրանսան պէտք է բռնադատել որ ըմբռնէ դէպքերու իրականութիւնը: Իր ներկայ դիրքը ծայր աստիճան վնասակար է եւ վտանգաւոր: Իր յամառ մերժումը Իտալիոյ բնական տենչերուն առջեւ՝ ճակատագրական պիտի ըլլայ իրեն Եւրոպայի համար: Եթէ այս իտալական տենչերը չիրականանան բանակցութիւններով, գլուխ պիտի հանուին զինու զօրութեամբ: Ֆրանսական կառավարութիւնը պէտք է նկատի առնէ այս պարագան»:

Իտալական շաբաթաթերթը յետոյ կը բացատրէ թէ Ֆրանսայի հետ բացուած հաշիւները պիտի կարգադրուին ճիշդ այնպէս ինչպէս Եթովպիոյ հետ: «Իտալացի ժողովուրդը կարգադրեց քառասուն տարի առաջ բացուած հաշիւները»: Թերթը ապա նորէն կը պարզէ իտալական տենչերը:

— «Իտալիա Ֆրանսայէն կը պահանջէ ինչ որ իրեն կը պատկանի պատմականօրէն, ոչ աւելի ոչ պակաս: Ան ունի ափրիկեան պահանջներ, ինչպէս Թունուզը, Սուէզը, Ճիպութին որ Միջերկրականեան չէ, այլ ամէնէն յարմար ելքը իր կայսրութեան եւ զոր չի կրնար ուրիշին ձեռքին մէջ ձգել ինչպէս իր տունին բանալին: Կայ նաեւ Քորսիքայի խնդիրը որ պէտք է կարգադրուի, որովհետեւ ան կը կազմէ հիմնական մէկ երեսը Իտալիոյ ապահովութեան ցանցին: Այս է խորունկ համոզումը իտալացի ժողովուրդին որ գիտէ թէ Քորսիքան իրեն կը պատկանի եւ թէ ուշ կանուխ պէտք է վերադառնայ հայրենիքին ծոցը: Քորսիքայի ճակատագիրը այսուհետեւ կնքուած է իտալացի ժողովուրդին յարաճուն զօրութեամբ: Այս իտալացի ժողովուրդը չի կրնար թոյլատրել որ միեւնոյն ցեղին, միեւնոյն լեզուին, միեւնոյն պատմութեան պատկանող մարդիկ օտարին ծառայեն»:

Եւ վերջապէս իտալական թերթը կը պահանջէ Նիսը:

— «Նիսը իտալական է ինչպէս Փիէմոնթէն եւ այս երկու հողային միաւորներու կապերը խզուեցան հանրաքուէով մը որուն վրայ ամէնէն առաջ Ֆրանսացիները իրենք պէտք է անդրադառնան: Այս բարդ հարցերը զորս իտալացի ժողովուրդը կ'ըմբռնէ Ֆրանսայի հետ եղած յարաբերութեանց մէջ, եթէ նոյնիսկ փաշական կառավարութիւնը չէ արտայայտուած, կրնան յետաձգուիլ: Բայց անոնց կեանքը սերտօրէն կապուած է բուն իսկ իտալացի ժողովուրդին կեանքին հետ, հետեւաբար անոնք պէտք է լուծուին իտալացի ժողովուրդին բացորոշ կամքովը, այլապէս Ֆրանսան կ'անցնի իտալացի ժողովուրդին ամէնէն վատ թշնամիներուն շարքին մէջ: Իտալացի ժողովուրդը իր թշնամիները պիտի ոչնչացնէ զինու զօրութեամբ: Այս տեղ հարցը պարզապէս կը վերաբերի իրաւես հասկացողութեան, հակառակ պարագային զինու զօրութեամբ լուծումը կը դառնայ տրամաբանական: Ֆրանսա կրնայ յոյս դնել իր ուզած բոլոր աջակցութեանց վրայ, բարոյական թէ նիւթական, մարդկային թէ զինական: Ֆրանսայի դէմ մղուած պատերազմի մը մէջ իտալացի ժողովուրդը պիտի քալէ խիտ շարքերով, իբրեւ մէկ մարդ: Ֆրանսան կ'երեւակայէ՞ թէ ինչ կը նշանակէ իր դիմացը ունենալ իտալացի եւ գերման ժողովուրդները, հոծ եւ սպառազէն»:

— oo —

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ անարգել կը շարունակէ Հայնանի գրաւումը: Ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները բացատրութիւն պահանջեցին այս անակնկալ գրաւման առթիւ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿՈՅՍԻՆ ԱՂԲԻՒՐԸ

(Հէքեաթ)

Մոզէլի հովիտին մէջ լեռները, սպիտակ շղարշներ ձգած իրենց գլխուն, սրբուհիներու նման, կը ճալեն գետին եզերքներն ի վար: Ու ճարացած, լեռնացած այս սրբուհիներուն գլխուն վրայ, վերը, դէ՛հ Հապէնտի կատարին, մենաստան մը կոյսերու, ուր սրբուհիները, անբծութեան շղարշը ձգած իրենց գլխուն, վերջալոյսէ վերջալոյս կը յածին Սաղմոսի մը կշռոյթով:

Այնտեղ է քոյր Սաբինան,— մատաղատո՛ւնկ սարփինայ,— ողկոյզի մը պէս պճլտուն դէմքով, մարմնով՝ շող ու շաղ: Լեռներէն վար մինչեւ հեռաւոր հովիտները, բոլորը գիտէին թէ աննման գեղուհի մը կ'ապրի լերան կատարը, ձիւներու թագաւորութեան մէջ: Բայց ոչ ոք կը համարձակէր բարձրանալ լեռն ի վեր, այն վախով թէ Աստուած կը հսկէ մենաստանին սահմաններուն վրայ,— ո՛վ գիտէ, թերեւս Աստուած իսկ սիրահար այս գեղուհիին:

Եւ սակայն, երբ բարբարոս Հոները եկան, բարձրացան լեռն ի վեր, մինչեւ մենաստան: փախա՛ւ սրբուհին, փախաւ Գորշ - Ոչխար լերան վրայ: Հոներն ալ ետեւէն: Երբ բարբարոսները հասան իրեն, Սաբինա յոգնասպառ նստեր էր աղբիւրի մը եզերք:

Բարբարոս մը վերցուց կացինը:

Սաբինա կախեր էր գլուխը ջուրին աւազանին վրայ, ինչպէս բաժակ մը նունուփարի: Դողա՞ց թէ ոչ՝ երբ կացինը բարձրացաւ, չեմ գիտեր: Բայց, ո՛վ հրաշք, անտեսանելի ձեռք մը զարկաւ բարբարոսին ուսին, ցնցեց եւ լացին ձգեց աւազանին մէջ:

Տարինե՛ր վերջ, տակաւին կացինը կը ծփար ջուրին վրայ: Հրաշք մը միայն կրնար ծանր երկաթը պահել ջուրին վրայ, կ'ըսէ հէքեաթը:

Այնուհետեւ աւանդութիւն դարձաւ աղջիկներուն՝ ամէն տարի բարձրանալ լերան կատարը, հաւաքուիլ աղբիւրին շուրջ եւ կատարել խորհրդաւոր արարողութիւններ: Այդ արարողութիւններէն վերջ, ամէն աղջիկ գնդասեղ մը կը նետէր ջուրին մէջ,— եթէ գնդասեղը ծփար, նշան էր թէ աղջիկը պիտի ամուսնանար նոյն տարուան մէջ: Եթէ սուզէր ջուրին մէջ, աղջիկը տունը պիտի մնար:

×

Կը թելադրեմ հայ ազգին մեծերը որկել կոյսին աղբիւրը,— թող գնդասեղ նետեն ջուրին մէջ: Եթէ գնդասեղը ծփայ ջուրին վրայ, նշան է թէ այս տարի տեղի պիտի ունենայ արտասահմանի Հայոց Համագումարը, պիտի ընտրուի կեդր. վարչութիւն մը՝ վարելու համար այս անգլուխ ու դժբախտ ժողովուրդին գործերը, այնպիսի պահու մը՝ երբ նոր արարչագործութիւն մը կը կատարուի աշխարհի մէջ:

Իսկ եթէ գնդասեղը սուզի, նշան է թէ պիտի ընկղմի մեր արեւն ալ վերջնապէս:

ԱՐԱԶ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՄԱՀԸ

Կիրակի օրուան թերթին մէկ փոքր մասը տպուած էր, երբ ցաւով իմացանք Երուսաղէմի պատրիարքԹորգոմ արք. Գուշակեանի մահը:

Մահը տեղի ունեցած է ուրբաթ օր, ուղեղային արիւնախուռնումի հետեւանքով: Օծումը կատարուած է կիրակի օր, Ս. Յակոբեանց վանքին մէջ: Կիրակի օր հոգեհանգիստ կատարուեցաւ Փարիզի եկեղեցին: Յաջորդ կիրակի ալ հանդիսաւոր արարողութիւն մը պիտի կատարուի, եւ այս առթիւ դամբանական մը պիտի խօսի Տիրան վարդապետ:

Վախճանեալ պատրիարքը ծնած էր 1874ին, Պարտիզակ (Նիկոմիդիա): Վարդապետ ձեռնադրուած է 1896ին, Արմաշի մէջ, եպիսկոպոս՝ 1910ին: Երուսաղէմի պատրիարք ընտրուեցաւ 1931 Յունիս 16ին: Նախապէս երկար ատեն վարած է Սեբաստիոյ եւ Եգիպտոսի առաջնորդութիւնները: Եղած է նաեւ փոխ-վանահայր Արմաշի վանքին:

Թորգոմ արք. ունի նաեւ գրական եւ մատենագրական աշխատութիւններ, ուսումնասիրութիւններ եւ թարգմանութիւններ (մասնաւորապէս բանաստեղծութիւններ Սիւլլի Փրիւտոմէ, Վինեիէ եւն).: 1925ին Փարիզի մէջ հրատարակեց ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը Խրիմեան Հայրիկի մասին: 1932ին՝ Եղիշէ արք. Դուրեանի կենսագրութիւնը, Երուսաղէմի մէջ: Հրատարակած է նաեւ Սեբաստիոյ Ս. Նշան վանքի ձեռագիրներու ցուցակը եւ «Նարեկ»ի աշխարհաբար թարգմանութիւնը: Պատրիարքութենէն ի վեր կը վարէր Երուսաղէմի պաշտօնաթերթին՝ «Սիոն» ամսագրի խմբագրութիւնը: Ունի թարգմանութիւն մը եւս, Ֆոնէկրիվի «Հոգերանութիւնը»:

Օսմ. Սահմանադրութեան շրջանին պատրիարքական թեկնածուն էր ազգ. ժողովի ազատական խմբակցութեան: Երբ Հայաստանի հանրապետութիւնը հռչակուեցաւ, այնքան խանդավառուած էր որ օրհներգ մը ձօնեց հայկական դրօշին եւ իր թանկագին մատանին նուիրեց անկախութեան փոխառութեան: Իր կարգադրութեամբ երկար ատեն Գահիրէի եկեղեցիի խորանին մէջ կը մնար հայկական եռագոյնը: Իր ամէնէն տագնապալի շրջանն եղաւ Եգիպտոսի առաջնորդութիւնը, երբ ներքին պառակտումները ծայրայեղութեան հասան:

Ուրիշ մանրամասնութիւններ յառաջիկայի:

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊԱՊԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Վատիկանի մէջ փութով յառաջ կը տարուին պատրաստութիւնները, նոր պապին ընտրութեան համար: Փակարանը պիտի բացուի փետրուար 26ին, բայց հաւանական է որ յետաձգուի քանի մը օր, որպէս զի կարենան հասնիլ Հարաւ. Ամերիկայի կարտինալները:

Կիրակի օր աւելի քան 500,000 այցելուներ մտան Ս. Պետրոսի մայր եկեղեցին, իրենց վերջին յարգանքը մատուցանելու համար հանգուցեալ պապին: Երթեւեկը խափանուած էր Վատիկանի շրջակաները, կէս մղոն հեռաւորութեան վրայ: Մարդկային գլուխ-

(Լոյսերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԻՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ԹՈ ԻՐՔԻՈՑ ՄԷՋ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջերս Թուրքիոյ մէջ պայթեցաւ նոր ու մեծ գայթակղութիւն մը, սաւառնակի գնման ծանօթ գեղծումը:

«Պայթեցաւ» կ'ըսենք, որովհետեւ եղածը մօտ մէկ տարուան խնդիր է եւ խնամով ծածուկ կը պահուէր: Հիմա ալ կը փորձեն փակել, վախնալով ըստանալիք համեմատութենէն:

Ի՞նչ է դէպքը: Պատմենք, համաձայն Թուրք պաշտօնական հաղորդագրութեան մը (Անատոլու Գործակալութիւն, 10 Յունուար, 1939). —

2 կամ 3 Յուլիս 1937ին, էքրէմ Քէօնիկ յանուն Թուրքիոյ 50 սաւառնակ կ'ապսպրէ Գանատայի մէկ գործարանին, կեղծելով Պատերազմական նախարարութեան պաշտօնաթուղթը, կնիքները, ինչպէս նաեւ նախարարին եւ խորհրդականին ստորագրութիւնները:

Ըստ կանոնի, գործարանը կ'ուզէ ստուգել ապսպրանքը եւ 17 Օգոստոս 1937ին հեռագիր մը կ'ուղղէ Անգարա՝ արտաքին նախարարութեան: Փրոթոքոլի ճիւղին պաշտօնեաներէն Բուհի, փոխանակ արձանագրելու եւ նախարարութեան հաղորդելու հեռագիրը, ուղղակի կը յանձնէ էքրէմ Քէօնիկին, որ յաջորդ օրը հեռագրով կը պատասխանէ գործարանին թէ արդարեւ Թուրքիոյ համար է ապսպրանքը:

1938 Յունիսին խնդիրը երեւան կ'ելլէ: Զօր. Ֆրանքոյի Անգարայի ներկայացուցիչը եւ Ուաշինկթընի Թրքական դեսպանը Թուրք կառավարութեան կը հաղորդեն թէ բազմաթիւ սաւառնակներ Ամերիկայէն ճամբայ հանուած են Թուրքիոյ անունով: Թրքական իշխանութիւնը անմիջապէս կը ձերբակալէ Բուհին, իսկ էքրէմը կ'ուզէ Ֆրանսական ոստիկանութենէն, նըկատելով որ Փարիզ փախած էր:

Երբ Քէօնիկը յանձնուի, դատավարութիւնը պիտի սկսի եւ պիտի ըլլայ հրապարակային, որպէսզի ժողովուրդը գիտնայ բոլոր անցուդարձերը:

X

Եթէ դէպքը պարզ ըլլար, այսինքն վերաբերէր միայն մէկ երկու շահախնդիրներու, խնդիր չէր մնար: Դատական իշխանութիւնը կը քննէր եւ կ'արձակէր վճիռը:

Հարցը հոն է որ, դէպքը շատ բարդ է եւ ուղղակի վարչաձեւը կը շօշափէ, անհատական բնոյթէն աւելի՝ կառավարական բնոյթ ունենալով:

Հալքի խորհրդարանական խմբակի Յունուար 10ի նիստին, վարչապետ Ճէլալ Պայար մասնաւոր խնամքով փորձեց հերքել այս պարագան, չեշտելով որ եղածը գործն է քանի մը շահախնդիրներու, որոնք չարժած են միջազգային խմբակի ազդեցութեամբ: Աւելցուց թէ Պատերազմական նախարարութեան կեղծ թուղթեր եւ կնիքները պատրաստուած են արտասահմանի մէջ եւ անկէ Թուրքիա ղրկուած:

Ըսել կ'ուզէ թէ Թուրք պետական մարդիկ դեր չունին, եւ թէ հետեւաբար՝ եղածը հասարակ խաչագողութիւն մըն է, զուրկ քաղաքական ռեւէ էանզամանքէ:

Այսպէս է որ, Դատական նախարարն ալ նոյն նիստին յայտարարեց [թէ] հաստատուած չէ որեւէ երեսփոխանի մեղսակցութիւնը, եւ թէ Պոլիսէն պատ ձերբակալուած պաշտօնեայ չկայ:

Միւս կողմէ կրկին խօսք առնելով, վարչապետը յայտարարեց թէ՝ եթէ կան մարդիկ որ ի վիճակի են նոր փաստեր հրապարակելու, այսինքն հաստատելու որ բարձր անձեր ալ դեր ունեցած են, կառավարութիւնը պիտի լսէ զիրենք եւ պիտի չքաշուի հետեւանք տալէ ըլլալիք յայտնութեանց:

Աւելցուց թէ, իբրեւ առաջին քայլ, հրահանգուած է որ Պոլսոյ ընդհանուր դատախազութեան կողմէ լսուին այդ մասին հրատարակութիւն ըրած խմբագիրները: Եւ լսուին իբրեւ վկայ, այսինքն հրաւիրուին հաստատելու իրենց մեղադրանքը:

X

Այս քննութեան «արդիւնքը» հաղորդելէ առաջ, նախ գիտնանք թէ ի՛նչ ըսած են այդ խմբագիրները:

Չորս թերթեր («Ենի Սապահ», «Թան», «Հապէր» և «Սօն Թէլէկրաֆ») բացէ ի բաց գրեցին թէ գործին մէջ դեր ունին երեք երեսփոխաններ: Աւելի ըլլալով, հասկցուցին թէ այդ երեսփոխաններուն մէջ են նախորդ ներքին եւ արտաքին նախարարները (Շիւքրիւ Գայա եւ Րիւշտիւ Արաս), ինչպէս նաեւ Պոլսոյ նախորդ քաղաքապետ - կուսակալ Մուհիտտին Իւսթիւնտաղ:

Ապսպրանքը կատարուած ժամանակ — կը գրէր «Ենի Սապահ»— Րիւշտիւ Արաս բացակայ էր եւ Շիւքրիւ Գայա կը փոխանորդէր անոր, իբրեւ արտաքին նախարար:

Կը հասկցնէր նաեւ թէ էքրէմ Քէօնիկ չողենաւով Պոլիս կուգայ, անտեղեակ խնդրին երեւան գալուն, Շիւքրիւ Գայա աճապարանքով Պոլիս կը վազէ, տարբեր անունով անցագիր մը կուտայ անոր եւ Ռումանիոյ ճամբով Եւրոպա կը վերադարձնէ, որպէսզի էքրէմը ձերբակալուելով յայտարարութիւններ չընէ:

Միաժամանակ կը հրատարակէ լուսանկար մը, որ կը ցուցնէր էքրէմ Քէօնիկը՝ Շիւքրիւ Գայայի եւ Մուհիտտին Իւսթիւնտաղի հետ: Լուսանկարին տակն ալ՝ սա մահացու արձանագրութիւնը.

— Թուրք Սէրվիսի էքրէմ Քէօնիկը կը տեսնուի Շիւքրիւ Գայայի եւ Միւհիտտին Իւսթիւնտաղի մէջտեղէն:

Աւելի բացէ ի բաց կարելի չէր ըսել թէ եղածը Սթավիսքիեան խոշոր «խայտառակութիւն» (բէզալէթ) մըն է, որուն մեղսակից են նաեւ նախորդ ներքին նախարարը եւ ուրիշ կարեւոր դէմքեր:

X

Ահա այս խայթող հրատարակութեանց վրայ է որ Հալք կուսակցութեան խորհրդարանական հատուածը նիստ գումարեց Յունուար 20ին եւ հարցաքննեց կառավարութիւնը: Պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ «խօսք առին բազմաթիւ անդամներ», բայց չի յայտներ թէ ի՞նչ ըսին անոնք. միայն որոշ է որ շատ կծու արտայայտուած են եւ պահանջած խըստիւ պատժել այդ թերթերը, որոնք կը համարձակին արատաւորել վարչաձեւը:

«Որոշ է», կ'ըսեմ, որովհետեւ թէ եւ զեկոյցը լուռ է, կառավարութեան թերթերը արդէն շատ խօսած են, դուք ըսէք՝ զայրացկոտ: Ահա «Ճումհուրիէթ»ը, միլիոնատէր Եոնուս Նատիի թերթը, որ կը սպառնայ լռեցնել չորս թերթերուն, գրելով թէ «ատենը եկած է այլեւս տալու» (13 Յունուար 1939): Որովհետեւ — կ'աւելցնէ — կարգ մը պաշտօնակիցներ փորձեցին սպառնալիս պետական գործ մը դարձնել հասարակ կեղծարարութիւն մը:

Աւելի բաց կը խօսի «Սօն Փօսթա» (10 Յունուար): — «Այդ տեսակ ակնարկութիւններ կրնան մինչեւ ամբողջ վարչակարգը եւ անոր գլխաւորը փոխելու յանգիլ: Ասիկա շատ գէշ բան մըն է, հայրենասիրութեան հակառակ է եւ ոչ-քաղաքակիրթ արտայայտութիւն մըն է»:

«Ո՛չ, ամօթ է ըսի-ըսաւ եւ ակնարկութիւն ընել այնպիսի խնդիրներու մէջ, որոնք կը շահագրգռեն Հայրենակիցներու դատերը եւ վաչաձեւին մաքրութիւնը: Իսկ իրեն ակնարկուած անձերուն մէջ կը գտնուէին մարդիկ որոնք փոխած են իրենց քաղաքական դիրքը (ԴԷՏ— այսինքն դադրած են նախարար ըլլալէ), ասիկա արդէն ծանր յանցանք մը կը կազմէ անոնց համար, որ երէկ ԼՈՒՍ ԷԻՆ, ԻՍԿ ԱՅՍՕՐ ԿԸ ԳԵՂԳԵՂԵՆ ՍՈԽԱԿԻ ՆՄԱՆ»:

Դիտողութիւնը պարզ է: «Սօն Փօսթա» ըսել կ'ուզէ քննադատող լրագրողներուն.— եթէ տղամարդիկ էիք, Թող ակնարկութիւնը ընէիք 4—5 ամիս առաջ, երբ Շիւքրիւ Գայան ներքին նախարար էր եւ միաժամանակ Հալքի ընդհանուր քարտուղարը: Այն ատեն՝ վախէն մուկ դարձած, իսկ հիմա առիւծ կտրած էք եւ կը փորձէք խեղդել խեղճ մարդը, որ այլեւս դիրք չունի, չնորհազրկուած է:

Յաջորդ յօդուածով պիտի տամ մեղադրուող լրագրողներուն պատասխանը, իսկ մինչ այդ չեշտեմ թէ Ճէլալ Պայարի կառավարութիւնը եկաւ հաստատելու թէ բաւական շատ բան փոխուած է: Արդարեւ, հակառակ երեսփոխաններու բուռն պահանջին ՉՓԱԿԵՑ ԲՈՂՈՔՈՂ ԹԵՐԹԵՐԸ, ՉՁԵՐԲԱԿԱԼԵՑ ԱՆՈՆՑ ՏԷՐԵՐԸ: Մինչդեռ, եթէ նոյն հրատարակութեանց մէկ հարիւրորդն իսկ տեղի ունեցած ըլլար անցեալ տարի, Շիւքրիւ Գայա ուղղակի կը խաչէր բոլորը, մեծով պզտիկով:

Աւելի ըլլալով, վարչապետը հրահանգեց որ այդ լրագրողները լսուին ոչ թէ իբրեւ ամբաստանեալ, այլ իբրեւ վկայ, տեղեկատու, (մուհպիր): Հալքը, իբրեւ պատասխանատու վարիչ, աշխատեցաւ որ վարչապետն ալ չցնցուի, այսինքն փակուի միջադէպը:

Այսպէս է որ, խմբակի նիստին առջեւ ըրած յայտարարութենէն յետոյ, Յունուար 16ին ալ հրատարակել տըւաւ Անգարայի ընդհանուր դատախազութեան մէկ զեկոյցը, որ կ'ըսէ թէ Պոլսոյ մէջ հարցաքննուած լրագրողները չեն կրցած հաստատել իրենց ըսածները՝ երեք երեսփոխաններու եւ կարգ մը բարձր անձերուն մեղսակցութեան մասին:

Կը տեսնուի որ— կ'եզրակացնէ զեկոյցը— Դատական յարգելի նախարարին կողմէ խմբակի նիստին մէջ եղած յայտարարութիւններէն դուրս կատարուած հրատարակութիւնները կը բաղկանան խմբագիրներուն քմածին ենթադրութիւններէն, աւելի ճիշդ՝ շատ թերթեր ծախելու շահադիտութենէն»:

Այս հացում, ըստ Անգարայի, տեղի ունեցածը պետական գայթակղութիւն մը չէ, վարչաձեւին հետ գործ չունի, այլ հասարակ կեղծարարութիւն մըն է, մասնակցութեամբը քանի մը բախտախնդիրներու:

Մինչդեռ իրողութիւնը ճիշդ հակառակն է: Անուրանալի գեղծումը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ մէկը այն գայթակղութիւններէն, որոնք սովորական երեւոյթ դարձած են քեմալական վարչաձեւին համար: Որովհետեւ, ոչ առաջինն է, ոչ ալ վերջինը պիտի ըլլայ, եթէ չարունակուի ներկայ կարգը:

Բայց լաւ է չխորհրդածել, այլ խօսք տալ պերճախօս դէպքերուն:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԴԷՏ

ՕՐՈՒԱՆ ՄԵԾԵՐԸ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ

Երբ արշալոյսը կը ծագի, Մուսոլինի գրկած է արդէն իր գրասեղանը:

Հին վարժութիւն: Հայրն ալ, Ալեսանտրօ, արեւը չծագած՝ պայտ կը դամէր ձիերուն, որպէսզի գիւղացիները, յետոյ, դաշտ մեկնէին հերկի, առտուն կանուխ: Մինչ մայրը, Ռոզա Մալթոնի, կը պատրաստէր առաւօտեան սուրճը, կը հագուեցնէր տղաքը, կը մաքրէր տունը, յետոյ մեկնելու համար դպրոց, ուր ուսուցիչ էր:

Տակաւին մանուկ, այսպէս կանուխ կ'արթննար Մուսոլինի, որ կնքուեցաւ Պենիթօ անունով, ի յիշատակ Մեքսիկացի յեղափոխականին՝ Պենիթօ Խուարէզի,— Մուսոլինիի հայրը եւս յեղափոխական աւիշ ունէր:

Բաց են իր աշխատասենեակին պատուհանները, որոնք կը նային Հռոմի անդաստանին: Պիշերազգեստին փաթթուած, անկողինէն հազիւ ելած, կոկորդալիր կ'ըմպէ գաւաթ մը ջուր, որ բերուած է Հռոմի դաշտերուն տակ բխող աղբիւրէ մը,— Մուսոլինի շատ կը սիրէ այդ ջուրը եւ չի ձանձրանար զայն յանձնարարելէ իր բարեկամներուն: Սրուակ մը լեցուն այդ ջուրը կ'արժէ մէկ լիր:

Ու մինչ ջուրը կը գլգլայ իր կոկորդին մէջ, դանէն կը լսուի ջուրին չաղփաղփը, որ կը լեցնէ լողարանը: Այդ պահուն ներս կը մտնէ Տոմինիքօ Ռոսսի,— վարսավիրան: Մուսոլինիի մօրուքը շատ կը բուսնի եւ շատ կարծր է, ըմբոստ մօրուք մը վերջապէս: Այդ պատճառով, հին բարեկամ մը, Տոմինիքօ Ռոսսի, քանի տարիէ ի վեր, կը փորձէ խելք հասկցնել դիկտատորին անսանձ մօրուքին՝ հնազանդութեան հրաւիրելով զայն: Վարսավիրային հմտութիւնը, սակայն մօրուսախուզութեան մէջ չէ այնքան, որքան իր դիւանագիտութեան մէջ, որով անմիջապէս կը հասկնայ թէ Մուսոլինիի գիշերը ձախի՞ն վրայ պառկած էր թէ աջին, այսինքն թէ Դուչէն սրտնե՞ղ արթնցած էր թէ զուարթ: Եթէ սրտնեղ էր, Տոմինիքօ Ռոսսի կը զգուշանար հարցում ընելէ,— կղպանք դրած իր բերնին՝ կ'ածիլէր Դուչէն ու կը հեռանար չտապով:

Քիչ վերջ լողարանէն դուրս կ'ելլէր Մուսոլինի, պտոյտ մը կ'ուտէր, ամառը՝ ընդհանրապէս խաղող,— ուրիշ՝ բաժակ մը արեւ, այն արեւէն որ քիչ յետոյ կը ցաթէր, թեւ կը նեւէր պատուհանէն ներս:

Ժամը վեցուկէսն է: Մուսոլինին ալ իր ձիուն վրայ, արդէն: Դուչէ շատ կը սիրէ ձիավարել, այլ մանաւանդ ձիով ցատկել թումբերու վրայէն, Վիլլա Թորլոնիայի ընդարձակ պարտէզին մէջ:

— Կը սիրե՛մ ձին, կը յայտարարէ Մուսոլինի հնչող պղինձի մը ձայնով, կը սիրեմ, որովհետեւ ինծի առիթ կուտայ, ամէն առաւօտ, ցատկել նըսաղաղոյն չափով վտանգի մը վրայէն, որ անհրաժեշտ է արթնութեան համար:

Վտանգին այս սէրը կուգայ ի մանկութենէ: Խիզախ պատանի մըն էր դեռ, երբ, տօնական օրերուն, եղբօրը՝ Առնալտոյի հետ, գաղտնի՝ ձուկ որսալու կ'երթար: Իր յիշատակներուն մէջ կը պատմէ թէ ի՛նչպէս, օր մը, յանկարծ լարուած թակարդի մը մէջէն կը գողնայ թռչունները եւ կը փախչի,— տէրը կը տեսնէ եւ կը հետապնդէ: Եւ վազք մը խելայեղ, տէրը ետեւէն, պատանին առջեւէն,— Մուսոլինի կը վազէ հեւասպառ, շրջան մը կ'ընէ բլուրին շուրջ, որուն ստորոտէն կ'անցնէր գետակ մը, կը գտնէ հունը եւ կ'անցնի դիմացի եզերքը:

— Բայց եւ այնպէս տիրոջ չյանձնեցի, այլ պահեցի թռչունները, կ'ըսէ չարաճճի ժպիտով մը:

Վտանգին սէրը զոր ունի Մուսոլինի՝ ծանօթ է բոլոր զինք ճանչցողներուն,— պարտէզին ոտներուն վրայէն անոնք յաճախ կը դիտեն իր խօլական արշաւը, ոստումները արգելքներու վրայէն, ու կը ծափահարեն: Մուսոլինի, ամառը՝ մինչեւ մէջքը մերկ, ձմեռը՝ շապիկով, պատասխան կուտայ փաշական ողջոյնով: Քիչ վերջ, ձին կ'առաջնորդէ ախոռը, գրպանէն շաքարի կտոր մը կը հանէ, կը կերցնէ անասունին ու կը մեկնի:

Բայց երբեմն ալ, փոխանակ ձիավարելու, կը նախընտրէ կառավարել, — կը նետուի իր ինքնաշարժին վրայ, որ արշաւ կը հեռանայ մայրաքաղաքէն, շրջան կ'ընէ գիւղ ու դաշտ, փորձելով ամէն վտանգաւոր ձեւ, որ ծանօթ է կառավարներուն: Քանի՛ քանի՛ անգամներ, մեքենաշարժ հեծելանիւով ուզած են հետեւիլ իրեն,— եւ ետեւ ձգած զանոնք՝ կորսուած դացած է: Ինք եւ մեքենաշարժ հեծելանիւ կը վարէ, կ'իջնէ մինչեւ Օսթիա, 2 — 3 վայրկեան ծովու օդ կը շնչէ՝ երբ դեռ ամէն մարդ կը քնանայ, յետոյ կը վերադառնայ իր ապարանքը, կը նստի փայլուն ինքնաշարժ մը, ու ժամը 8.30ին կը սկսի աշխատանքի:

Շատ քիչ անգամ կը հագուի քաղաքային ձեւով,— ահա թէ ինչո՛ւ տարին մէկ ձեռք հագուստ միայն չինել կուտայ, կերպասը իտալական արտադրութիւն:

Իր ապարանքէն մինչեւ մայրաքաղաքի պաշտօնատունը, ամէն քսան մեթրի վրայ «Թափառաշրջիկներ» կան, որոնք կ'ողջունեն զինք: Մուսոլինի չի պատասխաներ անոնց բարեւին, չի սիրեր ոստիկանները եւ չափազանց կը բարկանայ՝ երբ ոստիկան կը տեսնէ իր պարտէզին մէջ:

Այն պահուն, երբ մայրաքաղաք կը մտնէ ժամական հարիւր քիլոմեթրի վրայ քշելով ինքնաշարժը, իր նախարարները աճապարանքով կուլ կուտան սուրճը՝ վախնալով որ ուշը կը մնան, որովհետեւ Մուսոլինի ժամը 8.30ին կը հասնի անպայման, բայց կը մտնէ ո՛ր նախարարութիւնը որ միտքը իյնայ:

Նախարարութեանց շէնքերուն առջեւ, բարապանները կ'անդամալուծուին պահ մը հռովմէական բարեւ բռնած: Ժամը 9ին, ներքին նախարարութեան մէջ, մարդ կ'ընէ հանրապաշտօնեայ զեկոյցը, յետոյ պահ մը կը մեկուսանայ անոր հետ, որու ուսերուն վրայ կը ծանրանայ փաշական շէնքը,— ոստիկանութեան պետը, Արթուրօ Պոչինի:

Այնուհետեւ մինչեւ ցերեկուան ճաշու ժամը, Մուսոլինի կ'աշխատի:

Սեղանին վրայ,— այս այն պահն է, երբ Մուսոլինի կը հանգչի: Մեծերը չկան, կրտսեր զաւակներն են միայն, Աննա Մարիան եւ Ռոմանօ, որ կը ճաշեն միասին, բայց աւելի՝ կը շաղակրատեն, փարատելով օրուան հոգերը իրենց հօր միտքէն: Համեստ է ճաշը, Մուսոլինի սակաւապէտ է,— քիչ մը հայսեղէն կամ ձկնեղէն եւ առատ պտուղ, քիչ անգամ գինի, բայց երբեք ոգելից ըմպելի կամ սուրճ կամ ծխախոտ: Դուչէն հիւանդութեան մը վախով չէ որ սակաւապէտ է, ոչ ալ ստամոքսի խոցն է (այժմ դարմանուած) որ կը պարտադրէ սնանիլ այդ ձեւով: Մուսոլինի սակաւապէտ է եղած ի մանկութենէ:

Ճաշէն վերջ մրափել չկայ,— ընթերցում թերթերու: Ու կէսօրէ վերջ դարձեալ աշխատանք: Այդ ինքնամփոփ աշխատանքը երբեմն կ'ընդհատէ՝ բնականէն աւելի իր կորովը մասամբ սպառելու համար մարզախաղով մը,— ու կը լողայ, մէկ քիլոմեթր կը լողայ առանց շունչը բռնուելու: Կամ սուսերամարտ կը կատարէ: Կամ օդանաւ կը նստի, քննութեան կ'երթայ օդանաւային կայանները՝ յաճախ թռչելով ցածէն, մարդոց գլխին վրայէն:

Ամերիկացի լրագրող մը կը հարցնէ, օր մը, Մուսոլինիի.

— Ձեր կնոջ հետ կը խօսի՞ք պետութեան գործերուն մասին:

— Ո՛չ:

Բայց Մուսոլինի կը սիրէ իր կնոջ հետ ոգեկոչել տղաքը որ մեկնած են,— Վիթթորիօն, իր չէկ կինը Նափոլի գացած, մեկնած է Հոլիվուտ՝ ժապաւէնի արուեստը ուսումնասիրելու: Պրունօ, նշանաւոր օդանաւորդ, կը կռուի Սպանիոյ մէջ: Խօսա առանձնացած է կոմս Չիանոյի հետ: Կ'ըսեն թէ Մուսոլինի իր զաւակներուն մէջ ամէնէն աւելի կը սիրէ Էտտան, որովհետեւ նկարագրով շատ կը նմանի իրեն:

Երեկոյեան ընթրիքէն վերջ, Մուսոլինի կը սիրէ կարդալ՝ եթէ օրուան յոգնութիւնները ներեն, ու կը կարդայ իր սիրական հեղինակները,— Սորէլ, Ժիւլ Կէտ, Հէկէլ, Նափոլէոն, մանաւանդ Նափոլէոն:

Այսպէս կ'աւարտի Մուսոլինիի օրը: Օրուան մէջ, սակայն, պայման է որ տեսնէ Փաշական կուսակցութեան քարտուղարն ու կրթական նախարարը: Պայման է նոյնպէս որ տեսնէ բոլոր թերթերը,— արագօրէն աչք կ'անցընէ, կարմիր մատիտով կը գծէ զինք չահագրգռող մասերը, յետոյ դասաւորել կուտայ առանք, բայց չի սիրեր թոյլ տալ որ թերթերը իրեն բերեն մկրատուած:

Շատ քիչ խօսք կը փոխանակէ իր աշխատակիցներուն հետ,— բառ մը, երկու բառ, միշտ չոր եւ յաճախ բիրտ: Նոյն բրտութեամբ նաեւ իր փեսային հետ, զոր իր ցոլքն է դարձուցած, կ'ըսեն: Անոր հետ կը նստի կը խմբագրէ հեռագիրները, — կը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (15)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Աւելի լաւ, ասացի ես իշխանին. մի՞թէ դու կը մերժէիր քո դստեր ձեռքը Հայոց ապագայ թագաւորին:

— Ո՛չ, Սեդա, չէի մերժիլ. բայց դեռ հարց է թէ՝ կը ժառանգէ՞ նա հօր գահը: Գիտե՞ս թէ որքա՛ն արգելքներ ունի բառնալու: Արտաքին թշնամիները պիտի վանէ, ներքինները՝ նուաճէ. իսկ դրա համար հսկայական ոյժ, հըզօր իշխանութիւն եւ մեծ փորձառութիւն է հարկաւոր: Տեսնենք թէ երիտասարդ Արքայորդին կ'ունենա՞յ այդ բոլորը:

— Եթէ չունենա՞յ, հարցրի ես:

— Այն ժամանակ կ'ընկճուի եւ հօրը գահը կը կորցնէ: Այդ դէպքում, հարկաւ, կը դժբաղդանար իմ դուստրը, եթէ նա սիրում լինէր Արքայորդուն: Իսկ այժմ նա ազատ է այդ երկիւղից: Եթէ Աշոտը կը յաջողի հօրը գահը պայքարելու, այն ժամանակ ես դարձեալ կը փեսայացնեմ նրան:

— Գուցէ յաջողութեան ժամանակ Գարդմանայ Օրիորդը նրան չգրաւէ, ասացի ես իշխանին:

— Բայց Սահակ - Սեւադայի հզօր աջակցութիւնը կը գրաւէ, պատասխանեց իշխանը վստահութեամբ.— քաջերի այն գունդը, որ ես տուի նըրան, մեր նշանաւոր գրաւականն է: Նա ասաց թէ՝ «այս օգնութեան համար կը մնամ քեզ շնորհապարտ»: Մենք իրար հասկացանք եւ Արքայորդին իւր խոստումը կը կատարէ, մանաւանդ որ ապագայում պիտի կարօտի իմ աջակցութեան:

— Ուրեմն հարցը վճռուա՞ծ է, իմ Սահանոյշը ապագայ թագուհի՞ն է, հարցրի ես հօրդ:

— Այո՛, այդպէս որոշեցի ես, հէնց որ Արքայորդին մտաւ Գարդման, ասաց իշխանը հաստատուն ձայնով: Եւ ահա այդ օրը, իմ սիրելի Սահանոյշ, քո ապագայ բաղդը որոշուեցաւ:

Ե.

ԹԷ ԻՆՉ ԱՐԳԵԼՔՆԵՐ ԷԻՆ ՍՊԱՌՆՈՒՄ ԱՅԴ ԲԱՂԴԻՆ

— «Արքայորդու զօրքը մինչեւ Գարդման հասնելը.— շարունակեց Սեդան— ընդհարում էր ունեցել Բերդակում գտնուող հագարացի զօրաց մի գնդի հետ, որին եւ ջարդել ու ցրւել էր: Այդ կռուի մէջ, սակայն, ծանր վէրք էր ստացել Արքայորդու զինակիցներից մինը, որ ստիպուած էր մի առ ժամանակ մնալ մեր ամրոցում, մինչեւ իւր վէրքը կը բուժուէր:— Դա Մարզպետունի իշխան Գէորգն էր: Իշխան Սեւադայի հրամանով, այլ եւ իմ սրտագին ցանկութեամբ, ինքս սկսայ խնամ տանել մեր հիւանդ հիւրին, որին դարմանում էր բանակի հմուտ վիրաբոյժը: Իշխանի վէրքը աջ թեւի վրայ էր: Նա թէպէտ անվտանգ, բայց առողջանալու համար ժամանակի պէտք ունէր: Եւ ահա՛ այդ պատճառով, որպէսզի պարապութիւնը ձանձրոյթ չպատճառէ նրան, ես յաճախ մօտը նստում էի եւ ժամերով հետը խօսակցում էի: Գէորգ իշխանը սիրելի եւ բարեսիրտ անձն էր. շուտով նա մտերմացաւ ինձ հետ: Պատերազմական շատ մի անցքերի ու դէպքերի պատմութիւնն անելուց յետ, նա շատ տեղեկութիւններ հաղորդեց ինձ նաեւ Արքայորդու մասին. տեղեկութիւններ, որոնք իմ համակրութիւնն ու հիացմունքը հետզհետէ գըրաւում էին դէպի մեր ապագայ թագաւորը:

«Մի օր, այսպիսի մի զրոյցի ժամանակ, ասացի ես Գէորգ իշխանին.

— Կարծեմ Գարդմանայ Օրիորդը ապագայ արքայի ամուսինը պիտի լինի:

— Ինչո՞ւ համար ես այդպէս կարծում, հարցրեց նա:

— Իշխան Սեւադան այդպիսի մի ցանկութիւն յայտնեց, ասացի ես. իսկ մեր իշխանը մինչեւ որ հաստատ յոյս չունենար, այդ զրոյցը չէր անել:

— Այդ ցանկութիւնը չի իրագործուիլ, նկատեց Մարզպետունին խորհրդաւոր եղանակով:

— Ինչո՞ւ, հարցրի ես զարմացած:

— Պատճառը մի գաղտնիք է, որ երեւան հանել չեմ կարող, պատասխանեց նա:

«Ճշմարիտն ասած, ես շատ տխրեցի: Գէորգ իշխանը Արքայորդու մտերիմն էր, եւ որքան որ կարողացել էի ճանաչել՝ նա լուրջ եւ խոհեմ մարդ էր, ուրեմն թեթեւամտութեամբ չէր կարծիք յայտնում: Այս յայտնութիւնն ինձ մտատանջութեան մէջ ձգեց: Ի՞նչ պատճառ արգելք կարող էր արգելք լինել այս միութեանը. մտածում էի ինքս ինձ, եւ սակայն մի բան գուշակել չէի կարողանում: Շատ մտածելուց եւ մտատանջուելուց յետոյ վերջապէս որոշեցի, ի՛նչ կերպ ուզում է լինի, իմանալ իշխանից այդ գաղտնիքը:

«Մի օր, երբ վիրաբուժի կարգադրած դարմանը իշխանի վէրքին դնելով թեւը խնամքով փաթթում էի, նա ժպտալով ասաց.

— Չգիտեմ թէ ինչո՛վ պիտի փոխարինեմ քո երախտիքը, քոյր-Սեդա:

— Ոչ մի երախտիք չունեմ քեզ վըրայ, իշխան, ասացի ես. եթէ հայ զինուորը կռուի դաշտում վէրք է ըստանում, հայ կնոջ պարտաւորութիւնն է կապել ու դարմանել նրան: Այդ պարտքը մենք պիտի կատարենք մինչեւ անգամ կռուի դաշտում: Իսկ մեր տան մէջ այդ անելը ոչ մէկ նեղութիւն չէ պատճառում մեզ:

— Չէ, քոյր Սեդա, ես շնորհապարտ մնացի քեզ, եւ շատ գոհ կը լինէի, եթէ ինքդ ասէիր ինձ թէ՝ ի՛նչ չով փոխարինեմ այդ շնորհը:

«Ես ժպտացի:

— Ուրեմն դու ինձ այդ կ'ասես, այնպէս չէ՞, քոյր-Սեդա, հարցրեց կրկին իշխանը:

— Ես իմ արածների մէջ ուշադրութեան արժանի մի շնորհ չեմ տեսնում, ասացի ես. բայց եթէ դու ցանկութիւն ունես մի բարիք անելով ինձ շնորհապարտ կացուցանել ինձ, այս ես կ'ասեմ թէ՝ ինչ բարիք եմ սպասում քեզանից:

— Ասա՛, քոյր-Սեդա, ասա՛, աղաչում եմ, թախանձեց իշխանը:

— Յայտնի՛ր ինձ այն գաղտնիքը, որ արգելում է Արքայորդուն ամուսնանալ իշխան Սեւադայի դստեր հետ, խնդրեցի ես նրան:

«Իշխանը ժպտաց եւ ոչինչ չպատասխանեց:

— Կարծեմ խնդրածս ծանր շնորհ մը չէ, այնպէս չէ՞, հարցրի ես:

(Տար.)

...րէ, չարունակ կը դրէ իր երկու ...անները, որոնք կորսնցուցած են ...ենց ձեւերը՝ դրէչ բռնելէն :
...Աշխատակիցներու հետ խօսակցու-...պահերուն՝ բերնէն դուրս կը ...ն երբեմն տրտունջներ.
— Ա՜խ, սա ժողովրդապետութիւն-...ը, որոնք պիտի չհասկնան երբեք ...ը, որ ըրած է Փաշական Իտա-...թէ ինչ որ ըրած է յօգուտ իր ժողովուր-...ն, ըրած է ...ն : Ֆրանսացիները յանցապարտ են ...ին : ... պատմական հայրենադաւու-...ն, զոր կատարեցին դաշնակցե-...լով Մոսկուայի հետ,— Մարքսի այդ ...ներով աշխարհը, աշխարհ ջախջախելէ ...՝ պիտի ջախջախեն նախ Ֆրան-... Անգլիացիները, որոնք օրը չորս ... ճաշ կ'ընեն, պիտի հասկնա՞ն ... թէ ի՛նչ ժողովուրդ է Իտա-...ն, որ օրուան մէջ փորը կը կշ-...ն, որ ... ձիթապտուղով : Ինչո՞ւ ... չորս ... ընդդիմութիւնը հանդէպ աղքատ ... ժողովուրդներու, որպէսզի չմիանան, ... կազմակերպուին եւ չպահանջեն ի-... բաժինը աշխարհի մէջ... :
...ցի սիրեր այցելութիւնները, դիւա-... կամ պատուիրակու-... կողմէ : Կը սիրէ մենութիւնը, ... առանձնութիւնը : Հեռու իր կնոջմէն, ... աշխարհի գեղուհիներէն, նախարար-...ներէն, հաճելի է իրեն առանձնանալ եւ աշխատիլ,— աշխատած պահուն՝ ակռաներովը պատառ պատառ կ'ընէ խնձոր մը եւ կ'ուտէ, կամ մատներով կը ջարդէ նարինջ մը եւ բերանը կը նետէ, առանց ընդհատելու իր աշխատանքը :

Իր բնակարանին մէջ, իրեն համար շինել տուած է շարժանկարիժապաւէն մը, որու վրայ կը սիրէ դիտել, գիշերները, խորհրդային եւ ամերիկեան ժապաւէնները :

Նախկին արուեստագէտը, Մուսոլինի չի մոռնար կարօտ արուեստագէտները եւ հին Լատինացիներուն առատաձեռնութեամբ՝ նպաստ կուտայ թշուառ բանաստեղծներուն, վիպասաններուն, թատերագիրներուն եւ գիտուններուն :

Արգիլած է թերթերուն՝ տպել իր պատկերը սպառնացայտ կզակով եւ դուրս ցատկող աչքերով : Հրաման տուած է ժողովուրդին ցոյց տալ իրմէ նկար մը, որ կը ժպտի, որ խաղաղութիւն մը կը ցոլացնէ, որ վստահութիւն մը կ'արտայայտէ ապագային մասին :

Ահա այս ուժեղ դէմքն է, որ, երբ գիշերը ժամը տասը կը հնչէ, կը փակէ աչքերը եւ կը քնանայ խաղա՜ղ :

ՔԱՂՀԱՆ

Թրախանի «տակրա»ները

Ով որ հինգ լամբոց գործիք մը ունի անթելի՝ կրնայ ամէն իրիկուն ժամը 6էն լսել, մօտաւորապէս 31 մէթր-... կարճ ալիքներով Անգարայի կայանը, բաւական գոհացուցիչ եղանակով :

Այս ալիքները Ֆրանսերէն կը կոչուին ondes courtes : Թուրքերէնը պէտք է ըլլայ՝ գըսա տալկա կամ աւելի ճիշդը թիւրք տալկալարը ... :

Թէ ինչ տալկաներ կլլել կուտան մեզի երեւութապէս անմեղ այս ժամանցները՝ լսողն ու հասկցողը միայն կրնան չափել անոնց տարողութիւնը :

Մենք այդ տալկաներուն շնորհիւ է որ իմացանք թէ, Զուիցերիոյ քաղաքային օրինագիրքը որդեգրող արդիականացած Թուրքիոյ մէջ տակաւին Գարակէօզ - Հաճիէյվատ կը խաղան, Քէօր - Օղլու կ'երգեն եւ պայն ու պէյը, էֆէնտին ու փաշան տխրաններ են դեռ, գործածող մարդուն միտումէն եւ աւանդապաշտութենէն կախուած :

Երէկ իրիկուն, ականջներս լարած, երբ տալկաներու բազմաժխոր յորձանքը մեզ կը չարչարէր խըտըր - էլլէզեան հովի մը պէս, յանկարծ Հայու մը անունը լսեցինք «դերասան»ի մը բերնէն : Իբրեւ թէ Սուլթաններու վարչութեան օրով տեղի ունեցած խայտառակութիւնները ձաղկելու միտքով կը պատմէր թէ, անուս գատը մը Պողոսա է ղրկուեր՝ գաւառի դատաւորական գործերը վարելու համար : Եւ ահա, Հրեայ մը եւ Հայ մը — Ակոբ Խաչիկեան— ներկայացեր են գատըին եւ իրենց լեզուին յատուկ շեշտերով ջանացեր են Թուրքերէն խօսիլ՝ դրուատելով մարդուն ... չունեցած յատկութիւնները եւ խոստացեր են ուզածին չափ դրամ ճարել՝ եթէ բարեհաճի հրաման տալ ... :

Հայը կեղծող Թուրք դերասանը այնքան պաղ եւ այնքան անճարակ եղանակով մը արտայայտեց ինքզինքը որ... Մնակեան մը, Պէնլեան մը կամ Ցակոբեան մը պիտի չգիջանէին նոյն ծով փէրտէնի կարգել զինքը Քէլ Նաչիտի թատրոնին : Պիւլպիւլ - Տէրէի մէյտանը խլիչութիւն ընելու հաճոյքն ալ չպատճառէին թերեւս իրեն : «Ախպար պէօյլէ օլո՞ւր մը» նախադասութիւնը, երբ թէ հայկական շեշտին նմանցնելու մտքով ի գործ դրած կոկորդային բռնաճիգ հոպիտութիւններն ու խեղդուելէ բռնուած մարդու կցկտուր շնչառութիւնը, զինքը վերածեցին կատարեալ մայմունի մասղարայի եւ փափաղանի մը : Մարդ առնուազն տալկաձը Թուրքի համբաւ վայելելու է՝ իրենց լեզուն ամբողջ Պալքաններն ու Եգիպտոս պտտցնող եւ արդիական իմաստով Թուրք թատրոն մը ստեղծող Հայ վարպետներուն մայրենի բարբառը չնականօրէն ծաղրելու համար :

Քանի որ Անգարայի «արթիսթ»ները մասալներով դաստիարակելու ելեր են ժողովուրդը, մենք ալ մեր կարգին հատ մը պատմենք անոնցմէ .—

Օր մը, Գօճա - Իլիցի մեծահարուստ Թուրք մը, Իչկէմպէ - զատէ Խալիլ աղա Փարիզ կ'երթայ իր երկու հետեւորդներուն հետ : Եղանակը ձմեռ : Գիշերը Սէն Միշէլի խոշոր սրճարաններէն մէկուն մէջ, առաջին անգամ ըլլալով grog մը կը խմէ : (Կրօկը, մեր ամէնուս ծանօթ շաքարախառն տաքցած գինին է, որուն վրայ կ'աւելցնեն մէկ երկու դգալ քօնեաք եւ շերտ մը կիտրոն) : Խալիլ աղան այնչափ կ'ախորժի այս ըմպելիէն որ, կը հրամայէ իր մարդոց գրի առնել պատրաստելու եղանակը, երկիր վերադառնալէ վերջ աւելի յաճախ խմելու առաջադրութեամբ :

Կը վերադառնան երկիր : Առաջին իսկ առիթով, հրաման կ'ընէ այն դըգտըրըճը շէրպէթ-էն գաւաթ մը պատրաստել : Ծառաները անգամ մը աչքէ անցընելէ վերջ պատրաստութեան եղանակը, դիտել կուտան թէ «կրօկ» շինելը բան մը չէ, բայց քօնեակ չկայ :

— Քօնեաքին տեղ ուրիշ բան մը չունի՞ք, կը հարցնէ մեծաւորը :

— Օղի կայ, կը պատասխանեն անոնք :

— Էհ, օղի դրէք, ինչ վնաս ունի... երկուքն ալ միեւնոյն բաներն են :

— Լաւ, բայց շաքար ալ չունինք անուշցնելու համար գինին... տարբեր բան որ, գինի ըսուած բանը գոյութիւն չունի մեր տան մէջ :

— Ասոնց նմանող բան մը չունի՞ք խա՛հու ...

— Գինիի տեղ ջուր ունինք, շաքարի տեղ փէքմէզ, աղա .

— Հա՛յ, հա՛յ ... ատոնք ալ կ'ըլլան, յարմարցուցէք էֆէնտիմ,

— Սակայն, ամէնէն կարեւորը մոռցանք կարծեմ : Կիտրոնը ... : Այդ չէշիտին հոտը նոյնիսկ չունինք : Եթէ կ'ուզես՝ անոր տեղ քացախ դնենք :

— Քացախ դրէք կիտրոնին տեղ, այդ ալ լաւ խնլք է ... միայն թէ շուտ ըրէք որ, բերնի համով «կրօկ» մը խմեմ, Փարիզի պէս :

Եւ Իչկէմպէ - զատէ Խալիլ աղան կրօկ խմած կ'ըլլայ ... իբր թէ :

Երէկուան Խալիլ աղային եւ այսօրուան Հասան Գապա - Թաշին միջեւ տարբերութիւն մը եթէ տեսնող կայ՝ թող մատ բարձրացնէ : Եւրոպական սովորութիւնները կեղծելու եւ լող նախկին Գապա - Թիւրքը եթէ սքանչելի կը գտնէ քացախով, ջուրով, եւ փէքմէզով շինուած «կրօկ»ը՝ այսօրուան Հասան Գապա Թաշները, Մահմուտ Զամսագըզները եւս առաւել սքանչելի կը գտնեն՝ Օփերայի պէս Քէօր-Օղլուները, օփէրէթի պէս ամանէֆէրօղլանները, մանտոլինի պէս սազերը, դերասանի պէս իպիչները, երգի պէս ճէհավէնտ չարգըները, զուիցերիական օրէնքներու պէս իլլէ-ի շէրիէները օրքէսթրի պէս ինճէ-սազերը, հարուստ ըլլալու համար կոպուսը, եկամուտք բարելաւելու համար Հայոց կալուածները, միաձոյլ ազգ մը կազմելու համար Տէր-Զօրի մէջ ջարդած հարիւր հազարաւոր Նահատակ Հայերու թողած բացը ... :

Ոչխար չգտնուած վայրի մը մէջ, այծերուն Աբտիւրրահման չէլէպի կը կանչեն եղեր ... :

Այս առածը, Թուրքերը իրենք են հնարած :

Վ. ՏՈՎԼԱՍԱՐ

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Յունուար 24ի գիշերը Նուպարեան մատենադարանին մէջ տեղի ունեցաւ Փարիզի Հայ Բժշկական Միութեան տարեկան ընդհ. ժողովը :

Միութեան նախագահ Տօքթ. Քօլօլեանի բացման խօսքէն վերջ, կազմըուեցաւ ընդհ. ժողովի դիւանը, նախագահ Տօքթ. Թորգոմեան եւ քարտուղար՝ Տօքթ. Ճինճեան :

Ցետոյ տեղի ունեցաւ վարչութեան տարեկան գործունէութեան տեղեկագրի ընթերցումը, Միութեան քարտուղար Տօքթ. Կարապետեանի կողմէ :

Միութիւնը նախորդ տարուան միջոցին ունեցած էր հետաքրքիր գործունէութիւն մը : Փարիզահայ զանազան ճաշարաններու մէջ սարքուեցան բազմաթիւ ճաշկերոյթներ, որոնք մեծ յաջողութիւն գտան միութեան թէ անդամներու եւ թէ համակիրներու մօտ : Տեղի ունեցան գրական ու պատմական կարգ մը բանախօսութիւններ, որոնց գլխաւորներն են,— Մարի Լաֆարժի պատմական դատը, «Ժամանակ»ի մասին գիտական եւ փիլիսոփայական ուսումնասիրութիւն մը, ցեղագիտական ուսումնասիրութիւն մը Հայերու եւ Հրեաներու մասին : Զանազան անդամներու կողմէ եղան նաեւ գիտական դասախօսութիւններ բժշկական մասնագիտութիւններու վերաբերեալ եւ որոնց մանրամասնութիւնները կարելի է գտնել Միութեան ամսական տեղեկագիրներուն մէջ :

Միութիւնը այս տարի դժբախտութիւնն ունեցաւ կորսնցնելու իր երիցագոյն անդամներէն մին, Տօքթ. Կարապետ Խանճեան, որ իր գիտական հմտութեամբ ու համեստութեամբ համակրութիւնը շահած էր թէ իր արհեստակիցներուն եւ թէ իր հիւանդներուն :

Միութեան գանձապետ Տօքթ. Տէր Անդրէասեան ներկայացուց տարեկան հաշիւները եւ ապա ժողովը անցաւ 1939ի վարչութեան ընտրութեան : Ընտրուեցան ութ անդամներ .— նախագահ՝ Տօքթ. Քօլօլեան, փոխ նախագահ՝ Տօքթ. Չիլինկիրեան, քարտուղար՝ Տօքթ. Կարապետեան, գանձապետ՝ Տօքթ. Տէր Անդրէասեան, խորհրդականներ Բժ. Ալլահվերտի, Ճինճեան, Գալճեան, եւ Ֆինճի : Փարիզի Հայ Բժշկական Միութիւնը այս տարի կը մտնէ իր քսաներորդ տարեշրջանին մէջ, Միութեան անդամները ցրուած են ոչ միայն Փարիզի, այլ եւ արուարձաններու եւ Ֆրանսայի բազմաթիւ նահանգներու մէջ :

Հակառակ այս աննպաստ պայմաններուն, Միութեան անդամներու մեծամասնութեան մօտ եռանդը չի պակսիր, շարունակելու համար հիմնադիրներու գնահատելի գործը :

Ամէն ամիս կը կազմակերպուի ճաշկերոյթ մը եւ կամ գիտական ու պատմական հաւաքոյթ մը որուն կը հրաւիրուին ոչ միայն բժշկական մարմինը, այլ եւ ամէն կարգի ազատ ունկնդիրներ : Փարիզի Հայ Բժշկական Միութիւնը ոչ միայն շփման միջոց մըն է Ֆրանսաբնակ հայ բժշկական մարմնին բազմաթիւ անդամներու հետ, այլ եւ իր սարքած ժողովրդական դասախօսութիւններով եւ Փարիզի բժշկական կաճառի շարք մը բժըշկապետներու հետ իր մշակած յարաբերութիւններով կրնայ կարեւոր դեր մը կատարել ազգային կեանքի մէջ

ՏՈՔԹ. Մ. Տ. Կ.

ԵՐԿՈՒ ԴԺՈՒԱՐԻՆ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ գտնուեցան Լոնտոնի մէջ: Մէկը դրուած էր հանրակառքի մը մէջ, միւսը՝ նամակատուփի մը մէջ: Հետապնդումները կը շարունակուին: Դատավարութեանց ատեն կարդացուեցան Իրլանտացիներու գաղտնի հրահանգները, որոնք դաւադրական ծրագիրներ կը պարունակէին Անգլիոյ դէմ, զայն ամբաստանելով իբրեւ «բռնակալը Իրլանտայի ազատութեան»:

ԳԱՂԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՄԸ կազմուեցաւ Լոնտոնի մէջ, գաղթավայրերու պաշտպանութեան համար: Պերլինի մէջ այս ձեռնարկը մարտահրաւէր մը կը նկատեն Գերմանիոյ դէմ. մանաւանդ որ Միութիւնը կազմուած է հակագերման անդամներէ: Թերթերը փրփրած են եւ անուղղակի սպառնալիքներ ալ կ'ուղղեն, ի հարկին զինու զօրութեամբ լուծելու համար գաղթային խնդիրը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ միջեւ ստորագրուեցաւ առեւտրական դաշնագիր մը: Ֆրանսական առեւտրական պատուիրակութիւն մը, որ արեւելեան Եւրոպայի երկիրները գացած էր, կը տեղեկացնէ թէ Ֆրանսայի առեւտուրը նուազած է Եուկոսլաւիոյ, Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ հետ: Շուտով դաշնագիր մը պիտի կնքուի նաեւ Ռումանիոյ հետ:

ԱՆԳԼԻԱՑԻ սաւառնորդ Ալեքս Հէնչօ, 24 տարեկան, փոքր աքաղաթռիչ օդանաւով մը յաջողեցաւ Լոնտոնէն Բարեյուսոյ Գըլուխ (Հարաւային Ափրիկէ) թռչիլ, ու վերադառնալ ընդամէնը 79 ժամէն: Իրմէ առաջ ուրիշներ ալ կատարած են այսպիսի թռիչք մը, բայց Հէնչօ յաջողեցաւ ամէնէն արագ թռչողին ժամանակը կրճատել 30 ժամ:

ԻՏԱԼԻՈՅ մէջ 900 հեղինակներու գիրքերու վաճառումը արգիլուեցաւ, Ֆաշական գաղափարներու համաձայն չըլլալով:

ՄԱՄՈՒԼ

ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑ ՄԸ

Պէյրութի Ազդակը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (4 Փետրուար).

— «Լիբանանի խորհրդարանի անցեալ շաբթուան նիստին, կարդացուեցաւ յուշագիր մը որով հայ երեսփոխաններէն Պ. Վ. Լէյլէկեան կը հարցնէր թէ «ինչո՞ւ հայ համայնքը նկատի չառնուիր դահլիճի կազմութեան առթիւ : Արդեօք ասիկա կը նշանակէ թէ հայ համայնքը միւսներուն հաւասար իրաւունքներ չունի՞ : Եթէ այս հարցումիս պատասխանը ի նպաստ չէ հայ համայնքին, չեմ կրնար քուէարկել ի նպաստ նոր դահլիճին» :

Երեսփոխան Պ. Քեամիլ Շամուն այս առթիւ ըսաւ թէ երեսփոխաններէն ոչ ոք կրնայ խորհիլ թէ Հայերը միւս համայնքներուն հաւասար իրաւունքներ չեն վայելեր : «Դահլիճներու կազմութեան ատեն— աւելցուց—մինչեւ հիմա նկատի առնուած է խառն դահլիճի (coalition) խնդիր մը, ինչ որ Հայու մը դահլիճին անդամակցելու հակառակ սկզբունք մը չենթադրեր» :

Իր կարգին, Ներքին նախարարը պատասխանեց թէ Հայերը ունին միւս համայնքներուն հաւասար իրաւունքներ, որոնք եւս պիտի յարգուին :

Պարզ հայերէնով, Պ. Վ. Լէյլէկեան կը պահանջէ Հայ մըն ալ նախարար կարգել եւ կը սպառնայ հակառակ պարագային վստահութիւն չյայտնել կառավարութեան :

Առաջարկը տեղի՞ թէ անտեղի է : Անկէ առաջ, ուրիշ հարցում մը.— Հայ երեսփոխանը իրաւունք ունէ՞ր այդ քայլը առնելու :

Պատասխանը կասկած չի վերցներ, երբ խնդիրը սովորական է : Այսպէս, ամէն հայ երեսփոխան իրաւունք ունի օգտագործելու բոլոր առիթները, սեփական համայնքին շահերը պաշտպանելու համար : Օրինակ, նպաստ կ'ուզէ մեր վարժարաններուն համար, թաղի մը կարիքները կը պարզէ, այսինչ անիրաւութեան բարձումը կը պահանջէ, եւայլն :

Ասոր համար ոչ միայն չենք դժգոհիր, այլ ընդհակառակն շնորհակալ կ'ըլլանք որ հայ ներկայացուցիչը կ'արդարացնէ իր կոչումը, խղճմտօրէն կը կատարէ իրեն յանձնուած պարտականութիւնը :

Պարագան կը փոխուի սակայն, երբ խնդիրը կը վերաբերի քաղաքական քայլի մը, ինչպէս է Հայերու մասնակցութիւնը դահլիճին : Որքան ալ նախանձախնդիր, հայ երեսփոխան մը իրաւունք չունի ինքնագլուխ շարժելու, որովհետեւ քայլը պատասխանատու է եւ կրնայ ծանր հետեւանքներ ունենալ : Հետեւաբար, հրապարակային ելոյթ կատարելէ առաջ, պարտաւոր է խորհրդակցիլ ազգային իշխանութեան հետ : Վերջ ի վերջոյ, Պ. Վ. Լէյլէկեան իրեն համար չէ որ աթոռ մը կ'ուզէ, այլ Լիբանանի հայութեան համար : Արդ, պարզ տրամաբանութիւնը կը հրամայէ ամէնէն առաջ հարցնել իրաւատիրոջը թէ կ'ուզէ՞ աթոռակալ ըլլալ, անպատեհութիւն չի՞ տեսներ ատոր մէջ : Եթէ կ'ուզէ, ապա ուրեմն, իբրեւ փոխանորդ, բեմ կ'ելլէ եւ բարձրաղաղակ կը յարուցանէ խնդիրը : Հակառակ պարագային, տեղը կը նստի ու բերան չի բանար :

Ինչպէս ըսինք, տարրական ողջմտութեան բերումն է այս սկզբունքը եւ հետեւաբար անվիճելի է բոլորին համար : Այսպէս է որ, բուն իսկ հաբեան թերթը, որ անուղղակի ջատագով հանդիսացաւ այդ առաջարկին, շաբաթ մը առաջ նոյն դիտողութիւնը կ'ընէր ուրիշ առիթով մը :

«Ընտրուած երեսփոխանները— բացառութիւնները յարգելով—իրենց ո՛չ կերպով ՊԱՐՏԱՒՈՐ ՉԵՆ ԶԳԱՐ ՀԱՇԻՒ կամ զո՛ր բացատրութիւն տալու ազգային մարմիններու, իրենց խորհրդարանական գործունէութեան մասին» :

Արդ, երբ մէկը պարտաւոր է «ՀԱՇԻՒ» տալ, ինքնին կը հետեւի թէ պարտաւոր է նաեւ հրահանգ ստանալու : Գոնէ՝ խորհրդակցիլ : Մանաւանդ երբ առնելիք քայլը փոքր չէ՝ այլ մեծ, վարչական չէ՝ այլ քաղաքական :

Դեռ չըսինք թէ՝ իր վերի տողերով, մեր պաշտօնակիցը Պ. Լէյլէկեանը կը նկատէ «յարգելի բացառութիւն» մը, այսինքն երեսփոխան մը որ ոչ միայն բացատրութիւն, այլեւ «ՀԱՇԻՒ» կուտայ իր գործունէութեան մասին : Ուրեմն, իրաւունք ունինք «բացառիկ»էն բացառիկ նախանձախնդրութիւն սպասելու՝ այդքան հիմնական սկզբունքի մը հանդէպ :

Ինչ կը վերաբերի առաջարկի հանգամանքին, ստիպուած ենք ըսել թէ առնուազն անպատեհ էր : Արդարեւ, ուրկէ՞ ուր այդ հարցին արծարծումը այնպիսի ատեն մը, երբ ազգային ըղձացումները այնքան բորբոքած են ամէն կողմ : Երբ այնքան հրատապ կերպով հրապարակ դրուած է Լիբանանի եւ Սուրիոյ անկախութեան խնդիրը : Երբ, ինչպէս դիտել կուտար Պէյրութի մեր պաշտօնակիցը, պէտք է ըլլանք «զգոյշ հայ անունին, որպէսզի ամէն տեղի անբաղձալի չըլլանք» :

Այս տեսակ պահու մը, ելլել եւ դահլիճի մէջ աթոռի խնդիր յարուցանել, պարզապէս կը նշանակէ կիրք գրգռել, պատրուակ հայթայթել չար լեզուներու որ չորս կողմէ շարժին ու յամրասեն» :

ԳՐԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

Ռ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ու անխուսափելի հարցականը .— «Ի՞նչ է որ գեղարուեստական գրագէտ մը քաղաքական ասպարէզին մէջ նետէ ինքզինքը, սպառելով իր իմացական եւ հոգեկան թռիչքները :

Ու հարց է նաեւ թէ «ազգային ու քաղաքական պայմաններն ու հարկադրանքները կարո՞ղ էին դերծ կացուցանել Զարդարեանը հրապարակագրական ասպարէզէն», ուրիշ բառով, արուեստագէտը կարո՞ղ է, պարտաւո՞ր է խուլ կեանքի ահազանգին առջեւ...

Իր եզրակացութիւնը անգամ մը եւս ի վեր կը հանէ Զարդարեանի գրականութեան որքան տոհմիկ, բնաշխարհիկ բնոյթը, նոյնքան գեղապաշտ ու քնարական թռիչքը, դասախօսը ճաշակել կուտայ դմայլելի եւ իմաստուն գեղեցկութիւնը արեւելաբոյր հէքեաթին,— «Ով որ սուլթան մը ունի հոգին մէջ» :

Դասախօսութենէն վերջ, տեղի ունեցաւ կարծիքներու փոխանակութիւն մը առհասարակ Զարդարեանի լեզուական բնոյթի եւ շօշափած նիւթերուն շուրջ. ընդգծենք սակայն որ վիճաբանութիւնը մասնակի կէտերու շուրջ կը դառնար աւելի, քան թէ կ'ընդգրկէր Զարդարեանի գրականութեան ընդհանուր պատկերը :

Կարօ Ուչադլեան, որ իր կարծիքները երգիծականօրէն արտայայտելու իւրայատուկ ձեւ մը ունի, կը գտնէ որ դասախօսը գերգնահատութեան խոշորացոյցին տակ դրած էր Զարդարեանը. ըստ իրեն բաւականաչափ լուսաբանուած չէր որոշ կտորներու, — «Գամբռ»ի, «Ով սուլթան մը ունի»ի իմաստը :

Յ. Ալաջեան եւս գտաւ որ չափազանցելու չէ Զարդարեանի արժէքը իբրեւ արձակագիր եւ ոչ ալ իր կարգ մը գրութեանց իմաստասիրական խորքը :

Միլտոնեան եւս կը գտնէ որ գիւղագրութեան մարզին մէջ սխալ է դնել Արովեան, Զարդարեան եւ Համաստեղ նոյն գծին վրայ : Զարդարեան աւելի ոճաւորած է, հէքեաթացուցած է գիւղի աշխարհը, մինչ Համաստեղ շարժանկարչական վաւերագրութեամբ արտայայտած է զայն : Բայց մոռնալու չէ գիւղանուէր գրականութեան մէջ Օշականի տեղը, որ կիտցած է հոգեբանական խորութիւն տալ իր նիւթերուն :

Տատուրեան եւս կը խոստովանէր թէ Զարդարեանի երկրորդ ընթերցումը չունի այն հմայքը ինչ որ ունէր տարիներ առաջ :

Կարծիքներու այս թոհուբոհին մէջ նոյնիսկ ոմանք Պարթեւեանի, Գ. Բարսեղեանի արձակները Զարդարեանի լեզուէն գերադասնց գտնողներ եղան :

Փոլատեան, Միքայէլեան, Սանասար եւ դասախօսը ընդհակառակն հիմնաւորուած չէին գտներ Զարդարեանի հանդէպ եղած այդ վերապահ արտայայտութիւնները :

Փոլատեան .—«Առանց աւելորդ բաղդատութիւններու հարկ ըլլալու, անուրանալի է որ Զարդարեան թրքահայ այն առաջնակարգ արձակագիրներու շարքին կը պատկանի, որոնք օժանդակած են մեր այսօրուան աշխարհաբարի կազմութեան, եւ գրականութիւնը կը բնորոշուի մանաւանդ ազատական գաղափարաբանութեամբ եւ իմաստասիրական հարազատ խորքով, որ պարզ է այնքան որքան խոր ու շքեղ ու թիւրիմացութեան տեղի չի տար» :

Միքայէլեան շեշտեց նմանապէս Զարդարեանի կարգ մը գրութեանց այլաբանական արժէքը եւ տուաւ ճշդումներ գիւղագրութեան զանազան ստորաբաժանումներու մասին, որոնք կը սկսին պարզ ազգագրութենէ, կ'անցնին դէպի նիւթերու օգտագործում եւ կը բարձրանան դէպի գեղարուեստական, հոգեբանական մշակում, զոր կը գտնենք Զարդարեանի, Օշականի մօտ :

Սանասար ի վեր հանեց խնդրոյ առարկայ գրութեանց գաղափարական գեղեցկութիւնը, «Գամբռ»ի իմաստը պղտորելու չէ զայն վերածելով գաւառացի եւ պոլսեցի գրողներու հակադրութեան, ինչպէս մեկնաբանողներ եղած են. «Գամբռ»ը հակադրութիւնն է անհատի եւ ամբոխի, եւ միանգամայն կեղծ, քաղքենի կեանքով լըրճուած մարդոց եւ կոյս, բնապաշտ կեանքով անխարդախ մնացած սէգ էակներու, «Գամբռ»ի մէջ արձագանգը կայ Նիցշէի «Գերմարդ»ու խօսքին : «Ով որ սուլթան մը ունի հոգին մէջ» նիւթը նոյնպէս գեղարուեստական արտայայտութիւնն է անհատապաշտ, ազատատենչ այն խօսքերուն որոնցմով շաղախուած է Զարդարեանի ամբողջ գրականութիւնը :

Դատելու համար գրագէտը եւ հրապարակագիրը, անհրաժեշտ է պահ մը մերկանալ մեր այժմեան չափանիշներէն ու Զարդարեանը դնել իր ժամանակաշրջանին կեդրոնը, որովհետեւ ինք մէկ արժէքաւոր օղակը կը կազմէ մեր գրական, լրագրական կեանքի եւոլուցեան :

Սխալ է, ըստ Փ. Սանասարի, Զարդարեանը ձախողած նկատել իբրեւ հրապարակագիր : Կը բաւէ նկատի առնել այն վիթխարի անջրպետը որ «Ազատամարտ»ը կը զատէ պոլսահայ երբեմնի մամուլէն, իր լեզուով, իր բովանդակութեամբ, իր ոգիով եւ գաղափարաբանութեամբ, ըմբռնելու համար դերը Զարդարեանի, որ գիտցաւ հաշտեցնել լրագրութիւն եւ գրականութիւն, եւ մամուլը ի սպաս դնել որոշ հանրանուէր ծրագիրներու, խօսալի մը : Իսկ դատել իր տեսակէտները՝ կը նշանակէ դատել կուսակցութիւնը՝ որուն բանբերն էր ինք :

ՍԱՐԱՍԱՆ

ՃԱՓՈՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ.— Մ. Նահանգներու, Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի կառավարութիւնները ծանուցագիրներ տուած էին Ճափոնի կառավարութեան եւ մերժած էին ճանչնալ ինը պետութիւններու դաշնագիրը միակողմանի կերպով փոփոխելու կամ անտեսելու ո եւ է փորձ Ճափոնի կողմէ : Ճափոնի կառավարութիւնը արդէն պատրաստած է իր պատասխանը այս ծանուցագիրներուն, որով կը մերժէ երեք ժողովրդապետութեանց տեսակէտը՝ հետեւեալ միտքերով .— 1) Ճափոնի կառավարութիւնը չի բաժներ Ամերիկայի, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի տեսակէտները՝ Չինաստանի գործերուն մասին. 2) Ճափոն ո եւ է ջանք չի խնայեր, որ իր քաղաքականութիւնը ըմբռնելի դառնայ. 3) Երեք ժողովրդապետութիւններու կողմէ չինական հարցերուն մասին խորհրդաժողով մը գումարելու թելադրութիւնը գործնական չի գտներ :

ներու ծով մը կը բարձրանար Ս. Պետրոսի հրապարակին վրայ : Իննօրեայ յուղարկաւորութիւններն սկսած են արդէն եւ պաշտօնապէս կը ծանուցուի թէ թաղումը պիտի կատարուի երեքշաբթի իրիկուն :

Իտալական թերթերը խօսելով թեկնածուներու մասին, այժմէն դուրս կը ձգեն շատ մը կարտինալներ: Ոչ-իտալացի պապի մը ընտրութիւնը բոլորովին անհաւանական է, քանի որ 35 իտալացի կարտինալներ կը գտնուին 27 օտարներու դիմաց: (Աշխարհի կաթոլիկներուն թիւն է 350 միլիոն): Աւանդութիւնն ալ միշտ նախընտրելի կը ցուցնէ իտալացի Պապ մը: Վերջին օտար պապը եղած է Հոլանտացի մը, Ադրիանոս Զ., որ իշխեց 1522 - 1523: Կղերական շրջանակներու մէջ կը նախընտրեն հարազատ եկեղեցական մը, առանց դիւանագիտական թիկունքի: Այս տեսակէտով թեկնածուներու շարքէն դուրս կը մնան Վատիկանի արտաքին գործերու վարիչը՝ կարտինալ Փաչէլլի եւ առ հասարակ բոլոր պապական նուիրակները: Կը փնտռուի նաեւ բաղդատաբար երիտասարդ թեկնածու մը, որպէսզի կարենայ երկար իշխել եւ տանիլ պապութեան ծանր բեռը: Այս տեսակէտէն եւ իտալական մամուլին կարծիքով հաւանական թեկնածու կը համարուին կարտինալ Էլիա Տալլա Քոսթա, Ֆիորէնցայի արքեպիսկոպոսը, որ լաւ քարոզիչ է եւ 66 տարեկան, ինչպէս եւ կարտինալ Մասիմօ Մասիմի, քաջ իրաւագէտ եւ խստակրօն կղերական :

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ ՊԻՏԻ ՃԱՆՉՆԱՆ ՖՐԱՆՔՕՅԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

— oo —

Հաւանաբար որոշումը ծանուցուի այսօր

— oo —

Անգլիական եւ Ֆրանսական կառավարութիւնները միասին խորհրդակցելով, պատրաստուած են ճանչնալու Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը եւ համախորհուրդ գործելու Սպանիոյ մէջ : Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը պիտի գումարուի այսօր, եւ հաւանաբար ճանաչումը հաղորդուի ժողովէն վերջը: Այս նիստին պիտի նախագահէ Հանրապետութեան նախագահը, որ համաձայն է ճանաչման եւ դիւանագիտական յարաբերութեանց հաստատման: Զօր. Ֆրանքօ հաւաստած է ֆրանսական պատուիրակին՝ Լէօն Պէրարի թէ անվթար պիտի պահէ Սպանիոյ հողային ամբողջութիւնը եւ քաղաքական անկախութիւնը եւ պիտի ճամբէ օտար կամաւորները՝ պատերազմէն վերջը: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ կրթական, ծովային եւ գաղթային նախարարները հակառակ են ճանաչման, ուստի այսօրուան նիստը վճռական պիտի ըլլայ:

Անգլիական դահլիճն ալ պիտի գումարուի այսօր, միեւնոյն հարցին առթիւ: Պ. Չէյմպըլէն վճռական յայտարարութիւններ պիտի ընէ երեսփ. ժողովին մէջ, պարզելով կառավարութեան տեսակէտները: Աշխատաւորականները հակառակ են թէ փաստական եւ թէ իրաւական ճանաչման :

*** Սպանիոյ հանրապետական կառավարութիւնը պատրաստութիւններ կը տեսնէ գերագոյն դիմադրութեան համար, Մատրիտի մէջ: Ազգայնական օդանաւեր եւ թնդանօթներ առջի օր ուժգնօրէն ռմբակոծեցին Մատրիտը: 16 հոգի մեռան եւ 23 հոգի վիրաւորուեցան: Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ Մատրիտ պիտի չկրնայ երկար դիմանալ, քանի որ հանրապետական բանակը տկար է զինուորական տեսակէտով, իսկ ժողովուրդը՝ վհատած:

18 նացիներ եւ երեք թղթակիցներ ձերբակալուեցան Փարիզի մէջ

— oo —

Ապահովութեան տեսչութիւնը ձերբակալեց գերմանական երեք թերթերու թղթակիցները եւ տասնըութը հիթլէրականներ, շատ խորհրդաւոր պայմաններու տակ:

Գործողութիւնը իմացուեցաւ երբ Փարիզի գերմանական դեսպանը դիմեց արտաքին նախարարին, լուսաբանութիւններ խնդրելու համար: Նախարարը պատասխանեց թէ բան չի գիտեր. բայց խոստացաւ խնդիրը քննել: (Պաշտօնական զեկոյց մը կը հերքէ այս լուրը, զոր կը քաղենք տեղական թերթէ մը):

Գերման երեք թղթակիցներն են Հէր ֆոն Քրուք, աշխատակից «Տէօյչէ Ալկէմայնէ Ցայթունկ»ի, եւ նախագահը գերման թերթերու ընկերակցութեան, Հէռ Հակ, ազատ գրող մը որ կ'աշխատակցի «Ֆրանքֆուրթէր Ցայթունկ»ի, եւ Հէր Պառոն, թղթակից «Պէօրսէն Ցայթունկ»ի: Ձերբակալուած է նաեւ իր կինը: Ոստիկանութիւնը կը մերժէ որ եւ է բացատրութիւն տալ, բայց կը կարծուի թէ խնդիրը կապ ունի Ալզասի ինքնավարութեան հետ: Կալանաւորներէն Պ. Կրուք ազատ արձակուեցաւ, իր գրասենեակը խուզարկուելէ վերջը: Պ. Հակ նոյնպէս արձակուեցաւ, բայց առժամապէս, իսկ Պառոն եւ տիկինը բանտը կը մնան, բազմաթիւ վտանգաւոր թուղթեր գտնուած ըլլալով իրենց տան մէջ: Միւս Գերմանացիները հրաման ստացան 48 ժամէն հեռանալու Ֆրանսայէն:

Գերմանական դեսպանը դիմած է նաեւ Պ. Տալատիէի, քանի որ խնդիրը կապ ունի զինուորական իշխանութեան հետ:

Նոր դաւադրութիւն մը Պուքրէշի մէջ

— oo —

Պուքրէշէն կը հեռագրեն փետրուար 11 թուականով.—

Այսօր, գիշերանց ձերբակալուեցան 25 դաւադիրներ, հաստատուած ըլլալով թէ մահափորձ մը սարքած էին փոխ-վարչապետ եւ ներքին նախարար Քալինէսքուի դէմ: Բոլորն ալ անդամ են Երկաթեայ Պահակներու կազմակերպութեան :

Ոստիկանութեան տեղեկութեան համաձայն, նախարարին դէմ մահափորձ պիտի կատարուէր Յունուար 6ին, բայց յետաձգուեցաւ, նկատի առնելով ոստիկանական հսկողութեան խստացումը:

Դաւադիրները կը յուսային նախարարը սպաննել փետրուար 20ին, նոր սահմանադրութեան տարեդարձին առթիւ: Խուզարկութեանց ատեն երեւան հանուեցան բազմաթիւ ատրճանակներ եւ ձեռնառումբեր, հազար փամփուշտ, եւ հինգ քիլօ փոթասս եւն.:

Ոստիկանութիւնը նախ պաշարեց դաւադիրներուն թաքստոցը եւ պահանջեց որ անձնատուր ըլլան: Իբրեւ պատասխան՝ ատրճանակ պարպուեցաւ եւ ոստիկանութիւնն ալ, իր կարգին, կրակեց: Ի վերջոյ բոլորը մէկ ձերբակալուեցան, իսկ ոստիկան մը մեռաւ:

Հետապնդումները խստօրէն կը շարունակուին, երեւան հանելու համար կազմակերպութեան բոլոր ճիւղերը: Ամենախիստ միջոցներ ձեռք առնուած են փետրուար 20ի ազգ. տօնին առթիւ, որովհետեւ կառավարութիւնը գիտէ որ Փաշական եւ աՀաբեկչական կազմակերպութիւնը հազարաւոր անդամներ ունի՝ հակառակ լուծման բոլոր փորձերուն :

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒ

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ Պ. Պ. Կարապետ եւ Քերովբէ Ծրճրեան եղբայրներ 100 ֆրանք կը նուիրեն Ֆ. Կապոյտ Խաչի կեդր. վարչութեան, փոխան ծաղկեպսակի, Տիկին ՎԵՐԺԻՆ ՍՊԷՆՋԵԱՆի մահուան առթիւ:

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Անկէնի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 15 փետրուար չորեքշաբթի գիշեր, ժամը 8.30ին, Café des Sportsի մէջ, խիստ կարեւոր օրակարգ: Անդամներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Անդամատետրերը միասին բերել: Մասնաւոր հրաւէր չպիտի ղրկուի :

կան կազմակերպութիւնը հազարաւոր անդամներ ունի՝ հակառակ լուծման բոլոր փորձերուն :

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ներքին եւ Միջերկրականի տորմիղները այս շաբթու ճամբայ կ'ելլեն դէպի Սպանիոյ եւ Մալթայի ջուրերը, երկամսեայ պտոյտ մը կատարելու համար: Այս «պտոյտ»ը պիտի զուգադիպի սպանիական հարցին ամէնէն տագնապալի շրջանին:

ՊԵՐԼԻՆԷՆ կը հեռագրեն թէ գերմանական կառավարութիւնը տրամադիր է որոշ զիջումներ կատարելու Հրեաներուն համար, վերահաստատելով անոնց կարգ մը իրաւունքները՝ առեւտուրի եւ ընկերային կեանքի մասին: Միեւնոյն ատեն դիւրութիւններ պիտի ընծայուին արտագաղթի համար :

ՓԷՇԹԱՅԻ մէջ երկու հոգի մահուան դատապարտուեցան, «դրացի երկրի» մը օգտին լրտեսութիւն կատարած ըլլալու յանցանքով :

ՌՈՍՏՈՍԹՈՅԻ մէջ (Թուրքիա) քարածուխի հանք մը փլած ըլլալով 13 հոգի մեռան եւ 20 հոգի վիրաւորուեցան:

ՍՈՒՐԻՈՅ մարզպանը Պէյրութ վերադարձաւ, քննական պտոյտ մը կատարելէ վերջ: Այս առթիւ հրապարակաւ շնորհակալութիւն յայտնեց «բոլոր դաւանութեանց եւ ցեղերուն որոնք եկեր էին իրենց զգացումները յայտնելու Ֆրանսայի հանդէպ »:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱՐԹԻ 15 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MERCREDI 15 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3965

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔԱՐՏԷՍ ՄԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ՓՈԹՈՐԻԿԸ

Հեռագիրները կը հաղորդեն թէ Թրքական մամուլը խռովուած է, քարտէսի մը հրատարակութեան առթիւ։

Այդ քարտէսին համաձայն, Իտալիան հողեր կը պահանջէ ոչ միայն Ֆրանսայէն, այլեւ Թուրքիայէն։

Մենք տեսած չենք այդ քարտէսը։ Բայց կը յիշենք հատ մը, որ հրատարակուած էր տեղական թերթի մը մէջ, իբրեւ ծաղրանք։ փարիզեան թերթը ներկայացնելով հին հռոմէական կայսրութեան քարտէսը, արեւմուտքէն մինչեւ արեւելք, պարզապէս կը հեգնէր ֆաշական Իտալիոյ ախորժակները։

Թերեւս Թուրքերը ուրիշ քարտէս մը եւս տեսած են, իտալական թերթերու մէջ։ Եւ կամ չոնդալից հրատարակութիւն մը, որ սահմանուած ըլլայ ախորժակ սրելու։ Չէ՞ որ պարբերաբար կը յիշուի նաեւ 1915ի դաշնագիրը, Թուրքիոյ բաժանման մասին։

Ամէն պարագայի մէջ, Թուրք մամուլին վրդովումն իսկ ախտանշան մը կը կազմէ, ներկայ կացութեան մէջ։ Եւ կը թուի թէ իսկապէս ծայրայեղութեան հասած է հակիտալական պայքարը, քանի որ հեռագիրը կը հաղորդէ նաեւ ուրիշ լուր մը,— Էնկիւրիի իտալական դեսպանին բողոքը։

Երբ հասուն համարուած հրապարակագիր մը, նոյն ինքն Հիւսէյին Ճահիտ «տաղտկալի մժեղներ» կը կոչէ Իտալացիները, կարելի է երեւակայել թէ ինչե՛ր գրած են միւս ամբոխավարները, «Ճիւմհուրիյէթ»էն մինչեւ «Սօն Փոստա»։

Մեր կարծիքով, պարզապէս խուժանավարութեան փորձ մըն է որ կը կատարէ Թուրք մամուլը։

Առաջին անգամ չէ որ քարտէսներ կը հրատարակուին, Թուրքիոյ բաժանման մասին։ Եթէ Թուրքերը իսկապէս քաղաքական հեռատեսութիւն ունենային, իրենք չատոնց կատարած կ'ըլլային այդ բաժանումը։ Ոչ թէ գաղթավայրեր տրամադրելով օրուան աշխարհակալներուն, այլ բուն իրաւատէրներուն վերադարձնելով անոնց սեփական հողերը։ Եւ այս՝ ոչ թէ իբրեւ շնորհ, այլ իբրեւ արդարութեան տարրական պարտք մը։

Ո՞վ կ'ուզեն խաբել, վերջապէս, 17 միլիոն ժողովուրդ եւ տարեկան երեք միլիոն(?) յաւելում երեւակայելով անծայրածիր տարածութեան մը վրայ,— 750,000 քառ. քիլոմեթր։ (Խ. Միութիւնը հազիւ երեք միլիոն յաւելում կը հաշուէ, 170 միլիոն բնակչութեան վրայ)։

Անոնք, Թուրքերը, օսմանեան կոչուին թէ իթթիհատական կամ քէմալական, չունեցան այդ հեռատեսութիւնը դեռ այն օրերէն երբ իրենց աշխարհակալութեան թաթը կը հասնէր մինչեւ Վիէննայի դուները։ Եւ իրարու ետեւէ կորսնցուցին ամբողջ երկիրներ, Պալքաններէն մինչեւ Եգիպտոս, Լիբանան, Սուրիա, Իրաք եւ Արաբիա, իրենց ետեւը ձգելով միայն աւերակներ եւ ջախջախուած դանկերու չեղջակոյտեր։

Ամենավերջին օրինակը տեսանք Մեծ Պատերազմին մէջ, ուր քաղաքական իմաստութեան տեղ նորէն եաթաղանը փայլեցաւ։ Եւ ի՞նչ,— Մեծերէն անոնք որ պատրաստ էին եւ զօրաւոր, լլուլի տացան իրենց աւարը, իսկ միւսները մնացին յուսախաբ, սպասելով յարմար ժամուն։

Եթէ ճիշդ է որ պատմութիւնը միշտ կը վերսկսի, աւարներու հետապնդումը միշտ ալ պիտի շարունակուի, այսօր այս, վաղը ուրիշ մեծ պետութեան մը կողմէ։ Եւ բնականաբար պիտի կորսնցնէ ան որ շատ ունի, իւրացուցած ըլլալով ուրիշին ժառանգութիւնը։

Կարգը Իտալիո՞յ կամ հարեւան Պուլկարիո՞յ եկած է։ Չենք գիտեր։ Զուննուրին ախորժակը միշտ սուր կ'ըլլայ։ Աւելի սուր՝ երբ ունի յարաճուն ժողովուրդ եւ բանուկ ճարտարագործութիւն, կարօտ՝ չահաստանի։

Խնդիրը այն է որ, ներկայ պայմաններուն մէջ, ոչ Իտալիա, ոչ ալ Պուլկարիա մտքէ կ'անցընեն յարձակիլ Թուրքիոյ վրայ։

Այդ երկիրը այսօր ալ կը վայելէ զօրաւոր խնամակալութիւններ, որոնց դէմ դժուար է ճակատիլ, առանց նպաստաւոր պարագաներու,— պատերազմ, յեղափոխութիւն եւայլն։

Այսպէս, Թուրքիոյ բարեկամ եւ զինակից են Խ. Միութիւնը, Մեծն Բրիտանիա եւ Յունաստան։ Ֆրանսան ալ դէշ բան չի կամենար Թուրքիոյ, ինչպէս հաստատեց Ալեքսանտրէթի շրջանին ողբերգութիւնը։ Իսկ Պալքանեան դաշինքը առ այժմ կը պահէ իր ուժը, գոնէ իբրեւ բարոյական ազդակ։

Արդ, Իտալիան, որ դեռ նոր վերջացուց Եթովպիոյ պատերազմը եւ այժմ իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է արեւմտեան Միջերկրականի եւ ափրիկեան ափերուն վրայ, ի՞նչպէս կրնար անտեսել այս պարագաները, ապարէզ նետուելու համար, ինքնագլուխ։ Թուրքիոյ դէմ գործելէ առաջ, ան հարկադրուած է նկատի առնել նաեւ գերմանական տեսակէտը, որ բոլորովին տարբեր ուղղութեամբ կը գործէ, առ այժմ։

Կը նշանակէ թէ անմիջական վտանգ մը չսպառնար Թուրքիոյ հողային ամբողջութեան, ցորչափ կը շարունակուի ներկայ վիճակը։

Իսկ ապագայի՞ն,— ըսինք արդէն, Թուրքիան ինքն է որ պիտի մտածէ այդ մասին։ Իրեն կ'իյնայ հեռատեսութեան, արդարութեան պարտք մը կատարել, իրենց տէրերուն, հարազատ ժառանգորդներուն վերադարձնելով գէթ մէկ մասը այն աւարին, որուն վրայ աչք ունին աւելի զօրաւորներ։

Այս հարցը չի լուծուիր ոչ լրագրական սպառնալիքներով, ոչ ալ անվերջ տրորելով, փոշիացնելով ափ մը փոքրամասնութիւններ, որոնք ահուդողով տուն կը վերադառնան իրիկունը, եւ մղձաւանջներով կ'արթննան առտուն։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԷՆԿԻՒՐԻԻ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԸ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆՑ ԴԷՄ

Հիւսէյին Ճահիտ «մժեղ» կը կոչէ Իտալացիները

Պոլսէն կը հեռագրեն փետրուար 13 թուականով (Հավաս).—

Թուրք մամուլին հակիտալական պայքարին առթիւ, որուն տեղի տուած է քարտէս մը որով Իտալիա հողեր կը պահանջէ նաեւ Թուրքիայէն, կը լսուի թէ իտալական դեսպանը, Պ. Քարլօ Կալլի, բողոքած է Թրքական կառավարութեան։

« Ճիւմհուրիյէթ » յօդուած մը հրատարակեց որ զեկոյցի մը ձեւն ունի եւ յայտնապէս կը ձգտի հանդարտեցնել Թուրքիոյ հանրային կարծիքը։ Յօդուածը մանաւորապէս կ'արտատպէ կիսապաշտօնական «Ուլուս»ի (Հաքիմիյէթը Միլլիյէ) մէկ տեսութիւնը որ կ'ըսէ թէ Իտալիա ուրիշ գործերով զբաղած է այս միջոցին եւ թէ Թուրքիա պէտք եղած ուժն ունի, պաշտպանելու համար իր հողային ամբողջութիւնը։

Սակայն եւ այնպէս, Հիւսէյին Ճահիտ կը շարունակէ իր հակիտալական պայքարը «Եէնի Սապահ»ի մէջ։ Այս առթիւ Իտալացիները կը կոչէ «տաղտկալի մժեղներ», որոնք միշտ խծբծանքներ, վէճեր եւ կռիւներ կը յարուցանեն բոլոր երկիրներուն հետ։

Զարաչուլ գիւղերու փոխադրութեանց մասին

Լաւատեղեակ աղբիւրէ մը կը հաղորդեն թէ Կեսարիա քաղաքին մէջ հաստատուած Հայերը տարագրուելով բաժնուած են շրջակայ գիւղերու մէջ։

Պոլսոյ ոչ-Թուրք փոքրամասնութեանց մասին ալ վրդովիչ զրոյցներ կը շրջին, բայց դեռ չկրցանք ստուգել։ Ինչպէս հաղորդած էինք արդէն, Թուրքիոյ նոր վարչապետը, Րէֆիք Սայտամ, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած էր վերջերս, Թուրք խմբագիրներու առջեւ.

— « Եթէ հարկ ըլլայ տարագրել Եահուտին, Հայը եւ Յոյնը, օրինագիծ մը կը յանձնուի խորհրդարանին եւ խորհրդարանը որոշում կուտայ։ Առոր ալ հարկ չկայ։ Եթէ ընենք, գիտակցաբար կ'ընենք, եւ ասիկա կ'ընէ պետական իշխանութիւնը։

Գաղթական Հրեաներու տեղաւորման համար

Տարագիրներու միջազգային ժողովին մէջ, որ գումարուեցաւ Լոնտոն, երկուշաբթի օր, նորէն քննուեցաւ Գերմանիոյ Հրեաներու տեղաւորման խնդիրը (աւելի քան 400,000 հոգի)։ Այս առթիւ կարդացուեցաւ Փիլիպպեան կղզիներու կառավարութեան մէկ պաշտօնագիրը, որուն համաձայն ամէն տարի հազար հոգի պիտի ընդունուին, տեղաւորուելու համար հարաւային կղզիին՝ Մինտանոյի մէջ։ Սան Տոմինկոյի ներկայացուցիչն ալ յայտնեց թէ իր կառավարութիւնը պատրաստ է 100,000 հոգի ընդունելու, որոշ պայմաններով եւ նախընտրելով անոնք որ գործի կամ արհեստի տէր են։ Աւստրալիա եւս պատրաստակամութիւն յայտնած է 15 հազար գաղթականներ ընդունելու, երեք տարուան շրջանի մը մէջ։

Ուրիշ աղբիւրի մը համաձայն, միջոցներ պիտի ճարուին 1,500,000 գաղթականներ տեղաւորելու հարաւային Ամերիկայի մէջ եւ այլուր։

*** Գաղթականներու յանձնախումբին ամերիկացի վարիչը, Ճորճ Րըպլի, որ վերջերս բանակցութիւններ կը կատարէր գերմանական կառավարութեան հետ, հրաժարեցաւ, վերջացած համարելով իր պաշտօնը։ Իրեն յաջորդեց Անգլիացի մը, Սըր Հըրպըրթ Էմըրսըն։

Անգլիա դրամ կը տրամ դրէ Ռումանիոյ

Գերման մամուլը վրդովում կը յայտնէ որ Անգլիա եւ Ֆրանսա Սպանիոյ տնտեսական վերակազմութեան միջամտելէ վերջ, այժմ ալ Ռումանիոյ մէջ քաղաքական նպատակներ կը հետապնդեն, փոխ դրամ տալու ձեւին տակ։

«Պէօրսէն Ցայթունկ» տարօրինակ կը գտնէ որ որ եւ է պետութիւն Անգլիայէն կը յաջողի դիւրաւ դրամ փոխ առնել, փոխանակ իր հին պարտքերը վճարելու մասին կարգադրութիւն ընելու։ Առոր վերջին օրինակներն են Սպանիա եւ Ռումանիա։

Այս առթիւ մարաջախտ Կէօրինկի օրկանին թղթակիցը կը գրէ թէ ծրագիր մշակուած է Քոնսթանցայի մօտ նաւակայան մը շինելու, որուն ծախքը պիտի ճարուի Անգլիայէն փոխ առնուած դրամով։ Այս փոխառութեան գումարը պիտի ըլլայ 3 - 5 միլիոն սթերլին։ Այս մասին բանակցեր են դեսպան Թաթարէսքու եւ ինքը Կարոլ թագաւորը՝ Լոնտոն գտնուած ժամանակ։

—— oo ——

ՊԻՈՍ ԺԱ. ՊԱՊԸ թաղուեցաւ երէկ, երեքշաբթի, արեւմուտին, աւանդական արարողութեամբ։ Իտալական մամուլը կը շարունակէ սեւցնել շատ մը կարտինալներ, որպէսզի իր ուզած թեկնածուն ընտրուի իբրեւ նոր պապ։

ՃԱՓՈՆԻ կառավարութիւնը կոչ մը ուղղեց 500,000 բարեկեցիկ ընտանիքներու, որպէսզի պետութեան յանձնեն իրենց բոլոր ոսկեղէն առարկաները, աւելցնելու համար ոսկեդրամի պահեստը, քանի որ պատերազմը կը շարունակուի։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐ ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՂԲԱՅՐՈՒԹԻՒՆ»

Նամակ մը ստացայ «Ֆրանսահայ Հոգեւոր Միացեալ Եղբայրութեան» պետէն։

Հակառակորդ մը չէ ինծի։ Ոչ նախանձ, ոչ թշնամութիւն կը մատնէ։ «Գրութիւններդ ախորժով ու ծարաւով կը կարդամ,— կը գրէ,— արտայայտութիւններդ վճիտ են եւ խիզախ, սփօղեալ ոճ եւ ասացուածք չունիս, պատկառելի նիւթերն իսկ մարսելի կը դարձնես մեզի, ատոր համար է որ ժողովուրդին մէջ համակրանքը եւ մեծարանքը շատ է անձիդ հանդէպ»։

Միայն թէ, կ'աւելցնէ, շատ կը փախիս Աստուծոյ դէմ։

Եւ յետոյ օրինակներ կը բերէ Աստուածաշունչէն, ապացուցանելու համար որ կրօնքի եւ Աստուծոյ դէմ հեգնական արտայայտութիւններս «մեռած նանեներու գարշահոտութիւն են», ինչպէս կ'ըսէ Սաղմոսը։ Հակառակ ատոր, կը շարունակէ, «քեզի հանդէպ համակրանքս եւ յարգանքս մեծ ըլլալուն համար, չեմ փափաքիր որ Սաղմոսի ԺԴ. եւ ԾԴ. գլուխներուն անարգանքին արժանանաս»։

Միւս կողմէ, «Ֆրանսահայ Հոգեւոր Միացեալ Եղբայրութեան» պետը կ'ապահովցնէ զիս թէ առանց յուսահատելու պիտի աղօթէ, մինչեւ որ Աստուած «պօղոսացնէ» Սողոսի հոգիս։

Ինչպէս կը տեսնուի, Ամերիկայէն մինչեւ Ֆրանսա եւ մինչեւ Լիբանան՝ շատեր կան որ կ'աղօթեն հոգւոյս փրկութեան համար։ Ուրեմն, մինչեւ պօղոսութեանս օրը՝ ազատ եմ սողոսութիւն ընելու։

Նոր սողոսութիւն մըն ալ այս։

Մեր բարեկամը բազմաթիւ վկայութիւններ կը բերէ Սողոմոնէն, Ժողովողէն եւ Յովհաննու աւետարանէն, խնդրելով որ անպայման կարդամ այդ Գլուխները։

Կարդացի։ Պիտի չքննադատեմ իր աշխարհաբարին թարգմանական սըխալները, որոնց պատճառով՝ յաճախ անիմաստ դարձած են զանազան գլուխներ։ Պիտի չըսեմ նաեւ թէ ուրիշ գլուխներ ալ կան, Աստուածաշունչին մէջ, որոնք չես կրնար կարդալ ոչ իսկ... կնոջդ առջեւ, պարզ այն պատճառով որ ինչ որ գայթակղեցուցիչ է մեզի, գայթակղեցուցիչ չէ Հրեաներուն։ Պիտի չըսեմ, դարձեալ, որ, եթէ ստոյգ է թէ Հին Կտակարանով գրուած ու կրկնուած է Նոր Կտակարանը (երկրորդը՝ կրկնութիւնն է առաջինին), ռոմանէ ձեւով, սխալ է ամբողջովին քրիստոնէութեան կապել Աստուածաշունչը, (Ս. Գիրք կոչուած այդ գրականութիւնը, զոր ոմանք գլուխ-գործոց ալ կոչած են, թխածոյ խառնուրդ մըն է բազմաստուածեան, միաստուածեան, հերանոսական եւ մրութիւ աւանդութիւններու)։

Հարկ կը տեսնեմ աւելցնել, սակայն, որ ես, անաստուած Սողոս, Աստուածաշունչը կարդացած եմ թերեւս աւելի շատ անգամներ քան բոլոր աստուածապաշտ Պօղոսները,— բաղդատած եմ, անբացատրելի հետաքրքրութեամբ մը, գրաբար աշխարհաբարին եւ ֆրանսերէնը ... եբրայականին հետ, այո՛, եբրայականին հետ։ Անկէ զատ կարդացած եմ թէր ու դէմ բազմաթիւ քննադատութիւններ Աստուածաշունչի մասին, պրպտումներ լեզուին, աւանդութեանց եւ այնտեղ յիշուած ժողովուրդներու կեանքի մասին։

Հակառակ ատոր, ոչ պօղոսացայ, ոչ ալ ջղագարի պէս ինկայ Դամասկոսի ճամբուն վրայ։ Վասնզի Հայերը քրիստոնէացնելու ձեռնարկած նանքի (ամերիկացի) քրիստոնեաներու դրամը լոյս չհամարեցայ ինծի։ Իմ լո՞յսս, իմ Աստուա՞ծս... յաջորդով։

ԱՐԱՋ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ
(Անթիլիաս)

Պ. Վարուժան Ֆըչըճեանէ (իր մեծ մօր եւ մեծ հօր յիշատակին)	30
Փետր. 11 գումարը	570
Ընդհ. գումար	600

ՋՕՐ. ՖՐԱՆՔՕՅԻ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Կռիւները վերսկսան Սպանիոյ մէջ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, աշխատաւորականները նեղացուցիչ հարցումներ ուղղեցին կառավարութեան, Ջօր. Ֆրանքոյի ճանաչման մասին։ Անոնք փորձեցին բացորոշ խօսք առնել թէ Մեծն Բրիտանիա պիտի չճանչնայ Ջօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը, փաստօրէն եւ իրաւապէս։ Վարչապետը մերժեց սահմանափակել իր գործելու ազատութիւնը եւ գոհացաւ յայտարարելով.

— « Ինծի համար յայտնապէս անկարելի է այդպիսի ապահովութիւն մը տալ այնպիսի կացութեան մը մէջ որ կը փոխուի արագօրէն։ Կրնամ ըսել, սակայն, թէ Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը, որ սերտ յարաբերութեան մէջ է Ֆրանսական կառավարութեան հետ, տակաւին որոշում տուած չէ այդ մասին »։

Աշխատաւորական առաջնորդը պահանջեց որ խորհրդարանին կարծիքը առնուի, «քաղաքականութիւնը հիմնապէս փոխելէ առաջ»։ Պ. Չէմպըրլէն պատասխանեց թէ կառավարութիւնը կը ստանձնէ ամէն պատասխանատուութիւն։ Ուրիշ աշխատաւորական երեսփոխան մը դիտել տուաւ թէ Պ. Չէմպըրլէն խոստացած էր պատերազմիկի իրաւունքներ չտալ Ջօր. Ֆրանքոյի, մինչեւ որ իտալական զինուորները չհեռանան Սպանիայէն։ Եւ եզրակացուց թէ այս պայմանը կը վերաբերի նաեւ Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչման։ Պ. Չէմպըրլէն չկրնալով անմիջապէս պատասխանել, խնդրեց որ հարցումը գրաւոր ներկայացուի, որպէսզի պատասխանէ յառաջիկային։

Վարչապետը յետոյ բացատրութիւններ հաղորդեց Մինորքայի գրաւման մասին, որ տեղի ունեցած էր անգլիական մարտանաւի մը պաշտպանութեան տակ։ Այս առթիւ կրկնեց թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը տեղեակ էր ամբողջ անցուդարձին։ Աշխատաւորականները գոհ չմնացին եւ հեղինական կանչեր արձակեցին։

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Լոնտոն եւ Փարիզ սկզբունքով համաձայնած են արդէն, Ֆրանքոյի կառավարութիւնը ճանչնալու համար եւ վերջնական որոշումը պիտի տրուի այս օրերս։ Այս առթիւ, Ջօր. Ֆրանքօն սիրաշահելու համար, կ'ըսուի թէ անոնք մէկդի դրած են հանրապետական կառավարութեան պայ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մերկացնող թերթերը բնականաբար չկրցան հայթայթել ուզուած փաստե-րը, որովհետեւ սաւառնակի գայթակղութիւնը տեղի ունեցած է շատ գաղտնի: Ասոր փոխարէն, սակայն, միջոեղ հանեցին դէպք մը, որ պէտք եղածէն աւելի կը հաստատէ Շիւքրիւ Գայայի եւ ընկերներուն մեղսակցու-թիւնը:

Դէպքը սա է, համաձայն Թան, Հաւպէր եւ Ենի Սապահ թերթերուն (13 եւ 14 Յունուար) ջախջախիչ տեղեկու-թեանց.—

1932—33ին, Սօն Փոսթա պատմը-ւածք մը կը հրատարակէ խորհրդաւոր անձի մը մասին, որ հինէն ի վեր գիտ-ցած է յարմարիլ ամէն վարչաձեւի եւ մեծ շահեր դրպանել: Որ, ի մէջ այ-լոց, դեր ունեցած է Նավուզ hավուզի զեղծումին մէջ, ինչպէս նաեւ էռոյի-նի մաքսանենգութեամբ զբաղած:

Պատմուածքին կ'ընկերանար նաեւ դիմակաւոր անձի մը լուսանկարը:

Ոչ մէկ անուն, ոչ մէկ որոշ տեղե-կութիւն: Եւ սակայն, գող՝ սիրտը դող: Էքրէմ Քէօնիկ, մարդը որ այս անգամ 50 սաւառնակ ծախեց հանրա-պետական Սպանիոյ եւ ճիշդ 200,000 ոսկի շահ ըրաւ, իր հարազատ պատ-կերը կը տեսնէ այդ պատմուածքին մէջ եւ կը վրդովուի:

Թող դատարան դիմէ, պիտի ըսէք: Այդպէս կ'ընեն հոն՝ ուր օրէնք կայ, արդարութիւն կայ: Եւ որովհետեւ Թուրքիա կը գտնուինք, Էքրէմ Քէօ-նիկ ուղղակի կը դիմէ իր հանոյքի եւ շահի ընկերոջը՝ ներքին նախարար Շիւքրիւ Գայայի:

Եւ ահա անլուր խայտառակութիւն մը: Հրաման մը Պոլսոյ ոստիկանու-թեան, եւ Սօն Փոսթայի պատասխա-նատու տնօրէն Իսհեր եւ սեփականա-տէրերէն Էքրէմ Անգարա կը տարուին, ոստիկանական հսկողութեամբ: Առա-ջինն ալ՝ ՁԵՌՆԱԿԱՊՈՎ:

Անգարայի մէջ, չիտակ կ'առաջնոր-դուին ներքին նախարարութեան իրա-ւագէտ խորհրդականին գրասենեակը եւ երկարօրէն կը հարցաքննուին: Եւ հարցաքննութեան ներկայ կ'ըլլայ նա-եւ ԷՔՐԷՄ ՔԷՕՆԻԿԸ...:

Յաջորդ օրը՝ աւելի ահաւոր պատ-մութիւն մը: Իրիկուան ժամը 9ին պանդոկէն կ'առնեն Թահերը, կը տա-նին Անգարայի Իչ դրամատան տնօրէ-նին՝ Ֆէթհի Եամանի (անդոփ) տու-նը եւ մինչեւ առաւօտ կը հարցաքն-նեն: Աւելի ճիշդ՝ ԿԸ ԾԵԾԵՆ:

«Թահիր— կը պատմէ ականատես Էքրէմը— առտուան դէմ վերադար-ձաւ ԼԱԼՈՎ: Ինծի բան մը չըսաւ ծեծ կերած ըլլալու մասին, բայց վիճակէն որոշապէս յայտնի էր որ ՆԻՒԹԱԿԱՆ ԿԱՄ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՇԱՏ ՃՆՇՈՒՄ ԿԸ-ՐԱԾ է»: (Հապէր 13 Յունուար, Ենի Սապահ՝ 14 Յունուար):

×

Ինչո՞ւ այս անլուր խստութիւնը, այս բոլոր ծեծերը: Պարզապէս պատ-ժելու համար անոնք, որ համարձա-կած են, հոդ չէ թէ ակնարկութեան ձեւով, դպչիլ Էքրէմ Քէօնիկի մէկ մա-զին:

Բայց ո՞վ է այդ անձը, որուն հա-մար չարժման մէջ կը դրուի ոստիկա-նութիւնը եւ մանաւանդ ներքին նա-խարարութիւնը, Իշ դրամատունը, ոս-տիկան զինուորութիւնը, եւն., եւն.: Հասարակ մարդ մը, պաշտօնական ո-եւէ հանգամանք չունեցող մէկը: Աւե-լի ճիշդ՝ նշանաւոր արկածախնդիր մը, որ պաշտօնապէս ալ վտարանդ-բաւ է: Արդարեւ, տարիներ առաջ երբ աւազան (հավուզ) մը չինուեցաւ Իզ-միթի առջեւ՝ «Նավուզ» զրահաւորին նորոգութեան համար, եւ մէջտեղ ե-լաւ մեծ զեղծում մը, Էֆրէմ Քէօնիկն ալ յիշուեցաւ իբրեւ զեղծարարներէն մէկը:

Այս դէպքը ժամանակին մեծ արձա-գանգ գտաւ, որովհետեւ դատի տակ առնուածներուն մէջ կար նաեւ օր-ուան ծովային նախարար Իհսան, որ յայտնի դէմք մըն էր, իբրեւ անկա-խութեան ատեանի նախկին նախա-գահ:

Դատավարութեան հետեւանքով, նախարար Իհսան բանտարկուեցաւ, բայց Էքրէմ Քէօնիկ եւ ուրիշներ կըր-ցան ազատել իրենց օձիքը:

Ահա այս տեսակ վատահամբաւ մը պաշտպանելու համար է որ ներքին նախարար Շիւքրիւ Գայա Անգարա կը տանի եւ կը ծեծէ յայտնի լրագրող մը: Եւ եթէ Թահեր միայն ծեծով ա-զատեցաւ, ասիկա կը պարտի արկա-ծի մը: Հարցաքննողները կը կարծեն թէ պատմուածքը երեւակայական է, քանի որ գրողը (Թահեր) չէր ճանչ-նար Էֆրէմ Քէօնիկը: Մինչդեռ, իրա-կանին մէջ, պատմուածքը արտատպ-ուած էր թուրքերէն պարբերաթերթէ մը, որուն տէրը՝ Հաճի Սամուըլյան, կը ճանչնար Էֆրէմը:

Այսպէս է որ, Անգարայէն Պոլիս վերադարձին, Թահեր կ'ըսէ Հաճիին.

«Մարդու չըսես թէ քու պարբերա-թերթէդ արտատպած եմ պատմուած-քը: Ինչպէս եղած է թերթդ աչքի զար-կած չէ: Եթէ գիտնան թէ քեզմէ ար-տատպած եմ, երկուքս ալ այրած ենք: Որովհետեւ դուն կը ճանչնաս Քէօ-նիկը»:

×

Դէպքը շատ յատկանշական է, ո-րովհետեւ կը ցուցնէ սերտ մտերմու-թիւնը որ կայ Էֆրէմ Քէօնիկի եւ նա-խորդ նախարար Շիւքրիւ Գայայի մի-ջեւ: Արդ, մէկը որ այսքան գայթակ-ղալից ձեւով մը կը հովանաւորէ հա-սարակ խաչագող մը, կասկած չկայ որ պաշտպանած է զայն նաեւ սաւառ-նակի զեղծումին մէջ:

Արդէն, այս մասին ոչ մէկ կասկած: Բոլորը գիտեն թէ Էքրէմ Քէօնիկ ուղ-ղակի միջնորդն էր Շիւքրիւ Գայային: Միջնորդ՝ ամէն տեսակէտով, սկսեալ առեւտրական գործերէ մինչեւ... կնոջական հարցեր:

Էքրէմն ալ մինակը չէր այս «բարդ» դերին մէջ, այլ իրեն հետ ունէր խումբ մը սիրակցորդ պաշտօնակից-ներ, գլուխն ըլլալով հռչակաւոր Սա-պուր Սամին, որ վերջերս դիմակա-զերծ եղաւ պաշտօնապէս եւ այժմ դատի տակ է բազմաթիւ զեղծումնե-րուն համար:

Փակագծի մէջ յիշեցնենք թէ զեղ-ծումին մէկը կը վերաբերի Բանկալ-թիի (Պոլիս) հայկական գերեզմանա-տան, որմէ 150,000 ոսկինոց հողամաս մը ստացած է:

Զեղծումին մէկն ալ կապ ունի օ-թօպիւսի մենաշնորհի խնդրին հետ: Եւ երկուքն ալ կատարած է՝ շնորհիւ Շիւքրիւ Գայայի եւ Պոլսոյ նախորդ կուսակալ - քաղաքապետ Մուհիտ-տինի:

Էքրէմ Քէօնիկն ալ ահա այս խմբա-կէն էր, Սապուր Սամիի նման «սատ-ուած» մը, որուն ձեռքէն բան չի փա-խիր: «Բռնածը կը փրցնէ», ինչպէս կ'ըսեն: Եւ ինչո՞ւ չփրցնէր, երբ կըռ-նակը տուած էր օրուան ամէնէն մե-ծերուն:

Ահա թէ ինչո՞ւ սաւառնակի զեղծու-մին առթիւ, Ենի Սապահ կը հրատա-րակէր խմբանկար մը, ուր կ'երեւէր «Թուրք Սթավիսքի Էքրէմ Քէօնիկ» Շիւքրիւ Գայայի եւ Մուհիտտինի մէջտեղը:

×

Զենք գիտեր թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ քննութեան արդիւնքը. բայց Թուրք հանրային կարծիքը չատոնց տուած է իր վճիռը, տարիներէ ի վեր ականա-տես ըլլալով չարաչահութեանց ու խարդախութիւններու, որոնք ծածուկ մնալու պարզ քօղն իսկ չէին կրեր, այլ կը կատարուէին օր ցերեկով, բո-լորին աչքին առջեւ: Որովհետեւ, ան-կարելի է որ պարզ պաշտօնեայ մը (Րուհի) և դուրսէն մարդ մը (Էքրէմ Քէօնիկ) կարենան առանձինն գլուխ հանել այդքան խոշոր ու դժուարին գործ մը: Ըսե՞մ թէ խնդիրը կը վերա-բերի աւելի քան 2 միլիոն ոսկինոց գործի մը: Պարզ է որ գործին մէջ գտնուած են բարձր հովանաւորներ եւ ամէնէն առաջ Շիւքրիւ Գայան, որ այդ թուականին արտաքին փոխ նա-խարար էր, այսինքն կրնար ամերիկ-եան գործարանին պատասխանել թէ արդարեւ Թուրքիոյ կը պատկանի ա-պարանքը:

Արդէն ինքը, Իսմէթ Ինէօնիւն ալ ըսաւ թէ ինչ գայթակղալից համե-մատութիւններ առած է պետական յանձնակատարութիւնը (քոմիսիոն-ճուլուք) եւ մասնաւոր օրէնքով մը ջնջեց այդ դրութիւնը: Համաձայն նոր օրէնքին, կառավարութիւնը ուղղակի Եւրոպական գործարաններէն պիտի ը-նէ իր գնումները, առանց ոեւէ միջ-նորդ ընդունելու:

Դժուար թէ քալէ որոշումը: Պետա-կան գանձի չահագործումը այնքան խոր արմատ նետած է, որ չահագր-գռուողները ձեւ մը պիտի գտնեն եւ նորէն պիտի շարունակեն հարիւր հա-զարաւոր ոսկիներ գրպանել: Հիմնո-վին ջնջելու համար այդ դրութիւնը, հարկ է հիմնովին փոխել վարչաձե-ւը, որ վերէն վար ազարակի վերա-ծած է երկիրը, ի նպաստ խումբ մը ձրիակերներու:

Փորձողութիւն մըն է այս, որ կըր-նայ մահացու հետեւանք ունենալ: Ա-հա թէ ինչո՞ւ, հակառակ ամէն բան գիտնալուն, կառավարութիւնը կը ջանայ փակել սաւառնակի խնդիրը: Զէ՞ որ «խայտառակութիւն» մըն է (բէզալէթ), համաձայն բուն իսկ Թրքական մամուլին:

Բայց ապականութիւնը այնքան շատ է որ, առանց նշդրակի ալ կրնայ պայթիլ:

ԴԷՏ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԹՈՒՆՈՒԶԻ ՀԱՐՑԸ

ԽՄԲ.— Տէյլի Թէլէկրաֆի մէջ Ճ. Ֆըրբի գրած է յօդուած մը, որուն կարեւոր մասերը կ'ամփոփենք ստո-րեւ.—

Ըստ 1936 Մարտի մարդահամարին, Թունուզի մէջ կան 108,000 Ֆրանսա-ցիներ եւ 94,000 Իտալացիներ: Եթէ այս երկուքը իրարու վրայ գումա-րենք, տակաւին երկրին բնակչութեան հազիւ 15 առհարիւրը կը կազմեն, քա-նի որ ամբողջ բնակչութեան թիւն է 2,600,000: Մնացեալները բնիկներ են, որոնք, բնականաբար, իսլամ են:

Թունուզի բնիկները Ֆրանսասէր են: Անոնցմէ 35,000 հոգի իրենց կեան-քերը զոհեցին մեծ պատերազմի ըն-թացքին Ֆրանսայի, կամ աւելի ճիշ-դը՝ ֆրանսական կայսրութեան հա-մար, որուն մասը կազմելու հպար-տութիւնը ունին: Անոնք տրամադիր չեն դէմ ելլելու իրենց Պէյին եւ ֆը-րանսական ընդհանուր նահանգապետ-ին եւ դարձնելու Տիւչէն իրենց տէրն ու կառավարիչը:

Երբ Ֆրանսա գրաւեց Թունուզը 1881ին, կային այնտեղ մօտ 12,000 Ի-տալացիներ, մեծ մասամբ իտալական Հրեաներ, որոնք գաղթած էին Լէ-հօրնէն ու Ճենովայէն, մօտ դար մը ա-ռաջ: Անոնք հաստատուեցան այնտեղ իբր առեւտրականներ՝ Պէյին պաշտ-պանութեան տակ: Եւ ասոնք չէ որ՝ պիտի ուզեն Թունուզի իտալականա-ցումը:

1881ին այս 12,000 Իտալացիներու դէմ կային միայն քանի մը հարիւր Ֆրանսացիներ: Այսօր երկուքին իրա-կան թիւին մասին վէճ կայ, բայց կա-րելի է ըսել թէ Իտալացիները թիւով հաւասար են Ֆրանսացիներուն— թէ-եւ իրենք կ'ըսեն թէ աւելի շատ են— քանի որ Իտալացիներէն շատ շատերը ձուլուած են ու ընդունած Ֆրանսա-կան քաղաքացիութիւնը մինչեւ այն օրը, երբ փաշական Հռոմը սկսաւ իր հզօր ազդեցութիւնը գործ դնել անոնց մէջ:

Պէտք է նկատի ունենալ, որ Ֆրանսա-յի պաշտօնական քաղաքականութիւնը Թունուզի մէջ կը տարբերի իր Ալժե-րիական քաղաքականութենէն: Այն-տեղ, Ալժերիոյ մէջ, սկիզբէն ի վեր Ֆրանսա քաջալերած է, որ Ֆրանսա-ցի երկրագործներ հաստատուին եւ հողի տիրանան: Ալժերիա նկատուած է Ֆրանսայի մէկ անբաժան մասը: Մինչ Թունուզ Բրոթէքթորա մըն էր, որուն համար մշակուած ու գործա-դրուած է տարբեր քաղաքականու-թիւն մը:

Այս պատճառով այնտեղ քաջալերուե-ցաւ, որ հաստատուին դրամատէրեր: Մեծ ընկերութիւններու տրուեցան ընդարձակ հողեր, որոնց վրայ աշ-խատցուցին բնիկները: Ֆրանսացի ներգաղթողները դրամատէրեր էին, որոնց թիւը բնականօրէն փոքր էր:

Երբ նկատուեցաւ որ այս դրութիւնը անբաւարար է, հաստատուեցաւ ու-րիշ դրութիւն մը՝ միջին դասի, այ-սինքն «մեծ» տնտեսութեան փոխա-րէն «փոքր» բազմաթիւ տնտեսու-թիւններու դրութիւնը, որ կը հարկա-դրէր բազմաթիւ մարդո՛ց գալ հաս-տատուիլը Թունուզի մէջ, թէեւ տա-կաւին ատոնց թիւը չէր հաւասարեր Իտալացիներու թիւին:

Այսպէս, Թունուզը Ֆրանսացինե-րով լեցնելու ճիգ չէր թափուեր: Ֆը-րանսայի գաղթային նախարարութիւ-նը չահագրգռուած էր միայն, որ եր-կրին ելմտական վիճակը բարւոք, եւ ոչ թէ Ալժերիոյ նման՝ Ֆրանսացի ներգաղթողներով բնակեցուի: Եւ այս քաղաքականութիւնը տնտեսական տե-սակէտէ կատարեալ յաջողութիւն մը եղաւ: Թունուզի նախահաշիւը միշտ յաւելեալ գումար ցոյց կուտայ: Հան-րային պարտքը աւելի քիչ է քան ըն-կերնական շրջանին, հակառակ անոր որ երկրին զարգացումին համար ծա-նըր փոխառութիւններ կնքուած են:

Բայց Ֆրանսացիները 1896ին ըստ երեւոյթին սխալ մը գործած են— թէ-եւ այն ատեն ոչ ոք կրնար նախատե-սել թէ Իտալիոյ մէջ այսօր փաշական իշխանութիւն մը պիտի տիրէ: Ֆրան-սա կնքած է Իտալիոյ հետ համաձայ-նագիր մը, որով հաւանած է որ Թու-նուզի Իտալացիներուն իրաւական դրութիւնը նորէն ճշդուի փոխարէն այն զիջումին, զոր Իտալիա ըրած էր հրաժարելով «ամէնէն աւելի նպաս-տաւորեալ ազգի» իրաւունքէն: Ըստ այս համաձայնագրին՝ իրաւունք կը տրուէր որ Թունուզ ներգաղթող Իտա-լացիներու զաւակները միշտ մնան իտալացի, գոյութիւն ունեցող իտա-լական դպրոցները պահպանուէին, ա-զատ ասպարէզներու դուռները հաւա-սարապէս բաց ըլլան երկու ցեղերուն առջեւ եւ Իտալացիները ապրին զուտ իտալական շրջապատի մը ու մթնո-լորտի մը մէջ:

Այս կացութիւնը վրդովիչ էր Ֆը-րանսացիներուն համար, որոնք յետա-դային զգացին այդ: Ստեղծուած էր տեսակ մը արտահողային առանձնա-շնորհեալ վիճակ, որ ոչ մէկ տեղ գո-յութիւն ունէր, բացի արեւելեան քա-նի մը երկիրներէ (քափիթիւլասիոննե-րուն նման կացութիւն մը): Այս վի-ճակը ոչ միայն կը խանգարէր Թու-նուզի ներքին միութիւնը, այլ բնիկ-ներու շահերուն ալ դէմ էր:

Եւ փաշականութեան երեւան գալէն ետք Թունուզ գաղթող Իտալացիները իրենց հետ կը բերէին իտալացի մնա-լու վճռականութիւնը: Ֆրանսա մը-տածեց հակազդել ասոր՝ «ձուլման» քաղաքականութեամբ եւ հողային տուրքեր դրաւ անոնց վրայ, որոնք կը մերժէին ընդունիլ ֆրանսական քա-ղաքացիութիւնը, ճիշդ ինչպէս Իտա-լացիները կ'ընեն Թիրոլի մէջ, ինչ որ թշնամական տրամադրութիւններ բա-ւեղծեց երկուստեք:

1934ի վերջերը Մուսոլինի մօտեցաւ Ֆրանսայի՝ նոր դաշնագիր մը կնքե-լու: Ան այսպէսով կ'ուզէր Ֆրանսա-յի բարեկամութիւնը ապահովել, ո-րովհետեւ վճռած էր Եթովպիոյ վրայ արշաւել: Եւ լայն զիջումներ ըրաւ Ֆրանսայի, յուսալով որ անոր չէզո-քութիւնը կ'ապահովէ դէթ, եթէ նոյնիսկ հաւանութիւնը չի կրնայ շա-հիլ, իր Եթովպական արշաւանքին համար:

Պ. Լավալ, որ 1935 Յունուար 7ին կնքեց դաշնագիրը, կրցա՞ւ ըմբռնել սակայն լրիւ կերպով թէ ո՛չ՝ մութ է տակաւին: Բայց իրողութիւնը այն է, որ սակարկութեան մէջ ան չահեցաւ ինչքան որ կրնար, որովհետեւ ըն-դունեցաւ որ մինչեւ 1865 Թուակա-նը Թունուզի մէջ ծնող Իտալացիները մնան իտալացի, բայց այդ Թուակա-նէն ետք ծնողները նկատուէին ֆրան-սացի եւ ենթարկուէին զինուորական ծառայութեան: Իսկ 1845 — 1865ին ծնողները 20 տարեկան ըլլալուն պէտք կրնային դիմել Ֆրանսացի դառ-նալու համար: Նաեւ՝ 1955էն սկսեալ բոլոր իտալական դպրոցները պէտք է նկատուէին անհատական հաստատու-թիւններ եւ ենթարկուէին ֆրանսական կրթական օրէնքներուն:

Ֆրանսացիներու չահած այս զի-ջումները շատ աւելի արժէքաւոր էին քան այն 114,000 քառ. քիլոմեթր Նապատային հողամասը, զոր ... որ միանայ Լիբիոյ, Էրիթրէայի ... ֆրանսական Սոմալիի միջեւ սահմանի թեթեւ սրբագրութիւնը եւ Ադիս Ա-պէպա - Ճիպութիի երկաթուղային չահաբաժիններու 20 տոկոսը:

Այժմ Հռոմ պաշտօնապէս չեղեալ հռչակած է Հռոմի համաձայնագիրը եւ կը պահանջէ որ Իտալիոյ տրուած խոստումները գործադրուին՝ 1915ի դաշինքին:

Տակաւին խիստ դժուար է ճշդել, թէ Հռոմի համաձայնագրին ... մասերը իրապէս գործադրուած ... ցարդ:

Երկու կողմերէն մէկուն ըրած ... տարարութիւնները այս մասին կը ժխտուին միւսին կողմէ: Բայց իրա-կութիւն է որ երկաթուղային չահա-բաժինները յանձնուած են եւ ֆրան-սական Սոմալիէն նեղ շերտ մը գրա-ւուած է Իտալացիներու կողմէ:

Իտալիա անմիջական գործադրու-թեան պարտաւորութեանց տակ դրուած չէր, որով ան ոչինչ կորսնցուցած է ... ալ, այլ ինչ որ ստացաւ շահ է, ... ցի միայն որ իր դաշնագրային խոստ-ումները ... դրժեց:

Վերջին երկու տարիներու ընթաց-քին Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ ձգտումը փարատելու ամէն փորձ ... ճիգ ապարդիւն անցան: Բայց Թու-նուզի անունը երբեք չէր լսուեր մին-չեւ այն օրը, անցեալ նոյեմբեր 30ին, երբ իտալական խորհրդարանին մէջ ցուցարար կերպով այդպիսի աղաղակ փրթաւ:

Վերջին հաշուով՝ ռազմագիտական նկատումն է որ տուն պիտի տայ ֆը-րանսական քաղաքականութեան Թու-նուզի մասին: Այս տեսակէտէն՝ Թու-նուզի Լիբիական սահմանը ապահով դարձուած է արշաւանքի մը դէմ: Բայց եթէ Իտալացիները Թունուզ մէջ ըլլան, այն ատեն Ալժերիոյ պաշտպանութիւնը անսահմանօրէն պիտի դժուարանայ:

Ֆրանսայի դիրքը Միջերկրականի մէջ կը պարտադրէ, որ Պիզերթի նաւակայանը Ֆրանսացիներուն ձեռ-քը մնայ, ոչ թէ Իտալացիներուն ... նի: Այսպէս կը պահանջէ նաեւ ... լիական շահը:

Բայց խաղաղ լուծումի հնարաւո-րութիւններ կան, բարեբախտաբար:

Քարտէսին վրայ ակնարկ մը ... պիտի տայ, թէ բնութիւնը բաժնած Միջերկրականը երկու աւազանի (Իտալացիներու այժմ յեղյեղ... «mare nostrum» — մեր ծովը — մի-կողմանի չափազանցութիւն մըն է: Ուստի՝ Թունուզի հարցը նախ եւ ... ռազմագիտական հարց մըն է:

Գալով Թունուզի իտալացի բնակ-չութեան իրաւական դրութեան, ... տեղական խնդիր մըն է եւ իրաւա-հութեամբ դժուար չէ լուծել: Որով-հետեւ, վերջապէս ի՞նչ տեսակէտ ... անթոյլատրելի է որ ֆրանսական հո-ղամասի մէջ չապրին հարիւր հազար ... բաւոր բարգաւաճ Իտալացիներ, ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (16)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Օ՜, ծանր, շատ ծանր խնդիր է, քոյր-Սեդա. կրկնապատիկ շնորհա-պարտ կը մնայի, եթէ յետ առնէիր խնդիրդ:

— Ո՛չ, կամ այդ խնդիրը, կամ ո-չինչ, Թախանձանօք պնդեցի ես:

«Իշխանը գլուխը շարժեց եւ ժըպ-տալով ասաց.

— Այդ գաղտնիքը ես չեմ յայտնել նոյնիսկ իմ ամուսնուն, Գոհար իշ-խանուհուն: Ների՛ր ինձ, քոյր-Սեդա, դու պատուական կին ես. բայց ես կ'ասեմ, որ առհասարակ վախենում եմ գաղտնիքներ յայտնել կանանց:

— Ա՜խ, իշխան, այդ հին նախա-պաշարմունք է, որ շարունակ ժառան-գութիւն է մնում հօրից որդուն, ա-սացի ես. կանայք իսկապէս աւելի գաղտնապահ են քան տղամարդիկ:

«Իշխանը ծիծաղեց:

— Դու այդպէս չե՞ս ընդունում, հարցրի ես նրան:

— Մենք այնպէս մտերմացել ենք, քոյր-Սեդա, որ ես ազատ կարող եմ իմ մի քանի կարծիքները յայտնել քեզ,— ասաց իշխանը ժպտալով.— կանայք պինդ պահում են միմիայն ի-րանց սիրային գաղտնիքները, իսկ մը-նացեալի համար նրանց բերանը դուռ չունի:

«Ես ծիծաղեցի, որովհետեւ համա-ձայն էի իշխանի հետ, բայց միեւնոյն ժամանակ աւելացրի.

— Կ'ապացուցանեմ քեզ, իշխան, որ մինչեւ այսօր ճանչցածդ ոչ մի կնոջ չեմ նմանում ես:

— Բոլոր ինձ պատահած կանայք այդպէս են խօսել իրանց մասին, նկա-տեց իշխանը շարունակ ծիծաղելով. նրանցից ոչ մէկը չկկամեցել նմանուել իր ... եւ իմ կեանքում դեռ չեմ պատահել մի կնոջ, որ տարբեր լինէր միւսից որեւէ մի բանով: Միակ տարբերութիւնը եղել է այն, որ ամէ-նից լաւագոյնը՝ հէնց ամէնից թոյլն է եղել:

— Դու այդպէս խիստ ես խօսում, որպէսզի ես վշտանամ եւ յետ առնեմ խնդիրս, ասացի իշխանին. բայց ես չեմ վշտանում, այլ եւ իրաւունք եմ տալիս քեզ ճշմարտութիւնը խօսելու եւ միեւնոյն ժամանակ պնդում եմ՝ որ ես իմ օրինակով կ'ապացուցանեմ, թէ կան աշխարհում կանայք, որոնց վրայ կարելի է վստահիլ:

— Ես սպասում էի քո այդ խօսս-ման, քոյր-Սեդա, որ խնդիրդ կատա-րեմ եւ պարտքից ազատուեմ, ասաց իշխանը լրջութեամբ, այժմ կը հա-ղորդեմ քեզ այն գաղտնիքը, որ յայտ-նի է միայն ինձ, իբր Արքայորդու մտերմին ու նիզակակցին եւ յուսով եմ որ այդ գաղտնիքը քո սրտի մէջ էլ կը մեռնի:

— Անշուշտ, յարեցի ես:

— Արքայորդին չի կարող ամուսնա-նալ իշխան Սեւադայի դստեր հետ այն պարզ պատճառով, որ նա սիրում է ուրիշին, որին եւ նուիրուած է հոգով ու սրտով, ասաց իշխանը գրեթէ շըշ-նջալով:

— Ո՞ւմ, մայր-Սեդա, ո՞ւմ. Ցլիկ-Ամրամի կնոջը, այնպէս չէ՞. ասա՛, շուտ. այնպէս չասա՞ց իշխանը... տե-ղից վեր թռչելով եւ կարծես թէ շըն-չասպառ բացագանչեց Թագուհին:

— Իսկոյն, սիրելի, իսկոյն. մի՛ ըշ-տապիր, մի՛ վրդովուիր. այդպիսով եղածից ոչինչ չես փոխել, այլ միայն քեզ կը տանջես:

— Ա՜խ, Սեդա, համբերութիւնս սպառում ես. ասա՛, ի՞նչ ես ծանրա-ցնում:

— Ասում եմ էլի՛:

—Ուրեմն Ցլիկ Ամրամի կնոջը, այն-պէս չէ՞:

— Ո՛չ:

— Հապա՞:

— Ցլիկ - Ամրամն այն ժամանակ մինչեւ անգամ ամուսնացած չէր:

— Ո՞ւմն էր սիրում ուրեմն:

— Սեւորդիների Նահապետ Գէորգ իշխանի դստերը:

— Գէորգ իշխանի՞. այն որ իւր Ար-ուես եղբօր հետ միասին Ափշինի ներքինապետից Փայտակարանում նահատակուեցա՞ւ:

— Այո՛, Թագուհի:

— Էհ, այդ միեւնոյն անձն է: Գէ-որգ նահապետի դուստրը, որ մի օր Արքայորդու հարսնացուն էր, այսօր արդէն Ցլիկ - Ամրամի կինն է...

— Այո՛, այդպէս է...

— Եւ իմ Թագաւոր ամուսնոյ սի-րուհին...

— Կամաց, սիրելի Թագուհի, մեզ կարող են լսել: Նաժիշտները շատ ան-գամ լրտեսում են:

— Ա՜խ, Սեդա, այսուհետեւ այլ-եւս ի՛նչ զգուշութիւն... իմ վիշտը ուրեմն յայտնի է ամէնքին...

— Դեռ ո՛չ, Թագուհի... դեռ...

— Լա՛ւ, պատմի՛ր, յետոյ ի՞նչ ա-սաց իշխանը:

— Այն ասաց որ Արքայորդին սի-րում էր այդ աղջկան:

— Այդ իմացայ: Բայց յետոյ չհար-ցրի՞ր թէ ի՞նչպէս է սկսուել այդ չարաբաստիկ սէրը:

— Ինչպէս չէ, հարցրի եւ նա հե-տեւեալն ասաց.

«Գէորգ Նահապետի մահուանից ա-ռաջ Աշոտ Արքայորդին դեռ պատանդ էր Ափշինի մօտ: Նոյն այն Ներքինա-պետը, որ Սեւորդեաց նահապետին սպանեց, մտերիմ բարեկամ էր Սըմ-բատ Թագաւորին: Վերջինս երբ Նա-հապետի մահուան լուրը լսեց, մեղա-դրական գրեց Ներքինապետին՝ այն-պիսի անմեղ մարդը սպանելուն հա-մար: Ներքինապետը որպէսզի Թագա-ւորի սիրտն առնէ, Ատրպատա... վերադառնալուն պէս, Ափշինից ծա-ծուկ, ազատեց Աշոտ Արքայորդուն ... մի քանի իշխանազն հայ կանանց ... ուղարկեց Սմբատին: Թագաւոր... հարկէ շնորհակալ եղաւ Ներքինապ... ին: Իսկ Աշոտ Արքայորդուն անմ... ջապէս ուղարկեց Ուտիք Սեւորդ... ազաւոր իշխանուհուն մխիթարել... Այստեղ ահա երիտասարդ Աշ... տեսնում է Սեւորդեաց գեղանի օ-րիորդին եւ վրան սիրահարւում:

— Եւ հաստատապէ՞ս սիրահար... ւում:

— Այո՛, եւ իբր ապացոյց՝ Մար... պետունի իշխանը յիշում է մի դէպք որ արժանի է ուշադրութեան:

— Այսի՞նքն:

— Երբ Յուսուփի հրամանով բռն... ւոր Գագիկ Արծրունին իւր եւ Հագ... րացի զօրքերով ընկնում է Սմբ... Թագաւորի ետեւից նրան բռնելու կ... սպանելու համար, Սմբատ Թագաւ... իւր զօրքերը տալիս է Մուշեղ եւ Ա... շոտ որդիների ձեռքը եւ ուղարկ... նրանց Գագիկի դէմ: Երկու եղբայր... ները հանդիպելով բռնաւորին, սկ... բում զօրաւոր ջարդ են տալիս Հագ... րացի զօրքերին:

(Տար.)

Պիոս ԺԱ. պապին

ԳԼԽԱՒՈՐ ԳՈՐԾԵՐԸ

Պիոս ԺԱ. Պապին մեծագոյն գոր-ծերէն մին եղաւ 1929ին Իտալիոյ հետ կնքել Լաթերանի դաշնագիրը եւ վերջ տալ Պապերու կամաւոր «բանտարկութեան» (Վատիկանի մէջ), որ տեւեց 60 տարի:

Իտալիոյ եւ Վատիկանի միջեւ վէճը շատ սուր կերպով շարունակուեցաւ այն օրէն, երբ անկախ Իտալիան 1870ին գրաւեց Վատիկանը: Պիոս Թ. Պապը, երբ օծուեցաւ, երեւցաւ ժո-ղովուրդին Ս. Պետրոսի պատշգամէն, օրհնեց հանդիսական բազմութիւնը եւ յայտարարեց, թէ իր նշանաբանն է «խաղաղութիւնը»:

Ամբողջ 50 տարի ո եւ է Պապ չհա-մարձակեցաւ Վատիկանէն դուրս ոտք դնել, այլ մնաց «բանտարկեալ»: 1929ի դաշինքով էր որ Վատիկան ճանչցուեցաւ իբր պետութիւն:

Վախճանեալ Պապը փոքր հասակէն առանձին սէր մը ցոյց տուած է մար-զանքի հանդէպ, եւ բարեփոխած է Վատիկանը պզտլապէս: Առաջին Պա-պն է, որ թոյլ տուած է որ զինք ցոյց տան շարժանկարի վրայ, ինչպէս նաեւ խօսած է ձայնասփիւռով, հաս-տատուած Վատիկանի մէջ: Պապը վերանորոգել տուած է Վատիկանի հեռախօսի ցանցը եւ այնտեղ ապրող 500 հոգիի համար հաստատել տուած է 800 հեռախօսի գործիքներ: Իր սե-ղանի վրայի հեռախօսը զուտ ոսկիէ շինուած էր: Շինել տուած է նաեւ վերելակներ եւ հրամայած է որ հին ձիակառքերու տեղ այսուհետեւ գոր-ծածուին ինքնաշարժներ:

Լաթերանի դաշնագիրը իրեն հնա-րաւորութիւն տուաւ, որ Վատիկան ունենայ սեփական դրամ, նամակա-դրոշմ, առանձին պահակազօրք, բանտ, նամակատուն եւ հեռասփիւ-ռային կայան:

Պապը ծնած էր 1857 մայիս 31ին, Միլանի մօտակայ գիւղի մը մէջ եւ իր աշխարհական անունն էր Տամիանոս Աքիլլէս Ռաթի: Կրօնական ասպարէ-զը որդեգրելէ ետք՝ եղաւ պապական նուիրակ եւ յետոյ Միլանի արքեպիս-կոպոս:

Մինչեւ մահը պահեց իր արթնամը-տութիւնը եւ կորովը: Գրած է աւելի քան երկվեցեակ մը ընդհանրական թուղթեր: Իրմէ առաջ ո եւ է Պապ այսքան բազմաթիւ կոնդակ գրած չէ: 1933 — 1934ին խօսեցաւ աւելի քան 200 ճառ մօտ 1,200,000 ուխտաւորնե-րու, որոնք Հռոմ այցելեցին: Պատե-րազմի վերջաւորութեան Վատիկանի մօտ կային 16 օտար պետական ներ-կայացուցիչներ, այժմ անոնց թիւը բարձրացած է 30ի:

Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ԸՆՏՐԵՆ ՊԱՊԸ ԵՒ Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԹԱՂԵՆ

«Թան» հետեւեալ տեղեկութիւննե-րը կուտայ.—

Պապը կ'ընտրուի Կարտինալներու ժողովին կողմէ, որ տեսակ մը եկե-ղեցական ծերակոյտ է: Սկիզբները, կ'ըսեն, ժողովուրդն էր որ կ'ընտրէր, կղերական եւ զինուորական դասա-կարգերուն հետ միասնաբար: Հետ-զհետէ ընտրութիւնը մենաշնորհ դար-ձաւ կղերականներուն ձեռքը, կղերա-կաններէն վերջ՝ կարտինալներուն ձեռքը:

Սակայն երբ քահանայապետութիւ-նը իր իշխանութիւնը տարածեց բազ-մաթիւ երկիրներու վրայ, Պապը ընտրելու իրաւունքը տրուեցաւ «ե-կեղեցւոյ իշխաններուն», կամ «եկե-ղեցւոյ լոյսերուն ու սիւներուն», ո-րոնք կուգային Հռոմ կը հաւաքուէին, յատկապէս ընտրութեան համար: Նի-կողայոս Բ. Պապն էր, որ, 1059ին, հիմը կը դնէր պապընտիր ժողովի կա-նոնադրութեան: Եւ սակայն այս կա-նոնադրութիւնն ալ անպատեհութիւն-ներ ունէր, վէճեր կը յարուցանէր եւ ընտրութիւնը կ'երկարէր, այդ պատ-ճառով Գրիգորիոս Ժ. Պապը մշակեց Փակարանի կանոնադրութիւնը, — պապընտիր կարտինալները իրենքզի-րենք կը բանտարկէին՝ կտրուելով աշխարհէն եւ արտաքին ազդեցու-թիւններէ:

Հակառակ պապընտիր ժողովին ցոյց տուած բծախնդրութեան եւ ա-ւանդամոլութեան, պապ ընտրուած են նաեւ երեխաներ, մինչեւ իսկ... վեց տարեկան: Կը պատմուի նոյնպէս որ պապ ընտրուած է կին մը, այդ պատճառով, սովորութիւն դարձած էր, կ'ըսեն, որ պապընտիր կարտի-նալներէն մէկը ոչ միայն աչքով, այլ եւ շօշափելիքով ճշդէր թէ էրիկ-մարդ է նորընտիր պապը:

Մահուան պարագային, պապին մարմինը կը լուան Ս. Պետրոսի ա-պաշխարահայրերը անուշահոտու-թիւններով, յետոյ կը զմռսեն ու կը հագուեցնեն սպիտակ պատմուճան, սպիտակ գուլպաներ, վարդագոյն մուճակ, կարմիր վտաւակ, մետաք-սեայ սպիտակ ուրար եւ գօտի: Այս-պէս կը դնեն դահաւորակի մը վրայ, ծիրանեգոյն կերպասով ծածկուած: Չորս հսկայ մոմեր կը վառեն չուր-ջը, ոտքերուն տակ կ'աղօթեն ապաշ-խարահայրերը: Ցուցադրկաւորութիւ-նը կը տեւէ ինը օր, վերջին օրը կար-տինալ մը կը կարդայ դամբանականը: Ու մարմինը կը դրուի դագաղի մը մէջ, ուր կը զետեղեն միաժամանակ կարմիր թաւիշէ երեք քսակներ, ո-րոնց մէջ՝ ոսկիէ, արծաթէ եւ անա-գապղինձէ չքանչաններ հանգուցեա-լին պատկերով:

ՆՈՐԱԳԻՒՏ ՄԵՔԵՆԱՅ ՄԸ, ՈՐ ՍՏԱԽՕՍՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԲՌՆԷ

Տոքթ. Ուիլեըմ Մարսթըն, ամերի-կացի, հնարած է մեքենայ մը, որ մարդու մտածումները ճշդիւ կ'ար-տաբերէ: Այս գիւտին պատճառով բո-լոր ոճրագործները եւ ստախօսները սարսափի պիտի մատնուին:

Տոքթ. Մարսթըն քանի մը օր ա-ռաջ ցուցադրեց այս մեքենան «Ամե-րիկեան կաճառ»ին առջեւ, ուր յայ-տարարեց, որ մեքենան պիտի գիտ-նայ, թէ

1) կին մը իր ամուսինը կը սիրէ՞ թէ ոչ, 2) կին մը ամուսնացած է իր ա-մուսնին հետ դրամի՞ թէ սիրոյ հա-մար, եւայլն:

Կը կարծեն, թէ մարդկային ուղեղի գաղտագողի մտածումները երեւան հանող այս մեքենան գործածական պիտի ըլլայ ոստիկանութեանց հա-մար:

կանոնք ապստամբութեան գրգռողներ Հէլլան, եւ անոնք սիրով պիտի յար-գեն եռագոյնը, վստահաբար: Իսկ ե-թէ դժգոհներ կան, կրնան մեկնիլ մօ-տակայ Լիբիա, որ դրացի է եւ ուր նախուած է փաշական երկինք մը:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պելկրատի «Փոլիթիքա» թերթին մէջ Ա. Շմաուի կուտայ իր խօսակ-ցութիւնները Թուրք երկու գրողնե-րու՝ Սատրի Էրթէմի եւ Եաշար Նա-պիի հետ, արդի Թուրք գրականու-թեան մասին:

Թուրք հանրապետութեան հռչա-կումէն վերջ, աշխարհիկ ազդեցու-թիւնը յաղթանակեց կրօնական ազդե-ցութեան՝ Թուրք գրականութեան մէջ, մինչ առաջ գրական ստեղծագործու-թիւնը կը դառնար գլխաւորաբար կը-նոջ շուրջ՝ փակուած քօղի տակ, հի-մա Թուրք գրականութիւնը շատ հա-րուստ է արդիական հարցերու եւ ըն-կերային կնճիռներու քննութեամբ:

Գիւղը Թուրք գրողի համար տակա-ւին բաւական հեռու է: Ասկէ 25—30 տարի առաջ քաղաքը իրբեւընկերային կնճիռ, գոյութիւն չունէր Թուրք գը-րողին գիտակցութեան մէջ: Սակայն այսօր քաղաքային բնակչութեան բո-լոր խաւերը կը մտնեն գրական ստեղ-ծագործութեան մէջ: Ու գրողի հե-տաքրքրութիւնը այլեւս բացառաբար կեդրոնացած չէ Պոլսոյ բարձր դա-սուն վրայ, ինչպէս երբեմն:

Այսօր կարելի չէ խօսիլ որոշ ընդ-հանուր ոճի մը մասին: Ամէնէն կա-րեւոր Թուրք գրողները գլխաւորաբար իրապաշտներ են, եւ Թուրք արդի գրականութեան մէջ վիպապաշտներու համար շատ տեղ չկայ: Պետութիւնը, որ գրական շրջան մը բացաւ տնտե-սական կեանքի, ճարտարարուեստի եւն., սոփեց որ Թուրք գրողը դառ-նայ իրապաշտութեան:

Շնորհիւ Թուրքիոյ կազմակերպա-կան գործին, շուտով մտաւորական-ներ պիտի հասնին փոքրիկ քաղաքնե-րու եւ Անատոլուի գիւղերուն մէջ: Այդ ատեն գիւղի եւ լայն զանգուած-ներու կեանքը նոյնպէս պիտի արտա-յայտուի գրականութեան մէջ: Ճիշդ է թէ այսօր ալ տակաւին պարբերա-կանները եւ գրքերը ամէնէն շատ Պոլ-սոյ մէջ լոյս կը տեսնեն, բայց անոնք այլեւս աւելի շատ կը զբաղին Անատո-լուի հարցերով եւ դէպքերով, որով-հետեւ ընթերցող զանգուածը կը գտ-նուի Անատոլուի մէջ:

Թուրք արդի գրականութիւնը իր ա-ւանդութիւնները հաստատելու ճամ-բուն վրայ կը գտնուի: Թուրք գիւղը տակաւին իր տեղը գրաւած չէ գրա-կանութեան մէջ: Չկան կարեւոր ըս-տեղծագործութիւններ գիւղական նիւթերով: Գրողները բաւարար չա-փով չեն ճանչնար գիւղը: Հազիւ վեր-ջերս, եւ այն ալ ամենանոր գրական սերունդի ներկայացուցիչները, կը փորձեն գիւղը մտցնել գրականու-թեան մէջ, գրելով փոքրիկ պատ-մուածքներ:

Թուրք թարգմանական գրականու-թիւնը հիմա կ'աճի եւ աւելի շատ կը կարդացուի քան ինքնուրոյն գրակա-նութիւնը, մանաւանդ որ թարգմա-նութիւնները կը գտնուին բարձր մա-կարդակի վրայ: Անցեալին մէջ թարգ-մանութիւններ չէին փնտռուեր, ո-րովհետեւ ամէնէն շատ կրթուած ըն-թերցողները զանոնք կը կարդային ի-րենց բնագրով, եւ այսօր ալ կը կար-դան նոյն ձեւով: Սակայն այսօր Թուրքիոյ մէջ արդէն գոյութիւն ու-նի ընթերցող հասարակութիւն մը, այդ պատճառով ալ թարգմանական գրականութիւնը կը փնտռուի:

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱՆԻԷՌ.— «Արամ» ենթակոմիտէն սարքած էր թատերական ներկայա-ցում մը որ տեղի ունեցաւ փետրուար 5ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ու-կէսին Անիէռի թաղապետական չքեղ սրահին մէջ, մասնակցութեամբ կա-րող ուժերու: Ներկայացուեցաւ «Ա-շուղ Ղարիպ» զուարթ օփէրէթը: Սրահը կանուխէն լեցուած եւ ամէն մարդ իր տեղը գրաւած էր: Շատերը ոտքի վրայ մնացին մինչեւ վերջ: Հանդիսականները թերահաւատ էին, որովհետեւ շատ մը ներկայացումներ լաւ տպաւորութիւն չէնձգած: Սակայն փարատեցաւ այս վախը, երբ առաջին վարագոյրը բացուեցաւ: Դերակա-տարներն էին «Աշուղ Ղարիպ» Մ. Աղնաւուրեան, «Սանամ»՝ Տիկին Քիւթնէրեան, «Խօջա-Սահակ»՝ Գըմ-րէթեան, «Գիժ-Մանուկ»՝ Տէրվիշ-եան, «Ղարիպին մայր»՝ Տիկին Աղ-նաւուրեան, «Ս. Սարգիս եւ երկրորդ Աշուղ»՝ Գրիգոր Վահան, «Արեգնազ» Օր. Վ. Մանուկեան, «Խօջա Մինաս»՝ Պ. Կարապետեան: Միայն վերջին եր-կուքը սկսնակներ էին:

Հանդիսականները ջերմ ծափերով գնահատեցին ներկայացումը: Իրա-պէս բոլոր դերակատարները արժանի էին գովասանքի: Հանդէսը վերջացաւ ուշ ատեն:

Կը սպասենք որ «Արամ» ենթակո-միտէն ուրիշ ներկայացումներ սարքէ յաջողութիւններով:

Արաքս

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԸ ՔԱԶԱՆԼԸՔԻ ՄԷՋ

Քազանլըք քաղաքը, որ կը գտնուի Պուլկարիոյ կեդրոնը, ունի շատ գե-ղեցիկ դիրք մը եւ իր լեռներով կը յի-շեցնէ Հայաստանը:

Այս լեռնային շրջանին մէջ էր որ Պուլկարիոյ ազատագրութեան վեթե-րանները հնչեցուցին յեղափոխական պայքարի փողը:

Այս քաղաքին մէջ կան 20—22 ըն-տանիք Հայեր, որոնք եկած են Թրա-կիայէն եւ այլ շրջաններէ: Անոնք կը զբաղին մանր առեւտուրով եւ մաս մըն ալ արհեստաւոր են: Դժբախտա-բար, իրենց քանակի փոքրութեան պատճառով դպրոց եւ եկեղեցի չու-նին: Սակայն տօնական օրերուն եւ ուրիշ առիթներով Սթ. Զակորայի քահանան կ'այցելէ եւ հոգեւոր մխի-թարութիւն կուտայ այս փոքրիկ գա-ղութին:

Մեր հայրենակիցները բոլորն ալ գիտակից են իրենց ազգային պարտա-կանութեանց: Գոնէ մասամբ դպրոցի պակասը լրացնելու համար, կը ստա-նան հայերէն թերթեր: Այցելու մը պատելով սրճարանները, տեսած է որ հաւաքուած Հայերը բոլորն ալ հայե-րէն կը խօսին:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ, Ստեփան Զօր-եան: (Հայաստանի գրականութիւն հին ուղղագրութեամբ: Մատենաշար Թիւ 2): Փարիզ: 1939: Գին 7.50 Ֆր.: Դիմել Հրանտ Սամուէլ գրատուն, 51, Rue Mr. le Prince եւ Մ. Պարսամ-եան գրատուն, 46, Rue Richer, Paris:

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆԿԱ՞Խ ԹԷ ՉԷԶՈՔ

Պուքրէշի «Արազ»ը հետեւեալ խոր-հրդածութիւնները կ'ընէ այս խորա-գրով խմբագրականի մը մէջ (5 փե-տրուար).

— «Ատենէ մը ի վեր մեր երիտա-սարդ տղաքը ամբարտաւան կեցուածք մը ունին: Ճիշդ է՝ ճղճիմ է անոնց թիւը, եւ աւելի ճղճիմ՝ անոնց ազդե-ցութիւնը իրենց տարեկիցներուն վը-րայ: Բայց անոնք յաւակնութիւնը ու-նին սերունդի մը անունով ըսելու ի-րենց մեծխօսիկ յայտարարութիւննե-րը, եւ սերունդի մը անունով սխալ-ներ նետելու իրենցմէ տարէց սերուն-դին վրայ:

Բայց ինչ որ ամէնէն ծիծաղելին է այդ ճամարտակութեանց մէջ՝ այս քանի մը տղոց յաւակնոտ քրթմնջիւ-նըն է տարէցներուն հասցէին, որոնք իբրեւ թէ պժգանք կ'առթեն նորափե-տուր այս վառեակներուն՝ իրենց չա-փէն աւելի կուսակցական գոյնին, ի-րարու հետ իրենց ունեցած տգեղ վէ-ճերուն ու կռիւներուն, ու նման մեղ-քերու համար, որոնցմէ իբրեւ թէ ծօթափուած կ'ուզեն մնալ նորերը, պահելով չէզոք դիծ Հայ ժողովուրդի ներքին յուզումներուն ու վէճերուն մէջ:

Ու չէզոք մնալու այս արտորանքն է որ մոլորութենէ մոլորութիւն կը մղէ զանոնք, նախ հեռու պահելով զանոնք կեանքի բուն հնոցէն ու հայ ժողովուրդի դատին հետ անմիջական առնչութենէ, ու յետոյ բարեխառն միութիւններու մէջ սպառելով իրենց բովանդակ երիտասարդութիւնը, միշտ այն ինքնախաբէութիւնը սնու-ցանելով սակայն թէ այդ կը փրկեն իրենք ալ:

Չէզոքութիւնը փառքի տիտղոս մըն է իրենց համար, ու անով կ'ուզեն պճնել իրենց վարած միութիւններն ալ՝ իբրեւ թէ բոլորին հաճելի դար-ձնելու համար զանոնք, մինչդեռ պարզապէս անտարբերութիւնն է որ կ'աճեցնեն անոնց շուրջը: Ոչ ներկայ Հայաստանին կուսակից են, ոչ ալ հայ ժողովուրդի ամբողջական ազա-տագրութեան: Աւելին. դէմ են հայ ժողովուրդի երկու թեւերուն ալ, ու իրենք զիրենք երկուքէն ալ բարձր կը դասեն: Թէ Երեւանի անունը կ'ար-տասանեն դողով, եւ թէ «Մեր Հայ-րենիք»էն կը սոսկան. երրորդ տեսա-կի հայրենասիրութիւն մը հնարած են իրենց համար, — չհաւնիլ աջին ու ձախին, ու պարծենալ իրենց չէզոքու-թեամբը:

Հոգեկան անկախութիւնը չէ իրենց դաւանած չէզոքութիւնը, ոչ ալ վէճե-րէ հեռու մնալու փափաք: Վէճե՞ր՝ իրենք ալ ունին, ու շատ աւելի գը-ձուձ տեսակը: Իրենցը՝ դիւրին աշ-խատանքներու վրայ իրենց երիտա-սարդութիւնը փճացնելու մոլորանքն է պարզապէս, որ պիտի ծերացնէ զի-րենք առանց հետք ձգել տալու: Անոնց հայրենիքը թուղթի վրայ է միայն, ու իրենց ամբողջ հայրենասիրութիւ-նը հիներուն դէմ մռլտուք ու ամուլ յաւակնութիւն: Եւ, այո, իրենցմէ ո-մանք կ'աշխատին այս կամ այն միու-թեան մէջ իբրեւ ժողովական, բայց առանց այդ աշխատանքը բերել հա-մադրելու հայ ժողովուրդի հաւաքա-կան ճիգին մէջ:

Գեղեցիկ է երբեմն հոգեկան անկա-խութիւն պահել՝ միեւնոյն դատին համար աշխատելով կողմնակի ճամ-բով. այս կամ այն միութիւնը անկախ պահել իր գործունէութեան մէջ՝ հա-սարակաց խէժալի մը ի սպաս դնելով սակայն անոր ճիգերը. բայց հոգեկան թշուառութիւն է մեկուսացած ապրիլ հայ ժողովուրդի մեծ տառապանքէն, ու բամբասանքով սպառել երիտասար-դութեան սրբազան կրակը»:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ՀԱՄԲՈՒԿ, 6 Փետր.— Պերլինէն 3 փետրուար, «Յառաջ»ի մէջ կարդացի թղթակցութիւն մը, անցեալ 22 յուն-ուար, իմ տուած երգահանդէսի մա-սին:

Նախ պէտք է ասել, որ «Կնոջ-պա-տուհաս» կոչուած նոր օփէրէթը եւ իր երգերը ոչ մի առնչութիւն ունին Համ-ճարեղ Կոմիտաս վարդապետի հետ:

Օփերէթի նիւթ առած եմ պատմա-կան «Ադամ Եւայի» սուրբերպատ-կերէն եւ բոլոր երգերը իմ համեստ յղացումի արդիւնքն են: Հայ գեղջկա-կան երգերը որոնք ես դասաւորած եմ փնջերգներու, կը պատկանին Կոմի-տաս վարդապետին, ինչ որ նմանա-պէս չէր յիշուած:

«Պաղ-աղբիւր» անունով երգ մեր յայտագրի մէջ բնաւ չէ եղած, իսկ գալով «Մի' լար», երգին, այդ իմ հե-ղինակութիւնը չէ, ինչպէս յիշուած էր, այլ մեծատաղանդ երաժշտագէտ Ռոմանոս Մելիքեանի գործը:

Իմ հեղինակած երգերն են «Շէկ տղայ» եւ «Մոռանալը» նոր երգեր: Չէր յիշուած նոյնպէս Գ. Սիւնիի, Վ. Սրուանձտեանցի, Դ. Ղազարեա-նի, Ս. Բարխուտարեանի գոհարներու անունները, այն երգերը որոնք հասա-րակութեան խնդրանքին վրայ կրկնու-թեան արժանացան:

Հայկ Արծիւ

ՆՄՈՅՇ ՄԸ ԱՇԽԱՐՀԻ ՏԱՐՕՐԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Մ. Նահանգներու մէջ Ուիլ Փիւր-վիս անունով մարդ մը կախաղանի դատապարտուած էր 45 տարի առաջ, ոճրագործութեան մը պատճառով: Երբ զինք կը դատէին, ան դատարա-նին առջեւ ըսած էր երդուեալ դատա-ւորներուն. «Ձեզմէ իւրաքանչիւրը ինձմէ առաջ պիտի մեռնի»: Այսպէս ալ եղաւ:

Երբ որոշեալ ժամուն բանտապետ Մաքկի զինք կախաղան առաջնորդեց եւ չուանը քաշեց, Փիւրվիս գետին ին-կաւ: Իշխանութիւնները զինք մեռած կարծեցին եւ արձանագրութիւն կազ-մեցին: Բայց մեռած չէր: Չուանը փր-ցած էր: Բանտապետը մերժեց երկ-րորդ անգամ կախել զինք, եւ յետոյ, երկարատեւ վէճերէ ետք, իր մա-հավճիռը փոխուեցաւ ցկեանս բան-տարկութեան: Փիւրվիս մեռաւ քանի մը օր առաջ: Զինքը դատապարտող երդուեալ դատաւորները բոլորն ալ մեռած են արդէն: Իսկ բանտապետը, 81 տարեկան, մահացու հիւանդ է:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւննե-րը գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Նոյն պահուն, քաղաքին պահակա-զօրքի հրամանատարը հեռաձայնեց, որ արեւմտեան ճակատի վիրաւորները քաղաքին մէջ լեցուած էին, ու Պաս-մաճիներն ալ կը յառաջանային:

Էնվէր փաշա կացութիւնը քննելէ յետոյ սա եզրակացութեան յանգեցաւ թէ բոլշեւիկեան ուժերը շուտով պար-տութեան պիտի մատնուէին, մանա-ւանդ որ քաղաքին մէջ մնացած պա-հեստի երկու հարիւր զինուորներէն ալ չպիտի կրնային օգտուիլ:

Կարմիր բանակը Արմղանտի հետ կապ հաստատած էր, ու հոն տեղե-կութիւն ունէին անցուդարձերէն, բայց մինչեւ որ Արմղանտէն ուժ ղըր-կուէր, բոլշեւիկները դաս մը պիտի առնէին Տէօշէմպէի առջեւ: Էնվէր փաշա իբրեւ սպայակոյտի սպայ՝ սա կարծիքը կը յայտնէր. «Բոլշեւիկները այս գործին մէջ պիտի կորսնցնեն, ո-րովհետեւ շատ յոգնեցան»:

Փետրուարի ցուրտ գիշեր մըն էր: Պասմաճիները աւելի շատցած էին Տէօշէմպէի շուրջը, ու շրջականներու գիւղացիներն ալ օգնութեան կը փու-թային: Ռուս լրտեսները բանակի հը-րամանատարին լուր կուտային այդ ի-րողութիւնը: Հրամանատարը կը ջը-ղայնանար, խորհելով որ պիտի ըս-տիպուէր անձնատուր ըլլալ մինչեւ ու-ժերուն ժամանումը:

Կէս գիշերէն յետոյ, Պասմաճիները, որոնց թիւը աւելցած էր նոր կամա-ւորներով, սկսան յարձակում գործել Տէօշէմպէի վրայ: Անձրեւը դադրած էր, ու ամպերը կը հեռանային: Պաս-մաճիները մինչեւ քաղաքին դռները յառաջացան: Սուինաւոր գիրկընդ-խառն կռիւ մը տեղի ունեցաւ, ու Ռուսերը սկսան ետ քաշուիլ:

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐԸ ԵՒ ՌՈՒՍԵՐՈՒՆ ՆԱՀԱՆՋԸ

Ռուսերը բաւական կորուստ ունե-ցած էին քանի մը ընդհարումներու մէջ: Կարմիր զինուորներուն հրամա-նատարը բոլորէն հեռանալով Տէօշէմ-պէ դացած էր: Քաղաքէն դուրս գըտ-նուող զինուորներն ալ տակաւ կը քաշ-ուէին: Կ'երեւար թէ ռուս հրամանա-տարը որոշում տուած էր քաղաքը պաշտպանելու: Սակայն, զանազան կողմերէ հասած լուրերու համաձայն, Ռուսերը կորուստներ կ'ունենային: Պասմաճիները անընդհատ կը յարձա-կէին: Կարմիր բանակը կը դիմադրէր, բայց իր ռազմանիւթն ալ հետզհետէ կը պակսէր: Սակայն Ռուսերը որոշած էին ամէն գնով պաշտպանել քաղաքը, առանց Պասմաճիներուն զիջանելու:

Գիշերային քանի մը յարձակումնե-րէ յետոյ, առտուն Տէօշէմպէի դռնե-րուն առջեւ հասնող Պասմաճիները ըս-տիպուած էին ետ քաշուիլ: Էնվէր փաշա չէր կրցած պէտք եղած ար-դիւնքը ձեռք բերել գիշերային յար-ձակումներով, թէեւ Պասմաճիները շատ լաւ շարժումներ կ'ընէին, ու ի-րենց առաջին յարձակումներով ալ վախցուցած էին ռուս հրամանատա-րը: Այս վերջինը հիմա կը խորհէր թէ ի՞նչ պիտի ընէր, եթէ Պասմաճիները ցերեկն ալ յարձակում գործէին: Ան կ'ուզէր բնաջինջ ընել Պասմաճիները բուն յարձակողականով մը, բայց ռազմանիւթը կը պակսէր: Ուստի ո-րոշեց հրամանատարը պաշտպանողա-կանի վրայ մնալ: Բայց ո՞րքան ատեն պիտի կրնար այդ դիրքին մէջ մնալ: Պասմաճիները կտրած էին թշնամիին հաղորդակցութիւնը երկրին միւս շըր-ջաններուն հետ: Ռուսերը կրցած էին միայն Սմրղանտ լուր ղրկել, օգնական ուժ ուղելու համար: Տրամադրելի զինուորներով ալ ռուս հրամանատա-րը չպիտի կրնար ամիսներով դիմա-նալ: Բոլորովին քաշուելու ատենն ալ չէր եկած տակաւին:

ԸՆԴՀԱՐՈՒՄԻ ՄԸ ԱՏԵՆ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ ԹԵԹԵՒՕՐԷՆ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԱԾ ԷՐ ԳՆԴԱԿՈՎ ՄԸ

Էնվէր փաշայի զինուորները շատ ճարպիկ, իրենց որսերուն հետ խաղա-ցող որսորդներու կը նմանէին: Փա-շան ալ ճկուն ու խորամանկ որսորդի դերը կը կատարէր, որսը ձեռք ան-ցընելու համար, շնորհիւ իր եռան-դուն ռազմիկներուն, որոնց նմանը չէր տեսած ռուս հրամանատարը եւ այդ պատճառով յուսահատութեան մատնուած էր ան:

Փաշային զինուորները նապաստակ-ներու պէս կը պահուըտէին լերան զառիթափին, բլուրին վրայ, ծառե-րու հովանիին տակ, մեծ քարերու ե-տին: Յետոյ, երեւան կ'ելլէին յան-կարծ, գետնէն բուսած կարծես: Շատ կը փափաքէին գիրկընդխառն կռիւներ ընել սուիններով: Իսկ կարմիր զին-ուորները կը խուսափէին այդ կռիւնե-րէն եւ պաշտպանողական դիրք կը բռնէին: Էնվէր փաշա իր նպատակին հասնելու վրայ էր:

Քաղաքին մէջ գտնուող Թուրքերը Ռուսերուն չէին օգներ: Բռնի եղած օգնութիւններէն ալ Ռուսերը օգուտ մը չէին տեսներ: Բոլշեւիկեան ուժե-րը շատ նուազած էին: Ամենօրեայ յարձակումները ա՛լ աւելի կը պակսե-ցնէին անոնց թիւը: Ռուս հրամանա-տարը մեծ մտահոգութեան մատնուած էր այդ յարձակումներուն պատճա-ռով: Վերջապէս հրամանատարը որո-շում տուած էր քաղաքէն հեռանալ ու արագօրէն նահանջել, այսինքն փախ-չիլ բառին բուն իմաստով: Սակայն, դժուար գործ մըն էր. որովհետեւ քաղաքին կացութեան մէջ առաջ եկած ամենափոքր փոփոխութիւն մը իսկոյն իմաց պիտի տրուէր Պասմաճիներուն:

Ռուս հրամանատարը նախ որոշեց քաղաքին հաղորդակցութիւնը դուր-սի հետ՝ բոլորովին կտրել: Քանի մը օրէ ի վեր, դուրսէն ոեւէ կարաւան քաղաք չէր գար: Քանի մը գիւղացի միայն քաղաքէն դուրս կ'ելլէին: Այդ-բանն ալ արգիլելու էր:

Անգամ մը եւս քննելէ յետոյ քաղա-քին կարգապահութիւնը, ռուս հրա-մանատարը համոզում գոյացուց թէ փախուստի դէպքը իսկոյն չպիտի տա-րածայնուէր: Ուստի նահանջի հրա-ման տուաւ: Ռուս հետեւակազօրքը եւ հեծելազօրքը սկսան քաղաքէն խոյս տալ:

Փետրուարի վերջին օրերն էին: Առ-տու մը, քաղաքին վրայ նորէն յարձա-կում ընող Պասմաճիները իմացան սա լուրը. «Կարմիր բանակը շատոնց նա-հանջած է»:

Պասմաճիները կէս գիշերէն յետոյ հասկցած էին որ քաղաքին մէջ շար-ժում մը կար, շուները շատ կը հա-չէին, եւ կարգ մը փոխադրութիւններ կ'ըլլային քաղաքին ներսը եւ դուրսը: Սակայն Պասմաճիները չէին յուսա-ցած որ թշնամին այդքան կարճ ատե-նի մը մէջ Տէօշէմպէէն խոյս պիտի տար:

(30)

(Շար.)

*** Հանրապետական կառավարութեան սպարապետը պաշտօնանկ ըրաւ 86 բարձրաստիճան սպաներ, անոնց տեղ նշանակելով մասնաւորապէս համայնավարներ: Անիշխանականները հեռացուած են :

մանները, որոնց մէկն է ընդհ. Ներումը :

Պաշտօնական ճանաչման շնորհիւ, Զօր. Ֆրանքօ պիտի կրնայ ետ առնել Ֆրանսայի մէջ պահուած սպանիական ոսկին եւ գեղարուեստական գանձերը: Յետոյ, վարկ չահիլ եւ նոյնիսկ փոխառութիւն մը կնքել անգլիական հրապարակին վրայ, Սպանիոյ վերակազմութեան համար:

*** Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը ժողով գումարեց երէկ, քննելու համար ճանաչման խնդիրը: Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ՝ հակառակ Անգլիոյ ճնշումին, Ֆրանսա չուզեր ստանձնել ճանաչման նախաձեռնութիւնը: Իբրեւ միջին ճամբայ, նորէն Սպանիա պիտի ղրկուի ծերակուտական Լէոն Պէրար, այս անգամ պաշտօնապէս, բանակցելու համար Զօր. Ֆրանքօյի հետ: Իր գլխաւոր պաշտօնը պիտի ըլլայ ապահովութիւն ստանալ թէ իտալացի կամաւորները արագօրէն պիտի պարպուին, երբ վերջանայ պատերազմը: Անոնց ներկայութիւնը վտանգաւոր կը համարուի Ֆրանսայի ապահովութեան համար, մանաւանդ այն պատճառով որ իտալ. մամուլը կը շարունակէ պահանջել Թունուզը, Քորսիքան եւ Նիսը: Եթէ Պ. Լէոն Պէրար յաջողի գոհացուցիչ երաշխիքներ ստանալ, հաւանական է որ դեսպան նշանակուի: Կը խօսուի նաեւ Զօր. Քատրուի մասին, որ մեծ համակրութիւն կը վայելէ ազգայնական Սպանիոյ մէջ :

Մինչ այս մինչ այն, կռիւները վերսկսած են արդէն: Զօր. Ֆրանքօյի զօրքը մաքրեց Քաթալոնիոյ մէկ անկիւնը, ուր կը կուէին 10,000 անիշխանականներ: Ասոնք ալ Ֆրանսա ընդունուեցան: Այժմ յարձակումը փոխադրուած է դէպի հարաւ, Վալենցիայի շրջանին մէջ: Ազգայնական նաւատորմն ալ կը մասնակցի գործողութեանց :

*** Մինչեւ հիմա Ֆրանսա ընդունուած են 350--370,000 Սպանիացիներ, որոնց 150,000ը զինուոր: Կեդրոնացման բանակատեղիներուն մէջ ըմբոստութիւն ծագած ըլլալով, զօրավար մը ղրկուեցաւ, քննութիւն կատարելու համար: Ընկերվարական եւ համայնավար թերթերը կը գանգատին թէ փախստականները խստութեանց կ'ենթարկուին, անօթի կը ձգուին, բռնի Սպանիա կը վերադարձուին եւն. :

Իտալիոյ պահանջներ Ֆրանսայէն

—— ∞ ——

Պերլինի քաղաքական շրջանակներու մէջ կը խօսուի, թէ իտալացի քաղաքագէտ մը Պերլին պիտի այցելէ այս ամսու վերջերը: Տակաւին ճշդուած չէ թէ այդ անձը կոմս Չիանօ՞ն պիտի ըլլայ թէ ուրիշ մը :

Այս այցելութեան նպատակն է գերման կառավարութեան յանձնել պատճէնը Իտալիոյ պահանջներուն՝ Ֆրանսայէն:

Պերլինի մէջ կը յուսան, թէ իտալեւֆրանսական վէճին մէջ Մեծն Բրիտանիա չէզոք դիրք պիտի բռնէ: Անոնք որ չեն հաւատար ասոր, կ'ըսեն թէ Իտալիա այնպիսի չափաւոր պահանջներ պիտի ներկայացնէ, որ չմղէ Անգլիան՝ կանգնելու Ֆրանսայի կողքին: Կ'ըսուի նաեւ թէ իտալական պահանջներու ծրագրին մէջ Թունուզի պէյին վիճակուած է կարեւոր դեր մը:

Ճափոնի պատասխանը Հայնանի մասին

—— ∞ ——

Ճափոնի արտաքին նախարարը պատասխանելով ֆրանսական դեսպանին ծանուցագրին, յայտարարեց թէ հողային դիտումներ չունին Հայնանի մասին եւ թէ կղզին գրաւած են պարզապէս իբրեւ հետեւանք զինուորական պահանջներու: Ճափոնական մամուլը այս առթիւ կը գրէ թէ այդպիսի հաւաստիքներ տրուած չեն եւ թէ Հայնան կը կազմէ «մեր ազգային պաշտպանութեան դուռը, ֆրանսական, անգլիական եւ ամերիկեան ստացուածքներուն դիմաց»:

Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ ալ չեն հաւատար Ճափոնի անկեղծութեան. եւ արդէն իսկ զրոյցներ կը շրջին թէ Ճափոն նաւակայանի պիտի վերածէ Հայնանը, մասնաւորապէս սուզանաւերու համար:

»»» · «««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՆԻ առեւտրական պատուիրակութիւնը, որ Մոսկուա գացած էր բանակցութիւններ վարելու համար, ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Պ. Միկոյեանի կողմէ:

ԹԻՐԱՆԱՅԻ մէջ (Ալպանիա) 15 հոգի 2 ամիսէն տասը տարի բանտարկութեանց դատապարտուեցան, իբրեւ բոլշեւիկներ :

ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ Աւստրալիա մեկնեցան 150 հրեայ երիտասարդ ճարտարագէտներ, երկրաչափներ ու ճամբաներու շինութեանց մասնագէտներ :

ՏԱՆՑԻԿԻ մէջ լեհական կառավարութիւնը ձերբակալեց քանի գերման նացիներ, որոնք քարոզութեամբ կը զբաղէին : Վարշաւայի գերման դեսպանը այս մասին տեսակցութիւն մը ունեցաւ արտաքին նախարար գնդ. Պէքի հետ:

ԱԹԷՆՔԻ եւ արուարձաններուն մէջ 200,000 նոր ծառեր պիտի տնկուին այս տարի: Այս գործը գլուխ պիտի հանուի հանրային հանգանակութեամբ եւ կամաւորներու ձրի աշխատանքով:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ մահուան դատապարտուեցան ութ հոգի, Սէմիփալաթինսքի մէջ, իբրեւ լրտես: Բոլորն ալ գնդակահարուեցան անմիջապէս :

ՀԱԿԱԲՈԼՇԵՒԻԿ ՈՒԽՏԸ յարձակողական եւ պաշտպանողական զինակցութեան մը վերածելու համար ծրագիր մը մշակուած է Ճափոնի մէջ: Այս առաջադրութեամբ միջազգային համաժողով մը պիտի գումարուի յառաջիկայ սեպտեմբերին :

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ կարեւոր ճառ մը պիտի խօսի, կ'ըսեն, կիրակի օր, Թուրինոյի մէջ: Իտալիոյ արտաքին նախարարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ անգլիական եւ ճափոնական դեսպաններուն հետ:

ՊԵԼԺԻՈՅ նոր դահլիճը չէ կազմուած տակաւին: Պ. Ժասփառ, որ ստանձնած էր կազմել զայն, հրաժարեցաւ վերջին պահուն, մեծ դժուարութեանց հանդիպած ըլլալով :

ԿԵՂԾ ԱՆՑԱԳԻՐՆԵՐՈՒ գրասենեակ մը երեւան հանուեցաւ Փարիզի մէջ: Գլխաւոր ամբաստանեալն է Ալպէռ Իւռի, որ իրաւագիտական գրասենեակ մը ունէր եւ գործէր մեղսակցութեամբ գերմանացի, լեհ եւ ռուս գործակալներու: Երբեմն ալ օտար աղջիկներ կ'ամուսնացնէին հարազատ Ֆրանսացիներու հետ, հպատակ դարձնելու համար: Սակագինն էր 5000 Ֆրանք: Ամուսնական արարողութեննէն անմիջապէս վերջը «այր եւ կին» կը բաժնուէին: Առաջին ձերբակալութիւնը կատարուեցաւ Նիսի մէջ:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ, 19 ՓԵՏՐ. ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

ՄՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, 8 Rue Danton, ՄԷԹՐՕ ՕՏԷՕՆ

Կը նախագահէ՝ Ընկ. ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ ԵՒ ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

Ծախսերու մասնակցութեան համար 3 ֆրանք:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊի «Արամ» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը՝ 17 Փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկ. ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները՝ 16 Փետր., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը ճիշդ 8ին, «Սիամանթօ» Ակումբը: Անդամատոմսերը միասին բերել:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆՈՐ ՑԱՄԻ պատանիներու ժողովը տեղի պիտի ունենայ 15 փետր., Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին, կը խօսի Ընկ. ՍՏ. ՄԻԼՏՈՆԵԱՆ:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ Պատ. խումբերու ժողովը՝ 15 փետր., Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին սովորական տեղը: Կը խօսի՝ Ընկ. ԳՐ. ՓԻԼԻԿԵԱՆ:

ՄԱՐՍԷՅԼ ՔԱՂԱՔԻ Բ լոր պատանիներու ժողովը՝ 15 փետր., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ, կը խօսի Ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ:

ՍԷՆ-Թ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Գ. մր. Բերիէ) պատանիներու ժողովը՝ 19 փետր. կիրակի կէսօրէ ետք, ժամը 4ին, ընկ. Մարկոսեանի բնակարանին մէջ, կը խօսի՝ Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ:

ՍԷՆ ԺԷՌՕՄի պատանիներու ժողովը՝ 15 փետր., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, սովորական տեղը, կը խօսի՝ Ընկ. Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ:

Թ Է Ց Ա Ս Ե Ղ Ա Ն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Ի ՊԱՏԻՒ Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆԻ, ԻՐ ՄԵԿՆՈՒՄԻՆ ԱՌԹԻՒ

15 Փետրուար, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին

8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ:

Հրաժեշտի խօսք Պ. ՎՐԱՑԵԱՆԻ կողմէ:

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

26 Փետրուար, կիրակի, ժամը 3ին,

Անկէն, **Cascade du Lac**ի սրահին մէջ, լճին քով:

Տեղի պիտի ունենան՝ սիրուն պատկեր մը, զաւեշտ մը, երգեր եւ արտասանութիւններ: Մեծերու համար մուտք 3 ֆր.:

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ

Կազմակերպուած Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան կողմէ, բանաստեղծ Յովհ. Թումանեանի, մահուան տասնըհինգամեակին առթիւ, 16 փետրուար Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 21ին, Միութեան կեդրոնը՝ 8 րիւ Պօսիւէ, Փարիզ:

Կը խօսին՝ Պ. Արշակ Չօպանեան, նիւթ ունենալով «Յովհ. Թումանեան, իր գրական գործը»: Տօքթ. Հրաչ Զարդարեան, «Յովհ. Թումանեան, Կեանքը եւ Մարդը»:

Արտասանութիւն եւ երգ, իր հեղինակութիւններէն:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ ԱՌԹԻՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹ. ԿՈՂՄԷ

19 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5էն 12 «Շահրիկեան» սրահը, 5 Rue de l'Eclipse

Կը նախագահէ՝ Պ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱՅԱԳՈՐԾԵԱՆ

Կը խօսի՝ Պ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱԼՃԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին.— Նուագ թառով՝ ԶՕՐՊԱՃԵԱՆ եղբայրներու կողմէ: Արտասանութիւն՝ Օրիորդներ Ռօզա Եղիշէեան եւ Իվօ Աճէմեան: Մէջընդ մէջ պիտի նուագէ «Ալգաղ»ի բարձրախօսը նոր հրապարակ ելած տեսգերով՝ հայկական ընտիր եղանակներ:

Հայկական, կովկասեան եւ եւրոպական պարեր, գեղջկական զուարճալի շուրջպար: Պիտի ցուցադրուին խիստ հետաքրքրաշարժ ֆիլմեր: Դաշնակի վրայ պիտի նուագէ Օր. Լուիզ Հացագործեան:

Մուտք 4 ֆրանք

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Վահան Սպէնչեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Արամ Սպէնչեան եւ զաւակունք իրենց շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ազգականներու, Կրընոպլի եւ Լանսէյի Հ. Յ. Դ. Ենթակոմիտէներուն եւ Ֆ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղերուն, եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր կամ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի մօր եւ մեծ մօր՝

Տիկին ՎԵՐԺԻՆ ՍՊԵՆՉԵԱՆի

դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ԵՐԿՈՒ ՋԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ իրարու զարնուեցան Իսթրի մօտ: Չորս հոգի մեռան, երկու հոգի վիրաւորուեցան:

115 ՆՈՐ ՕԴԱՆԱՒԵՐ ապսպրուեցան Ամերիկա, փութացնելու համար Ֆրանսայի սպառազինութիւնները: Կ'ըսուի թէ մինչեւ հազարի պիտի հասնի ամբողջ ապսպրանքը :

ԶՕՐ. ՎԷԿԱՆ, որ Եգիպտոս գացած էր, Պէյրութ իջաւ օդանաւով: Երեք օր հիւր պիտի մնայ մարզպանին, այցելելով նաեւ Մարոնիներու պատրիարքին :

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ պիտի գումարուի փետր. 20ին, Պուքրէշի մէջ: Օրակարգի գլխաւոր խնդիրներն են դաշինքին վերանորոգումը, միջազգային կացութեան քննութիւնը՝ Միւնիխի համաձայնութեննէն վերջը, Պուլկարիոյ հողային պահանջները եւն. :

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameme — PARIS (13)

ՀԱՅՐԵՆԻՔ ամսագրի 15ամեակին առթիւ մասնաւոր կարգադրութիւն մը եղած էր անցեալ տարուան համար, «Յառաջ»ի հետ (զեղչեալ բաժնեգին): Այդ պայմանաժամը լրացած ըլլալով, կը յանձնարարենք բաժանորդներուն դիմել ուղղակի «Հայրենիք»ի վարչութեան :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— ՍԱՀԱԿ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ Իզմիրի Աղսէր քաղաքէն, կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Խաչատուր Խաչատուրեան, հօր անունը՝ Աբրահամ, մօր անունը՝ Անուխ, քրոջ անունը՝ Փերուզիկ : 1922ին քէմալական շարժումին իրար կորսնցուցած են : Կը խնդրուի հասցէն գիտցողներէն իմացնել իր եղբօրը՝ Sahak Hatchadourian, 9 Docteur Colmette, St. Martin de Hérès, Grenoble (Isère) France :

— Քէսապի գերմանական որբանոցէն դուրս ձգուած Ճեպէնցի Ներսէս Հալաճեան, հօր անունը՝ Գրիգոր, մօր անունը՝ Մառի, կը փնտռէ իր հօրեղբայրը՝ Կարուճ Հալաճեան որ վեց տարի առաջ Ֆրանսայէն նամակով դիմած էր որբանոցի տնօրէնութեան, գինքը փոխադրելու իր մօտ: Տնօրէնութիւնը չէ թոյլատրած իր մեկնումը, իր տարիքը փոքր ըլլալով: Իր հօրեղբօր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Պ. Միհրան Թուրիկեանի, Hôtel Lux, Rue Alenby, Beyrouth (Gr. Liban) :

ԺՈՂՈՎ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Անկէնի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 15 փետրուար Չորեքշաբթի գիշեր, ժամը 8.30ին, Café des Sportsի մէջ, խիստ կարեւոր օրակարգ: Անդամներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Անդամատոմսերը միասին բերել: Մասնաւոր հրաւէր չպիտի ղրկուի :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Խանոյեան իրենց խորին կսկիծով ցաւակցութիւն կը յայտնեն Այրի Տիկին Ե. Հայրապետեանի, Անդրանիկ եւ Միսաք (Ամերիկա) Հայրապետեաններու եւ իրենց պարագաներուն հայրենակից ՍԵՂ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի մահուան առթիւ:

Մարսէյլ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 16 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
JEUDI 16 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3966

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ԱՋԽԱՆՇԱՆ ՄԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Նորէն չարաշուք հով մը կը փչէ Պոլսոյ վրայ, ոչ-Թուրք փոքրամասնութեանց գլխուն, դառնալով բուն իսկ Թուրք մամուլին հրատարակութիւններէն։

Տարագրութեան զրոյցներու մասին չենք խօսիր, չունենալով որեւէ ստոյգ տեղեկութիւն, բայց ի նոր վարչապետին ծանօթ յայտարարութենէն, այնքան չարաշուք՝ իր չոր ու ցամաք ոճով.

— «Եթէ հարկ ըլլայ տարագրել Եահուտին, Հայը եւ Յոյնը, օրինագիծ մը կը յանձնուի խորհրդարանին եւ խորհրդարանը որոշում կուտայ։ Ատոր ալ հարկ չկայ։ Եթէ ըսենք, գիտակցաբար կ'ըսենք, եւ ատիկա կ'ըսէ պետական իշխանութիւնը»։

Անշո՛ւշտ «ատոր ալ հարկ չկայ», քանի որ Թրքական կառավարութիւնը չատոնց մշակած է օրէնք մը — ոչ թէ օրինագիծ — ի հարկին տեղահանութիւններ կատարելու համար, ինչպէս եղաւ 1915ին, եւ, նոյն ինքն քէմալական իշխանութեան օրով, քրտական ապստամբութեան շրջանին։

Արդ, եթէ Պոլսոյ տարագրութեան խնդիրը զրոյց է առ այժմ, աւելի վաւերական փաստեր չեն պակսիր, ապացուցանելու համար թէ նորէն սեւ հեռանկարի մը առջեւ կը գտնուին ոչ-Թուրք փոքրամասնութիւնները, — միշտ աչքի փուշ, հակառակ իրենց ուժասպառ վիճակին։

Վաղը պիտի կարդաք երկու գրութիւններ, արտատպուած՝ «Ճիւմհուրիյէթ»էն, եւ ծանօթ գրագէտ-հրապարակագրի մը ստորագրութեամբ։

Փէյամի Սէֆա կը կոչուի այդ հրապարակագիրը, որ վերջերս ուշագրաւ յօդուածաշարք մը հրատարակեց, Թուրք ազգային շարժման մասին։

Յօդուածագիրը ուրիշ առթիւ ալ յիշեցուցած է թէ «Եահուտին, Հայը եւ Յոյնը» պարտաւոր են Թուրքերէն խօսիլ ամէն տեղ, որպէսզի արդարացնեն իրենց «Թուրք հայրենակից»ի կոչումը։

Բայց այս անգամ ուղղակի ծրագիր մըն է որ մէջտեղ կը դնէ Փէյամի Սէֆա, երկու յօդուածներով։ Ան պարզապէս կը պահանջէ մէկդի դնել մայրենի լեզուն, եւ ոչ միայն Թուրքերէն խօսիլ, այլ եւ Թուրքերէն գրել։

Հատուած մը՝ իր առաջին գրութենէն (31 յունուար).

— «Ազգային միութիւնը կը հալեցնէ նաեւ ազգի կազմին խառնուած փոքրամասնութեանց ցեղային ու լեզուական տարբերութիւնները։ Թուրք է այն յոյն եւ հայ հայրենակիցը, որ բարքի եւ սովորութեան տեսակէտով տարբերութիւն չունի ինձմէ եւ ինծի չափ թուրքերէն կը խօսի։ Բայց ամբողջ խնդիրը կը վերաբերի այն ընդդիմութեան, զոր կը ցուցնեն այդ տարբերութիւնները։ Երկրին մէջ մեծ յուզում առաջ բերած են փոքրամասնութիւնները, որոնք չեն ուզեր թուրքերէն խօսիլ, թուրքերէն կարդալ, ինչպէս նաեւ հարազատ Թուրքեր աշխատցնել իրենց առեւտրական հաստատութեանց մէջ։ Որովհետեւ կը գտնուինք առջեւը ընդդիմութեան մը, որ առաջ կուգայ հիմնական ու ազգային պայմաններու բռնաբարումէն։ Տարիներ եւ այս ընթացքով դարեր պէտք են, մշակութային ճամբով այդ ընդդիմութիւնը խորտակելու համար։ Պէտք ունինք ռատիքալ (արմատական) սիսթէմի (դրութեան) մը։

Դեռ աւելի բացորոշ յայտարարութիւն մը.

— «Եթէ ներկայ աշխարհը գտնուէր խաղաղ ու բարգաւաճ զարգացման շրջանի մը մէջ, մեր ազգային միութեան պաշտպանութիւնը կրնար մնալ ազգային մշակոյթի շարժումի մը սահմանին մէջ։ Թուրքերէն տառի, թուրքերէն գիրքի ու թերթի նմանները դանդաղ ազդեցութիւնը կը բաւէր մեզի։ Բայց ներկայ աշխարհը ալեկոծուած է եւ մեր ապրած պատմական դժուար շրջանը անհրաժեշտ կը դարձնէ անմիջապէս հաշուեյարդարի ենթարկել մեր ազգային միութեան անհաշտ ցանկութիւնները»։

Յաջորդ գրութեան մէջ (10 փետրուար), Թուրք հրապարակագիրը աւելի ընդլայնելով իր տեսակէտը, կը հարցնէ թէ ի՛նչպէս կ'ըլլայ որ Հայ Ուիլեըմ Սարոյեան մը կը փայլի ամերիկեան գրականութեան մէջ, Մայքըլ Արլէն՝ անգլիական գրականութեան մէջ, Անրի Թրուայա՝ ֆրանսական գրականութեան մէջ, բայց նոյն ժողովուրդէն գրագէտներ չեն երեւար թրքական գրականութեան մէջ։

— «Մէկ ազգի եւ մէկ ազգային միութեան պատկանելու համար, չի բաւեր միայն առեւտուրով յարաբերութիւնները։ Այս «հեռուէն բարեւ հայրենակցութեան» կատարելութեան հասնելու համար, թուրքերէն, նոյնիսկ լաւ թուրքերէն խօսիլն ալ ոչ թէ վերջաւորութիւն, այլ սկզբնաւորութիւն մըն է»։

Բացորոշ է եզրակացութիւնը։ Որչափ ատեն որ ոչ-Թուրք փոքրամասնութիւնները կը շարունակեն իրենց մայրենի լեզուով խօսիլ ու գրել, չեն կրնար վստահելի համարուիլ։ «Ընդհակառակն, այդ ընթացքով անոնք «հաւատարիմ մնացած պիտի ըլլան աւանդական ընդդիմութեանց, որոնք կը վիրաւորեն մեր ազգային միութիւնը»։

Եւ որովհետեւ ժամանակները ալեկոծ են, Թուրք հրապարակագիրը չուզեր սպասել աստիճանական թրքացման, այլ կը պահանջէ արմատական միջոցներ, մէկ անգամէն հաշուեյարդարի ենթարկելու, լուծելու համար բոլոր տարբերութիւնները։

Այս արտայայտութեանց առջեւ, չափազանցութի՞ւն է եզրակացնել թէ անուղղակի կապ մը կը գտնուի տարագրութեան զրոյցներուն եւ այս առաջարկին միջեւ։

Ուրիշ պատրուակ մը կը կազմէ, անշուշտ, քաղաքական կացութիւնը։

Բայց ճղճիմ պատրուակ մըն է այդ, իսկ բուն հարցը՝ կատարեալ թրքացում։ Ցոգեկինդ։ Օր առաջ։ Բոլոր միջոցներով։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕՅԻ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԵՑԱՒ

Նախ բանակցութիւններ պիտի կատարուին

Նախարարական խորհուրդը բացառիկ ժողով մը գումարելով երեքշաբթի օր, որոշեց Պուրկոս ղրկել ծերակուտական Լէոն Պէրառը, այս անգամ պաշտօնապէս, որպէսզի բանակցութիւններ կատարէ, գետինը հարթելու համար։ Տեղական թերթերը այս որոշումը կը նկատեն փաստական ճանաչում, իբրեւ նախաքայլը իրաւական ճանաչման, որ տեղի պիտի ունենայ Անգլիոյ հետ համախորհուրդ։ Երկու երկիրներն ալ կ'ուզեն դեսպաններ ղրկել, կարելի եղածին չափ շուտ, որպէսզի կարենան հակազդել Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ գործունէութեան։ Բայց երկուքն ալ կ'ուզեն կարգ մը երաշխաւորութիւններ ստանալ նախապէս, Զօր. Ֆրանքոյի ապագայ քաղաքականութեան մասին։ Այդ երաշխաւորութեանց մասին որոշ գաղափար կուտայ «Թան»ը, իր վերջին խմբագրականով։ Կիսապաշտօնական օրկանին կարծիքով, Անգլիա եւ Ֆրանսա կ'ուզեն ապահով ըլլալ թէ իրապէս անկախ եւ գերիշխան պետութիւն մըն է որ պիտի ճանչնան, ազատ՝ որ եւ է օտար խնամակալութենէ եւ տէր տիրական իր ճակատագրին։ Յետոյ, կ'ուզեն ապահովութիւն ստանալ թէ օտար զինուորներ պիտի չմնան Սպանիոյ մէջ, քաղաքացիական պատերազմէն վերջը, եւ թէ նոյն իսկ ներկայ պարագաներուն մէջ օտար զինուորները պէտք է գտնուին միայն սպանիական իշխանութեանց եւ սպանիացի սպաներու հրամանին տակ, առանց իրենց իրաւունքները բաժնելու օտարներու հետ։

Անմիջական ճանաչման գլխաւոր կուսակիցն է արտաքին նախարարը, Պ. Ժոռժ Պոնէ։ Սպանիոյ հանրապետութեան նախագահը, Պ. Ազանա, Փարիզ կը մնայ տակաւին եւ ճանաչման կուսակիցները կը կարծեն թէ ան համաձայն չէ վարչապետ Նէկրինի եւ արտաքին նախարարին, որոնք վճռած են պատերազմը շարունակել մինչեւ ծայրը։ Նախագահը հերքեց իր հրաժարման լուրը։ Իսկ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութիւնն ալ հերքեց այն զրոյցը թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա վերջնագիր մը ուղղած են Պ. Նէկրինի, պահանջելով դադրեցնել պատերազմը։ Բայց եւ այնպէս, իրազեկները կը հաւաստեն թէ Ֆրանսայի արտաքին նախարարը դժգոհ է Նէկրինի բռնած դիրքէն։

Փարիզի ձախակողմեան թերթերը եւ մասնաւորապէս «Իւմանիթէ»ն, որոնք բուռն պայքար կը մղեն Պ. Ժոռժ Պոնէի դէմ, կը գրեն թէ շատ յուզումնալից էր երեքշաբթի օրուան ժողովը։ Համայնավար օրկանը կը գրէ, «Ամբաստանեալ Պոնէ, ոտքի՛» խորագրին տակ.

— «Պոնէի մաֆիային նպատակն էր այսօրուընէ իսկ թշնամութիւններն սկսիլ սպանիական հանրապետութեան դէմ։ Հարուածը վրիպեցաւ։ Պուրկոսի իշխանութիւնը չճանչցուեցաւ ոչ փաստօրէն, ոչ ալ իրաւապէս։ Այս որոշումը, որ դաւաճանութիւն մը պիտի կազմէր, յետաձգուեցաւ յառաջիկայ շաբթուան։ Պոնէ պարտուեցաւ։ Արձանագրենք իրողութիւնը։ Արձանագրենք գոհունակութեամբ, որովհետեւ Պոնէի իւրաքանչիւր ձախողանքը յաջողութիւն մըն է Ֆրանսայի համար»։

Թերթը այս առթիւ կը պատմէ թէ արտաքին նախարարը իր վստահելի մարդիկը ղրկած է Պերլին եւ Հռոմ, սակարկութիւններ կատարելու համար դեսպաններու գլխուն վրայ, թէ յանձն առած է Իտալիոյ ձգել Ճիպութիի երկաթուղիի բաժնեթուղթերուն մէկ մասը եւն.։ Եւ կը պահանջէ քննիչ յանձնաժողով մը կազմել։

Իտալացիները ա՞չք ունին Թուրքիոյ վրայ

Ինչպէս հաղորդած էինք, Թուրք մամուլը կատղած է Իտալիոյ դէմ, իմացած ըլլալով թէ Իտալիա աչք ունի թրքական հողերու վրայ, համաձայն իտալական քարտէսի մը։

Թուրքերէն «Թան» անգլիական պարբերականէ մը արտատպելով այդ քարտէսը, կը գրէ (10 փետրուար).

— «Մուսոլինիին մեծ երազն է վերահաստատել Հռոմի հին կայսրութիւնը։ Իր աշխատութեան սենեակին մէջ պատին վրայ կախուած է Հռոմի կայսրութեան մէկ քարտէսը։ Ասկէ զատ, Հռոմի մեծ հրապարակին վրայ, շինուած է վաղուան Հռոմի մեծ կայսրութեան քարտէսը։

Այս քարտէսը ցոյց կուտայ թէ՝ ֆաշական Իտալիան՝ Հռոմի մեծ կայսրութիւնը հիմնելու համար ո՛ր տեղերը պիտի գրաւէ եւ ո՛ր տեղերը իր ազդեցութեան գօտիին մէջ պիտի առնէ։

Լոնտոնի «Նիւզ Րիվիու» պարբերաթերթը հրատարակած է Մուսոլինիի մեծ երեւակայութիւնը ճշդող Հռոմի մեծ կայսրութեան քարտէսին մէկ օրինակը (19 յունուար)։ Մեր արտատպած քարտէսին տակ գրուած են սա տողերը.

— «Ծայրայեղ ֆաշականները կը պահանջեն որ՝ Իտալիա պնդէ իր իրաւունքներուն վրայ զորս ունի սպանիական Մարոքի, Պալէարեան կղզիներու, Քորսիքայի, Թունուզի, Անատոլուի եւ Եգէականի կարգ մը հողամասերուն մասին։ Ասկէ զատ, կը պահանջեն որ Սոմալիի մէջ տրուին մենաշնորհներ, Տրիպոլսոյ եւ Հապէշիստանի միջեւ նրբանցք մը բացուի, ու Սպանիա, Եգիպտոս, Սուրիա, Սուէզ, Եուկոսլավիա, Յունաստան եւ Սպանիոյ Րիօ տէլ Օրօ անուն գաղթավայրը Իտալիոյ ազդեցութեան շրջանակին մէջ մտնեն»։

Այս քարտէսին համաձայն, Թուրքիա Հռոմի մեծ կայսրութեան մասերէն կը համարուի։ Իտալիոյ կողմէ շինուած եւ ֆաշա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՄԵՆՔ ՀԱՅԵՐՍ ...»

Մաննիկ Պէրպէրեան հետեւեալ մանրավէպը կը պատմէ «Արեւ»ի մէջ (4 փետրուար).

— «Իրիկուն մը, հայ տան մը մէջ, ուր մէկ քանի հայ մտաւորական եւ գրագէտ կային, յանկարծ ներկայ տիկիններէն մէկը, մեր բոլորիս վրայէն ակնարկը արագ սահելով, եւ երազուն դառնալով, ըսաւ.

— «Եղբայրս հիմա Փարիզ է, եւ չէք գիտեր ի՛նչ մեծ բախտ մը ունեցած է»։

— Ի՞նչ, ի՞նչ ...

— «Երեւակայեցէ՛ք, Մայքըլ Արլէնը տեսած է։ Այո, եւ խօսած է հետը»։

— Ի՞նչ կ'ըսէք. սա ի՛նչ հրաշալի բան։ Ախ, ըսէք, ինչպէ՞ս է եղեր, ի՞նչպէս...

— «Հարկաւ, ի՞նչ կ'ուզէք։ Սքանչելի է եղեր։ Հայերէն բնաւ չի խօսիր։ Միայն անգլիերէն, ճիշդ Անգլիացիի պէս։ Գիրքեր կը գրէ, վէպեր։ Բայց սքանչելի։ Շատ հարուստ է։ Քանի որ Անգլիացիները կը հաւնին, ով գիտէ ի՛նչ մեծ գրագէտ մը պէտք է ըլլայ։ Մենք Հայերս դժբախտաբար չունինք մեր մէջ տաղանդներ»։

— Այո, դժբախտաբար բնաւ չունինք։

— «Բայց ի՞նչ կ'ըլլայ եթէ Հայ ըլլալը ըսէ»։

— Այո, ի՞նչ կ'ըլլայ, թող ըսէ, ամօ՞թ է։

— «Հա, մոռցայ, միայն մէկ մեծ դժբախտութիւն կայ իր վրայ»։

— Ի՞նչ, ի՞նչ ...

— «Դէմքով ճիշդ Հայու կը նմանի եղեր ...»։

Ինչո՞ւ այս պատմութիւնը, այնքան հարազատօրէն հայկական։

Անոր համար որ մեր ոտքը գետնէն կը կտրի, երբ «հայազգի» մը կը փայլի միջազգային գրականութեան երկնակամարին վրայ։

Մայքըլ Արլէնը ունէինք արդէն։ Ահաւասիկ Անրի Թրուայան, որ դեռ իր հայութիւնը չխոստովանած, գնաց պսակուեցաւ փարիզի ռուսական եկեղեցին։

Եւ դեռ ուրիշներ, գրագէտ կամ արուեստագէտ, որ եթէ բարեհաճին խոստովանիլ իրենց հայկական ծագումը, լոյս կ'իջնէ մեր վրայ։

Եթէ Թրուայա հայերէն գրած ըլլար, շատ աւելի տաղանդաւոր գործեր...

— «Ապահովաբար անիկա ալ պիտի զամուէր, գրած ըլլալու մեղքով ծանրաբեռն հայ գրագէտի խաչին, չծախուած գիրքերը ոտքերուն տակ.. եւ քանի մը քննադատ, դամբանական քանի մը տարտամ խօսքերով պիտի փակէին անոր ալ կեանքը»։

— «... Մեր հրաշալի հայերէնով գրուած շատ գեղեցիկ բան մը գրուած չէ հիմակուան Հայուն համար։ Անոր առջեւ ան կը խորշի, ինքն իր մէջ կը քաշուի եւ հայերէն կարդալն անգամ կը մոռնայ։ Բայց աչքը յառած է շլացումով, յաճախ միջակ գրագէտներու վրայ, որոնք ուրիշ լեզուներով գրելով «դրամ կը շահին»։

Մեր իմաստուն ժողովուրդը պիտի ըսէր.

— Իրա համար քնում ա, ուրիշի համար երազ տեսնում»։

ՎԱՀԷ

ՉԱՐԱՇՈՒՔ ԼՈՒՐ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Պոլսոյ «Նոր Լուր» թերթին մէջ կը կարդանք (10 փետրուար).

— Երեւանէն կը հաղորդուէր երէկ իրիկուան ռատիոյով թէ ի մօտոյ իրենց պատիժը պիտի կրեն Թօլայեան, Զապէլ Եսայեան եւ Փրօֆ. Խաչատուրեան, որոնք արգելափակուած էին։

*** Իտալական թերթ մը, «Քորիէրա Տէլլա Սէրա», զարհուրելի տեղեկութիւններ կը հաղորդէ Խ. Միութեան մասին, Ռիկայի թղթակցին՝ Վիթթօրիօ Ֆոսքինիի ստորագրութեամբ եւ փետր. 11 թուականով։ Այդ լուրերուն համաձայն, «հալածանքներու եւ գնդակահարութեանց ահաւոր շարժում մը սկսած է ամբողջ Խ. Միութեան մէջ։ Վորոշիլովի հրամանով ձերբակալուած են կարմիր բանակի քաղաքական վարիչները, 11,000 հոգի, ինչպէս եւ Քրէմլինի պահակազօրքը, գնդակահարուած են եօթը գործավարներ (նախարար) եւն.։

Ուրիշ մանրամասնութիւններ ալ հաղորդելէ վերջ, իտալացի թղթակիցը կը խօսի նաեւ Հայաստանի մասին, հետեւեալ տեղեկութիւնը հաղորդելով.

— «Հայաստանի հանրապետութեան մէջ պաշարման վիճակ հրատարակուած է, ժողովրդական ապստամբութիւն մը ծագած ըլլալով Երեւանի մէջ։ Շարժումը կը տարածուի ժամէ ժամ, թէեւ Չեկան արդէն իսկ հրացանի բռնած է 400 (չորս հարիւր) ապստամբներ»։

Այս ծանրակշիռ լուրերը չտեսանք ուրիշ եւրոպական թերթերու մէջ։ Միւս կողմէ, չունենալով անմիջական միջոց՝ ստուգելու, կ'արձանագրենք իբրեւ տեղեկութիւն, կատարեալ վերապահութեամբ։

ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՄԱՀԸ ԵՒ «ԹԱՅՄԶ»

Լոնտոնի «Թայմզ»ը հաղորդելով Երուսաղէմի պատրիարքին մահը, կը հրատարակէ նաեւ անոր կենսագրութիւնը եւ այս առթիւ կը գրէ.

— «Երուսաղէմի Հայոց պատրիարքը մէկն է այդ քաղաքին մէջ հաստատուած երեք պատրիարքներէն, միւս երկուքն ըլլալով օրթոտոքս եւ լատին։ Երուսաղէմի մէջ հայ պատրիարք մը կը գտնուի առ նուազն 900 տարիէ ի վեր եւ թերեւս աւելի։ Իր իրաւասութիւնը կը տարածուի Պաղեստինի Գրիգորեան Հայերուն վրայ, բայց վերջին տարիներս, իբրեւ հետեւանք Հայաստանի հանրապետութեան բոլշեւիկացման (հոն կը գտնուի Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը) եւ Պոլսոյ արժէքին սահմանափակման, (հոն եւս Հայոց պատրիարք մը կը գտնուի), Երուսաղէմի պատրիարքութիւնը ձգտած է դառնալ հայկական եկեղեցւոյ ամէնէն կարեւոր դիրքերէն մէկը, քանի որ կը կազմէ մէկը այն սակաւաթիւ հայ հաստատութիւններէն որոնք կրնան շարունակել եւ զարգացնել իրենց հոգեւոր եւ կրթական գործը, երկրին իշխանութեանց կատարեալ քաջալերութեամբ»։

Անգլ. թերթը կը յիշէ նաեւ թէ 1921ին առաջին անգամ էր որ Մեծն Բրիտանիոյ վեհապետը պաշտօնապէս կը վաւերացնէր արեւելեան եկեղեցիի մը պատրիարքին ընտրութիւնը (Եղիշէ արք. Դուրեան)։

ԵՐԵՔ ՕՐ ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԷՋ ՏՈՔԹ. ՌՈՐՊԱԽԻ ՀԵՏ

Երէկուան, Վիեննայի Հայ Երիտասարդական Մշակութային Միութեան հաւաքատեղիին մէջ ընդունելութիւն եւ գինեսեղան սարքուած էր ի պատիւ գերման հիւրին։

Պ. Զատէեանի ողջոյնի խօսքէն եւ ճառէն ետք որով Տոքթ. Ռորպախ կը յայտարարուէր պատուակալ անդամ Միութեան, գերման հիւրը պատասխանեց պատշաճ բանախօսութեամբ մը։ Տոքթ. Ռորպախ մեծ յուզումով եւ ուրախութիւնով ընդունեց նկարիչ Նեւրուզեանի գեղեցիկ մէկ գործը, զոր Երիտասարդական Միութեան վարչութիւնը գնած էր եւ նուիրեց յարգելի հիւրին իբրեւ յիշատակ իր Վիեննա այցին։

Պերլինի Երիտասարդական Միութեան եւ Ուսանողական Միութեան կողմէ եւս Վիեննայի հանդէսներուն մասնակցելու համար ողջոյնի խօսքին մէջ գեղեցիկ խօսքեր ըսած էր Պ. Զատէեան, որուն ճառով մը պատասխանեցի։ Նախ գերմաներէն քանի մը խօսքերէ վերջ, ըստ մեր Պերլինի տըղոց փափաքին, խօսեցայ հայերէն, յայտնելով գերման ներկաներուն եւ անդամներուն թէ շատ լսած եմ որ Գերմանացիներ սիրով կը լսեն հայերէն եւ հետաքրքրութիւն ունին թէ հայերէն ալ ճառ կը խօսուի՞...

Ուրախալի է արձանագրել որ Վիեննայի հայ երիտասարդութեան մէջ հայ լեզուն խօսակցական լեզու է դեռ եւ շատեր խոստովանելով հանդերձ մայրենի լեզուով գրել-կարդալու իրենց տկարութիւնը հպարտութեամբ կ'ըսէին թէ Եղիշէ քահանայէն կամ Մխիթարեան հայրերէն դաս առած են եւ քիչ ժամանակի մէջ բաւական յառաջացած են։ Կը հաւատամ որ ազգայնական զգացումներու ընդհանուր զօրացումին հետ հայերէնի ուսուցման խնամքը պիտի տանին աւելի վերջ Մշակութային Միութենէն ներս ալ։ Կարող ուժ մըն է իրենց մէջ Պ. Գաբամանլեանը, ինչպէս Մխիթարեան վանքէն երիտասարդ վարդապետներ, որոնք անյապաղ գործի պէտք է մըղուին, ի սէր հայ համայնքի եւ հայ մշակոյթի պաշտպանութեան։ Մեր եղբայրներուն կ'ըսենք, ուրիշ գաղութներ չա՞տ կ'ուզեն այդ կարգի սրտապնդելի ուժեր ունենալ, մանաւանդ երիտասարդ ուժեր, բայց չունին. կը փնտռեն եւ չեն կրնար գտնել։ Փոքր զոհողութեամբ մը կրնան մեր Վիեննահայերը լաւագոյն կերպով մշակել հայ լեզուի ուսուցումը։ Ի՛նչ խօսք որ վանքին հետ գործակցելով կրնան նոյնիսկ հայկական մշակոյթի եւ հրատարակչական լուսափիւռ կեդրոնի վերածել Վիեննան։

×

Կիրակի, եկեղեցական արարողութիւն կայ հայ մատուռին մէջ։ Տոքթ. Ռորպախ կ'ուզէ ներկայ ըլլալ եւ ինքն իսկ կը յայտարարէ թէ Ֆրունճեանը պիտի մասնակցի երգեցողութեան։ Որոշում։ Հիւրը կը մեկնի կէս գիշերին... բայց մենք մինչեւ առաւօտ ժամը երկուքը կը մնանք երիտասարդական շրջանակի մէջ. չենք կշտանար հայկական շրջանակէ։ Ի պատիւ հիւրին երգուեցան նաեւ երգեր։ Նշանաւոր էին մասնաւորաբար Պ. Զատէեանի երգչախումբին զուտ հայկական երգերը։ Պ. Զատէեան ոչ միայն վարիչն է Միութեան, այլ եւ ինքն ալ երգիչ մը ըլլալով եւ ունենալով երաժշտական պատրաստութիւն, վարիչն է երգչախումբին։ Հիացումով կը տեսնէ մարդ գերման երիտասարդներ սիրով անդամակցած երգչախումբին, ուր հայ Մեծասքանչին բառերով Կոմիտասեան երգեր կ'երգուին։ Միւս կողմէ, ի խորոց սրտի, որքա՜ն աւելի պիտի ուրախանայինք եթէ աւելի մեծ թիւով հայ երիտասարդ-երիտասարդուհիներ օգտուէին, հաւաքուելով Միութեան եւ երգչախումբին շուրջ։

Գաղութին եկեղեցական վարչութեան նախագահին՝ Պ. Տիգրան Փափազեանի երիտասարդութեան հետ գործակցութիւնը տեսնելով, կրնանք յուսալ թէ մօտ ատենէն, հեռուէն դիտողներն ալ պիտի գործակցին ու լըրջօրէն մասնակցին ազգային կեանքին՝ նոյնինքն իրենց ընտանիքին եւ զաւակներուն բարօրութեան համար։ Հիմա որ իրենց Հայ ըլլալը կը խոստովանին նոյնիսկ բոլորովին օտարացած կամ տեղացի դարձած Վիեննացիներ, վասնզի հայածին ըլլալը իրենց համար դարձեալ պատիւ մըն է այսօր։ Ծիւրութիւն չի կրնար ըլլալ այլեւս։ Հայ երիտասարդութիւնը ճակատաբաց կը խօսի Մեծն Գերմանիոյ մէջ այնպէս ինչպէս վայել է հայ ազնիւ ցեղի ներկայացուցիչին։ Իսկապէ՛ս, արիական ցեղի ի՜նչ արուեստ է այս որ յանկարծ նոր ուժեր հրապարակ կը բերէ եւ հայ ցեղին վայել դիրք կ'ապահովէ, որմէ անշուշտ կ'օգտուին նա՛եւ ամբոխները...։

... Բայց կը խորհինք թէ այդ սըմքածներն ու վախկոտները այլեւս պէտք է ասպարէզը ձգեն երիտասարդութեան եւ հետեւին անոր առոյգ եւ հաստատ քայլերուն, այնպէս միայն պիտի կրնանք նոր վարիչ դասակարգ մը ունենալ։

×

Կիրակի, ըստ խոստման կ'երթամ Հայոց եկեղեցի։ Աւելի ճիշդ կը տանին զիս հոն. վասնզի Վիեննան ալ պզտիկ քաղաք չէ, այլ զոց գիրք մըն է ինծի համար։ Պանդոկէն բաւական հեռու է եկեղեցին։ Ճամբան կը տեսնեմ գեղեցիկ շինութիւնները եւ հանրային պարտէզներ, Պուրկթէաթրը եւ միտքս կ'երթայ Էլէոնորա Տիւզէի մը կամ Ասլանի մը պէս հայածին արժանաւորներու, որոնք իրենց ուժը ի սպաս դրած են նաեւ գերման արուեստին։ Եւ կը խորհիմ նոյն օրն իսկ մեր ընելիք այցելութեան՝ Փրոֆ. Սթրզիկովսկիին, այն մեծ վարպետին, որ հայկական ճարտարապետութեան կը վերագրէ հայրութիւնը եւրոպական շինարուեստին։

... Եկեղեցի Հայո՞ց։ Կը սխալի՞մ։ Բայց զիս հոս բերողը Զատէեան Եդուարդն է, ա՛ն որ «Տէրայր»ին ալ աշակերտ եղած է... Վերելակ. վեցերորդ յարկ. հայերէն գիրեր։ Կիսամար կանթեղ մը խորը։ Լուսաւորչի կանթեղը... Վիեննայի Հայոց եկեղեցին բաւական մեծ սրահ մըն է։ Արեւելեան կողմը խորան մը հաստատուած է որ քանի մը սանդուխ բարձր է եւ զաւիթով մը բաժնուած սրահէն։ Քովը քահանային փոքրիկ բնակարանն է։ «Ասոր ալ փառք տանք» որ 1913էն ի վեր կանգուն կը մնայ» կը լսուի։

Եկեղեցական արարողութիւն կ'ընենք։ Իսկ մեր սրտի ամէնէն խորունկ զգացումով կը հարցնենք մենք մեզի եւ մեր ցեղին.

— Մինչեւ ե՞րբ այսպէս գաղթական...։

Կէսօրին կ'այցելենք Մխիթարեան վանքը։ Կը հիւրասիրուինք վանքի քաղցրահամ խմիչքով եւ հայկական սուրճով։ Աբբահայր Հայրապետեան ան ժամը կը պատուէ մեզ եւ կը ծանօթացնէ հիւրանոցին մէջ կախուած հին թագաւորներու, թագուհիներու եւ իշխաններու, եւ անոնց վանքին բրած նուէրներուն, որոնց շնորհիւ կարելի եղած է 1810էն ի վեր կանգուն պահել վանքը։ Շրջապատուած միաբան հայրերէ կ'առաջնորդուինք գրադարանը, ուր կատարեալ հաւաքածոներ ունինք հայերէն պարբերականներու եւ գանձեր հայ մշակոյթի։ Տեսանք եկեղեցին եւ սպասները, հնութիւններ եւ թանկարժէք ձեռարուեստներ։ Տոքթ. Ռորբախ շատ գոհ մնաց եւ փափաք յայտնեց այցելել նաեւ Ս. Ղազարու վանքը, երբ գարնան Վիեննայէն դէպի Տրիպոլիս ճամբորդէ։

Ճաշը ըրինք Քահլընբերկ լերան վրայ, որ մէկ ծայրն է Ալպերուն եւ ուրկէ պայծառ օդին կը տեսնուի ամբողջ Վիեննան։ Ասկէ էր որ լեհ ազատարար իշխանը Վիեննան փրկելու համար օսմանեան զօրքէն եւ իր հետ կային 10,000 Հայեր։

Կիրակի իրիկուան Uraniaյի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Հայ Եր. Մշակութային Միութեան կողմէ կազմակերպուած եւ գերման կուսակցական մըշակութային պաշտօնատան կողմէ ընդունուած բանախօսութիւնը Տոքթ. Փաուլ Ռորբախի։

Պէտք է առ ի գիտութիւն լրացնել որ Վիեննայի հայ երիտասարդներէն շատեր նախկին կառավարութեան ատեն իսկ իբր ազգայնականներ ծանօթ էին, որով հիմա կը վայելեն ամէն հաւատարմութիւն պաշտօնական հաստատութիւններու մէջ։ Արդէն պէտք եղած բացատրութիւնը տրուած էր թէ ցոյցի մը հանգամանքը չունի այս բանախօսութիւնը։

Պ. Զատիկեան գեղեցիկ ճառի մը ընթերցումով ծանօթացուց Տոքթ. Ռորբախը ներկայ հոծ բազմութեան եւ հրաւիրեց խօսելու։

Տոքթ. Ռորբախ խօսեցաւ իր լաւագոյն ճառերէն մէկը, ճիշդ այն սահմաններուն մէջ, որ թղթակիցներուն տրուած տեղեկութեան ատեն գծած էր։ Նաեւ նիւթապաշտ եւ իրապաշտ ձգտումներով մարդուն համար պէտք էր ըմբռնելի ըլլար թէ որքան օգտակար կրնայ ըլլալ Հայուն բարեկամութիւնը Գերմանացիին։ Արդէն Հայերն են որ ամէնէն շատ գերմաներէն գիտեն արեւելքցի ժողովուրդներուն մէջ. եւ հինէն ի վեր մշակութապէս կապուած են գերման մտքին։ Այսպէս մօտեցաւ բանախօսը այն մեծ կապակցութեան, որ պատմականօրէն ունեցած են Հայերը Գերմաններուն հետ. իսկ 19րդ դարէն ասդին հայ մտաւորականութիւնը սերտ յարաբերութեան մէջ եղած է գերման մտքին հետ։ Ըստ իրեն, Գերմանիա սպառողական դիրքի մը մէջ է արեւելեան Եւրոպայի հանդէպ, միայն, այն պարագային որ այդ ժողովուրդները ազատ պետութիւններ կազմեն, ինչպէս քիչ ատեն միայն եղաւ ընդհ. պատերազմէն վերջ, Գերմանիա շահագրգռուած պէտք է ըլլայ գործելու անոնց հետ փոխանակութեան հիման վրայ եւ ինչպէս Կովկասի նաեւ մերձաւոր արեւելքի մէջ Հայերը օգտակար կրնան ըլլալ։ Թէ Հայերը արիացեղ են՝ հարցումն իսկ անիմաստ պիտի ըլլար, վասնզի... եւ պատմական ազդու փաստեր եկան հաստատելու ամէնէն տգէտներն իսկ։ Ազգայնական են մանաւանդ Հայերը, որովհետեւ եթէ իրենց ազգին, լեզուին եւ կրօնին փարած չըլլային ի՞նչպէս պիտի դիմանային դարաւոր աղէտներուն...։ Բայց ծածկենք այս տխուր մասը։ Բանախօսը համառօտակի տեղեկացնելով 1914էն իվեր գոյութիւն ունեցող Հայ-Գերման միութեան մասին, գովեց նաեւ Վիեննայի Հայ Երիտասարդական Մշակութային Միութիւնը եւ յանձնարարեց անոր միջոցով ծանօթանալ Հայութեան եւ յարաբերութեան մէջ մնալ։

Երկարատեւ ծափերու մէջ վերջացաւ մէկ ժամ տեւող բանախօսութիւնը, ձգելով լաւագոյն տպաւորութիւն։

Հիւրերը եւ գաղութին մեծ մասը քիչ վերջ հաւաքուեցան օթէլ Իմպէրիալ, ուր գինեսեղան սարքուած էր. այս անգամ ներկայ էր Աբբահայր Հայրապետեան եւս։ Անոր եւ Եղիշէ քահանայ Իւթիւճեանի մէջտեղ նստած էր Տոքթ. Ռորբախ, որ ունկնդրելէ ետք Պ. Աբրամ Տէրունեանի եւ քահանային ուղերձները, պատասխանեց իրեն յատուկ մտերմախօսութիւնով եւ յիշեց դրուագ մը իր եւ իր տիկնոջ այցելութենէն Խրիմեան Հայրիկի, Էջմիածնի մէջ։ «Նոր ամուսիններ էինք այն ատեն եւ իր օրհնէնքը խնդրեցինք. Հայրիկ ըսաւ.— «Եթէ պատահի որ ձեր մէջ օր մը անհամաձայնութիւն ծագի, այն ատեն ինծի եկէք, ես ձեզ կը հաշտեցնեմ»։ Հասկնալի էր. վասնզի Պերլինէն Էջմիածին առնուազն վեց օրուան ճամբորդութիւն մը ընել պէտք էր, այն ատենի հաղորդակցութեան միջոցներով...»

Ուրախ տրամադրութեան մէջ գինի եւ աղանդեր հրամցուեցաւ, ներկայ էին նաեւ կուսակցական դէմքեր, թղթակիցներ եւ թղթակցուհի մը։ Մշակութային միութեան գերմանդաշնակներու կողմէ խօսեցաւ՝ Տոքթ. Ռորբախ, վերջացնելով իր խօսքը՝ «կեցցէ Հայաստան, կեցցէ Գերմանիա» գոչելով։ Ես ալ շնորհակալութիւն յայտնելով մեր վիեննահայ երիտասարդութեան որ առիթը տուաւ գերման եւ հայ գործակցութեան այս շողշողուն սրահներուն մէջ, գերմաներէն ճառով մը յիշեցի 1907ին հայկական ժողովը (Հ. Յ. Դ. ընդհ. ժողով) նոյն այս քաղաքին մէջ, յանուն հայ ժողովուրդի ազատագրութեան համար։

Երկուշաբթի օրը անցաւ ընկերական եւ խորհրդակցական շրջանակի մէջ, առաջարկներ եւ ծրագիրներ առողջագոյն գործունէութեան։

Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Փետրուար 9 թուակիր «Յառաջ»ի մէջ, ներքին էջերը իրօք պճնազարդուած էին երկու թարգմանութիւններով, երկու կատարեալ քերականութեամբ եւ շարադրութեամբ համբաւաւոր լեզուներէ — գերմաներէն եւ յունարէն։— Այդ երկու թարգմանութիւններուն մէջ ալ կը շողար մեր հին գրականին փայլը, նոր գրականին արդէն իսկ չափահասութեամբ զօրացած փայլը եւ — եթէ կ'ուզէք — սքանչելի շնորհը։ Այո, սքանչելի, եթէ գիտակցօրէն մօտենայ թարգմանիչը իր բնագրին, այն գիտակցութեամբ՝ որ չի վրիպիր, եթէ տեղեակ է իր մայրենիքին։ Այդ երկու թարգմանութիւններն էին Վիեննայէն Արփիարի թըղթակցութիւնը, որ կը համառօտէր գերման փրոֆէսօրներու ճառերը ի նպաստ հայկականութեան եւ Աթէնքի քանի մը թերթերուն գնահատականը՝ հելլէն բանաստեղծ Ալեփիսի ժամանակակից հայ քերթողներու թարգմանութեան առթիւ։

Հրճուանքս անկարելի եղաւ ծածկել եւ փափաքեցայ ահա հաղորդել զայն, գոնէ մեր դասարանին հետեւողներուն, քանի որ յաճախ ակնարկած եմ այն պէտքին, թէ արդի մեր գրականը լաւագոյն օտար հատուածներու բաւական եւ, կամ, բովանդակիչ թարգմանութեան շնորհիւ կրնայ աւելի զարգանալ իրեն յատուկ ներքին ուժին եւ հնարաւորութիւններուն հետեւանքով։ Հայկական Մշակոյթին էական պայմաններէն մին եղած է թարգմանութիւնը։ Հա՞րկ կայ արդեօք կրկին յիշեցնել հոս, թէ մեր նախաքրիստոնէական լեզուն եւ յետ քրիստոնէութեան առաջին երեք — չորս դարերուն մշակոյթը — նախաշաւիղը միշտ լեզուն ըլլալով— զարգացաւ, աճեցաւ, բարգաւաճեցաւ թարգմանութեան միջոցով։ Եւ առով առաջին անգամ յայտնի եղաւ Հայ լեզուին անսպառ փարթամութիւնն ու հոյզը՝ որով կարողացաւ դիմաւորել ամէնէն հին, պերճ ու բազմահնար լեզուներուն ամէն տեսակ խրթնալանութիւնները անգամ, որոնց յաճախ անցուց իր պոպատեայ պայծառութեամբ վերարկուն։ Այս իրողութեան անհերքելի ապացոյցը — թողլով ուրիշ ամէն հետաքննին հանգամանք — տուաւ Ս. Գիրքին թարգմանութիւնը Ե. դարուն։ Հելլէներէնի եւ լատիներէնի, եւ յետոյ, պարսկերէնի ու արաբերէնի ճոխութիւնն ու հնարաւորութիւնները անծանօթ էին — երեւութապէս — հայերէնի նախնական շրջանին։ Փութանք յայտնել, թէ այս անծանօթ մնալուն գլխաւոր պատճառը հայկական կեանքին քաղաքական պայմաններուն սեղմուած վիճակն էր։ Մեր լեզուին բովքը գանձեր կը պարունակէր, բայց զանոնք երեւան հանելու, անոնցմով փայլուն մետաղներ շինելու բաւական միջավայր չունէր դեռ հայկականութիւնը։ Գտաւ զայն Ե. դարուն, ստեղծեց այդ միջավայրը։ Զինքը յուզող բնական զարգացումին կրակը ապահովաբար պիտի պոռթկար, պիտի բորբոքէր — ինչ որ պատահեցաւ Ե. դարուն։ Քաղաքական պայմանները դարձեալ թոյլատու չէին, բայց կրակը որուն ակնարկեցինք, այն կրակը, որմէ զուրկ էին Հայուն ժամանակակից հին ցեղերէն շատերը եւ աներեւոյթ եղան այդ պատճառով իսկ։

Գոնէ ամէնուս համար հիմա պայծառ ճշմարտութիւն մըն է, թէ ո եւ է մշակոյթ, հոս հայկականը այսօր, անքակտելի կերպով կապուած է իր արտայայտութեան արմատին — լեզուին, որուն ճկունութիւնը, պէսպիսութիւնը, հարստութիւնը անխուսափելի պայմաններն են նոյն այն մշակոյթին ոչ միայն զարգացումին, այլ գոյութեան իսկ։

Ահա այս սկզբունքին ընդլայնումը կը տանի կ'առաջնորդէ թարգմանութեան պէտքին։ Մեր հին գրականին վրայ տեսնուած այդ շնորհը փայլեցաւ նաեւ արդի գրականին վրայ։ Հայեցի հանճարին եւ բնիկ տաղանդին ճոխութիւնը էական հիմը նկատելով հանդերձ մեր մշակոյթին, թարգմանութիւնը արուեստ մը դարձաւ անհրաժեշտ, որուն համար գրաւական են ամէն դարերու մէջ մեր գրական պատմութեան մեզի պահած հրաշակերտները, կամ գլուխ-գործոցները։

Ինչ մեծ հաճոյք էր կարդալ, կրկին կարդալ վերագոյն ակնարկուած կարճ թարգմանութիւնները «Յառաջ»ի մէջ։ Տեսէք, տեսնէիք հայերէնը ինչպէս զուգափայլ կ'ընթանայ բնագիրներուն հետ։ Հարկ չկայ բնագիր փնտռելու։ Հայերէն թարգմանութեան ընթերցումը կը բաւէ զգալու համար մեծութիւնն ու բաւականութիւնը, մըցումին տոկալու անվեհեր գնացքը, ճոխ, ճեմ ու մեծաքայլ։ Ու այս առթիւ յիշեցէք Ս. Գիրքին, Հոմերոսին, Վիրգիլիոսին եւ Ոսկեբերանին եւ այլ տասնեակներով հրաշակերտներու թարգմանութիւնները, չըսելու համար բոլոր այն փոխառութիւնները՝ զոր ամէնքս օգտագործած ենք բոլոր նոր լեզուներուն ընտիր գրուածներէն։ Իրաւ է թէ հիմա դիւրութիւններ կը պակսին, բայց կարելի է որ գոյանայ փոքրիկ փաղանգ մը մեր նոր սերունդին խանդավառներէն, որ աղբիւրն ալ անսպառ պահելու համար։

ԵՏԱՆ

ԼՐԱԳԻՐ ԵՒ ԼՐԱԳՐՈՂ

Վերջերս շահեկան գրութիւն մը կարդացի այս նիւթին շուրջը եւ կ'ուզեմ ծանօթացնել «Յառաջ»ի ընթերցողներուն ։

Եթէ կայ ասպարէզ մը որ միաժամանակ վարկաբեկուած եւ փնտռուած է, այն ալ լրագրութիւնն է։ Հասարակութիւնը որ թերթին մէջ կը գտնէ աշխարհի բոլոր տեղեկութիւնները՝ հաւաքուած, մեկնաբանուած կամ խտացուած, տպուած քանի մը ժամուան ընթացքին, ցերեկ ըլլայ թէ գիշեր,— տեսակ մը հեղնանքով կը նայի անոր աշխատակիցներուն։ Բայց հասարակութենէն անցէք անհատներուն ու, պիտի տեսնէք թէ կան մեծ թիւով մարդիկ որ յաւակնութիւնը կամ փառասիրութիւնն ունին իբրեւ լրագրող ներկայանալու եւ հաճոյք կը զգան պարծենալու իբրեւ այդպիսին։

Լրագրողի ասպարէզին այս հմայքը, որ հակասութիւն մը կը կազմէ սովորական քննադատութեանց հետ, յառաջ կու գայ այն մտայնութենէն զոր մարդիկ ունին թերթի մէջ յօդուած գրողներու մասին։

Կ'ըսեն թէ լրագրողը ամէն տեղ կը մտնէ կ'ելլէ, ամէն բանի տեղեակ է, թէ իր յօդուածները հանդիսաւորապէս ստորագրուած՝ կը կարդացուին ամէն տեղ։ Անիկա գրչի մէկ հարուածով կը փոխէ հանրային կարծիքը։ Ու այսպիսի պարզամիտ խօսքեր, որոնք լուսաբանութեան կը կարօտին։

Լրագրողը ամէն տեղ չի մտներ, բայց պէտք է երթայ բոլոր այն վայրերը ուր իր ներկայութիւնը կարեւոր է։ Անիկա չի կրնար խօսիլ ամէն բանի մասին, բայց պէտք է ընդունակ ըլլայ բազմաթիւ նիւթեր շօշափելու։ Չի կրնար բոլորին կողմէն կարդացուիլ, սակայն իր մեծագոյն դերն է

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (17)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Բայց վերջը Սեւորդիների գունդը, որին զօրավարում էր Աշոտը, դաւաճանում է իւր զօրապետին եւ խոյս տալիս կռուի ճակատից։ Այդպիսով Հայոց բանակը թուլանում եւ յաղթւում է, իսկ Մուշեղը, որ առիւծի պէս էր կռւում, գերի է ընկնում թըշնամու ձեռքը։

«Մարզպետունի իշխանն ասում էր թէ՝ այդ դէպքը մինչեւ անգամ շատ զայրացրեց Աշոտին դաւաճան Սեւորդիներից եւ նա նրանց հետ միասին վերադարձաւ Ուտիք, չնայելով որ եղբայրը գերի էր տարուել Դուին։

— Ուրեմն այդպէս վաղո՞ւց է ըսկսուել իմ դժբախտութիւնը...

— Հապա ես որ ասում էի, թէ անցեալի մէջ են ծածկուած քո ցաւերի արմատնե՞րը։

— Բայց յետո՞յ, յետոյ ինչպէ՞ս եղաւ, որ Աշոտը թողեց Սեւորդեաց Օրիորդին եւ ինձ, դժբաղդիս հետ ամուսնացաւ։

— Պետական շահերը, սիրելիս, պետական շահերը այդպէս էին պահանջում... Աշոտը միայնակ էր զօրաւոր թշնամիների առաջ։ Իսկ Սահակ Սեւադան իւր Գարդմանացի զօրքերով կարող էր արքայական բանակն ստուարացնել...

— Եւ ուրեմն Սեւադայի աղջիկը զոհ պէտք է լինէր այդ պետական շահերի՞ն...

— Աստուծոյ տնօրինութիւնն էր այդ։

— Ի՞նչ Աստուծոյ տնօրինութիւն, մայր Սեդա, իսկապէս դու ես իմ դըժբաղդութեանս պատճառը։

— Ե՞ս, ի՛նչ ասացիր, Թագուհի, Սեդա՛ն իւր Սահականոյշի դժբաղդութեան պատճա՞ռը... Օ՛, մի՛ ասիր... այդ մի անէծք է... յուզուած բացականչեց Սեդան։

— Այո՛, մայր Սեդա, դու ես պատճառը, բայց մի՛ վշտանար։ Եթէ դու Մարզպետունի իշխանից լսածդ խոկոյն եւեթ յայտնէիր հօրս, նա կը ըզգուշանար եւ Աշոտ թագաւորի պետական հաշիւներին չէր զոհել իւր աղջիկը։

Սեդան լուռ եւ խորհրդաւոր նայեց թագուհուն եւ ոչինչ չպատասխանեց։

— Այնպէս չէ՞, Սեդա։

Դայեակը լուռ էր։

— Ինչո՞ւ չես պատասխանում, հարցրեց թագուհին.

— Երանի՛ կը լինէր, Թագուհի, թէ այդ լինէր իմ յանցանքը։

— Հապա ուրիշ ի՞նչ ես արել։

— Դժբախտաբար ես խոստմնազանց եղայ. Մարզպետունի իշխանին տուած խօսքս չպահեցի, եւ նրա հաղորդած գաղտնիքը յայտնեցի հօրդ, հէնց այն օրը, որ Մարզպետունի իշխանը հեռացել էր մեր ամրոցից։ Ի՛նչ անեմ. խնդիրը քո ապագայ բաղդին էր վերաբերում, չկարողացայ լռութեան տալ։

— Եւ ի՞նչ ասաց հայրս։

— Ծիծաղեց. մանաւանդ երբ ես երկիւղ յայտնեցի թէ՝ Սահականոյշը ապագայում կը դժբաղդանայ, եթէ այդ միութիւնը կայանայ։

— Ի՞նչու համար ծիծաղեց։

— Ասաց թէ՝ «բոլոր երիտասարդները մինչեւ ամուսնութիւնը ունենում են հազար ու մի այդ տեսակ կապեր, որոնք ոչնչանում են օրինաւոր ամուսնութեան սուրբ պսակի զօրութեամբ. թէ Արքայորդու այդ սէրն անցողական տպաւորութեան արդիւնք է, եւ անշուշտ յառաջացել է նրանից, որ Սեւորդեաց Օրիորդը՝ տխրութեան օրերում, սգաւոր հանդերձների մէջ, ներկայանալով Արքայորդուն՝ շարժել է նրա գութը. իսկ սէրը շատ անգամ ծնւում է, ասաց, այնտեղ, ուր ապրում է կարեկցութիւնը։ Եւ թէ վերջապէս Արքայորդին կը զբաղուի շուտով իւր պետական գործերով եւ կը մոռանայ այդ Օրիորդին։ Իսկ մինչեւ այն՝ ես կը պատրաստեմ ճանապարհը այնպէս, ինչպէս հաճելի է ինձ։

— Եւ յետոյ ի՞նչ արաւ նա։

— Անմիջապէս գնաց Ուտիք Սեւորդեաց գաւառը, եւ համոզեց Գէորգ Նահապետի կնոջը՝ ամուսնացնել իւր դուստրը մի քաջ իշխանի հետ, որպէսզի նա խնամէ իւր կալուածները, որովհետեւ Գէորգ Նահապետի միակ ժառանգը այդ աղջիկն էր։

— Յետո՞յ։

— Սեւորդեաց իշխանուհին ընդունեց այդ խորհուրդը շնորհակալութեամբ։ Միեւնոյն ժամանակ նա խնդրեց մեր իշխանին, որ նա ինքը տնօրինէ այդ գործը։ Իսկ Սեւադայ իշխանը ժամանակ չկորցրեց. նա համոզեց Տաշրաց Սեպուհ Ցլիկ-Ամրամին եւ ամուսնացրեց նրան այդ իշխանադուհու հետ։

— Իսկ այդ աղջիկը, ինքը, ի՞նչ արաւ ուրեմն, որ Արքայորդու նըման դիւցազնի սէրը փոխում էր Ցլիկ-Ամրամի հետ...։ Իմ թագաւոր ամուսինը նուաստանում է իմ աչքում, Սեդա, երբ մտածում եմ թէ նա այդ կընոջն է սիրում...։

— Այդպէս չպէտք է դատել, Թագուհի։ Առաջին, ամէն իշխանազն օրիորդ ազատ չէ մեծանում, ինչպէս մեծացել է Գարդմանայ Օրիորդը, որին մինչեւ անգամ տրուած էր փեսայ ընտրելու իրաւունքը. երկրորդ՝ Ամրամ Սեպուհը մի հասարակ մարդ չէ. թէ քաջութեամբ, թէ գեղեցկութեամբ եւ թէ հարստութեամբ նա յետ չի մնալ մեր արդի ամենանշանաւոր իշխաններից. երրորդ՝ թէ Սեւորդեաց Օրիորդը մինչեւ անգամ խելագարուած սիրում լինէր Արքայորդուն, այսուամենայնիւ, դժուար չէր նրա սէրը սառեցնել, քանի որ մէջտեղ Սեւադայ իշխանը կար՝ իւր ճարտար ու համոզիչ լեզուով...

— Նրա սէրը չէին կարող սառեցնել. Աշոտին մի անգամ սիրողը՝ չէր կարող այլեւս դադարել սիրելուց. երեւի այդ աղջկանը յուսահատեցրել են, անհնարին համարելով նրա ամուսնութիւնը Արքայորդու հետ։

— Երեւի։

— Այդ հաստատ է. եւ ապացոյցն այն է, որ նոյն սէրը շարունակւում է տակաւին, չնայելով որ ամուսնացած են՝ թէ՛ Աշոտը եւ թէ՛ Նահապետի աղջիկը։

— Ինձ էլ այդպէս է թւում։

— Եւ այդպէս ուրեմն Սահակ-Սեւադան ինքը իւր ձեռքով սեփական տունը քանդեց. «զգուբն, զոր փորեաց եւ պեղեաց՝ ի նոյն անկցի ի խորխորատ, զոր եւ գործեաց»... ահա այս համար է ասել մարգարէն։

(Շար.)

ընթերցանութեան փափաք արթնցնել:

Շատ անգամ իր յօդուածները լոյս կը տեսնեն առանց ստորագրութեան, բայց պէտք է գրէ այնպէս, որ միշտ պատրաստ ըլլայ ճանչնալու իր գրածը եւ ստանձնելու անոր բոլոր հետեւանքները:

Լրագրողը կարծուածէն նուազ ազդեցութիւն ունի հանրային կարծիքին վրայ, բայց ունի շատ մեծ պատասխանատուութիւն: Եթէ հանրային կարծիքը իր փափաքածին պէս չի փոխեր, սակայն իր գրութիւնները մասամբ կը նպաստեն անոր բարեփոխումին կամ չարափոխումին, ինչ որ շատ վտանգաւոր է:

Պէտք չէ կարծել թէ լրագրութիւնը թերթի մը յօդուած տալուն մէջ կը կայանայ: Ցայտնի գրող մը, որ պարբերաբար գրութիւն մը կը ղրկէ թերթին, տաղանդաւոր անձ մը կրնայ ըլլալ, սակայն լրագրող մը չէ: Հրապարակ կինը որ, շնորհիւ իր ժպիտին որուն արհամարհանքով կը նային ճշմարիտ լրագրողները, կը յաջողի յօդուած մը զետեղել թերթին մէջ, լրագրող չէ նոյնպէս:

Ուրեմն որո՞նք են լրագրող ըլլալու պայմանները:

— Մարդ կրնայ ըլլալ լրագրող ինչպէս կ'ըլլայ որմնադիր, պարտիզպան, բժիշկ կամ աստեղագէտ: Այսինքն լրագրութիւնն ալ արհեստ մըն է, բայց լաւ սերտուած արհեստ մը պէտք է ըլլայ եւ մարդ պէտք է զայն իրեն համար տեւական ասպարէզ դարձնէ: Ամէն բանէ առաջ պահանջուած յատկութիւնն է յարգանք ճշգրտութեան՝ ճշմարտութեան հասնելու աստիճան: Ծիծաղական է նոյն իսկ կարծել թէ խմբագիր մը, որ եւ է ոճիր արկածի մը շուրջ կրնայ մտացածին յօդուած մը գրել: Եթէ տուեալները բաւական չեն, եւ լուրը կը պահանջէ որ անպայման բան մը գրուի այդ մասին, լրագրողը իր ամբողջ կարողութիւնը ի գործ պէտք է դնէ, ճոխացնելու համար իր նիւթը:

Լրագիրը ընդհանրապէս գրութիւն մըն է որուն մէջ կը պատմուին օրուան դէպքերը:

Լրագրի քանի մը տեսակներ կան, հետեւաբար եւ լրագրական ասպարէզը անսահման կարելիութիւններ ունի: Նախ առնենք Փարիզի կամ գաւառի լուրջ մեծ օրաթերթերը, որոնք քաղաքական որոշ հակումներ ունին: Ասոնք ամենաշահեկան լուրերու կարգին կը հրատարակեն՝ քաղաքական առաջնորդող յօդուած մը եւ սիւնակներ կը յատկացնեն՝ զանազան լուրերու, մարզական մրցումներու, սակարանի, թատերական նորութիւններու, ժողովրդական պատմուածքներու, գրականութեան, գեղարուեստի, երաժշտութեան, բժշկութեան, ճարտարարուեստի, առեւտուր եւն.: Այս ընդհանուր լրատու թերթերէ զատ կան նաեւ օրաթերթեր եւ պարբերաթերթեր մասնագիտական, գրական, կրօնական, ելմտական, դատական, տնտեսական, առեւտրական: Կան նաեւ արհեստակցական թերթեր, ինչպէս եւ բժշկական, երկրագործական, մարզական, ծովային, ձիարշաւի: Զաւեշտաթերթերն ալ ունին իրենց դիմագիծը գրական, գեղարուեստական կամ գիտական: Ցետոյ կայ նաեւ պաշտօնաթերթը: Որուն մէջ լոյս կը տեսնեն բոլոր պաշտօնական լուրերը, օրէնքները, հրամանագիրները, նախարարական որոշումները, խորհրդարանային վիճաբանութիւնները եւ այլն:

Բոլոր այս թերթերը կը կառավարուին նոյն ձեւով: Թերթին գլուխը կը գտնուին տէր եւ տնօրէնը ու խմբագրապետը, խմբագրութեան քարտուղարն ու թերթին վարիչը կը գտնուին տնօրէնին եւ խմբագրապետին անմիջական հրամանին տակ: Ասոնց շուրջ կը խմբուին աշխատակիցները, լրատուները, քրոնիկագիրները, տեղեկաբերներն ու քննադատները:

Այս զանազան պաշտօնները իրարու չեն հակասեր: Ցաճախ կը պատահի — մանաւանդ հայկական մամուլին մէջ — որ թերթի մը տնօրէնը միաժամանակ խմբագրապետ կամ վարչական տնօրէն ըլլայ: Նոյնպէս խմբագրապետը յաճախ խմբագրութեան քարտուղարի պաշտօնը կը ստանձնէ:

Թերթի մը տնօրէնը նոյնիսկ խմբագրապետը կրնայ ըլլալ, թերթին տէրը յաճախ հիմնադիրն է, իսկ անանուն ընկերութեան մը պատկանելու պարագային, բաժնետէր կամ վարչական խորհուրդի անդամ:

Այս պաշտօնները երբեմն կը յանձնեն մասնագէտներու: Թերթին տնօրէնը թելադրութիւններ կ'ընէ, կը վարէ եւ կը հակակշռէ: Իբրեւ առեւտրական եւ իբրեւ գրագէտ, պէտք է գիտնայ իր թերթին հետ կապ ունեցող ամէն բան: Իբրեւ գործի վարիչ, պատասխանատու ըլլալու վարչական խորհուրդին կամ թերթին տիրոջը առջեւ, պէտք է ունենայ մեծ կարողութիւն իշխելու եւ կառավարելու: Եթէ ան շատ բարեկամներ ունի, ունի նաեւ հակառակորդներ որով պէտք է ունենայ հոգեբանական մեծ նրբութիւն, արդիւնաւորապէս տանելու համար իր ստանձնած աշխատանքները:

ՀՐԱՆՈՅՏ ԳԱԶԱԶԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ

«Խորհ. Հայաստան» կը գրէ (27 յունուար).—

Երեւանի պատանեկան թատրոնին հիմը դրուած է 1929ին: Այսօր կը տօնէ իր գոյութեան տասնամեակը:

Այս տասը տարիներու ընթացքին տուած է 920 ներկայացում եւ ունեցած 400,000 հանդիսատես: Թատրոնը ունի 38 դերասաններ, որոնց կարգին՝ Վ. Միրզոյեան, Մ. Մանուչարեան, Ս. Աղասեան, Ս. Քոչարեան, Պ. Սանթրոսեան, , Ի. Մկրտիչեան, Ա. Մատչեան:

Ներկայացուած թատերախաղերէն յիշենք՝ Ի՛նչպէս է կոփւում պողպատը (Օստրովսկի), Թոմ կինտին (Միխալկով), Ջիամկա կոպաչ (Դանիէլ), Կոյր երաժիշտը (Ա. Քոչարեան), Գիքոր (Ց. Թումանեան): Պատանիներուն իսկ պահանջով կրկնուած են այն ներկայացումները, որոնք ջերմ հայրենասիրութեան զգացումներ կ'արտայայտեն, ինչպէս Կոյր երաժիշտը կրկնուած է 48 անգամ, Փարոսի կրակները՝ 18 անգամ, նաեւ Ի՞նչպէ՞ս է կոփւում պողպատը:

Այժմ Երեւանի պատանեկան թատրոնը պատրաստութիւն կը տեսնէ մասնակցելու համար պատանեկան թատրոններու մրցումին, որ տեղի պիտի ունենայ մարտ ամսուն, Մոսկուայի մէջ: Այդ նպատակով փորձի համար կը ներկայացուին Դ. Դէմիրճեանի Քաջ Նազարը, Գ. Գաբրիէլեանի Գիքորը (ըստ Ց. Թումանեանի), Մ. Միրաքեանի Նա պէտք է ապրի: Իսկ Սեպտեմբերին պիտի տօնէ իր տասնամեայ յոբելեանը:

ԵՐԵՒԱՆԻ ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՍՊԱՍԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Գրեցինք թէ զեղծում կատարած ըլլալով դատապարտուած են Երեւանի թղթատարական վարչութեան կարեւոր պաշտօնեաները: «Խորհ. Հայաստան» (27 յունուար) հետեւեալ մանրամասնութիւնները կուտայ.—

Երեւանի թղթատարական սպասարկութեան վարիչները զբաղած էին «ակլոկայով, իրար վարկաբեկելով, պետական դրամներու իւրացումով, հարբեցողութեամբ, քէֆերով»: Այսպէս, յունիս 12ին, Գերագոյն Խորհուրդի ընտրութեանց օրը, քէֆ կազմակերպած եւ ծախսած են 922 րուբլի 60 կոպէկ, «հերթապահ աշխատաւորներուն սպասարկելու համար»: Յունիս 15ին գործավարներու խորհուրդին լիազօր Յովսէփեանի կարգադրութեամբ, «Ինտուրիստ»ի մէջ կը կազմակերպուի քէֆ, որու մէջ կը ծախսուի 1080 րուբլի: Կը մասնակցին Յովսէփեան, Մելիք Սարգսեան, Շահումեան, Սօսեան, Եակուբով, Յակոբեան եւ աւելի քան 25 մարդ: Յունիս 25 — 26ին նոր քէֆ մը, որու մէջ կը ծախսուի 1675 րուբլի: Մայիս 5ին ուրիշ քէֆ մը, «Ֆլորա» ճաշարանին մէջ, ուր կը ծախսուի 360 րուբլի: Յուլիս 25ին քէֆ մը եւս նոյն տեղը, մասնակցութեամբ Յովսէփեանի, Շահումեանի, Մելիք Սարգսեանի, Յակոբեանի, Յովհաննիսեանի, Գիւլքսաեանի, Սահակեանի: Գործավարներու խորհուրդին լիազօրը ճաշարան կը ղրկէ 7399 րուբլի, «ուժեղ սնունդ կազմակերպելու» համար քէֆ ընողներուն, ըստ ցուցակի,— Յովսէփեան, Շահումեան, Սօսեան, Աբրահամեան, Զարիֆեան, Սահակեան, Յովհաննէսեան, Ասատրեան:

Այս պատասխանատու - վարիչները յաճախ կը հաւաքուէին այսպէս, քէֆ ընելու եւ գինովնալու համար:

Այս խմբակէն, Վարդումեան ակտաները դարմանելու պատրուակով կը գանձէ 400 րուբլի, յետոյ իբրեւ կաշառ՝ նպաստ յատկացնել կուտայ ինքնիրեն 880 րուբլի: 500 րուբլի կ'առնէ աթոռ գնելու համար եւ աթոռ չի գներ:

ՊԱՅՔԱՐ ԾԽԵԼՈՒ ԵՒ ԽՄԵԼՈՒ ԴԷՄ

Գերմանիոյ նացիները ուժգին պայքար բացած են ալքոլի եւ ծխախոտի առատ գործածութեան դէմ, առողջական ու խնայողական պատճառներով: Այսուհետեւ Գերմանիոյ մէջ ոգելից ըմպելիի եւ ծխախոտի ամէն ծանուցում պէտք է նախօրօք ենթարկուի նացի կուսակցութեան մասնաւոր մէկ յանձնախումբի հաւանութեան: Թերթերու մէջ կը հրատարակուին բազմաթիւ յօդուածներ՝ ծխախոտի ու ոգելից ըմպելիի յառաջ բերած վնասներուն մասին: Ազգային տնտեսութեան տեսակէտէ՝ մամուլը կ'ըսէ թէ միայն ծխախոտի ներմուծումը գերման ժողովուրդին կ'արժէ տարեկան 125 միլիոն մարք: Վիճակագրութիւնը ցոյց կուտայ նաեւ որ ոգելից ըմպելիներու եւ ծխախոտի գործածութիւնը 1932ին մարդ գլուխ 41 մարք կ'արժէր, 1938ին 64 մարք:

ՄԷՕՏՈՆԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ԱՅՑԸ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ

ՄԷՕՏՈՆ.— Փետրուար 8ին չորեքշաբթի օր Փարիզի արուարձան Մէօտոնի Հայերէն պատուիրակութիւն մը՝ առաջնորդութեամբ Պ. Հրանտ Սամուէլի ներկայացաւ տեղւոյն քաղաքապետ Պ. Հանրի Տալսէմի, որուն յանձնեց Հայոց պատմութեան, մշակոյթին եւ զինուորական ծառայութեանց վերաբերեալ զանազան ֆրանսերէն գրքեր, գրուած Ֆրանսացի եւ հայ հեղինակներու կողմէ: Այս գրքերը նուէր պիտի տրուին Մէօտոնի զոյգ մը գրադարաններուն, կարդացուելու համար Ֆրանսացի հասարակութեան կողմէ:

Քաղաքապետին յանձնուեցաւ նաեւ գրութիւն մը՝ որուն մէջ համառօտ տեղեկութիւններ կը տրուին ընդհանրապէս հայ ժողովուրդին եւ մասնաւորապէս Մէօտոնի հայ գաղութին մասին:

Քաղաքապետը շատ սիրալիր ընդունելութիւն ըրաւ պատուիրակութեան: Ըսաւ թէ ինք ծանօթ է հայկական դատին եւ հայ բարեկամներ ալ ունի շատ հինէն. յիշեց նոյնիսկ թէ հայկական ջարդերուն առթիւ Սօսիէթէ Սավանթի մէջ կազմակերպուած հաւաքոյթի մը ներկայ գտնուած է տարիներ առաջ: Խօսակցութիւնը դարձաւ Հայերու ներկայ քաղաքական անստոյգ վիճակին մասին ու մանաւանդ Ֆրանսահայերու իրաւական կացութեան, զինուորական ծառայութեան, աշխատանքի իրաւունքի եւ յարակից խնդիրներու շուրջ: Պատուիրակները բացատրեցին որ պէտք է զանազանութիւն դնել օտարականներու միջեւ: Հայերը պէտք է աստիճան մը առաւելութիւն ունենան միւսներուն վրայ, քանի որ երթալիք տեղ չունին եւ իբրեւ անհայրենիք զինուորական ծառայութիւն կը կատարեն երկու տարիէ ի վեր: Պ. Տալսէմ խոստացաւ ըստ առաջնոյն բարեացակամ վերաբերում ցոյց տալ իրեն դիմող Հայերուն հանդէպ:

Խօսակցութիւնը վերջացաւ շատ ջերմ մթնոլորտի մէջ, շատ գոհ մնաց քաղաքապետը մանաւանդ երբ տեղեկացաւ թէ հայեւֆրանսական յարաբերութիւնները կը սկսին խաչակիրներու շրջանէն եւ թէ Կիլիկիոյ վերջին հայ թագաւորը ֆրանսական ծագում ունի (Լեւոն Ն. Լուսինեան) եւ տապանաքարն ալ ներկայիս կը գտնուի Սէն Տընիի մայր եկեղեցիին մէջ:

Նուէր տրուած ֆրանսերէն գրքերն էին Փօլ տիւ Վէօի «Կիլիկիոյ չարչարանքը», Ժաք տը Մորկանի «Հայ պատմութիւնը», Արշակ Չօպանեանի «Վարդենիք Հայաստանեայց»ի երկու հատորները, Րաֆֆիի «Սամուէլ»ը, Նաւարեանի «Հայ բանաստեղծներու հաւաքածոն», զօր. Ղօրղանեանի «Հայոց մասնակցութիւնը համաշխարհային պատերազմին» եւայլն:

Այս գրքերը կարդալով յոյս կայ թէ Ֆրանսացիները լաւագոյնս պիտի ճանչնան հայ ժողովուրդը, որուն մասին շատ քիչերը միայն բան մը գիտեն: Կը յուսանք թէ ուրիշ վայրերու մեր հայրենակիցներն ալ օրինակ պիտի առնեն ասկէ եւ նոյն ճակատին վրայ օգտակար աշխատանքներ պիտի կատարեն:

Ա.

ՄԱՄՈՒԼ

ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵՆԷ ԿԸ ԽՈՒՍԱՓԻՆ

«Պայքար», Ամերիկայի ռամկավարներուն օրկանը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, Բարեգործականի կեդր. վարչութեան պաշտօնաթերթին՝ «Միութիւն»ի մէջ հրատարակուած պաշտպանողականի մը առթիւ (2 Փետրուար).

— «Պաշտօնաթերթին այս պաշտպանողականին մէջ բաժին մըն ալ հանուած է այս թերթին, մէջ բերելով մեր մէկ խօսքը.—

Հ. Բ. Ը. Միութեան «վարչական մեքենան մեծածախս է, շրջանակներուն եւ մանաւանդ կեդրոնին մէջ, որուն թոյլատրուած է ունենալ գործի առհանջէն աւելի թիւով պաշտօնէութիւն»:

Պաշտօնաթերթին հաւաստումով «առասպելի» մը ուղղուած է մեր այս քննադատութիւնը. եւ ապացուցանելու համար թէ «առասպելի» մը նետած ենք մեր նետը, Կեդրոնին օրկանը կը համրէ անհամար մեծ, մե՛ծ գործերը որոնց թուումը լսելն անգամ լեզապատառ պիտի ընէր տկար սրտի տէրերը եւ որոնք սակայն կը կատարուին ափ մը մարդոց ձեռքով «այդ մեղուաջան փեթակին», այսինքն Կեդրոնի պաշտօնատան մէջ:

Եւ ընթերցողը սոսկումի այդ զգացումէն փոխադրելու համար կարեկցութեան ու արդահատանքի զգացումին մէջ, պաշտօնաթերթը կը հաւաստէ թէ այդ բոլոր, բոլո՛ր գործերուն համար պաշտօնեաները կը ստանան միայն 6,500 տլար տարեթոշակ, «մէջն ըլլալով Վարիչ-Պատուիրակին թոշակն ալ, մինչ այդ ճղճիմ գումարին դէմ Միութեան «տարեկան ընդհանուր մուտքին գումարը **300—400,000**ին մէջ կը տարուբերի»:

Ունինք ուրեմն «վիթխարի կազմակերպութեան» պաշտպանողականը, իր փաստա՛ցի, ջախջախի՛չ տուեալներով խծբծանքի ոգիին դէմ, որմէ զուրկ չենք եղած մենք ալ, «Պոսթըն հրատարակուող թերթ մը», ինչպէս կ'ըսէ պաշտօնաթերթը:

Դիւրին բան է ամէնէն ճիշդ եւ ամէնէն հիմնաւոր ու բաց-սիրտ քննադատութիւնները փորձել իբր խծբծանք «մէկ կողմ վանել» ձեռքի մէկ շարժումով, կամ գրչի ինքնագով խաղերով, բայց անոնք «չեն վանուիր» ընդհակառակն այդ շարժումն ու խաղը կը բանան նոր փորձանք անոնց տէրերու գլխուն:

Այդ տեսակ կացութեան մը մատնած է ինքզինքը Կեդրոնի պաշտօնաթերթը, իր խրո՛խտ պաշտպանողականով:

Կ'առնենք փաստը իր հայթայթած երկու գումարներէն: Սովորութենէն աւելի՝ անհրաժեշտ բան մըն է որ հրատարակութիւն մը երբ գումար մը պիտի յիշէ, զայն յիշէ իր գտնուած տեղին դրամով, իսկ եթէ պէտք ունենայ իբր լուսաբանութիւն, յիշէ օտար դրամն ալ անոր հետ:

Բարեգործականի Կեդրոնը կը գտնուի Փարիզ, պաշտօնեաներու վճարումը կ'ըլլայ Ֆրանքով: Ինչո՞ւ չէ յիշուած ֆրանքը, այլ յիշուած է տոլարը:

«Խծբծանք»ի ոգին պիտի թելադրէր որ այսպէս մեկնուի պաշտօնաթերթին հնարամտութիւնը.— Ֆրանքը իր վերջին անկումներուն բերումով կը ներկայացնէ շատ ցած սակ մը. 37—38 ֆրանքը տոլար մըն է, հետեւաբար ձեռնտու է որ ֆրանքներու գումարը ներկայացուի 6,500 տոլարի համեմատաբար համեստ թուանշաններով:

Բայց այդ տոլարը ատեն կար որ կ'արժէր միայն 15 ֆրանք եւ եթէ այդ պաշտպանողականը գրուէր այն ատեն, փոխանակ տոլարի որ պիտի բարձրանար 16—17,000ի պատկառելի գումարին վստահօրէն պիտի յիշուէր ֆրանքներու համեստ գումարը...:

Հնարամտութի՛ւն, ի հարկէ, անվիճելիօրէն եւ առաջնակարգ:

Հիմա միւս պատկառազդու գումարը, «երեքէն չորս հարիւր հազարին մէջ տարուբերող տարեկան մուտքը», որուն բաղդատմամբ աննշան պէտք է թուի վարչային ծախքը:

Զգիտցող չկայ թէ Բարեգործականը տարիներու ընթացքին գոյացուց պահեստի խոշոր գումար մը, որ տոկոս կը բերէ, ստացաւ խոշոր կտակներ, ուղղակի իրեն, կամ իր միջոցաւ յանձնաձեւլի, ստացաւ Մելքոնեան իրապէս հսկայ նուիրատուութեան յանձանձումի իրաւունքը, այդ բոլորին տոկոսները եւ հետզհետէ նոր բացուած աղբիւրներ բնական է որ տարեկան այդքան խոշոր գումար մը պիտի հասցնէին Կեդրոնին գանձը:

Բայց հարցը այն չէ թէ հինները ի՛նչ ժառանգ ձգած են եւ կամ նորերը ի՛նչ գումարներ կը տրամադրեն ինքնաբուխ կերպով, այլ այն թէ՝ «վիթխարի կազմակերպութիւնը» իր գրեթէ նոյնքան «վիթխարի» վարչային կազմածով իր ճակատի քրտինքով ի՛նչ կ'արտադրէ. ի՛նչ մասը այն ծախսերուն, որ կ'ընէ, որովհետեւ հնարամտութենէն աւելի հեռու տարուած բան մը կ'ըլլայ վարչային այդ ծախսերուն համար տարիներով ու տարիներով բաժին կորզել նուիրատուութիւններէն եւ կտակներէն, որոնց համար ամբողջ «աշխատութիւնը» փոխանակագիր մը մէկ տեղէն միւսը փոխադրելէն անդին չանցնիր, իսկ ա՛յդ իրողութիւնը չի կրնար հերքուիլ սոսկ վիթխա՛ր գործերու թուումով, ինչպէս փորձուած է ակնարկուած պաշտպանողականին մէջ իրաւագիտական յուզի՛չ փաստարկութեամբ եւ բանաստեղծակա՛ն թռիչքով:

Թուանշանները լեզու մը ունին, որ չի փոխուիր, չի խաթարուիր:

Եւ այդ լեզուն կը պահանջէ որ «վիթխարի» կազմակերպութիւնը չապաստանի անցեալին տուած դիւրութիւններուն ետեւ, արժեցնէ իր այսօրուան ծախքերը իր այսօրուան արտադրութեան ապացոյցներով եւ հաստատէ նոյն իսկ աւելին, թէ արտադրութիւնը, գործը աւելի է քան ծախքը, որովհետեւ հանրային ծառայութիւնն է արժանիքի չափացոյցը եւ այդ կերպով կը տնօրինուին Բարեգործականի բոլոր գործերը, առանց նկատի առնելու ծախսելու դիւրութիւնները, որ հիներու ժառանգութիւններէն ստեղծուած են:

Դժբախտաբար պաշտօնաթերթին պաշտպանողականը իր բռնազբօսիկ ճիգերով չի նպաստեր որ զօրանայ այդ համոզումը»:

Օր. ԱԶԱՏՈՒՀԻ ՊՍԱԿԵԱՆ
Եւ
ԱՒԵՏԻՍ ՏԷՕՎԼԷԹԵԱՆ
Նշանուած
Փարիզ, 12 փետր. 1939

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Էնվէր փաշայի ուժերուն մէկ մասը Տէօշէմպէ մտած պահուն, միւս մասն ալ սկսաւ հետապնդել ռուս զինուորները: Սակայն, այս վերջինները քիչ ատենէն շատ ճամբայ կտրած էին: Ռուսի Պասմաճիները չկրցան անոնց ետեւէն հասնիլ, հակառակ քառասմբակ արշաւելնուն:

Հետապնդող ուժերը զանազան ուղղութիւններով ցրուեցան, որովհետեւ հրամանատարը ենթադրած էր որ թշնամին մէկ ուղղութեամբ խոյս չէր տար: Ռուսի Պասմաճիները լեռ ու ձոր կտրեցին արարշաւ, ու երկրորդ օրը, միջօրէին, հեռուէն տեսան կարմիր բանակի զինուորները:

Ռուս հրամանատարը շուարումի մատնուեցաւ, հետապնդող Պասմաճիները տեսնելով, որոնք յանկարծ գետնէն բուսած էին կարծես: Ի՞նչ պիտի ընէր հիմա: Ան խորհեցաւ որ լաւագոյն պիտի ըլլար Պասմաճիներուն հետ կռուի բռնուիլը քան թէ չարունակաբար նահանջելը: Սակայն, Պասմաճիները յաջողեցան Ռուսներուն ետեւէն հասնիլ Մերթէբէի մէջ: Անոնք մեծ ուրախութեան մէջ էին: Ցաղթութիւնը կրկնապատկած էր անոնց բարոյական կորովը: Բոլոր Պասմաճիները մէյ մէկ հերոս կտրած էին:

Կարմիր բանակին հրամանատարը տագնապի մատնուեցաւ: Թէեւ կռուելու ստիպողութեան մէջ կը գտնուէր, չարունակեց նահանջը, գերութիւնն իսկ աչք առնելով: Ի վերջոյ, թշնամին ստիպուեցաւ ետ դառնալ ու կռուի բռնուիլ Պասմաճիներուն հետ: Այդ միջոցին, թշնամին պարտութեան մատնող Պասմաճիները յաղթութեան առաջնորդող Էնվէր փաշա թշնամիին մէկ գնդակով վիրաւորուեցաւ:

Բայց վէրքը շատ թեթեւ էր. գնդակը ձիուն ալ հանդիպած ըլլալուն: Կեանքը վտանգի մէջ չէր: Պասմաճիները այլեւս ետ կեցան Ռուսերը հետապնդելէ, փաշային վիրաւորումէն յետոյ: Որովհետեւ ոեւէ օգուտ պիտի չքաղէին այդ հետապնդումէն, կարմիր զինուորները թիւով քիչ ըլլալնուն համար: Ի վերջոյ Էնվէր փաշա իր զինուորներուն հրամայեց ետ դառնալ:

Այսպէս, մեծ յաջողութենէ մը յետոյ Տէօշէմպէ դարձան Պասմաճիները, որոնք աւաղակ կը յորջորջուէին ռուս հրամանատարին կողմէ: Անոնք փառաւոր մուտք մը գործեցին քաղաքին մէջ: Ստուգիւ, փաշան վիրաւորուած էր, բայց վէրքը թեթեւ ըլլալուն, ամէն ոք զայն կը շնորհաւորէր, նոր կռիւներու մէջ յաջողութիւն մաղթելով:

Արդարեւ, քանի մը օր յետոյ, ձիերու պայտերուն նորոգումէն կը հասկցուէր որ նոր շարժում մը պիտի ըսկսէր:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ ԳՈՀ ԷՐ ՁԵՌՔ ԲԵՐՈՒԱԾ ԱՐԴԻՒՆՔԷՆ

Ամիսներ անցած էին, ու գեղածիծաղ Մայիսը սկսած էր: Բնութեան վերազարթումին շնորհիւ, ամէն կողմ կանաչութիւնը կը տիրէր ու հովիտներու մէջ փթթող ծաղիկները կը ժպտէին:

Թուրքեստանի տափաստանը տեսնելու է, զարնան գեղեցկութիւնը ըմբռնելու համար բարձր լեռներու ստորոտը գտնուող հովիտներու մէջ: Ամառը չորցող վտակները կը դդչէին գունագեղ բուսականութեան ծոցին մէջ:

Էնվէր փաշա երեք օրէ ի վեր ձիէն վար չէր իջած: Բնութեան վերանորոգումի այդ եղանակին, փաշան կըզգար թէ արիւնը իր մէջ կ'եռեւեփէր, ու սոսկալի ուժ մը ունէր, կռիւ մղելու համար:

Երեք օրէ ի վեր, փաշան Պալճիվանի մէջ Տավլէթմէնի քով կը գտնուէր: Անոր հետ խօսած պահուն յուզումի կը մատնուէր: Տավլէթմէն քառասուն տարու մարդ մըն էր, ու իրեն պարզուած նոր ծրագիրներուն համաձայնութիւն կը յայտնէր երիտասարդական աւիւնով:

Էնվէր փաշա Պալճիվան գտնուած ատեն գեղեցիկ ձայն մը կը լսէր արթնցած պահուն, ու արբշռանքով մտիկ կ'ընէր Պասմաճիներու նախապէս երգած մէկ ժողովրդական եղանակը, որ յետոյ փոփոխութիւններ կրած էր: Ահա այդ երգին բառերը.

«Ո՞վ կը պառկի սա լեռներուն մէջ, — Երիտասարդ զինուորներ են պառկին հոն...,— Ապառաժէ կուրծքերով...,— Գնդակներ կ'արձակէին թշնամիներուն դէմ ռուս...— Երիտասարդ են մեր զինուորները,— Ու անոնց ճամբաները դժուար են ու քարոտ...:— Սակայն ո՞վ երիտասարդացուց զանոնք:— Ազատութիւնն է անոնց նպատակակէտը բարձր,— Անոնց ամէնէն մեծ առաջնորդն է Էնվէր փաշա.— Ան կը հանէ զինուոր ճահիճներէն ու ձորերէն— Անոր նպատակն է ազատութիւնը երկրին ու ազգին:— Աշխարհի չափ անգին է արժէքն անոր. — Ո՛վ մեր առաջնորդ Էնվէր փաշա»:

Էնվէր փաշա մտիկ կ'ընէր այս երգը, աչքերը մարմանդներուն յառած: Ցետոյ միեւնոյն եղանակը սուլելով կ'երգէր:

Տավլէթմէնի հետ ունեցած երեք օրուան տեսակցութեան մէջ Էնվէր փաշա համաձայնութեան եկած էր կատարուելիք գործերու մասին: Տավլէթմէն կ'ըսէր Էնվէր փաշայի.

— Իրաւունք ունիս, փաշա...: Երկիրը կատարելու միութեան պէտք ունի թշնամիին դէմ: Կազմակերպութիւն ընելու է: Տէօշէմպէի դաններուն առջեւ անգամ մը եւս հասկցանք այս անհրաժեշտութիւնը: Պէտք է միանալ, մէկ դրօշի տակ հաւաքուիլ: Որքան ալ հերոս, աշխատասէր ու հայրենասէր ըլլանք, մէկ դրօշի տակ հաւաքուելէ զատ ուրիշ ճար չկայ: Տէօշէմպէի մէջ հաւաքուած կարմիր բանակին հետ քի՞չ կռուեցանք: Քիչ մնաց որ պիտի կորանցնէինք: Որովհետեւ անոնք միութիւն ունէին, ու մէկ դրօշի տակ կը գտնուէին:

Տավլէթմէն պետն էր այն 500 Պասմաճիներուն, որոնք Պալճիվանի շրջակայքը կը գտնուէին: Էնվէր փաշայի հետ տեսակցելէ յետոյ, Տավլէթմէն հաւանած էր փաշային տրամադրութեան տակ դնել իր ռազմիկներու ուժը: Շատ վեհանձն եղող Տավլէթմէն քանիցս փաշային հաւաստիք ընծայած էր այդ մասին:

Էնվէր փաշա գոհ էր, որովհետեւ ան կը տեսնէր Տավլէթմէնի գործերը ու կը գնահատէր զանոնք:

Տավլէթմէն հին գլուխ մարդ մը չէր: Աֆղանիստանի սպաներու հագուստին նմանող համազգեստ մը կը կրէր: Իր քով կը գտնուէին Ապտիւլ Գատէր, Աշուր եւ Ապտիւլ Քէրիմ անուն հրամանատարները: Քանի մը մոլլաներ ալ կային իր քով: Էնվէր փաշայի ժամանումէն առաջ, Տավլէթմէն հաւատ ընծայած էր Պուխարայի նոր շարժումին: Սակայն, տեսնելով որ նոր հոսանքի կողմնակիցները կարմիր բանակին միացած էին, բարկութեամբ յայտարարած էր թէ ինք ազատութեան կուսակից է:

(Շար.)

(31)

կաններու մէջեւ Հռոմի մեծ կայսրութեան համար փրփականտի իբր նիւթ պատրաստուած այս քարտէսին մէջ, Թուրքիոյ մէկ մասը սեւով ներկուած է, իբրեւ Իտալիոյ մէկ մասը: Նոյնպէս այս քարտէսին մէջ Միջերկրականը կը կոչուի «Մեր ծովը»:

Այս քարտէսը ազդարարութիւն մըն է որ ցոյց կուտայ մեզի այն վտանգները զորս պիտի յարուցանէ Սպանիոյ աղէտը՝ Միջերկրականեան ազգերուն համար»:

Թուրք թերթը յետոյ խմբագրականի մը մէջ պարզելով Իտալիոյ ցանկութիւնները, կ՚ազդարարէ.

— «Մուսոլինիի իտէալն է հին հռոմէական կայսրութիւն հիմնել: Ինչպէս որ Հիթլէր «Իմ Պայքարս» գրքին մէջ գծած է Գերմանիոյ սահմանը, եւ իշխանութեան գլուխ անցնելէ վերջ հետամուտ եղած է զայն իրագործելու, Մուսոլինին ալ հռոմէական կայսրութիւնը կենդանացնելու գաղափարը հռչակելէն ի վեր կ՚աշխատի իրագործել զայն: Այդ իտէալին անմիջականօրէն իրագործելի մասը տիրապետութիւնն է Միջերկրականի, զոր «մեր ծովը» կը կոչեն Իտալացիները: Եւ այդ նպատակին հասնելու համար, Իտալիա կարգ մը խնդիրներ մէջտեղ կը նետէ,— Թունուզ, Քորսիքա, Պալէարեան կղզիները եւ Նիս:

Պէտք է ուշադրութեամբ քննել ամէն տեղ գրուած քարտէսը, որ կը ճշդէ Մուսոլինիի ցնորքը հռոմէական մեծ կայսրութեան մասին, տեսնելու համար որ Սպանիոյ ետին երեւան եկած խառնաշփոթութիւնը մինչեւ Անատոլուի եզերքը պիտի տարածուի, ու Ֆրանքոյի յաղթութեան առաջ բերելիք վտանգը աւելի պիտի մօտենայ: Միջերկրականի մէջ ամէնէն աւելի երկիւղ պատճառող բանն է այդ ծաւալապաշտ նպատակներուն անսահման ընդարձակութիւնը: Արդարեւ, վերոյիշեալ քարտէսը այդ ցնորքին արտայայտութիւնն է: Պէտք է արթուն գտնուիլ, նկատի ունենալով աշխարհի ընթացքը եւ ցնորամիտներու բռնած ճամբան: Ամէն Թուրք իրաւունք եւ պարտականութիւն ունի գիտնալու թէ Սպանիոյ մէջ Զօր. Ֆրանքոն յաղթական հանդիսացնող Իտալիա ի՛նչ նպատակներ կը հետապնդէ: Այս բացայայտ եւ դառն իրականութեան հանդէպ՝ մեզի ցաւ կը պատճառէ սա բանը որ մեր մէջ կը գտնուին մարդիկ, որոնք կը ծափահարեն Սպանիոյ մէջ Իտալիոյ տարած յաղթութիւնը:

Մանուկները ի՞նչ պիտի հեռացուին Փարիզէն

Ոստիկանութեան վերատեսչութիւնը հարցարաններ ուղղած է Սէնի նահանգին դպրոցականներուն համար, անմիջական պատասխան պահանջելով ծնողքներէն: Այդ հարցարաններով ոստիկանութիւնը կ՚ուզէ իմանալ թէ որքան մանուկներ ազգական ունին գաւառի մէջ, հոն ղրկուելու համար, պատերազմի պարագային, կամ եթէ ծնողները բացակայ ըլլան, որո՞ւ հետ պէտք է խօսիլ զաւակներու մասին: Պատասխանները պէտք է անմիջապէս հաղորդել Սէնի նահանգապետութեան տեղեկութեանց բաժնին:

Փոփոխութի՞ւն Սանճաքին մէջ

Արաբական գործակալութիւնը կը հաղորդէ.—

Իրաւասու աղբիւրէ կ՚իմանանք թէ Սանճաքի կառավարութիւնը նորէն պաշտօնի պիտի կոչէ Փրանսացի խորհրդականները եւ մասնագէտները, որոնք ասկէ առաջ դուրս հանուեցան կամ չէզոքացուեցան: Կարգ մը կրթական մասնագէտներ արդէն իսկ վերսկսած են գործի: Թէեւ դժուար է ճշդել այս անսպասելի ձեռնարկին պատճառները, բայց կը կարծուի թէ հետեւանքն է նոր համաձայնութեան մը զոր կնքած է մարզպանութեան Սանճաքի պատուիրակ գնդապետ Քոլէ, Անգարայի իր վերջին այցելութեան առթին:

Խռովութիւննե՞ր պատահած են Սուրիոյ մէջ

Արտաքին գործերու նախարարութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց երէկ.—

Կարգ մը զրոյցներու համաձայն, որ հրատարակուած են զանազան երկիրներու մամուլին մէջ, վերջերս անկարգութիւններ պատահած են Սուրիոյ մէջ: Պէյրութէն եւ Դամասկոսէն մեզի հասած տեղեկութեանց համաձայն, այս լուրերը չեն համապատասխաներ իրականութեան: Ծայրայեղ տարրեր կարգ մը ցոյցեր սարքած են Դամասկոսի մէջ, բայց ժողովուրդին ստուար մեծամասնութիւնը չէ մասնակցած: Այս շարժումները որ եւ է արձագանգ չեն գտած: Տրիպոլիսոյ եւ Հոմսի մէջ շուկաները փակուած են մէկ օր: Այս միջադէպերը որ եւ է ատեն չեն խանգարած հանրային բարեկարգութիւնը: Մնաց որ, հանրապետութեան մարզպանը, Պ. Կապրիէլ Փիւօ, ամենաջերմ ընդունելութեան արժանացած է ամբողջ երկրին մէջ:

Պապին թաղումը եւ նորին ընտրութիւնը

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Պիոս ԺԱ. պապը թաղուեցաւ Ս. Պետրոսի տամբարանին մէջ, երեքշաբթի իրիկուն: Արարողութիւնը նախորդներէն կը տարբերէր իր հանդիսաւորութեամբ եւ ձայնասփիւռով հաղորդուեցաւ ամբողջ աշխարհի մէջ:

Պապին մարմինը տեղաւորուած էր երրեակ դագաղի մը մէջ, արտաքինը՝ յղկուած կնձնի, երկրորդը՝ կապար, բուն ներքին մասը՝ նոճի, երիզուած կարմիր մետաքսով: Դէմքին եւ ձեռքերուն վրայ դրուած էին ճերմակ մետաքսէ շղարշներ: Պապին կարճ կենսագրականը, մագաղաթի մը վրայ գրուած, կարդացուելէ վերջ արոյրէ խողովակի մը մէջ տեղաւորուելով դրուեցաւ դագաղին մէջ, հանգուցեալին օրով կոխուած ոսկի, արծաթ, պղինձ դրամներու եւ չքանշաններու հետ: Դագաղին կափարիչը փակուած էր ոսկի պտուտակներով: Դագաղին ծանրութիւնն էր կէս թոն:

Վերջին լուրերու համաձայն, նոր պապին ընտրութիւնը եւ անունը պիտի ծանուցուին ձայնասփիւռով, որպէսզի բոլոր երկիրներուն մէջ իմացուի միեւնոյն ժամուն: Աւանդական ծուխն ալ պիտի բարձրանայ Վատիկանի կատարէն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՄԵԾ ՋՐԱՀԱՒՈՐԸ, 35,000 թոն, ծով իջեցուցին Համպուրկի մէջ, երեքշաբթի օր: Արարողութեան ներկայ էին 50,000 հանդիսականներ: Հիթլէր այս առթիւ ճառ մը խօսելով, զրահաւորը կոչեց «Պիզմարք» եւ երկաթեայ վարչապետը փառաբանեց իբրեւ հիմնադիրը գերմանական նոր պետութեան:

ՏՈՒԽՈՊՈՐՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ, Վերեգին, մեռաւ Քանատայի մէջ: 1892ին էր որ այս աղանդին անդամներէն 15,000 հոգի Ռուսաստանէն Քանատա գաղթեցին: Միշտ կ՚ընդհարէին տեղական իշխանութեանց հետ, որովհետեւ ոչ միայն տուրք չէին վճարեր, այլեւ բոլիկ կը պտտէին: Հարկ եղաւ բանտարկել «հայրապետ»ը եւ 725 հետեւորդներ, որպէսզի համակերպին օրէնքին: Հանգուցեալին որդին Եւրոպա կը գտնուի եւ հեռագրուած է որ վերադառնայ, հօրը աթոռը գրաւելու համար:

ՊԵԼԺԻՈՅ նոր դահլիճին կազմութիւնը յանձնուեցաւ Պ. Փիէրլոյի, կաթոլիկ ծերակուտական մը, որ պիտի ջանայ ազգային միութիւն յառաջ բերել:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ 1939ի Բ. շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի երեքշաբթի, 21 փետրուար:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ, 19 ՓԵՏՐ. ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, 8 Rue Danton, ՄԷԹՐՕ ՕՏԷՕՆ

Կը նախագահէ՝ Ընկ. ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ ԵՒ ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

Ծախսերու մասնակցութեան համար 3 ֆրանք:

Հ. Յ. Դ.

Փ[illegible]

ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊի «Արամ» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը՝ 17 Փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

Գ[illegible]

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկ. ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները՝ 16 Փետր., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը ճիշդ 8ին, «Սիամանթօ» Ա. կումբը: Անդամատետրերը միասին բերել:

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Գամբ. Բերիէ) պա[illegible] ընդհ. ժողովը՝ 19 փետր. կիրակի կէսօրէ ետք, ժամը 4ին Ընկ. Մարկոսեանի բնակարանին մէջ կը խօսի՝ Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ.

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԽՄԲԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ՓԵՏՐ. 18Ի ԱՌԹԻՒ

Հ. Յ. Դ. ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

18 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Խաժակ» ակումբին մէջ:

ԸՆԿԵՐ[illegible] ՀԱՒԱՔ. ԽՆՋՈՅՔ ՓԵՏՐ. 18Ի ԱՌԹԻՒ

ԻՍԻԻ Հ. Յ. Դ. «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

19 Փետրուար կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Խրիմեան» սրահին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի:

Երգ, արտասանութիւն, եւայլն:

Մուտք՝ 7 ֆրանք, 3 տարեկանէ վեր փոքրիկներուն 3 ֆր.:

ԽՆՋՈՅՔ-ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Վալանսի «Քրիստափոր» կոմիտէի կողմէ

18 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբը: Բանախօսութիւն, արտասանութիւն, նուագ եւ պար: Կը մասնակցի «Զոմ»ի «Արաքս» երգչախումբը: Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ

Կազմակերպուած Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան կողմէ, բանաստեղծ Յովհ. Թումանեանի, մահուան տասնըհինգամեակին առթիւ, 16 փետրուար հինգշաբթի իրիկուն ժամը 21ին, Միութեան կեդրոնը՝ 8 րիւ Պօսիւէ, Փարիզ:

Կը խօսին՝ Պ. Արշակ Չօպանեան, նիւթ ունենալով՝ «Յովհ. Թումանեան, իր գրական գործը»: Տօքթ. Հրաչ Զարդարեան, «Յովհ. Թումանեան, կեանքը եւ Մարդը»:

Արտասանութիւն եւ երգ, իր հեղինակութիւններէն:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Անիէռ-Պուա Քոլոնպի վարչութեան կողմէ

18 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 149 bis, Ave. d'Argenteuil, ընկերվարականներու սրահին մէջ:

Կը խօսի Գնդ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ «Վարդանանց պատերազմ»ի մասին:

ԳՐԱՒՈՒԱԾ ՕՐ

Նախաձեռնութեամբ Ղարաբաղ-Զանգեզուր Հայրենակց. Միութեան, 16 Ապրիլ, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Միւթիւալիթէի սրահին մէջ, 28 Rue St. Victor, կը ներկայացուի Լ. Շանթի «ՕՇԻՆ ՊԱՅԼ»ը

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը եւ չխաչաձեւել:

ՅԱՅՏԱՐԱՐ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ Շօֆէօրներու Միութեան ընդհ. ժողովը 16 փետր. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Միւթիւալիթէի սրահին մէջ, (24, Rue St. Victor):

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏ. Միութեան Մարսէյլի անդամական Ընդհ. Ժողովը 26 Փետր., Կիրակի առաւօտ ժամը 8ին, «Քաֆէ Նուա»յի ներսի սրահին մէջ (1 Bld. Dugomier): Ներկայանալ անդամատետրով: Խիստ կարեւոր օրակարգ եւ զեկոյց:

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը, 18 Փետր., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 Ռիւ Պօսիւէ:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Իսիի Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ 18 Փետր., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, իր դպրոցին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ Տիկնանց Ընկերութեան վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը՝

13, 35, 43, 45, 54, 74, 112, 114, 156, 162, 163, 164, 191, 194, 198, 204, 208, 221, 222, 229, 243, 249, 257, 275, 283, 285, 291, 308, 311, 334, 340, 341, 348, 356, 371, 392, 407, 447, 481, 488, 496, 517, 536, 557, 560, 575, 594, 596, 638, 644, 648, 657, 671, 695, 701, 703, 704, 715, 720, 728, 742, 753, 763, 765, 776, 777, 779, 790, 805, 813, 819, 824, 826, 828, 832, 840, 843, 865, 869, 882, 886, 911, 918, 951, 957, 960, 966, 968, 981, 983, 987, 990, 994, 995, 997, 998, 999, 1000, 1007, 1027, 1054, 1066, 1069, 1082, 1096, 1099, 1111, 1109, 1118, 1123, 1124, 1131, 1132, 1135, 1156, 1157, 1160, 1166, 1171, 1184, 1192, 1222, 1223, 1233, 1238, 1244, 1259, 1274, 1278, 1282, 1292, 1296, 1300, 1332, 1334, 1349, 1352, 1356, 1379, 1381, 1393, 1411, 1427, 1437, 1449, 1468, 1471, 1476, 1477, 1503, 1515, 1517, 1518, 1544, 1560, 1587, 1630, 1632, 1635, 1648, 1650, 1651, 1656, 1674, 1677, 1682, 1702, 1706, 1712, 1716, 1724, 1744, 1749, 1756, 1760, 1770, 1778, 1779, 1806, 1809, 1810, 1813, 1835, 1858, 1863, 1880, 1894, 1897, 1919, 1923, 1927, 1936, 1946, 1947, 1958, 1963, 1975, 1988, 1993, 1762:

ԾԱՆՕԹ.— Շահողներէն կը խնդրուի մինչեւ մարտի վերջը ներկայանալ Դպրոցասէրի վարչութեան, ստանալու համար իրենց վիճակուած պարգեւները: Այդ պայմանաժամը լրանալէ վերջ կատարուած դիմումներուն ընթացք չի տրուիր:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 17 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
VENDREDI 17 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3967

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՁԻՆ ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱ՞Մ ԾԱԽՈՒԱԾ Է

Քանի մը օր առաջ Լոնտոնի թերթերը կը հաղորդէին ուշագրաւ լուր մը.-- Գաղթային նախարարը լսելով հրէական պատուիրակութեան զեկուցումը, փափկօրէն բայց վճռապէս հասկցուցած է թէ Մեծն Բրիտանիա չի կրնար Հրէական Տուն մը պարտադրել Պաղեստինի մէջ, բրիտանական սուինով :

Տեղեկութիւնը կ'աւելցնէր թէ Անգլիա հարկադրուած է փոխել իր քաղաքականութիւնը, ուրիշ խօսքով՝ մէկդի դնել Պալֆըրի հռչակաւոր յայտարարութիւնը, իբրեւ հետեւանք նոր եւ աւելի ծանրակշիռ կացութեան մը, -- ապահովութիւն Մօտաւոր եւ Միջին Արեւելքի մէջ:

Միշտ միեւնոյն աղբիւրին համաձայն, Մեծն Բրիտանիա կը խորհի Պաղեստինն ալ միացնել արաբական դաշնակցութեան մը, իր կողմէ հովանաւորուած Թագաւոր մը նշանակելով :

Դժուար է ըսել թէ այս տեղեկութեանց ո՛րքանը վաւերական է, ո՛րքանը պարզ ենթադրութիւն :

Ամէն պարագայի մէջ, լուրը խորունկ վրդովում պատճառեց հրէական շրջանակներու մէջ, եւ բանակցութիւնները անելի մը յանգած են արդէն:

Մանաւանդ որ, արաբական պատուիրակութիւնը վճռապէս կը մերժէ Հրէական Տան ծրագիրը, կը պահանջէ դադրեցնել ներգաղթը եւ արաբական հողերու վաճառումը, եւ ճանչնալ իրենց կատարեալ անկախութիւնը :

Միւս կողմէ, Լոնտոնի թերթերը կը հաւաստեն թէ վարչապետը խոստացած է հրատարակութեան տալ 1915ին Եգիպտոսի բրիտանական մարզպանին՝ Սըր Հէնրի Մաք Մահոնի եւ Էմիր Հիւսէյինի միջեւ փոխանակուած նամակները, պարզելու համար Մեծն Բրիտանիոյ յանձնառութեանց էութիւնը :

Այս հրատարակութեամբ, կը յուսան լայնօրէն լուսաբանել ամէն բան եւ թեթեւցնել Անգլիոյ բեռը:

Ինչպէս կ'երեւայ, բրիտանական կառավարութիւնը 24 տարիէ ի վեր գաղտնի պահած է այս թղթակցութիւնները:

Քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, 1915 յունիսին բրիտանական կառավարութիւնը խոստացած է անկախութիւն շնորհել բուն Արաբիոյ, ի վարձ ապստամբութեան: Նոյն տարուան հոկտեմբերին Մաք Մահոն նորէն կը գծէ նախատեսուած երկրամասին սահմանները, մէջն առնելով Մօտաւոր Արեւելքի մեծ մասը, բայց կը թուի թէ դուրս ձգած կ'ըլլայ Պաղեստինը :

Արդ, Արաբները միշտ կը պնդեն թէ Պաղեստինն ալ կը գըտնուի նշանակուած սահմաններուն մէջ: Նախկին մարզպանը այս պնդումը հերքեց 1937 յուլիսին. իսկ բրիտանական կառավարութիւնը միշտ կը մերժէր հրատարակութեան տալ թղթակցութիւնները, առարկելով թէ «օգտակար չէ հանրային շահերու տեսակէտէն »:

Ուրեմն, եթէ ճիշդ է Արաբներուն պնդումը, այն ատեն ինքնին ջուրը կ'իյնայ Պալֆըրի յայտարարութիւնը (1917), որուն համաձայն Անգլիա Հրէական Տուն մը կը խոստանար Պաղեստինի մէջ, ստանձնելով այդ երկրին հոգատարութիւնը :

Այս առթիւ, անգամ մը եւս կը հաստատուի թէ «Անգլիա երկու անգամ ծախած է միեւնոյն ձին», ինչպէս դիտել կուտար սրամիտ քրոնիկագիր մը :

Մինչ Արաբները կը փորձեն ամբողջ գաղտնիքը մէջտեղ հանել, արժեցնելու համար իրենց պահանջները, Հրեաներն ալ սկսեր են ակռայ ցուցնել:

Վերջին լուրերու համաձայն, Լոնտոնի հրէական պատուիրակութիւնը ազդարարած է թէ իրենք ալ ահաբեկչական գործունէութեան պիտի ձեռնարկեն, եթէ ՄեծնԲրիտանիա տեղի տայ արաբական սպառնալիքին առջեւ, մէկդի դնելով Հրէական Տան ծրագիրը: Ականաւոր Սիոնական մը ազդարարած է .

-- « Եթէ ուրիշ Միւնիխ մը փորձուի մեր գլխուն, թող բրիտանական կառավարութիւնը գիտնայ թէ Հրեաները զայն պիտի չընդունին երկրպագութեամբ, ինչպէս ըրին Չեխերը» :

Ուրիշ հրեայ պատուիրակ մը յայտարարած է .

-- « Եթէ բրիտանական կառավարութիւնը կը վարձատրէ միայն անոնք որ կը սպառնան, թերեւս մենք ալ հարկադրուինք սպառնալ : Ամէն պարագայի մէջ, այն արտակարգ ինքնակարգապահութիւնը զոր ցոյց տուին Պաղեստինի Հրեաները վերջին երկու տարիներու ընթացքին, պիտի չշարունակուի, եթէ բրիտանական կառավարութիւնը տեղի տայ Արաբներուն եւ պատժէ Հրեաները» :

Քանի մը տեղեկութիւններ եւս, լրացնելու համար պատկերը:

Լաւատեղեակ աղբիւրներու համաձայն, բրիտանական կառավարութիւնը իսկապէս մէկդի դնելով նախատեսուած Հրէական Տան ծրագիրը, հետեւեալ կարգադրութիւնները պիտի ընէ, եթէ ձախողի Լոնտոնի խորհրդաժողովը.---

Պաղեստինը բաժնել երկու շրջաններու, արաբական եւ հրէական, ներգաղթի եւ հողերու վաճառման համար որոշ չափ մը սահմանելով հրէական շրջանին մէջ: Հասկնալի է թէ Հրեաները պիտի չկրնան գաղթել արաբական շրջանը կամ հող գնել: Իսկ բուն հրէական շրջանի ներգաղթի համեմատութիւնն ալ կախում պիտի ունենայ Անգլիոյ ռազմագիտական եւ տնտեսական շահերէն :

Յետոյ, երկիրը պիտի ունենայ օրէնսդրական ժողով մը , ուր Արաբները մեծամասնութիւն պիտի վայելեն :

Աւելորդ է ըսել թէ Հրեաները կը մերժեն այս ծրագիրը, որ լայնօրէն կը գոհացնէ Արաբները :

Հետեւա՞նքը,-- նորէն բրիտանական սուինն է որ պիտի գործէ, ոչ թէ հանդիսաւոր յանձնառութիւն մը գործադրելու, այլ ապահովելու համար աշխարհակալութեան շահերը:

Առաջին անգամ չէ որ երկու անգամ կը ծախուի միեւնոյն ձին, յանուն այդ շահերուն :

Ծ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ 580,000,000 ՈՍԿԻ ԿԸ ԾԱԽԷ ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՅԱՒԵԼՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ամերիկա պիտի շինէ 3032 նոր օդանաւ

Մէկ օրէն միւսը անհուն համեմատութիւններ կը ստանայ զինարշաւը, մանաւանդ մեծ պետութեանց մէջ :

Անգլիական կառավարութիւնը փետրուար 15ին հրատարակեց Սպիտակ Տետրակ մը, որուն համաձայն յառաջիկայ ելմտական տարեշրջանի ընթացքին պիտի ծախսուի 580,000,000 ոսկի, ցամաքային, ծովային եւ օդանաւային սպառազինութեանց յաւելման համար,-- 175,000,000 ոսկի աւելի ներկայ տարեշրջանէն որ կը վերջանայ մարտ 31ին:

Այս գումարով պիտի շինուին 60 նոր մարտանաւեր -- երկուքը մեծ զրահաւոր -- 1939ի ընթացքին: 42,000,000 ոսկի պիտի յատկացուի հակօդային պաշտպանութեան համար, 9,000,000 ոսկի՝ հանրօգուտ սպասարկութեանց (ջուր, առողջապահական միջոցներ եւն.): Հինգ միլիոն ոսկիի ուրիշ գումար մը պիտի յատկացուի պաշար եւ քարիւղ ամբարելու: Իսկ մեծագոյն գումարը պիտի յատկացուի նաւատորմին, ցամաքային եւ օդային ուժերու յաւելման,-- մօտաւորապէս 523,000,000 ոսկի: Առաջին անգամ է որ այսքան մեծ գումար մը կը ծախսուի խաղաղութեան ատեն:

Ծրագրուած երկու նոր զրահաւորներու շինութեամբ, Անգլիա պիտի ունենայ ինը վիթխարի զրահաւորներ, որոնք երբ լրանան, առաջին կարգի մարտանաւերու թիւը պիտի բարձրանայ 24ի: Գաղափար մը տալու համար Անգլիոյ ծովային սպառազինութեանց սրընթաց յաւելման վրայ, կը բաւէ ըսել թէ 1935 յունուար 1ին նոր շինուած մարտանաւերու տարողութիւնը կը հասնէր 139,300 թոնի: Տարուէ տարի շինութիւնները աճելով, 1937ին տարողութիւնը բարձրացած էր 375,000 թոնի, 1938ին 547,000ի, իսկ 1939ին կը հաշուեն 659,500 թոն: Նաւային պաշտօնէութիւնը, որ 89,214 սպաներէ եւ նաւազներէ կը բաղկանար 1932ին, այժմ կը մօտենայ 119,000ի :

Նոյն սրընթաց յաւելումը նաեւ օդատորմիղին մէջ, որուն սահմանուած է 200,000,000 ոսկի, յառաջիկայ տարեշրջանին: Մարտ 31ին առաջին գծի՝ մայր երկրի պաշտպանութեան յատկացուած օդանաւերու թիւը պիտի բարձրանայ 1750ի: Կառավարութիւնը այժմ կը ջանայ այս թիւը բարձրացնել 2370ի, 500 հատ ալ յատկացնելով անդրծովեան պաշտպանութեան, իսկ քանի մը հարիւր եւս՝ իբրեւ օժանդակ նաւատորմին:

Նախապէս կառավարութիւնը որոշած էր 1,500,000,000 ոսկի ծախսել հինգ տարուան ընթացքին, ազգ. պաշտպանութեան համար: Այժմ անհրաժեշտ կը գտնէ աւելին ծախսել, փութացնելու համար սպառազինութիւնները: Դրամին մեծ մասը պիտի ճարուի փոխառութեամբ: 1937ին քուէարկուած օրէնքով մը կառավարութիւնը իրաւունք ստացած էր 400,000,000 ոսկիի փոխառութիւն մը կնքելու : Այս գումարին կէսը ծախսուած է արդէն: Կառավարութիւնը խորհրդարանէն պիտի խնդրէ 800,000,000 ոսկիի բարձրացնել փոխառութեան գումարը (144 միլիառ ֆրանք) :

*** Մ. Նահանգներու երեսփ. ժողովը փետրուար 15ին վաւերացուց 376,000,000 տոլարի յաւելուածական վարկ մը , զոր պահանջած էր նախագահը, ազգ. պաշտպանութեան զօրացման համար: Վարկը քուէարկուեցաւ 15ի դէմ 367 ձայնով: Այս գումարին շնորհիւ, ամրութիւններ պիտի շինուին, բանակին թիւը 165,000էն պիտի բարձրանայ 205,000ի, որոնց 20,000ը միայն օդանաւային պաշտպանութեան համար: Իսկ ամէնէն կարեւորը՝ անմիջապէս պիտի ձեռնարկուի 3032 նոր օդանաւերու շինութեան:

*** Ամերիկա ղրկուած ֆրանսական պատուիրակութիւնը վերջացուցած ըլլալով իր պաշտօնը, Ուաշինկթընի ֆրանսական դեսպանատունը պաշտօնապէս հաղորդեց թէ Ֆրանսա 500 օդանաւ ապսպրած է Մ. Նահանգներուն մէջ, բաց ի անցեալ դեկտեմբերին յանձնարարուած 135 օդանաւերէն: Ուրեմն համագումար 635 ռազմական օդանաւ: Արժէքը կանխիկ վճարուած է, համագումար 2,000,000,000 ֆրանք (մօտաւորապէս 50 միլիոն տոլար) :

ՖՐԱՆՔՈՅԻ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Նախագահ Ազանեա կ'ընդդիմանայ պատերազմին շարունակութեան

Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը առջի օր քննեց Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչման խնդիրը, բայց ոչ եւ է զեկոյց չհրատարակեց: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ համաձայնութիւն գոյացած է սկզբունքով ճանչնալու ազգայնական կառավարութիւնը: Կառավարութիւնը կը սպասէ յարմար վայրկեանին, հռչակելու համար ճանաչումը, համախորհուրդ Ֆրանսայի հետ:

Պատասխանելով երեսփ. ժողովին մէջ եղած հարցումի մը, Պ. Չէյմպըլէն մերժեց որ եւ է յայտարարութիւն ընել ճանաչման մասին: Միայն աւելցուց թէ կառավարութիւնը ջերմապէս կը բաղձայ վերջացած տեսնել սպանիական սպանդը: Այս առթիւ նորէն յիշեց Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի խոստումները՝ օտար կամաւորներու յետս կոչման մասին:

*** Ծերակուտական Պ. Լէոն Պէրառ այսօր Սպանիա կ'երթայ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԸՆԴՎԶՈՒՄ

Կը յիշեմ կարդացած ըլլալ Լեւ Թոլսթոյի պատմուածքներուն մէջ.—

Սուրբ մը կ'ապրէր անապատին մէջ, սուրբ մը որ իր օրը կ'անցընէր աղօթելով, քիչ մը կանանչեղէն ծամելով եւ վրայէն ալ փարչ մը ջուր խմելով: Սրբութեան բոլոր պատուիրանները այսպէս իւրացնելէ վերջ, կը ներկայանայ անապատի մեծաւորին, որու սրբութեան համբաւը հրաշքներ գործել կուտար :

— Հա՛յր, կ'ըսէ սուրբը իր մեծաւորին, յարգեցի սրբութեան բոլոր պատուիրանները, այժմ ի՞նչ կրնամ ընել՝ արժանի դառնալու համար Երկնաւորին :

Սուրբերուն սուրբը կը հարցնէ .

—- Որդ, ի՞նչպէս կ'անցընես:

— Աղօթքով :

Մեծաւորը, առանց յայտնելու իր դժգոհութիւնը, փարչ մը ջուր կուտայ անապատականին ձեռքը,— փարչը լեցուն է մինչեւ շրթները, փոքր շարժում մը եւ ջուրը կը թափի :

— Ա՛ռ այս փարչը, ամբողջ օրը դարձի՛ր հիւղակիս շուրջը, բայց նայէ՛ որ կաթիլ մը անգամ չթափես :

Իրիկունը կը վերադառնայ անապատականը,— կաթիլ մը ջուր անգամ չէ թափած:

— Ի՞նչպէս անցուցիր օրդ:

— Հա՛յր, փարչը ձեռքիս՝ ամբողջ օրը դարձայ հիւղակիդ շուրջը, բայց այնքան ուշադրութիւնս լարած էի ջուրին վրայ, որ չկրցայ աղօթել :

X

Թոլսթոյական չեմ: Բայց Թոլսթոյի այս դասով կ'ուզէի հասկցնել մեր աղօթասէրներուն թէ սրբութիւնը կը կայանայ աշխատանքին մէջ միայն : Կ'աղօթեն անոնք միայն, որոնց հոգին լեցուած է բղջախոհութեամբ, վատաշտութեամբ եւ պագշոտութեամբ,--- անոնք իրենց զիրենք կը խաբեն կրօնական տարազներով վանել փորձելով այն չխոստովանուելիք մտածումները, որոնք պաշարած են իրենց հոգին:

Ուրեմն փա՛ռք աշխատանքին, որուն հրաշքը աւելի մեծ է, որուն քարոյականը աւելի սուրբ է, քան ինչ որ կը սպասեն ուրիշներ բոլոր սուտ ու փուտ Աստուածներէն, — (այստեղ տակաւին չեմ ուզեր վէճ յարուցանել «աշխատանք — անէծք» տարազին մասին, որ իրէական է եւ զոր ընդունած էին ընկերվարութեան առաջին քարոզիչները):

Ահա թէ ինչո՛ւ կատաղի թշնամին մըն եմ բոլոր *պիլրամէքներուն*, *բուռճերուն* եւ ... աստուածավաճառներուն: Հակառակ չեմ անոնց, որոնք *անանց երբեք մոռնալու մարդկային պայմանները*՝ կը մշակեն նաեւ իրենց կրօնական զգացումները: Վասնզի կրօնքը— չեմ ուզեր կրկնել նիւթապաշտներու տարազը — *գրաւանք* մըն է փիլիսոփայական առումով, գրաւանք մը հոգեկան: Երբ հոգին լեցուած չէ ստեղծագործական հրաշալի աշխատանքով, առողջութիւնը կը պահանջէ որ պարապութիւնը լեցուի անմիտ, դիւրամարս եւ հաճելի նիւթով մը : Գրաւանքով: Եւ կրօնքը գրաւանք մըն է. (անհկա գրուած չէ ձեր մորուսաւոր փրոֆէսէօրներուն գիրքին մէջ): Բայց թոյլատրելի չէ որ այդ գրաւանքը մոռցնէ կեանքի նպատակը :

Արդ, հայ ժողովուրդին մէջ ընդվզումով կը տեսնեմ յաճախ որ մոռցուած է կեանքի նպատակը, մոռցուած է մանաւանդ հայ պատմութեան նշանակութիւնը եւ ընթացքը :

Ու մինչ *բուռճերը* մարդ կ'որսան ու յետոյ կը քաղեն անոնց մէջ ազգային տինամիզմը, կը քայքայեն մարդկային արուութիւնը, անոնք յետադիմականները զլուխ կը ցցեն՝ ջանալով մեր ազգային պատմութիւնը փոխադրել եկեղեցին մէջ, եկեղեցին խորանին տակ: Որդ մը կը բանի մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ ,— ընթացիկ վէճերը արգելք եղած են շատերուն, որ նանչնան այդ որդին կատարած աւերը :

« Ֆրանսահայ Հոգեւոր Միացեալ Եղբայրութեան » կողմէ խօսող մեր բարեկամին նամակը առիթ համարելով, դեռ պիտի արծարծեմ պայքարը, զոր պէտք է վարել, արձակ - համարձակ, կրօնքի բոլոր *պախալներուն* դէմ, յանուն ազգային սրբազան ընդվզումի մը:

ԱՐԱՋ

Բոլշեւիկեան բացառիկ խորհրդաժողով մը

Ամերիկեան թերթ մը Մոսկուայէն կը հաղորդէ թէ յառաջիկայ մարտին Քրէմլինի մէջ պիտի գումարուի համայնավար կուսակցութեան խորհրդաժողովը, ուր պիտի վերահաստատուի խաղաղութիւնը կուսակցութեան ծոցին մէջ: Ժողովին բացումը պիտի կատարուի մարտ 10ին, եւ այս առթիւ պիտի փակուի մաքրագործումներու շրջանը, որ կը տեւէր երկու տարիէ ի վեր:

Ամերիկեան թերթին կարծիքով, ուրիշ նշաններ ալ կան, թէ «խաղաղեցման» քաղաքականութիւն կը վարեն այժմ Ռուսիոյ մէջ: Լաւրէնտա Բերիայի Չեկայի պետ նշանակուելէն ի վեր ձեր բակալութիւններու թիւը զգալապէս նուազած է :

Ռուսիոյ մէջ բոլոր թերթերը յանկարծ դադրեցուցին «ժողովրդի թշնամիներ» եւ «վնասարարներ» գտնելու աղաղակը: Աւոր փոխարէն այժմ կը յարձակին անոնց վրայ, որոնք «հաւար» ձգեցին եւ շատ մը անմեղ ու անվնաս համայնավարներ արտաքսեցին: Այժմ «մաքրագործում»ի մաքրագործման շրջանն է :

Համայնավար կուսակցութեան անդամներուն արդէն տեղեկացուցած են, թէ ինչ պիտի տայ իրենց այս «խաղաղեցումը »: Սթալինի մօտիկ գործակից Անտրէ Ժտանով հրատարակեց առաջարկներ, որոնցմով կ'ուզէ փոփոխել համայնավար կուսակցութեան կանոնագիրը: Վերջ դրուած են «զանգուածային» մաքրագործումները եւ կուսակցութենէն դուրս վտարումները: Այսուհետեւ կուսակցութեան վերահսկիչ մարմինը, որ, ամենազօր էր, պիտի ենթարկուի կեդրոնական կոմիտէներու որոշման:

Ասոնցմէ աւելի կարեւոր են հետեւեալ երկու փոփոխութիւնները.-- Առաջին՝ այսուհետեւ կուսակցութեան մէջ պիտի թոյլ տան ընդունիլ բոլոր անոնք որ կը բաղձան արձանագրուիլ, առանց նկատի առնելու թէ ծագումով ինչ են: Մինչեւ հիմա անոնք որ բանուոր կամ բանուորի զաւակ չէին, դժուարութիւն կը կրէին համայնավար դառնալու: Երկրորդ՝ տարին անգամ մը ղեկավար համայնավարները խորհրդաժողով պիտի գումարեն ու ճշդեն երկրին քաղաքականութիւնը :

Եթէ այս առաջարկները քանի մը տարի առաջ ըլլային, հեղինակները կրնային պատժուիլ իբրեւ Լենինի աւանդութիւնները սրբապղծող: Բայց այժմ կացութիւնը փոխուած է : Սթալին կը հաւատայ թէ այս փոփոխութիւնները պիտի մտցնէր ինքը Լենին, եթէ ողջ ըլլար: Սթալին ըսած է.-- «Յեղափոխութիւնը յաղթած է. դասակարգերը ջնջուած են. ընկերվարութիւնը իրականացած է: Ուստի համայնավար կուսակցութիւնն ալ պէտք է փոխուի »:

ՄԵԿ ՆՇԱՆԱԽՕՍՔ ԲՈԼՈՐԻՆ ՀԱՄԱՐ

Վերջին տարիներու փորձառութիւնը ի՞նչ սորվեցուց մեզի: Սորվեցուց որ, միջազգային կարգուսարքը յօգուտ իրենց ձեւափոխելու ձեռնարկներուն յաջողութիւնը յարաբերական եղաւ ոչ թէ ձեռնարկուներուն սեփական ուժերուն զօրացման հետ, այլ ուրիշներուն տկարացումով կամ անդամալուծումով:

Եթովպական պատերազմը տեղի ունեցաւ, որովհետեւ Իտալացիները վըստահ էին թէ Անգլիա հինցած նաւատորմ մը ունէր եւ Ֆրանսա պիտի չուզէր շարժիլ: Հռենոսեան շրջանին վերագրաւումը, յետոյ Սպանիոյ մէջ միահեծան պետութեանց յայտնի, հըրապարակաւ միջամտութիւնը տեղի ունեցաւ, որովհետեւ Ֆրանսա ընկերային ու դրամական տագնապ մը կ'անցընէր, մինչ Անգլիա տակաւին վերազինման ձեւերուն ընտրութեան մէջ կը վարանէր:

Չինեւճափոնական պատերազմը ծագեցաւ, որովհետեւ Խորհրդային Միութիւնը «մաքրագործումներով» էր զբաղած, Անգլիա անշարժութեան էր մատնուած արեւմուտքի եւ Պաղեստինի մէջ, եւ Ռուզվէլթի փորձին ներքին հետեւանքները արգելք եղան ամերիկեան քաղաքականութեան՝ որ եւ է յանդուգն փորձ կատարելու արտաքին աշխարհի մէջ:

Անշլուսը տեղի ունեցաւ, որովհետեւ Ֆրանսա նորէն ինկած էր ընկերային, դրամական եւ նախարարական անհաստատութեան մէջ, Իտալիա իր խուզով կը տապկուէր ու չէր կրնար չեզել իր խաղէն, իսկ Անգլիա Ֆոն Ռիպէնթրոփը կը տօնէր:

Սանճաքի, Չուտէթեան երկիրներու կարգադրուած դրաւումներն ալ այս կարգէն են, ու ասոր նման պատճառներով ներկայացած առիթներու արդիւնք:

Հայոց պատմութեան ընթացքին ալ, ամէն ատեն, ներքին քայքայումները եւ անկազմակերպ վիճակը չէ՞ն որ առիթ են տուած օտար աշխարհակալութեանց, ինչպէս աւելի վերջը, ազգային միաձեւ, միաձոյլ կամքի պակասը տեղի պիտի տար ամէնէն ահաւոր հարուածին, դիւրացնելով գործը ճիւաղներուն:

Բայց ի՞նչ արժէք կ'ունենան այս փորձառութիւնները, եթէ չենք կրնար դաս առնել անոնցմէ, եթէ չենք կրնար օգտագործել զանոնք ի նպաստ մեր ապահովութեան:

Մեզի ամէնէն առաջ անհրաժեշտ է մէկ բան, — գիտակցութիւն մեր հաւաքական միութեան, — ազգային գիտակցութիւն: Յետոյ գալ իրարու քով ոչ թէ սակարկելու եւ ձեռք բանալու համար, այլ սի՛րտ բանալու, ոչ թէ զուր ախոյեանքներ արձակելու, այլ ուղեգիծ որոշելու, ծրագիր որդեգրելու, հաւաքական ճիգի համար, որպէսզի հնարաւոր ըլլայ ճամբայ ապահովել տարաշխարհիկ ջուրերու վրայ տատանեալ անդեկ ու հողմավար մեր նաւուն:

Պիտի սթափի՞նք վերջապէս. թէ ոչ այս անգամ ալ պիտի սպասենք մետասաներորդ ժամուն:

Ռազմատենչ, տարամերժ ազգայնականութեան մը քամին սկսած է փչել արեւմտեան կողմն այս աշխարհի, ոտնակոխ ընելով ամէն մարդկային իրաւունք: Կը յարգուին միմիայն քաղաքացիին իրաւունքները: Հետեւանքը դժուար կ'ըլլայ նաեւ Հայուն վրայ որ չի կրնար անտարբեր մնալ: Մենք Հայերս չենք կրնար արժանապատուութեամբ շլեցուիլ եւ մեր մասին ըստեղծուած հանրային կարծիքին համար մնալ անվրդով: Պատրանքներ տալու հետամտութիւն մը չէ մերը, այլ ճանչցնելու, զանազանուելու բուռն փափաք մը: Այո, Հայը իր վերապահումն ունի: Այդ վերապահումին խորքը ծանօթ է բոլորին: Ամէն անգամ որ, իրաւացի կամ անիրաւ, վախն ունենանք դէշ դատուելու, մեր արժանապատուութիւնը կը խօսի անհատապէս: Բայց հակամարդկային տագնապի բոպէներուն պէտք է խօսի ազգայնապէս:

Արեւելքցի ենք ու դիւրազգած: Բընութեամբ հարուստ, տապալորուող, ծայրայեղ զգացումներէ տարուող: Չունինք թերեւս սառ վերլուծում եւ ճիշդ չափ: Յետոյ մեծ հեռատեսութիւն մը չկայ մեր ազգին ծայրագոյն տարրերուն միջեւ: Ամէնէն հարուստն անգամ շատ հարուստ չէ այստեղ. եւ մուրացկաններ չունինք: Ցեղը քիչ զանազանութիւն ունի, մանաւանդ մեծ աղէտէն ասդին: Ամէն ինչ խոր միաձայնութեան կը ձգտի. կէտ մը որ հետզհետէ աւելի կը շեշտուի պարագաներու եւ դէպքերու ստացած գոյնով, եւ անհրաժեշտ պահանջ կը դառնայ: Ատոր համար, որ եւ է արտայայտութիւն անհատական ըլլալէ աւելի ամէնունը եղող լար մը կը թրթռացնէ:

Գիտակցինք ասոր:

Յետոյ, այս մշտնջենական վերիվայրումին մէջ որ մարդերու պատմութիւնն է, պէտք է յենակէտներ առնել: Մեզ հիւրընկալողներուն հետ մեր գործակցութիւնը պէտք է հաստատուի փոխադարձ վստահութեան ոգիով: Իւրաքանչիւրը պարտաւոր է օժանդակելու այս համաձայնութեան: Այդ համաձայնութիւնը կարելի կ'ըլլայ այն ատեն միայն, երբ որ եւ է կասկածի, որ եւ է թիւրիմացութեան տեղի չի տրուիր:

Քանի որ քովէ քով պիտի կուինք, անհրաժեշտ է իրար հասկնալ եւ իրար յարգել:

Մեր զանազան միութեանց անդամները երբ ներկայ կ'ըլլան օտար յարանուն կազմակերպութեանց հանդէսներուն, պէտք չէ որ այդ տեղափոխութիւնը նկատեն պարզ առիթ մը նոր բաներ, նոր մարդիկ տեսնելու: Բաւական չէ ատիկա: Պէտք է անոնք վստահ ըլլան թէ կուտան օտարին աւելի բարձր գաղափար մը մեր գեղարուեստական ըմբռնումներուն, մեր ճաշակին, մեր համոզումներուն եւ մեր զգացումներուն մասին: Ասիկա անհամեմատօրէն աւելի պիտի ծառայէր մեր դատին:

Կարելի է, առանց վիրաւորելու ազգային հպարտանքը մեր հարեւաններուն, աշխատակցութեան գետիններ ստեղծել, հասարակաց շահեր որոնել, վերջապէս փափաք արթնցնել անոնց մօտ մեր մասնակցութեան եւս դիմելու ամէն անգամ որ առիթը ներկայանայ:

Այս նպատակին առաջադրութեամբ կարելի է Ֆրանքեւհայ, ռումանեւհայ, յոյնեւհայ ընկերակցութիւններ կազմել: Հոգ չէ, տիրող երկրին գոյները թող ծածանին մեր գլխուն վերեւ: Բայց մեր մշակոյթի դաշտերուն բերքն ալ, խնամով յարդարուած, հրամցնենք մեր հարեւաններուն իրենց արուեստի հարստութեանց հետ փոխն ի փոխ: Այս կը պահանջէ մեր ազգային արժանապատուութիւնը:

Հող չունինք՝ արձան եւ կոթող կանգնելու համար, բոյն չունինք՝ հայ անունով մկրտելու. տէր տիրական չունինք. գէթ մեր ազգային հարստութիւններն արժեցնենք, արժեցնելով նաեւ մեզ անոնցմով: Օտարին վրայ լաւ տպաւորութիւն չենք թողուր ամէն անգամ: Պէտք է վերջ տանք մեր անհարակութեանց: Երբ օտարը կը հրաւիրենք, մեր զանազան արտայայտութեանց մէջ պէտք է աւելի հրապուրիչ յարդարանք մը դնել: Ֆրանսացին մանաւանդ, երբ ինքզինքը հանդիստ զգայ, աւելի հեշտօրէն մեր տրամադրութեան տակ մտնելու հակամէտ է, ու աւելի դիւրայօժար՝ խնդրուած որ եւ է ծառայութեան կատարման: Մեր հարեւանները մեր կարծածէն շատ աւելի լայն տրամադրութիւններ ունին զորս չենք գիտեր յօգուտ մեր դատին օգտագործել: Ֆրանսացին կ'ուզէ եւ ուզած է միշտ հաճելի ըլլալ, քան թէ փայլիլ: Զարգացած Փարիզցին իր նմաններուն հետ ապրելու սահմանուած ամենայաջող եւ ամենակատարեալ քաղաքակիրթ մարդն է:

Թող չառարկուի թէ չեն հետաքըրքրուիր մեզմով: Ֆրանսացին միշտ հետաքրքիր է, նորութեան, ինքնատըպութեան ծարաւի: Միայն թէ, հետեւողականութիւն կը փնտռէ ձեւի:

Պէտք չէ անտեսել այս կէտը:

Չեմ գիտեր, նկատեցի՞ք թէ, երկու տարիէ ի վեր Ֆրանսարմենական Սպանացիներ այստեղ սարքեցին բազմաթիւ հանդէսներ ու ներկայացումներ, որոնց ընթացքին ոչ միայն իրենց առհմային հարստութիւնները, մշակութային գանձերը ցուցադրեցին, այլ եւ, մէջ ընդ մէջ, Ֆրանսացի թէ սպանիացի բանախօսներով, լուսաբանեցին ներկաները, շեշտելով որ ընկերային, կրօն-պատմական նոյնութիւններ կամ նմանութիւններ ունին տեղացիներուն հետ: Այդ բոլորը անշուշտ մթնոլորտ ստեղծելու, գետին պատրաստելու դիտումով: Կարելի չէ ըսել թէ այդ ջանքերը ապարդիւն անցան:

Բայց թողունք այդ հարցը որ մեզ շատ հեռուները կրնայ տանիլ:

Անոնք որ կը հաւատան թէ յաւիտենականութեան ճառագայթը թափանցած է այս ցեղին մէջ, անոնք՝ որոնց սրտերը ընդունակ են բաբախելու խէժալին հետ համաչարկ, վերջապէս անոնք որ՝ ունին ազգային միութեան ու ապահովութեան ըմբռնումը, պէտք է գիտնան թէ այդ ըմբռնումը կը պարտադրէ մէկ կարգախօս բոլորին համար, եթէ երբեք կ'ուզեն գոյն յարգել:

Եթէ չփորձենք այս ճիգը, — որ հանդիսատեսական միութենէ աւելի բան մըն է, ու պէտք է որ թարգմանուի, ամէն առաւօտ, հոգիի քաղուածքով, վերաշինութեան կամքով, կրնանք թաղել մեր դատը:

ԱՐԱՄ ԱՋՆԱՒՈՐ

ՆՈՐ ԵՒ ՉԱՐԱՇՈՒՔ ԱԶԴԱՆՇԱՆ ՄԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

« ՊԷՏՔ Է ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐԻ ԵՆԹԱՐԿԵԼ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԸ »

ԽՄԲ. — Թուրք ծանօթ հրապարակագիր մը, փէյամի Սէֆա, գլուխն անցած է նոր շարժումի մը, վերջնապէս փոշիացնելու համար ոչ-թուրք փոքրամասնութիւնները: Ահաւասիկ իր առաջին գրութիւնը, այնչափ չաբաշուք (Ճիւմհուրիյէթ, 31 Յունուար).

— «Ազգային միութիւնը կը հալեցնէ նաեւ ազգի կազմին խառնուած փոքրամասնութեանց ցեղային ու լեզուական տարբերութիւնները: Թուրք է այն յոյն եւ հայ հայրենակիցը, որ բարքի ու սովորութեան տեսակէտով տարբերութիւն չունի ինձմէ եւ ինծի չափ թուրքերէն կը խօսի: Բայց ամբողջ խնդիրը կը վերաբերի այն ընդդիմութեան, զոր կը ցուցնեն այդ տարբերութիւնները: Երկրին մէջ մեծ յուզում առաջ բերած են փոքրամասնութիւնները, որոնք չեն ուզեր թուրքերէն խօսիլ, թուրքերէն կարդալ, ինչպէս նաեւ հարազատ թուրքեր աշխատցնել իրենց առեւտրական հաստատութեանց մէջ: Որովհետեւ կը գտնուինք առջեւը ընդդիմութեան մը, որ առաջ կուգայ հիմնական ու ազգային պայմաններու բռնաբարումէն: Տարիներ, եւ այս ընթացքով դարեր պէտք են, մշակութային ճամբով այդ ընդդիմութիւնը խորտակելու համար: Պէտք ունինք ռատիքալ (արմատական) սիսթէմի (դրութեան) մը:

Եթէ չգտնուէինք ռէվիզիոնի (վերաքննութեան) շրջանի մը մէջ, որ ազգերը կը հրաւիրէ որոշ ըլլալ իրենց տեսակէտներուն մէջ, կրնայինք իր ընթացքին թողուլ եւ անուշի կապել այս դատը: Բայց կը մտնենք այնպիսի պատմական շրջանի մը մէջ, ուր ըստիպուած ենք մեր ամէն սկզբունքին համար հաշիւ տալ մեզի եւ աշխարհի: Ըստասարենք թէ ազգայնականութիւնը, որ թրքական յեղափոխութեան երկու հիմերէն մէկն է, չի կրնար հանդուրժել սակարկութեան:

Եթէ Օսմանեան կայսրութիւնը տըկարացաւ եւ ամէնէն վերջը բաժան բաժան եղաւ, արտաքին ազդակներէն աւելի՝ ներսը իր հանդիպած ընդդիմութիւնն էր պատճառը: Այս դիմադրութիւնները երբ երեւան չգան որոշակի, կը զարգանան մշակութային եւ տնտեսական սմսեղուկ շարժումով մը: Հոս գաղտնի թքրստ մը, հոն՝ բացայայտ հակաթրքութիւն մը: Ահա նըշանները այն ընդդիմութեան որ կը սպառնայ ազգային միութեան:

Եթէ ներկայ աշխարհը գտնուէր խաղաղ ու բարգաւաճ զարգացման շրջանի մը մէջ, մեր ազգային միութեան պաշտպանութիւնը կրնար մնալ մշակութային շարժումի մը սահմանին մէջ: Թուրքերէն տառի, թուրքերէն գրքի ու թերթի նման զէնքերու դանդաղ ազդեցութիւնը կը բաւէր մեզի: Բայց ներկայ աշխարհը ալեկոծուած է եւ մեր ապրած պատմական դժուար շրջանը անհրաժեշտ կը դարձնէ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐԻ ԵՆԹԱՐԿԵԼ ՄԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆՀԱՇՏ ՑԱՆԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ:

Քաղաքական միութեան անհաշտ կազմակերպութիւնները՝ կուսակցութիւններն են: Ազգային միութեան անհաշտ ընդդիմութիւններն ալ՝ ազգային օրկանը կրծող բոլոր ժրիակեր ցանկութիւնները, սկսեալ հակազգային գաղափարներէն մինչեւ թրքական միութեան օտար մշակութային եւ տնտեսական շարժումները:

Երբ ասոնք հաշուեյարդարի ենթարկուին, այն ատեն փոքրամասնութեանց ցեղային եւ կրօնական տարբերութիւնները չեն կրնար խանգարել ազգային միութիւնը: Միաժամանակ, հակազգային գաղափարները չեն կըրնար առօրեայ հրապարակութեանց մէջ մարդ խաբելու ելլել: Այս է միակ ճամբան՝ ազգային միութիւնը արմատապէս առողջացնելու»:

Ահա երկրորդ յօդուածը, դարձեալ «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ (8 փետր.):

— «Թուրք գրականութեան մէջ հրեայ բանաստեղծ մը, հայ քննադատ մը կամ յոյն վիպագիր մը չկայ: Բայց ամերիկեան գրականութեան մէջ հայ Ուիլեըմ Սարոյեան մը կայ, որ իր պատմուածքներով անուանի է եւ անցեալներս գրականութեան մեծ պարգեւ մը շահած է: Անգլիական գրականութեան մէջ Մայքըլ Արլէն մը կայ որ, (իր բուն անունը Տիգրան Գույումճեան է) «Կանաչ Գլխարկ»ի նման, կարծեմ քանի մը լեզուներու թարգմանուած մէկէ աւելի վէպեր ունի: Վերջերս ալ չիմացա՞նք որ Ֆրանսական գրականութեան մէջ վերջին Կոնքուրի մրցանակը շահող Անրի Թրուայեան ալ հայ է: Եւրոպական գրականութեան եւ արուեստի պատմութեան մէջ հրեայ գրողներ եւ արուեստագէտներ ալ խիստ շատ են:

Չենք անգիտանար թէ հայերը թուրք ժողովրդական բանահիւսութեան (ֆոլքլոր), մասնաւորաբար մեր թատրոնին եւ երաժշտութեան մեծ ծառայութիւններ մատուցած են: Բայց անոնց թուրքերէն արուեստներու հետ շահագրգռութիւնը շրջանի մը համար սահմանափակուած է: Գիտենք նաեւ թէ, իրենց առողջութիւնը չկարենալ կատարելագործելուն համար է որ ստիպուեցան հեռանալ բեմէն:

«Ազգային եւ քաղաքական միութիւն» խորագրով մէկ յօդուածիս մէջ, գրած էի թէ թուրք միութիւնը կարելի չէ լրացնել միմիայն իրաւական եւ քաղաքական յատկութիւններով: Ազգ. Միութիւնը, ոչ թէ մէկ քանի, այլ բոլոր ընկերային հաստատութիւններու մասնակցութեամբ է որ կրնայ իրականանալ: Ասոնց կարգին եւ ասոնց գլուխը կուգայ լեզուի եւ գեղեցկագիտական ճաշակի կապը:

Ամէն բանէ առաջ լեզու եւ գրականութիւն: Դեռ կը գտնուինք այն շըրջանին մէջ, ուր կը բաղձանք փոքրամասնութեանց ոչ թէ գեղեցիկ թուրքերէն գրելը, այլ գէշ թուրքերէն չըխօսիլը: Կ'ուզենք որ, գէշ իսկ ըլլայ, անոնք թուրքերէն խօսին հանրային վայրերու մէջ, եւ այնքան իսկ չենք կրնար լսելի ընել իրենց:

Մինչ մէկ ազգի մը եւ մէկ ազգ. միութեան մը պատկանելու համար, պաշտօնական պայմաններու եւ օրէնքներու առանցքին շուրջ ապրելով, չի փակեր միայն առեւտուրով յարաբերութիւնը: Այս «հաւէն բարեւ հայրենակցութեան» կատարելութեան հասնելուն համար, թուրքերէն, նոյնիսկ լաւ թուրքերէն խօսիլն ալ ոչ թէ վերջաւորութիւն, այլ սկզբնաւորութիւն մըն է:

Թուրքիոյ փոքրամասնութիւնները, մինչեւ որ արագութեամբ չանցնին փողոցի լեզուէն սկսեալ բոլոր լեզուի հանգրուանները, հաւատարիմ մնացած պիտի ըլլան այն աւանդական ընդդիմութեանց, որոնք կը վիրաւորեն մեր ազգ. միութիւնը: Որքան մեզմէ, անոնցմէ ալ կը սպասենք հայրենակցի զօրաւոր թափեր, խորտակելու համար այս ընդդիմութիւնը»:

*** Այս վերջին գրութեան առթիւ Հրեայ մը յիշեցուցած ըլլալով խառ Ֆէրբարան, Աւրամ Նաումը եւ Աւրամ Կալանթին, թուրք հրապարակագիրը կը պատասխանէ.

— «Քանի՞ հոգի կայ Հրեաներէն որ կը հասկնան անոնց լեզուն: Իմ ըսել ուզածս այն է որ՝ որքան ատեն որ ազգ. հաւաքական մշակոյթի շարժում մը չըլլայ փոքրամասնութեանց մէջ, մեզ չի գոհացներ անոնց մէկ ազգ. գոյութեան մէջ ունեցած իրաւական եւ քաղաքական կացութիւնը: Ասոր համար անհրաժեշտ է որ մէկ տեղէն վերցուին շուկային մէջ եղածին պէս, գրականութեան մէջ ալ փոքրամասնութիւնները մեզմէ բաժնող լեզուի կատարելագործութեան տարբերութիւնը»:

Օտար աշխատաւորներու մասին

«Լը Սուար»ի մէջ, Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան փոխ-քարտուղարը, Անտրէ Պոթրօ, կը քննէ Ֆրանսայի օտար աշխատաւորներուն հարցը, հարց մը որ «կը մնայ միշտ արդիական»:

— Որքա՞ն օտարական կայ Ֆրանսայի մէջ: Ե՞րբ, ի՞նչպէս եւ ինչո՞ւ եկած են: Ի՞նչ պարտաւորութիւններու ենթակայ են: Իրենց ներկայութիւնը ի՞նչ հետեւանքներ կրնայ ունենալ Ֆրանսացի աշխատաւորներու կեանքի պայմաններուն, աշխատանքի շուկային կացութեան եւ, ընդհանուր կերպով, տնտեսական դէպքերու վըրայ: Ամէն բան ըսած ըլլալու համար, օտար աշխատաւորներու ներկայութիւնը ցանկալի՞ է թէ ցանկալի չէ:

Ահաւասիկ հարցումներ, որ կը դըրուին հանրային կարծիքին առջեւ եւ որոնց յաճախ ի վիճակի չէ պատասխանելու առարկայօրէն, մանաւանդ որ, ժամանակ առ ժամանակ, բարեմիտ մարդիկ Ֆրանսա բերուած օտարականներու վրայ կը նետեն մեր ներքին դժուարութեանց պատասխանատուութիւնը:

Օտար աշխատաւորներու հարցը թէ կարեւոր է եւ թէ բարդ: Ու կը մնայ միշտ այժմէական: Ճիշդն ըսելով, այս հարցը մասնաւոր ուշադրութեան արժանի դարձաւ պատերազմէն վերջ, երբ Ֆրանսա պարտաւորուեցաւ օտար աշխատաւորներ բերել, որովհետեւ պէտք ունէր՝ վերաշինելու համար աւերակները եւ փոխարինելու համար բացուկները, որ պակսեցան պատերազմին հետեւանքով: Աշխատաւորներու գաղթի լայն շարժում մը սկսաւ դէպի Ֆրանսա, մանաւանդ կեդր. Եւրոպայէն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (18)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Այո՛, դժբաղդաբար այդպէս եղաւ վախճանը… բայց ո՞վ կը կարծէր…

— Ա՛խ, Սեդա, գոնէ մի կերպով հասկացնէիր ինձ այդ գաղտնիքը:

— Թագուհի… հապա իմ տուած խոստո՞ւմը… կարո՞ղ էի միթէ դըրժել նրան:

— Ա՛յ կին, չէ՞ որ հօրս յայտնելով՝ դրժել ես արդէն:

— Հօ՞րդ… Այդ ուրիշ է, Թագուհի, նա տղամարդ էր. նա հեռատեսութիւն ունէր:

— Եւ ա՞յս է հեռատեսութիւնը. Ինքդ հօ տեսնում ես վախճանը:

— Մենք կանայքս շատ մտացիր ենք. ներկայի փոքրիկ դառնութիւնները հեշտութեամբ մոռացնել են տալիս մեզ անցեալի բիւրաւոր քաղցրութիւնները… Սեւադայ իշխանը մեծ փառք պատրաստեց իւր դստեր համար. այդ փառքը վայելեց իմ Թագուհին:

— Այո, եւ, սակայն, ներկան մոռացնել տուաւ անցեալը:

— Ինձ թւում է թէ առաւել արդարացի կը լինէր, եթէ ներկայի փոքրիկ վիշտերը աշխատէինք մեղմացնել անցեալի քաղցր յիշատակներով:

— Որո՞նք են դրանք, Սեդա, ես չեմ յիշում. ես քաղցրութիւն չեմ տեսել իմ ամուսնական կեանքում:

Սեդան խորհրդաւոր եղանակով ժպտաց:

— Դու ծիծաղո՛ւմ ես, մայր Սեդա. հապա յիշի՛ր, թուի՛ր այդ քաղցրութիւնները. գուցէ ես անոնք մտաբերելով իմ այժմեան ցաւերը մոռանամ:

— Օ՛, շատ երկար կը տեւէ այդ, Թագուհիս, դու պէտք է հանգստանաս:

— Ոչ, ասա, պատմիր. իմ հանգստութիւնը քո զրոյցների մէջ եմ գըտնում. այս գիշեր քունը չի մօտենալ աչքերիս. պատմի՛ր, ես լսում եմ:

Այս ասելով Թագուհին նորէն պառկեց՝ հոլանի թեւը բարձերին եւ ձեռքը ծնօտին յենելով: Սեդան վեր կացաւ եւ ծածկեց նրան մի նրբագործ շղարշով:

— Եւ այդպէս, ուրեմն, մոռացել ես դու բոլորը, իմ սիրելի Թագուհի. այժմ կը յիշեցնեմ…

— Հապա՛:

— Մտաբերո՞ւմ ես այն օրը, երբ դու եւ մեծ իշխանուհին վերադարձաք Խաչէնից:

— Յիշում եմ. երկու օր էր ինչ Մարզպետունի իշխանը հեռացել էր մեր ամրոցից:

— Եւ ես պատմեցի քեզ բոլորը, ինչ որ ձեզանից յետոյ անցել էր Գարդմանում:

— Այո. եւ ես շատ վշտացայ որ Արքայորդուն չէի տեսել:

— Եւ ի՛նչպէս նրա մասին արած իմ նկարագրութիւնները ոգեւորում էին քեզ:

— Յիշում եմ:

— Հէնց այդ օրը սուրհանդակ հասաւ Բագրեւանդից, որ յայտնում էր թէ՝ Յուսուփը Աշոտի գալը լսելով՝ խոյս է տալիս դէպի Ատրպատական. իսկ Արքայորդին հասնելով Բագրեւանդ՝ զօրեղ կռիւ է ունեցել Յուսուփի թողած զօրքերի հետ, որոնց ի սպառ ջարդել ու ցրել է. իսկ նրանց գլխաւոր իշխաններին բռնելով՝ տիկ է հանել ու ամրոցի աշտարակներից կախել: Այս առաջին վրէժն էր որ քաջ որդին լուծեց իւր հօր սպանիչներից: Այս լուրը սարսափ էր գցել Հագարացիների վրայ:

— Յիշում եմ. եւ ի՛նչպէս մեզ ամէնքիս ոգեւորում էր այդ: Ես ինքս մեծագին նուէրներ տուի սուրհանդակին այդ անդրանիկ բարեբերի համար:

— Այնուհետեւ հետզհետէ գալիս էին լուրեր թէ Արքայորդին մտաւ Շիրակ, անցաւ Գուգարք, թէ ամէն տեղ զօրաւոր կռիւ է մղում Հագարացիների դէմ, ջարդում, ոչնչացնում է նրանց, բերդերն ու քաղաքներն առնում, գերիներն ու բանտարկեալներն ազատում, աւերակ ամրոցները վերանորոգում, ամէն տեղ պահապան զօրքեր կարգում եւ արշաւանքը առաջ է տանում:

— Յիշում եմ… Ասում էին որ Յուսուփը, լսելով Արքայորդու քաջագործութիւնները, սարսափել էր, վախենալով թէ գուցէ նա իւր սուրը դարձնէ դէպի Ատրպատական, ուր որջանում էր ինքը:

— Այդպէս ասում էին, բայց Արքայորդին դեռ սեպհական երկիրը պէտք է մաքրէր Հագարացի հրէշներից: Այդ էր պատճառը, որ Գուգարքը նուաճելուց եւ Վասակ ու Աշոտ Գնթունի իշխաններին յանձնելուց յետ՝ նա անցաւ Վրաստանի սահմանը, Տփխիսն ազատելու: Այնտեղ էլ Հագարացիք մեծ ոյժ ունէին: Վրացի ազգերը հեծում էին նրանց բարբարոսական լծի տակ: Մեր դիւցազնը ինչպէս կատաղի մի փոթորիկ հասաւ Տփխիս: Նրա հուժկու բանակի առաջ, որ ըստուարացել էր հետզհետէ, Հագարացոց զօրութիւնը չկարողացաւ դիմանալ:

«Հայերը ջարդեցին նրանց, ցրեցին, Արաբացի իշխանները գերելով՝ շղթայի զարկեցին, իսկ Տփխիսը ազատելով՝ վերադարձաւ Ուտիք:

«Այստեղ էլ, ինչպէս գիտես, Ուտիացիք էին ապստամբել: Սակայն նրանց նուաճելու համար մեծ աշխատանք գործ չդրաւ Արքայորդին: Մի քանի սրիկայական գնդեր ցրելուց յետոյ ամէնքը խաղաղեցան, մանաւանդ որ վիթխարի Մովսէսը վերակացու կարգուեցաւ նրանց վրայ:

«Փառաւոր էր Արքայորդու յաղթութիւնը Աղստեւի խորաձորում, ուր ընդհանուր բանակից վերցրած վեց հարիւր զինուորներով միայն ըսպառսպուռ ջնջեց այնտեղ թաղնուած Հագարացիների վերջին զօրաբանակը: Ասում էին որ նրանցից չէր ազատուել մինչեւ անգամ մի զօրական, որ գոյժ տանէր Յուսուփին իրանց կրած պարտութեան համար:

— Այդ բոլորը ես բերան գիտեմ, Սեդա, դու ինչո՞ւ համար ես կրկնում, հարցրեց Թագուհին:

— Ցոյց տալու համար այն ընթացքն է ճանապարհը, որով առաջացել է Գարդմանայ Օրիորդի դժբաղդութիւնը, պատասխանեց Սեդան խորհրդաւոր եղանակով:

(Շար.)

Անշուշտ քննադատելիք շատ բաներ կան օտար բանուոր արձանագրելու յատուկ այդ օրերու պայմաններուն, ինչպէս նաեւ յանուն գործատէրերու՝ օտար բանուորները զատելու եւ փոխադրելու հողն սահմանած կազմակերպութեանց գործունէութեան մասին: Ինչ որ ալ ըլլան այդ թերութիւնները, չմոռնանք որ գաղթի այդ շարժումը պէտք է կատարուէր համաձայն այն օրէնքներուն, որոնք մշակուած էին 1919ին, Ուաշինկթընի մէջ, աշխատանքի միջազգային առաջին համագումարին, եւ ճշդուեցան յետագայ համագումարներու ընթացքին: Ահաւասիկ գլխաւոր սկզբունքները.—

«Ուրիշ երկրի մը մէջ աշխատցնելու նպատակով, երկրի մը մէջ աշխատաւորներու հաւաքական արձանագրութիւնը կրնայ տեղի ունենալ շահագրգռուող երկու երկիրներու միջեւ համաձայնութեան մը յանդելէ վերջ միայն, կարծիքն առնելով նաեւ գործատէրերուն եւ համապատասխան ճարտարարուեստի բանուորներուն»:

Ասկէ մեկնելով, կազմուեցաւ համակշիռ մը բանուորներու արձանագրութեան, փոխադրութեան, զետեղման, բնակութեան եւ աշխատանքի իրաւունքներուն մասին: Այսպէս, դարձեալ, անհրաժեշտութիւն ծագեցաւ ճշդելու գործի եւ արհեստի փոփոխութեան, ինչպէս նաեւ հայրենիք վերադարձնելու պայմանները: Յետոյ միջազգային համաձայնութիւններ կնքուեցան, որպէսզի ամէն երկրի մէջ հաւասարապէս վարձատրուին օտար եւ տեղացի բանուորները:

Ահա ասոնք էին այն ընդհանուր տրամադրութիւնները, որոնք կը վերաբերին օտար աշխատաւորներուն:

Սակայն պէտք է աւելցնել, որ կանոնաւորապէս արձանագրուած ու Ֆրանսա բերուած օտար աշխատաւորներէն զատ, հիւրընկալուեցան բազմաթիւ քաղաքական տարագիրներ, որոնք ստիպուած էին փախչիլ իրենց երկրէն, անողոք հալածանքի մը ընդդիմանալիքին տակ: Բոլոր ասոնք եկան զարկին Ֆրանսայի դուռը, որովհետեւ Ֆրանսա աւանդական ապաստարանն է հալածեալներուն համար, եւ ազատութեան երկիրը: Այսպէս, 1919էն սկսեալ, հիւրընկալեցինք նախ ռուս տարագիրները, յետոյ Ֆաշական սպառնալիքէն խոյս տուող Իտալացիները զանգուածովի: Այսքանով չմնաց, աւա՛ղ, եւ եկան մեր երկրին մէջ համախռնուեցան տարագիրներու ուրիշ խումբեր: Օտարականներու բնակութեան իրաւունքի վերաբերեալ ֆրանսական օրէնքները ճշդուեցան նաեւ ասոնց նկատմամբ եւ աշխատաւոր ու տարագիր բոլոր օտարականները կը վայելեն հաւասար պաշտպանութիւն:

Ֆրանսայի մէջ բնակող օտար աշխատաւորներու թիւը անփոփոխ չէ, միշտ կը փոխուի իբրեւ հետեւանք բազմաթիւ պատճառներու, որոնց մէջ մեծ դեր կը խաղայ տնտեսականը: Պատերազմէն առաջ 500,000 կը հաշուէին օտար աշխատաւորներու թիւը Ֆրանսայի մէջ: 1926ին այդ թիւը բարձրացաւ մինչեւ մէկ միլիոն: Յետոյ նորէն բարձրացաւ տնտեսական բարգաւաճ տարիներու ընթացքին եւ հասաւ մէկ միլիոն 200 հազարի, 1930ին: Այնուհետեւ տեղի ունեցաւ առաջին նուազումը, հետեւանք տնտեսական տագնապին եւ գործազրկութեան, — այդ նուազումը շարունակուեցաւ նաեւ վարչական տնօրինութեանց պատճառով:

Ներկայիս, օտար աշխատաւորները, անոնք որ բերուած են կառավարութեան կողմէ, 700,000ի չեն հասնիր: Այս թիւին մէջ կը մտնեն այն աշխատաւորները, որոնք շարունակաբար կ'ապրին Ֆրանսայի մէջ: Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել սահմանակից գաւառներու աշխատաւորները, որոնք հիւսիսէն եւ արեւելքէն Ֆրանսա կը մտնեն ամէն օր, կ'աշխատին Ֆրանսայի մէջ, բայց կը բնակին իրենց երկրին մէջ: Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել, դարձեալ, ըստ եղանակի աշխատողները, — այգեկութքի մէջ, ճակնդեղի եւ փուշի մշակութեան ու փայտահատութեան մէջ աշխատողները, որոնք կուգան Պելճիքայէն, Սպանիայէն եւ Իտալիայէն:

Այս ամէնէն վերջ, տեսնենք այժմ թէ ի՛նչ դեր կը խաղայ օտար աշխատաւորութիւնը ֆրանսական տնտեսութեան մէջ:

Ըսինք թէ օտար աշխատաւորները Ֆրանսա եկած են ֆրանսական իշխանութեանց հրաւէրով, որովհետեւ երկիրը պէտք ունէր անոնց: Անոնց տնտեսական դերը կը կայանայ այն հաւասարակշռութեան մէջ, զոր կը կազմեն, զանգուածովի գալով՝ երբ գործը շատ է, սահմանափակ թիւով գալով՝ երբ գործը նուազած է: Հաւասարակշռութեան այս դերը պէտք չէ որ տեղի ունենար համաձայն օրուան պահանջին, այլ ամէն ժամանակ, այս կամ այն ճարտարարուեստին կամ շրջանին ներկայացուցած անհրաժեշտութեան չափով: Օտար աշխատաւորութիւնը շարժուն է, հետեւաբար անոր տեղափոխութիւնը աւելի դիւրին քան Ֆրանսացի բանուորներու տեղափոխութիւնը: Այս տրամադրութիւնը, սակայն, հարկ է սրբագրել անոր համար որ ենթական մարդկային տարր մըն է զոր կարելի չէ փոխադրել ըստ կամս իբրեւ առարկայ: Եւ հոս էր հարցը կը բարդանայ:

Քաղաքական տարագիրներէն զատ, որոնց հայրենիք վերադարձը անկարելի է եւ մենք ստիպուած ենք շարունակել մեր ասպնջականութիւնը շնորհել, պէտք չէ մոռնալ որ ներկայիս Ֆրանսայի մէջ կ'ապրի օտար աշխատաւորներու հսկայ զանգուած մը, տարիներէ ի վեր այստեղ հաստատուած, որոշ չափով իւրացուցած մեր բարքերը, յարմարած մեր կեանքի եւ աշխատանքի պայմաններուն, ստեղծած ընտանեկան կապեր, որոնք զիրենք կը միացնեն Ֆրանսայի բնակչութեան՝ մէկ մարմին կազմած, — ասոնք ուրիշ աւելի մեծ ցանկութիւն չունին, բայց եթէ ապրիլ իրենց նոր հայրենիքին մէջ: Ասոնք անշուշտ պէտք է վայելեն մասնաւոր վերաբերմունք: Չկայ աւելի անօգուտ, աւելի վնասակար վերաբերմունք, քան ձեռք առնել այնպիսի միջոցներ, հանդէպ ասոնց, որ խրտչին:

Գալով վերջերս հասած օտարականներուն, անոնք կրնան, նոյնիսկ տնտեսական ներկայ պայմաններուն մէջ, իրական ծառայութիւններ մատուցանել մեր արդիւնաբերութեան, եթէ ուզենք օգտագործել զանոնք:

Ուրեմն, Ֆրանսայի մէջ օտար աշխատաւորներու գոյութիւնը վտանգ մը չէր կազմեր երկրին ապահովութեան համար, ինչպէս կը կարծեն կարգ մը մարդիկ, գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար տարածելով ցեղապաշտ նախապաշարումներ: Ֆրանսացի աշխատաւորութիւնը սիրով կ'ընդունի անոնց ներկայութիւնը եւ լաւագոյն յարաբերութիւնը կը մշակէ անոնց հետ: Օտար աշխատաւորութիւնը մրցակից մը չէ իրեն, որովհետեւ օտար աշխատաւորներն ալ կապուած են սէնտիքաներուն, եւ անոնց աշխատանքի պայմանները ճշդուած են նոյնպէս հաւաքական պայմանագրերով: Օտար աշխատաւորները կապուած են մեր երկրին, զոր կը սիրեն որովհետեւ թոյլ տուաւ որ ապրին: Անոնք կապուած են մեր ազատութիւններուն, որոնց արժէքը կը գնահատեն: Արձակուրդի ժամանակ՝ վերադառնալով երկիր, անոնք ֆրանսական քաղաքակրթութեան լաւագոյն գործակալներ կը դառնան:

Ճիշդ է որ աշխատանքի շուկային արդի պայմանները յարմար չեն նոր աշխատաւորներ բերելու արտասահմանէն: Սակայն Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը կը կարծէ թէ պէտք է օտար աշխատաւորներուն տալ, — անհրաժեշտ հսկողութիւնը կատարելով հանդերձ — այն ամէն դիւրութիւնները, որոնք անհրաժեշտ են անոնց բնակութեան եւ երկրին կապուելու: Ֆրանսացի աշխատաւորները պէտք չէ մասնակցին, մօտէն կամ հեռուէն, այն օտարատեաց պայքարներուն, որոնք ուրիշ նպատակ չունին, բայց եթէ շեղել զանգուածներու ուշադրութիւնը այն կարեւոր հարցերէն, որոնց լուծումը պէտք չէ ուշանայ, որպէսզի ապահովուին բոլո՛ր աշխատաւորները եւ վայելեն երջանկութիւն եւ մարդկային արժանիքի իրենց իրաւունքները:

Ցիր ու ցան Հայեր

ՎԱԼԱՆՍ.— Ձիւնը ճամբաներուն վրայ սառած էր, տեղ տեղ երթեւեկը տաժանելի: Կը ճամբորդէինք մեծ զգուշութեամբ: Վերջապէս ուշ ատեն հասանք Լօզէր նահանգի կուսակալանիստ քաղաքը, Մանթ: Սիպերիական ցուրտ մը, զերոյէն վար 18 աստիճան: Քաղաքին կեդրոնը, հրապարակի մը վրայ ձիւնապատ ու սլացիկ կը ցցուի պատկառելի միջնադարեան հրաշալի տաճար մը: Պահ մը զայն դիտելէ վերջ ուղղուեցանք դէպի պանդոկ, հանգստանալով յաջորդ օրուան մարշին պատրաստուելու համար: Պանդոկի ճաշարահին մէջ մեզի պէս ուշացած ճամբորդներ կային, ուրիշներ սուրճ ըմպելով կը շաղակրատէին, իսկ T. S. F.ը կը նուագէր: Կծկուեցանք սեղանի մը առջեւ: Մեզի ուղղուած աչքերը խորթ կը թուէին: Սրահին եւ քաղաքին մէջ ուրիշ Հայ չկար անո՞ր համար:

Յաջորդ օրը առտուն կանուխ հրապարակին վրայ ենք, ձիւնին վրայ: «Պանքօ»ները բանալէ վերջ սրճարանէ մը ներս մտանք, տաք ըմպելի մը խմելու համար: Ընկերս ուսս դարձնելով ըսաւ,— սա դիմացի երիտասարդը Հայ է: Իսկապէս Հայ էր, սեւ աչքերով համակրելի երիտասարդ մը:

— Ներողութիւն պարոն, Հա՞յ էք դուք:

— Այո, պատասխանեց, անակնկալ հարցումէս շփոթած:

— Հո՞ս կը բնակիք:

— Ոչ, Միյօ: Աւէյրօն նահանգի մայրաքաղաքին մէջ:

— Ուրիշ Հայեր ալ կա՞ն:

— Ոչ, միայն մեր ընտանիքը, մայրս, երէց եղբայրս եւ «չօճուխ»ները:

— Հայերէն թերթ կը ստանա՞ք:

— Այո, «Յառաջ»ը, ուղղակի Փարիզէն:

Շնորհակալութիւն յայտնեցի եւ բաժնուեցանք:

Քանի մը օր առաջ ալ Ալէս էինք, Մարսէյլէն, Քլէրմօն—Ֆէրանէն, Լէ Վանէն եւ Վալանսէն Հայեր եկած էին տօնավաճառին մասնակցելու համար: Տօնավաճառէն վերջ Ֆլօրիանի արձանին տակ խմբուած կը շաղակրատէինք աջէն ձախէն: Ալէս բնակող Հայ երիտասարդ մը գրպանէն Յառաջ մը հանելով, սկսաւ կարդալ: Տասը օրէ իվեր Վալանսէն բացակայ էինք ու զրկուած «Յառաջ»էն: Անմիջապէս իրեն մօտեցայ անապատին մէջ ովասիս մը տեսնողի նման ու աչքերս Յառաջին յառած հարցուցի:

— Բաժանո՞րդ էք «Յառաջ»ին:

— Այո:

— Օրը օրին կը ստանա՞ք:

— Այո:

— Կը սիրե՞ք «Յառաջ»ը:

Անմիջապէս չպատասխանեց եւ պահ մը երեսս նայելէ վերջ,— եթէ չսիրեմ բաժանորդ կ'ըլլա՞մ:

— Պահ մը տուր որ կարդամ:

— Առ, բայց չխղտես...

Եւ այսպէս սիրելի «Յառաջ», կեդրոններէն հեռու գիւղերու եւ քաղաքներու մէջ ցրուած առանձին Հայ ընտանիքներ օրը օրին քեզի կը սպասեն իրենց պանդուխտ կեանքի ցաւը ամոքելու համար: Կը սպասեն քու բոցավառ գիրերուդ, հայրենիքէն եւ հայկական կեանքէն: Կաց անսասան, սիրելի «Յառաջ»:

ՕՇԻՆ ԵՐԱՆԴՈՒՆԻ

ՀԱՅ ԳՐՔԻ ՏՕՆԸ

Կիրակի 12 փետրուար, կէսօրէն մինչեւ կէս գիշեր, Բարեգործականի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան կազմակերպած Հայ գրքի տօնը, մասնակցութեամբ յայտնի գրագէտներու, բանաստեղծներու եւ արուեստագէտներու, նախագահութեամբ Պ. Արշակ Չօպանեանի: Բացման խօսքէն վերջ հետզհետէ խօսք առին Պ. Արամ Չարըզ (Տիրան վրդ. Ներսոյեանի տեղ, որ Թորգոմ պատրիարքի մահուան պատճառով չէր կրցած ներկայ ըլլալ), Ֆ. Ֆէյտի, Մկրտիչ Պարսամեան, Տիկին Լաս, Պ. Զատոյեան, Հ. Զարդարեան եւ Ա. Չօպանեան: Ճառերը կ'ընդմիջէին արտասանութիւններով, երգով, դաշնակով, սրինգով ու թառով: Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Տիկին Մարի Աթմաճեան, «Լը Շըվալիէ» (երգ), Օր. Արուսեակ Ալպան (երգ), Օր. Գ. Ղազարոսեան (դաշնակ), Պ. Ժուան Նազարեան (դաշնակ), Օր. Ազնաւոր (դաշնակ), Պ. Պետրոս Պալեան (սրինգ) եւ Պ. Միշա Ազնաւոր (թառ): Բիւզանդ Թօփալեան, Ռաֆայէլ Զարդարեան, Զ. Որբունի եւ Ա. Սիմոն կարդացին եւ արտասանել տուին իրենց գրական էջերէն, իսկ Պ. Նուրհան Մարզարեան արտասանեց կտոր մը Ա. Չօպանեանէն:

Ներկայ էր բաւական բազմութիւն: Շատերը ցուցադրուած գիրքերէն օրինակներ ստորագրել տուին հեղինակներուն: Հանդէսը ընդմիջուեցաւ ընթրիքով, որ անցաւ շատ զուարթ տրամադրութեան մը մէջ, երգով ու պարով:

Խօսողները անդրադարձան արտասահմանի, Հայաստանի եւ Պոլսոյ արդի հայ գրքին ու գրականութեան, ոգեկոչեցին անցեալը եւ անոր վաստակաւորները, գրողները հրաւիրեցին համերաշխ եւ ներդաշնակ գործունէութեան եւ փափաք յայտնեցին, իբրեւ դարման նախատեսուած վտանգներու եւ Հայը Հայ պահելու հրատապ եւ անմիջական հարցին, բացուած տեսնել միջնակարգ վարժարան մը, աշխարհական միաբանութեան մը հիմնարկումը եւ ձեռք առնել զանազան միջոցներ հայ գիրքը տարածելու գաղութէ գաղութ:

Թղթակից

«Հայ—Բոյժ»

Ժողովրդական ամսաթերթ
Բժշկութեան եւ առողջապահութեան
հինգերորդ տարի
Խմբ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Տպագրութեան յանձնուած են «Հայ Բոյժ»ի Յունուարի, Փետրուարի եւ Մարտի թիւերը, որոնք պիտի ղրկուին, դարձեալ, միասնաբար: Մարտ ամսուն մէջ՝ պիտի տպագրուին Ապրիլ եւ Մայիս թիւերը, որոնք եւս պիտի ղրկուին միասնաբար, որպէսզի, այնուհետեւ, «Հայ — Բոյժ»ի ամէն մէկ ամսուան թիւը տպագրուի եւ փոստին յանձնուի մէկ ամիս առաջ: Այս ուշացումը, որ կը պատահի ամէն տարեսկիզբ, հետեւանք է վարչական արձանագրութեանց նորոգութեան:

Հինգերորդ տարեշրջանին սկիզբը թերթերը ղրկած ենք միայն անոնց, որոնք անմիջապէս ղրկած են բաժնեգինները կամ նամակով մեզմէ խնդրած որ նորոգենք իրենց բաժանորդագրութիւնը: Թերթ ղրկուած չէ անոնց, որոնք թէեւ վստահելի եւ հաւատարիմ՝ նամակ չեն գրած մեզի, թերթ ղրկուած չէ խորհելով որ զինուոր գացած են կամ հասցէ փոխած: Որովհետեւ այսպէս կը կորսուին «Հայ — Բոյժ»ի թիւերը եւ մեր հասոյթները կը պակսին: Այս բծախնդրութիւնը պիտի շարունակուի, ու թերթ պիտի ղրկուի անոնց միայն, որոնք իրենց բաժանորդագրութեան շրջանը աւարտելէ վերջ՝ նամակով մը կը խնդրեն նորոգել: Մեզի հետ աշխատողը պէտք է յարմարի աշխատելու մեր սովորութիւններուն,— մենք վճռած ենք եւրոպական ձեւով ու կանոնաւորութեամբ բաժանորդագրուելու վարժեցնել մեր ընթերցողները: Ահա թէ ինչո՛ւ, այս տարի, աւելի քան հարիւր բաժանորդի թերթ ղրկուած չէ, որովհետեւ ուշ կը վճարեն կամ չեն գրած մեզի թէ կ'ուզեն շարունակել: Մենք կ'անտեսենք անոնք որ 30 ֆրանք բաժնեգին մը համար՝ ստիպուած են ստանալ 30 նամակ, հրաւէր՝ վճարելու: Մենք կ'անտեսենք նաեւ անոնք, որ 30 ֆրանք բաժնեգին մը վճարելով կը կարծեն ազգային բարերարի, գրականութեան մեկենասի պատիւը տալ իրենք իրենց: «Հայ-Բոյժ» կը ղրկուի անոնց միայն, որոնք կը գնահատեն եւ օգտակար կը գտնեն զայն: Շատեր կը գանգատին, որ «Հայ — Բոյժ» շատ խիստ է իր բաժանորդներուն հանդէպ, այո, խիստ է, որովհետեւ կ'ուզէ որ մեր «ընթերցող հասարակութիւնը» եւրոպական ձեւով շարժի, գնահատել գիտնայ իր մտաւորական մշակները՝ առանց նեղութիւն պատճառելու անոնց: «Հայ — Բոյժ» իր եւս ունի ընթերցողներու թիւ մը, որ բաւական է անտեսելու անոնք որ իր ուզած ձեւով չեն շարժիր: «Հայ — Բոյժ» այն թերթն է որ բաժանորդագրութիւնները կը դադրեցնէ կամ կը մերժէ, երբ բաժանորդին սովորութիւնները հաճելի չեն իրեն: Եւ այս՝ որպէս զի վարչական այս գործերով չսպառի մեր ժամանակը եւ կարենանք ամբողջովին նուիրուիլ խմբագրութեան:

Այս առթիւ, կրկին կը խնդրենք մեր բարեկամներէն, որ մեզի հասցէ չղրկեն, անծանօթներու թերթ ղրկել չյանձնարարեն,— «Հայ — Բոյժ» ծանօթ թերթ մըն է, ով որ կը փափաքի, ինքնաբերաբար կը բաժանորդագրուի: Այսուհետեւ երբ մէկու մը բաժանորդագրութեան շրջանը կ'աւարտի, անմիջապէս մանտա-քարթ պիտի ղրկուի,— երբ կը վճարեն, իրենց թերթն ալ կը ստանան:

Երկրորդ, ստիպուած ենք «Հայ — Բոյժ»ի բաժանորդագրութիւնը բարձրացնել Իրանի եւ Ռումանիոյ համար, դրամական փոխադրութեանց պետական ձեւակերպութիւններուն հետեւանքով: Ուրեմն, հինգերորդ տարեշրջանին՝ 40 ֆրանք տարեկանը,— միւս երկիրներուն համար փոփոխութիւն չկայ:

Երրորդ, «Հայ — Բոյժ»ի համակիրները մեր տրամադրութեան տակ դրած են փոքրիկ գումարներ, թերթ ղրկուելու համար ազգ. վարժարաններու: Անոնք որ կը փափաքին թերթ ստանալ, թող դիմեն մեզի: Այն վարժարանները, որոնք այսպէս նուէր՝ թերթ կը ստանան, պարտաւոր են, ամէն տարեվերջ, գրել մեզի՝ որպէսզի չդադրեցնենք իրենց թերթը:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏ ՄԸ ՆԻՍ

ՊԵՐԼԻՆ.— Պետական բարձրագոյն երաժշտանոցի սրահին մէջ, փետրուար 2ի իրիկունը, նոյն հաստատութեան փրոֆ. Քուրթ Քէօրնըրի աշակերտներէն երիտասարդ Պ. Զաւէն Խաչատուրեան նուագեց նուագահանդէսի մը առաջին մասը ամբողջութեամբ Ֆրանց Շուպըրթէն՝ Fantasie C-Dur op i5 (Wanderer - Fantasie): Այս երկար կտորը իր Allegro - Adagio - Presto (Scherzo) եւ դարձեալ Allegro մասերով այնքան յաջող զօգ նուագեց մեր հայրենակիցը, որ գաղութէն ներկայ Հայերս հպարտութիւն կը զգայինք ի լուր բուռն ծափերուն եւ բեմակոչումին: Դուրսը, անցքին մէջ, դադարի պահուն, այս դժուարահաճ հասարակութենէն մարդիկ կը հարցնէին իրարու թէ ի՞նչ ազգէ է այս Խաչատուրեանը:

Պ. Ֆ.

ՕՆՆԻԿ ՊԱԼԸՂՃԵԱՆ ՖՐԱՆՍԱ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐՈՒԻ

«Ազդակ»ի մէջ կը կարդանք.—

Ընթերցողներուն ծանօթ են Հ. Մ. Ը. Մ.ական Օննիկ Պալըղճեանի տարած յաղթանակները վերջին 4 տարիներու ընթացքին, հեծելանիւի մրցումներուն մէջ: Առանց բացառութեան Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ կազմակերպուած բոլոր մրցումներուն Օննիկ բերած է իր մասնակցութիւնը ծանօթ ու իրմէ տարէց մարզիկներու կողքին ու շահած է առաջնութիւնը, ստանալով Սուրիոյ եւ Լիբանանի հեծելանիւի ախոյենութեան տիտղոսը:

Ներկայիս, Հ. Մ. Ը. Մ.ի այս անպարտելի ախոյեանը հրաւէր ստացած է Ֆրանսայի «Մէրսիէ» հաստատութենէն առաջիկայ մարտին իր հաշւոյն Ֆրանսա երթալու, հոն մասնակցելու համար գարնան կազմակերպուելիք հեծելանիւի մրցումներուն:

Բնական է Օննիկ Լիբանանն է որ պիտի ներկայացնէ Ֆրանսայի մէջ:

ԷՆՎԵՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ԶԷՆՔ ԲՌՆՈՂ ԱՄԷՆ ՊՈՒԽԱՐԱՑԻ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՀՐԱՄԱՆԻՆ ՏԱԿ

Տավլէթմէն ամէն տեղ իր կարծիքը կը յայտնէր, ու իր բացայայտ խօսքերով ցոյց կուտար թէ ճշմարիտ հայրենասէր մըն էր: Անոր համոզումին համաձայն, Պուխարա երբեք չէր կրնար սիրել Ռուսերը: Ալ կը բաւէր որքան նեղութիւն կրած էր մինչեւ այն ատեն: Այլ եւս չէր ուզեր օտար լուծի տակ մտնել նորէն: Ահա ինչո՛ւ, Պասմաճիները ըմբոստանալով ու զէնքի փարելով հայրենիքը պաշտպանելու էին:

Էնվէր փաշայի պէս մեծանուն մարդու մը օգնութիւնն ալ բարիք մը կը նկատուէր: Ապագային համար ասկէ աւելի մեծ յոյս մը չէր կրնար ըլլալ:

Տէօշէմպէի յաղթանակէն յետոյ, Էնվէր փաշայի կացութիւնը բոլորովին պարզուած էր: Փաշան պէտք ունէր արդիական զէնքերով սպառազինուած ուժի մը, մինչդեռ կռուող ուժերը զուրկ էին այդ զէնքերէն: Իսկ Ռուսերը կը պատրաստուէին զօրաւոր ուժ մը հանել փաշային դէմ:

Աֆղանիստանի հետ շփման մէջ մտնելու համար, Էնվէր փաշայի հոն ղրկած Օսման Հօճան ու Հաճի Սամին լուրեր բերած էին: Այդ երկու անձերը Աֆղանիստանի բարձրագոյն շրջանակներուն հետ շփման մէջ մտնելով շատ մը անձերու աջակցութիւնը ապահոված էին: Ասոնց գլուխը կը գտնուէր պատերազմական նախարար Մէհմէտ Նատիր Խան: Այս վերջինը շատ նպատակայարմար կը գտնէր Էնվէր փաշայի առաջ բերած շարժումը Պուխարայի մէջ, ու բացորոշապէս կը յայտարարէր թէ ինք ալ պիտի օգնէր: Հարկ եղած ձեռնարկներն ալ եղած էին օգնութեան համար:

Բնականաբար, Աֆղանիստան չէր կրնար պաշտօնապէս օգնել քաղաքական կացութեան պատճառով: Սակայն Աֆղանիստանի մէջ ծանուցուեցաւ թէ Պուխարայի պայքարին մասնակցելիք կամաւորներուն թիւը կ'աւելնար: Կարճ ատենի մէջ, կատարեալ սպառազինումով 300 զինուորներ պատրաստուեցան: Ասոնք Աֆղանիստան բնակող Թուրքեր էին, որոնք Թուրքեստանի ազատութեան համար պիտի կռուէին: Սոյն կամաւորները իսկոյն սահմանագլուխը անցան ու Թուրքեստանի հողը մտան: Էֆտալէտտին Խան անոնց գլուխը անցած էր: Ան կ'ուզէր ամենակարճ ճամբով միանալ Էնվէր փաշայի:

Այս միջոցին, ուրիշ կողմեր ալ շարժում սկսած էր: Հիւսիսակողմը, Ֆուզարիէն ճամբայ ելած էին հազարի չափ զինուորներ: Ֆերկանէի եւ ուրիշ մարզերու մէջ Գրկըզներ զինուելով ճամբայ ելլելու վրայ էին: 300 Թիւրքմէն եւ Խազախ ճամբան կը գտնուէին Իսմայիլ պէյի ղեկավարութեամբ: Նոյնիսկ Իպրահիմ պէյ բացայայտօրէն կ'օգնէր, բայց զինուոր ղրկելու համար, լաւ պատճառ մը կը փնտռէր: Ի վերջոյ, նամակ մը ուղղելով Էնվէր փաշայի, ներողութիւն խնդրած էր, ու մինչեւ այն ատեն օգնութիւն ղրկած չըլլալուն պատճառը բացատրած էր խուսափողական խօսքերով:

Այլեւս ամէն ոք շատ լաւ հասկցած էր Էնվէր փաշայի նպատակը: Ասոր վրայ, Պուխարացիներէն ու Թուրքեստանի միւս կողմերէն անոնք որ զէնք բանելու կարող էին, Էնվէր փաշայի շուրջը սկսած էին համախմբուիլ: Ասոնք Ճէտիտ կուսակցութեան կը պատկանէին. ուստի կարելի էր ըսել թէ Էնվէր փաշա անոնց պետն էր:

Էնվէր փաշա շատ գոհ էր, ու ապագան լաւ կը տեսնէր, իր յարատեւ գործունէութեան շնորհիւ: Փաշան հարիւրին հարիւր վստահ էր իր յաջողութեան վրայ:

ԳԱՐԱԽԱՆԻ ՆԱՄԱԿԸ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ

Ամէն կողմէ հասած Պասմաճիներ, Ֆէտայիներ եւ կամաւորներ Էնվէր փաշայի շուրջը կը հաւաքուէին տակաւ, ու իբր պետ կ'ընդունէին զայն: Ամէն ոք գոհ էր, տեսնելով որ այդ գործէն հասկցող մարդու մը հրամանին տակ կը գտնուէր:

Էնվէր փաշա զանազան կողմերէ կը ստանար հաւատարմութեան ու երախտագիտութեան նամակներ, որոնք յաջողութիւն կը մաղթէին:

Այս գործին մէջ խօսքէ աւելի, գործի պէտք կար թերեւս, սակայն քաջալերական խօսքերն ալ մեծ ազդեցութիւն կը գործեն երբեմն: Էնվէր փաշա այդ նամակները ստացած ատեն տղու մը պէս կը հրճուէր: Անգամ մը ամէնուն ցոյց տուաւ իր առած մէկ նամակը, որ սապէս կը սկսէր. «Էնվէր փաշա մեր պետն է»: Յետոյ մեծ գովեստներ կը բովանդակէր: Փաշան մեծ ուրախութիւն կը զգար, այդ նամակը կարդալով:

Զինուորական պատրաստութիւնները կը շարունակուէին տակաւին: Մանաւանդ Ֆերկանայի շրջակայքը, շատ մը մարդիկ զինուոր կը հաւաքէին ու Էնվէր փաշայի կը ղրկէին զանոնք:

Վերջապէս, Էնվէր փաշա համոզում գոյացուց թէ պատրաստութիւնները ամբողջացած էին: 7000 զինեալ ռազմիկներ հաւաքուած էին ոչինչէն: Թուրքեստանի պէս երկրի մը մէջ դժուար չէր 7000 զինուոր հանել, քանի որ քաղաքացիներէ, գիւղացիներէ եւ վաչկատուններէ բաղկացած այդ բոլոր զինուորներն ալ լաւ զէնք կը գործածէին:

Զինուորները քայլ առ քայլ գիտէին այդ տեղերը: Անոնք հայրենիքի եւ ազատութեան գաղափարականն ալ ունէին: Էնվէր փաշա իր զինուորներուն բարոյական կորովին տեղեակ, սա համոզումը ունէր թէ դիւրաւ չպիտի պարտուէին կարմիր բանակէն:

Սակայն Ռուսիայէն եկած կարմիր զինուորները ինչո՞ւ եւ ի՞նչ բանի համար պիտի կռուէին Թուրքեստանի սահմաններուն մէջ:

Տէօշէմպէն Էնվէր փաշայի կողմէ գրաւուելէ յետոյ, կարմիր բանակի հրամանատարը Մոսկուա տեղեկագրեց անցուդարձերը, ըսելով թէ մինչեւ այն ատեն չմիաբանած Պասմաճիները Էնվէր փաշայի շնորհիւ միացած էին. ուստի հրամանատարը կը պահանջէր խստօրէն շարժիլ Էնվէր փաշայի դէմ: Մոսկուա այս տեղեկագիրը ստանալէ յետոյ, Էնվէր փաշայի դիմեց, քաղաքականօրէն պարտութեան մատնելու համար զայն:

Գարախան նամակ մը յղելով Էնվէր փաշայի, հարցուց թէ ի՛նչ փափաք ունէր եւ անկէ կը խնդրէր բացատրել Պասմաճիներու հետ գործակցութեան նպատակը: Գարախանի այդ նամակը Էնվէր փաշային ղրկուեցաւ Կարմիր բանակին Պուխարայի ներկայացուցչին միջոցաւ:

(Շար.)

ՓԱՐԻԶԻ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՐ. ՄԻ. ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ-ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ ԱՊՐԻԼ 23ԻՆ

երբեւ արտակարգ դեսպան, բանակցելու համար Զօր. Ֆրանքոյի եւ անոր գլխաւոր գործակիցներուն հետ: Պ. Պէրառ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետին եւ արտաքին նախարարին հետ եւ շատ լաւատես կ'երեւայ: Իր գլխաւոր գործը պիտի ըլլայ՝ կարգ մը երաշխաւորութիւններ ստանալ, որպէսզի Ֆրանսա կարենայ հաչակել պաշտօնական ճանաչումը:

*** «Նիւ Եորք Հէրըլտ», «Տէյլի Մէյլ» եւ ուրիշ թերթեր կը գրեն թէ Հանրապետական Սպանիոյ նախագահը, Ազեանա, որ Փարիզ կը գտնուի, մերժած է Մատրիտ վերադառնալ, աւելորդ գտնելով պատերազմին շարունակութիւնը: Արտաքին նախարարը, Տէլ Վայօ առջի օր Փարիզ եկաւ օդանաւով, եւ ամբողջ օրը զբաղեցաւ նախագահը համոզելու, բայց կ'ըսուի թէ ձախողած է եւ Վալենցիա պիտի վերադառնայ:

Արտաքին նախարարէն զատ, նախագահին հետ կարեւոր տեսակցութիւններ ունեցան Լոնտոնի դեսպանը եւ երկու զօրավարներ: Վարչապետն ալ ստիպողական հեռագիրներ ուղղած է նախագահին, որպէսզի վերադառնայ: Ջեռնարկներ կը կատարուին որպէսզի նախագահը գոնէ չհրաժարի, որովհետեւ այդ պարագային ստիպուած է իր հրաժարագիրը յանձնել խորհրդարանի նախագահին, որ նոյնպէս Փարիզ կը գտնուի: Եթէ երկու նախագահները համաձայնին, Մատրիտի կառավարութիւնը կը կորսնցնէ իր հեղինակութիւնը:

«Մաթէն» կ'իմանայ թէ 48 ժամէ ի վեր բազմաթիւ պաշտօնագիրներ կրակի տրուած են Փարիզի սպանիական դեսպանատան մէջ: Իսկ «Թան» նկարագրելով դեսպանատան մէջ տիրող խռովութիւնը, կը գրէ թէ շէնքին երեք դուռները խիստ հսկողութեան տակ առնուած են ոստիկաններու կողմէ: Պաշտօնեաները գլուխ քերելու ժամանակ չունին, բարապանները ստիպուած են ճամբել այցելուները, մասնաւորապէս լրագրողները: Հազիւ կարելի է օգնական քարտուղար մը տեսնել, տասն անգամ փորձելէ վերջը: Իսկ բացարձակապէս անկարելի է մօտենալ նախագահ Ազեանայի, որ դեսպանատան հիւրն է Փարիզ գալէն ի վեր:

Գերմանիա զօրաշարժ Մարտ 6ին ?

— ∞ —

«Թայմզ»ի Ուաշինկթընի թղթակիցը ձայնասփիւռ ճառի մը մէջ ըսաւ, թէ ինք որոշ տեղեկութիւն ստացած է որ Գերմանիա Մարտ 6ին ընդհ. զօրաշարժ պիտի կատարէ, «վախցնելու» համար Անգլիան ու Ֆրանսան, որպէսզի տեղի տան գերմանեւիտական գաղթային պահանջներուն առջեւ:

Իտալիա 60,000 զինուոր համախմբած է Լիբիոյ մէջ

— ∞ —

Իտալիոյ արտաքին նախարար կոմս Չիանօ, անգլիական դեսպանին հետ խօսակցութեան մը ընթացքին, խոստովանեցաւ թէ Իտալիա 60,000 զինուոր համախմբած է Լիբիոյ մէջ եւ կրնայ ի հարկին այս քանակը աւելցնել, նկատի առնելով Ֆրանսայի պատրաստութիւնները Թունուզի մէջ:

Կոմս Չիանօ ըսաւ նաեւ անգլիական դեսպանին, թէ Իտալիա չի կրնար դադրեցնել մամուլի պայքարը Ֆրանսայի դէմ:

Սպանիոյ գեղարուեստական հարստութիւնները պահ կը դնեն Ժընեւ, Ազգաժողովի շէնքին մէջ

— ∞ —

Փետրուար 13ին Ֆրանսայի վրայով Ժընեւ ղրկուեցան Հանրապետական Սպանիոյ փախստականներու բերած գեղարուեստական հարստութիւնները, որպէսզի ի պահ դրուին Ազգաժողովի շէնքին մէջ, անորոշ ժամանակի համար:

Այս առարկաները կը պատկանէին նախապէս Մատրիտի Փրատօ գեղարուեստական թանգարանին եւ թագաւորական պալատին: Երբ հանրապետականները նահանջեցին Մատրիտէն, իրենց հետ բերին զանոնք Պարսելոնա, անկէ ալ՝ Ֆրանսա, եւ այժմ՝ Ժընեւ:

Այս առարկաները զետեղուած էին 20 վակոններու մէջ եւ մինչեւ զուիցերիական սահմանագլուխը՝ Ֆրանսական զինուորական խիստ հսկողութիւն ի գործ կը դրուէր:

Ասոնց մէջ են Փրատոյի թանգարանի 500 լաւագոյն նկարները, որոնք յայտնի նկարիչներ Վէլասքէզի, Կոյաի, Էլ Կրէքոյի, Միւրիլլոյի եւ Մանթէկնայի գործերն են: Կան նաեւ մօտ 800 թանկագին գորգեր, որոնք 16րդ դարու հնութիւններ են, ֆլամանական: Ասոնցմէ զատ՝ 1100 կտոր ուրիշ գեղարուեստական առարկաներ, ինչպէս արձաններ, ոսկեղէն անօթներ, գոհարեղէն եւն.:

*** Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը լուծեց բոլոր քաղաքական կուսակցութիւնները, ազգայնական Սպանիոյ մէջ:

*** «Թայմզ»ի թղթակիցը քննութիւն մը կատարած ըլլալով Պարսելոնայի մէջ, կը գրէ թէ 2000 քահանաներ ջարդուած են, ութ եպիսկոպոսներէ երկուքը սպաննուած, Լերիտայի կղերին 80 առ հարիւրը ջարդուած, իսկ Պարսելոնայի բոլոր եկեղեցիները աւարի տրուած եւ հրկիզուած են, բացի մայր եկեղեցիէն եւ մերձակայ եկեղեցիներէն: Պարսելոնայի եպիսկոպոսին հետքը կորսուած է 1936 դեկտեմբերէն ի վեր::

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ կառավարութիւնը որոշեց ճանչնալ զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ մէջ հրեայ պետական պաշտօնատարներուն բերանացի հաղորդուեցաւ, որ պաշտօնէ քաշուին: Կամաւոր հրաժարողները կենսաթոշակ պիտի ստանան: Չեխոսլովաք զինուորական պատուիրակութիւն մը Պերլին գնաց, գերման կառավարութեան ծախելու համար ռազմական գոյքեր:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ վարչապետը, Իմրէտի, որ վերջերս կ'ամբաստանուէր իբրեւ հրէածին, բայց վճռապէս հերքած էր, ստիպուեցաւ հրաժարիլ, վերջին պահուն ստուգած ըլլալով թէ մօր կողմէ իր մեծ հայրերէն մէկը իսկապէս Հրեայ էր: Այս յայտարարութիւնը մեծ տպաւորութիւն գործեց մասնաւորապէս անոր համար որ Պ. Իմրէտի դեռ նոր քուէարկել տուած էր հակահրէական օրէնք մը, շատ մը տեսակէտներով աւելի խիստ քան գերմանականը: Նոր դահլիճին կազմութիւնը յանձնուեցաւ Պ. Թէլէքիի:

ՍՊԱՆԻԱՅԷՆ ՖՐԱՆՍԱ ԱՊԱՍՏԱՆԱԾ ԵՆ 340,000 հոգի, համաձայն պաշտօնական տեղեկագրի մը: Ասոնց մէջ կան 68,035 մանուկներ, 63,543 կիներ, 9030 ծերունիներ եւն.: Բանակատեղիներու մէջ կը գտնուին 180,000 զինուորներ, հիւանդանոցներու մէջ՝ 10,000 վիրաւորներ:

ՊԵԼԺԻՈՅ նոր դահլիճը չէ կազմուած տակաւին: Նախկին վարչապետ Պ. Ժասփառ, որ քանի մը օր առաջ փորձած եւ ձախողած էր, մեռաւ հիւանդանոցին մէջ:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՆ ԱԼ ենթակայ են պարտաւորիչ աշխատանքի օրէնքին, համաձայն մարաջախտ Կէօրինկի կողմէ հրատարակուած հրամանագրի մը, «ստիպողական եւ կարեւոր աշխատանքներ կատարելու համար»: Անշուշտ նկատի պիտի առնուին միջազգային օրէնքը եւ կնքուած դաշնագիրները:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ երկաթեայ պահակներու կազմակերպութեան անդամներէն եօթը հոգի եւս ձերբակալուեցան, արկածի մը հետեւանքով: Օդանաւ մը Լեհաստան թռչելու կը պատրաստուէր, երբ վար իյնալով ջախջախուեցաւ: Եօթը ուղեւորները եւ օդաչուն հիւանդանոց փոխադրուեցան, ուր հաստատուեցաւ թէ մէկը կազմակերպութեան գլխաւոր վարիչն է: Միւսներն են փաստաբան մը, իշխանուհի Քանթաքուզէն, Տիկին մը եւ ուրիշ անդամներ:

ՑՈՒՇԱՏԻՏԸ

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏ. Միութեան Մարսէյլի անդամական Ընդհ. Ժողովը 26 Փետր., Կիրակի առաւօտ ժամը 8ին, «Քաֆէ Նուա»յի ներսի սրահին մէջ (1 Bld. Dugomier): Ներկայանալ անդամատետրով: Խիստ կարեւոր օրակարգ եւ զեկոյց:

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը, 18 Փետր., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 Ռիւ Պօսիւէ:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Իսիի Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ 18 Փետր., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, իր դպրոցին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Ընդհ. Ժողովը՝ 17 Փետր., Ուրբաթ իրիկուն, ժամը ճիշդ 9ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ: Օրակարգ՝ զեկոյց - հաշուետուութիւն եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— ՍԱՀԱԿ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ Իգտիր Ագուէր քաղաքէն, կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Խաչատուր Խաչատուրեան, հօր անունը՝ Աբրահամ, մօր անունը՝ Անուշ, քրոջ անունը՝ Փերուզէ, 1922ին քէմալական շարժումին իրարմէ կորսնցուցած են: Կը խնդրուի հայրենակիցներէն իմացնել իր եղբօրը՝ Sahak Hatchadourian, 9 Docteur Colmette St. Martin de Hérès, Grenoble (Isère) France:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ տարեկան խնջոյքը, որ տեղի պիտի ունենար 19 Փետրուարին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ, կարեւոր պատճառով մը յետաձգուած է 12 Մարտ, Կիրակի կէսօրէն մինչեւ գիշերուան 12: Նկատի ունենալ այդ թուականը: Մանրամասնութիւնները յառաջիկային:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 18 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI 18 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3968 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԼԵԶՈ՞Ւ ԹԷ ԱՐՇԱԿԱՒԱՆ

— oo —

Քանի որ ուղղակի եւ անմիջական միջոցներ կը պակսին՝ լուր առնելու համար մեր հայրենիքէն, հարկադրուած ենք վերէն վար կարդալ «Խ. Հայաստան»ը եւ ուրիշ կարմիր թերթեր, ինչ որ յաճախ կը ծառայէ հանելուկներ լուծելու։

Փակագիծ,— «Հայաստանասէր» թերթ մը առջի օր կը գրէր հետեւեալ խորագրին տակ,— «Ո՞ր գրողները ողջ են».

— «Հայաստանի Գրողներու ընկերակցութեան կազմակերպիչը, Միրաս Ոսկանեան, «Խ. Հայաստան»ի մէջ (9 յունուար) հրատարակած է յօդուած մը, որմէ կը հասկնանք թէ ներկայիս ողջ առողջ են հետեւեալ գրողները.

Դեմիրճեան, Արազի, Զօրեան, Ա. Վարդանեան, Սարեան, Ղարագուլեան, Գեղամ Սարեան, Սարմէն, Ա. Գրիգորեան, Օր. Բորեան»։

Ուրեմն կը հետեւի թէ միւսները բոլորը գնդակահարուած, մեռա՞ծ են։ Եւ բազմութիւն մը պիտի կազմէին անոնք, եթէ ուզէինք շարել անունները։ Գոնէ մխիթարուի՞նք ենթադրելով թէ մէկ մասը «պառկած է» (բանտարկուած)...

Արդ, աչքէ անցընելով «Խ. Հայաստան»ի վերջին թիւերէն մէկը, 2 փետրուար, հանդիպեցանք ուսումնասիրութեան մը,— «փոխ առնուած բառեր»։

Յօդուածագիրը, ոմն Գ. Ստեփանեան, սարէն - ձորէն փաստեր հաւաքելով, կ'ուզէ ապացուցանել թէ հայերէնը արդէն իսկ դարձած է պետական լեզու։ Անշուշտ շնորհիւ Սթալինի անսահման հոգածութեան եւ «ռուս մեծ ժողովուրդի» աջակցութեան։

— «Լեզուի «անաղարտութեան» քուրմերն ամէն կերպ աշխատում էին արգելակել լեզուական փոխառութիւնները, կասեցնել այդ յորդահոս գետը։ Յաղթեց կեանքը, ժողովուրդը»։

Արդարեւ, այնքան ազատ սուրաց այդ «յորդահոս գետը», որ այսօր հարկադրուած ենք բառարան չինել եւ մասնաւոր խմբագիր մը յատկացնել, թարգմանելու համար խորհրդային հրատարակութիւնները, երկտող լուրէն մինչեւ ամէնէն սովորական յօդուածը, մինչեւ անգամ դրական կտորը։

Եւ կը խոստովանինք որ շատ մը բառեր ալ անմատչելի կը մնան նոյնիսկ ռուսագէտներու, մանաւանդ երբ կը վերաբերին օրէնքներու։

— «Կեանքը մեր լեզուից դուրս վանեց բազմաթիւ հին բառեր, որոնք արտայայտում էին բուրժուական կամ կրօնական հասկացողութիւններ (*պատարագ, նուիրակ, մատաղ, խորան, սկիհ եւն.*)։ Իսկ դրա փոխարէն հազարաւոր նոր բառեր եւ տերմիններ, որոնք յատուկ են մեր նոր կեանքին, մուտք գործեցին մեր կեանքի մէջ (*սեսսիա, կոմսոմոլ, տրակտոր, կոմբայն, դեպուտատ, բրիգադա, կուրորտ* եւայլն)։

Փա՜ռք, հազար փառք եւ օրհնութիւն Երեւանի տիրացուներուն եւ իրենց հանճարաւո՜ր առաջնորդին՝ Սթալինի, որոնք բարեհաճեցան լուսաւորել մեզ։ Անոնք ոչ միայն թանգարան նետել տուին «պատարագ»ի եւ «խորան»ի պէս բառեր, այլեւ սորվեցուցին թէ «սեսսիա»ն «նստաշրջան»ը չէ, ոչ ալ «դեպուտատ»ը՝ մեր գիտցած երեսփոխանը կամ պատգամաւորը։

Դժբախտաբար «Խ. Հայաստան»ի աշխատակիցը կարճ կապած է այս գոհարներուն շարքը։ Մենք ամէն օր ափերով կը ժողվենք զանոնք, եւ եթէ հարկ ըլլար բառագիտութեան ցուցահանդէս մը սարքել, ապահովաբար առաջին մրցանակը պիտի շահէր Երեւանի հայատառ բոլշեւիկաբանութիւնը։

Զար զուգադիպութեամբ մը, յօդուածագիրը կ'երթայ կուգայ եւ գլուխը կը զարնէ Լէնինեան քարի մը։

Լէնին բացատրած է, ժամանակին, թէ անհրաժեշտ չէ օտար լեզուէ առնել այնպիսի բառեր որոնց համանիշը կայ մայրենի լեզուին մէջ։

— «Ինչո՞ւ ասել դեֆեկտներ», երբ կարելի է ասել *թերութիւններ*, կամ *պակասութիւններ*, կամ *բացեր*»։

Հիմա եկուր բացատրէ Խ. Հ.ի թութակին և իր ընկերներուն՝ թէ իրենց ըրածը եւ քարոզածը ճիշդ հակառակն է Լէնինի տեսութեան. թէ իրենք հայերէնը կ'այլանդակեն, կը թխեն, կը խարդախեն այնպիսի բառերով, որոնց համանիշը ունինք հազարաւոր տարիներէ ի վեր։ Եւ յաճախ երկու երեք հատ՝ ընտրութիւններուն համար։

Անթարգմանելի բառեր, լեզուն ճոխացնելու սահմանուած փոխառութիւննե՞ր են երբ կը գրէք սէսսիա, դեպուտատ, ռընեկատ, փայատիրական, մոբիլիզացիա, տրադիցիա, միսսիա, ագրեսոր, պրոգրեսիվ, էպոխա, էպոք, սոցիոլոգիա, դիւֆեան *եւ դեռ հազարաւոր խժաբանութիւններ, կապկօրէն օրինակելով ռուսերէնէ կամ թաթարերէնէ։*

Այո, լեզուները միշտ կարօտ են փոխառութեանց։ Եւ մեր լեզուն ալ ունի բազմաթիւ փոխառութիւններ պարսկերէնէ եւ ուրիշ լեզուներէ։ Բայց — սկզբունքը ճշդած է նոյն ինքն Լէնին, ձեր վարպետը,— փոխ պիտի առնես միայն այն ատեն, երբ չունիս համապատասխան բառը։ Իսկ ասոր համար անհրաժեշտ է նախ լաւ հայերէն գիտնալ, ոչ թէ թութակաբար հետեւիլ նախորդներուն, կամ բառարան նայիլ աշակերտի մը պէս։

Պետական լեզո՞ւ,— Արշակաւա՛ն։

Իսկ ամէնէն կսկծալին,— նոյն ճամբուն կը հետեւին նաեւ Արտասահմանի մէջ՝ բազմաթիւ թութակներ, որոնք պարզ հայերէն մը չսորված՝ թերթ կը խմբագրեն, քաղաքական իմաստութիւն ծախելու համար...

Եւ այդ խեղճերը ընդհանրապէս երիտասարդներ են, քանի մը պրօշիւր կարդացած, հինգ - տասը ճառ լսած, յիսուն - հարիւր թիւանոյ բառ գոց սորված։

Այս կապկութի՞ւնն ալ մաս կը կազմէ հաւատարմութեան դաշինքին։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵ՞Լ ԹԷ ՎԵՐՋԱՑՆԵԼ

— oo —

Խորհրդաւոր բանակցութիւններ Փարիզի մէջ

— oo —

Այս միջոցին խորհրդաւոր բանակցութիւններ տեղի կ'ունենան Փարիզի մէջ, երկու տարբեր ուղղութիւններով։

Ալվարէզ Տէլ Վայօ, հանրապետական Սպանիոյ արտաքին նախարարը, որ Փարիզ եկած էր օդանաւով, առջի օր ալ ջանաց համոզել հանրապետութեան նախագահը, որպէսզի Մատրիտ վերադառնայ եւ անձամբ վարէ պատերազմին շարունակութիւնը։ Նախագահը նորէն մերժեց, պնդելով թէ պատերազմին շարունակութիւնը անիմաստ է այլեւս, քանի որ հանրապետականները պատեհութիւն չունին յաջողութեամբ վերջացնելու զայն։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ նախագահը կը ջանայ միջին ճամբայ մը գտնել, հաշտութիւն գոյացնելու համար զօր. Ֆրանքոյի հետ։ Իր գլխաւոր պայմաններն են,— ա) Պարպել օտար կամաւորները։ բ) Ընդհ. ներում շնորհել հանրապետական զօրքին։ գ) Կազմել կառավարութիւն մը որ վայելէ ամբողջ Սպանիոյ ժողովուրդին հաւանութիւնը։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Ֆրանսա եւ Անգլիա դիմամբ կը ձգձգեն Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը, յուսալով թէ կարելի պիտի ըլլայ հաշտութիւն գոյացնել երկու կողմերուն միջեւ։

Սպանիոյ արտաքին նախարարին եւ հանրապետութեան նախագահին խորհրդակցութեանց մասնակցեցան խորհրդարանին նախագահը, Փարիզի եւ Լոնտոնի դեսպանները եւ երեք զօրավարներ։

Կը հերքուի այն լուրը թէ նախագահ Ազանիա Փարիզէն յայտարարութիւն մը պիտի ուղղէ հանրապետական Սպանիոյ, յանձնարարելով անձնատուր ըլլալ Զօր. Ֆրանքոյի, յանուն ազգային միութեան։ Նախագահը չի կրնար այդպիսի յայտարարութիւն հանել, ցորչափ Ֆրանսա կը գտնուի։ Բայց հաւանական կը համարուի որ երբ Ֆրանսա եւ Անգլիա իրաւապէս ճանչնան Ֆրանքօն, նախագահը հրաժարի իր պաշտօնէն։ Կ'ըսուի թէ պատերազմին շարունակութեան հակառակ է նաեւ Զօր. Ռոխօ, հանրապետական բանակին նախկին սպարապետը, որ նոյնպէս Փարիզ կը գտնուի եւ մերժած է վերադառնալ։ Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ պատերազմը պիտի դադրի, եթէ զօր. Ֆրանքօ ապահովութիւններ ընծայէ օտար կամաւորներու հեռացման եւ ընդհ. ներման մասին։

Փարիզի բանակցութեանց մէջ կարեւոր դեր մը կը կատարէ բրիտանական դեսպանը, իբրեւ միջնորդ հանրապետական Սպանիոյ եւ Զօր. Ֆրանքոյի ներկայացուցիչներուն միջեւ։

**** Պ. Լէօն Պէրառ, Ֆրանսայի արտակարգ դեսպանը, Պուրկօս մեկնեցաւ երէկ իրիկուն, երկրորդ երկար տեսակցութիւն մը ունենալով վարչապետին եւ արտաքին նախարարին հետ։ Իր գըլխաւոր պաշտօնը պիտի ըլլայ ապահովութիւններ ստանալ իտալացի զինուորներու հեռացման մասին։ Պիտի ջանայ նաեւ համոզել որ Սպանիա չմասնակցի հակաբոլշեւիկեան ուխտին (Գերմանիա, Իտալիա, Ճափոն)։*

Իտալացիները պիտի չքաշուին, մինչեւ որ...

— oo —

Հռոմի «Ինֆորմացիոնէ Տիփլոմաթիքա» թերթը, որ արտաքին նախարարութեան օրկանն է, իր վերջին խմբագրականով կ'ազդարարէ թէ իտալացի կամաւորները պիտի չհեռանան Սպանիայէն, մինչեւ որ Զօր. Ֆրանքօ որոշէ թէ իրենց գործը վերջացած է։

Այս յայտարարութիւնը քաղաքավարի պատասխան մը կը համարուի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, որոնք միշտ կը պահանջեն որ իտալական զօրքը եւ ռազմամթերքը պարպուին։

Իտալական օրկանը կը գրէ այս առթիւ.

— «1936 *յուլիս 27ին էր որ Իտալիա պատասխանեց Ֆրանքոյի առաջին կոչին (մեր առաջին կորուստները պատահեցան այդ օրը), երբ Ֆրանսացիները եւ Ռուսերը օգնական ուժ ղրկած էին հանրապետականներուն։ Կարծել թէ ցամաքի եւ օդի զինուորական ընկերակցութիւնը պիտի լուծուի առանց հետք մը ձգելու, կը նշանակէ չճանչնալ սպանիական ապետականութիւնը եւ Սպանիոյ ու Իտալիոյ շահերու միութիւնը։ Ինչ կը վերաբերի իտալացի լեգէոնականներուն,— քանի մը տասնեակ հազար անվեհեր ռազմիկներ որոնք երկար ատենէ ի վեր ճշմարիտ մղձաւանջ մը դարձած են ժողովրդապետական երկիրներու համար,— անոնք իրենց հայրենիքը պիտի վերադառնան երբ Ֆրանքօ ծանուցանէ թէ իրենց գործը վերջացած է։ Ոչ առաջ, ոչ առաջ։ Ֆրանքոյի ճանաչման հարցին առթիւ յարուցուած խժալուր աղմուկը անտարբեր կը ձգէ Հռոմի պատասխանատու շրջանակները։ Ֆաշականները սորված են իրենց բարեկամներուն հետ քալել մինչեւ վերջը, ինչ որ ալ պատահի»։*

— oo —

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ *մէջ բարեկամութեան խմբակցութիւն մը կազմուած է, մերժելու համար Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան իրաւական ճանաչումը։ Մինչեւ հիմա աւելի քան* 300 *անդամներ միացած են շարժումին։*

ՖԱՇԱԿԱՆ ՄԵԾ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ *իր առջի օրուան նիստին մէջ վաւերացուց «դպրոցական սահմանադրութիւնը», որուն համաձայն սերտ գործակցութիւն պիտի հաստատուի դպրոցին եւ կուսակցութեան պատանեկան կազմակերպութեանց միջեւ։ Կարճ խօսքով, դպրոցին հիմը պիտի կազմէ ֆաշականութիւնը։ Կուսակցութիւնը եւ դպրոցը միասին պիտի գործեն կրթական թէ վարժական նպատակներու համար։*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՒ՞Ր ՂՐԿԵՄ ՏՂԱՍ ...

— • —

Անցեալ տարի Սեպտեմբերին նամականին հանդիպողը կը հարցնէր.

— Պատերազմ պիտի ըլլա՞յ, ո՞ւր պիտի երթանք։

— Ես ինծի համար չեմ մտածեր, բայց *չօճուխ*ները...

— Ամէնէն առաջ անոնց մասին պիտի մտածեն, եթէ փորձանք մը պատահի։

Բարեբախտաբար կարելի եղաւ կանխել փորձանքը, եւ ամէն մարդ իր տեղը մնաց, բաց ի անոնցմէ որ... բեռ կապած եւ այլուր գաղթած էին։

Հիմա նորէն տագնապի մատնուած են ծնողները։

Ինչպէս հաղորդած էր *Յառաջ*, ուսուցչութեան վերատեսչութիւնը հարցարաններ ղրկած է դպրոցական վարչութեանց, որոշ պատասխաններ առնելու համար ծնողներէն։

Տարբական բաներ են հարցումները.

— ազգական ունի՞ք Փարիզէն դուրս, գաւառի մէջ։ Որո՞ւ պէտք է դիմել, եթէ ծնողքը բացակայ ըլլայ։ Կ'ընդունի՞ք որ դպրոցին վարչութիւնը ձեր յարմար դատած վայրը ղրկէ ձեր զաւակները։ Կ'ուզէ՞ք որ արձակուրդի կայանները ղրկուին ձեր տղաքը եւն.։

Բացատրութեան չեն կարօտիր այս բոլորը։

Կառավարութիւնը երկար ատենէ ի վեր բայց մանաւանդ վերջերս ամէն միջոց կը խորհի, զօրացնելու համար «կրաւորական պաշտպանութիւնը»։ Ուրիշ խօսքով՝ ոչ - պատերազմիկներու ապահովութիւնը։

Այս ճակատին վրայ, բնականաբար ամէնէն մեծ հոգը պիտի ըլլար մանուկներու պաշտպանութիւնը։ Ինչպէս ամէն տեղ։

Անգլիոյ մէջ դեռ անցեալ տարի կարգադրութիւններ եղած էին, աւելի քան երկու միլիոն մանուկներ տեղաւորելու համար գաւառի մէջ, պատեբազմի կամ օդանաւային որ եւ է յարձակման պարագային։

Մինչեւ անգամ կազարգել դիմակներ շինուած են մանուկներու համար։

Միեւնոյն մտահոգութիւնն է որ այսօր հարցարաններ ղրկել կուտայ Ֆրանսայի մէջ, սկսելով Սէնի նահանգէն։

Կառավարութիւնը կ'ուզէ գիտնալ թէ ո՛րքան մանուկներ կան տեղափոխելի, ո՛րքանը ազգականներ ունին գաւառի մէջ։ Եւ կամ որո՛ւ պիտի դիմեն, եթէ ծնողքը զինուոր գացած կամ որ եւ է պատճառով բացակայ եղած ըլլայ։

Այս տեղեկութիւնները անհրաժեշտ են, անոր համեմատ կազմակերպելու համար պաշտպանութիւնը։

Ուրեմն, իրար անցնելու բան չկայ։ Անմիջապէս պատասխանեցէք հարցումներուն, եւ թող «չօճուխ»ները հանգիստ քնանան։

Որպէսզի ձեր քունն ալ չխանգարուի, միշտ յիշեցէք թէ կառավարութիւնները հաստատուած են *նախատեսելու եւ վարելու* համար։

Բան չէք շահիր օրն ի բուն հարցնելով,— պատերազմ կ'ըլլա՞յ, պիտի ըլլա՞յ, ե՞րբ։

Դուք ձեր պարտականութիւնը կատարեցէք, մնացեալն ալ կառավարութեան գործն է։ Եւ ջանացէք դիւրացնել այդ գործը, առանց չարաշուք երազներ հիւսելու։

ՎԱՀԷ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

(Անթիլիաս)

Գայլաճեան եղբ.	40
փետր. 15ի գումարը	600
Ընդհ. գումար	640

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՎԼՎԼՈՒԿԸ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՔԱՐՏԷՍԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

— oo —

Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն կ'իմանանք թէ Էնկիւրիի մէջ մեծ դժգոհութիւն պատճառած է Պոլսոյ կարգ մը թերթերու վլվլուկը իտալական քարտէսի մը առթիւ, որուն բովանդակութիւնը յայտներ էինք արդէն։ «Ճիւմհուրիյէթ» եւ ուրիշ թերթեր կը մեղադրեն այս իրարանցումը։

Գաղափար մը տալու համար կարգ մը թերթերու խուժանավարութեան մասին, ստորեւ կ'ամփոփենք քանի մը նմոյշներ.—

Հիւսէյին Ճահիտ կը գրէ «Եէնի Սապահ»ի մէջ (10 *փետր.*)։

— «*Իտալացիներուն պիտի չբարկանանք, պիտի չհայհոյենք թուրք հողերուն աչք տնկելնուն համար։ Որո՞ւ մտքէն կ'անցնի գիշերները գալով մեր քունը փախցնող, մեզ նեղացնող մժեղներուն բարկանալ։ Ասոնց դէմ մեր պատուհաններուն բարակ շղարշ կ'անցընենք, մեր սենեակներուն մէջ դեղ կը սրսկենք, այսքան։ Միթէ կը բարկանա՞նք մեր հօտերէն ոչխար յափշտակել ուզող գայլերուն։ Ձենք բարկանար, այլ մեր զէնքը ձեռք կ'առնենք եւ կը հարուածենք յարձակող գայլը։*

Դժբախտաբար, ներկայ միջազգային քաղաքականութեան մարզն ալ այսպիսի անօթի վոհմակներու պոռչտուքներովն ու յարձակումներովը լեցուած է։ Ասոնց մէջ մժեղի բզզիւնը յիշեցնող նեղացուցիչ ձայներ ալ կը գտնուին, գայլի վոհմակներու նման արշաւող բանակներ ալ կը տեսնուին։

«Իտալիա հիմա դէպի Թուրքիա եւ Արեւելք դարձուցեր է իր «գաղատայի»ութիւնը։ Կը խնդրենք որ այս խաղին մէջ մեզ նկատի չունենան։ Որովհետեւ կարելի չէ որ գիրենք լրջօրէն ընդունինք։ Որովհետեւ մեր իտալացի բարեկամները մեզ շատ լաւ, շատ մօտէն կը ճանչնան։ Իրենց հետ Ափրիկեան Տրիպոլսոյ եւ Պէնկազիի եզերքները քիչ մը չփման մէջ գտնուելու պատիւը ունեցած էինք։

Աշխարհ գիտէ թէ, 5 - 10 *թուրք սպաներ, անկարգապահ, անզէն, առանց դրամի, փոքր ուժով մը կրցան ամիսներով ծովեզերքը գամուած պահել* 70 - 80 *հազար զօրքէ բաղկացած իտալական բանակը։ Ֆաշականները եթէ ուզեն, այս պատմութիւնը կրնան կարդալ այն ատեն Իտալիոյ վարչապետ Ճիոլիթթիի յիշատակներէն։*

Ամէն պարագայի մէջ, հաւանական չենք գտներ որ մեր բարեկամ Իտալացիներուն յիշողութիւնը Թուրքերը մոռնալու աստիճան տկար կրնայ ըլլալ։

Մենք գիտենք թէ այսօրուան Իտալիան երէկուան Իտալիան չէ, բայց տասը միլիոնինոց իտալական բանակի մը խօսքերուն վրայ պիտի խնդան այն խեղճ Իտալացիներն իսկ որոնք այլեւս

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

Մուսոլինի տակաւին չխօսեցաւ այն ճառը, որով պիտի ուրուագծէր Փաշիստական Իտալիոյ պահանջները Միջերկրականի աւազանին մէջ, հակառակ այն իրողութեան, որ «Թունուզ, Քորսիքա, Ճիպութի» աղաղակները դեռ կը շարունակեն, ամէն օր մը աւելի բուռն թափով, լեցնել իտալական մամուլի էջերը, եւ հակառակ անոր, որ, Իտալիոյ կողմէ 1935ի ֆրանքօ-իտալական դաշնագրի չեղեալ …ակումէն ասդին, Փաշական Մեծ Խորհուրդը երեք անգամ գումարուած է, երեք անգամին ալ հանգամանօրէն քննութեան առած երկրին արտաքին քաղաքականութեան էական հարցերը:

Այս պաշտօնական լռութեան մէջ խորհրդաւոր բան մը կայ, երբ երկուստեք մամուլը ամէն օր աւելի կը … յարաբերութիւնները երկու երկիրներու միջեւ եւ երբ դիտումնաւոր …ով թոյլ կը տրուի, որ լրագրական անսանձ պայքարով երկու …ցի մեծ ժողովուրդներու հանրային կարծիքները աւելի լարուին իրարու դէմ: Այս պաշտօնական լռութիւնը …չօրեցին փարատել ոչ անգլիական …արարներու այցելութիւնը Հռոմ, Չէմպըրլէնի ճառը խորհրդարանին …ոչ ալ մանաւանդ արտաքին նախարար Պոնէի անցեալ շաբթուան ընթացքին ըրած ուշադրաւ յայտարարութիւնները ֆրանսական ծերակոյտին մէջ:

Իտալիա պահանջներ ունի Ֆրանսայէն… Այսպէս կ'աղաղակէ Փաշական մամուլը դայրոյթով: Բայց ի՞նչ են այդ պահանջները իրապէս. ո՞ւր կը … այդ պահանջներու սահմանը եւ … կը վերջանայ: Որոշ ու մեկին չեն …ւին: Հռոմի լռութիւնը վերցուած չէ քօղը տիրող խորհրդաւորութեան վրայէն: Մէկ բան միայն յըստակ է ու անվիճելի. այն որ Ֆրանսա …ցա պաշտօնապէս ու հանդիսաւորապէս բացած է իր վճռական խօսքը, …մայր ցամաքամասէն կամ կայսերական գաղթավայրերէն թիզ մը հող …չի կրնար ձգել որ եւ է մէկուն, թէ …երկրականեան գոյավիճակի պահպանումը, ինչպէս Լոնտոնի, նոյնպէս …իզի քաղաքականութեան խարիսխն է, եւ թէ այս կէտի մէջ անգլօ-ֆրանսական կայսերական շահերը …ան սերտ են ու նոյնազօր, որ երկու երկիրները պիտի չվարանին զէնքի դիմելու ուժով պաշտպանել զանոնք:

…ոմի յապաղման գլխաւոր պատճառ թերեւս այն է, որ սպանական …ը տակաւին ամբողջովին լուծուած չէ եւ Մուսոլինի կը սպասէ զօր. Ֆրանքոյի լիակատար յաղթանակին ու …ումին բովանդակ Սպանիոյ, որպէսզի կարենայ քաղաքական …րհի սեղանին վրայ դնել իր ակնկալութիւնները կամ պահանջները: …ն խօսքեր կան իտալական մամուլին մէջ, թէ Սպանիոյ պարպումը … ուշանայ կամ Մուսոլինի փաշիստները պիտի չքաշուին Պիրէնեան թերակղզիէն, մինչեւ Պուրկոսի կառավարութեան «քաղաքական վերջնական յաղթանակը»:

… վտանգին, այսինքն իտալական …ու Սպանիոյ մէջ մնալու հաւանականութեան առջեւ էր որ Պոնէ խօսեցաւ իր ճառը եւ ընդգծեց, թէ Փարիզ չի կրնար անտարբեր մնալ Սպանիոյ հողային ամբողջութեան ու անձեռնմխելի գերիշխանութեան վնասող որ եւ է երեւոյթի առջեւ: Այս վտանգին կանխատեսութեամբ է, որ բրիտանական խորհրդարանին մէջ յաճախ կ'աղմկեն ընդդիմադիրները եւ կրկին ու կրկին հաւաստիքներ կը լսեն վարչապետին բերնէն, թէ Դուչէն խոստացած է պարպել Սպանիան եւ ինք կը հաւատայ որ ան կը յարգէ իր խոստումը, եւ թէ վերջապէս իտալական լօրամասերու սպանիական հողին վըրայ մնալը անհաշտ է անգլօ-իտալական դաշնագրի ոգիին ու տառին:

Բայց այս վտանգը կայ:

Եւ այս կանխատեսութեամբ ալ Փարիզ ու Լոնտոն դիւանագիտական եռուզեռի մէջ են: Անցեալ շաբթուան ընթացքին, այս ճակատի վրայ, Անգլիոյ քաղաքական հեռատես միտքը նշանակալից յաղթանակ մը տարաւ: Երբ դեռ ոչ ոք արթնցած չէր, բրիտանական մարտանաւ մը զօր. Ֆրանքոյի մէկ ներկայացուցիչը ցամաք հանեց Մինորքա կղզին, որ Հանրապետականներու ձեռքն էր, եւ խաղաղ բանակցութեամբ կղզին մտաւ Պուրկոսի իշխանութեան տակ, երբ քիչ մը հեռուն միւս կղզին՝ Մայորքան, դըրաւուած կը մնայ իտալական ուժերու կողմէ: Այս անակնկալ քայլը ի հարկէ չվրիպեցաւ Պերլին-Հռոմ առանցքի ուշադրութենէն, բայց ուրիշ բան է, երբ ինքը՝ Ֆրանքօն է որ կը մտնէ սպանիական հողը, հոգ չէ թէ բրիտանական միջամտութեան շնորհիւ:

Նոյնպէս այս վտանգի կանխատեսութեամբ է որ Լոնտոն-Փարիզ, հաւանական իրաւական կարգ մը բարդութիւններու, կը շտապեն ճանչնալ դէֆ… իրապէս, եթէ ոչ իրաւապէս, զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը, երբ դեռ երէկ, Քաթալոնիոյ անկումէն քանի մը շաբաթ առաջ, կը յամառէին անոր նոյնիսկ պատերազմիկի հանգամանքը մերժել:

Այսպէս է քաղաքական կեանքը: Իրողութիւնները եւ վայրկեանի հարկադրանքը միշտ աւելի ուժեղ են քան համակրանքները կամ ցանկութիւնները: Երկուքուկէս տարիէ ի վեր ոչ-միջամտութեան անդրծնական ու կեղծ …ուատանին մէջ սեղմուած ժողովրդավար մեծ պետութիւնները այժմ խուճապային թափով իրարու ետեւէ մարդ կը վազցնեն Պուրկոս, երբ կը տեսնեն թէ Սպանիոյ քաղաքացիական արիւնոտ պատերազմը ի նպաստ միւս կողմին է վճռուած, եւ, հետեւաբար, այժմէն պէտք է լեղու դառնալ յաղթական կողմին հետ, պաշտպանելով սեփական շահերը, եւ հսկել որ հանրապետական Սպանիոյ պարտութիւնը Լոնտոն-Փարիզ առանցքին քաղաքական պարտութեան հանգամանքը չառնէ:

Սպանիական կնճիռի հաշուեյարդարը կը մօտենայ: Փարիզ-Լոնտոնի կողմէ զօր. Ֆրանքոյի ճանաչման անմիջական հետեւանքը այն պիտի ըլլայ, որ Մատրիտ ու Վալենցիա տեղի տան՝ առանց յուսահատ կռիւը մինչեւ վերջին խրամը շարունակելու եւ աւելորդ արիւնահեղութեանց ողբերգութիւնը երկարաձգելու:

Ի՞նչ կը հետապնդեն ժողովրդավար պետութիւնները, վերջին ժամու իրենց գործօն դերով, Սպանիոյ մէջ: Ոչ աւելին քան այն, որ անխախտ պահուի Սպանիոյ հողային ամբողջականութիւնը եւ պահպանուի Միջերկրականի արեւմտեան աւազանին այժմեան գոյավիճակը:

Այս նպատակին հասնելու համար Լոնտոն-Փարիզ առանցքը դիւանագիտական - քաղաքական զօրաւոր խաղաթուղթեր ունի իր ձեռքին մէջ:

Առաջին՝ ինքը զօր. Ֆրանքօ չի կըրնար բաղձալ կամ փարել այնպիսի քաղաքականութիւն մը, որ ծառայէ Պերլին-Հռոմ առանցքի քաղաքական նպատակներուն: Սպանիոյ աշխարհագրական դիրքը դժուար թէ թոյլ տայ անոր՝ մտնել գործօն կերպով ամբողջավար պետութեանց առանցքին մէջ, Զօր. Ֆրանքօ չի կրնար հաշուի չառնել, որ Միջերկրականի եւ Ատլանտեանի ջուրերուն սեղմուած Սպանիան չի կրնար հականգլիական ու հակաֆրանսական ճակատ պարզել: Ընդհակառակն, Սպանիոյ ամբողջականութեան նախանձախնդրութիւնը եւ ազգային շահերու գիտակցութիւնը պիտի մղեն զինք ստիպճանաբար ամրանալ երկրին մէջ, դարմանել քաղաքացիական պատերազմի ընդարձակ աւերները եւ, հետեւաբար, ապրիլ հաշտ ու խաղաղ՝ դրացի մեծերուն հետ:

Երկրորդ՝ երկրին վերակառուցման ու խոր վէրքերու դարմանումին համար ան պէտք ունի նիւթական - ելմտական աջակցութեան, որ միայն Փարիզէն կամ Լոնտոնէն կրնայ գալ, ոչ թէ Պերլինէն կամ Հռոմէն, որոնք դրամ չունին:

Երրորդ՝ փաշական աջակցութեամբ յաղթանակող զօր. Ֆրանքօն, ինչքան ալ գաղափարական ճակատի վրայ Պերլին-Հռոմ առանցքին հետ հաշտ ըլլայ, այսուհանդերձ չի կրնար հանդուրժել, որ 30 միլիոնոց Սպանիան երկու ամբողջավար մեծերու արբանեակը դառնայ: Սպանիան ունի առանձին շահեր, եւ ստիպուած է ուշ դարձնել նախ եւ առաջ այդ շահերուն:

Զօր. Ֆրանքոյի բարեկամութիւնը, սակայն, Պերլին-Հռոմ առանցքին հետ կըզալի դեր պիտի խաղայ, որ Սպանիա այսուհետեւ ժամանակ մը շատ սիրալիր ու սերտ կերպով զօդուած մնայ առանձնապէս Իտալիոյ հետ, ինչ որ փոքր արժէք մը չէ քաղաքական ազդեցութեան մրցադաշտին մէջ:

Այսպէս թէ այնպէս՝ կը գտնուինք սպանիական հարցի հաշուեյարդարին նախօրեակին: Այս հաշուեյարդարը, շուտով պիտի տեսնենք, երկու մեծ առանցքներու մրցակցութեան բուռն տեսարանները պիտի պարզէ մեզ, եւ այդ տեսարաններու կարգին, թերեւս նաեւ այն, որ պարզուի աշխարհին թէ որոշապէս ի՛նչ կը պահանջէ Իտալիա Ֆրանսայէն:

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՅԻՇ… ՏԱԿՆԵՐ

Բ.

Ինչպէս ըսինք «Հայ Տրամաթիկ Թատերախումբ»ը (չշփոթել Զենազաշարին հիմնուած Պոլսահայ Տրամաթիկ Ընկերութեան հետ) բաժնըւած էր երկու մասի, Զմիւռնիոյ մէջ: Մէկ մասը ճամբայ կ'ելլէր դէպի Եգիպտոս, միւս մասը դէպի Պոլիս:

Ես տոմսակ չունէի եւ մնացի շոգենաւին մէջ, սպասելով ընկերներուս գալուստին. Ժամերը ժամերու յաջորդեցին ու ոչ ոք երեւաց: Ճամբորդները լեցուած էին ու պատրաստութիւններ սկսան տեսնուիլ, ճամբայ ելլելու համար:

Աչքերս ծովուն կը սպասէի ընկերներուս գալուստին: Շոգենաւէն մօտեցող նաւակ մը չէր տեսնուեր որպէսզի յուսայի: Անհաւոր էր վիճակս: Ոչ միայն տոմսակ չունէի, այլեւ դրամ ալ չկար քովս ու ոչ ոք կը ճանչնայի, այն թուականներուն, Ցունաստանի կամ Եգիպտոսի մէջ: Տագնապը կ'աճէր մէջս եւ յուսահատութիւնը կը մթագնէր հոգիս: Յանկարծ տեսայ որ շոգենաւէն կախուած սանդուղը վեր առնել պիտի սկսին: Շոգենաւին շուրջը ահագին նաւակներ կային: Մտածեցի, եթէ քովս քիչ մը դրամ ըլլար՝ կրնայի նաւակ մը ցատկել ու Իզմիր հասնիլ, ազատելով այս անել կացութենէն: Վայրկեան մը վերջը գտած էի հնարքը: Նաւակ մը վարձել, ցամաք … ու … : Նշան ըրի մակուկավարի մը եւ հապճեպով իջայ սանդուղէն ու նետուեցայ մակոյկին մէջ, քարափ վերադառնալու համար: Թիերը կը քաշուէին: Կռնակ դարձուցած էի եգիպտական շոգենաւին որուն մէջ ապրած էի անձկութիւն մը: Ետեւէս կ'առնէի չղթայի ձայներ: Ծովախորշին բացէն, յանկարծ, անունիս բարձրանալը լսեցի: Ձայնին եկած կողմը դառնալով՝ տեսայ որ Փափազեան, իր կինը ու Ենովք, մետասանեբորդ ժամուն նաւակ մը վարձած կը շտապէին դէպի շոգենաւ: Երկու նաւակները իրար մօտեցուցինք: Փափազեան պոռալով կ'ըսէր.

— Ինչու դուրս ելար շոգենաւէն…

— Շոգենաւն է որ ինծ դուրս ելաւ…

— Շուտ, մեր մակոյկը անցիր…

— Շուտ, վճարէ սա մակուկավարին, գրպանս մէթալիկ չկայ…

Մտացանք: Բոլորս կը պոռայինք: Թէ՛ մակուկավարին, որ շտապէ, թէ՛ ծովային պահակախումբին, զանազան թուղթեր իբրեւ անցագիր խաղցնելով օդին մէջ, որ հանդարտի, թէ՛ շոգենաւին որ բարեհաճի վայրկեան մը սպասել եւ թէ՛ իրարու կը պոռայինք: Հրէական ժխոր մը բռնած էր ջուրերուն վրայ: Ամէնուս ալ ձայնը լաւ կ'ելլէր: Վերջապէս հասանք: Բարձրացանք շոգենաւէն: Ճամբայ ինկանք: Տեղաւորուեցանք: Ու քիչ վերջ դըլանիկները վառելով, յիշեցինք որ փըշրանք մը չունէինք, ուտելու համար: Շատ ալ կարեւորութիւն չունէր այդ պարագան: Վարժուածներ էինք ու գրեթէ ամէն ոք ըսաւ.

— Բան մը կը կարգադրենք:

Ու կարգադրեցինք: Ճամբորդներուն մէջ աչքի կը զարնէին խումբ մը Հայեր որոնք ահագին պաշար ունէին եւ գրեթէ անդադար կերուխումի մէջ էին, ծխելով, շատախօսելով:

Մենք սուս ու ծանր վիճաբանութիւն մը սարքեցինք: Մէկը կը պոռար.

— Ուտելիքներու ահագին ծրարները ի՞նչպէս քարափը մոռցար… ըլլալի՞ք բան է սա…

— Իմ թեւս յոգնած էր ծանրութենէն, գետինը դրի ու ըսի որ հսկես, այդ պահուն բարեկամի մը հետ խօսքի բռնուած ըլլալով:

— Ես հսկեցի ու անկէ տուի ասոր…

— Ճիշդ է, սակայն, ես կրկին քեզի վերադարձուցի…

— Հիմա ի՞նչ պիտի ընենք…

— Մեղք, ձեր երկուքին ըրածն ալ աւանակութիւն է: Ահագին ծախք ըրած էինք…

— Այո՛, ահագին ծախք… ի՞նչ ըսես չկար մէջը… ապուխտ, երշիկ, սալամ, տոլմա, երկու հաւ, հաւկիթ, բողկ, պանիր, թուրշի…

— Վերջին պահուն պատուական սեւ խաւեար ալ առինք…

— Հապա հացե՞րը…

— Պաստղնե՞րը հապա…

— Ու հապա գինի՞ն, հապա օղիի շիշե՞րը, հապա օշարա՞կը…

— Մե՛ղք, մե՛ղք, մե՛ղք…

Մարդիկը մօտեցան մեզի: Անգամ մը եւս վերահասու եղան խնդրին: Հըրաւիրեցին մեզ իրենց սեղանը: Պոլսեցիներ էին. արեւելեան նուագածուներ: Իրենցմէ մէկը ըսաւ.

— Ինծի սազի նուագախումբ մըն ենք: Պոլիս գործ չմնաց, Պալքանեան պատերազմին պատճառով: Սիրտերը տխուր են: Բաւական անգործ մնացինք: Լսեցինք որ Եգիպտոս կարելի է աշխատիլ: Գահիրէ կ'երթանք: Անկաժըրման մը չունինք: Կը վախնանք որ անգործ կը մնանք:

Փափազեան բացագանչեց.

— Անկաժըրման չունի՞ք, հրաշալի է ուրեմն…

— Ի՞նչպէս թէ հրաշալի է:

— Որովհետեւ ձեզի անկաժէ կ'ընեմ:

— Ի՞նչպէս թէ անկաժէ կ'ընես…

— Այսպէս: (Ու քանի մը պատառ եւս կլլելէ վերջ սեղանէն՝ սկսաւ կըլեցնել) Աղեքսանդրիոյ ամէնէն մեծ թատրոնին Ալհամպրայի տեսչութեան կողմէ անկաժըրման ունինք, շաբաթը հինգ ներկայացում տալու: Մեր ներկայացնելիք թատերախաղերուն ընթացքին՝ դուք ալ միջնարարներուն կը նուագէք: Եգիպտոսի Հայերը շատ կը սիրեն ինծի սազը: Ու փառաւոր շահեր կը գրպանէք: Ի՞նչպէս է: Ա՛լ կարծեմ մտահոգուելու պատճառ մը չունիք:

Նուագածուներուն երեսը փայլ եկաւ: Ժպտիլ սկսան ու բացին օղիի շիշերը: Խանդավառութիւնը բոժոժ կախեց իր վիզէն: Նուագարանները մէջտեղ ելան, ձայները բացուեցան, հարսանեկան ուրախութիւն կար:

« Հայ տրամաթիկ թատերախումբը կ'ամուսնանար «Հաննէ Փիլիպոս»ի արեւելեան նուագախումբին հետ, անշուշտ ոչինչէն…

Երեւակայեցէք, «Համլէթ» եւ ինծի սազ…

«Լինել թէ չլինել» եւ «փէշկիր ալ տըմ տէրէկտէն, պիր խար սէվտիմ նիւրէկտէն»…

Օֆէլիա, Տէզտէմոնա եւ «ամա՛ն, ամա՛ն Քաթինա», «պէնիմ կիւզէլ Ալիշէմ»:

Եւ սակայն Շէյքսփիրը երբեք մեզի այդքան հաց, այդքան աղանդեր կերցուցած ու այդքան օղի խմցուցած չէր:

Աշխարհի մէջ միշտ դժնդկութիւնն է որ ունեցած է կուշտ փոր: Այդ դժնդկութիւնը շատ անգամ գործածած է ազնուականի դիմակ: Իրական ազնուականութիւնը մնացած է խորքի մէջ, օգոստափառ թշուառութեան մը հետ:

Մնացի մտածկոտ, դիտելով ալիքներու խաղերը, անոնց յարաշարժութիւնը, անհուն կապոյտները ծովուն ու երկինքին, ջուրերու եւ ամպերու տարածութեան մէջ կանգնած, մինչեւ Զմիւռնիան…

Միտքս եկան Զմիւռնիոյ մեր թատերական քրոնիկագիրները…

Արտաշէս Յովհաննէսեանը եւ միւսը, մանաւանդ այն խորհրդաւոր մէկը որ կը գրէր «Արեւելեան Մամուլ»ի մէջ:

Արտաշէս կը գրէր անկեղծութեամբ: Անդադար շփման մէջ էր մեզի հետ, նոյնիսկ շատ անգամ ներկայ փորձերուն, որով աւելի իրազեկ: Միւսին ո՞վ ըլլալը ոչ ոք գիտէր: Այդ «միւս»ը Փափազեան ամոլը երկինքները կը հանէր միշտ: Անշուշտ վաստակած արժանի էր ամէն գովեստի: Եւ սակայն ո՞վ էր գրողը: Դերասանները հետաքրքիր են ու անոնց համար մանաւանդ «չիք ինչ ծածուկ որ ոչ յայտնեսցի»:

Արտաշէս կը գրէր Դաշնակցական մամուլի մէջ, սակայն, գրաշար ըլլալով բարեկամ էր Մամուլեան օրգի թերթին գրաշարներուն: Իմ թելադրութիւնովս «միւս»ին թատերական քրոնիկին ձեռագիրը, շարուելէ վերջ, կը յաջողի ստանալ գրաշարներէն ու բերել մեզի: Գաղտնիքը պարզուած էր: Այդ թատերական քրոնիկը գրողը թատերախումբին մաս կը կազմէր… Այն ատեն գայթակղեցանք, թէեւ Ալ. Տիւմա հօր «Քին» թատերախաղին մէջ, խօսքը կ'ըլլար թատերական քրոնիկներու մէջ ինքնագովութիւն ընող դերասանի մը…

Այո՛, գայթակղեցանք եւ սակայն անկէ ի վեր որքան այդօրինակ դէպքերու հանդիպեցանք գրական, թատերական, երաժշտական եւ այլ ճիւղերու պատկանող փառամոլներու կողմէ: Եւ առանց չափազանցութեան կրնամ ըսել որ կարգ մը «համբաւ»ներ շինուած են սեփական գրիչներով, լաւագոյն պարագային գրչակի մը սուտ տալով, յաճախ «գաւաթ մը սուրճի» փոխարէն: Ի՞նչ հարկ անուններու:

… Շոգենաւը կ'անցնէր Արշիպեղագոսի լաբիւրինթոսին մէջէն: Կղզիներ, ծովապարտէզներու նման, ամէն կողմ: Կապոյտը հետզհետէ աւելի կը կապուտնար: Օր ու գիշեր կը թաւալէինք ծովերուն վրայ: Ցռուկին վըրայ նստած կը կարդայի մեծ վայելուչ բնութիւնը, ինչպէս նաեւ Ալե…սարանը, որ անբաժան էր քովէս: Եփ…ուս կ'իջնէր էջերէն ու կը քալէր ջուրերուն վրայէն: Երբեմն ինծի կը թուէր թէ շոգենաւը հին առագաստանաւ մըն է որ կը փոխադրէ մէկը վարդապետին աշակերտներէն, սիրոյ թագաւորութիւնը քարոզելու:

Արքայութիւնը կը բացուէր Արշիպեղագոսի եւ Միջերկրականի ջուրերուն դիրկընդխառնումի ընթացքին: Ենովք Շահէն երբեմն քովս էր…

Ու յանկարծ պլուշտ իրականութիւնը. մահմէտական մը կը մօտենայ Ենովքին ու կ'ըսէ պարզամտութեամբ.

— Ի՞նչ գործով կը ճամբորդէք…

— Առեւտրական գործով…

— Ի՞նչ կը ծախէք…

— Խօսք կը ծախենք…

— Շահաւո՞ր գործ է…

— Գէշ չէ. գոհ ենք: Կարեւորը …յն գնողներուն գոհ ըլլալն է…

— Ներողութիւն, ի՞նչ տեսակ բան է այդ ձեր ծախած «խօսք»երը (լաֆ):

— Մարգրիտի հատիկներ են:

— Պիրատէր (եղբայր), դուք մեծ գործերու մէջ էք…

— Ո՞վ ըսաւ թէ պզտիկ մարդիկ ենք մենք:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (19)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Զ.

ՔԱՂՑՐ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԹԱԳԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆՇԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

— Շարունակիր, ասաց Թագուհին: …ն առաջ քաշեց աթոռակը, եւ …իրքը նորից ուղղելով՝ շարունակեց …ոյցը:

— Արքայորդու յաջողութիւնները …ում էին քեզ: Առանց նրան տեսնելու, դու հիանում էիր այդ …նով: Քանի՛ քանի անգամ կրկնում էիր ինձ այն պատմութիւնները, … էի Մարզպետունի իշխանից: …մ էր որ մի գաղտնի զօրութիւն …ակ քո սիրտը քաշում էր դէպի Արքայորդու ձեռնարկութեանց …ի յաջողութիւնը լցնում էր հոգիդ ցնծութեամբ: Յիշո՞ւմ ես, Աղուանից յաջողութեան լուրը բերող Գարդմանցի զօրականին մի արտավար հող ընծայել տուիր:

«Հարկաւ, իշխան Սեւադայի արտատես աչքերից չէին կարող ծածկուել այդ բոլորը: Եւ նա, որ իւր ուրախութիւնը քո իղձերը կատարելու մէջ էր տեսնում, անուշադիր չպիտի թողնէր քո զգացմունքները, մանաւանդ որ նըրանք չէին հակառում իւր փառասիրական նպատակներին:

— Եւ երեւի այդ պատճառով էլ ըշտապեց նոյն նպատակին հակառակող արգելքը բառնալու…:

— Այո՛, Սեւորդեաց Օրիորդը ամուսնացրեց Ցլիկ-Ամրամի հետ: Եւ ճշմարիտ, սա, մինչեւ անգամ, մի հայրենասիրական գործ էր: Արքայորդին միանգամընդմիշտ այդ աղջկայ կապանքներից ազատուելով՝ աւելի եռանդով զբաղուեց իւր գործերով: Սիրոյ շղթաները շատ անգամ ամենածանր կապանքներն են, որոնք արգելում են տղամարդուն փառքի ասպարիզում շահատակելու…

— Բայց շատ անգամ էլ նրանք թեւեր են տալիս նրան, ընդհատեց Թագուհին:

— Այո, միայն թոյլ արարածներին, որոնց մէջ մարած է բնական աշխուժի կրակը եւ որոնց դէպի գործունէութիւն մղում է միայն արհեստական գրգիռը, ինչպէս երկչոտ զօրականին քաջութիւն է տալիս գինին…

«Այո՛, իմ Թագուհի, Արքայորդուն չվնասեց այդ դէպքը, նա շարունակեց իւր յաղթական արշաւանքները, մինչեւ որ բոլոր թմրածներին ցնցեց: Նրա օրինակից խրախոյս առան եւ այն իշխանները, որոնք Հագարացւոց սըրից ահաբեկ, իրանց փրկութիւնը միայն բերդերի մէջ էին որոնում, — Գագիկ բանաւորը, Սիւնեաց Տէրերը դուրս եկան ամրութիւններից եւ ըսկսան նոյնպէս հալածել թշնամուն: Հայոց երկրին տիրեց ընդհանուր ոգեւորութիւն, խաղաղութեան արեւը ծագեց, ժողովուրդը շունչ առաւ…

— Երջանիկ օրեր էին…

— Այո՛, մանաւանդ որ այդ փայլուն յաղթանակներից յետոյ՝ Արքայորդին Հօր Գահն ու գաւազանը ժառանգեց:

— Ա՛խ, ինչո՞ւ յիշեցրիր ինձ այդ բոլորը, Սեդա… ինչո՞ւ յիշեցրիր երջանկութեան այն ժամերը, որ ես անցրել եմ այնտեղ…

— Դուինում, այնպէս չէ՞:

— Օ՛, եւ ինչպէ՛ս բաղդաւոր էի ես… ինչո՞ւ, Սեդա, ինչո՞ւ Աստուած մարդուն տալիս է երջանկութիւն, եւ յետոյ խլում այն նրանից…:

— Աստուծոյ կամքն անքննելի եւ խորհուրդներն անհասանելի են:

- Յիշում եմ: Երբ առաջին անգամ հայրս յայտնեց թէ՝ Հայոց իշխանները Վրաց թագաւորի եւ Ափխազաց Գուրգէնի հետ միասին պիտի ժողվուին Աշոտ Արքայորդուն՝ թագաւոր պսակելու եւ թէ մենք, իբրեւ Գարդմանայ տան Տէարք, ներկայ պիտի լինենք այդ հանդէսին, ուրախութիւնից, քիչ մնաց, խելքս պիտի թռչէր… Օ՛, միայն այդ ժամերը… ոչ, նրանցից գոնէ մի քանի վայրկեան վերադարձնէին այժմ ինձ… ի՛նչպիսի ուրախութեամբ, ի՛նչ անձման ոգեւորութեամբ էի պատրաստւում ես արքայի թագադրութեան ներկայ լինելու, երեւակայել չես կարող: Երբ բերին ինձ այն գոհարներն ու ոսկեայ զարդերը, որ հայրս պատրաստել էր տուել յատկապէս այդ հանդէսի համար, հրճուեցայ ինչպէս մի մանուկ, որ յանկարծ գեղեցիկ խաղալիկներ է ստանում, եւ վազելով փարեցի հօրս պարանոցով եւ համբոյրներով նրա երեսը ծածկեցի: Ես հօ գիտես կարօտ չէի այդ զարդերին եւ դրանք գին չունէին իմ աչքում իբրեւ քարեղէն. այլ ուրախացայ այն պատճառով որ գիտէի թէ նրանց շընորհիւ աւելի շքեղ եւ աւելի վեհ պիտի երեւամ այն հանդէսում, ուր ներկայ պիտի լինի համայն Հայոց իշխանապետութիւնը եւ ուր շուքով ու պերճութեամբ պիտի փայլեն Վրաց և Ափխազաց Արքայազունի ընտանիք…

— Օ՛, ի՞նչպէս ցանկանում էի որ բոլոր իշխանազն կանանց մէջ ամենից բարձր հանդիսանայի, ես, եւ ամէնքի աչքերն ինձ վրայ նայէին, որ ամէնքն ինձմով զբաղուէին եւ որ այդ ամէնը Աշոտ Երկաթը տեսնէր…:

— Եւ հայրդ այդ բոլորը նկատում էր. ուստի եւ ինքն էլ աշխատում, որ Գարդմանայ տունը՝ Հայոց միւս իշխանական տներից աւելի գերազանց երեւայ Դուինում՝ թէ հարստութեամբ եւ թէ զօրութեան կողմից: Այդ էր պատճառը, որ նա Գարդմանայ հզօր բանակը իւր հետ միասին բերաւ Ոստան: Գարդմանում միայն բերդապահները մնացին:

— Եւ իրաւ, Սեդա, Դուինում արքայավայել ընդունելութիւն արին մեզ: Ծնողներս ոչինչ չէին յայտնում, բայց ինձ թւում էր թէ՝ Արքայի մերձաւորներին յայտնի է անշուշտ մի խորհուրդ մեր ապագայ միութեան մասին: Աչքի էր ընկնում մանաւանդ այն հանգամանքը՝ որ Հայոց իշխանական ընտանիքներից՝ միայն մեզ համար էին բնակութեան տեղ պատրաստել Արքունական պալատում:

Նոյնիսկ Վրաց Ատրներսեհ թագաւորին կաթողիկոսարանում ընդունեցին, իսկ Ափխազաց Գուրգէն իշխանին՝ Աբաս Արքայեղբօր ապարանքում:

— Երեւի այդտեղից էլ սկսուեցաւ կաթողիկոսի բարեկամութիւնը Ատրներսեհ թագաւորի հետ:

(Շար.)

Ի ԴԷՏՍ ՁԱՐԴ ՅԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Մեր անցեալը, մեր ներկան, մանաւանդ աւելի կամ նուազ մօտաւոր ապագան կը մղեն մեզ — եւ պէտք է որ մղեն — կարելի բոլոր միջոցներով մեր նոր սերունդին առջեւ պարզելու, կրկնաբանելու Հայ Ցեղին անցեալ ու ապագայ հնարաւորու-թիւնները ամէն ոլորտներու մէջ:

Այսօր, այս խել պատճառով, պահ մը կը փակենք քերականական դիտե-լիքներու միշտ պատրաստ դասագիրքը եւ, տեսակ մը աշուղի պէս, քաղ մը պիտի ընենքեղիշէի անմահ մատեանին այն մասէն՝ որ յատկացուած է Վար-դանանց Պատերազմին գործնական միանգամայն կենդանի նկարագրու-թեան: Չէ՞ որ այս շարաթը մեր պատ-մական կեանքին ամէնէն յուզիչ մէկ դրուագին յիշատակներովը օծուն, բարոյամնաւէտ մթնոլորտ մը կ'ընծա-յէ մեզի, ուր իւրաքանչիւրը, ներկայ անխիթար շրջավայրին մէջ, կրնայ տեղադաւանել իր ազգային պարտա-կանութիւններուն, երբ ամէն խնդիր, հիմա, ունի իրեն մէջ շատ զօրաւոր, շատ խօսուն դաս մը, թէ ինչ է հրա-մայական պահանջը հայկական գոյու-թեան: Գիտէ՞ք արդեօք, որ հակառակ վաստկի եւ քանի մը ուխտադրուժ ե-րեցներու ապազգային վատթարու-թիւններուն, Վարդանանց շրջանը ազգային միաբանութեան, իրերա-հասկացողութեան ոսկեղար շրջան մըն է, կարճատեւ բայց իրական եւ, ա-ռավ խել, այդ շրջանը մինչեւ մեր օրերուն դժբախտ իրականութիւնը կ'ոսկեզօծէ յուսալից ղանկներով:

Ձն ուրեմն, սիրելի Արազ, այսօր եւ քանի մը շաբաթ իրարու վրայ, են-թադրենք մեր աշխոյժ ու աչա եռան դեռ-նարբեր դասարանին հետ, թէ վարդ մը բացուեր է նոր օրինակ թոյրով ու բոյրով մեր արհաւիրքներու պատմու-թեան եղերքը — Վարդանանց յիշա-տակին ու անոնց մղած հերոսական կռիւին յաղթական նորոգ յղութեան խորհրդանիշը: Ինչեր կարելի չէ պատմութեան մէջ — մէկ օրէն միւսը կումի, յուսաբեկութեան թթու, ա-ռոտ արշալոյսի մը շրջան չէ միայն: Թէ զոն դառնիք, զոյ եւ քաղցրիկ ա-տուրց կարգք: Ցո՞ր ծով չանկաւ փո-քրիկ: Բաւական որ իւրաքանչիւրը կայք մը ունի կազմ, յօժար իր պար-տականութեան ճամբուն վրայ: Բա-նանք պահ մը, այս քաղցրիկ յիշա-տակներուն վարակումով, բանանք վարագոյրը մեր դասարանին հիւր-կոտ, զգոյշ, յուզումնալից բայց խո-հուն նայուածքին առջեւ: Ընենք պահ մը մեր հին—երէկի— դաստիարակ-ներուն պէս, որոնք ազգային տօներու ու եւ է առիթ զանց չէին ըներ՝ իրենց հայրենասիրական քարոզները պար-զելու համար ի լուր դասարանին, այն-չափ խորասուզուած յաճախ, որ ա-շակերտի զանգակին զօղանջը անգամ չէր ազդեր անոնց ականջին թմբուկին, այնքան խանդավառուած էին եւ դա-սարանն ալ իր քաջալերական շարժու-ձեւով կախուած էր անոնց շրթունքէն: Իրաւ, մեր տունը տեղը չունինք հիմա այն երանաւէտ օրերուն պատկերը վերադարձնելու համար, բայց սա մեր արտասահմանիկ զգօն սերունդին լա-ւագոյն մասը երաշխիք մըն է, թէ գործը պիտի ընթանայ նաեւ այս ճամ-բով,— վասնզի պէտք է որ ընթանայ, չէ՞, ըլլայ արտասահման, ըլլայ ներքնասահման:

Սիրելի Արազ, այսօր մի խափաներ քարոզութիւնս, որ տարերային ըլլալէ զատ, այս շարթուան ամէն կողմ նե-րելի նորոյթն է, ըսենք մանաւանդ՝ հնոյթը: Աւեղաթող է, բարեկենդանի յատուկ ազատութիւն մը՝ որ ամէնէն լուռ, ամէնէն երկչոտ ընծայացուին լեզուն կը բանայ վանքերուն մէջ: Ար-մաշի Ընծայարանին մօտը ապրողները մանաւանդ շատ լաւ գիտեն աւեղաթո-ղին այս հնոյթը: Կարող ես, այսօր, եւ քանի մը շաբաթ իրարու վրայ, բանալ մեր դասարանին դուռը կոնակի վրայ: Ամէնքը կրնան գալ իբրեւ ուն-կնդիր, անձայն ու մտածկոտ միայն, Աւարայրի Պլպուլ Եղիշէի պատմու-թեան քանի մը դրուագները լսելու, միտքով վերանալու դէպի այն շրջա-նը, որ կը պարունակէ երկու սքանչե-լարուեստ իրողութիւններ, որոնք կր-նան ո եւ է ազգի պատմութեան մէջ պարագլուխ կազմել հսկայական մե-ծութեամբ եւ ապագայ կերտող հնա-րաւորութիւններով — Մշակոյթ եւ Նզդապահ հերոսութիւն.— Սահակ եւ Մեսրոպ իրենց հրաշագործ համհարզ-ներով մէկ դիծի վրայ, եւ հանդիպա-կաց եզրը՝ Վարդան եւ ամէն ինչ որ կը վերակոչէ ո եւ է ցեղի պատուաբեր անմոռանալի քաջութիւնը, սակաւով բազումին յաղթելու դերազանց անու-նով քաջութիւն մը, որ Ս. Գիրքին նմմանուէլի անունին պէս «ի վեր է քան զամենայն անուն»:

Իրաւ, կը բաւէ, սիրելի Արազ, սկը-սար լքջօրէն մրթմրթալ, կը վախնամ յաջորդ քրթմնջիւնէդ:

Եղիշէի մեր առաջին քաղը այսօր պիտի ըլլայ Տղմուտ գետին եզերքը դէմ դիմաց յոխորտացող մարդկային բանակներու, ցցապատնէշը — երկու այլազգիներն ալ քաջութեամբ հաւա-սար, թէեւ ոչ — հաւասար՝ նպատա-կի մեծութեամբ: Ժամանակ չունին աւելի երկար գիրար դիտելու: Մէկ կողմէն արքայական սատրիկ հրամա-նը եւ, միւս կողմէն, երկնային ու հայրենանուէր անշէջ բորբոքում մը կրակ վառած են կամքերուն եւ սիրտե-րուն մէջ: Բայց ի՞նչու կը տատամ-սինք, երբ աշա բուն առխակը կրնայ, այնքան դարերու խաւէ խաւոյ պարե-զօտներուն տակէն, նոյնքան զօրեղ հնչեցնել Հայ աշխարհական (համաշ-խարհային, համազգային) ճակատա-մարտին արձագանգը:

Մենք, այսքան հեռուէն, քաջու-թիւն մը ունենանք, գոնէ, ուշադիր ականջ տալու պլպուլին.—

Եւ իբրեւ այսպէս պատրաստեցան Երկոքեան կողմանքն, լի սրտմտու-թեամբ եւ մեծաւ բարկութեամբ զայ-րանային, եւ գազանացեալ զօրու-թեամբ ջիրխարս յարձակէին երկոք-եան. եւ ամբոխ ազդակին յերկո-ցունց կողմանցն՝ իբրեւ ի մէջ ամպոց շփոթելոց՝ ճայթմունս գործէր, եւ հնչումն ձայնից զքարանձաւս լերանցն շարժէր:

Բայց, շարունակելէ առաջ, եկէք պահ մը, տղաք, դաստիարակի բնա-կան եւ հրամայական թելադրու-թեամբ հրաւիրեմ ձեր լուրջ ուշա-դրութիւնը, թէ արդարեւ Եղիշէ իր պատկանած դարուն, հին, հին դարե-րուն հայկական հանճարին եւ մշա-կոյթին մէկ նմոյշն է որ կ'ընծայէ այս եւ հետեւորդ բոլոր հատուածներուն մէջ: Այո, Առնակ, կը հիանաս, չէիր մտածեր, թէ պատերազմի այս տեսակ նկարագրութիւն մը այսօր, այս «լու-սաւորեալ» դարուն մէջ, վարպետի գրիչ մը կը յայտնաբերէ, նկարագրա-կան իր բոլոր ձեւերովը — բնական թէ արուեստական, պատմական թէ քեր-թողական:

Սակայն չզարշին թեզանը հիւրսն-ցնենք .—

Ի բազմութենէ սաղաւարտիցն եւ ի փայլուն պատենազէն վառելոցն իբրեւ նշոյլք ճառագայթից արեգական հա-տանէին: Նա եւ ի բազում սուսերացն շողալ, եւ ի ճօճել բազմախուռն նի-զակացն, իբրեւ յերկնուստ ահագին հրաձգութիւնք եռային: Քանզի ո՞վ իսկ է բաւական ասել զմեծամեծ տագ-նապ ահաւոր ձայնիցն, որպէս կո-փիւնք վահանաւորացն եւ ճայթմունք լարից աղեղանցն զխելիս ամենեցուն առ հասարակ խլացուցանէին:

Կրնան գալ հաւասար եռանդով յե-տամնաց մեծեր — չափահասներ — ա-շակերտներու հիացումը յայտնել Ե-ղիշէի այս տողերուն վրայ: Կարծես, ռազմական բանաստեղծ մը, մտածու-մով, կիրքով ու հայրենանուէր տեն-չանքներով թաթաւուն, զոր օր. Ահա-րոնը, սենեակի մը մէջ կը խոկայ եւ կը հրաշակերտէ մտովի սքանչելի դր-ուագ մը կռիւի դաշտէն, պահ մը մէկ կողմ թողած խաղաղութեան երազնե-րը, ներքնապէս արիւն ու սուր փո-խատող, բայց արտաքին երեւոյթով խաղաղութեան համար կոկորդիլոսի արցունք թափող կեղծաւորներու պատրաստած նախճիրի նկարագրու-թիւնը: Բարի, ճգնաղդեաց Եղիշէին սա բորբոքումին նայեցէք, գիր ու բառ կը վառէ պարզ լուցկիի պէս, Հայկին, Արամին, Վարազդատին ծծումբը դեղին դեղին կը փայլատա-կէ: Զարմանալի է որ փետուր - գրիչը ի՞նչպէս ողջ կը մնայ եւ պիտի շարու-նակէ դեռ:

Մենք հազիւ դողալով կրնանք մօ-տենալ այդ բոցին:

ՏԱՐԱԶ

— Քու լեցի, այդ ըսել չուզեցի:
Ու գլխիկոր հեռացաւ մահմէտական-ը:

Այո՛, խօսքի վաճառականներ էինք ու ենք տակաւին: Հաւանաբար ամէ-նէն սրբազան վաճառականութիւնը ու ամէնէն նահատակը վաճառականնե-րուն:

Արտաշէս Յովհաննէսեան ալ, որուն մահուան առթիւ կը յուշագրեմ հին օ-րերու այս դէպքերը, որ ժամանակին ձեռքով հիմա կ'երեւին կատակախա-ղեր, այո՛, Արտաշէսն ալ խօսքի սուրբ առեւտուրով զբաղեցաւ: Եթէ եղաւ ամէնէն տաղանդաւորներէն, ե-ղաւ սակայն նուիրուած, պարկեշտ, աշխատասէր:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Ի պատիւ ընկեր Ս. Վրացեանի

Շաբաթ գիշեր Հ. Յ. Դ. Րաֆֆի խմբակը խնջոյք մը սարքած էր Բա-րեգործականիտան մէջ, ի պատիւ ընկ. Ս. Վրացեանի, որ Ամերիկա կը մեկնի այսօր, շաբաթ:

Կանուխէն լեցուած էր մեծ սրահը, ոչ միայն ընկերներով եւ երիտա-սարդներով, այլեւ հեռաւոր արուար-ձաններէ եկած բարեկամներով եւ հա-մակիրներով: Կը նախագահէր ընկեր Վ. Փափազեան, որ բացատրեց ընկեր-ներ «Երկիր ճամբելու «աւանդութիւնը հին օրերուն, երբ կար այդ հնարաւո-րութիւնը սահմանէն անդին եւ նման-ցնելով մահու եւ կենաց պայքարի այդ մեկնումները այս օրուանին, եզրակա-ցուց.—«Դէպի մահ չէ որ կ'երթայ մեր ընկերը ինչպէս երբեմն, բայց պայ-քարը այս օրուան մեր գոյութեան պահպանման՝ նոյնքան բուռն է եւ դժուար: Ինչպէս հոս, Ամերիկայի մէջ ալ կայ երիտասարդութիւն մը որ աշխատանքի կը կարօտի»:

Բացման ճառէն անմիջապէս վերջ Նախագահը խօսք տուաւ Արմիկ Ջա-մալեանի որ Րաֆֆի խմբակին յար-գանքը յայտնեց ընկեր Ս. Վրացեանի, իրենց անխոնջ առաջնորդին, որ ոչ միայն այս խումբով, այլեւ ուրիշ երի-տասարդական միութիւններով խան-դավառուած, իր աշխատանքը չէ զլա-ցած անոնց կազմաւորման եւ յառա-ջացման համար:

Օր. Քնեազեան խօսողներու շարքը ընդմիջեց իր անուշ երգով: Տիկին Ս. Տէր Դաւիթեան Կարինէն համով յի-շատակներ բերաւ, այնքան կարօտով՝ երբ Կարինն ալ յիշատակ մը դարձած է այժմ մեզի համար, Պ. Շահեան իր առոյգ ձայնով ոգեկոչեց մեր հայ-րենի բնաշխարհը, ալրեցնելով ներ-կաները անոր արեւով, լեռներով ու ջուրերով:

Եւ ահա Շ. Միսաքեան: Քանի մը գիծով, նկարիչի մը արագ վրձինն է կարծես ձեռքը, կուտայ Ս. Վրացեա-նի դիմագիծը հարազատ ու անսեթեւեթ.— կուսակցական գործիչը, մա-մուլի աշխատաւորը, պետական ու հանրային մարդը եւ մանաւանդ ըմբ-ռնող, անխոնջ ու յարատեւ աքնող մտաւորականը:

Յաջորդաբար կ'երգեն եւ կ'արտա-սանեն, համեմելով ճառերը, Տիկիններ Կիւլպօլեան, Ս. Տէր Թովմասեան, Վ. Մանուկեան (երգ), Ռ. Զարդար-եան, Օր. Օսմանեան, Յով. Եղիա-զարեան (արտասանութիւն): Ընկեր Վ. Փափազեան խօսողներու երկար ցանկ մը ձեռքը՝ կը ստիպուի կրճա-տել զայն եւ կարգով խօսք կուտայ Օր. Ֆ. Շէօհլեանի, ընկերներ Ս. Թորոսեանի, Գերասիմ Բալաեանի, Ղեւոնդ Մելոյեանի, Տիկին Է. Բիւ-զանդի (որ կ'երգէ նաեւ աշուղական երգեր), Պ. Հրաչ Զարդարեանի, Ա-շոտ Իսահակեանի, ընկերներ Վ. Իշ-խանեանի, Արամ Մուրատեանի, Պ. Գէտ» Եղիազարեանի, Տիկին Յովսէփ-եանի եւ ընկեր Ս. Տէր Թովմասեանի: Բոլոր բանախօսները իրենց յարգանքի խօսքը կը վերջացնեն մաղթանքներով, գինիի բաժակները բարձրացուցած:

Յետնկայս կ'ունկնդրենք «Մշակ բանուորը» եւ յետոյ խօսելու կարգը կուգայ օրուան հիւրին: Ընկեր Վրաց-եան շնորհակալութիւն կը յայտնէ Րաֆֆիի տղոց եւ ներկաներուն, իրենց համակրական արտայայտութեանց համար:

—«Այն բոլոր գովեստի բառերը ուղ-ղուած իմ անձիս՝ կը պատկանին ամէն մէկ հանրային մշակի որ ճիգ մը, աշ-խատանք մը կը տանի մեր ժողովուր-դին համար: Ամէն մէկ անհատի որ իր փորը կշտացնել չի խորհիր միայն, այլեւ կը մտածէ եւ բան մը կ'ընէ հան-րային կեանքի մէջ: Հոս բոլոր ընկեր-ներուս եւ բարեկամներու խօսքերը լսած ատեն, Արմիկի մէկ բառը կառ-չեցաւ մտքիս, «հաւատքը»: Հաւատքը երիտասարդութեան վաղուան համար, ահա ինչն է որ կը խանդավառէ եւ կը յուսադրէ զիս: Ճիշդ է որ այսօր «եր-կիր չենք երթար մեռնելու», բայց այն պայքարը զոր հայ ժողովուրդը հաւաքաբար եւ անոր մտաւորական կամ քաղաք. առաջնորդները կը տա-նին գաղթաշխարհի մէջ պահելու մեր ժողովուրդին «համբանք»ը, նոյնքան դժնդակ է: Նոյնքան եւ թերեւս աւելի քաջութեան պէտք ունինք այսօր, պայքարելու համար որ մեր մայրերը հայ մեծցնեն իրենց զաւակները, որ մեր երիտասարդները հայ ոգիով ներ-շնչուած՝ հաւատքը ունենան իրենց վաղուան: Ջուր է ձեռք բերել հայրե-նիքի մէջ երկիր, հող, դաշտեր ու լեռներ, երբ չունենանք զայն շէնցնո-ղը, անոր տէրը, հայ ժողովուրդը: Մեզի համար այլեւս բառ մը չէ «համ-բանքը»: Այդ բառը հրապարակ նե-տողը, «Յառաջ»ի խմբագիրը, Շ. Մի-սաքեան, գաղափար մը, ամուր հա-մոզում մը դարձուցած է զայն, իր յարատեւ յիշեցումով, սկսած մեր 10րդ ընդհ. ժողովէն: Այո, «համբան-քը, եւ հաւատքը մեր վաղուան հայ-րենիքին համար»:

Կէս գիշերին ցրուեցաւ բազմութի-նը «Մեր հայրենիք»ով, ողջերթի եւ հաճելի մթնոլորտի մէջ, շնորհիւ ափ մը երիտասարդ աղջիկներու եւ տղոց, որոնց խանդավառութիւնը, շարժումը կարծես կորով ու յոյս կը ներարկէր բոլորին:

** Զորեքշաբթի գիշեր ալ Երիտա-սարդական Ակումբը թէյասեղան մը սարքած էր նոյն սրահին մէջ եւ այս առթիւ ընկեր Վրացեան խօսեցաւ իր հրաժեշտի ճառը:

Ա. Ա.

Օր. ՀԱՅԿԱԶՈՒՀԻ ՄԵԾԳԼՈՒԽԵԱՆ
եւ
Պ. ԳԵՂԱՄ ՋՈԹՈՒՌԵԱՆ
Նշանուած

Փարիզ 11 Փեբ. 1939

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ՈՉ ՆԵՐՔԻՆ, ՈՉ ԱԼ ԱՐՏԱՔԻՆ ՎՏԱՆԳ»

ԽՄԲ.— Թուրք մամուլը ծայրայե-ղութեան հասցուցած ըլլալով հակի-տալական պայքարը, քարտէսի մը հը-րատարակութեան առթիւ, Էնկիւրիի կիսապաշտօնական օրկանը, «Ուլուս» հարկ դատած է հետեւեալ խմբագրա-կանը հրատարակել, միտքերը հան-դարտեցնելու համար (11 Փետր.).

— «Պատերազմի պատրաստութիւնը մեր երկրամասին ներս թէ դուրս, ընդհանուր վիճակ մը ստացած է: Քրիստոնէական աշխարհի նշանաւոր 2000 տարուան փրկութեան մէջ կը մտնենք 1939ի գարնան: Ամէն օր, այլեւս մեր ուշադրութիւնն իսկ չգրա-ւած այնպիսի դէպքեր տեղի կ'ու-նենան, որոնցմէ իւրաքանչիւրը, 1914էն առաջ, առանձինն տագնապ մը կը կազմէր, դահլիճներն ու թերթերը ի-րար կ'անցընէր: Ամէնէն կարեւորը այն է որ, թէ դիկտատորական եւ թէ ռամ-կավար վարչաձեւերու մէջ, ժողովր-դային զանգուածները վարժուած են պատերազմի գաղափարին: Եւրոպա, վտանգաւոր բայց անհրաժեշտ գործո-ղութեան մը համար սեղանին գլուխը վարանումի պահեր ապրող հիւանդի մը կը նմանի: Անակնկալ հրաշք մը, արդեօք պիտի կանխէ՞, նշդրակին ա-րիւնոտ ու սարսափազդու միջամտու-թիւնը: Մենք պէտք է նախընտրենք աւելի իրապաշտ ըլլալ:

Ազգաժողովը, իր նպատակին ու ու-րիշ ազգերու ազատութեան դէմ իսկ, սուղ զոհացումներով, ուզած է ժա-մանակ շահիլ: Կարելի չէ ուրանալ որ յաջողած է օր անցընելու ընթացքին մէջ: Բայց դէպքերը հեռու չեն մնա-ցած գիրար ծնելէ: Նոյնպէս չենք տես-ներ թէ աւելի յաջող արդիւնքներ տը-ւած են Ազգաժողովէն դուրս կատար-ուած համաձայնութեան փորձերը:

Թուրքիա, իր խաղաղասիրութեան ու այսօրուան վէճերուն եւ կազմուած ճակատներուն հանդէպ իր չէզոքու-թեանը հակառակ, անհոգօրէն չի կըր-նար հետեւիլ դէպքերու զարգացու-մին: Ստիպուած ենք զգայուն, ար-թուն եւ կազմ եւ պատրաստ ըլլալ: Մեր ապահովութեանց համար առա-ջին պայմանն է կատարեալ եւ բացար-ձակ միութեան մը մէջ բռնել մեր շար-քերը: Ազգային պետին առաջին ընտ-րութիւնը, պէտք է հասցնենք այն ար-դիւնքին թէ՝ ան կը կազմէ արտայայ-տութիւնը կամքերու միութեան եւ այս միութիւնը ոչ մէկուն քով որ եւ է վարանումի առիթ պիտի չտայ: Այս միջազգային անկայունութեան եւ խառնակութեան մթնոլորտին մէջ, պէտք է բոլոր հայրենակիցներու կող-մէ ըմբռնուի այն բացառիկ կարեւո-րութիւնը որ ունի ապացուցանելը թէ՝ աշխարհագրական այս փափուկ շըր-ջանակին ճակատագրին կարգապահ եւ հասուն ազգի մը անխախտ միութիւնը կը տիրէ:

Հալք կուսակցութեան խօսքի տէր եւ գործի գլուխ գտնուած բոլոր ան-դամները, իրենց ամբողջ ուշադրու-թիւնը եւ ջանքերը այս նպատակը ձեռք բերելու պէտք է տրամադրեն:

Մեր երկիրը, ներքին թէ արտաքին, ո՛չ մէկ վտանգի դէմ կը գտնուի: Բայց այն ազդակը որ մինչեւ հիմա ա-նոր ապահովեց այս անձեռնմխելիու-թիւնը եւ վաղը ինչ ձեւով գալը մեզի անծանօթ դէպքերու պարագային ալ պիտի ապահովէ, բացարձակութիւնն է այն իրողութեան, թէ երբ անհրա-ժեշտ դառնայ պաշտպանել երկրին ա-զատութիւնն ու դատը, Թուրք ազգը իր բոլոր ուժերը քաղաքական թէ զինուորական միա՛կ հրամանի մը տակ եւ միակ ուղղութեան մը մէջ պիտի գործածէ:

Ուրիշներու պատերազմի եւ խաղա-ղութեան ձգտումին չենք կրնար տի-րապետել. բայց մեր խաղաղութիւնը մեր ձեռքն է: Թուրք ազգը, որուն հե-րոսութեան առաքինութիւնները ամէն փորձի մէջ ճանչցուած են, որքան ա-տեն որ մտքի եւ զգացումի միաձոյլ տեսարան մը կը պարզէ, բոլոր յար-ձակումներու նշանակէտերէն դուրս պիտի մնայ անոր ապահովութիւնը:

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ՄԷՋ

Պաշտօնապէս յայտարարուեցաւ որ Նիւ Եորքի Համաշխարհային ցուցա-հանդէսին մէջ ցուցադրութեան պիտի դրուին 500 նշանաւոր նկարներ, որոնց արժէքը կը գնահատուի 30 միլիոն տո-լար: Ասոնց նկարիչներն են Րաֆայէլ, Թիցիանոս, Ռամպրանտ, Վէրմիր, Կոյա, Սըր Ռէյնոլտս, Հոլպայն, Էլ Կրէքօ եւ ուրիշներ: Այս նկարները հաւաքուած են Լոնտոնի, Լուվրի, Ֆիորէնցայի, Ամսթերտամի եւ ուրիշ թանգարաններէն:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Էնվէր փաշա ուշադրութեամբ կար-դաց այդ նամակը: Սակայն ըսելիք բան մը չկար: Որովհետեւ յայտնի ի-րողութիւն մըն էր թէ Պասմաճիները ի՞նչ կ'ուզէին եւ ինչու կը կռուէին: Ժամանակ չահելու համար այդ հար-ցումը եղած էր Էնվէր փաշայի: Այս վերջինը իսկոյն պատասխան չտուաւ այդ նամակին: Որովհետեւ դրական արդիւնք մը ձեռք չձգելու պարագա-յին, պատասխանելու հարկադրու-թեան մէջ կը գտնուէր, քանի որ չէր կրցած ամբողջ Պասմաճիները մէկ դը-րօշի տակ հաւաքել:

Սակայն, Մայիս ամսուն, 7000 զին-ուոր համախմբուելէ յետոյ, Էնվէր փաշա նամակ մը յղեց Գարախանի: Այդ նամակով փաշան կը բողոքէր Թուրքեստանի մէջ հետապնդուած ռուսական քաղաքականութեան դէմ: Երբեք վերջնագրի հանգամանք ունե-ցող այդ նամակին մէջ, որ քոմիսէր Գարիմանովի ուղղուած էր, Էնվէր փաշա կ'ըսէր.

«Կը խնդրեմ որ Մոսկուայի գործա-դիր բարձր կոմիտէն ետ կենայ Միջին Ասիոյ իսլամ Թուրքերու երկիրը գրա-ւելէ ու զայն ազատ ձգէ: Նոյնպէս կը խնդրեմ որ այս նամակը կեդրոնական գործադիր կոմիտէին հաղորդուելէ յետոյ՝ մինչեւ պատասխանին հասնի-լը, ձեր կողմէ զինուորական գործո-ղութիւններու չձեռնարկուի Թուրքես-տանի մէջ:

«Այս առթիւ ձեզի կը տեղեկացնեմ թէ Թուրքեստանի, Պուխարայի եւ Խիվէի ժողովուրդը ուխտած է կա-տարել ազատութիւն եւ անկախու-թիւն ձեռք բերել: Սովետ ռուս կառա-վարութիւնն ալ պէտք է ճանչնայ այդ ազատութիւնը եւ անկախութիւնը:

«Ասկէ զատ, կը խնդրեմ որ կարմիր բանակը 14 օրէն քաշուի Պուխարայէն, Խիվէէն եւ այն շրջանակներէն, որոնց՝ Թուրքեստանի պատկանիլը ճանչցը-ւած է ցարական վարչութեան օրով: Թուրքեստանի սովետ հանրապետու-թեան գլուխը գտնուողները այդ ժա-մանակամիջոցին հեռանալու են:

«Փոխադարձաբար առնուած գերի-ները պիտի փոխանակուէին ու ազատ պիտի ձգուէին, դաշնագրին պայման-ները ընդունուելէն յետոյ:

«Թուրքեստանի, Խիվէի ու Պուխա-րայի ժողովուրդը ձեր վսեմութեան միջոցաւ գործադիր բարձր կոմիտէէն եւ պատերազմական նախարար Թրոց-քիէն կը խնդրէ որ հարկ եղած տնօ-րինութիւնները ըլլան, ի զուր արիւ-նահեղութիւն չըլլալու եւ մարդ չզոհուելու համար:

«Բաց ատի, Թուրքեստանի, Խիվէի եւ Պուխարայի ժողովուրդը կը յայտնէ որ միշտ կ'ուզէ բարեկամա-կան յարաբերութիւններ ունենալ բարձր ոգի կը-րող ազնուական ռուս ազգին հետ: Նոյնպէս կը խնդրէ որ պաշտօնեաներ չղրկուին, ժողովուրդին մէջ քրոքա-կանտ ընելու համար, որպէսզի պա-ռակտում առաջ չգայ երկու ազգերու միջեւ, որոնք իրարու բարեկամ պիտի ըլլան:

«Կը խնդրեմ որ այս փափաքները ընդունիք, ու պատուիրակ մը ղրկէք, այս պայմաններուն հիման վրայ պայ-մանագրութիւն մը կնքելու համար:

Ստորագր. Թուրքեստանի, Պուխա-րայի եւ Խիվէի բանակներուն վերին հրամանատար Էնվէր փաշա»:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐԱԳԻՐԸ

Էնվէր փաշայի վերջնագիրը մեծ յուզում առաջ բերաւ Մոսկուայի մէջ: Որովհետեւ 1916ի յեղափոխութենէն յետոյ նմանօրինակ շարժումներ եղած, բայց օճառի պղպջակներու պէս մա-րած էին:

Կը կարծուէր որ այս անգամ ալ նոյն բանը պիտի ըլլար: Սովետ ղե-կավարները նոյնիսկ աւելորդ կը նկա-տէին պատասխան տալը:

Սակայն, Էնվէր փաշա պարապ չէր կենար այդ օրերը: Մէկ կողմէն կը խորհէր Ռուսերու ընելիքին վրայ, ու միւս կողմէ Պասմաճիներու հետ շը-փումը կ'աւելցնէր: Այսպէս, Պուխա-րայի Ալիմ Էմիրին հետ կանոնաւորա-բար կը թղթակցէր, ու համարձակու-թիւն եւ խրախոյս կը ներշնչէր:

Էնվէր փաշա նպաստաւոր կացու-թեան մը մէջ կը գտնուէր վերջին օ-րերը: Իր ուժերը աւելցած էին: Թիւր-քեստանի կարդ մը մասերուն մէջ մի-այն չէին գործակցեր Էնվէր փաշային: Ուստի փաշան այցելեց այդ շրջանակ-ները, շարժման մէջ դնելու համար տեղացիները: Իր մարդոց դրդումով, յայտարարագիր մըն ալ հրատարա-կեց, որպէսզի իր կատարած բրոքա-կանտը աւելի ազդու ըլլայ: Էնվէր փաշա վստահ էր թէ այդ յայտարա-րագրին շնորհիւ ոտքի պիտի հանէր ամբողջ Թուրքեստանը, Խիվէն ու Պու-խարան: Փաշան իր յայտարարագրին մէջ կ'ըսէր ի միջի այլոց. «Ես, Ա-տուծոյ ծառան, Մարգարէին Խալի-ֆա, հաւատացեալներու պետ Սուլ-թան Մէհմէտի փեսան, բանակներու հրամանատար, Ահմէտիէ յայտնուած կրօնքին ծառան, Աֆղանիստանի էմիր Վեհափառ Ալյան Ալլահ խանի բարե-կամը եւ հրամանատարը անկրօննե-րուն անհաշտ թշնամին եղող Էնվէր փաշա կ'ողջունեմ հայրենիքին պաշտ-պանութեան համար անկախութեան պայքարին մէջ նետուող հերոսները եւ կ'աղօթեմ անոնց համար:

«Ուստի անոնց կը տեղեկացնեմ որ ընդհանուր պատերազմ յայտարարած եմ այս վայրկեանէս սկսեալ, նուիրա-կան Պուխարան, Խիվէն ու Թուրքես-տանը մաքրելու համար հոն արշաւող Ռուսերէն...:

«Ֆէրկանէի, Խիվէի եւ Թուրքեստա-նի անկախութեան համար պայքարող-ներուն կը հրամայեմ հետեւեալը. ա-մէն կողմ գտնուող իսլամները թ՛ող մասնակցին այս պատերազմին ու բը-նաջնջեն լման անկրօնները»:

Էնվէր փաշա այս յայտարարագիրը ղրկելէն յետոյ սա համոզումը ունե-ցաւ թէ կարեւոր պարտականութիւն մը կատարած էր:

Արդարեւ, այդ յայտարարագիրը ու-նեցաւ իր ազդեցութիւնը: Ժողովրդ-եան զանազան խաւերու պատկանող փորձառու մարդիկ, որոնք կը կար-ծէին թէ դիւրին չէր Ռուսերուն դէմ պայքարիլ, հիմա վստահ էին թէ Էն-վէր փաշայի պէս հերոս մը, Խալիֆա-յի մը փեսան պիտի յաջողէր:

ՊՈՒԽԱՐԱՅԻ ՄԷՋ Ի՞ՆՉ ԱՆՈՒՆ ԿԸ ԳՈՐԾԱԾԷՐ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ

Թուրքեստանի մէջ Էնվէր փաշայի վարկը աւելցաւ, երբ սա լուրը տարած-ուեցաւ թէ փաշան վերջնագիր մը ղը-կած էր Ռուսերուն: Թուրքեստան այդպիսի հրամանատար մը, պատե-րազմող մը կը փնտռէր, Ռուսերուն դէմ ասպարէզ կարդալու համար:

Էնվէր փաշա շատ մը նամակներ կը գրէր ասդին անդին, բոլոր Պասմաճի-ներուն հետ շփման մէջ մտնելու հա-մար: Ամէնէն կարեւոր նամակներէն մէկը՝ Ֆէրկանէցի Շիր Մէհմէտի ուղ-ղած նամակն էր: Փաշան կ'ըսէր.

(33) (Շար.)

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ԻՃԻՂԸ ԿԸ ՏՕՆԷ ԻՐ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ Կ. ԽԱՉԻ ՕՐԸ

2 ԱՊՐԻԼ, ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ ԺԱՄԸ 3-12 AÉROCLUBի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

մոռցած են խնդալը: Արդեօք Իտալացիները գիտե՞ն թէ այսօր֊ուան Թուրքերն ալ Ափրիկեան Տրիպոլսոյ պատերազմի ատենուան Թուրքերը չեն: Եթէ չեն գիտեր, վնաս չունի, իրենց մարմիններով մեր եղբերները պատռած ատեն կը սորվին»:

*** Նոյն թերթը կը գրէ ուրիշ յօդուածի մը մէջ.

— «Վերջին անկախութեան պատերազմը, ամբողջ աշխարհի փաստեց թէ, Թուրքիան այդպէս դիւրութեամբ կլլուելիք պատառ մը չէ եւ արիւն կը փսխեցնէ անոր որ պիտի ուզէ զինքը կլլել:

Ամբողջ Թուրքիա իր կատարեալ իմաստով անձեռնմխելի պողպատեայ ամրոց մըն է: Ասիկա, բարեկամ թէ թշնամի բոլորը գիտեն»:

Պաղեստինի Արաբները ալ յուսախաբ

— oo —

Անգլիոյ գաղթային նախարարը առջի օր պաղ ջուր լեցուց Արաբներուն յուսատեսութեան վրայ, մերժելով արաբական անկախ պետութեան մը վերածել Պաղեստինը: Ժողովի հրաւիրելով արաբ ներկայացուցիչները, նախարարը բացատրեց թէ այդ ծրագիրը «անմէջ երազ մըն է»: Այս առթիւ ըսաւ թէ կարելի չէ անտեսել Պաղեստինի հրէական հոծ բնակչութիւնը, թէ միջազգային կացութիւնը առ հասարակ եւ Միջերկրականի կացութիւնը մասնաւորապէս թոյլ չեն տար Արաբները ազատ ձգել շրջանի մը մէջ որ հաւանաբար ռազմադաշտ մը պիտի դառնայ, նոր պատերազմի մը պարագային:

Արաբ ներկայացուցիչները առարկեցին թէ արաբական պետութիւն մը Պաղեստինի մէջ՝ չի կրնար խանգարել հրէական փոքրամասնութեան ապահովութիւնը: Թէեւ վիճաբանութիւնը վերջնական եզրի մը չյանգեցաւ եւ պիտի շարունակուի այսօր, չարաբ, բայց Արաբները հասկցած են թէ Անգլիա իրենցմէ ալ զիջումներ կը պահանջէ, ինչպէս Հրեաներէն:

Հրեայ պատուիրակները խնդրեցին Անգլիոյ վարչապետէն եւ գաղթային նախարարէն որ իրենց ազդեցութիւնը ի գործ դնեն, որպէսզի Արաբները հաւանին նստիլ միեւնոյն սեղանին առջեւ: Արաբները մինչեւ հիմա կը մերժեն Հրեաներուն հետ նստիլ կլոր սեղանին շուրջը:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ մեզի կը գրեն թէ երեսփ. ժողովը փետրուար 12ին գումարուելով, ի մէջ այլոց 1ի դէմ 27 ձայնով ընդունած է առաջն. փոխանորդ Զգօն վրդ. Տ. Յակոբեանի հրաժարականը: Վարդապետը ոչ ժողովին ներկայ եղած է, ոչ ալ իր 13 ամսուան պաշտօնավարութեան զեկուցումը տուած: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ՀԻԹԼԷՐ որոշեց ընդարձակել Քիլի ջրանցքը, որպէսզի ամենամեծ նաւերը կարենան անցնիլ երկու կողմերէն միաժամանակ: Հիւսիսային ծովը Պալթիկ ծովին միացնող այս ջրանցքին լայնութիւնը պիտի կրկնապատկուի, իսկ խորութիւնը նոյնպէս պիտի կրկնապատկուի: Քիլի ջրանցքը բացուեցաւ 1887 - 1895ին, իսկ 1907 - 1914 լայնցուցին զայն: Ջրանցքին երկայնութիւնն է 61 մղոն: Նոր ծրագրով բազմահազար մարդիկ գործի պիտի դրուին քանի մը տարի շարունակ:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ կառավարութիւնը թելադրած է անգլիական կառավարութեան, որ երկու երկիրներու զինուորական սպայակոյտերը պարբերաբար ու կանոնաւորաբար իրարու հետ ժողով գումարեն, փոխադարձ պաշտպանութեան խնդիրները նախապէս ճշդելու համար:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հաղորդեն, թէ շուտով Մ. Նահանգները պիտի մեկնի խորհրդային նաւային պատուիրակութիւն մը: Կը կարծուի թէ այս այցելութեան նպատակն է Ամերիկայէն գնել նաւային շինութեանց մեքենաներ:

ՆՈՐ ՊԱՊԻՆ ընտրութեան պատրաստութիւնները կը շարունակուին: Փակարանը հաւանաբար գումարուի մարտ 1ին: Վատիկանի շէնքին մէջ փոփոխութիւններ կը կատարուին նոր հասած կարտինալներու տեղ բանալու համար: Փակարանի պատրաստութեան ծախքերը պիտի հասնին մօտ 100,000 տոլարի:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ նոր դահլիճը կազմեց կոմս Թէլէքի, անփոփոխ պահելով արտաքին քաղաքականութիւնը: Հակահրէական օրէնքներն ալ պիտի գործադրուին: Կը կարծուի թէ նոր դահլիճը որոշ անկախութիւն պիտի վայելէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հանդէպ:

Այրի Տիկին Արաքսի Ճիտիչեան եւ զաւակներ, Օգսէն Ճիտիչեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Ճիտիչեան եւ զաւակը, Անուշաւան Ճիտիչեան (Հայաստան), Ղազարեան եւ զաւակը (Թիֆլիս), Մարտիրոս Ճիտիչեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Տէր եւ Տիկ. Տէր եւ Տիկին Միհրան Ճիտիչեան, Այրի Տիկին Աղմաղայ ու զաւակունք, Վահրամ եւ Տօքթ. Երուանդ (Պէյրութ), Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Ճիտիչեան եւ զաւակունք (Սուտան), Այրի Տիկին Ֆէրնարեան (Փարիզ), Այրի Տիկ. Զարուհի Գույումճիպաշեան եւ զաւակունք (Ռուսիա), Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Յարոյ Փանոսեան եւ զաւակունք (Ռուսիա), Տէր եւ տիկին Նազարէթ Պուռնութեան եւ զաւակունք (Ռուսիա), Տօքթ Հայկ Գալճեան, Տէր եւ Տիկին Վարպետեան, Տէր եւ Տիկին Պարոնվարդեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկ. Մելիքեան (Վերսայլ), Քէչեան (Փարիզ), Վասպուրականի Հայրենակ. Միութիւնը (Փարիզ), խոր վշտով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր, փեսային, ազգականին եւ հայրենակիցին՝

ՄԿՐՏԻՉ ՃԻՏԷՉԵԱՆԻ

ցաւադդէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ փետրուար 14ին, կարճատեւ հիւանդութենէ յետոյ:

Թաղումը տեղի պիտի ունենայ 18 փետրուար, շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Քլամառի գերեզմանատան մէջ:

Հաղորդակցութեան միջոց.--- Փոռթ տը Վերսայլէն առնել 89 թիւ օթօպիւս եւ իջնել Քլամառ, րիւ տը Սէն Քլու կայարանը:

ԾԱՆ.-- Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ, 19 ՓԵՏՐ. ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, 8 *Rue Danton*, ՄԷԹՐՕ ՕՏԷՕՆ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ԸՆԿ. **Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ** ԵՒ ԳՆԴ. **Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ**

ԽՕՍՔ ՊԻՏԻ ԱՌՆԵՆ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Ծախսերու մասնակցութեան համար 3 ֆրանք:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՍԷՆԹ - ԱՆՆԻ (Մալս յլ) «Թոթուլ» խումբի փետր. 18ի դասախօսութիւնը յետաձգուած է փետր. 25ին:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Գամբ. Բէքիէ) պաս անիեերու ժողովը՝ 19 փետր. կիրակի կէսօրէ ետք, ժամը 4ին, ընկ. Մարկոսեանի բնակարանին մէջ: Կը խօսի՝ Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ,

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ «Ընկեր Կարօ» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը՝ 18 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Լա Վիստ, Ընկ. Աթանաս Ուլուչեանի բնակարանը: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով: Ներկայ պիտի ըլլայ Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԿՐԸՆՈՊԼԻ «Մկրտիչ Եօթնեղբայրեան» Ենթակոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 18 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, ըպլոցի սրահը:

ԼԻՈՆԻ «Մուսա Լեռ» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին 19 Փետր., Կիրակի, ժամը 2ին, սովորական հաւաքատեղին՝ 13 Quai Victor Augagneur:

ՄՈՆՓԷԼԻԷԻ «Իշխան» խումբի ընկերահամակրական հաւաքոյթը՝ 19 Փետր., Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին: Կը խօսի՝ Ընկ. Յ. ՊԱՊԻԿԵԱՆ:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ՓԵՏՐ. 18Ի ԱՌԹԻՒ

Հ. Յ. Դ. Վ.ԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

18 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Խաժակ» ակումբին մէջ:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐ. ԽՆՋՈՅՔ ՓԵՏՐ.18Ի ԱՌԹԻՒ

ԻՍԻԻ Հ. Յ. Դ. «ՋԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

19 Փետրուար կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

«Խրիմեան» սրահին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ԱՐԱՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Երգ, արտասանութիւն, եւայլն:

Մուտք՝ 7 ֆրանք. 3 տարեկանէ վեր փոքրիկներուն 3 ֆր.:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ

19 Փետրուար, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 4ին, Փիժոնէի սրահին ժամը 4ին, Փիժոնէի սրահին մէջ:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին Կը խօսի՝ Ընկ. ՅԱԿՈԲ ՊԱՊԻԿԵԱՆ

ԽՆՋՈՅՔ-ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Վալանսի «Քրիստափոր» կոմիտէի կողմէ

18 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբը: Բանախօսութիւն, արտասանութիւն, նուագ եւ պար: Կը մասնակցի «Զոմ»ի «Արաքս» երգչախումբը: Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Անիէռ-Պուա Քոլոմպի վարչութեան կողմէ

18 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 149 bis, Ave. d'Argenteuil, ընկերվարականներու սրահին մէջ:

Կը խօսի Գնդ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ «Վարդանանց պատերազմ»ի մասին:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Հ. Յ. Դ. ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. ՄԻՆԱՍԵԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

18 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին տեղւոյն «Հայ Ակումբ»ին մէջ

Կը ներկայացուի «ԱՒԱՐԱՅՐԻ ԱՐԾԻՒԸ»

մասնակցութեամբ տեղական ուժերու: Գիներ՝ 5 ֆրանք եւ 4 ֆրանք:

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պուլկարիոյ առաջնորդ եւ Ամասիոյ եւ Մարզուանի Հայրենակցական Միութեան պատուոյ նախագահ Գեր. Տէր ԵՐՈՒԱՆԴ ԱՐՔ. ՓԷՐՏԱՀՃԵԱՆի վախճանման քառասունքին, ինչպէս նաեւ Ամասիայի եւ Մարզուանի բոլոր նահատակներու յիշատակին:

Նախաձեռնութեամբ ԱՄԱՍԻՈՅ ԵՒ ՄԱՐԶՈՒԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

19 Փետր., Կիրակի, Փրատոյի Մայր - Եկեղեցին մէջ:

Կը նախագահէ եւ կը քարոզէ՝ Տ. ԶԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ-ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Մարսէյլի հայ հասարակութիւնը ինչպէս եւ վախճանեալ Սրբազանի յիշատակը յարգող Ամասիացի եւ Մարզուանցի հայրենակիցներ կը հրաւիրուին ներկայ գտնուիլ:

ՑԻՇԱՏԱԿԻ ՃԵՐԵԿՈՅԹ

Պորտոյի «Սունդուկեան» թատերախումբի առաջին հաւաքոյթը, նուիրուած Սունդուկեանի յիշատակին:

Տեղի կ'ունենայ 19 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին, Պ. Դ. Շաղամեանի ճաշարանը:

Ծախսերու մասնակցութեան համար 1 ֆրանք:

ԾԱԽՈՒԻ ԵՆ ԿՕՇԿԱԿԱՐԻ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ

Մէկ Blake եւ մէկ փորագրութեան մեքենայ (Machine à graver), նոր վիճակի մէջ, նպաստաւոր գինով: Դիմել՝ Պ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆի,

35 Les Grands Pins, St-Loup, Marseille.

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏ. Միութեան Մարսէյլի անդամական Ընդհ. Ժողովը 19 Փետր., կիրակի առաւօտ ժամը 8ին, «Քաֆէ Նուա»յի ներսի սրահին մէջ (1 Bld. Dugomier): Ներկայանալ անդամատետրով: Խիստ կարեւոր օրակարգ եւ զեկոյց:

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆի Հայր. Միութիւնը ընդհ. անդամական ժողովի կը հրաւիրէ փարիզեան շրջանի վասպուրականցի հայրենակիցները 19 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, բարեգործական տան մէջ, 8 Ռիւ Գոսիւէ, Փարիզ:

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը, 18 Փետր., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 Ռիւ Գոսիւէ:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Իսիի Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ 18 Փետր., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, իր դպրոցին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Պանեէօ - Քաշանի «Արծիւ» Ենթակոմիտէի Փետր. 18ի առթիւ կազմակերպած հանդէսը, յետաձգուած է 25 Փետր., Շաբաթ երեկոյեան:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— ՍԱՀԱԿ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ Ի... Ագնէր քաղաքէն, կը փնտռէ իր ...րայրը՝ Խաչատուր Խաչատուր... հօր անուն՝ Աբրահամ, մօր ան... Անուխ, քրոջ անուն՝ Փերո... 1922ին քէմալական շարժումին ... կորսնցուած են: Կը խնդրուի հա... գիտցողներէն իմացնել իր հա... Sahak Hatchadourian, 9 Docteur Co... St. Martin de Hérès, Grenoble ... France:

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍ...

Փարիզի եկեղեցւոյ հոգաբար... թիւնը կը ծանուցանէ թէ Երա... մի Պատրիարք Թորգոմ Արք. Գու... եանի մահուան եօթնեակին առթ... այս Կիրակի օր հոգեհանգստեան... ուեկ արարողութիւն պիտի կա... ուի պատարագի ընթացքին:

Պիտի պատարագէ ՏԻՐԱՆ Վ... ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՖՐ. Կ. Խաչի Կրընոպլի Մասնա... ղը իր խորին ցաւակցութիւնը... յայտնէ Տէր եւ Տիկին Սպէնչեան... րայրներու, ազգականներուն եւ... բարեկամներուն, իրենց սիրելի մօր ... նաղէտ մահուան առթիւ:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 19 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
DIMANCHE 19 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3969

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԲ ԴԱՆԱԿԸ ՈՍԿՈՐԻՆ ԿԸ ՀԱՍՆԻ

— oo —

... Բոլորն ալ սրտանց կը շնորհաւորէին շարժումը, երբ յաջող էր անոր ընթացքը: Եւ բոլորն ալ հպարտութեան բաժին մը կը վերապահէին իրենց: Ոչ մեղադրանք, ոչ ալ հեգնութիւն: Ընդհանրական, խանդավառութեան կանչեր՝ մինչեւ իսկ Պոլսոյ մամուլին մէջ:

Եկան ձախորդ օրերը: Շարժումը խորտակուեցաւ գերազանց ուժերու ճնշումին տակ, եւ, քանի մը տարի վերջը, փոխուեցաւ եղանակը: Փետրուար 18ը դարձաւ դաւադրութիւն, արկածախնդրութիւն, խելագարութիւն,— կոչեցէք ինչպէս որ կ'ուզէք: Տարիներուն հետ, բառերուն դունաւորումն ալ խտացաւ: Այն աստիճան որ, ամէնէն խանդավառներն ալ այլեւս չէին ուզեր ո՛չ լսել, ո՛չ ալ տէր ըլլալ իրենց երէկուան պարծանքին: Կարծես անքաւելի մեղք մը գործուած էր, եւ մէկը միւսին հետ մրցումի ելաւ, այդ մեղքը երրորդի մը վրայ նետելու, ձեռքերը լուալու եւ անկիւն մը քաշուելու համար:

Այսպէս եղած է, առ հասարակ, մեր ժամանակակից պատմութեան ընթացքը: Ոչ միայն մեր մէջ, այլեւ աւելի բախտաւոր ժողովուրդներու մէջ:

Կանգո՞ւն ես, յաղթեցի՞ր,— բոլորը քեզի հետ են, եւ «կեցցէ»-ներով կը թնդացնեն օդը: Ինկա՞ր, պարտուեցա՞ր,— «Ես չէի, ան էր» ...

Ի՜նչքան պերճախօս օրինակներ կարելի էր շարել, սկսելով օսմ. սահմանադրութեան շրջանէն: Կամ, աւելի առաջ, 1895 - 96ի բռնորդումներու աւետաբեր օրերէն: «Ես ալ հոն էի, ես ալ ծառայեցի իմ կարողութեանս չափ: Կեցցէ՛...»:

Անշուշտ հոգեբանական է այս երեւոյթը: Բոլորը ներկայ են, երբ ուժ կը տեսնեն, փառք եւ յաղթանակ, ծաղիկ եւ արեւ: Եւ յանկարծ բոլորը կը դառնան բացակայ, կը քաշուին իրենց պատուհաններուն տակ, վարագոյրներն անգամ գոցելով, երբ կ'իջնէ համատարած խաւարը, եւ կարգը կուգայ մեղքեր բաժնելու, պատասխանատուներ փնտռելու:

Եւ, ամէնէն առաջ կը մանրանան, կը դժնդակնան անոնք որ անուն չինած են իբրեւ մտաւորական կամ ուսումնական:

Լեզուն ոսկոր չունի, գրիչն ալ մեքենաբար կը սահի թուղթին վրայ, ըսելու համար բոլորովին ուրիշ բաներ,— ճիշդ հակառակը այն բաներուն որ կ'ըսուէին երէկ: Պատմութիւնը կը շրջուի գլխիվայր, հերոսականը կը դառնայ հրէշային, ազատագրական պայքարը թշնամութիւն, անխուսափելին՝ դաւադրութիւն:

Մինչեւ անգամ բոլշեւիկը պատմական փաստերով կ'ապացուցանէ թէ ուրիշ ելք չկար, 1921 փետրուար 18ին, երբ դանակը ոսկորին էր հասած, թէ հոգեբանօրէն եւ թէ գործնապէս:

Վկայ՝ Բ. Բորեան, որուն երկհատոր ուսումնասիրութիւնը մինչեւ այսօր ալ կը կազմէ ամէնէն ջախջախիչ վաւերագիրը՝ Մոսկուայի վարած հակահայ քաղաքականութեան: Եթէ փետր. 18ի ընդդիմադիրները միայն այդ երկու գիրքերը կարդային, կը կարծենք թէ բազմաթիւ բանավէճեր ինքնին պիտի դադրէին: Այն ատեն բոլորս մէկ աչքով պիտի տեսնէինք ահաւոր ողբերգութիւնը, որուն հետեւանքները այսօր տեսանելի են ամէնուն համար:

Մենք պէտք չունինք նորէն մանրամասնելու այն ահռասարսափը որ կը տիրէր Հայաստանի մէջ, բոլշեւիկեան իշխանութեան հաստատումէն անմիջապէս վերջը: Պէտք չունինք յիշելու բանաւոր եւ գրաւոր վկայութիւններ, որոնք մինչեւ այսօր ալ կը պահեն իրենց ուժը:

Բոլորովին ուրիշ տեսակէտ մըն է որ կը զբաղեցնէ մեզ, այս տարեդարձին առթիւ:

Ինչո՞ւ մարդիկ այսքան ոխակալութեամբ լեցուած պիտի ըլլային համաժողովրդական շարժումի մը հանդէպ, որ ամէն բանէ առաջ մարդկային էր եւ յեղափոխական,— ըմբոստութիւն բռնութեան, աւարառութեան, եղբայրասպանութեան եւ ստրկացման դէմ:

Ինչո՞ւ պիտի ճգնէին նսեմացնել ամբողջ ժողովուրդի մը պոռթկումը քաղաքական խաբէութեան, տնտեսական կեղեքման, հանդիսաւոր յանձնառութիւններու խզման դէմ:

Եւ ինչո՞ւ, մանաւանդ, յարգանքով պիտի չխոնարհէին անոնց առջեւ որ ուզեցին գոնէ տարրական ազատութիւն մը ապահովել սահմանափակ զէնքերով, բահ ու բրիչով եւ ակռաներով:

Մանաւանդ որ, եթէ անոնք ի վերջոյ յաղթուեցան, այդ պարտութիւնը հետեւանք էր ոչ թէ եկուորներու քաջութեան, այլ արտաքին ուժի մը միջամտութեան,— ռուսական եւ միջազգային բանակի մը աջակցութեան:

«Կեցցէ՛»ն ե՞րբ կ'ըսեն, երբ եղբայրդ, ընկերդ կը մարտնչի ու կ'իյնայ յանուն ազատութեան ու օտար բռնութեան դէմ, թէ երբ այդ օտարը իր կրունկներուն տակ, իր թնդանօթներուն ուժով կը զգետնէ ընկերդ եւ եղբայրդ, իր ուզած կարգուսարքը պարտադրելու համար ամբողջ ժողովուրդի մը:

Եւ դեռ ուրիշ պարագայ մը.— իրականութիւն է որ մասնաւորապէս Կովկասի ժողովուրդը երբեք այնքան ուժգնօրէն չէր զգացած ազատութեան, սեփական հայրենիքի կարօտը, որքան այդ օրերուն.— Փետրուար 18ին, երբ ամբողջ Երեւանը փողոց թափած էր, ուրախութեան արցունքներով:

Կարճ տեւեց, այո, այդ ուրախութիւնը: Բայց դէպքին իմաստը այնքան խոր էր, որ մինչեւ այսօր ալ մարդիկ հպարտութեամբ կը յիշեն զայն:

Պարտութիւն մը չէ՞ր Վարդանանցն ալ, որ կ'ոգեկոչուի մինչեւ այսօր, այնքան խանդավառութեամբ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՀԱՓՈՐՁ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ԴԷՄ?

»»» . «««

ԱՆՁՆԱՊԱՀ ԶԻՆՈՒՈՐ ՄԸ ԿԸ ՍՊԱՆՆՈՒԻ

— oo —

Իտալիոյ ժողովրդական Մշակոյթի նախարարութիւնը պաշտօնապէս հերքեց այն լուրը թէ երեքշաբթի օր մահափորձ մը կատարուած է Մուսոլինիի դէմ, հաստատելով հանդերձ թէ խելագար մը քանի մը գնդակ պարպած է Վիա Նոմէնթանայի մէջ, ուր կը բնակի Առաջնորդը: Հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ.—

«Փետրուար 14ին, կէսօրէն վերջը ժամը 2ին առեններ Վիա Նոմէնթանայի մէջ քաղաքային զգեստ հագած Փաշական պահակ մը տեսաւ յայտնապէս անհաւասարակշիռ մարդ մը որ ջղագրգռութեան նշաններ կը ցուցնէր: Պահակը մօտեցաւ մարդուն, զայն հանդարտեցնելու համար: Մարդը յանկարծ ատրճանակը քաշելով կրակեց եւ փորէն վիրաւորեց պահակը: Յարձակողը անմիջապէս ձերբակալուեցաւ: Անունն է Պրունօ Սիմոնի, 38 տարեկան, որ անցեալ տարի արձակուած էր յիմարանոցէ մը»:

Այս պաշտօնական զեկոյցէն առաջ, զանազան զրոյցներ կը շրջէին Հռոմի մէջ: Պատմութեան մը համաձայն, մարդ մը կը թափառէր Մուսոլինիի բնակարանին՝ Վիլլա Թորլոնիայի առջեւ, երբ դեռ Առաջնորդը Վենետիկի պալատը չէր դարձած: Երբ պահակը մօտեցաւ, մարդը ատրճանակ մը հանեց վերարկուին գրպանէն եւ կրակեց: Կ'ըսուի թէ Մուսոլինի լսեց ատրճանակին ձայնը եւ դուրս ելլելով, տեսաւ որ իր պահակները զինաթափ կ'ընեն զայն: Ուրիշ պատմութեան մը համաձայն, մարդը գլխարկ չէր դրած եւ ատրճանակը պարպեց ճիշդ այն պահուն երբ ոստիկանը իր թուղթերը կը հարցնէր: Պահակը գետին փռուեցաւ, երկու գնդակներ մխուած ըլլալով փորին: Հարցաքննութեան ատեն հաստատուեցաւ թէ նոր արձակուած է յիմարանոցէ մը որ կը գտնուի Հռոմի մօտերը: Երկու անգամ դրուած էր նոյն յիմարանոցը:

Բազմաթիւ կասկածելի մարդիկ ձերբակալուեցան այս դէպքին հետեւանքով:

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ 1922էն ի վեր զանազան մահափորձեր կատարուած են Մուսոլինիի դէմ: 1924 օգոստոսին երկու գնդակ արձակուեցաւ Հռոմի մէջ, երբ Առաջնորդը կառքով կ'անցնէր փողոցէն: 1925 նոյեմբեր 11ին նախկին երեսփոխան Զանիպոնի ձերբակալուեցաւ ճիշդ այն պահուն երբ հրացանով նշան կ'առնէր պատշգամի մը ուր ճառ պիտի խօսէր Մուսոլինի: 1926 ապրիլ 7ին Անգլուհի մը ատրճանակ պարպեց Առաջնորդին դէմ: 1926 Սեպտեմբեր 2ին անիշխանական Ճինօ Լուչէթթի ռումբ մը նետեց որ պայթեցաւ Մուսոլինիի կառքին ետեւէն, քանի մը մեթր հեռու: 1926 հոկտեմբեր 31ին Մուսոլինիի հագուստը ծակեցաւ գնդակէ մը զոր արձակած էր 15 տարեկան տղայ մը: Ամբոխը բզքտեց տղան: 1929 հոկտեմբեր 10ին սպայ մը գնդակ արձակեց իր պարապ կառքին վրայ: 1931 փետրուար 6ին երեւան հանուեցաւ անիշխանական դաւադրութիւն մը՝ ռումբով: Ամբաստանեալը մահուան դատապարտուեցաւ: 1932ին նամակատան մէջ գտնուեցան երկու ռումբեր որոնք ուղղուած էին Մուսոլինիի: 1933 մարտ 19ին Վենետիկի մէկ ձերբակալուեցաւ կին մը, Ճիաքոմօ Ֆոճճիօ, որ ատրճանակ մը առած էր առաջնորդին դէմ կրակելու համար: Կ'ըսուի թէ երկու շաբաթ առաջ ալ ռումբ մը պայթած էր եւ այս առթիւ ձերբակալուեցաւ Սէրվանթի անունով մարդ մը:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՉԻ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՐ

— oo —

Հաշտարար ձեռնարկները կը շարունակուին

— oo —

Հանրապետական Սպանիոյ արտաքին նախարարը, Ալվարէզ Տէլ Վայօ, որ երեք օրէ ի վեր կ'աշխատէր համոզել հանրապետութեան նախագահը, Մատրիտ վերադառնալու համար, վերջնապէս ձախողած ըլլալով, Փարիզէն մեկնեցաւ առջի օր: Մեկնելէ առաջ Պ. Տէլ Վայօ այցելեց Ֆրանսայի արտաքին նախարարին: Կ'ըսուի թէ այս առթիւ խնդրած է որ Ֆրանսա յետաձգէ Զօր. Ֆրանքոյի ճանաչումը: Նախարարը, որ օդանաւով եկած էր, վերադարձաւ կառախումբով, Թուլուզէն: Բոլոր տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ հանրապետութեան նախագահը բոլորովին հակառակ է պատերազմին շարունակութեան. եւ որովհետեւ Փարիզի աջակողմեան թերթերը կը քննադատեն իր ներկայութիւնը, որոշած է հեռանալ դեսպանատունէն եւ բնակիլ Ֆրանսական Ալպեաններու մէջ:

Կը կարծուի թէ Ֆրանսա պաշտօնապէս պիտի յայտարարէ ազգայնական կառավարութեան ճանաչումը, յառաջիկայ շաբթու, երբ ծերակուտական Լէոն Պէրառ երաշխիք ստանայ թէ Զօր. Ֆրանքօ պիտի պահէ իր քաղաքական եւ զինուորական անկախութիւնը: Ֆրանսայի արտակարգ դեսպանը պիտի խնդրէ նաեւ որ վրէժխնդրական միջոցներ ձեռք չառնուին փախստականներու դէմ: Իսկ Զօր. Ֆրանքոյի համար կ'ըսեն թէ ան պիտի պահանջէ Ֆրանսա փոխադրուած գոհարեղէնները, ոսկիներն ու արժաթները եւ գեղարուեստական գանձերը, ինչպէս եւ 1,800,000,000 ֆրանքի ոսկին որ ի պահ դրուած է Պանք տը Ֆրանսի մէջ:

Դիւանագիտական շրջանակներու մէջ կը հաւաստեն թէ Հանրապետական Սպանիոյ վարչապետը պատրաստ է հաշտութիւն կնքելու, եթէ ապահովութիւն ստանայ թէ վրէժխնդրական միջոցներ ձեռք պիտի չառնուին Հանրապետականներուն դէմ: Պուր-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՓԵՏՐ. 18 ԵՒ ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

— • —

Բառեր կան, որ ամբողջ պատմութիւն մը կը խտացնեն իրենց երկու կամ երեք վանկերուն մէջ: Այսպէս Հայ, նախնական իմաստով (տիրող) որ կը տրուի իրեն ընդհանրապէս, կը խտացնէ պատմութիւնը ժողովուրդի մը, որ մինչեւ Արարատի ստորոտն է հասեր իր սուրին զօրութեամբ: Արմէն, դարձեալ նախնական իմաստով (արեւանման) որ կը տրուի իրեն ընդհանրապէս, կը խտացնէ պատմութիւնը ժողովուրդի մը որ լուսաշող հոգի ունի եւ զարմանահրաշ քաղաքակրթութիւն:

Գիտէք, անշուշտ, որ լեզուներու գիրերն իսկ գաղափարներ կը խորհրդանշեն,— այսպէս, այբը կուտայ եզին պատկերը, բենը՝ տունին պատկերը, եւայլն:

Ժողովուրդներու պատմութեան մէջ մեծ դէպքերը եւս այսպէս կը վերածուին խորհրդանշանի,— վասնզի մարդկային միտքը կը սիրէ համադրել, (միտքը առաջին թանգարանն է): Վերլուծեցէք Զատիկ կամ Տէրնդառաջ բառերը եւ դուք կ'ունենաք ամբողջ պատմութիւն մը:

Վաղը համադրական իմաստ մը պիտի ստանայ նաեւ Փետրուար 18ի պատմութիւնը:

Ի՞նչ կը նշանակէ այս թուականը:

Գիտե՞ն արդեօք Երեւանի բոլշեւիկները, թէ ի՛նչ որ այսօր իրենք կ'աշխատին պանծացնել Աբովեանի եւ Թումանեանի մէջ, կուզայ մեր... եկեղեցիէն,— հայ կղերականներու քաղաքականութիւնը ազգային ազատագրութեան ամէն յոյս կը կապէր «խաչապաշտ»ներուն: Մեր ժթ. դարը կարելի է նմանցնել մեռելական աչքի մը, որ պաղեր է նայելով «խաչապաշտ» Ռուսիոյ կողմը: Վասնզի ոչ միայն մեր մտաւորականները, այլ եւ ժողովուրդը առնականութիւն կորսնցուցին՝ օրհնելով «Ռուսին ոտքը»: Հանրապետութեան անկումէն վերջ, Հայաստան մտնող արտասահմանի կարգ մը մտաւորականները կը յիշեն, անշուշտ, այն անմոռանալի զարմանքը, զոր իրենց կը պատճառէր, Սանահինի ձորին մէջ, հայ գիւղացին՝ երբ կը նախընտրէր Նիկոլա Բ. ցարը եւ ոչ թէ Հայոց հանրապետութիւնը:

Այս իրողութիւններէն վերջ, Փետրուար 18ի պատմութիւնը ոչ վրիպած ապստամբութիւն է, ոչ ալ դատապարտելի արկածախնդրութիւն: Այլ՝ պատմական ու հոգեբանական հասունցութիւն մը: Հայ ժողովուրդը եւ հայ մտաւորականութիւնը կ'ազատագրուէին, հոգեպէս, այն ստրկամտութենէն, զոր ներարկեր էր Ռուսիա, նախ իբրեւ խաչապաշտ, յետոյ իբրեւ համամարդկային գաղափարներու ռահվիրայ: Պարտուեցաւ հայ ժողովուրդը, Ռուսը նորէն մտաւ Հայաստան, բայց ո՛չ ստրկամտութիւնը: Այդ ստրկամտութիւնը,— «օրհնեցէ՛ք Ռուսին ոտքը»,— ապաստանեցաւ արտասահման, բանկալներու մէջ, կարմիր ուրար կապած Լէնինի սարկաւագներուն բերնին մէջ: Հայաստան հոգեպէս ազատագրուած է այնտեղ,— ալ չի՛ սիրեր Ռուսը: Ինչպէս մենք, նոյնպէս ազատագրուած, չենք սիրեր Եւրոպան:

×

Այս նիշդ իմաստը տալէ վերջ պատմական ծանօթ թուականին, այժմ փորձենք հանգիտութիւն մը: Փետրուար 18ին, Սասունցի Դաւի՛թն էր որ դուրս թռաւ հայ ժողովուրդին ծոցէն: Այս անգամ Մսրայ Մելիքը կուգար ոչ թէ հարաւէն, այլ հիւսիսէն: Կարծես կապար թափած ըլլար հոգիներու վրայ,— կորսուած էր ազատութեան յետին շողը:

Կարո՞ղ է սակայն պատահել, որ՝
Որքան էլ լինի ապաժան մութ՝
Մնայ անժառանգ ու անսերունդ
Երկիր մի ամբողջ ու ժողովուրդ:

Կարո՞ղ է լինե՞լ, որ երկրում լուրթ,
Որքան էլ խաւարն իջնէ սխուր,
Ջրացի յանկարծ հրաշքով հուր
Գալիքի համար փրկութեան դուռ:

Այս հարցումը կը կատարէ բոլշեւիկ նիշէ Չարենց, երբ կը պատմէ Սասունցի «ծուռերուն» դիւցազներգութիւնը:

Արդարեւ, Հայոց ժողովուրդը իր ծոցէն հանեց նոր օրերու «ծուռ» մը, զայն կանգնեցնելու համար հիւսիսի Մսրայ Մելիքին դէմ:

Առաջին օրէն իսկ, Զէնով Օհան (անուանեցէ՛ք՝ այժմեան հայ բոլշեւիկները) հպատակութեան հրաւիրեց Հայոց աշխարհը: Ընդհակառակն, «ծուռ» Դաւիթ, որ բարտի մը դրած էր ուսին՝ հովուութիւն կ'ընէր դաշտերուն մէջ, ըմբոստացաւ եւ պոռաց. «Չեմ անցնի Մսրամելիքի թրի տակով»: Եւ երբ օտար զինուորները լայն լայն չափելով կը տանէին Հայաստանի հարստութիւնները, «ծուռ» Դաւիթ առաւ չափը անոնց ձեռքէն եւ չափեց իր գնտուած ձեւով.— Ո՛ղ լեցնելով Մսրայ Մելիքի հարկահաւաքներուն կապաններուն ու պարկերուն մէջ: Զայրացաւ Մսրայ Մելիք եւ եկաւ զօրքով, զէն ու զրահով՝ պատժելու «ծուռ»ը: Դաւիթ ոչ զէնք ունէր ոչ զրահ: Հաստ բարտի մը միայն, զարնելու համար թշնամիին գլխուն:

Եւ պարտուեցա՛ւ Մսրայ Մելիքը: Սակայն չազատեցաւ Հայաստան: Փետրուար 18ին եւս պարտուեցաւ թշնամին, բայց չազատեցաւ Հայաստան: Այսուհանդերձ հրաշալի դիւցազներգութիւն մը կայ ու կը մնայ, որ մեզի եւ գալոց սերունդին կ'աւանդէ թէ ազատութիւնը կրօնք մըն է Հայաստանի լեռներուն մէջ: Եթէ բոլշեւիկները այժմ գիտեն ու կ'ընդունին թէ Մսրայ Մելիքին դէմ նահատակ «ծուռ»ը Դաւիթ կը կոչուէր, քաջաց տունէն, ուզեն չուզեն վաղը պիտի յայտարարեն թէ կարմիր Մելիքին դէմ նահատակողն ալ «ծուռ» մըն էր, նոյն քաջաց տունէն, Դաշնակցութեան սերունդէն:

Ազնիւ է այն մարդը միայն, որ կը խոստովանի քաջին քաջութիւնը:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

— oo —

ԷՆԿԻՒՐԻԷՆ կը հեռագրեն.— Ըստ Դամասկոսէն հասած լուրերու՝ կ'աճի ձգտումը հովանաւոր պետութեան (Ֆրանսայի) եւ սուրիական կառավարութեան միջեւ:

Խառնակութիւնները եւ ցոյցերը կը շարունակուին, մանաւանդ Հոմսի շրջանին մէջ, ուր ընդհանուր գործադուլէն ետք բախում մը տեղի ունեցաւ ցուցարարներու եւ ոստիկանութեան միջեւ ու բազմաթիւ մարդիկ վիրաւորուեցան: Այս ցուցարարները կը պահանջէին որ վաւերացուի 1936ի ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը, որով Ֆրանսա կը ճանչնար Սուրիոյ անկախութիւնը:

Այս շաբաթ Դամասկոսի մէջ պիտի գումարուի Ազգային ժողովի մէկ բացառիկ նիստը:

Կացութիւնը այնքան բարդ է որ, Սուրիացիները որոշած են պատուիրակութիւն մը ղրկել Էնկիւրի, խնդրելու Թուրքիոյ իրաւարարութիւնը:

— oo —

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ վարչութիւնը ցաւով կը ծանուցանէ դառնագէտ մահը իր հիմնադիրներէն Օր. Թագուհի Պալթազարեանի, որ յանկարծամահ եղաւ իր բնակարանին մէջ, ուրբաթ կէս գիշերէն վերջ: Հանգուցեալը երկար ատեն ծառայած է Դպրոցասէրի վարժարանին մէջ:

18 ՏԱՐԻ ՎԵՐՋ

1920 Դեկտ. 2ին Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութիւնը, տեղի տալով ռուսեւթուրք կրկնակի ներխուժումին, երկրի իշխանութիւնը յանձնեց բոլշեւիկներուն:

Իշխանութեան փոխանցումը կատարուեցաւ առանց արիւնահեղութեան: Այսպէս Հայաստանի Առաջին Հանրապետութիւնը, ստեղծուած 1918 Մայիս 28ին, երկուքուկէս տարի գոյութիւն ունենալէ վերջ, խորտակուեցաւ երկու հզօր հարեւաններու հարուածներուն տակ:

Դեկտ. 2ին, Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութիւնը, ինչպէս եւ ժողովուրդը, համոզուած էին, որ միակ ելքը այդ դառն պայմաններուն մէջ, Թրք. վտանգը հեռացնելու համար՝ Ռուսաստանին ապաւինելն էր:

Սակայն հարցը մինակ Թրքական վտանգով չէր սահմանափակուեր: Հայ ժողովուրդը, որ 1915էն ի վեր ինքզինքը ապահով չէր զգար եւ որու վէրքերը տակաւին չէին սպիացած, անհուն պահանջ կը զգար ո՛չ միայն խաղաղութեան, այլ եւ զինքը շրջապատող թշնամի հարեւաններու օղակը պատռելով՝ ապահովելու ռուսական առատ շտեմարանը:

Երկու դարէ ի վեր դէպի Ռուսաստան յառած աչքերը կրկին դէպի հիւսիս դարձան:

Հաց եւ խաղաղութիւն, — Ահա թէ ի՛նչ կը սպասէր հայ ժողովուրդը նոր իշխանաւորէն եւ որու համար կը զոհէր դարերէ ի վեր փայփայած երազը, որ պահ մը իրականութիւն դարձած էր:

Սակայն այդ իշխանութեան հաստատումէն հազիւ երկուքուկէս ամիս վերջ, 1921 Փետրուար 18ին, նորէն այդ ժողովուրդը մէկ մարդու պէս, ապստամբութեան դրօշ բարձրացուց համայնավարներու դէմ եւ խորտակեց անոնց տիրապետութիւնը:

Արդ, միակ այն փաստը, որ հայ ժողովուրդը գերադասեց վերադառնալ նախկին կացութեան, կոնակն ունենալով Թրքական վտանգը եւ զէնքը ձեռքին ոտքի ելաւ իր նոր «փրկիչ»ներու դէմ, կ՚ապացուցանէ թէ հայ համայնավարները այն աստիճան յուսախաբ ըրին ժողովուրդը, որ ան իր փրկութիւնը փնտռեց ապստամբութեան մէջ:

Ինչո՞ւ տեղի ունեցաւ Փետրուարեան ապստամբութիւնը:

Ապստամբութեան պատճառները պէտք է փնտռել Դեկտ. 2ի յայտարարութեան մէջ: Ինչպէս ըսինք, Դեկտեմբերին հայ ժողովուրդն ու իր կառավարութիւնը գիտակցաբար կը զոհէին Հայաստանի Առաջին Հանրապետութիւնը, հաց եւ խաղաղութիւն ունենալու համար: Արդ, համայնավարները բերին արտաքին խաղաղութիւն մը՝ Հայաստանի յօշոտման գինով, երկրի ներքին անդորրութիւնը խանգարեցին, կատարելով զանգուածային ձերբակալութիւններ եւ ստեղծելով մեր հայրենիքին մէջ քաղաքացիական կռուի մթնոլորտ: Աքսորեցին հայ ըսպաները եւ բանտերը լեցուցին հայ մտաւորականներով եւ հանրային գործիչներով: Ճիշդ է, որ բացուեցան Ռուսաստանի ճամբաները, բայց ո՛չ թէ հայ ժողովուրդին օգնելու, այլ Հայաստանի մէջ եղած պաշարը վագոններով Ռուսաստան ղրկելու համար...

Թէ Փետրուարեան ապստամբութիւնը «ավանտուրա» չէր, այլ համաժողովրդական ըմբոստացում մը, այդ կը հաստատուի այն միակ փաստով, որ ապստամբական շարժման կը մասնակցէին բոլոր քաղաքական կուսակցութիւնները.— Հ. Յ. Դաշնակցութիւն, Սոցիալիստ Յեղափոխական, Սոցիալ Դեմոկրատ եւ նոյնիսկ Ռամկավար կուսակցութիւնը:

Արդ, յանուն ո՞ր նուիրականութեան հայ ժողովուրդը մոռացութեան պիտի տայ իր պատմութեան լուսաւոր մէկ էջը:

1) Յանուն այն բանի՞, որ համայնավար կուսակցութիւնը զոհեց հայ ժողովուրդին կենսական շահերը Բրեստ-Լիտովսկի մէջ 1918 Մարտ 17ին:

2) Յանուն ռուսեւթուրք համաձայնութեա՞ն, կնքուած 1920 Մարտ 16ին Մոսկուայի մէջ, որով Հայաստանը վճարքի կը հանուէր ի սէր միջազգային յեղափոխութեան եւ «եղբայրական» Թուրքիոյ փրկութեան:

3) Յանուն Դեկտ. 2ին Երեւանի մէջ կնքուած համաձայնութեա՞ն, որու ո՛չ մէկ կէտը յարգուեցաւ:

4) Թէ յանուն 1921 Հոկտ. 13ին Կարսի մէջ կնքուած դաշնագրին, որով ո՛չ միայն Հայաստանի յօշոտումը վերջնական ձեւ կը ստանար, այլ եւ Թուրքիոյ պահանջով Նախիջեւանը կը դրուէր Ատրպէջանի հովանաւորութեան տակ: Դաշնագիր մը, որու մասին համայնավար պատմագիրն անգամ այսօր վարկաբեկիչ որակումներ կ՚ընէ:

5) Կամ թերեւս յանուն Ստալինեան Սահմանադրութեա՞ն (Նոյ. 1936), որով Հայաստանի ներքին սահմաններու գծումը վերջնական կը դառնար, Հայաստանէն կտրելով Ղարաբաղը, Ախալքալաքն ու Նախիջեւանը:

6) Եւ վերջապէս եթէ մեր արտաքին ու ներքին սահմաններու յօշոտումը անհրաժեշտութիւններ էին՝ համայնավար իրաւակարգ մը ստեղծելու համար, յանուն ի՞նչ բանի հայ ժողովուրդը 18 տարիէ ի վեր կը հալածուի իր երկրին մէջ, իր ղեկավարութիւնը կը գնդակահարուի եւ կ՚աքսորուի:

Փետրուարեան Ապստամբութեան տօնակատարութիւնը բարոյական պարտականութիւն մըն է ամէն հայ անհատի համար:

Ամբողջ Կովկասի մէջ, թէ՛ ցարական եւ թէ՛ համայնավար իշխանութեան տակ հայ ժողովուրդը եղած է ամէնէն հաւատարիմ տարրը: Այն աստիճան, որ մեր հարեւանները կասկածով եւ թշնամութեամբ կը նային մեր վրայ:

Եւ սակայն, ի՞նչ է եղած վարձատրութիւնը այդ հաւատարմութեան,— Ցարական իրաւակարգի տակ՝ դպրոցներու եւ եկեղեցական կալուածներու գրաւում, Ռուսերու կողմէ զինուած Թաթարներու արշաւանքը հայ գիւղերու վրայ, իսկ համայնավարներու օրով՝ անվերջ հալածանք եւ իրաւազրկում:

Ո՞ր Ֆրանսացին մէջէն կ՚անցընէ հրաժարիլ Ժան Տ՚Արքը տօնելէ, որովհետեւ այսօր Ֆրանսան ու Անգլիան բարեկամներ են:

Փետրուարեան Ապստամբութիւնը այլեւս մաս կը կազմէ հայ ժողովուրդի պատմութեան, իբրեւ անոր լուսաւոր մէկ էջը: Մայիս 28ն ու Փետր. 18ը երկու թուականներ են, որ կը խտացնեն հայ ժողովուրդի ապրելու ու յարատեւելու կամքը՝ ազատ եւ անկախ իրաւակարգի մը տակ: Այդ կամքը կրնայ ժամանակաւորապէս տեղի տալ աւելի հզօր ուժի մը առջեւ, սակայն օր մը պիտի յաղթանակէ, որովհետեւ ժողովուրդ մը չնչելէ վերջ ազատութեան մէջ, իր հայեացքը միշտ կը դարձնէ դէպի այդ լուսաւոր կէտը:

Կ՚անցնին պանդխտութեան այս դորշ տարիները ու մենք, որ յարատեւելու եւ ազատ ապրելու երկաթէ կամքը ունինք, օր մը պիտի կրնանք հպարտութեամբ ներկայանալ հայ ժողովուրդի առջեւ, իր ազատ հայրենիքի մէջ եւ ըսել.

—Ահա քեզ կը յանձնենք, ազատ ժողովուրդ, տարիներ շարունակ տարագրութեան մէջ պահուած եռագոյնդ եւ անշէջ կրակը Մայիս 28ի եւ Փետր. 18ի...

Մենք կը հաւատանք այդ վերադարձին եւ այդ հաւատքով պիտի շարունակենք պայքարիլ լաւագոյն ապագայի մը՝ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի համար:

ԱՐԱՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18

Ինքնապաշտպանութիւնը միայն ճնշուած ազգերի արդար իրաւունքն է, բայց ոչ յարձակողների, դերիշխողների ու ուրիշի ազատութիւնը խլողների, որոնք երբեմն իրենց նմանների դէմ համարձակութիւն են ունենում բախել համամարդկային խղճի ու համակրանքի դուռը յանուն ինքնապաշտպանութեան:

Այս ճշմարտութիւնն անվիճելի է ոչ միայն անազատ հայրենիքների որդիներին, այլ եւ ընդհանրապէս բռնութեան դէմ ծառացող բոլոր իսկական յեղափոխականների եւ ընկերվարականների համար:

Չմոռանանք միայն, որ ամէն մի իրաւունքի կենսունակութեան ու հմայքի զօրավիգ պիտի կանգնէ նախ եւ առաջ իրաւատէրը: Երբ ճնշուածը յայտ չի բերում պաշտպանուելու, հարուածողին ուժերը ներածին չափ հակահարուած տալու գիտակցութիւնն ու կամքը, ամէնէն ներողամիտ բարոյականութեան տեսակէտից իսկ դատապարտւում է գետնահարուելու ու ճըզմուելու բախտին:

Սակայն ամէն տեղ ու ամէն ժամանակ չղթայուածների շարքերից ճարպակալած փիլիսոփաներ պատգամել են անդադրում— անիմաստ է ըմբոստանալ հզօրի դէմ, որից պարտուելու մէջ համոզուած ես նախօրօք. լաւագոյն է հաշտուել ամէն գնով, խոնարհել գլուխը մինչեւ ոտների մատերը ու փրկել ստամոքսի գոյութիւնը. ամենադաժան ստրկութեան մէջ անգամ կարելի է վայելել մարսողութեան հաճոյքը, ըստ իրենց՝ բոլոր հաճոյքներից ցանկալին:

Լենին գրում է դրանց մասին:— «Ոչ ոք յանցաւոր չէ, որ ստրուկ է ծնել. բայց ստրուկը, որ ոչ միայն խուսափում է ազատութեան համար կռուելուց, այլ եւ արդարացնում ու գեղանկարում է իր ստրկութիւնը, արժանի է ատելութեան եւ զզուանքի, լաքէյ է ու ոչնչութիւն» (19րդ հատոր, 157 երես):

Եւ մի՞թէ բնական է այդպիսի մէկի գոյութիւնը: Հալածանքի ընդդիմանալն ու ինքնապաշտպանութիւնը տիեզերական օրէնք է. միայն հոգեւարք ապրողները չեն ենթարկւում նրան: Ազգերը, ինչքան էլ փոքր լինեն, չեն կարող խուսափել նոյնիսկ անյուսալի պայքարներից, եթէ ունին խաչալ ու հաւատք եւ ճիգ են թափում պահել մոխրի վրայ կամ մոխրի տակ իրենց հոգեկան կրակը, առանց որի փոշի կը դառնան ու կ՚անցնին հողմահար:

Իսկական մեծութիւնը մի ժողովուրդի ոչ թէ պայքարներից փախչելու, այլ պարտութիւններից չվհատելու, չխեղճանալու եւ ուրիշի արհամարհանքը չարթնացնելու մէջն է: Ով ոչ կը պաշտպանուի, կ՚ապրի: Ձեռնթափ լինողը Աստուծոյ օգնութեան ան յոյսն իսկ պիտի չունենայ:

Հայերն ունի՞ն այդ գերագոյն առաքինութիւնը: Այո, բայց ոչ բոլորը, ոչ ազգովին: 25 դարերի ընթացքում մի հրաշալի փոքրամասնութիւն է միայն որ յայտ է բերել յորձանքներու դէմ կուրծք տալու կամքն ու քաջութիւնը: Յաղթանակների հրճուանքից ոչ պակաս պարտութիւնների կսկիծը հրավառել է նրա մէջ ցեղի էութիւնը յաւերժացնելու ու վերածնութեան վըսեմ նպատակին հասցնելու ազնիւ կիրքը: Դրանց ենք պարտական Հայի եւ Հայաստանի այսօրուան գոյութիւնը:

Բայց եթէ մեր հայրենիքը բազմաթիւ անգամ լափած հրդեհների ժամանակ նրա զաւակների մեծամասնութիւնը եղել է անտարբեր դիտողի, կամ հերոս հրդեհաշէջներին քննադատողի դերում, այնուամենայնիւ եղել են բացառիկ դէմքեր, Աւարայրից մինչեւ Սարդարապատ, երբ բոցերի դէմ է նետուել գրեթէ ամբողջ Հայաստանը, սեղմ շարքերով խանդավառ:

Այդպիսիներից է Փետրուար 18ը: Այդ օրը մեր ժողովուրդը մի մարդու պէս նետուեց պարտադրուած ու անհաւասար պայքարի մէջ ընդդէմ արիւնացայտ կարմիր լափողի, յանուն իր ազգային գոյութեան ու մարդկային պատուի պաշտպանութեան:

Փետրուար 18ի յուզիչ արժանիքը եւ նրանումն է, որ ոչ թէ յեղափոխականների ու մտաւորականների մի ղեկավարութիւն պատուաստեց զանգուածներին ըմբոստութեան միտքն ու որոշումը, այլ հողի աշխատաւորութիւնը, Հայաստանի փափախաւոր ու տրեխաւոր գիւղացիութիւնը ինքը յըղացաւ նրանց: Տատանելով չվերցրեց նա իր զէնքը, այլ անհուն դայրոյթից ժայթքած տարերային վճռականութեամբ ու կռուեց դաժանօրէն, ուժերի գերագոյն լարումով:

Մենք միակ չենք ազդարարելու այս ճշմարտութիւնը, նրան խոստովանում են եւ մեծամասնականները.— Բորեան, «Հայաստան եւ Ռ. Մ.» Բ. հատոր, 140 էջ եւ Ռ. Հայաստանի այն ժամանակուան զօրքերի կոմիսար Ի. Սվիրիդով «Իզվեստիա»յում, 1938 Փետրուար 18ի համար:

Ի՞նչ եղաւ ապստամբութեան վախճանը— յաղթութի՞ւն թէ պարտութիւն:

Եւ մէկը եւ միւսը:

40 օրուան ըստ Սվիրիդովի «յամառ ճակատամարտերից» վերջ, Հայաստանի՝ մօտ 18 հազարի հասնող գիւղացիական բանակը, զուրկ ռազմամթերքից ու զինուորական արուեստից, ընկճուեցաւ Կիրովի եւ Օրժոնիկիձէի առաջնորդութեամբ իր վրայ արշաւող 11րդ կարմիր բանակը թնդանօթների ու գնդացիրների տակ: Մեր հիւսիսային ճակատը պարտուեց կեդրոնից, ձախ թեւը նահանջի թելունք չունենալով, մնաց երկրում, աջը քաշուեց Դարալագեազ - Զանգեզուր, ուր շարունակեց դիմադրութիւնը մինչեւ այսպէս կոչուած Լեռնահայաստանի անկումը, որից յետոյ 7500 հոգի Արաքսն անցան ու ապաստանեցան Իրան: Մի քանի շաբաթ անց, Խորհրդ. իշխանութեան ներման հրովարտակի հետեւանքով 7000ը նրանցից վերադարձան հայրենիք, իսկ մնացածը, «վտանգաւորները» գերադասեցին դուրսը քարշ տալ քաղաքական տարագրի դառն կեանքը, քան թէ գնալ փտել խորհրդային աքսորավայրերում:

Ձեւականօրէն պարտուեցինք:

Բայց պարտութիւններ կան, որոնք յաղթանակից աւելի արժեն: Փետրուարեան ապստամբութիւնը նրանցից մէկն է: Ֆիզիքապէս ընկճուելով, հոգեպէս կատարեալ յաղթանակ տարաւ հայ գիւղացին «ռազմական համայնավարութեան» վրայ: Մոսկուան ոչ միայն Հայաստանում, այլ եւ ընդհանուր ամբողջ Անդրկովկասում հըրաժարուեց Խրիմի «կարմիր չարքեներ» (40,000 հոգու կոտորած) աղքելու սովորութիւնից:

Առ յաւէտ անփառունակ Կասեան—Ալեք-Դիլրզէքեան Յեղկոմն ապստամբութեան դղրդումից անմիջապէս վերջ ջնջուեցաւ իշխանութիւնից եւ Լուկաշինը ու Միասնիկեանի նման մեղմ վարիչներ թողլ տուին Հայաստանին մի քանի տարի հանգիստ շունչ քաշել: Այնտեղի մեր եղբայրներն ու քոյրերը, որոնք բոլորն ապրեցան փետրուար 18ին իրենց կեանքի ամենացնծուն օրը, չեն մոռանար այդ օրը, երբեք, երբեք: Նա կը մնայ Հայաստանի ազատութեան լուռ խորհուրդների ներքին մխիթարութեան լուսաւոր շողութիւնը:

Իսկ մեր, ծերուկ հայրենիքի խարհն ի սփիւռս հալածուած ու ցիրուած զաւակների սրտում, փետրուար 18ը թող հրահրէ ազգային ինքնապաշտպանման հուրը, թող ծովերի ու ցամաքների վրայից մենք զգանք ապստամբութեան հերոս զոհերի ոգիները ի մի չաղկապուած պայքարելու ... արի ժողովրդի պայծառ ապագայի համար:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Փետրուար 18ի համաժողովրդական ըմբոստութիւնը անջնջելի թուական մը պիտի մնայ մեր նորագոյն պատմութեան մէջ: Փետրուարեան ըմբոստութեան երեւոյթը ժողովուրդի յեղափոխական նկարագրի ցայտուն մէկ ապացոյցն է, որ կուգայ հնադարեան Հայաստանէն եւ դեռ բարեբախտաբար տեւական է մեր մէջ:

Հայ - թրքական պատերազմի չըսպասուած պարտութեամբ ստեղծուած դառնութեան, բոլշեւիկեան արիւնոտ տիրապետութեամբ ստեղծուած հիասթափութեան միացեալ արտայայտութիւնն է փետրուարեան համաժողովրդական ըմբոստութիւնը, որ գործեց Հայաստանի բնակչութիւնը: Փետրուարեան ըմբոստութիւնը յաջորդաբար զարգացող դէպքերու տրամաբանական վախճանն է կատարուած մեր երկրին մէջ 1921ին:

Այո, կան պահեր երբ երկրի մը ժողովրդական հոծ զանգուածները իրենց գլխուն կախուած վտանգը կը տեսնեն համայնօրէն, իրենց բնազդական առողջ միջոցներով մէկ մարդու պէս ոտքի կը կանգնին հասարակաց թշնամիին դէմ, նման հաւաքական հոգեկան կացութեան ստեղծագործութիւն է փետրուարեան համաժողովրդական ապստամբութիւնը:

Սակայն ի՞նչ հիմքերով, ի՞նչ մտադրութեամբ եւ ի՞նչ նպատակներով Աթարբէկեաններ, Կասեաններ ու Նուրիջանեաններ սկսան ոճրային ծրագիրներ գործադրել Հայաստանի մէջ:

Բոլշեւիկեան աշխարհահայեացքը ի զուր չէ որ խոտելի ընդունուած է մարդկութեան ընկերային առաջաւոր մասին կողմէ: Բոլշեւիզմին համար չկայ միջոց մը որ ներելի չըլլայ իր դաւանանքը, իր տիրապետութիւնն ու սկզբունքը կարենալ արժեցնելու համար: Զանգուածային ջարդերը, ազգային հաւաքականութեանց բնաջընջումը նոյնիսկ, բարոյական ըմբռնում է բոլշեւիկեան վարդապետութեան տեսակէտէն, եթէ կը ձգտի դիւրացնելու իրենց անբարոյական տիրապետութիւնը: Բոլշեւիկեան աշխարհահայեացքի այս այլանդակ քաղաքականութեան ներկայացուցիչներն էին Կասեանը, Աթարբէկովը եւ Ա. Նուրիջանեանը, որոնք շատ սուղի նստան Հայաստանի ազգաբնակչութեան:

Առանց համար Հայաստանի խորհրդայնացումը իրական յաղթանակ պիտի ըլլար, եթէ հոն տիրող ոչ-համայնավար տեսակէտը Ջաֆարիձէի ըլլար՝ նախքան իրենց իշխանութիւնը գալը: Դէպքերու բերումով Հայաստանի խորհրդայնացումը՝ առանց արիւնահեղութեան՝ առիթ ընծայեց բոլշեւիկներուն կատարելու համատարած ձերբակալութիւններ ու ջարդեր Երեւանի բանտին մէջ: Բոլշեւիկեան սկզբունքով ինչքան ալ կատարեալ ըլլայ հինը, նորէն դատապարտուած է մահուան, անոր փլատակներուն վրայ «նորը» կառուցանելու համար:

Այս սադայելական «կառոյցին» զանգուածային ջարդին դէմ գործադրուող ինքնապաշտպանութեան ժողովրդական ձեւն է փետրուարեան ըմբոստութիւնը:

Բոլշեւիկեան տիրապետութեան առաջին օրերը անելի մատնեցին Հայաստանի ժողովուրդը: Պետական գործերու թալանը, հասարակ ժողովուրդի լիակատար թալանը մանաւանդ անտանելի էր: Զինուորական վճռական յայտարարուած էր ամբողջ Հայաստանի տարածութեան վրայ: Ֆիզիքապէս ոչնչացնելու անբաժանելի տարրեր նկատուած, կը խուժէին յափշտակելու համար գաղթականներուն ապրուստի պաշարն ու իրեղէնները: Զինուորական ամբողջ ղեկավարութիւնը Թրքական ձեւով խիստ հսկողութեան տակ հաւաքուեցին Հայաստանէն: Հայ մտաւորականութեան, կառավարական դէմքերու, ռազմիկ ոյժերու, ունեւոր խաւերու եւ կղերական դասի ներկայացուցիչներով լեցուցին Երեւանի, Ալեքսանդրապոլի, Ղարաքիլիսայի եւ Նոր Բայազիտի բանտերը: Վրաստանի սահմանին վրայ ձերբակալուած Հայաստանի պատասխանատու դէմքերը բերին Երեւանի բանտը: Չեքա...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (20)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Այո՛, ինչպէս որ իմ տագր Աբասի բարեկամութիւնը՝ Արդազաց Գուրգէն իշխանի հետ: Բայց առաջինի բարեկամութիւնը գոնէ վնաս չբերաւ մեզ, մինչդեռ երկրորդը իւր ծանր հետեւանքներն ունեցաւ:

— Միակ պատճառը դարձաւ մի աղջիկ: Եթէ Աբաս Արքայեղբայրը չամուսնանար Գուրգէն իշխանի դըստեր հետ, ծանր հետեւանքներ տեղի չէին ունենալ:

— Հարկաւ. հայ աղջիկը դժոխութիւն չէր դրդել հարազատ եղբարց մէջ. բայց մի Աբխազուհու համար ի՞նչ արժէք ունէր մեր երկրի խաղաղութիւնը: Բայց թողնենք այդ... Ի՞նչ էի ասում:

— Պատմում էիր թէ ձեզ ընդունեցին Արքայի պալատում:

— Այո՛, այնտեղ ընդունեցին: Չեմ կարող նկարագրել թէ՝ ի՞նչպիսի անձկութեամբ էի փափաքում տեսնել երիտասարդ Թագաւորին. այն դիւցազնին, որ այնքան կարճ ժամանակում ընկճեց, խորտակեց թշնամու զօրութիւնը. մաքրեց երկիրը բռնաւորներից, ազատեց ժողովուրդը ստրկութիւնից, գրաւեց ու գերեց իշխանների սիրտը եւ սրանց բոլորին ոգեւորեց այնքան՝ որ միմեանց դէմ ունեցած ամէն դժտութիւն մոռանալով՝ եկան ժողովուեցան իր շուրջը արքայական թագով իւր արժանաւոր գլուխը պսակելու:

«Առաջին անգամ երբ պիտի ներկայանայինք իրան, սիրտս տրոփում էր ուրախութիւնից եւ երկիւղից: Ուրախ էի, որ վերջապէս պիտի տեսնեմ այսչափ ժամանակից ի վեր ցանկացածս դիւցազնին եւ... վախենում էի, թէ մի գուցէ նա անտարբերութեամբ ընդունէ ինձ... Օ՛, Սեդա, չգիտե՛ս թէ ո՛րքան հպարտ էի ես այն ժամանակ. ամօթից կարող էի մեռնել...:

— Եւ ինչո՞ւ, Թագուհի. մի՞թէ Արքայորդին կը զլանա՞ր իւր իշխանազն հիւրերին պատշաճ յարգանք նուիրելու:

— Բայց ես, Սեդա, չէի կամենում հասարակ հիւրերի կարգը դասուել. ես ուրիշ ընդունելութիւն էի սպասում նրանից. ինչո՞ւ, չգիտեմ, ես այնպէս էի համոզուած՝ թէ անպատճառ նրա ապագայ ամուսինը պիտի լինեմ...: Հպարտ, յանդուգն միտք էր այս, այնպէս չէ՞. բայց իմ երազներն իրականացան... Արքայական դահլիճի առաջ դրան առաջ ընդունեց նա մեզ: Եւ յանկարծ, ի՞նչ պատահեց ինձ, գիտե՞ս... այժմ եմ միայն կարողանում պատճառը բացատրել.— երբ Արքայորդուն տեսայ, կանգ առայ մուտքից մի քանի քայլ հեռու. նա հօրս հետ դրկախառնուեցաւ, մօրս ձեռքը համբուրեց. բայց ես չմօտեցայ նրան. սպասեցի որ ինքը յառաջէր դէպի ինձ... ի՞նչ զգացում էր այս, Սեդա, կարո՞ղ ես բացատրել:

— Ինձ թւում է թէ՝ Գարդմանայ Տան տոհմական հպարտութեան զգացում եւ ուրիշ ոչինչ:

— Չէ, սխալւում ես. հոգիս երեւի գուշակեց, որ նրա սիրտը, ուր կամենում էի մուտ գործել, գրաւուած է ուրիշի սիրով... եւ այդ էր պատճառը որ այդ պարթեւահասակ, վեհադէմ, դիւցազնոդի եւ քաջութեամբ ու իմաստութեամբ այնքան յառաջադէմ Արքայազնի հանդիպումն ինձ չճնշեց: Սկզբում, ճշմարիտ է, իմ աչքերը գըրաւուեցան նրանով. մի քանի վայրկեան ես յափշտակուած դիտեցի նրան, որովհետեւ աւելի գեղեցիկ եւ աւելի աննման էր, քան որքան նկարագրել էիր դու. բայց հէնց որ իւր նայուածքը ուղղեց ինձ, ես նորէն իմ նախկին հպարտ դիրքն ընդունեցի:

Սակայն նա մօտեցաւ ինձ սիրաժպիտ եւ քաղցրահայեաց, ողջունեց այնքան յարգանօք եւ այնպէս վայելչաբար, որ ես իսկոյն զինաթափ եղայ...:

Եւ մենք, մայր Սեդա, համարձակւում ենք հպարտութիւնից խօսել... Ի՞նչ, կի՞նը. մի՞թէ կարող է նա հըպարտ լինել. մի՞թէ կարող է նա արժանապատուութեան զգացումով դիւցազնանալ: Մի քաղցր հայեացք, մի անոյշ ժպիտ՝ այն տղամարդու կողմից, որին իւր սրտի խորքում սիրում է կինը, եւ ահա ամէն բան վերջացաւ. նա կը դառնայ այդ տղամարդու ե՛ւ գերին ե՛ւ ստրուկը... Այնպէս չէ՞, Սեդա:

— Դժբաղդաբար այդպէս է, սիրելի Թագուհի, ասաց Սեդան խոր հառաչելով:

Խեղճ կինը, երեւի, յիշեց իւր անցեալը եւ մտաբերեց նմանօրինակ դէպքեր իւր կեանքից:

— Արքայորդին առաջնորդեց մեզ դահլիճ, ուր նստած էր Մայր - Թագուհին: Ի՛նչ բարի, ի՛նչ հրաշալի կին էր նա: Թէպէտ թագաւոր ամուսնու նահատակութիւնը ժամանակից առաջ ընկճել էր խեղճին, սակայն նախկին գեղեցկութեան հետքերը նշմարւում էին տակաւին իւր ազնուաշուք եւ վեհապանծ դէմքի վրայ:

— «Ե՛կ, իմ հպարտ Օրիորդ, վաղուց կամենում էի տեսնել քեզ, որ այնքան յամառութեամբ մեր բոլոր իշխաններին մերժեցիր»... ասաց նա ծիծաղադէմ եւ գրկելով ինձ՝ ջերմութեամբ համբուրեց:

«Մինչեւ այսօր էլ իմ միակ սիրելի զարդը այն ոսկի մանեակն է, որ նա նուէր տուաւ ինձ, իբրեւ նշան... առհաւատչեայ... Տուր ինձ այդ մանեակը, Սեդա, ես կամենում եմ նորից նայել նրան. հրամայեց Թագուհին:

Սեդան վեր կացաւ եւ բերաւ մանեակը, որ մի երկու ժամ առաջ հանել էին նաժիշտները Թագուհու պարանոցից:

— Տե՛ս, փոքր է նա, բայց գողարիկ, գեղեցիկ: Երբեք, երբեք չպիտի բաժանուեմ նրանից. եւ եթէ մեռնիմ, Սեդա, անպատճառ ասա՛, որ դնեն այդ իմ դագաղում...

— Սիրելի Թագուհի, ի՛նչ տխուր բաների վրայ ես մտածում. թող մեռնեն քո թշնամիները. կամ նրանք, որոնք բեռն են աշխարհի համար:

— Բայց չէ, ի՞նչ եմ ասում, նա ... չէ պատկանում:

— Այո՛, այն վայրկեանը, որ այդ մանեակը իմ պարանոցը պատեց, կեանքիս մէջ ունեցած ամենաերջանիկ վայրկեանն էր: Օ՛, երբեք չպիտի մոռանամ սրան:

— Ինչպէ՞ս. Մայր-Թագուհին իւր առաջին այցելութեան ժամանա՞կ նուիրեց այդ, հարցրեց Սեդան հետաքրքրութեամբ:

(Շար.)

…կալութիւնները այնքան արագութեամբ եւ այնպիսի ձեւով կ'ըլլային, որ ժողովրդական զանգուածները ամենուրեք զզուանքով կը դիտէին, որովհետեւ կարելի չէր պատկերացնել Հայաստանի անկախութիւնը առանց այդ …երուն: Երեւանի մէջ կացութիւնը այնքան վատթարացաւ որ … իւրաքանչիւր գիտակից քաղաքացի իրեն … փակուելիք կացութիւնը ըմբռնելով, … կը հեռանար քաղաքէն դաշտ … գերեզմանի ուղղութեամբ, … նուազ հսկողութեան տակ էր: … քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ տիրող ահ ու սարսափը, օր ու ցերեկով … խուզարկութիւններն ու ձերբակալութիւնները եւ վերջապէս Երեւանի բանտին մէջ սկսուած կոտորածը ժողովուրդը բերին այն եզրակացութեան թէ չկայ փրկութիւն առանց զէնքի միջամտութեան:

Բոլշեւիկեան ոճրագործութեանց ընթացքը կարելի էր կասեցնել միմիայն տապալելով անոնց արիւնոտ տիրապետութիւնը: Ապստամբութիւնը ոչ միայն անհրաժեշտութիւն էր, այլ եւ պէտք չէր 18ի առաւօտեան մնար, քանի որ գնդակահարութիւնները սկսուած էին երկու օրէ ի վեր բանտի նկուղներուն մէջ:

Պատմութիւնը զզուանքով պիտի յիշէ Երեւանի բերդին բոլշեւիկեան բռնակալութեան ամարդի արարքը: Ծագած ըմբոստութեամբ եթէ անոնք առիթը չփախցնէին պիտի գնդակահարէին նաեւ մեր նախարարները, հանրային գործիչները, մտաւորականները եւ զինքի ոյժերը, որոնց համար անհնելի փոսեր բացած էին բանտին նկուղնայարկին մէջ:

Ցետագային, Հայաստանի մէջ հնարաւորութիւն ունեցանք ստուգելու, որ այդ գարշելիները ծրագրեր են գնդակահարել Դրօն եւ իր ընկերները, երբ դեռ իշխանութեան գլուխ էին անոնք Հայաստանի մէջ:

Փետրուարեան ըմբոստութիւնը զոհաբերութեամբ լի գործողութիւն մըն է, գերազանցօրէն պատուաբեր:

ԱՐԱՄ ՀՐԱՏԻՆ

ԱՌՈՒՆ

ԽՄԲ.— Ստորեւ ճմոյշ մը՝ ողբացեալ Արտաշէս Յովհաննէսեանի արձակ բանաստեղծութիւններէն.—

Ես ձգեցի լեռները, լեռներն իրենց բովանդակութիւններով անպատում քանի դաշտեր ես կորեցի, ու ցայտք տուի քանի՛ քանի՛ ժայռերէ վար: Եւ մոռցայ թիւն ու անունները ծաղիկներուն պէս պէս, որոնք՝ ճամբուս վրայ, ինձ պարտուին սիրադին:

Թէ հաճելի էր ինձ մեղկօրէն փռուած մնալ թեւերուդ մէջ աղուական, ու մոռնալ պահ մ'արեւն ու աստղեր, սակայն, վարը, ցորենի պարկերուն մօտ հսկայ, ինձ կը սպասէ անհամբեր, աղօրեպանը բարեկամ:

Ի՛նչ փոյթ թէ՝ գորտերէն վերջ ճահիճներուն, գորտերը քաղքի, զուարթ երգս խանգարեն ու պղտորեն յատակութիւնն ալիքներուս ջինջ: Թէ գիտնայի՛ր, ի՛նչ անհուն երանութիւն է ինձ համար, երբ կուգայ, վաստակաբեկ մշակն ափերուս մօտ կո՛ւլ կո՛ւլ յագ տալ իր ծարաւին, ես կը մոռնամ լեռներն իմ հայրենի, ու տատանջի օրերու, եւ՝ զուարթ երգ մը շրթներուս՝ ես կը սուրամ դէպ յառաջ, ամէնուն համար, ամէնո՛ւն…

ԱՐՏԱՇԷՍ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Մի դրուագ

Բոլշեւիկեան բանակը երեք կողմից շրջապատել էր Հայաստանը: Փետրուարեան ապստամբութիւնը ժամանակաւորապէս չփոխել էր մատնած նրանց: Հայութիւնը, անակնկալ հարուած էր հասցրած բոլշեւիկների աշխարհակալական ախորժակներին: Փոքրիկ Հայաստանը, կոտորակուած հայութիւնը ծառացել էր նրանց դէմ: Երեւանը եւ շրջակայքը ըմբոստ իր թեւերը սկսել էր տարածել բռնագրաւուած Հայաստանի միւս գաւառների վրայ: Ապստամբած էր Վայոց ձորը, Նախիջեւան Սիւնիքը, խլրտած Նոր Բայազիտը, ըմբոստ Ծաղկաձորը: Ժողովուրդը ճաշակած «կարմիր դրախտի» քաղցրութիւնը կամովին, առանց քարոզի, բռնութեան բոլորուած էր Դաշնակցութեան եւ ապստա[illegible] ըմբոստների շուրջը: Երեւանը եւ շրջանները դարձած կամաւոր ռազմարանակներ ճակատած էին մեծամասնականների դէմ: Ազատութեան անտեղիտալի տենչը համակած էր բոլորը: Ելենովկայի, Արաղածի եւ Ղամարլուի ճակատները ատելավառ կռուով ընդդիմանում էին կարմիր յորձանքին: Թշնամու յարձակումը ապստամբութեան առաջին օրերին կեդրոնացած էր Ղամարլուի ճակատին վրայ: Հազիւ քանի մը քիլոմեթր Հայաստանի մայրաքաղաքից, նրանք յամառօրէն ձգտում էին գրաւել Երեւանը, ըմբոստների կեդրոնը: Զրահապատը գրեթէ ամէն օր մահ սփռելով իր շուրջ մօտենում էր մայրաքաղաքին, կրակ էր թափում ըմբոստների դիրքերի վրայ եւ ձգտում ընկճել կամաւոր բանակը: Ռուսի ուժը արհամարհող հայ ժողովուրդը միշտ էլ կարողանում էր յետ մղել կարմիր բանակայինները:

Տեառնընդառաջի նախօրեակն էր, թշնամին հասել էր Երեւանի դռների տակ, մահու ու կենաց կռիւ էր: Թնդանօթի եւ գնդացիրի ձայնը մղձաւանջի պէս հեծում էր Երեւանի վրայ: Զրահապատը հասել էր Նորագաւիթ եւ Շէնգաւիթ: Թշնամու շղթան արագօրէն մօտենում էր Երեւանին: Ժողովուրդը, փրկութեան կոմիտէն անձկութեան վայրկեաններ էին ապրում: Արդեօ՞ք նորից կարմիր ժանտախտը մուտք պիտի գործէր Երեւան: Ժողովուրդը պիտի մէջէր, ըմբոստներ պիտի մոնէին գենայարկերը, բարձրանային լեռների ծերպերը: Տագնապալի էր վայրկեանը, օրհասական վիճակը: Վհատած ժողովուրդը, նորից, նման փետրուար 18ի խանդավառ օրին, առանց տարիքի խտրութեան նետուեց ասպարէզ: Խումբերը ալիք - ալիք մեկնում են ճակատ: Ահա ծերերը, երիտասարդները, աշակերտական, ուսանողական պահակները, Փրկութեան Կոմիտէի հրամանի տակ: Սոսյդ փրկութիւնը կախուած է այդ ուժերից: Հարիւրաւոր մարտիկներ արդէն Երեւանի արուարձաններն են հասել, ճակատ ճակատի են եկած թշնամիի հետ: Գրոհ, կրկին գրոհ եւ թշնամին չնչացած նահանջում է դէպի Նորագաւիթ: Զրահապատը մահ է ժայթքում: Ընկնում են վիրաւորները, սպանուածները, սակայն ազատութեան կարօտ բանակը անվհատ հարուածում է թշնամուն: Շղթայ առ շղթայ յառաջանում են կամաւորները:

Ջինը պատել է Նորագաւիթի դաշտը, Թշնամու շղթաները սեւ են տալիս ճերմակ տարածութեան վրայ եւ տակաւ առ տակաւ նօսրանում հորիզոնի վրայ: Զրահապատը հեռու է, հազիւ լսւում է թնդանօթի ձայնը: Ապստամբները ոգեւորուած հալածում են կարմիրներին: Մթնշաղը իր թեւերն է տարածում Հայաստանի վրայ: Մութը յամրօրէն պատում է կռուի դաշտը: Թշնամին պարտուած է, նահանջած, փրկուած է այդ օր նորից Երեւանը: Ժողովուրդը, ըմբոստները ուրախ են: Ժողովուրդը յայտնապէս յաղթած էր իր կամքի ուժով, զինու զօրութեամբ:

Ա. ՈՒՐԱՐՏԵԱՆ

Հայ գրքի տօնը

ԽՄԲ.— Այս տօնակատարութեան ամփոփ նկարագրութիւնը արդէն հրատարակած ըլլալով, մեր աշխատակցին գրութենէն կը քաղենք միայն քանի մը յատկանշական մասեր.—

Ցնծութեամբ ողջունենք, գոհունակութեամբ ծափահարենք ամէն ճիգ որ կը ձգտի մեզի տալու հայկական մթնոլորտ: Վասն զի, հայ սփիւռքը ատոր պէտք ունի:

Տօնը սկսաւ պահիկ մը լռութեամբ յոտնկայս, իբրեւ մեծարանք վախճանեալ պատրիարք Թորգոմ արք. Գուշակեանի:

Պ. Զօպանեանի ճառին հետ, մենք կորեցինք անցանք հայ ժամանակն ու միջոցը, արագ վազքով մը, ըմբռնելու համար վայելքը հայ գիրքին եւ հայ տպագրութեան: Ու դարձեալ իրմէ որ պիտի իմանայինք թէ՝ Հայ Գիրքի Տօնը կը զուգադիպէր Սահակ - Մեսրոպեան տօնին:

Պ. Արամ Զարըդ շեշտեց հայ ընդհանուր Հրատարակչականի մը պէտքը: Ու ընդգծելէ վերջ Բարեգործականի եւ Հայրուսներու անտարբերութիւնը այդ մասին, հարցը լուծեց ժողովուրդին միջոցաւ: Այո, ժողովուրդը միայն կրնայ գլուխ հանել զայն:

Պ. Մկրտիչ Պարսամեան մատնանշեց վտանգը որ արդէն իսկ սկսեր է սպառնալ գաղութին: Ապացո՞յց: Թերթերը որ լոյս կը տեսնեն օտար լեզուներով, որպէսզի կարդայ հայ նոր սերունդը: Այդ սերունդը կը փախչի մեզմէ: Զայն կարթելու փորձեր կ'ըլլան: Ու բանախօսը մեր ուշադրութեանը յանձնեց հայ երկրորդական վարժարաններու կարեւորութիւնը եւ պահանջը Աշխարհական Միաբանութեան մը, ուր հայ մտաւորականը երկնէր, ազատ նիւթական մտահոգութիւններէ:

Պ. Հրաչ Զարդարեան, ընդհակառակն, ոտքերը ամուր դրած գետնին, յայտարարեց թէ վտանգ չկայ Արմէններուս համար: Ու ջանաց հաւատքի խօսքերով սրտապնդել մեզ:

Յուզիչ էր եւ անուշ երեք մանուկներու դրուագը:

Ու հիմա, կը խնդրեմ որ բռնէք ձեր ջիղերը: Վասնզի, Տիկին Լաս որ ատենէ մը ի վեր Գ. Միջազգայինի տագնապովը կը մրրկի, «անկեղծօրէն» մեզի պիտի տայ իր տեսակէտը: Ի՞նչ ուղիներով պէտք է որ ընթանայ հայ գրականութիւնը: Ու այս հարցումին պատասխանը գացինք որոնել, տիկնին առաջնորդութեամբը անշուշտ, Սպանիոյ աւերակներուն մէջ:

— Ա՛յ տիկին, մեզի՞ են տուեր Սպանիոյ հողը: Զուլի՞նք մենք մեր հողերը: Բայց դուք եւ ուրիշներ ալ ձեզի հետ, աջէն ըլլան թէ ձախէն անոնք, ի զուր կը բարբառիք յանուն համամարդկային վարդապետութիւններու, տեսութիւններու եւ ուղղութիւններու: Որովհետեւ, հակառակ ձեր բոլոր ճիգերուն արուեստական եւ ռնազբօսիկ, դուք երբ ճառելէ, քարոզելէ վերջ, ստեղծագործելու կը նստիք, ձեր բոլորին գրուածքներուն յատակէն անխուսափելի ազգայնականը, տոհմիկը, հայկականը պայծառօրէն կը կարկառի: Ահա թէ ինչու կարեւորութիւն չենք տար ձեր աղաղակին եւ համբերութեամբ կը սպասենք որ դուք ալ անցընէք ձեր ճգնաժամը:

Բայց որպէսզի ջնջուի անփառունակ այդ տպաւորութիւնը, հրճուալից՝ մեր ականջները տրամադրենք երիտասարդ հայագէտին Ֆրանսացի, Պ. Ֆէյտիի, որ այնքան ճշգրտօրէն գիտէ գործածել մեր լեզուին բառերը, հարազատ եւ տեղին: Համակրելի բանախօսը հիացումով կը հարցնէ թէ՝ որքա՞ն բեղուն պիտի ըլլայ մեր ժողովուրդը խաղաղ եւ ազատ, կայուն եւ անհոգ կեանքի մը մէջ, երբ կրնայ այսքան արտադրել անհաստատ վիճակի մը մէջ: Ու Պ. Ֆէյտի մեզի մաղթեց հայրենիք մը թագաւորով մը կամ հանրապետութիւն մը հայ նախագահով, ազատ եւ անկախ: Օ՛, այն ատեն, ինչե՛ր, ինչե՛ր պիտի ընէ մեր արդաւանդ ժողովուրդը:

Ա. Խ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ՋԱՒԱԿԸ

ԿԱՊՈՅՏ ԵՐԿՆՔԻՆ ՄԷՋ

(Հատուածներ)

… Երկնքին մէջ ես ստէպ կը հանդիպիմ լուսահեղձ
Ափունքներու անաւազ. որոնց եզրին ստուերներ
Կը շարժին ծանր ու մըրայլ կշռոյթներով լայնաղեղ,
Եւ դէմքե՛ր խոր, որոնց հետ կը խօսակցիմ ես երկար,
Եւ որոնց ձայնն անսովոր խանդաղատանք մը յանկարծ՝
Կը ներմուծէ անձիս մէջ. անոնց կեցուածքն ու ձեւերն
Կարծես ծանօթ են ինծի, ինչպէս նայուածքն յուզական՝
Գառագեղուած արծիւին. որոնց յօնքերն իմ յօնքիս
Ունին կամարն նրբահիւս, եւ որոնց սիրտն իմ սրտիս
Ունի տըրոփն արփագաղջ, որ մերթ դաշն է ու մերթ՝ խօլ
Ինչպէս կամուրջ եւ թումբեր փշրող գետերն մեր երկրին:

Ճառագայթով եւ վարդգոյն ամպակոյտով ծանրաբեռն
Հորիզոններ կը բացուին այս բընութեան մէջ անհող,
Ուր կը շրջիմ ես երկար հագած ճերմակ պարեգօտ.
Իմ քայլիս շուրջ կը յածին ուրուականներ թաւամազ,
Մինչ լայնաթիկն մարմիններ կը սեղմըւին իմ կողքիս՝
Իրար հիւսուած զօրութեամբ. ես կը ճանչնամ բոլորն ալ.
Այս Սեւակն է թխաչուի եւ այս իրանն է կարշնեղ
Եարճանեանին որ արմունկն մըխրճա՛ծ է վագրի պէս
Ամպի մը մէջ հաստատմետ. ու այս գըլուխն է ըմբոստ
Փոթորկաշունչ Զօհրապին, որուն պոռթկումն անընդհատ
Դեռ կը փռայ մոլեգնոտ ինչպէս մըրրիկն օդին մէջ:

Գաւիթներու մէջ մարմար մեր հերոսնե՛րն են ոտքի,
Որոնց սուրերն դեռ մերկ են ու դեռ ծեփուած արիւնով՝
Նոյնիսկ Աստծոյ յանդիման. այս մենութեան մէջ անծայր
Դեռ կը լսուի բարբառն հոծ սպառազէն քաջերու,
Որոնց վայրագ դաշոյններն կը շողշողան ուժգնօրէն
Շառայլներովն յորդագեղ զորս կը ձօնէ տարրերուն՝
Մեծ արեգակն իմաստուն. մինչ լայնածիր լոյսին մէջ
Որ կը թափի հեռաւոր ամայութեան մէջ երկնի՝
Ես կը տեսնեմ վիրաւոր մարտիկներու մարմիններ,
Որոնց վըրայ կը ծըռին սովամահ քոյր նըժոյգներ,
Եռագոյնե՛ր որ կ'իջնեն եւ կը ծածկեն փառքն ու մահն:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ԶՈՄ

ԱՊՐԻԼ ՏԱՍՆԸՄԷԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Զ. Ռ. Միութեան Փարիզի Մասնաճիւղը ընդհ. ժողով մը գումարեց երեքշաբթի երեկոյ, եւ ներքին կազմակերպական հարցերու եւ արտաքին յարաբերութեանց մասին լսելէ վերջ Վարչութեան զեկոյցը, անցաւ Ապրիլ Տասնըմէկի կազմակերպութեան: Կարելի եղած չըլլալով գտնել յարմար սրահ մը Ապրիլ 23ի համար, որոշուեցաւ սգահանդէսը կատարել Ապրիլ 30ին, Կիրակի, Սալ Կավոյի մէջ:

Գեղարուեստական բաժնին կազմակերպութեան համար ընտրուեցաւ յանձնախումբ մը, որ պիտի աշխատի որոշ պիւտճէի մը վրայ ամէն ջանք թափել իրապէս արժանաւոր ձեւով կատարելու համար սգահանդէսը: Յառաջիկայ ամիս, այս առթիւ, խորհրդակցութեան պիտի հրաւիրուին նաեւ Փարիզի հայկական բոլոր կազմակերպութիւնները:

Զ. Ռ. Միութեան պաշտօնաթերթը, ԵՐԿՈՒՆՔ, այդ օրը պիտի տայ բացառիկ թիւ մը: Որոշուեցաւ որ այնուհետեւ ամէն զոհողութիւն կատարուի կանոնաւոր եւ ամսէ ամիս հրատարակելու համար ԵՐԿՈՒՆՔը, իբրեւ երիտասարդութեան ձայնը: Խմբագրութիւնը պիտի վարեն Շաւարշ Նարդունի եւ Արշաւիր Խանէտանեան:

Օր. ՍՈՆԵԱ ԽԱՂՈՒԹԵԱՆ
եւ
Պ. ԿԱՄՍԱՐ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
Նշանուած
1939 Փետր. 12, Փարիզ

Սամուէլի Դաւիթ

ՄԱՆՈՒԿ ՀՈՎԻՒ

Բ.

Մեր լեռներու արգասաբեր
Արեւն ոսկի, բարկ, հրդեհ էր.
Եւ Դաւիթը գանգրահեր,
Ժայռի մը տակ մունջ կը հանգչէր:
Իր մախաղը կողքին տկռե՛ր
Ցրիւ, ցրիւ, ոտքի բներ:
Ան կը յիշէր որ՝ խստամբեր
Գիւղին առջեւ, իր հօրաղբեր՝
Ձէն էր ձգեր տալով պատուէր.
— «Առանց սուրի չէ՛ պատուաբեր,
Պատեան առնել մէջքին կախել:
Վահանի տեղ՝ հայրդ ալէհեր,
Մօրմէն ժառանգ կուրծքը ունէր:
Դուն քու գլխուդ գտակ մը բեր
—Խոյր կամ լաչակ յայտնի չէ դեռ—.
Իսկ ոտացդ չափին սոլե՞ր,
Ինչ տեսակը մենք չենք գիտեր…»:
Ձէնն՝ ականջին զմռուխտ գնդեր,
Հազար աչքեր իր հետ ընկեր,
Դաւիթ շուքին մէջ մրափէր.
Անգիտակից որ ինք կ'աճէր
Օրը տարի, հաշիւ չունէր:
Տասը տարին հիմա դարեր
Հազարամեայ հսկայ դարձեր…:

×

— Աղբօրս ասեմ— մարդ ու անբան,
Կատարէին կամքն անսասան
Արդարութիւնն միշտ անբաժան.
Այսպէս քաջին պատիւ միայն:

×

Բայց՝ եկու տես գայլ մը կաղած՝
Գաղտագողի, երախաբաց,
Հօտին մէջէն գառ մը բռնած՝
Կը յօշոտէր արիւնախանձ:
Արտաւազդեան շուներն անսանձ,
«Ռուբէնեան գամփռերն» յանկարծ
Գրոհ տուին, Դաւիթ զգաց
Որ՝ վտանգ կար բացէ ի բաց:
Կայծակի պէս առաջ սուրաց
Գայլը բռնեց վզէն հաղբած:
Ճրագ աչքեր մագնիսացած
Մութ ծերպերէն իրեն յառած՝
Կողկողացին ողբահառաչ.
Ու արձագանգն գնաց յառաջ
Մինչ անձաւներն, անդունդներ բաց:
Դաւիթի ուժ, օտարն զգաց:
Գայլն ի՞նչ էր որ անոր համար,
Առիւծ ու վագր, իժ անհամար,
Եղջիւրաւոր օձեր վարար,
Զարգանդ դիւեր բազմահազար.
Տաւրոս լեռնէն մինչ Ծովասար,
Կը վժային ձոր ու քարայր:
Մեծ վտանգն է նախամեծար,
Երբ վտանգ կայ անպատճառ:

×

Միշտ կը խայտար սիրտը քաջին,
Սրտին կ'եռար արիւն անգին,
Վեհ, վանատուր, ազատածին,
Տկարին հետ հաշտ սրտագին:
Պատուիհասն էր, վատ տմարդին:
Հայ կամ օտար, շատեր կային,
Հովիւ, ճամբորդ, զուտ խառնածին,
Երբ որ եկած՝ իրեն ըսին
— «Աղբեր ըլլանք մենք միասին»:
— Լա՛ւ, ինչո՞ւ չէ՛, վա՛յ քծնողին,
Ինծի խաբող վատին, քածին,
Ես աչք չունիմ միշտ, ձեր հացին:
Բոլորն իսկոյն հաւատացին
Որ ինք հրաշքն էր մրրկածին.
Թէեւ՝ իր ծնած օր երկրային
Ոչ մէկ մանուկ չը ջարդեցին,
Ոչ ալ մոգեր, աստուածային
Հրեշտակներ, պաշտել գացին:
Ինք ծնունդն էր Սասմայ ծռին,
Սասմայ ծռեր՝ հայ արգանդին:
Վերէն ինկաւ երեք խնձոր…
Բարի եղէք բարւոք կեցէ՛ք,
Ձեզի ընող չըկայ երբեք,
Դժոխքի պէս դուք գժացէք.
Բայց ձեր մտքին մէջ իմ աղբերք
Իբր պատգամ սա խօսք դրէք
— Սուրին ծայրն է իբրեւ ընդերք
Շատ բարիքներ մարդոց անխեղք
Մեր բարիքը մեզի խոր վէրք:
Երբ ուժե՛ղ ես, միայն եղի՛ր
Արդար արեգ, մի՛ վարանիր:
Բայց մենք տեսանք այսքան դարեր
Դառն չարիք, եւ կարեվեր
Նրախայրիքն ունինք նուէր
Ոսոխին զազիր, վատշուէր.
Մինչեւ ծնինք նոր Դաւիթներ
Ո՞ւր էք ո՞ւր էք Սասմայ ծռե՛ր:
… Մէկ ըռողին
Մէկն լռողին
Միւսն ալ վաղը պատմողին:

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱԾԱՆԻ

«ՆԵՐԿԱՅ»(*)

Իմ մայրենի լեզուս:

Կ'երգեմ, կ'երգեմ, կ'երգեմ:

Օտարները քեզ չեն սիրեր, ամէն բան որովհետեւ օտար է իրենց համար, ու իրենք՝ օտարականներ են կեանքին մէջ:

Ի՞նչ կը հասկնան ուրիշները, յանկարծ երբ բարբարոս շեշտ մը կ'առնես — ու չլսուած նոր եղանակով մը, միջնավայրի մը բնական ձայնը կուտաս: Ամէն միջնավայր, չէ՞ որ ներշնչումի մը ճամբան է, ու իր ճակատագրին կը տանի մարդկութիւնը:

Բարբարոս կ'ըսեն քեզի: Չեմ զարմանար: Կ'երիտասարդանաս որովհետեւ, ու թեթեւ ու սպայիկ բան մը կը պահես: Քեզի հետ քու զաւակներդ ալ բարբարոսի կը նմանցնեն:

Այսպէս է մարդը: Իր չսիրած մէկ բանը բարբարոսութիւն կը նկատէ:

Բայց դուն՝ ուրիշ շատ բարբարոսներու անցնիլը տեսար: Երամ երամ, անոնք անցան գացին ու ա՛լ չվերադարձան: Անոնց մէջ երաշը մշուշ մըն էր, հալեցաւ: Անոնք բարբարոսներ էին: Որովհետեւ, այսօր երբ քու անունդ կուտամ, ձայնդ կը լսեմ, ու անհունութիւնը կը կրկնէ բառը՝

— «Ներկայ»:

Դուն մերն ես:

Բայց ի՛նչ հեգնութիւն: Ինծի այնպէս կուգայ որ օտարականը իր անձկութիւնը կը ծաղրէ, երբ հանդարտութիւնդ պահած, կ'անցնիս բոլոր մեծութիւններու քովէն, ու անոնց խառնուելու տեղ, անոնց մեծութեան մէջ առանց կորսնցնելու քու ձեւերդ, անցած տեղերուդ սրբութիւնը կը պահես:

Ատ քու գաղտնիքդ է:

Բայց մարդը գաղտնիքներէն կը վախնայ:

Ու երբ վայրենի կ'ըսեն քեզի, դպրոցը միտքս կ'իյնայ: Այն օրերուն, միայն Ա. Բ. Գ.ին անունը լսած, ժամուն բակը կը մտնէինք բոպիկ ոտքերով, կը կենայինք դպրոցին առջեւ, ու ձայները մտիկ կ'ընէինք, որոնք իրարու խառնուած, դուրս կը թռչէին պատուհաններէն, կը վազէին կարծես տեսակ մը արդարութեամբ: Տղայ էինք, բան մը մտիկ կ'ընէինք, աչքերով կը փնտռէինք ձայներուն ձգած թրթռումները, որոնք՝ մեզի համար նորութիւն էին: Մեզի համար ամէն բան թէեւ նորութիւն էր, բայց անոնք ուրիշ էին, կը նուաճէին մէկէն ձանձրը սրտին, ու նուաճուած՝ մտիկ կ'ընէինք դպրոցին եկող ձայները: Ո՛չ մէկ ձայն այնքան պատկեր ունէր ու լոյսով կը դողար: Այդ ձայները մեզի մտածել կուտային: Ու կը խելօքնայինք: Ու առանց խանգարելու սրտերնուս պայծառութիւնը, կը նայէինք՝ մեր սրտերէն աւելի խորունկ, աւելի հեռուն բացուող տեսարանի մը:

Երբ բարբարոս կ'ըսեն քեզի, իմ մայրենի լեզուս, նորէն դպրոցը միտքս կ'իյնայ, բոլոր ուսուցիչները կը յիշեմ, ու մեծէն մինչեւ պզտիկ աշակերտները կը տեսնեմ, որոնք բանի մը համար պատրաստ ամէնն ալ, իրենց ճակատները բաց կը սպասեն: Այս պատանիներուն, ո՞վ չէ տեսեր շնորհալի ըղձութիւնը: Անոնց աչքերուն խորը, ո՞վ չէ տեսեր զգացումին հանգոյցը, ուրտեղ արեւները կը դառնան, ու լոյսեր կը ծնին իրենց խորհրդաւոր ձեւերով:

Ես կը յիշեմ մեր դպրոցին դասարանները: Անոնց բոլորին մէջն ալ, մեր տղայութիւնը կ'ապրի՝ այնքան գեղեցիկ, այնքան մաքուր ու երջանիկ որ կարծես աս աշխարհինը չըլլար ան:

Բարբարոսութի՞ւն…

Այս հարցումին առջեւ, ես կը մտածեմ մեր դպրոցի գրօսանքներուն վրայ: Գոհունակութեան, պայծառ սրտերու աղաղակէն զատ, ուրիշ ձայն չէր լսուեր: Այն օրէն ի վեր, անոնք՝ սուրբ ու սիրական մնացած են: Անոնց՝ տարիները բան չեն ըրած: Ու հիմակ ալ, անոնց եղանակը, ամէն ատենէ աւելի յարգանքով մտիկ կ'ընեմ: Երգերու խառնուած այդ ձայները, սրբազան ուրախութիւն մը կը լսուի օդին մէջ: Հոն ամէն բան ազնիւ է: Ազատութիւնը, ո՛հ, ի՛նչ հրաշքներ կը գործէ: Ու հիմակ, բոլոր ձայները, գոյներու ծփածանին մէջ կ'երեւան ինծի: Շատ մօտիկ անոնց պայծառութիւնը սրտիս, ամէն արեւի հետ, նոր լոյս մը կը ծնի աչքերուս լոյսին մէջ, ու կ'ըսեմ զարմանքով.

— Ի՞նչ է ուրեմն այս պայծառութիւնը:

×

Իմ մայրենի լեզուս…

Երբ քով քովի կուգան այս քանի մը բառերը, ես, երբ կ'արտասանեմ անոնք, կարծես խօսք տարուան եղանակներուն համար է: Իրենց խորհուրդին մէջ այդ բառերը, ինծի՝ տարուան եղանակները կը յիշեցնեն, որոնք ամէն տարի, նոր հաճոյք մը կը բերեն իրենց հետ, ամէն տարի, կերպարանափոխուած կ'երեւան լոյսերով, ու իրենց բոլոր վայելչութեամբ կ'երեւան:

Տարիները, որոնք լեզուներուն եղանակներ կուտան, տարինե՛րը, աղբիւրի մը երգը տուած են մեր լեզուին: Աղբիւրներ կան ամէն դի, բայց իմ լեզուիս՝ մեր աղբիւրին երգը կուգայ, ու ամէն տեղ, ամէն դի, ես մեր աղբիւրին երգը կ'երգեմ:

Ո՞վ չի սիրեր իրենց աղբիւրը:

Իմ լեզուս, իմ ցեղիս հոգին:

Ի՞նչ որ ընեն, ես չեմ կրնար բաժնուիլ անկէ: Ան, ամէն բանէ աւելի ուժով է: Ան, ինձմէ աւելի առաջ հասած է արդէն իմ երթալիք տեղս:

Իմ ցեղիս հոգին, իմ ցեղիս երգը:

Ես ան երիտասարդացած կը տեսնեմ: Բոլոր երկինքները բան մը ունին անկէ …նոր մէջ: Մահը, միշտ քովէն կ'անցնի անոր՝ նման յաւիտենական այցելուի մը: Կ'անցնի մահը խենթեցած, աւելի բարբարոս: Բայց իմ ցեղիս լեզուն, միշտ իմ ցեղիս հոգին է մնացած:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(*) «Ներկայ» անունով անտիպ հատորէ մը քաղուած:

կոսի բրիտանական ներկայացուցիչը կը շարունակէ իր ձեռնարկները, միջին ճամբայ մը գտնելու համար: Ներկայացուցիչը այս օրերս նորէն պիտի տեսնէ Զօր. Ֆրանքօն եւ պիտի յայտնէ թէ Անգլիա պատրաստ է սկզբունքով ճանչնալու ազգայնական կառավարութիւնը, պայմանաւ որ ներողամտութեամբ վարուի հանրապետականներուն հետ եւ Սպանիան պահէ Սպանիացիներուն:

*** Հանրապետական Սպանիոյ սպարապետը Կարթագինէ երթալով, աչքէ անցուց նաւակայանը եւ խորհրդակցութիւններ կատարեց զինուորական իշխանութեանց հետ: Կառավարութիւնը որոշեց հեռանալ Մատրիտէն եւ հաստատուիլ Վալենցիայի մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը վերջնական ազդարարութիւն մը ուղղեց խորհրդարանին կառավարութեան, գոհացում պահանջելով Սախալինի ձկնորսութեան իրաւունքներու մասին. հակառակ պարագային պիտի դիմէ «ազատ ձկնորսութեան»: Անցեալ տարուան օգոստոսէն ի վեր ամենածանր տագնապն է այս, 2 երկիրներուն միջեւ: Ազդարարութիւնը հեռագրուեցաւ Մոսկուայի ճափոնական դեսպանին, որպէսզի անմիջապէս յանձնէ Պ. Լիթվինովի: Ճափոնական թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը վճռած է «արիւնով պաշտպանել հիւսիսային շրջանի ձկնորսութեան իրաւունքները որոնք չահուած են արիւնով»: Ազդարարութեան լուրը պաշտօնապէս հաղորդուեցաւ կայսեր:

73 ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՍՊԱՆԵՐ մէկ ամիսէն երկու տարի բանտարկութեան եւ 18 միլիոն ֆրանք տուգանքի դատապարտուեցան Ֆրանսայի մէջ, սահմանամերձ քաղաքի մը դատարանին կողմէ, 700 միլիոն ֆրանքի գոհարեղէն, ձոյլ ոսկի եւ արծաթ փախցուցած ըլլալով (քանի մը հարիւր քիլօ): Փաստաբանը պնդեց թէ ամբաստանեալները այս գոհարեղէնները բերած էին իրենց պետերուն հրամանով, բայց դատարանը չլսեց: «Իւմանիթէ» ուժգնօրէն կը բողոքէ այս վճիռին դէմ, յայտարարելով թէ «հանրապետական փառապանծ բանակին հերոսները բանտ կը նետուին Ֆրանսայի մէջ»:

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԲԱՆԱԿԱՏԵՂԻ ՄԸ հաստատուեցաւ Լոզէրի շրջանին մէջ, Մանտի մօտ, համախմբելու համար Սպանիայէն եկած խռովարար տարրերը: Ասոնք պիտի օգտագործուին հանրօգուտ շինութեանց համար: Խիստ պատիժներ պիտի կրեն անոնք որ կը խանգարեն բարեկարգութիւնը:

Այս կայանին մէջ պիտի փոխադրուին ուրիշ անբաղձալի օտարականներ ալ, ամէն ազգէ, երբ հաստատուի թէ չեն կրնար ուրիշ տեղ երթալ քաղաքական պատիժներով (Ռուսեր, Գերմաններ, Հրեաներ, Լեհեր, եւն.):

ՊՐԻՒՍԷԼԻ մէջ, Զօր. Ֆրանքոյի կուսակիցները յարձակելով Հանրապետական Սպանիոյ դեսպանատան վրայ, բանտարկեցին դռնապանը եւ իր կինը, յետոյ քարտուղարին բռնի ստորագրել տուին թուղթ մը, որուն համաձայն Ֆրանքոյի ներկայացուցիչին պիտի յանձնուի շէնքը: Յարձակողները գրաւած ըլլալով շէնքը, ոստիկանները սանդուղ մը բարձրացուցին եւ ներս մտան:

ՆՈՐ ՊԱՊԻՆ ընտրութեան համար փակարանին մէջ պիտի հաւաքուին մօտ 400 հոգի: Աւելի քան 250 սենեակներ կը պատրաստուին բոլոր յարմարութիւններով:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ բանուորներու պակասը աննախընթաց համեմատութիւններ ստացած ըլլալով, կառավարութիւնը որոշեց.— ա) Լիազօրութիւն տալ աշխատանքի նախարարութեան, բանուորներու արձանագրութեան եւ արձակման համար: բ) Պարտադրել բոլոր Գերմանացիները որ ձգեն իրենց գործը, երբ կանչուին պետական աշխատանքներու համար: Կ'ըսուի թէ աշխատող Գերմանացիները 6,600,000 հոգի աւելցած են, բաղդատելով 1929ի հետ: Բանուորներու պակասութեան պատճառներէն մէկն է պարտաւորիչ զինուորութիւնը, որ կը գրաւէ ամէն տարի աւելի քան մէկ միլիոն հոգի, ինչպէս եւ պարտաւորիչ աշխատանքը, որուն ենթակայ են հարիւր հազարաւորներ: Ուրիշ պատճառ մըն է տենդագին զինարշաւը, որուն հետեւանքով զինագործարանները կը բանին օրական 24 ժամ:

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻ արտաքին գործերու յանձնախումբին առջեւ Պ. Միսթլէր յայտարարեց, թէ Ֆրանսայի շահերը Սպանիոյ մէջ կը գնահատուին 56 միլիոն սթերլին:

ԱՆԳԼԻՈՅ քաղաքային պաշտպանութեան նախարար Սըր Ճօն Անտէրսըն յայտարարեց խորհրդարանին մէջ, թէ պատերազմի ժամանակ կրաւորական պաշտպանութեան հակօդային բաժանմունքին մէջ պիտի ծառայեն 400-500,000 այրեր եւ 175,000 կիներ: Այրերը պիտի ստանան շաբաթական 3, իսկ կիները 2 սթերլին աշխատավարձ:

ԹՐՈՑՔԻԻ տղուն մահը բնական համարուեցաւ ընդհ. դատախազութեան կողմէ, որուն դիմուած էր այն ամբաստանութեամբ թէ քաղաքական հակառակորդներ թունաւորած են զայն:

Տէր եւ Տիկին Երուանդ Աթոռեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Աթոռեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Միքայէլեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Վահէ Փամպուքճեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Թէրզեան եւ զաւակունք սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի որդւոյն, եղբօր եւ որդւոյն՝

ՕՐ. ՍԻՐՎԱՐԴ ԱԹՈՌԵԱՆԻ

դառնակսկիծ մահը որ տեղի ունեցաւ 17 տարեկան երիտասարդ հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 21 փետրուար երեքշաբթի առաւօտ ժամը 9ին իրենց բնակարանին մէջ, 13 բիւ տը լա Տըմի Լիւն, Մօնթրէոյ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Մօնթրէոյի գերեզմանատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբր այն նկատել:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ, 19 ՓԵՏՐ. ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, 8 *Rue Danton*, ՄԷԹՐՕ ՕՏԷՕՆ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ ԵՒ ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

ԽՈՒՄԲ ՄԸ ՏԻ ԱՌՆԵՆ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉՆԵՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Ծախսերու մասնակցութեան համար 3 ֆրանք:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»Ի, ՖՐ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ, ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻՆ, ՄԱՐՏ 19ԻՆ ՄԻՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐ. ԽՆՋՈՅՔ ՓԵՏՐ. 18Ի ԱՌԹԻՒ

ԻՍԻԻ Հ. Յ. Դ. «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

19 Փետրուար. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

«Խրիմեան» սրահին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ԱՐԱՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Երգ, արտասանութիւն, եւայլն:

Մուտք՝ 7 ֆրանք, 3 տարեկանէ վեր փոքրիկներուն 3 ֆր.:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԷ-ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՍԻՈՒԹԵԱՆ

ԱԿԱՆԱՒՈՐ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐ ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹԻ

ԾՆՆԴԵԱՆ 70ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

16 Ապրիլ, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Mutualitéի մեծ սրահին մէջ, 24 Rue St. Victor, Paris (5)

կը ներկայացուի իր գլուխ գործոցը՝

«ՕՇԻՆ ՊԱՅԼ»

Պատմական դրամ Կիլիկիոյ 14րդ դարու շրջանէն

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲ – ՓԱՐԻԶ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 21 Փետրուար, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պասիւէ, Փարիզ:

Կը խօսի Պ. Ա. ԶՕՊԱՆԵԱՆ: Նիւթ «Նահապետ Քուչակ»:

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած միասնաբար Փարիզի Հայուհեաց եւ Հայ Երիտասարդաց միութիւններուն կողմէ:

25 Փետրուար Շաբաթ, ժամը 10էն մինչեւ լոյս

Hôtel Napoléonի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

38 Ave. Friedland, Métro Etoile

Տարազի մրցումներ, ընտիր օրքէսթր, ճոխ պիւֆէ:

Մուտք 20 եւ 15 ֆրանք **Tenue de Soirée**

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՅԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

19 Փետրուար, կիրակի ժամը ճիշդ 15ին «Պէշիքթաշլեան» թատերասրահին մէջ, 26 Rue Troyon, Sèvres. Métro: Pont de Sèvres:

Կը ներկայացուի «ԱՆԻՌՆԵԱԼԸ» (վերածում Շիլլէրի «Աւազակներուն») եւ երգիծական զաւեշտներ՝ Flageolet եւ **La scuola del Solfeggio**:

Տոմսերու գինն է՝ 10 եւ 7 ֆրանք

ԳՐԱՒՈՒԱԾ ՕՐ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏ. Հ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ պարահանդէսը տեղի պիտի ունենայ 18 Մարտ, 1939, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 11էն մինչեւ լոյս: Կը խնդրուի հայ կազմակերպութիւններէն չխաչաձեւել:

«HAIASTAN»Ի ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

1. Ֆրանսերէն «Հայաստան» ամսագրի առաջին թիւէն որոշ քանակութեամբ ղրկուած է բոլոր ծանօթ գործակալներուն: Եւ մեծ մասով սպառած:

Կը խնդրուի որ առաջ իմացնել իրենց սպառման ճշգրիտ չափը, անոր համեմատ ղրկելու համար յաջորդ թիւը:

2. Բաժնեգինը ՔԱՅԱՐՋԱԿԱՊԷՍ ԿԱՆԽԻԿ է:

3. Կը խնդրուի հասցէները գրել ՇԱՏ ՄԱՔՈՒՐ ԵՒ ԱՆՍԽԱԼ:

Օր. ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

(Տուրքալ)

եւ

ՀՐԱՆՏ ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՑ

Նշանուած

Փարիզ, 15 Փետրուար, 1939

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dames me, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 21 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MARDI 21 Février 1939

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ .—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3970 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԿԱՎԿԱԶ»Ի ՀԱՅԵՐԷՆ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԸ

Աչքի լո՛յս ձեզ,— Կիրակի օր, 19 փետրուար, հրապարակ ե-լած էր հռչակաւոր «Կավկազ»ի հայերէն տպագրութիւնը, «Կովկաս» (1939 փետրուար) :

Ամսագիրը կը կոչուի «Հանդէս Ազգային Անկախ Մտքի» :

Արդարեւ, այնքան «անկախ» է որ, առաջին թիւէն իսկ թու-թակարար, անճարակ արտասանութեամբ մը կը կրկնէ ռուսերէն եւ ֆրանսերէն «Կավկազ»ի իմաստո՛ւն հաւատամքը,— նոյնու-թեամբ ընդունինք այսօրուան Կովկասի «հողային գոյավիճակը», կազմելու համար Կովկասեան համադաշնակցային պետութիւնը :

Այս առաջադրութեամբ, ձեռք ձեռքի պիտի գործեն «Հայ ազ-գայնականներ»ն ալ,— սա խեղճուկրակ «Ազգ»ի թերթաշ ողաքը, որոնց թիւը հինգ, առ առաւելն տասը մատով կը վերջանայ :

Հարեւանցի ակնարկ մը ամսագրին բովանդակութեան վրայ, լուսաբանելու համար հանրային կարծիքը :

Խմբագրականը պարզեցինք արդէն: Յաջորդ էջին վրայ կը փայլի Հայտար Բամմատ, որ սրտանց ողջունելով «Հայերի մուտ-քը», եւ «ակնածօրէն խոնարհելով» հայ ժողովուրդի «անթիւ զո-հերի առաջ», կը պարզէ նոր հաւատամքը, առանց վերապահու-թեան,— «Հրաժարիլ որ եւ է հողային պահանջ դնել Թիւրքիոյ եւ Իրանի առաջ եւ այդու սահմանափակել հայկական առեղծուածը կովկասի անձուկ շրջանակներում» :

Հայտար Բամմատ չանգիտանար թէ «հարցադրման նման ե-ղանակը», այսինքն այս բանաձեւը «ցաւոտ հակազդեցութիւն» պիտի գործէ հարիւր հազարաւոր տարագիր Հայերու, մանաւանդ անոնց վրայ «ովքեր իրենց հայրենիքն են համարում Թիւրքիոյ արեւելեան նահանգները» :

— «Սակայն մենք անկարող էինք բազմատանջ հայ ժողովուր-դին կերակրել անիրականանալի ցնորքներով, ըստ որոնց հայ քա-ղաքական մտքի սովորական, Միացեալ Հայաստանի կառոյցը կա-րող է համակրանք ու ճեցուկ գտնել Հայաստանի Կովկասեան հա-րեւանների մօտ» :

Տակաւին աւելի բացորոշ յայտարարութիւն մը.

— «... Յանուն իրենց ազատութեան ու անկախութեան ԽՍՀՄ.ի դէմ կռուի ելած Կովկասի ժողովուրդների գերագոյն շա-հերը պահանջում են ամենաբարեկամական յարաբերութիւններ պահպանել մեր հարաւային դրացիների հետ» : (Հասկցի՛ր՝ Թուր-քիա) :

Իսկ այս տեսակէտը կը նշանակէ մէկ բան,— «Ներկայում Թիւրքիոյ եւ ԽՍՀՄ.ի միջեւ եղած հողային գոյավիճակի պար-տադրութեան ընդունումը» :

Ու վերջապէս ուեւտիս մը.

— «Այժմ, երբ մեր շարքերում հայ մեզ նման մտածողների հանդէս գալով մենք հնարաւորութիւն ունինք շփուելու հայ ըն-դարձակ ունկնդիրների հետ՝ իրենց իսկ մայրենի լեզուով, մենք ա-ւելի դիւրութեամբ կարող կը լինենք գտնել կովկասեան հոգեւոր ու քաղաքական այն միութիւնը, որի մասին երազում են կովկաս-եան բոլոր ժողովուրդների լաւագոյն մտքերը» :

Լրացնենք օտար աշխատակիցներու շարքը, անցնելու հա-մար բուն «Հայ ազգայնականներին» :

Թրքամէտ քաղաքականութեան առաքեալներէն Տ. Էլէկխոտի, որուն տեսութիւնները յաճախ թարգմանուած են այս թերթին մէջ, իր կարգին կը բացատրէ թէ անհրաժեշտ է ընդունիլ կով-կասեան գոյավիճակը եւ հաստատել «բարի դրացիական, եթէ կա-րելի է բարեկամական յարաբերութիւններ Թիւրքիոյ եւ Իրանի հետ» :

— «Մենք ազնիւ չենք համարում Հայերին դրանից աւելի բան խոստանալ, որովհետեւ մենք Կովկասի սահմաններից դուրս գալ չենք կարող» :

... «Ազգ»ի խումբը կովկասեան շէնքի չորրորդ սիւնն է: Ա-հա Հայերի մուտքը, ահա «Կովկաս»ի հրատարակութեան իսկա-կան իմաստը» :

«Ողջո՛յն» մը ստորագրած է Վ. Ախմէթէլի, «նախագահ Պերլինի Կովկասցի գաղթականների օֆիսի» :

Ողջոյնի նամակ մըն ալ ստորագրած է իշխան Շ. Ամիրեջիբի, «ամենամեծ յաջողութիւն» համարելով Կովկասի հայերէն տպա-գրութիւնը որուն «նախաձեռնութիւնն յանձն է առել գաղափարա-կան մարդկանց մի փոքրիկ խմբակ, բայց Հայերի երիտասարդ-ներնդից, որ յանդգնում է վիճելի համարել ազգային հին քաղա-քականութիւնը» :

Եւ վերջապէս, «Կավկազ»ի հայերէն հրատարակութիւնը «ու-րախալի երեւոյթ» կը համարի Ալ. Կանտէմիր, որ զայն կը շնոր-հաւորէ «հրճուանքի եւ խորին բաւարարութեան զգացմունքով» :

Հայ յօդուածագիրները կ'երեւան ծածկագիր, թէեւ անծանօթ չեն մեզի :

Անոնց գլխաւորը, ապահովաբար «պետ»ը, ինչպէս կը սիրէին կոչել «Ազգ»ը հրատարակած ատեն, «անհաշտ թշնամի» համարե-լով խորհրդային Ռուսաստանը, կը յայտարարէ առանց այլ եւ այլի.

— «Միւս կողմից մեզ անհրաժեշտ է մեր հարեւան պետու-թեանց՝ Թիւրքիոյ եւ Իրանի, դէպի մեր անկախութիւնը տածած բարեացակամ վերաբերմունքը. ուստի մենք պէտք է հրաժարինք դէպի այդ երկիրներն ունեցած որ եւ է հողային պահանջից» : (Մի-ջանկեալ,— ո՞վ ըսաւ թէ մենք որ եւ է ատեն հողային պահանջներ ունեցած ենք բարեկամ Իրանէն) :

Ամփոփած եղանք «Կավկազ»ի հայկական բարեկենդանը, գը-լխաւոր գիծերով:

Այժմ անցնինք վերլուծման :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԵՐ, ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԵՒ ՖՐԱՆՔՕ ՊԻՏԻ ՏԵՍԱԿՑԻՆ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ...

« Փօփոլօ տ'Իթալիա» թերթը, որ Մուսոլինիի օրկանն է Միլանի մէջ եւ «Քորիէրա Տէլլա Սէրա» կը գրեն թէ Հիթլէր եւ Զօր. Ֆրանքօ մօտերս պիտի տեսակցին Միլանի մէջ, Մուսոլինիի հետ, երեք երկիրներուն քաղաքականու-թիւնը ներդաշնակելու եւ ազգայնական Սպանիան ալ Հռոմ – Պերլին առանց-քին կապելու համար: Պաշտօնական շրջանակներու մէջ լռութիւն կը տիրէ այս լուրի մասին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿԻՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕՅԻ ՀԵՏ

Հաշտութեան յոյսերը կ'աւելնան

Ծերակուտական Լէոն Պէրառ, որ երկրորդ անգամ Սպանիա գնաց մաս-նաւոր պաշտօնով, փետրուար 19ին նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Զօր. Ֆրանքօյի արտաքին նախարարին հետ, Պուրկոսի մէջ: Ֆրանսայի ներկայա-ցուցիչը միշտ լաւատես է եւ կը յուսայ ճամբան հարթել, ոչ միայն իրաւա-կան ճանաչման, այլեւ հաշտութեան համար: Տեսակցութիւններէն անմիջա-պէս վերջը Ֆրանքօյի փոխանորդը Պարսելոնա գնաց, զեկուցում տալու հա-մար զօրավարին եւ կառավարութեան անդամներուն: Միւս կողմէ Պ. Լէոն Պէրառ կը շարունակէ իր բանակցութիւնները ուրիշ պաշտօնատարներու հետ: Միեւնոյն ատեն կը գործէ անգլիական ներկայացուցիչը, որ սահմա-նագլուխը անցաւ աջքի օր, զեկուցում տալու համար դեսպանին: Ֆրանսացի ծերակուտականը Հէնտէյ կը սպասէ այսօր, երեքշաբթի, հեռաձայնով խորհրդակցելու համար արտաքին նախարարին հետ :

Հակառակ պաշտօնական լաւատեսութեան, կը կարծուի թէ Զօր. Ֆրան-քօ տրամադիր չէ գրաւոր երաշխիքներ տալու ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութեանց, Սպանիոյ քաղաքական եւ հողային անկախութեան, ինչ-պէս եւ ընդհ. ներման մասին: Բանակցութիւնները շարունակուեցան կիրակի օրն ի բուն: Խօսակցութեանց անմիջական նիւթն էր Սպանիացի փախստա-կաններու արագ վերադարձը: Այս առթիւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչը նորէն ուզեց ապահովութիւն ստանալ թէ Զօր. Ֆրանքօ պիտի պահէ իր քաղաքական անկախութիւնը, պատերազմին վերջը եւ թէ բոլոր օտար կամաւորները պի-տի ճամբուին: Ֆրանսա եւ Անգլիա կ'ուզեն նաեւ ապահով ըլլալ թէ Գերմա-նիա եւ Իտալիա հողային կամ զինուորական առանձնաշնորհներ պիտի չվայե-լեն Պալէարեան կղզիներու, Մարոքի կամ սպանիական գաղթավայրերու մէջ: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ զօր. Ֆրանքօ իր դահլիճին հետ քննելով հան-րապետական կառավարութեան խնդիրը, միաձայնութեամբ որոշեց անփո-փոխ պահել բացարձակ անձնատուութեան պայմանը:

Միւս կողմէ, հանրապետականներն ալ տենդագին խորհրդակցութիւններ կը կատարեն, դիմադրութիւնը շարունակելու կամ ելք մը գտնելու համար, քանի որ հանրապետութեան նախագահը կը մերժէ վերադառնալ: Վարչա-պետը աջքի օր երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ սպարապետին հետ: Ազ-գայնականները ուժգնօրէն ռմբակոծեցին Ալիքանթէ նաւահանգիստը, ծանր վնասներ պատճառելով: Ռմբակոծեցին նաեւ Վալենցիան եւ Մատրիտը: Պար-սելոնայի մէջ անընդհատ կը գործեն երկու զինուորական ատեաններ, դատե-լով այն ամբաստանեալները որոնք ոճիրներ գործած են հանրապետական իշ-խանութեան օրով: Շատ մը մահավճիռներ արձակուած են արդէն:

*** Եգիպտական եւ լեհական կառավարութիւնները որոշեցին իրաւապէս ճանչնալ Զօր. Ֆրանքօյի կառավարութիւնը: Պալքանեան պետութիւններն ալ պիտի ճանչնան, իրենց խորհրդաժողովէն վերջը, որ բացուեցաւ երէկ, Պուքրէշի մէջ :

*** Տեղական թերթերը կը գրեն թէ նախագահ Ազանիա վերջնագիր մը ուղղած է վարչապետ Նէկրինի, պահանջելով դադրեցնել պատերազմը եւ հաշտութիւն կնքել: Այս վերջնագիրը ղրկուած է արտաքին նախարարին մի-ջոցաւ, որ Փարիզ եկած էր անցեալ շաբթու, նախագահը համոզելու եւ Մատրիտ վերադարձնելու համար: Եթէ վարչապետը հաւանութիւն յայտնէ, նախագահը անմիջապէս պիտի դիմէ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ բարեխօսութեան, որպէսզի Զօր. Ֆրանքօ վրէժխնդրական միջոցներ չգործադրէ, յանուն մար-դասիրութեան եւ Սպանիոյ միութեան: Եթէ վարչապետը մերժէ այս առա-ջարկը, հաւանական է որ նախագահը յայտարարութիւն մը հրատարակէ :

Փարիզի մէջ անհամբեր կը սպասեն Պ. Լէոն Պէրառի տեղեկագրին, հաշ-տարար ելք մը գտնելու համար: Եթէ տեղեկագիրը նպաստաւոր ըլլայ, Ֆրան-սա եւ Անգլիա միաժամանակ պիտի յայտարարեն Ֆրանքօյի կառավարու-թեան ճանաչումը :

Իտալիա, Գերմանիա եւ Ճափոն պիտի զինակցի՞ն

Ճափոնի ռազմատենչ եւ աշխարհակալ տարրերը բուռն պայքար մը կը մղեն այս միջոցին, խորհրդարանին եւ մամուլին մէջ, իրական զինակցու-թեան մը վերածելու համար Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ հետ կնքուած հակաբոլ-շեւիկ ուխտը: Այս առթիւ իրազեկներ կը հաւաստեն թէ զինակցութեան ծրա-գիրը երկար ատենէ ի վեր կը քննուի Հռոմի եւ Պերլինի մէջ, բայց Ճափոնի չափաւոր տարրերը կը վարանին ստորագրել զայն, եւ եթէ ի վերջոյ հաւանին ստորագրել, Ճափոն կարգ մը պայմաններ պիտի դնէ :

Թօքիոյի ծայրայեղ ազգայնական օրկանը ջատագովելով զինակցութիւ-նը, անհրաժեշտ կը գտնէ զայն, «ի նախատեսութիւն ընդհ. պատերազմի մը որ մօտալուտ է Եւրոպայի մէջ»: Եւ կը շեշտէ.— «Ճափոն պէտք է իր մաս-նակցութիւնը առաջարկէ, պայմանաւ որ Իտալիա պատերազմի ձեռնարկէ Եւ-րոպայի մէջ եւ Գերմանիա օգնութեան հասնի Իտալիոյ: Այդ պարագային, Ճափոն ալ Ասիոյ մէջ պիտի կռուի: Մենք մեր հզօր նաւատորմիղով կրնանք կեցնել Մ. Նահանգները, իսկ մեր հզօր բանակով կրնանք անշարժութեան

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՏԷՐ ԹՈԴԻԿՆԵՐԸ

« Յառաջ » խմբագրականով մը կը պատմէր թէ ի՛նչ հանճարեղ ծրագիր-ներ կ'որոճան Երեւանի մէջ, զարգա-ցնելու համար հայերէնը, «որ արդէն դարձեր է պետական լեզու » :

Յօդուածագիր մը, Գ. Ստեփանեան, պարզապէս կ'առաջարկէր նոյնու-թեամբ գործածել օտար բառեր, ա-ռանց նկատի առնելու լեզուին ինք-նուրոյն հարստութիւնները: (Խ. Հա-յաստան, 2 փետր. 1939) :

Յօդուածագիրը դեռ աւելի արմա-տական — անշուշտ եւ յեղափոխական — խելք մը կը սորվեցնէ .

— « Մեր հնչիւնական տառադար-ձութիւնը համարեա լիովին արտա-յայտում է ռուսական տառադարձու-թիւնը, կարիք չկայ տառադարձու-թեան խնդրում եւս արհեստական դժուարութիւններ ստեղծել : Եթէ ռուսերէնը գրում եւ հնչում է պոէ-մա, բրիգադա, ոլիմպիադա եւայլն, պէտք է մեր լեզւում էլ գրել այդ ձե-ւով եւ ոչ պոէմ, բրիգադ, ոլիմպիադ եւայլն, եթէ բոլոր լեզուներում, ինչպէս եւ ռուսերէնում պահպանւում են կրկնակ բաղաձայնները, պէտք է պահուին նաեւ մեր լեզւում: Օտար լեզուներում եւ ռուսերէնում գրւում է կոմմունիստ, կոլլեկտիվ, սեսսիա, միսսիա, ագրէսսոր, ինչո՞ւ մեր լեզւում գրել կոմունիստ, կոլեկտիվ, սեսիա, միսիա, ագրէսոր: Արդեօ՞ք այն պատճառով որ մեր լեզուն իր « իւրայատկութիւններով » ի վիճակի չէ կրկնակ բաղաձայն հնչել, բայց չէ՞ որ ունինք տարր, մրրիկ, անդոր-րութիւն, կեցցէ, Ովսաննա եւայլ բառերը, որոնք հնչւում են կրկնակ բաղաձայնով. կրկնակ բաղաձայնով հնչւում են նաեւ սեսսիա, միսսիա, ագրէսսոր, պրոգրեսսիվ եւ նման բառերը : Աւելին: Տպա-գրւում են բազմաթիւ գրքեր, որոնց մէջ կրկնակ բաղաձայնը պահւում է» :

Պրծա՛ւ: Բոլշեւիկները եւ մանա-ւանդ Երեւանցիները կատարեալ հա-մայնագէտներ ըլլալով, ֆրանսերէն ալ գիտեն, անգլիերէն ալ, լատինե-րէն, պարսկերէն եւ չինարէն ալ: Գի-տեն թէ ամէն մէկը ի'նչպէս կը հնչէ բառերը,— միսսիա, ագրէսսոր...

Միայն մէկ բան չեն գիտեր,— հա-յերէն :

Բայց ատոր ալ ճարը գտած են մեր կարմիր տէր Թոդիկները :

Վաղը կը պատմեմ :

ՎԱՀԷ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ (Անթիլիաս)

Այրի Տիկին Յ. Ճիլէրճեան ի յի-շատակ իր ամուսնոյն՝ Յովհ. Ճիլէր-ճեանի եւ վաղամեռիկ աղջկան՝ Նա-զենիի	500
Փետր. 18ի գումարը	640
Ընդհ. գումար՝	1140

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՐԵՍՓ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

422 աթոռ փոխանակ 399ի

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն փետրուար 18 թուականով.—

Այժմէն տենդագին պայքար կը մղուի Քամութայի (Ազգ. Մեծ Ժողով) ընտրութեան առթիւ որ պիտի կատարուի յառաջիկայ Մարտ 26ին: Երեսփո-խաններուն մեծ մասը պիտի ընտրուին Խալքի Թեկնածուներէն: Նոր ժողովը պիտի բաղկանայ 422 երեսփոխաններէ, փոխանակ 399ի: Այս յաւելման պատ-ճառը այն է որ վերջին ընտրութիւնը հիմնուած էր 1929ի մարդահամարին վրայ, իսկ նորը պիտի կատարուի համաձայն 1935ի մարդահամարին որ բնակչութեան մեծ յաւելում կը ցուցնէ: Կին երեսփոխաններուն թիւը 16էն պիտի բարձրանայ 20ի: Ոչ – իսլամ քաղաքացիներն ալ ներկայացուցիչներ պիտի ունենան,— երկու Յոյն, մէկ Հայ, մէկ Հրեայ :

Թուրք կուլերու եւ համբերու ընկերակցութիւնը, որ 20,000 անդամ ունի, թեկնածու ներկայացուցած է իր նախագահը, անկախ աթոռի մը համար:

Սուրիոյ դահլիճը հրաժարեցաւ

Դամասկոսէն կը հեռագրեն թէ Ճէմիլ Մարտամ պէյի դահլիճին անդամ-ները փետրուար 18ին ժողով գումարելով նախագահին բնակարանին մէջ, ի-րենց հրաժարականը ներկայացուցին, երկար խորհրդակցութենէ մը վերջ: Այս առթիւ իրենց հրաժարագրին մէջ կ'ըսեն թէ քաղաքական կացութեան ըն-թացքը թոյլ չի տար շարունակել իրենց պաշտօնը եւ կը մաղթեն որ հանրա-պետութեան նախագահը յաջողի փրկել ազգը եւ իրականացնել անոր բաղ-ձանքները, «Ամենակարողին օգնութեամբ» :

Հանրապետութեան նախագահը անմիջապէս ձեռնարկեց խորհրդակցու-թեանց, նոր դահլիճին կազմութեան համար: Ազգայնական խմբակցութիւնը ժողովի հրաւիրեց իր գերագոյն խորհուրդը, որուն պիտի մասնակցին Սու-րիոյ բոլոր շրջաններու երեսփոխանները: Շուկաները փակուեցան :

*** Տեղական թերթ մը կը գրէ թէ դահլիճին հրաժարման պատճառներէն մէկն է հրատարակութիւնը շարք մը բանաձեւերու որոնք անցեալ դեկտեմ-բեր 31ին քուէարկուեցան երեսփ. ժողովին մէջ, բայց մերժուեցան ֆրանս. պատուիրակին կողմէ: Երկրորդ պատճառն է կառավարութեան մէկ ձեռնար-կը, որ կը ձգտէր դադրեցնել Նոյեմբեր 18ին մարզպանին կողմէ հրամանա-գրուած միջոցներու գործադրութիւնը, ապահովելու համար կրօնական հա-մայնքներու խղճի ազատութիւնը եւ իրաւական վիճակը :

Փակարանը ի՞նչպէս պիտի ընտրէ պապը

»»» . «««

Պապին ընտրութեան համար բոլոր պատրաստութիւնները տեսնուած են: Վատիկանի մէկ մասը վերածուած է կնքուած յարկաբաժինի մը, որ պիտի յատկացուի փակարանին: Կարտինալները պիտի փակուին այդ յարկաբաժ-նին մէջ, բանտարկեալներու նման, մինչեւ իրենց պաշտօնին աւարտումը : Դուրսի հետ որ եւ է յարաբերութիւն պիտի չունենան :

Երբ փակարանին 210 անդամները հաւաքուին, յարկաբաժնին դուռները պիտի գոցուին եւ նոյնիսկ հեռաձայնին դադար պիտի տրուի: Փակարանը հաւանաբար սկսի գումարուիլ փետրուար 28ին: Փակարանի գումարման ա-տեն նոյնիսկ պատուհանները պիտի փակուին եւ կնքուին: Այս զգուշութիւն-ները ձեռք առնուած են, որպէսզի քուէարկութեան գաղտնիքը որեւէ կերպով երեւան չելլէ: Քուէարկողները պիտի ըլլան 62 կարտինալները: Միւս «բան-տարկեալները» անոնց քարտուղարները, ծառայողները եւ բժիշկներն են: Ս. Դամասկոսի պալատին տանիքին վրայ զետեղուած է խոշոր զանգակ մը, որ պիտի հրաւիրէ կարտինալները առաւօտեան եւ կէսօրուան քուէարկութեանց:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

(ՔԱՂՈՒԱԾՆԵՐ ԼՈՅՏ ՃՈՐՃԻ ՅՈՒՇԵՐԷՆ)

Ա.

Մեր քաղաքական դատը յիսուն տարի անընդհատ Եւրոպայի դիւանատուները թափառելէ վերջ, Հաշտութեան խորհրդաժողովին կը ներկայանար 1919ին՝ արմատական լուծում մը ըստանալու համար: Բնականաբար ոչ ողորմութիւն է որ կը խնդրէինք յաղթական պետութիւններէն, ո՛չ ալ վարձատրութիւն պատերազմին ընթացքին մեր ընծայած օժանդակութեան: Կը պահանջէինք պարզապէս մեր պատմական հողերուն վերադարձը եւ արեւուն տակ մեր անկախ ու սեփական հայրենիքը ունենալու անվիճելի իրաւունքը:

Մեր երախաներն ու մամիկներն ալ գոց գիտեն թէ ինչ անփառունակ արդիւնքի յանգեցաւ մեր պայքարը քաղաքական ճակատին վրայ եւ ինչ դառն յուսախաբութիւններ կրեցինք Սեւրէն մինչեւ Լօզանի ողբերգութիւնը: Ինչո՞ւ այս պարտութիւնը, սակայն, երբ մեր թիկունքին կանգնած էին քաղաքակիրթ աշխարհին ամէնէն հզօր ազգերը:

Հայ ժողովուրդին մետասաներորդ ժամու իմաստունները մեր ղեկավարներուն քաղաքական անհեռատեսութեան եւ միամտութիւններուն կը վերագրեն զայն, ու անդադար կը խօսին մեր «սխալներուն» մասին: Ո՞րոնք էին այդ սխալները. պատասխան չունին: Հարցուցէք իրենց թէ սխա՞լ էր, օրինակ, երբ մենք մեր սեփական ուժերով պետութիւն մը ստեղծեցինք Արարատի ստորոտը, օգտուելով պարագաներէն: Սխա՞լ էր երբ աշխատեցանք բոլշեւիկեան չարիքը հեռու պահել մեր հայրենիքի սահմաններէն: Սխա՞լ էր երբ որոշ չափով յոյսեր դըրինք Դաշնակիցներուն վրայ: Սխա՞լ էր երբ ստորագրեցինք Սեւրի դաշնագիրը:

Հայ ժողովուրդը ըրաւ ինչ որ հնարաւոր էր եւ տրամաբանական՝ Դաշնակիցներու ջախջախիչ յաղթանակէն վերջ: Ու մենք չէինք պատասխանատու, երբ կացութիւնը վերի վայր շրջեցաւ 1920էն 1922, երբ ո՛չ մեր «սխալը», ո՛չ ալ մեր «ճիշդը» կրնային յեղաշրջել օրուան պայմանները:

Զմոռնանք որ մեր իմաստունները լեզու ելան Կարսի անկումէն կամ Լօզանի դաշնագրին ստորագրութենէն վերջ:

Անսահելի զոհաբերութիւններէ ետք, հասանք հանգրուան մը ուր Եւրոպան փաստօրէն ճանչցաւ մեր իրաւունքները: Սեւրի դաշնագրին 88րդ յօդուածը Անկախ Պետութիւն կը հռչակէր Հայաստանը: Յետոյ յանկարծ քաղաքական անակնկալ դէպքեր պատահեցան՝ խորտակելու համար մեր երազները: Բոլշեւիկեան ու Թրքական յարձակում նորածին Հանրապետութեան վրայ, պարտութիւն հելլէնական բանակներուն, անգլօ-ֆրանսական անհամաձայնութիւն Գերմանիոյ հատուցումներու հարցին առթիւ, իտալական ու ֆրանսական օժանդակութիւն Մուսթաֆա Քէմալին, Ֆրանքլէն Պույեոն, Մուտանիա, Լօզան եւ...

Ամէնէն երեւելի քաղաքագէտներն անգամ չկրցան նախատեսել այս բոլորը: Իսկ մենք պատասխանատուութեան որ եւ է բաժին չունէինք դէպքերու այդ նոր դասաւորումին մէջ: Ու եթէ օրուան յաղթականները առանց կարմրելու նահանջեցին Թրքական սպառնալիքին առջեւ, հայ ժողովուրդը շատ տկար էր բարեփոխելու համար կացութիւնը ի նպաստ իրեն: Դաշնակիցները չկրցան լուծել Թրքական հանգոյցը՝ հակառակ նախապէս մշակուած ծրագիրներուն: Այս ճըշմարտութեան մասին տարակոյս ունեցողները ընդհանրապէս կը նախընտրեն օտարներուն վկայութիւնը՝ լուսաբանուելու համար: Անշուշտ հետաքրքրական է իմանալ թէ անոնք ինչ ձեւով կը նկարագրեն պատմութեան այն դրուագները որոնք ուղղակի առնչութիւն ունին մեր դատին հետ:

1934ին յօդուածաշարքով մը «Ցառաջ»ի ընթերցողներուն ներկայացուցի Հարըլտ Նիքըլսընի «Լորտ Քըրզըն»ը, որ շահեկան ուսումնասիրութիւն մըն էր Արեւելեան Հարցի մասին: Հեղինակը Լոյտ Ճորճի գլխաւոր աշխատակիցն էր հաշտութեան բանակցութիւններուն ընթացքին եւ անշուշտ շատ մօտէն ծանօթ ըլլալով օրուան անցուդարձերուն եւ կարգ մը գաղտնիքներու, կարելի չէր կասկածի ենթարկել իր պատմութեան վաւերականութիւնը:

Այս անգամ յօդուածաշարքս կը քաղեմ Մեծն Բրիտանիոյ երբեմնի վարչապետին՝ Լոյտ Ճորճի «Հաշտութեան Դաշնագիրներ»ու երկրորդ հատորէն, լուսաբանելու կամ լուսաւորելու համար մեր թերահաւատ հայրենակիցները թէ ի՛նչու ձախողեցանք, ի՛նչպէս ձախողեցանք:

Նախկին վարչապետը հազար չորս հարիւր մեծադիր էջերու վրայ կը փըռէ դաշնագիրներու կազմութեան եւ խմբագրութեան պատմութիւնը: Առաւելապէս մեզ կը շահագրգռէ հատորներուն երկրորդը, որուն մէջ մանրամասնօրէն կը նկարագրուի Թուրքիոյ խնդիրը որ կը գրաւէ 362 էջ: Պիտի քաղեմ միայն այն հատուածները որոնք կապ ունին Հայաստանի հարցին հետ, զանց առնելով Սուրիոյ, Պաղեստինի եւ Յունաստանի նուիրուած գլուխները:

Կը թուի թէ Լոյտ Ճորճ աշխատած է անաչառ ըլլալ մեզի հանդէպ: Բայց անցողակի կը քննադատէ մեր անձաբակութիւնը խորհրդաժողովին առջեւ: Կծու խօսքեր ունի Պօղոս Նուպար փաշայի բանագնացի ընդունակութիւններուն կամ Ահարոնեանի «հակասական բացատրութիւններուն» մասին: Կը պնդէ որ պէտք եղածին չափ պատրաստուած չէինք ու... բայց չափազանցեմ:

×

Տէյվիտ Լոյտ Ճորճ: Ո՞վ չէ լսած այս շողշողուն անունը: Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետն էր ան 1916էն 1922 եւ քաղաքական հորիզոնին ամէնէն փայլուն աստղը իր փառքի օրերուն: Նոյնիսկ այսօր երբ պետական որ եւ է պաշտօն չունի եւ պարզապէս ղեկավարն է խորհրդարանական մանրանըկար խմբակցութեան մը (երեսփոխան քառասուն տարիէ ի վեր), անսահման հմայք ու հեղինակութիւն կը վայելէ, իբրեւ փորձառու քաղաքագէտ եւ հռետոր: Ինքն էր ամէնէն կեդրոնական դէմքը հաշտութեան խորհրդաժողովին մէջ: Ի՛նչ խանդաղատանքով կը յիշէինք իր անունը պատերազմի ընթացքին կամ զինադադարէն մինչեւ իր տապալումը, որ մասամբ հետեւանքն էր իր հակաթուրք քաղաքականութեան: Երբ ան ճառ կը խօսէր ի նպաստ հալածական փոքրամասնութիւններուն կամ կը շեշտէր մանաւանդ հայ ժողովուրդը Թրքական լուծէն միանգամ ընդմիշտ ազատելու անհրաժեշտութիւնը, մենք հարսնիք ունէինք:

Աշխարհի ամէնէն վիթխարի պետութեան վարչապետը չէ՞ր ան: Քանի տարի առաջ մեր ժողովուրդին համար հոգեբանօրէն անկարելի էր հաւատ չընծայել իր հաւաստիքներուն: Քանի տարի վերջ, այո՛, կարելի է լսել իր ճառերը— եւ դեռ շատ մը ուրիշ ճառեր— ու մոռնալ:

Լոյտ Ճորճ երբեք «հայասէր» չէ եղած, բայց միեւնոյն ատեն արդար պիտի չըլլար մեղադրել զինքը հակահայ քաղաքականութիւն մը վարած ըլլալու ամբաստանութեամբ: Ընդհակառակն, որոշ ատեն մը հետեւած էկլէտըսթընի ճամբուն ու փորձած է — որքան հնարաւոր է Անգլիացիի մը համար— գնահատել մեր ազգային առաքինութիւնները: Անգլիոյ կայսերական շահերուն անհամապատասխան չէ նկատած հայ ժողովուրդին ազատագրումը, թէեւ խորհրդաժողովին մէջ հակառակ արտայայտուած է Մեծ Հայաստանի մը ծրագրին, ինչպէս ինքն ալ կը խոստովանի իր յուշերուն մէջ: Թուրքիան— սուլթանական կամ քեմալական— չկրցաւ երբեք հրապուրել զինքը ու մինչեւ այսօր ալ չի հաւատար կարծեմ պահպանողական Չըրչիլներու բարեկամներուն «ճէնթլմէնութեան»: Համոզուած էր որ Սեւրի դաշնագիրը արմատական բարելաւում յառաջ պիտի բերէր Միջաւոր Արեւելքի մէջ եւ Թուրքիոյ բարբարոս տիրապետութենէն պիտի ազատէր քրիստոնեայ փոքրամասնութիւնները: Հետեւաբար բուռն կերպով քննադատեց Լօզանի համաձայնութիւնը որ «նախատինք մըն է Մեծն Բրիտանիոյ հեղինակութեան դէմ»:

«Սեւրէն Մուտանիա նահանջ մըն էր, կը գրէ նախկին վարչապետը: Իսկ Մուտանիայէն Լօզան՝ լեղապատառ փախուստ»:

Հայ ժողովուրդը աւելի լաւ պայմաններ կ'ունենա՞ր արդեօք, եթէ ան իշխանութեան գլուխ մնացած ըլլար մինչեւ 1924: Ան կրնա՞ր կամ ինչպէ՞ս պիտի ուզէ՞ր աւելի վճռական քաղաքականութիւն վարել Թուրքիոյ դէմ՝ հելլէնական բանակներուն քայքայումէն վերջ: Իր տապալումը ապացոյց մըն է որ Անգլիոյ հանրային կարծիքը տրամադիր չէր երկրորդ պատերազմի մը մէջ մխրճուելու՝ փոքրիկ դաշնակիցը գոհացնելու կամ Յունաստանի պատիւը փրկելու համար:

Մնաց որ Մեծն Բրիտանիոյ անհաշտ ընթացքը Լօզանի մէջ, կրնար աւելի լուրջ հետեւանքներ ունենալ Արեւմտ. Եւրոպայի մէջ՝ սաստկացնելով Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ ծագած վէճերը: Հետեւաբար Լոյտ Ճորճի բարեկամութիւնը հայ ժողովուրդին հանդէպ պիտի ըլլար «պլատոնական», եթէ նոյնիսկ ինք անձամբ վարէր Լօզանի բանակցութիւնները:

Հիմա տեսնենք թէ նախկին վարչապետը ինչպէս կը պատմէ դէպքերը եւ ինչեր ունի ըսելիք մեր դատին, մեր դժբախտութիւններուն եւ մեր պահանջներուն մասին:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԽՄԲ.— Արտատպումի պարագային կը խնդրուի յիշել աղբիւրը:

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ

Մասնաւոր պաշտօնի յիշատակութեան պէտք չունի հանդուցեալը ճանչցուելու համար: Հոս բոլորովին ճիշդ կըլլայ ըսել, թէ տիտղոսը վաղանցիկ եւ պատահական է միայն, անձը իր յատուկ եւ բացառիկ ներքին արժանիքներով կը մնայ կը տեւէ թէ՛ կենդանութեան ատեն եւ թէ մահէն վերջ:

Եւ, արդարեւ, Թորգոմ Գուշակեան ո՛չ իբրեւ Առաջնորդ եւ ոչ իբրեւ Երուսաղէմի Պատրիարք պիտի երեւի այնքան Պատմութեան մէջ, որքան իբրեւ անձնաւորութիւն մը՝ իր ընդարձակ հմտութիւններով, բնածոյն արտադրական կարողութիւններով, դրականութեան զանազան սեռերուն մէջ ա՛յնքան որոշ կերպով յայտնուած իր արժանիքներով: Թողլով պահ մը անոր անթերի հոգեւոր եւ մտաւոր պատրաստութիւնները զինքը առաւելապէս յատկանշող եկեղեցական ասպարէզին մէջ, անոր կենսագիրը պարտաւոր է նկատի ունենալ այդ ասպարէզէն անմիջապէս դուրս ալ անոր գիտական, ընկերային, պատմական խոր ծանօթութիւնները, իմաստասիրական հմտութիւնները, նոյնիսկ քերթողական յայտնաբերումները, բուն մարդը պատկերացնելու համար:

Ի ծնէ օժտուած մը, տակաւին դըպրոցական բոլքին մէջ իսկ մաքուր մետաղի մը բոլոր հանգամանքներով իր շրջապատին ուշադրութեան առարկայ կը հանդիսանար: Այնպէս որ իր հայրենակիցներուն աչքին՝ Մկրտիչ Պիլիճեան վարժարանին առաջնակարգ գիծին վրայ պատուաբեր տարր մըն էր իր պատկանած ընտանիքին եւ գիւղին, եւ որուն հնարաւորութիւններէն այնքան ճշմարտապէս պիտի օգտուէր եւ Ազգը երկար տարիներ:

Այս իսկ է արդէն ճշմարիտ մարդու մը համառօտ պատմութիւնը— պատի՛ւ իր ընտանիքին՝ որուն ծոցին մէջ ապրեցաւ այնքա՛ն ուշիմ, եւ պատի՛ւ իր Ազգին՝ որուն ծառայեց ա՛յնքան օգտակարապէս, եւ որուն կեանքը, յետ մահու, անսպառ ներշնչում մը եւ քաջալեր մը կը հանդիսանայ վերապրողներուն համար, մանաւանդ իր շրջապատին անմիջական վերապրողներուն, որոնց պիտի տրուի շարունակել անոր գործն ու ազդեցութիւնը:

×

Դժուարին աշխատութիւն մըն է ինծի համար ամփոփել ճշդիւ եւ սերտիւ բոլոր փախստեայ յիշատակները, որոնք գիս հանդուցեալին կը կապեն զանազան տիտղոսներով, որոնց ոչ նըւազագոյնն է անշուշտ բնիկ հայրենակցութիւնը: Իմ անոր մասին ծանօթութիւններս չեն սահմանափակուիր միայն գիւղին կեանքին մէջ, այլ կը շարունակուին նոյնքան գործնականօրէն Արմաշի Դպրեվանքին դասարաններուն վրայ եւ, յետոյ, զանազան շրջաններու միջոցին Պոլիս, Թողլով հետաքրքրական իր բոլոր պաշտօնավարութիւններուն յարուցած համբաւն ու ժողովրդականութիւնը:

Պարտիզակի կը պարտի իր ծնունդը, ինչպէս Պարտիզակ իրեն կը պարտէ հարազատ եւ պատուաբեր զաւակի մը փառքը: Հայրը համեստ միանգամայն շատ ուշիմ, բնականէն օժտուած սրամիտ կարողութեամբ մը, մայրը գիւղին առաջնակարգ ազնուատոհմ ընտանիքի մը շառաւիղը,— իր կեանքին երկու հեղինակներու միջավայրը պարկեշտ մանաւանդ եւ անսեթեւեթ, ահա, համառօտիւ ի՛նչ նախնական տարրերու մէջ օրօրուեցաւ անոր մանկութիւնը: Միշտ բաւող նիւթական միջոցներ բնականաբար նպաստեցին որ Մկրտիչ յառատեւէ անխափան իր գիծին վրայ: Ոչ ապրելու եւ ոչ ալ արուեստականօրէն դիրք մը շինելու մտահոգութիւնը չունէր, այլ կը միտէր միայն իր ընթացքը շարունակելու բացուած ակօսին մէջ: Ու այսպէս, աչքերը բացած 1875ին, գրեթէ միեւնոյն սաստկութեամբ եւ աշխուժով բաց պահեց իր կեանքին մինչեւ յետին կէտը: Ուժով նկարագիր մը, մինչեւ իսկ այնքան պինդ եւ շեշտուած, որ կամշոտ, ինքնաբաւ, յամառ ախորժակի բնաւորութիւն մը յառաջացուցած էր անոր մէջ: Գիրքերէն եւ ներքին հարուստ գանձէն քաղելով, այնքան լեցուած կը զգար ինքզինքը որ, առանց երբեք ուրիշներուն վնաս հասցնելու յօժի ո եւ է տրամադրութեան, կը մնար գործելու, զգալու եւ ընթանալու իր փորած դաշտին մէջ: Եւ ասիկա նոյնչափ որ մինչեւ իսկ այս մասին անտեղիտալի էր իր նկարագիրը յաճախ Դուրեան Տ. Եղիշէի հետ իր յարաբերութիւններուն մէջ, մինչ իր հոգիին չափ կը սիրէր զայն եւ կը հաղորդուէր անոր պարկեշտութեան, լրջութեան եւ անձանձիր գրական գործունէութեան շնորհներէն:

Իր պատանեկութեան եռանդուն շրջանը զուգադիպեցաւ Դուրեանի տասնամեայ ներկայութեան եւ ներշնչող ազդեցութեան Պարտիզակի մէջ: Դպրոցը բոլորովին նոր ու կարող ուժերու ձեռքը, Դուրեանի ղեկավարութեամբ, իր պտղաբերութեան շրջանը կը բոլորէր: Մկրտիչ, միեւնոյն յարկին տակ եւ հասակի ոչ այնքան ակնյայտնի տարբերութեամբ, դասակից եւ ընթացակից էր — կրնանք ըսել — Ղազիկեան Ղազարոսին (ապա համբաւաւոր գրագէտ եւ Հայ դպրութեան անխոնջ պրպտող Հ. Արսէն Ղազիկեան, Մխիթարեան Ուխտէն) եւ Մուշեղ Սերոբեանի (գրական կարողութիւններով մեր ժամանակակից միջավայրին պատուաբեր վերապրողներէն մին): Այս երկուքը միայն անուանելով, կարելի է գաղափար կազմել, թէ Մկրտիչ Պիլիճեան (յետ կրօնաւորութեան կոչուած Գուշակեան սականունով) իր բնական կարողութիւնները զարգացնելու ինչ յարմարագոյն միջավայրի մը մէջ կ'ապրէր դպրոցական նախընծայ տարիներուն:

Բայց գրեթէ կատարեալ է Մկրտիչ, Պարտիզակի իր շրջանաւարտ տարին, կատարեալ՝ որքան մարդ կրնայ ըլլալ այդ տարիքին գիւղական վարժարանի մը մէջ, թէկուզ բացառիկ զարգացումով վարժարանի մը մէջ: 1880էն 1890, այս տեսակ մը տասնարանեայ շրջանը կը փակուի յուզիչ պարագաներու տակ: Դուրեան պիտի մեկնի վերջապէս. իր դիրքն ու արժանիքները կը մղեն զինքը, անդդալաբար իսկ, դէպի մայրաքաղաք: Գիւղերու կեանքը մինչեւ վերջը չի կրնար երթալ միեւնոյն ուղղութեամբ, անձերու եւ ազդեցութիւններու ջերմաչափը միեւնոյն աստիճաններուն վրայ չի կենար: Եւ, ով գիտէ, թերեւս այս է լաւագոյնը, քանի որ ընդհանրապէս այս է մարդկային կեանքի երեւոյթը ամէն կողմ: Յաճախ, ինչ որ յառաջդիմութիւն կը կոչուի, զուգէ յետադիմութեան նոր եւ յանդուգն մէկ յարձակումն է հաստատուած լաւագոյն կարգերուն դէմ: Նոյնիսկ պարզ կան միթէ նոյնը չէ՞ քաղաքական կեանքին մէջ:

Ուրեմն, 1890ին մարդկային կեանքի լեզուակը դէպքերու զանգակին մէջ նոր ձայն մը հնչեցուց Պարտիզակի նոր շրջանին համար: Դուրեանի բաժանումով, կերպով մը բաժան բաժան եղաւ նաեւ հանրային կեանքը եկեղեցին եւ դպրոցին համար, եւ, հակառակ ամէն բարի կամեցողութիւններու, վարժարանին հին շնորհալի պայմանները չէին կրնար շարունակուիլ:

Այս տեսակ մը փոթորիկը Արմաշի դպրեվանքը թօցուցած էր նաեւ Մկրտիչը, աշխոյժ, կայտառ, բայց միշտ լուրջ, սակաւախօս, եւ այս պատճառով իսկ ... ինքնաբաւ եւ ինքնախոհ, ինչպէս ակնարկեցինք արդէն, բայց յաւէտ պարկեշտ եւ առանց գիտակցուած կանխակալ կարծիքներու: Զանազան շրջաններէ հաւաքուած եւ Օրմանեան — Դուրեան ղեկավարութեան տակ իրենց ուղղութիւնը ճշդող ընծայացուներ կը պատրաստուէին ապագայ եկեղեցականութեան, պաշտօնեայ, նոյնիսկ անմիջական Առաջնորդութիւններու: Կուսակրօն եկեղեցականութեան պակասը երթալով կը զգացուէր: Ներքին գաւառներուն մէջ գոյութիւն ունեցող մէկ - երկու վանքեր, ժամանակի ընթացքին, նիւթական կամ բարոյական խառն պատճառներով, դադրած էին այլեւս կուսակրօն եկեղեցականներ պատրաստելու սովորութենէն: Նոր եւ զօրաւոր մըղում մը հարկաւոր էր Հայ Եկեղեցին օժտելու համար նորագոյն ուժերով, որոնք նոր ժամանակներու գիտական եւ գրական պահանջները գոհացնէին միանգամայն: Յարմարագոյն ոյժը այդ մարզին մէջ Օրմանեանն էր, համալսարանական ուսումներով եւ զօրաւոր վանական կեանքով, կաթոլիկ կղերականութեան կարգապահութեամբ ուռճացած,— ան էր արդարեւ պատրաստական ոյժը, զոր կը գնահատէր նոյնիսկ օրուան պատրիարք Աշըգեան, հակառակ երկուքը իրարմէ բաժնող խառնուածքի եւ դաստիարակութեան տարբերութեան: Բայց, [illegible] բովհետեւ Աշըգեան, իբրեւ Պատրիարք, բան մը ընել կ'ուզէր Արմաշի Զարխափանին բարօրութեան ի նպաստ, երկար բարակ մտածելու, [illegible] տամսելու ատենը չէր, պէտք էր [illegible] միջապէս գործի լծուիլ, եւ օգտուիլ մանաւանդ բարեգործ Առիկ Ունճեան լաւագոյն տրամադրութիւններէն, Արմաշի Զարխափանին հովանիին [illegible] Ընծայարան մը հիմնելու համար: Օրմանեան, որ միշտ ծարաւի [illegible] բարձր, անակնկալ եւ սակայն եկեղեցին օգտակար դիրքերու, փութաց Արմաշ, եւ առաջին մտածումն եղաւ ժողովրդական պարկեշտ միանգամայն գիտուն, գրագէտ Դուրեանը հրաւիրել օժանդակ, խնդիր չէ թէ կանխավ գիտնայ իրենց երկուքին յաճախ անհողորդական տրամադրութիւնները — արդիւնք դաստիարակութեան տարբերութեան, ոչ թէ, քաւ եւ [illegible]

«ՑԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (21)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Ոչ. ես դեռ չպատմեցի. երկու օրից յետոյ կատարուեց Արքայական հանդէսը: Սուրբ Գրիգոր կաթողիկէն լցուած էր ծայրէ ի ծայր: Այդտեղ էին՝ Յովհաննէս կաթողիկոսը, բոլոր նախաթոռ եպիսկոպոսները, արքայազուններ, նախարարներ, իշխաններ, ազատ տիկնայք, իշխանուհիք եւ իշխանազն օրիորդներ: Բայց այդ բոլորի մէջ միակ ընտրեալը, միակ դեմքն Աշոտ դիւցազն էր: Բոլորի հայեացքը նրան էր յառած, բոլորի ժպիտը նրան էր ուղղուած, բոլորի միտքը նրանով զբաղուած: Եւ հանդէսի սկզբից մինչեւ վերջը գեղանի իշխանուհիների աչքերը չհեռացան նրանից: Օ՛, ես դեռ չգիտէի թէ ի՛նչ իրաւունք ունէի նրա վերաբերմամբ, բայց եւ այնպէս նախանձում էի, որ նա գեղեցիկ եւ հրապուրիչ էր այդքան շատ աչքերի համար... Օրհնութեան վսեմ աղօթքները միայն մեղմեցին մի փոքր մեր յափշտակութեան խանդը եւ ստիպեցին մեզ սուրբ հայրերի հետ միասին աղօթել նորապսակ Թագաւորի կենաց եւ յաջողութեան համար: Ո՛հ, ի՛նչպէս վսեմ, ի՛նչպէս ջերմեռանդութիւն ներշնչող էին այդ աղօթքները:

— Երանի՛ քո աչքերին, Թագուհի, որ տեսել են այդ հանդէսը, եւ ականջներին՝ որոնք լսել են այդ օրհնութիւնները, չմեռնէի եւ արժանանայի մի օր... Բայց ի՛նչ եմ ասում. Աստուած թող իմ Թագաւորի կեանքը երկարէ...

— Այո՛, Սեղա, վսեմ եւ սրտաշարժ մի հանդէս է դա: Զարմանում եմ թէ ի՛նչպէս այդ հանդիսով օծուող Թագաւորը կարողանում է խոտորել ուղղութեան ճանապարհից, եւ ինչպէ՛ս այդ հանդիսին երդուող իշխանները դաւաճանում են նրան:

«Երբ կաթողիկոսը Արքային իւր հարցերն անելուց յետոյ՝ դարձաւ եւ հարցրեց ժողովուրդին— «Խնդրէ՞ք կալ ի ներքոյ սորին իշխանութեանն, որպէս խոստացաւն պահել զձեզ. եւ ուղիղ հաւատով կամի՞ք հաստատել զսորա թագաւորութիւն. եւ կատարեցէ՞ք զսորա հրաման՝ հնազանդութեամբ»— բոլոր եկեղեցին միաբերան գոչեց. «Այո, այո, Տէր մեր եւ Թագաւոր մեր»:

«Բայց այսօր քանի՞սն են նրան հընազանդ եւ ո՞ր իշխանը չէ ապստամբ:

— Ա՛խ, սիրելի Թագուհի. պատմի՛ր, աղաչում եմ, ի՛նչպէս են թագով պսակում. իսկ աղօթքներից ոչ մէկը չե՞ս յիշում...

— Դրանք շատ երկար են, Սեղա, պատմել անկարելի է. պէտք է տեսնել, լսել: Ամէնից առաջ սուրն են տալիս Թագաւորին...

— Սո՞ւրը:

— Այո՛, անպատճառ սուրը. յետոյ արքայական մատանին, ապա թագը:

— Իսկ աղօթքնե՞րը:

— Ամէն մէկի համար առանձին են կարդում:

— Օրինակ՝ ի՞նչ են ասում սուրը տուած ժամանակ. այդ շատ հետաքրքրական է. իրաւունք են տալիս նրան կոտորելու, այնպէս չէ՞:

— Անշուշտ: Բայց... ի՞նչ էի ուզում յիշել, մոռացայ... Սպասիր... Հա՛, նրա հայեացքը. այդ էի ուզում յիշել, Սեղա: Չէ՞ որ նա ոչ ոքին չէր նայում, բոլորը կամենում էին նրա առաջին հայեացքը յափշտակել. բայց ո՞վ էր այն ընտրեալը, որին Արքան իւր անդրանիկ հայեացքը պիտի նուիրէր. յայտնի չէր:

«Երբ եպիսկոպոսները սուրը մատուցին եւ կաթողիկոսը բարձր ու հնչեղ ձայնով կարդաց՝ «ընկալ զսուրս զայս ի ձեռանէ առաքելական եպիսկոպոսացս եւ սովաւ թագաւորեսցես ի փրկութիւն եկեղեցւոյ եւ ժողովրդեանս, որ ընդ ձեռամբ քո հովուին: Ած զսուրս ընդ մէջ քո, Հզօր, եւ թագաւորեա՛ այսու ճշմարտութեամբ, եւ բարձրասցիս սովաւ ի վերայ անիրաւաց եւ անհաւատից եւ խնդրեսցես զվրէժ քո յայնցանէ, որք զչարն գործեցին... եւ փրկեսցես սովաւ զազգ քո եւ զեկեղեցի եւ օգնական լիցիս այրեաց եւ որբոց, եւ ազատարար գերելոց եւ մխիթարիչ վշտացելոց...» եւն. Թագաւորը բարձրացրեց աչքերն առաջին անգամ եւ իւր հայեացքը սեւեռեց ինձ վրայ... Ինձ թուաց թէ նա ասում էր ինձ՝ «այս բոլորը քեզ հետ միասին պիտի կատարեմ»: Եւ ամէնքն այդ տեսան եւ շատերն ինձ նախանձեցին... Այո՛, նրա այդ միակ, ինձ բարձրացնող ու հպարտացնող հայեացքի համար արքայազուն իշխանուհիները իրանց կեանքը կը տային. եւ սակայն նա միայն Գարդմանայ Օրիորդին ընծայեց այդ պարծանքը... Ի՛նչ էի զգում ես այդ վայրկեանին, չեմ կարող բառերով արտայայտել. երկինքը կարծես երկրի վրայ իջաւ, կամ թէ ես վերնային դասերը բարձրացայ...

— Տեսնո՞ւմ ես, Թագուհի, այդ բոլորը մոռացել էիր դու...

— Սպասի՛ր, մի՛ ընդհատիր ինձ... Այնուհետեւ, Սեղա, ես այլեւս ոչինչ չէի լսում. բոլոր էութիւնս պատել էր մի երանական եւ յափշտակիչ զգացում:

«Մայր - Թագուհու շշունջը յանկարծ սթափեցրեց ինձ. ես նրա մօտ էի կանգնած:

— Ծունր իջի՛ր ինձ հետ եւ աղօթի՛ր Աստծուն՝ որ նա երկարէ իմ եւ [illegible] Թագաւորի կենաց օրերը, ասաց [illegible] ինձ մայրական սիրաշունչ ձայնով...

«Եւ մենք միասին ծունր իջանք [illegible] աղօթեցի ջերմեռանդութեամբ. [illegible] թեցի այնպէս, որպէս չեմ աղօթել [illegible] րէք իմ կեանքում. եւ արտասուքը [illegible] ւեց աչքերիցս ինչպէս աղբիւր... [illegible] րախութեան արցունք էր դա, թէ՞ [illegible] պագայ վշտերի նախազգացման, չ[illegible] րողացայ իմանալ:

«Երբ հանդէսն ու պատարագը վեր[illegible] ջացան եւ դպիրներն սկսան մեղեդի[illegible] ը երգել, Թագաւորին մօտեցան համ[illegible] բուրելու նախ եպիսկոպոսները, յե[illegible] տոյ Մայր-Թագուհին, Վրաց Թագա[illegible] ւորը, ապա իշխանները եւ վերջը իշ[illegible] խանազուն տիկնայք եւ օրիորդները:

Օրիորդների մէջ առաջինը ես համ[illegible] բուրեցի Թագաւորի աջը եւ շրթունք[illegible] ներս դողդողացին... Երբ հեռացայ [illegible] զգում էի որ երեսս վառւում է, [illegible] պեցի մօրս հետ միասին խոյս [illegible] դէպի ժողովրդի յետին շարքերը, [illegible] րոնք վայրկենաբար ճանապարհ էի[illegible] բանում մեր առաջ եւ օրհնանքներ [illegible] ղում իմ անուան:

(Շար.)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

Թեմ. Երեսփ. Ժողովը

Անցեալ կիրակի, 12 փետրուար, կէսօրէ վերջ, Մարսէյլի Առաջնորդարանի մէջ բացուեցաւ հարաւային Ֆրանսահայոց Թեմ. երեսփոխանական ժողովը, ներկայութեամբ 28 երեսփոխաններու: Կը բացակայէին միայն Թուլոնի եւ Միլանոյի ներկայացուցիչները: Ժողովականներու մէջ աչքի կը զարնէր նոր դէմք մը, որ առաջին անգամ ըլլալով, կը ներկայացնէր Մարոքի հայ գաղութը, Պ. Ա. Զաքրեան էր, ծանօթ իր հայրենասիրական ձեռնարկներով:

Ժողովի ատենապետ ընկեր Պ. Հիւսեան, նիստը բացուած յայտարարելով, առաջարկեց յոտնկայս յարգել Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի եւ Երուսաղէմի պատրիարքին յիշատակը: Յոտնկայս յարգուեցաւ նաեւ յիշատակը Գ. Շահլամեանի, որ երկար ատեն պաշտօններ վարած էր, (Ազգ. կեդր. վարչութեան անդամ, երեսփոխան եւ այլն), Կարապետ աւագ քահանայ Երեւանեան եւ քահանայ հայր կատարեցին աւուր պատշաճ արարողութիւնները, որոնցմէ ետք, ժողովը սկսաւ զբաղիլ օրակարգի հարցերով

1.— Ազգ. կեդր. վարչութեան ատենապետ Յ. Պալիկեան կարդաց վարչութեան միամեայ գործունէութեան (նիւթական ու բարոյական) մանրամասն տեղեկագիրը: Եղած հարցումներուն անհրաժեշտ բացատրութիւնները տրուելէ ետք, կազմուեցան բանաձեւներ եւ միաձայնութեամբ քուէարկուեցաւ հետեւեալ բանաձեւը.—

« Լսելով Ազգ. կեդր. վարչութեան մէկ տարուան նիւթական ու բարոյական գործունէութեան համարատուութիւնը, Թեմ. երեսփ. ժողովը գոհունակութիւն կը յայտնէ տարած աշխատանքներու մասին եւ կ'անցնի օրակարգի միւս հարցերու քննութեան» :

2.— Ժողովը զբաղելով օրակարգի երկրորդ հարցով, հաստատեց Սէնթ Ժերոմի, Միլանի, Ալժերիոյ եւ Կաբանի երեսփոխանները, որոնց ընտրութիւնը կատարուած էր նախորդ երեսփոխանական ժողովէն վերջ:

3.— Օրակարգի առաջին հարցին կապակցութեամբ տեղի ունեցած հարցադրումներէն, ինչպէս նաեւ երեսփոխանական ժողովի ատենապետին ուղղուած հրաժարագրին ընթերցումէն ետք պարզուեցաւ որ՝ առաջն. փոխանորդ Ջգօն վարդապետ Տ. Յակոբեան հրաժարած է իր պաշտօնէն: Երեսփ. ժողովը քննելով այս խնդիրը եւ լսելով տրուած լուսաբանութիւնները հրաժարագրին պատճառաբանութիւնները գտաւ անբաւարար:

Պարզուեցաւ նոյնպէս որ՝ առաջն. փոխանորդը իր հրաժարականը տուած է, նախապէս տեղեակ ըլլալով երեսփ. ժողովի գումարման Թուականին եւ թէ հակառակ նախապէս իրեն հաղորդուած ըլլալուն, փոխանորդը կը բացակայէր նաեւ ժողովէն:

Ատենապետը կարդաց իր կողմէ վարդապետին գրած նամակը, որով խնդրած էր ներկայ ըլլալ երեսփ. ժողովին: Ժողովը լսեց նաեւ Ազգ. կեդր. վարչութեան ատենապետի լրացուցիչ բացատրութիւնները, որոնց համաձայն ատենապետը առաջն. փոխանորդին հրաժարագիրն ստանալէ վերջ, Թելադրած է չաճապարել, (եթէ իսկապէս հրաժարելու սխալողականութիւն կը զգայ) եւ սպասել մինչեւ նոր փոխանորդին ընտրութիւնը:

Լսուեցան նաեւ այն բոլոր տեղեկութիւնները (Վարչութեան եւ Կրօնական ժողովի անդամներու կողմէ) որոնք կը վերաբերէին Ջգօն վարդապետի մէկ տարուան գործունէութեան:

Ի վերջոյ երեսփ. ժողովը 1ի դէմ 27 ձայնով քուէարկեց հետեւեալ բանաձեւը.—

« Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Թեմ. երեսփ. ժողովը լսելով առաջն. փոխանորդ Տ. Ջգօն վարդապետ Տ. Յակոբեանի յունուար 26 Թուակիր հրաժարականը՝ ուղղուած, ժողովի ատենապետին եւ ազգ. կեդր. վարչութեան, ինչպէս նաեւ Կրօն. ժողովի անդամներուն ըրած բերանացի յայտարարութիւնները, եւ լսելէ ետք վերոյիշեալներու լուսաբանութիւնները,

« Նկատի ունենալով որ Տ. Ջգօն վարդապետ տեղեակ ըլլալով նախապէս երեսփ. ժողովի գումարման Թուականին, այդ ժողովի գումարումէն երկու շաբաթ առաջ կը հրաժարի «իր պաշտօնի պարտաւորութիւններէն եւ անոնց հետեւող իրաւունքներէն» :

« Նկատի ունենալով որ՝ Ազգ. կեդր. վարչութեան կողմէ այս առթիւ իրեն եղած դիտողութեան եւ խնդրանքին՝ գոնէ երկու երեք ամիս եւս շարունակելու եւ տանելու իր պաշտօնը մինչեւ նոր փոխանորդի ընտրութիւնը՝ կը մերժէ, անդրդուելի կը մնայ իր գործէն բոլորովին քաշուելու որոշման մէջ,

« Նկատի ունենալով, որ հակառակ նոյնիսկ փետրուար 1էն սկսեալ «իր պաշտօնի պարտաւորութիւններէն եւ անոր հետեւող իրաւունքներէն հրաժարած ըլլալուն, ան պարտաւոր էր ներկայ ըլլալ զինքը պաշտօնի հրաւիրող Թեմ. երեսփ. ժողովին, ի հարկին՝ իր խօսքն ըսելու, կամ տասնեակ ամսուան աշխատանքներուն համարատուութիւնը տալու, բացակայեցաւ ժողովէն,

« Ժողովը կ'ընդունի իր հրաժարականը եւ կը Թելադրէ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան, այս առթիւ համապատասխան տեղեկագրերը հաղորդել թէ կաթողիկոսական տեղապահին եւ թէ Երուսաղէմի պատրիարքութեան »:

Ապա ժողովը զբաղելով առժամեայ առաջն. փոխանորդի ընտրութեան խնդրով, այդ պաշտօնին կոչեց շրջանիս քահանաներէն ամէնէն տարէցը, Կրօնական ժողովի ատենապետ Կարապետ աւագ քահանայ Երեւանեան, եւ Թելադրեց Ազգ. կեդր. վարչութեան, այժմէն իսկ զբաղիլ առանձն. նոր փոխանորդ մը գտնելու հարցով:

4.— Թեմիս հեռաւոր շրջաններու հետ յարաբերութիւններ պահպանելու մասին հարկ եղած միջոցներ քննութեան առնուեցան եւ որոշումները տրուեցան:

5.— Ազգ. կեդր. վարչութեան անդամներէն մէկը հրաժարած ըլլալով, լրացուցիչ անդամին եւ երկու փոխ անդամներու ընտրութիւնները տեղի ունեցան:

6.— Թեմական կանոնագրի վերամշակման համար յատուկ յանձնախումբ մը կազմուեցաւ, որ հարկ եղած բարեփոխումներ կատարելէ վերջ իր աշխատանքը պիտի ներկայացնէ երեք ամիս վերջ գումարուելիք ժողովին:

7.— 1939 տարեշրջանի համար կազմուած Ազգ. Կեդր. Վարչութեան ելեւմտական նախահաշիւը քննութեան ենթարկուելով, վաւերացուեցաւ եւ ճշդուեցան Թաղ. խորհուրդներու կողմէ առաջնորդարանին վճարելիք սակի գումարները:

8.— Ազգ. տուրքերու գանձումը դիւրացնելու եւ արդիւնաւորելու համար յատուկ հաւաքիչ մը անհրաժեշտ համարուեցաւ եւ Թելադրուեցաւ վարչութեան հարկ եղածը տնօրինել, նկատի ունենալով որ այդ գանձումը պիտի կազմէ առաջնորդարանի մուտքերու գլխաւոր մասը:

9.— Տրակինիայի շրջանը ուրիշ շրջանի մը միացնելու առթիւ եղած դիմումը անյարմար նկատելով, որոշուեցաւ պահել այդ շրջանը եւ Թելադրել որ ընտրեն իրենց երեսփոխանը:

10.— Կարգ մը անպատեհութեանց վերջ տալու համար, որոշուեցաւ Թելադրել Թաղ. խորհուրդներուն որ՝ իրենց շրջաններու ազգայիններէն ամէն անոնք, որ ամուսնութեան, մկրտութեան կամ ծննդեան, ինչպէս նաեւ անկարողութեան հաստատագիր ստանալու համար Առաջնորդարան դիմած ատեն, ի ձեռին ունենան Թաղ. խորհուրդներու կողմէ խնդրարկուներուն վարքագիրը հաստատող վկայագիրներ:

Օրակարգի հարցերը սպառելէ ետք, ժողովը փակուած յայտարարուեցաւ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

լեցէ, ո եւ էներքին եւ անպատեհ, նըկատումներու: Ու դպրեվանքը սկսաւ ճռարիլ:

Արագօրէն կ'անցնինք այս դէպքերուն վրայէն, որոնք արդէն ճշդուած են մեծ մասով պատմութեան առջեւ, եւ հոն կ'առնենք ուշիմ եւ խոհեմ Մկրտիչը, որ եկեղեցական նըւիրապետութեան զանազան կարգերէ անցնելով, պիտի բազմէր այս Երուսաղէմի պատրիարքական գահուն վրայ, մերթ ընտրելի իսկ ներկայացուելով Հայոց Հայրապետութեան աթոռին, որ կը Թուի պիտի բազմէր ապահովաբար եւ արժանաւորապէս, եթէ Հայաստանի կացութիւնը շարունակէր յետպատերազմեան սակաւատեւ այն կացութեան մէջ, ուր Հայ ժողովուրդը տէր պիտի ըլլար իր ճակատագրին, ազգային իրաւարձութիւններու բոլոր ասպարէզներուն վրայ:

Աւա՛ղ փառացս անցաւորի,
Որպէս վտակ ընդ դալարի,
Վէտ վէտ ալեօքն շողալով,
Վաղ վաղ ի ճեմ դիմէ ի ծով:

Այս չէ՞ եղած միթէ ամէն ցեղերու, մասնաւորապէս եւ աւելի բացայայտօրէն մեր ցեղին իրաւարձութիւններուն պատմութիւնը:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԵՏԱՆ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ձայնասփիւռային պատերազմին մէջ առաջնութիւն շահելու մեծ ջանք գործ կը դնէ Իտալիա, որ ունի աշխարհի ամէնէն ուժեղ երեք կայանները: Առաջինը հաստատուած է Փրաթօ Սմերալտօ քաղաքին մէջ, որ ամէնէն ուժեղ կարճ ալիքը ունեցող ձայնասփիւռն է: Երկրորդը կը գտնուի Պարիի մէջ, իսկ երրորդը նոր շինուեցաւ Ադիս Ապէպայի մէջ:

Այս ձայնասփիւռ կայաններու շնորհիւ Իտալիա քարոզութիւն կը կատարէ աշխարհի ամէն կողմերը, բոլոր լեզուներով, եւրոպականներէն մինչեւ արաբերէն ու չինարէն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ԶՈՀԵՐ

Գրեցինք թէ Մոսկուա նոր փոփոխութիւններ մտցուց աշխատանքի կանոնադրութեան մէջ, խիստ հսկողութեան տակ առնելու համար գործաւորներու աշխատանքի կշռոյթը: Վա՜յ անոնց որ քիչ կ'աշխատին կամ զանազան պատրուակներով կը բացակային:

« Խորհ. Հայաստան » սկսաւ արդէն արձագանգ տալ այս օրէնքին... զոհերուն պատմութեան: Այսպէս 3 փետրուարի Թիւով կը գրէ թէ Խորհ. Միութեան ընդհ. դատախազ Վիշինսկիի հրահանգով, դատարան յանձնուած են.

1.— Լէնինականի մանարանին վարիչ Վարոս Դանիէլեան, այն ամբաստանութեամբ որ գործարանէն չէ վտարած Հայաստան Ալեքսանեանը, Ասատիկ Յակոբեանը, Համբարձում Ալդալեանը, Հրաչեայ Մատոյեանը եւ ուրիշներ, իբրեւ գործալիք:

2.— Լէնինականի կտաւագործարանին վարիչ Հրանտ Խաչեան, այն ամբաստանութեամբ որ գործարանէն չէ վտարած Ն. Թորոսեանը, Լ. Նիկողոսեանը, Ֆ. Խոյլովան, Ա. Մարգարեանը, Ա. Վորոբիովան եւ ուրիշներ, իբրեւ «պրոգուլշչիկ»:

3.— Երեւանի կաշեգործարանին վարիչ Մուրատեան, այն ամբաստանութեամբ որ գործարանէն չէ վտարած գործալիքները:

4.— Պետհրատի քաղաքական գրականութեան հրատարակութեան վարիչ Աշոտ Փանդեան, այն ամբաստանութեամբ որ չէ վտարած Հայկ Դաւթեան, Հայրապետ Արղեան, Մամիկոն Մալխասեան, Բագրատ Խաչիկեան, իբրեւ գործախոյս:

5.— Պանիրի մատակարարութեան վարիչ Հայկ Քանքանեան եւ ինքնաշարժի կայանի վարիչ Յովհաննէս Կարապետեան, նոյն ամբաստանութեամբ:

ԳՆԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ

Խորհ. Միութեան Գիտութեանց Ակադեմիայի անդամ ընտրուեցաւ փրոֆ. Յ. Մանանդեան:

Խորհ. Միութեան Գեր. Խորհուրդը պարգեւ ու շքանշան տուաւ գրողներ Դ. Դէմիրճեանին, ԳեղամՍարեանին, Մարիէտտա Շահինեանին, Մովսէս Արազիին, Գուրգէն Բորեանին, Ն. Զարեանին, Ստեփան Զօրեանին, Յովհ. Շիրազին:

*** Փետրուարի սկիզբը լրացած ըլլալով Յովհ. Թումանեանի ծննդեան 70ամեակը, Երեւանի Գրողներու Միութիւնը երեկոյթ մը սարքեց, ուր խօսեցան Արազի, Ստ. Զօրեան, Վ. Միրզոեան, Ստ. Լիսիցեան եւ ուրիշներ:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Յունուար 23ին սկսաւ համալսարաններու եւ բարձր. վարժարաններու ձմեռնային արձակուրդը, Երեւանի մէջ: Այդ առթիւ, բազմաթիւ ուսանողներ արձակուրդի ղրկուեցան դէպի Գորի (Սթալինի ծննդավայրը), ուսանողներու ուրիշ խումբ մը այցելութեան եկաւ Երեւանի Թանգարանները եւ գործարանները, իսկ Թատրոնները ուսանողներու համար ներկայացումներ տուին, — վերջին զոհը, Արծաթէ ձորակը, Տաղանդներ եւ երկրպագուներ, Ուինզորի զուարճասէր կանայք, Թափառնիկոս, Բախչիսարայի շատրուանը:

*** Կիրովականի մէջ շինուեցաւ պատանի մարզիկներու տուն մը, որ ունի վեց սենեակ, երկու մարզասրահ եւ ընդարձակ դաշտ մը 300 հոգինոց: Շէնքին վրայ ծախսուած է 220 հազար րուբլի: Անհրաժեշտ է շրջապատել ծառերով եւ կահաւորել աթոռ ու սեղան ճարելով:

*** Ալավերդիի շրջանին Շնող գիւղին մօտ որոշուած է հիմնել հսկայ ջերմանոց մը, տնկելու համար 400 հազար որթատունկ ամերիկեան խաղողի:

*** Այս տարի Պետհրատը պիտի հրատարակէ Դէմիրճեանի «Քաջ Նազարը» եւ երկերու ժողովածուին Բ. հատորը, Ն. Զարեանի «Յաւերժական գագաթներ» բանաստեղծութեանց ժողովածուն, Ստ. Զօրեանի «Մի կեանքի պատմութիւնը» գրքին Ա. եւ Բ. մասերը, «Գրադարանի աղջիկը» եւ հատընտիր ժողովածուն, Արազիի «Այրող հորիզոն» վէպը, Գ. Սարեանի, Յ. Շիրազի եւ Գ. Բորեանի բանաստեղծութիւնները:

*** 1938ին Երեւանի մէջ լոյս տեսած են Յովհ. Շիրազի «Արեւի երկիրը» եւ «Մեր երջանկութիւնը», Գ. Բորեանի բանաստեղծութեանց Ա. հատորը, Դ. Դէմիրճեանի «Կապուտանը», Արազիի պատմուածքներու ժողովածուն, Ն. Զարեանի «Հացաւան» վէպը, Ստ. Զօրեանի «Մի կեանքի պատմութեան» վէպին Բ. հատորը, Տարաս Շեւչենկոյի «Կոբզար»ը (Թարգմ.):

*** Ի պատիւ այն եօթը գրողներուն, որոնք արժանացան Մոսկուայի գնահատութեան, Փետրուար 1ին Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր հաւաքոյթ մը, — Ներկայ էին Երեւանի բոլոր գրողները, բանաստեղծները, արուեստագէտները, մամուլի ներկայացուցիչները: Հաւաքոյթը բացաւ Գրողներու Միութեան քարտուղարը, Հ. Գրիգորեան: Սիրաս կարդաց գնահատութեան գիրը: Յետոյ ողջունի խօսքեր ըրին Արով, Հր. Քոչար, Մ. Կորիւն, Արամունի: Իսկ Սարմէն, Հ. Թումանեան եւ Սիլվա Կապուտիկեան հատուածներ կարդացին պսակաւոր գրողներէն: Շնորհակալութեան խօսքեր արտասանեցին պսակաւորները եւ խմբագրուեցաւ անխուսափելի հեռագիրը, ուղղեալ անխուսափելի Սթալինին:

ՏԱՐՕՆՑԻՆԵՐՈՒ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

Տարօն - Տուրուբերանի Ֆրանսայի Ն. Վարչութիւնը, Միութեան պատգամաւորական ժողովի որոշման համաձայն ձեռնարկած էր հանդէսի մը, Վարդանանցի առթիւ, բայց վերջին պահուն իմանալով Մարսիլիոյ վարիչ անդամներէն այնքան փափաքուն Բարսեղ Հայրապետեանի մահը, հանդէսը վերածեց Թէյասեղանի, Քաշանի մէկ սրահին մէջ: Թէյասեղանին բացումը կատարեց հայրենակից Լ. Տօնիկեան, բացատրելով Վարդանանցի դերը մեր ազգ. կեանքի մէջ եւ խօսք վերջացուց «Թէ հայրենեաց պսակադիր» երգով: Այս առթիւ հրաւիրեց մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգել Բարսեղի յիշատակը:

Օրուան բանախօսը, Լ. Զօրմիսեան, բացատրելէ վերջ Վարդանանցի իմաստը, ծանրացաւ Տ. Տուրուբերանի ժողովուրդի բարոյական արժէքի եւ նկարագրի վրայ: «Թէեւ որ եւ է բաղդատութիւն ընելու նպատակ չունիմ տարօնցի կամ ուրիշ նահանգներու հայրենակիցներու միջեւ, բայց իմ տպաւորութիւնս այն է թէ տարօնցի հայու նկարագիրը իր բոլոր առաւելութիւններով եւ թերութիւններով կը ներկայացնէ ամէնէն հայկականը»: Ապա խօսեցաւ քաղաքական կեանքի մասին: Յորդորեց երիտասարդութիւնը որ թիկունք հանդիսանայ ազգ. կազմակերպութեանց: Բնաւ վհատելու չէ ներկայ «նստուկ» վիճակէն: Միայն մէկ բան կը փրկէ մեր ազգը, — պահել մեր ցեղային նկարագիրը, մեր հոգեկան միութիւնը, եւ պատրաստ գտնուիլ, երբ կը տեսնենք որ առաւելագոյն չափով շահելու հաւանականութիւն կայ:

Օր. Անահիտ Գավէզեան երգեց Պեպօէն կտոր մը եւ «Մլել է արտս»: Տարօն Տօնիկեան արտասանեց Ահարոնեանի «Մասիս»ը, Օր. Օհանեան կտոր մը «Անուշ»էն: Յետոյ խօսեցաւ հայրենակից Խաչիկ Մկրտիչեան, ըսելով Մամիկոնեան ուխտէն. — «Քաջութեամբ մեռցուք ի վերայ աշխարհիս մեր եւ ի վերայ ազգիս մեր. եւ մի տեսցուք աչք մեր կոխան ոտից պղծալից լեալ զսրբարանս մեր»:

Հազար հինգ հարիւր տարի է որ տեղի է ունեցեր Վարդանանցը, բայց անոր բարոյական դասը ստեղծած է ի՜նչ ի՜նչ Վարդաններ: Գէորգները, Անդրանիկները, Սերոբներու գործը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ Վարդանի կատարած ընդվզումը բռնակալութեան դէմ: Այս հանդէսներու նպատակը հայրենիքի համար ուխտեալներ անձնուէրներ հասցնելն է, այլապէս ի զուր արիւն Թափած պիտի ըլլային մեր պապերը, Վարդանանցէն, Պանք Օթօմանէն մինչեւ Մեծ եղեռնը »:

Թէյասեղանի վարիչը կարգով բոլոր ներկաներուն երգել տալով, ամէնէն վերջը խօսք տուաւ հայրենակից Սարգիս Օհանեանին, որ իր կարգին գրուատեց պատմական անցքերը, եւ խրախուսեց հայրենակիցները, ներշնչուիլ Վարդաններու օրինակէն, Սեբաստացի Մուրատ, Ճ. Գարահիսարցի Անդրանիկ, Բաբերդցի Սեպուհ, Կարնեցի Արշակ (Քեռի), Բիւթանցի Վահանը «Տողրամաճեան-Մանուէլեան», Կովկասցիներ՝ Ջաւէնը, Գուրգէնը ու այնքան սրբազան դէմքեր, Թողլով ընտանիք ու տուն, «խենդի» պէս Սասնոյ սարերն ու Մշոյ ձորերը կը Թափառէին, եւ իրենցմէ շատերը բախտը ունեցան իրենց արիւնը խառնել մեր կենսատու ակերուն:

Վերջին պահուն Տիկին Հայկուհի Ալեաքսեան Մշոյ պարը խաղաց, բարձրաձայն երգելով Լէ՛ լէ՛ լէ՛, լօ՛ լօ՛ օլ՛ նարըմ կորանը, եւ սրահէն բաժնուեցանք հայրենի յիշատակներով:

Մելիքեանց

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԵՐ ՃԱՄԲԱՆ (Ծաղկէկ, Լարս, Վլատիկովկաս: Դրուագներ պատերազմի օրերէն): Գրեց՝ Լեւոն Լանիս: Պուքրէշ: 1938: Գին 12 ֆրանք, Ամերիկա՝ մէկ տոլար: Հասոյթը պիտի յատկացուի ազգային բարենպատակ ձեռնարկներու, ըստ հեղինակին հայեցողութեան): Հասցէ. — L. Sahazizian, Str. Lipscani 100, Bucarest (Roumanie):

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

«Իսլամական կրօնքի հերոս, պա[illegible] Ֆերկանայի կայեններուն հրամանատար Շիր Մէհմէտ պէյի.

«Ձեզ եւ մեր կարիճ եղբայրներուն բարեւելէ ու մաղթանքներ ընելէ յետոյ, կը խնդրեմ որ Ջիլլիկէօլ հրամմէքու Տէօշէմպէի ռազմիկներուն միանաք:

«Ձեզի կը տեղեկացնեմ որ Տէօշէմպէն մեր ձեռքը անցած է, այս կողմերը Իսլամներուն միացած միլիոններուն ու պատերազմիկներուն եւ Ռուսներուն միջեւ տեղի ունեցած կռիւներէն յետոյ: Բաւական քանակութեամբ զէնք առինք Ռուսներէն:

«Այդ միջոցին իմացայ թէ Գարաթէքին եկած էք: Ձեզի կը սպասեմ: Մեր Թշնամիներուն վերջնագիր մը տալով տեղեկացուցի թէ 14 օրուան մէջ ամբողջ Թուրքեստանէն քաշուելու են»:

Էնվէր փաշա այս նամակէն զատ, Պուխարայի էմիրին ղրկած նամակներուն մէջ չէր մոռնար իր մեծարանքները յայտնել:

Էնվէր փաշայի նամակները արդիւնաւոր եղան քիչ ատենէն: Ռուսերէն պատասխան չէր եկած տակաւին: Թուրքեստանի, Խիվայի ու Պուխարայի իսլամներէն պատուիրակութիւն մ'Էնվէր փաշայի նախագահութեամբ գումարուեցաւ: Պուխարայի էմիր Ալէմ Խանի ներկայացուցիչն ալ կը մասնակցէր այդ գումարումին, ուր խորհրդակցութիւններ կատարուեցան յառաջիկային ըլլալիք գործերու մասին:

Նախ Էնվէր փաշա խօսք առնելով վերջին կացութիւնը պարզեց: Յետոյ իր խորհրդածութիւնները յայտնեց թէ Ռուսերը ի՞նչ պիտի ընէին վերջնագրին հանդէպ: Ետքը, Իշան Հօճա ալ Պուխարայի էմիր ԱլէմԽանին փափաքը յայտնեց, որով Էնվէր փաշա վերին հրամանատար անուանուած էր ու բոլոր Պասմաճիները փաշային ղեկավարութեան պիտի ենթարկուէին պաշտօնապէս:

Պասմաճի պետերէն շատեր Էնվէր փաշայի արժանիքներուն վրայ կը խօսէին, ու անոր ղեկավարութիւնը կ'ընդունէին:

Երկար խորհրդակցութիւններէ յետոյ, որոշուեցաւ Պուխարայի զինուորներու հրամանատարի տիտղոսը տալ Էնվէր փաշայի: Պուխարայի գաւառաբարբառով սապէս կը կոչուէր. «Էմիր Լէշքէր Իսլամ վէ Պուխարա»:

Էնվէր փաշա այլեւս այդ տիտղոսը կը գործածէր իր բոլոր նամակներուն մէջ:

Ռուսերէն պատասխան չէր հասած տակաւին: Օրերը կ'անցնէին: Այն ատեն երբ պաշտօնական օրկան հրատարակուած «Թուրքեստանաքի Գուրէէ» անուն ռուսերէն Թերթին մէջ Էնվէր փաշայի շարժումներուն դէմ շատ քիչ բան կը գրուէր: Միայն թէ Տէօշէմպէի գրաւումէն յետոյ, այդ Թերթը ծանուցած էր որ Պասմաճիները Էնվէր փաշայի հրամանին տակ համախմբուած էին, ու փաշային տրուած էր վերին հրամանատարի տիտղոսը: Էնվէր փաշա հետզհետէ կը զայրանար Ռուսերու այդ տարօրինակ ընթացքին դէմ: Իր ընելիք միակ գործը անմիջապէս յարձակողականի անցնիլն էր: Պարապ տեղը չէ որ արիւն պիտի Թափուէր:

Մոսկուա եւ Բաքու գտնուած ատեն Էնվէր փաշա հասկցած էր թէ ռուս քաղաքականութիւնը կը ձգտէր ամէն ազգի ազատութիւն տալ անջատօրէն: Այսպէս, փոքրամասնութիւն կազմող ազգերը պիտի տիրանային իրենց ազատութեան, ու համայնավարներուն հանդէպ իրենց համակրութիւնը պիտի յայտնէին: Այս ալ մեծ շահ մըն էր բոլշեւիկ Ռուսիոյ համար:

ՌՈՒՍԵՐՈՒՆ ՏՐՈՒԱԾ ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄԸ ԱՒԱՐՏԵԼԷ ՅԵՏՈՅ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ Ի՛ՆՉ ԴԻՐՔ ԲՌՆԱԾ ԷՐ

Ռուսերը չպիտի ուզէին Թուրքեստանը զայրացնել, երկրին տնտեսական կարեւորութեան պատճառով: Բամպակի արտերը, Ռուսերուն դրամագլուխով շինուած գործարանները Ռուսիոյ համար կ'աշխատէին: Եթէ երբեք Թուրքեստանցիները անկախութեան ալ տիրանային, տնտեսականօրէն Ռուսիոյ կապուած էին:

Էնվէր փաշա այդ բաները գիտէր, բայց կը զարմանար որ Ռուսիա չէր պատասխանած իր վերջնագրին, Սակայն, փաշան այդպէս չպիտի խորհէր բնաւ, եթէ երբեք տեղեակ ըլլար մինչեւ այն ատեն Թուրքեստանի մէջ պատահած անցուդարձերուն: 1916ի յեղաշրջումէն յետոյ, Թուրքեստանի մէջ քանիցս յեղափոխութիւն ծագած էր: Խօքանտի մէջ գումարուած համաժողովին որոշումները հռչակուած էին: Բայց ամէնքն ալ ապարդիւն: Էնվէր փաշայի ներկայութեամբ առաջ եկած շարժումը ի՞նչ պիտի ըլլար:

Վերջապէս 100էն 500 զինուոր ունեցող Պասմաճիներու գործունէութիւնէն զատ ուրիշ ի՞նչ արդիւնք կրնար ձեռք բերուիլ: Ռուսերը այդպէս խորհելնուն համար էր որ չէին ուզեր պատասխան տալ:

Էնվէր փաշայի կողմէ Ռուսերուն տրուած պայմանաժամին 14 օրերը մէկիկ մէկիկ կ'անցնէին: Վերջնագրին արդիւնքը ո՛չ դրական էր եւ ոչ ալ բացասական: Նախապէս Էնվէր փաշա կարծած էր որ ռուս հրամանատարին կողմէ Մոսկուա ղրկուած չէր իր վերջնագիրը: Բայց յետոյ տեսնելով որ Ռուսերը ձայն չէին հաներ, փաշան սա համոզումը ունեցաւ թէ իր վերջնագիրը դրական արդիւնք մը ունեցած էր. ուստի պատրաստութիւններու ձեռնարկեց:

Խօքանտի մէջ հաստատուած էր բանակետը: Հօն, Խօզպէք, Գըրկըզ ու Թիւրքմէն կամաւորները եւ Պասմաճիները զինուորական մարզանք կը կատարէին փաշային հրամանով: Նախապէս համբակութիւն ցոյց տուող այդ ռազմիկները շուտով վարժուեցան զինուորական կեանքին: Էնվէր փաշա շարունակ կը քննէր այդ զինուորները, ու ամէն օր աւելի գոհ կը մնար:

Վերջնագրին 14րդ օրը լրացած ու 24 ժամ ալ անցած էր: Սակայն կարմիր բանակէն որ եւ է պատասխան չէր եկած: Ասկէ կը հասկցուէր որ Ռուսերը մտադիր էին Թշնամութիւնները շարունակելու: Էնվէր փաշա կ'ուզէր ապացուցանել թէ իր վերջնագիրը սին սպառնալիք մը չէր եւ թէ ինք լուրջ շարժումի մը գլուխը կը գտնուէր: Սակայն վտանգաւոր կը նկատէր կոյր Թշնամութեանց սկիզբը: Թերեւս վերջնագրին պատասխանը ուշացած էր, քանի որ Թուրքեստան զուրկ էր Թղթատարական եւ հեռագրական միջոցներէ:

(Տար.)

(34)

դատապարտել Խ. Միութիւնները: Ճափոն Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ ոչ միայն պիտի լուծէ Ծայր. Արեւելքի խնդիրները, բանալով Հարաւային Ծովերը իրենց անպատմելի հարստութիւններով, այլեւ պիտի լուծէ բոլոր համաշխարհային հարցերը »:

Ֆրանսական Յեղափոխութեան 150ամեակը

—— oo ——

Նախարարական խորհուրդը ժողով գումարելով, յանձնարարեց կրթական նախարարին՝ այժմէն ձեռք առնել անհրաժեշտ միջոցները, արժանապէս տօնելու համար ֆրանսական յեղափոխութեան 150ամեակը, որ կը լրանայ այս տարի: Արդէն իսկ յանձնաժողով մը կազմուած է նախագահութեամբ կրթական նախարարին, նախապատրաստական աշխատանքներու համար: Պիտի կազմակերպուին երաժշտական եւ թատերական ներկայացումներ, ցուցահանդէսներ, պաշտօնական արարողութիւններ եւն.: Ծրագրուած են հինգ մեծ հանդիսութիւններ,— Մայիս 5ին՝ Վերսայլի մէջ, յունիս 23ին՝ Փարիզի մէջ, ուր պիտի ոգեկոչուին 1789ի ամրան մեծ թուականները եւ ձայնասփիւռով պիտի կարդացուի Մարդու եւ Քաղաքացիի իրաւունքներու յայտարարութիւնը, յուլիս 14ին՝ Շայոյի պալատին եւ Շան – Տը – Մարսի շրջանին մէջ, Սեպտ. 20ին (զինուորական արարողութիւն Վալմիի ռազմադաշտին վրայ) եւ Սեպտեմբեր 21ին (մեծարանք հանրապետութեան, ժողովրդային լայն մասնակցութեամբ եւ Թախտ Նասիոնի հրապարակին վրայ): Այս հինգ ազգային հանդէսներէն զատ, Փարիզ քաղաքն ալ յուլիս 12ին պիտի տօնէ եռագոյնը եւ «Մարսէյեզ»ը, հանդէս մը կազմակերպելով թէ ցորեկը եւ թէ գիշերը:

Տօնակատարութիւնները պիտի սկսին մարտին, եւ հանդէսներ պիտի կազմակերպուին ամբողջ Ֆրանսայի տարածութեան վրայ, յետին գիւղին մէջ: Այս առթիւ զանազան հրատարակութիւններ պիտի ըլլան, առաջինը՝ զուտ պատմական, «Ութսուներին»:

Այս տօնակատարութեանց համար ծախք կը նախատեսուի առ նուազն 15 միլիոն ֆրանք:

Անգլիոյ սպառազինութիւնները եւ գերման մամուլը

—— oo ——

Ինչպէս գրած էինք, անգլիական կառավարութիւնը որոշած է ազգային պաշտպանութեան փոխառութեան գումարը բարձրացնել 800 միլիոն սթերլինի:

Այս առթիւ գերման մամուլը դժգոհութիւն կը յայտնէ եւ կը յայտարարէ, թէ սոյն որոշումը համապատասխան չէ Լոնտոնի խաղաղասիրական քաղաքականութեան:

Թէեւ Գերմանիա չի կրնար առարկել, որ Մեծն Բրիտանիա սպառազինուի, բայց այս ռազմաւորման գլխաւոր չարժառիթը քաղաքական քարոզութիւն է, կ'ըսեն թերթերը:

Թերթ մը կը գրէ, թէ ինչքան Մեծն Բրիտանիա ուժեղ ըլլայ, այնքան տրամադիր կը դառնայ լսելու «արդարութեան» պահանջները, մասնաւորաբար գաղթային հարցին մէջ: Իսկ եթէ հզօր Անգլիա մը մերժէ լսել այդ պահանջները, այն ատեն կը նշանակէ թէ բրիտանական քաղաքականութիւնը հիմնուած է ոչ թէ իրաւունքի, այլ ուժի վրայ: Այսպիսի քաղաքականութիւն մը, ինչպէս հաստատուած է անցեալին մէջ, ոչ թէ կը լուծէ ո եւ է հարց, այլ կը բարդացնէ ու կը յետաձգէ լուծումը:

«Լոքալ Անձայկեր» կ'ըսէ, թէ Լոնտոնի նպատակն է ճնշում գործ դնել ուրիշ ազգերու վրայ իր եւմտական ահռելի ուժով եւ պահպանել իր տիրապետութիւնը: Բայց ատոր ժամանակը անցած է, ժողովրդապետութիւնները այլեւս չեն կրնար պահպանել Վերսայլի պայմանները, ինչ որ իրենց ձգտումն է:

»»» · «««

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

✤ ՍՊԱՆԻՈՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ խնդիրը լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառէ ֆրանսական կառավարութեան: Նոր բանակատեղիներ հաստատուեցան: Թերթերը երկու միլիոն ֆրանքէն աւելի կը հաշուեն մինչեւ հիմա պատահած վնասները, սահմանամերձ շրջաններուն մէջ: Այս առթիւ անկարգութեան դէպքեր ալ կը յիշեն: Առաջարկուած է բոլոր նահանգներուն վրայ հաւասարապէս բաժնել փախստականներու պատսպարման եւ պարենաւորման ծախքերը: Յետոյ որոշուած է փախստականներուն բերած ոչխարները եւ արջառները բաժնել այն բնակիչներուն որ վնասներ կրած են: Այդ անասունները երեք դասակարգի բաժնուած են: Առաջին շարքի կենդանիները պիտի տրուին բանակին, երկրորդ շարքի անասունները՝ այն կալուածատէրերուն որ վնասներ կրած են, իսկ տկար եւ հիւանդ անասունները— երրորդ շարք — պիտի մորթուին: Վերջին օրերս մեծապէս բարւոքած է կեդրոնացման կայաններու վիճակը եւ այժմ սուրճ ալ կը հրամցուի: Զախակողմեան հոսանքները կը պահանջեն մասնաւոր բանակատեղի մը հաստատել 25,000 վիրաւոր եւ հիւանդ Սպանիացիներու համար, նկատելով որ մահերու թիւը կ'աւելնայ ամէն օր: Ժանտատենդի 66 դէպքեր պատահած են վերջին օրերս:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ նախագահին արտաքին քաղաքականութեան դէմ բողոքները կը սաստկանան: Կ'ըսուի թէ պատերազմական նախարարը պիտի հրաժարի, կարգ մը հրամանատարներու հետ, առարկելով թէ ոչ միայն մեծաքանակ օդանաւեր ծախուած են Ֆրանսայի, այլեւ կարգ մը գաղտնիքներ յայտնուած են:

ԿԱԶԱՐԳԵԼ ԴԻՄԱԿՆԵՐ պիտի բաժնուին Փարիզի արուարձաններու բնակիչներուն, արտադրութիւնը մեծապէս աւելցած ըլլալով անցեալ սեպտեմբերէն ի վեր: Քաղաքապետական պաշտօնաթերթը այս առթիւ կը բացատրէ թէ «խնդիրը կապ չունի արտաքին դէպքերու հետ»:

ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆՈՒԵՑԱՒ Ալէքսանդր Իւպէռ, Ֆրանսայի «եղերդի (շիֆոբէ) թագաւորը», որ 33,000,000 ֆրանքի զեղծում մը գործած է: Պիտի դատուին նաեւ ութ մեղսակիցներ: Ամբաստանագիրը կը բաղկանայ 788 մեքենագիր էջերէ: Պիտի լսուին 60 վկաներ:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ արտաքին նախարարը Լոնտոն հրաւիրուեցաւ, ինչ որ տհաճութիւն կը պատճառէ Պերլինի մէջ:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ արտաքին առեւտուրի գործավարը, Ա. Միկոյեան, առեւտրական համաձայնութիւն մը կնքեց լեհական դեսպանին հետ:

ԱՆԳԼԻՈՅ նախարարներէն երկուքը Գերմանիա պիտի երթան յառաջիկայ մարտին, առեւտրական բանակցութիւններ կատարելու համար:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ճափոնասէր երեւելիներէն Ջանկլօ, որ արտաքին նախարար նշանակուած էր Նանքինի կառավարութեան, սպաննուեցաւ Շանկայի մէջ: Այս առթիւ վիրաւորուեցան նաեւ երկու Ճափոնցիներ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Զեկան ձերբակալեց հեռաւոր Արջային շրջանի Բուտոլֆ կղզիին անթելի վարիչը, Վոռնէսէնսքին, որ կ'ամբաստանուի թէ դիտմամբ ընթացք չէ տուած արջային սաւառնորդ Լեվանովսքիի անթել հեռագիրներուն: Լեվանովսքի այն նշանաւոր սաւառնորդն էր, որ կորսուեցաւ Արջային ամայութեանց մէջ:

ՀՌՈՄԷՆ ՎՏԱՐՈՒԵՑԱՒ «Լը Ժուռ», «Լը Ժուռնալ» եւ «Տէպա» թերթերու երկարամեայ թղթակիցը, Ա. Կիյոմ:

ՊԵԼԺԻՈՅ նոր վարչապետը, Փիէրլօ, չկրցաւ կազմել նոր դահլիճը: Թագաւորը անձամբ միջամտեց, բայց կարելի չեղաւ ելք մը գտնել:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ ընդհանուր խուզարկութիւններ կատարուեցան 73 արաբական գեղերու մէջ: Այս առթիւ բազմաթիւ կասկածելիներ ձերբակալուեցան եւ մեծաքանակ զէնք եւ ռազմանիւթ բռնուեցաւ: Շաբթուան ընթացքին ընդհարումներ պատահեցան Արաբներու եւ Հրեաներու միջեւ: Զոհերու թիւը՝ 50:

Դպրոցասէր Տիկնանց ընկերութիւնը, Զայեան, Պարտիզպանեան եւ Սթէֆըն ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն յանկարծական մահը, իրենց հիմնադրին, քրոջ, մօրաքրոջ՝

ՕՐ ԹԱԳՈՒՀԻ ՊԱԼԹԱՋԵԱՆԻ

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 21 փետրուար, երեքշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 2ին հայոց եկեղեցին, 15, Rue Jean Goujon եւ մարմինը պիտի ամփոփուի Thiaisի գերեզմանատունը:

Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի հանգուցեալին յիշատակը յարգողներէն եւ մասնաւորապէս Դպրոցասէրի սանուհիներէն ներկայ գտնուիլ եւ յարգանքի վերջին պարտքը մատուցանել հանգուցեալին, որ հիմնադիրն է Դպրոցասէր Տիկնանց վաթսունամեայ հաստատութեան եւ որուն նուիրուած է մինչեւ իր մահուան օրը:

Տէր եւ Տիկին Երուանդ Ասորեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Ասորեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Միքայէլեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Վահէ Փամպուքճեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Թէրզեան եւ զաւակունք սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի աղջկան եւ ազգականին՝

ՕՐ. ՍԻՐՎԱՐԴ ԱՍՈՐԵԱՆԻ

զառնակսկիծ մահը որ տեղի ունեցաւ 17 տարեկան երիտասարդ հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 21 փետրուար երեքշաբթի առաւօտ ժամը 9ին իրենց բնակարանին մէջ, 13 բիւ տը լա Տըմի Լիւն, Մոնթրէօյ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Մոնթրէօյի գերեզմանատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻ եւ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 21 փետրուար, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ:

Կը խօսի՝ Պ. Ա. ԶՕՊԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ «Նահապետ Քուչակ»:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 23 փետրուար, հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ: Կը խօսի՝ Տիկին ՊԷԱԹՐԻՍ ԵՐԷՑԵԱՆ (Տէր Սահակեան): Նիւթ՝ «Խօսքը կնոջ»:

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած միասնաբար Փարիզի Հայուհեաց եւ Հայ Երիտասարդաց միութիւններուն կողմէ:

25 Փետրուար Շաբաթ, ժամը 10էն մինչեւ լոյս

Hôtel Napoléonի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

38 Ave. Friedland, Métro Etoile

Տարազի մրցումներ, ընտիր օրքէսթր, ճոխ պիւֆէ:

Մուտք 20 եւ 15 ֆրանք — Tenue de Soirée

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՆՈՐ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Դ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀԻ ղեկավարութեամբ

Studios Wackerի մէջ, 69 Rue de Douai (Place Clichy)

Դաշնակի, ջութակի, երգի, սոլֆէժի եւայլն մասնաւոր ու խմբական դասեր՝ կարող հայ ուսուցիչներու կողմէ:

Արձանագրութեանց համար դիմել, ամէն առաւօտ ժամը 10—12, Դ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀԻ, 142 bis Av. Ed. Vaillant, Boulogne Seine, իսկ Շաբաթ օրերը ժամը 2—4 Studio Wacker:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— ՍԱՀԱԿ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ Իզմիրի Ագուէր քաղաքէն, կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Խաչատուր Խաչատուրեան, հօր անուն՝ Աբրահամ, մօր անուն՝ Անուշ, քրոջ անուն՝ Փերուզիկ: 1922ին քէմալական շարժումին իրար կորսնցուցած են: Կը խնդրուի հասցէն գիտցողներէն իմացնել իր եղբօրը՝ Sahak Hatchadourian, 9 Docteur Colmette, St. Martin de Hérès, Grenoble (Isère) France:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Մասնաճիւղի Վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ն. Շ. Նոտարեաններուն որ իրենց ազգականուհի Տիկին Բ. Փափազեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի, յիսուն (50) ֆրանք նուիրեցին մասնաճիւղիս:

ՆՈՒԷՐՆԵՐ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԿԱՑԱՆԻՆ

Շրջանիս սկիզբէն (1938 յունիս 1էն) մինչեւ այսօր շնորհակալութեամբ ընդունած ենք հետեւեալ նուիրատուութիւնները, որոնք օրը օրին յայտարարուած են արդէն Յառաջի միջոցով.— Տիկին Մ. Պաքըրճեան (Մանչէսթր) 500 ֆրանք, Տիկին Էվրէնեան 25, Տէր եւ Տիկին Տ. Բեզզատեան 100, Տիկ. Մ. Տամլամեան 100, Պ. Կոտաւճեան 50, Պ. Սահակեան 50, Տօքթ. Իզմիրլեան 500, Պ. Պայրամեան 50, Տիկին Ա. Ռօժէ 50, Պ. Քէլէշմիրեան 50, Մ. Մեզպուրեան 30, Տէր եւ Տիկին Սայլանճեան 50, Պ. Մինասեան 50, Օր. Գ. Ա. 15, Պ. Մ. Ս. (Շավիլ) 50, Փոքրիկն Հ. Քէշիշեան 20, Տիկ. Ա. Շահլամեան 50, Պ. Ե. Տէր Անդրէասեան 100, Պ. Ա. Զաքըրեան 200 եւ Պ. Հ. Սամուէլ 100 ֆրանք: Գումար 2190 ֆրանք:

Շրջ. Վարչութիւն

Alimentation «TREVISE»

Իր անմահական «Moka» սուրճովը

Café "HAREM"

Ամենաընտիր ապրանքներ, փաստօրէն անմրցելի գիներով:

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԵՒ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ

Ձերմակ պանիր 16 ֆրանք, քաշէր 22—24, օղի (72%) քիլօն 4.30, բրինձ՝ փիլաւի համար 4 ֆրանք:

ՏՈՒՆԷ ՏՈՒՆ ԱՌԱՔՈՒՄ ԿԸ ԸՆԵՆՔ

Livraison à domicile. Tél Taitbout 40—63

30 Rue de Trévise, Paris (9)

Metro: Cadet

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17. Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 22 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MERCREDI 22 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3971

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿՈՎԿԱՍԸ ԿՈՎԿԱՍՑԻՆԵՐՈՒՆ...

Երէկ ամփոփեր էինք հայերէն «Կովկաս»ի բովանդակութեան գլխաւոր կէտերը, հայկական թէ օտար ստորագրութեամբ:

Հայ յօդուածագիրը հրճուանքով կ'արձանագրէ իրենց հովանաւորներուն «գիմումներն ու ողջոյնները», որոնք անշուշտ միայն գիրով եւ թուղթով չեն պայմանաւորուած:

Ուրիշ յօդուածագիր մը, (սկզբնատառ), կը քննադատէ հայկական երկու հին կուսակցութիւնները,— ռամկավարները՝ որոնք «անորակելի լկտութեամբ եւ առանց քաշուելու խաբէութիւն են տարածում» Խ. Հայաստանի կացութեան մասին. եւ Դաշնակցութիւնը, որ «առաջին հերթին հրապարակ է նետում միացեալ (կամ վերջին հնարագիտութիւնը՝ ամբողջական) Հայաստանի նշանախօսքը»:

Ինչպէս տեսաք, հայ թէ օտար, «Կավկազ»ի շուրջը համախմբուած խայտաբղէտ գրիչներն ու գործիչները կառչած են նոր դաւանանքի մը.— Կովկասը Կովկասցիներուն: Եւ այն սահմաններով որ կան այսօր: Ոչ մէկ հողային պահանջ Թուրքիայէն: Ոչ իսկ 1914ի սահմանները:

Այս դրօշին տակ համախմբուելով, անոնք պիտի ունենան միայն մէկ ճակատ,— ռուսականը: Եւ, ոչ միայն պիտի խօսին, այլեւ պիտի գործեն այդ ուղղութեամբ:

Հայերէն «Կովկաս»ի առաջին խմբագրականը կ'ազդարարէ.

— «Իրապաշտ լինելով, իմանալով որ գաղափարի արժէքը դրա իրականացման մէջ է (ընդհանուր կովկասեան ճակատ), մենք հասկացանք որ այս գաղափարների քարոզչութիւնը բաւական չէ, որ պէտք է մասնակցել ընդհանուր կովկասեան գործին»:

Նշանակալից պարագայ մը եւս, այս առթիւ:

Օտար յօդուածագիրներէն Տ. Էլէքխոտի կը բացատրէ թէ՝ «Կավկազ»ի հինգ տարուան գոյութեան ընթացքին, ամէն անգամ որ արտայայտուած են հայկական հարցի մասին, իրենց «ելակէտը» եղած է «միշտ միեւնոյն գաղափարը,— Հայերը Կովկասցիներ են»:

— «Էջմիածինը ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ ամբողջ Կովկասի մշակոյթն ու պատմութիւնն է, նրա մշակութապատմական նշանակութիւնը հաւասարապէս մեծ է թէ քրիստոնէական եւ թէ իսլամական Կովկասի համար: Առանց այդ մշակութային թանգարանի — Կովկասը հոգեպէս լրիւ չէր լինի»:

Հայերը «Կովկասցիներ» կը համարէ նաեւ թուրք - թաթար գործիչը, Ալ. Կանտէմիր, Փրանսերէն «Կավկազ»ի մէջ հրատարակուած գրութեամբ մը, որ դեռ չարունակելի է:

Անհրաժեշտ էր յիշել այս պարագաները, ապացուցանելու համար Կովկասեան նոր ծրագրին խկութիւնը:

Կովկասցի հռչակելով Հայերը, «Կավկազ»ի խմբակը ոչ միայն կը ձգտի աչքերը հեռացնել Թուրքիայէն, այլեւ հաստատել թէ սխալ գործած են հայ յեղափոխականները, իրենց ազատագրական պայքարը կեդրոնացնելով Թուրքիոյ դէմ:

Այս հարցի մասին կը խօսինք առանձին, երբ վերջանայ Կանտէմիրի յօդուածաշարքը: Այժմ դառնանք հայերէն «Կովկաս»ով:

Արդարամտութիւնը կը պահանջէ շնորհաւորել ոչ - հայ Կովկասցիները, իրենց մէկ բացայայտ խոստովանութեան առթիւ:

Բոլորն ալ իրենց յօդուածներուն մէջ կ'ազդարարեն հրապարակաւ,— «Մենք Կովկասի սահմաններից դուրս գալ չենք կարող»:

Այս յայտարարութիւնը կրկնելով, Տ. Էլէքխոտի կ'աւելցնէ.

— «Մենք բացարձակապէս պարզ եւ ազնիւ դիրք ենք բռնել հայկական հարցին մէջ, այն է—չփորձել ամէն գնով Հայերին մեզ մօտ քաշել— ինչպէս անում են ուրիշները, եւ չխոստանալ Հայերին ոչինչ, որի համար չենք կարողանալու պայքարել»:

Ուրեմն, Կովկաս եւ միայն Կովկաս: Այն ալ՝ ներկայ սահմաններով:

— «... Մեր Կովկասեան տունը բաղկացած է չորս սենեակից: Այդ չորս սենեակները հաղորդակից են իրար եւ եթէ մենք չենք ուզում որ մեր շէնքը խորտակուի եւ մեզ իր աւերակների տակ թողնի, մենք պէտք է ամէն ինչ անենք որ բոլոր չորս սենեակներն էլ հաւասարապէս լինին լուսաւոր ու ընդարձակ, որպէսզի մեր բոլոր հայրենակիցներն էլ նրանցում գտնեն հաւասար ջերմութիւն ու յարմարութիւն»: (Հայտար Բամմատ):

Ահա այնքան պարզ —եթէ կ'ուզէք պարզամիտ—ձեւով դրուած է հարցը: Եւ մեր հինգ - տասը «ազգայնականներ»ն ալ կարաւանին խառնուեր են, «սահմանափակելով հայկական առեղծուածը Կովկասի անձուկ շրջանակներում»:

Թրքական ծրագիրն ալ ա՛յս է եղած սկիզբէն ի վեր: Հայաստա՞ն կ'ուզէք,—ահա ձեզի Երեւանը, «Ջանը քիլիսէ»ն ալ մէկտեղ (Էջմիածին):

Մենք երբեք չենք զարմանար որ Հայտար Բամմատները, Էլէքխոտիները եւ միւսները նոյն ծրագրին կառչած են, իբրեւ գերագոյն իմաստութիւն: Անոնք ուզեն ալ, չեն կրնար ուրիշ բան ընել կամ ըսել, համոզումով կամ արտաքին ներշնչումով:

Մեր զարմանքը եւ մանաւանդ զայրոյթը ամէնէն աւելի կը ծանրանայ այն ափ մը հայ թեթեւամիտներուն վրայ, որոնք դժբախտաբար տարիքն առած, կարծրացած պոլիտիկոսներ ալ չեն, այլ երիտասարդներ...

Մինչ ամբողջ ժողովուրդ մը տարիներէ ի վեր գլուխը քարին կը զարնէ, իր քաղաքական հոսանքներով, Հայկական Դատին լուծման համար, այս տղաքը արդէն գտեր են ելքը,— Կովկա՛ս: Ուրիշ ոչ մէկ բան: Ոչ իսկ թիզ մը հող Թուրքիայէն:

Հարցնէիք թէ որո՛ւ անունով կը խօսին եւ գոնէ իրենց հայրերն ու մայրերն ունի՞ն իրենց կռնակը, ճակատ ճեղքելու համար զանազան ցնդաբանութիւններով:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔՕ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

— oo —

Նախագահ Ազանիա պիտի հրաժարի՞

Ծերակուտական Լէոն Պէրար, որ առջի օր Փրանսական հողը վերադարձած էր, հեռաձայնով զեկուցում հաղորդելու համար արտաքին նախարարին, չէ յաջողած բացորոշ յանձնառութիւններ ստանալ զօր. Ֆրանքոյէն, ազգայնական Սպանիոյ ապագայ քաղաքականութեան մասին: Խօսակցութիւնները պիտի վերսկսին այսօր, չորեքշաբթի, Պուրկոսի մէջ: Այս պատճառով հինգշաբթի օրուան յետաձգուեցաւ նախարարական խորհուրդը, որ պիտի գումարուէր երէկ, որոշելու համար ճանաչման խնդիրը: Արտաքին նախարարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Լոնտոնի Փրանսական դեսպանին հետ, որ Փարիզ եկած էր, անգլիական կառավարութեան տեսակէտը պարզելու համար: Անգլիոյ մէջ նպատակայարմար չեն գտներ ճանաչման յապաղումը:

Մինչ այս մինչ այն, Զօր. Ֆրանքօ կը խորհի վերակազմել իր դահլիճը, վարչապետութիւնը յանձնելով իր աներձագին՝ Սէրրանօ Սունէրի, որ ջերմ կուսակից է Հռոմ – Պերլին առանցքին: Ինք պիտի մնայ գերագոյն վարիչը պետութեան:

*** Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Պ. Լէոն Պէրար անսպասելի դժուարութեանց հանդիպած է Պուրկոսի մէջ, դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատելու համար: Ազգայնական Սպանիոյ արտաքին նախարարը վճռապէս մերժած է հաւաստիքներ տալ թէ Ֆրանքոյի կառավարութիւնը պիտի չմիանայ Հռոմ – Պերլին առանցքին, ստորագրելով հակաբոլշեւիկեան դաշինքը: Կրկնելով հանդերձ թէ ազգայնական կառավարութիւնը պիտի պահպանէ Սպանիոյ անկախութիւնը, նախարարը մերժած է որ եւ է պայման ընդունիլ: Զօր. Ֆրանքօ չուզեր ստանձնել որ եւ է յանձնառութիւն որ պիտի սահմանափակէր Սպանիոյ գործելու ազատութիւնը՝ արտաքին քաղաքականութեան մէջ:

Այս յայտարարութեան վրայ, Պ. Լէոն Պէրար ինքնաշարժ նստելով Սէն–Ժան – տը Լիւզ անցաւ եւ հեռաձայնով խօսեցաւ արտաքին նախարարին հետ:

*** Փարիզի ամերիկեան դեսպանը առջի օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ արտաքին նախարարին հետ: Կ'ըսուի թէ Մ. Նահանգները համաձայն չեն որ Անգլիա եւ Ֆրանսա կանխահասօրէն յայտարարեն Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը:

*** Հանրապետական Սպանիոյ նախկին վարչապետներէն Եոզէ Ժիրալ Փարիզի սպանիական դեսպանատունը այցելելով, նախագահ Ազանիայի յանձնեց վարչապետ Նէկրէնի մէկ նամակը, որով կրկին կը խնդրուի Մատրիտ վերադառնալ: Նախագահը միշտ կը մերժէ, առարկելով թէ իր վերադարձը պիտի համարուի հաւանութիւն պատերազմին շարունակութեան:

Նախագահը առջի օր դեսպանատուն հրաւիրած էր չորս նախկին վարչապետներ, խորհրդակցելու համար: Այս առթիւ անոնց հաղորդեց իր դրած նամակը, որով կը հրաւիրէր վարչապետ Նէկրէնը դադրեցնել պատերազմը: Ինք ալ յանձն կ'առնէ հրաժարիլ, եթէ Զօր. Ֆրանքօ հաւանի վրէժխնդրական միջոցներ չգործադրել հանրապետականներուն հանդէպ:

Իրազեկ շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ նախագահը պիտի հրաժարի այս շաբթու:

*** Սպանիոյ միապետական կազմակերպութիւնները առանձին նամակներ ուղղելով Զօր. Ֆրանքոյի եւ վարչապետ Նէկրէնի, կը թելադրեն հաշտութիւն կնքել, աւելորդ արիւնահեղութենէ խուսափելու համար: Այս առթիւ կ'առաջարկեն հաշտութեան ժողով մը գումարել Լոնտոնի մէջ:

Մեծն Բրիտանիոյ զինաշարը

Երկուշաբթի օր կարեւոր վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, սպառազինութեանց մասին, որոնց համար 580,000,000 ոսկի պիտի ծախսուի յառաջիկայ ելմտական տարեշրջանին: Ելմտական նախարարը, Սըր Ճօն Սայմըն, բացատրեց թէ «կայսերական անհրաժեշտութիւններ» կ'արդարացնեն այս վիթխարի ծախքը խաղաղութեան ատեն: Խորհրդապահ նախարարը իր ճառին մէջ երբեք չյայտնեց թէ որու դէմ պիտի գործածուին այդ սպառազինութիւնները: Ազատական երեսփոխան մը Գերմանիան մատնանշեց, իբրեւ սպառնալիք բրիտանական խաղաղութեան եւ գաղթավայրերուն: «Անիմաստ է ուրանալ թէ այս դրամը կը ծախսուի գերմանական վտանգին պատճառով»: Ցետոյ պահանջեց որ կառավարութիւնը հաւաստիքներ տայ Ֆրանսայի թէ բրիտանական ուժեր պիտի ղրկուին պատերազմի պարագային, ինչպէս եղաւ 1914ին:

Ելմտական նախարարը խոստովանեցաւ թէ «ահագին, ահարկու» գումար մը կը կազմէ պահանջուած վարկը, բայց չեշտեց թէ նոյնքան ահարկու պատասխանատուութեան մը առջեւ կը գտնուի կառավարութիւնը: «Ողբալի է, իմ կարծիքով՝ ահռելի բան է որ աշխարհի հարստութենէն այսքան խոշոր գումար մը կը յատկացուի այսպիսի նպատակներու, մինչդեռ կարելի էր զայն սահմանել խաղաղ յառաջդիմութեան: Անշուշտ սպառազինութեանց ընդհանուր սահմանափակում մը արագօրէն պիտի փոխէ ամբողջ կացութիւնը: Բայց մենք ստիպուած ենք ատեն մը եւս կրել այս ծանր բեռը: Գոնէ յիշենք որ ուրիշ երկիրներ ալ կը կրեն այդ բեռները եւ վստահ ըլլանք թէ մեր երկիրը իր նիւթական ուժով եւ ուրիշ աղբիւրներով պիտի կրնայ տոկալ ծանրութեան»:

Նախարարը հաստատեց թէ սպառազինութեանց հնգամեայ ծրագրին ընդհանուր ծախքը, որ կը նախատեսուէր 1500 միլիոն ոսկի (270 միլիառ փրանք), անբաւական պիտի գայ եւ ուրիշ գումարներ ալ պիտի ծախսուին: Նոր տուրք պիտի չհաստատուի եկամուտին վրայ:

— oo —

ԻՐԱՆԻ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ դիւանագիտական յարաբերութիւնները, որոնք ընդհատուած էին վերջերս, վերահաստատուեցան, մեծ գոհունակութիւն պատճառելով երկու կողմերուն:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ նախարարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն յառաջիկայ աշնան զէնքի տակ պիտի առնուին այն երիտասարդները որ ծնած են 13 ամսուան ընթացքին, փոխանակ մէկ տարուան:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ընդհ. մարդահամարը պիտի կատարուի մայիս 17ին, Աւստրիան եւ Զուտէթիան ալ միասին առնելով:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԻՇՏ ԴԷՊԻ «ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆԸ»

— • —

«Խ. Հայաստան»ի յօդուածագիրը վերջացնելով իր լեզուաբանական տեսութիւնը,— օտար բառեր փոխ առնել առանց շատ բարակը փնտռելու, զանոնք արտասանել եւ գրել ճիշդ ռուսներէն պէս — կ'եզրակացնէ.

— «Պէտք է վերացնել արգելքները եւ հնարաւորութիւն տալ լեզուների յետագայ մօտեցման, սերտ կապին: Միայն այդ դէպքում ԽՍՀՄ.ի միլիոնաւոր մասսաները հնարաւորութիւն կ'ունենան ստեղծել այն ապագայ համաշխարհային լեզուն, որի մասին ընկեր Ստալինը ասել է...

Ի՞նչ է ըսեր ընկեր Ստալինը.

— «Ինչ վերաբերում է ազգային կուլտուրաների ու ազգային լեզուների աւելի հեռաւոր պերսպեկտիվին, ապա ես միշտ եղել եմ եւ շարունակում եմ մնալ լենինեան այն հայեացքին որ սոցիալիզմի համաշխարհային մաշտաբով յաղթելու ժամանակաշրջանում, երբ սոցիալիզմը կ'ամրանայ ու կենցաղի մէջ կը մանի, ազգային լեզուներն անխուսափելիօրէն պէտք է ձուլուեն մի ընդհանուր լեզուի մէջ, որը, ի հարկէ, չի լինի ո՛չ վելիկոռուսական, ո՛չ գերմանական, այլ մի ինչ որ նոր բան»:

Եւ քանի որ «ընկեր Ստալինը ասել է», Երեւանի վառեակներո՞ւն է մընացեր ձայն հանել,— բացատրել թէ հայերէնը դարերէ ի վեր ունի առ ընտանի հարիւրին 99ը այն օտար բառերուն որ ափերով կը գործածուին խորհրդահայ հրատարակութեանց մէջ, պարզապէս տգիտութեան հետեւանքով:

Մանաւանդ որ, այդպիսի բացատրութիւն մը պիտի համարուէր հակայեղափոխական արարք, «լեզուների յետագայ մօտեցման դէմ»:

Ռուսը «դեպուտա՞տ» կամ «ռեւեկա՞տ» կ'ըսէ, այլանդակելով եւրոպական լեզուները, դո՛ւն ալ այնպէս գրէ եւ արտասանէ: Ի՞նչ համարձակութեամբ կը խանգարես ձուլման ընթացքը, «երեսփոխան», «ուրացող» եւն. գործածելով:

Քանի որ Ռուսը չունի, դուն ալ մի ունենար ոչ *զօրաշարժ*, ոչ *բաժնետիրական*, ոչ *շահարաժին*, ոչ *դասալիք*, ոչ ալ *խանութ*, այլ գրէ.— *մոբիլիզացիա*, *փայատիրական*, *դիվիդենտ*, *դեզերտիր*, *տիւղեան* եւն.:

Դեռ աւելի կարեւոր.— ինչո՞ւ զօրծածել Մեսրոպեան տառերը, երբ ունիս լատիներէնը եւ մանաւանդ ռուսերէնը,— ի ծնէ յեղափոխական:

Երբ կը ջնջեն *պատարագ*, *նուիրակ*, *մատաղ*, *խորան*, *սկիհ* եւն. բառերը, «որոնք արտայայտում էին բուրժուական կամ կրօնական հասկացողութիւններ», ի՞նչպէս կարելի է հանդուրժել հայկական տառերուն, որոնք հնարուած են երկու կրօնաւորներու կողմէ:

Կեցցէ՛ «համաշխարհային»ը, յեղափոխութիւն ըլլայ թէ լեզու:

ՎԱՀԷ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

— oo —

Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ տակաւին չէ կազմուած Սուրիոյ նոր դահլիճը: Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Փրանսական շրջանակներու մէջ Ճէմիլ Մերտամի դահլիճին հրաժարումը կը վերագրեն երկու գլխաւոր պատճառներու: Առաջինը այն է որ սուրիական կառավարութիւնը կ'ուզէր գործադրել 1938 դեկտեմբեր 31ի բանաձեւը եւ զայն հրատարակել տուած էր յուշագրի ձեւով: Այս յուշագիրը, որ մարզպանին պիտի յանձնուէր, կը հաստատէր Սուրիոյ անկախութիւնը, կը պարզէր Փրանքօ-սուրիական յարաբերութեանց պատմութիւնը եւ կը պարունակէր հետեւեալ որոշումները.— Անյապաղ ձեռք առնել մաքսային վարչութիւնը, արտաքին յարաբերութիւններ հաստատել եւ ներկայացուցիչներ ղրկել արտասահման, ջնջել Փրանսացի խորհրդականներու պայմանագրութիւնը, եթէ անոնց թիւը կ'անցնի 1936ի դաշնագրով նախատեսուած համեմատութիւնը եւ ազգային բանակ մը ստեղծել: Յուշագիրը կը քննադատէր հողատար իշխանութեան վարած քաղաքականութիւնը Ճէպէլ Տրիւզի, Ճէզիրէի եւ Ալէվիներու երկրին մէջ եւ կը յայտարարէր թէ այսուհետեւ մարզպանութեան հրամանները վաւերական պիտի համարուին միայն այն ատեն երբ կը վաւերացուին Սուրիոյ խորհրդարանին կողմէ:

Մարզպանին հրամանով, Դամասկոսի պատուիրակը, Հօթլօք հաղորդեց վարչապետին թէ չի կրնար ընդունիլ այդ պաշտօնագիրը, որուն բնագիրը մամուլին հաղորդուած էր իրեն յանձնուելէ առաջ եւ որ խմբագրուած էր անթոյլատրելի ոճով:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, տագնապին երկրորդ պատճառը այն է որ Սուրիոյ նախարարները դիրք բռնած էին կրօնական փոքրամասնութեանց կանոնագրին գործադրութեան առթիւ: Այդ խնդիրը կարգադրուած էր նոյեմբեր 18ին, մարզպանին մէկ շրջաբերականով, համաձայն խղճի ազատութեան սկզբունքին, բայց սուրիական կառավարութիւնը հրամայած էր դադրեցնել անոր գործադրութիւնը:

*** Դահլիճին հրաժարումէն անմիջապէս վերջը ցոյցեր պատահեցան Դամասկոսի, Հալէպի եւ Համայի մէջ, առանց սակայն ծանրակշիռ հանգամանք ստանալու: Նախ ընդհարումներ պատահեցան Տօքթ. Շահպէնտէրի եւ հրաժարեալ վարչապետին կուսակիցներուն միջեւ: Ոստիկանութիւնը հարկադրուեցաւ միջամտել, ազատելու համար ինքնաշարժ մը որուն մէջ նստած էր Ճէմիլ Մէրտամ պէյ, շրջապատուած՝ ցուցարարներով:

«Իւմանիթէ» կը գրէ թէ իտալական եւ գերմանական գործակալներ կը շահագործեն կացութիւնը եւ թէ գաղտնի ձայնասփիւռ մը հակաֆրանսական քարոզութիւններ կատարած է:

*** Լաթաքիոյ կառավարիչը, Իհսան Ճապրի, որ անդամ է ազգ. խմբակցութեան եւ Թունդ հակառակորդ՝ Ալէվիներու ինքնավարութեան կուսակիցներուն, հրաժարեցաւ իր պաշտօնէն: Մարզպանը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն իր պատուիրակին կը յանձնէ սուրիական իշխանութեանց իրաւասութիւնը՝ Ալէվիներու երկրին բարեկարգութեան եւ ապահովութեան մասին:

Պալքանեան Համաձայնութեան ժողովը

»»» • «««

Երկուշաբթի օր Պուքրէշի մէջ բացուեցաւ Պալքանեան Համաձայնութեան հինգերորդ համաժողովը, որ պիտի տեւէ երեք օր: Համաժողովին կը մասնակցին Յունաստանի վարչապետ Մէթաքսաս, Ռումանիոյ արտաքին նախարար Գաֆէնքու, Եուկոսլավիոյ արտաքին նախարար Տօքթ. Մարքովիչ եւ Թուրքիոյ արտաքին նախարար Սարաճօղլու:

Դէպի Պուքրէշ գալու ատեն Պ. Սարաճօղլու Սոֆիայի մէջ տեսակցեցաւ վարչապետ Քէօսէիվանովի հետ:

Կը կարծուի, թէ այս խորհրդաժողովին մէջ քննութեան պիտի առնուին Պուլկարիոյ հողային պահանջները: Կ'ըսուի նաեւ թէ հինգ տարուան համար պիտի վերանորոգուի պալքանեան Համաձայնութիւնը, որ կնքուեցաւ 1934ին:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Բ.

ՏԱՄԱՏ ՖԷՐԻՏ ՓԱՇԱ ԿԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆԻ ԹԷ ՋԱՐԴ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱԾ Է, ԲԱՅՑ...

Երբ Թնդանօթը լռեց ռազմաճակատներուն վրայ, օրուան յաղթականները ամէնէն առաջ «դատարան» կանչեցին մեղապարտ քառեակին պարագլուխը՝ Գերմանիան: Յետոյ հաշիւ տուին Աւստրիան, Հունգարիան եւ Պուլկարիան: Իսկ Թրքական դաշնագիրը յետաձգուեցաւ մինչեւ 1920, որովհետեւ էնվէր - Թալէաթներու հայրենիքին փլուզումը կատարեալ էր եւ ամբողջական եւ դաշնակիցները աճապարելու պէտք չէին տեսներ: Յետագայ դէպքերը ցոյց տուին թէ որքան սխալ էր այդ ենթադրութիւնը:

Լոյտ Ճորճ կը բացատրէ թէ Թուրքիոյ Հաշուեյարդարը բազմաթիւ դժուարութիւններ կը ներկայացնէր: Այլազան ցեղերու եւ կրօնքներու պատկանող փոքրամասնութիւններ կ'ապրէին այդ երկրին մէջ՝ այնքան ցիր ու ցան եւ իրարու խառնուած, որ յուսահատական կը թուէր թնճուկը քակելու աշխատանքը: Մէկ կողմէն կային այդ ցեղերը իրարմէ բաժնող «պատմական բարդութիւններ», միւս կողմէ Դաշնակիցները նկատի պիտի առնէին «մրցակցութիւնը մեծ պետութիւններուն, որոնց իւրաքանչիւրը պատմական, կրօնական, տնտեսական կամ հողային շահեր կը հետապնդէր քայքայուած կայսրութեան սահմաններէն ներս, շահեր իրական կամ երեւակայական»:

Յետոյ նախկին վարչապետ կը նկարագրէ Թուրքիան այնպէս ինչպէս որ էր պատերազմի նախօրեակին: Համառօտ ակնարկ մը՝ արդինք դարերու յոռի վարչութեան: Ամբողջ նահանգներ քարուքանդ եղած էին ու ամայացած «շնորհիւ պետութեան ծրարքով, հրամանագրերով եւ անոր ղեկավարութեան տակ կատարուած սպանդին»: Ժամանակին փառայեղ քաղաքակրթութիւններ ծաղկեր էին մահամերձ կայսրութեան հողերուն վրայ, մինչդեռ պատերազմէն յետոյ «երկրին ամէն մէկ անկիւնը պէտք ունէր վերաշինութեան՝ տարտամօրէն յիշեցնելու համար հին ժամանակներու պերճանքն ու շքեղութիւնը»:

Ցեղային հարցը գոհացուցիչ եղանակով մը լուծելու կարելիութիւն չկար, որովհետեւ, կը կրկնէ հեղինակը, Եւրոպական Թուրքիոյ մէջ Իսլամները, Յոյները, Պուլկարները, Սերպերը, Հրեաները եւ Հայերը միասին կ'ապրէին գիւղերուն եւ քաղաքներուն մէջ: Վիճակագրութիւններն ալ որ եւ է յոյս չէին ներշնչեր: Կացութիւնը նոյնքան բարդ էր Անատոլուի բարձրութիւններուն վրայ: Իրաւ է որ Թուրքերը մեծամասնութիւն կը կազմէին ներքին գաւառներուն մէջ, բայց կեդրոնէն քիչ մը անդին ցեղերն ու կրօնքները իրար կը հրմշտկէին: Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի նահանգներուն, «Ապտիւլ Համիտ եւ Երիտասարդ Թուրքերը աշխատեցան պարզ վիճակի մը վերածել հայկական հարցը, ջարդելով ու տարագրելով ամբողջ ժողովուրդ մը զոր կը նկատէին անհաւատներու եւ դաւաճաններու բազմութիւն մը: Թուրքերը մեծ չափով յաջողեցան իրենց այդ վայրենի ծրագրին գործադրութեան մէջ: Գիւղերու եւ քաղաքներու բնակչութիւնը ամբողջութեամբ կոտորուեցաւ, իսկ փոքրաթիւ խմբակ մը ապաստան գտաւ անմատչելի լեռներու վրայ՝ փախչելով թրքական բարբարոսութիւններէն»: Ուրիշ բազմութիւն մը անցաւ Սուրիա: Արաբները, ջերմեռանդ մահմետականներ իրենք ալ, չմասնակցեցան այդ ջարդերուն:

Փոքր Ասիոյ Յոյներն ալ զոհ գացին Թուրքերու խժդժութեանց: Հարիւրներով, հազարներով ջարդուեցան անոնք: «Մէկ խօսքով Թուրքերը բարբարոսական ննդամտութեամբ մը անդադար աշխատեցան բարելաւել վիճակագրական պատկերը ի նպաստ իրենց»:

Եւ որպէսզի այս պատմութիւնը հէքեաթային տպաւորութիւն չձգէ կամ չափազանցութիւն չնկատուի, Լոյտ Ճորճ անմիջապէս վկայութեան կը կանչէ Տամատ Ֆէրիտ փաշան՝ նախագահը Թուրք պատուիրակութեան, որ առաջին անգամ ըլլալով Գերագոյն Ժողովին կը ներկայանար 1919 Յունիսին: Երբեմնի եպարքոսը անձամբ կը կարդար յաղթական պետութեանց պատգամաւորներուն առջեւ հետեւեալ յայտարարութիւնը զոր պատմական վարչապետը կ'որակէ «ապշեցուցիչ»: Կուտամ գլխաւոր մասերը:

—«Քաջութիւնը պիտի չունենայի երբեք ներկայանալու այս Գերագոյն Ժողովին եթէ հաւատացած ըլլայի որ Օսմանեան ժողովուրդը պատասխանատուութեան որ եւ է բաժին ունէր այն պատերազմին մէջ որ աւերեց Եւրոպան ու Ասիան ընդ հուր եւ ընդ սուր: Կը ցաւիմ որ երկար պիտի ըլլայ յայտարարութիւնս, որովհետեւ եկած եմ իսկապէս պաշտպանելու բովանդակ աշխարհի հանրային կարծիքին եւ պատմութեան առջեւ, դատ մը որ չափազանց բարդ է եւ սխալ հասկցուած: Պատերազմի ընթացքին ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհը սարսափով լսեց պատմութիւնը այն ոճիրներուն որոնք իբրեւ թէ գործուեր էին Թուրքերուն կողմէ: Մտադրութիւն չունիմ երբեք քողարկելու այդ չարագործութիւնները, որոնք յաւիտեանս սոսկում պիտի պատճառեն մարդկութեան խղճմտանքին. պիտի չաշխատիմ նոյնիսկ նուազեցնել այդ ահաւոր ոճրագործութեան հեղինակներուն յանցանքին աստիճանը: Ձեռքի տակ ունեցած փաստերովս ցոյց պիտի տամ թէ որոնք են իսկապէս այդ զարհուրելի ոճիրներուն բուն պատասխանատուները»:

Տամատ Ֆէրիտ փաշա յետոյ կը խոստովանի թէ իրենք որ եւ է պատրանք չունին այն դժգոհութեան մասին որ ստեղծուած է իրենց շուրջ եւ հրապարակօրէն համոզուած են թէ աննպաստ մթնոլորտ մը կը շրջապատէ Թուրքիան՝ հետեւանք դժբախտ դէպքերու: «Բայց երբ ճշմարտութիւնը երեւան ելլէ, քաղաքակիրթ ազգերն ու ապագայ սերունդները պիտի զգուշանան անարդար վճիռ մը արձակելէ Թուրքիոյ դէմ»: Եթէ պատերազմը ծաւալեցաւ Արեւելքի մէջ, պատասխանատու են միմիայն անոնք որ գաղտնի դաշնագիրներ ստորագրեցին: Ո՛չ Օսմանեան ժողովուրդը, ո՛չ ալ Եւրոպայի դիւանատուները ծանօթ էին այդ փաստաթուղթերուն գոյութեան: Համաձայնութիւններ կնքուած էին Գերմանիոյ կառավարութեան եւ յեղափոխական կուսակցութեան մը ղեկավարներուն միջեւ: Այս վերջինները իշխանութեան գլուխ եկած էին 1913ին, պետական հարուածի մը փաստորդային: Եթէ Դաշնակիցները ապացոյցներ կ'ուզեն այդ մասին, Թուրք եպարքոսը կրնայ յիշել այն պաշտօնաթուղթերը զորս անգլիական ու ֆրանսական դեսպանատուները կը փոխանակէին իրենց կառավարութիւններուն հետ՝ Թուրքեւռուս պատերազմին նախընթաց եռամսեայի ընթացքին: Երբ թշնամութիւնները սկսան, կը բացատրէ փաշան, Թուրք ղեկավարները շատ վարպետօրէն ժողովուրդին հաւատացուցին թէ Ռուսիոյ սպառնալիքը Պոլսոյ վրայ իրական էր ու անմիջական: Հետեւաբար մեր պայքարը ստացաւ սուրբ հանդամանք մը, որովհետեւ վտանգի մէջ էր մեր ազգին գոյութիւնը:

Ինչ կը վերաբերի «ողբերգական դէպքերուն», եպարքոսը անհրաժեշտ կը նկատէ իր եւրոպացի ունկնդիրներուն կրկնել այն յայտարարութիւնները զորս ըրած է նախապէս Օսմանեան Ծերակոյտին մէջ: «Թուրքիա կ'ողբայ սպանութիւնը իր բազմաթիւ քրիստոնեայ հայրենակիցներուն ինչպէս նաեւ սպանութիւնը մահմետականներուն: Իթթիհատականները չյոհանալով քրիստոնեաներու դէմ գործուած ոճիրներով, մահուան դատապարտեցին, զանազան ձեւերով, երեք միլիոն իսլամներ: Հարիւր հազարաւոր դժբախտ մարդկային արարածներ, իրենց տուներէն տարագրուած, տակաւին կը թափառին Փոքր Ասիոյ մէջ՝ անապաստան ու անձեցուկ»: Եթէ նոյնիսկ անոնք վերադառնային իրենց բոյները՝ թշուառութիւնը վերջ պիտի չգտնէր, «քանի որ թէ քրիստոնեայ եւ թէ իսլամ գիւղերն ու քաղաքները աւերակներու վերածուած են»: Փոքր Ասիան քարուքանդ տարածութիւն մըն է: Փաշային նորընտիր կառավարութիւնը տակաւին չէ կրցած դարմանել աղէտին հետեւանքները: Դաշնակիցները թող չկարծեն թէ ցեղային ատելութիւններ կամ կրօնական մոլեռանդութիւն մը գոյութիւն ունի Թուրքիոյ մէջ: Ընդհակառակն, Թուրք ժողովուրդը կրցած է միշտ «յարգել հպատակ քրիստոնեաներուն կեանքը, պատիւը եւ նուիրական զգացումները այնպիսի ժամանակներու մէջ երբ բռնութիւնը կրնար յաջողապէս պայքարիլ իրաւունքին դէմ»: Աւելի արդար պիտի ըլլար Օսմանեան ժողովուրդին մասին վճիռ արձակել կարդալէ վերջ երկար դարերու պատմութեան ամբողջութիւնը, փոխանակ նկատի առնելու անջատ ժամանակաշրջան մը որուն մէջ «Թուրքիան կ'երեւայ աննպաստ լոյսի մը տակ»:

Տամատ Ֆէրիտ փաշա յետոյ բաղդատութեան եզր մը կը փնտռէ Ռուս եւ Թուրք ժողովուրդներուն միջեւ— երկուքն ալ զոհ իրենց յեղափոխականներուն ձեռքը— եւ կը բացատրէ թէ անոնք «արժանի են աշխարհը կառավարող հզօր ազգերու կարեկցութեան եւ օժանդակութեան»: Իթթիհատի ղեկավարները դատի քաշուած են իբրեւ պատասխանատու «ողբերգական դէպքերուն»: Հետեւաբար Թուրք ազգը կարելի է անպարտ արձակել...

Այս արտասուքին ու աղերսին կը յաջորդեն պարտուած, ջախջախուած Օսմանցիներու նուազագոյն պահանջները— վերահաստատել իրերու նախապատերազմեան կացութիւնը, վերջ տալ Դաշնակիցներու գրաւումին եւ Թուրքիան պահել իր հին սահմաններուն մէջ, որոնք արդէն բաւական կրճատուած են: Ինչո՞ւ այս բոլորը. որովհետեւ Թուրքիա «այսուհետեւ պիտի նուիրուի տնտեսական ու մշակութային վերելքի աշխատանքին՝ օգտակար անդամ մը դառնալու համար Ազգերու Դաշնակցութեան»:

Մեծ եպարքոսին պատասխանը պիտի խմբագրէր Պալֆըր:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Դպրեվանքին մէջ տեսակ մը փիւնիկ էր Տիրացու Մկրտիչ Սարկաւագ Գուշակեան: Կարճ կապելու համար, հոս յիշատակեմ միայն Ֆրանսացի պաշտօնակցիս՝ Մ. Ժօզէֆ Ժիւի դատաստանը անոր մասին.— «Յիսուսեան Հօր մը բովանդակ լրջութիւնը եւ պատկառանքը ունի Սարկաւագ Գուշակեան»: Եւ ճշմարիտ դատաստան, մանաւանդ երբ ըմբռնենք զայն այն իմաստով, թէ Գուշակեան, Յիսուսեան Հօր մը պէս հմտութիւններով եւ բազմահոյլ կարողութիւններով առկայծուն, ունէր նաեւ անոր խորախորհուրդ եւ ինքնազուսպ բարեմասնութիւնը կամ յատկութիւնը, որով ներկայացուած դէպքերու կամ իրերուն յատակը չէր իջներ իսկոյն, հատիկ հատիկ կ'առնէր զանոնք, իր վճիռը նպատակին զարնելու նրբամիտ առաջադրութեամբ: Ինք, Փրոֆ. Ժիւ եւս, բնիկ Ս. Էթիէնէն, ինչպէս կը յիշեմ թէ կ'ըսէր, իբրեւ փոքր ինչ մոլեռանդ կաթոլիկ, ամէնէն աւելի ի վիճակի էր Յիսուսեանի այդ գիծը ճշդելու ենթակայի մը վրայ:

Աճեցաւ Գուշակեան, խառնուածքով եւ կրթութեամբ անշուշտ աւելի Դուրեանի հակած քան Օրմանեանի: Բայց այս վերջինը եւս կը գնահատէր անոր մէջ արժանիքներու անժխտելի գումարը, չափազանց Յիսուսեան դատելով հանդերձ զայն, քանի որ Օրմանեան Ս.ի ծանօթ էր շատ մօտէն Յիսուսեան դաստիարակութեան ալ ուղղութիւնը:

Ինչ որ սակայն Թորգոմ Ս.ի մեծագոյն առաւելութիւններէն մին կը կազմէր, քրիստոնէական բեմին վրայ անոր հիանալի պերճախօսութիւնն էր: Հայերէնը կը շողշողար իր բոլոր գոյներով անոր քարոզներուն մէջ: Թափանցիկ միանգամայն շլացիկ պայծառութեամբ իր շրթունքէն կը կաթէր ունկնդիրները: Ս. Գիրքէն ո եւ է նիւթի կրնար տալ անհերքելի շպար մը շահեկանութեան, փաստերով եւ իմաստներու մածուցիկ հոյզով այնքան ագուցուած մին միւսին, որ անկարելի էր «շպար» բնաւ տեսնել իր բացատրութիւններուն մէջ: Նոյնիսկ մերթ Դուրեանը կը գերազանցէր, եւ գլխաւորաբար այս մասին կը գործէր Փրոֆ. Ժիւի անոր մէջ տեսած յատկանիշը, բառ մը՝ որմէ աշխարհներով հեռի էր Դուրեան, որուն պարզութիւնն ու անկեղծութիւնը Սիոնի հին ու նոր աստղերը անգամ չունին:

Գուշակեանի հմտութեամբ եւ խոր պատրաստութեամբ եկեղեցականի մը առջեւ միշտ կը բացուէր գործելու ասպարէզ մը, մանաւանդ իր հոգեւոր ծնողին Օրմանեանի պատրիարքութեան շրջանին: Առանց անոր ալ առատ էր միջոցը: Վերջին երկու պաշտօնավարութիւններուն (Եգիպտոս եւ Երուսաղէմ) հաշուեկշիռը դուրս է մեր հայեցողութեան շրջանակէն, Երէկի պատմութիւն է այս, եւ, համակիր ու հակակիր, երկու մարդերուն մէջ ալ գտած են զայն հասարակաց օգուտին ի խնդիր, կրթական ու բարոյական գործունէութեան ի նպաստ, գտած են զայն մինչեւ իսկ իր ոչ – մասնագիտական զբաղում – ներուն մէջ յաջողութեան ճամբուն վրայ, ինչպէս Երուսաղէմի պատրիարքութեան պարտքին փշոտ եւ առասպելական խնդիրներուն կարգին:

Բայց այս համառօտ տեսութիւնը լրացնելէ առաջ կը փափաքինք Գուշակեան Ս.ի համեմատական մէկ գիծն ալ պարզել: — 1911ին կաթողիկոսական ընտրութեան առթիւ Էջմիածնի մէջ տեսանք ուրիշ եկեղեցական մը, նկարագրով, նոյնիսկ դիմագծութեամբ մերձաւոր անձնաւորութիւն մը Գուշակեանին — Այդ յիշատակելի եւ յաւէտ ողբացեալ եկեղեցականը նահատակ կաթողիկոսն էր, Խորէն Հայրապետ, նոյնքան լուրջ, սակաւախօս, ինքնամփոփ եւ ոչ երբեք անապարծ: Երկուքին միջեւ արդէն շուտով հաստատուած էր մտերմութիւնը, այն ատենէն որ Թիֆլիզի առաջնորդարանին մէկ սենեակին մէջ, ուր անկիւն մը Թորգոմ Ս. խօսակցութեան բռնուած էր հետաքրքիր խումբի մը հետ, յիշատակաց արժանի հանդուցեալ կաթողիկոսը — այն ատեն Առաջնորդ Թիֆլիզի — մեզ ձայնով այլ հաստատ համոզումով յայտնեց այս տողերը ստորագրողին, թէ «կաթողիկոսութեան արժանաւոր թեկնածու մըն է Թորգոմ Ս.»: Ապագան ցոյց տուաւ թէ ինքը նոյնքան արժանաւոր համարուեցաւ, եւ իր արժանաւորութիւնը պսակեց մարտիրոսութեան լուսեղէն թագով — այսպէս ժամանելով «կրկին պատուոյ»: ... Անցի՜ց անցելոց ... Ի՞նչ դէպքեր, ի՞նչ դուշակութիւններ, որոնք մարդկեղէն իրերուն փխրուն պարուտակը, կեղեւը կը պարզեն միայն: Ահա մին նահատակ, միւսը տեսաւ մօտէն թէ հեռուէն իր ցեղը հիմնայատակ:

Բայց հիմա ամէնէն ցաւալի իրողութիւնը այն է, թէ Թորգոմ Ս.ի մահով կ'անշքանայ Հայկական ազգային — եկեղեցական գոյութեան կարեւոր մէկ աթոռը, պատմական պարծանք մը միանգամայն: Ներկայ ամայութեան մէջ անուն մը ամէնէն արժանաւորը կը թուի — Մեսրոպ Նշանեան, խնդիր չէ թէ ծերացած: Մեր բոլոր դէպքերը ինքնին ամէնքն ալ ծերացած են: Յանկարծական փոփոխութիւն մը կրնայ ընձիւղել անանկալ, եւ իրերը կրնան մտնել ցանկալի հունին մէջ: Միայն թէ գիտնանք օգտուիլ անշահախնդրօրէն եւ անկեղծօրէն նոյնիսկ յուսահատական համարուած առիթներէն: Հիմա ճիշդ այս է պահանջը Երուսաղէմի Հայկական Միաբանութեան կատարելիք գործին համար:

×

Սեբաստիոյ երկարամեայ պաշտօնավարութենէն վերջ 1913ին դարձաւ Պոլիս, անշահախնդրութեան «կարկտած» վերարկուն ուսին, երբ այնքան ուրիշներ եղած են բեռ կապող, զանազան կողոպուտներէ: Սիրով ընդառաջ գնաց Սկիւտարի Ս. Խաչի քահանայութեան քանի մը ամիսներ, մինչեւ որ Գահիրէի բարեդէպ քուէն կոչեց զինքը այդ բազմապահանջ թեմին առաջնորդութեան: Ս. Խաչ ամէն կիրակի տօնական օրուան հանդերձանք կը կրէր, թաղերուն ամէն կողմերէն բազմութեամբ կուգային ունկնդրել իր պերճախօս քարոզները: Այն շրջանին էր որ հանդուցեալը «Լուռ իմաստուն» տիտղոսը տուաւ հէք պատանիի մը որուն արեւը այնքան շուտ պիտի մարէր... Տիտղոս մը, որ ըստ ամենայնի կը պատշաճի իրեն — արդարեւ լուռ իմաստուն մըն էր Թորգոմ Ս.:

Իբրեւ հայրենակցի պարտականութիւն, կը յիշատակեմ այս համառօտ տողերուն մէջ այն մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւնը, զոր կատարեց Սեբաստիոյ իր պաշտօնին մէջ, Գարտիզակի բարբառը, սովորութիւնները, աւանդութիւնները համեմատելով Արծրունեաց այդ չքնաղ մայրաքաղաքին կամ մօտակայ Պարտիզակի նոյն կարգի նիւթերուն հետ, չէ՞ որ Գարտիզակ 17րդ դարուն գաղթ մը եղած է Սեբաստիայէն, եւ ինք Թորգոմ Գուշակեան հեռաւոր մէկ ընձիւղն է իշխանական Աղա Գրիգորեան ազգատոհմին, որուն աւելի մօտ հէգ մնացորդներէն մին է ձեր խոնարհ ծառան, գրեթէ անիշխանական դարձած հիմա:

Այսպէս տարեւ դառնան ժամք,
Սակայն առ իս տիւ չառնէ դարձ...

Տարիներ ու տարիներ Մկրտիչ եւ Թորգոմ հոլովեց, նոյնիսկ պարապոյ առաջ ժամերուն... իրարու առնել տալէ վերջ, շատ դժուար, շատ ցաւալի է դամբանի անզօր ու ծանծաղ բառեր արտասանել ու գրել «չհետ գնացելոյն»: Դժուար է հնազոյնին, աւելի ծերին՝ դատել նուազ հին ըստ արժանւոյն, ներենին ցամքած կարողը անջրդի...

Մենք դառնանք մեր կենցաղին, որուն ալիքները այլեւս չեն ցնցեր հայ եկեղեցականութեան կենդանի անդրիներէն մին, մենք դառնանք մեր կռիւներուն, բաւ համարելով վայել ու վեհանձն դամբանի մը վրայ, որուն տէրը կատարեց «ընթացքն» համեստութեամբ եւ պատկառելի ակնկալութեամբ:

ԵՏԱՆ

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԲԱՑԱՏՐԷՆ

Անգլիոյ մէջ ժողովուրդը հետեւեալ կերպով կը բացատրէ.

Ընկերվարութիւնը.— Եթէ երկու կով ունիս, անոնցմէ մէկը դրացիիդ պէտք է տաս:

Ֆաշիզմը.— Երկու կովերդ ալ պետութեան պիտի տաս. անոնց կաթին մէկ փոքր մասը պետութիւնը քեզի կուտայ:

Նացիականութիւնը.— Երկու կովերդ ալ դուն պիտի պահես, բայց անոնց կաթը ամբողջովին պետութեան պիտի տաս: Պետութիւնը անոնց կաթէն ուզածին չափ քեզի կը ծախէ:

Համայնավարութիւնը.— Երկու կովերդ պետութեան պէտք է տաս, զանոնք ստանալէն վերջ քեզ կը գնդակահարէ:

Բոզվէլթի ծրագիրը.— Պետութիւնը կը գնդակահարէ մէկ կովդ. ամբողջովին կը կթէ միւսը եւ անոր կաթը կը թափէ:

«ԶԱՐԹՕՆՔ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (22)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

«Թագաւորը դուրս եկաւ եկեղեցուց շրջապատուած եպիսկոպոսներով եւ իշխաններով: Հեծաւ արքայական ոսկեսար երիվարը, որի վրայ բարձրացած պահում էին ծիրանեգոյն ոսկեկար հովանին: Թագաւորին շրջապատեցին առաջից Սպարապետը, աջ ու ձախ կողմից Թագակիրն ու Նշանակալը եւ ապա թիկնապահների զրահապատ գունդը: Նրանց հետեւեց արքայազուն եւ իշխանազուն ազատանին:

«Իսկ թէ ի՛նչ էր կատարւում կաթուղիկէից դուրս, քաղաքի փողոցներում, անկարելի է նկարագրել. ամբողջ Դուինը մի աչք, մի շունչ եւ մի հոգի դարձած իւր Թագաւորի ելնելուն էր սպասում: Երբ Սպարապետի դրօշը երեւաց, մի որոտընդոստ ղղրդիւն կարծես Դուինը շարժեց. որոտում էին փողոցները, որոտում էին հրապարակները, բուրգերը, աշտարակները եւ մինչեւ անգամ քաղաքից դուրս գտնուող մարակոցները— եւ ամէնքը միաբերան օրհնում եւ փառաբանում էին Նրան:

«Երբ վերադարձանք պալատ, գացինք իսկոյն Թագաւորին շնորհաւորելու: Այնտեղ էին բոլոր նախարար իշխանները եւ արքայազուն տիկնայք: Մեր շնորհաւորանքները մատուցանելուց յետոյ Մայր – Թագուհին նստեցրեց ինձ իւր կողքին, ոսկեկար օթոցի վրայ եւ մտերմական զրուցով սկսաւ ինձ զբաղեցնել: Ի՞նչ էր գտել նա իմ մէջ, չգիտէի. բայց տեսնում էի, որ հոգով ու սրտով կապուած էր ինձ հետ: Ընդունուած սովորութեան հակառակ երկար պահեց մեզ նա իւր մօտ: Եւ երբ հեռանում էինք՝ հանեց պարանոցից այս մանեակը եւ անցնելով իմ պարանոցը՝ ասաց.

— «Սա Վասիլ Արշակունի կայսեր ընծան է Աշոտ Առաջնոյ Թագուհուն. ես նուէր ստացայ այս նրանից, եւ ինքս էլ յանձնում եմ քեզ՝ իբրեւ ապագայ Թագուհուն: Քո յաջորդը թող քեզնից ժառանգէ այն եւ Արշակունեաց վերջին շառաւիղի նուէրը թող անկորուստ մնայ Բագրատունի Թագաւորաց ընտանիքում»: Այս ասելով նա դրկեց ինձ եւ ջերմագին համբուրեց:

«Արդէն ամէն բան որոշուած էր: Ես ուրեմն Արքայի նշանածն էի: Այնուհետեւ, ինքդ կարող ես գուշակել, թէ երջանկութեան ի՛նչ հովեր էին զուարճում ինձ Դվինոյ Արքայական պալատում:

«Բայց, աւա՜ղ, վախենում եմ հաւատալ թէ՝ այդ բոլորից միայն մնալու են քաղցր յիշատակներ... եւ այս մանեակը, որ առաջին անգամ դրկեց իմ պարանոցը կենացս ամենաերջանիկ վայրկեաններում...

Է.

ԵՐԵՔ ՏԱՐՈՒԱՑ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ՀԱՅ ԱԶԳԻ ԿՐԱԾ ԵՒ ՀԱՐՍ ԹԱԳՈՒՀՈՒՆ ԱՆՑԱՑՍ ՄՆԱՑԱԾ ԴԺԲԱԽՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թագուհին լռեց: Անցեալի քաղցր յիշատակները ոչ միայն չամոքեցին նրա վշտերը, այլ, ընդհակառակը, նորոգեցին դրանց: Գլխակոր եւ ձեռքը ճակատին յենած՝ նա մի քանի վայրկեան մնաց լուռ. ապա սրտի յուզման ու հոգեկան խռովութեան դիմադրել չկարողանալով՝ սկսաւ արտասուել:

Սեդան տեսաւ այտերի ծորող արցունքները եւ մորմոքելով հարցրեց.

— Այդ ի՞նչ է, Մեծափառ Տիկին, միթէ՞ արտասւում ես. ես կարծում էի թէ անցեալից խօսելով պիտի ուրախանաս, ընդհակառակը տխրում ես...

— Մտածում եմ, թէ այս բոլորը կարելի է անդարձ... թէ այն դիւցազն, որի միայն մի հայեացքը ինձ հըպարտացնում, մի ժպիտը ինձ երջանկացնում էր՝ այլեւս իմը չէ... եւ չպիտի լինի...

— Մի՛ ասիր այդ, Թագուհի, մի՛ ասիր. եթէ երջանկութիւնը տեւողական չէ, ապա վշտերն էլ յաւիտենական չեն. նրանք չարունակ տեղի են տալիս միմեանց, որովհետեւ ամէն սկիզբն մի վախճան ունի, տխրութեան յաջորդը ուրախութիւնն է. սիրածդ դիւցազնը քոնն է եւ կը վերադառնայ դէպի քեզ...

— Ա՛խ. Սեդա, աւելի՛ն մի՛ ասիր...

— Կամենում էի ասել թէ՝ պէտք է համբերել. օրինակ առ հէնց մեր Թագաւորից եւ քո ամուսնուց, քանի՜ քանի տեսակ փոփոխութեան է հանդիպել նրա բաղդը, որպիսի՜ համբերութեամբ ու տոկունութեամբ է նա յաղթել ամէն դժուարութեան:

— Ա՛խ, Սեդա, ի՛նչպէս քիչ ես ըղձում... բայց նա այսպիսի վիշտ, այսպիսի կորուստ չէ ունեցել. նա իւր երջանկութիւնն ու երկինքը չէ ամփոփել մի սրտի մէջ, որ խլած լինէին իրանից...

— Եւ դու, Թագուհի, ինչպէ՛ս քիչ ես զգում... ներիր համարձակութեանս...

— Ի՞նչ, Սեդա:

— Այն վշտերի ծանրութիւնը, որ մի օր նրան էր ճնշում:

— Այսինքն:

— Դու ինքդ նկարագրեցիր այն երջանիկ օրը, երբ Դուինում Թագաւորակեցին Բագմայաղթ Աշոտին, այնպէս չէ՞:

— Այո՛,

— Բայց յետոյ, ամիսներ չանցած, ի՛նչ ծանր վշտեր չպաշարեցին նրան:

— Գիտե՞ս, Սեդա, այդ ժամանակուայ դէպքերից ես քիչ բան գիտեմ:

— Այո՛, որովհետեւ շատ բան ծածկում էին քեզանից:

— Չեմ մոռացել միայն այն, որ երբ Դուինից վերադարձանք Գարդման, հայրս ասաց թէ՝ մեր զօրքերից շատ քանի գունդ շուտով պիտի հասցնենք Թագաւորին, որովհետեւ ներքին գաւառներում ապստամբութիւն է ծագել:

— Այո՛, միայն այդքան. եւ նրանից յետոյ էլ ուրիշ տեղեկութիւններ չեն զորդեցին քեզ:

— Երբեմն հարցնում էի թէ՝ ինչո՞ւ Աշոտը չէ գալիս մեր երկիրը, ...թէ...

— Ե՞րբ պիտի կատարուի մեր հարսանիքը: Այդ հարցը ինձ արիր մի... եւ ծիծաղելով եւ չառագունելով:

— Այո՛, յիշում եմ:

(Շար.)

ԹԱՏՐՈՆ

«Սօս եւ Վարդիթեր»

Բաւական հոծ բազմութիւն մը, կիրակի օր փութացած էր «Մոնէ Մոպէռի» թատերասրահը՝ ծափահարելու Միրաք Սուրէնեանի վերոյիշեալ ներկայացումը, որուն իրենց մասնակցութիւնը կը բերէին փարիզահայ կարող ուժեր:

Պռոշեանի այս գործը, արդէն իսկ բեմադրուած այստեղ Տիկին Աստղիկի նախաձեռնութեամբ, բոլորովին նորութիւն մը չէր հայ հասարակութեան համար: Գրուած ութսունական թուականներուն,— այսինքն այն շրջանին երբ աւելի յարգ ունէին «Պօղոս եւ Վերգինիա»ն, «Համելիտպարդ Տիկին» եւ նոյն իսկ երեքհարիւրամեայ «Ռոմէօ եւ Ժիւլիէթ»ը— «Սօս եւ Վարդիթեր»ը բաբախուն է վիպական կենդանի շունչով: Այդ երանելի օրերուն իրապէս սիրոյ զգացումը աւելի բարձր ոլորտներու վրայ կը սաւառնէր...

Թատերախաղին միջավայրը զուտ հայկական է, Ներսէս Աշտարակեցիի ժամանակն ծննդավայրը, բայց աւելի լայն հորիզոն մը կ'ընդգրկէ իր յորդառատ զգացումներով եւ մոլեգին կիրքերով: Այնտեղ ոչ մէկ բռնազբօսիկ ճիգ կը տեսնուի: Դէպքերն ինքնին կը հասուննան եւ կը յանգին ճակատագրական վախճանին: Թէեւ կենցաղական մօտիկ զուգադրութեան մը, ալեհեր հեղինակին ոճը քաղցր, ռահուն եւ հարազատ է, առանց արուեստական սեթեւեթի: Ինչ կը վերաբերի երգերուն, շատ աւելի հաճելի եւ տպաւորիչ են, քան մեզի ծանօթ շատ մը եղանակներ: Եւ եթէ անոնք ծանօթ չեն ժողովրդական լայն խաւերուն, պատճառն այն է որ այդ գմայլելի հօրինուածութիւնը խիստ հազուադէպօրէն երեւցած է բեմերու վրայ:

«Սօս եւ Վարդիթեր»ը թէեւ հողենական բարդ հանգոյցներէ զուրկ է, բայց ունի այն բոլոր անհրաժեշտ տարրերը, որոնք կը նպաստեն թատերախաղի մը բարեյաջող կառուցման: Յուսահատ, անմուրազ սէրեր, նախանձ, դաւ, եւ բուռն կիրքեր, հոն իրար կը խաչաձեւեն անզօր կատաղութեամբ: Վերջապէս յաւիտենական պայքարը Բարիին եւ Չարին: Նժարը լաւ պահուած է: Մէկ կողմը Սօսն է, ազնիւ ընկերով Գարեգինի հետ, միւս կողմն ալ Արշաւիրը, վատոգի Էջմիածնեցիի մը հետ: Խստակրօն աւանդութեամբ թրծուած միջավայրի մը մէջ, չարը պարարտ հող կը գտնէ, վերջին պահուն կը տանի անսպասելի յաղթանակը: Պերճ Պռոշեան այս անբաղձալի ելքին կը հակադրէ տխրահռչակ տիպարներուն յամեցած ըղձամբ:

Տրտում վէպն է ան խոնարհ տղու մը, Սօսի, որ կը սիրէ գեղանի Վարդիթերը եւ փոխադարձութիւն կը գտնէ անկէ: Հայուհին սրտին վրայ կը պահէ Տիկին Անուշի բերած մանիշակը, զոր նուիրած էր սիրահար պարմանին: Այս վերջինը սակայն ոչինչ ունի տալիք Վարդիթերի եղբօրը՝ Արշաւիրի, մինչ Էջմիածնեցի փեսացու մը 25 մանէթ եւ «եափընճը» մը կը խոստանայ...: Շահամոլ եղբօր համար աւելի մեծ կշիռ կը ներկայացնէ այս վարձատրութիւնը, քան սիրեցեալ քրոջ մը երջանկութիւնը: Միջնորդ Տիրանին խօսք կուտայ գլուխ հանել գործը: Միւս կողմէ ալ համամիտ կը մնայ Սօսի թեկնածութեան:

Վարդավառի տօնն է, Աշտարակի տղաքն ու աղջիկները դաշտին մէջ բոլորակի նստած, զուարթ համաքներ կ'ընեն, կ'երգեն եւ կը պարեն: Հոն են Տիրանը, Արշաւիրը, Վարդիթերը, Սօսն ու իր անձնուէր ընկեր Գարեգինը: Մարիամ, մայրը գեղանի Վարդիթերի, լաւ կը պահէ իր աղջիկը, որովհետեւ շատ չախորժիր Սօսէն: Գարեգին կը յաջողի սակայն սիրաշահիլ խաթունը, անուշ լեզուով եւ գինիով, բերնէն հաւանութեան խօսք կ'առնէ: Վարդիթեր կը պարէ, բայց մանաւանդ հրապարակաւ կը համբուրէ իր սիրածին հետ, միշտ Գարեգինի բարեհաճ միջնորդութեամբ: Տիրան եւ Արշաւիր գիտակցօրէն Սօսի դէմ կը հանեն մահմետական ըմբիշ մը, զոր չարաչար պարտութեան կը մատնէ Աշտարակեցի կորիճը: Հաւատարիմ Գարեգին հեղնագին կը մերժէ հարուստ կնոջ մը առաջարկը, որ էր միջնորդել Սօսի մօտ, իր աղջիկն առնելու համար:

Համբոյրի պատմութիւնը կը հասնի Հեթումի ականջը: Աւանդապաշտ հայրը կրակ կը կտրի, բայց Մարիամ կը յաջողի խաղաղեցնել զինքը կանացի նազանքներով: Հեթում համամիտ կը մնայ միութեան, պայմանաւ որ փեսացուն ժամանակ մը հեռու մնայ տունէն: Արշաւիր ա՛լ դաւ ու դադար չունի. գիշեր ցերեկ դաւեր կ'որոճայ Տիրանի հետ: Այս վերջինը իբր թէ տղուն ծնողքին կողմէ գանգատի կուգայ Հեթումի, որ նորէն համակ ցասում կտրած, տունէն դուրս կ'ընէ Գարեգինը: Աշխարհը կը փլի Սօսի գլխուն, կը խելագարի եւ խեղդելու կ'ելլէ իր անձնուէր ընկերը: Իսկ անճար Հայուհին, տրտում եւ յուսահատ, բարակ ցաւէն անկողին կ'իյնայ: Պզտիկ քրոջ գրել կուտայ իր յետին կամքը: Վերջին անգամ, ան դերձակոյն հրճուանքը կ'ունենայ նաեւ տեսնելու իր սիրական Սօսին տեսիլը, վայելելու իր տրտմաթախիծ երգը: Հուսկ յետոյ հոգին կ'աւանդէ տենդի ահաւոր նոպայի մը մէջ: Տիրան եւ Արշաւիր տուն կը հասնին, իրենց նպատակին հասած ըլլալու չարաչուք գոհունակութեամբ, սակայն իրենց վաճառած անմեղ էակին դիակը միայն կը գտնեն: Մեծ կ'ըլլայ իրենց զղջումը: Տիրան զզուանքով գետին կը շպրտէ քսանըհինգ մանէթը: Վրայ կը հասնի նոյնպէս Սօսը, կուրծքը բաց, վրան գլուխը թափթփած: Ներս կը խոյանայ, մոլեգին Արշաւիրը կը փնտռէ, բայց աչքը կը հանդիպի իր պաշտելի Վարդիթերին: Խելագար պարմանին ձեռքի դաշոյնը կը խրէ սրտին եւ յետին շունչը կը փչէ իր սիրածին առընթեր:

Սօսի դերին մէջ, դերասան Ս. Սուլէնեան երեւան բերաւ սիրահար երիտասարդի մը հոգեկան տուայտանքները, որ անշուշտ աւելի տպաւորիչ պիտի դառնար բեմական զօրեղ ձայնով: Իր խաղը տաք էր, խանդոտ ու թերեւս անկեղծ, եթէ ահաւոր կաֆը չգործէր ժպտելու միջնարարներուն... Մ. Մանսպաշ եղած էր համակրելի Գարեգին մը, կէս ծուռ, ընդունակ ամէն տեսակ անձնուիրութեան, սիրելի ընկերոջ մը համար: Տեղական հարազատ բարբառ, հարուստ դիմախաղ, կեցուածքի եւ շարժուձեւերու պէսպիսութիւն: Իր զուարթ եւ աշխոյժ խաղարկութեամբ գրեթէ առանցքը դարձաւ ներկայացման, հիանալի էր երկրորդ արարի վերջաւորութեան, երբ կինտոյականի մը բզկլութեամբ կը մերժէր հարուստ կնոջ առաջարկը: Հեթումի դերին մէջ, Ա. Գմբէթեան կորովի եւ բնական խաղարկութեամբ մը տուաւ աւանդամոլ եւ դիւրահաւան հօր մը դիմագիծը, որ սակայն անզօր կը մնայ դիմադրելու կանացի հրապոյրներուն: Այս տիպարը այլեւս իր սեփականութիւնը դարձած է եւ կրնայ իբր օրինակ ծառայել թատերական դպրոցին: Պ. Պետրոսեան ուրուագծեց նենգ ու երկերեսանի Արշաւիրի սիլուէթը: Իր խաղը ժուժկալ էր, բայց ճշգրիտ եւ լաւ ուսումնասիրուած:

Տիրանի դերին մէջ, Յ. Դերձակեան դարձած էր ճշմարիտ տիպարը գձուձ եւ շահամոլ գեղջուկի մը, անտաշ շարժուձեւերով ու մանաւանդ տեղացիի շեշտերով: Դժբախտաբար կը պակսէր դիմախաղը, կենդանութիւն տալու համար խաղին:

Տիկին Կէնեա, Վարդիթերի արժանաւոր դերակատարուհին, այս անգամ ինքզինքը գերազանցեց իր տպաւորիչ խաղով: Մարզուած Ա. Շահխաթունիի ձեռքին տակ, նորահաս դերասանուհին հետզհետէ դէպի կատարելութեան կը դիմէ: Անմեղունակ Հայուհիի մը սիլուէթն էր, իրր, բռնտուած վիպական Արեւելքի աւանդութիւններու ցանցին մէջ, անճար, անպաշտպան: Եւ երբ այդպիսին կրցաւ խորապէս յուզել ժողովուրդը իր անհնարին տառապանքներով: Տիկին Վ. Քիւթիւքեան ստանձնած էր փոքրիկ դեր մը, միջնորդ Անուշինը, զոր լիովին արժեցուց իր շնորհալի խաղով: Եւ իբր վերջաբան՝ Տիկին Ք. Աղնաւուրեան յաջողապէս անձնաւորեց Մարիամի դերը, այդ յարափոփոխ Եւային, այլ սակայն բնազդաբար ծանօթ այր մարդոց սիրտը գրաւելու գաղտնիքին:

Պէտք է ըսել թէ տղաքը իրենց կարելին ըրին, լաւագոյն կերպով դուրս գալու համար գործէն: Ամփոփներու պատրաստութիւն հարկ եղած էր աւուր համար:

ԱՐԱՄ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

«ԱՆՈՒՇ»Ը ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Ց. Հ. Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Մասնաճիւղ Միութիւնը (50է աւելի պատանիներ եւ աղջիկներ) համարձակութիւնն էր ունեցել իր ուժերով բեմադրելու Յ. Թումանեանի Անուշ օփերան ամբողջութեամբ: Իր ժրաջան վարիչ Պ. Ս. Յովհաննէսեանի ղեկավարութեամբ եւ մասնաճիւղի վարչութեան օժանդակութեամբ մէկ տարիէն աւելի, առանց ընկրկելու դժուարութեանց առջեւ, նրանք աշխատել էին լաւագոյնս կատարելու այդ դժուարին գործը:

Երաժշտական բաժինը վարելու համար հրաւիրած էին Պ. Յ. Քէչէճեանը, դաշնակ Ժան Բերժէ, ջութակ՝ Գ. Ֆրէտ Պարսամեան՝ Ալֆորվիլէն՝ մի քանի փորձով խումբը վարժեցուցած էին երաժշտութեան համեմատ:

Թաղապետարանի սրահն ենք, աւելի գեղեցիկ եւ ընդարձակ:

Սրահը լեցուած է ծայրէ ծայր, 300 մեծի վրայ պէտք է աւելացնել նոյնքան եւ աւելի մանուկներ: Եկած էին նաեւ արուարձաններէն եւ Փարիզէն:

Նկարագրել ներկայացո՞ւմը, բայց ամէն մարդ գիտէ «Անուշ»ի բովանդակութիւնը:

Անուշը՝ Իսի լէ Մուլինոյէն Օր. Ֆլոր Քուրոյեան վրանի առջեւ նստած երազ է տեսնում, փէրիներն իր շուրջն են դառնում, մերթ երջանիկ, մերթ ապերջանիկ իր սէրն է հովուերգում: Սրահը լռում է, եթէ չհաշուենք ծծկեր երախաների մերթ ընդ մերթ հնչող կանչերն ու լացի ձայնը, բայց հայ թատրոնում այդ անխուսափելի է: Լռել են տրտունջները, ով ուր որ է գոհ է, միայն թէ աչքի պոչով տեսնի բեմը եւ լսէ երգը, հայ երգը:

Ականջ արա, հովին է կանչում: Կարապետ Գայիճեան՝ Սարօ «Բարձըր սարեր, այ սարեր»... Անուշը՝ էն ո՞վ է Նանի, որ կանչում է մեզ... մայրը՝ Օր. Լուիզ-Տէր Վարդանեան՝ «Հանգիստ կաց, Անուշ... Ժողովուրդըն զգացում է, հայ երգը բաց է անում հայ սրտի դռները: Ալֆորվի՞լ, ոչ, հայրենիքում ենք մենք...

«Ամպի տակէն ջուր է գալիս»: Խումբը գեղջկուհիների...

Անխտիր լաւ են հագուստները, ճաշակով, ներկայանալի, որ գոհունակութիւն է պատճառում բոլորին: Վիճակի տեսարան՝ Անուշը մի գիւտ է, աննման մի ձայն, զգայուն, թրթռուն, ու նաեւ անսպասելի՝ խաղ: Այո, խաղ: Ֆլորը դերասանուհի չէ: Առաջին անգամն է բեմ բարձրանում, օ՜, որքան դժուար է եղած համոզել նրան, որ համարձակ լինի: Բայց նա մոռացել է իր Ֆլոր լինելը, նա հայ գեղջկուհի Անուշն է, ցեղը խօսել էր մէջ. ցեղը տանում է իրեն: Տղաները նոյնպէս հագուած են լաւ, որովհետեւ Սիփան - Կոմիտասի վարչութիւնը սիրով տրամադրած է իր միութեան հանդերձանքը պատանիներին: Երրորդ տեսարան՝ պար, խրախճանք, գօտեմարտ, պարտութիւն, խռովք, Պ. Սիմոն Գարանեան՝ Մոսի: Թէեւ զօրաւոր ձայն չունի, բայց խաղ ունի, ու գրաւում է բոլորի ուշադրութիւնը: Լաւ է, շատ լաւ է: Անուշը փախչում է Սարոյի հետ, գիւղի խռովքը, Գրիգոր Ամիրալեան՝ ծերուկի դերում աննման է, բնածին դերասան:

Անուշը ծաղկեփունջ է ստանում խումբին կողմէ: Արժանի է, Իսի լէ Մուլինոյէն մինչեւ Ալֆորվիլ գալ փորձի, երբեմն նոյնիսկ գիշերով, ամէն աղջիկ յանձն պիտի չառնէր ու ամէն ծնող պիտի չթոյլատրէր, ուրեմն շնորհակալութեան եւ գնահատութեան արժանի են նաեւ ծնողները:

Վերջին տեսարան՝ ճամբորդը՝ Սեդրակ Գիմիշեան զգացմունքով երգում անցնում է դժբախտ աղջկան ուղղուած երգը, «Սիրուն աղջիկ, ի՞նչ ես լալիս» ու խելագար Անուշը: Չէ՞ խկապէս Անուշը անակնկալ է: Ապրիս, աղջիկ, ճանաչիր ուժդ, կոչումըդ ու յառաջ նետուիր:

Վերջանում է Անուշը: Նոյնիսկ բեմէն յայտարարում են, թէ վերջացել է Անուշը: Բայց ոչ ոք տեղէն չի շարժում:

Ինչպէ՞ս թէ վերջացել է: Իրենք դեռ հայ երգ են ուզում, տուն չեն ուզում գնալ: Ոտքի վրայ կեցողներն անգամ տեղերէն չեն շարժում:

Այո, եթէ ծայրէն վերսկսէր Անուշը, ժողովուրդը պիտի մնար մինչեւ վերջը նորէն տեսնելու, նորէն լսելու համար:

Ժողովրդի փափաքը գոհացնելու համար խումբը բեմ է գալիս ու երգում երեք խմբական երգեր:

Ոչ ոք համարձակի մեղադրել ուծացող նոր սերունդը, եթէ ինքը ոչինչ է արել նրան հայ պահելու համար: Ահա Ալֆորվիլի օրինակը, Կ. Խաչը ձեռք երկարեց պատանիներին, ու նրանք եկան: Եղան որ կէս ձգած գործը՝ հեռացան նորէն ինկան սրճարաններ, բայց նրանց բացը լեցուցին նորերը եւ այսօր ունինք 50է աւելի պատանիներ, գիտակցօրէն կապուած հայութեան: Անոնք արդէն ոչ միայն ստացող են, այլեւ տուող, ոչ միայն հետեւող են, այլեւ քաշող:

Կարծում եմ թէ Կ. Խաչի ժրաջան, անձնազոհ տիկինները վարձատրուած զգացին իրենք իրենց, տեսնելով այն խանդավառութիւնը եւ գոհունակութիւնը, որ առաջ բերեց իրենց գլխաւորած գործը:

Կորով ու եռանդ մեր մայրերին ու քոյրերին շարունակելու համար իրենց գործը: Իսկ պատանիներին՝ յարատեւութիւն, հայկական ոգին միշտ հարազատ պահելու համար:

ԵԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

ԺՈՂՈՎ ԵՒ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՇԱՎԻԼ, 13 Փետրուար.— Գաղութիս դիւրութեան եւ իր ժամանակին խնայողութեան համար էր որ, կիրակի օր տեղի ունեցաւ «Համազգային»ի մասնաճիւղին տարեկան ընդհ. ժողովը, Կ. Խաչի Մ. ճիւղին օրուան թէյասեղանին հետ միասին, բայց կրկին շատեր կը բացակայէին, թէեւ իւրաքանչիւրին ըստ կանոնի հրաւիրագիր-նամակներ ալ ղրկուած էին:

Ժողովին կը նախագահէր Պ. Յակոբ Փափազեան: Կը կարդացուին կեդրոնի կարգ մը շրջաբերականներ եւ մասնաճիւղին տեղեկագիրը: Անդամներուն թիւը հասած է 100ի, քիչ մը ցրուած շրջակայ գիւղերու մէջ ալ: Կը տօնէ միշտ «Մշակոյթի Օր»ը, Ապրիլեան Սգահանդէսը եւ ուրիշ հանդէսներ ի նպաստ դպրոցին զոր կը վարէ Կ. Խաչի հետ, ինչպէս նաեւ միասին կը նպաստէ «Րաֆֆի» երգչախումբին:

Կրկին կը շեշտուի կարգ մը ծնողներու անտարբերութիւնը իրենց զաւակներուն թօշակներու վճարման համար: Մասնաճիւղը կեդրոն ղրկած է 1250 ֆր.ի հաշիւ անդամավճարներու եւ օրացոյցներու:

*** Եւ թէյի ջուրը սկսած է եռալ, սրահը կը բուրէ իր անոյշ հոտով, խաչուհիներ գործի վրայ են: Խմբերգէ մը վերջ Կ. Խաչի ատենապետուհին, Տիկին Ս. Տէր Դաւթեան կը բանայ աւանդական սեղանը, օրուան պատշաճ խօսքերով: Մէջ ընդ մէջ կը լսենք երգեր եւ արտասանութիւններ, մեծերով թէ փոքրերով: Քոյր մասնաճիւղէն, Իսին ղրկած էր իր ներկայացուցիչը, Օր. Գույումճեան, որ արտասանեց, Լիլայի Թաղամասը՝ Գ. Լ. Սուլթանեան, որ երգեց Օմար Խայեամէն, նոյնպէս իբր հիւր Օր. Սառի, Պիյանքուրէն որ երգեց: Իսկ գաղութէն՝ Տիկին Ն. Փանոսեան եւ Տիկին Պ. Խսկիճեան նոյնպէս երգեցին: Պ. Փ. Օհաննէսեան երգեց « Տէր ողորմեա»ն ի յարգանս Թորգոմ պատրիարքի մահուան:

Ապա Պ. Կ. Օհանեան կը փոխադրէ մեզ կրկին Օմար Խայեամի աշխարհը: Թէեւ փոխան կարմիր գինիի՝ գինարբուքի, թէյի գոլորշիներուն մէջ է որ կը վերանայինք այս անգամ...:

Ուժ տանք, այս երկու ազգօգուտ ընկերութեանց: Մեր վճարած 1 կամ 2 ֆրանք ամսականը ի՞նչ կ'արժէ մեր սուրճին, գլանիկին, բրնձափոշին ծախքերուն քով: Եթէ մենք մեզ չնայինք ու չօգնենք ո՞վ պիտի նայի ու օգնէ:

Քիչ մը կամք եւ հաւատք եւ լեռները կը շարժին...

Մ. Ս.

ՍԻՓԱՆ – ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԺՈՂՈՎԸ

Սիփան – Կոմիտաս երկսեռ երգչախումբը, որ թեւակոխած է իր 16րդ տարին, փետրուար 3ին գումարեց իր ընդհանուր ժողովը: Պ. Պետրոս Պետիկեանի բացման խօսքէն վերջ, նախագահը, Պ. Զ. Յովհաննէսեան կարդաց վարչութեան տարեկան գործունէութիւնը տեղեկագիրը:

Ապա ժողովը անցաւ 1939ի վարչութեան ընտրութեան:

Ընտրուեցան հինգ անդամներ,— Տիկին Կիւլպօլեան, Օր. Հրանոյշ Գազազեան, Պ. Պ. Պետրոս Պետիկեան, Ստեփան Սանթուրեան, Վահէ Մանուկեան:

Երգչախումբս իբրեւ գործունէութեան ուղեգիծ ընդունած է երիտասարդութիւնը ծանօթացնել հայկական կեանքին եւ հայ երգը տարածել հայ եւ օտար մթնոլորտի մէջ:

Այս տարի եւս միութիւնս պիտի սարքէ բացի երգահանդէսներէ, հանդէսներ եւ հաւաքոյթներ ծնողներու եւ անդամներու համար: Առաջին հաւաքոյթը տեղի կ'ունենայ Ուրբաթ 24 փետրուար, 8, Rue Bossuet իր սովորական փորձի վայրը:

Փորձերը տեղի կ'ունենան ամէն ուրբաթ երեկոյ: Արձանագրութիւնները կ'ընդունին տեղին վրայ:

Միութեան ուղղուած բոլոր գրութիւնները կը խնդրուի ղրկել քարտուղարին.— Հրանոյշ Գազազեան, 6. Rue Saint Sulpice, Paris (6):

Հ. Գ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԽՆՋՈՅՔԸ

ՎԻԷՆ.— Անցեալ շաբաթ օրը, Ռամկավարներուն Ակումբին մէջ տեղի ունեցաւ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան ընկերահամակրական խնջոյքը:

Ժամանակէն առաջ, արդէն տեղ գրաւած էին բազմաթիւ ընկերներ, համակիրներ եւ երկսեռ կոկիկ բազմութիւն մը: Կամ. տեղական վարչութեան կողմէ, քանի մը պատշաճ խօսքերով, խնջոյքը բացաւ Խ. Տէրտէրեան: Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկեր Ոսկան Լուսարեւեան, որ հրաւիրեց բոլորին ըլլալ կարգապահ եւ պարտաճանաչ: Զոյգ նուագներով երգեցին « Կռուեցէք տղերք»: Ապա մէջ ընդ մէջ երգեցին օրիորդ Վարդուհի Սահակեան, Խ. Տէրտէրեան եւ ուրիշներ:

Խնջոյքը ուրախ եւ զուարթ մթնոլորտի մէջ շարունակուեցաւ մինչեւ գիշերուան ժամը 2:

Աճուրդի դրուեցան մեր նահատակ հերոսներու՝ Բարգէն Սիւնիի, Տէրոյեանի ու Սէրէմճեանի միացած մեծադիր նկարը եւ շիշ մը շամփանեա: Աճուրդի գործը վարեց ընկեր Բալոյեան եւ շահողը հանդիսացաւ ընկեր Յովակիմ Կարապետեան:

Բոլոր ընկերներու համար շատ դժուար եղաւ բաժնուիլ այս խանդավառ մթնոլորտէն:

Մարտիկ

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Ռուսերը հրաման չէին տուած կարմիր բանակին՝ Թուրքեստանը պարպելու: Հետեւաբար, կացութիւնը օրէ օր աւելի կը պարզուէր: Էնվէր փաշա գոհ էր որ օրերը կ'անցնէին: Որովհետեւ իր զինուորները կը մարզէր, մէկ հրամանի տակ աւելի լաւ կռուելու համար: Փաշան մեծ վստահութիւն ունէր իր եւ այդ պայքարին մէջ նետուողներուն վրայ: Ան կ'ըսէր. «Միեւնոյն նպատակին համար աշխատող այս մարդիկը գիտեն թէ ի՛նչ կ'ուզեն. հետեւաբար անպայման պիտի յաջողին անոնք»:

Էնվէր փաշա իրաւունք ունէր այդպէս խորհելու, քանի որ յետին գիւղացիներն իսկ զէնքերնին առած, փաշային կը դիմէին ու պատրաստակամութիւն կը յայտնէին երկրին ազատութեան համար կռուելու: Այսպէս, օրէ օր կ'աւելնար հայրենասէր ռազմիկներուն թիւը: Փաշան գոհ էր, ու այդ մարդիկը զանազան շրջաններու մէջ կը բաժնէր:

Էնվէր փաշա
Ինքզինքը երջանիկ կը զգար

Խիւաղուլի, Ապտիւլրէսիւլի, Շապիրի պէս հրամանատարներ մէկ շրջանակի մէջ համախմբուած էին Էնվէր փաշայի կողմէ: Ասոնց քով կը գտնուէր նաեւ Ատիլ խան, որ Ազգ. Համաժողովի ղեկավար դէմքերէն էր: Ատիլ խան իր տասը հետեւորդներով Էնվէր փաշայի հրամանին տակ կը գտնուէր: Թիւրքմէններուն մէջ մեծ համբաւ հանած Խիտափ ալ մեծ խումբով մը Էնվէր փաշայի միացած էր, յայտարարելով թէ անոր հետ միասին պիտի կռուէր:

Քեալիֆէրէն եւս ռազմիկներու խումբ մը եկած էր, իր գլուխը ունենալով Հօճա Հէքիմը, որ 80 տարու ծերունի մըն էր, բայց հայրենասիրութեան կրակը կը վառէր իր սրտին մէջ: Հակառակ իր տարիքին, շատ առոյգ էր:

Ատոնցմէ զատ, Աֆղանիստանէն Եուսուֆ Զիա եկած էր, իր հետ ունենալով Սատրէտտին խանը եւ Ապտիւլ Համիտը:

Էնվէր փաշա ինքզինքը երջանիկ կը զգար, տեսնելով որ ազատութեան կուսակիցներուն թիւը հետզհետէ կ'աւելնար: Իր բանակեղին շուրջ խայտաբղէտ տեսարան մը կը պարզուէր: Զանազան ցեղերու պատկանող Էօզպէքներու, Գըրկըզներու, Թիւրքմէններու, Տաճիկներու խառնուած էին նաեւ Խազախները: Ազգերու ճշմարիտ հաւաքածոյ մըն էր ասի: Խազախներէն Ռահէթ անուն մարդ մը շատ կը սիրէր Էնվէր փաշան: Երբ ան իմացաւ փաշային Պուխարա ժամանումը, փնտռեց գտաւ զայն, ու քովէն չհեռացաւ:

Այդ զանազան ցեղերը ունէին իրենց տարօրինակ սովորոյթները, մանաւանդ վաչկատունները: Էնվէր փաշա քանիցս այցելեց անոնց բնավայրերը: Փաշան շատ կ'ախորժէր անոնց կերակուրներէն:

Պայսունի շրջակայքը կը գտնուէին 2000 կարմիր զինուորներ: Տէօշէմպէի անկումէն յետոյ, հոն հաւաքուած էին այդ զինուորները, որոնք փոքր ընդհարումներ կ'ունենային այն կողմերը գտնուող Պասմաճիներուն հետ: Էնվէր փաշա անձամբ կը վարէր այդ ընդհարումները: Ան կը հրամայէր որ գերի բռնեն թշնամի զինուորները փոխանակ զանոնք սպաննելու:

Գարաթէքինէն սկսեալ մինչեւ Գուրկանթէբէ, Ֆէյզապատ, Պալճիվան, Տէօշէմպէ, Հիսար, Սարը Ասիա, բոլոր շրջանակները Էնվէր փաշայի հրամանին տակ կը գտնուէին, ու բոլոր այդ տեղերուն մէջ զինուորական միջոցներ ձեռք առնուած էին:

Սակայն ընդհարումները չէին պակսեր: Յունիսը սկսած էր, ու տափաստաններուն մէջ տաքութիւնը 35 աստիճանէն վեր կը բարձրանար: Այս անտանելի ջերմութեան չվարժուողները ո՛րքան նեղութիւն կը կրէին:

Էնվէր փաշա չիման մէջ կը գտնուէր զանազան շրջանակներու Պասմաճիներուն հետ ու զինուորական պատրաստութիւններ կը տեսնէր:

Տաք օրուան մը առտուն, Էնվէր փաշա բաղնիք մտած էր, լոգանք ընելու համար: Դուռը յանկարծ զարնուեցաւ: Փաշան երկար ատեն բաղնիքը կը մնար, ու իր մարդիկը այդ միջոցին անհանգիստ չէին ըներ զայն: Սակայն, փաշան դրան ձայնը լսած ըլլալուն, իսկոյն հարցուց թէ ով եկած էր: Իրեն պատասխան տրուեցաւ թէ Տավլէթմէն նամակ մը ղրկած էր:

(Շար.)

(35)

ՏՈՔԹ. ՊԵՆԷՇ ԿԸ ԽՕՍԻ

Չեխոսլովաքիոյ նախկին նախագահ Տոքթ. Պենէշ, որ Միւնիխի համաձայնութենէն ի վեր լռութիւն կը պահէր, ճառ մը խօսեցաւ Շիքակոյի (Ամերիկա) համալսարանին մէջ, եւ յայտարարեց թէ վարչապետ Պ. Չէյմպըրլէնի խաղաղեցման քաղաքականութիւնը ուրիշ արդիւնք պիտի չտայ, եթէ ոչ յետաձգել եւրոպական պատերազմը ժամանակ մը:

Ան յարեց սակայն, որ այդ պատերազմը անմիջականօրէն մօտալուտ չէ:

Տոքթ. Պենէշ ակնարկ մը նետեց աշխարհի քաղաքական «մռայլ» կացութեան վրայ, եւ եզրակացուց թէ այսօրուան անյուսալի վիճակը արդիւնք է Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ «տկարութեան»: «Չեխոսլովաքիա վերջին երկիրը պիտի չըլլայ, որ անդամահատութեան ենթարկուի: Ուրիշներ ալ պիտի ենթարկուին անոր ճակատագրին, որովհետեւ գաղափարական տարբերութիւնները Եւրոպայի երկու մեծ խմբակցութեանց միջեւ՝ անյաղթահարելի են եւ «ուժական» պետութիւններու իղձերը դիւրաւ չեն գոհացուիր:

« Ես կը կարծեմ, որ Եւրոպա երկար չի կրնար ապրիլ այսօրուան քաղաքական ու ընկերային քաոսին մէջ, ուր կ'իյնեն բռնութիւնը, ազգային ու ընկերային ատելութիւնները եւ մերկապարանոց անարդարութիւնները »:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

20 ՄԻԼԻՈՆ ՖՐԱՆՔԻ առաջին վարկ մը սահմանուեցաւ կառավարութեան կողմէ, Սպանիոյ փախստականներուն օգնութեան համար։

ՀՌՈՄԻ անգլիական դեսպանը տեսակցութիւն մը ունենալով Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ, բողոքեց իտալական մամուլին հակաֆրանսական հրատարակութեանց դէմ, որոնք ծանր տպաւորութիւն կը ձգեն։ Դեսպանը խօսեցաւ նաեւ Լիբիոյ իտալական զօրքին յաւելման մասին, բացատրութիւններ խնդրելով։

ԼԻԲԻԱ (Ափրիկէ) հասաւ Իտալիոյ բանակին, նաւատորմին եւ օդա– տորմիղին հրամանատարը։ Այս ժամանումը նշանակալից կը համարուի անոր համար որ Լիբիոյ իտալական զօրքը վերջերս աւելցած եւ 70,000ի հասած է, հակառակ անգլեւիտալական համաձայնութեան։ Իտալացիները կ'առարկեն թէ այս յաւելման պատճառ եղած է Ֆրանսա, 100,000զինուոր կեդրոնացնելով սահմանին միւս կողմը։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԻՆ ՎՐԱՅ, Մեց, Թիօնվիլ եւ Մաժինոյի գիծն ալ մէջն ըլլալով, կրաւորական պաշտպանութեան ռազմափորձեր պիտի կատարուին այսօր, չորեքշաբթի։ Այս առթիւ բոլոր լոյսերը պիտի մարեն։ «Թշնամին» պիտի յարձակի Մաժինոյի գծին եւ բերդաքաղաքներուն վրայ, փորձելու համար Ֆրանսայի օդանաւային պաշտպանութեան միջոցները։ Զօր. կամլէն ներկայ եղաւ նմանօրինակ փորձերու, Լիոնի մէջ։

ՔՍԱՆ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ մէջ նամակատուները պիտի փակուին կիրակի օրերը, նկատելով որ չատ գործ չկայ։ Այս արուարձաններուն մէջ կը գտնուին Ալֆորվիլ, Արքէօյլ, Ժանթիյեի, Ժուանվիլ եւն.։

ԱՆՏԻՈՔԷՆ կը հաղորդեն, թէ Հաթայի (Սանճաք) Ազգային Ժողովը միաձայնութեամբ որոշեց, ամբողջովին ընդունիլ թրքական օրէնսդրութիւնը այս ինքնավար պետութեան մէջ։

ՓԱՐԻԶԻ սինէմաներու տագնապը վերջացաւ։ Նախարարական խորհուրդը որոշեց, որ կառավարական եւ քաղաքապետական տուրքը կրճատուի 20 — 25 առ հարիւր։

ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ կառավարական հրովարտակ մը հրատարակուեցաւ, որով այսուհետեւ գրօսավայրերը այլեւս օտար անուններ չեն կրնար գործածել, ինչպէս՝ fաֆէ – fոնսէր, տանսինկ, միւզիf հօլ, fօfթէյլ փարթի եւն.։

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ պատահեցաւ Սոֆիայի եւ Կորնաճումայայի մէջ, ուրբաթ օր, ստորեկրեայ որոտումներով։ Ժողովուրդը սարսափահար փախաւ տուներէն։ Մանրամասնութիւններ կը պակսին։

ԱՆԳԼԻԱՅԻ ՆԱԽԱՐԱՐ մը Մոսկուա պիտի երթայ, Պերլինի բանակցութիւններէն վերջը, առեւտրական խօսակցութեանց համար։ Այս առթիւ նախարարը քննական պտոյտ մը պիտի կատարէ։

ԾԱՆՈԹ ՀՐԷՇԸ, Վայտման, որ ամբաստանուած է իբրեւ սպանիչը վեց անձերու, պիտի դատուի մարտ 10ին։ Երբ այս լուրը հաղորդեցին, Վայտման գործաղուլ հռչակեց, դադրեցնելով հովահարներու չինութիւնը։ Եւ աղաղակեց.— «Որքան շուտ, այնքան լաւ»։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԵՐ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Յունուար 16 —24

ՆԻՍ, Պան.— 150։
ԹՈՒԼՈՆ, Կրէ.— 75
ՍԷՆ ՌԱՄՊԱՌ, Թէո.— 40
ԺՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Օ. Պ.— 40
ՎԻԹՐԻ, Շաթիյեան Սթ.— 225
ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ, Թօփ.— 75
ԼԱ ՊՕՔԻԱ, Ս. Ա.— 75
ՔՐԻՒԱՍ, Գ. Խ.— 75
ԿՐՈՆՈՊԼԸ, Պ. Ե.— 150
ՔԱՆ, Գ. Գ.— 75
ՊՈՒՐԿ ՍԷՆԹ ԱՆՏՈԼ, Ս. Ս.— 80
ՄԻՒՐԷ, Անդ.— 150
ՆԻՍ, Իշխ. Ա.— 40
ՆԻՍ, Վ. Գ.— 70
ՄՈՌՍԱՆ սիւռ ՕՐԺ, Ա. Գ.— 150
ԻՒԺԻՆ, Օ. Լ.— 190
ՎԻԷՆ, Ս. Ա.— 150
ՆԻՍ, Մ. Ս.— 40
ՖՈՒԺԵՌ, Ս. Տ.— 75
ԼԸ ՓԻՒԻ, Ս. Գ.— 50
ԼԱՆՍԷՅ, Վ. Խ.— 40
ՆԻՍ, Մ. Գուլ.— 150
ԼԻՈՆ, Մ. Մ.— 150
ՓԱՎԻՅԵՈՆ սու ՊՈՒԱ, Ս. Տ. Մ.—150
ՍԵՎՌԱՆ, Վ. Ք.— 40
ՄՈՆՖԷՌԱՆ, Քէշ.— 75
ԿՐԸՆՈՊԼԸ, Կիւմ.— 75
ՓԱՐԻԶ (15), Տիկ. Բ.— 150
ՊՈԼԷՆ, Թ. Մ.— 60
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ն. Պ.— 75
ԱՆԻԷՌ, Տիկ. Եկ.— 216
ՄԱՐՍԷՅԼ, Շ. Հ.— 75
ՆԻՍ, Յ. Ս.— 250
ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ, Հ. Պ.— 75
ՄՈՆԺԵՌՈՆ, Ման.— 40
ՓԱՐԻԶ (18), Խ. քհնյ.— 75

ԹՈՒՂԹԱԿՑՈՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. Ընկերակցութեան հրապարակային դասախօսութիւնը՝ 24 Փետր. Ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, Բարեգործական սրահին մէջ, 22 Rue Petit St. Jean կը խօսի՝ Պ. ՓԴՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ. Նիւթ՝ «Գերման գրականութեան համայնապատկեր»։ Մուտքը ազատ է։

ՑԵՏԱԶԳՈՒԱԾ է Ֆ. Կ. Խաչի Ռոմէնվիլի Մասնաճիւղի հանդէսը որ տեղի պիտի ունենար Փետր. 25ին։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— ՍԱՀԱԿ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ Իգմիրի Ագուէր քաղաքէն, կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Խաչատուր Խաչատուրեան, հօր անուն՝ Աբրահամ, մօր անուն՝ Անուխ, քրոջ անուն՝ Փերուզիկ։ 1922ին քէմալական շարժումին իրար կորսնցուցած են։ Կը խնդրուի հասցէն գիտցողներէն իմացնել իր եղբօրը՝ Sahak Hatchadourian, 9 Docteur Colmette, St. Martin de Hérès, Grenoble (Isère) France։

— Տիկին Աննա Ջիւրիւքեան ծըն. Լալ Քիրէմիթճեան, Քրքաղաճցի, հօր անուն՝ Գաբրիէլ, մօր անուն՝ Սնթառամ, կը փնտռէ իր եղբայրները՝ Խաչատուր, Աբրահամ, Մկրտիչ Քիրէմիթճեանները։ Աբրահամը՝ զինուորագրուած է ընդհ. պատերազմին թրքական բանակին մէջ։ Խաչատուրը եւ Մկրտիչը անյայտացած են Իզմիրի կոտորածէն վերջ։ Կը կարծուի թէ իր եղբայրներէն մէկը կը գտնուի Փարիզ։ Իմացնել՝ Տիկին Աննա Ջիւրիւքեանի, 9 Ave. de Gière, Grenoble (Isère)։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Ռոմէնվիլի Մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ասորեանի եւ պարագաներուն իրենց սիրելի աղջկան՝ Օր. ՍԻՐՎԱՐԴԻ ղառնաղէտ մահուան առթիւ։

«HAIASTAN»Ի ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

1. Ֆրանսերէն «Հայաստան» ամսագրի առաջին թիւէն որոշ քանակութեամբ ղրկուած է բոլոր ծանօթ գործակալներուն։ Եւ մեծ մասով սպառած։

Կը խնդրուի օր առաջ իմացնել իրենց սպառման ճշգրիտ չափը, անոր համեմատ ղրկելու համար յաջորդ թիւը։

2. Բաժնեգինը ԲԱՑԱՐՁԱԿԱՊԷՍ ԿԱՆԽԻԿ է։

3. Կը խնդրուի հասցէները գրել ՇԱՏ ՄԱՔՈՒՐ ԵՒ ԱՆՍԽԱԼ։

Le Gerant : H STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17 Rue Domesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Խմբ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները 24 փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» ակումբը, 181 Քուռ Լաֆայէթ, ընկերային անդամ ատետրով։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ԵՒ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

25 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ։
5 Rue de l'Eclipce։

Կը նախագահէ՝ Ընկ. Կ. ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆ
Կը բանախօսէ՝ Ընկ. Պ. ՀԻՒՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին.— Կը մասնակցին՝ Ընկ. Լեւոն Ղեւոնդեան (նուագ), Օր. Գասպարեան, Ընկերներ Կ. Թիւթէլեան, Ս. Բրուտեան եւ Տ. Թադոյեան (արտասան.)։ Մուտքը ազատ է

ԱՊՐԻԼ ՏԱՍՆԸՄԷԿԻ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՏՕՆԷ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.— 30 ԱՊՐԻԼ, ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ, ՍԱԼ ԿԱՎՕ
ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.— 15 ԱՊՐԻԼ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 23 Փետրուար, Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Գոսիւէ, Փարիզ։ Կը խօսի՝ Տիկին ՊԷՍԹՐԻՍ ԵՐԷՑԵԱՆ (Տէր Ստեփանեան) Նիւթ՝ «Խօսքը կնոջ»։

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած միասնաբար Փարիզի Հայուհեաց եւ Հայ Երիտասարդաց միութիւններուն կողմէ։

25 Փետրուար Շաբաթ, ժամը 10էն մինչեւ լոյս

Hôtel Napoléonի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ
38 Ave. Friedland, Métro Etoile

Տարազի մրցումներ, ընտիր օրքէսթր, ճոխ պիւֆէ։
Մուտք 20 եւ 15 փրանք Tenue de Soirée

ՀԱՆԴԷՍ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հայ Լեգէոնական միութեան Լիոնի եւ շրջաններու Մասնաճիւղին կողմէ։

26 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Սօսիէթէ Լիոնէզի սրահին մէջ, Տէսին։

Կը նախագահէ եւ կը խօսի

Ընկ. Տ. ԹԷՔԷԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

Մասնակցութեամբ՝ FANFARE «INDEPEDANT»ի ET LA CLIQUE S. L. T.

Դաշնակի ընկերակցութեամբ կ'երգեն՝ օրիորդներ Ծովինար Տէր Պետրոսեան եւ Վ. Սահակեան, արտասանութիւններ։

Ընկեր Տ. Թէքէեան լուսարձակով պիտի ներկայացնէ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱԶԱՏԱԳՐՄԱՆ ԼՈՒՍԱՆԿԱՆԵՐԷՆ։

Պիտի ներկայացուի զաւեշտ մը

Երեկոյեան ժամը 8.30ին ընտանեկան պարահանդէս Orchestre BOTCHAROFF

Լիոնցիներու համար վերադարձը ժամը 12.30ին, օթոպիւս O. T. L.

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Փարիզեան «ՔՆԱՐ» երկսեռ երգչախումբի

26 ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 4ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ
Aéro-Club de Franceի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ
6 Rue Galilée, Metro: Boissière

ԱՐԺԱՆԹԻՆԵԱՆ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Տեղի պիտի ունենայ «ԹԱՆԿՕ»ի մրցում Ա. եւ Բ. հանդիսացողները կը շահին 125 փրանքնոց էնտէֆրիզապլը նուիրուած ՍԱՓՐԻԶ ՇԱՀՊԱԶԵԱՆԻ կողմէ։

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ՄՈՒՏՔ 12 ՖՐԱՆՔ

Տոմսերու համար դիմել՝ Միութեան նախագահ Գ. Փափազեանի, 40 րիւ տ'Ապուքիր։ Հանրածանօթ նպարավաճառատուն՝ Հրաչեան, 6 րիւ Լամարթին։ Սապօնճեան՝ րիւ Թրէվիզ։ Շօսիւր Մարիժօ (Քարաեան)ի 14 րիւ Պէլվիլ փարիզ (19)։ Տէօ (Տէօվլէթեան)ի 23, րիւ Ժուլ Ռուվ, Փարիզ (19)։ Ժաքլին (Տէրվիշեան)ի 46 րիւ Փիքալ։ Ինչպէս նաեւ երգչախումբի բոլոր անդամներու մօտ եւ պարահանդէսին օրը կիչէն։

Ժամադրուեցէք ԱԷՐՕ ՔԼԻՒՊ փետրուար 26ին։

"ՎԷՄ"

Լոյս տեսաւ «ՎԷՄ»ի ԻԴ թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Ա. ԿԵՍԱՐ՝ «Հայկական խնդիրը 19րդ դարուն»։ Ա. ԱԲԵՂԵԱՆ՝ «Միջազգային դաշնագիրները Հայաստանի մասին»։ ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ՝ «Վանի երկրորդ կուսները եւ վերջին իշխանութիւնը»։ ՏՈՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ «Յուշատետրէս»։ Ռ. ԲԷՐԲԷՐԵԱՆ՝ «Պատրանքներէ շրջանից»։ Յովհ. Թումանեանը պատերազմի հանդէպ»։ Ա. Ա.՝ «Լեման Հաուպտ»։ Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ՝ «Մի համաձայնութեան առթիւ»։ ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ՝ «Հ. Յ. Դ. Տունը»։ ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ։ ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ։ Շ. Նարդունի, Ս. Վր.։ ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ՝ Գ. Մխիթարեան»։ Պրագիլահայ գաղութը։

Բաժանորդներէն կը խնդրուի փութացնել բաժնեգինի առաքումը։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Այսուհետեւ «ՎԷՄ»ին վերաբերող նամակները եւ դրամը ուղարկել հետեւեալ հասցէի՝

S. Ter Tovmassian, 79 bis Rue des Chesnaux, Montmorency, (S. et O)։

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Ֆրանսա եւ Սուրիա տարեկան 60 ֆրանք. Ամերիկա, Բրիտ. Կայսրութիւն եւ Եգիպտոս 4 տոլար, մնացեալ երկիրները՝ 3 տոլար։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 23 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
JEUDI 23 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3972

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

Եթէ ուրիշ որ եւ է ապացոյց չունենայինք Հայաստանի Բամմատի խմբակին ծանծաղամտութեան մասին, միայն հայերէն «Կով - կաս»ի հրատարակութիւնը բաւական էր, ամէնէն լաւատեսն ալ զարձի բերելու համար :

Դեռ աւելին,— «Կավկազ»ցիներու ոտքը գետնէն կտրած է, իրենց կպչուն ցանցին մէջ առած ըլլալով չորս - հինգ ազէտ կամ բախտախնդիր հայ երիտասարդներ : Եւ խանդավառութեամբ կ'աւետեն այս պարագան, իբրեւ «Հայերի մուտքը» :

Արդ, անողոք իրականութիւնը այն է որ, այդ խեղճերը ոչ իսկ իրենք զիրենք կը ներկայացնեն : Եւ եթէ ներկայացնելիք բան մը ունին, այն ալ իրենց ամսական ընկալագիրներն են, որոնց մանրամասնութիւններն անգամ չեն կրցած գաղտնի պահել...

Ուրեմն Հայաստանի Բամմատ եւ ընկ. կը հաւատան թէ շնորհիւ այս ողորմելիներուն, որոնք իրենց մայրենի լեզուն անգամ կա - կազելով կը խօսին, հնարաւորութիւն ունին «շփուելու հայ ըն - դարձակ? ունկնդիրների հետ, իրենց մայրենի լեզուով» :

«Երանի՜ հոգիով աղքատներուն», պիտի ըսէին բարեպաշտ մարդիկ : Ոչ միայն այս պարագային, այլ եւ քրքրելով «Կավկա - զ»ի ամբողջ հանգամանքը :

Քանի մը խօսք ալ այդ մասին, իբրեւ եզրակացութիւն :

«Կավկազ» բոլոր լեզուներով — ռուսերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, իտալերէն, անգլիերէն եւ հայերէն — ի լուր աշ - խարհի կը հռչակէ թէ իրենք հրաժարած են «որ եւ է հողային պա - հանջ դնել Թուրքիոյ առաջ» :

Բարի՛. բայց յետին միամիտն ալ պիտի հարցնէր.— Թուր - քիան ալ իր կարգին հրաժարա՞ծ է որ եւ է հողային պահանջէ Կովկասի հանրապետութեանց հանդէպ :

Աւելի զունաւորելով հարցումը,— «Կավկազ»եան Վրացին վստա՞հ է թէ երբ Խ. Միութիւնը խորտակուի — այս մասին կաս - կած չունի հայ յօդուածագիրը — Թուրքիա պիտի չգրաւէ Պաթու - մը, ինչպէս փորձեց քանի մը անգամ :

Նոյն ինքն Հայաստանի Բամմատ կը հաւատա՞յ թէ այդ պարա - գային Բագուն պիտի մնայ անմատչելի՝ Թուրքիոյ համար :

Վերջապէս, ի՞նչ չօշափելի երաշխիքներ ունին «Կավկազցի»- ները, երբ այնքան բարձրաձայն կը ճառեն Թուրքիոյ բարեկամու - թեան մասին, բոլորովին մոռացութեան տալով անցեալը եւ յոր - դոր կարդալով միայն ու միայն Հայերուն :

Մենք չենք որ պիտի ժխտենք թէ Խ. Միութիւնն ալ իր կարգին չարիք մըն է Կովկասի համար, գրաւած եւ բարբարոսական լուծի մը ենթարկած ըլլալով ոչ - ռուս երկիրներ եւ ժողովուրդներ : Եւ Հայաստանի Բամմատները լաւ կ'ընեն որ շատ չխօսին այս մասին, գոնէ յիշելով իրենց տխուր դերը՝ Ազրբէջանի բոլշեւիկացման մէջ :

Արդ, Կովկասցիները եթէ իրական ազատութիւն կ'ուզեն եւ ոչ թէ նոր գերութիւն, պարտաւոր են խորապէս ուսումնասիրել եւ սերտել պատմութեան երկու գլուխներն ալ : Գրքին բոլոր էջերը, եւ ոչ թէ միայն մէկ երեսը :

Երբ նոր ուղեգիծ կ'առաջարկեն, անոնք պարտաւոր են պա - տասխանել բազմաթիւ նեղացուցիչ հարցումներու, որոնք ահա քսան տարիէ ի վեր կը կրկնուին, հրապարակաւ եւ առանց վերա - պահութեան :

Այլապէս, իրենց ամբողջ գործունէութիւնը կը դառնայ «պա - րապ վախի խաղալիք», ինչպէս որ է, իրականին մէջ,

Դառնալով բուն Հայկական Հարցին, «Կավկազ»ները ի զուր կը փորձեն փոշի ցանել մեր աչքերուն, վերէն վար խեղաթիւրելով ամբողջ պատմութիւնը :

Եթէ հայ ժողովուրդը կենսական շահեր ունի Կովկասի մէջ, ուր կը գտնուի իր հայրենի ժառանգութեան մէկ մասը, աւելի քան մէկ միլիոն ժողովուրդով, այդ չի նշանակեր թէ հայկական խըն - դիրն ալ միայն եւ միայն կովկասեան հարց է :

Անխրադործելի ցնո՞րք, ինչ որ Հայկական Դատ կը կոչուի,— Միացեալ Հայաստան, իբրեւ հատուցում արդարութեան :

Այո, բոլոր ժողովուրդներն ալ ունեցեր են տագնապի շրջան - ներ, երբ ցնորք համարուած է այս կամ այն ծրագիրը :

Ցնորք մը չէ՞ր Թուրքիոյ վերակազմութիւնը, դղրդագին փլուզումէ մը վերջը, երբ մարդիկ օտար հոգատարութիւն կը մու - րային :

Ցնորք մը չէ՞ր Ազրբէջանը, այնքան արհեստականօրէն ստեղ - ծուած, յանուն բրիտանական աշխարհակալութեան :

Ցնորք մը չէ՞ր Գերմանիոյ վերականգնումը վիթխարի թռիչքով մը, որուն ապաւինած են այսօր «Կավկազ»ցիները, կով - կասեան համադաշնակցային պետութիւն ստեղծելու համար :

Եւ դեռ ո՜րքան կենդանի օրինակներ :

Հայաստանի Բամմատ ինքն է որ կը գրէ.

— «Մենք ամէնքս, ե՛ւ Հայերը, ե՛ւ Լեռնականները, ե՛ւ Վրա - ցիները ե՛ւ Ադրբէջանցիք, պէտք է հասկանանք որ պետական սահմանագծումները, որպիսի նոյն ճառամաքանութիւններով ըն - թացակցուեն (?) դրանք, միշտ եղել են եւ կը լինեն ոյժերի իրա - կան փոխյարաբերութեանց արդիւնք ...» :

Արդ, ո՞ր մարգարէն կրնար պնդել, թէ «ոյժերի իրական փոխյարաբերութիւնները» միշտ ալ պիտի մնան այսպէս մռայլ, երեւութապէս անյոյս :

Պատմութիւնը ունի իր բնական ընթացքը, որուն դէմ անզօր են ամէնէն հզօր կայսրութիւններն ալ, կը բաւէ որ ժողովուրդնե - րը չյուսահատին իրենց ճակատագրին :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՅՈՒԶՈՒՄՆԱԼԻՑ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

»»» . «««

Իտալական ազդարարութիւն մը Թուրքիոյ

— oo —

Ընկերութեան կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն.—

Դամասկոսէն հասած լուրերու համաձայն, կացութիւնը աւելի ծանրա - ցած է Սուրիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք դահլիճին հրաժարման : Կ'ըսուի թէ հետզհետէ կը սաստկանան հակաֆրանսական ցոյցերը եւ կը վախցուի որ ծա - նըր հետեւանքներ ունենան : Սուր անհամաձայնութիւն կը տիրէ նախորդ վարչապետին կուսակցութեան եւ ծայրայեղ հոսանքին միջեւ որուն վարիչն է Տոքթ. Շահպէնտէր : Այս ծայրայեղները մեծ մասով հաւաքուած են Սու - րիոյ երիտասարդներէն : Արդէն իսկ ծանր ընդհարումներ պատահած են, ինչպէս եւ անկարգ գործադուլներ՝ Դամասկոսի, Հալէպի, Համայի մէջ եւ այլուր : Բարեկարգութիւնը վերահաստատելու համար միջամտած է ոչ մի - այն ոստիկանութիւնը, այլեւ զօրքը : Ճէմիլ Մարտամ պէյի ազգայնական խմբակցութիւնը չորունակ ժողովներ կը գումարէ :

*** Ֆրանսական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ երկու օր իրարու վրայ ժողով գումարելէ վերջ, ազգայնական խմբակցութիւնը որոշեց որ իր անդամները ի հարկին ընդունին նոր դահլիճին կազմութիւնը : Այս պայմաններուն մէջ, հաւանական է որ նոր դահլիճը կազմուի դարձեալ Ճէմիլ Մարտամ պէյի նա - խագահութեամբ : Սակայն եթէ այս վերջինը մերժէ, կը կարծուի թէ հան - րապետութեան նախագահը պիտի հրաւիրէ Հոմսի երեսփոխանը, Մազհար փաշա : Ազգայնական խմբակցութեան հաշտարար տրամադրութիւնը բաւա - կան մեղմացուցած է կացութիւնը : Առեւտրականները յօժարութիւն յայտնե - ցին բանալու իրենց խանութները վաղն իսկ (22 փետրուար) : Միեւնոյն ա - տեն անոնք հանրագրութիւն մը յանձնեցին հանրապետութեան նախագահին, խնդրելով որ համաձայնի Ֆրանսայի հետ, փութացնելու համար դաշնագրին վաւերացումը : Ճէմիլ Մարտամ պէյ ալ իր կողմէ հանդարտութեան կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին, որպէսզի պատասխանատու վարիչները կարենան լու - ծել տագնապը :

*** Իտալական մամուլը խոր ուշադրութեամբ կը հետեւի Սուրիոյ դէպ - քերուն : Այս առթիւ դիտել կուտայ թէ Թուրքիա գործօն դեր կը կատարէ ա - նոնց մէջ : «Իլ Բոբբիէրա Փատանօ», մարաջախտ Պալպոյի օրկանը, կը գրէ թէ Իտալիա շահագրգռուած է Սուրիայով եւ Պաղեստինով, իբրեւ կայսերա - կան եւ իսլամական պետութիւն, ինչպէս եւ անոր համար որ կը համակրի ա - րաբական տենչերուն : «Իտալիա չի կրնար անտարբեր մնալ Մօտաւոր Արեւել - քի հաւասարակշռութեան կարեւոր փոփոխութեանց հանդէպ» :

Քաղաքական շրջանակներու մէջ այս գիտողութիւնը ազդարարութիւն մը կը նկատուի Թուրքիոյ, որուն ազդեցութիւնը Արաբներուն վրայ՝ կրնայ լըր - ջօրէն խանգարել իտալական քաղաքութիւնը : Հռոմի մէջ ուշադրութենէ չէ վրիպած որ թրքական մամուլը շատ խիստ արտայայտութիւններ ունեցաւ ֆաշական տենչերու մասին՝ արեւելեան կողմն աշխարհի :

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ արաբական գաղտնի անթել մը հրա - հանգներ հաղորդած է Սուրիոյ ապստամբութեան վարիչներուն, որպէսզի զէնք բաժնեն իրենց հետեւորդներուն՝ Դամասկոսի, Հալէպի, Լաթաքիայի եւ Հոմսի մէջ, միաժամանակ ապստամբութիւն հռչակելու համար : Ֆրանսա - ցիները կը կարծեն թէ գաղտնի անթելի կայանը կը գտնուի Լիբիոյ մէջ (Ի - տալական Ափրիկէ) : Այս կայանը սկսաւ գործել քանի մը օր առաջ, ծանու - ցանելով «Մեծազոյն Սուրիոյ յեղափոխական կոմիտէ»ին կազմութիւնը : Ցի - չելէ յետոյ Պաղեստինի ապստամբութիւնը, անթելին ազդարարը կ'աւելէր թէ Սուրիացիները պիտի յաղթեն Ֆրանսայի :

Ֆրանսայի հօգերը Արեւելքի մէջ

— oo —

Ծանօթ հրապարակագիր Փէրթինաքս կը գրէ «Լ'Օրտր»ի մէջ.

— «Թուրքիա Սանճաքէն վտարեց բոլոր այն Ֆրանսացիները, որոնք կը մնային տակաւին այնտեղ : Ու Սանճաքը վերածեց թրքական վիլայէթի, միւս վիլայէթներուն նման, հակառակ անոր որ Թուրքերը փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն այնտեղ : Անշուշտ օր մը պիտի տրուին դէպքերու այն մանրամաս - նութիւնները, որոնք խնամքով ծածկուեցան ժողովուրդէն : Ու թերեւս այդ ժամանակ միայն հասկնանք թէ ի՛նչ կորսնցուցինք 1938 սեպտեմբեր 29ին : Անգլիացիները տեղի տուին երբ հարկ դարձաւ տեղի տալ : Առանց վերապա - հութեան, անկախութիւն շնորհեցին Իրաքի եւ Եգիպտոսի, 1932ին եւ 1935ին : Փոնսօ, Պէյրութի մարզպանը, օր մը կ'ըսէր լորտ Լոյտի, որ Բրիտանիոյ մարզպանն էր Եգիպտոսի մէջ.— «Եթէ օրին մէկը Պաղտատի եւ Գահիրէի կառավարութիւններուն առջեւ բանաք Ազգերու Դաշնակցութեան դուռները, մենք աւելի առաջ պիտի վազենք՝ կանխելու համար ձեզ, քաղաքական այդ ճամբուն մէջ : Սուրիացիներուն մեծամասնութիւնը պիտի չհանդուրժէ մնալ մեր հովանաւորութեան տակ այն պահուն՝ երբ, ըստ իրենց, իրենք զիրենք կառավարելու անընդունակ ուրիշ ժողովուրդներ կ'ազատագրուին բրիտանա - կան խնամակալութենէն» : Ճիշդ կ'ըսէր, եւ այս՝ տակաւին տասը տարի ա - ռաջ : Սակայն 1939ին իր կարծիքին հիմքը աւելի եւս զարգացաւ : Չենք կրնար մեր կռնակն առնել, Մերձ. Արեւելքի մէջ, ամէնէն տաղտկալի բեռը, երբ ա - մէն վայրկեան վախ կայ թէ պիտի ստիպուինք զօրաշարժի ենթարկել մեր բո - լոր ուժերը թէ Հռենոսի վրայ, թէ արեւմտեան Միջերկրականի մէջ եւ թէ Հիւս. Ափրիկէի խորերը :

— oo —

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ մէջ գերմանածին Ամերիկացիներու Միութիւնը մեծ ժողով մը գումարեց մասնակցութեամբ 15.000 նացիներու : Հակահիթլերականները, ընկերվարականներու եւ համայնավարներու դրդումով, 200.000 թռուցիկներ ցրուած էին խանգարելու սոյն հաւաքոյթը : Մօտ 2000 ոստիկաններ հսկե - ցին բարեկարգութեան վրայ, եւ կարգ մը ընդհարումներ պատահեցան : Հա - կառակորդներու բազմութիւնը կը հաշուեն 100.000 հոգի :

ՆՈՐ ՊԱՊԻՆ ընտրութեան համար փակարանը պաշտօնապէս պիտի բաց - ուի Մարտ 1ին : Բոլոր իրաւասու կարտինալները, 62 հոգի, պիտի կրնան ներ - կայ ըլլալ :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԵՒՈՅԹ ՄԸ «ՍՈՍԿԱՎԻԹԽԱՐ»

— • —

Եթէ հրաշք մը պատահէր եւ մեր կարգ մը մեռելները կարենային յա - րութիւն առնել իրենց մահէն մէկ շա - բաթ վերջը, ապահովաբար անձնաս - պան պիտի ըլլային, 24 ժամը չան - ցած :

Ի՞նչպէս. աշխարհի վիճա՞կը տես - նելով :

Ոչ. պարզապէս... հայերէն թերթ կարդալով : Անշուշտ իրենց մասին գրուածները :

Ահա, օրինակ, Թորգոմ արք. ի մա - հին եղած հրատարակութիւնները :

Պարզապէս «մեռանք — կորանք» :

«Տիտա՜ն մը», կ'ողբայ Պոլսոյ Նոր Լուրը.

— «Հայ եկեղեցին ունեցաւ աղե - տալի կորուստ մը : Տ. Թորգոմ Ս. պատմութեան կ'անցնի : Անթիլիասի Աթոռէն ու ժառանգաւորաց վարժա - րանին երկու փառահեղ սիւներուն խորտակումէն վերջ, Երուսաղէմի Ա - թոռը ահաւոր ճարճատում մը կ'ու - նենայ, եւ բոլորս կը զգանք միաբա - նութեան յուզումը, սարսափը, այս տխրանին արմատախիլ ըլլալուն» (13 փետրուար) :

— «Գերմարդկային ոգի», կ'աղա - ղակէ ուրիշ մը, նոյն էջերէն :

«Տովածուալ» հիմտութիւն բառ մըն ալ հանդիպեցաւ աչքիս :

Բայց այս բոլորը ի՛նչ կ'արժեն սա ոտանաւորին քով, որ տպուած է Պէյրութի «Զարթօնք»ին մէջ (15 փե - տրուար).

Թնդաց երբոր դառնակոծ մահու չանթը Սուրբ Սաղիմէն,
Սասանեցուց դաշխարհ համուր, գըրդեցուց զոգցես հիմէն,
Թախծահարեալ մրրկեցաւ, աշ - խարհեցաւ գետը Նեղոս.
Փոթորկեցաւ վերուստ ի վայր զՍ - նի սիրող մեծ Եգիպտոս :

Տասը վայրկեան դադար, երկրորդ տունը կարդալէ առաջ.

Որոտումէն սոսկավիթխար, յուզող պաշխարհ ամէն կողմէն,
Սարսափեցան Հայ Սփիւռքի հովի - վները, քաղաք ու չէն.
Հայ Տաճարներ, երկնակարկառ, սուրբ կատարներ, գմբէթ ու խաչ
Ձայն ողբացին համանուագ տըխ - րերգութեամբ լալահառաչ :

Եւ ահա չորրորդն ու հինգերորդը (ամբողջը կը բաղկանայ վեց տունե - րէ, որոնց առաջին տողերուն առաջին գիրերով կազմուած է ողբացեալ պատրիարքին անունը, Թորգոմ).

Գահըն ու թագ, խաչ, դաւազան եւ սուրբ մատեան Աւետարան,
Քեզ ողբացին ո՛վ վեհ Թորգոմ, ո՛վ Պատրիարք ոսկեբերան,
Ողբան ըզքեզ՝ գրիչ, քընար, լեզու եւ բեմ Հայ Դպրութեան,
Կրօնի չափ համաթախիծ՝ ըզքեզ կ'ողբայ Մամուլ Հայկեան :
Ով հուր հոգի, դու երկնառաք հը - րեշտակ մ'էիր երկինքի տակ.
Հաղորդելու հայ սրտերուն Անմահ Բանին սիրոյ կըտակ.
Դուն ալ չունէըդ թողած կըտակ, ստա՜ղ ինչո՞ւ այսքան արագ
Զրկեցիր մեզ շնորհներէդ վեր սը - լացար, ո՛վ հըրեշտակ :

— Բայց մի՛ մոռնար որ Խ. Միու - թեան մէջ հարիւրապատիկ աւելին կը գրեն Ստալինի համար, այն ալ հա - րիւր լեզուներով :

— Դուք ալ մի՛ մոռնաք որ Ստալինը բոլշեւիկ է, իսկ մենք՝ հայ քրիս - տոնեայ :

— Հապա Մ. Քէմալի փառաբա - նութիւ՞նը :

— Դուն ըսէ, Հայկազեան բառա - րանը պիտի բաւէ՞ր, պանծացնելու համար, եթէ հատ մըն ալ մենք ունե - նայինք : Եւ յետոյ, չէ՞ որ մենք յի - սուն տարի առաջ անցած ենք, ամէն բանի մէջ. ո՞ւր մնացին չափն ու նա - շակը ...

ՎԱՀԷ

ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐԸ

— oo —

«Ալիք»ի թղթակիցը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Թոր - գոմ պատրիարքի մահուան պարագաներու մասին, փետրուար 11 թուակա - նով.—

Թորգոմ սրբազան անհանգստութեան կամ տկարութեան որ եւ է նշան ցոյց չէ տուած երէկ ցերեկ : Մինչեւ ժամը 16 զբաղած է սովորական աշխա - տանքներով : Ժամը 16ին կ նախագահէ Տնօրէն ժողովի հերթական նիստին : Նիստը բացուելէ 5 — 10 վայրկեան վերջ, երբ խօսակցութիւնները կը սկսին եւ օրակարգի հարցերու ցանկը կը ներկայացուի իրեն, անհանգստութեան նշաններ ցոյց կուտայ եւ քանի մը րոպէի մէջ գլուխը նախ դէպի ետ, յետոյ դէպի առաջ կը ծռէ, ու սեղանին վրայ կ'իյնայ կը մնայ : Անմիջապէս ժողո - վականները զինքը կը փոխադրեն քովի բազկաթոռին վրայ եւ հեռաձայնով կը կանչեն վանքին բժիշկը՝ Տոքթ. Ն. Եաղլեանը : Բժիշկը կը հասնի եւ յետ քննութեան կը հաստատէ թէ Սրբազանը ուղեղային երակի պայթում ունեցած է : Կը թելադրէ բժշկական խորհրդակցութիւն մը ունենալ : Հեռաձայնով ի - կոյն կը կանչուի Ֆրանսական հիւանդանոցին բժշկապետ Տոքթ. Պաուր, որ հաստատէ նոյն բանը եւ կը շեշտէ թէ հիւանդին վիճակը շատ ծանր է : Երկու բժիշկները յարմար կը դատեն քանի մը այլ բժիշկներու հետ եւս խորհրդակ - ցիլ : Կը կանչուին անգլիացի Տոքթ. Թամսըն, կառավարական հիւանդանոցի բժիշկներէն Տոքթ. Հաճար եւ Փրոֆ. Քլէպէկ : Բոլորն ալ կը հաստատեն նոյն բանը, մինչ հիւանդը կը սկսի դէպի դէչ ընթանալ :

Առաջին տագնապին վրայ, Սրբազանին աջ թեւը կ'անդամալուծուի, իսկ ձախին շարժումը կը շարունակուի երեք քառորդ ժամու չափ : Ցաճախ, ա - ռանց բառ մը կարենալ արտասանելու, ձախ ձեռքով եւ ափով գլուխը ցոյց կուտայ : Աջ ձեռքին անդամալուծումով՝ կը դադրի նաեւ խօսելէ : Տեսողու - թիւնը պահ մը կը շարունակուի : Հետզհետէ, երբ միաժամանակ կը փախէ, լսողութիւնը, տեսողութիւնը եւ յետոյ շնչառութիւնը կանգ կ'առնեն եւ հի - ւանդը կը մտնուի հոգեվարքի :

Վերջին վայրկեանները եղած են տանջալից : Ժամը ճիշդ 19.17ին (ուրբաթ երեկոյեան), բժիշկները հաստատած են մահը՝ «իր վաթսունը հինգ տարինե - րու լրումին եւ պատրիարքական պաշտօնավարութեան ութերորդ տարին» :

Անմիջապէս որ հանգուցեալը իր վերջին շունչը փչեց եւ մահը հաստատ - ուեցաւ, Ս. Յակոբայ տաճարին զանգը սկսաւ ղօղանջել ընդհատ ընդհատ : Միւս կողմէ, Միաբանութիւնը մասնաւոր մահազդներով ժողովուրդին գու - ժեց մահը :

Տեղական թերթերն ալ ցաւակցական տողերով ծանուցին Պատրիարքին մահը, միաժամանակ կենսագրական տեղեկութիւններ տալով եւ գնահատելով անոր գործունէութիւնը :

*** Թորգոմ Պատրիարքի յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ կիրակի, փետրուար 13ին : Թաղման հանդէսին ներկայ էին Պաղեստինի կառավարու - թեան, զինուորական իշխանութիւններու, զանազան եկեղեցիներու ներկայա - ցուցիչները եւ համայնքներու մեծամեծները :

Եկեղեցական արարողութիւնը եւ կրօնական պաշտամունքը կատարուե -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

«ԵԱՆԿԸՆ ՎԱՐ», ԿԸ ՊՈՌԱՅ ԻՍՄԷԹ...

Անդրադառնալով թրքական դահլիճի վերջին փոփոխութեանց, երեք շաբաթ առաջ գիտել կուտայի.

— Կասկած չկայ թէ առանց պատճառի չեն այս փոփոխութիւնները եւ բան մը կը նշաշակեն, նոր գործելակերպ մը կը մատնեն: Թերեւս ալ են-թադրուածէն շատ աւելի խորու-թեամբ:

Իսկ մասնաւորապէս վերլուծելով կրթական նախարարին չնորհազրկու-մը, կ'աւելցնէի.

— «Կրթական նախարարը ննտելով, Իսմէթ կուզայ զօրաւոր հարուած մը տալու այդ (կրթական)շարժման, եւ հետեւաբար անոր հեղինակին (Աթաթիւրքին):

Եւ յիշել յետոյ հատուածներ այն ճառէն, որով Հիւսէյին Ճահիտ եօթը տարի առաջ կը ձաղկէր Աթաթիւրքի լեզուական յեղաշրջումը, իբրեւ ար-ուեստական եւ անգործադրելի, կ'եզ-րակացնէի.

— Կատարեալ « հակայեղափոխու-թիւն մըն է որ կը կատարուի թրքա-կան աշխարհին մէջ:

×

Այդ թուականէն աւելին տեղի ու-նեցան դէպքեր, որոնք կուգան բոլո-րովին ամրապնդելու մեզ՝ մեր ախ-տաճանաչման մէջ:

Ամէնէն առաջ՝ Ֆալիհ Րըֆքըի եւ Հիւսէյին Ճահիտի ելոյթները:

Երկրորդը ներկայացուցած ըլլա-լով, պէտք կը տեսնեմ քանի մը բան ըսելու առաջինի մասին:

Ֆալիհ Րըֆքը Աթայ շատ ծանօթ լրագրող մըն է: Միաժամանակ շը-նորհալի գրագէտ մը:Ընդհանուր պա-տերազմին, երկար ատեն քարտու-ղարն եղաւ Ճէմալ փաշայի, Սուրիոյ մէջ: Զինադադարին, իբրեւ հիմնա-դիրներէն մէկը «Աքշամ»ի, շատ բուռն հրատարակութիւններ ըրաւ Պոլսոյ մէջ:

Քէմալական շրջանին՝ աւելի բարձ-րացաւ, դառնալով երեսփոխան, դի-ւանագիտական պատուիրակ եւ վեր-ջապէս խմբագրապետը Անգարայի «Ուլուս» թերթին, որ կառավարու-թեան կիսապաշտօնական բերանն է: Միւս կողմէ, աչքին լոյսն էր Աթա-թիւրքին:

Ահա այս պատասխանատու դէմքն է, որ խմբագրականով մը կը թելա-դրէ վերջ տալ լեզուական ներկայ «շփոթութեան»:

Ճիշդ է, շատ զգուշաւոր է եւ բազ-մաթիւ անգամներ կը շեշտէ « Աթա-թիւրքի մտայնութեան հաւատարիմ մնալ»ու պարագան. բայց այս հաս-կնալի վերապահութիւնը չի կրնար սքօղել բուն «միտք բանի»ն, որ է վերջ տալ ներկայ քաոսին եւ նոր ուղղութիւն մը ընդգրկել:

Այսպէս է որ կը գանգատի.

Բոլորս, ԺԱՄԵՐ ՑԱՏԿԱՑՆԵԼՈՎ, աշխատած էինք նոր բառերով գրել մեր յօդուածները:

Հասկնալու համար այս գանգատին իմաստը, վերյիշելու է մեր նախորդ յօդուածը, ուր կ'ըսէինք թէ Աթա-թիւրք խմբագրապետներուն յանձ-նարարած էր զուտ թուրքերէն բա-ռերով գրել խմբագրականները: Բայց աւելի պարզելու համար խնդիրը, կ'արժէ նոյնութեամբ մէջ բերել յանձնարարութիւնը:

1934 Նոյեմբեր 17ին, Անատոլու գործակալութիւնը կը հրատարակէր հետեւեալ յայտարարութիւնը.

«Ջեկոյց՝ մամուլի ընդհանուր տը-նօրէնութենէն ու Հանրապետութեան նախագահը թերթերու սեփականա-տէր իր ընկերներէն կը խնդրէ, որ հարազատ թուրքերէնով գրուած յօդուածները դրուին խմբագրական սիւնակին մէջ, առանց կիսուելու եւ ուրիշ էջեր նետուելու: Առաջին սիւ-նակին վրայ հարազատ թուրքերէնով գրուելիք գրութիւնները՝ կրնան ըլ-լալ նաեւ քաղաքական խմբագրա-կաններ, ինչպէս նաեւ լեզուական յե-ղափոխութեան իբրեւ օժանդակ գըր-ուած նմոյշ յօդուածներ:

Հանրապետութեան նախագահը իր ընկերներու հոգածութենէն կը սպա-սէ որ այդ գրութիւնը ամէնէն ուշը եօթը օրէն սկսի թերթերու մէջ:»

×

Աւելորդ է ըսել թէ «հոգածութիւ-ն»ըցոյց տրուեցաւ եւ խմբագրապետ-ները սկսան «հարազատ թուրքերէն»-ով գրել առաջնորդող յօդուածները: Բայց ի՞նչպէս: Ֆալիհ Րըֆքըն կը պատասխանէ ահա այսօր, եօթը տա-րի յետոյ, «ԺԱՄԵՐ ՑԱՏԿԱՑՆԵ-ԼՈՎ»:

Իսկ Հիւսէյին Ճահիտ, աւելի ան-կեղծ ու համարձակ, աւելի բաց կը խօսի.

— «Խմբագիրները ձեռք առած էին մէկ մէկ օրինակ եւ կ'աշխատէին ի-րենց գիտցածին պէս գրած յօդուած-ները թարգմանել շինծու թուրքերէ-նի մը: («Եէնի Սապահ» 30 Յունվ. 1939):

Մենք աւելի բաց խօսինք: Խմբա-գրապետը կը գրէր արաբերէն տառե-րով եւ արաբերէն բառերով: Օրիորդ մը մեքենագրով կը վերածէր նոր թուրքերէն տառերու, մասնաւոր խմբագիր մըն ալ, ձեռքի տակի բա-ռարանին նայելով արաբերէն բառե-րուն տեղ կը դնէր «հարազատ թուր-քերէն»ները:

Թուրք ընթերցողը ի՞նչ ընդունե-լութիւն կ'ընէր այս անճոռնի թարգ-մանութեան: Պատասխանը թող տայ Հիւսէյին Ճահիտը, իր նոյն թուակիր յօդուածին մէջ.

Ընթերցողները այնքան կը ԶԶՈՒԷ-ԻՆ ԻՐԵՆՑ ՏԵՍԱԾ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵ-ՐԷՆ, որ հարկ կը տեսնէին թերթ չառնել ձեռք:

Մնացածը յայտնի է: Թերթերու սպառումը այնքան նուազեցաւ, որ խմբագրապետները Աթաթիւրքէն խնդրեցին զիրենք ազատ կացուցանել յանձնարարուած « հոգածութենէն »: Եւ արաբերէն վտարուած բառերը նորէն դարձան ի պատուի:

Այս պարագան չէ որ նորութիւն է մեզի համար, այլ անոր ՊԱՇՏՕՆԱ-ԿԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄԸ:

Արդարեւ, աշխարհ գիտէր թէ Ա-թաթիւրք ստիպուեցաւ ետ առնել իր հրամանը: Բայց եթէ հրամանը տըր-ուեցաւ պաշտօնապէս, յետս կոչու-մը եղաւ ԱՆՊԱՇՏՕՆ: Այլ խօսքով շարժումը կը քալէր, գլխաւորու-թեամբ Լեզուական Միութեան, ո-րուն մէջ է նաեւ մեր Տօնքիչօթը, Ցակոբ Մարթայեան, այլ անուամբ՝ Ա. Տիլաչար...:

Հիմա, գիտատարին մահէն ԵՐ-ԿՈՒ ԱՄԻՍ ՅԵՏՈՅ, յետս կոչումը կը դառնայ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ, հրապարակ-ուելով Ֆալիհ Րըֆքըի եւ մանաւանդ Հիւսէյին Ճահիտի կողմէ: Որովհե-տեւ, երեսփոխան ըլլալէն աւե-լին, «Թանին»ի նախկին խմբագրա-պետը դարձած է ուղղակի Իսմէթ Ի-նէօնիւի բերանը, ինչպէս Ֆալիհ Րըֆքըն Աթաթիւրքի բերանն էր:

Արդ, եթէ հին բերանը կէս մը կը բացուի, նորը արդէն լայնօրէն բաց-ուած էր ցեխի մէջ թաթխելու հա-մար Աթաթիւրքի այնքան փառաբա-նուած յեղաշրջումը: Վերնագիրը, ինքնին, ամբողջ պատմութիւն մըն է:

«Տրամաբանութեան ձայնը՝ լեզ-ուական խնդրին մէջ»:

Կը նշանակէ թէ Քէմալին բրածը անտրամաբանութիւն էր, այսինքն յիմարութիւն...:

Հապա յօդուածին մէջ նետուած սուր սլաքնե՞րը.

ՈՒՇ ԵՂԱՒ ԵՒ ԴԺՈՒԱՐ ԵՂԱՒ, բայց վերջապէս եղաւ, լեզուական խնդրին մէջ լսելի եղաւ տրամաբա-նութեան ձայնը: Գրական լեզուն մօ-տեցնենք խօսակցական լեզուին, հե-ռացնենք օսմանեան դիւանական գը-րականութենէն, ըսին, ԿԱՐԳ ՄԸ մասնագէտներ, բայց մէջտեղ հանե-ցին այնպիսի լեզու մը, որ երանի ը-սէլ կուտայ օսմանեան դիւանական գրականութեան:

Կը տեսնե՞ք նետած քարերը, որոնք ուղղակի կ'երթան Աթաթիւրքին: Ո-րովհետեւ ան էր որ մէջտեղ հանեց այդ անհասկնալի լեզուն, եւ ոչ թէ «կարգ մը մասնագէտներ»:

Վկայ՝ Անատոլու Գործակալու-թեան 17 Նոյեմբեր, 1934 թուակիր զեկոյցը, որով կը հաղորդուէր հա-գի փաշայի «խնդրանք»ը:

Վկայ՝ Ֆալիհ Րըֆքըն, որ հիմա կը խոստովանի թէ «Աթաթիւրք հե-տեւեցաւ այս փորձին (խմբագրա-պետներուն թուրքերէն գրել տալու փորձին) եւ անձամբ ալ մասնակցե-ցաւ անոր որպէսզի բաջալերէ բո-լորս»:

×

Բայց աւելի կծու ակնարկութիւն-ներ ունի Հիւսէյին Ճահիտ, նոյն այդ գրութեան մէջ.

«Ցանձնաժողովներու միջոցաւ կա-տարուելիք փորձը չի կրնար քալել: Ամենամեծ ճշմարտութիւնը զոր հաս-տատեց մեր կատարած փորձը, այն եղաւ որ, ԱՆՁԵՐԸ ՈՐՔԱՆ ԱԼ ԻՐԱ-ԽԱՍՈՒ ԸԼԼԱՆ, լեզուական խնդրին մէջ չեն կրնար իրենք իրենց գլխուն ուեւէ յաջողութիւն ունենալ: Անձե-րուն ազդեցութիւնը՝ առաջարկի հանգամանքէն անդին չանցնիր: Եթէ գանգուածը չիւրացնէ, այդ առաջար-կը կ'անհետանայ հրապարակէն, ծը-նելէ առաջ մեռած երախայի մը նը-ման»:

Թուրք օրագրողին խօսքերը այն-քան պարզ են որ, հարկ չկայ մեկնե-լու զանոնք: Ըսել կ'ուզէ թէ փէրմա-նով լեզու չի պարտադրուիր, եթէ նոյնիսկ հրամայողն ըլլայ Քէմալի նման գիտատար մը:

Բայց այդ խօսքերը ուրիշ մահա-ցու բան մը ունին իրենց մէջ: Առանց յիշեցնելու, Ճահիտ այսօր կը կրկնէ այն գիտողութիւնը, զոր ըրած էր ԵՕԹԸ ՏԱՐԻ առաջ, Պոլսոյ Լեզուա-կան առաջին համաժողովին, բուն իսկ Քէմալի ներկայութեանը: Ար-դարեւ, ինչպէս շեշտած էի նախորդ թղթակցութեանս մէջ, Ճահիտ այդ ժողովին ի մէջ այլոց ըսաւ թէ «ԲԸՌ-ՆԻ ՉԸԼԼԱՐ», եւ ատոր համար իր վը-րայ հրաւիրեց այնքան շանթեր:

Հիմա, Ճահիտ նոյն գիտողութիւնը կ'ընէ աւելի ուժով, քանի որ մէջ-տեղը կայ եօթը տարուան փորձէն հաստատուած «ճշմարտութիւն»ը: Եւ կոթնած այդ փորձին՝ կը յայտա-րարէ.

«Արուեստական ձեւով լեզուին տիրապետելու փափաքը՝ սնանկու-թեան յանգեցաւ խօսակցութեան լեզուին մէջ, բայց գիտական մարդե-րուն մէջ ողբերգութիւններ ծնցուց: Հանրային լեզուն ինքզինքը պաշտ-պանած է եւ կը պաշտպանէ, բայց դպրոցները եւ հաստատութիւննե-րը, որոնք ստիպուած են ՀՐԱՄԱՆՈՎ ՔԱԼԵԼ, բնականաբար զուրկ են ինք-նապաշտպանութեան զէնքէն: Հետե-ւաբար, կրթական նախարարութիւնը պէտք է շուտով միջամտէ եւ անմի-ջապէս դադրեցնէ այս աղէտը, որ հրդեհի մը ահաւորութեամբ պատած է կրթական շէնքը:

×

Ահա բաներ, որոնք մէկ մէկ դա-շոյն են, խրուած սիրտին մէջ այն մարդուն, որ դեռ հողը դրուած չէ, այլ կը մնայ պառկած Անգարայի թանգարանին մէկ անկիւնը: Արդա-րեւ, Ճահիտ պարզապէս ըսել կ'ու-զէ.

— Աթաթիւրք փորձեց ծիծաղելի լեզու մը պարտադրել: Ժողովուրդը սնանկութեան դատապարտեց այդ փորձը, մէկ կողմէ թերթ չկարդա-լով, միւս կողմէ՝ ծաղրելով պայ եւ պայանի (պարոն եւ տիկին) նման բառերը: Բայց խեղճ դպրոցները եւ պաշտօնատունները չկրցան դէմ եր-թալ հրամանին եւ տարիներէ ի վեր կ'այրին: Եանկըն վա՛ր (կրակ կայ), շուտով մարեցէք...:

Իրականին մէջ, Իսմէթն է որ եան-կըն վա՛ր պոռալ կուտայ, որպէսզի կարենայ մարելու ըլլել միաժամա-նակ մարելով Քէմալի մուխը...:

Բայց չարունակենք դիտել այլ «հրդեհ»ներ:

ԴԻՏ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՉԵԿԱՅԻՆ ՀԱՐՑԱՐԱՆԸ

Ինչպէս հաղորդեցին թերթերը, իբրեւ «Տեղակալ Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան» Գէորգ արք. Չէօրէքճեան վերջերս մի շրջաբերա-կան – հարցարան է ուղարկել արտա-սահմանի հայկական թեմերին, յանձ-նարարելով որ մանրամասն պատաս-խանեն անոր 16 կէտերին: Արտասահ-մանի թեմերն ու Առաջնորդարաննե-րը կը պատասխանե՞ն ծանօթ հար-ցարանին թէ ոչ, յայտնի չէ, կարե-ւորն այն է թէ Չեկայի կողմից «Ամե-նայն Հայոց Հայրապետութեան տե-ղակալ» նշանակուած Գէորգ արք. ինչո՞ւ նման մի հարցարան է ուղղել արտասահմանի թեմերին եւ հետա-քրքրուել է այնպիսի հարցերով, ո-րոնք ո՛ր եւ է կերպով չեն հետաքրք-րում էջմիածնին եւ նրա Տեղակալին:

Երջանկայիշատակ Գէորգ Ե. Վըշ-տալի եւ Խորէն Ա. նահատակ կաթո-ղիկոսները՝ խորհրդային իշխանու-թեան օրով՝ Չեկայի պահանջով ու ճնշումով յանձնարարում էին արտա-սահմանի թեմական իշխանութիւն-ներին եւ առաջնորդներին, որ հեռու մնան կուսակցական – քաղաքական գործերից եւ զբաղուեն միայն եկե-ղեցական եւ կրօնական հարցերով: Զարմանալի է, որ կաթողիկոսական Տեղակալը մոռացել է նախորդ դըժ-բախտ կաթողիկոսների հրահանգնե-րը եւ այժմ ինքն է հրապարակ իջել քաղաքական խաղեր խաղալու՝ դառ-նալով կոյր գործիք Չեկայի ձեռ-քում: Գէորգ արք. իրաւունք ունի՞ նոյնիսկ իբրեւ Տեղակալի՝ միջամտե-լու աշխարհական գործերում եւ նոր ասպարէզներ ստեղծելու արտասահ-մանի թեմերում:

Մեզի համար շատ պարզ է, որ կաթող. տեղակալի հարցարանը պատրաստուել է Չեկայի կողմից եւ յանձնուել է նրան ի գործադրութիւն: Գէորգ արք. ատոր դերի մէջ է մտել եւ Չեկայի թելադրանքով արտա-սահմանի հայ գաղութները պառակ-տելու ձեռնարկին է լծուել: Գէորգ արք. թող վստահ լինի որ չէկիստնե-րի այն բազուկները որ 1938 ապրիլի 6ի գիշերը գաղանաբար խեղդեցին Խորէն Ա. կաթողիկոսը, մի օր պիտի խեղդեն նաեւ զինքը:

Կաթող. տեղակալը իր անմիտ հար-ցարանով կասկածի եւ անվստահու-թեան է ենթարկում բազմաթիւ պե-տութիւնների եւ երկիրների մէջ ապ-րող հայ համայնքները, առաջարկում է հարցարանին պատասխանել: Օրի-նակի համար հարցարանի հետեւեալ կէտերը, « 12. բնորոշել թեմի, իբրեւ ամբողջական մարմնի եւ հաստատու-թեանց վերաբերմունքը դէպի էջմիա-ծին ու Խ. Հայաստան: 14. Հայ բան-ւորութեան մօտաւոր թիւը, նոցա աշխատանքի տեսակը եւ նոցա տնտե-սական վիճակը: Որակաւոր բանւոր-ների մասին առանձին : 15. Թուել հայ մեծ գործարանատէրերին, մեծ վաճառականներին եւ խոշոր գիւղա-տնտեսական ձեռնարկներ ունեցող-ներին»:

Հարցարանի մէջ կարեւորն այն է, որ տեղակալը ուզում է անպայման իմանալ թէ առաջնորդը, երեսփ. ժո-ղովը եւ կեդրոնական վարչութիւնը, հոգաբարձութեանց անդամները, քահանաները, դպրոցների ղեկավար մարմինները եւ մինչեւ անգամ թե-մում գոյութիւն ունեցող բարեգոր-ծական, մարդասիրական, գրական, գեղասիրական եւայլ նման հաստա-տութիւններ եւ « հայ օրաթերթերը, շաբաթաթերթերը ու ամսաթերթե-րը» քաղաքական կամ կուսակցական ի՞նչ ուղղութեան են պատկանում: Մէկ խօսքով ուզում է իմանալ թէ արտասահմանի հայութեան մէջ տի-րող քաղաքական հոսանքը կամ այս ու այն կուսակցութիւնը որքա՞ն տեղ է գրաւում, ի՞նչ դիրք եւ ազդեցու-թիւն ունի, էջմիածնի եւ Խ. Հայաս-տանին համակի՞ր թէ հակակիր է: Հարցարանը բացարձակապէս չար ու յետին մտքով է կազմուել:

Այս հարցարանին ի պատասխան՝ արտասահմանի թեմական եւ ազգա-յին իշխանութիւններն էլ մի հարցա-րան պէտք է ուղղեն կաթող. տեղա-կալին եւ պահանջեն պատասխանել հետեւեալ հարցերին.—

1.— Ինչպէ՞ս խեղդեցին Խորէն Ա. կաթողիկոսը, որի նահատակութեան մասին խօսեցան Հայաստանից եկած ամբորդներն ու իրանահպատակնե-րը:

2.— Ինչո՞ւ չի կատարւում նոր կա-թողիկոսի ընտրութիւնը, երբ արդէն լրանում է Խորէն Ա.ի նահատակու-թեան տարեդարձը:

3.— Ի՞նչ վիճակի մէջ է այժմ էջ-միածինը, քանի՞ միաբաններ կան որտե՞ղ են Բաղդատ եւ Մեսրոպ ար-քեպիսկոպոսները:

Եթէ տեղակալ Գէորգ արք. հա-մարձակութիւն ունի պատասխանել այս հարցերին, կատարած կը լինի լաւագոյն պարտքը, այլապէս աւե-լորդ նեղութիւն է քաշել իր պատաս-խանը տալու հարցարանը ուղարկելով:

Վերջին հարիւրամեակի ընթաց-քում ոչ մէկ կաթողիկոս նման հար-ցարան չի ուղղել թեմերին եւ անտե-ղի հետաքրքրութիւն չի ունեցել իմա-նալու թէ Ջաւա կղզում, Բրազիլիա-յում, Փարիզում, Լոնտոնում, Պէյ-րութում, Երուսաղէմում քանի հայ վաճառական կամ «որակաւոր բան-ւորներ» կամ գործարանատէրեր կան: Կամ հայ բանուորների թիւը. թէ նրանք քաղաքական կուսակցա-կան ի՞նչ հոսանքի կամ ուղղութեան պատկանում: Այս բոլոր հարցերը հետաքրքրում են Չեկային եւ ոչ թէ էջմիածնի տեղակալին կամ գեր-ապատիւ սրիկայ Արսէն Ղլտճեանին: Հարցարանը պարզապէս լրտեսական հանգամանք ունի եւ նոր չարիքներ խուսափելու համար, արտասահմանի մեր ազգային իշխանութիւնները թող շատ զգոյշ եւ հեռատես լինեն եւ ո՛չ մի կերպով չպատասխանեն:

ԾՈՎԵՑԻ

ՐԱՖՖԻ ԼՍԱՐԱՆ

Ի՞ՆՉ Է ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Պ. Վրացեան վերջին անգամ Ա-մերիկա մեկնելէն առաջ դասախօս[...] Րաֆֆի լսարանին մէջ, նիւթ ունե-նալով «Ի՞նչ է Դաշնակցութիւնը»: Կարեւոր բազմութիւն մը լեցուած [...] ու սրահը շատ փոքր կուգար:

Բուն նիւթին անցնելէ առաջ դա-սախօսը ներկայացուց այն պայմանն[երը] որ ծնունդ տուին Հ. Յ. Դաշնակցու-թեան:

1878ին Պերլինի վեհաժողովը [...] նելով Հայոց պահանջները՝ ներկա-յացուած Պոլսոյ նախկին պատրիար[ք] Խրիմեանի կողմէ՝ մեզի տուաւ 61[րդ] յօդուածը որով Թուրքիոյ վեց [...] հանգներուն մէջ բարենորոգումնե[...] ներ պիտի մտցուէին: Հայերը [...] մտածէին թէ այս յօդուածով [...] լուծուի հայկական դատը: Իրականին մէջ Խրիմեան վերադարձաւ ձեռնու[նայն] եւ ամէն կողմէ լսուեցան դժ-գոհութեան ձայներ: Այս առթիւ [...] րածուեցաւ այն համոզումը թէ [...] ազգերը իրենց պահանջներուն գոհա-ցումը կը ստանան զէնք գործածելով եւ արիւն թափելով, իսկ մենք ձա[խո]-ղեցանք, որովհետեւ ներկայացած [է]-ինք միայն թուղթով մը: Այս համո[զ]-ման հետեւանքով 1880ին հայկական կեանքին մէջ ծնունդ առին յեղափո-խական կազմակերպութիւններ: Մ[...] այն կարեւորները թուելու համար յիշենք թէ 1885ին Վանի մէջ ստեղ-ծուեցաւ Արմենական կուսակցութի[ւնը]

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Եւ իշխան Սեւադան երբեմն կըց-կտուր, երբեմն մանուածապատ պա-տասխաններ էր տալիս. մերթ յուսա-դրում, մերթ վհատեցնում էր քեզ, բայց ոչ տխրեցնելու չափ:

— Եւ իրա՛ւ, այդ բոլորի մասին ինձ յետոյ բացատրութիւններ չտուին, որովհետեւ ուրիշ կարեւոր դէպքեր սկսան մեզ զբաղեցնել:

— Այո՛, բայց եթէ տուած լինէին, այն ժամանակ կ'իմանայիր թէ՝ խեղճ թագաւորը, 3 երկար տարիների ըն-թացքում, որպիսի՛ ծանր չարիքների ու վտանգների դէմ է մաքառել. թէ մարդկանց եւ բնութեան ձեռքով իւր երկրին հասած թշուառութեանց առ-ջեւն առնելու համար՝ ի՛նչ հերոսա-կան ճիգեր է գործադրել:

— Պատմի՛ր մի քանի խօսքով. ի՞նչ էր պատահել թագաւորութեան յե-տոյ:

— Թագաւորութեանից յետո՞յ. օ՛, մեծ բաներ: Ասենք մի երկու խռովու-թիւնների պատճառն էլ իմ նորատի Տիրուհին էր:

— Ե՞ս:

— Այո՛, իմ թագուհի. դո՛ւ:

— Ի՞նչպէս, Սեդա, պատմի՛ր, այդ հետաքրքրական է:

— Դու հօ ինքդ ես տեսել թէ Հայոց իշխանները ինչպէս մի սիրտ ու հոգի եղած հաւաքուել էին Դուին Աշոտ Եր-կաթը թագաւորացնելու:

— Այո՛, եւ ամէնքը ուրախ էին այդ համազգային տօնախմբութեան ժա-մանակ:

— Բայց շատ շուտով նրանցից մի քա-նիսի ուրախութիւնը փոխուել էր տխրութեան: Այն իշխանները, որոնց դու մերժել էիր քո ձեռքը, որքան որ ուրախ էին Աշոտի թագաւորելուն, այնքան էլ հակառակ՝ որ նա ամուս-նանար քեզ հետ: Նրանք կը ցանկանա-յին որ Սահակ Սեւադայի հպարտ աղջիկը, որ մի օր մերժել էր իւր ձեռ-քը, դառնար մի հասարակ ազնուա-կանի կին եւ ոչ թէ Հայոց թագուհի: Եւ սակայն Արքայի մայրը Դուին ե-կած բազմաթիւ իշխանազն օրիորդ-ների մէջ միայն քեզ էր հարսն ընտ-րել իւր համար: Բացի մերժուած իշ-խաններից, թագաւորի դէմ զրգռուել էին նաեւ նրանք, որոնք հարսնացու օրիորդներ ունէին եւ զրկուել էին ի-րանց այն յոյսով՝ թէ գուցէ թագա-ւորը կը փեսայանայ իրանց: Սակայն այդ ժամանակը, որ այժմ այդքան սի-րելի է քեզ, բոլորի յոյսը ի դերեւ էր հանել:

Եւ ահա, երբ նրանք ցրւում են ի-րանց գաւառները, սկսում են հետ-զհետէ լարուել թագաւորի դէմ. մայր-իշխանուհիները մանաւանդ ըս-կսում են ամուսինների պատուասէ-րութիւնը գրգռել եւ հնացած բար-կութիւնը փոխել ատելութեան:

«Այս ամէնի հետեւանքը եղաւ այն՝ որ Հայաստանի մի քանի անկիւննե-րում միաժամանակ մի քանի խռո-վութիւններ փրթեցան: Մի քանի իշ-խաններ ուղղակի թագաւորի դէմ գնալ չհամարձակուելով, սկսան հա-ւասարազօր իշխանների հետ կռուել՝ հաշուելով թէ՝ միեւնոյն է, այդպի-սով էլ թագաւորի հանգստութիւնը կը վրդովեն:

« Այսպէս՝ Արծրունեաց Գուրգէն արքայեղբայրը օգուտ քաղելով Սիւ-նեաց Սմբատ իշխանի բացակայութիւ-նից, գրգռեց եղբօրը, բռնաւոր Գա-գիկին, պաշարել Նախիջեւանը և առ-նել: Վերջինս լսեց եղբօրը: Սմբատ իշխանն այդ իմանալով՝ մեծ պատ-րաստութեամբ եկաւ Արծրունիների վրայ՝ իւր կալուածքն ազատելու յուսով: Երկու կողմից էլ կատաղի ընդհարում, մեծ վնասներ եւ կոտո-րածներ եղան:

Ուրիշ մի քանի իշխաններ, որոնք ըստ օրինի պարտաւոր էին միաբա-նել իրանց թագաւորի հետ և հարկա-ւոր ժամանակ զօրք հասցնել նրան, յայտնի կերպով բաժանուեցան թագա-ւորից եւ մի քանիսն էլ ապստամբու-թեան փորձ արին: Թագաւորն ստիպ-ուած եղաւ շատ քաղաքներ ու բերդեր նորից պատերազմով նուաճելու, շատ տեղեր աւերելու եւ իր իսկ երկրին մէջ կոտորածներ անելու, պետու-թեան խաղաղութիւնը վերականգնե-լու համար:

Նոյնիսկ Վրաց Ատրներսեհ թագա-ւորը հայ իշխանների գրգռմամբ՝ թշնամացաւ Աշոտ Արքայի հետ եւ մեր հիւսիսային գաւառներից մի քանիսը փորձ արաւ սեպհականա-ցնելու: Այս փորձը իսկապէս ուղ-ղուած էր Սեւադայ իշխանի, իբր Արքայի աներոջ դէմ: Թագաւորն ըս-տիպուած էր Վրաց մի քանի գաւառ-ներն աւերելով Ատրներսեհին խրա-տել:

Վերջապէս խռովութիւնները խը-ռովութիւններ յարուցին: Շատ իշ-խաններ էլ թագաւորի խառնուած դը-րութիւնից օգուտ քաղելով՝ սկսան իրար դէմ զինուիլ, հին ոոխական վրէժների ծարաւը յագեցնելու, կամ միմեանցից երկիրներ յափշտակելու համար:

«Այսպիսով բոլոր երկիրը տակնու-վրայ եղաւ եւ թագաւորը մնաց հա-մարեա միայնակ:

«Այս խռովութիւնների լուրը հա-սաւ Հագարացւոց Յուսուֆ ոստիկա-նին, որ սկզբում, Աշոտ թագաւորի քաջագործութիւններից զարհու-րած՝ կծկուած էր Ատրպատակա-նում: Բաւական ժամանակ էր ինչ Ա-իւր ատամները կրճտում էր Աշոտ թագաւորի վրայ, որովհետեւ չէր կարողանում իւր զօրաց կոտորածը մոռանալ, բայց միեւնոյն ժամանակ վրէժ առնելու էլ առիթ չէր ներկա-յանում: Թագաւորը յաջողութեան մէջ էր եւ բոլոր իշխանները հետը միաբան: Ի՞նչ կարող էր անել: Բայց այժմ, երբ արդէն տեղեկացաւ թէ հայ իշխաններից շատերը հեռացել են թագաւորից եւ շատերն էլ միմեանց դէմ ելած ջարդում են իրար եւ միա-նալու միջոց չունեն, յարմար առիթ համարեց թագաւորի երկիրն արշա-ւելու:

«Իսկ թէ այնուհետեւ Հագարացիք ինչե՛ր կատարեցին մեր գաւառնե-րում, նկարագրելն անկարելի է: Աւ-ուած չտայ որ այդպիսի տարիներ նորից վերադառնան:

— Բայց ինչե՞ր կատարեցին, Սե-դա. քեզ ասացի որ այդ ժամանակ ուայ դէպքերից շատ քիչ բան գի-տեմ:

(Շար.)

նը Մկրտիչ Փորթուգալեանի կողմէ, որ արձագանգ չգտաւ դուրսը ու մընաց տեղական, առանց մեծ գործունէութիւն ունենալու: Աւելի առաջ, 1884ին Երզրումի մէջ հիմնուած էր գաղտնի միութիւն մը, որ երեւան ելած ըլլալով վերջ տրուեցաւ իր գործունէութեան: Յետոյ 1888ին կազմուեցաւ, Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւնը, Ժընեւ նստած քանի մը ուսանողներու կողմէ, որոնք իրենց կեանքին մէջ երբեք Հայաստանը չէին տեսած, չէին ապրած ժողովուրդին հետ, ու չկրցան անոր հոգիէն խօսիլ: Տարուած՝ այդ ժամանակուան ընկերային նոր մտքերով, անոնք ամէն բան կը տեսնէին շատ վերացականօրէն, ինչ որ չէր համապատասխաներ հայ ժողովուրդի պահանջներուն: 1890ի ամառը Հայաստանէն դուրս, Թիֆլիզի մէջ ծնունդ առաւ 3րդ կազմակերպութիւնը, որ իր մէջ առած էր բոլոր յեղափոխական կազմակերպութիւնները, եւ կոչուեցաւ « Հայ Յեղափոխականներու Դաշնակցութիւն», բայց շուտով Հնչակեանները հեռացան, երբ արդէն շատ ալ տկարացած էին իբրեւ կազմակերպութիւն: Դաշնակցութիւնը շարունակուեցաւ իբրեւ առանձին եւ ինքնուրոյն կուսակցութիւն, առնելով Արմենականներէն, Հնչակեաններէն եւ միւս յեղափոխական կազմակերպութիւններէն այն բոլոր մտքերն ու գաղափարները որ հարազատ էին ժողովուրդին ու անոր պահանջներուն:

Հնչակեանները զբաղած էին ցոյցեր կազմակերպելով, Պոլիս, Կարին եւ այլուր մեծ պետութիւններու շահերը վտանգելու համար, որպէսզի Եւրոպան պարտաւորուէր հետաքրքրուիլ հայկական հարցով: Հնչակեանները կիրարկած էին կեդրոնացման ձեւը: Մարդիկ նստած Լոնտոն, կ'ուզէին ղեկավարել երկրի յեղափոխական գործերը, որոնց բոլորովին ծանօթ չէին, իսկ Դաշնակցութիւնը ընդունած էր ապակեդրոնացման ձեւը: Վասպուրական, Տարօն, Կարս, Բարձր Հայքի շրջանը ունէին իրենց համապատասխան կոմիտէները, որոնք կը գործէին տեղին պահանջներուն համաձայն, ունենալով հանդերձ կեդրոնական մարմին մը որ Բիւրօ կը կոչուէր, եւ որ կը ծառայէր հիմնական ուղղութիւններ տալու, ինչ որ ամենալաւ ձեւն է մեզի համար: Առէք մեր եկեղեցին, որ նոյն ձեւով ղեկավարուած է, դարերէ ի վեր:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը յեղափոխական կազմակերպութիւն է: Ինչպէս ամէն քաղաքական կուսակցութիւն, ան ալ ունի իր կանոնագիր-ծրագիրը: Սակայն սխալ է կարծել թէ յեղափոխութիւնը հակառակ ձեւն է բնաշրջման, ընդհակառակն անոր լրացուցիչ ձեւն է: Դաշնակցութեան համար չեն կրնար ըսել թէ ընդունելով յեղափոխական սկզբունքները, կը մերժէ բնաշրջման ձեւը: Դաշնակցութիւնը յեղափոխական գործունէութիւն կ'ունենայ երբ կը պարտադրեն իրեն այդ ձեւին դիմել: Դաշնակցութիւնը ի հարկին կը դիմէ յեղափոխական միջոցներու, մէջտեղէն վերցնելու համար այն բռնութիւնը, որ կը գործուէր Թուրքերու կողմէ Հայերը բնաջնջելու նպատակով:

Դաշնակցութիւնը ընկերվարական է: Մեզի կ'ըսեն թէ հայ ժողովուրդի պայմանները չեն ներեր այդպիսի պերճանք, կ'ըսեն մեզի այն ինչ որ մենք տարիներ առաջ կ'ըսէինք հընչակեաններուն, բացատրելով թէ Հայաստանի մէջ չկան պրոլետարներ եւ դասակարգային պայքար: Անշուշտ ասկէ 20 — 25 տարի առաջ ընկերվարութեան մասին կար որոշ ըմբռնում եւ հասկացողութիւն, — պայքար դասակարգային դետնի վրայ: Մենք այդ ժամանակ նոյնիսկ այս ձեւով չէինք ըմբռներ ընկերվարութիւնը: Ընկերվարութիւնը կիրարկելու զանազան ձեւեր կան, որ կը ներշնչուին երկրի մը մշակոյթէն, աշխարհագրական դիրքէն եւ ազգի մը հոգեկան ապրումներէն: Գերմանիան ընկերվարութիւնը կիրարկելու վրայ է իր հասկցած ձեւով. Իտալիան՝ տեղական պահանջներուն հետեւելով: Միայն բոլշեւիկներն են որ կ'ուզեն իրենց ձեւը յարմարցնել ամբողջ աշխարհի մարդկութեան: Բոլոր ազգերու համար մէկ պարտաւորիչ ձեւ կարելի չէ:

Ամէն մարդ մէկ գլուխ ունի գրեթէ նոյն ձեւով, սակայն ոմանք մեծ կամ փոքր, լայն կամ երկայն են: Ուրեմն ի՞նչպէս կրնանք այս բոլոր գլուխներուն նոյն կաղապարը ունեցող ու նոյն ձեւի գլխարկ դնել, երբ նկատի ունենանք որ իւրաքանչիւրը ունին իրենց նախասիրութիւններն ու ճաշակները: Դաշնակցութիւնը ընկերվարական է, խնդիրը այն չէ թէ ինչ ձեւով: Դաշնակցութիւնը կ'աշխատի առաջին օրթիւ Հայաստանի ազատագրութեան, որմէ վերջ բնականաբար պիտի ջանայ ընկերվարութիւնը յաջողցնել, Հայաստանի յարմար եւ ժողովուրդին օգտակար ձեւով: Խնդիրը ձեւը չէ, այլ բովանդակութիւնը:

Այս տեղ ամէն մէկ Դաշնակցականի պարտականութիւնն է օգտուիլ ընկերային գիտութեան տուեալներէն: Այսօր Դաշնակցութիւնը իր բոլոր ուժերը միացնելով կ'աշխատի Հայաստանի քաղաքական ազատութեան համար եւ զայն բանաձեւած է այս ձեւով.—

Միացեալ եւ անկախ Հայաստան: Սոսկ անոր տարրական պահանջն է: Միացեալ, որովհետեւ Հայաստանը պէտք է ըլլայ այնքան տարածուն որ իր հողը բաւարարէ իր ժողովուրդին ապրելու եւ իր ապագան ապահովելու համար:

Ներկայ Հայաստանը իր 30.000 քառ. քիլոմեթր տարածութեամբ չի կրնար բաւարար ըլլալ տնտեսապէս, երբ նկատի ունենանք որ մենք արտասահման ինկեր ենք եւ պէտք է վերադառնանք հայրենիք: Ինծի պիտի բերէք Պելճիքայի կամ ուրիշ պետութիւններու օրինակը, բայց մի մոռնաք որ Պելճիքան ճարտարարուեստական երկիր մըն է եւ ունի ահագին գաղթավայրեր: Իսկ Հայաստանը 2/3 համեմատութեամբ լեռնային է, որով անմշակելի եւ անբաւարար ժողովուրդը կերակրելու:

Հայաստանը իր արդի սահմաններով, չի կրնար ազատ ըլլալ եւ ապրիլ ազատ, չունենալով, ռազմագիտական սահմաններ, հետեւաբար «միացեալ»ի պահանջը, պայմանն է անկախութեան, անոր ապրելուն եւ զարգանալու հնարաւորութեան:

Հայկական դատը միջազգային խնդիր է, Հայաստան բաժնուած ըլլալով Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ միջեւ: Ճիշդ ասոր համար կը տարբերի մեր դրացիներէն, Վրացիներէն, Ազրպէճանցիներէն՝ որոնք նստած են իրենց պատմական հողին վրայ, իսկ մենք հալածուած ենք մեր հողին միայն մէկ մասին վրայ, ու մնացած հայութիւնը ցրուած է աշխարհի չորս ծայրերը, այնպէս ինչպէս ժամանակին Զէխոսլովաքիան եւ Լեհաստանը բաժնուած էին երեք պետութիւններու միջեւ: Ասոր համար մենք ունինք մեծ դեր արտասահմանի մէջ, ինչպէս Լեհերը, Զեխոսլովաքները, որոնք իրենց ազատագրական պայքարը ըսկսած են արտասահմանի մէջ եւ յաջողցուցած:

Ներկայ կացութիւնը ժամանակաւոր է: Վերջնական ոչինչ կայ աշխարհի վրայ: Անցեալ տասը տարիներու ընթացքին եթէ չըսենք մէկ քանի տարիէ ի վեր, ի՞նչ սահմաններ փոխուեցան եւ նորեր գծուեցան: Մենք եւս կազմակերպուելով, աշխատելով, միշտ աչալուրջ պէտք է հսկենք: Դիտենք մեր շուրջը եղած անցուդարձերը եւ օր մը անպայման կը տեսնենք յաջողութիւնը մեր անկախութեան:

Ամփոփելով դասախօսութիւնը եզրակացուց.—

1.— Դաշնակցութիւնը ծնած հայ ժողովուրդի ծոցէն իբրեւ քաղաքական կազմակերպութիւն, կը հետապնդէ հայ քաղաքական դատը, այսինքն, Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի իրականացումը:

2.— Դաշնակցութիւնը ընկերվարական է, որովհետեւ երբ իր առաջին եւ կարեւորագոյն նպատակը իրականանայ, բնականաբար պիտի ուզէ զայն դնել ժողովրդավար սկզբունքներուն վրայ, համաձայն տեղական պահանջներուն:

3.— Դաշնակցութիւնը ծնունդն է հայկական իրականութեան, անոր պահանջներուն եւ դժուարութիւններուն: Անիկա ծնաւ հայ ժողովրդի ծոցէն եւ կազմակերպութիւն մըն է որ չի կրնար բաղդատուիլ ուրիշ քաղաքական կուսակցութիւններու հետ: Կրնանք շատ մը պակասութիւններ, թերի կողմեր գտնել անոր մէջ: Բայց ան սիրուած է ժողովուրդէն, որ զայն կը նկատէ իր հարազատ զաւակը: Այնպէս ինչպէս հայ ժողովուրդը՝ Դաշնակցութիւնը պարզ է, նոյնիսկ պարզամիտ, սակայն վեհանձն, անկախ, քաջ եւ առաքինի:

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ

ՆՈՐ ՀՈԳ ՄԸ

Ռումանիոյ ոստիկանական իշխանութիւնները տեղ տեղ սկսած են Նանսէնեան անձնագիր կրող Հայերէն եւս պահանջել օտարականներու մասին հաստատուած նոր տուրքը, որ դրուած է իրենց հպատակութիւնը կորսնցնող Հրեաներուն, որ եւ է օտար հպատակութենէ զուրկ օտարականներուն, եւ ցարդ այդ երկրին մէջ արտօնութեամբ ապրողներուն նկատմամբ:

Այժմ կ'իմանանք թէ ուրիշ վայրերու մէջ ալ սկսած են այդ տուրքը Նանսէնեաններէն եւս պահանջել՝ թէեւ օրէնքին մէջ որ եւ է ակնարկութիւն չկայ այդ մասին:

Ռումանահայ Միութեան Կեդր. վարչութեան կողմէ այդ առթիւ յիշատակագիր մը յանձնուեցաւ Ներքին Նախարարութեան, սպասելով որ բարեացի ալ անհրաժեշտ լուսաբանութիւնները տրուին պատկանեալ նախարարներուն՝ երբ Միութեան դիւանը ունկնդրութեան ընդունուի:

ԱՂԱ ՎԱՐԴԱՆ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

ԹԱՒՐԻԶ.— Յունուար 27ին Թաւրէզի մէջ մեռաւ Իրանի մէջ յայտնի Թումանեան առեւտրական տան անդամներէն մէկը, Աղա Վարդան Թումանեան:

Թումանեան գերդաստանը ոչ միայն վաճառականութեամբ, այլեւ կատարած բարեգործական ձեռնարկներով յայտնի է Իրանի եւ Կովկասի մէջ: Մեծագործ մարդիկ էին թէ գերդաստանի պապ Յարութիւնը եւ թէ իր չորս զաւակները, Սարգիս, Սիմոն, Զաքարիա եւ Խաչատուրը, որոնց զաւակներն ալ իրենց հայրերու օրինակին հետեւեցան՝ հանդիսանալով իբր ազգային եւ կրթական մեկենասներ:

Թաւրիզի Թամարեան ազգային դպրոցի հոյակապ շէնքը Թումանեանները (Աղա Գրիգորը) շինել տուած են հանգուցեալ Թամար Թումանեանի յիշատակին:

Դարձեալ անոնց ծախքով շինուած են Թաւրիզի Հայկազեան եւ Աննայեան դպրոցներու շէնքերը: Թաւրիզի Հայերէն շատերը Թումանեաններու շնորհիւ եւ առեւտրական եւ տնտեսական կարողութեանց տէր դարձան:

Աղա Վարդան Թումանեանը ծնած էր Թաւրիզի մէջ 1866ին: Կրթութիւնը ստացած էր Մոսկուա, գիտէր Հայերէն, պարսկերէն, ռուսերէն, ֆրանսերէն եւ գերմաներէն լեզուները: Կը կարդար անդադար, ունի անտիպ յուշատետր եւ գրուածքներ:

Շատ բարձր իմացականութեամբ և ընդունակութիւններով օժտուած էր հանգուցեալը, որ հիացմունք ունէր հայ մշակոյթի հանդէպ: Րաֆֆիի անձնական բարեկամն էր եւ իր ծախսով տպել տուած էր անոր «Ջալալէտտին» վէպի առաջին հրատարակութիւնը:

Այս առթիւ տպարանատէրը՝ Բարխուդարեանը (Մոսկուա) գործի մէջ անհամութիւններ ըրած եւ Րաֆֆիի ու Վարդանի յարաբերութիւնները լարած էր: Րաֆֆին դժգոհ մնացած էր Թումանեանէն, որ ցաւ ի սիրտ կը յիշէր այդ դէպքը:

Թաղումը կատարուեցաւ յունուար 31ին: Լիլաւայի Ս. Սարգիս եկեղեցին եւ բակը լեցուած էին խուռն բազմութեամբ: Առաջնորդ Ներսէս արք.ը գեղեցիկ դամբանականով մը գնահատեց Թումանեան գերդաստանը եւ հանգուցեալի բարեմասնութիւնները եւ իրաւամբ ցաւ յայտնեց որ Թաւրիզի այն Հայերը, որոնք Թումանեանց տան շնորհիւ վաճառական եղած եւ տնտեսական փայլուն վիճակ ունին, որ եւ է ձեւով (նուիրատուութեամբ եւ պսակով) չյարգեցին հանգուցեալի յիշատակը: Դագաղի վրայ ծաղկեպսակներ դրած էին՝ Առաջնորդարան, հանգուցեալի որդին Ռուբէն եւ Տիկին Մարի Թումանեանները, Տիկին Սիրանոյշ եւ Ալէք Սարգիսեաններ, Տիկին Լիլի Տարոնով (գերմանուհի) Տէր եւ Տիկին Զաօրալէք)Զեխեր):

ՄԱՍԻՍ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

ԼԻՈՆ, (յապաղած).— Ֆր. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը իր տասնամեակին առթիւ խնջոյք — թէյասեղան մը սարքած էր փետրուար 11ին, Բարեգործականի սրահը: Ստուար թիւով հայրենակիցներ, իրենց պարագաներով, ժամանակին գրաւած էին սեղանները, որոնց վրայ քով - քովի կը փայլէին Կ. Խաչի ժրաջան անդամուհիներու ձեռքերով պատրաստուած համադամ աղանդերները: Յանձնախումբը ջանք չէր խնայած խնջոյքին պատրաստութեան համար:

Ֆ. Կ. Խաչի վարչութեան կողմէ, խնջոյքին բացումը կատարեց Տիկին Շ. Փողհարեան, թուելով Կ. Խաչի կատարած աշխատանքները: Թելադրեց որ Տիկինները եւ օրիորդներ համախմբուին անոր շուրջ, որպէսզի ազգապահպանման գործը աւելի լաւ հիմերու վրայ դրուի:

Հանդիսականներու փափաքով, սեղանապետ ընտրուեցաւ դերասան Յ. Ղազարեան, որ ինքնայատուկ երգիծանքով ողեւորեց մթնոլորտը: Յետոյ հանդիսականները երգերով, արտասանութիւններով, պարերով ու բանախօսութիւններով մասնակցեցան խնջոյքին: Մանրամասնութիւնները զանց կ'առնեմ, բայց կ'արժէ յիշել, օրինակ խումբ մը փոքրիկներու հայկական պարը եւ զգայուն արտասանութիւնները, Պ. Պ. Յ. եւ Ա. Հացագործեան եղբայրներու երգերը, Տիկին Վարդենի Գրիգորեանի «Աշուղ Ղարիպը», Տէր եւ Տիկին Պետրոսեաններու երգերը, Պ. Յ. Թորոսեանի երգիծական կտորները, Պ. Յ. Տայեանի եւ Գ. Քիլարճեանի այնքան թելադրական բանախօսութիւնները, Պ. Շահպազեանի կատակաբանութիւնները եւայլն:

Խորոված հաւ մը աճուրդի դրուելով Ֆ. Կ. Խաչին ապահովեց կոկիկ գումար մը: Աճուրդը վարեց Պ. Գրաբեան: Այս առթիւ դրամական նուէրներ եղան Կ. Խաչին,— Պ. Պահատուրեան 50 ֆրանք, Փափազեան 50, Օր. Արտեմիս Մովսէսեան եւ Պ. Միսաք Միրզէ, իրենց նշանախօսութեանը առթիւ նուիրեցին 25 ֆրանք: Ու այսպէս, շատ հաճելի մթնոլորտի մը մէջ, կեր ու խումով, երգ ու կանչով, հայկական եւ եւրոպական պարերով ողջունեցինք լուսաբացը:

Մասնաւոր շնորհակալութիւններ յատկապէս յանձնախումբին անդամուհիներուն որ այնքան գովելի աշխատանք կատարած էին, գեղեցիկ ու հաճելի երեկոյ մը սարքելու համար: Շնորհակալութիւններ նոյնպէս ներկաներուն որ իրենց կարելին ըրին, գոհ ձգելու համար Խաչուհիները:

Ներկայ մը

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Անցեալ կիրակի կէսօրէն վերջ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը կատարեց իր 11րդ ախոյենական մրցումը A. S. Istresի ֆրանսական խումբին դէմ: Ինչպէս վերջերս, այս անգամ ալ մեր խումբը պարտուեցաւ, մէկ նշանակէտի տարբերութեամբ, եւ դատաւորին անարդար որոշումներու հետեւանքով: Այս պայմաններուն մէջ յաղթութիւն ակնկալել քիչ մը դժուար էր, մանաւանդ որ շատ մը խաղացողներ զինուոր գացած են: Եթէ անոնց փոխարինող երիտասարդները վճռական ճիգեր չթափեն, կը վախնանք որ Հ. Մ. Ը. Մ.ը խորտակուի:

Այս մրցումին եթէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի տղաքը յաղթէին, պայմանները չափազանց նպաստաւոր պիտի ըլլային մեզի: Թէեւ մեծ բան կորսուած չէ, սակայն մնացած երեք ախոյենական մրցումներէն պէտք է անպայման երկուքին յաղթել, այլապէս միութիւնը կրնայ ենթարկուիլ ծանր տագնապի մը:

Իսկ երկու յաղթութիւն ապահովելու համար նախ պէտք է խումբին յառաջապահ գիծը եւ միջնապահ մէկ երկու խաղացողները իրենց վերջին ճիգը թափեն անպայման յաղթելու վճռականութեամբ: Երկրորդ, գաղութին մարզասէր հասարակութիւնը, որ քանի մը ամիսէ ի վեր իր բացակայութեամբ կը փայլի, պէտք է բարոյապէս քաջալերէ մեր մարզիկները: Կը մաղթենք որ մեր իղձերը իրականանան, ու մեր շրջանի միակ օտար խումբը՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ը անգամ մը եւս ապացուցանէ թէ, ոչինչ կրնայ վհատեցնել զինքը:

Վ. Քիւփէլեան

ՎԱԼԱՆՍ, 13 փետրուար.— Զ. Ո. Մ. մարզականի եղանակին վերջին ախոյենական մրցումը տեղի ունեցաւ 12 փետրուար կիրակի կէս օրէ վերջ: Փօլիկօնի իր դաշտին վրայ: Հակառակորդն էր U. S. Grange: Հայ մարզիկները քաջալերելու եկած էին 300ի մօտ հայրենակիցներ: Խաղը սկսաւ ժամը ճիշդ 2.45ին: Հակառակորդը անմիջապէս յարձակողականի ձեռնարկելով, սկսաւ նեղել մեր տղաքը, բայց եկած հարուածներուն մեր տղաքը ուժգին կը պատասխանէին: Մեր միջնապահին մէկ պզտիկ սխալին վրայ հակառակորդը փէնըլթի մը ունեցաւ ի նպաստ իրենց, բայց ապարդիւն անցաւ: U. S. Grange կ'ուզէր ապահովել յաղթութիւնը եւ ջանք չէր խնայեր, որպէսզի finalի մասնակցի: Մեր Հայ մարզիկներն ալ կ'ուզէին յաղթել, որպէսզի նշանակէտները հաւասարին երեք խումբերու մէջ եւ ախոյենական մրցումները շարունակուին: Մեր բերդապահ Ժիրայր Սոլաքեան իր կորովի խաղարկութեան համար գնդակ չէր ձգեր որ անցնի: Կիսախաղը վերջացաւ 0 — 0:

Երկրորդ կիսախաղին մեր տղաքը սկսան աւելի եռանդով շարունակել: Իրենց դէմ կը գտնէին հուժկու հակառակորդներ, մեծ մասով զինուորներ եւ խաղը չվերջացած հակառակորդը առիթէն օգտուելով ուժգին հարուածով մը շահեցաւ առաջին եւ վերջին կէտը: Այսպէս վերջացաւ խաղը ի նպաստ U. S. Grangeի 1—0:

Մեր տղաքը ամէնքն ալ լաւ խաղացին:

*** Յունուար 15ի խաղէն քաջալերուած պտղավաճառ Պ. Հ. Պարսամեան 30 ֆրանք նուիրեց: Մեր շնորհակալութիւնները:

*** Զ. Ո. Մ. Մարզականի վարչութիւնը փոխուած ըլլալով, այս տարուան եղանակին որոշուեցաւ աւելի ուժ տալ նոր սերունդին որ կը բաղկանայ պատանիներէ: Մարզանքին հետ Ֆրանսերէն դասեր պիտի աւանդուին Պ. Ruby կողմէ, ինչպէս եւ հայերէն: Կը խնդրուի հայ ծնողքներէն որպէսզի այս մասին յորդոր կարդան իրենց չափահաս զաւակներուն:

Պ. Խաչերեան

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ ՇԱՏ ՅՈՒԶՈՒԱԾ ԷՐ

Արագօրէն լուացուելէ յետոյ, Էնվէր փաշա լոգարանէն դուրս ելաւ, ու իր դիմաց գտաւ երկայնահասակ եւ վայելուչ ձիաւոր մը: Այս վերջինը զինուորական բարեւ տալէ ետք, նամակ մը հանեց կուրծքէն, երեք անգամ համբուրեց, գլխուն վրայ դըրաւ ու յետոյ Էնվէր փաշայի երկարեց: Փաշային թաց մազերը ցիրուցան էին տակաւին: Ատեն չէր ունեցած զանոնք սանտրելու:

— Զաւակս, վայրկեան մը սպասէ, ըսաւ փաշան:

Էնվէր փաշա մէկ ձեռքովը կը սանտրէր մազերը, իսկ միւս ձեռքովը կը կարդար այդ նամակը, որուն իւրաքանչիւր տողը գիծեր առաջ կը բերէր դէմքին վրայ:

Էնվէր փաշա շատ յուզուած էր: Իր փայլուն աչքերը կը մթագնէին ընթերցումը շարունակած պահուն: Խաղնիքէն նոր ելած ըլլալուն, կարմրած դէմքը կապուտցած էր հիմա: Իր երկայն թարթիչներով աչքերուն ըիբերը կ'ընդլայնէին, ու ճակտին վրայ գտնուող գիծերը կը խորունկնային: Փաշան ամբողջ նամակը կարդալէ յետոյ, ձեռքէ չձգեց զայն: Ծալեց նամակը, ու գրպանը դրած պահուն աչքերը գոցեց. յետոյ մտահոգ դէմքով մը՝ ձեռքը գրպանին մէջ խօթեց, հանեց նամակը եւ սկսաւ նորէն կարդալ զայն: Ի վերջոյ, լայն շունչ մը առաւ, նամակը գրպանին մէջ դրաւ, ու նամակաբեր զինուորին դառնալով ըսաւ.

— Զաւակս, գնա՛ բանակեալը ըսպասէ: Ես հիմա պիտի գրեմ այս նամակին պատասխանը: Դուն ե՞րբ պիտի մեկնիս:

— Երբ որ հրամայէք:

— Ուրեմն այսօր հանգիստ ըրէ, ու իրիկունը եկուր, նամակին պատասխանը առնելու համար: Վաղը կը մեկնիս:

Էնվէր փաշայի առած նամակը կ'ըսէր թէ Ճէտիտ կուսակցութեան մարդոց եւ հին գլուխներուն միջեւ անհամաձայնութիւն ծագած էր: Նոյնպէս կը յայտնէր Իպրահիմ պէյի եւ Թուղայ Սարըի գործերը:

Փաշային ամէնէն աւելի մտահոգութիւն պատճառողը ոչ թէ այդ վիճակը, այլ կարմիր բանակի այն ուժն էր, որ Պայսոնի մէջ կը գըտնուէր: Ան վստահ էր թէ կացութիւնը պիտի բարուոքէր, ներքին պառակտումը պիտի դադրէր, Պայսոնը եւ արեւմտեան մարզերը գրաւուելէ յետոյ, որոնք Ռուսերուն ձեռքը կը գտնուէին:

Արդարեւ, շատ տարօրինակ էր որ պաշտօնի համար իրարու հետ կռուըտէին այնպիսի ատեն մը երբ Էնվէր փաշա երկրին փրկութեան համար կ'աշխատէր: Կարմիր բանակին դէմ կռուելու և զայն պարտութեան մատնելու էր, երկրին մէջ տիրող անմխիթարութեան վերջ տալու համար:

Ուստի Էնվէր փաշա մեծ պատրաստութիւններ տեսնելէ յետոյ Պայսոնի վրայ յարձակում գործեց: Բուռն ընդհարումներ եղան Ռուսերուն հետ, որոնք այլեւս հասկցած էին թէ իրենց դիմաց անկազմակերպ ուժեր չկային:

Սակայն, կարճատեւ կ'ըլլային այդ ընդհարումները: Պասմաճիները հետզհետէ կը զօրանային, ու բոլշեւիկները կը սկսէին կարեւորութիւն տալ անոնց: Ռուսերը օգնական ուժեր կը ղրկէին Պուխարա ու Թուրքեստանի զանազան մասերը: Միւս կողմէ, գրաւոր բրոբականտով կ'ուզէին աչքէ ձգել Էնվէր փաշան: Զանազան թերթերու մէջ յօդուածներ կը հրատարակուէին փաշային դէմ ու կը քննադատէին անոր քաղաքականութիւնը: Նոյնպէս Էնվէր փաշայի դէմ գրուած պրոշիւրներ կը ցրուէին:

Ասկէ զատ, Ռուսերը ահաբեկումի քաղաքականութեան կը հետեւէին երկրին մէջ, իրենց ոյժը ցոյց տալու համար: Զանազան շրջանակներու, գլխաւորաբար Թաշքէնդի մէջ ձերբակալութիւններ կ'ըլլային, փողոցներու մէջ թանքեր եւ զինուորներ կը շրջէին, ու օդանաւերը թռիչքներ կը կատարէին:

ՌՈՒՍԵՐՈՒՆ ՀԵԾԵԼԱԶՕՐՔԸ ԲԱՒԱԿԱՆ ԶՕՐԱՒՈՐ ԷՐ

Թուրքեստանի մէջ բռնկած ապստամբութեան կրակը դիւրաւ չպիտի մարէր, երեւցածին նայելով: Երկրին մէջ գտնուող հին գլուխներն իսկ պատրաստ էին ազատութեան համար պայքարելու, քանի որ ուխտուննոցներն ալ կ'ուզէին մասնակցիլ:

Օրերը կ'անցնէին, Ռուսերուն քաղաքականութիւնը այնքան կը զօրանար: Սակայն ժողովուրդը, Պասմաճիները եւ Էնվէր փաշայի կողմնակիցները զուարթ էին միշտ: Ռուսերը ի վերջոյ հասկցած էին Թուրքեստանցիներուն ունեցած սէրը ազատութեան մասին, Էնվէր փաշայի շուրջ համախմբուած զանազան ազգերու միջեւ գոյացած համաձայնութենէն յետոյ:

Ուստի Ռուսերը որոշեցին կատարեալ պայքար մղել: Արդարեւ, ընդհարումները հետզհետէ կ'աւելնային երկրին զանազան կողմերը:

Պասմաճիները բուռն ընդհարումէ մը յետոյ Բօլշաքեան վերադարձած էին, որ իրենց բանակեղն էր: Մինչեւ այն ատեն բազմաթիւ յարձակումներ ընելով հանդերձ, Պասմաճիները չէին կրցած ձեռք անցընել Պայսոնը: Որովհետեւ Ռուսերը բաւական զօրաւոր հեծելազօրք մը ունէին, ու անոր շնորհիւ էր կը մղէին սաստիկ յարձակումները: Ռուսերը կը գործածէին մավզէրեան հրացան եւ ծանր ու թեթեւ խորտընկէցներ: Պասմաճիները զոհեր կու տային, ու երկուստեք գերիներ կը բռնուէին:

Էնվէր փաշան եւ իր քով գտնուողներէն Հասան Նէտիմ պէյ շատ ջղայնացած էին: Բայց ի՞նչ կրնային ընել ռուս հեծելազօրքին դէմ, որուն հրամանատարն էր զօր. Պուտեննի: Այս վերջինը շատ փորձառու զինուորական մը ըլլալուն, Պասմաճիներուն հետ լաւ կը կռուէր ու չէր պարտուեր: Սակայն, հակառակ Ռուսերու զօրութեան եւ անոնց ռազմանիւթերու առատութեան, Պասմաճիները կը նեղէին զանոնք, ու ամէն յարձակումէ յետոյ գերիներով բանակեղ կը վերադառնային: Իրաւ է որ ատիկա վստահութիւն կը պատճառէր Պասմաճիներուն, բայց դրական արդիւնք մը առած չէր դար, ու Էնվէր փաշայի ծրագրին ալ արգելք կ'ըլլար:

(Շար.)

ցան խուռն բազմութեան մը ներկայութեան, միաբանութեան բոլոր անդամներու մասնակցութեամբ՝ իրենց գլուխն ըլլալով Մեսրոպ եպիսկ. Նշանեանը: Ժառանգաւորաց դպրոցի երգչախումբը յուզեց յուղարկաւորները: Պատրիարքի դագաղը Ս. Յակոբի տաճարէն դուրս տանելէն առաջ օրթոտոքս Յոյներու արքեպիսկոպոսը՝ Աթքալանի Վասիլիոս յունարէն լեզուով պաշտամունք կատարեց:

Մարմինը անցաւ Սիոնի դուռնէն դէպի Սուրբ Փրկչի վանքը, ուր զետեղուեցաւ պատրիարքներու յատուկ գերեզմանին մէջ:

Ֆրանկոյի կառավարութեան ճանաչումը օրէ օր խնդիր կը համարուի

—— oo ——

Ծերակուտական Լէոն Պէրառ, Ֆրանսայի արտակարգ դեսպանը, Պուրկոսէն վերադարձաւ, նոր հրահանգներ ստացած ըլլալով իր կառավարութենէն:

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանկոյի կառավարութեան իրաւական ճանաչումը որոշուած է արդէն եւ պաշտօնապէս պիտի յայտարարուի քանի մը օրէն, իսկ ամէնէն ուշը՝ մինչեւ յառաջիկայ շաբթուան սկիզբը: Պաշտօնական շրջանակներու մէջ դոհացուցիչ կը նկատեն կացութիւնը: Իսկ իրազեկներ գիտել կուտան թէ ֆրանսական կառավարութիւնը գոհացում չէ ստացած երեք հիմնական կէտերու մասին,— առաջին՝ Ջօր. Ֆրանքօ կը մերժէ հաշտութեան բանակցութիւններ կատարել, պնդելով բացարձակ անձնատուութեան վրայ. երկրորդ՝ կը մերժէ ընդհ. ներում շնորհել եւ տեսակ մը ներողամտութիւն յայտնելով հանդերձ, կը յայտարարէ թէ «ոճրագործները» իրենց արժանի պատիժը պիտի կրեն. երրորդ՝ պնդելով հանդերձ թէ ազգային Սպանիան պիտի պահէ իր անկախութիւնը, կը մերժէ խօսք տալ թէ պիտի չմիանայ հակաբոլշեւիկեան ուխտին կամ Հռոմ–Պերլին առանցքին:

Հակառակ այս ժխտական դիրքին, ֆրանսական կառավարութիւնը որոշած է ճանչնալ Ֆրանկոյի կառավարութիւնը, իր քաղաքականութիւնը պատշաճեցնելով Անգլիոյ, որ վճռած է դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատել ազգայնական Սպանիոյ հետ:

Պ. Լէոն Պէրառի եւ Ջօր. Ֆրանքոյի արտաքին նախարարին նոր եւ թերեւս վճռական տեսակցութիւնը տեղի պիտի ունենայ այսօր: Հինգշաբթի Պուրկոսի մէջ: Ֆրանսայի ներկայացուցիչը Փարիզ պիտի վերադառնայ ուրբաթ օր, եւ վարչապետը շաբաթ կամ երկուշաբթի ժողովի պիտի հրաւիրէ նախարարական խորհուրդը, դեսպան մը նշանակելու համար: Այնատեն ֆրանսական եւ անգլ. կառավարութիւնները պաշտօնապէս եւ միաժամանակ պիտի ծանուցանեն ճանաչումը: Դահլիճին անդամներէն ելմտականը, ծովայինը, գաղթայինը եւ ներքինը հակառակ են ճանաչման, բայց մեծամասնութիւնը կ՚ուզէ աճապարել:

*** Ծերակուտական Պէրառ պատասխանելով «Մաթէն»ի թղթակցին հարցումներուն, յայտարարեց թէ «կառավարութիւն մը պէտք է ճանչցուի, երբ կրցած է բարեկարգութիւն հաստատել երկրի մը մէջ: Մեր միտքէն չանցնիր պայմաններ պարտադրել Ջօր. Ֆրանքոյի, իրաւական ճանաչման համար: Ողջմտութեան դէմ է որ այս բանակցութիւնները չյանգին սիրալիր յարաբերութեանց: Փարիզի եւ Պուրկոսի միջեւ կան ծանրակշիռ եւ սակարգական խնդիրներ, իբրեւ հետեւանք աշխարհագրական դիրքի: Մի մոռնաք որ Ֆրանսան կղզի մը չէ, ինչպէս Անգլիան:

*** Տեղական թերթերը կը գրեն թէ այլեւս անխուսափելի է նախագահ Ազանիայի հրաժարումը: Նախագահը վերջին կոչ մը պիտի ուղղէ վարչապետ Նէկրինի, որպէսզի հրաժարի, յետոյ յայտարարութիւն մը պիտի հրատարակէ:

*** Ջօր. Ֆրանքօ հանդիսաւոր զօրահանդէս մը սարքեց Պարսելոնայի մէջ, 90.000 զինուորներով: Ներկայ էին աւելի քան 500.000 քաղաքացիներ: Իտալական թերթերը կը գրեն թէ զօրավարը ունկնդրութեան ընդունելով օտար թղթակիցները, գիտել տուած է թէ անոնք որ մարդասիրութիւն կը ծախեն այսօր, պարզապէս կեղծաւորներ են, որովհետեւ «անտարբեր մնացին 500.000 անպաշտպան անմեղներու սպանութեան հանդէպ, եւ այդ գոհերէն 62.000ը 15էն վար տղաքներ էին»:

Անգլիոյ երեսփ. ժողովը վաւերացուց վերազինման միլիարի ծրագիրը

—— oo ——

Անգլիոյ երեսփ. ժողովը երեքշաբթի օր 127ի դէմ 310 ձայնով կրկին վաւերացուց կառավարութեան վերազինման հնգամեայ ծրագիրը, որուն համաձայն արտօնութիւն կը տրուի 800.000.000 ոսկիի փոխառութիւն մը կնքելու: Երբ հնգամեայ ծրագիրը աւարտի 1942ին, ընդհ. գումարը հաւանաբար պիտի անցնի 2 միլիառ ոսկին: Վարչապետը ինքն ալ բացատրեց թէ յառաջիկայ տարի կրնայ հարկադրուիլ յաւելում պահանջելու 800.000.000 ոսկի փոխառութեան վրայ: Այս ելմտական շրջանին սպառազինութեանց համար պիտի ծախսուի 580 միլիոն ոսկի:

Վարչապետը պաշտպանելով կառավարութեան քաղաքականութիւնը, յայտարարեց.

— «Ներկայ պարագաներուն մէջ անօգուտ է գիմել Ազգերու Դաշնակցութեան: Մենք ստիպուած ենք ուրիշ միջոցներու ապաւինիլ, խաղաղութիւնը պահպանելու եւ մեր երկրին ապահովութիւնը պաշտպանելու համար: Իմ կարծիքով, ոճրագործութիւն պիտի ըլլար թոյլ տալ որ կացութիւնը այսպէս շարունակուի, առանց վճռական փորձ մը կատարելու եւ անոր վերջ տալու: Վախը կասկածամտութիւն կը յարուցանէ, անվստահութիւն եւ ամէն տեսակ ախտաւոր երեւակայութիւններ: Ահա թէ ինչպիսի կացութեան մը մէջ կը գտնուինք: Բայց ես վստահ չեմ թէ զինաթափութեան համաշխարհային խորհրդաժողով մը կը յաջողի այս միջոցին: Եթէ հաւատայի թէ այդպիսի ժողով մը արդիւնաւոր կ՚ըլլայ, պիտի չվարանէի փորձել»:

— Փորձեցէք անգամ մը, պոռացին ընդդիմադիրները:

— Ձախողած ժողով մը աւելի գէշ պիտի ըլլայ քան եթէ բնաւ չգումարուի: Ես չեմ հաւատար թէ բաւական վստահութիւն հաստատուած է, խորհրդաժողովի գործնական առաջարկ մը ներկայացնելու համար: Այո, անոնք որ Միւնիխի ժողովին գացին, կ՚երթային զայն յաջողցնելու առաջադրութեամբ, եւ եթէ ես հաւատայի թէ զինաթափութեան խորհրդաժողով մըն ալ նոյն երբին պիտի յանգի, առաջինը պիտի ըլլայի զայն ջատագովելու համար»:

Աշխատաւորականները գոհ չմնացին եւ պարսաւանքի քուէ առաջարկեցին, բայց մերժուեցաւ:

Ազգ. վիճակահանութեան պարգեւները

—— oo ——

Ազգ. պարգեւախաղի 1939ի Բ. շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ երեքշաբթի գիշեր: Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 781.360 թիւը:

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք. 678.569, 698.825, 025.317, 1.463.437:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500.000 ֆրանք — 1.048.460, 231.072, 1.392.361, 053.495, 1.301.059, 1.242.332:

33.686 վերջացող թիւերը շահեցան 100.000 ֆրանք:

42.285 եւ 28.782 վերջացող թիւերը շահեցան 80.000 ֆրանք:

51.693 եւ 89.909 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 ֆրանք:

7640, 4358, 3775, 6692 վերջացող թիւերը շահեցան 20.000 ֆրանք:

473 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 ֆրանք:

495 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք:

50 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք:

44 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք:

99 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք:

4 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք:

»»» · «««

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Շրջ. կոմիտէն ընդ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները 24 փետր., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զ. ըդարեան» Փողոցի 181 թիւը. Լաֆայէթ ներկայանալ անդամատետրով:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ «Մարզպետ» խումբի Ընդհ. Ժողովը՝ 25 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին, ընկեր Մարկոս Մարկոսեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւոր ներկայութիւն:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

Մարսէյլ քաղաքի «Րաֆֆի» խումբի ժողովը 23 փետրուար, հինգշաբթի կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 2ին, Շահրիկեան սրահին մէջ: Կը խօսի ընկեր Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ:

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ Պատանիներու ժողովը 24 փետրուար, Ուրբաթ երեկոյ, սովորական հաւաքատեղին: Կը խօսի ընկեր Մ. ԹԱՇՃԵԱՆ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵԼԺԻՈՅ նոր դահլիճը կազմեց Պ. Փիէրլօ, մասնակցութեամբ կաթոլիկներու եւ ընկերվարականներու, տաժանելի բանակցութիւններէ վերջ:

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ օդանաւեր երեք անգամ ռմբակոծեցին Հոնկ Քոնկ քաղաքը, քանդելով անգլիական զօրանոցը: 98 հոգի սպաննուեցան, 120 հոգի մեռան: Անգլիական դեսպանը ուժգին բողոքագիր մը ուղղեց ճափոնական կառավարութեան:

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻՆ զինուորները հանդիսաւորապէս երդում պիտի կատարեն այսօր, 23 փետրուար, համաձայն նոր բանաձեւին:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. Ընկերակցութեան հրապարակային դասախօսութիւնը՝ 24 Փետր. Ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, Բարեգործականի սրահին մէջ, 22 Rue Petit St. Jean: Կը խօսի՝ Պ. ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ, նիւթ՝ «Գերման գրականութեան համայնապատկերը»: Մուտքը ազատ է:

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ Կապոյտ Խաչի Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը 23 Փետր., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 5.30ին, Ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 bis, Ave. Argenteuil, Անիէռ:

Յ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱՅԻ Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ 24 Փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի սրահին մէջ, 15 Rue des Bruyères: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն եւ անդամուհիներէն ներկայ ըլլալ:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 24 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
VENDREDI 24 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3973

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆԱԽ ԶԻՆՈՒԻՆՔ, ՅԵՏՈՅ...

Այս է իմաստը Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետին բոլոր ճառերուն, երեկ. ժողովին մէջ թէ դուրսը:

— Նախ զինուինք, յետոյ կը մտածենք զինաթափութեան մասին:

Ուրիշ խօսքով՝ զինուինք, խելքի կանչելու համար այն պետութիւնները որ սպառնալից դիրք բռնած են: Եթէ անոնք յարձակին, մենք ալ պատրաստ եղած կ'ըլլանք: Իսկ եթէ «խելօք» կենան, նկատի առնելով մեր ահարկու սպառազինութիւնները, այն ատեն ճար մը կը խորհինք, զինաթափութեան համար, «ընդհանուր համաձայնութեամբ»:

Պ. Չէյմպըլէն առջի օր ալ հասկցուց այս պարագան, հրապարակային ճառի մը մէջ: Այս առթիւ յիշեց Շէյքսփիրի մէկ խօսքը, քաղուած «Յովհաննէս Արքայ» թատերախաղէն: (Քրոնիկագիր մը դիտել կուտայ թէ Տիկին Չէյմպըլէնն է որ կը ճարէ այս գրական ակնարկները, երբ իր ամուսինը կը ստիպուի կարեւոր ճառ մը խօսիլ: Մինիխ գացած ատեն ալ, վարչապետը հետեւեալ պատմական խօսքը արտասանած էր, ուղղուած՝ Հէնրիկոս Դ. Թագաւորին,— «Այս եղինճէն,— վտանգ, կը քաղենք սա ծաղիկը,— ապահովութիւն»):

Ուրեմն, Մեծն Բրիտանիա պիտի չարունակէ օր առաջ լրացնել զինարշաւ մը, որ իր նմանը չունի ոչ իր, ոչ ալ աշխարհի պատմութեան մէջ:

Տակաւին առջի օր էր որ երեսփ. ժողովը կրկնապատկեց փոխառութեան գումարը, 400 միլիոն ոսկիէն բարձրացնելով 800 միլիոնի: Եւ այս թիւն ալ վերջնական չէ: Համաձայն հնգամեայ ծրագրին, Անգլիա պիտի ծախսէ աւելի քան երկու միլիառ ոսկի, իսկ միայն ներկայ տարեշրջանին — 1939 ապրիլէն 1940 ապրիլ — 580 միլիոն: Կարելի չէ գաղափար կազմել այս գումարներուն վրայ, նոյն իսկ ֆրանքի վերածելով զանոնք...

Ինչո՞ւ այս խելագար սպառազինութիւնները:

Պարզապէս անոր համար որ ոչ միայն սնանկացած է Ազգերու Դաշնակցութիւնը, հաւաքական ապահովութեան երազին հետ, այլեւ քաղաքական մթնոլորտը թունաւորուած է փոխադարձ անվստահութեամբ եւ կասկածամտութեամբ:

Իր վարչապետութեան առաջին օրէն իսկ, Պ. Չէյմպըլէն այս աղանդն է որ կը հնչեցնէ, հակառակ ընդդիմադիրներու ծանր մեղադրանքներուն, որոնք սաստկացած են մանաւանդ Մինիխի համաձայնութենէն իվեր: Եւ, միշտ հնչեցնելով աղանդը, վարչապետը կը ճգնի չքմեղացնել Անգլիան:

Այսպէս, իր կարծիքով, պատասխանատուն Մեծն Բրիտանիան չէ, եթէ ձախողեցաւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Դարձեալ, Անգլիան մեղք չունի, եթէ ամբողջ աշխարհ անձնատուր եղած է աննախընթաց վերազինումի մը, ահռելի գումարներ մսխելով:

— «Ներկայ պարագաներուն մէջ անօգուտ է դիմել Ազգերու Դաշնակցութեան, հաւաքական ապահովութիւն ստանալու համար, այլ մենք ստիպուած ենք ուրիշ միջոցներու ապաւինիլ, խաղաղութիւնը պահպանելու եւ մեր երկրին պաշտպանութիւնը ապահովելու համար»:

Երբ Մեծն Բրիտանիան է որ այս աղաղանչանը կ'ուղղէ եւ պարբերաբար կը յիշեցնէ, այլեւս ո՞վ պիտի համարձակէր կէս ճամբան մնալ զինարշաւի ճակատին վրայ:

Երկու ռազմատենչ դիկտատուրաները, Իտալիա եւ Գերմանիա, արդէն կտրած են մրցանիշը, զինուորեալ ազգի վերածելով իրենց ժողովուրդները եւ ամէն բանէ առաջ ռազմական արտադրութեանց յատկացնելով ճարտարարուեստական հաստատութիւնները:

Անոնք ալ երդում - պատառ կ'ըլլան խաղաղութեան համար, ինչպէս միւսները: Բայց խաղաղութիւն՝ յարաճուն սպառազինութեամբ: Ակռայ կճրտելով հարեւանին, որպէսզի տեղի տայ կամ տեղէն չշարժի:

Աստին, Ֆրանսայի մէջ, վերազինման պահանջը դարձած է ամենէն հրատապ հարցը: Այն աստիճան որ, տեղական թերթերը պարբերաբար կ'արծարծեն օտարականներու զինուորագրութեան խնդիրը, աւելի լայն սահմանի մը վրայ:

Արմատական թերթ մը, «Լա Ռէփիւպլիք», երկու շաբաթուան ընթացքին երկրորդ անգամ կը յուզէ այս խնդիրը, իր տնօրէնին ստորագրութեամբ.

— «Ամէն պարագայի մէջ, ես կրնամ եզրակացնել թէ 20 - 45 տարեկան օտարականներու թիւը ապահովաբար կ'անցնէր մէկ միլիոնը, 1936ին. այսինքն, զեղչելով կարգ մը մասնագէտներ որոնց զօրակոչը նպատակայարմար չէ, կրնայինք այս զանգուածէն լայնօրէն առնել գրեթէ մէկ քառորդը Ֆրանսացի զինուորցուներուն: Ենթադրենք թէ 1914ին ունեցած ըլլայինք այսօրուան չափ օտարականներ,— 3 - 3ուկէս միլիոն. ենթադրենք թէ կրցած ըլլայինք այդ օտարականներէն զինուորագրել բոլոր զինուորցուները,— այն ատեն առ նուազն 7 - 800,000 հոգի աւելցուցած պիտի ըլլայինք մեր 3,500,000 զինուորներուն վրայ: Եւ հետեւաբար 17 - 18 զօրաբաժին՝ մեր մայր երկրի 71 զօրաբաժիններուն վրայ: Երեւակայեցէք այժմ 17 - 18 նոր զօրաբաժիններ ժոֆրի ձեռքին տակ եւ եզրակացութիւնը դուք հանեցէք»:

Եզրակացութիւն մըն ալ մենք հանած ըլլալու համար, ըսենք որ այս համաշխարհային զինարշաւը ոչինչ ունի բարենշան: Երբ դրպանդ զէնք ունիս, բնազդօրէն յարձակելու կը մղուիս: Այսպէս է որ միշտ սպառնալից լեզու մը կը գործածեն դիկտատուրաները, նոյնիսկ «առողջապահական» համարելով պատերազմը...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ՆՈՐԷՆ ՅՈՒՍԱԽԱԲ

Պալքանեան խորհրդաժողովին ելքը

Փետրուար 22ին վերջացաւ Պալքանեան խորհրդաժողովը, որ գումարուած էր Պուքրէշի մէջ: Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ խորհրդաժողովը քննելով միջազգային կացութիւնը, հաստատեց թէ Միութեան անդամները կատարելապէս համաձայն են հետապնդուած քաղաքականութեան մասին: Ժողովը գոհունակութեամբ արձանագրեց Սելանիկի համաձայնութիւնը (1938 յուլիս 31), եւ վաւերացուց 1938 ապրիլի տնտեսական համաձայնութիւնը, որ կնքուեցաւ Պոլսոյ մէջ: Յառաջիկայ տարեկան խորհրդաժողովը պիտի գումարուի Պելկրատի մէջ, 1940 փետրուարին:

*** Խորհրդաժողովը սկզբունքով որոշեց ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը: Իւրաքանչիւր պետութիւն ազատ է իր յարմար դատած պահուն յայտարարելու ճանաչումը:

*** Ինչպէս կ'երեւայ, չորս պետութիւնները, Ռումանիա, Յունաստան, Եուկոսլավիա եւ Թուրքիա նորէն մերժած են գոհացում տալ Պուլկարիոյ հողային պահանջներուն: «Թան»ի թղթակիցը Պերլինէն կը գրէ այս առթիւ.— Գերմանական մամուլին կարծիքով, այդ պահանջները, որոնք ուժգնօրէն արծարծուեցան վերջերս, փորձաքար մը կը կազմեն Պալքանեան Համաձայնութեան համար որուն դերը հետզհետէ պիտի նսեմանայ, եթէ գոհացում չտայ Պուլկարիոյ: «Պալքանեան խաղաղութիւնը կախում ունի այդ հարցէն: Համաձայնութիւն մը որ կազմուած է այդ խաղաղութիւնը ամրապնդելու, այլեւս գոյութեան իրաւունք չունենար, եթէ չկարենայ լուծել այս հարցը»:

Թղթակիցը կը կարծէ թէ գերման մամուլին այս քննադատական դիրքը քօղարկեալ հրաւէր մըն է Պուլկարիոյ, որպէսզի միանայ Հռոմ – Պերլին առանցքին: «Արդարեւ, Պերլինի մէջ կը կարծեն թէ աւելի սերտ խմբակցութիւններ հաստատուած են, օրինակ, Յունաստանի եւ Թուրքիոյ, Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ միջեւ: Արդեօք վերջին երկուքը թոյլ պիտի չտա՞ն որ Հռոմ – Պերլին առանցքը երկարաձգուի մինչեւ Սեւ ծով, մեկուսացնելով Ռումանիան եւ Յունաստանը: Առ այժմ Պերլինի մէջ կը գոհանան դիտել տալով թէ Պուլկարիոյ հողային պահանջները ուղղուած են աւելի Տոպրուճայի քան Եգէականի ծովեզերքին վրայ եւ թէ Ռումանիա երբեք տրամադիր չէ գոհացնելու զանոնք:»

*** Սոֆիայէն կը հեռագրեն թէ Պալքանեան խորհրդաժողովին ելքը խորունկ յուսախաբութիւն պատճառեց Պուլկարիոյ մէջ, մանաւանդ որ թերթերը խոշոր գլխագիրներով աւետած էին թէ օրակարգի գլխաւոր հարցերէն մէկը պիտի ըլլայ Պուլկարիան: Պուլկարական թերթ մը դիտել կուտայ թէ «պէտք չէ որ եւ է բան սպասել փոքր պետութիւններէն եւ թէ միայն Գերմանիան կրնայ ապահովել սահմանագլուխներու վերաքննութիւնը»: Ուրիշ թերթ մըն ալ կը գրէ թէ Պուլկարիոյ պահանջները նուազագոյն չափին իջած էին եւ նախընտրելի էր գոհացնել զանոնք, նկատի առնելով շարք մը կարեւոր դէպքեր:

*** Երկար ատենէ ի վեր Պուքրէշ կը մնայ Գերմանիոյ տնտեսական մասնագէտներէն մէկը, որ քաջածանօթ է գերմանեւռումանական առեւտրական յարաբերութեանց: Պաշտօնապէս, այս ներկայացուցիչը Պուքրէշ գացած է առեւտրական փոխանակութիւնները աւելցնելու պաշտօնով: Անցեալ նոյեմբերին էր որ ստորագրուեցաւ վերջին առեւտրական համաձայնութիւնը: Այն ատեն Գերմանիա կարգ մը առաւելութիւններ պահանջեց, բայց ժխտական պատասխան ստացաւ: Այդ միջոցին Ֆրանսա եւ Անգլիա եւս բանակցութիւններ կը կատարէին: Անկէ ի վեր Ռումանիա անհաճոյ կացութեան մը առջեւ կը գտնուի: Անցեալ տարուան արմտիքի առատ հունձքը մասամբ միայն սպառեցաւ միջազգային հրապարակին վրայ եւ այժմ Ռումանիա տրամադիր է կարգ մը զիջումներ կատարելու Գերմանիոյ, եթէ ան հաւանի սպառել մնացեալ արմտիքը: Այս կացութիւնը նկատի առնելով, Գերմանիա նորէն մէջտեղ դրած է իր հին ծրագիրները եւ կը պահանջէ.— 1. Աւելցնել առեւտրական փոխանակութիւնները, 45էն 55 առ հարիւրի բարձրացնելով ներածումը եւ արտածումը: 2.— Նորէն իջեցնել լէյի սակը: 3.— Ընդունիլ Գերմանիոյ գործակցութիւնը քարիւղի ճարտարարուեստութեան մէջ, ինչ որ կարեւոր քանակութեամբ ռումանական քարիւղ պիտի ապահովէ Գերմանիոյ:

Մինչ այս մինչ այն, Պուքրէշ հասած է նաեւ անգլիացի ծովակալ մը, որուն առաջին գործն եղաւ այցելել քարիւղի զտարանները: Ծովակալը յետոյ գնաց Քոնսթանցա, աչքէ անցընելու համար նաւակայանի շինութիւնները:

Ֆրանքոյի ճանաչման խնդիրը

Ֆրանսայի արտակարգ ներկայացուցիչը, ծերակուտական Լէոն Պէրառ, երէկ վերսկսաւ բանակցութիւնները Զօր. Ֆրանքոյի արտաքին նախարարին հետ: Սպանիոյ ազգայնական շրջանակներէն կը հաղորդեն թէ Զօր. Ֆրանքօ հաւանած է դեսպաններ փոխանակել Ֆրանսայի հետ, պայմանաւ որ այս վերջինը իրաւապէս ճանչնայ իր կառավարութիւնը, առանց վերապահութեան: Միեւնոյն աղբիւրին համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ պատրաստ է ճանչնալու Ֆրանսայի հետ կնքուած դաշնագիրները, մասնաւորապէս Ալժէզիրասի դաշնագիրը, որ կը տրամադրէ Ֆրանսացիներու եւ Սպանիացիներու գործակցութիւնը Մարոքի շրջանին մէջ:

Ֆրանսայի ներկայացուցիչը նոր հրահանգներ եւ լիազօրութիւն ստացած ըլլալով, ընդհանուր կարծիքն այն էր թէ երէկուան բանակցութիւնները կարճ պիտի տեւեն: Պ. Լէոն Պէրառ հաւանաբար Փարիզ վերադառնայ այս գիշեր, իր զեկուցումը ներկայացնելու համար վաղը, շաբաթ: Այդ պարագային, Ֆրանսա եւ Անգլիա պաշտօնական ճանաչումը պիտի յայտարարեն շաբաթ կամ երկուշաբթի, միաժամանակ: Այս առթիւ 24 ժամ միջոց պիտի տրուի Նախագահ Ազանիայի, որպէսզի կարգադրութիւններ ընէ իր հրաժարման մասին, առանց իրապէս հրաժարելու, որպէսզի Հանրապետական կառավարութիւնը չկարենայ նոր նախագահ մը ընտրել:

*** Պարսելոնայի զօրահանդէսին առթիւ սիրալիր հեռագիրներ փոխա –

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆԱԽ ՀԱՅ ԱՍՏՈՒԱԾ

Վերջին տոմս մըն ալ «Ֆրանսահայ Հոգեւոր Միացեալ Եղբայրութեան» պետին նամակին առթիւ.—

Գիտեմ թէ անոնք, որ Աստուածաշունչ կը քաղեն առտուընէ մինչեւ իրիկուն, կը զուարճանան ինծի դրկելով կրօնական թերթեր ու պարբերականներ, թէեւ կ'աշխատին հաւատացնել թէ կ'աղօթեն որ վերջ գտնէ սնդուսականութիւնս: Բայց անոնց այդ խաղը առիթ մըն է, որ ես մտնանցնեմ, պարբերաբար, վտանգ մը,— հայ մամուլը, սկիզբէն իսկ, կը նմանի այն կենդանիին, որ հիւ կուգայ իւնքն իր վրայ՝ ջանալով խածնել... իր պոչը, ու չի տեսներ աղուէսը որ հաւնոց կը մտնէ նենգօրէն:

Այս վերջին տոմսով, չեմ ուզեր կրկնել մեր Աղջիկ–Միհասներուն թէ Աստուածաշունչի, մասնաւորաբար Հին Կտակարանին մէջ Եհովա կամ Էլոհիմ հոմանիշ չէ մեր Աստուած բառին, հետեւաբար Աստուածաշունչը չի կրնար մեզի ծառայել իբրեւ աստուածպաշտութեան քարոզութիւն:

Չեմ ուզեր կրկնել թէ ծիծաղելի է քրիստոնէութեան դաս առնել Ամերիկացիներէն, ոչ թէ որովհետեւ Ամերիկացիները, իրենց կրօնական փիլիսոփայութեան ծանօթութիւններով, շա՜տ ետ կը մնան մեր Եզնիկներէն, Ներսէս Շնորհալիներէն, Օձնեցի Իմաստասէրներէն, այլ անոր համար որ փրոֆէսէօրի տիտղոս ստացած այդ Եանքիները յանախ երկրորդական կրթութիւն ալ չունին: (Վերջերս ֆրանսերէն գիտական պարբերական մը կը գանգատէր, որ Ամերիկացիները շատ աժանցուցին փրոֆէսէօրի տիտղոսը եւ համալսարանին իրմայքը):

Չեմ ուզեր կրկնել թէ արհամարհելութիւնը որ տեղի ունեցաւ Պոլսոյ մէջ իբրեւ հետեւանք «Հայ լուսաւորչականներու» եւ «Հայ կաթոլիկներու» պայքարին (մեղք «քաղաքակիրթ» Եւրոպայի դեսպաններուն վրզին), եւ որձատումը զոր կատարեցին ամերիկացի պատուելիները հայկական նահանգներու մէջ, աւելի մեծ ոճիր մը կը կազմեն Հայոց պատմութեան դէմ, քան բոլոր դժոխապարտ ստրուքները, որ ծանօթ են քրիստոնեաներուն:

Չեմ ուզեր կրկնել թէ սկսելով Ասափազարի եկեղեցաւէր կիներէն, որոնք ծանօթ էին «ժամնի» անունով, (առանք չէին կշտանար օրուան եկեղեցական արարողութիւններով, եւ իրենց տուներուն մէջ եւս պատարագ կ'ընէին քշոցներով ու բուրվառնե-րով), մինչեւ Հալէպի «պիրատէր»-ները, Արտէշի նահանգին «փրկուած» հայ որբուհիները, Սթրազպուրկի շրջանին Աստուծոյ նուիրուած հայ գործաւորուհիները, Փարիզի կարգ մը թաղամասերու հայ տուներուն մէջ, յետ ժամերգութեան, «մաս»ի տեղ «փախլավա» ուտող մեր գաղթականները,— ըսե՞մ՝ հայ ժողովուրդին մէկ մեծ բեկորը — մոռցած են իրենց ազգային հպարտութիւնը:

Այսօր, կ'ուզեմ ուշադրութեան յանձնել սա պարագան.—

Հայոց եկեղեցին, կաթոլիկներու աղօթատունը, բողոքականներու ժողովարանը քի՞չ եկան, որ հիմա «Ֆրանսահայ Հոգեւոր Միացեալ Եղբայրութիւն» մըն ալ կը հիմնուի:

Ես չեմ արդարացներ բողոքականներու դէմ մեր պատրիարքներուն կրած ապուրները, ոչ ալ կրնամ ներել բողոքականներուն, որոնք անջատուեցան հայ եկեղեցիէն: Կը ցաւիմ հայ կաթոլիկներու ենթարկուած ստրապանքներուն համար, բայց չեմ կրնար ներել որ հպատակին օտար հոգեւոր պետերու: Ու կը կրկնեմ, ինչպէս Օրմանեան կ'ըսէ.— Չկայ եկեղեցի մը, որ ազատական ըլլայ այնքան, որքան Հայոց եկեղեցին: Եկեղեցի մը ինքնատիպ եւ հոգեկան լայն եորիզոններով: Եկեղեցի մը, որ կրցեր է ազգային հաւաքականութիւն մը պաշտպանել աշխարհակալ երկիրներու քրիստոնէութեան յորձանքին դէմ՝ ազգայնացնելով քրիստոնէութիւնը:

Կը կրկնեմ.— Կրօնքը հոգեկան ըզբօսանք մըն է (բառը՝ փիլիսոփայական իմաստով): Եթէ ձեր հոգին լեցուած չէ ստեղծագործական տենդով մը, եթէ կ'ուզէք ոգեւորուիլ հաւատքով մը,— ահա ձեզի եկեղեցի, Հայոց եկեղեցին: Անոնք որ դուրս կ'ելլեն այդ սահմանէն, վատ բան մը կը կատարեն: Եւ վատեր են անոնք, զորս մեր զայրոյթէն չի կրնար փրկել ոչ մէկ Աստուած, որոնք, ազատ ստեղծագործ ըլլան թէ բարիհաւատացեալներ, յանուն իրենց սզտիկ Աստուծոյն, կը մոռնան մեր մեծագոյն Աստուածը,— Հայրենիքը, Հայաստա՛նը:

Մե՛նք, հիմա, թող չենք տար որ մեր հոգիէն ներս մտնէ ո եւ է Աստուած, առանց հայկական *փասփորի*: Հաննարեղ Սահակը, նոյնքան հանճարեղ Մեսրոպը մեծասքանչ ոսկեդար մը ստեղծեցին՝ հայացնելով Հայաստան մտնող նոր Աստուածը: Համոզուած եմ որ կը կորսուինք, երբ ամէն մարդ կ'ելլէ «եկեղեցի» կը հիմնէ կամ օտար կրօնքներու ոտս կը դառնայ:

Ո՛չ մէկ Աստուած հայ հոգիէն ներս, Եթէ Հայու դէմք չունի ան:

ԱՐԱԶ

ՀՐԵԱՆԵՐԸ ԵՒ ԱՐԱԲՆԵՐԸ ԿԸ ՀԱՇՏՈՒԻՆ

Պաղեստինի արաբական եւ հրէական պատուիրակութիւնները, որոնք մինչեւ հիմա կը մերժէին միեւնոյն սեղանին շուրջը նստիլ, առջի օր հաւանեցան միասին հաւաքուիլ, միջին ճամբայ մը գտնելու համար: Այս լուրը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Լոնտոնի մէջ, եւ առաջին հաւաքական ժողովը գումարուեցաւ երէկ, Սէյնթ Ճէյմսի պալատին մէջ: Անգլիոյ ներկայացուցիչները պիտի ըլլան արտաքին եւ գաղթային նախարարները եւ արտաքին նախարարութեան խորհրդականը: Աշխատանքները այնպէս դասաւորուած են որ ամբողջ Պաղեստինեան խնդիրը քննուի: Երկու կողմերը որոշ զիջումներ չեն կատարած տակաւին. բայց կը կարծուի թէ դէմ դիմաց վիճաբանելով, պատուիրակները պիտի կրնան հարթել շատ մը դժուարութիւններ: Եէմէնի եւ Անդրյորդանանի պատուիրակները հակառակ ըլլալով որ եւ է զիջումի, պիտի չմասնակցին ժողովին:

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն այս առթիւ.—

Անգլիական կառավարութեան գլխաւոր մտահոգութիւնը այն է, թէ Պաղեստինի հարցին կարգադրման մէջ պէտք է հաշուի առնել կայսերական շահերը, քանի որ դուրսի ազդեցութիւններ դեր կը խաղան այնտեղի խառնակութեանց մէջ:

Տիրող ենթադրութիւնը այն է, թէ Անգլիա աւելի պիտի հակի կամ չափով մը գոհացում պիտի տայ Արաբներուն, առանց սակայն Հրեաներու իրաւունքները անտեսելու: Լոնտոնի քաղաքական շրջանակներու վրայ ազդող պարագան այն է, որ դրացի Սուրիոյ մէջ եւս խառնակութիւնները յաճախադէպ դարձած են, եւ պէտք չէ որ Անգլիա իր ընթացքով Արաբները պաղեցնէ ժողովրդավար մեծ պետութիւններէն:

—— oo ——

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարար կոմս Չիանօ Վարշաւա պիտի երթայ կիրակի օր: Իրեն պիտի ընկերանան կինը եւ 5 — 10 թղթակիցներ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Գ.

ՊԱԼՖԸՐԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Հաշտութեան խարհրդաժողովնե — րու ճակատագրական շրջանին Անգ — լիացիները առանց դասակարգի կամ դաւանանքի խտրութեան, բուռն կեր- պով դատապարտեցին Թուրքիոյ հը — րէշային ոճիրները: Այո՛, նոյնիսկ պահպանողական տարրերը չկրցան պարտկել ու արդարացնել ահաւոր ե- ղեռնը՝ հակառակ իրենց Թրքանը — պաստ տրամադրութիւններուն: Մի — ջանկեալ ըսեմ որ այս վերջին պարա- գան ամբաստանութիւն մը չէ որ կ'ը- նենք, այլ ընդհակառակն վերյիշումն է այն խոստովանութեան զոր երբեմ- նի պատերազմական ու ելմտական նախարար մը կը ստորագրէր, ամիս- ներ առաջ, «Իվնինկ Սթէնտըրտ»ի սիւնակներուն մէջ: Արդարեւ երեւե- լի Ուինթըն Չըրչիլ բացէ ի բաց կը հաւաստէր որ «Անգլիոյ պահպանո — ղական եւ զինուորական տարրերը միշտ դժկամակութեամբ կռուած են Թուրքիոյ դէմ»:

Այս տեսակէտէն, ուրեմն, չափա — զանց ուշագրաւ է Մեծն Բրիտանիոյ գլխաւոր պատուիրակներէն Պալֆըրի «վճռական եւ հաստ» պատասխանը զոր Տամատ Ֆէրիտ փաշային կը ներ- կայացնէր՝ Դաշնակիցներուն անու — նով: Սուլթանին եպարքոսը ընչաս — պառ Փարիզ եկած էր Յաղթականնե — րուն «սիրտը առնելու» համար: Վերջ ի վերջոյ, եղա՞ծը ինչ էր... փոխա- նակ ամէն տարի 20 - 30000 ջարդե — լու, մէկ անգամէն սուրէ անցուցեր էին 7—800,000 քրիստոնեաներ... Թուրքիոյ գթառատ կառավարութիւ- նը չէր ուզած երկարել անպաշտպան բազմութիւններուն տառապանքը՝ ա- պագայի անստուգութեան մասին ... Եւ յետոյ, ինչո՞ւ ժամավաճառ ըլլալ ու տարիներով քաշքշել Հայկական Հարցը, երբ անզուգական նաքաղանը մէկ հարուածով կրնայ լուծել ամէ — նէն անլուծելի հանգոյցները... Հաս- կնալի է, հետեւաբար, թէ Թուրք փաշան ինչ ապշութեամբ եւ վրդո — վումով էր որ ականջ պիտի տար Պալֆըրի ջախջախիչ յայտարարու — թիւններուն որոնց գլխաւոր գիծերը կը քաղեմ բնագրէն:

Պալֆըր նախ կը հաստատէ թէ «Դաշնակից ու բարեկամ պետու — թեանց Գերագոյն Խորհուրդը մեծ ու- շադրութեամբ կարդացած է Ձեր Բարձրութեան կողմէ, Յունիս 17ին ներկայացուած յուշագիրը եւ համա- ձայն իր խոստումին անհրաժեշտ կը նկատէ կարգ մը դիտողութիւններ ը — նել»:

«Թուրքիոյ՝ պատերազմի մասնակ- ցութեան նախընթաց քաղաքական դաւերուն եւ յետագայ ողբերգու — թեանց մասին ձեր տուած նկարա - գրութեան մէջ Ձեր Բարձրութիւնը որ եւ է փորձ չըրաւ արդարացնելու կամ նսեմացնելու համար այն ոճիր — ները որոնց պատասխանատու էր նա- խորդ կառավարութիւնը: Ուղղակի, կամ ենթադրաբար, կ'ընդունիք որ Թուրքիան Դաշնակիցներուն հետ վէ- ճի բռնուելու պատճառ չունէր եւ հը- լու հնազանդ գործիք մը եղաւ Գեր — մանիոյ ձեռքը: Կ'ընդունիք նաեւ թէ առանց որ եւ է շարժառիթի սկսուած եւ անգթօրէն յառաջ տարուած պա — տերազմին ընկերացան այնպիսի խըժ- դժութիւններ որոնց նմանը չկայ պատմութեան արձանագրութեանց մէջ: Միւս կողմէ, դիտել կուտաք թէ այդ ոճիրները գործուեցան կա — ռավարութեան մը հրամանով որուն չարագործութեանց համար Թուրք ժողովուրդը պատասխանատու չէ, թէ կրօնական մոլեռանդութիւն մը չէր որ տուն կուտար այդ բարբարո- սութիւններուն, թէ քրիստոնեանե — րուն չափ տառապած են նաեւ իսլամ- ները, թէ այդ ոճիրները բոլորովին աններդաշնակ էին Թուրքիոյ ազգա — յին աւանդութիւններուն որոնց պատ- կերը կը ներկայացնէ՝ պատմութեան ընթացքին հպատակ ցեղերու հանդէպ ցոյց տրուած Թրքական վերաբերու — մը, թէ Օսմանեան կայսրութեան պահպանումը անհրաժեշտ է աշխար — հի կրօնական հաւասարակշռութեան համար: Հետեւաբար քաղաքականու- թիւնն ու արդարութիւնը կը պահան- ջեն որ Թուրքիա ամբողջութեամբ վերստանայ իր հողերը այնպէս ինչ- պէս գոյութիւն ունէին անոնք նախ- քան պատերազմը»:

Անգլիոյ պատուիրակը վճռապէս կը յայտնէ Օսմանցի փաշային թէ՝ Գերագոյն Խորհուրդը չի կրնար ըն — դունիլ ո՛չ այդ եզրակացութիւնը, ո՛չ ալ այդ առթիւ ներկայացուած պատ- ճառաբանութիւնները»: Դաշնակից — ները տարակոյս չունին որ Թուրքիոյ ներկայ կառավարութիւնը խորապէս կը դատապարտէ նախկին վարիչնե — րուն ընթացքը: Բայց եւ այնպէս, կը շեշտէ Պալֆըր, ամէն ազգ պէտք է դատել իր կառավարութիւնով: Թուրքիան չի կրնար խուսափիլ այս վարդապետութեան օրինական հետե- ւանքներէն՝ պատճառաբանելով պար- զապէս թէ իր պատմութեան ամէնէն ճակատագրական պահուն իշխանու — թեան գլուխ անցած էին անգութ եւ աննկարագիր մարդիկ: Կը թուի, սա- կայն, թէ յուշագիրը կը պահանջէ հողերու ամբողջական վերադարձը ո՛չ միայն անոր համար որ Թուր — քիան պէտք չէ քաւէ իր նախորդնե — րուն մեղքերը, այլ աւելի կարեւոր պատճառի մը համար:

— Ո՞րն է այդ պատճառը:

Տամատ Ֆէրիտ փաշա կ'ոգեկոչէ Թուրքիոյ պատմութիւնը եւ իսլամա- կան աշխարհի ներկայ պայմանները: Գերագոյն Խորհուրդը նպատակ չունի «վէճի բռնուելու կամ ցաւ պատճա- ռելու» Թուրք պատուիրակութեան: Ընդհակառակն, «լաւագոյնը կը մաղ- թէ» Թուրք ժողովուրդին եւ կը հիա- նայ անոր «սքանչելի յատկութիւննե- րուն» վրայ: «Սակայն այդ յատկու — թիւններուն մաս չեն կազմեր հպա — տակ ցեղերը կառավարելու կարո — ղութիւնը: Փորձը շատ երկար տեւեց ու շատ յաճախ կրկնուեցաւ՝ արդիւն- քի մասին տարակոյսներ ունենալու համար: Պատմութիւնը կ'արձա — նագրէ Օսմանցիներուն յաջողութիւն- ներն ու պարտութիւնները— ազգեր ինկան իր տիրապետութեան տակ ու ազգեր ազատագրուեցան այդ տիրա — պետութենէն: Փաշային յուշագիրը կ'անդրադառնայ հողային այն կրճա- տումներուն վրայ որոնք տեղի ունե- ցան ի վնաս Թուրքիոյ: Բայց կարելի չէ օրինակ բերել վայր մը Եւրոպայի, Ասիոյ կամ Ափրիկէի մէջ ուր Թրքա- կան տիրապետութիւնը իրեն հետ բե- րած չըլլայ նիւթական յառաջդիմու — թեան նուազում եւ մշակութային մա- կարդակի անկում մը: Կարելի չէ նոյնպէս յիշել առիթ մը ուր Օսման- եան տիրապետութեան վերացումով ձեռք բերուած չըլլայ նիւթական յա- ռաջդիմութիւն եւ մշակութային մա- կարդակի բարձրացում: Եւրոպայի քրիստոնեաներուն, Սուրիոյ, Արա — բիոյ եւ Ափրիկէի իսլամներուն եր — կիրները գրաւելով, Թուրքը բերած է միայն աւերակ ու քայքայում: Եր — բեք չէ կրցած խաղաղութեան ատեն բարգաւաճել պատերազմով շահուած հողերը: «Թուրքը անընդունակ է այդ առաքինութեան»: Այս ամէնուն բա — ցորոշ եզրակացութիւնը պիտի ըլլար այն որ Թուրքիա՝ առանց որ եւ է պատճառի Դաշնակիցներուն վրայ յարձակում գործած եւ յետոյ պար — տուած ըլլալով, յաղթականներուն վրայ կը նետէր իր բազմատարր կայս- րութեան ժողովուրդներուն ճակա — տագիրը որոշելու ծանր պարտակա- նութիւնը: Գերագոյն Խորհուրդը պի- տի կատարէ այդ պարտքը՝ համա — ձայն դաշնակից ու բարեկամ պետու- թեանց փափաքին եւ տեւական շահե- րուն: Միեւնոյն ատեն, սակայն Խոր- հուրդը ցաւով կը նկատէ որ յուշա- գիրը մէջտեղ կը բերէ բոլորովին տարբեր տեսակէտներ որոնք հիմ — նուած են կրօնական ենթադրեալ մըր- ցակցութեանց վրայ: Օսմանեան կայսրութիւնը անփոփոխ պէտք է պահել, կը բացատրէ փաշան ոչ թէ իր սահմաններուն մէջ ապրող քրիս — տոնեայ կամ իսլամ ազգութիւններու բարիքին համար, այլ անոր համար որ անոր գոյութեան պահպանումը կը պահանջեն կրօնական զգացումներէ դրդուած մարդիկ որոնք երբեք չեն կրած Թրքական լուծը կամ մոռցած են թէ անիկա որքան ծանր կը կշռէ ուրիշներուն ուսին վրայ:

Պալֆըր կը պնդէ որ իրականու — թիւնը երբեք չի համապատասխաներ այդ ենթադրութիւններուն: Կրօնա - կան ի՞նչ խնդիր կարելի էր յարուցա- նել, կը հարցնէ, պատերազմի մը մէջ ուր բողոքական Գերմանիան, կաթո- լիկ Աւստրիան, օրթոտոքս Պուլկա — րիան եւ մահմէտական Թուրքիան զինակցութիւն կնքեցին՝ կողոպտելու ենթարկելու համար իրենց դրացինե- րը: Դիտումնաւոր մոլեռանդութիւն մը նշմարելի է միմիայն քրիստոնեայ Հայերուն ջարդին մէջ որ կատարուե- ցաւ Թուրք կառավարութեան հրա — մանով:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

«ԵԱՆԿԸՆ ՎԱ՛Ր», ԿԸ ՊՈՌԱՅ ԻՍՄԷԹ...

— oo —

(Բ. եւ վերջին մաս)

Քեմալական յեղափոխութեան մէջ եթէ կայ բան մը, որ ամէնէն կարե — ւորը եւ միաժամանակ մեզի համար ամէնէն վրդովիչն է, այդ ալ մշակու- թային յեղաշրջումն է: Չէ՞ որ մշա- կոյթը հիմնական շաղախն է ազգ մը շինելու գործին մէջ: Անո՛վ է որ Թուր- քը պիտի ապահովէ ազգային դի — տակցութիւն, սեփական քաղաքակր — թութիւն ունենալու հպարտանքը: Անո՛վ է, դարձեալ, որ պիտի կարե — նայ ձուլել ոչ-Թուրք տարրերը եւ ի մէջ այլոց Պոլսահայերը: Օրինակ, եթէ պոլսահայ մամուլն ու գրակա — նութիւնը հոգեվարքի մէջ են, պատ- ճառներէն մէկն ալ կը կազմեն Թուր- քերէն նոր տառերը, որոնց շնորհիւ հայ խանութպանը կրնայ կարդալ Թուրքերէն թերթն ու գիրը:

Ոչ-ընկերային բարենորոգումները կը նմանին աւազի: Հովը կը բերէ, հովն ալ կը տանի:

Ահա թէ ինչո՛ւ, քիչ մը լայն տեղ յատկացուցինք կրթական նախարա — րին փոխուելուն:

Գալով միւս փոփոխութեանց, բո — լո՞րն ալ կը բխին նոյն նպատակէն: Իսմէթ Ինէօնիւ կ'ուզէ հիմնայատակ կործանել իր նախորդին բոլոր շինած- ները եւ անոնց աւերակներուն վրայ կառուցանել ի՛ր շէնքը:

Ինչո՞ւ այս քանդումը: Արդեօք ա — նո՞ր համար որ, իբրեւ 15 տարուան վարչապետ, խորապէս համոզուած է թէ Քեմալի յեղափոխութիւնները ուղղակի կործանեցին Թուրքիոյ ըն — կերային կեանքը, իբրեւ անձնական քմահաճոյքներ: Արքան ուզեց դրօս — նուլ եւ խնլքին փչածը բրաւ: Ինք (Իսմէթ) ընդդիմացաւ, օրինակ՝ փոխել տուաւ պետական թղթակցու- թիւնները «զուտ Թուրքերէն»ով կա- տարելու հրամանը, վերահաստատեց սալաթուրքա եռամշտութիւնը զորթէ- պաշտօնապէս ջնջեց 1934ին, բայց չկրցաւ հիմնական մաքրագործում կատարել: Վերջ ի վերջոյ, որքան ալ վարչապետ, ստիպուած էր «հրամա- նով քալել», ինչպէս կ'ըսէ Հիւսէյին Ճահիտ:

Իսկ հիմա որ նախագահ է, այսինքն ամենազօր, սրբազան պարտք կը հա- մարի ջնջել այդ աղետալի փորձար — կութիւնները, քանի ուշ չէ:

Եւ կամ կը շարժի պարզ քինախնդ- րութեա՞մբ, կամ փառասիրու — թեա՞մբ: Որովհետեւ, տարիներ շա- րունակ խուլ պայքար մղեց Քեմալի դէմ եւ երկու անգամ ալ պաշտօնանկ եղաւ:

Փառասիրութիւնն ալ հասկնալի է: Ինչո՞վ պակաս է միւսէն: Եթէ ան կոչուեցաւ ռազմադաշտին վրայ, ինքն ալ կոչուեցաւ: Եւ աւելի գործօն կերպով, իբրեւ արեւմտեան ճակատի հրամանատարը, իբրեւ Ինէօնիւի ճա- կատամարտին յաղթականը:

Դիւանագիտութի՞ւն: Որքան ու — զես: Ինքը չէ՞ր որ 1923ին շահեցաւ Լօզանի յաղթանակը, մարս ընելով Լորտ Քըրզընի նման յայտնի աղուէս- ներ: Եւ բրաւ՝ ալ թուրքա խորաման- կութեամբ, սուտ խուլ ձեւանալով, ինչպէս վերջին գրեց Թուրք թերթ մը, այնքան լրջօրէն ...:

Աւելի ըլլալով, 15 տարի վարեց երկրին ղեկը, երբ միւսը գլուխ չէր վերցներ կերուխումի սեղանէն: Կամ զինուորական մարզանքներ կը կատարէր շաղաթայերէնի մասին եւ հիթիթնե — րու ոսկորները կը խառնշտկէր՝ նը — մանութիւն գտնելու անոնց եւ Թըր — քական ոսկորներուն միջեւ...:

Աւելին ըլլալով, ինք ընտանիքի պատուական հայր մըն է, օղի բերա- նը չի դներ, ծուռ չի նայիր ուրիշի կնկան, կանուխ մը անկողին կը մըտ- նէ եւ վերջապէս կրօնասէր, աստուա- ծավախ մարդ է, կողմնակից չէ կի — ներու վրան-բաց բարքերուն, աղջիկ- ներու ալա կարսօն ընթացքին, մըզ — կիթներու քանդումին, կրօնքի դա — սին ջնջուելուն եւն., եւն.:

×

Ո՞րն է ճիշդը երկուքէն: Ո՞վ կըր- նայ ըսել: Թերեւս առաջինը, Թերեւս երկրորդը: Թերեւս նաեւ երկուքը միասին: Այսպէս թէ այնպէս, իրո — ղութիւն է որ Իսմէթ եանկըն վա՛ր պոռալ կուտայ ամէն մարդի վրայ եւ բրիչը ձեռքը՝ սկսած է մէկիկ մէ — կիկ քանդել նախորդին բարձրացու — ցած շէնքերը:

Ասոր համար ալ՝ իբրեւ գործակից առաւ մարդիկ, որոնք յայտնի քան — դողներ են:

Ահա Հիւսէյին Ճահիտը, որ մէկ հատիկ է իբրեւ քննադատ: Զայն ե — րեսփոխան դարձուց եւ մէկ յօդ — ուածով փլցուց լեզուական շէնքը, զոր Աթաթիւրք շինած էր 6—7 տար- ուան ընթացքին, ի գին այնքան քըր- տինքներու եւ մանաւանդ ծախքերու:

Նախորդ թղթակցութեամբ փաս - տեցինք թէ Ճահիտի նետած բոլոր քարերը ուղղակի կ'երթային Աթա — թիւրքին: Քարկոծումը աւելի ցայ — տուն դարձնելու համար, չահեկան կէտ մըն ալ աւելցնեմ:

20 Յունուար, 1939ի իր յօդուածին մէջ Ճահիտ դիտել կուտայ.

Շատ սիրով գազանճ (արաբերէն բառ մը որ շահ կը նշանակէ) կ'ըսենք, բայց այնքան զոռ բրինք եւ ոչ ոքի կրցանք ըսել տալ գըվանճ բառը (զուտ թուրքերէն բառ մը որ կը նը- շանակէ հաճոյք):

20 Նոյեմբեր 1934 Թուակիր պաշ — տօնական զեկոյցով մը Անատոլու գործակալութիւնը կը յայտարարէր թէ գործածուելու են այն զուտ Թուր- քերէն բառերը, որոնք յիշուեցան Կազի փաշայի 1 Նոյեմբեր 1934ի ճա- ռին մէջ, խօսուած խորհրդարանի վերաբացումին:

Արդ, պաշտօնապէս յանձնարար — ուած այդ բառերուն մէջ էր նաեւ «ԳԸՎԱՆՃ»ը:

Ուրեմն, իր ներկայ դիտողու — թեամբ, Հիւսէյին Ճահիտ կուգայ ծաղրելու բուն իսկ Կազի փաշան, որ փորձեց «զոռ»ով գործածել տալ այդ բառը:

Իսկ ծաղրել տուողը՝ Իսմէթն է, ինչպէս ծաղրեց այլապէս, երեսփո — խանութեան բարձրացնելով նոյն այդ Ճահիտը, որ տարիներ առաջ աքսոր- ուեցաւ Քեմալի հրամանով...:

×

Ահա Քեազըմ Քարապէքիր փաշան, որ 1926ին անկախութեան ատեանին առջեւ հանուեցաւ, այն մեղադրան — քով թէ փորձած է սպաննել Աթա — թիւրքը: Այո, ազատ արձակուեցաւ, բայց ասիկա եղաւ ակամայ: Քանի մը սպաներ դատարան մտան եւ ըս- պառնացին զէնքի դիմել, եթէ ազատ չարձակուի իրենց պետը: Այսպէս է, որ հակառակ անպարտ արձակուե — լուն, շնորհազրկուեցաւ եւ տարի- րով պահուեցաւ ոստիկանական հսկո- ղութեան տակ:

Միւս կողմէ, կառավարական թեր- թերը անարգանք չմնաց որ չթափե- ցին անոր գլխուն, զայն ներկայա- ցնելով իբրեւ անարժէք զօրավար մը:

Հիմա այդ անարժէք զինուորականը կը դառնայ երեսփոխան— իր ... մէջ կ'ընդունի նախագահ Իսմէթի այցելութիւնը — ինչ որ մեծ պատիւ մըն է — եւ թերեւս ալ նախարար ... լայ վաղը:

Ո՞վ է այս բոլորը ընողը, եթէ Իսմէթը, Քեմալի յաջորդը: Եւ ա... տարակոյս կ'ընէ որոշ ծրագրով:

Աւելցնենք թէ Գարապէքիր ճանչ- ցուած է իբրեւ կրօնասէր մարդ:

Տարակարծութիւն չունի՞ն երկու- քը: Անշուշտ ունին: Օրինակ, Գարա- պէքիր ժամանակին աղետալի կո... Իսմէթի երկաթուղիի քաղաքականու- թիւնը, դիտել տալով թէ մէկ ... բունդ չի կրնար տոկալ այդքան զո... հողութեան: Բայց ամէնէն կատաղի հակառակորդներն անգամ կրնան հաշտուիլ, երբ ունին հասարակաց շահեր: Օրինակ՝ երկուքն ալ ո... նին Քէմալի դէմ:

Քանդում, նաեւ, վարչական մեքե- նային մէջ:

Գրեթէ բոլոր նախարարները ... ուէլ յետոյ, Իսմէթ նետեց ... վարչապետ Ճէլալ Պայարը, որ յաջորդած էր 1937ին, իր ... գայթակղալի անկումէն յետոյ:

Լուծեց նախ խորհրդարանը, որ- պէսզի տեղ բացուի ուրիշներու ա- ջեւ, զոր կ'ուզէ երեսփոխան դար- ձնել: Չէ՞ որ ներկայ երեսփոխաններու- րուն մեծ մասը Քէմալի մարդիկն էին: Մէկ մասն ալ՝ անոր թիկնապահները, զինուած նոյնիսկ նիստերու ժամա- նակ:

Հլու հնազանդ խորհրդարան մը կազմելու համար, հարկ էր նետել այդ խածան թիկնապահները, ա... լըճ Ալիները, Ճէվատ Ապպասներ, եւն. որոնք ընդունակ են ատրճանա- կով ալ խօսելու ի հարկին:

Բայց Իսմէթ ըրաւ աւելի ծանր բան մը: Լուծեց նաեւ Հալք կուսակցու- թեան վարչական խորհուրդը, ինչ որ ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ է քէմալական տարե- գրութեանց մէջ:

Այսպէս ըրաւ, որպէսզի ձեռքը բոլորովին ազատ ըլլան երեսփոխա- նական նոր նշանակման ատեն: Որով- հետեւ, ըստ օրինի, կուսակցական խորհուրդն է որ կը նշանակէ երեսփո- խանական թեկնածուները:

Ասոնց վրայ աւելցուցէք նաեւ փո- փոխութիւնները, որ կատարուեցան պաշտօնատարներու կազմին մէջ: Պաշտօնանկ եղան բազմաթիւ կուսա- կալներ, դատաւորներ, ոստիկանա- կան տնօրէններ, նախարարական խորհրդականներ, եւն.: Վերէն վար փոխուեցան Պետական Խորհուրդը ի մէջ այլոց փոխուեցաւ հաշուակալ Րէշատը, Պոլսոյ ոստիկանութեան քաղաքական ճիւղի պետը (ընդհա- նուր պատերազմին), որ տարիներէ ի վեր կը վարէր Պետական Խորհուրդի նախագահութիւնը:

Այս բոլորը չեն սոսկ պարզ պաշ- տօնափոխութեան մէջ, այլ կը մա... ...ն ձգտում մը՝ վերէն վար փոխել վարչական մեքենան եւ տեղը դնել բոլորովին նոր մը: Երեսփոխան՝ նոր, նախարար՝ նոր, Հալքի վարչու- թիւն՝ նոր, կուսակալ՝ նոր, պետա- կան խորհուրդ՝ նոր:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (24)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

— oo —

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Օ՜, ո՞ր մէկը պատմել, ո՞ր մէ- կը յիշել... Այդ տարիների թշուա — ռութեան պատմութիւնը գրքեր կը լցնէ. մի թէ ես կարո՞ղ եմ բոլորը պատմել... Ինչպէս սովալլուկ գա — զաններ ներս խուժեցին դրանք մեր երկիրը. դիմացները արգելք չգտնե — լով՝ ազատ համարձակ տիրեցին՝ որ տեղն որ կամեցան, գիւղերն ու ա - ւանները քանդեցին, քաղաքներն ա — ւերեցին, եկեղեցիները հրձիգ արին, ժողովրդի մի մասը կոտորեցին, մի մասն ուրացութեան ստիպեցին, ընդ- դիմացողներին նահատակեցին, իսկ շատերին գերի տարան հեռաւոր եր — կիրներ: Ոչ մի գեղեցիկ կին կամ աղջիկ չազատեցաւ նրանց ձեռքից. պաշտպանող մայրերին սպանում էին աղջկերանց առաջ. հայրերին՝ որդի- ների առաջ. ստնտու կանանց գրկից յափշտակում էին ծծկեր երախաներ եւ գետին խփելով ջախջախում... ա- մէն տեղ արիւն, ամէն տեղ կրակ եւ ողբութիւն... անկիւն չկար որ ա — զատ լինէր այդ հրէշների արհաւիրք- ներից: Երբ անպաշտպան աւաններն ու քաղաքներն աւերեցին, այնուհե — տեւ դիմեցին բերդերի եւ ամրոցների վրայ: Մի քանի տեղ, ճշմարիտ է, պաշտպանները քաջութեամբ դէմ առին թշնամուն եւ մեծ կոտորած ա — րին նրա զօրքի մէջ: Բայց շատ տեղ էլ բռնութեամբ կամ մատնութեամբ գրաւեցին նրանք ամրոցները եւ մէջի բնակիչները անխնայ կոտորեցին:

— Ի՞նչ էր անում, ուրեմն, այդ ժամանակ Թագաւորը:

— Ի՞նչ պիտի անէր, իշխանների մի մասը միացել էր թշնամու հետ, կամ անձնատուր էր եղել նրան. մի մասը եղբայրասպան կռւով էր ըզ — բաղուած իւր դրացու կամ ազգական- ների հետ. այսինքն, այն միջոցին, որ օտարը մի կողմից աւերում էր ի- րանց երկիրը, իրանք էլ միւս կողմից էին աւերում: Մեր անմիտ ազգի մէջ այսպիսի եղբայրասպան ընդհարում- ներ շատ են եղել եւ միշտ էլ կը լի — նեն:

Մի քանի ոյժ ունեցող իշխանները ամրացել էին իրանց բերդերում եւ կռուի դաշտը չէին իջնում: Մնացել էին Թագաւորի հետ՝ հայրդ՝ իւր Գարդմանացի գնդերով. Սիւնեաց իշխանները՝ Սիւնեցի վաշտերով եւ Մարդպետունի իշխանը՝ պետական զօրքերով: Իսկ այս միութեան ոյժը թշնամու զօրութեան հետ, մի ոչն — չութիւն էր:

«Հարցնում ես ի՞նչ էր անում Թա — գաւորը. համարեա թէ ոչինչ, կամ այն, ինչ որ կարող էր եւ պարտաւոր էր անել,— իւր սակաւաթիւ զօրքի մի մասը զինակից իշխաններին յանձնած եւ միւս մասը հետը վերցրած ինչպէս մի վիրաւոր առիւծ՝ արշաւում էր երկրի այս կամ այն կողմը: Թշնամու հետ ճակատ առ ճակատ պատերազ — մել չէր կարող, ուստի երբեմն յան — կարծական յարձակումներով շփո — թում էր նրա զօրքերի կարգը, եր — բեմն մենաւոր գնդերի վրայ ընկնե — լով՝ ջարդում նրանց, երբեմն պա — շարուած բերդերին օգնութեան հաս- նելով՝ հարուածում պաշարողներին, միւրանիւ գործում էր իբրեւ ասպա- տակ գնդերի հրամանատար. յուսա- լով թէ՝ այսօր կամ վաղը խելքի կը գան իշխանները եւ իւր հետ միա — բանուելով՝ կանոնաւոր ճակատա — մարտով կ'արտաքսեն հայրենիքից ընդհանուր թշնամուն:

«Բայց Արքայի համար ամենամեծ հարուածն եղաւ այն, որ իւր հօրեղ — բօր որդի Աշոտ սպարապետը, իւր ձեռքն ունեցած պետական զօրքերով անձնատուր եղաւ Յուսուփին եւ նրա հետ միասին մտաւ Դուին, իբրեւ Ոս- տիկանի հլու հպատակը:

«Միւս կողմից էլ Կաթուղիկոսը փոխան սրան եւ նրան դիմելու, իշ — խանները հաշտեցնելու եւ դրանց բո — լորին միացնելով՝ Թագաւորին թեւ ու թիկունք կանգնեցնելու, երկիրը թողեց տագնապի մէջ, ժողովուրդը յուսահատութեան մէջ, զօրքը՝ մա — հու եւ կեանքի հետ կռուելիս եւ ինքը իւր անձի անդորրութիւնը խնդրելով՝ հեռացաւ Վրաստան, Ադրներսեհ Թա- գաւորի մօտ ապահովութեան մէջ ապրելու:

«Ի՞նչ անէր այդ ժամանակ Թագա — ւորը. ի՞նչ կարող էր անել նա:

— Տէ՜ր Աստուած. եւ այդ բոլորի մասին ինձ գրեթէ ոչինչ չէք յայտ — նել... Ա՞յդ է ուրեմն պատճառը, որ հայրս համարեա Գարդմանում չէր մնում, երբեմն գնում էր Սիւնիք, երբեմն Գուգարք, երբեմն Ոստանի կողմերը, մերթ փոքրիկ վաշտով, մերթ մի մեծ գնդով...

— Եւ քո անհանգիստ հարցերին՝ հանգստացնող պատասխաններ էր տալիս. ասում էր, որ Թագաւորն զբաղուած է Կարնոյ բերդը եւ Երազ- գաւորը ամրացնելով, թէ Դուինի շուրջը նոր խրամ է փորել տալիս, թէ ինքը իւր վաշտերով արքունական սահմանները շրջագայելու է գնում, եւն., եւն.:

— Այո՛, եւ նրա այդ պատասխան- ներն ինձ հանգստացնում էին:

— Իշխանը հրամայել էր մեզ ա — մէնքիս՝ ոչ մի տխուր լուր չհաղոր — դել քեզ. մանաւանդ պատերազմի ար- հաւիրքներից բնաւ չխօսել քեզ մօտ: Աղախինները մի անգամ սխալուել՝ լուրեր էին բերել քեզ: Մենք ամեն- ջանք գործ դրինք սուտ հանելու ա- սածներդ:

— Յիշում եմ. այդ Դուինում նոր հատակուած երիտասարդների մասին էր: Բայց ինչո՞ւ այդ բոլորը ծած- կում էիք ինձանից:

— Որովհետեւ վերին աստիճանի դիւրազգած էիր. ամենաաննշան կո- տորածի լուրը լսելուց ժամերով լաց էիր լինում եւ երբեմն հոգեպէս այն- պէս ընկճւում, որ ստիպուած էիր ա- նում անկողին մտնել:

— Եւ, իրաւ, Սեդա, լաւ է որ այդ բոլորն այն ժամանակ չէք յայտնել ինձ. ես սրտի կսկծից կարող էի մեռ- նել...

— Օ՜, եւ դեռ չգիտես թէ ուրիշ ի՞նչ զարհուրելի բան ենք ծածկել քե- զանից:

— Ի՞նչ, Սեդա, վախեցած հարց- րեց Թագուհին:

— Սովը, սարսափելի սովը, յետոյ վայրենի գազանների, գայլերի ու բո- րենիներու երեւան գալը եւ քաղաք- րում ու գիւղերում մարդիկ յափշ- տակելը:

(Շար.)

Արդ, անկարելի է չհետեւցնել թէ նոր պիտի ըլլայ նաեւ քաղաքակա – նութիւնը: Ի՞նչ ուղղութեամբ. բնականաբար կարելի չէ նախատեսել: Բայց որոշ է որ հակառակը պիտի ըլլայ Քէմալի քաղաքականութեան:

Պիտի փոխուի՞ն, ուրեմն, կատարուած յեղափոխութիւնները: Ձեւով՝ ոչ: Խնամով պիտի պահուին բոլոր պիտակները, ի հարկէ միշտ «Աթա – թիւրք»ի անունով: Բայց պիտի փոխուի խորքը: Եւ կարծուածէն աւելի շուտ:

Վրէժխնդիր ու փառամոլ, Իսմէթ պիտի փորձէ դառնալ Քէմալ մը, բայց աւելի քէմալ (կատարեալ) ձեւով: Թօթափելով այն բոլորը, որոնք կը խրտչեցնէին ժողովուրդը: Վերջ տալով այն բոլոր խենթութեանց, որոնց դէմ պայքարեցաւ ժամանակին:

Ուրեմն, փորձարկութեան նոր շըրջան մըն է որ կը բացուի Թուրքիոյ մէջ, միաժամանակ բանալով նոր ա – բիւնոտ հարցականներ: Որովհետեւ, այն ինչ որ ըրին երէկուան ընդդիմադիրները, կրնան ընել նաեւ վաղուան ընդդիմադիրները:

Դ.Է.Տ

Տնտեսական տագնապը եւ ազգերու յարաբերութիւնները

Ինչպէս ուրիշ անգամներ ալ գրած եմ, Փարիզի մէջ մենք քանի մը ընկերներ ու բարեկամներ ենք որ ամիսը անգամ մը կը հաւաքուինք, վիճաբանելու համար այժմէական հարցի մը շուրջ:

Մեր վերջին հաւաքոյթի վիճաբանութեան նիւթն էր ազգերու միջեւ յարաբերութիւն եւ տնտեսական համաշխարհային կացութիւնը:

Պ. Պ. Հալաճեան, Օսմ. կառավարութեան նախկին նախարար եւ հըմուտ օրէնսդէտ, որ ներկայ էր մեր հաւաքոյթին, փաստացի վերլուծումով մը, ամբողջ մէկ ժամ մեզի բացատրեց տնտեսական արդի քաոսը: Մեծ ազգերը ուզած են իրենց երկրի արտադրութիւններուն քանակը ծայրայեղօրէն բարձրացնելով ձեռք անցընել ընդհանուր աշխարհի շուկային տիրապետութիւնը եւ այս սխալ հա – մոզումին, սխալ վարկածին հետեւանքով յառաջ եկած է արտադրու – թիւններու կուտակում, սպառումի անհնարութիւն եւ հետեւապէս մնացած եւ չգործածուած արտադրու – թիւններու փճացում, դրամագլուխներու կործանում, սնանկութիւններ, դրամի անկում, գործազրկութիւն, աղքատութիւն եւ պատերազմի ձըգտումներու աճում:

Մանրամասն տեղեկագրութիւն մը չէ որ կ'ուզեմ ընել, այլ կ'ուզեմ այս կարեւոր հարցը անգամ մը եւս հրապարակել, իմանալու համար մասնագէտներու կարծիքը:

Պ. Հալաճեան հետեւեալը կը թելադրէ.— իւրաքանչիւր երկիր պէտք է ջանայ իր մասնայատուկ արտադրութիւններու աւելորդը փոխանակել ուրիշ երկիրներու մասնայատուկ արտադրութիւններու աւելորդին հետ:

Շատ ճիշդ: Այս ձեւ փոխանակութիւնը հին ատեններու մէջ կը գործադրուէր եւ բարերար արդիւնքներ կուտար, բայց այսօր ո՞վ պիտի կրնայ առաջնորդ ըլլալ, որպէսզի այս տեսակ առաջարկ մը իր բաղձալի գործադրութեանը արժանի ըլլայ: Ինչո՞ւ համար Պ. Հալաճեան իր այս տեսութիւնը շարունակ չի յիշեցներ բանիւ եւ գրչով, անոնց՝ որ իրենց երկիրներուն բախտին առաջնորդներն են:

Շարունակ կ'ըսեմ, որովհետեւ քանի մը տարիներ առաջ Պ. Հալաճեան նոյն վարկածը վերլուծած էր մեծարժէք աշխատութեան մը մէջ (La crise de la prospérité) եւ քանի մը հրապարակային բանախօսութիւններով պէտք եղած բացատրութիւնները տուած:

Իմ համոզումովս, բացի այս վարկածէն, որուն օգտակարութիւնը ոչ ոք կրնայ ուրանալ, ջանալու է տարբեր միջոցներ խորհիլ արգիլելու համար պետութիւններու երկրակալու – թեան անյագ եւ անզուսպ տենչը որ այսօր շատ մը ազգերու միջեւ ատե – լութեան եւ թշնամութեան պատճառ եղած է:

Այս դարուս կարելի չէ միայն եւ միայն մասնայատուկ արտադրու – թիւններու փոխանակումով ազգերու միջեւ յառաջ բերել մշտնջենական համերաշխութիւն, որ մայրն է խաղաղութեան:

ՏՈՔԹ. ԱԼԼԱՀՎԷՐՏԻ ՈՐԴԻ

Ֆրանսայի օդանաւային ուժը

Վերջերս շարունակական քննադատութիւններու նշաւակ դարձաւ Ֆըրանսայի օդանաւային նախկին նախարարը, այն մեղադրանքով թէ ըստկարացուցած է Ֆրանսայի դիրքը օդային պաշտպանութեան տեսակէտով:

Նախարարը ստիպուեցաւ հրատարակել գիրք մը, ցոյց տալու համար թէ ո՛րքան զօրաւոր է Ֆրանսան: Այլ մանաւանդ հերքելու համար այն տեսակէտը, թէ Ֆրանսա տկարութիւն ցոյց տուաւ Միւնիխի մէջ՝ օդային ուժի կողմէ ստորադաս ըլլալով Գերմանիայէն:

Իր քննադատները չեն մոռնար ողբալ նաեւ այն դանդաղութեան վրայ, որով կ'ընթանայ Ֆրանսայի օդանաւային շինութեան գործը: Փիէր Քօ ըլտել կուտայ թէ «Մասնագէտները» չեն գիտեր թէ 1918ին օդանաւերը մէկ մեքենաշարժ ունէին, 300 քիլօ կը կշռէին, իւրաքանչիւրին շինութիւնը կը տեւէր 1500 ժամ եւ իւրաքանչիւրին վրայ կը ծախսուէր 60,000 ֆրանք: Մինչդեռ այժմ օդանաւերը մէկէ աւելի մեքենաշարժ ունին, իւրաքանչիւրին ծանրութիւնը կ'անցնի երկու թոնօն, իւրաքանչիւրին շինութիւնը կը տեւէ 12,000 ժամ, իւրաքանչիւրին գինը՝ մէկ միլիոն:

Յետոյ Փիէր Քօ թիւերով ցոյց կուտայ, որ 1938 Սեպտեմբերին, պատերազմի վախի օրերուն, Ֆրանսա իր դաշնակիցներուն հետ աւելի օդանաւ ունէր քան Գերմանիա իր դաշնակիցին հետ:

Ահա թիւերը.—

Ֆրանսա 1400: Անգլիա 1650: Չեխոսլովաքիա 700: Ռուսիա 2000: Ընդհ. գումար 5750:

Գերմանիա 3500: Իտալիա 1500: ընդհ. գումար 5000:

Ուրիշ կէտ մը եւս.— Բոլոր այդ օդանաւերն ալ սպառազինուած չեն եւ չունին օդանաւորդներ: Այս տեսակէտով եւս Գերմանիոյ ուժը կը տկարանայ, քանի որ ունի միայն 2500 օդանաւ, սպառազինուած:

Պատերազմական օդանաւերէն դուրս, բոլոր երկիրներն ալ ունին տակաւին օդանաւեր զբօսաշրջաւի եւ փոխադրութեան համար: Հաշուելով այդ օդանաւերն ալ, կը ստանանք հետեւեալ պատկերը.—

Ֆրանսա 3160: Անգլիա 5000: Չեխոսլավաքիա 1200: Ռուսիա 7000: Ընդհ. գումար 16360:

Գերմանիա 7000: Իտալիա 4800: Ընդհ. գումար 11,800:

Այժմ քննենք շինութեանց կշռոյթը:

1938 տարուան մէջ Ֆրանսա շինած է 700 օդանաւ: Անգլիա 1000: Չեխոսլովաքիա 300: Ռուսիա 4000: Ընդհ. գումար 6000:

Գերմանիա 4000: Իտալիա 1000: Ընդհ. գումար 5000:

Եթէ պատերազմ ծագի, արտադրութեան այս կշռոյթը փոփոխութիւն չի կրնար կրել Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ռուսիոյ մէջ, քանի որ այս երկիրները արդէն ճարտարարուեստական զօրաշարժի մէջ կը գտնուին, մինչդեռ Անգլիա, Ֆրանսա եւ Չեխոսլովաքիա, ճարտարուեստական զօրաշարժ կատարելով, աւելի պիտի արտադրեն: Հետեւաբար օդանաւային ուժերու տեսակէտով Ֆրանսա, իր դաշնակիցներուն հետ, ստորադաս վիճակի մէջ չի գտնուիր՝ բաղդատմամբ Գերմանիոյ ուժին:

ՈՒՐԻՇ ՀԱՇԻՒ ՄԸ

Գերման զինուորական լաւատեղեակ օրկան մը՝ «Տէոյչէ Վէհր» աշխարհի մեծ պետութիւններու ռազմական կարողական ուժերը կը գնահատէ հետեւեալ կերպով.—

	օդանաւ	զինուոր
Անգլիա	6000	2,000,000
Ֆրանսա	5,000	5,100,000
Ռուսիա	9000	11,000,000
Մ. Նահանգներ	3700	2,500,000
Իտալիա	4000	2,000,000
Ճափոն	2700	1,510,000

Գերման թերթը կը կարծէ, թէ Անգլիա 1939ին պիտի արտադրէ 2000 աւելի օդանաւ քան 1938ին, իսկ Իտալիոյ արտադրութիւնը միայն 200 աւելի պիտի ըլլայ, մինչ Ֆրանսայինը պիտի պակսի 300:

Նոյն թերթին համաձայն՝ թեթեւ արագահարուած թնդանօթներ ունին Անգլիա՝ 10,000, Ֆրանսա 16000, Իտալիա 14000: Ծանր արագահարուած թնդանօթ՝ Անգլիա 4200, Ֆրանսա 18500, Իտալիա 5000: Թեթեւ հրետանի՝ Անգլիա 1900, Ֆրանսա 2000, Իտալիա 1900: Ծանր հրետանի՝ Անգլիա 1000, Ֆրանսա 1300, Իտալիա 800: Հրասայլ՝ Անգլիա 600, Ֆրանսա 4500, Իտալիա 1100:

Թերթը որ եւ է տեղեկութիւն չի տար Գերմանիոյ ռազմական ուժի մասին:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԸ ԱԹԷՆՔԻ ՄԷՋ

Աթէնքէն կը գրեն թէ քաղաքին շըջակայ հայ գաղթականները, բացի Նէա Իզմիրնիայէն, հինգ թաղամասի կը բաժնուին եւ ասոնց բնակիչներուն մէկ մասը «փարանկա»ներու եւ մէկ մասն ալ պզտիկ տնակներու մէջ կ'ապրին, մօտաւորապէս սա կերպով.—

Ֆիքս	5500
Քօքինիա	6000
Լիփազմա	2500
Սինկրու	900
Փէրիսթէրի	500

Ֆիքս, Քօքինիա, Լիփազմա եւ Սինկրու թաղերու մէջ կան մէկական լուսաւորչական եկեղեցի եւ բողոքականներու ժողովարան, իսկ Ֆիքս եւ Քօքինիա մէկական կաթոլիկ եկեղեցի:

Կրթական հաստատութիւնները կարելի է դասաւորել սապէս, նախակրթարան եւ մանկապարտէզներով.

ՖԻՔՍ.— Երեք դպրոց՝ Լուսաւորչական, Կաթոլիկ եւ բողոքական: Ազգ. վարժարան 525 երկսեռ աշակերտ, 8 հայ եւ 5 յոյն ուսուցիչներով:

Կաթոլիկ վարժարան՝ 470 երկսեռ աշակերտ, 6 հայ եւ 5 յոյն ուսուցիչներով:

Բողոքական վարժարան՝ 150 երկսեռ աշակերտ, 2 հայ եւ 3 յոյն ուսուցիչներով:

ՔՕՔԻՆԻԱ.— Չորս դպրոց՝ 2 Լուսաւորչական, 1 կաթոլիկ եւ 1 բողոքական: Ազգ. վարժարան՝ 370 երկսեռ աշակերտ, 4 հայ եւ 3 յոյն ուսուցիչներով:

Կ. Խաչի վարժարան՝ 250 երկսեռ աշակերտ, 4 հայ եւ 3 յոյն ուսուցիչներով:

Կաթոլիկ վարժարան 150 երկսեռ աշակերտ, 4 հայ եւ 3 յոյն ուսուցիչներով:

Բողոքական վարժարան՝ 250 երկսեռ աշակերտ, 3 հայ եւ յոյն ուսուցիչներով:

ԼԻՓԱԶՄԱ (Թամպուրիա).— Ազգ. միացեալ վարժարան՝ 100 երկսեռ աշակերտ, 3 հայ եւ 2 յոյն ուսուցիչներով:

ՍԻՆԿՐՈՒ.— Ազգ. վարժարան՝ 100 երկսեռ աշակերտ, 4 հայ եւ 2 յոյն ուսուցիչներով:

ՓԷՐԻՍԹԷՐԻ.— Ազգ. վարժարան՝ 100 երկսեռ աշակերտ, 2 հայ եւ 1 յոյն ուսուցիչներով:

Իսկ գաղթականներու մեծագոյն մասը արհեստաւորներ են որոնք իրենց օրուան հացը կը ճարեն, գործարաններու մէջ աշխատելով: Ասոնցմէ զատ մանրավաճառներ, շըրջուն վաճառորդներ, արհեստաւոր խանութպաններ, վաճառականներ, գործարաններու տէրեր եւ անանուն ընկերութեանց չահակից դիրքի տէրերն ալ բաւական թիւ մը կը կազմեն:

Ազգային վարժարաններու ծախքերը կ'ապահովուին աշակերտներէ գանձուած թոշակներով, Բարեգործականի եւ Կիւլպէնկեան ֆոնտի օժանդակութեամբ: Եղած օժանդակութիւնները բաւարար չեն տարեկան բացերը գոցելու համար, եւ իւրաքանչիւր վարժարանի խնամակալութիւն ստիպուած է մեծ ճիգեր ըսպառել ելեւմուտքը հաւասարակշռելու համար:

ՀԱՅԵՐԸ ՅՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ ՄԷՋ

Յուկոսլավիոյ Հայերու ընդհանուր թիւն է 442: Մեծամասնութիւնը իր գործը եւ բնակութիւնը հաստատած է Պելկրատ եւ Սկիւպ:

Պելկրատի մէջ կան 30 ընտանիք, 142 հոգի, Սկիւպի մէջ՝ 45 ընտանիք, 200 հոգի: Մնացեալ 110 հոգին ցրուած են քանի մը քաղաքներու մէջ:

Եկեղեցի չունին: Միմիայն Նովի Սատի մէջ կը գտնուի եկեղեցի մը, որ ներկայիս ձգուած է Մխիթարեան վարդապետի մը հսկողութեան: Ցիչէլ քաղաքը, որ ատեն մը բաւական շատուոր գաղութ մըն էր, ներկայիս գրեթէ Հայ չէ մնացած: Այս պատճառաւ կ'ուզեն ծախել եկեղեցին, որ կ'արժէ 2 միլիոն տինար:

Ցարդ հայ վարժարան չունին: Բոլոր հայ մանուկները իրենց գտնուած քաղաքներուն մէջ Սերպերու դպրոցը կ'երթան: Շատ քիչերը հայերէն կը խօսին, իրենց ծնողքին օգնութեամբ:

Մկրտութիւն, պսակ, յուղարկաւորութիւն, բոլորը օրթոտոքս ծէսով եւ արարողութիւնով տեղի կ'ունենան: Մասնաւոր գերեզման ալ չունին: Սերպերու գերեզմանին մէջ խառն կը թաղեն:

Յուկոսլավիոյ Հայերու մեծամասնութիւնը գաղթած է Քէմալի եւ չըջականներէն, ընդհանուր պատերազմէն առաջ: Իրենց գլխաւոր զբաղումը դարձած է խորոված եւ քաշուած սուրճ ծախել: Այսօր լաւ դիրքի տիրացողներ կան, շատերն ալ բարեկեցիկ վիճակ ունին: Յուկոսլավիոյ սուրճի գործը Հայերու մենաշնորհը դարձած է, շնորհիւ տարիներու փորձառութեան եւ ժրաջան աշխատութեան:

Երկու տարի առաջ հիմնած են միութիւն մը, գնած են շէնք մը Պելկրատի մէկ լաւ պողոտային վրայ, 280.000 տինարի: Անունն է «Կեդրոնի Տուն», որ ունի լսարան – գրադարան մը: «Կեդրոնի Տուն» շէնքը ունի աւելորդ յարկաբաժիններ, որոնք վարձակալներու վարձու տրուած են եւ իբրեւ տարեկան հասոյթ կ'ապահովէ 19,320 տինար: Մաս մըն ալ հասոյթ կ'ապահովեն սարքելով հանդէսներ:

Միութեան վարչութիւնը պաշտօնի կոչած է ուսուցչուհի մը՝ Օր. Մանուշեան, որ շաբաթ օրերը հայ մանուկներուն տուները կ'այցելէ, հայերէն գրել կարդալ սորվեցնելու համար: Կիրակի օրերը նոյն երկսեռ պզտիկները կը հաւաքուին «Կեդրոնի Տուն» մէջ եւ հաւաքաբար հայերէն կը սորվին:

Յուկոսլավիոյ Հայոց վարչութիւնը կազմուած է 12 կարող անձերէ: Մեծ եռանդով կ'աշխատին գլուխ հանելու համար իրենց վստահուած գործը:

Գնուած շէնքը ունի աւելորդ գետին մը: Վարչութիւնը կը փափաքի այս գետնին վրայ շինել նոր շէնք մը, որ ունենայ եկեղեցի եւ դպրոց մը:

Ա. Խ.

ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԻ ՄԸ ԲԱՐԲԱՆՋԱՆՔՆԵՐԸ

ՀԱԹԱՅ (12 փետրուար), առաջին էջին վրայ խոշոր վերտառութիւններով կը գրէ.—

Հալէպի «էլ Ճիհատ» թերթի 10 Փետրուարի թիւին մէջ գրուած տեղեկութեան մը համաձայն, մարզպան Պ. Փիւոյի այցելող պատուիրակութեանց մէջ կայ եղեր նաեւ «Հաթայի փախստականներու պատուիրակութիւն» մը: Այդ պատուիրակութեան մասնակցած են.— Քիւրտերու կողմէ տէրահօչակ Մէհմուտ Սէլիմ, Ալէվիներու կողմէ Իհսան, Արաբներու կողմէ Ապտիւլղանի, Հայերու կողմէ Հրաչ Փափազեան եւ Սինան Սինանեան, Չէրքեզներու կողմէ Քարա Օմար, Սիւննի իսլամներու կողմէ Մէհմէտ Հօճա, Մէհմէտ Շիւքրիւ եւ Ահմէտ Իպիշ:

Իրենք զիրենք Հաթայցի փախստականներ յայտարարող այդ դաւաճանները յայտնած են մարզպանին թէ Հաթայի կառավարութիւնը փոխած է հիմնական օրէնքը, թէ բոլոր պաշտօնեաները առնուած են Թուրքերէն, թէ ծանր տուրքեր կը գանձուին ոչ-Թուրքերէն, թէ կրօնական խտրութիւն կը տիրէ եւայլն եւայլն:

Իրենց անձերէն զատ ուրիշ ո եւ է բան չներկայացնող այդ մարդոց մարզպանը ի՞նչ պատասխան տուած է, չենք գիտեր: Սակայն շատ լաւ գիտենք այն ուժը որ այդ արարածները մարդու տեղ դնելով մարզպանին ներկայութեան հանած է:

Միայն թէ կ'ուզենք այդ գրգռիչներուն անգամ մը եւս յիշեցնել հետեւեալ ճշմարտութիւնները.—

1.— Հաթայ, իր ներքին գործերուն մէջ կատարելապէս անկախ պետութիւն մը ըլլալով, անոր վարչութեան միակ պատասխանատուն Հաթայի կառավարութիւնն ու երեսփոխանական ժողովն է: Ասկէ դուրս ո եւ է մէկը իրաւունք չունի Հաթայի անունով խօսելու: Ոչ մէկ պետութիւն եւ ոչ մէկ անձնաւորութիւն կրնայ Հաթայի ներքին գործերուն խառնուիլ: սար է եւ ազատ են խիղճն ու կրօնքը: խտրութիւն չկայ: Ամէնէն արդիական օրէնքներու վրայ հիմնուած Հաթայի մէջ ամէն հայրենակից հաւասար է եւ ազատ են խիղճն ու կրօնքը:

3.— Հաթայի մէջ, մինչեւ 1937ի վերջերը գոյութիւն ունեցող բոլոր պարտքերը ներուած են, այդ ներումէն օգտուած են Հաթայի բոլոր քաղաքացիները:

Հետեւաբար, Մէհմուտ Սէլիմի, Իհսան Կէնտիի եւ Հրաչ Փափազեանի պէս Սանճաքի հետ ո եւ է կապ չունեցող, բայց կարգ մը բարձր շրջանակներու միջոցաւ Հաթայի մէջ ամէն տեսակ ստորնութիւն գործող հօյլունցի դաւաճաններուն կ'ազդարարենք.— Այլեւս ուրիշ դռներ զարկէք: Հոս այլեւս ձեզի տեղ չկայ: Եթէ նոյնիսկ նկատի չառնէք այս ազդարարութիւնը, կարեւորութիւն չունի: «Շունը կը հաչէ, կարաւանը կը քալէ»...

ՄԱՄՈՒԼ

ՀՆՉԱԿԵԱՆՆԵՐԸ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ.

— «Մեր մամուլը, սովորաբար մէկ ջուրով կը լուայ բոլոր Հնչակեանները, ինչ որ անարդարութիւն է: Պէտք է յստակօրէն երկուքի բաժնել Հնչակեանները,— զանգուածը եւ անոր ղեկավարութիւնը:

Աւանդապահ ժողովուրդ մըն ենք եւ մեր այս առաւելութիւնը— երբեմն խեղութիւն— կ'արտացոլայ Հնչակեան զանգուածի հոգեբանութեան մէջ: Առաւելութիւն՝ որովհետեւ շարքային հնչակեանը չուզեր մոռնալ Պապը Ալիի ցոյցէն մինչեւ Քում Կափուները երկարող ազգային մարտնչումները: Ժիրայրներու, Մուրատներու, Փարամազներու հերոսական դէմքերը, իրենց խոր ազդեցութիւնը ձգած են հնչակեան զանգուածին վրայ: Աւանդապահութիւնը թերութեան վերածուեր է, որովհետեւ շարքային հնչակեանը չանդրադառնար թէ իր ղեկավարութիւնը ամբողջովին կոնակ դարձուցեր է հայ դատին, որուն լուծումին չի հաւատար այլեւս, անձնատուր ըլլալով Գ. Միջազգայինին գործակալներուն, որոնց ճիրաններուն մէջ կազմակերպութիւնը կը չարչրուի տարիներէ ի վեր:

Մենք չենք ուզեր բոլորովին արհամարհել Հնչակեանները, զանոնք առյաւէտ կորած նկատել, հայ ժողովուրդի ազատագրական պայքարի ճամբուն վրայ: Դաշնակցութիւնը եւ Ռամկավար Ազատականները, եթէ արժէք չեն տար այդ կազմակերպութեան, պատճառը հնչակեան ղեկավարներն են, որոնք հրաժարած են անկախ մտածումէ եւ գործունէութենէ: Անոնք կը գրեն, կը խօսին, կը գործեն, ինչ որ իրենց կը հրահանգուի Մոսկուայէն: Չենք վիճիր քաղաքական ուղղութեան սխալ կամ ճիշդ ըլլալու մասին. նախապայման է կազմակերպութեան մը սեփական անկախութիւնը: Ամերիկայի մէջ, Հնչակեանները, նոյնիսկ պաշտօնական համաձայնութեամբ ընդառնեցին Գ. Միջազգայինի հակակշիռը, անոր ներկայացուցիչներուն մասնակցութիւնը հնչակեան գործադիրներուն:

Մենք խիստ քննադատութիւններ ըրած ենք Ռամկավար Ազատականներու հասցէին եւս, բայց կարելի չէ զանոնք բաղդատել, անկախ գործունէութեան տեսակէտէն, Հնչակեաններուն հետ: Առաջինները եւս ունին ղեկավարներ, որոնք կը խարխափեն ու դուրսի ազդեցութիւններու ներքեւ կը գտնուին: Բայց կազմակերպութիւնը ի վերջոյ ի վիճակի է բանաձեւելու իր ուղղութիւնը, երբեմն խիստ քննադատութիւններ ուղղելու խորհրդային իրաւակարգի գործած չարիքներուն դէմ: Մինչդեռ Հնչակեան խմբագիրները, պատառ մը հացի համար, ծախած են իրենց գրիչը եւ կազմակերպութեան հմայքը:

Այս տխուր իրականութեան մէջ, շարքային Հնչակեանը ունի իր մեծ պատասխանատուութիւնը, որովհետեւ ան դարձած է ճակատագրապաշտ եւ անհոգ: Կ'ենթադրէ թէ «Հեռաւոր երկիր»ը երգելով եւ Մուրատներու յիշատակը ոգեկոչելով, կատարած կ'ըլլայ իր ազգային պարտականութիւնը: Չի հետաքրքրուիր իր առաջնորդներու հանրային գործունէութեամբ, թէ անոնք ո՞ր եւ ի՞նչ բանի կը ծառայեն:

Որ եւ է կազմակերպութեան բարոյական արժէքին մէջ մեծ տեղ կը գրաւեն զանգուածներու առողջ մտածումները: Հաւանաբար Դաշնակցութիւնը տկարանար, անոր ղեկավարութեան մէջ պարտուողական ոգին յաղթանակէր, եթէ գոյութիւն չունենար շարքային Դաշնակցականին խոր հաւատքը եւ անտեղիտալի դաշնակցապաշտութիւնը՝ դէպի իր ազգային դատը:

Պէտք չէ անգիտանալ թէ Հնչակեանները, իբրեւ որակ եթէ կորսնցուցած են իրենց արժէքը, բայց քանակի տեսակէտով, կարեւոր թիւ մը կը կազմեն մեր իրականութեան մէջ: Այս պատճառով ալ, Գ. Միջազգայինի գործակալները, մեթոտիկ կերպով կ'օգտագործեն այդ զանգուածին հայրենասիրութիւնը, փայլուն դեղահատներ հրամցնելով:

Վերջերս, արտասահմանեան հայ մամուլին մէջ, ահազանգ մը կը հընչեցնէ հնչակեան վաղեմի գործիչ Գ. Եղիկեան, որուն հակախորհրդային յօդուածները, դեռ քանի մը տարի առաջ, կը հիւրասիրուէին «Նոր Երկիր» հնչակեան օրկանին մէջ: Գ. Եղիկեան կը մերկացնէ կազմակերպութեան մէջ կատարուած դաւերը՝ երեսուն արծաթի սիրոյն համար: Կը թելադրէ գաղափարակիցներուն ըդդաստանալ եւ վերջ տալ այդ չահագործումներուն:

Մենք յաճախ առիթը ունեցած ենք ճանչնալու Հայու պարզամտութիւնը հնչակեան շարքայինին, համեստ աշխատաւորին եւ թէ առեւտրականին մէջ: Ան կ'ենթադրէ թէ Մուրատներու դերը կը շարունակեն Սթալինները, Բերիաները եւ իր միակ պարտականութիւնն է ծափահարել զանոնք եւ սպասել հրաշքներու կատարումին:

Այդ ձեւի միամտութիւններու, մեզմէ շատեր, նոյնիսկ Դաշնակցականներ փորձուեցան հաւատալու: Եւ ինչ որ բացատրելի ու ներելի էր քանի մը տարի առաջ, խստօրէն դատապարտելի է այժմ, երբ դէպքերը, իրողութիւնները այնքան դաժանօրէն ընթացան Հայաստանի մէջ, միջազգային քաղաքական կացութիւնը այնքան մեծ փոփոխութիւններ կրեց Խ. Միութեան վերաբերմամբ»:

***

Օր. ԱԶԱՏՈՒՀԻ ՔՈՒՐՏԵԱՆ
եւ
ՂԱԶԱՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆ
Նշանուած
Լիոն, 18 փետր. 1939

***

ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ

ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ

ՊՐԻՒՍԷԼ, 21 փետրուար.— Ինչպէս տեղեկացուցած էի, Պրիւսէլի Հայ Երիտ. Միութեան գրադարանի յանձնախումբը կազմակերպած էր գրական մրցում մը, որուն նիւթ ընտրուած էր նորավէպ մը տեղական կեանքէ: Այդ առթիւ որոշուած էր մրցանակներ յատկացնել լաւագոյն գրուածքներուն, նկատի ունենալով նորավէպերու լեզուն եւ գեղարուեստական արժէքը:

Արդ, Պ. Արշակ Զօպանեանի նախագահութեամբ կազմուած ժիւրին, քննելով ներկայացուած գրութիւնները, տուած է հետեւեալ որոշումը.—

Ա. մրցանակ (200 ֆրանք) կը շահի ուսանող՝ Պ. Ցարութիւն Խէչկիւլեան, իր «Լոռս» խորագիր նորավէպին համար:

Բ. մրցանակ (100 ֆրանք) կը շահի Պ. Մասիս Մալաթեան (Անվէրսէն) իր «Տասը տարի ետք» նորավէպին համար:

Գրական մրցումին այս արդիւնքը հրապարակաւ յայտարարուեցաւ երէկ գրադարանի յանձնախումբին կողմէ կազմակերպուած մասնաւոր հաւաքոյթի մը մէջ:

Ընդ առաջ երթալու համար շատերու կողմէ յայտնուած փափաքին, Միութիւնը որոշած է կազմակերպել նաեւ Հայերէնի գիշերային դասախօսութիւններ չափահասներու համար, Հայ Ակումբին մէջ, որ որ ունի բաւական ճոխ գրադարան մը: Ամէն երկուշաբթի, երիտասարդներ ու երիտասարդուհիներ հոն կը հաւաքուին կարդալու, ի հարկին զրօսնելու համար:

Ահաւասիկ նախաձեռնութիւն մը, որ ամէն տեսակէտով արժանի է քաջալերութեան: Այս առթիւ մասնաւոր գնահատանքի արժանի են անձնուէր ջանքերը Միութեան հիմնադիր եւ գործօն անդամ քիմիագէտ Պ. Լեւոն Սարուխանի:

Հ. ՏԷՐՈՍԿԻ

նակուեցան Մուսոլինիի եւ Զօր. Ֆրանքոյի միջեւ: Իտալիոյ առաջնորդը շնորհակալութիւն յայտնելով որ իտալացի կամաւորները փայլած են զօրահանդէսին առաջին շարքերը գրաւելու պատիւը, կը յայտարարէ.

— «Խորին սրտակցութեամբ կ'ընդունիմ ձեր ընկերական ողջոյնը, անգամ մը եւս հաստատելով թէ իտալացի լեգէոնականները ձեր հրամանին տակ են մինչեւ վերջնական յաղթանակը»:

Ուրեմն, անգամ մը եւս կը հաստատուի թէ իտալացի կամաւորները պիտի չհեռանան Սպանիայէն:

Չէմպըրլէն կը սպառնայ

Անգլիոյ վարչապետը ճառ մը խօսեցաւ առջի օր, նշանակալից ազդարարութիւններ ուղղելով Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ճափոնի, առանց սակայն յիշելու անոնց անունները: Փոխաբերաբար գործածելով Շէյքսփիրի մէկ խօսքը, Պ. Չէմպըրլէն ազդարարեց.

— «Թող աշխարհի երեք անկիւնները ասպարէզ գան սպառազէն, եւ մենք պիտի ցնցենք զանոնք»:

Բացատրութեան չի կարօտիր ակնարկը: Վարչապետը պաշտպանելով Անգլիոյ սպառազինութեանց ահարկու ծախքերը, որոնք 580 միլիոն ոսկի պիտի ըլլան յառաջիկայ տարեշրջանին, իսկ 2 միլիառ ոսկին պիտի անցնին երբ լրանայ հնգամեայ ծրագիրը, 1942ին, յայտարարեց.

— «Այս վիթխարի թուանշանները մեզ բոլորս պիտի համոզեն մեր նիւթական աղբիւրներու ահագնութեան մասին: Այդ աղբիւրներուն շնորհիւ պիտի կրնանք ոչ միայն այդքան վիթխարի գումարներ ճարել, այլեւ զանոնք ծախսել առանց զգալապէս խանգարելու վստահութիւնը որ հիմն է մեր ելմտական վարկին: Եւ ինչ որ կ'ընենք կը պարտինք միայն այս երկրի ճիգին, առանց հաշուելու այն նպաստը զոր կրնան տրամադրել, եթէ հարկ ըլլայ, մեր մեծ գաղթապետութիւնները կամ մեր բարեկամներն ու դաշնակիցները: Մեր սպառազինութիւնները ոչ մէկուն կը սպառնան: Իմ կեանքիս ամէնէն ջերմ բաղձանքն է խաղաղութեան եւ վստահութեան հաստատումը, եւ կը հաւատամ թէ երբ չօշափելի վստահութիւն մը հաստատուի, կարելի պիտի ըլլայ ձեռնարկել զինաթափութեան, ընդհանուր համաձայնութեամբ»:

Ֆրանսայի եւ Իտալի բարեկամութիւնը

Ինչպէս գրած էինք, վերահաստատուեցան Ֆրանսայի եւ Իրանի դիւանագիտական յարաբերութիւնները, որոնք ընդհատուած էին, թիւրիմացութեան մը հետեւանքով: Երեսփոխան Պ. Ժորժ Փօթիւ, նախագահը ֆրանքեւիրանեան առեւտրական սենեակին, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ այս առթիւ.

— «Կատարեալ բերկրութեամբ կ'արձանագրենք այս դէպքը որ կը փակէ դժբախտ միջադէպ մը: Արտաքին քաղաքականութեան վերջին վիճաբանութեանց ընթացքին, Պ. Ժորժ Պոնէ յայտնած էր Ֆրանսայի ճշմարիտ զգացումները: Մնաց որ, այդ միջադէպը երբեք չէր ազդած մեր բարեկամութեան դարաւոր յարաբերութեանց վրայ: Ես համոզուած եմ թէ Թէհրանի մեր դեսպանը, Պ. Պոտառ, որ իր պաշտօնատեղին մնացած էր եւ որուն դիւանագէտի յատկութիւնները ծանօթ են, մեծ դեր կատարած է ստացուած արդիւնքին մէջ: Մենք իրաւունք ունինք այսուհետեւ յուսալու թէ նախկին զօյամիճակը պիտի վերահաստատուի եւ թէ ոչ մէկ ամպ պիտի մթագնէ մեր յարաբերութիւնները մեծ ազգի մը հետ որուն կապուած ենք այնքան աւանդութիւններով, իմացական փոխանակութեամբ եւ առեւտրական գործառնութիւններով»:

»»» · «««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ մէջ ծով իջեցուցին Մեծն Բրիտանիոյ «Ճօրճ Ե.» զրահաւորը, 35.000 թոն տարողութեամբ: Արարողութեանց ներկայ էր թագաւորը: Ասիկա առաջին մեծ զրահաւորն է, զոր Անգլիա շինած է 13 տարիէ ի վեր: Մեծ մարտանաւը ծով իջեցնելէ անմիջապէս ետք՝ նոր 35,000 զրահաւորի մը շինութեան ձեռնարկուեցաւ: Այս գործին վրայ պիտի աշխատին 6000 բանուորներ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ մասին հրատարակուած վերջին տեղեկագրին համաձայն, Արեւելեան Պիրէնեաններու մէջ տեղաւորուած են 220,000 զինուորներ, որոնց 11,000ը վիրաւոր: Միւս նահանգներուն մէջ տեղաւորուած են 167,000 հոգի, — մեծ մասով կիներ, մանուկներ եւ ծերունիներ: Գումար՝ 387.000 հոգի: 45000 փախստականներ Սպանիա վերադարձուած ըլլալով կը մնան 342.000 հոգի: Արեւելեան Պիրէնեաններու երեսփոխանները վարչապետին դիմելով, գանգատեցան թէ իրենց նահանգին մէջ տեղաւորուած են 240.000 հոգի, մինչդեռ նահանգին բնակչութիւնը չանցնիր 217.000ը: Երեսփոխանները պահանջեցին ուրիշ նահանգներու մէջ ալ կայաններ հաստատել, իրենց բեռը թեթեւցնելու համար: Վարչապետը հաւաստեց թէ մօտերս կարելի պիտի ըլլայ Սպանիա վերադարձնել փախստականներուն ամենամեծ մասը:

ԱՆԾԱՆՕԹ ՆԱՒ ՄԸ ընկղմեցաւ Ասորեան կղզիներուն մէջ, թորփիլահար ըլլալով խորհրդաւոր սուզանաւի մը կողմէ: Կը կարծուի թէ հոլանտական է նաւը:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ արտաքին գործավարը ծանուցագիր մը ուղղեց ճափոնական դեսպանին, ազդարարելով թէ Սախալինի ռուսական ջուրերուն մէջ պատահելիք որ եւ է միջադէպ «կրնայ մեծ համեմատութիւններ ստանալ», դուրս ելլելով տեղական հանգամանքէն:

ՉԷԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ համայնավար կուսակցութեան պաշտօնեաներէն եւ անդամներէն աւելի քան 900 հոգի Խ. Միութեան դիմեցին, Ռուսաստան հաստատուելու համար: Մոսկուա մերժեց մերժեց ոչ միայն անցագիր, այլեւ նպաստ տալ անգործութեան դատապարտուած անդամներուն:

ՍՈՒՐԻՈՅ նոր դահլիճը չէ կազմուած տակաւին: Մաղհար փաշա եւ վրճռաբեկ ատեանին նախագահը՝ Մուսթաֆա Պարմատա ձախողեցան իրենց յանձնուած պաշտօնին մէջ:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ԿԱՐՏԱՆԻ «ՆԻԿՕԼ – ԴՈՒՄԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԷՔՍԻ «ՔԵՌԻ» ԽՈՒՄԲԻ

26 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ:

Կը խօսի՝ ընկ. ՍՏԵՓԱՆ ՄԻԼՏՈՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին — Մուտքը ազատ է

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ՇԱՔԷ» ԽՈՒՄԲԻ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ «ՄՈՒՐԱՏ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

25 Փետր., Շաբաթ երեկոյ (Բրօնէ»ի սրահին մէջ:

Կը նախագահէ՝ ընկ. Լ. ՕՎԻԿԵԱՆ, կը խօսի՝ ընկ. Ե. ՊԱՊԻԿԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ: — Մուտքը ազատ է:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 25 փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» Ենթակոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 25 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Հայ Ակումբ»ին մէջ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները 24 փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զաւարեան» ակումբը, 181 Քուռ Լաֆայէթ, նիւ կայսնոս անդամաւերով:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ «Մարզպետ» խումբի Ընդհ. Ժողովը՝ 25 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին, ընկեր Մարկոս Մարկոսեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւոր ներկայութիւն:

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ Պատանիներու ժողովը 24 փետրուար, Ուրբաթ երեկոյ, սովորական հաւաքատեղին: Կը խօսի ընկեր Մ. ԹԱՇՃԵԱՆ:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ՊԱՆԵԷՕ–ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐԾԻՒ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

25 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին

173 Ave. Artstide Briand, Մէթրօ Պանեէօ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **ՀԱՅԿ ԽՕՏԱՆՃԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժին:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ԵՒ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

25 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ: 5 Rue de l'Eclipce:

Կը նախագահէ՝ Ընկ. Կ. ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆ

Կը բանախօսէ՝ Ընկ. Պ. ՀԻՒՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին.— Կը մասնակցին՝ Ընկ. Լեւոն Դեւոնդեան (նուագ), Օր. Գասպարեան, Ընկերներ Կ. Թիւթէլեան, Ս. Բրուտեան եւ Տ. Թադոյեան (արտասան.): — Մուտքը ազատ է

««ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18» ԵՒ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ» ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ Հ. Յ. Դ. «ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ» ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Բաղաքապետարանի նոր սրահին մէջ, Rue des Ejoles, Շավիլ

26 Փետր., Կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Վ. ՓԻԼԻՊՈՍԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին իր մասնակցութիւնը կը բերէ տեղւոյն «Րաֆֆի» երգչախումբը երգերով եւ հայկական պարերով: Բանախօսութիւն եւ ներկայացում: Ժամը 9էն յետոյ պարահանդէս: Դիւրամատչելի պիւֆէ:

Մուտք՝ կիներու 4, այրերու 5 ֆր.:

Փոն տը Սէվրէն առնել 1 թիւ օթոպիւսը եւ իջնել **Puits sans Vin**, Շավիլ:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

26 Մարտ, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Անիէռի Քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ:

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը եւ չխաչաձեւել:

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ՀԱՒԱՔՈՅԹ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՌԹԻՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՍԷՆ – ԺԷՐՈՄԻ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

26 Փետր., Կիրակի երեկոյ, ժամը 8ին, Մ. Գասպարեանի սրճարանի սրահին մէջ: Կը հրաւիրուին նաեւ ընկերներու ընտանիքները:

Կը խօսի ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ Մ.ՃԻՒՂԷՆ ԿՈՂՄԷ

26 Փետրուար, Կիրակի, ժամը 3ին,

Անկէն, **Cascade du Lac**ի սրահին մէջ, լճին դէմը:

Տեղի պիտի ունենան՝ սիրուն պատկեր մը, զուեշտ մը, երգեր եւ արտասանութիւններ: — Մեծերու համար մուտք 3 ֆր.:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ

Մարսէյլ – Փրատոյի մայր եկեղեցիի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ յառաջիկայ կիրակի, 26 փետրուար, մասնաւոր հոգեհանգիստ պիտի կատարուի Երուսաղէմի պատրիարք Տ. ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ԳՈՒՇԱԿԵԱՆի յիշատակին: Պիտի պատարագէ եւ դամբանական քարոզը պիտի խօսի հոգեշնորհ Զգօն վրդ. Տէր Յակոբեան:

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած միասնաբար Փարիզի Հայուհեաց եւ Հայ Երիտասարդաց միութիւններուն կողմէ:

25 Փետրուար Շաբաթ, ժամը 10էն մինչեւ լոյս

Hôtel Napoléonի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

38 Ave. Friedland, Métro Etoile

Տարազի մրցումներ, ընտիր օրքէսթր, ճոխ պիւֆէ:

Մուտք 20 եւ 15 ֆրանք — **Tenue de Soirée**

Տէր եւ Տիկին Երուանդ Ասորեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի աղջկան՝ ՍԻՐՎԱՐԴ ԱՍՈՐԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameme — PARIS (13)

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ – ՓԱՐԻԶ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 24 Փետրուար, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պուլէ, Փարիզ. կը դասախօսէ Հայր Ս. Վ. ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ: Նիւթ՝ «Արտաշէս Ա.»:

ՀԱՆԴԷՍ–ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հայ Լեգէոնական միութեան Լիոնի եւ շրջաններու Մասնաճիւղին կողմէ:

26 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Սօսիէթէ Լիոնէզի սրահին մէջ, Տէսին:

Կը նախագահէ եւ կը խօսի

ԸՆԿ. **Տ. ԹԷՔԷԵԱՆ**

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

Մասնակցութեամբ՝ FANFARE «INDEPEDANT»ի ET LA CLIQUE S. L. T.

Դաշնակի ընկերակցութեամբ կ'երգեն՝ օրիորդներ Ծովինար Տէր Պետրոսեան եւ Վ. Սահակեան, արտասանութիւններ:

Ընկեր Տ. Թէքէեան լուսարձակով պիտի ներկայացնէ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱԶԱՏԱԳՐՄԱՆ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐԷՆ:

Պիտի ներկայացուի զաւեշտ մը

Երեկոյեան ժամը 8.30ին ընտանեկան պարահանդէս Orchestre BOTCHAROFF

Լիոնցիներու համար վերադարձը ժամը 12.30ին, օթոպիւս O. T. L.

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Փարիզահայ «ՔՆԱՐ» երկսեռ երգչախումբի

26 ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 4ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Aéro-Club de Franceի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

6 Rue Galilée, Metro: Boissière

ԱՐԺԱՆԹԻՒԵԱՆ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Տեղի պիտի ունենայ «ԹԱՆԿՕ»ի մրցում Ա. եւ Բ. հանդիսացողները կը շահին 125 ֆրանքնոց էնտէֆրիզապլը նուիրուած մասնագէտ ՍԱՓՐԻՉ ՇԱՀՊԱԶԵԱՆի կողմէ:

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ — ՄՈՒՏՔ 12 ՖՐԱՆՔ

Տոմսերու համար դիմել՝ Միութեան նախագահ Գ. Փափազեանի, 40 րիւ տ'Ապուքիր: Հանրածանօթ նպարավաճառատուն՝ Հրաչեան, 6 րիւ Լամարթին: Սալոնճեան՝ րիւ Թրէվիզ: Ծօսիր Մարիժօ (Քարաեան)ի 14 րիւ Պէլվիլ փարիզ (19): Տէօ (Տէօվլէթեան)ի 23, րիւ Ժուլ Ռուվ, Փարիզ (19): Ժաքլին (Տէրվիշեան)ի 46 րիւ Փիքալ: Ինչպէս նաեւ երգչախումբի բոլոր անդամներու մօտ եւ պարահանդէսին օրը կիշէն:

Ժամադրուեցէք ԱԷՐՕ ՔԼԻՒՊ փետրուար 26ին:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

18 տարեկան հայ աղջիկ մը (տաքթիլօ–Ֆաքթիւրիէռ) որ ունի նաեւ դրամեքենայ: Դիմել՝ Kebelianի, 47 Rue des Paquerettes, Alfortville, Seine:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Ֆրանսախօսապատակ հայ կարուհի մը արհեստանոցի մէջ աշխատելու համար: Դիմել՝ **Paris-Moderen**, **51 Rue du Caire, Paris**.

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱՅԻ Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ 24 Փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի սրահին մէջ, 15 Rue des Bruyères: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն եւ անդամուհիներէն ներկայ ըլլալ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏ. Միութեան անդամական ընդհանուր ժողովը՝ 26 Փետր., Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Քաֆէ Նուայի ներքեւի սրահին մէջ, 1 Bld. Dugomier: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատոմսով:

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Շրջ. վարչութեան գործիչներու դասախօսութիւնը 25 Փետր., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 8 Ռիւ Պուլէ, Փարիզ:

ՏԷՍԻՆԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ Հայր. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Տէսինի եւ շրջականներու բոլոր հայրենակիցները, 26 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ծանօթ ժողովատեղին:

ՆՈՐ ԳԻՒՂԻ ՇՐՋԱՆԻ ԲԱՐԵՆՊԱՏԱԿ ՀԱՅ ... միութեան ընդհ. անդամական ժողովը՝ 26 փետր., կիրակի ժամը 4ին, 7 Ռիւ տէ Փըթիթ Մարի, Մարսէյլ, «Պար Մասիս»ի սրահին մէջ: Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ կարեւոր խորհրդակցութիւն եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սէն–Ժիւլիէնի – Սէնթ Ալպանի Հ. Յ. Դ. «Վրէժ» խումբը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկեր Գրիգոր Բալուցեանի՝ իր փոքրիկին ԱԼԻՍ ԲԱԼՈՒՑԵԱՆի մահուան առթիւ:

ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ԱԿՈՒՄԲԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

4 ՄԱՐՏ, ՇԱԲԱԹ, ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 5ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Hôtel Napoléon Bonaparteի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ, 38 Ave. de Friedland (Etoile)

Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն՝

ՏԻԿԻՆ ԱՐՓԻԿ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ (ԵՐԳ), **Yvone Galli**, **Radio Cité**էն, **Mlle. Adelita Romano, élève de Mme. Moreno de l'Opéra de Barcelone** (ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՊԱՐ), Պ. ՄԵՀՐԷՐԵԱՆ (ԵՐԳ), ՕՐ. ՔԷՏԻՃԵԱՆ (ԴԱՍԱԿԱՆ ՊԱՐ).:

Առաջնակարգ ճազ, հաճելի անակնկալներ, ճոխ պիւֆէ. — ՄՈՒՏՔ 12 ՖՐԱՆՔ:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 25 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI 25 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3974

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏՈՒՆԵՐ ԵՒ ԲՈՅՆԵՐ

Աչքի առջեւ ունինք Թրքական տեղեկագիր մը, «Հալք Էվի»-ներու գործունէութեան մասին (Ժողովուրդի Տուն):

Այս տեղեկագրին համաձայն, 1931ին կային միայն 14 «Հալք Էվի»ներ, 1932ին՝ 42 հատ, 34,000 անդամներով, իսկ այսօր Տուներուն թիւը բարձրացած է 209ի, 136,355 անդամներով: Դարձեալ, 1932ին կատարուած դասախօսութիւններու թիւն եղած է 915, իսկ 1938ին՝ 2727: Նոյն ժամանակաշրջանին նուագահանդէսներու թիւը 373էն բարձրացած է 1703ի: Գրադարաններն ալ տարուէ տարի աճած ըլլալով, «Հալք Էվի»ները այսօր ունին 285,757 հատոր գիրք: Յաճախորդներուն թիւն ալ անցեալ տարի հասած է 1,909,910ի:

Ի՞նչ կ'ուսուցանեն այս հաստատութիւնները.— Լեզու, պատմութիւն, գրականութիւն, գեղարուեստ, ներկայացում, սպոր (սփոր), ընկերային օգնութիւն, ժողովրդային դասարաններ եւ դասընթացքներ, գրադարան եւ հրատարակութիւն, գիւղացիական գործունէութիւն, թանգարան եւ ցուցահանդէսներ:

Նախկին «Եուրտ»երու կամ «Օճախ»ներու շարունակութիւնը կը կազմեն այս հաստատութիւնները, ոչ միայն աւելի ազգայնական, այլ եւ յեղափոխական ձգտումներով: Իթթիհատը կը ջանար ցեղի ոգին արթնցնել, համիսլամական եւ Թուրանական մոլեռանդութեամբ: Քէմալապետութիւնը աւելի առաջ գնաց, յապաւելով կարգ մը միտումներ եւ աւելի գունաւորելով ազգային ոգին, ինչպէս եւ Թուրք ցեղին «մեծութիւնը», իբրեւ հիմնադիր եւ առաջնորդ մարդկային քաղաքակրթութեան ...

Երկուքն ալ կը ձգտէին միեւնոյն նպատակին,— սերունդ արտադրել, «Թիւրք օղլու Թիւրք» աշխարհահայեացքով: Մէկը պարզ յառաջդիմական, միւսը աւելի արդիական եւ յեղափոխական ուղղութեամբ:

Հաւանական է որ նախագահ Իսմէթ փորձէ ուրիշ ոգի մը — իր ոգին — դնել այս շարժումին մէջ ալ, քանի որ ձեռնարկած է փոփոխելու Աթաթիւրքի կարգ մը բարենորոգումները:

Ամէն պարագայի մէջ, «Հալք Էվի»ները կը կազմեն հզօր ազդակ մը Թուրքիոյ նոր սերունդին եւ խոնարհ խաւերուն քաղաքական եւ քաղաքացիական զարգացման համար: Մանաւանդ, որ պետութիւնը ինքն է անոնց հովանաւորն ու առաջնորդը, ինչպէս եւ նիւթական աղբիւրը:

Երբ դրի կ'առնենք այս տեղեկութիւնները, ինքնին մեր առջեւ կը ցցուի հարցական մը,— ո՞ւր են մեր Ժողովուրդի Տուները...

Հայաստանի մասին չենք խօսիր, քանի որ հոն ամէն բան կ'ընթանայ համաձայն կեդրոնի առաջադրութեանց:

Կարմիր աշխարհին մէջ, մէկ է ծրագիրը բոլորին համար, առանց աշխարհագրական շրջանի, միջավայրի, ազգի, ցեղի կամ սեռի խտրութեան:

Այս ճամբուն վրայ, տարբերութիւնները երեւութական են բոլշեւիկեան, ֆաշական կամ հիթլէրական դիկտատուրաներուն, մինչեւ անգամ քէմալապետութեան միջեւ:

Ուրեմն, հարցը կը վերաբերի Հայկական Արտասահմանի:

Բոլորովին ճիշդ պիտի չըլլար ըսել թէ չունինք Ժողովուրդի Տուներ: Ապացոյց՝ Երիտ. Միութիւնները, այնքան բազմազան եւ ցիրուցան:

Հեռու՝ հայրենիքէն եւ զրկուած՝ պետական հովանաւորութենէ, անշուշտ մենք պիտի չկրնայինք փորձել այն ինչ որ կ'ընեն մեծ ու պզտիկ ազգեր, նոյնիսկ Թուրքը: Մեր կացութիւնը աւելի բարդ է նաեւ անոր համար որ ցրուած ենք ի սփիւռս աշխարհի, իրարու հակոտնեայ ծայրերու մէջ:

Բայց, հայկական ճիգը եւ յարատեւութիւնը ե՞րբ անճրկած են, երբ մարդիկ աշխատանքի մը կը լծուին, ծրագրի մը կը կառչին վճռականօրէն, եւ մաքուր խանդավառութեամբ:

Այդ առաքինութեանց շնորհիւ է որ այսօր ունինք բազմաթիւ բոյներ, նուիրուած՝ երիտասարդութեան եւ ազգային մշակոյթին զարգացման:

Բայց, փոքրաթիւ են այդ բոյները եւ տժգոյն: Աւելի ճիշդ, այնքան շատ են եւ բաժան-բաժան, որ ցանկալի ուժ մը չեն կազմեր, բաղդատելով օրուան պահանջներուն հետ:

Ինչո՞ւ այսպէս: Միտք չունինք բանավէճ յարուցանելու, բայց կը կարծենք թէ այս ճակատին վրայ եւս որոմ եւ ուեր ցանած են չարք մը թիւրիմացութիւններ,— քաղաքական, ընկերային, մինչեւ անգամ դաւանական կամ դասակարգային:

Կարճ խօսքով, երիտասարդներն անգամ տակաւին վարժուած չեն զանազանելու հիմնականն ու երկրորդականը, իրականութիւնը եւ ստուերը:

Եւ իբրեւ հետեւանք, շատ քիչ գաղութներու մէջ կան «Ժողովուրդի Տուներ»: Մեծ մասով սովորական հաւաքատեղիներ կամ ակումբներ են անոնք, իւրաքանչիւրը սեղմ շրջանակ մը կազմած իրեն համար, եւ անտարբեր՝ միւսին հանդէպ:

Չէ՞ք ընդունիր թէ պարագաները շատ աւելի նպաստաւոր են այսօր, ամփոփելու եւ աւելի ծաւալուն, բազմակողմանի ձեւի մը վերածելու համար եղած բոյները:

Անհրաժեշտ չէ որ բոլորը միեւնոյն կաղապարին մէջ ձուլուին, ինչպէս բռնատիրական երկիրներու մէջ: Ուզենք ալ, մեր պայմանները թոյլ չեն տար փորձել այդպիսի ձեռնարկ մը:

Բայց, ինչո՞ւ իրարմէ բաժնուէին միեւնոյն սերունդին անդամները, մանր-մունր փառասիրութիւններով, որոնք ընդհանրապէս հետեւանք են տհասութեան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔՈՅԻ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ

— oo —

315 երեսփոխաններ կ'ընդդիմանան

— oo —

Դահլիճը որոշեց ժողով գումարել երկուշաբթի օր, որոշելու համար Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան իրաւական ճանաչումը: Անգլիական կառավարութիւն ալ որոշած է միեւնոյն օրը յայտարարել ճանաչումը: Սկանտինաւեան եւ պալքանեան պետութիւնները եւս հաղորդեցին թէ որոշած են ճանչնալ Սպանիոյ ազգայնական կառավարութիւնը: Երկու խմբակցութեանց անդամներէն Թուրքիա եւ Շուէտ առաջիններն եղան ճանաչումը յայտարարելու համար, բայց Նորվեկիոյ, Ֆինլանտայի, Տանըմարքայի, Հոլանտայի, Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ եւ Յունաստանի ճանաչումն ալ օրերու խնդիր է:

Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը նախապէս պիտի գումարուէր այսօր, շաբաթ, բայց վերջին պահուն յետաձգուեցաւ երկուշաբթի օրուան, որպէսզի Պ. Լէոն Պէրար կարենայ Փարիզ վերադառնալ եւ կառավարութեան հաղորդել իր բանակցութեանց արդիւնքը: Միւս կողմէ, իրազեկներ կ'ըսեն թէ Պ. Տալատիէ կ'ուզէ ժամանակ շահիլ, յուսալով թէ վերջին պահուն բան մը պիտի պատահի Սպանիոյ մէջ, դիւրացնելու համար ճանաչումը, նոյնիսկ ձախակողմեան տարրերուն հաւանութեամբ:

Երեսփ. Ժողովին մէջ կազմուած «Ֆրանքեւսպանիական բարեկամութեան խմբակցութիւնը» (ձախակողմեան), որ կը բաղկանայ 315 — 350 անդամներէ, երէկ հարցապնդում ուղղեց կառավարութեան, բողոքելով ճանաչման դէմ: Խմբակցութիւնը հեռաձայնով եւ հեռագրով ժամադրութիւն խնդրեց Անգլիոյ ձախակողմեան երեսփոխաններու պատուիրակէն, միեւնոյն հարցին առթիւ:

Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը պաշտօնապէս հաղորդեց Լոնտոնի սպանիական դեսպանին թէ որոշած է ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը, համախորհուրդ Ֆրանսայի հետ:

*** Իտալական մամուլը լայն էջեր կը յատկացնէ Պուրկոսի խօսակցութեանց, որոնք տեղի կ'ունենան Ֆրանսայի պատուիրակ ծերակուտական Պէրարի եւ Զօր. Ֆրանքոյի արտաքին նախարարին միջեւ:

Պ. Կայտա «Ճիօրնալէ տ'Իթալիա»ի մէջ կը գրէ, թէ Ֆրանսայի բռածը «պարզ խաբէութիւն է»: «Ան վերակազմած է «կարմիր» ուժերը Վալենցիա — Մատրիտ շրջանին մէջ եւ կ'աջակցի անոնց: Սպանիական կարմիր վարիչները տակաւին դուեր կը լարեն Ֆրանսական հողի վրայ, իսկ Պուրկոսի մէջ խաչագողութիւն կ'ընեն:»

Իտալական թերթերը հրատարակած են Զօր. Ֆրանքոյի մէկ յայտարարութիւնը, որ կ'ըսէ.— «Անոնք, որ մաքուր խիղճ ունին մեզմէ վախնալու պատճառ չունին: Ես կ'ուզեմ պատերազմը վերջացնել, բայց մէկ պայմանով. — հակառակորդին կատարեալ անձնատուութեամբ»:

«Թէլէկրաֆօ» եւ «Կածէթօ տէլ Փոփոլօ» կը գրեն, թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա մեծապէս յուսախաբ եղած են, որովհետեւ չյաջողեցան ծախու առնել Զօր. Ֆրանքօն: Ազգայնական Սպանիան ամէն ինչ պիտի շահի դիմելով Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, իսկ ամէն ինչ կը կորսնցնէ, եթէ անսայ ժողովրդավար պետութեանց:

Անգլիա պիտի օգնէ Ֆրանսայի, եթէ...

— oo —

Լորտերու ժողովին հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ, արտաքին նախարար Լորտ Հըլիֆաքս յայտարարեց թէ Մեծն Բրիտանիա ի հարկին պիտի կռուի, պաշտպանելու համար Ֆրանսայի կենսական շահերը, առանց վերապահութեան: Այս յայտարարութիւնը կը հաստատէր վարչապետին հետեւեալ հաւաստիքը որ եղաւ երեսփ. ժողովին մէջ, փետրուար 6ին.— «Որ եւ է սպառնալիք Ֆրանսայի կենսական շահերուն դէմ, ո՛ր կողմէն ալ գայ, յառաջ պիտի բերէ այս երկրին անմիջական գործակցութիւնը»:

Լորտ Հըլիֆաքս ըսաւ.— «Կարգ մը շրջանակներու մէջ փորձեր կ'ըլլան ստորագնահատելու կամ վիճելի դարձնելու համար վարչապետին հաւաստիքները Ֆրանքեւանգլիական համերաշխութեան մասին: Պարտականութիւն կը սեպեմ ըսել թէ խորապէս ցաւալի են այդպիսի փորձեր, որովհետեւ շատ ծանր սխալ մը պիտի ըլլար երեւակայել թէ վարչապետն ամենադոյզն մտային վերապահում յայտնեց, իր խօսքերը արտասանած ատեն: Իր յայտարարութիւնը վերին աստիճանի բացորոշ էր եւ չի կրնար տեղի տալ որ եւ է երկդիմութեան կամ շփոթութեան»:

Խօսելով ֆրանքեւիտալական վէճի մասին, նախարարը բացատրեց թէ ոչ ֆրանսական, ոչ ալ իտալական կառավարութիւնը փափաք յայտնած են երրորդ պետութեան մը միջնորդութեան համար եւ թէ այդպիսի փորձ պիտի չկատարուի, մինչեւ որ երկու կողմերը չփափաքին: Յետոյ ըսաւ թէ Իտալացիները չեն ճշդած Ֆրանսայի հետ եղած անհամաձայնութեան բուն պատճառները: Նախարարը դանդատեցաւ թէ կարգ մը օտարականներ Անգլիոյ խաղաղասիրական ջանքերը կը նկատեն «տկարութիւն, վախկոտութիւն և տատանում» եւ շեշտեց թէ այս տպաւորութիւնը չի համապատասխաներ իրականութեան:

Լորտ Հըլիֆաքս խօսեցաւ նաեւ Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահին այցելութեան մասին, որ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ մարտին եւ որուն համար մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնուին: «Միայն մեր աշխարհագրական դիրքը չէ որ մեզ կը մօտեցնէ Ֆրանսայի, այլեւ մեր շահերուն եւ մտածումներուն համերաշխութիւնը»:

— oo —

ՀԻՒՍ. ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ վարչապետը Լոնտոն գնաց խիստ հսկողութեան տակ, ահաբեկչական սպառնալիքներ ստացած ըլլալով: Շարք մը նոր դաւեր երեւան հանուած են:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ թերթերը բուռն գրութիւններ կը հրատարակեն Մ. Նահանգներուն դէմ, «աշխարհի թիւ 1 թշնամին» կոչելով զայն, եւ նախագահ Ռուզվէլթի մեղադրելով իբրեւ գործիք հրէական խաղերու:

ՄՈՆԹԷՍՔԻԵՈՅԻ ձեռագիրները աճուրդի հանուելով, 660.000 ֆրանքի գնուեցան Ֆրանսայի համար: Միայն «Օրէնքներու ոգին» գնուեցաւ 401.000 ֆրանքի, երբ Գերմանացիները կ'ուզէին ձեռք անցընել:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԼԱՏԻՆԵՐԷՆՆ ԱԼ ԶՕԳՆԵՑ

— • —

Աթաթիւրք մեռաւ, բայց Թուրքերը կը շարունակեն «սրբագրել» պատմութիւնը: Ոչ միայն ամէն փառք իրենց վերապահելով, այլեւ ամէն այար սրբելով:

Թուրքերէն Թանի թղթակիցը կը գրէ Սոֆիայէն, Վասիլ Լեւսկիի մահուան 66րդ տարեդարձին տօնակատարութեան առթիւ (19 փետրուար)

— «Վասիլ Լեւսկի 1873ին կախաղան հանուած էր Օսմ. կառավարութեան կողմէ, իբրեւ պուլկար հրոսակ:

Պուլկարները այժմ Պուլկարիոյ անկախութեան համար պայքարած եւ զոհուած հերոսի մը հանգամանքը տըւած են այս պուլկար հրոսակին, որ շատ մը կեանքեր փճացուցած, շատ մը տուներ մարած եւ վերջապէս կառավարական ուժերու կողմէ ձերբակալուելով կախուած է»:

Բոլորդ ալ կրնաք վկայել թէ կատարելապէս իրաւունք ունի թուրք թղթակիցը:

Երբ շանսատակ Թալէաթը կամ Եոզկատի ջարդարարը՝ Քէմալ պէյ «նահատակ» եւ «հերոս» կը դառնան, կարելի՞ է հերոս կոչել Վասիլ Լեւսկին, եւ մանաւանդ տօնել անոր յիշատակը:

Լեւսկի «շատ մը կեանքեր փճացուցած, շատ մը տուներ մարած» աւազակ մըն է, եւ իր պատիժը կրած է կախուելով: Մինչդեռ Թալէաթ, Էնվէր, Մուամմէր կամ Քէմալ, Պէհաէտտին Շաքիր կամ Ճէմալ Ազմի ոչ իսկ մրջիւնի մը վրայ կոխած են:

Ապերա՛խտ Պուլկարներ: Չե՞ն գիտեր որ Օսմ. բարեխնամ կառավարութիւնը շատոնց անկախութիւն տըւած պիտի ըլլար իրենց, եթէ Վասիլ Լեւսկիի պէս «աւազակներ» արիւն թափած չըլլային:

Պուլկարները դեռ երկրորդ անգամ ալ «մեղք» մըն ալ ունին — փետր. 26ին պիտի տօնեն Շարքէոյի յաղթանակը:

«Պալքանեան պատերազմին, Պուլկարները իբրեւ թէ Մարմարայի շրջանակին մէջ, Շարքէոյ, մեծ յաղթանակ մը շահեր են»:

Սուտ եւ սո՛ւտ: Ընդհակառակն, Թուրքերն էին որ Ֆիլիպէ մտան, «Սոֆիայի տօղրու» աղաղակելով, բայց ի վերջոյ ազնուաբար ներեցին եւ քաշուեցան, որպէսզի Պուլկարներն ալ օր ու արեւ տեսնեն:

Կատակը մէկդի, եթէ մրցանակ մը հաստատուէր սերունդէ սերունդ հաւատարմութիւնը վարձատրելու համար, Թուրքերը առաջին պիտի հանդիսանային, առանց վերապահութեան:

Համիտի շրջանին յեղափոխականները կը կոչուէին «անիծեալ», «եաղըլըի», «խռովարար» եւայլն:

Իթթիհատի օրով քիչ մը բացուեցան աչքերը, եւ «Հայտուտ» Մուրատները, Վարդգէսները եւ Արմէն Գարոները դարձան հայրենասէր «էֆէնտիներ», յետոյ շնթահարուելու համար իբրեւ «խայինը վաթան»:

Մինչեւ քէմալական յաղթանակը, Վենիզելոսն ալ հասարակ աւազակ մըն էր: Բայց երբ հրաժարեցաւ Փոքր Ասիայէն, դարձաւ «մեծ դիւանագէտ», թանկագին բարեկամ եւ զինակից Թուրքիոյ:

Եւ այսպէս սկիզբէն մինչեւ վերջը, ուղիղ գծով:

Երէկ արաբերէն տառերով կը գրէին այս բաները, այսօր՝ լատիներէն:

Երէկ ֆէսով, այսօր՝ գլխարկով:

Կը բաւէ որ մէկ մատին կոխես, սերունդի կապը անմիջապէս մէջտեղ կ'ելլէ:

«Շալվար»ը տաբատի վերածուեցաւ, գլուխը մնաց փաթթոց:

ՎԱՀԷ

ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԾԱԼՔԵՐԸ

— oo —

Արիւնալի կռիւներ փողոցներու մէջ

— oo —

Հեռագիրները օրը օրին հաղորդեցին Սուրիոյ մէջ պատահած դէպքերը, որոնց հետեւանքով հրաժարեցաւ Ճէմիլ Մարտամի դահլիճը: Վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Ուսանողները որ միշտ կը շարունակեն դասադուլը, նոր ու բուռն ցոյցեր ըրին փետրուար 16ին, Դամասկոսի մէջ: Վնասի չենթարկուելու համար, խանութպանները առժամապէս փակեցին իրենց հաստատութիւնները:

Ոստիկանական միջամտութիւնը տեղի տուաւ բազմաթիւ ընդհարումներու, որոնց ամէնէն ծանրը պատահեցաւ ժամը 15ին, մարզպանութեան պատուիրակութեան շէնքին մօտերը, եւ տեւեց մօտ կէս ժամ: Ոստիկանութիւնը յաջողեցաւ ցրուել ցուցարարները, որոնցմէ 10 հոգի վիրաւորուեցան, 20 հոգի ալ ձերբակալուեցան: Իրիկուան մնացեալ մասը հանդարտ անցաւ:

*** «Ահրար»ի թղթակիցը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ.— Ուսանողական ցոյցերը շարունակուեցան մինչեւ ուշ գիշեր: 80է աւելի պայթուցիկներ նետուեցան զանազան թաղերու մէջ եւ ձերբակալուեցան 30 ուսանողներ:

Այս առաւօտ, յանկարծ, չորս տարբեր վայրերու մէջ ցոյցեր սկսան: Ոստիկանութիւնը գործի լծուեցաւ, ցրուելու համար ցուցարարները: Աստունիէ թաղին մէջ, սոսկալի բախում մը տեղի ունեցաւ ուսանողներու եւ ոստիկաններու միջեւ: 3 ուսանողներ եւ 3 ոստիկաններ վիրաւորուեցան: Համիտիէ թաղին մէջ եւս բախում մը տեղի ունեցաւ: Սալհիէ թաղին մէջ ցոյց կազմակերպեցին նաեւ ուսանողուհիները: Ոստիկանները չկրցան ցրուել ցուցարար աղջիկները, որոնք ունեցան երկու վիրաւոր:

Ոստիկանութիւնը խուզարկութիւն կատարեց «Ցեղային Գործունէութիւն» կազմակերպութեան ակումբին մէջ եւ գտաւ երկու պայթուցիկներ:

Այսօրուան ցոյցերու ընթացքին վիրաւորուածներուն թիւը 20ի կը հասնի:

Կացութիւնը չափազանց ծանր է: Հազարապետ Թէզէ եւ զինուորական ուժերու հրամանատար Զօր. Քէլէր երկար տեսակցութիւն մը ունեցան վարչապետին հետ: Հազարապետը վարչապետին յանձնած է Պ. Փիւոյի կողմէ ստորագրուած խիստ ծանուցագիր մը, որ կը պահանջէ չեղեալ նկատել այն շրջաբերականը զոր սուրիական կառավարութիւնը վերջերս հրատարակեց անձնական կանոնագրութեան մասին: Որովհետեւ, այդ շրջաբերականը կը ժխտէ մարզպանին իրաւասութիւնը:

Ծանուցագիրը երկու պայման կ'առաջարկէ կառավարութեան.— Տառացի գործադրել մարզպանին որոշումները, կամ հրաժարիլ:

Ծանուցագիրը ստանալէ յետոյ, Ճէմիլ Մէրտէմ պէյ արտակարգ նիստի հրաւիրեց նախարարները, ինչպէս նաեւ խորհրդարանի նախագահը: Նիստէն յետոյ, նախարարները հանրապետութեան նախագահի պալատը գացին եւ երկարատեւ ժողով մը գումարելով, հրաժարական տուին:

Մարզպանութեան զինուորական դիւանին պետը, հազարապետ Թէզէ Դամասկոս հասաւ Պէյրութէն եւ ուղղակի պատուիրակ Պ. Տը Հօթքլօքի մօտ եր-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Դ.

ԼՈՐՏ ՔԸՐԶԸՆԻ ՅԱՐՁԱԿՈՂԱԿԱՆԸ

Պալֆըր յետոյ եպարքոս Տամատ Ֆէրիտ փաշայի ուշադրութեան կը յանձնէ ուրիշ ճշմարտութիւններ:

Թուղթը «անմեղօրէն» կը պատմէ թէ քրիստոնեաներու հետ մահմետականներ ալ ջարդուած են՝ միեւնոյն զարհուրելի պայմաններուն մէջ:

Շատ լաւ ուրեմն, կ'եզրակացնէ անգլիացի նախարարը, պատերազմի ընթացքին կառավարութիւններուն միջեւ հատուածական ատելութիւն դրեթէ գոյութիւն չունէր · այդ տեսակէտէն երբեք կարելի չէ դատապարտել մանաւանդ Դաշնակից պետութիւնները, որոնք միշտ յարգած են անհատին կրօնական զգացումները եւ պաշտպանած են սրբավայրերը ամէն տեղ: Պատերազմէն առաջ մահմետական պետութիւններն ու ժողովուրդները մահմետական են դարձեալ: Եւ հոն ուր Դաշնակիցները մուտք գործած են, կրօնական պաշտամունքի ազատութիւնը աւելի ապահով կերպով վերահաստատուած է:

Դաշնակիցներուն կարծիքով սխալ է այն ենթադրութիւնը թէ մահմետական պետութեան մը հողերուն կրճատումը վիրաւորանք մը պիտի նկատուի իսլամութեան դատին հանդէպ՝ ուրիշ երկիրներու մէջ: Մտածելու կարողութիւն ունեցող Իսլամներուն համար «Պոլսոյ մէջ տեղաւորուած կառավարութիւնը գոհունակութեան կամ փառքի աղբիւր չի կրնար ըլլալ»: Օսմանցի Թուրքը այդ քաղաքին մէջ կը փորձէր կատարել դեր մը որուն անընդունակ էր · հետեւաբար ձախողեցաւ:

Սակայն, եթէ ան աշխատանքի լծուի հողամասի մը վրայ ուր պիտի ապրի միայն իր արիւնը կրող եւ իր հաւատքին պատկանող ժողովուրդը, եթէ աւելի նոր ու դիւրին պայմաններ ստեղծուին իրեն համար ու եթէ մոռացութեան տրուի կաշառակերութեան եւ դաւերու չարաշուք աւանդութիւնը, այն ատեն Դաշնակիցները յոյս ունին որ թերեւս ան նոր փայլ մը կրնայ տալ իր հայրենիքին եւ, անուղղակի կերպով նաեւ իր կրօնքին: Թուրքիա պիտի նուիրուի տնտեսական վերելքի կամ մշակութային աշխատանքներու: Հրաշալի ծրագիր · «ո՛չ մէկ այլակերպում կրնայ աւելի տպաւորիչ ըլլալ ու զարմանք պատճառել Եւրոպացիներուն»: Եթէ Թուրք ժողովուրդը ի վիճակի է այդ …անը ընելու, կրնայ ապաւինիլ «այն օժանդակութեան զոր Դաշնակիցները պիտի չզլանան իրեն»:

Լոյտ Ճորճ դիտել կուտայ թէ Պալֆըրի այս ուժեղ ամբաստանագրին [illegible]ահեկանութիւնը աւելի կը բազմապատկուի, եթէ յիշենք որ ան, տա[illegible]ին երիտասարդ, ներկայ եղած է — իբրեւ անձնական քարտուղար իր հօրեղբօր, լորտ Սոլզպըրիի— Պերլինի 1878ի վեհաժողովին «ուր բրիտանական կառավարութիւնը կը պնդէր վերստին թրքական տիրապետութեան ենթարկել ազատագրուած Հայերը, երբ արդէն ռուսական բանակները ազատութիւն բերած էին անոնց»:

Կը տեսնուի որ նախորդ վարչապետը անծանօթ չէ մեր քաղաքական պատմութեան հիմնական գիծերուն և գիտէ թէ ինչ դաւեր սարքուեցան Պերլինի մէջ՝ ջուրը ձգելու համար հայկական նահանգներու բարենորոգման խնդիրը: Դժբախտաբար այդ օրերուն Անգլիոյ ճակատագիրը կը վարէր Վիքթորիա թագուհիին «աչքին լոյսը», հռչակաւոր Հրեայ մը— Տիզրայէլին, այլ անուամբ լորտ Պիքընսֆիլտ— որ բացէ ի բաց կը յայտարարէր վեհաժողովին մէջ— Մենք Հայաստան չենք ուզեր: Իրմէ վերջ ո՛չ մէկ պահպանողական պետական գործիչ այդքան վճռական դեր բռնեց հայ ժողովուրդի շահերուն դէմ:

×

Թուրքերը չառաջուն ապտակ մը պիտի ստանային նաեւ լորտ Քըրզընէն, որ Արտաքին Նախարար էր Լոյտ Ճորճի խառն կառավարութեան օրով եւ հանրածանօթ դէմք մը՝ պահպանողական կուսակցութեան շարքերուն մէջ: Արդարեւ, 1918 Դեկտեմբերին երբ Արեւելեան Յանձնախումբը կը քննէր Թուրքերը Պոլսէն վտարելու խնդիրը, լորտ Քըրզըն ուժգնօրէն յարձակեցաւ մեր ջարդարարներուն վրայ:

Թուրքերուն ներկայութիւնը Եւրոպայի մէջ անհատնում չարիքներու աղբիւր մը եղաւ բոլոր շահակիցներուն համար, կը բացատրէր նախարարը: Հինգ հարիւր տարի Թուրքերը Վոսփորի ափերուն վրայ մնալով վնասակար հանդիսացան ե՛ւ իրենց ե՛ւ ուրիշներուն: Անոնք վհատեցնող ազդեցութիւն մը գործեցին եւրոպական քաղաքականութեան վրայ: Այդ ներկայութիւնը բարեպատեհ չեղաւ նաեւ իսլամութեան դատին տեսակէտէն, որովհետեւ քաջալերեց զանազան պահանջներ ու բաղձանքներ: Բայց մանաւանդ աղետալի հետեւանքներ ունեցաւ հպատակ ազգութիւններուն համար:

Արեւելքի պատմութեան տարեգրութեանց մէջ Թրքական «վատթար վարչութեան, հալածանքներուն, դաւերուն եւ ջարդերուն» նմանը չկայ, դիտել կուտայ լորտ Քըրզըն:

Հետեւաբար կը թելադրէ օգտագործել սքանչելի պատեհութիւն մը որ երբեք ներկայացած ըլլար Դաշնակից պետութիւններուն: Եթէ ճշմարիտ են իր ենթադրութիւնները թէ Թուրքիոյ ներկայութիւնը Պոլսոյ մէջ վնասակար հետեւանքներ ունեցած է միշտ, այն ատեն ժամանակը եկած է «կտրելու համար այդ փտախտը (canker)» որ թունաւորեց Եւրոպան: Եթէ Դաշնակիցները նկատի առնեն քաղաքակիրթ ազգերու հանրային կարծիքն ալ, պիտի տեսնեն որ այս վերջինները դառնօրէն յուսախաբ պիտի ըլլան այն պարագային երբ քաղաքական կամ այլ պատճառներով զանց առնուի այս յաւիտենական վէրքը միանգամընդմիշտ դարմանելու ներկայ պատեհութիւնը:

Լորտ Քըրզըն բացարձակօրէն համաձայն է անոնց որ կը ջատագովեն Թուրքը Պոլսէն վտարելու ծրագիրը: Յետոյ կը բաղդատէ հին օրերու Բիւզանդիոնն ու 1918ի Պոլիսը— երկուքն ալ ապականութեանց եւ մոլութիւններու վառարաններ— եւ կը պնդէ մայրաքաղաքը ամէն գնով Թուրքերուն ձեռքէն խլելու անհրաժեշտութեան վրայ: «Եթէ կարենանք մեր օձիքը ազատել Թուրքերէն, եթէ կարենանք համաձայնութիւն մը գոյացնել Կլէտսթընի bag and baggageի քաղաքականութեան շուրջ (բեռը կապել երթալ), այն ժամանակ ախտ մըն է որ պիտի անհետանայ Եւրոպայի մթնոլորտէն:

Աւելորդ է յիշել որ Պալֆըրի ամբաստանագիրը կամ լորտ Քըրզընի յարձակողականը ոչ մէկ դրական արդիւնքի յանգեցան: Ջարդերու եւ աննախընթաց ոճիրներու նկարագրութիւնը բողէական ազդեցութիւն գործեցին միայն օրուան վարիչներուն վրայ, որովհետեւ պետութիւնները զգացումով կամ արտասուքով չէ որ կը կառավարուին: Մեծն Բրիտանիան կամ Ֆրանսան ամէնէն առաջ ու ամէնէն աւելի պիտի խորհէին իրենց սեփական շահերուն մասին: Թրքական հարցին լուծումն ալ ի հարկէ պէտք է ըլլար համապատասխան Դաշնակիցներու «տեւական շահերուն», ինչպէս արդէն կը շեշտէր Պալֆըր: — Քրիստոնեանե՛ր, դուք ջարդուեցաք բարբարոս կառավարութեան մը կողմէ · շա՛տ կը ցաւինք... բայց եւ այնպէս չենք կրնար զոհել մեր կենսական շահերը...

Ինչ որ տեղի ունեցաւ յետագային Լօզանի մէջ, բացարձակօրէն կը հաստատէ օրուան «հաւատամք»ը: Պալֆըր իր ցասումը յայտնեց կատարուած խժդժութեանց դէմ, բայց կանգ առաւ հոն ուրկէ անդին անցնիլ նպատակայարմար չէր կրնար ըլլալ Անգլիոյ կայսերական շահերուն տեսակէտէն: Ու թերեւս նախատեսեց ապագայ մերձեցում մը Մեծն Բրիտանիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ: Իսկ լորտ Քըրզըն անփառունակ նահանջ մը կատարեց 1923—24ի խորհրդաժողովներուն մէջ եւ... «աչքերն ալ թրջեցան» պահ մը, որովհետեւ չկրցաւ ձեւ ու մարմին տալ իր 1918ի պահանջներուն:

1918էն մինչեւ 1924 Եւրոպան— ասպետակա՛ն, մարդասէ՛ր Եւրոպան — մատենադարաններու եւ պաշտօնատուններու փոշիներուն յանձնեց Թրքական բարբարոսութեանց պատկերազարդ հաւաքածոն...

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՊԱՊԸՆՏԻՐ ԺՈՂՈՎԸ (ՓԱԿԱՐԱՆ)

Ի՛ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԿԱՏԱՐՈՒԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հետաքրքրական տեղեկութիւններ, որոնք քաղուած են «Թան»էն,— հետաքրքրական՝ հետեւելու համար դէպքերուն, երբ Մարտ 1ին կարտինալները փակարան մտնեն, ընտրելու համար նոր պապը,—

Մինչ յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, պապընտիր ժողովին պատրաստութիւնները կը հաւաքուին պալատին մէջ: Նախ կը կարդացուի պապական Սահմանադրութիւնը, եւ բոլոր կարտինալները երդում կ'ընեն որ պիտի յարգեն Սահմանադրութիւնը: Յետոյ կ'ընտրուին երկու կարտինալներ, որոնց պաշտօնն է պատրաստել փակարանը: Կ'ընտրուին նաեւ պապընտիր կարտինալներու ընկերները, — իւրաքանչիւր կարտինալի համար երկու արբայ, որոնք եւս փակարան պիտի մտնեն, սպասարկելու համար կարտինալներուն: Եւ վերջապէս կ'ընտրուին բժիշկները, դեղագործները եւ վարսավիրաները, որոնք պիտի մնան կարտինալներու տրամադրութեան տակ, փակարանին մէջ: Յետոյ վիճակ կը ձգեն, ճշդելու համար կարտինալներուն խուցերը:

Այնուհետեւ այցելութեան կու գայ փակարանին մարաջախտը, որու տրամադրութեան տակ կը գտնուի բանակ մը, ի պաշտպանութիւն փակարանին:

Վերջին օրը, երեկոյեան, բոլորը կը հաւաքուին Սիքստինի մատուռին մէջ: Նախ շարական մը կ'երգուի, յետոյ կարտինալները թափօր կը կազմեն եւ, երկու առ երկու, կարգ մտած, համաձայն իրենց աստիճաններուն, երիցագոյն կարտինալը ամէնէն վերջը, ճամբայ կ'ելլեն դէպի փակարան: Թափօրին երկու եզերքները ցցուած կը սպասեն զինուորները: Այդ պահուն թափօրին ճամբուն վրայ դիրք կը գրաւեն դիւանագէտները եւ... էնթրիկի մասնագէտները, փակարանին դուռը չգոցուած՝ ազդելու համար կարտինալներու տրամադրութեան վրայ:

Արեւը մարը մտնելէ վերջ, երբ հնչէ երրորդ զանգակը, արարողապետը կ'երեւի դրան վրայ՝ արտասանելու համար բարձրաղաղակ.— «Դուրս օտարականները»: Եւ փակարանին մէջ կը մնան միայն կարտինալները, անոնց սպասարկուները: Դուռները կը կղպուին եւ պատ կը քաշուի անոնց վրայէն, ներսէն եւ դուրսէն:

Սկիզբները կարտինալները կ'ապրէին մէկ սրահի մէջ միասնաբար: Սակայն վերջէն արտօնուեցան իրենց անկողիններուն շուրջ կախել վարագոյրներ, որպէսզի կարենան հանգիստ ըլլալ իրենց ուզած ձեւով: Գալով ճաշին, սկիզբները իրաւունք ունէին մէկ պնակ կերակուրի, յետոյ սակայն սահմանադրութիւնը առաձգականութիւն տուաւ այդ իրաւունքին, եւ առաջին պնակին հետ տրուեցան երկրորդ, երրորդ պնակներ, իբրեւ... համեմ: Միակ բանը որ արգիլուած է պապընտիր կարտինալներուն՝ ծակաչքութիւնն է, իր ընկերոջ պնակն ալ մաքրելը: Այսօր կարտինալները ունին մասնաւոր յարկաբաժիններ, որոնք կը բաղկանան չորս սենեակներէ,— երկուքը իրենց, երկուքը սպասարկուներուն համար: Այն կարտինալները որոնք օծուած են հանգուցեալ պապին ձեռքով, իրենց խուցերը կը ծածկեն մանիշակագոյն թաւիշներով՝ իբրեւ սուգի նշան, իսկ միւս կարտինալները՝ կանանչ թաւիշներով: Կերակուրները փակարան կը մտցուին այնպիսի ճամբով մը, որ կարելի չըլլայ հաղորդակցութիւն հաստատել կարտինալներուն եւ արտաքին աշխարհին միջեւ: Այսուհանդերձ խորամանկութիւնը շուք մըն է, որ կը հետեւի նոյնիսկ... Աստուծոյ նուիրեալներուն, այնպէս որ կարտինալները ամէն խորամանկութիւն կը փորձեն օգտուելու համար կերակուր բերուած ճամբէն եւ հաղորդակցութիւն հաստատելու համար արտաքին աշխարհի հետ: Ահա թէ ինչո՛ւ հազուադէպ է գաղտնիք պահել փակարանին մէջ, անմիջապէս արձագանգ կը գտնէ դուրսը: Այս առթիւ Հայր Թայնըր կը գրէ · «Ընտրութիւնը էութեանը մէջ, մարդկային գործ մըն է, այնպէս որ մարդկային կիրքերն ու տկարութիւնները մեծ դեր կը խաղան ընտրութիւններու մէջ, ի՛նչ գոյն ալ ունենան անոնք»:

Այդ կիրքերը կ'երեւի կարտինալներուն մէջ աւելի սաստիկ են, որ ընտրութիւնը չեն կրնար կատարել մէկ կամ երկու օրուան մէջ: Կղեմէս Դ. պապին մահուընէն վերջ (1262), կարտինալները, 18 հոգի, փակարան մտան ուր մնացին 33 ամիս, մօտ երեք տարի, առանց իրարու հետ համաձայնելու՝ նոր պապի մը ընտրութեան մասին:

Ու մինչ կարտինալները, փակարանին մէջ, կը պայքարէին իրարու դէմ, արտաքին աշխարհի մէջ անիշխանութեան մատնուած էր կաթոլիկ եկեղեցին: Այն քաղաքին մէջ, Վիթէրպա, ուր գումարուած էր փակարանը, արիւնալի կռիւներ տեղի ունեցան, եպիսկոպոս մը դաշունահար սպաննուեցաւ մայր–տաճարին մէջ, խորանին վրայ: Նափոլիի թագաւորը Վիթերպա գնաց, պարտադրելու համար ընտրութեան փութացումը: Իր ներկայութիւնը աւելի եւս հրահրեց կիրքերը: Ի վերջոյ, քաղքենի դասակարգը, այս սպանութիւններէն եւ խռովութիւններէն ընդվզած, ապստամբեցաւ: Ոստիկան զօրքերուն հրամանատարը, քաղաքին բնակչութեան գլուխն անցած, յարձակեցաւ փակարանին վրայ: Քակեցին տանիքը, որպէսզի պապընտիր կարտինալները աճապարեն քիչ մը՝ վախնալով անձրեւէն ու եղեամէն,— սրամիտները կ'ըսէին թէ տանիքը վերցուեցաւ, որպէսզի Ս. Հոգին դժուարութիւն չկրէ՝ իջնելու համար կարտինալներուն վրայ: Եւ սակայն կարտինալները կարեւորութիւն չտուին, շարունակեցին իրենց անհամաձայնութիւնը եւ ընտրութիւնը ուշացաւ տակաւին մէկ տարի: Ի վերջոյ կարտինալ մը առաջարկեց վերջ դնել անիշխանութեան եւ ընտրել ոչ թէ պապը, այլ վեց հոգինոց յանձնախումբ մը, անոր տալով պապ ընտրելու պաշտօնը: Այսպէս պապ ընտրուեցաւ Թէոպոլտ Վիսքոնթի, որ ստացաւ Գրիգորիոս Ժ. անունը: Նորընտիր պապը, ծանօթ այն դէպքերուն, որոնց տեղի տուաւ իր ընտրութիւնը, նոր Սահմանադրութիւն մը մշակեց հետեւեալ տրամադրութիւնները մտցնելով Սահմանադրութեան մէջ.— Եթէ պապը չընտրուի երեք օրուան ընթացքին, կարտինալները պիտի ըստանան միայն ընթրիք եւ ցայգաճաշ: Եթէ նորէն չընտրուի, կարտինալները պիտի ստանան միայն հաց, ջուր եւ գինի:

Հակառակ բոլոր տրամադրութեանց՝ փակարանը անջատելու արտաքին աշխարհէն, քաղաքական իշխանութիւնը ամէն փորձ կը կատարէր՝ ազդելու համար կարտինալներուն եւ ընտրութեան վրայ: Ի վերջոյ Աւստրիա, Ֆրանսա եւ Սպանիա իրաւունք շահեցան «վէթօ» դնելու ընտրութեան վրայ, երբ պապը չէր վայելեր իրենց համակրութիւնը: Պիոս Ժ. Պապը յաջողեցաւ ջնջել այս «վէթօ»ն, զոր հարկ էր արտասանել այն պահուն՝ երբ պապ կը յայտարարուէր կարտինալ մը:

Պապերու ընտրութեան ծանօթ երեք ձեւեր կան.— ձայնով, իրաւախոհութեամբ եւ քուէով:

Ձայնով ընտրութիւնը զանազան խարդախութեանց տեղի տուած ըլլալով, ի վերջոյ լքուեցաւ: Իրաւախոհութեամբ ընտրութիւնը եւս քանիցս անակնկալներու առջեւ դրաւ կարտինալները,— այսպէս Կղեմէս Ե.ի մահէն վերջ, երբ կարտինալները չկրցան ընտրել պապը, իրաւախոհութեան եկան եւ իրաւասութիւն տուին Յակոբ Եւսիացի կարտինալին, իրենց կրտսերագոյն անդամին, որ ընտրէ պապը: Եւսիացիին որոշումը առանց որեւէ դիտողութեան պիտի ընդունուէր ամէնուն կողմէ: Եւսիացի խորհեցաւ որ լաւագոյն բարեբարութիւնը այն է որ մարդ նախ ինքզինքին կ'ընէ: Եւ յայտարարեց.—Ես եմ պապը: Կարտինալները, անակնկալի եկած, բայց երդում ըրած ըլլալով որ պիտի ընդունին, ծունկի եկան եւ, ըստ սովորութեան, համբուրեցին ոսկեղէն խաչը, որ կը փայլէր պապին սպիտակ հողաթափին վրայ: Բայց այնուհետեւ խոհեմութիւն չհամարուեցաւ պապ ընտրել իրաւախոհութեամբ:

Մէկ դարէ ի վեր ընտրութիւնը կը կատարուի քուէով: Ընտրութիւնը կը շարունակուի ամէն օր,— լուր օր թէ կիրակի: Քուէարկութիւնը գաղտնի է, որպէսզի նորընտիր պապը յետոյ վրէժ չլուծէ պատժելով իրեն քուէ չտուողները: Անհրաժեշտ է երկու երրորդի մեծամասնութիւն: Խորանին վրայ դրուած է սկիհը, որու մէջ կը նետուին քուէները: Քուէթուղթերը երեք ծալք ունին,— վերին ծալքին մէջ կը գրուի քուէարկողին անունը (այս ծալքը կը բացուի միայն այն ատեն, երբ հարկ կ'ըլլայ ստուգում մը կատարել): Վարի ծալքին մէջ՝ նշան մը եւ առած մը, որպէսզի ուրիշի մը անունով խարդախութիւն չգործուի: Մէջտեղը, որ կը բացուի անմիջապէս, ընտրելիին անունը:

Քուէարկուն, ծալելէ վերջ իր քուէթուղթը, կը բռնէ աջ բթամատով եւ ցուցամատով, եւ ձեռքը վեր բարձրացուցած՝ կը յառաջանայ մինչեւ խորան: Սանդուղին առջեւ կը ծնրադրէ, կարճ աղօթք մը կ'արտասանէ, յետոյ բարձրաձայն երդում կը կատարէ եւ քուէն կը նետէ սկիհին մէջ:

Երբ բոլորն ալ քուէները տան, արարողապետը կը վերցնէ սկիհը, կը շարժէ ուժգին, կուտայ իր ընկերոջ ու Սեղանէն վար կ'իջեցնէ, դնելու համար մատուռին ճիշդ կեդրոնը, սեղանի մը վրայ: Յետոյ քուէները կը պարպուին ու կը համրուին: Եթէ պակաս է կամ աւելի, քուէարկութիւնը չեղեալ կը համարուի: Մէկիկ մէկիկ կը կարդացուին քուէները եւ կ'արձանագրուին, մինչ կարտինալ մը ասեղով կը կարէ քուէները: Եթէ կարելի չեղաւ ընտրել, քուէները կը նետեն վառարանի մը մէջ ու կ'այրեն: Միասին ափ մը թաց յարդ կը նետեն, որ ծուխը թանձրանայ եւ ժողովուրդը Ս. Պետրոսի հրապարակէն տեսնէ: Եթէ ընտրութիւնը կատարուած է, քուէները կ'այրուին առանց յար-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (25)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Սովի մասին ես լսել եմ:

— Ի՞նչ ես ասում, Թագուհի, ի՞նչպէս կարելի էր իսկութիւնը քեզ յայտնել · սիրտդ կտոր կտոր կը լինէր: Դու ծանօթ էիր մեր Գարդմանայ սովի հետ · բայց դա սով չէր, այլ հացի թանգութիւն: Տրու գետը Գարդմանայ քաջերը թոյլ կը տայի՞ն, որ մեր երկրում սով լինէր:

«Սովը, սարսափելի սովը տիրում էր Գարդմանայ այս կողմը գտնուող երկիրներում:

«Ամբողջ երկու տարի բուն Հայաստանը կռուի եւ արեան դաշտ էր դարձած, բոլոր այդ ժամանակ գիւղացիք վարել, ցանել եւ հնձել չէին կարողացել: Եւ ի՞նչպէս կարողանային, քանի որ դաշտ ու ձոր, լեռ ու անտառ Արաբացի զօրքերով ու յելուզակներով էին բռնուած, իսկ ազատ անկիւններում էլ հայ զօրքերն էին միմեանց կոտորում, հայ իշխաններն իրար ջնջում: Այդ պատճառով երկրագործները ցրուեցան, այգիներն ու դարաստանները անխնամ մնացին, ժողովրդի վերջին պաշարը վայրենի զօրքերը սպառեցին եւ սովը իւր զարհուրելի հետեւանքներով բռնացաւ Հայաստանի մէջ: Կարօտութիւնն իբրեւ մի վարակիչ ժանտախտ՝ աղքատների խրճիթից հարուստների ապարանքը մտաւ · ամէն տեղ տիրեց քաղցը, թշուառութիւններից դառնագոյնը... Օ՛, երանի՛ նրան, ով աչքերով չէ տեսել այդ աղէտը... Մարդիկ քաղաքների ու գիւղերի մէջ ունեցածնին սպառելով՝ ցրուեցան դաշտերը, ձորերն ու լեռները, որպէսզի գոնէ կանաչ խոտ կամ բանջար ճարակելով քաղցերնին անցնեն:

Չնայելով որ շատերը այդ խոտաճարակներից մեռնում էին վնասակար խոտեր ուտելուց, այսուամենայնիւ քիչ ժամանակի մէջ դաշտերի ու լեռների կանաչը սպառեցին: Այնուհետեւ սկսան անսուրբ կենդանիներն ուտել · այն է՝ էշ, ձի, կատու, շուն, մինչեւ անգամ օձեր, ճիճուներ...

— Ա՛խ, Սեդա, ինչե՛ր ես ասում, դադարի՛ր, լսել չեմ կարող...

— Այո՛, իմ Տիրուհի, ուտում էին... բայց աւելի սարսափելին, աւելի զարհուրելին կայ... Օ՛, կին արարածի ականջը լսել չէ կարող...

— Ի՞նչ, Սեդա:

— Կը սարսափես, չեմ կարող ասել:

— Ասա՛, Սեդա, պատմի՛ր, դու արդէն այդ տեսակ բաներ լսել ինձ սովորեցրիր:

— Ասում էին, Թագուհի, որ հրապարակները լցուել էին մերկ, կամ հագնի ցնցոտիներով ծածկուած սովամահ մարդկանցով, որոնք շրջում էին իբրեւ ուրուականներ եւ միմեանց դիպչելուց՝ անշնչացած ընկնում փողոցի մէջ... Փոքր ի շատէ ույժ ունեցողները յարձակւում էին այդ դիակների վրայ եւ նրանց միսը ատամներով յօշոտելով լափում: Ամէն մի ընկած դիակի վրայ հաւաքւում էին բազմաթիւ գիշատիչներ, ինչպէս դժոխային չարատանջ ոգիներ...

— Օ՛, զարհուրելի է...

— Իսկ ի՞նչ կ'ասէիր կաթնկեր երախաների համար, որոնք երկարատեւ լալուց նուաղած ձայնով հրում էին մայրերի չորացած ստինքները · փոքրիկ մանուկների համար, որոնք արտասուքը դալկացած ծնօտներից ծորելով եւ չորացած շրթունքներով հա՛ց գոչելով օդը լցնում էին աղեխարշ աղաղակներով, իսկ շատերը նուաղած գետին գլորւում եւ անշնչանում...

— Օ՛, սիրտս մաշուեցաւ, Սեդա, բաւական է:

— Եւ յետոյ... բուն զարհուրելին դեռ չասացի... Գտնուեցան մայրեր, ո՛չ, գազան արարածներ, որոնք իբրեւ թէ իրանց մանուկների տանջանքը չտեսնելու համար, մորթեցին նրանց եւ կերան...

— Լռի՛ր, Սեդա, այլեւս ոչ մի խօսք...

Եւ Թագուհին սաստիկ յուզումից այլայլուելով ընկաւ բարձերի վրայ:

Ը.

ՀԱՐՍԻ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՈԳԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ՓԵՍԱՅԻ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Գիշերից բաւական անցել էր · հաւերը խօսել էին վաղուց · Սեդան ըսպասում էր որ Թագուհին իւր պատմութիւններից յոգնած՝ կը պառկէ վերջապէս հանգստանալու եւ իրան էլ կը հրամայէ հեռանալ:

Բայց նրա յոյսը չարդարացաւ: Վերջին պատմութիւնները, ճշմարիտ է, դրդել էին Թագուհու ջիղերը եւ այդ պատճառով մի առ ժամանակ լռութիւնը նրանց զրոյցն ընդհատեց, բայց երբ Սեդան բարձրացաւ ճրագարանի պատրոյգներն ուղղելու եւ նորէն դէպի իւր աթոռակը դարձաւ, Թագուհին հարցրեց ·

— Այդ ժամանակ չէ՞ր, Սեդա, որ Թագաւորը Կոստանդնուպոլիս գնաց:

— Այո՛, Թագուհի, հէնց այդ թշուառութիւնների ժամանակ, պատասխանեց Սեդան եւ ապա նորէն նստելով՝ շարունակեց ·

«Ես որ ասում էի թէ՝ վշտերը յաւիտենական չեն, թէ խաւար գիշերին յաջորդում է լուսաւոր օրը եւ բուքին ու փոթորկին՝ պայծառ արեւը ... Դու քո վշտերից, քո տանջանքներից ես խօսում · բայց դրանց կարելի՞ է համեմատել այն վշտերի հետ, որոնց տանում էր Թագաւորը: Անցեալ պատերազմների եւ սովի արհաւիրքների լոկ պատմութիւնը ճըմլում է քո սիրտը · հապա ի՞նչ անէր նա, որ այդ ցաւերի դառնութիւնը կրում էր անձամբ, իբրեւ Թագաւոր, իբրեւ ժողովրդական հայր · դէպի որը դիմում էին բոլոր տառապեալները, դէպի որը բիւրաւոր թշուառներ կարկառում էին իրանց ձեռքերը...:

«Բայց եւ այնպէս նա այդ նեղութիւնները տարաւ հերոսաբար, եւ որովհետեւ իւր յոյսը դրել էր Աստծու վրայ, ուստի Նա չթողեց Արքային: Այն միջոցին, որ իւր իշխանները հեռացած էին իրանից, եւ երկիրը հեծում էր թշնամու եւ սովի արհաւիրքների երեսից, Յունաց կայսրը եւ պատրիարքը կարեկցեցան եւ մխիթարական նամակ գրեցին Թագաւորին, նոյնպէս եւ կաթուղիկոսին, յորդորելով սրան աշխատել, միացնել Հայոց իշխանները Թագաւորի հետ, եւ յորդորել նրանց ընդհանուր ույժով դէմ դնել Հասարակաց Թշնամուն:

(Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ՁԱՐԳ.ՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արագ.— Ո՞ւր է Ալիշանը, որ Հայկակը առաջնորդէ Հայ Պառ–նասին եւ գրականութեան անդաս–տանին մէջէն, ուժգին միանդամայն եղու չեչտերով: Ապականութեան ացու գերբուկներուն մէջէն դեղեւ–գարուն մեր քայլերը հազիւ բաւական են կոտ բանելու մեր սրունքներուն վը–րայ, եւ հազար կտորի պէտք է բաժ–նէք նախարուած գործունէութիւն մը, տառապանքներէն եւ նիւթական անհամար պէտքերէն հիւծած, խոր–տացած նոր սերունդ մը նոյն անդաս–տանին ածուներուն մէջ բերելու հա–մար: Պարզապէս պայքար ճակատա–գրին դէմ, ամէն տեսակ արգելքներու աշխարհ մը՝ երախը բացած կը սպառնայ ընկլուզելու ցեղը, եւ այս բաւալգլոր զոհեմարտին բոլոր չա–րաչէտ պատահականութիւնները առ–յաւէտ ջնջէ գրելով, աներկմիտ այս ցեղը, հաւատաւոր կոյսի քօղը ձգած երե–ւին, փոյթ փոս կը ցատկէ ապահով կայքին ի խնդիր: Բայց ասոր համար աւելի գործ պէտք է քան թէ քարոզ, ու բոլ դուն Հայկակին՝ անյողդողդ թող պահէ իր հաւատքը: Տես, կար–ծես դեռ երէկի Հայ հերոսական — ասպետական կուռ մը կը նկարա–գրենք. Վարդանին տեղը դրէք Անդ–րանիկ մը կամ ո եւ է մէկը սա վեր–ջին քառասնամեակի հայկական հե–րոսամարտներուն վարիչներէն, եւ Եղիշէի բառերը յարմարագոյն նմա–նութիւնները կը գտնեն նաեւ ներկա–յին համար:

Ծիգ ըրէք ո եւ է միջոցով թափան–ցելու բառերուն եւ չարադրութեան, որոնք այլապէս արդէն խօսուն են եւ որոնող հայ սիրտին այնքան մատ–չելի առհաւական հասկցողու–թեամբ: Եկուր, Արագ, վերջացնենք այսօր պատերազմին նկարագրակա–նը, յաջորդով սկսելու համար դար ըստ դարէ այնքան կրկնուած նշանա–ւոր «Տիկնայք փափկասունք Հայոց աշխարհին» հատուածը, եւ պէտի ըմ–բռնէք տարբերութիւնը ... Ե. դա–րուն իշխանազուն բարձրատիճան ազնուական հայ տիկիններուն եւ սա մեր ժամանակի բարձր կարգին հայ կիներուն, որոնք, մեծ մասով, իրենց այրերուն ողիմպական պահոյքին ծո–ցը ծալլուած, չեն գիտեր կամ չեն կամենար գիտնալ, թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ Հայոց աշխարհին մէջ :

Անդ էր տեսանել շտապ մեծի տագ–նապին եւ զաղէտս ամբաւ տարակու–սանացն երկոցունց կողմանցն, առ ի յանդուգն յարձակմանէն զմիմեանս բաղխելով, քանզի թանձրամիտքն յի–մարէին եւ վատասիրտքն լքանէին, քաջքն խիզախէին եւ նահատակքն ճռչէին: Եւ խումբ արարեալ ամենայն բազմութեանն՝ զգետն ի մէջ փակէ–ին, եւ զանգիտեալ գունդն Պարսից ի դժուարութենէ գետոյն՝ տեղեաւն զնայ սկսան: Իսկ գունդն Հայոց հասեալ անցանէին, ձի ի վերայ առ–եալ յարձակէին մեծաւ զօրութեամբ: Սաստկապէս բախեալք ընդ միմեանս, յերկոցունց կողմանց բազում վիրա–ւորք յերկիր անկեալ դիաթաւալ խա–ղային :

Մեղք որ չարաչար չենք կրնար գոր–ծածել օրաթերթին այնքան պիտա–նացու էջերը, հատուածներուն քե–րականական եւ շարադրական արոյգ–քը եւ ճարտարապետական անթերի միանդամայն ամուր կազմութիւնը մեր դասարանին պարզելու համար աւելի մանրամասն: Բայց փութանք գոնէ ըսել, թէ — ինչ որ յաճախ կրկնած ենք — մեր հին ու նոր գրա–կան բարբառները զիրար շատ մօտէն կը հասկնան ու կը համբուրուին : Բառերը գրեթէ նոյնութեամբ գոր–ծածական, շարադրութեան քերակա–նական կարգը միայն ետեւ կամ առաջ գլուած, պարագայ մը՝ զոր կարելի է դիւրաւ ըմբռնել եւ վայելել լեզուին վեհութիւնն ու քաղցրութիւնը: Ոչ մէկ հին լեզու, մեր Մեծաքանչին չափ, պահած չէ այսպիսի նմանու–թիւն կամ նոյնութիւն: Ո եւ է հին լեզու, իր աւելի կամ նուազ նոր ա–ծանցեալներուն մէջ, ոչ միայն քե–րականական այլեւ բառական յաճախ անճանաչելի փոփոխութիւններու են–թարկուած է: Միտքս այս մասին միանգամ ընդ միշտ հասկցնելու հա–մար, սա բոլէին կը խորհիմ մէկ օ–րինակ միայն տալ.— Մեր հին գրա–կանին ջուրը ջուր է յաւէտ դարէ դար եւ հիմակ ալ մեր նոր գրականին մէջ, մինչ լատին արմատական aqua Ֆրան–սերէնի մէջ եղած է eau, սանկ դառ–նալով, նանկ հակելով: Ի միոջէն ի միտ առ եւ զմիւսն : Պատերազմի այս վառ նկարագրականին մէջ գործած–ուած բոլոր բառերուն ուշադիր ե–ղիր, էյ Ծովասար, կամ այլ ոք սար–եակ, եւ պիտի տեսնես թէ անոնք ա–մէնքը այսօր իսկ հայ հերոսամարտ մը կրնան պատկերացնել: Տուր ինծի հիմա Եղիշէ մը եւ փաղանգ մը հայ մարտիկներու, եւ պիտի ունենաս հե–րոսութեան նոյն չեչտերը ձայնար–կու, որոնց թող որ նմանները քանի քանի տասնեակ տարիներէ ի վեր կը թնդան հուժկու, յորմէհետէ հայկա–կան ազատագրութեան տենչը փոխ–ուեցաւ կիրքի մը ահարկու: Հասկա–նո՞ւմ էք, տղաք :

Բայց որպէսզի մեր պատուական դասապետը, Արագ, առիթէն օգտը–ւելով Անաստուածներու Միութեան Հերոսական մը չհամբերանէ, մենք պահիկ մը դարձեալ դառնանք Եղիշէի ճշմարիտ հերոսագիտութեան լոյսին, եւ անոր պայծառութեան տակ ընդօ–րինակենք երէկի եւ վաղուան Վար–դանականը.—

Ցայնմ մեծ տագնապի ի վեր հայե–ցաւ քաջն Վարդան, եւ տեսանէր զընտիր ընտիր քաջ նահատակաց Պարսից զօրուն, զի զձախակողմն շարժեցին զՀայոց գնդին: Մեծաւ ու–ժով յարձակէր ի տեղին, եւ զաջ թեւն Պարսից գնդին բեկեալ՝ արկանէր զպզանօքն, եւ շրջան առեալ կոտո–րէր մինչեւ ի նոյն տեղի :

Բայց հիանալի է Վարդանի ռազ–մագիտական շարժումը, նոյնքան հի–անալի ալախօսիկ Եղիշէին այնքան պարզ եւ կերպով մը մասնագիտական բացատրութիւնը: Այս կտորին ընդ–հանուր իմաստը կը փափաքիմ պար–զել մեր դասարանին նուազ փորձա–ռուներուն: Եղիշէ կ'ըսէ.—

Այդ ծանր իրարանցումի միջոցին, Վարդան աչքերը վեր առաւ, եւ տե–սաւ որ թշնամի զօրքին ամէնէն լաւ կռուողները (ընտիր ընտիր) Հայոց գունդին ձախակողմը խախտեցին: Ուստի իր սաստիկ ուժերը հաւաքելով յարձակեցաւ նոյն տեղը, հոն ուր իր զինուորներուն մէկ կարեւոր մասը նեղ կացութեան մէջ է: Ինկաւ ուժգին թշնամիին աջ թեւին վրայ, կոտրեց բաժնեց իրարմէ եւ քշեց զանոնք ու տարաւ ձգեց փիղերուն վրայ (զզա–զանօքն), որոնք իբրեւ օգնական բեր–ուած էին հայ զօրքերուն դէմ, որ–պէս թէ մարդոց տասնապատիկ եւ ա–ւելի բազմութիւնը չէր բաւեր քաջ հայորդիները ընկճելու համար: Վարդան մինչեւ փիղերուն եղած տե–ղը չարունակեց իր հետապնդումը եւ ռազմավարական շարժումներ ընելով (շրջան առեալ) կը ջարդէր (կոտո–րէր) անխնայ :

Իբրեւ փորձ թարգմանութեան, այս չափը կը բաւէ, եւ փութանք տեսնել վախճանը, որ մեր արի հրամանատարին մահով տեղի ունեցաւ, բայց բարո–յական յաղթանակէն զատ, նիւթա–կան — զինուորական յաղթանակն ալ մեր բաժինը եղաւ: Այս իրողութեան գլխաւոր ապացոյցը այն՝ որ Յազ–կերտ իրաւամբ ձախողութիւն նկա–տեց իր զէնքերուն, եւ Վասակէն բա–կսեալ միւս աշխարհական եւ կրօնա–կան ուրացողները խաւու չղթայի զարկաւ (ինչ որ պիտի տեսնենք) իբ–րեւ պատճառ ձախողուածին, որով–հետեւ հայ մանիչները այնպէս հասկցուցած էին, թէ Հայերը ան–պատրաստ եւ անրաւական են Մեծ Արքային ահեղ զօրութիւններուն դի–մակալելու, եւ կռուի գործնական սպառնալիքի մը առջեւ պիտի համա–կերպէին կորիզելու:

Եւ այնպէս շտապ տագնապի ի վե–րայ հասուցանէր, մինչեւ գունդն Մատեան քակտեալ բաժանեցան ի մե–ծամուր պատրաստութենէն, դեռ եւս քաջ քաջ ի փախուստ դառնային:

Գունդն Մատեան — ինչպէս փա–ղանգը հին Մակեդոնական բանակին մէջ, Մատեան (Անմահ) գունդն ալ հին պարսկական զինուորութեան ա–ռաջնակարգ ձիաւորներն էին. մէն մի զօրականին եւեւ ուրիշ մը կար, խոյն սպաննուողին տեղը անցնելու համար: Քաջ քաջ.— տիրի – տիրի :

Բայց երադենք մեր քայլերը :

Այպ դէտ ակն ի վեր համբառնայր Մուշկան Նիւսալաւուրտն (Պարսիկ հրամատարն է այս Մուշկանը), քակ–եալ զոմանս տեսանէր ի գնդէն Հայոց եւ զկնի մնացեալ ի հովիտս լերանց: Վ,ասն որոյ զաղաղակ բարձեալ՝ քա–ջալերէր շուրջ զիւրեաւ զզօրս Արեաց (Պարսից), որք, զտեղի առեալ կացին ընդդէմ գնդին Վարդանայ ... Իսկ [illegible] Վարդան իւրովք քաջ նիզա–կակցօքն ոչ սակաւ նախճիրս ի տեղ–ւոջն գործեաց, ՅՈՐՈՒՄ ՏԵՂԻՈՋ ԵՒ ԻՆՔՆ ԻՍԿ ԱՐԺԱՆԻ ԵՂԵՒ ԱՌՆՈՒԼ զկատարեալ նահատակութիւնն ...

Դիտեցէք Եղիշէին ժուժկալութիւ–նը: Հայկական սոսկական քաջերուն յաղթանակը երկարօրէն նկարագրելէ վերջ, անոնց կորովի հրամատարին մահը հազիւ երկու տողով կը դուժէ, կարծես ըստ այն սկզբունքին, թէ մէն մի հերոսամարտի բուն հրամա–տարն է միշտ մնացեալ Ազգը, թէ Վարդանը մեռաւ, կեցցէ՛ Վարդանին ծնունդ տուող Ազգը ....:

ՏԱՐԱԶ

ղի, այնպէս որ արագ բոց մը կը բարձրանայ եւ ծուխը երկար չի տե–ւեր: Սկիզբները քուէները կ'այրուէ–ին մառուրին մէջ, բայց ծուխը կը նմանէր Միքէլ – Անճելոյի սքանչելի նկարներուն, այնպէս որ մասնաւոր վառարան մը շինուեցաւ, որ ծուխը երկինք բարձրացուց :

Պապին ընտրութենէն վերջ կարտի–նալը կը հնչեցնէ զանգակը: Երեք կարտինալներ կը մօտենան պապին ու կը հարցնեն. «Կ'ընդունի՞ք ձեր ընտրութիւնը»: Եթէ պատասխանը դրական է, (մինչեւ հիմա ոչ ըսող մը չէ եղած), կը հարցնեն.— Ի՞նչ ա–նունով կ'ուզես իշխել: Անունը տալէ վերջ նորընտիր պապը կ'երթայ խո–րանին ետեւ, ուր կը զգեստաւորուի, — սպիտակ գուլպայ, թաւշեայ շղ–ուական, սպիտակ գդակ, ժանեկա–զարդ վառտակ, կարմիր բաղկանուշ–եակ, կարմիր ուրար: Այսպէս զգես–տաւորուած, կ'երեւի Սեղանին վրայ, կուտայ իր առաջին օրհնութիւնը, յետոյ կը բազմի գահին վրայ: Այդ պահուն կարտինալները մէկիկ մէկիկ կուգան համբուրել, ոտքը, ձեռքը, ու պապէն կը ստանան խաղաղու–թեան համբոյրը:

Այնուհետեւ պապը պատչգամէն կ'երեւի ժողովուրդին, զոր կ'օրհնէ հանդիսաւորապէս :

Մուրատեան

ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԹԱՏԵՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Մխիթարեան Հայրերը, տարիներէ ի վեր, իրենց բոլոր վարժարաններուն մէջ, Բարեկենդանի առթիւ, կը կազ–մակերպեն թատերական ներկայա–ցումներ: Աւանդական գեղեցիկ սովո–րութիւն մըն է այս, որքան հաճելի, նոյնքան օգտակար :

Կիրակի օր, 19 փետրուար, Սեւրի Մուրատեան վարժարանի Պէշիկթաշ–լեան թատերասրահը բերնէ բերան լեցուն էր հանդիսականներով, որոնց մեծ մասը ծնողքներ ու համակիրներ: Ներկայացուեցաւ երեք կտոր, առա–ջինը հայերէն, երկրորդը Ֆրանսերէն ու երրորդը իտալերէն:

Դերակատարները դպրոցին աշա–կերտներն էին, բացի Հ. Պայեանէն որ նախկին շրջանաւարտներէն է ու տարիներէ ի վեր կը պաշտօնավարէ Ս. Մուրատեան հաստատութեանց մէջ:

Հայերէն ներկայացուած կտորն էր «Անիծեալ»ը ողբերգութիւնը, որ մե–ղի ծանօթ «Աւազակներ» եղերախաղն է, հեղինակութիւն Շիլլերի :

Կարծեմ Հ. Թադէոս Թոմաճանն է որ այդ թատերախաղը փոխադրած է տարբեր ձեւի մը, պատշաճեցնելով աշակերտական բեմի :

Հանդիսատես ըլլալով այս ներկա–յացման, ակամայ կը խորհէի թէ կը գտնուիմ մէկ դար առաջ, Պոլիս, երբ դեռ նոր կը սաղմնաւորուէր հայ թա–տերական շարժումը: Որո՞նք էին պատճառները իմ անցեալին մէջ սուզ–ւելուս ...: Կը կարծեմ որ նախ լե–զուն էր թատերախաղին: Հայերէն մը որ ԺԹ դար կը հոտէր: Լեզու մը որ կեղծ էր, զուրկ արիւնէ, ջիղէ եւ կենդանութենէ: Մինչդեռ կարելի էր փոքրիկ սրբագրութեամբ մը թար–մացնել, արդիականացնել, աշխու–ժացնել զայն: Երկրորդ պատճառը դերակատար տղոց տիրացուի եղա–նակով խօսակցութիւններն էին: Բե–մին վրայ պէտք է խօսիլ այնպէս՝ ինչպէս կը բարբառինք կեանքի մէջ: Նարդալու կամ չարական ըսելու նը–ման խօսակցութիւն մը անբնական է, ժամաւանդ բռնազբօսիկ: Իրականու–թիւնը կարելի է ոճաւորել, ոչ սա–կայն խաթարել: Տղոց շարժումներն ալ բեմական պահանջներուն յարմար չէին: Այս քանի մը կէտերը, որոնց սրբագրութիւնը փոքրիկ աշխատան–քով կ'ըլլայ, կրնան մեծապէս բարե–փոխել տպաւորութիւնը: Թող ներ–ուի մեզի փոքրիկ դիտողութիւն մըն ալ ընել տարազներուն համար: Դե–րակատարները մայրենի վրայէն հարկ էր հագած ըլլային միջնադար–եան թաւիշ տափատներ :

Գալով դերակատարներուն՝ ան–շուշտ յաջողագոյն էր Հ. Պայեան որ արուեստագէտի մը նման կատարեց իր «Լոռքար» կոչուած ծերունի կոմ–սին դերը: Դիմայարդարութեամբ, ձայնով ու զգացումով շատ յաջող էր եւ զինքը դիտողին հիացումով ու ոգ–ւորութեամբ :

Պայեանէն վերջ ամէնէն յաջողը կարելի է նկատել Ս. Պօղոսեանը որ կատարեց «Փրանց»ի դերը, լաւ ըմ–բռնումով եւ արտայայտութեամբ :

Գլխաւոր դերն էր Ալֆոնս – Կարո–լ'ը որ յանձնուած էր Հանչերի: Դժբախտաբար տղայական էր, զուրկ անհրաժեշտ ձայնէն, տիրապետու–թենէն:

Շնորհաւորելի էր Օֆղան – Շպի–գելպերկի դերակատարը, Թոռամյր–եանը :

Ներկայացուած երկրորդ կտորը, Ֆրանսերէն, միակ արարով երգախա–ղըն զաւեշտ մըն էր, որուն գլխաւոր դերը կատարեց Յ. Փոճապաչեան, շատ համակրելի խաղարկութեամբ, սահուն Ֆրանսերէն մը ու հաճելի ձայնով :

Միւսներն ալ, այնքան սիրուն ու չարաճճի, ինչպէս Յ. Արսլանեան, Ն. Փնդունի, Ջահլճեան, Ոսկանեան, Գոյունեան, Շահրիկեան եւայլն, գը–րեթէ իրարմէ գերազանց էին:

Մանկական փոքրիկ դուսանախաղ մըն էր այս կտորը, La Flageolet magique, որ կրցաւ բոլորին երեսները պճնազարդել ժպիտներով եւ անկեղծ գոհունակութեամբ :

Որ եւ է վարժարանի մէջ, երբեք չեմ տեսած դուսանական կտորներու այնքան յաջող ներկայացում, որքան Մուրատ Ռափայէլեան եւ Ս. Մու–րատեան ուսումնարաններուն մէջ :

Երրորդ կտորը, դարձեալ դուսա–նախաղ մըն էր, մէկ արարով, այս անգամ Իտալերէն :

Կ'արժէր տեսնել «Անիծեալ»ը Թա–տերախաղին գլխ. դերակատարներէն Հանչերը որ այս անգամ այլափոխ–ուած էր, ի նպաստ իրեն, եւ երա–ժշտութեան ուսուցչի իր դերը կա–տարեց, առանց չափազանցութեան, գերասանի մը ճարտարութեամբ: Դե–րին ծաղրանկարային մորթին մէջ մը–տած էր ու առանց միմոսութեան, ծիծաղներ ծաղկեցուց անդադար, սրահին մէջ:

Իտալացիները հարուստ են մանկա–կան դուսանախաղերով: Ներկայաց–ուած կտորը՝ La Scuola del Solfeggio (երաժշտութեան դպրոց), փոքրիկ գլուխ – գործոց մըն է եւ հարկ է ը–սել որ վեցերորդ եւ եօթներորդ դա–սարանի փոքրիկները շնորհաւորելի էին. իրենց անճիգ ու այնքան հա–մակրելի խաղով, ինչպէս նաեւ երգե–ցողութեամբ :

Սրահին կարգապահութեան կը հս–կէին ու կը ծառայէին Մուրատեան վարժարանի շրջանաւարտ սաները, միշտ նախանձախնդիր իրենց դպրո–ցին ամէն կարգի ներկայացումնե–րուն:

Դերակատար տղոց դիմայարդա–րումով զբաղած էր դպրոցին նկար–չութեան տաղանդաւոր ուսուցիչը՝ Զ. Մութաֆեան : Փոքրիկ նուագա–խումբը կը վարէր ծանօթ երաժշտա–գէտ Գուրգէն Ալէմշահ, որուն կա–տարած դերը անշուշտ պզտիկ չէր դուսանախաղերու յաջողութեան մէջ:

Ներկաները մեկնեցան գոհունակ տպաւորութեամբ, շնորհաւորելով հաստատութեան վաստակաւոր տե–սուչը՝ Հ. Սահակ Տէր Մովսէսեանը:

Ն. Պ.

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 10 փետրուար.— Սիրելի «Յառաջ», ի՞նչ կ'ուզէք որ գրեմ մեր երկրէն, երբ հեռագիրներ ամէն օր կը հաղորդեն ռումբ մը պայ–թիլը, զանազան սպանութիւններ, ինչքի եւ կեանքի փճացում եւն.: Պա–ղեստինի զինուորական իշխանութիւ–նը շաբաթը քանի մը անգամ բնակիչ–ները տան մէջ կը «նստեցնէ»: Գիտէք որ այս միջոցին խորհրդաժողով մը տեղի կ'ունենայ Լոնտոնի մէջ: Ա–րաբները դեռ իրարու մէջ համաձայն չեն, Հրեաներ արդէն լծուած են աշ–խատանքի: Այս բոլորին մէջ սակայն Պաղեստինեան հարցը կամ միջերկ–րականեան հանգոյցը լուծող ձեռքեր չկրցան քակել ամուր բարդուած շղ–թան, որպէսզի Պաղեստինն ալ այդ սեղմումներէն ազատէր, քիչ մը շունչ առնելու համար: Նոր սեղմումներ ա–ւելի խստացուցին անոր կենսունակու–թիւնը: Երեք տարիներու տագնապը կը խորանայ, առանց բարւոքման նը–շաններու:

Վարժարաններն իսկ կը տուժեն, երբ շաբաթը քանի մը օրեր խանգար–ման կ'ենթարկուին, դռները փակելով աշակերտութեան առջեւ:

Գոհունակութեամբ պէտք է արձա–նագրել թէ հայ գաղութը գիտցաւ պահել իր ուղղամիտ ընթացքը, յար–գելով տեղացի ժողովուրդներու հայ–րենասիրական զգացումները եւ իշ–խանութեանց օրէնքները:

Հարկ է խոստովանիլ, սակայն թէ նիւթական տեսակէտով զգալապէս տուժեցին աշխատաւոր ձեռքերը: Գործազրկութիւնը եւ շուկաներու պարբերական փակումները թշուառ–ութիւն յառաջ բերին :

Ա. Ա.

ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ ԲՈԼՇԵՒԻԿՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

«Մաթէն»ի թղթակիցը կը գրէ Ժը–նեւէն թէ Զուիցերիա կը սաստկացնէ պայքարը բոլշեւիկեան կուսակցու–թեան դէմ :

Ճիշդ է թէ Հելվետեան ժողովրդա–պետութիւնը կը յարգէ անհատական ու գաղափարական ազատութիւնը, կը բաւէ որ հանրային կարգապահու–թիւնը չխանգարուի: Արդ, բոլշեւիկ–եան կուսակցութիւնը, ինչպէս Զուի–ցերիոյ, նոյնպէս եւրոպական ուրիշ երկիրներու մէջ, կախում ունի Գ. Միջազգայինէն, ուրեմն արտասահ–մանեան կազմակերպութենէ մը: Այս պարագան արդէն կը հակասէ ազգա–յին անկախութեան գաղափարին, որ հիմն է հելվետեան ժողովրդապետու–թեան սկզբունքներուն: Միւս կողմէ, բոլշեւիկեան կուսակցութիւնը, ըստ իր ծրագիր – կանոնագրին որ ներշն–չուած է Գ. Միջազգայինի ծրագրին 6, 32, 71 էջերու տրամադրութիւննե–րէն, կը ձգտի բռնի ուժով տապալել հաստատուած վարչաձեւը :

Եւ Զուիցերիոյ դաշնակցային կա–ռավարութիւնը որոշեց 1932ին,— յետոյ այդ որոշումը ամբողջացուց 1937ին,— արգիլել պետական պաշ–տօնէութեան որ մտնեն կոմունիստ կուսակցութեան շարքերը : Իբրեւ կոմունիստ, պաշտօնանկ ըլլալ նաեւ անոնք որ կ'անդամակցին ԽՍՀՄ-ի բա–րեկամ կազմակերպութիւններու:

Անկէ զատ արգիլեց երկրէն ներս ընդունիլ կոմունիստ կուսակցութեան գրականութիւնը :

1937ին Տօ–տը–Ֆոնի մէջ կռուի բռ–նուեցան ազգայնականները եւ կար–միրները,— մէկ հոգի մեռաւ կռիւին մէջ: Տեղական իշխանութիւնը անմի–ջապէս քուէարկեց օրէնք մը, լուծե–լով կոմունիստ կուսակցութիւնը : Օ–րէնքը քուէարկուեցաւ 8596ի դէմ 17,516 քուէով:

Ժընեւի մէջ երեք տարի կ'իշխէին ձախակողմեան տարրերը, բայց երբ իշխանութիւնը ինկաւ, ազգայնական–ները քուէարկել տուին երկու օրէնք արգիլելու համար կոմունիստ կու–սակցութեան գործունէութիւնը: 1937 Յունիսին, Ժընեւի բնակչութիւնը վաւերացուց այդ օրէնքները 12,076ի դէմ 18,278 քուէով :

Ժընեւի օրինակին հետեւեցան Վօ, Շվից, Ցիւրիխ եւ Իւրի նահանգապետ–ութիւնները :

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Միւս կողմէ, Իպրահիմ պէյ ալ ա–ռանձինն կը գործէր: Էնվէր փաշա միօրինակ կեանք մը կը վարէր: Ա–ռտուն, աջէն ու ձախէն եկած տեղե–կագրերը կը կարդար: Յետոյ ընկեր–ներուն հետ կացութեան վրայ կը խորհրդակցէր, ու անոնց հետ որո–շումներ կուտար: Յետոյ փաշան կը հանգչէր: Նորէն ընկերներուն միա–նալէ ետք, ձիով պտոյտի կ'ելլէր:

Էնվէր փաշա ամէնէն աւելի կը զը–ւարթանար այն օրերը, երբ կնոջմէն նամակ ստանար ու իր կարօտը կ'առ–նէր այդ նամակներուն ընթերցու–մով :

Օր մը, փաշան իր ընկերներուն հետ նստած, ճակատէն հասած տե–ղեկագրերը կը կարդար, երբ հեծեալ զինուոր մը ներկայացաւ ըսելով.

— Փաշան տեսնել կ'ուզեմ:

— Ի՞նչ կայ:

— Սուրհանդակ է :

Հեծեալ զինուորը շատ յուզուած էր: Դէմքէն կ'երեւար որ կարեւոր դէպքի մը ականատես եղած էր ան :

Էնվէր փաշայի մարդը խոկոյն իր տե–ւոջ լուր տուաւ:

— Փաշա՛, թղթաբեր մը եկած է, ու ձեզ տեսնել կ'ուզէ:

— Ուրկէ՞:

— Ջեմ գիտեր:

— Հասկցիր ու հոս եկուր:

Քիչ յետոյ ներս մտած հեծեալը յայտնեց թէ Աչիլ պէյի կողմէ ղըր–կուած էր: Էնվէր փաշա յուզման մատնուեցաւ: Որովհետեւ Աչիլ պէյ մէկ քանի օրէ ի վեր Ռուսերուն հետ կը կռուէր ճակատին վրայ, ու ազա–տութեան ջերմ պաշտպան մըն էր:

ՌՈՒՍԵՐԸ ՃԵՂՔԱԾ ԷԻՆ ՃԱԿԱՏԸ

Էնվէր փաշա մտահոգութեան մատ–նուած էր Աչիլ պէյի նամակը ստա–նալէ յետոյ, երբ ներս մտաւ ձիէն ի–ջած երկայնահասակ մարդ մը, որուն կարմրած դէմքին վրայ աչքերը խո–րունկցած էին: Փաշաւ կ'ուզէր շու–տով հասկնալ թէ ի՛նչ դէպք պատա–հած էր: Այդ մարդուն վրդոված դէմ–քը տեսնելով հարցուց թէ ի՛նչ կար: Փաշան մէկ կողմէն նամակը կը բա–նար, իսկ միւս կողմէ կը հարցափոր–ձէր նորեկը: Այս վերջինը պատաս–խանեց.

— ... Բան, էֆէնտիս...: Աստ–ուած ձեզի օրեր պարգեւէ, Աչիլ պէյ...:

— Ի՞նչ:

Էնվէր փաշա այնքան սոսկում յայտնած էր որ տեղերնուն վեր ցատ–կեցին հոն գտնուողները: Փաշան բա–ցաւ Աչիլ պէյի սպանութիւնը ծանու–ցանող նամակը, ու վշտահար դէմքով մը յարեց.

— Աստուած հոգին լուսաւորէ: Ի՞նչ ընենք...: Հայրենիքին համար մեռաւ...: Աստուած բարեկամները պահէ:

Էնվէր փաշա ծալլելով գրպանը դը–րաւ նամակը: Կացութեան յարմար ո–րոշում մը տալու էր: Ուստի նամակ մը գրելով յաջողութիւն մաղթեց Ա–չիլ պէյի յաջորդող հրամանատարին: Փաշան հանդստացած էր այլեւս:

Այդ միջոցին Էնվէր փաշա գիւղի մը մէջ սարքուած խնջոյքին հրաւիր–ուած էր: Ան փոքր հասակէն գիտէր տեղական այս սովորութիւնը, երկար ատեն Թուրքեստան ապրած ըլլալուն: Ուստի խորհեցաւ այդ առիթէն օգ–տուելով ներկայ գտնուիլ այդ խըն–ջոյքին, ուր գմըղ պիտի խմէին:

Այդ խնջոյքին մէջ հաւաքուած էին գրեթէ բոլոր հրամանատարները: Բնականաբար հոն խօսք բացուեցաւ Թուրքեստանի, Պուխարայի, Խիվէի ազատագրումի մասին: Ամէնքն ալ յայտարարեցին թէ կարելին պիտի ը–նէին ու ազատագրութեան սիրոյն պիտի մեռնէին ի հարկին: Այն գիւ–ղը, ուր կը գտնուէին, հեռու չէր այն տեղէն, ուր Ռուսերը կը կռուէին:

Կէս գիշեր եղած էր: Էնվէր փաշա եւ ընկերները հոն պիտի անցընէին գիշերը, քանի որ բաւական ճամբայ կտրելու էին, իրենց տեղը վերադառ–նալու համար:

Էնվէր փաշա եւ ընկերները կը շա–րունակէին իրենց խօսակցութիւնը, երբ մութին մէջ երեք ձիաւորներ ե–րեւցան: Անոնք ճակատէն լուր բերե–լու պաշտօն ունեցող չորս հոգի էին, բայց մէկը պակաս էր: Այս բանը մը–տահոգութիւն պատճառեց ներկանե–րուն:

Ձիաւորները հասնելնուն պէս իմաց տուէին որ իրենց ընկերներէն մէկը Ռուսերուն կողմէ սպաննուած էր: Ներկաներէն մէկը հարցուց.

— Տակէթմէն ո՞ւր է:

— Մի հարցնէք մեր գլխուն եկած փորձանքը: Ռուսերը սոսկալի շար–ժումով մը ճակատը ճեղքեցին: Բա–ւական վտանգաւոր վայրկեաններ անցուցինք: Այդ միջոցին մեր ընկերը վիրաւորուեցաւ: Մենք ալ հոս ե–կանք:

Այս խօսքերը մահուան լռութիւն մը առաջ բերին խնջոյքին մէջ: Ամէն ոք զգածուած էր: Սակայն Էնվէր փաշա, իբր վաղեմի հրամանատար ու զինուոր, հաւաքոյթին մէջ տիրող տրամութիւնը փարատեց հետեւեալ խօսքերով.

— Ի՞նչ կ'ըլլաք կոր, ընկերներ...: Մտահոգութեան բան չկայ...: Ռու–սերուն թնդանօթը ու հրացանը վախ չեն պատճառեր մեզի որքան ատեն որ մեր եռանդը չէ մարած: Մեր հա–ւատքը շուտով չի հիջիր:

(Շար.)

(37)

թալով, երկարօրէն տեսակցեցաւ անոր եւ Ջօր․ Քէլէրի հետ։

*** Մարզպանութիւնը անկէ առաջ հրամանագիր մը հրատարակած էր ոչ — իսլամ համայնքներու անձնական կանոնադրութեան (ամուսնական եւ այլ գործեր) մասին, բայց «իւլէմա»ներու բողոքին վրայ՝ սուրիական կառավարութիւնը դատարաններուն յանձնարարած էր չգործադրել այդ հրամանագիրը։ Անդրադառնալով այս միջադէպին, Դամասկոսի «Էքօ տը Սիրի» թերթը վերջերս գրել կուտար թէ կառավարութեան որոշումը կրնայ ծանր հետեւանքներ ունենալ, քանի որ բացէ ի բաց կը ժխտէ մարզպանին իրաւասութիւնը։ Մարզպանութեան Դամասկոսի պատուիրակը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց․

— « Վերջին օրերս կարգ մը մտահոգութիւններ եւ որոշ շփոթութիւններ ծագած ըլլալով համայնքներու անձնական կանոնադրութեան (սթաթիւ փէրսօնէլ) մասին, պատուիրակութիւնը պէտք կը տեսնէ ճշդելու իրողութիւնը։

ա) 13 փետրուար․ 1936 թուակիր հրամանագրին հրատարակութենէն յետոյ, կառավարութիւնը եւ համայնքներու պետերը ներկայացուցին փաստեր եւ դիտողութիւններ, զոր նկատի առաւ մարզպանութիւնը եւ 145 թիւ հրամանագրով ջնջեց նախորդ հրամանագիրը, կատարելապէս համախորհուրդ սուրիական կառավարութեան հետ։

բ) Ցարդ ալ բոլոր դաւանանքներու հանդէպ, մարզպանը պատրաստ է քննելու իսլամ համայնքին դանգատները եւ նկատի առնելու, եթէ անոնք չեն հակասեր խղճի ազատութեան սկզբունքներուն, որոնք կը գտնուին սուրիական սահմանադրութեան մէջ։

գ) Եւ սակայն, ներկայ պարագաներու մէջ, միայն մարզպանին մէկ հրամանագիրը կրնայ ջնջել նոյն իշխանութենէն բխած հրամանագիր մը եւ կամ կախակայել անոր գործադրութիւնը։

Փետրուար 16ի առտուն, մարզպանութեան պատուիրակը պատիւն ունեցաւ այս երեք կէտերուն վրայ հրաւիրելու սուրիական կառավարութեան ուշադրութիւնը։

*** «Քրոնիկ» հետեւեալ մանրամասնութիւնները կուտայ Հոմսի արիւնոտ ցոյցերու մասին ․— Ոստիկանները եւ ոստիկան զինուորները նախ փորձեցին մեղմօրէն ցրուել ցուցարարները․ բայց երբ քարկոծուեցան ամէն կողմէ եւ ցուցարարները տէրը դարձան կացութեան, հրաման ստացան կրակելու։ Ցուցարարներն ալ պատասխանեցին ատրճանակներով եւ քարերով եւ կատաղի ընդհարում մը ծայր տուաւ։ Ի վերջոյ, դէպք յարուցանողները հարկադրուեցան քաշուիլ, բայց փողոցը լեցուած էր վիրաւորներով։ Առողջապահական պաշտօնեաները հասան եւ փոխադրեցին զանոնք։

Ոստիկաններէն կան 35 վիրաւոր, ոստիկան — զինուորներէն՝ 30։ Ոմանց վիճակը ծանր է, գլուխէն վիրաւորուած ըլլալով։ Ցուցարարներն ալ ունեցան 80 վիրաւոր եւ մէկ մեռեալ, որ գլուխէն զարնուած երիտասարդ մըն է։ Մեռնողին ազգականները փորձեցին պահել դիակը, բայց դատական իշխանութիւնը երեւան հանեց։ Սուրիական դրամատան պահանջին վրայ, 50 զինուորներ ղրկուեցան՝ շէնքը պաշտպանելու համար։ Կառավարչատունն ալ զինուորական հսկողութեան տակ առնուեցաւ։

*** Տոքթ․ Շահպէնտէր, ընդդիմադիրներուն պետը, յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որ խօսքն ուղղելով Ֆրանսայի, կը պահանջէ «կարելի եղածին չափ շուտով հռչակել միացեալ եւ անբաժանելի Սուրիան։ Հակառակ պարագային ազգը պիտի ստիպուի վերսկսիլ կռիւը, բռնի ուժով ձեռք բերելու համար իր անկախութիւնը »։

*** Սուրիոյ նոր դահլիճը կազմեց Լութֆի Հաֆֆար, որ յայտարարեց․ — « Կառավարութիւնը ջերմապէս կը բաղձայ սերտացնել յարաբերութիւնները Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ։ Ան կը յուսայ մեծ հանրապետութեան աջակցութիւնն ապահովել, հարթելու համար այն դժուարութիւնները եւ խոչընդոտները որ կրնան խափանել երկու երկիրներուն համաձայնութիւնը»։

Իտալական լրտեսութիւն Ճիպութիի մէջ

— oo —

Ճիպութիի մէջ երեւան հանուեցաւ իտալական լրտեսութեան դաւ մը, երբ դաւադիրները հակաֆրանսական գրականութիւն կը ցրուէին։ Իտալական գաղթային ընկերութեան նախկին վարիչ Ապուլլահ Հիւսէյն ձերբակալուեցաւ երկու ընկերներու հետ միասին եւ դատապարտուեցաւ արտաքսման։ Իտալացի ճարտարագէտ մը, Մէրլինօ, ձերբակալուեցաւ, երբ ծրար մը թուղթ կը տանէր իտալական հիւպատոսարան, ինքնաշարժի մը մէջ նստած։ Ոստիկանութիւնը խուզարկեց այս մարդուն բնակարանը եւ գտաւ զինուորական նկարներ եւ 180.000 ֆրանք դրամ։ Ասոնցմէ զատ ձերբակալուեցան ուրիշ եօթը մեղսակիցներ։

Պելճիկան երկուքի կը բաժնուի

— oo —

Պելժիոյ նոր վարչապետը, Պ․ Փիէրլօ, հինգշաբթի օր կարդաց իր յայտարարութիւնը երեսփ․ ժողովին մէջ եւ այդ առթիւ հաղորդեց թէ կրթական նախարարութիւնը պիտի բաժնուի երկու վարչական իշխանութեանց, մէկը Վալոնիոյ, միւսը Ֆլանտրի համար։ Ֆլամաններուն եղած այս զիջումը կը համարուի նախաքայլ մը՝ երկու հատուածներու վարչական կատարեալ ինքնավարութեան, ինչ որ կրնայ առաջնորդել սահմանադրութեան փոփոխութեան, դաշնակցային հիման վրայ։

Վարչապետին յայտարարութեան այս մասը լսուեցաւ քար լռութեամբ, Երեսփ․ ժողովի մեծամասնութեան կողմէ եւ միայն Ֆլաման երեսփոխանները հաւանութիւն յայտնեցին։ Նիստէն անմիջապէս վերջը ժողով գումարեցին աջակողմեան տարրերը, որոնք մեծ մասով կը ներկայացնեն Պրիւսէլը եւ Ֆրանսախօս շրջանները, ճշդելու համար իրենց դիրքը կառավարութեան հանդէպ։ Կը կարծուի թէ աջակողմեանները ընդդիմութիւն պիտի յարուցանեն, ինչ որ կրնայ դժուարացնել դահլիճին կացութիւնը։ Տոքթ․ Մարթէնսի հարցին առթիւ, վարչապետը յայտարարեց թէ նոր քննութիւն պիտի կատարուի եւ եթէ հաստատուի որ բժիշկը լրտեսութիւն կատարած է ի հաշիւ Գերմանիոյ, պիտի ջնջէ անոր անդամակցութիւնը արքայական ակադեմիային։

»»» · «««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ․ ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ 1939ի Գ․ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի Կրասի մէջ (Ալփ — Մարիթիմ), մարտ 8ին։

ԻՐԱՔԻ խորհրդարանը լուծուեցաւ, իբրեւ հետեւանք դահլիճին հետ ծագած դժուարութեանց։

ՍՊԱՆԻԱՑԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ՄԸ, Անտոնիօ Մախատօ, որ ֆրանսական գիւղ մը ապաստանած էր, մեռաւ անցեալ օր։ 63 տարեկան էր եւ շատ կարեւոր գործեր արտադրած։ Ջերմ կուսակից էր հանրապետական դատին եւ բազմաթիւ ատենաբանութիւններ ըրեց պատերազմի ընթացքին, պանծացնելու համար սպանիացի ժողովուրդին հերոսութիւնը։

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը ցաւ յայտնեց անգլիական դեսպանին, Հոնկ Քոնկի անգլիական շրջանին ռմբակոծութեան առթիւ։ Անգլիական կառավարութիւնը նոր ծանուցագիր մը ուղղելով հատուցում պահանջեց։

ՊԵՐԼԻՆԷՆ պաշտօնապէս կը հերքեն այն լուրը թէ Աւստրիոյ մէջ ըմբոստութիւն ծագած է, ինչպէս գրած էին անգլիական թերթեր։ Իբրեւ թէ գրոյկներ ցրուած են Վիէննայի մէջ, հետեւեալ բովանդակութեամբ․— « Մենք Թուրքերը քշեցինք Վիէննայէն դուրս, նոյնը պիտի ընենք Գերմաններուն համար եւս »։

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ձերբակալուեցան 34 Գերմաններ, որոնք հակապետական գործերու մէջ գտնուած են։

80 ՏԱՐԵԿԱՆ Հրեայ մը 25 սթերլին տուգանքի կամ մէկ ամիս բանտարկութեան դատապարտուեցաւ Տրէզտէնի մէջ, 25 տարեկան արիական սպասուհի մը գործածած ըլլալով։ (Օրէնքը չարտօներ որ 45 տարեկանէն վար արիական կիներ կամ աղջիկներ ծառայեն Հրեաներու քով)։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ․ ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 25 փետր․, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Ակումբին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս․ Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ․ ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 25 փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Հայ Ակումբ»ին մէջ։

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ «Մարզպետ» խումբի ընդհ․ ժողովը՝ 25 փետր․, Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին, ընկեր Մարկոս Մարկոսեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւոր ներկայութիւն։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ՊԱՆԵԷՕ—ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐԾԻՒ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

25 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8 30ին

178 Ave. Artstide Briand, Մէթրօ Պանթէօ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **ԱՇՈՏ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժին։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ Հ․ Յ․ Դ․ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ
ԵՒ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

25 Փետր․, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ։
5 Rue de l'Eclipce։

Կը նախագահէ՝ Ընկ․ Կ․ ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆ
Կը բանախօսէ՝ Ընկ․ Պ․ ՀԻՒՍԵԱՆ

«ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18» ԵՒ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ» ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ Հ․ Յ․ Դ․ «ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ» ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Քաղաքապետարանի նոր սրահին մէջ, Rue des Ecoles, Շավիլ

26 Փետր․, Կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Վ. ԽՉԻԽԱՆԵԱՆ**

Մուտք՝ կիներու 4, այրերու 5 ֆր․։

Փոն տը Սէվրէն առնել 1 թիւ օթոպիւսը եւ իջնել **Puits sans Vin**, Շավիլ։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ․ Յ․ Դ․ ԿԱՐՏԱՆԻ «ՆԻԿՈԼ - ԴՈՒՄԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԷՔՍԻ «ՔԵՌԻ» ԽՈՒՄԲԻ

26 Փետր․, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Հ․ Յ․ Դ․ Տան մէջ։

Կը խօսի՝ ընկ․ ՍՏԵՓԱՆ ՄԻԼՏՈՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին — Մուտքը ազատ է

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ՀԱՒԱՔՈՅԹ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՌԹԻՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՍԷՆ - ԺԷՐՈՄԻ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

26 Փետր․, Կիրակի երեկոյ, ժամը 8ին, Մ․ Գասպարեանի սրճարանի սրահին մէջ։ Կը հրաւիրուին նաեւ ընկերներու ընտանիքները։

Կը խօսի ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԽՄԲԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ ՄՈՆՓԵԼԻԷԻ ՄԷՋ

Հ․ Յ․ Դ․ «ԻՇԽԱՆ» ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

26 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին,

Կը խօսի՝ Ընկ․ Ե․ ՊԱՊԻԿԵԱՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՍԷՆԹ-ՄԱՐԿՐԻԹԻ ՄԷՋ

Հ․ Յ․ Դ․ «ՀԱՄԱԶԱՍՊ» ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

26 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 4ին։

Կը խօսի՝ Ընկ․ Ա․ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Հայ Արհեստ. Միութեան

16 ԱՊՐԻԼ, ԿԻՐԱԿԻ

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը եւ չխաչաձեւել։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ

Մարսէյլ — Փրատոյի մայր եկեղեցիի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ յառաջիկայ կիրակի, 26 փետրուար, մասնաւոր հոգեհանգիստ պիտի կատարուի Երուսաղէմի պատրիարք Տ․ ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ․ ԳՈՒՇԱԿԵԱՆի յիշատակին։ Պիտի պատարագէ եւ դամբանական քարոզը պիտի խօսի հոգեշնորհ Զգօն վրդ․ Տէր Ցակոբեան։

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐ ՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած միասնաբար Փարիզի Հայուհեաց եւ Հայ Երիտասարդաց միութիւններուն կողմէ։

25 Փետրուար Շաբաթ, ժամը 10էն մինչեւ լոյս

Hôtel Napoléonի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

38 Ave. Friedland, Métro Etoile

Տարազի մրցումներ, ընտիր օրքէսթր, ճոխ պիւֆէ։

Մուտք 20 եւ 15 ֆրանք — **Tenue de Soirée**

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ քօսթիւմ թայեօրի համար վարժ կարողներ։ Դիմել «**Paris-Moderne**, 51 Rue du Caire, Մէթրօ Sentier եւ Reaumure Sebastopol։

ԾԱԽՈՒ ԵՆ ԿՕՇԿԱԿԱՐԻ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ

Մէկ **Blake** եւ մէկ փորագրութեան մեքենայ (**Machine à graver**), նոր վիճակի մէջ, նպաստաւոր գինով։ Դիմել՝ **Պ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ**,

35 Les Grands Pins St-Loup, Marseille.

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Հ. Կ. ՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ Մ. ԺԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

26 Փետրուար, Կիրակի, ժամը 3ին,

Անկէն, **Cascade du Lac**ի սրահին մէջ, լճին քովը։

Տեղի պիտի ունենան՝ սիրուն պատկեր մը, զուեշտ մը, եւ այլ. տասամութիւններ։ Մեծերու համար մուտք 3 ֆր.

ՀԱՆԴԷՍ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հայ Լեգէոնական միութեան Լիոնի եւ շրջաններու Մասնաճիւղին կողմէ։

26 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2·30ին Սօս Լիոնէզի սրահին մէջ, Տէսին։

Կը նախագահէ եւ կը խօսի

ԸՆԿ. **Տ. ԹԷՔԷԵԱՆ**

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Փարիզահայ «ՔՆԱՐ» երկսեռ երգչախումբի

26 ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 4ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Aéro-Club de Franceի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

6 Rue Galilée, Metro: Boissière

ԱՐԺԱՆԹԻՆԵԱՆ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Տեղի պիտի ունենայ «ԹԱՆԿՕ»ի մրցում Ա․ եւ Բ․ հանդիսացողները կը շահին 125 ֆրանքնոց էնտէֆրիզապլը նուէր մասնագէտ ՍԱՓՐԻԶ ՇԱՀՊԱԶԵԱՆի կողմէ։

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ — ՄՈՒՏՔ 12 ֆր.

Ժամադրուեցէք ԱԷՐՕ ՔԼԻՒՊ փետրուար 26ին։

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

18 տարեկան հայ աղջիկ մը (տաքթիլօ-Ֆաքթիւրիէռ) որ ունի ... եւ գրամեքենայ։ Դիմել՝ Kebelian, 4 Rue des Paquerettes, Alfortville, Seine

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՆՈՐ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Գ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀի ղեկավարութեամբ

Studios Wackerի մէջ, **69 Rue de Douai** (Place Clichy)

Դաշնակի, ջութակի, երգի, սոլֆէժի եւայլն մասնաւոր ու խմբական դասեր՝ կարող հայ ուսուցիչներու կողմէ։

Արձանագրութեանց համար դիմել, ամէն առաւօտ ժամը 10—12 Գ․ Մ․ ԱԼԷՄՇԱՀի, 142 bis Av. Ed. Vaillant, Boulogne Seine, իսկ Շաբաթ օրերը ժամը 2—4 Studio Wacker:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Զէնկիւէրի Հայր․ Միութիւնը ընդհ․ ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները 26 փետր․ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Հայ ակումբին մէջ։ Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԿԱՄ․ ԵՒ ՄԱՐՏ․ Միութեան անդամական ընդհանուր ժողովը՝ 26 Փետր․, Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Քաֆէ Նուայի ներքի սրահին մէջ, 1 Bld. Dugomier։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ՖՐ․ Կ․ ԽԱՉԻ Շրջ․ վարչութեան գործիչներու դասախօսութիւնը 25 Փետր․, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ։

ՏԷՍԻՆԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ Միութիւնը ընդհ․ ժողովի կը հրաւիրէ Տէսինի եւ շրջականներու հայրենակիցները, 26 փետր․, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ժողովատեղին։

ԽՈՋԿԱՑԻ Բարենպատակ Նահանգական միութեան ընդհ. ժողովը՝ 26 փետր․, ժամը 4ին, 7 Ռիւ տէ Փըթի Մարսէյլ, «Պար Մասիս»ի մէջ։ Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն կարեւոր խորհրդակցութիւն վարչութեան ընտրութիւն։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԿԻՐԱԿԻ 26 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
DIMANCHE 26 Février 1939

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3975 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԵԴՐՈՆԱՑՈՒՄ

Կարելի՞ է խկապէս «Ժողովուրդի Տուն»երու վերածել այն ցիրուցան բոյները որ կը գործեն Արտասահմանի մէջ, իբրեւ Երիտասարդական Միութիւն կամ տարբեր անուններով :

Բառը խոշոր է,— «Տուն», — եւ շատեր քմծիծաղ մը պիտի արձակեն, յիշեցնելով մեր պայմանները:

Մենք ալ պատրանքներ չունինք բուն իրականութեան մասին, ինչպէս յայտներ էինք երէկ :

Բայց, կը կարծենք թէ բոլորովին անկարելի չէ գոնէ որոշ բարելաւում հաստատել, պակասները լրացնելով եւ մանաւանդ եղածները ամփոփելով, կեդրոնացնելով :

Այս պարտականութիւնը ամէնէն առաջ կ'իյնայ երիտասարդութեան վրայ, ի՛նչ դաւանանքի ալ յարած ըլլան:

Անցեալ տարուան ընթացքին փորձ մը կատարուեցաւ միացեալ դասախօսութիւններ կամ ներկայացումներ սարքելու :

Արդ, երբ մինչեւ այստեղ եկեր են, ինչո՞ւ պիտի չկրնային քայլ մը եւս առնել, կազմելու համար միացեալ գրադարան: Մէկ հատ կեդրոնական մատենադարան Փարիզ քաղաքի կամ այսինչ արուարձանին մէջ:

Ինչ որ գրադարան կը կոչենք, յաճախ կը բաղկանայ 80 - 100, լաւագոյն պարագային քանի մը հարիւր հատորներէ: Մեծ մասով աջէն ձախէն հաւաքուած, իբրեւ նուէր:

Մատի վրայ կը համրուին այն գրադարանները որ ունին հազարաւոր հատորներ, պարբերաբար գնուած եւ դասաւորուած: Մատի վրայ կը համրուին, դարձեալ, անոնք որ թերթ կը ստանան, մանաւանդ շաբաթաթերթ կամ ամսագիր: Եւ ստացողներն ալ երբեք հոգ չեն տանիր հաւաքածոյ պահելու, իբրեւ աղբիւր ուսումնասիրութեանց :

Անշուշտ դժուար է աւելին սպասել, ներկայ պարագաներուն մէջ: Ճիշդ ատոր համար ալ, անհրաժեշտ կը դառնայ կեդրոնացումը: Ինչ որ մէկ ձեռքով անհնարին կը թուի, բաղդատաբար կը դիւրանայ, երբ տասը ձեռքեր փարին գործի :

Գրադարաններու լրացուցիչ մասը կը կազմեն լսարանները,— բնէք ժողովասրահ :

Ամէնքս ալ գիտենք թէ ի՛նչ գումարներ կը մսխուին ամէն տարի, պարզ հաւաքատեղի մը, ժողովասրահ կամ հանդիսասրահ ճարելու համար:

Բազմաթիւ կուսակցական, հայրենակցական եւ երիտասարդական ժողովներ, դասախօսութիւններ եւն. տեղի կ'ունենան հասարակ սրճարաններու մէջ, փոխան վճարման կամ սպառման: Եւ անոնք որ պիտի տնտնային ամիսը 2 - 3 ֆրանք անդամավճար տալու համար, մեքենաբար կը վճարեն մէկ սուրճին կամ ախորժաբերին գինը, 2 - 5 ֆրանք եւ աւելի: Այն ալ ամէն մէկ ժողովի համար:

Փարիզի համար բարեբախտութիւն մըն է Բարեգործականի տունը, ուր մեծ ու փոքր սրահներ վարձու կը տրուին առանց մեծ դժուարութեան: Բայց չորս պատերը կրնա՞ն վառարան, «Տուն» դառնալ, երբ ջիղը կը պակսի եւ մանաւանդ բոլորովին տարբեր ոգի մը կը տիրապետէ :

Այս բոլոր խորհրդածութիւնները կը յանգին մէկ եզրակացութեան,— կեդրոնացում: Կարելի եղածին չափ ամփոփել, միացնել նման տարրերը եւ միեւնոյն նպատակները: Գրադարանը գրադարան է, ինչպէս լսարանը լսարան՝ բոլորին համար: Ուզողը կ'երթայ կ'օգտուի, իսկ վարձու լսարան մըն ալ միշտ բանած կ'ըլլայ ամբողջ շաբթուան ընթացքին, նախաձեռնութեամբ այս եւ այն միութեան:

Աւելի գործնական չէ՞ որ քանի մը միութիւն սրահ մը վարձեն հաւաքաբար, իրենց միջեւ բաժնելով շաբթուան օրերը, փոխանակ իւրաքանչիւրը առանձին խշտեակ մը ճարելու: Այն ալ շաբաթը միայն մէկ - երկու օր բանալու համար :

Հարցը միայն Փարիզի կամ Ֆրանսայի չի վերաբերիր, այլ բոլոր գաղութներուն :

Պալքանեան երկիրներուն եւ մասնաւորապէս Պուլկարիոյ մէջ 1895 – 96էն ի վեր կան սեփական սրահներ եւ գրադարաններ, որոնցմէ լայնօրէն կ'օգտուին բոլորն ալ: Եգիպտոսի եւ Սուրիոյ մէջ նոյնպէս: Մ. Նահանգներուն մէջ պատկերը աւելի մխիթարական է, եւ մասնաւորապէս Հ. Յ. Դաշնակցութեան մասնաճիւղերէն շատերը ունին ոչ միայն սեփական ակումբ, այլեւ շէնք ,— բուն բառով «Ժողովուրդի Տուն»:

Կը նշանակէ թէ երբ մարդիկ որոշ ծրագիր եւ կամք ունենան, կը յաջողին իրական եւ տեւական ձեւ տալ իրենց գործունէութեան, փոխանակ աւելի պէս շողալու եւ մարելու, կամ պարզապէս մխալու :

Ամերիկայի օրինակը կրնայ խթան մը հանդիսանալ Ֆրանսայի, քանի որ երկու երկիրները շատ կը նմանին իրարու, իրենց առանձնայատկութիւններով եւ դժուարութիւններով :

Ամէն պարագայի մէջ, շատ մը դժուարութիւններ ինքնին կը հարթուին, երբ ընդունինք թէ ինչ որ կը փորձենք այս բանի պանդխտութեան բերումով, մարզանք չէ, այլ իրական պահանջ: Անհրաժեշտ պայման՝ աւելի երկար տեւելու: Աշխատանք՝ ինքնապաշտպանութեան համար :

Թուրքիոյ «Հալք էվի»ները մէկ անգամէն չծաղկեցան: Անոնք ալ ունեցան իրենց տագնապի օրերը, մինչեւ որ պետութիւնը օգնութեան հասաւ:

Եթէ մենք պետութիւն չունինք, այս ափերուն վրայ, ունինք ժողովուրդ մը որ թէեւ դանդաղ կը շարժի, բայց գիտէ միշտ գնահատել իրական գործը, որո՛ւ ձեռքով ալ կատարուի :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ ՀԱՒԱՆԵՑԱՒ ՃԱՆՉՆԱԼ ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕՅԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Չենք ուզեր երրորդ ճակատ մը եւս ունենալ»

Երեսփ. ժողովի ուրբաթ օրուան նիստին մէջ, երբ ձախակողմեան ներկայացուցիչները կը պատրաստուէին հարցապնդում ուղղել կառավարութեան, Զօր. Ֆրանքոյի ճանաչման առթիւ, Պ. Տալատիէ անմիջապէս վստահութեան խնդիր յարոյց եւ հաստատեց թէ երկուշաբթի օր նախարարական խորհուրդին պիտի առաջարկէ ճանչնալ Ֆրանքոյի կառավարութիւնը: Ահաւասիկ իր յայտարարութիւնը .

— «Հիմնուելով Լոնտոնէն եւ Պ. Լէօն Պէրառէն հասած վերջին տեղեկութեանց վրայ, արդարեւ մտադրած եմ երկուշաբթի մը նախարարական խորհուրդին առաջարկել Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը: Սպանիոյ մէջ հանրապետական կառավարութիւնը քաջութեամբ դիմադրեց բոլոր յարձակումներուն, լման երկու տարի: Բայց յանկարծ Պարսելոնան ինկաւ, անձնատուր եղաւ եւ Քաթալոնիան գրաւուեցաւ: Յունուարի վերջէն ի վեր, 600 քիլոմեթրի վրայ իբրեւ դրացի ունինք Զօր. Ֆրանքօն: Պաշտպանելիք երրորդ ճակատ մը չունենալու համար է որ ես կ'առաջարկեմ բարի դրացնութեան յարաբերութիւններ հաստատել իրական կառավարութեան, Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան հետ: Մեզմէ ո՞վ այսօր կը հաւատայ թէ հանրապետական կառավարութիւնը կրնայ դիմանալ քանի մը շաբաթէն աւելի : Նախագահ Ազանիա ինք — մարդ մը որ արժանի է ամէն յարգանքի — ըսաւ թէ պայքարը անյոյս է եւ երկար ատենէ ի վեր ուժգնօրէն կը յանձնարարէ Նէկրինի կառավարութեան՝ բանակցութիւններ կատարել, հաշտութիւն կնքելու համար Զօր. Ֆրանքոյի հետ: Ահաւասիկ իրականութիւնը: Անշուշտ ֆրանսական կառավարութիւնը ազատ է իր որոշման մէջ: Ան կապուած չէ որ եւ է արտաքին քաղաքականութեան: Բայց կարելի չէ զանց առնել թէ բրիտանական կառավարութիւնն ալ իր կարգին յայտնած է թէ ժամանակը եկած է ճանչնալու Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը, մանաւանդ որ իր ներկայացուցիչէն հասած յայտարարութիւնները գոհացում կուտան եւ թէ վճռած է այլեւս երկար չսպասել: Ֆրանսական եւ բրիտանական կառավարութեանց ներկայութիւնը Պուրկոսի մէջ՝ աւելի օգտակար քաղաքականութիւն մըն է քան բացակայութիւնը, որ պիտի նշանակէր անշարժութիւն: Ես համոզուած եմ թէ այս տարի, գալիք շաբաթներու, ամիսներու ընթացքին, մենք հարկադրուած ենք անցնիլ ահարկու հրուանդաններէ: Խաղաղութիւնը պէտք է պաշտպանուի մեծ աչալրջութեամբ: Ճիշդ ատոր համար ալ, ես կը նախընտրեմ որ Ֆրանսա ներկայ ըլլայ Պուրկոսի մէջ (Զօր. Ֆրանքոյի մայրաքաղաքը) : Ես կը պաշտպանեմ ներկայութեան եւ գործունէութեան քաղաքականութիւնը, մէկդի դնելով որ եւ է քաղաքական մտահոգութիւն եւ աչքի առջեւ ունենալով միայն հայրենիքին ապահովութիւնը»:

Այս կարուկ յայտարարութեան վրայ, երեսփ. ժողովը վստահութիւն յայտնեց 261ի դէմ 325 ձայնով, եւ հարցապնդումները յետաձգուեցան, ինչպէս պահանջած էր վարչապետը: Այս առթիւ Պ. Տալատիէ յիշեցուց նաեւ թէ օտար իշխանութիւն մը ճանչնալու առանձնաշնորհը կը պատկանի կառավարութեան: Վարչապետին կուսակցութենէն (արմատական) 17 հոգի դէմ քուէարկեցին, այն առարկութեամբ թէ ճանաչումը տեղի կ'ունենայ առանց հեռացնելու իտալական եւ գերմանական զօրքը: 62 քուէի մեծամասնութիւնը տկար է, բաղդատելով նախորդ քուէարկութեանց հետ, բայց եւ այնպէս անգամ մը եւս կը զօրացնէ կառավարութեան դիրքը:

Վիճաբանութիւնները սկսած ատեն, ճառեր խօսեցան «ֆրանքեւսպանիական բարեկամութեան» խմբակցութեան, ընկերվարականներու եւ համայնավարներու ներկայացուցիչները ,ընդդիմանալով ճանաչման :Ձախակողմեան երեսփոխանները նախապէս ժողով գումարած էին Լոնտոնէն եկած երկու անգլիացի աշխատաւորականներու հետ: Պ. Տալատիէ ակնարկելով այս պարագային, հեգնօրէն դիտել տուաւ թէ պիտի գայ ժամանակ մը երբ ֆրանքեւանգլիական խորհրդարան մը պիտի գումարուի մերթ Փալէ Պուրպոնի, մերթ Ուէսթմինսթըրի պալատին մէջ:

Նախագահ Ազանիա կը հրաժարի

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Պ. Ազանիա, հանրապետական Սպանիոյ նախագահը, պիտի հրաժարի այսօր – վաղը, եւ խորհրդարանին նախագահը, որ նոյնպէս Փարիզ կը գտնուի, պիտի չձեռնարկէ նոր նախագահի մը ընտրութեան: Իսկ վարչապետ Նէկրինի համար կ'ըսեն թէ որոշած է օդանաւով մեկնիլ Մատրիտէն, երկուշաբթի օր: Այն ատեն Մատրիտի մէջ պիտի մնայ սպարապետը, Զօր. Միախա, եւ թերեւս անոր ձգեն Զօր. Ֆրանքոյի հետ զինադադար մը կնքելու հոգը: Փարիզ կը գտնուի նաեւ Արտաքին նախարարը, Ալվարէզ Տէլ Վայօ, թէեւ ըսած էր թէ Սպանիա պիտի վերադառնայ :

*** Մինչ Ֆրանսայի երեսփ. ժողովը կը քուէարկէր Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը, ծերակուտական Լէօն Պէրառ կը վերջացնէր իր բանակցութիւնները Պուրկոսի հետ, դիւանագիտական յարաբերութեանց վերահաստատման համար: Ֆրանսայի ներկայացուցիչը վերադարձած պիտի ըլլար այսօր, հասնելու համար երկուշաբթի օրուան ժողովին: Կ'ըսուի թէ Զօր. Ֆրանքոյի ներկայացուցիչը պահանջած է որ անմիջապէս իր կառավարութեան յանձնուի Պանք տը Ֆրանսի մէջ պահուած սպանիական ոսկին եւ թէ Ֆրանսա հաւանութիւն յայտնած է :

*** Անգլիական կառավարութիւնը վերջնապէս որոշեց ճանաչումը յայտարարել երկուշաբթի օր: Այսպէս, իր ապստամբութենէն երկու տարի եւ եօթը ամիս վերջը, զօր. Ֆրանքօ իր լիազօր դեսպանը պիտի ունենայ Լոնտոնի մէջ, փոխան հանրապետական դեսպանին : Միջազգային օրէնքով, իրական ճանաչումը կը սկսի դեսպաններու փոխանակութեան օրէն: Ուրեմն Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի աճապարեն դեսպաններն ալ նշանակել :

*** Զօր. Ֆրանքօ յարձակողական ծրագիր մը պատրաստած է Մատրիտի դէմ, 900 սաւառնակներով եւ 100,000 զինուորներով, որոնց մէջ կան չորս իտալական զօրաբաժիններ :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ինծի պէս ըրէք:

Ամէն անգամ որ քաղաքական տագնապ ծագի եւ պատերազմի վախ կենայ, բացէք թերթ մը եւ կարդացէք ոչ թէ քաղաքական լուրերը, այլ միայն Փրոֆ. Նէմպիւսին արկածները, կիներու նորաձեւութեանց յատուկ յօդուածները կամ գիտական նորութիւնները :

1.— Ես շատ կը սիրեմ Փրոֆ. Նէմպիւսը,— արդէն այնքան ժողովրդականացած է, որ իր արկածները լոյս կը տեսնեն միաժամանակ Փարիզի եւ Մարսէյլի թերթերուն, նոյնիսկ Պոլսոյ թերթերուն մէջ: Իր նայուածքը, որ յաճախ կէտ մըն է, ի՛նչպէս կ'արտայայտէ զարմանքը, միամտութիւնը, յաղթանակը, ուրախութիւնը: «Ժուռնալ»ը որ բանամ, նախ Նէմպիւսը կը փնտռեմ: Բայց երէկ, — խօսքը մէջերնիս, — մեր «վարչապետ»ը յաղթեց Փրոֆ. Նէմպիւսին: Առաւօտուն կ'ածիլուիմ, երեկոյեան կ'երթամ սափրիչ ընկեր Աշնեանին եւ մազերս ալ կտրել կուտամ, կ'ըսէ եւ բածին պէս ալ կ'ընէ: Միայն թէ երեկոյեան, երբ կ'երթայ նստիլ ընկ. Աշնեանի աթոռին վրայ, մեր ընկերը . . անգամ մը եւս կ'ածիլէ զինք: Քիչ մերջ անկիւնի սրճարանին մէջ եկաւ մեզ գտնել «վարչապետ»ը վարչապետական ժպիտով ,— մազերը կտրուած չէին: Այնքան խնդացինք, որ մոռցանք պատերազմ եւ քաղաքականութիւն: Եթէ բոլոր երկիրներու վարչապետներն ալ մեր վարչապետին պէս ըլլային, ի՛նչ երջանկութիւն մարդկութեան համար :

2.— Ես շատ կը սիրեմ կարդալ նաեւ կիներու նորաձեւութեանց էջը, սանկ . . . զարգանալու համար: Վերջերս վայելչագիտութեան մասնագէտները կը գրեն թէ օրուան նորաձեւութեան առանցքը . . . սրունքն է: Եւ կ'աշխատին շրջազգեստին գոյնը եւ ձեւը պատշաճեցնել սրունքին գեղեցկագիտական փրէզանթասիոնին :. Գեղեցիկ սրունքը, կ'ըսէ մասնագէտը, այն չէ որ իրիկի ձեւ ունի, այլ այն որ կայծակի մը պէս կ'իջնէ շրջազգեստին կազմած ամպէն վար, նիզակաձեւ: Յետոյ պայման է որ ուղարկ ըլլայ, — ատոր համար, երբ մորթը, մսած մորթի պէս, ողորկ չէ, լաւ է թեթեւ լոգանք առնել և նախ չեչաքարով, յետոյ ալքոլով շփել: Այս ընթերցումներէն կ'իմանամ, որ մասնաւոր օծանելիքներ կան, գիշերը քսելու եւ պարահանդէս երթալու համար առանց . . . գուլպայի: Այս ամէնը կարդալէ վերջ, կը խորհիմ թէ ի՛նչո՛ւ կիները այսքան շատ խնամք ցոյց կուտան իրենց ոտքերուն: Արդեօք . . . պատերա՞զմ պիտի յայտարարեն եւ այս մարմնուած սրունքները պիտի զարնեն խեղճ այրերուն թմբուկին :

3.— Շատ աւելի հետաքրքրական են, սակայն, գիտական նորութիւնները: Գիտէ՞ք թէ ի՛նչ ձուն եկած է սունկին գլխուն: Վերջապէս դիմակը վար առին այս անպիտանին: Մինչեւ հիմա, գրականութեան մէջ, սունկը կը խորհրդանշէր ամօթխածութիւնը, — չէ՞ որ գլխարկին տակ գաղտնի կը պահէ իր սիրուըտուքը: Կը խորհրդանշէր նաեւ բազմածին բնտանիքները,— չէ՞ որ սունկը, անձրեւէն վերջ, մէկ գիշերուան մէջ դաշտ մը կը լեցնէ ամբողջ: Վերջապէս կ'ըսէին թէ սունկը աւելի համեստ է քան մանիշակը, աւելի համբերող քան ուղտը, որովհետեւ առտուան ցօղին թացութեամբ իսկ կը գոհանայ եւ կը սնանի օդով: Ո՛չ, կ'ըսեն սնկաբաններ հիմա, սունկը որդնակեր է, եւ ի՛նչպէս: Խեյօքիկ մը կը սպասէ որ որդ մը բարձրանայ վրան, «մատնի»էն վեր ելլելէն վերջ՝ որդը այլեւս չի կրնար վար իջնել, ոչ ալ բարձրանալ վեր: Ու կը մնայ սունկին ծոցին մէջ ուր կը մարսուի շուտով: Վա՛յ նենգաւոր, կեղծաւոր եւ խորամանկ սունկ . . .

Այս ամէն նորութիւնները տալով՝ յաջողեցա՞յ մոռցնել օրուան վախերը եւ հոգերը: Եթէ չյաջողեցայ, ձեր գլխուն նարը նայեցէք: Իմ ներղութիւններս չեն բաւեր, ձե՞րն ալ կը բարդէք վրաս :

ԱՐԱՋ

ՀԱՅ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ

Հ. Հ. Գաղթ. Օֆիսէն կը տեղեկանանք թէ աշխատանքի նախարարութեան ընդհ. քննիչը, Պ. Շայեէ, իրաւասու իշխանութեանց «ամենաբարեացակամ ուշադրութեան յանձնած է» արհեստաւորներու վերաբերեալ կարգ մը պարագաներ, որոնք իրեն հաղորդուած էին:

Այս առթիւ Օֆիսը կը խնդրէ մեզմէ կրկին յիշեցնել թէ պատրաստ է ընդունելու պատճառաբանուած դիմումներ, ձեռնհաս իշխանութեան ուշադրութեան յանձնելու համար զանոնք: Հարկ է աճապարել, որպէսզի կարելի ըլլայ ամբողջական թղթածրարներ կազմել, եւ բոլորը միասին ներկայացնել :

Յետոյ, անհրաժեշտ է ճիշդ գրել ամէն մանրամասնութիւն, չմոռնալ անունն, մականունն, հասցէ եւ ուրիշ կարեւոր պարագաներ, մանաւանդ զինուորական կացութիւնը (զինուոր եղա՞ծ է եւն.): Պատահած է որ Փարիզէն կամ գաւառէն նամակներ գրուին առանց հասցէի, կամ պակասաւոր տեղեկութիւններով: Ծախքերու համար պէտք է ղրկել 25 ֆրանք :

Յանձնարարութիւն մըն ալ մեր կողմէ. — Բարի եղէք թերթէն կտրել եւ պահել երբ ձեզի վերաբերեալ օրէնք մը, տեղեկութիւն մը, հրահանգ մը կը կարդաք: Յաճախ մեզի հարցումներ կ'ուղղուին այնպիսի խնդիրներու մասին որոնց պատասխանը օրը օրին տրուած է «Յառաջ»ով: Եւ կան ալ որ մեզի կը հարցնեն Օֆիսին հասցէն (71, Ave. Kléber, Paris, 16):

Երուսաղէմի Պատր. Տեղապահը

Երուսաղէմէն հասած հեռագրէ մը կը տեղեկանանք թէ միաձայնութեամբ պատր. տեղապահ ընտրուած է Մեսրոպ արք. Նշանեան, վանքին ամէնէն հեղինակաւոր դէմքը:

Անգլօ-գերման յարաբերութիւնները

Գերմանիոյ քաղաքական շրջանակներու մէջ դժգոհութիւն կը տիրէ վարչապետ Չէյմպըրլէնի եւ արտաքին նախարար Հըլիֆաքսի խօսած ճառերուն պատճառով: Պերլինի թերթերը կը գրեն թէ այդ ճառերը անգլօ-գերման յարաբերութիւնները պաղեցնելու կը ծառայեն եւ թէ «Միւնիխէն ի վեր այդ յարաբերութիւնները խիստ սառն են»: Գերման մամուլը կը գանգատի, թէ ժողովրդավար պետութիւնները Միւնիխի խորհրդաժողովը յաջողցուցին պարզապէս ժամանակ շահելու յետին նպատակով: Գերմանացիները խստօրէն կը մեղադրեն նաեւ նախագահ Ռուզվէլթը, որ «խաղաղութիւն՝ զինու զօրութեամբ» նշանաբանը ստեղծեց, որուն կը հետեւին Անգլիա ու Ֆրանսա :

Գերման հրապարակագիր մը կը գրէ .— «Անգլիոյ ժողովուրդը խաղա –

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊ. ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ

(ՅՈՒՇԵՐ ԵՒ ՆԻՇԵՐ)

— oo —

Մանկութեանս կուռքերէն մէկն էր Թորգոմ։

Երբ օրը կ'իրիկնանար, այրենա-րանը գնելով տոպրակի մը մէջ— ո-մանք՝ իրենց գրպանին մէջ— կը դի-տէինք թէ ի՛նչպէս մատ կը խաղցնէր քիթին Նարեկեան վարժարանին պա-տուհաններուն վրայ, ու կը սպասէ-ինք որ արեւին շուքը հասնէր Բոնրա-նին մինարէին,— այդ էր մեր ժամա-ցոյցը։ Ու տա՛նկ,— «լուսարարը կը կախուէր»։

Կարգ կազմած՝ եկեղեցի կը տա-նէին մեզ։ Այդ օրերու Թորգոմէն կը յիշեմ դեռ իր ձայնը,— թաւ, պղնձի քաղցրութեամբ, անձրեւի պէս սրսփուն։ «Խաղաղութիւն քո տո՛ւր մեզ, Տէ՛ր»,— երբ կը դառնար այս աղերսութիւնը Թորգոմի բերնին մէջ, ու շատ դպրոցականներ կ'աշխատէին նմանցնել՝ իրենց կոկորդին խորը խեղդելով պատանեկան արծաթէ ձայները։ Ես ուրիշ մարզանք մը կը կատարէի...

...նաւորութեամբ եւ իբրեւ թեկնածու Սանասարեան վարժարանի։

Թորգոմ շուտ հեռացաւ, սակայն, Արմաշէն։ Գիւղը պարպուեցաւ կար-ծես իր մեկնումով։ Թշնամութիւն մը պէտք հանդէպ յաջորդին (Բար-գէն)։ Մանուկի հոգիով կը հաւատա-յի թէ պիտի վերադառնայ։

Այնուհետեւ ես ալ մեկնեցայ Ար-մաշէն։ Յետոյ իրարու յաջորդեցին պատերազմները։ «Մանկութեան օ-րեր անցան գնացին երազի նման»։

Մեծ պատերազմէն վերջ, երբ իմա-ցայ թէ Թորգոմ առաջնորդ կը մնայ Եգիպտոսի, նամակ մը գրեցի։ Պա-տասխան չստացայ։ Յետոյ Փարիզ անցայ։ Անգամ մը եւս գրեցի։ Դարձ-եալ պատասխան չստացայ։

Հ. Մ. Ը. Մ.ը ողիմպիական կազ-մակերպած էր Փարիզի մէջ։ Այդ օ-րը Թորգոմը տեսայ պատուոյ բեմին վրայ,— Փարիզ եկած էր դարման-ուելո՞ւ թէ Լոնտոն մեկնելու համար...

Տարինե՛ր անցեր են, Արմաշը կոր-սուեր էր եւ հիմա որ Արմաշը կը գտնեմ, դուն ինծի կը զլանաս այդ ուրախութիւնը։

Զարմա՛նք, այն որ նամակ մը ան-գամ չէր գրեր, հիմա այսքան փոխ-ուի՛։

Ինքնաշարժ նստանք եւ գացինք պանդոկը։ Փարիզի ամէնէն փառաւոր պանդոկներէն մին։ Սպասեակները շուրջը կը դառնան յարգանքով ու գրեթէ կախարդուած։

— Մոնսէնեո՛ր, մոնսէնեո՛ր...

Եւ Թորգոմ գիտէր արժեցնել ինք-զինք, կարտինալէ մը աւելի պատկա-ռանք ներշնչելով անոնց։

Ծոխ ճաշ մը։ Ինք հազիւ քանի մը պատառ կերաւ.

— Կե՛ր, կե՛ր, դուն ինծի մի՛ նա-յիր, ես շաքարախտ ունիմ, ըսաւ։

Շաքարախտի պատմութիւնը պահ մը գրաւեց մեր խօսակցութիւնը։ Յե-տոյ սկսաւ ոգեկոչել Արմաշը։

— Պզտիկ ու սեւուկիկ տղայ մըն էիր, կը յիշե՞ս մեր Գեղամը, որ քե-զի եւ ձեր Գեղամին հետ վար չէր իջ-ներ այգիներէն։

Գեղամ կը կոչուէր իր եղբօրորդին, ու Գեղամ կը կոչուէր նաեւ իմ հօր-...

[...]

...եկեղեցիին մէջ արտասանեցի Պօղոսի երկար «Թուղթ»ը Կորնթացիներուն ուղղեալ.— «Ցուցանեմ ձեզ, եղբա՛րք, զԱւետարանն իմ»։ Պէտք է որ շատ պզտիկ եղած ըլլամ, քանի որ, կը յի-շեմ, Աղջիկ-Մինասը ձեռքէս բռնած՝ գիս սեղան հանեց, ձեռքս Աւետարան մը դրաւ, յետոյ թոռմած ժպիտով մը քաջալերեց զիս ու հեռացաւ՝ պահ մը շուարած թողլով ջահերու փարփառ լոյսին մէջ եւ վարդապետներու ե-ղեւնաձեւ, սրադլուխ սաւերներուն դէմ։ Յաղթանակի պէս բան մը եղաւ այդ արտասանութիւնս,— յաջորդ օ-րը Թորգոմ գրպաններս կ'ողողէր նա-րինջով ու շամիչով, մագաղաթանը-ման նշխարով եւ թաւշապատ օրա-ցոյցով մը, որուն վրայ տարուոյն ու-կեզօծ թուականը (1907) զարմանք կը պատճառէր, դեռ ինծի ան-հասկնալի։ Թորգոմ այլեւս իմ պաշտ-պանս էր եւ ես հպարտ էի իր հովա-...

...էր բազմութեամբ։

— Համբուրէ՛ ձեռքս, ըսաւ յան-կարծ։

Իբր թէ չլսեցի եւ խօսակցութիւնը շարունակել փորձեցի այնպիսի շեշ-տով մը որ կը նշանակէր թէ շատ բան մոռցած եմ հին աւանդութիւններէն եւ հաւատքէն։

— Համբուրէ՛ ձեռքս, կրկնեց ձեռ-քը միշտ երկարած։ Հիմակ բժիշկ ես, բայց ես նոյն վարդապետն եմ, որուն ձեռքը կը համբուրէիր հաւատքով եւ ակնածանքով, տակաւին մանուկ։

Յետոյ ըսաւ որ գործս շուտ վեր-ջացնեմ, որպէսզի միասին ճաշենք։ Պատասխանեցի թէ ստիպուած եմ եր-թալ «Յառաջ»ի խմբագրատունը, թէ աշխատանք ունիմ։

— Ո՛չ, ըսաւ կտրուկ, ես ալ աշ-խատանք ունիմ, բայց կ'ուզեմ կէսօ-րէ վերջը միասին անցընել քեզի հետ։

[...]

ՀԱՅ ԱՂԲԻՒՐ

ՎԱՆԵՑԻՆ

ԽՄԲ.— Առաջինն է այս երգիծա-կան նոր շարքի մը, ուր հետզհետէ պիտի երեւան «Ատափազարցին», «Կեսարացին», Պոլսեցին եւն.։

Աստուած երկու հրեայ, մէկ ամ-բողջ Հայ եւ կէսՔիւրտ իրար խառնե-լով ստեղծած է Վանեցին։

Ստեղծած է՝ գլուխը տափակ ու միտքը սուր։

Տէրը երգիչ ստեղծած է Վանեցին, սակայն, փոխանակ անոր կոկորդին մէջ սոխակ մը դնելու՝ սխալմամբ ագռաւ մը խոթած է։ Վանեցին իր կոկորդի ագռաւը իբր սոխակ յաջո-ղած է ծախել, քանի մը անգամ։ Այդ պատճառով ալ Աստուած իր սխալը չէ դարմանած։

Երկնաւոր Հայրը Վանեցիին առա-տաձեռնութեան տուած է եզական բան մը. Վանեցին խօսած ատեն, կարծես ունի բերնին մէջ տաքեխ ձուկ մը, իսկ իր կոկորդին մէջ ճանկռտող կա-տու մը։

[...]

...տարանան, Վանեցին է որ Հայ պիտի մնայ յաւիտեան ու կենդանի պիտի պահէ հայութիւնը։

Այս պարագան Վանեցին ինքն ալ գիտէ լաւ։ Այս պատճառով քիթը մեծ է։ Աստուած միայն գիտէ թէ այդ քիթը ո՛ւր կը սկսի եւ ո՛ւր կը վերջանայ։

Վանեցիին քիթին վրայ արեւը մա-րը չի մտներ։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

«ԿԱՐՃ ՕՐԵՐ ԷՍ»

(ԽԱՉԻԿ ԴԱՇՏԵՆՑԻ)

Ինչպէս դիտել կուտայի նախընթաց քրոնիկով մը, հաւաքական նախա-ձեռնութիւններով միայն կարելի է այլեւս մեղմել հայ գրքի տագնապը։ Հայ հեղինակներուն անձուկ միջոց-ները ի վիճակի չեն այլեւս դիմա-գրաւելու հրատարակչական պահանջ-ներուն։ Հայ գիրքը չի կրնար փրկել ոչ ինքզինքը, ոչ իր հեղինակը...

[...]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (26)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

— oo —

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

«Կաթուղիկոսը այդ նպատակով շատ աշխատեց, բայց իշխանները ան-սաստեցին նրա խրատներին եւ մեր-ժեցին Վեհի խնդիրները։ Վերջինս մինչեւ անգամ իջաւ Տարօն եւ աշխա-...

...օգնութեան համար։ Կաթուղիկոսը չուզեց գնալ, որովհետեւ վախեցաւ թէ Հայոց եկեղեցին Յունաց եկեղե-ցու հետ միացնելու առաջարկութիւն կ'անէին իրան։ Ուստի հրաւէրը չըն-...

[...]

օրէնք է եւ արդարութիւն օրհաս ու տարէց մարդուն համար, աստուա– ծային թիւրիմացութիւն մըն է բոլոր անոնց համար որ աշխարհէն կը մեկ– նին աչքերը բաց, ափերը պարապ ի– րենց սրտին նման ...

Բայց առհասարակ, մենք որ ջուրի մէջ երկարատեւ ենք ու կը չնչենք աշխարհի ձրի շնորհները անգիտակ – ցօրէն, անտեղեակ ենք բոլորովին օրկանական ու հոգական այն խոր տառապանքին, որով կը տուայտին սիրտ եւ օդի ծարաւի, առողջու – թեան կարօտ երիտասարդ սիրտերը։ Մարդիկ իրարու հանդէպ փակ են ու կոյր արդէն։ Իրար անկարող ենք կարդալ ու ըմբռնել լիովին։ Ցաւա – լանջ ու մահամերձ երիտասարդ մը մանաւանդ մեզի համար արտաշխար– հիկ ծածկագրութիւն մըն է, զոր կը հանդիպինք այն պարագային երբ Դուր– եանի մը, Մեծարենցի մը, Տէրեանի մը կամ Զարիֆեանի մը մահերգակ մեղեդիները հզան մեզ ցնցել մինչեւ մեր ալքերն ու ալիքները։

Խաչիկ Թաշճեան կը պատկանի հո– գիի այդ վիրաւորներու շարքին։ Իր կեանքն ալ անոնց նման եղած է ցա – ւի խաչակրութիւն մը, կանխահաս նահատակութիւն մը։ Ինչպէս ոստրէն զինք խոցող աւազը կը պարուրէ մար– գարիտով, անոնք ալ իրենց տառա – պանքը կը շաղուեն բանաստեղծու – թեամբ. եւ բանաստեղծութիւնն է միայն որ տանելի կ՚ընծայէ մեր, բայց մանաւանդ այդ փշրուած էակ– ներու գոյութեան այլանդակութիւ – նը։

Խաչիկ Թաշճեան, առանց հասած ըլլալու իր բախտակից քնարակիրնե– րու արուեստի բարձրութեան կամ նրբութեան, օժտուած է սակայն ա – նոնց նման ամէնէն ինքնեկ, անկեղծ ու վճիտ զգայնութեամբ։ Ան իր ցա– ւատանջ յուզումները արտայայտած է ամէնէն պարզ ու անմոլար բառերով, ամէնէն ժուժկալ ու զգաստ երգերով, որոնց մէջ չկայ ոչ մէկ որոնում, ոչ մէկ արուեստի մտահոգութիւն կամ [illegible] նախանձախնդրութիւն։

Իր պզտիկ, տրտմանուշ քերթուած– ները,— հեծեծանքներ, կիսատ, գրե– թէ լռելեայն թելադրուած խոստո – վանքներ ամէնն ալ, կը յիշեցնեն նախնական ակունքի մը գլգլանքը, զուրկ բոլորովին պերճարուեստ ցայ– տաղբիւրներու խարուսիկ դիւթանք – ներէն։ Հիւանդ բանաստեղծը իր յու– զումը կ՚առնէ իր ակնաղբիւրին մէջ իսկ, կ՚իջնէ լեզուի ու արտայայտու– թեան ամենապարզ, առաւ իսկ ամե – նահաղորդական ձեւերուն։ Ոչ մէկ ի– մացական տարր չիգար խճողել, խա– թարել իր այդ յուզումը, որ կը մնայ իր «ծնունդի վիճակ»ին մէջ։

Հոս տեղն է յիշել որ ժողովրդական երգերը, ինչպէս նաեւ ատոնցմէ ներշնչուած քնարերգութիւնները ա – ւելի կամ նուազ արտայայտութիւնն են զգացումի եւ լեզուի՝ իրենց «ծը– նունդի վիճակ»ներուն մէջ։ Բայց այդ նախնականութեան մէջ իսկ է անոնց թափը եւ ուժգնութիւնը։ Քնարակա – նութիւնը զգայնութեան մէջ է եւ ոչ թէ բարբառի կամ քերթուածի։ Եւ իբրեւս ամէնէն հարազատ, պերճա – խօս քնարերգութիւնը այն է որ կ՚ար– տայայտուի արցունքով ու հառաչով, դիմախաղով ու շարժուձեւով, եւ կամ երաժշտութեամբ ու պարով։

Խ. Թաշճեանի քերթուածները ա – մէնն ալ թաթաւուած են մահուան նախազգացումով։ Հիւանդութիւնը ըս– պառած է իրմէ յոյսի ու տենչանքի ամէն հնարաւորութիւն, ու զինքը դը– րած է անդրիրական այն վիճակին մէջ, որ ոչ աշխարհին կը պատկանի, եւ ոչ ալ անդենականին։

Անցաւորութեան այդ ափունքէն կեանքը կը թուի ըլլալ անապատի կրկներեւոյթ մը, կամ դիցաբանա – կան ողկոյզը՝ որ կը մերձենայ ծա – րաւահիւծ շրթունքի մը ու կը փախի անմիջապէս։

Ու անքուն գիշերներու խորունկէն, բոլոր անյոյս հիւանդներու նման ա– նիկա ալ կը յառի Աստուծոյ, կը ցա – ւի մահուան ու կը ջանայ ընտանենալ անոնց հետ։

Թէ կը կանչես՝ կը պահես,
Քուկդ է ամէն հրաման,
Ես խրտուիլակ ու կարծես
Հոգիս ալ բեռ մը վրան։

Իր սփոփանքը մերթ ան կը գտնէ հաշիշահմայ մոռացութեան, մերթ ալ անցեալաբոյր յուշերու մէջ, որոնք կարդագոյն մշուշներու նման կը պա– րուրեն երիտասարդութեան հեռա – ւոր ծովափունքը։

... Ու հին օրերը կարծես
Երամի պէս կռունկի
Հեռո՜ւն, հեռո՜ւն կ՚երիզուին
Արձագանգի պէս երգի։

Յուշե՞ր են, յուշե՞ր գետի պէս յոր–
դուն,
Փրփուր, փոթորիկ, խելապտոյտ
պար...
Խուռներամ ջուրի կ՚անցնին ալիքներ՝
Իրենց թեւերուն դիակ մը ծփուն։

Ու երբ մանաւանդ այդ յիշատակ – ներու խորքէն հայրենական տեսլա – պատկերն է որ կը յառնէ, հիւանդ քերթողը կը վերանայ իր թշուառու– թենէն դէպի խանդավառութեան, ինքնամոռացման նոպայ մը։

Դուն ես գիշեր ու ցերեկ
Կը փսփսաս, փսփսաս,
Ցաւ մը ձեռիդ յոգնաբեկ
Խոր դարերէն է կուգաս։
(Հայրենիք)

Բայց գրքին տիրական չեշտը բարի ու հեզ թախծոտութիւնն է։ Քերթողը ընդվզումի ոչ մէկ բառ, բողոքի ոչ մէկ չեշտ ունի ճակատագրին դէմ, մարդոց կամ Աստուծոյ դէմ։ Ընդհա– կառակն միշտ տրամադիր է իր ցաւը, իր տուայտանքը օծել առողջ եւ բնապաշտ իմաստութեամբ։ Բնու – թիւնը եւ իմաստութիւնը վերջին ա– պաստանն են արդէն ամէն անյոյսմը– տածումի։

Ու անխուսափելիին ափին վրայ յե– տին, մարմրող մոմերը որ կը վա – ռին, ատոնք քերթողին սրտառուչ հրաժեշտի խղճերն են, համակուած մեղմանուշ թախիծով։

Երբ որ տանին օր մը հեռու
Այս աշխարհի ժխորէն,
Դուն դրացի թող իմ հոգուն
Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ չզոհեն։

Աղօթքի տեղ մայրս միայն,
Թող անմարցուն աչքերով
Հին օրերու, իմ մանկութեան
Տայ երգը՝ խինդ ու գորով։

Օրօրոցիս հազար անգամ
Երգած երգով թո՛ղ օրէն,
Շուրթն ակնջիս վերջին անգամ
Ըսէ օրօր մեղմօրէն։

Խաչիկի քերթուածները, ինչպէս կը տեսնուի, զերծ են զգայական խրթնութիւններէ, կամ գեղագիտա – կան յաւակնոտութիւններէ. բայց ուղ– ղակի կ՚իջնեն ընթերցողին սիրտը, ցաւատանջ մարդերու պարզ, միակ մէկ հառաչին նման։

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

Հեքեաթ

Մի անգամ երիտասարդութեան յա– ւուրք թեթեւամտութեամբ ես գոռացի մօրս վրայ, նա սիրտը կոտրուած՝ մի անկիւն քաշուեց, լաց եղաւ ու ա– սաց.

— Միթէ՞ երեխայութիւնդ մոռա – ցել ես, որ այդպէս կոպիտ ես վար – ւում ինձ հետ։

Շատ ուրախ եմ, ասաց պառաւ կի–
նըն իր որդուն սիրական,
Երբ առնական տեսաւ նրան, վագ –
րին յաղթած, փղանման,
Սակայն դու քո մանկութիւնը թէ
յիշէիր անցեալում,
Ինչպէս փոքրիկ, անօգնական, նս–
տած էիր իմ գրկում,
Այսօր երբեք դու ինձ չէիր վիրա –
ւորի, իմ անգին,
Նրա համար, որ այժմ դու մարդ
առիւծ ես, ես՝ ծեր կին։

×

Հարուստ ժլատի որդին հիւանդա – ցաւ, բարեկամները նրան խորհուրդ տուեցին, կամ ամբողջ Ղորանը կարդալ, կամ էլ մի մատաղ անել։ Ժլատը մը– տածմունքի մէջ ընկաւ ու ասաց.

— Ղորան կարդալը աւելի ձեռնտու է, մանաւանդ, որ մատաղացու ոչ – խարները հեռու են այստեղից։

Բարեմիտ մէկը այս մասին լսելով՝ ասաց.

— Պատճառն այն է, որ Ղորանը նրա լեզուի ծայրին է գտնւում, իսկ ոսկին՝ հոգու մէջ։

Դժուար բան է մարդու համար
ծունկի գալ ու աղօթել
Եւ ձեռքերով սրան – նրան ողոր –
մութիւն պարգեւել.
Ոսկու համար գրաստի պէս տիղ –
մում թաղուած կը մնայ,
Դու մէկ ասես, հարիւր անգամ սի–
րով Ղորան կը կարդայ։

×

Տիարպէքիրում մի հարուստ ծե – րունու տանը հիւր էի. Նա միմիակ մի գեղեցկադէմ որդի ունէր։

Տանտէրը գիշերը մեզ պատմում էր, որ իր կեանքում նրանից բացի այլ զաւակ չի ունեցել.

— Այս կողմերում մի ծառ կայ, ասում էր ծերունին, որին ուխտի են գնում եւ իրենց կարիքների համար խնդրում, երկար գիշերներ եմ անցկացրել այդ ծառի տակ, աղա– ւել եմ լաց ու արցունքով, մինչեւ որ այդ զաւակը պարգեւեց ինձ։

Ես լսում էի, թէ թէ ինչպէս որդին կամացուկ ասում էր իր ընկերներին.

— Լաւ կը լինէր եթէ ես այդ ծա– ռի տեղը իմանայի, կ՚աղօթէի նրա տակ, որ հայրս շուտ մեռնէր։

Տանտէրն ուրախ էր, որ այնպէս խելօք որդի ունի, իսկ որդին ծաղ – րում էր, թէ հայրը զառամել է։

Այն օրից արդէն շատ տարիներ են
անցել, գնացել,
Որ մեռած հօրդ գերեզմանին իսկ
դու չես այցելել,
Այժմ մտածիր թէ հօրդ համար դու
ի՞նչ ես արել,
Ի՞նչ ես սպասում, որ որդիդ անի
քեզ համար վայել։

×

Երիտասարդ տարիքում ուժերիս վստահ՝ ամբողջ ցերեկը արագ վա – զեցի. գիշերը յոգնած ու ջարդուած՝ պառկել էի մի բլուրի տակ։ Մի թոյլ ծերունի, որ կարաւանի յետեւից էր գալիս, ասաց ինձ.

— Ի՞նչ ես պառկել, այստեղ քնե – լու տեղ չէ։

— Ի՞նչպէս քայլեմ, ոտքերս չեն շարժւում, պատասխանեցի ես.

— Միթէ՞ չես լսել այն առածը, որ գնալ ու նստելը աւելի լաւ է, քան վազել ու յոգնելը։

Ո՛վ մարդ, որ միշտ կայարանին
հասնելու ես շտապել,
Ուշք դարձրու իմ խրատին, ու սո–
վորիր համբերել,
Արաբական նժոյգն երկու կայան
վազի՝ կը կանգնի,
Մինչդեռ ուղտը գիշեր ցերեկ հան–
դարտ կ՚երթայ՝ չի յոգնի։

ՍԱԱԴԻ

Թարգմ. Աւագ Մ. Վարդանեան

×

Ծառերուն մէջ եւ ծաղկին
Հոգիս կարծես կը մխայ.
Տերեւներու մէջ դեղին
Ինծմէ բաժին մըն ալ կայ։

Տաքուկ շաղերն արեւին
Կը պարուրեն մեզ անդորր
Անցնող հազար սերունդին,
Հետը կ՚ըլլեն միաւոր։

Լացուկոծերն հրճուանքին
Երբ ալ կուտան հրաժեշտ,
Ծառ, ծաղիկին ու վարդին
Կը դառնամ մասը յաւէտ։

Խ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ԽՄԲ.— Կարդալ «Օրուան գիրքե – րը», այս առթիւ։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

« ՑԱՐԻՆ ԱՐԵՒՈՒՆ ՀԱՄԱՐ »

Կլինքայի այս հին երաժշտախաղը կը ներկայացուէր Փեթերպուրկի կամ Մոսկուայի մէջ, ամէն անգամ որ հանդիսաւոր տօնակատարութիւններ տեղի կ՚ունենային, ցարական իշխա– նութեան տակ։ Առաջին անգամ ներ– կայացուած է 27 Նոյեմբեր 1836ին, եւ այնուհետեւ դար մը ամբողջ։ Ցա – րական խրախճանքներու ժամանակ, ամէնէն ժողովրդական եւ աւանդա – կան ներկայացումն էր դարձած։ Վերջին անգամ ներկայացուեցաւ 6 Դեկտեմբեր 1916ին, յեղափոխութե – նէն քանի մը շաբաթ առաջ։

Խաղին նիւթն է արտայայտել ռուս գիւղացիին անձնազոհութիւնը, որ – պէսզի ապրի ցարը։

Այսպիսի խաղ մը կարելի չէր ան – շուշտ ներկայացնել բոլշեւիկեան իշ – խանութեան օրով։ Եւ մոռցուեցաւ։ Զայն կը ներկայացնէին, երբեմն, արտասահմանի մէջ, «Սպիտակ Ռու– սերու» համար։

Բայց ահա Մոսկուայէն կը հաղոր– դեն թէ Կլինքայի երաժշտախաղը, դուրս հանուելով դիւաններու փոշիին տակէն, ներկայացուած է Մոսկուայի Մեծ – Թատրոնին բեմին վրայ։ Ան – շուշտ որոշ փոփոխութիւններ կրելէ վերջ։

Կլինքայի երաժշտութիւնը կը մը – նայ նոյնը։ Խաղին նոր խմբագրու – թիւնը կատարած են երեք մասնա – գէտներ, Գորոդէցկի, Սամոսուդ եւ Մորդվինով, որոնք, կ՚ըսէ «Պրավ – դա», աշխատած են գտնել Կլինքայի արտայայտութեանց բուն ոգին՝ անոր պատշաճեցնելու համար խօսքերը։ Առաջին տաղաչափը Ռուս մըն է, ծա– գումով գերմանացի, Պարոն Ռոզէն, — անտարակոյս այս հեղինակը, կ՚ը – սեն «Պրավդա»յի յօդուածագիրները, չէ կրցած արտայայտել ռուս գիւղա – ցիին հոգեբանութիւնը։ Ցարին ա – րիւնարբութեան համար չէ որ ռուս գիւղացին կը մղուի անձնազոհու – թեան, ցարին մէջ իր հայրենիքն է որ կը պատկերանայ ռուս գիւղացիին աչքին։ Արդարեւ Կլինքա եւս, ճիշդ այս ըմբռնումով, ուզեց որ երաժշտախաղը կոչուի «Սուսա – նին», անունովը հերոսին, բայց Նի – կոլա Ա. պարտադրեց կոչել «Ցարին արեւուն համար»։

Նոր խմբագիրները, ուրեմն, վե – րադառնալով Կլինքայի տեսակէտնե – րուն, ուզեցին այս երաժշտախաղով ոչ միայն պանծացնել ռուս գիւղացին, այլեւ Սուսանինը դարձնել ռուս ժո– ղովուրդին հայրենասիրութեան խոր– հրդանշանը։

Սկզբնական բնագրին մէջ, Սուսա – նին գերազանց անձնուիրութիւն մը ցոյց կուտայ հանդէպ իր ցարին, Միշէլ Ռոմանովի, ազատելով զայն Լեհերուն ձեռքը գերի իյնալու վտան– գէն, երբ լեհական բանակը, Ժէ. դա– րուն, կ՚արշաւէր ռուսական տա – փաստաններուն վրայ։

Նոր խմբագիրները կը ջնջեն ցարը, եւ Սուսանինին կուտան տարբեր դեր մը,— վտանգէն փրկել լեհական ար – շաւանքին դիմագրող երկու հրամա – նատարներ, Մինին ու Պոժարսկի։ Եւ սակայն այս փոփոխակը չէր հա– մապատասխաներ պատմութեան։ Ու– րիշ խմբագրութեամբ մը, Սուսանին առաքելութիւնն ունի փրկելու հայրե– նիքը, զոր կը խորհրդանշէ Մոս – կուան։ Իրականին մէջ, Սուսանին իր պատմական դերը կատարած է Կոս – տրոմայի նահանգին մէջ։ Մորդվինով գործողութիւնը կը փոխադրէ Մոս – կուայի արուարձաններուն մէջ, — լեհական բանակը կը քալէ Մոսկուա– յի վրայ, հաղորդակցութիւն հաստա– տելու համար Մոսկուայի մէջ դիրք գրաւած լեհական զօրքին հետ։ Սու– սանին կը շեղէ անոնց ճամբան, կը մխրճէ զանոնք անտառի մը մէջ, ուր կը ջարդուին անխնայ եւ այսպէս կ՚ազատի Մոսկուան, կ՚ազատի հայ – րենիքը։

Պատմութիւնը, կ՚ըսեն մասնագէտ– ները, հաշտ է այս փոփոխակին հետ, քանի որ ռուս ժողովուրդը քանիցս ցոյց տուած է հայրենասիրական այսպիսի հրաշքներ։

Այսպէս, «Ցարին արեւուն համար» երաժշտախաղը կը դառնայ համա – գրական պատկեր մը «Ի փառս հայ – րենասիրութեան»։

Քանի՛ քանի՛ Սուսանիններ կան ռուս գիւղացիութեան ծոցին մէջ, կը գրէ Մորդվինով, քանի՛ քանի՛ հա – մեստ հերոսներ կան Ռուսիոյ այս կամ այն անկիւնը, պատրաստ պաշտպանելու հայրենիքը։

Երաժշտախաղին մէջ, ծիծաղելի եւ [illegible] գոյներով բեմ կը հանուէին լեհ ազնուականական դասակարգին ներ– կայացուցիչները, որոնց երեւումը [illegible] կը պատճառէ։ Ժողովրդական պարերը, իրենց կարգին, վառ կը պահեն հետաքրքրութիւնը։ Վերջին արարին, բեմադրութեան կը միանայ նկարչութիւնը,— բեմին խորը կ՚երե– ւան երեք հսկայ պաստառներ։ Առա– ջինը կը ներկայացնէ Ալեքսանդր Նեւսկիի յաղթանակը ընդդէմ տեւ – տոնեան ասպետներուն, Փայփուսի սառած լճին վրայ։ Երկրորդը կը պատկերացնէ լեհական բանակին խուճապահար նահանջը Ռուսիայէն։ Երրորդը Մինին եւ Պոժարսկի ազա – տարարներուն արձանը Կարմիր Հրա– պարակին վրայ, իրենց ետեւն ունե– նալով Կրեմլինի պալատին աշտարակ– ները։

Երաժշտախաղը կը վերջանար, ցա– րական իշխանութեան օրով, «Փա՛ռք քեզ, փա՛ռք քեզ, ո՛վ մեր ցարը» եր– գով։ Այժմ կը վերջանայ երգով մը ի փառս քաջալանջ բանակին, ի փառս ռուս մեծ եւ անպարտելի ժողովուր – դին, ի փառս բոլշեւիկեան հայրենա– սիրութեան։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնն – րը գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՉԵԽԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՄԲԻՐԸ

Կ. Պոլսէն Իշխանաց կղզիները ա – ռօրեայ երթեւեկող շոգենաւը մեզ ձգեց Փրինքիփօ, ուր ցամաք իջանք։ Ճամբորդները քիչ էին, մենք երկու– քս եւ լեհ ընտանիք մը, հայր, մայր եւ աղջիկ մը իր նշանածով միասին։ Բայց ոչ... ուրիշ մէկն ալ կար։ Ե – րիտասարդ մը, Ցոյն, զոր Սթամպու– լէն առած էր նաւը, Ոսկեղջիւրի լայն– ջին ձգուած տախտակէ կամրջակէն։ Ձեռքի տետրակէն հետեւցուցինք թէ նկարիչ մըն էր։ Երկար ու սեւ զան– գուրները մինչեւ ուսերը կ՚իջնէին. դէմքը գունատ էր ու մութ աչքերը ներս ինկած։ Սկիզբները հետաքր – քրուեցայ իրմով. շատ քաղաքավար էր ու այդ տեղերու մասին լաւագոյն ծանօթութիւններ ունէր։ Բայց շա – տախօս էր ու տասը վայրկեան վերջ ձանձրացայ իրմէ։

Լեհ ընտանիքը, մինչդեռ, շատ զը– ւարճ էր։ Ծերուկները շատ ազնիւ էին ու իրենք իրենց հովեր տալէ հե– ռու. նշանածը երիտասարդ էր ու հա– ճոյանալի։ Ամառը Փրինքիփօ անցը– նելու եկած էին։ Գեղեցիկ, ժպտուն աղջիկը նոր առողջացածի մը կամ ալ երկար հիւանդութեան մը մէջ նոր ին– կածի մը երեւոյթը ունէր։ Իր նշա – նածին թեւին կը կռթնէր, յաճախ կը կենար շունչ առնելու ու երբեմն չոր հազ մը կ՚ընդհատէր իր շշնջալից խօ– սակցութիւնը։ Ամէն անգամ որ կը հազար, սիրականը կը կանգնէր ու զինք կը դիտէր ցաւակցօրէն ու երբ ինք նայուածքը անդին դարձնէր՝ կարծես աչքերը ըսել ուզէին. «Հոգ չէ... բոլորովին երջանիկ եմ»։

Կը հաւատայի թէ առողջացած է ու երջանիկ էին։

Ցոյնը, որ նաւէն իջած ատեն մեզ – մէ բաժնուած էր, յանձնարարած էր Ֆրանսացիի մը պատկանող պանդոկ մը եւ ընտանիքը որոշեց հոն իջեւա – նիլ։ Պանդոկին դիրքը շատ բարձր չէր, հրաշալի տեսարան եւ եւրոպա – կան ամէն յարմարութիւն ունէր։

Միասին ճաշեցինք եւ երբ միջօրէի տաքը քիչ մը մեղմացած էր՝ դանդա– ղօրէն բլրակ մը մագլցեցանք, կաղ – նիներու անտառէ մը տեսարանը ըմ – բոշխնելու։ Հազիւ յարմար տեղ մը գտած էինք հանգստանալու, երբ Ցոյ– նը երեւաց կրկին։ Միայն խոնարհու– թիւն մը ըրաւ ու սկսաւ տեղ փնտռ – ռել։ Մեզմէ քանի մը քայլ հեռու նըս– տելով՝ բացաւ տետրակը ու սկսաւ գծել։

— Կռնակը ժայռին տուաւ հաւանա– բար գծածը մեզ ցոյց տալու համար, ըսի։

— Չենք ալ ուզեր, ըսաւ երիտա – սարդ Լեհը, ատկէ զատ աղուոր բան ունինք դիտելու։

Ու քիչ մը վերջ աւելցուց.— «Հա – ւանաբար մենք երբեւ նիւթ կը ծա – ռայենք... կարեւորութիւն չունի»։

Իսկապէս ալ դիտելու աղուոր բան ունէինք։ Չեմ կարծեր թէ Փրինքի – փոյէն աւելի սիրուն ու զուարթ տեղ կայ աշխարհիս վրայ։ Իւէն, քաղա– քական մարտիրոսը, Կարոլոսի ժա – մանակակից՝ հոս ապրեցաւ ամիս մը իբրեւ աքսորական։ Եթէ ես կարենա– յի ամիս մը հոս անցընել ապագայ կեանքս յիշատակներով հարուստ պի– տի զգայի։ Նոյնիսկ այստեղի մէկ օ– րը անմոռանալի է։ Օդը այնքան մեղմ, մաքուր ու պայծառ էր որ աչքերս կը թռչէին հեռաւորութիւններէ հեռա – ւորութիւն երեւակայական թեւերով։ Աջին, ծովէն կը բարձրանային Ասիոյ թուխ ժայռերը, ձախին՝ հեռուն, Եւ– րոպայի կապոյտ, սեպ ափերը, մեր մօտ՝ Հալքին, Իշխանաց կղզիներու ինկէն մին, լուռ ու հանդարտ, մռայլ իր նոճիներու պուրակներով, դեգե – րող երազի մը տպաւորութիւնը կը թողուր։ Հսկայ շինութիւն մը կը պը– սակէ կղզիին բարձունքը, այն ալ... լուսնոտներու բուժարանն է։

Մարմարան հսկայ զմրուխտի մը կը նմանէր, բիւր գոյներով վառվռուն իր կոհակներով։ Հեռուէն կաթի նը – ման ճերմակ էր, աւելի մօտէն վար – դագոյն փայլ մը ունէր, իսկ երկու կղզիներուն միջեւ կը վառէր ոսկի նարինջի մը նման. շափիւղայի կա – պոյտ խորութիւն մը ունէր։ Անվր – դով էր իր սիրունութիւնը, մեծ նա – ւեր չկային. միայն ծովեզերքը երկու փոքրիկ շոգեմակոյկներ, անգլիական դրօշով՝ ետ ու առաջ կ՚երթային, ան– դին նաւաստիներ նաւակ մը կը վա – րէին. հեղուկ արծաթ կը կաթկթէր կարծես իրենց թիակներէն ամէն ան– գամ որ համաչափ վեր կը վերցնէին զանոնք։ Յանդուգն դլփիններ իրենց մօտիկ կը թաւալէին կամ կը ցատ – կէին երկար կիսաշրջանակներով ջու– րի երկայնքին։ Մերթ ընդ մերթ հրա– կայ արծիւներ կը սաւառնէին անձայն ճախրանքներով մէկ հողամասէն միւսը։

Մեզմէ վար զառիվայրը ամբողջո – վին ծածկուած էր փթթող վարդերով ու օդը լեցուած իրենց բոյրովը։ Ծո– վեզերքի սրճարանի կամարներէն [illegible] ու երազուն նուագի ձայներ կը հասնէին մեզի։

Բոլորս ալ համակ զգացուած էինք. խօսակցութիւնը վերջ գտած էր ու մենք մեզ բոլորովին տուած էինք այս դրախտային խոկումներու յուզում – ներուն։ Պարմանի Լեհուհին երկնցած էր խոտերուն վրայ, գլուխը նշանա – ծին կուրծքին։ Նուրբ, [illegible] դէմքը շառագունեցաւ ու արցունք – ները յանկարծ պոռթկացին իր կա – պոյտ աչքերէն դարվար։ Նշանածը հասկցաւ իր յուզումը ու վար հակած, համբոյրներով սրբեց զանոնք մէկիկ մէկիկ։ Մայրը տեսաւ ու ինք ալ ար– տասուեց աղջկանը նման. իսկ ես... աղջիկը դիտելով, ես ալ կը զգայի թէ սիրտս կը փղձկէր։

— Հոս մարմինն ու հոգին կը կազ – դուրուին, շշնջեց աղջիկը, ի՛նչ հրա– շալի վայր։

— Աստուած վկայ ոչ մէկ թշնամի ունիմ, ըսաւ հայրը, բայց նոյնիսկ եթէ ունենայի, անտարակոյս այստեղ հանդիպելուս իրենց, հաշտութեան ձեռք պիտի երկարէի։

Ձայնը կը դողար։

Լռութիւնը դարձեալ տիրեց. ան – բացատրելի քաղցրութեամբ յուզում մը համակեց բոլորս։ Իր մէջ երջան – կութիւն մը կար, զոր բոլորս կը ըղ – ձայինք, եւ որմէ կը փափաքէր բա – ժին հանել բոլորին։ Ոչ ոք խօսք բա– ցաւ, որովհետեւ բոլորս ալ կ՚ըմբռ – նէինք իւրաքանչիւրիս զգացումները։

Հազիւ նշմարեցինք թէ Ցոյնը մօտ ժամու մը աշխատանքէ վերջ գո – ցած էր տետրակը եւ մեկնած գրեթէ անտեսելով մեր ներկայութիւնը։

Մենք մնացինք։

Երբ բաւական ժամանակ անցած էր ու երկինքն սկսած մանիշակի գոյն առնել, հարաւը այնքան գրաւիչ դարձնող բան մը, մայրը դիտել տը – ւաւ թէ ժամանակն էր վերադառնա – լու։ Իջանք պանդոկին ուղղութեամբ, դանդաղ, բայց թեթեւ քայլերով, անհոգ մանուկներու նման։

Պանդոկին առջեւի բացօթեայ դար– պասը նստանք։ Հազիւ տեղաւորուած՝ վարէն վէճ ու նախատինքի խօսքեր լսեցինք։ Մեր Ցոյնը կ՚երեւար թէ բա– նակռիւ մը ունէր տանտիրոջ հետ ու մենք մօտիկ ըլլալով կ՚ուզէինք [illegible]։ Խօսակցութիւնը երկար չտե– ւեց։

— Եթէ ինք չըլլար, ուրիշ հիւրեր պիտի ընդունէի... ըսաւ տէրը մինչ վեր կը բարձրանար դարպասի աստի – ճաններէն։

— Տէր ողորմեա, ըսաւ երիտա – սարդ Լեհը, մօտենալով մեր սեղա – նին, ո՞վ է այդ պարոնը, անունը ի՞նչ է։

— Աստուած գիտէ ինչ կրնայ կոչ– ուիլ, ըսաւ տանտէրը վատ տրամա – դրութեամբ, վանդակորմին վրայէն գաչոյններուն նայելով, զինքը մենք Վամբիր կը կոչենք։

— Կ՚ենթադրեմ թէ, արուեստագէտ մըն է։

— Հրաշալի արուեստագէտ... մե– ռելէ զատ ուրիշ բան չի գծեր։ Հազիւ թէ մէկը մեռած ըլլայ այս կողմերը թէ Կ. Պոլիս, արդէն մեր մարդուկը պատրաստ է իր մահուան դիմակովը, միեւնոյն օրը։ Պատճառը այն է որ նախօրօք կը գծէ զանոնք... բայց սատանան վկայ, սրիկան երբեք չի սխալիր։

Ծերունի Լեհուհին ճիչ մը արձա – կեց. աղջիկը մահուան մարմրուքով մը նետուեցաւ իր թեւերուն մէջ, կարծես մահացած։

Նշանածը մէկ ոստումով ցատկեց աստիճաններէն վար, բռնեց Ցոյնին օձիքէն մէկ ձեռքով իսկ տետրակը միւսով։

Ետեւէն վար խուժեցինք. երկուքն ալ կը թաւալէին փոշիներու մէջ։ Հովկ տետրակը ցանցղնեց ու թեր– թեր բաժան բաժան թռան որոնցմէ մէկուն վրայ տեսանք երիտասարդ աղջկան դիմանկարը։ Աչքերը փակ էին։ Ճակտին բոլորտիքը մրտենիէ պսակ մը։

ԵԱՆ ՆԷՐՈՒՏԱ

(Ագրա, Աֆրիկէ)

Թրգմ. ՄԱՍԻՍ ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՇԽԱՐՀԻ ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ (Մի– նիխի առթիւ)։ Գրեց՝ Վ. Նաւա – սարդեան։ Զորս քարտէսով։ Տպ. ՅՈՒՍԱԲԵՐ, Գահիրէ, 1939։ Գին մէկ տալար։ Դիմել «Յուսաբեր»ի, B. P. 808, Le Caire (Egypte)։

14 ՄԱՅԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ Mutualitéի ՄԵԾ ՍՐԱՀԸ ?

ղութիւն կ'ուզէ, բայց կը վախնայ պատերազմէն, քանի որ պետական ղեկավարները այդ մասին կը խօսին միշտ: Միլիոնաւոր Անգլիացիներ այսօր կը վարանին ու եւ է գնում կատարել, որովհետեւ կը վախնան եւ կը մտածեն թէ «ով գիտէ ինչ կը պատահի Մարտին»: Այս է կառավարութեան կատարած քարոզութեան հետեւանքը:

Գերման մամուլը կը քննադատէ նաեւ վարչապետ Տալատիէն, Փարիզի ամերիկեան ակումբին մէջ խօսած ճառին համար:

Խ. Միութիւնը մեծ նաւատորմիղ մը պիտի ունենայ

— oo —

«Փրաւտա»յի մէջ նաւային նոր գործավար Պ. Ֆրինովսքի գրած է յօդուած մը, որով կը յայտնէ թէ Խ. Միութիւնը շուտով պիտի ունենայ այնպիսի ուժեղ նաւատորմիղ մը, որ պիտի կրնայ յարձակիլ ու իր բոյնին մէջ խորտակել որ եւ է թշնամի տորմիղ:

«Խորհրդային նաւաշինարանները վերջին քանի մը տարիներուն շինած են բազմաթիւ մարտանաւեր, որոնք ոչ միայն աքանչելի կերպով զրահաւորուած են, այլ շատ մը տեսակէտներէ գերազանց են ցարական նաւատորմիղէն»:

Խորհրդային գործավարը կը յայտնէ նաեւ թէ երրորդ հնգամեայ ծրագրին վերջաւորութեան — 1942ին — Ռուսիա պիտի ունենայ ուժեղ, հզօր նաւատորմիղ եւ ծովային կատարեալ օդանաւորդութիւն:

Մոսկուայի զինուորական օրկանը, «Կարմիր Աստղ» կը գրէ.— «Հակախորհրդային խմբակը կը փառաբանէ իր ուժը, բայց խորհրդային մեծ ժողովուրդը եւ կարմիր բանակը վստահ են իրենց զօրութեան վրայ: Ֆաշական յարձակողական ուժերը կը պատրաստուին մեծ գրոհի մը, բայց Խ. Միութիւնը պատրաստ է դիմագրաւելու այդ գրոհը»:

»»» · «««

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ փետրուար 24ին պաշտօնապէս սորվագրեց հակաբոլշեւիկեան դաշինքը, միեւնոյնատեն լուծելով ազգային – ընկերվարական (հիթլերական) կուսակցութիւնը, որուն գլխաւոր վարիչն է հայազգի Սալաշի, երեք տարի բանտարկութեան դատապարտուած: Այս առթիւ խիստ խուզարկութիւններ կատարուեցան եւ առաջին օրը ձերբակալուեցան 200 հոգի: Կառավարութիւնը այս տնօրինութեամբ կ'ուզէ ապացուցանել Հունգարիոյ անկախութիւնը՝ ներքին գործերու մէջ: Լուծման անմիջական պատճառն է փետրուար 3ի դէպքը, երբ երկու ռումբեր պայթեցան Փէշթայի սինակոկին առջեւ, վիրաւորելով 14 Հրեաներ: Հիթլերական կուսակցութիւնը առաջին անգամ լուծուեցաւ 1937ին, երբ անյաջող ձեռնարկ մը կատարեց Սալաշիի հրամանատարութեամբ: Յետոյ վերածուեցաւ քաղաքական կուսակցութեան եւ միշտ կը հետապնդուէր:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԴԷՄ բուռն ցոյցեր կատարուեցան Վարշաւայի մէջ, նախաձեռնութեամբ ուսանողներու: Ամենամեծ հակագերման ցոյցն էր այս, 1936էն ի վեր: Ուսանողները գերմանական դեսպանատան առջեւ խռնուելով կ'աղաղակէին.— «Անկցի՛ Հիթլէր», «անկցի գերմանական գերակայութիւնը Եւրոպայի վրայ» եւն.: Ցոյցը տեւեց քանի մը ժամ, քաղաքին զանազան մասերուն մէջ միաժամանակ: Լեհաստանի արտաքին նախարարին դէմ ալ ցոյցեր կատարուեցան, իր գերմանասէր քաղաքականութեան համար, իսկ 500 ուսանողներ մարաջախտ Սմիկլի – Ռիցի բնակարանին առջեւ երթալով աղաղակեցին, — «Մարաջախտ, Տանցիկ առաջնորդէ մեզ»: — «Միայն պարզամիտները կրնան հաւատալ Գերմանիոյ բարեկամութեան»:— «Լեհաստանի երիտասարդութիւնը պատրաստ է համագեստ հագնելու եւ իր պարտականութիւնը կատարելու»: Սահմանամերձ քաղաքներու մէջ ալ ցոյցեր կատարուեցան եւ շատ մը Գերմանացիներու խանութները խորտակուեցան: Ցարաբերութիւնները լարուած են Տանցիկի Լեհերուն եւ Գերմաններուն միջեւ: Թերթերուն արգիլուեցաւ բան գրել այս ցոյցերու մասին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ նուազման խնդիրը ծանրակշիռ հանգամանք ստացած ըլլալով, մասնաւոր յանձնաժողով մը կազմուեցաւ վարչապետութեան մէջ: Գլխաւոր գործը պիտի ըլլայ քաջալերել ծնունդները, լեցնել գիւղերը՝ նօսրացնելով քաղաքներու բնակչութիւնը, զբաղիլ օտարականներու տեղաւորումով, զանոնք ֆրանսացի ժողովուրդին մէջ խառնելու համար եւն.:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ արտաքին նախարարը, Շիւքրի Սարաճօղլու, Պելկրատ գնաց, Պալքանեան խորհրդաժողովէն վերջը: Այս առթիւ տեսակցութիւններ ունեցաւ Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանին եւ նախարարներուն հետ: Պիտի հանդիպի նաեւ Աթէնք:

ՍՈՒՐԻՈՅ նոր վարչապետը, Լութֆի Հաֆար, դաշինքին անդամ եղած է 1925ին, յետոյ աքսորուած: Ներքին նախարարը, Մազհար փաշա, 1923-25ին եղած է վարչապետ Անդրյորդանանի, իսկ 1937ին՝ կառավարիչ Ալէվիներու երկրին: Դատական նախարարը, Նէսիմ Սաքրի, Պաղեստին փախած էր 1925ի ապստամբութենէն վերջը:

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐԺԵՑ ներս առնել Սպանիոյ բոլշեւիկ փախստականները, ինչպէս մերժած էր Չեխերը: «Ուրեմն Ֆրանսայի վրա՞յ կ'իյնայ այս վտանգաւոր հիւրերը պատսպարելու հոգը», կը հարցնեն տեղական թերթերը:

ԱՒՍՏՐԻՈՅ մէջ բոլոր մեծ վանքերը եւ կրօնական հաստատութիւնները այսուհետեւ պիտի ենթարկուին պետական հսկողութեան:

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ համաշխարհային ցուցահանդէսի Ֆրանսական տաղաւարին շինութիւնը պիտի ուշանայ եւ դժուար պիտի ըլլայ աւարտել զայն մինչեւ բացման օրը, Ապրիլ 30, որովհետեւ ամերիկեան աշխատաւորական միութիւնը չուզեր որ տաղաւարին կառուցման համար գործի դրուին Ֆրանսացիներ:

ՄԱՐԱՋԱԽՏ ԿԷՕՐԻՆԿ Մարտ ամսու երկրորդ շաբթուն պիտի այցելէ Հռոմ եւ պիտի տեսակցի Մուսոլինիի ու կոմս Չիանոյի հետ: Յետոյ պիտի անցնի հարաւային Իտալիա, ուր պիտի տեսակցի մարաջախտ Պալպոյի հետ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութիւնը, Զայեան, Պարտիզպանեան, եւ Սթէֆըն ընտանիքները կը փութան իրենց շնորհակալութիւնները յայտնել Հ. Բ. Ը. Միութեան, եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան, Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան, Ֆ. Կապոյտ Խաչի եւ ամէն անոնց, որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով եւ նամակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին ողբացեալ Օր. ԹԱԳՈՒՀԻ ՊԱԼԹԱԶԱՐԵԱՆԻ մահուան առթիւ:

Հ. Ց. Դ. Սէնթ-Մարկրիթի (Մարսէյլ) «Համազասպ» խումբի կազմակերպած վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.— 197՝ ազգային պարգեւախաղի մէկ տոմսերորդ տոմսակ: 143՝ մէկ շիշ օ տը քոլոն: 225՝ մէկ զոյգ գուլպայ: 132՝ մէկ շիշ շամփանեայ, 181՝ մէկ փողկապ: 174՝ այր մարդու շապիկ մը: 376՝ մէկ շիշ Շիրակ օղի: Ստանալու համար դիմել, Camp Ripert, St. Marguerite, ընկ. Ոսկան Մերուկեանին:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

18 տարեկան հայ աղջիկ մը (տաքթիլօ-Ֆաքթիւրիսթ) որ ունի նաեւ դրամեքենայ: Դիմել՝ Kebelianի, 4 Rue des Paquerettes, Alfortville, Seine:

ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Զէնկիւլէրի Հայր. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները 26 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Հայ ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 28 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MARDI 28 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3976

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԷԿ ՃԳՆԱԺԱՄԷՆ ՄԻՒՍԸ

Տարակոյս չկայ թէ Սպանիոյ ազգայնական կառավարութեան ճանաչումը Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ կողմէ՝ պիտի օգնէ կարճ կապելու քաղաքացիական պատերազմը, որ կը շարունակուի 31 ամիսէ ի վեր։

Ճիշդ է որ նորէն զրոյցներ կը շրջին գերագոյն դիմադրութեան մը համար։ Բայց այլեւս անյոյս է այդ հեռանկարը։ Շատ - շատ, Մատրիտի հանրապետական իշխանութիւնը կրնայ փորձ մը կատարել, սուղ ծախելու համար իր անձնատուութիւնը։ Ուրիշ խօսքով, աւելի աժան պատելու համար։

Իրականին մէջ, լիազօր կառավարութիւն մը չկայ Մատրիտի մէջ, քանի որ հանրապետութեան նախագահը Ֆրանսա կը գտնուի Խորհրդարանի նախագահին հետ, եւ արտաքին նախարարն ալ — ամէնէն անհաշտը — չէ վերադարձած Սպանիա, հակառակ իր հաւաստիքներուն։ Հանրապետութեան նախագահը շաբաթ օր հեռացաւ Փարիզի սպանիական դեսպանատունէն, եւ իր հրաժարումն ալ չի կրնար ուշանալ, փութացնելով հաշտութիւնը։

Այսպէս կամ այնպէս, եթէ ոչ օրերու, գէթ շաբաթներու խնդիր է քաղաքացիական պատերազմին վախճանը։

Ուրեմն, սփոփարար դէպք մըն է որ պիտի պատահի, աշխարհի խաղաղութեան համար։

Եւ սակայն, կը թուի թէ երկար պիտի չտեւէ այդ սփոփանքը։ Պետական վարիչները իրենք ալ շատ լաւատես չեն։ Նոյն ինքն Պ. Տալատիէ նոր տագնապ մը կը նախատեսէր երեսփ. ժողովին մէջ, յայտարարելով առանց վերապահութեան.

— «Ես համոզուած եմ թէ այս տարի, գալիք շաբաթներու, ամիսներու ընթացքին հարկադրուած ենք անցնիլ ահարկու հրուանդաններէ։ Խաղաղութիւնը պէտք է պաշտպանուի մեծ աչալրջութեամբ»։

Արդարեւ, ոչ թէ փիփուր, այլ վառօդ կը տեղան Հռոմի եւ Պերլինի թերթերը, մանաւորապէս վերջին ամիսներու ընթացքին։

«Առանցք»ին համար անխուսափելի է պատերազմը, «եթէ գոհացում չտրուի Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ պահանջներուն», ինչպէս կ՚աղաղակէ Հռոմի արտաքին քաղաքականութեան օրկանը։

Անշուշտ ճարտասանական խաղերն ալ դեր ունին այսպիսի արտայայտութեանց մէջ։ Բայց կարելի չէ ժխտել երկու ախտանշաններ,—

1.— Պայքարը պիտի սաստկանայ ժողովրդապետական եւ միահեծան իշխանութեանց միջեւ, երբ ձեռնարկուի Սպանիոյ պետական վերակազմութեան եւ սեղանի վրայ դրուի գերման եւ իտալացի զինուորներու հեռացման խընդիրը։

2.— Սպանիական պատերազմին դադարումէն անմիջապէս վերջը, Իտալիա պաշտօնապէս պիտի ներկայացնէ իր պահանջները՝ Ֆրանսայէն, հաւանաբար Գերմանիան ալ՝ իր գաղթային պահանջները, որոնք շատ աւելի լայն են քան կ՚ենթադրուի։

«Առանցք»ը քաջալերուած՝ Միւնիխի յաղթանակէն, պիտի փորձէ արժեցնել իր պահանջները։ Իսկ Փարիզ եւ Լոնտոն վճռած են տեղի չտալ այս անգամ, ի հարկին դիմադրելով զինու զօրութեամբ, եթէ յարձակում կատարուի։

Ամէն պարագայի մէջ, մռայլ է հեռանկարը։ Տագնապ մը պիտի փակուի, դուռ բանալու համար ուրիշ, թերեւս աւելի ծանր տագնապի մը, որուն խորութիւնը դժուար է նախատեսել։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԼՔԵԱԼ ԳՈՅՔ

Բարեգործականը հետեւեալ ազդը հրատարակած է.—

— «Շուրջ 1½ տարի առաջ, Երեւանէն եղած ապսպրանքի մը համաձայն, Միութեանս կողմէ Պերլինի մէջ գնուած է (մանաւորապէս Հայերէն) 6 — 48 փունթօ տառ ձուլող առաջնակարգ մեքենայ մը (Kuco 3), որ ունի նաեւ ելեկտրական մոթեօր մը։

Կարելի եղած չըլլալով Հայաստան փոխադրել, արդիական բոլոր կատարելագործութիւններով օժտուած սոյն մեքենան ծախու է այժմ 625 անգլ. ոսկիի, Համպուրկ յանձնելի»։

Կը կարծեմ թէ շարունակելի է այս շարքը։ Ճիշդ մեր «Կը փնտռուի»նե-րուն պէս։ Թէեւ ոչ նոյնքան եղերական։

Ո՞վ կ՚ըսէ թէ Հայաստանի համար գնուած առաջին մեքենան է որ կը մնայ այսպէս անտէր։

Հարցուցէք Հայրենակցական կամ Վերաշինաց Միութիւններուն եւ ին-չե՛ր պիտի պատմեն ձեզի, եթէ ծուռ նստին, բայց շիտակ խօսին։

Երեւան հասարակ բարեւագիր մը անգամ չի դրկեր Արտասահմանի, երկու տարիէ ի վեր։ Ո՞ւր կը մնայ որ աէր դառնայ Հայաստանի համար գնուած մեքենաներու եւ ուրիշ առարկաներու, կամ զանձէ զանազան գումարներ։

Մեր օգնութեան պէտք չունի՞, — ինչպէս կ՚ըսեն արտասահմանի գոյնզգոյն թութակները։

Հասարակ ապուշներ միայն կրնան հաւատալ այդպիսի մասալներու։

Արշակ Չօպանեան անգամ ըմբոստացաւ այդ ցնդաբանութեան դէմ։

— Ձեր խունկն ու մոմը, ձեր դրամը եւ մեքենան ալ ձեզի, մեր գործերուն մի խառնուիք...

Այս է Երեւանի «վարքագիծը», աւելի քան երկու տարիէ ի վեր։

Ուրեմն, մեզի կը մնայ տարրական պարտականութիւն մը, ինչպէս յաճախ յիշեցուցած է «Յառաջ»։

—Ապահովութեան տակ առնել Հայաստանի սահմանուած եւ Արտասահման մնացած բոլոր հարստութիւնները,— դրամ, գոյք, մեքենայ թէ գիրք։ Թոյլ չտալ որ անոնք մսխուին, ծախուին կամ կորսուին, իբրեւ լքեալ գոյք։

Այս պարտականութիւնը կ՚իյնայ մանաւորապէս անոնց վրայ որ «Հայաստանի բարեկամութիւնը» մենաշնորհի վերածելով, դրամ կամ գոյք հաւաքեցին։ (Հօկ, Վերաշինաց եւն.)։

Ի՛նչ թանկագին առիթ, ապացուցանելու իրենց հաւատարմութիւնը։

Ներկայացուցէք հաշիւները, հրապարակաւ, եւ յանձնեցէք դրամատուն մը, ցնոր տնօրինութիւն։

Որ եւ է զանցառութիւն՝ հաւասար է գեղծումի եւ գողութեան։

Երբ «շէֆ»երը կը քնանան, շարքերուն պարտականութիւնն է արթընցնել զանոնք, «լքեալ գոյքերը» աւարի չտրուած։

Եթէ արդէն չեն տրուած, այստեղ եւ այլուր...

ՎԱՀԷ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ՎԵՐՋԱՆԱՅ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ ՊԱՇՏՕՆԱՊԷՍ ՀԱՂՈՐԴԵՑԻՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ

Նախագահ Ազանիա հեռացաւ Փարիզէն

Ինչպէս կը նախատեսուէր, ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները երէկ, երկուշաբթի, պաշտօնապէս հաղորդեցին Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը։ Այս յայտարարութենէն առաջ, կիրակի օր Փարիզէն հեռացաւ եւ Սավուա գնաց հանրապետական Սպանիոյ նախագահը, Պ. Ազանիա, որ սպանիական դեսպանատունը կը մնար Պարսելոնայի անկումէն ի վեր։ Պուրկոսի անգլ. ներկայացուցիչը, Սըր Ռոպըրթ Հոճսըն երկուշաբթի կէս օրէն վերջը Զօր. Ֆրանքոյի հաղորդեց ճանաչումը։ Իսկ վարչապետ Պ. Չէյմպըրլէն երեսփ. ժողովին մէջ ծանոյց կառավարութեան որոշումը։ Միեւնոյն ատեն Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը նիստ գումարելով, լսեց վարչապետին եւ արտաքին նախարարին զեկուցումները, եւ որոշեց ճանաչումը։ Ֆրանսայի արտակարգ ներկայացուցիչը, ծերակուտական Լէոն Պէրառ, արդէն վերադարձած էր կիրակի օր, «խիստ գոհ», ինչպէս յայտարարեց առաջին առթիւ։ Կայարանին մէջ դիմաւորելու գացած էր նաեւ Փարիզի սպանիական նախկին դեսպանը։ Պ. Պէրառ երկուշաբթի առտու այցելեց արտաքին նախարարին, յետոյ վարչապետին, ներկայացնելու համար իր զեկուցումը։

Սպանիոյ ազգայնական կառավարութիւնն ալ պաշտօնական զեկոյցով մը հաստատեց Պ. Լէոն Պէրառի հետ կատարուած բանակցութեանց բարեյաջող ելքը։ Երկու երկիրներուն միջեւ կնքուած պայմանագրութիւնը առ այժմ գաղտնի կը պահուի, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Զօր. Ֆրանքօ ամէն հաւաստիք տուած է Սպանիոյ անկախութեան եւ հողային ամբողջութեան մասին։ Հաւաստած է նաեւ թէ ներողամտութեամբ պիտի վարուի հանրապետականներուն հետ, բաց ի քրէական յանցաւորներէն։

Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ շուտով պիտի վերջանայ քաղաքացիական պատերազմը, որ սկսաւ 31 ամիս առաջ, Զօր. Ֆրանքոյի զինուորական ապստամբութեամբ։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը հաւաստեն թէ վարչապետ Նէկրին ժողով գումարելով, հաւանած է զինադադարի առաջարկին, ինչպէս թելադրած էր անգլիական կառավարութիւնը։ Ուրիշ տեղեկութեան մը համաձայն, վարչապետը ոչ անձնատուր եղած է, ոչ ալ զինադադար կնքած։ Ընդհակառակն, Մատրիտէն հասած վերջին լուրերու համաձայն, բոլշեւիկները եւ արհեստակցական միութիւնները յաջողած են համոզել կառավարութիւնը որ շարունակէ պատերազմը, որպէսզի կարելի ըլլայ որոշ երաշխաւորութիւններ ստանալ Զօր. Ֆրանքոյէն։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, Զօր. Միախա արձակուած է սպարապետութեան պաշտօնէն, իբրեւ կուսակից հաշտութեան, եւ իրեն յաջորդած է Զօր. Սիկիսմունտօ Քազատօ, որ մինչեւ ուրբաթ օր հրամանատարն էր կեդրոնական Սպանիոյ հանրապետական բանակին, գնդապետի աստիճանով։

*** Նախկին վարչապետ Ֆլանտէն ճառ մը խօսելով Մարսէյլի մէջ, ջերմապէս ողջունեց ճանաչման որոշումը, իբրեւ «սկզբնաւորութիւնը Եւրոպայի խաղաղեցման»։ Իր կարծիքով, խաղաղութիւնը պիտի ամրապնդուի 1939ի ընթացքին, եթէ աշխարհի դիւանագէտները նուիրուին առեւտրական դաշնագիրներու եւ միջազգային վարկերու ընդարձակման քաղաքականութեան մը, փոխանակ վարդապետական պայքարներով զբաղելու։

*** Կիրակի օր քանի մը հազար ցուցարարներ հաւաքուեցան Լոնտոն, Թրաֆալկարի հրապարակին վրայ, բողոքելու համար զօր. Ֆրանքոյի ճանաչման դէմ։ Զորս ընկերվարական ատենախօսները չկրցան լսելի դարձնել իրենց ճառերը, իբրեւ հետեւանք խափանարար ցոյցերու որ կը կատարուէին բոլշեւիկներու կողմէ։ Ատենախօսներէն մէկը զայրանալով յայտարարեց.

— «Թող բոլոր ճշմարիտ ընկերվարականները հաստատեն թէ համայնավար կուսակցութիւնը բացարձակապէս թշնամի է խօսքի ազատութեան»։

Ընկերվարական առաջնորդը, եթլի ըսաւ թէ հանրապետական Սպանիան չէ պարտուած։ «Ամօթ է հաստատել թէ Սպանիոյ հանրապետականները ֆաշականներուն ծախուեցան բրիտանական կառավարութեան կողմէ։ Պ. Չէյմպըրլէն բոլորովին կ՚արհամարհէ միջազգային օրէնքը»։ Ամէնէն վերջը բանաձեւ մը քուէարկուելով, անմիջապէս հաղորդուեցաւ վարչապետին։ Յետոյ քանի մը հարիւր ցուցարարներ գացին վարչապետարան, բայց ոստիկանութիւնը արգիլեց։

Պաղեստինը արաբական պետութիւն

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ խանդավառ ցոյցեր կատարուեցան Հայֆայի, Եաֆայի եւ ուրիշ արաբական շրջաններու մէջ, իմացուած ըլլալով թէ բրիտ. կառավարութիւնը կ՚ուզէ արաբական պետութեան մը վերածել Պաղեստինը։ Արաբական թերթերը կը գրեն թէ ազգայնական պահանջները ընդունուած են, շնորհիւ Իպնը Սէուտի միջամտութեան։ Միւս կողմէ խոր դժգոհութիւն կը տիրէ հրէական շրջանակներու մէջ։ Հրեաներու ազգային կոմիտէն յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որ կ՚ըսէ թէ արաբական պետութեան մը հաստատումը պիտի խախտէ Հրէական Տան հիմերը։ «Այս ծրագիրը պիտի ընդհարի Պաղեստինի հրեայ ժողովուրդին եւ ամբողջ հրեայ ժողովուրդին հաւաքական ընդդիմութեան»։

Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ անգլիական ծրագիրը կը պարունակէ հետեւեալ տրամադրութիւնները.—

1.— Պիտի հաստատուի պաղեստինեան պետութիւն մը, երաշխաւորելով հրէական փոքրամասնութեան իրաւունքները, ուրիշ խօսքով, արաբական պետութիւն մը պիտի հաստատուի աստիճանաբար, թերեւս հինգ տարիէն։

2.— Ցառաջիկայ աշնան պիտի հրաւիրուի խորհրդաժողով մը, մասնակցութեամբ Արաբներու եւ Հրեաներու, յօրինելու համար ծրագրուած պետու-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆՈՐ ԵՒ ԱՒԵԼԻ ԲՈՒՌՆ ՑՈՅՑԵՐ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

»»» . «««

«Անկցի Գերմանիա, կեցցէ Իտալիա»

Շաբաթ եւ կիրակի նոր եւ աւելի բուռն ցոյցեր կատարուեցան Լեհաստանի համալսարանական քաղաքներուն եւ մանաւորապէս Վարշաւայի մէջ։ Այս ցոյցերը նշանակալից են մանաւանդ անոր համար այս միջոցին Վարշաւա կը գտնուի Իտալիոյ արտաքին նախարարը, Կոմս Չիանօ։

Կիրակի օր ժողով մը գումարուեցաւ Վարշաւայի համալսարանին մէջ, նախագահութեամբ գնդ. Թոմաշեւսկիի, որ հրամանատարն է Համալսարանական լեգէոնին եւ հովանաւորութեամբ լեհական բանակին։ Ներկայ էին պատերազմական նախարարին փոխանորդը, ուրիշ զօրավարներ եւ բազմաթիւ սպաներ։ Գնդապետը յայտարարեց թէ ժողովը պիտի յետաձգուէր, վերջին դէպքերուն հետեւանքով, բայց զինուորականներ դիմեցին վարչապետին եւ արգելքը վերցաւ։ Յետոյ իր ճառն սկսաւ քաջութեան եւ զոհողութեան յորդոր կարդալով երիտասարդութեան։ «Այդ առաքինութիւնները անհրաժեշտ են մանաւանդ անոր համար որ մենք տալիք բան չունինք, այլ շատ բան ունինք առնելիք»։ Ուսանողները կ՚աղաղակէին.

— «Կեցցէ՛ լեհական Տանցիկը, կեցցէ՛ լեհական արեւելեան Փրուսիան»։

Յետոյ խօսելով Տանցիկի դէպքերուն վրայ, գնդապետը ազդարարեց.

— «Տանցիկը պալար մըն է Լեհաստանի մարմնին վրայ, պէտք է ճեղքել այդ պալարը։

— «Իսկ գնդ. Պէք (արտաքին նախարարը) անճարակ վիրաբոյժ մըն է», պոռացին ուսանողները։

Գնդապետը շարունակեց.

— «Գերմանացիները շուներու տեղ կը դնեն մեզ։ Մենք չենք կարմիր ատոր համար, որովհետեւ կը յիշենք Փգիփոլը (շուներու բանակատեղին), ակնարկելով Հունսֆէլտի ճակատամարտին, ուր Գերմանացիները Լեհերէն յաղթուեցան 1109ին։ Այս առթիւ լեհական աւանդութիւնը կ՚ըսէ թէ գերմանական դիակները յօշոտուեցան վայրի շուներու եւ գայլերու կողմէ։

Գնդապետը յետոյ որ ըսաւ թէ Գերմանները կ՚ուզեն դէպքեր յարուցանել Վարշաւայի մէջ, կոմս Չիանոյի այցելութեան պահուն, եւ յորդորեց որ ուսանողները ծուղակը չիյնան։ Այս վերջինները ծափահարեցին իտալացի նախարարը։ Ժողովէն վերջը ուսանողները դուրս ելան ճակատէն դուռնէն, բայց զինուորներ եւ ոստիկաններ պաշարեցին զանոնք, թոյլ չտալով որ ցոյցեր կատարեն փողոցներուն մէջ։

*** Շաբաթ օրուան ցոյցերուն ատեն, ուսանողները ոստիկանական շըղթան խզելով, ջարդուփշուր ըրին գերմանական դեսպանատան կարգ մը պատուհանները եւ յետոյ գացին իտալական դեսպանատունը, աղաղակելով.

— «Կեցցէ՛ Իտալիա, կեցցէ՛ Մուսոլինի։ Անկցի՛ Գերմանիա, անկցի՛ Հիթլէր...

Անարգական կանչեր արձակուեցան նաեւ գնդ. Պէքի դէմ, որ գերմանասէր կը համարուի։ Իտալիոյ արտաքին նախարարը դիմաւորուած ատեն, ուսանողները կը շարունակէին ցոյցերը։ Միեւնոյն ատեն բանաձեւ մը քուէարկած էին, որով կը պահանջէին պոյքոթ հռչակել գերմանական բոլոր արտադրութեանց դէմ։ Նմանօրինակ ցոյցեր տեղի ունեցան նաեւ Քրաքովիայի եւ Վիլնայի մէջ։ Առաջին քաղաքին մէջ ցուցարարները կոխեցին գերման ուսանողներու տունը, խորտակելով կարասիները եւ խոշտանգելով ներկաները։ Վիլնայի մէջ քանի մը ժամ խափանեցին երթեւեկը, բուռն ճառեր խօսելով Գերմանիոյ եւ գնդ. Պէքի դէմ։

*** Քաղաքական շրջանակներու մէջ կ՚ըսեն թէ Կոմս Չիանոյի այցելութեան գլխաւոր նպատակն է ստուգել թէ ի՛նչ դիրք պիտի բռնէ Լեհաստան, իբրեւ Ֆրանսայի զինակիցը, եթէ Իտալիոյ միջերկրականեան պահանջները տագնապի մը յանգին։

Թող գոհացնեն Իտալիան եւ Գերմանիան, եթէ ոչ...

Իտալիոյ արտաքին քաղաքականութեան օրկանը, «Ռէլացիոնի Ինթէրնացիոնալի», նորէն սպառնալից խմբագրական մը հրատարակած է իր վերջին թիւին մէջ։ Շաբաթաթերթը պարզապէս կ՚ըսէ թէ պատասխանատու երեք ժողովրդապետական երկիրները պիտի ըլլան,— Անգլիա, Ֆրանսա եւ Մ. Նահանգները — եթէ համաշխարհային պատերազմ ծագի։ Այդ աղէտին խուսափելու համար, երեք պետութիւնները պէտք է գոհացնեն Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ պահանջները եւ ոչ թէ խափանեն զանոնք, իբրեւ սպառնալիք ցուցնելով իրենց յարաճուն սպառազինութիւնները։ Այս է յօդուածին բովանդակութիւնը։ «Տրամաբանական էր որ Գերմանիա եւ Իտալիա օգտուէին Միւնիխի մէջ ցոյց տրուած ոգիէն, յառաջ մղելու համար իրենց գաղթային պահանջները, իբրեւ միջոց մը վերահաստատելու հաւասարակշռութիւնը եւ տեւական խաղաղութեան շրջան մը բանալու համար։ Իբրեւ պատասխան այս տարրական մարդկութեան, Ֆրանսա եւ Մեծն Բրիտանիա պարզապէս արագացուցին իրենց վերազինման ընթացքը եւ Մ. Նահանգներուն աջակցութիւնը ապահովեցին։ Անոնք փորձեցին տկարացնել միահեծան իշխանութեանց ճակատը, խափանելով Զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակը եւ դրաւելով բոլոր տրամադրելի նախանիւթերը՝ փութացնելու համար իրենց ռազմաշունչ պատրաստութիւնները։ Եթէ ֆրանսական, անգլիական եւ ամերիկեան ժողովրդապետութիւնները իսկապէս կ՚ուզեն պատերազմի առաջնորդել Եւրոպան, կրնան հանդարտօրէն շարունակել իրենց բռնած ճամբան, բայց պէտք է հասկնան թէ Հռոմ-Պերլին առանցքը ոչ կը ճկի, ոչ ալ կ՚ընկրկի այդպիսի քաղաքականութեան մը առջեւ եւ եթէ անխուսափելի ենթադրութեամբ մը զինեալ ընդհարում պատահի, պիտի դիմաւորուի ծայրագոյն վճռականութեամբ մը որ պիտի ապշեցնէ նոյն ինքն հակառակորդները։ Ժողովրդապետական զէնքերը պիտի փշրուին եւ պիտի բթանան Հռոմ-Պերլին առանցքին բարոյական եւ նիւթական համերաշխութեան առջեւ։ Եթէ Ֆրանսա եւ Անգլիա կը կարծեն թէ պիտի կրնան խաղաղութիւնը ապահովել իրենց զինակցութեամբ եւ ռազմական ուժի խելացնոր յաւելումով, մենք կ՚ըսենք թէ ապագան իրենց պիտի վերապահէ ամէնէն դառն հիասթափումը... Փարիզի եւ Լոնտոնի կառավարութիւնները մէկ ընելիք ունին, պատերազմէն խուսափելու համար,— ճանչնալ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ սրբազան իրաւունքները, բարոյական թէ նիւթական... Պատերազմ մը պիտի նշանակէր ոչ միայն վերաքննութիւնը Եւրոպայի, այլ ամբողջ աշխարհի քարտէսին։ Եւրոպական պատերազմ մը պիտի նշանակէր կազմալուծումը բրիտանական կայսրութեան եւ գլխատումը Ֆրանսայի եւրոպական եւ կայսերական ուժին»։

ԴԵՌ ԳԱԼԻՍ ԵՆ, ԲԱՅՑ ԱՒԵԼԻ ԹՇՈՒԱՌԱՑԱԾ

ԹԷՀՐԱՆ — Խորհրդային «դրախտ»ից Իրան ապաստանած Իրանցիների թիւը քառասուն հազարն անցաւ:

Բայց նրանք դեռ գալիս են, ի հարկէ ո՛չ առաջին օրերի բազմութեամբ, այլ աւելի փոքր կարաւաններով, 150—160 հոգի ամէն մի կարաւանը եւ միայն ծովով, Փէհլէվի նաւահանգիստով:

Վերջին կարաւաններով Իրան հասնող Ռուսաստանից ապաստանածների մէջ ունեւորների գրեթէ այլեւս չենք պատահում, մինչդեռ առաջին օրերին նրանց թիւը համեմատաբար բաւական մեծ էր: Վերջերս եկողները բացառաբար բանուորներ են: Նրանք գրեթէ ոչինչ չեն բերում իրենց հետ, մինչդեռ առաջին օրերին եկողները գոնէ իրենց տան կարասիքն էին բերում:

Նորեկ ռուս կանանց թիւը համեմատաբար նորեկ տղամարդկանց գրեթէ նոյն համեմատութիւնը ունի, ինչ համեմատութիւն որ ունէր առաջին կարաւաններով եկող ապաստանածների մէջ:

Քանի որ Ռուսաստանում գտնուող Իրանցիների թիւը դեռ շատ մեծ է, եթէ ոչ աւելի, գոնէ հաւասար մինչեւ այժմ արդէն Իրան հասածների թւին, ինձ հետաքրքրեց այն հարցը, թէ ինչո՞ւ վերջերս շատ աւելի քիչ մարդկանցից են բաղկացած կարաւանները, որոնք շաբաթը 1 կամ 2 անգամ են հասնում միայն մեզ մօտ. երկրորդ՝ ինչո՞ւ նոր եկողները գրեթէ բացառապէս բանուորներ են, քանի որ Ռուսաստանում ապրող Իրանցի մտաւորականներ, արհեստաւորներ եւ առեւտրականներ դեռ շատ կան. երրորդ՝ ինչո՞ւ նոր եկողները նոյնիսկ իրենց տների կահկարասիքն էլ չեն բերում իրենց հետ, մինչդեռ առաջին եկողները բերում էին:

Այս հարցերը մասամբ, եթէ ո՛չ ամբողջութեամբ, պարզաբանելու համար առիթը ունեցայ շատերի հետ խօսելու եւ իմ բոլոր լսածները հետեւեալ եզրակացութեան բերին ինձ.—

Ըստ նոր եկողների տուած տեղեկութեանց՝ բոլոր քիչ թէ շատ մտաւորականութեան պատկանող իրանահպատակները, որոնք Իրան հասնող ապաստանած բանուորների հետ ձերբակալուած էին, պահւում էին նրանց հետ միեւնոյն բանտերում եւ միեւնոյն կեդրոնացման կայաններում եւ որոնք յոյս ունէին, թէ մի օր Պարսկաստան պիտի ապաստանին, արդէն աքսորուած են Սիբերիա եւ Ռուսաստանի այլ հեռաւոր վայրերը կամ գնդակահարուած են որպէս լրտեսներ ու վնասարարներ: Այդպիսով այն կայանների եւ բանտերի բանտարկեալների թիւը, որոնց մէջ կեդրոնացրուած էին իրանահպատակ բանտարկեալները, հետզհետէ քչանում է եւ գրեթէ նորանոր բանտարկեալներ չեն հաւաքւում նոյն տեղերում:

Ըստ իմ ստացած տեղեկութեանց՝ որովհետեւ Խորհրդային կառավարութիւնը զբաղած է զինուորական-ռազմական հսկայ պատրաստութիւններով, ռազմական նշանակութիւն ունեցող ճանապարհների շինութեամբ, մեծաքանակ զէնքի եւ ռազմամթերքի պատրաստութեամբ եւ նոյն նպատակին ծառայող հում նիւթերի կեդրոնացմամբ, դրա համար էլ նա կարիք է զգում մեծ թուով աշխատաւորների ու արհեստաւորների:

Ճիշդ է, Ռուսաստանը բազմամիլիոն ստրուկների երկիր է եւ կարելի է միլիոնաւոր ստրուկներ ուղարկել բռնադատուած աշխատանքների, բայց վերջին տարիները այդ ստրուկները առաջին տարիների նման կամակատար չեն ներկայանում եւ յաճախ սաբոթաժի են դիմում, փախչում են աշխատանքի վայրերից, թաքնւում են, անբարեխղճօրէն են աշխատում, — մի բան, որ շատ է վնասում, նոյնիսկ յաճախ բոլորովին արգելք է դառնում ծրագրուած աշխատանքների արդիւնաւորութեան:

Վերջին երկու տարիներում, մանաւանդ վերջին 7—8 ամիսներում, պատմում են իմ խօսակիցները, վնասարարութիւնները չափազանց շատացել են եւ հակառակ կառավարութեան գործադրած դրակոնեան խստութիւններին, ո՛չ միայն չեն պակասում, այլ շարունակում են բազմանալ: Կառավարութեան բոլոր ձեռնարկները, մանաւանդ ռազմական բնոյթ ունեցող ձեռնարկները բանուորների համակրութիւնը չեն վայելում: Դրա համար էլ բանուորները չեն աշխատում, սաբոթաժի են ենթարկում այդ աշխատանքները:

Ահա այդ հանգամանքն է, ըստ իմ խօսակիցների, որ ստիպել է Խորհրդային կառավարութիւնը բոլոր օտարականներին անպայման երկրի սահմաններից դուրս հանելու ծրագիրը չգործադրել լիովին եւ պահել Ռուսաստանում օտարահպատակ արհեստաւորներին, մտաւորականներին, նոյնիսկ բանուորներից շատերին, որոնք աւելի առողջ են եւ աւելի բանիմաց քան աքսորուածները: Այս օտարահպատակներին աշխատեցնում են չարաչար, տալիս են այնքան ուտելիք, որ չմեռնին, հագուստ չեն տալիս (նրանք անից տարած իրենց հագուստներով են, որոնցմով էլ քնում են, որովհետեւ զուրկ են անկողիններից), պահում են ցուրտ եւ խոնաւ ներքնայարկերում կամ բարակներում, որոնք չեն տաքցւում, զրկուած են առողջապահական բոլոր միջոցներից, բժշկական հոգածութիւնից ու դեղօրայքից:

Սրանք իսկական ստրուկներ են, որոնց մօտենալ նոյնիսկ ոչ ոք չի կարող, ուր մնաց որեւէ օգնութիւն հասցնել նրանց. բաւի ամենալայն մըտքովլայս թշուառները ենթարկուած են զանազան չեկիստների կամայականութեան, որովհետեւ բոլորն էլ մահուան են դատապարտուած եւ մահապատիժը չի գործադրւում, դեռ նրանց աշխատանքին կարիք ունին: Նրանցից տասնեակներով են մահանում ամէն օր: Նրանց միակ մեղքը այն է, որ իրենց հպատակութիւնից չեն հրաժարուել, թէեւ ամբողջ քըսան տարի հաւատարմօրէն ծառայել են բոլշեւիկ իշխանաւորներին:

— Մեր բանտերը զուրկ էին առողջապահական բոլոր միջոցներից,— ասում է մի բանուոր, որ կարմիր բանակում ժամանակին մասնակցել է քաղաքացիական կռիւներին եւ այժմ արդէն գրեթէ անկարող է որեւէ աշխատանք կատարելու:

Եւ գաղափար տալու համար, թէ ինչպիսի հակաառողջապահական պայմաններումն էին բանտարկեալներին պահում Խորհրդային բանտերում, նա յայտնում է, որ հազիւ 20-25 հոգի տեղաւորելու տարածութիւն ունեցող մի սրահում պահում էին 140—150 հոգի, որոնք իրարու վրայ էին թափուած աղած ձուկերի նման. ո՛չ միայն պառկելու, այլ նոյնիսկ նստելու տեղ չկար: Քնում էին յաճախ կանգնած: Եւ, ամենախայտառակն ու ամենաանտանելին այն էր, որ բանտարկեալներին չէին թողնում գիշերները արտաքնոց գնալ. սրահում դրուած էին նաւթի թիթեղներ, որոնց մէջ դուրս պիտի գնային բանտարկեալները:

— Այդ թիթեղները լցւում էին եւ աղտեղութիւնները թափւում նրանց եզերքից,— շարունակում է խօսակիցս,— եւ, մենք պարտաւոր էինք այդ աղտեղութեան հոտի մէջ գիշերել: Մեզանից շատերը նոյնիսկ աղտեղութեան մէջ էին քնում:

Եթէ այս մարդիկը, որոնք մահապարտներ չէին, ապրում եւ բանտարկուած էին սոյնանման պայմաններում, կարելի է երեւակայել, թէ ինչպիսի սոսկալի պայմաններումն են ապրում այն օտարահպատակները, որոնք մահուան են դատապարտուած որպէս լրտեսներ եւ դաւաճաններ եւ որոնց ուղարկել են ժամանակիր աշխատանքների:

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

ՄԱՆՈՒԿ ՀՈՎԻՒ

Գ.

— « Ա՛յ տնաւեր խեղճ Սասունցիք
Ի՛նչ էք կեցեր բանի՛ք, դատի՛ք»,
Այլաղակեց լսաքուն Ձատիկ,
Ու ցասումով ելաւ տանիք,
Ծափ, թափ տուաւ «հասէ՛ք հասէք»:
Արտ ու կալէն խումբ խումբ մարդիկ՝
Այգիներէն կին ու աղջիկ,
Եկան, լքած, գործ ու գործիք:
Ձատիկ հագին նշխուն կապայ՝
Պրօն ետին զիլ ու ծնծղայ,
Ջեռքին լիլիկ ինչպէս պարկայ՝
Թափեց բերնէն ինչ բառ որ կայ.
Ձոջանց կոչեց նենգ խաբեբայ:
—« Ձէտ տկլոր լաճ մունջ երախա՛յ,
Հովիւ Դաւիթը ո՞վ կ'ըլլայ.
Իր մարա՞զն է սար Մարութայ.
Հօրեղբօր պէս անկուշտ, ագահ
Գրաւեր է ի՛նչ դուրսը կայ:
Ափսո՛ս անուան իր հօր հսկայ.
Այնպէս քաջի՛ն այսպէ՞ս տղա՛յ:
Եկէք նստինք դատինք հիմա,
Նա՛մ՝ պէրն երթանք սա մերձակայ,
Փշրենք գոմերը մարմարեայ
Մեզի չեղա՛ւ, իրե՞նց մնայ:
Մէր կաթնաղբիւրք ցամքան շուտով.
Դուռ դրացին սովի ահով:
Բայց Ձոջանց տուն աւել կաթով՝
Շաղախ շինէ, ու իրար քով
Տներ կանգնէ, միշտ ապահով:
Փշրենք կ'ըսեմ Աստուած վկայ,
Փողրակ, ծորակ որչափ որ կայ,
Գիղէն մինչեւ սար Մարութայ»:
—« Հա՛յ ա՛նզգամ, Ջէնով Օհա՛ն,
Նուն ես եկեր իբրեւ անբան,
Թրքը փոսի դէզին վրան,
Ջըլլա՞յ կարծես դուն քեզ յուրան:
Ամօթ չէ՞ քո Ձոջանց Մեծ տան,
Լեռնէն հոսի կաթն անվարան,
Անկէ շինես դուն մեզ խարան:
Հարկեր դնես զարմանազան,
Օտարի պէս դուն մեր վրան,
Գաձես, դրկես շարան շարան:
Ինչո՞վ ապրինք մենք ցուրտ ձմրան,
Ինչո՞վ շինենք մածուն, չորթան»:
Մէկ մտածեց Ջէնով Օհան,
Ըսէ իրենց «դեռ գոհ ըլլան,
Երթան փառք տան աղօթարան,
Ի՛նքն է տէրը ու տիրական՝
Նասմայ երկրին վաղնջական»:
Վէնը սուր՝ դեռ անկերպարան,
Հաւա՛ր փրթաւ սար ու կապան,
Մինչեւ կուռքերք պեծծական,
—« Հաւա՛ր հաւա՛ր, միաբերան,
Մսրայ շներ նորէն եկա՛ն,
Հա՛յ հույ հարուէն շատ եկան,
Հեռուն հիւսիսէն ալ էնքա՛ն »:

×

Սարսափն է միշտ ստրկարար
Որոնց իշխէ մոլեգնաբար:
Ի՞նչ «Մսրայ շուն» ինչ խե՛ւ հաւար.
Մոռցած էին՝ հօտ կամ արջառ
Ձմռէն առաջ սովորաբար,
Արտորալով գոմ կը դառնար,
Ետին ձգած ձիւնոտ լեռ պար:
Չորս ծագերէն դուար կուզար:
Դուար կուզար ու էն առաջ՝
Պերուր կնկտիք, աղջիկ ու մանչ,
Շուրջ պար բռնած, ալ ի՛նչ երգ, կանչ,
Խաբուելով ետ ու առաջ.
Շէն դառնային կանանչ – կակաչ
Ճամբաներով լուսանանանչ
Այնքան փոխուած ու անճանաչ,
Պերուր կնկտիք. եւ աղջիկ, մանչ:
Անոնց ետին Դաւիթ հլու
Մանուկ գնաց դարձաւ արու
Կռնակէն վար մորթը արջու
Առիւծի բաշ գդակ շինծու
Աղեղը կախ վիշապ գալար
Արծիւ փետուրներ շարէ շար
Կապարճին մէջ ինքնահնար
Նետը կաղնի արեւահար:

×

Հարսնիքն յաջորդեց հաւարին
«Մսրայ շներ» ինչ գործ ունին
Ձմրան շէմքին սառ ու բուքին:
Տափ ու գոմայ դիմաց գացին.
. . . .
Երբոր ամնէքն իրար հասան
Հրապարակն անսահման
Ջարմանալով բոլոր տեսան
Երկու առիւծ շունի փոխան
Դաւթի կողքին ու զարմացան:
Դեռ հօտերուն մէջ ցիր ու ցան
Գայլե՛ր կ'ըսես, յովա՛զ, լուսա՞ն
Եղնի՞կ, արջե՛ր, վագրե՛ր անճայն:
Իսկ ոչխարներ սեւ ու ճերմակ,
Անթիւ այծերու երամակ.
Թոլեր, արջառ բազմատեսակ
Անհամար էր, անած վաստակ:
Գառն ու գայլը միաճարակ
Հին հրաշք էր ոչ թէ կատակ
Որ հոն տեսան պարզ ու յստակ
Աստուած որդուն բրած կտակ:

×

— Հօր աղբրտիք, դուռ դրացիք
Բերի ձեզի հազար բարիք,
Ջեզ սիրելուս իբր երաշխիք
Հոս վկայ են հետիս մարդիկ:
Բայց յոգնեցայ ես ալ բոբիկ,
Յաջորդ գարնան եթէ տուիք
Հաստ պողպատէ խոշոր կօշիկ՝
Կ'ըլլամ ձեզի նորէն հովիւկ:
Ըսաւ, Դաւիթ նետեց գետին
Ճոկանի տեղ կցակն ուսին
Գետին դողաց էնպէս ուժգին
Որ ժաժ ելաւ բոլոր անդին
Դուզարքէն Կարս մինչեւ Ուտին:
Եւ Սասունցիք հարբած ուրախ
Հարսնիք բրին մոռցան սով, վախ
Ջատիկ խաթուն բայց գլխիկախ
Դեռ չէր մոռցեր «կաթով շաղախ»...

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱԾԱՆԻ

«Օրագրութիւն Երեմիա Չէլէպի Քէօմիւրճեանի»

« Դուրեան Մատենադարանի Թիւ 13»ը կը կազմէ այս հատափոր հատորը, որ կը բաղկանայ ՃԺԴ երես ներածութենէ մը եւ 670 բնագրէ, որոնց վրայ հմուտ հրատարակիչը աւելցուցած է « Օտար եւ ռամկական բառերու ցանկ մը», ինչպէս նաեւ «Յատուկ անուանց» մանրակրկիտ ուրիշ ցանկ մը, որ գրքին գործածութիւնը կը դիւրացնէ: Տպագրութիւնը կատարուած է Երուսաղէմի Յակոբեանց տպարանին մէջ, 1939: Գրքին մէջ՝ իբր «Յաւելուած»՝ զետեղուած են նաեւ Երեմիա Չէլէպիի Թուղթերը, Ուղերձները, Գանձերն եւ Ողբերը: Դրուած են նաեւ եօթը նըկարներ.— Ա. եւ Բ. Երեմեայի ձեռագիր մէկ կրկնակ լուսատիպը, Գ. Մարտիրոս վարդապետ Ղրիմեցի. Դ. Եղիազար Կաթողիկոս Այնթապցի, Ե. Մահտեսի Ամրակումի արձիւը, Զ. Գրիգորիս վարդ. Քէօմիւրճեան, եւ Է. Մինաս Պատրիարք Ամդեցի:

Երուսաղէմի Հայոց վանքին Լուսարարապետ Մեսրոպ Արք. Նշանեանէ կը ստանանք հրատարակութիւնը Երեմիա Չէլէպի Քէօմիւրճեանի՝ ԺԷ. դարու հայ կեանքի պատմութիւնը ներկայացնող «Օրագրութիւն»ը: Ասկէ առաջ միեւնոյն նպատակով Նշանեան Սրբազանը հրատարակած էր Գրիգոր Դարանաղցիի «Ժամանակագրութիւն»ը (տպ. Երուսաղէմ, 1915), որ այնքան ախորժանօք կարդացուեցաւ եւ կը կարդացուի դեռ:

Երեմիա Չէլէպի Քէօմիւրճեան եւ ամբողջ Քէօմիւրճեան ընտանիքը անծանօթ անձեր չեն: Անոնք՝ ազգին տուած են մէկէ աւելի օգտակար անհատներ, ինչպէս իր հայրը՝ Մարտիրոս քահանայ, եղբայրը՝ նոյնպէս Մարտիրոս քահանայ, միւս եղբայրը՝ Նահատակ Կոմիտաս քահանայ, որդին՝ Գրիգորիս վարդապետ:

Երեմիա Չէլէպիէն մեզի ծանօթ էին Տօքթ. Վ. Թորգոմեանի հրատարակած եռահատոր «Ստամպօլոյ Պատմութիւն»ը, ինչպէս նաեւ Հ. Ն. Վ. Ակինեանի մէկ ուսումնասիրութիւնը՝ « Երեմիա Չէլէպի Քէօմիւրճեան, կեանքն ու գրական գործունէութիւնը»: Այս առթիւ՝ կը փափաքէինք տպուած տեսնել նաեւ Վենետիկի Մխիթարեան Մատենադարանին մէջ պահուած Երեմիայի «Տարեգրութիւն»ը, ինչպէս նաեւ Երեմիայի երկու միւս անտիպ աշխատութիւնները՝ « Հայաստանի Աշխարհագրութիւն » ու « Հայոց Պատմութիւն»ը, որոնք կորած կ'երեւան: Իսկ ներկայ «Օրագրութիւն»ը կը պարփակէ 1648—1662 տարիներու ազգային-եկեղեցական անցուդարձերը:

Երեմիա Չէլէպի Դարանաղցի ծնած է 1637ին եւ մեռած է 1695ին:

Երեմիա եղած է անխոնջ պրպտող մը եւ բազմավաստակ գրիչ մը, հացագործի աշկերտութենէ սաւառնելով մինչեւ Պառնասի բարձրութիւնները, եւ առարկայ դարձած է մեր հիացումին:

Մեր սրտագին շնորհաւորութիւնները Լուսարարապետ Տ. Մեսրոպ Սրբ. Նշանեանի, որ այս կարեւոր հատորով՝ հիմնաքար մը եւս աւելցուց ԺԷ. րդ դարու մեր պատմութեան:

Կ. Ց. ԲԱՍՄԱՃԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՃԱՓՈՆԻ ՆՊ. ՏԱԿՆ Է ՅԱՂԹԵԼ

Ճափոն վերջերս գրաւեց Հայնան կղզին, որ Հնդկաչինի հարաւային կողմը կարեւոր կայան մըն է: Ասիկա մէկ դրուագն է միայն այն անուոր պայքարին, զոր կը մղէ Ճափոն յաղթական դուրս գալու չինեւճափոնական պատերազմէն: 19 ամիսներէ ի վեր կը շարունակուի այս պատերազմը հեռաւոր Ասիոյ մէջ, եւ հաւասարապէս կը քամէ երկու երկիրներու ելմտական ու նիւթական աղբիւրները: Հաւանակա՞ն է որ եւ է հաշտութիւն այժմ այս երկու ախոյեաններուն միջեւ: Այս հարցն է որ կը քըննէ «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի մէջ Պ. Ցրբէնք Հէճս, որուն յօդուածէն կը քաղենք կարեւոր մասերը.—

Հաշտութեան խօսք ընել այժմ անիմաստ է: Որքան ատեն որ ոչ Ճափոն, ոչ ալ Չինաստան պարտուած չեն զգար ռազմադաշտի վրայ, որքան ատեն որ երկու կողմերու ալ կորովը կը մնայ անվթար, որքան ատեն որ երկուքն ալ իրենց տրամադրութեան տակ ունին ելմտական միջոցներ, ռազմական պիտոյք ու մարդիկ՝ պատերազմը շարունակելու, այնքան ատեն հաշտութեան մասին խօսիլ ժամավաճառութիւն կը նշանակէ:

Եւ այս պայմանները գոյութիւն ունին այսօր: Թէեւ Չինաստան կորսնցուցած է բազմաթիւ մարդ ու հողամաս, բայց շատ հեռու է պարտուած ըլլալէ: Թէեւ Ճափոն շատ մարդ զոհած է եւ իր ելմտական կացութիւնը ծանր բեռի տակ է, բայց տակաւին սպառած չէ իր ուժերը եւ [illegible] թուլանալիք ալ չունի:

Անտարակոյս, երկու կողմերն ալ խաղաղութիւն կը բաղձան, բայց պատերազմելու կամքը տակաւին կը մրկի ուժգնօրէն: Մտածել որ Ճափոն տեղի տայ հաշտարար պահանջներու՝ ծիծաղելի է: Նոյնպէս ծիծաղելի է մտածել, որ նոյնը ընէ Չեանկ Քայ-Շէք: Ասիկա դիւրաւ կը փաստուի անով, որ Չինկ-Ուէյի վերջերս գործադրած հաշտութեան ճիգը մերժուեցաւ բոլոր Չինացիներուն կողմէ, միաձայն:

Ճափոն խաղաղութիւն կ'ուզէ, բայց համոզուած է որ միմիայն յաղթանակով կրնայ ձեռք ձգել զայն: Հաշտութեան ճամբուն վրայ՝ անցեալ տարուան Ցունուարին գումարուած կայսերական Խորհրդաժողովը անյաղթահարելի խոչընդոտ մը կանգնեցուց: Ան որոշեց Չեանկ Քայ-Շէքի հետ ոեւէ գործ չունենալ: Այն ատեն Ճափոնի մէջ այն յոյսը կը տածէին թէ այս յայտարարութեամբ կը մղէին Չինացիները՝ երես դարձնելու Չեանկ Քայ-Շէքէն եւ հաշտութիւն կնքելու: Բայց այս յոյսը չիրականացաւ, որովհետեւ իրական տուեալներու վրայ հիմնուած չէր: Չեանկ Քայ-Շէք ինքը Չինաստանն է այսօր:

Թոքիօ, ի հարկէ, կրնայ ամէն վայրկեան հաշտութիւն կնքել Փէքինի, Նանքինի կամ այլուր հաստատուած խամաճիկ իշխանութիւններու հետ, բայց ասիկա չի նշանակեր Չինաստանի հետ հաշտութիւն կնքել, որովհետեւ ատոնք չեն իրական Չինաստանը: «Իրական Չինաստանը մեզ դէմ [illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (27)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Եւ իրաւ, ո՛րքան քիչ ժամանակ է անցել. ընդամէնը երկու տարի... Աստուած իմ... Եւ այս կարճ ժամանակում այնքան երկա՛ր ապրել...

— Ի՞նչ, երկար ապրել ասացի՞ր...

— Այո՛, Սեդա, շատ երկար տանջուեցի... Ինձ թւում է թէ տասնեակ տարիներ են անցել: Քսանեւհինգ ամեակս դեռ չէ բոլորել, եւ սակայն վաղուց պառաւել եմ ես...

— Դու դեռ այնպէս գեղեցիկ ես, ինչպէս մի հրեշտակ:

— Հա՛, հա՛, հա՛... խեղճ Սեդա... գեղեցիկ եմ, բայց ո՞ւմ համար, ո՞ւմն է պէտք քո Թագուհու գեղեցկութիւնը:

— Դու զարմանալի տխրում ես...

— Յիշում եմ ինչպէս այսօր: Ես կանգնած էի դղեակի վերին դաստիկոնում. ինձ հետ էին մանկահասակ նաժիշտներս... Ներքեւ, ամրոցի բակում, հայրս պատուէրներ էր տալիս մի խումբ Գարդմանացի հեծեալների, որոնք նոյն գիշերն եւեթ պիտի ճանապարհուէին դէպի Աղստեւ, որ-տեղի այնտեղ գտնուող մեր մի զօրախումբն առաջնորդէին դէպի Վաղարշապատ, Թագաւորին օգնութիւն հասցնելու:

«Յանկարծ հեռւում, Գարդմանայ կամրջից այն կողմը, մի փոքրիկ դրօշակ նշմարեցի, որ կարծես թըռչում էր օդի մէջ:

—«Աղջիկներ, ի՞նչ բան է այն, հարցրի նաժիշտներիս: Բոլորը միասին այն կողմը նայեցին: Եւ մինը, որ ամէնից սրատեսն էր, յանկարծ աղաղակեց.— «Աւետաբերն է»:— «Աւետաբե՞ր...», հարցրի մեքենաբար եւ սիրտս սկսաւ տրոփել... Սա ուրեմն Թագաւորի կողմից է, մտածեցի ես, եւ ուրախութիւնից շունչս բռնուեցաւ...:

«Եթէ յիշում ես, քիչ ժամանակ առաջ ապստամբեցան Գուգարաց վերակացու Գնդունի իշխանները: Թագաւորը Արաս տղերս հետ միասին գնաց եւ նուաճեց նրանց: Ապա երկուսը միասին հիւր գնացին Արխազաց Գուրգէն մեծ իշխանին: Ահա՛ Թագաւորի այդ բացակայութիւնից օգտուելով՝ Բռնաւոր Աշոտ եկաւ եւ Վաղարշապատը գրաւեց:

«Թագաւորը եւ Արաս եղբայրն անմիջապէս վերադարձան Արխազիայից եւ դիմեցին Վաղարշապատ: Գարդմանից նրանք անցել էին գիշեր ժամանակ: Հօրս հետ տեսնուել էր Թագաւորը միայն մի քանի վայրկեան, իսկ ինձ թոյլ չէր տուել որ արթնացնեն: Նոյնիսկ ձեզանից ոչ ոք չէր իմացել Թագաւորի գալն ու Գարդմանից անցնելը:

— Այո՛, որովհետեւ նա նպատակ էր ունեցել յանկարծ յարձակուելու Աշոտ Բռնաւորի վրայ: Ոչ ոք չպէտք է այդ իմանար:

— Այդպէս է, բայց ճանապարհուելուց յայտնել էր հօրս, թէ՝ «եթէ Սուրբ Կաթողիկէն օգնէ ինձ այս անգամ բռնաւորը իւր պարիսպներից վանելու, աւետաբեր կ'ուղարկեմ ձեզ կարմիր դրօշով, եւ ապա կը վերադառնամ Գարդման մեր հարսանիքը տօնելու»:

«Եւ այդ գիտէիր ես, Սեդա. հայրս յայտնել էր ինձ արդէն. ուրեմն կարող ես երեւակայել թէ ի՛նչ հրճուանք, ի՛նչ ուրախութիւն տիրեց իմ հոգուն, երբ կարմիր դրօշը նշմարեցի...

— Երեւակայում եմ:

— Եւ այս բանը հօրս յայտնել չկարողացայ. լեզուս կարկամել էր ուրախութիւնից: Վերջը երբ նաժիշտներից մինը ճչաց վերեւից՝ «Իշխան, աւետաբեր է գալիս», եւ հայրս կարծես չհաւատալով նրան՝ հարցական հայեացքով նայեց դէպի ինձ, ես ուրախութիւնից կիսահաղած՝ «այո՛, այո՛, կարմիր դրօշով» ճչացի նոյնպէս եւ վազեցի ներքեւ: Յիշո՞ւմ ես դու այդ օրը, Սեդա:

— Եւ կարելի՞ է մոռանալ այն: Բոլոր ամրոցը ցնծում էր ուրախութիւնից: Իշխանը մի ընտիր սուր, մի նըժոյգ եւ շատ ոսկիներ պարգեւեց աւետաբեր զօրականին: Նա մեր այժմեան բերդակալը, Մուշեղն էր, այնպէս չէ՞:

— Այո՛, նա ինքն էր: Ես կամենում էի որ աւելի մեծագին ընծաներով պարգեւատրէին նրան, բայց հօրս ոչինչ չասացի. խնդիրն ինձ էր վերաբերում, ամաչում էի:

— Եւ երկու օրուայ մէջ, յարակցեց Սեդան, ամբողջ Գարդմանը տօնական կերպարանք առաւ: Աղստեւ գնալու նշանակուած հեծեալները դրկուեցան Գուգարք, Սիւնիք, Արցախ եւ ուրիշ հեռաւոր տեղեր՝ Հայոց իշխաններին հարսանիքի հրաւիրելու: Թագաւորը դիտմամբ ուշացաւ Վաղարշապատում: Եւ երբ նա եկաւ, արդէն բոլոր իշխանները, սեպուհները, նախարարական տանուտէրերը եւ բոլոր իշխանական ընտանիքները գտնւում էին Գարդմանում, Ափխազիայի իշխանը միայն մի օր առաջ հասաւ. իսկ Վրաց Թագաւորը դիտմամբ ուշացել էր Գանձակում, որպէսզի մեր Թագաւորի հետ միասին մտնէ Գարդման, չնայելով որ ինքը նրա երկրորդն էր: Բայց Արծրունեաց Գուրգէն իշխանը, չնայելով քեզանից մերժուած լինելուն, այսուամենայնիւ, իւր բարեացակամութիւնը Թագաւորին ցոյց տալու համար՝ ոչ միայն շքեղ խմբով եկաւ հարսանիքին, այլ եւ Գանձակ գնալով՝ հնարներ գործ դրաւ որ Վրաց Ադրներսեհին Թագաւորից գոնէ կէս օր առաջ բերէ Գարդման: Եւ յաջողել էր: Ադրներսեհը երեկոյեան եկաւ, իսկ Թագաւորին հետեւեալ առաւօտ ընդունեցինք:

— Ընդունեցինք... Այո՛, դուք ընդունում էիք Թագաւորին: Գարդմանը երիտասարդացել էր. լեռներն ու [illegible]լուրները հրճւում էին. ժողովուրդը շլացնում էր Հայոց իշխանապետութեան փառահեղ պերճութեամբ, իսկ իշխաններին՝ շլացնում էր Սահակ Սեւադան իւր հարուստ եւ մեծափայլ [illegible]յելուչ հանդերձանքներով... Իսկ ես, Սեդա, ես ընդունում էի, ոչ միայն Հայոց Թագաւորին, Հայոց իշխանապետութեան պարծանք Աշոտին, այլ եւ... Ա՛խ... եւ այժմ ես կարողանում եմ այս բառերն արտասանել...

(Շար.)

...կուին կռիւը շարունակող Չինաստանն է, Ճանկ Քայ–Շէքն է», ինչպէս խոստովանեցաւ ինծ ճափոն քաղաքագէտ մը վերջերս։

Ճափոն չի կրնար հաշտուիլ, որ իր բանակին պատիւը դուրսը կամ ներսը ոեւէ կերպով վնաս կրէ։ Ան յաղթանակ կ'ուզէ։

Կան ուրիշ պատճառներ ալ, որոնք խաղաղութեան արգելք կը հանդիսանան։ Չինաստան զրկուած ճափոնական զօրքին իրական թիւը գաղտնիք է, բայց կը կարծուի թէ մէկ միլիոն է։ Շատերը սպաննուած են, շատերն ալ վիրաւորուած կամ կորսուած հիւանդութիւններով և այլ կերպով։ Բայց բազմաթիւ են Չինաստան մնացողները եւ առանց յաղթանակէն պակաս ոեւէ հաշտութիւն չեն ընդունիր։

Այս զինուորները զոհեցին, ինչպէս իրենք կ'ըսեն՝ «իրենց արիւնն ու գանձը, ծունկի բերելու Չինաստանը»։ Աւելի պակաս խաղաղութիւն մը անոնց կողմէ պիտի նկատուի Թոքիոյի դաւաճանութիւնը։ Այս բանակը վտանգաւոր կը դառնայ, եթէ անոր պահանջը չյարգուի։

Իսկ ճափոնի մէջ ապստամբութեան մը հաւանականութիւնը պարզապէս ծիծաղելի է։ Ոչ ոք այս մասին կը մտածէ։ Ճշմարիտ է, այս պատերազմը այնքան ժողովրդական չէ, ինչպէս էր առաջին չինեւճափոն պատերազմը կամ ռուսեւճափոն պատերազմը։ Այդ օրերու կրակ–խանդավառութիւնը կը պակսի։ Ռուսեւճափոն պատերազմի ատեն իւրաքանչիւր ճափոնցի կը մտածէր, թէ կը կռուի իր օջախին պաշտպանութեան համար։ Ճշմարիտ է, շատեր կ'ըսեն այժմ, թէ Չինաստանի վրայ յաղթանակ մը շատ բան պիտի չտայ ճափոնին կամ չեն գիտեր թէ ինչո՞ւ կը կռուին։ Այսուհանդերձ, ամէն ոք յօժար է զոհաբերելու եւ կռուելու։ Խանդավառութիւնը մեծ չէ, բայց ազգը միացեալ կերպով կանգնած է իր կառավարութեան կողքին։

Նոյնպէս սուտ մարգարէութիւն է գուշակել, որ ճափոնի տնտեսական դրութիւնը պիտի խորտակուի շուտով։ Իրաւ է, պատերազմը քամած է անոր ոսկեպաշարը եւ պիտի շարունակէ քամել, բայց ճափոնական դրամը ամուր է մնացած եւ պիտի շարունակէ մնալ։ Դրամը չէ, այլ վարկն է որ տուժած է առաւելապէս։ Պէտք է յիշել, որ ճափոն ինքն է որ կը հոգայ ռազմական ծախքերը։ Ցարդ դուրսէն սանթիմ մը չէ մտած ներս պատերազմի փոխառութեան կամ այլ ձեւով։ Եւ ճափոն գիտէ արդէն, որ չի կրնար օտար դրամով պատերազմ մղել։

Ոչ միայն պատերազմը ինքնով կը մղէ ան, այլ իր ճարտարարուեստն ու առեւտուրն ալ ինքնով առաջ կը մղէ։ Դուրսէն օտար դրամ մտած չէ ճափոն եւ յոյս ալ չկայ որ մտնէ։ Անշուշտ երկրին տնտեսական եւ ելմտական կացութիւնը նախանձելի չէ, բայց յուսահատական ալ չէ։

Բանակին ազդեցութիւնը երկրին վրայ տիրական է ու անբեկանելի։ Բանակը կ'ուզէ որ Չինաստան խորտակուի եւ անոր խօսքն է որ պիտի քալէ։ Ցիմարութիւն է մտածել, թէ քաղաքական ո եւ է խմբակ կրնայ կամ կը համարձակի զգետնել բանակի այս ուժը։ Նոյնիսկ պատտականները, որոնք կը քննադատեն երկրին քաղաքականութիւնը, ուժեղ կերպով զօրավիգ են բանակին։

Վերջերս նոր ազդակ մը երեւան եկաւ կացութեան մէջ։ Ասիկա՝ Թոքիոյի հռչակած «նոր կարգն» է Արեւելեան Ասիոյ մէջ, ուր ճափոն կը ձգտի գերակշիռ դառնալ, Սախալինէն մինչեւ Սինկափուր։ Անշուշտ այս «կարգի» տակ Անգլիացիներ, Ամերիկացիներ եւ ուրիշ օտարականներ տեղ պիտի ունենան, բայց Թոքիոյի կարգադրութեամբ եւ անոր նշանակած տեղը։

«Բաց Դուռը» ամբողջովին պիտի չգոցուի, բայց ճափոնի հասկցած նոր Բաց Դուռը սա է.— անգլիական սթերլինը, ամերիկեան տոլարը, հոլանտական կիլտերը եւ ուրիշ օտար դրամներ կրնան ազատօրէն հոսիլ ճափոն ու Չինաստան, բայց ճափոնի միջոցաւ եւ ճափոնացիներու հսկակշռին տակ։ Օտար դրամը թող գայ, բայց ոչ օտար հսկիչը, շահարկումը կամ այս դրամի մատակարարումը։

Այս գերակայութեան տեսիլքն ունի ճափոն «նոր կարգի» բանաձեւին տակ։ Ան կը կարծէ թէ աշխարհի մէջ իր արդար տեղը չէ գրաւած եւ, յատկապէս հում նիւթերու մարզին մէջ, անարդարութիւն գործուած է իրեն հանդէպ, մանաւանդ լիակատար հաւասարութիւնը զլացուած է իրեն։ Եւ պէտք է սուրով ձեռք ձգէ զանոնք։ Եւ քանի որ սուրը ձեռք առած է, զայն չի ձգեր մինչեւ որ չիրականացնէ իր տեսիլքը։

Եւ կը շարունակէ պատերազմը, մինչեւ որ «ծունկի բերէ» Ճանկ Քայ Շէքը եւ բովանդակ Չինաստանը։ Թոքիոյի կառավարութիւնը յայտարարեց, թէ ոչ թէ հաշտութեան դաշնագիր պիտի կնքէ, այլ Թոքիոյի կողմէ յայտարարութեամբ մը պիտի հռչակէ խաղաղութիւնը։ Ասիկա կը նշանակէ՝ Չինաստանը այնպիսի վիճակի ենթարկել, որ հաշտութեան բանակցութիւն իսկ վարել աւելորդ ըլլայ։ Ճափոն չէր ակնկալեր Չինացիներէն այսքան դիմադրութիւն, այսուհանդերձ տակաւին ճափոնական բանակը կատարեալ եւ ապառիկ յաղթանակի մըն է որ կը ձգտի։

Ճափոնական բանակի մէջ կայ թեւ մըն ալ, որ կը բաղձայ մահացու հարուած տալ խորհրդային Ռուսիոյ, բայց կ'ուզէ նախ չինական պատերազմը վերջացնել։ Իսկ եթէ Ռուսիոյ հետ կռիւ ծագի ժամանակէն առաջ, կացութիւնը հիմնովին կրնայ փոխուիլ։

Միւս կողմէ՝ ճափոն կը բաղձայ որ եւրոպական պատերազմ ծագի, որպէսզի ինք մինակ մնայ Արեւելքի մէջ Չինաստանի հետ։ Բայց ասոնք յոյսեր են միայն, մինչ իրողութիւնը այն է որ պատերազմ տեղի կ'ունենայ Չինաստանի մէջ։ Եւ խաղաղութեան մը յոյսերը խիստ հեռու են, ամիսներով եւ թերեւս տարիներով հեռու։

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՆԱՒԱՏՈՐՄԸ

Թէեւ մինչեւ 1942ի ամառը հազիւ պիտի աւարտի բրիտանական նաւային սպառազինման վիթխարի ծրագրին իրագործումը, բայց այժմէն կարելի է ըսել թէ Անգլիոյ կայսերական նաւատորմիղը աւելի հզօր է քան եւրոպական պետութիւններու որ եւ է թշնամական խմբակի միացեալ նաւատորմիղը։ Միայն սուզանաւերու կողմէ անգլիական նաւատորմը տկար է։ Այս նաւատորմիղը ի վիճակի է, պատերազմի պարագային, բաց պահել կայսերական առեւտրական ճամբաները ամէն տեղ, բացի Միջերկրականէն, ուր, սակայն, ֆրանսական նաւատորմիղին աջակցութեամբ՝ գերակշիռ է։ Թերթ մը գիտել կու տայ թէ 1930ին եթէ աշխատաւորական կառավարութիւնը անխոհեմութիւնը չունենար ծովը նետելու, ընկղմելու հինգ մեծ մարտանաւեր, որոնք այնքան ալ հնցած ու անպէտ չէին, այսօր անգլիական նաւատորմը Խաղաղականի մէջ եւս գերակշիռ դիրք պիտի գրաւէր։

Մինչ այս պահուս՝ բրիտանական նաւային ուժը հետեւեալ պատկերը կը ներկայացնէ.—

15 մեծ զրահաւոր, որոնցմէ 3ը վերանորոգման մէջ են, 15 ծանր յածանաւ, 44 թեթեւ յածանաւ, 6 օդանաւ կրող մարտանաւ, 166 թորփիլահալած, 54 սուզանաւ, 43 մարտանաւեր՝ հսկողութեան եւ ճամբորդատար նաւերու ընկերանալու պաշտօնը կատարելու սահմանուած։

42 ականակիր նաւ, 16 թորփիլանաւ։

Այս տարուան ընթացքին պիտի աւելնան նաւատորմին վրայ.— 6 թեթեւ յածանաւ, 16 ծանր թորփիլահալած, 8 սուզանաւ, 4 օժանդակ նաւ, 11 թորփիլանաւ։

Յաջորդ տարի պիտի շինուին.— 2 մեծ զրահաւոր, 11 թեթեւ յածանաւ, 4 օդանաւակիր, 8 թորփիլահալած, 6 սուզանաւ։

Այժմ նաւային ծառայութեան մէջ կան 126.970 զինուոր, բայց պահեստի ուժը խիստ մեծ է։

Անգլիական ամբողջ նաւատորմիղը կարելի է նկատել արդիական, որովհետեւ հիները վերանորոգուած են եւ կամ արդիական պահանջներուն յարմարցուած։ Նաւատորմիղին մարտական կարողութիւնը՝ թնդանօթ, ռազմանիւթ եւն., 1935—36 տարիներուն հետ բաղդատմամբ կրկնապատկուած է։ Մասնաւորապէս ուժեղ է ան թորփիլի եւ ականի անսահման պահեստներով։

Բրիտանական նաւատորմը, մարդու եւ մեքենայի արհեստագիտական կատարելագործումներէ զատ, կը վայելէ առաւելութիւն մը եւս որ կը պակսի ուրիշ պետութեանց նաւատորմերուն։ Ան աւելի շարժունակ է, որովհետեւ աշխարհի ամէն ծովերու մէջ ունի կայաններ ու պարենաւորումի նաւահանգիստներ։ Անոր զարնելու, կռուելու, ճակատամարտ տալու կամ ընդունելու առաւելութիւնը աւելի մեծ է քան ուրիշ ո եւ է պետութեան նաւատորմը։

Ասոնցմէ զատ՝ նաւային պատասխանատու վարչութիւնը ամէն կարգադրութիւն ըրած է, որ անգլիական առեւտրական նաւատորմը, ի հարկին, զինուած ըլլայ ինքնապաշտպանութեան զէնքերով։ Բոլորին վրայ ի հարկին անմիջապէս պիտի զետեղուին թնդանօթներ եւ ուրիշ ռազմական գործիքներ։ Անտարակուսելի է որ ծովակալութիւնը պատերազմի վտանգները մանրամասն քննութեան է առած եւ այնպէս է դասաւորած, որ 1914էն շատ աւելի ազդու պաշտպանութեան մը կարող ըլլայ բրիտանական նաւատորմը։

ՊՈՒԼԿԱՐ. ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Սոֆիայի «Սլովօ» թերթը հրատարակած է 16 էջնոց բացառիկ թիւ մը, ամբողջովին նուիրուած հայ ժողովուրդին։

Այդ թիւին առաջնորդող յօդուածը գրի առած է Սոֆիայի մետրապոլիտ Ստեֆան, որ երկրին մէջ մեծ հեղինակութիւն ունի, թէ իբրեւ կրօնական եւ թէ իբրեւ մտաւորական դէմք։ Ան կը խօսի Պուլկարներու եւ Հայերու տառապանքի ու դատերու նոյնութեան մասին, անարդարութեանց, որուն ենթարկուեցաւ հայ ժողովուրդը, եւ կը մաղթէ որ «այս արժանաւոր ու ստեղծագործ ազգը կրկին տիրանայ իր հայրենիքին»։ Հայոց եւ Հայաստանի մասին համակրանքի ու գնահատանքի գրութիւններ ունին նաեւ այժմու եւ նախկին նախարարներ Վ. Ամրամով, Ն. Մուշանով, Ս. Քոսթուրքով, Ալ. Ցանքով, Կ. Վասիլէվ, Պ. Սմիլով, Պուլկար մամուլի դաշնակցութեան նախագահ Ե. Մէջքարով, պուլկար գրագէտներու նախագահ Տ. Նէմիրով եւայլն, պահեստի զօրավար Վ. Լազարով։

«Սլովօ» բաժիններ յատկացուցած է Հայոց պատմութեան, երկրին, արուեստի ճիւղերուն եւայլն։

Այսպէս,— Պետրոս Դուրեան (նկարն ու թարգմանութիւն մը), Ա. Ահարոնեան (նկարն ու «Մասիս»ի թարգմանութիւնը), Գամառ Քաթիպա (նկարն ու թարգմանութիւններ), Ալ. Իսահակեան, Սիամանթօ, Վարուժան, Րաֆֆի (հատուած մը «Ջալալէտտին»էն), Կ. Զարեանի «Անցորդը եւ իր ճամբան» գործէն հատուած մը, Յ. Պարոնեան եւն.։

Յօդուածներու բաժնին մէջ,— Հայաստան՝ երբեմն եւ այժմ, հատուածներ պուլկար մամուլէն՝ Հայաստանի մասին, Հայերու դերը՝ մարդկային մշակոյթին մէջ, Հայոց մշակոյթը (Աղթամարի եւ այլ տաճարներու նկարներով), հայ մշակոյթի ազդեցութիւնը Պուլկարիոյ վրայ, Հերոսութեան պաշտամունքը (Տոքթ. Պ. Հաճոլեան), Հայկ. դրամներ Պուլկարիոյ մէջ (նկարներով), Հայ կայսրեր Բիւզանդական գահուն վրայ եւայլն, հայ երգը (նմոյշներ), Կոմիտաս վարդապետ, հայ մամուլը, Հայեր՝ համաշխարհային հռչակով (Մայքըլ Արլէն, Ու. Սարոյեան, Մամուլեան, Հանրի Թրուայա), Ազատութեան երգիչը՝ Եակոբով (Գ. Նժդեհ) եւն.։

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԻՍԻԻ ՄԷՋ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 22 փետրուար (Յառաջ).— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէն անցեալ կիրակի կազմակերպած էր ընկերահամակրական խնջոյք մը, Փետրուար 18ի առթիւ, Խրիմեան սրահի մէջ։ Սրահի ճակատէն կը ծածանէր զոյգ եռագոյնը, մէջտեղը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դրօշը։

Ժամը 4ին բեմին վրայ շարուեցան Կապոյտ Խաչի Խրիմեան դպրոցի աշակերտները որոնք երգեցին «Մեր Հայրենիք», «Ով մեծասքանչ» եւ «Օդն է պարզ»ը։ Յետոյ ընկեր Հրաչ Հանտալեան բացուած յայտարարեց հանդէսը եւ խօսեցաւ օրուան տօնին նշանակութեանը մասին, անոր պատմութեանը։ Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցէր Թաւիտ Արզար, մէջ ընդ մէջ երգելով ազգային երգեր։ Խաչուհի Մ. Գույումճեան արտասանեց «Տարագրի աղօթքը», իսկ Պ. Ղ. Դանիէլեան «Պանդուխտը»։ Կերուխումը սկսած է արդէն, ոգեւորելով մթնոլորտը եւ ահա երիտասարդ ընկերներ կը սկսին թնդացնել «Մենք անկեղծ զինուոր ենք», «Վէրքերով լի ջան Ֆէտայի» եւ ուրիշ երգեր։

Օրուան բանախօսն էր ընկեր Արամ Մուրատեան, որ իբրեւ ականատես փետրուարեան ապստամբութեան մանրամասնօրէն պարզեց դէպքերու ընթացքը։ Օր. Ս. Շահինեան արտասանեց Յ. Թումանեանի մէկ բանաստեղծութիւնը, ֆրանսերէն։ Անակնկալ մը եղան Կ. Խաչի դպրոցի աշակերտներու կողմէ հայկական պարերը հայկական տարազով։ Սիրուհի Շահինեան պարեց Շամիրամը որուն կ'ընկերանար Թաւիտ Արզար։ Փոքրիկն Լուսվարդ Պարսամեան ոգեւորուած Շահինեանի պարէն, ինքնաբերաբար բեմ ելլելով շարունակեց Շամիրամը։ Պ. Վասիլ Խերոյեան որ իբրեւ կամաւոր գտնուած է Հայաստան, խօսեցաւ կամաւորական կռիւներու մասին։

Հանդէսը փակուեցաւ «Մշակ բանուոր»ով, յոտնկայս։

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

ՊՈՐՏՕ, 21 փետրուար (Յառաջ).— «Սունդուկեան» Թատերախումբը կը առաջին հաւաքոյթը նուիրած էր Սունդուկեանի յիշատակին, փետրուար 19ին, կիրակի, Պ. Դ. Շաղլամեանի ճաշարանը, որ լեցուած էր երկսեռ բազմութեամբ։

Պ. Վ. Ս. Պաղտասարեան քանի մը խօսքերով յայտնեց թէ «Սունդուկեան» Թատերախումբը կազմուած է խումբ մը երկսեռ երիտասարդ սիրողներէ, որոնց ջանքը պիտի ըլլայ հայ թատրոնը սիրցնել հասարակութեան, միշտ նախապատուութիւն տալով հայկական արտադրութիւններուն։ Արտասահմանի մեր այս անկայուն վիճակը մեզ կը պարտադրէ որ լուրջ միջոցներ փնտռենք, մանաւանդ նորահաս սերունդը կապելու համար հայկական հաւաքոյթներուն։ Այդ ազդակներէն մէկն է հայ թատրոնը, որ մեծերէն զատ պատանիներուն ալ երկրորդ դպրոցը կը կազմէ։ Թատերախումբը իր կոչումին եւ անուան արժանի ըլլալու համար իր առաջին հայ հաւաքոյթը կազմակերպեց ի յիշատակ Սունդուկեանի։ Կ. Տօնէրեան «Վէմ»էն կարդաց Յ. Զարեանի յօդուածը, «Սունդուկեան մարդը եւ գործը», Մ. Ցակոբեան՝ Սունդուկեանի կտակը։

Սունդուկեանի ընդհանուր գործունէութեան շուրջ խօսեցաւ Ա. Գ. Մելսումեանց։ Նախ ներկաները հրաւիրեց մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգել յիշատակը Սունդուկեանի։ Անցեալ տարի, ըսաւ, լաւ զուգադիպում մը եղաւ մեր Թատերախումբին կազմութիւնը Սունդուկեանի եօթանասուն ամեակին։ Ներկայացուց 1870ական թուականները, ուր հայ թատրոնը սկսած էր ծայր տալ Կովկասի մէջ, մանաւանդ Թիֆլիսի մէջ։ Եւ ահա մենք կը տեսնենք երիտասարդ Սունդուկեանը մտահոգ հայ թատրոնի նախանձախնդրութեամբ՝ գործի կ'ըսկսի, եւ իր աշխատանքը կը պսակուի արդիւնաւորապէս։ Թուեց Սունդուկեանի թատերական գործերը, մանաւորապէս իր գլուխ գործոցը, «Պէպօն»։ Ապա Սունդուկեանի ամբողջական գործը գրքէն (Պետհրատ) հատուածներ կարդաց Պէպոյէն։ Սունդուկեանը մեր թատրոնի կառուցման գլխաւոր սիւներէն մէկը եղաւ։ Ներկայիս չունինք Սունդուկեանի, Շիրվանզադէի եւ Շանթի պէս թատերագիրներ, որոնք արուեստագէտի ըմբռնումով, խորքով եւ ձեւով իսկական թատերագրութիւններ գրեն։ Վերջացնելով ըսաւ որ, պէտք է սիրենք հայ թատրոնը, հայ երգը եւ հայ գիրը, որոնք մեր ճաշակը կը սրեն, մեր հոգիները կ'ազնուացնեն եւ մեր լեզուն կը յղկեն։ Ուստի «Սունդուկեան» Թատերախումբի գեղարուեստական բոլոր ձեռնարկներուն սատար հանդիսացէք, որպէսզի ան ալ ձեզի միշտ լաւագոյնը ներկայացնէ։

Ներկաները մեկնելէ առաջ փափաք յայտնեցին որ «Սունդուկեան» Թատերախումբը յաճախ նման հաւաքոյթներ սարքէ, մեր անցեալէն դէմքեր ներկայացնելով։

Թղթակից

ՓԵՏՐ. 18Ը ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ, 19 փետր. (Յառաջ).— Այս տարի փետրուար 18ը տօնուեցաւ ընկերահամակրական խնջոյքով մը, Կ. Խաչի սրահին մէջ։ Աթոռները բռնուած էին որոշուած ժամուն։ Ժամը 3ին ընկեր Տրդատ բանալով խնջոյքը, քանի մը խօսքով բացատրեց տօնին իմաստը։ Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկեր Ա. Օհանեան (Լանսէյէն), որ հրաւիրեց երգել «Մեր հայրենիք»ը յոտնկայս։ Յետոյ ընկեր սեղանապետը մօտաւորապէս մէկ ժամ խօսեցաւ փետրուար 18ի մասին, յուզելով եւ խանդավառելով ներկաները։ Գաւաթները պարպուեցաւ փետրուար 18ի ինկած հերոսներուն յիշատակին։ Ընկեր սեղանապետը կարգով խօսք տուաւ բոլոր ներկաներուն։ Բաժակաճառեր խօսեցան ընկերներ Ղեւոնդ Ղարիպեան եւ Տրդատ։ Իրենց մասնակցութիւնը բերին երգով ընկերներ Երուանդ եւ Ստաղէանը։ Մեր ամէնէն երիտասարդ ընկերը՝ Սարգիս Կիւմիւշեան յայտարարեց.— Ուրախ եւ հպարտ եմ որ այս մեծ կազմակերպութեան մէջ եմ, շատ կը փափաքէի որ ասկից վերջը երկու կամ երեք ամիսը անգամ մը այսպիսի խնջոյքներ սարքուէին, որպէսզի նոր սերունդը իրարու քով գայ։ Ընկեր Բենոյի Մշեցիի պատմութիւնը կուշտուկուռ խնդացուց ներկաները։ Երգուեցան ազգային եւ հերոսական երգեր։ Յանձնախումբը ջանք չէր խնայած խնջոյքին յաջողութեան համար։ «Մշակ բանուորով» փակուեցաւ խնջոյքը։ Բոլոր ներկաներուն համար շատ դժուար եղաւ բաժնուիլ այս խանդավառ մթնոլորտէն։

Կրընոպլի Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» ակումբի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացաւ Զմի ընկերներէն Արամ Զօրեանէն «Մուսա լերան քառասուն օրերը», երկու հատոր։

Դ. Թորոսեան

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

«Անպատճառ պիտի յաջողինք» կ'ըսէր Էնվէր փաշա

Շատ յուզուած էր Էնվէր փաշա։ Շուրջը գտնուողներն ալ շատ ազդուած էին. չափէն աւելի դըմըղ խմած ըլլալնուն համար։ Փաշային խօսքերը մեծ ազդեցութիւն գործած ըլլալնուն, ամէնքն ալ ոտքի ելան։ Ան իր խօսքը շարունակելով յարեց.

— Անպատճառ պիտի յաջողինք։ Վստահ եղէք այդ մասին։

Ներկաները նորէն դըմըղ խմելէ յետոյ պառկեցան, առտուն առոյգ արթննալու համար։

Ամէն օր լուրեր կը հասնէին Պայսունէն, ուր համախմբուած էին ռուսական ուժերը։ Կ'ըսուէր թէ Ռուսերը նորէն զինուոր բերած են, թէ Պասմաճիներու մէկ մասը խոյս պիտի տայ։

Յայտնի էր թէ այս լուրերը փրոփականդի արդիւնք էին։ Սակայն, Թուրքեստանի Պասմաճիները փրոփականդէ շուտով կ'ազդուէին, մեծ մասամբ տգէտ ըլլալնուն համար։ Ուստի, Էնվէր փաշայի բանակատեղը գտնուող զինուորները թեթեւ մտահոգութեան մը մատնուած էին։ Սակայն, ամէն առիթէ օգտուող Էնվէր փաշա հակափրոփականդ կ'ընէր անձամբ, իր ռազմիկներուն ջիղերը զօրացնելու համար.

— Մի՛ մտահոգուիք։ Անպատճառ պիտի յաջողինք...։

Բայց վերջին օրերը կատարուած ապարդիւն յարձակումները, Աչիլ պէյի սպանութիւնը եւ Տավլէթմէնի կացութիւնը մտահոգութիւն կը պատճառէին Էնվէր փաշայի։ Պայսունէն հասած վերջին լուրերու համաձայն, Պասմաճիները ստիպուած էին ետ քաշուիլ։ Այս պատճառով՝ բանակատեղիին Պուլլաքեանի մէջ մնալը վտանգաւոր կը դառնար։ Դէպի ետ, Նուրչի տանելու էր բանակատեղը։ Որովհետեւ այդ տեղին պաշտպանութիւնը շատ դիւրին էր։ Ասկէ զատ, կարելի էր օգնական ուժ հաւաքել շրջականերէն։

Էնվէր փաշա կարծելով որ կանոնաւոր բանակներու հրամանատարութիւն կ'ընէ, այնպէս ենթադրած էր որ ետ քաշուելու մասին իր տուած հրամանը պիտի գործադրուէր խոկոյն։ Սակայն իրականին մէջ այդպէս չէր բնաւ, նախ նիւթական եւ յետոյ բարոյական պատճառներով։ Դժուար էր Պուլլաքեանէն Նուրչի փոխադրել զինուորները. օրերու կարօտ գործ մըն էր։ Իսկապէս նշանակութիւն չունէր այդ բանը. կարեւորը՝ խնդրին բարոյական կողմն էր։ Բանակատեղին ետ քաշուիլը ազդեցութիւն պիտի գործէր Պասմաճիներուն վրայ, ու անոնց ջիղերը պիտի խանգարուէին։

Մէկ կողմէն պոլշեւիկները, միւս կողմէն Իպրահիմ պէյ եւ իր հետեւորդները կը վհատեցնէին զինուորները, ըսելով թէ չպիտի յաջողէին։ Էնվէր փաշա շուարած էր, մինչեւ այն ատեն իրեն դէմ եղած բոլոր շարժումներուն տեղեակ ըլլալուն համար։

Զինուորական կացութիւնը կը պահանջէր Պուլլաքեանէն քաշուիլ։ Սակայն Էնվէր փաշա մտահոգութենէն՝ չէր կրնար քնանալ, ու կ'ուզէր դարման մը գտնել, ջիղերը զօրացնելու համար։

Այդ օրերուն, Պասմաճիներուն միջեւ լուր մը տարածուեցաւ։ Պուխարայի էմիրը նոր յառաջխաղացումի մը պիտի սկսէր, Ռուսերը պարտութեան մատնելու համար։ Յաջորդ օրը, ուրիշ լուր մը տարածուեցաւ, որուն համաձայն, էմիրը Ռուսերուն հետ համաձայնութեան գալ կ'ուզէր եւ թէ Ռուսերը համաձայններ էին. Նոյնիսկ կ'ըսուէր թէ Պուխարայի էմիրին մէկ պատուիրակը Ռուսիա պիտի երթար։

Տարակոյս չկար որ այդ լուրերը դարբնուած էին, Էնվէր փաշան խելայեղ դարձնելու համար։

Էնվէր փաշա որոշեց նահանջել

Կարելի՞ էր փոխադարձել այն փրոփականդը, որ կը կատարուէր ժողովուրդին մէջ։ Ռուսերուն դէմ գործուելիք լաւ յարձակողականէ մը յետոյ միայն ըլլալիք բան մըն էր։ Այն ատեն միայն Էնվէր փաշա պիտի կրնար ըսել թէ ինք այսինչ գործը ըրած էր։

Փաշան նեղացուցիչ երկար օրեր անցուց, վարանումի մատնուած։ Պուլլաքեան մնալո՞ւ թէ Նուրչի՞ քաշուելու էին։ Այդ միջոցին էր որ սա լուրը տարածուեցաւ. Աֆղանիստանէն եկած կամաւորները պիտի քաշուէին։ Այն ատեն Էնվէր փաշա իրականութեան վերահասու եղաւ։ Ռուսերը կանխէն հարուած մը տուած էին, չկարենալով դէմ առ դէմ կռուիլ։

Այդ օրերուն, Ռուսերը դաշնագիր մը կնքած էին Աֆղանիստանի հետ։ Բնականաբար, այդ դաշնագրով պայման դրած էին որ Աֆղանները չօգնեն Թուրքեստանի կամ հակաբոլշեւիկ ըմբոստութեանց։ Ռուսերը այդ պայմանին վրայ պնդած էին, Աֆղանիստանի մէջ համայնավարութեան հակառակ շարժում մը սկսած ըլլալուն համար։ Նոյնիսկ Աֆղանները համակրութիւն ցոյց կու տային Թուրքեստանի հանդէպ։ Ասոր դրական ապացոյցն ալ էր աֆղան կամաւորներու առաքումը դէպի Թուրքեստան։ Իսկական թուով աֆղան երիտասարդներ Էնվէր փաշայի օգնութեան հասած էին։

Ռուսեւաֆղան բարեկամական դաշինքը կնքուելուն պէս, Աֆղանիստանի կառավարութիւնը տեղեկացուց թէ Թուրքեստանի իր կամաւորները պիտի քաշէ։ Շատ ազդուած էին աֆղան կամաւորները, բայց հրամանը վճռական էր։

Էնվէր փաշա շատ յուզուեցաւ այդ լուրը իմացած պահուն, թէեւ յայտնի չէր ըներ ու հանդարտ կը մնար։ Բարկութենէն՝ շրթունքները խածնելով ըսաւ.

— Ի՞նչ ընենք։ Իրաւունք ունիք յանուն ձեր երկրին։

Աֆղան կամաւորներու մեկնումէն յետոյ Էնվէր փաշայի բարոյական կորովը խանգարուեցաւ։ Գիշերները չէր քնանար. աչքի առջեւ բերելով երկրին կացութիւնը ու միւս կողմէ կոնակէն զարնելու ռուսական քաղաքականութիւնը։ Ճակատէն եկած լուրերն ալ նպաստաւոր չէին։

Ուստի Էնվէր փաշա որոշեց ետ քաշուիլ, Հիսար ու թերեւս անկէ անդին երթալ։ Այդ որոշումը տուած օրը փաշան շատ ջղայնացած էր, ու գրեթէ ոչ մէկուն հետ կը տեսնուէր։ Իրիկուան ճաշէն յետոյ, մօտաւոր ընկերները հաւաքոյթի մը հրաւիրեց, ու իր որոշումը հաղորդեց, առանց տեղի տալու վիճաբանութեան.

(Շար.)

թեան սահմանադրութիւնը։ Այս ժողովին մէջ պիտի ընդունուին միայն Պաղեստինցի Հրեաները ։

3.— Բրիտանական կառավարութիւնը պիտի շարունակէ խորհուրդներ տալ Պաղեստինի նոր կառավարութեան, մինչեւ որ կատարեալ անկախութիւն շնորհուի։ Նոր դահլիճին մէջ պիտի գտնուին հինգ արաբ եւ երկու հրեայ նախարարներ ։

4.— Փոխանցման շրջանին մէջ հրէական ներգաղթը պիտի սահմանափակուի խստօրէն ։

5.— Սահմանափակումներ պիտի հաստատուին նաեւ հողերու վաճառման համար։ Պաղեստինը երեք շրջաններու պիտի բաժնուի.— առաջինին մէջ հողերու վաճառումը բոլորովին պիտի արգիլուի, երկրորդին մէջ պիտի սահմանափակուի, երրորդին մէջ ազատ պիտի ձգուի ։

Պապական ժողովը կը բացուի վաղը

—— oo ——

Վաղը, չորեքշաբթի, 1 Մարտ, պաշտօնապէս կը բացուի փակարանը, ընտրելու համար նոր պապը։ Առտուան ժամը 8ին արարողապետները զանգակը հնչեցնելով, խցիկները պիտի պատին, Պաւլինեան մատուռը հրաւիրելու համար կարտինալները։ Այստեղ է որ պիտի կատարուի պատարագը ամէն առտու եւ կարտինալները պարտաւոր են ներկայ ըլլալ խմբովին։ Յետոյ կարտինալները նախաճաշ ընելով, իւրաքանչիւրը արարողապետի մը հետ կ՚երթայ Սիքստինեան մատուռը, քուէարկելու համար։ Եթէ արդիւնքը ժխտական ըլլայ, կարտինալները իրենց խցիկները կը քաշուին մինչեւ ցերեկուան ճաշը, որ կը տրուի ժամը 1ին։ Յետոյ կրնան ժամանակ անցընել կամ իրարու այցելել, տպաւորութիւններ փոխանակելու համար։ Ժամը 4.30ին կարտինալները նորէն կը հաւաքուին Սիքստինեան մատուռին մէջ, նոր քուէարկութիւն կատարելու համար։ Յետոյ, եթէ արդիւնքը նորէն ժխտական է, հաւաքարար կ՚արտասանեն վարդարանը, ժամը 6 — 7։ Անմիջապէս վերջը կը պատրաստուի իրիկուան ճաշը եւ կարտինալները իրենց խցիկները կը քաշուին։ Իբրեւ կանոն, բացարձակ լռութիւն պէտք է տիրէ փակարանին մէջ, ժամը 9.30էն սկսեալ ։

Արդէն իսկ պատրաստուած են երեք ճերմակ փիլոններ տարբեր չափերով, նորընտիր պապին համար։ Ամէն օր հազարաւորներ կը խռնուին պապական դերձակին վաճառատան առջեւ։ Այս գործն ալ ժառանգական է եւ միեւնոյն ընտանիքին առանձնաշնորհը՝ քանի մը սերունդէ ի վեր։ Պատրաստուած է նաեւ «Ձկնորսի մատանին» (Պապին կնիքը, ոսկի) որուն վրայ փորագրուած է Ս. Պետրոսի պատկերը։ Վերջին պահուն կը փորագրեն նաեւ նորընտիր պապին անունը ։

Ժողովի ընթացքին, Վատիկանի ձայնասփիւռը օրը երկու անգամ կարճ զեկոյցներ պիտի հաղորդէ, աւանդական ծուխէն անմիջապէս վերջը ։

»»» • «««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԱՓՐԻԿԷ ԵՐԹԱԼԻՔ զինուորներու համար վիճակ ձգուելով, քաշուեցաւ «հինգ» թիւը։ Այս թիւը կը վերաբերի բոլոր այն զինուորցուներուն որ կը պատկանին 1938ի դասին երկրորդ հատուածին եւ դրօշի տակ պիտի առնուին յառաջիկայ ապրիլին։ Առաջին անգամ Հիւս. Ափրիկէի համար պիտի զատուին այն զինուորները որ ծնած են Նոյեմբեր 5ին, յետոյ միեւնոյն օրը՝ հոկտեմբեր, սեպտեմբեր, օգոստոս եւն. ամիսներու համար, մինչեւ դեկտեմբեր (այս ամիսն ալ մէջն ըլլալով)։ Ապրիլին կանչուելիք այն զինուորցուները որոնք վիճակով նշանակուած չեն բայց կ՚ուզեն հիւս. Ափրիկէ երթալ, պէտք է փութան կարելի եղածին չափ շուտ, բայց ամէն պարագայի մէջ մարտ 6էն առաջ դիմել իրենց շրջանի զինուորագրութեան գրասենեակի հրամանատարին ։

ՀՌՈՄԷՆ ՀԵՌԱՆԱԼՈՒ հրաման ստացան «Թան»ի թղթակիցը, Պ. Փօլ Ժանթիյոն եւ երկու զուիցերիական թերթերու թղթակիցները։ Պայմանաժամ տրուած է մինչեւ մարտ 5։ Պ. Ժանթիյոն «Թան»ի Հռոմի թղթակիցն է 1927էն ի վեր, իսկ անկէ առաջ Պոլսոյ թղթակիցն էր եւ գիրքեր ալ գրած է։ Պ. Ռընէ Փինօն, խմբագիր «Ռըվիւ տը Փարի»ի, որ Վատիկան երթալու կը պատրաստուէր պապին ընտրութեան համար, ետ վերադարձուեցաւ իտալ. սահմանագլուխէն ։

ՓԱՐԻԶԸ ՊԱՐՊԵԼՈՒ ծրագիր մը պատրաստուած էր, գործադրուելու համար պատերազմի պարագային։ Այս առթիւ կազմուած յանձնաժողովը անգործադրելի գտաւ ծրագիրը։ Նոր ուսումնասիրութիւն մը պիտի կատարուի Զատկի օրերուն, երբ հարիւր հազարաւոր քաղաքացիներ գաւառ կ՚երթան ·

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ այցելութեան առթիւ աննախընթաց պատրաստութիւններ կը տեսնուին Լոնտոնի մէջ։ Ութսուն երիտասարդ եւ գեղեցիկ Անգլուհիներ, որոնց հասակն ալ չափուած է, պիտի ներկայացնեն Ֆրանսայի 80 նահանգները, ծաղիկներ, պտուղներ եւ ցորենի հասկեր ցանելով նախագահին եւ Տիկին Լըպրէօնի ընդունելութեան առթիւ։ Այս առթիւ մասնաւոր թատերախաղ մըն ալ գրուած է, որուն մէջ գլխաւոր դերը պիտի կատարէ Սաշա Կիթրի ։

1500 ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐ իրենց երկիրը գացին Ֆրանսայէն։ Վեց հարիւրը Փարիզէն եւ ուրիշ քաղաքներէ, 900 հոգի ալ Քորսիքայէն մեկնեցան։ Այս վերջինները պիտի տեղաւորուին Լիբիոյ մէջ, իսկ Ֆրանսայէն վերադարձողներուն գործ պիտի ճարուի հիւսիսային Իտալիոյ մէջ։ Վերադառնալու համար դիմումներ կը կատարուին հոկտեմբերէն ի վեր ։

ՍՊԱՆԻՈՅ ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՆԵՐԸ գաղտնի կեդրոն մը հաստատած են Փարիզի մէջ, փոխելով իրենց սահմանուած կայանէն։ Ապահովութեան տեսչութիւնը խիստ հետապնդումներ կը կատարէ գաղտնի կոմիտէի անդամներուն դէմ որոնք աւելի քան 20 հոգի են եւ գործօն դեր կատարած են Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին մէջ ։

Տօքթ. Ա. Պօղոսեան եւ զաւակը՝ Միհր, Պ. Սուրէն Վարդանեան, Տէր եւ Տիկին Պէյլէրեան (Նիւ Եօրք), Տէր եւ Տիկին Նարլեան եւ զաւակունք, Տիկին Գոհար Վարդանեան, Տիկին Մարիցա Մարեան (Սոֆիա), Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Վ. Պօղոսեան եւ զաւակը՝ Պարոյր (Նիւ Եօրք), Տիկին Մաքրուհի Պասմաճեան եւ զաւակը Վահրամ (Նիւ Եօրք), Տէր եւ Տիկին Թէրզիպաշեան եւ զաւակունք (Մարսէյլ), Պ. Զարեհ Պօղոսեան (Ռումանիա), Մանուկ Պօղոսեան, Տիկին Ռեբեկա Վարդանեան եւ զաւակները՝ Մուշեղ, Համազասպ, Արմենուհի, Լեւոնիկա եւ Պերճուհի (Հիւս. Ամերիկա), Տիկին Ռեբեկա (Հ. Ամերիկա), Շնորհք Կիլարճեան եւ Շնորհիկ (Հ. Ամերիկա), Վարդան Շահպազ (Պէյրութ) Տէր եւ Տիկին Թօզեան, սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի կնոջ, մօր, քրոջ, զարմիկին, հարսին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԼՈՒՍԱԲԵՐ ՏՕՔԹ. ՊՕՂՈՍԵԱՆի

դառնակսկիծ մահը որ տեղի ունեցաւ փետրուար 26ին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 1 մարտ, չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 11ին իր բնակարանին մէջ, 27, Rue du Marché, Montmorancy (S. et O.), ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Մոնմորանսիի գերեզմանատունը։

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Շոգեկառք առնել Կար տիւ Նորէն ժամը 9, 9.15, 9.35 10 եւ իջնել Անկէն լէ Պէն եւ առնել օթօպիւս թիւ 69 եւ իջնել Թէրմինիւս ։

ԾԱՆՕԹ.— մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— ՍԱՀԱԿ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ Իզմիրի Ադաբէր քաղաքէն, կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Խաչատուր Խաչատուրեան, հօր անուն՝ Աբրահամ, մօր անուն՝ Անուշ, քրոջ անուն՝ Փերուզիկ։ 1922ին քէմալական շարժումին իրար կորսնցուցած են։ Կը խնդրուի հասցէն գիտցողներէն իմացնել իր եղբօրը՝ Sahak Hatchadourian, 9 Docteur Colmette, St. Martin de Hérès, Grenoble (Isère) France։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բալուի Խօշմաթի Կապոտելոց Միութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Խօճօեան ընտանիքին, ՊԵՏՐՈՍ ԽՕՃՕԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցած է 11 յունուար 1939ին Հայաստանի մէջ։

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բալուի Խօշմաթի Կապոտելոց Միութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Համբարձումեան ընտանիքին, փոքրիկն ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄի վաղաժամ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ փետրուար 2ին, Մարսէյլի մէջ։

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բալուի Հայր. Միութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ հայրենակից Խօճօեան ընտանիքին, ՊԵՏՐՈՍ ԽՕՃՕԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ ։

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ԱՌԹԻՒ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կրօն. ժողովի կարգադրութեամբ, Մեծ Պահոց Արեւապալի եւ երեկոյեան եկեղեցի արարողութեանց համար, քահանայական դասը պարբերաբար պիտի այցելէ սորեւ նշանակուած շրջաններու եկեղեցիները.—

Մարտ 1, չորեքշաբթի առաւօտ Մայր եկեղեցի, Փրատօ։ Մարտ 2, հինգշաբթի առաւօտ, Ս. Լուսաւորիչ (Պօմոն)։ Մարտ 3, Ուրբաթ առաւօտ Ս. Գէորգ (Ս. Լու)։ Մարտ 9, հինգշ. առաւօտ Սահակ - Մեսրոպ (Ս. Ժէրօմ)։ Մարտ 14, երեքշաբթի առաւօտ, Ս. Կարապետ (Քամբ. Ֆրէզ)։ Մարտ 21, երեքշաբթի առաւօտ, Ս. Յակոբ (Պոլ. Օտտօ)։ Մարտ 22, ամբողջ օրը չորեքշաբթի առաւօտ եւ երեկոյ (Կարտան)։ Մարտ 27, երկուշաբթի առաւօտ, Աստուածածին (Ս. Մարգրիտ)։ Մարտ 28, երեքշ. առաւօտ Ս. Թադէոս (Քամբ. Բէրիէ)։ Մարտ 29 չորեքշաբթի առաւօտ Մայր եկեղեցի (Փրատօ) ։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameme — PARIS (13)